

આનો પોતાં તરફના ખારનો આલો પુરાવો નેઈ તેવલુ થઈ ગયા.

“પપા, ને... મને તમારી સાથે લઈ જાવો! જો, મારા પાકા-પપા! ને... હું એવી ડાહી થવના-હું તમને કાંઈથી કંડાવો ની આપું! જો, જો, ખતીત નદી આપું, વાદાવા પપા! મી, વળી મને લઈ જાવો.” તેણીએ તેવલુ તરફ એટલા નો ત્રાસવા કરતી હોય તેવી દષ્ટિ બેઠું કે તેવલુ તેણીને ના પાડી કહ્યા નહી, પણ તેણીને પ્યારથી એક “કીસ” કરી કહ્યું, કે જે રેવનાનહ બાકરનાં ધણીઆણી તેણીને પોતાની સાથે લઈ નહી. કમલુ કરે તો તેવલુ ખુશીથી તેણીને લઈ જાય, અને ગુસ્સાની પારે ખુશાશી વચ્ચે મેદરખાઈએ તે ગાંગણી કમલુ કીધી.

બ્યારે ખરશેદછએ આ વીસે આઈમાયને કહ્યું હારે તેણી રેખર એટલું તો બોલી કે, “તમે એને આપી ખરાય નહીએ લઈ લઈ પાડી આવતી ખાતરી પાડવા માંગીએ કે તેમને ને કદાચ થાય અને હું એવી ચાકરી કરવા ના હું તેમ તમારે ગુસ્સે ના થતા, કારણકે તે તમારા બોડા ડીઝીન થશે, અને નહી કે મારી કાંઈ બુઝથી.” ખરશેદછએ ઈ જવાબ આપ્યો નહી, જેથી આઈમાય ચીરડાઈ ગયાં અને ટેક અને દમાગમાંન પોતાના વરથી છુટાં પડ્યાં.

એક પખાસાડું વહી ગયું, અને આઈમાયને પોતાના બચ-જીના દીસે પાકા આખા હોય નેમ લાગ્યું. નહરે મેટા-કાઓમાં થતી તેણીની પખાણુ તેણીને હમણાં માદ આપવા લાગી, પણ હવે તેણી પોતાના ઓકરાની પખાણુ કરાવવા લાગી હોઈ. અને તેમાં તેણી તરફ ફરેદ પામી. ઓકરાએ આપવા થયેલી મેનજીનીને દીવસ આપી પ્રગયો, લાંબક ખજ તેની માતા અને પોતાના ધણીએક સારાં કુટુંબનાં લોકો નહર હતી, અને લાંબક આપવા અંગે મદરથો તેમજ ખાનું જો આ માં ઓકરાની ખુશીરતી વખાણવા લાગ્યાં. આઈમાયે થોડીજ ખજર હતી કે તેણીની ખુશસુરતી હમણાં પણ ખજોતી હતી, તેણીનો તો દરેક વીચાર બલમાંજ હતો. રેક અંગેરથી ખાણુએ સુધી, ને સબંધાથી તેણી વતની હતી, તેથી તેણીની જતી ખુશસુરતીમાં એકદા વધારો મતો તો. તે દીવસે રાતનાં પોતાના ઓકરાને મનહ મેનજતો નેઈ તેણી એટલી તો ખુશ થઈ ગઈ કે તેણીએ પોતાના પર તથા સુખને કાંઈ પણ વીચાર કીધો નહી.

રાત પડતાં આઈમાય બ્યારે માથે ગયાં હારે ઓકરા-કાંથી ખજાર તીકથી સુદરે ધુણેથી બરેકા વરડખરે લઈ એકમાં ઉભી. ઓકરામાં ગાયન ગવાતું હતું, ખરના ખેરથી મેનો આવતું દુર વેર ધજોજ મહુર અને ધીમે. સંબળાને તો, અંદર પછુ તેના પુરખારમાં મકાસતો હતો, અને મંદરલુ આખા બાગમાં પંથરાયલું હોવાથી સવારની અઝાળાના નેપો દેખાવ લાગતો હતો. એકએક લાંબાં ઉગ્યાં આઈમાયને થકી બરાઈ આપી અને કાંઈ અજાળ જેની ધા-તી લાગી. આમ થવાનું કારણ તેણી સમજ સારી નહી. રેણીને બીડવાનું દેખાઈતું કારણ તો કાંઈ હતું નહી, સી-લય કે બાગની એક ખાણુએ ચોક્કસ જોડા કપર મંદરલુ

પડવાથી તેને ઓળા નીચે પડતો હતો, બસે આ ઓળાનો દેખાવ તેણીને એક પાયદરતના નેપો લાગો. તેજ પડે ઓ-રડામાંથી આવતો ગાયનનો સરોદ એકદમ ખુશાલીમાંથી દસ-ગીરીમાં જડાઈ ગયો. કાઈ લાસકરી માણસની પાયદરત વેળા તેનાં માનમાં વજરાનાં શોકાવુર ગાયન જેવું તે લાગતું હતું. ને કે આ એક ખોટો ખ્યાલ હતો, તોપણ તેણે આઈમાયપર વણી અસર કીધી અને તેવલુ બેસુધ મઈ બોલપર પડ્યાં.

તેજ દીસે ખરોડનાં સરખાન ખરશેદછ પોતાનાં વસા-રનાં માણસો સાથે હંતા બચવાબેર ખરશેદછ (જેએ તે બાગમાં અવારનવાર નહરે પડતા હતા) ની પુકે લાગવાનો દુકા રસો સોધવા ગયા. ને કે ખરશેદછ એક મરબચન મેનર હતા, તોપણ તેવલુની વગામાં ઈસની હોલી ટોલું હતું અને બ્યારેથી તક મળતી હારે પોતાનું ધુર મનમાવવાને સુકવા નહી. તે દીવસે તેવલુને આ છુરસો વધારો ઉસરેલો આપ્યો હતો અને તેને તેવલુ હંદ ખાટરે લઈ ગયા. રાતની વેળાએ બ્યારે તેવલુ પોતાની હોરકે માવુસો ને દે એક સાંકડી મચીમાંથી થર તરફનો રસો લેવા હતા, હવર પખાણુ ખોરિનું એક ટોલું તેણીપર તુટી પડ્યું અને તેણે નમ્મે અજાજી સર થઈ. ને કે કોઠલાથી આ વગા કાંઈ ધણી દુર ન હતી, તોપણ ખાટો અને રેકડીઓથી એટલી તો થોરક ગઈ હતી કે તેણે વચ્ચે થતી મારમારીનો ખ્યાલ દુર મં-ગાતો ન હતો. ગેરવાનહ રાકર તેવલુની બાકડી અને નાંદા ઓકરાએ સાથે ખરશેદછની વાત લેતા બેસા હતા. સુન કોઠરથી એટલી તો દષાઈ ગઈ હતી કે, ને કે થણુ મેન-યડું હતું તોપણ મેદરખાઈએ તેણીને બીડામે સોકમવાનું રે-રન થાયું નહી. આ બાગને કોરકી તો એમેની કામગી હતી કે ગેરવાનહ તેણીની આ બીલકે હાલિને દુર કરવા માંગતા હતા, અને રસમમાં તેણીને કીચારી ઓકરી કરી કહેતા અને બોલતા કે, ને તેણી જરાથી હીમત નહી દેખા-રશે તો તેણીના આવા તેણીને પોતાની દીકરી કામચ કમલુ કરશે નહી. અને દુરથી કાંઈનાં હતાવળાં યમવાને સસ સંબળાએ, અને જેવું બારણું કાપવાનાં આખું તેનીજ શુભ પોતાની બેકડમથી કુરો મારી ઉઠી બેતા લાગી, પણ તે કાંઈ સરખાવત ખરશેદછ ન હતા. એ તો તેવલુપર હાથ દેહાને એક ખજેજ રાકર, જે તેવલુ સાથે ગયો હતો, તે હતો. તેને મેદર નેઈ મેરવાનહને એકએકે થાતી લાગી અને તેવલુ ધમરાટથી બોલી ઉઠ્યા કે, “કેમ રાકર એકન, તમે એકસા કેમ આવ્યા? શું બનાવ બન્યો છે?”

“પેલા કાસા મેદવાને જે ખરાખમાં ખરાય કરી સકે તે,” રાકર એકને ઉસરેલો આપી જગાળ આપ્યો, “અમે તે દે-કોને મારી દાવા છે અને એ કુલ્યાઓને દરીથી મારી દે-વીસું, પણ તેમ કરવાથી કાંઈ તેવલુ પાકા આવનાર નથી.”

બી-મેરવાનહ, બી-મેરવાનહ, સરખન મેનર તે મુઝ-ઓના બોમ થઈ પડ્યા છે.”

આ સંબંધી ગેરવાનહ પોતાની ખુરસી પરથી એકન ઉઠી ઉભા થયા, પણ તેવલુ એકની બોલ બોલે તે બાગમન

નાર રાખસનું મન આ વીત કરવા સમજાવતાં માટે તમે કોઈ પણ રીતે ઉચ્કેર્યું હતું ?”

“ નહીં. ”

“ અને તે તમે સોગંદપર કહો છો ? ”

“ હા. ”

સાર પછી તેવણ પેલા બે ખજારીઓ જેઓએ વીતપર સહી કરી હતી, તેઓનાં મોતની તપાસીખપરથી ઝોગરદાના છુટકારાના હેવાય સુધી ચાલ્યા. છેલ્લે ચારને ટકોરે તેવણે તપાસ પુરી કરી, અને બીજા દીવસપર કેસ મુલતવી ચાલી કોર્ટ ખરખારત થઈ.

ધારવા પ્રમાણે બે કે અસાર સુધી કેસ તો દીક ચાલ્યો હતો, તોપણ આપણી રોયકીમાંનાં કોર્ટને પછુ તે રાતે નીરોને જીવ આવી નહીં અને બીજી સવારના બ્યારે તેઓ કોર્ટમાં બઈ ઉઠ્યાં સારે તેઓના છવને મીરજ આવી. આગર દીવસ કરતાં એ દીને લોકોની ભીડ વધારે હતી.

જેવા બજાર સાહેબ અંદર દાખલ થયા કે ઝોગરદાએ સાકલીના “બાકસ” માં પાછી પોતાની નગા લીધી અને એ તરની જેનરલ નેણીની ઉત્કટપાસટ તપાસ કરવા ઉઠ્યા.

“ મીસ સ્મીથસે, તમારી સાક્ષીને છેડે તમે કોઈને બચાવ્યું હતું કે તમે ફરયાદી મીઠ મીસન સાથે અદરાયક્ષાં છેઓ. હવે હું તારે એક અગતી સવાય પુછવાને ફરગીર છું, પણ મારે તમેને પુછ્યું તો જોઈએ—વીત પુછવા પાડતી વેળાએ તમે શું મીઠ મીસન સાથે ખ્યારમાં હતો ? ”

ઝોગરદા આ સવાય સાંભળી સરમથી લાલ થઈ ગઈ તોપણ તેણીની બતી દુશીઆરી તેણીની મદદે આવી.

“ ખ્યારમાં હેતું એટલે શું, તેનો જો તમે સાહેબ અને ખરાબર અર્થ સમજાવશો તો બનતી કોયોશથી હું તમારા સવાયનો બચાવ આપીશ. ” તેણીએ કહ્યું.

આ સાંભળી બજાર સુધાં સર્વે મુછમાં હસવા લાગ્યાં.

એનરની જેનરલ પછુ અંચવાક્ષામાં પડ્યા, કે જેમ થયું ન જોઈએ.

“ વાર, ” તેવણે મુછડું, “ તમે મીઠ મીસન તરફ કોઈ લગનની ઈચ્છા ધરાવતાં હતાં ? ”

“ ખનીન, મીઠ એતરની જેનરલ, ” બજારે કહ્યું, “ તમારા પેટના સવાયની મતલબ કોઈ બીજામાં સમાયલી નથી. ”

“ હું તમે તામદારના અનુભવને માન આપું છું, ” મીઠ એનરનીએ લગાર કરાપણથી જવાબ આપ્યો. “ કદાચ હું આએ સવાય બીજી રીતે પુછીશ—તે વેળાએ શું તમને મીઠ મીસન સાથે અદરાયાનો સંબલ હતો ? ”

“ કોઈજ નહીં. ”

“ આએ છુંદાચું કે જેણે તમને ખચીતજ ધણ દુઃખ ઉપત્તવેલું હેતું જોઈએ, તે શું તમે ફરીયાદી સાથે અદરાવાની મનમથી ખચ્યાં હતાં ? ”

“ ખનીનજ નહીં, હું તમને બતલાવી આપશ કે આવી બતતી બદસુરતી કોઈનુંબી ધ્યાન ખેંચે નહીં, ” તેણીએ અચકાતાં અચકાતાં ઉમેર્યું.

“ મીસ સ્મીથસે, મેદરબાની કરી મારા સવાયનો બચાવ આપો અને તે પર કોઈ દીક ના કરો. સારે તમે આતું એક નાખુસ કામ શા માટે કીયું ? ”

મે તે કીયું, કારણકે મેં ધાર્યું કે તેમ કરતું વાજબી હતું; મરનાર મીઠ મીસનની ઈચ્છાઓ પુરી પાડવા માટે બીજાં કાંઈ પણ ઝોગરદા નગરિક ન હતાં વળી— આટલું બોલી તેણી અટકી ગઈ.

“ વળી શું ? ”

“ વળી હું મુસતેસ મીસન તરફ માનની લાગણીથી બેતી હતી, અને હું બજાવી હતી કે મારે લગતા કમયાથી તેવણે પોતાનો વારસો ખેંદરો હતો. ”

“ હા, હવે આપણે તેપર આવ્યે છીએ; સારે તમે ફક્ત એખ્યા ઈનસાફને ખાતરજ નહીં પણ ફરીયાદી તરફનાં માનને ખાતર તમારાં સરિયર છુદણાં પડ્યાં હતાં ? ”

“ હા, હું એમ વારું છું. ”

“ વારે મીઠ એતરની, એક બારની તેમ હેવાળી તો શું થયું ? ”

“ મારા મેદરબાન, મારી મતજગ એતું દેખાડવાની એ કે આએ જીવાન આતું જેમ મારા વીકાન મિત્ર મીઠ રોઈ કોર્ટને સમજાવવા માંગે છે તેટલાં બધાં આ બાબદમાં નીરદોષ નથી. તેવણની આ કામ કરવામાં કોઈ મતજગ હતી. ”

“ તેમ તો ઘણાંઓની હેય છે; ” બજારે કહ્યું, “ પણ તેથી કોઈ એમ નથી કરતું કે તે મતલબ ગેરવાજબી હતી. ”

સારખાદ પેલા વીકાન મદલસે તેણીની ઉત્કટ પાસટ તપાસ કરતી ચાલુ રાખી, તેવણ પોતાના અનુભવ અને ચાલાકીથી ઝોગરદા પાસે બોલાવી પહેલાં તો એતું સાંખેત કરવાની કોશિસ કરતા હતા કે, વીસ તેણીની કુસલવણીથી કરવામાં આતું હતું; બીજી તો એ કે, બ્યારે તે વીસ કરાવવામાં આતું હતું સારે મીઠ મીસનનું ધ્યાન દેકાણે ન હતું. જે દીવસે તે કરવામાં આવ્યું હતું સારથી તે બીજે દીવસે મીઠ મીસન સુઝરી ગયા સર સુધીમાં જેબી બનાવ બન્યો હતો તેનો બારીકે બારીક હેવાવ બોલાવી તેવણ અંદરથી એની મતજગ કહાડવા માંગતા હતા કે મીઠ મીસન પેલાપણમાં મરણ પામ્યા હતા; પણ ગમે એટલું કરવા છતાં કોઈ પણ સુખ આપદર તેવણ તેણીની જીવાની કુશી કરી શક્યા નહીં, અને બ્યારે છેલ્લે તેવણ બેઠા સારે જેમ્સ રોઈને લાગુ કે તેવણના કેસને બરાએ ગંભીર ધોડા પુછા ન હતો.

બીજા બેરીસટરોએ તેણીને અંચારનવાર ચોડાક સવાયો પુછ્યા બાદ જેમ્સ તેણીને પાછી તપાસવાને ઉડ્યા અને મીઠ મીસને વેળાપણમાં નહીં પણ દુશીઆરીમાં વીસ કરાવ્યું હતું એતું પણ પુરવાર કરવાને ઝોગરદાને એક વાર ફરીથી મીઠ મીસને પોતાના ધંધા વીશે તેણી આગળ જેબી ખોડાસો તથા ખરવાને કીધો હતો તે વીશેનો ખોલેખોલ કહી જવાને અચલ કીધી. બ્યારે તેણીએ મીસનનાં ખાતાનો સવયો કુષો ભેદ જલ્લે જલ્લે સર્વે હજીર કહી દીધો, કે જે વીશેનો ખોલે ખોલે લાં બેઠેલા બ્યારે. બજારએક ઝડપવાલા રીપોર્ટરો

ઉતારી લેતા હતા. સારે ઝનુની મીંઝો મીસન અને ખીદામણ મીંઝો રોસકોના મેદરાપરનાં ઝનુન અને બનતો દેખાવ ધણુજ સુંદર અને જોવા લાયક થઈ પડ્યો હતો.

અતે ઝોગરડાની ખુશાસી વચ્ચે તેણીની સાક્ષી પુરી થઈ અને કેપટન યોગસની બાપકી મીસીસ યોગસને મોલાવવામાં આવી. તેણીએ સામેત કીધું કે ઝોગરડા તે ટાપુપર તેણીની મંદી હતી અને તેણીએ એક ખસાસીની ટોપી તથા રમ દારૂનું 'મીપ લગભગ પૂરું થયું' જોયું હતું. જે કોટમાં વડી તેઓએ દારૂ પીધો હતો, તે પણ તેણીએ સાં કઢાકી બત-લાવ્યું (જે કોટમાંને જોઈ તે વીશે સામેતી આપવા જડને ઝોગરડાને પાછી મોલાવી હતી.) વળી કીધી વધારે અગતની અને ખુસ્સે ખુસ્સી સાક્ષી તો તેણીએ એ આપી કે તેણીએ પોતે મીંઝો મીસનને દારૂતાં જોયા હતા અને એક ઝનન સમી-બોયું બંડડ (જે તેણીને કોટમાં આપવામાં આવ્યું હતું) મોંથી તેવણની સમી પારખી કઢાકી તેણીએ પોતાની જુ-બાની સામેત કરી આપી હતી. વળી તેણીએ રોમંદપર કહ્યું કે જ્યારે તે મગરમગના રોમર માટે નીકળેમાં વાહણુપર ઝોગરડા આવી હતી સારે છુંદણની ઈધાનીએ તેણીનાં સારી પર તાઝજી હતી અને તેના જળખો રૂઆ ન હતી.

આ સાક્ષીની ઉઘટપાકટ તપાસ કરવાને કોઈએ તજવીજ કીધી નહીં. જેમે "ચાલ મરીન સ્ટીમર કેનગાર" ના છેલ્લા મરોર ખણીઓની આડીસમાંના એક કસાંને મોલાવ્યા અને તે સ્ટીમરપરનું કુતારોની માદી તેની પાસે મંગાવી, જેમાં પેલા એ ખસાસીએ જોની બત અને ખીજ બેન્સનાં નામો નોંધેલાં હતાં.

આ પછી ફરયાદી તરફના સાક્ષીએ પુરા થયા અને એ-તરની જેનરને એકદમ પોતાના સાક્ષીએ મોલાવ્યા. તેઓ ફક્ત મેનના પેદદો મીંઝો તોડ વડીય હતો કે જેણે દશમી નવે-ખરે મીંઝો મીસનનું વીસ કીધું હતું, અને ખીજે તેનો કસાં હતો કે જેણે તે ઉપર સદી કીધી હતી. આ બંનેની સાક્ષી લેતાં લાંબો વખત લાગ્યો નહીં. ઉઘટ પાકટ તપાસમાં તેઓએ કમુલ કીધું કે વીસ કરાવતી વેશાએ મીંઝો મીસન ધણુજ ઝનુન અને ઝુસ્સામાં હતા, અને તે વેળાએ સાં જે સુંદર દેખાવા થઈ રહ્યો હતો તેનું પણ લખણુ બધા આપ્યું.

સાર બાદ એતરની જેનરવ પ્રતીવાદીએ તરફથી કોટમાં મોલાવા ઉડ્યા. તેવણે મોલાયા કે, કોઈ સનયુજ તેવણને બે સવાયો પુછાવતા હતા; આ સવાયોમાંનો પેદદો એ હતો કે ઝોગરડા સ્મીધસંની પીઠપરના અક્ષરો એક વીસ તરીકે ગણી શકાય કે ? ખીજે: એકવારમી એમ-ધારવેળી કે તે ગણી શકાય, પણ શું કોઈની એમ ખાસી થઈ હતી કે આ તારીખ વીનાના અક્ષરો એક અક્ષર દુરીઆરીવાસા રાખસે કોઈની પણ કુસલવણી વીના કાપદા પ્રમાણે સાક્ષીએ દંજુર લખ્યા હતા કે તેવણે કહ્યું કે પેદદો તો કાપદા પ્રમાણે આ અક્ષરો એક વીસ દાખલ ગણી શકાય નહીં. સાર પછી એકાએક તે આપત પડતી યુધી (કારણ કે તેવણને લાગતું હતું કે તેવણનું આગ મોલનું જ્યાએ વજનદાર હતું નહીં) આ અગત્યજ જેની

કાઠાણીનો-હેવાલ લખાણથી દર્શાવી જણાવ્યું કે કેવી રીતે ફક્ત એકજ સાક્ષી મીસ ઝોગરડા સ્મીધસંની જુબાનીપર તેઓના સમયો આધાર હતો. જો કોઈ તેણીએ આપેલી જુ-બાની કમુલ કરે તોજ એનું માની શકાય કે વીસ કરવામાં આવ્યું હતું, અથવા તેપર સદી કરનારા બે સાક્ષીઓ તે ટાપુ પર ખરેખર હતા. શું કોઈ આ સાક્ષી અને ફરયાદી સાથેના સંખ્ય ધ્યાનમાં લઈ આવી જુલ્હે ખુસ્સી રીતે તેણીની જુબાની કમુલ કરવાને તૈયાર હતી ? શું તે એવો મુકારો આપવાને તૈયાર હતી કે એક રાખસ જેની સાથે વીસ કરાવનારે સખત કમ્બો કીધો હતો અને તે કમ્બો માટે તેને વારસામાંથી ખ્યાતવ કીધો હતો, તેની તરફેણમાં આ વીસ (જે ખરેખર તે કરવામાં આવ્યું હોય તો) એક બાનુએ એક નબળા, મો-તને કોઈ આવેલા, દેવાના રાખસ સાથે જોર જુલમથી નધી કરાવ્યું ? અને આટલું બોલી તે વીદાન મેદરપ પાછો ખેસી ગયા.

હવે સોલીરીટર જેનરલ અને મીંઝો સીડાસ્ટીક ઉડ્યા; જો કે તેઓ બંને ધણી છટા અને સરસતાથી મોલતા હતા, તોપણ તેઓના મોલવામાં ખીજું કશું નહું ન હતું, અને સાદા ત્રણ વાગે તેઓએ પૂરું કીધા પછી જેમ્સ-ફરીમાદી તરફથી આપણા કેસ વીશે જણાવ દેવા ઉડ્યા.

તેવણ પોતાની નોંધોનાં કાગળમાં બરાબર મોઢવતા હતા તેટલાં એ પળવાર સાં મુકીદી પંથરાઈ, પછી જવા તેવણે મોલવાનું શરૂ કરવા જતા હતા, તેવાજ જડખ ધીમેથી મોલાયા, "મીંઝો રોટ મેદરઆની કરી મોલવાની તમજી ના લેવો, હું નહીં ધારતો કે હવે વધારે વાર તમને મેદનત આપવાની મને જરૂર હોય," અને જેમ્સ ખુશાસીનો એક દમ ખેંચી ખેસી ગયા, કારણ કે તેવણે જાણ્યું કે તેવણની ઇત "થઈ હતી."

સાર પછી તે નામદારે પોતાનું બાપણુ શરૂ કીધું અને આપણા કેસનો એક ચુકરાઈ જરેસો દુક સાર આપ્યા પછી નીચે પ્રમાણે સમાપ્ત કીધું:—

"આમે પ્રમાણે એક ધણુજ આસાધારમ, તાલુખી પમાડનારા "પ્રોજેટ" ના કેસનો હેવાલ કે, જેણે કેસ આટલાં વરસો-ની મારી મેરીટર અથવા જડખ તરીકેની કારકીદમાંથી એક પણ વાર મારી જણમાં આવ્યો હોય એનું મને યાદ નથી. આપણા વીદાન જોદરની જેનરલ કહે છે તેમ દેખઈતું છે કે, આપણે કેસ ખરેખર બે મુખ્ય બાજુમાં સમાધરો છે, મીલકત મેલવવા માટે ઝોગરડા સ્મીધસંની પીઠપરના દસ્તાવેજ પુરૂર વીસ જણાય કે ? અને જો તેમાં હોય તો તે બાનુની તે દસ્તાવેજ વીરીની આધાર વીનાની વાત માની શકાય કે ? હવે આપણા ધારા "વીસ" વાલ-નો અર્થ શું સમજાવે છે ? ખજીત તેઓ એનું સમજાવે છે કે એક વીસ એક લખણુ છે કે જે એક રાખસનાં મરણ બાદ તેની મી-લકતનો કેવી રીતે વહીવટ અથવા વેંદ્યાલુ કરતું તે બાજેની તેની છમ્મક અથવા મરણ દેખારે છે. આએ લખણુ મોલસ નીચેના પ્રમાણે કરતું જોઈએ; જો તેમ કરાવતી વેળાએ તે કરાવનાર રા-ખસનાં મનની હાલત બરાબર હોય એટલે કે તે વેલાપણમાં ન હોય તો તે રદ થઈ રહે નહીં, રીકાયા કે સાર પછી વીસને લ-ખતો ખીજે દસ્તાવેજ કરવામાં આવ્યો હોય, યાને પેદદોના નારા કરવામાં અથવા કરાવવામાં આવ્યો હોય; અથવા તો લગતમી; કાપદાના નીધગોસર કીધેસો આવે એક દસ્તાવેજ (જે તેમાં સ-

માથની ખતલગ કપડ હોય તે) નહાયે હોય છે. દહે શું આ બાબની પીકપર ક્રિયેલાં કુટુંબાંની ઉપદેશીઓથી એવા એક દસ્તાવેજ બને છે? અને શું તે વીલ કરાવનાર રાજસની છેટી ખરી ઈચ્છા આ મરજ બતાવે છે? આ બાબદ મારે મહેલાં ચુકવતી છે, અને તે હું "હા" ના જવાબથી ચુકવુંછું. એ તે ખરું છે કે સાધારણ રીતે વીલને લગતા દસ્તાવેજો કાંઈ બાલસોની સામગ્રી પર કુટુંબાં પાઠવામાં આવતા નથી, પણ તેમ સાધારણ યત્ન ન દોવાથી કાંઈ એમ નથી કરતું કે કુટુંબાં પાઠવેલા દસ્તાવેજ વાળખી ન હોવાય. વીકારયાનાં રાજમાં પસાર થયેલા કબીરયા ધારાનાં નવમાં પ્રકરણ પ્રમાણે ત્યાં સુધી કોઈખી વીલ લખીને દરવામાં આવ્યું ન હોય ત્યાં સુધી વાળખી હોવાય નહીં. પણ શું આ ધારાના અર્થ પ્રમાણે આ કુટુંબાં પાઠવેલું વીલ લખીને દરવામાં આવ્યું છે એમ જણાવ ન સકાય? મારું તે પ્રશ્ન પ્રશ્ન મન છે કે તેમ જણાઈ સકાય; એ તે કરવામાં સલી પાપ-હોવામાં આવી હોય તેના. અને "હાલ ફીલ" નામની માહ-લીમાં સરીરમાંથી કાઢાયેલા પ્રાચી પ્રમાણે એ આ વીલમાં સહીને બરેલે વાપર્યો છે તે પણ સહીન હોવાય, કારણ કે એક વેળાએ આપણા દેશમાં સહીને બરેલે એ પદાર્થનો મોહનો ઉપયોગ કરવામાં આવતો હતો. ત્તી એ બાબત વીલે નેરવામાં આપણને એમણું આવેતાં રાખતું ભેઈએ કે, તે વીલ કરાવનાર રાજસ કાંઈ ચક્રમ ન દતા. ત્તી તેવું કાંઈ કાંઈ અથવા તે હુલતથી પેલાની ખીલકતનાં વેદવાણ મરિ પેલાની ઈચ્છાએ જવાબની આપી અલગેલ જેવી રીત વાપરી ન હતી. આપણે જેટલી ધારી શકાય તેટલી કથરમાં લેવાવતાં તેવળ આપી પડ્યા હતા. એ આપણે મીસ સમીપક્ષની વાત માગ્યે તે તેવળ પેતે અગાડ ક્રિયેલાં વીલને રદ કરવા ખરાં દીકરી શ્રાવર હતા, કે એ વીલ મેતાનાં બીજાનાંપર તેવળને ચેરવાળખી લાવ્યું હતું. અને તેવળ દાં આજેનાં કુખમાં પેતે આવી પડ્યા હતાં અને એમ એમ તેવળનું ભેર દમ્પતી થતું ગયું તેમ તેમ તે વીલેની ચીંતા ત્તી જવા હતાં તેવળની ઈચ્છા અમરમાં લાવવાને તેવળને કાંઈ પણ ઉપાય કુટવ્ય નહીં. અને એક બધારે જુવાન અને બધારે મન-જુલ માલુમમાં જતાં સરીરપર તેવળનું વીલ કુટવું પાઠવાની ચુકની મુખવતનામાં આવી અને પછી આતુરતાથી તેવળે તેનો લાભ લીધો. તે કામ તેવળની હલકરમાં તેવળની ઈચ્છા પ્રમાણે જરાખર બનવામાં આવ્યું, અને તેપર સાક્ષીઓની જરાખર સહી કરાવવામાં આવી. હું આ પ્રમાણે ક્રિયેલાં દસ્તાવેજો બેટો છે એવે આપણથી તેની સામે મંબીરાણથી વાંચે લેવાય ચક્રમ? હું નહીં પાઠવે; અને મારું તે એવું મત છે કે એક મેંમાંની ચામડીપર ક્રિયેલું વીલ જેટલું વાળખી ગણી શકાય તેટલોજ આ દસ્તાવેજ પણ ગણાય.

દહે હું બીજા બાબતપર આવું છું. મીસ સમીપક્ષની જુવાની માની સમય કે નહીં? પેદામાં તે આપણે તેને કંટાળા દેકે આપી સમયે ળીએ તે ભેઈયે. હેટી રોમદારકરની સાક્ષીપરથી રજપ જણાય છે કે જ્યારે તેવળ કમનસીબ સમીપર કેતરપર હતાં ત્યારે મીસ સમીપક્ષનાં સરીરપર કુટુંબાંની ક્ષી ઇમાલ્લીએ ન ન હતી. તેજીન રજપ રીતે મીસીસ થામરની મનજુલ જુ-લાનીપરથી આપણે ભેઈ સમયે ળીએ કે જ્યારે તેવળને મચરો રીકાર કરનાર અમેરીન લાલજે દવાની લઈ બચાવ્યાં, લાલે તેવળની પીકપર કુટુંબાંની ઇમાલ્લીએ નહીં, એ વચનાંજ રૂઆપ માવમાં દતાં. દહે આ કુટુંબાં તેજીએ પેતે અથવા તે બાબત એ તેજીનાં એકી જગતે સાચી દતો, તેજી તે પાંચાંજ ન દોય. ત્તી મીસીસ થામરે એમ પણ સાવેલ કીધું છે કે તેવળે એક

રાખસનું મુનેલું સરીર ત્યાં લેવું હતું કે એ રાખસ તેવળને મી-મીસન હાજર જણાવમાં આવ્યા હતા અને તેવળને અદર્શમાં કારકમાં એક સખી મારફતે તેવળે એલખી કદાપી તે વીલે આ-પણી ખાતરી કરી આપી છે. ત્તી આલેખ સાક્ષીએ આપણને એક કોટલું બતાવ્યું છે કે એ તેવળને લાંબી એક કુખડીમાંથી મળ્યું હતું, અને એ વીલ તે અજાણીત રમ દાર પીગા દતો, એ દાર તેજીના નાચતું મુલ વધે પડ્યું હતું; તેવળે ત્તી સમ-ગંદપર કહ્યું હતું કે, ક્રીવાસપર પટેની અજાણીત એક તેખી તેજી ભેઈ હતી. આ સવળ જુવાની જાનદાર છે, અને કુજ-કારી કહાય તેવળ નથી. ખરેખર, વીલની જરાખર ધારીજ શી-વાય આ બાબત તે મારી નાખવાનું પુરવાર થઈ ચુકે તેવી છે, તેવળ હું પણ રહેલું છે કે જેને આધાર મીસ સમીપક્ષની દેશ વચરની જુવાનીપર વીલાસ રાખી સમયે યા નહી તે ઉપર રહે છે, કારણ હનસાફની અલગતમાં સાક્ષી આપવાને લાવતા હતાં રોમદારકર જેના જુવાન બાજને આપણે બેટાથી સંજા નથી. રાખસા તરીકે મીસ સમીપક્ષ નધારે કહે છે કે વીલ કરા-વનાર રાજસની સહી તેવળની હલકત તલે તેવળની મરજથી કરવામાં આવી હતી, અથવા પેલા બે ખજારીઓ બન અને જો-તવાની હાલતમાં કરવામાં આવી હતી, કે જેમાંની સાક્ષી પણ તે વીલ કરાવનાર અને એક બીજાની હલકર કરવામાં આવી હતી, તે એ બેટું હોય તે વીલ કરવામાં આનુંજ ન હતું એમ કહે-વાય, અને તેમ વચરી કુરયાદીને કેસ લેધી વળે, કારણ કે આવી બાબતમાં ફરવની માલેની લેવી અલગત નીરકરપેથી છે. દહે મેલાં વચરની ધીલ અને વીધાર પછી હું આ બાબ-દના ચુદાપર આવું છું. દસમી નવેમ્બરે ક્રિયેલું વીલ એ ઉ-પર પ્રતીચારીએ બારડો રાખે છે તેને રદ કર્યું, અને કુલ એક સાક્ષીની આધાર પેલાની જુવાનીપર ઉત્તવાર રાખી એક બે-ટી મીસકતમાં વેદવાણમાં તત્ત રેકાર કર્યો એ કાંઈ નહીં તેવી વાત નથી. અને લાગે છે કે આ વાતની સમ્બાદનું અનુ-માન કોરાર બે રીતે કરી શકે; કેસને આપી દેવાલ સંતરળી સાધારણ અજરથી વીધાર કરીને; અને આ સાક્ષીની રીતસાતે અને જુવાની આપવાની રીતપરથી; હું આ બેમાંની છેટી રીતને પેદામાં લઈ છું, અને કાંઈ પણ ધીલ વચર કરું છું કે મીસ સમીપક્ષે એ દેવાલ કહેવા છે તેની સમ્બાદ અદિ મારી ખાતરી થઈ છે, મારા વીધાર પ્રમાણે તે કોઈની માલુસ જેને જામે તેમજ બીજા કોરારમાં લઈ વરડોને જુલુસ મચો હોય અને જેનું તેવળનું કામ એક સાક્ષીની જુવાની માનવા લાયક છે યા નહી તેની પરીકા કરવાનું છે, તે રાખસ મીસ સમીપક્ષે નહીં એ તવારીખનું બારીકથી જણાવ આવ્યું છે તે માન્ય ન શકે એ-જ અગત્ય છે, તેવળની તપાસ અને હલકાપર તે તપાસ વેદાયે હું તેવળની રીતસાતે ખરેખર બારીકથી તપાસતો દતો, અને મારી ખાતરી થઈ છે કે તેવળ જેટલું નહવાં દતાં તેજી તરન સાચું બેટામાં દતાં.

દહે આપણે બીજા બાબતપર આવ્યે. મીસ સમીપક્ષના દેવાલ પર યા લાવી એવું માનવામાં આવે છે કે તેવળ અને કુરયાદી વચેની સમાજથી તેના કાપડા મરિ કાપાય તેવળે આ રાક્ષી કાઢી રચવાતું પમલું લઈ હોય. એ કે કુટુંબાં પાઠવી વેળાએ આવી હતી રાખર તેમજ વચે દતી નહીં અથવા તેમ જવાને સંજાય પણ ન હતી, તે છતાં આ રાક્ષ તેવળપર લઈ જવામાં આવે છે એવરની જવાબ કહે છે કે તેમજ વચે તે વેળાએ રાક્ષી સવાઈ તો ન હતી પણ તેમ કયાને સંજાય દતો. બીજા બેટામાં બેટીએ તો, તેવળ કુરયાદી સામે ખ્યારનાં દતાં (એ જામ પ્રશ્ન પ્રશ્ન

જણાવવાને મીન એતરનીને કાંઈ સુરાફેથી પણ હોય તે હું ધારું છું કે મારે તે કહી દેવામાં કરી અટચણ નથી) કદાચ એમ હોય ચા નહીં હોય, કેટલીક યોગે ચોવી હોય છે કે જેના ચુકારો કરવાને કોઈ પણ બંદન થા જીરોમાં સહી દોતી નથી અને તેને પ્રમાણે આપણે કહી શકતા નથી કે એક જીવન બાવાને એક મહત્ત્વ સાથે જોતબાણુ થયા પછી તેણીની લાગણી તેની તરફ કેટલી વખતે ગંભીર રૂપ પકડે છે. પણ આપણે ધારણે કે એતરની નેનરસ ખરા છે, અને જો કે તેવણુ (મીસ સ્મીથર્સ) દુરના દેશમાં પોતાનું નરીજી અનભાવવાને ઇચ્છતે ઊઠી ગયાં હતાં તે પછી પુણું ઠીસે છે કે તેવણુ મીન મીસન સાથે પરણવાની કાંઈ પણ આરા ધરાવતાં ન હતાં, તે છતાં કદાચ તેવણુ ફરયાદી તરફ એક એવી ભલતાં માનની લાગણીથી ભરાતાં હોય કે જેમ અકરાના આગમન બને છે, અને તેમ જો કદાચ તેવણુ તે માથું મત જોતરની નેનરસની સાથે જ્યાં કરતાં તરફેણમાં વધારે ભય છે. વલી આમ જોલતાં મારે જોઈયું તેા કહેવું જોઈએ કે, આ જીવન બાવાને એક ધણું પરાક્રમી હામ કીયું છે. તેવણુ એક એવી કી-વાં તાણે યથા છે કે જે ફક્ત દુખાકાષક હતાં જોઈએ નહીં પણ ને દાંમેસા સુધી તેવણુની જીવનસુરીપર એક ડાપ દાખલ રહેતો. ન્યારે એતરની નેનરસ કહે છે કે તેવણુ આ જોમ કાંઈ મતલબ વીના આપેતા ન હતાં (કે ને મતલબ ઈનસાફની રહે ફરયાદીએ તેવણુ માટે વચમાં પડી પોતે ખેલેલાં દુખના આશાર મારે અથવા વધારે કલેવન સરી લાગણીથી જન્મ પામી હોય) સારે તેવણુ સાથે જોકમત થવાની મરજ થાય છે. કાંઈ પણ રીતે તેમાં જરાજી નાગરોશી કરેલું તેા નથી ન પણ ઉલટું ખરખર સાબારી કરેલું છે; મીસ સ્મીથર્સની સાચી જીવી વપાસતાં ખચીતજ તેમાં કાંઈ જી નહીં માની ચકાવ તેવું મને સુલલ રીસતું નથી.

હવે મારે એક જ સવાલ પુછવાનો રહેશે કે, હું મીન મીસન વીલ કરાવતી વેલાએ સુઝીયા ન હતા એવી કાંઈ પણ સાબેતી છે? તેવણુની ચાલચલણુ તથા તવારીખમાં એવું કાંઈ પણ છે કે જેથી તેવણુ કરાવેલું વીલ જાદું છે એવું કાંઈ માની સકે? પહેલા સવાલનો જવાબ હું “ના” તો આપું છું. મીસ સ્મીથર્સ સાફ સોમંદ્ર ખાધા છે કે તેમ ન હવું, અથવા તો તેણીની આ જીવનની ગમે એવી હલત પાલટ લગાડે છતાં જરાએ પુછી પણ સકી નથી. તેવણુ કબુલ કીયું છે કે મરજીની યોરો વખત આગમન તેવણું મન સમવા લાગ્યું હતું અને તેવણુ સુઝીયા ન હતા, અને એવું ધારવા હતા કે મંચલ્કાએ તેવણુ આસ-પાસ એકલા થઈ કીતે લેવાની વાત જોતા હતા. પણ આમ તો જોતાને કાંડે આવેલા જાણુસના બાવમાં વારંવાર બને છે, અને તેઓએ પોતાની જાંદગીમાં જેમણે સાથે સખતાઈ વાપરી હોય છે તેઓને તે વેળાએ પોતા સાથે આવી હલેલા જોય છે તેમાં કાંઈજ અજાણ જેવું નથી. ન્યારે તેવણુ પોતાને અંત આવેલાં જોયા, સારે પોતે સુરસામાં કીપેલી શીશા ફેરવી નાખી, અને પોતાના જાત્રીજા (કે જેના વાંક ફક્ત સામ્રી વાળા વાપકવાના અવીવારી ઇશીયમાંજ સમાયેલા હોય) ને જે જોઈએ તરીકેના વારસામાંથી વાતલ સકીયા હતા, તે મીલકત તેને પાછી બજાવવાની ઇચ્છા દેખાઈ, તે કાંઈ પણ રીતે ન બની સકે તેવું હું જોતો નથી. આ રીત તો મને તદન સ્વભાવીક અને બરાબર લાગે છે. આખી વાત તો કાંઈ પણ સક વગર એક ધણી તાણુની કરેલી કાઠણી છે. તેવણુ મને કબુલ કરયા વીના ચામતું નથી કે મરનારે પોતાના હુકમથી કુંદણાં મારફતે કાંધાંસર પોતાનું ઉલટું ખર વીલ બાવીસમી ડીસેમ્બર ૧૮૮૫ ને દીને યોગરજા સ્મીથર્સની મીકપર જીલ્લેસ એથ. મીસનની વારફેણુ મીકપર હતું. આમ

દેવાથી કસમી નવેમ્બરે નીકલેલાં “પ્રાવિટ” કું. ૨૬ કહ્યું, ફરયાદીએ જલતાવેલાં વીલને કું ખરાં તરીકે ભંદેર કર્યું, અને તેઓની અરજ સ્વીકારવામાં આવશે.”

“ખરજ સાથે, મારા મેદરબાન?” જેમ્સે ઉઠી પુછ્યું.
“નહી, હું જોઈશો જ્યાં આગળ વધેતા નથી, વીત કરાવો નારે પોતેના આ કુદરમાને જન્મ આપેલા છે, અને તેથી તેવણુની મીલકત પરજ ખરચેના જોતાને પડેલાં જોઈએ.”

“જેમ તમેા નામદારની મરજ,” જેમ્સે બોલ્યા અને પાછા પોતાની જગાપર બેઠા.

“મીન શીટ,” જરાજે ખંખાર મારી કહ્યું, “આ પ્રમાણે કાંઈ હું વારંવારથી જોતતો નથી, પણ તમારી સામે દારખાંધ આપા બધકર વીલાન દરીશો. હોવા છતાં તમે જે રીતે એકલે હાથે આ કેસ (કે જેવો) તાણુવીઓ અને અનનની કેસ મારી જાણમાં કહી પણ નથી આજે) ચલાવેા છે તે માટે મને તકુને જુનારકમાદી આપ્યા વીના ચામતું નથી. આ કામ કાંઈ તમારા કરતાં વધારે વરસના અને વધારે અનુભવી મહત્ત્વ માટે પણ સામાસી આપવા લાયક થઈ પડે; જેમ છે તેમ તો એવું મેં અગાઉ કહી પણ બનેયું સાંભળ્યું નથી.”

જેમ્સને જોઈરા લાન થઈ આવેા, તેવણુ ઉઠી વાંકા વળી નમ્યા અને પાછા બેઠા. તેવણુ એવું સમજતા હતા કે તેવણુ પોતાનીજ હુશીઆરીથી ભંદેરમાં આવ્યા હતા, અને તેથી હવે જો એક બેરીસ્ટર તરીકેની તેવણુની બનીપની કારકીર્દીને તેવણુ આગળ ન વધારે તો તેમાં તેવણુનોજ વાંક કહેવાય.

[સાંધણુ છે.]

રીડીન ૨૦ પાટક.

સીઓ કયાં રાજ કરે છે ?

બાવાના ઠાપુમાં, બેતેનીયા અને સેમારજ શેહેરાની વચ્ચે બે-નતમ નામનો એક યુગલ આવેલો છે, કે જે તદન સ્વતંત્ર છે. તે રાજદારી બાબદારીની કાંઈ પણ અગત્ય ધરાવતું ન હોવા છતાં સુખી અને હોલતમંદ છે અને કાંઈક વરસો પયાં સીઓ તેની લેપર હકુમત ચલાવે છે અને તેના બચાવ કરે છે. લાં વખતપર રાજ બેસે છે, પણ રાજ વહીવટ સમયે સીઓના દા-યમાં હોય છે. રાજ દરમોડા પોતાનો રાજકારનાર ચલાવવાની મરજી ને તણુ સીઓથી બનેલી હોય છે, તેના તામા હેડજી હોય છે. સકથી મોટા દાકેમો, ફરબારી હમરાજો, લકડરી અમલદારો, તેમજ સીઓના સખતા આ નાણુક પધનાન હોય છે, અને રાજના “મોટી ચારકસ” વરીક સીઓના હોય છે. મરદો લાં પેદીવારી થા વેપાર કરે છે. બાદીના વારેસ રાજનો “વરો લેવો હોય છે, પણ જો તે ફરજ હોવા મરજ પામે છે તો ૧૦૦ સીઓ કોમી થાય છે અને પોતાના બેઠાઓ મારફતે એકને સુઝી કદાશી હકદાર વારેસ તરીકે માદીએ બેસાડે છે. આ નાના સુલકની રાજધાની તે ઠાપુના ધણા રચાયેલા બાગપર આવેલી છે, અને તેના બચાવ માટે જ મજબુત કીસાઓ વાંધેલા છે:

દમ લેવાની કીયા.

ગુઓ, ઉપલી બાબદ ઉપર લખવાને મને કહેવામાં આવ્યું છે કે જે વીરેનું ગાન કે અગાનપણું તમારી તેમજ નાનાં બાળકોની તંદરાસ્તી ઉપર મોટી અસર કરે છે. દરેક વખતે તમે દમ લેઓ છો, સારે બે જુદી જુદી રીતે તેની કીયા આપે છે. એક રીતે તમે અંદર લેઓ છો, અને બીજી રીતે તમે બહાર કઢાડો છો. જે દવા તમે દમમાં લેઓ છો તેની તથા જે

પાછી બહાર કઢાડો છો તેની મેળવણી જુદી છે, તથા તેઓથી થતી અસર પણ જુદીજ છે. દમમાંથી બહાર કઢાડેલી દવાને પાછી દમમાં લેવી નહીં લેઈએ. જેઓ હમેશાં તાજી દવા દમમાં લે છે, તેઓ ભેરાવર, તંદરાસ્ત, સુરખીદાર, ખુશાલ, અંચલ અને તેઓની ફરજ ગમવવાને લાખમાં નીવડે છે. જેઓ પોતાની કે બીજાં મનુષ્યની દમમાંથી બહાર કઢાડેલી દવા પાછી દમમાં લે છે તેઓ, ખચીત ને મોટાં ધાય છે તો, નખળાં, શીકા મેહરાનાં, જરામાં ધમરાઈ નય એવાં શોકાદુર અને તેઓની ફરજ ગમવવામાં અચોચ નીવડે છે. ને તમારે દમમાં લીધેલી અને બહાર કઢાડેલી દવા વચ્ચેનો તફાવત જાણવો હોય તો, તમારાં જેવાં ફેરસોવાનું એક નાનું જનનવર-દાખલા તરીકે ઉદર-લેઓ, તેને એક સાંકડા બાકસમાં મુકો, અને બીજી કાંઈ દવા નહીં પણ તમારા દમમાંથી બહાર કઢાડેલીજ દવાને તેના દમમાં લેવાની ફરજ પાડો. બહારની તાજી દવાને દમમાં લીધા પછી તેને એક નળીને રસતે પેસા બાકસમાં પોદવાડો, અને યેઝુ જનનવર જલદીથી નહાવત થવા માંડશે; ને તમે એ કીયા લાંબાવખત સુધી ચાલુ રાખશો, તો તે મરણ પામશે. એક બીજી દાખલો લેઓ. ને તમે એક બાળકને તેનું મોઢું માથું ઢાંકીને સુવાની અને તેથી કરીને તેના દમમાંથી બહાર કઢાડેલી દવાને પાછી દમમાં લેવાની ટેવ પાડવા દેઓ તો અચીતજ તે બાળક આગની, શીકા મેહરાનું અને નખળાં બાંધાનું નીવડશે. તખીબો જણાવે છે કે ધણું કરીને ને વેળાથી ગળાનું દરદ બાળકને લાગુ પડે છે, અને બ્યારે એ ટેવ હોડવામાં આવે છે સારે તેને છોડા આવે છે. બીજી એક દાખલો લેઓ, કે જે ધણોતર સાધારણ છે. ધારો કે તમે એક ખીચોખીચ બરેલા ઓરડામાં હોવો, કે જેનાં બારી બારણાં મજબુત બધ કરેલાં હોય, ત્યાં પેલા બાકસમાંના ઉદરની માફક તમે નહાવત યઈ પડો છો, કારણ કે તમે સધળાંઓ એક બીજાના દમમાંથી બહાર નીકળેલી દવાને ફરીફરીથી દમમાં લેઓ છો. સારે હવે જે દવા તમે દમમાં લેઓ છો તેમાં, અને જે બહાર કઢાડો છો તેમાં સુ

તફાવત છે? જે દવા તમે દમમાં લેઓ છો તે ચોખી અને ઓક્સીજન, નાઈટ્રોજન તથા કાર્બોનિક આસીડની મેળવણીથી બની છે, અને હોવી લેઈએ. જે તમે બહાર કઢાડો છો તે અચરજ છે અને બીજાં તથા ઉપરાંત કાર્બોનિક ઓસીડનો મોટો ભાગ તેમાં આવેલો છે. જેથી ઓક્સીજન દવા જીવનને રોકા આપનાર છે, તેથી કાર્બોનિક ઓસીડ તુકસાન કરનારી છે. માટે તાજી દવા દમમાં લેવા માટે કાર્બોનિક ઓસીડને આપણાથી દુર રાખવાની સંભાળ લેવાની મોટી જરૂર છે. જુના કુવાઓ, કે અસહની દારની ઢાંકીઓમાં કાર્બોનિક ઓસીડનું ઝેરી પડ પડી રહેલું હોય છે, તેથી કાંઈવાર બ્યારે માથુસો તેમાં ઉતરે છે સારે તેઓ મરણ પામે છે. બોંધ ઉપર સુવાની ટેવ પણ ધારતી બરી છે, કારણકે બ્યારે ઓરડામાં સરદી હોય છે, સારે બોંધ ઉપર પડી રહેલી કાર્બોનિક ઓસીડ સુવારના દમમાં જાય છે.

બાનુઓ, એક જુની અને સાચી કહેવત છે કે, તમે એક થોડાંને પાણીની આગળ લાવી શકશો, પણ તેને પાણી પીવાની ફરજ પાડી શકશો નહીં. તેમજ આ પણ ખરું છે કે, તમે લોકોને તાજી દવા આગળ લાવી શકશો, પણ તેમને તેનો દમ લેવાની ફરજ પાડી શકશો નહીં. તેમનું પોતાનું અગાનપણું તેમનાં ફેરસાને તાજી દવાથી બંદોબસ્ત વરાતાં અને પાછી ખાલી થતો અટકાવે છે, તેથી ઓક્સીજન સાથે લેહી બરોજ પર મેળાવું નથી અને સજો સખજ બોરી રીતે ચાલે છે. શીકાલ, નખળાઈ, ખરી, ગળાનાં અને બીજાં દેહાંક દરેકે ફેરસામાં અચરજ દવા બરાબથી ધાય છે, અને તાજી દવા દમમાં લેવા વગર તંદરાસ્ત અને ભેરાવર થવું અશકત છે.

ને કાંઈ એમ કહેવા નીકળે કે “અમેને મગજનાં બળની જેટલી જરૂર છે તેથી તંદરાસ્તીની જરૂર નથી, અને મગજનું બળ વધારે ચઢડતું હોવાથી તે માટે ને તંદરાસ્તીનો બોગ આપવો પડે તોપણ કાંઈ નહીં.” એનો જવાબ એજ છે કે તમે તેમ કરી શકો નહીં. શરીરનો દરેક અંચલ લોહીથી બેસે છે, અને ને લોહી ખરાબ થયું હોય છે તો, દરેક અંચલને તેની નાણુકાષના પ્રમાણમાં વધવું કે ઓછું ખખડું પડે છે, અને મગજનો અંચલ મુખ્ય અને સૌથી નાણુક હોવાથી તેને સૌથી જલદી અને સૌથી વધારે ખખડું પડે છે, જેમ દરેક જણુ કે જોયું એવી વખતે મગજને કસવાની કોરેસ કરી હોય છે, તે જાણે છે. ખરાબ દવા દમમાં લીધાથી દરેકે દરેકે ભેરાવર વધારી થઈ અટકતો નથી, પણ તેથી લોહીમાં બીમારો થવાથી સુરખાઈ, આજાસાઈ, ખરાબ સ્વભાવ, દરેક ચીજનાં હલ બહાર જવું, અને થેળાપણું ઈલાદીનો વધારો થતો જાય છે. છોડારોઓનાં અને જીવાન સ્ત્રીઓનાં ખરાબ થવામાં ફેરસાઓનાં મુખ્ય ત્રણ કારણો છે-પેહનું, હાડવા ચાલવા વગરની શાંત છોંટગી, અને કસરતની તંગી. બીજી, હલ બહાર સુપડાઈ. અને ત્રીજી, આ સુધરેલા જમાનાની જમીન દેશન-કમર પાતળી કરવા માટે તંગ દેસનો છટથી થતો ઉપયોગ.

૧. છોડારીઓને રૂકવમાં કપાડો. સૌથી વાંચવામાં કે લખવામાં મુશ્કેલીને બેસાડી રાખવામાં આવે છે, અને તેમ કરવા

માટે તેમને વાંકું વળતું પડે છે, પણ જો તેમની શીશુક તેમને ટકાર બેસવા ફરમાવે છે, તો તેણીના અરડાનું હાડકું કુદરતના કાયદાથી ઉઘડી દાઢતમાં આવી પડે છે, નીચલી પાંસળીઓ દબાય છે, અને અંદરની બાન્ટુની કાંઈ મીજ નથી વા પછી તેની જગાએથી ખરે છે, ફેફસાંની હેલેના પરડા છુટી રહે છે અને કદીથી ફેફસાંઓ અંદર બસતાં કે ખાલી થતાં નથી, અને કારણેનીકે એસીડના મોડા બાગ તેમનાં તબ્બાં આગળ એકઠા થાય છે.

૨. જે માથાપો અને શીશુકો બાળકોની ગડબડ ખળી શકતાં નથી, તેઓ કુદરતના કાયદાની સામે ધાય છે, એમ કહેવામાં કાંઈ ખોટું નથી; કારણકે તેઓનું દસતું, અને રડતું તથા તેમનો દરેક પાંદર લોહીને બેસથી દોડાવીને કાળામાંથી રાતું લાગે છે, યાને ગોતમાંથી જીંદગી તરફ દોઢાવે છે, તથા ફેફસાંને ધણી ગડબડથી બચીને જીવદીથી બચાવી દે છે. એક રકુચને મારે એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે, ત્યાં દોઢીઓને એક નવેચઅરથી તે માથે ગડીલા સુધી પુરીના વખતમાં એક એ-રડામાં બંધ કરવામાં આવી હતી, અને તેમને કાંઈ પણ ગડબડ અને રમત કરવા દેવાની રમત આપવામાં આવી હતી નહીં અને તેનું પુદરતી પરીણામ એવું આવ્યું કે તેઓમાંથી મોટા ભાગ સીક પડ્યા.

૩. ફક્ત આ સુપરેસા જગાનાની જગલી ફેશનને મારે ફેફસાં અને બીજા અંગનાની શરીરના બાજોને સંકેતવારી નાખી તેમની જગાએથી ખસીકીને અવધેણુ દરદોના દુખોલા ફક્ત પોતા ઉપરજ નહીં પણ પોતાના વારસો ઉપર પણ લાવવો એના જેવી મુરખાઈ બીજી શું છે? કેટલાં બધાં જગાં એથી ખડી અને બીજાં કેટલાંક દરદોના બોગ ઘર્ષ પડ્યા છે? અને તોપણ તખીઓની સલાહ ઉપર કેટલાં મોટાં ધ્યાન આવે છે!

અને હવે આ બાળકોના છેડા વધારે ખુશાલ વીચારો સાથ લાગુ. જે હવા આપણે દગમાંથી બહાર કઢાવે છીએ તેનું શું થાય છે? શું તે ફક્ત તુકસાનકારક છે? કે જોતાની સાથળી ક્રામતોમાં એવી દોષ મીજ નથી કે જે ફક્ત તુક-સાનકારક જ હોય. કારણેનીકે એસીડ કે જે તમા દગમાંથી બહાર કઢાવે છે, તે બીજી દબાવી મીજને કે જેની તમેને દર ડાંગ જરૂર પડે છે, તેમને મારે અતી કામતી બજેસ છે. તે ઝાડા અને કુલોનો મોટા ખોરાક છે. લીલાં પાઠાંની નાન્ટુક સમાવી કારણેનીકે એસીડને સુચી થે છે, અને તેને તેનાં મુખતલેવામાં જુદી પાડે છે. કારણેનીકેનો ભાગ રેસો બનાવવા માટે રાખે છે અને ઝોકરીજન પાંચી બહાર કઢાવે છે, જે તાજી દવા સાથે મલી જઈ ફરીથી તમેને દમ લેવા કામ લાગે છે. એવી રીતે ઝાડા તમેને મોખી દવા દમમાં લેવામાં મદદ કરે છે અને તમા ઝાડાને મદદ કરે છે. એ પ્રમાણે કુદરતની દરેક મીજ એક બીજાને મદદ કરે છે, અને જે એ કુદરતના કાયદાને તોડે છે, તેની સામે આખી કુદરત તેનાં પુરબજથી સાંપડે છે, અને પોતાનું વેર તેની અને તેના વારસોની સામે લેવાને તૈયાર થાય છે અને તે જીવંતો

નથી કે ક્યાં અને ક્યાં. બીજા દાખ પર, જે પોતાનાં સઘળાં અંતઃકરણથી કુદરતના કાયદાને તાળે ધાય છે, તે સઘળી મીજો સાથે મળી તેનાં બચાં મારે કામ કરતી જાય છે. તેનાં માથાં ઉપરનો સુરજ, અને તેના પગ તમેની ધુળ સરખી રીતે તેને મદદ કરે છે, કારણકે તે તેની ઈચ્છાને માન આપે છે, કે જેણે સુરજ અને ધુળ તથા બીજી સઘળી મીજોને પેદા કરી છે, અને તેણે તેઓને એક કાયદો આપ્યો છે, કે જે કાંઈથી તોડી શકતો નથી.

ધન્યાયા ફ. શેઠના.

ત્રણ ચીજોની એકતતા.

(૧) ત્રણ ચીજોને ધણી માહતી જોઈએ—હલેરી, સમ્યતા, તથા માયા.

(૨) ત્રણ ચીજોની ધણી તારીફ કરવી જોઈએ—મનની શક્તિ, ખરતળો, બલા મુજો.

(૩) ત્રણ ચીજોની ખીકાર કરવો જોઈએ—ધાતકીપણું, બલો-માન, નીમકદારી.

(૪) ત્રણ ચીજોને આદરમાન આપવું જોઈએ—ધર્મ, ઇનશાક, મન મારવું.

(૫) ત્રણ ચીજોને જોઈ આનંદ થવું જોઈએ—ખુશમુરતી, જો-લાઈ, રવતનતા.

(૬) ત્રણ ચીજો નીચ માંચી જોઈએ—તનદારીકની, બલા મી-ચો, ખુશમીજન.

(૭) ત્રણ ચીજો પર શક રાખવો જોઈએ—ખુશામત, ઘેઈમાની, જોત્તોતો ખ્યાર.

(૮) ત્રણ ચીજોને તદન છોડી દેવી જોઈએ—આળસાઈ, બક-બકારો, વારંવારની મશકરી.

(૯) ત્રણ ચીજોને મારે લડવું જોઈએ—વતન, ઈમાનદારી, મીજો.

(૧૦) ત્રણ ચીજોને કામુખાં રાખવી જોઈએ—જીભ, મીનજ, જોહાએનો વીચાર.

(૧૧) ત્રણ ચીજોને તુચકારી જોઈએ—નીચપણું, ઈતરાત, દસક.

(૧૨) ત્રણ ચીજો રત્તી કરી માંચી જોઈએ—પોતાના ધર્મ પર એતેકાદ, સાલેસાઈ, દીલની સફાઈ.

(૧૩) ત્રણ ચીજોને મારે તૈયાર થઈ રહેવું જોઈએ—કલમપાડવ, નારા, મરતુક.

(૧૪) ત્રણ ચીજોને ધણી ઉત્તમ ગણવી જોઈએ—દુરઅહેરી, વીતકચુરી, ઉત્તમવારી.

(૧૫) ત્રણ ચીજોની મીઠાચારી કરવી જોઈએ—કમલ મોખ-જીવો, બલા મીજો, માયાજી સ્વમાય.

માણેકખાઈ દા. શરારક.

એક વેળા સીરીન શેતાને પોતાના જોખાં બારવાર અર-દેસર જોખાંને તલ્લને કહ્યું કે, “બસા હવે વધારે મુરખ ના બને.” અરદેસર જોખાં-ચોરડાજ નઈ જોડવા, “અરે નાપાક રાંડ ત્યારે મેં તને પશુભાની ગરજ દેખાડી, તેજ વેળા આમ કાંચ નહીં કહ્યું કે હું એવા ખાડામાં દડી પડતેજ નહીં.”

કુમારી બાનુઓ માટે બનીધ્યના સાથી યાને ધણીની પસંદગી.

મારા બનીધ્યના સાથી યાને ધણીની પસંદગી ઉપર તમારું બનીધ્યનું સુખ યા દુઃખ આધાર રાખે છે. હતાપણ, સારો અભાવ, સદગુણી મન, સારી સંદર્ભ અને તમારું આચરણી યુગ્મના ચત્રાની રહે એવી હાલત-એ સ-ધનું આ બાબદમાં તપાસનું નેહીએ છે, અને ન્હાં ઉપસાગમાં એકથી બા-વ, પુરવળી હાલત ખાખી બરેલી દોષ છે. લાંબીની હાલત દયા ઉપગતવા નેગ ધઈ પડે છે. જેમ એક અભણ ગામડાને તેમજ મોજ શોખમાં ગતી ચક્રુર રહેતા પુરખને પણ દુર રાખવાની જરૂર છે. તે તમોને તેનાં ધરની બદાર અને એવા મનપસંદ માનવ કરે, તોપણ તપાસ રાખજો અને આંખ લીંચીને તેને પસંદ કરતાં ના. ધણીરતિને તે ફક્ત મોજ મમલમાં ચક્રુર રહેવામાં પોતાની જાંઘી પસાર કરે છે, અને બ્યારે તે એક યા બીજી રીતે રોકાવશે હોતો નથી, લાંબે ધણી કરીને તો તે દુઃખીજ આવમ પડે છે. એક સારી સદમનવાદુ માણસ પોતાની દીકરીને એવા ધ-ણી સાથે નહીં પણ નરમ રચનાવા, કેળવણી પામેલા, સદ-ગુણી અને દરેક બાબદમાં મધ્યમ રહેનારને પરણાવવા પસંદ કરશે. એક ચઢતી કેળવણી પામેલો અને બીજો કે જેણે વીવાના દરવાજામાં પેસવાનું પમડું લીધું નથી, તેની વ-ચ્ચેનો ફેર અવખતો દરેક જણ જાણે છે. જેટલો દરેક ટા-મમાં પોતાનાં હતાપણને જાણે છે, તેની સારી સદમ-નથી તે પોતાની બાબતીની જાણ અને શીકર બોલી કરે છે, તેણીની વજાણને ખરા મુધારાના રસતા ઉપર દોરવે છે, કારણ વગર તે તેણીની વાજબી ઉઠાડ્યોની સાંમે થતો ન-ધી અને જેમ પોતાનાં ઉઘની તેમજ સુખની પણ બાચણ કરે છે; બ્યારે બીજાનું દરેક પમડું તેણીની સંસારની જાણ વખતો ઉમેરો કરે છે, તેણીની ખરી વજાણને ખોલી રહે દો-રવે છે, તેણીની વાજબી ઉઠાડ્યોની સાંમે થાય છે અને દુકમાં કરીએ તો, સંસારના જાળમરેલા ખટલામાં તેણીને મદદ કરવાને બંધે તે તેણીની આપદા અને શીકર વધારે છે. પમડું લગનાનું પરીણામ દુઃખી નેવામાં આવે છે તેનું કાર-ણ એજ છે કે, દોષો પોતાની દીકરીઓને પરણાવતાં ધણી કરીને ફક્ત હોશત ઉપરજ નજર રાખે છે, જાણે કે હોશતજ એક નેહીને સુખી કરવાનો મોટો ઉશાજ દોષ પાસે કે એક શખસ હોશતવાન છે, પણ કેળવણી લીધા વગર બેવક-

ફાઈનો મોટો બંદાર પોતાનાં મગજમાં ધરાવે છે, તો બેહેનો, ફક્ત તેની હોશતનેજ ખાતર એવા બેવકુફને પરણતાં ના. જે હાંમી મહાળીને ખાતર તમે તેને પસંદ કરો છો, તેજ મ'હાળીમાં ધણી વખત તે પોતાની બેવકુફાઈનો બંદાર ખાલી કરવા બ્યારે મોડું ઉપાદયો, લારેજ તમે આદરો કે એવા હોશતમદ પણ બેવકુફ શખસને પરણવા કરતાં એક મધ્યમ શક્તીના પણ સદગુણી અને કેળાવણા ધણીને તમે પસંદ કરશો દતે તો કેવું સારું કેટલાક અધુરી કેળવણી લીધેલા બેવકુફો હોકરીનાં મા બાપ પાસે પૈસા એકાવવાની લાખચ માટે કોઈ મારવાડીને રાખીને માતા કોઈ મા બાપ વગરનાં બચ્ચાનાં પૈસા હોઈમાં કરીને બદારથી ધણીજ ભાપકો અને દમામ રાખે છે. એવા ધણી સાથે કોઈ સારી કેળવણી લી-ધેલી એજત કોઈ સંજોગથી તેના બદારના ભાપકો ઉપર લોભાઈને ફરી પડે તો મોડા વખતમાં તે બીચારીની હાલત તદન દયા ઉપગતવા નેગ ધઈ પડે છે. માટે બેહેનો, બની-ધ્યનો સાથી પસંદ કરવામાં ધણીજ ચોક્કસાઈ વાપરજો અને સાંમા પૈસા આપી એવા બેવકુફ, શીશપારીજોર અને હાંસ-માર ધણીને હાથ ફસાવ કરતાં આખર બરેલી રીતે જાજવાન ચક્રાની, દમેશની કુમારો હાલતમાં ખરું સુખ સદમનજો. અજખતાં, બીજાં માણસોની જુઝ જેઠીને આપણને આનુભવ લેવાની જરૂર છે અને તેથી આપણે ફરીથી ફાઈશું કે એવી જુઝ તમે કરતાં ના. તેની બેવકુફાઈ ધણી વાર તેને માઠી હાલતમાં લાવી મેલે છે, અને પૈસાવાલા બેવકુફને દલાય ગ-રીબી તમે આવડું પડે છે તો તે તદન નાહીમત ધઈ પડે છે. સંકટના વખતમાં તે ધમરાઈ જાય છે અને દુઃખમાં જેની ઉપર તમે લીગન રાખી બેઠાં છો, તેજ પોતે નાહીમત ધઈ જાય છે, અને જે હોશત ઉપર તમે પીધાસ રાખી તેની બેવકુફાઈ છતાં કણુલ કરો છો, તે વખતે આવો બનીધ્યનો પણ વીચાર કરજો.

જો તમે પેકતે ધર્મો હોવ તો એક નાસ્તીકની સાથે પર-ણતાં ના, કે જે પોતાની અને ધર્મની દરતી કણુલ રાખવા ના પાડે છે. તેની આસાડી, હોશત અને બહાદરી અને એવી સુખ છતાં પણ બોધાના આચરિવાદ એવાં જોડાં ઉપર ફરી પણ ઉતરતાં નથી.

એવી રીતે બ્યારે તમારું સધનું સુખ દુઃખ તમારા બ-નીધ્યના સાથીની પસંદગી ઉપર આધાર રાખે છે, લારે આં-ખ લીંચીને લગન કરતાં ના અને તમે તમારું બનીધ્યનું સુખ સાચવી શકશો.

SPINSTER.

ભંતગીર-કેમ જમરોડા તારું દુઃખ કેમ આ દુઃખમાં ચાલેય? જમરોડા-બરે ધણીજ ખરાબ રીતે-જઈ કાલેજ ૫૦,૦૦૦ રૂપિયા બેઠાલા.

બંદારી-તે કેમ ૧૧

જમરોડા-તેનેની, જે હોકરી સાથે મારું થવાનું દુઃખ તેનીના બાપે ના પાડ્યું અને તેથી મને પાછું હાલત પડ્યું; દરે વખતે કોઈ જોડા દલાવાલોને રોપવા જવું પડશે."

હેરાવાળા માણસને તીકવા લાગ્યાં, કે જે પેલી સારંગીના તારો મારફતે પોતાનું વળાર્થ આવતું દુઃખ રહતો હતો.

અતિ સોરીના બરથારે નાચવાનું રાત્ર કીધું, અને સધળાંઓ પણ નાચવા લાગ્યાં. આંસુભરી આંખો સાથે જોસ પેલાં જે જણને જોયા કરતો હતો. તે વગાડતોજ ચાલ્યો, અને એક પણ વગ ચોખવા વગર પોતાનું દુઃખ રહતોજ ગયો. જેમ જેમ તે વગાડતો ગયો, તેમ તેમ નાચનારાંઓ પણ ખુબ સુરમાં આવીને નાચવા લાગ્યાં. એવામાં એકદમ તેના સારંગીના E (ઈ) કંઠેના તાર કટ કરી પુટયો; અને તેજ પળે એક મોટી ચીસ પાડી, સોરી જમીનપર પડી મરણ પામી. સારંગી અને "બો" તેના ધુલતા હાથમાંથી પડી ગયાં, અને એક ઝેખમરી ચીસ, "સોરી" એટલું જોતી, જોસ જમીનપર ફેંસાયે ધઈ પડ્યો.

સોરીનાં મરણ પછી, તે વાંસને તેણીનું નામ આપવામાં આવ્યું. મરણની ધડીવેર જોસ સોરીને ચાલતો હતો.

જેમ સોરી મરી ગઈ, તેમ જોસ પણ મરી ગયો, પણ તેનો "સોરી વાંસ" હજી જીવે છે. VIOLET.

રાધવાને લગતું.

"મંચી કીમ" બનાવવાની રીત—મરણીનાં જે તાનું છાંનું એક મોટાં તમલરમાં ઘોળીને (સફેદી સુખો) સારી પેઠે ચમચા વડે ચારવાના પછી બધારે તે ઉપર થવું ફીણ ફીણ આવે છે તરતજ એક લેપાનેડની બાવડી ઉમેડીને આંખી ઉઘેવી દેવી, પછી તે મધે આછસના નાનું નાના કડકા નાખવા અને પુરાંબોને ખાતર ૧) ચમચો જોડાવો નાખીને પી નહીં.

આજે એક ઘણું જુદીકાડ તથા તાનવી આપનાર સરખત પછીજ થોડા મેલેનું બની રહે એવું છે તથા જળજાળને નાદાવત માણસને પશ્યું સંકટ આપનાર થઈ પડે છે. એ સરખતનું નામ તેના અસલ સોથી કાઠનારાનાં નામ ઉપરથી આપ્યું છે અને આપણા રીદેરના ચાકસ ઉરાની સરખતવાલાઓની કહાની ઉપર "મંચી કીમ" ને નામે કાઠી રીતે લેખીયું છે.

મેલેરબાઈ મંચી સુલતાનીશાહ.

મહાદેવી કીમ—જે મોટાં ચીજોને લઈને રાહડું કરી નાના કડકા કરી, પછી જળનું પ્રમાણે મીઠું મરી વગેરે લેવો, એક ચમચી સુખાં મરચાંની જીણ અને એક મોટા ચમચો રોળે કરી પાકાડ લેવો; જે ચમચા ખસખસ અને રૂપ બદામીની બીજ લેવો, એ સરખેને પોસાડીને સુકાં કાપરાંના કડકા પીસાવો. જે મોટા કાંઠા તથા થોડું આદ કાપીને તેને લીમાં લાલ કરીને ધોમા-આંચે ચીકીનેબી લાલ પચા દેવો, ટોપણ પર પાણી આપને પણ અંદર નામરો ના; પછી બીસે મેસનું દુધ નાખીને ઉગારે તેમાંનું અરધું બળે ને ઉતારાલે.

આઘરીશા ઈસકુ—જે રાત્ર જોસ લેવો, તેમાં તેર જલની તરકારી નાખી જેની કે દોષી, 'વેંગળ', ગાજર, સફરફ, રતાઉ, રાંધાયા, કુંદરખીન, દબલજીન, તરીત પીસ. પાપરીના દાણ, નરાક કોહોર, કાંઠા પેઠેથી એ સરખે થોડા થોડા વળનમાં લેવો, એવું છે જે રતલ જોસમાં જે રતલજ તરકારી પડે. જે મોટા કાંઠા લાલ કરી અને એક આંગૂની મોટો કડકો તથા લાલનો કડકો લેવો, ૨૦ મરચાં સુકાં લેવો તેણી સરખે પીસીને કાંઠા સાથે લાલ કરીને આંસુની ઉપર બધી તરકારી આપો. કાંઠાનાં પરજ પાણી આપને એ તરકારીનું પાણી છીડીને અંદરનું અંદર મેલનું "ઈસકુ" બની રહેશે. પાણી વખતે ગરમ મસાલા નાખવો અને રસ-દસાચેર રાસ નાખીને, આધામાં લેવું. નીસીસ દાખર.

કાલે.

કાલે ઉપર સુલતવી રાખનાર એક માણસને હાથે લખાયેલા પેતાની જીંદગીના બનાવો.

પ્રકરણ ૭મું (ચાલે.)

અતિ અમો અમારી ફરીઆઈ મુસાફરી પુરી કરી લીધેરપણ આવી પોંદતાં. જે લખારીથી મેં મારી બાજી રહેલી પુલ જણી, તેનું હું બધાન કરી રાકતો નથી. જે થોડા મણી ગીનીઓ મારી પાસ હતી તે તેજલ ઉપર ફેંજી હું બેઠેલો; "થુ" ફક્ત આવેજ મારી પાસ રહ્યું! મારી, મારી પાસથી અને ઊકારા પાસ રહ્યું! અને થણ વરસ પરદેશમાં કહાડવાનું આવેજ પરીણામ કે! મારી આશાઓ અને હુસારીઓ આવેજ છેડે કે! મારાં બાપડાં ઊકારાનું થું થયો! મારે તેણીને તેણીનાં સગાંઓને થર નહીં રહેવાની પોંદસ કરવી જોઈયે, કે તેણી કાંઈ નહીં તો ન્યાં સુધી મને મારાં અને તેઓનાં જીવરાનનું સાંધણું મને લાં સુધી સુખથી રહે.

મારી આંખોમાંથી આંસુ આવ્યાં, તેઓ એક જુનાં ન્યુસપેપર પર પડ્યાં, કે જે મારા હાથ નીચે તેજલ ઉપર પડેલું હતું.

તે ઉપરથી લઈ મારી બાપડાં અને ઊકારાં મારાં આંસુઓ છુપાવવા મારાં મોઢાં સામે ધકેલું, અને અટકેજે હું તેમાંના ફકરાઓ વાંચતો હતો, તેટલાં મારી નજરે મારે નામની એક નંદેર ખબરપર પડી. તે નીચે પ્રમાણે હતી:—

"જો થોડો મેસીજ થો આપના તો તેવળુને વારેસ, મીઠો મેસરી વજીસને નંબર ૩૪ સીસીલ બ્રીટમાં મસરો તો તેવળું કાંઈ પાતામ લાલનું સાંબજરો."

હું એક ખુસાલીની જુમ મોડી ઝડપથી મારી ખુસી ઉપરથી કપ્પો. ન્યુસપેપર પરનાં આંસુઓ પછી નાખ્યાં, તે હુસીની કપ્પો. તેણીને નંદેર ખબર બતાવી અને લંડન જતી સાંજની વેનમાં અમો લાં ઉપડી ગયાં. આ વખતે ખબરપર મેં મારાં કામ સુલતવી રાખ્યું નહીં અને ન્યારે અમો લંડન જઈ પુર્યાં, સારે મીઠો મેસરીની આડીસમાં જવા મેં એક ધમતો પળ વીંચ લખારીયો નહીં. તેને પુછવાથી મને ખબર પડી કે મારો એક દુરનો સગા, એક પેસાવાયો જનુસ, થોડા વખત ઉપર મરણ પામ્યાં હશે, અને તે પેતાની સધળી એકઠી કીચેલી હોલત મારે મારે મુશી થયા હશે, કારણ કે હું એખડોજ તેમાં સગાંઓમાંનો એક હતો, કે જેણે તેને એક પછિના પણ ખરચ કરાવ્યો ન હતો.

લંડનમાં મેં એક ધર લીધું, અને તર જોતી કાંઈ જોતી રાંધે તેટલાં સુખથી એક હમદા બનાવું, કે જે પડતીમાં મારો રહે. હતો, તેથી મેસી અમન યામતથી રહેવા લાગ્યાં. અને પેતાને ઈનસાફ કરવા મારે કહેવું જોઈયે કે, પેસાથી હું છજી ગયો નહીં, તેમજ હજાજી બન્યો નહીં. મારી હુસી તરફના પ્યારથી એકદમ સધળું મન રોકાઈ ગયું હતું, અને તેથી ગરીબાઈ પછી એકદમ પેસાવાયા ધઈ જવાથી આપણે જે છુલો જે છુલો, તેમાંથી મારો બંધાવ થયો. હું મારા બસા દોરત, મીઠો નાનને જુલો ગયો નહીં, કે જેવળે મને બંદોષનામાંથી છોડાવ્યો હતો. અહ બતાવું, એ કત્તર તેવળે મને માફ કર્યું હતું તે મેં બરી રીઝું, અને તેવળું તરફ મેલેરબાની અને માયા દેખાડવાની મેં એકજો વડે જવા રીધી નહીં.

હવે હું એવી હાલતમાં હતો કે ન્યાં મારા સારા સગાં પુર બદારમાં દોષવા લાગ્યા અને મારી મોઢામાં મોટી જુલો દેખાઈ

નવા લાગી. એક કામના માણસ તરીકે મને વેળાસર સમજી કરવાની ફરજ પડી નહીં, અને ગોત્ર મળદમાં લોકો વીકળની ગોડીન દરકાર કરતું હતું. આટલું છતાં મને પુરતી રીતે ખજાર હતી કે હજુ હું સુધર્યો ન હતો અને મારી ખરાબ રૂબ રૂબ નેમની તેમજ નદી; તોપણ હું ખુશી હતું હતા કે હવે મને સુધરવાની જરૂર ન હતી, અને મારી બેરકસારી મારાં વાદાલાં-એને મુશકેલીમાં નાખવાને મને લાયક ન હતો.

એક વરસ સુધી હું ધણેજ સુખી હતો, અને ખુશી થવા લાગ્યો કે મારી વખત હજુ ફાકટમાં ગુમાવતો ન હતો, કારણ કે મારી કુસરફની વખત હજુ દાહન તેમજ અસલની કેળવણીને લગતી ચોપડીએ વાંચવામાં ગુનરતો હતો. આ ચોપડીએ વાંચવાની મારી મતલબ એ કે, તેની મદદથી હું મારા ઠાકરાને કેળવણીના શાખમાં વધારે ફાયદો કરી શકું. હું મારા ચોકપુરા ઠાકરા હતો, તેણે અદાર મહીના મારી સાથ જંદીખાનામાં કાઢવા હતા, અને તેની મા જેને હું મદદથી ન્યાયાદ ચાલતો હતો, તેને તે કાઢકો હતો અને વળી જેખાવમાં તેમજ મગજ રાક્ષીમાં, લોકો કહેતાં હતાં કે તે સર્વત્ર મારા જેવાજ હતા, તેને ચાલવામાં મારી પાસે કેટલાં કારણો હતાં. હું મારા ઠાકરાપરથી મરી ફીટરો હતો; તે ખરેખર જણો થયજ હતો, અને આટલી નાની વયથીજ તે આગળ ચાલતાં કેટલો દુશ્વરાર થશે તે જેખાવી આપતો હતો, જેથી મારા બાપે મારે માટે ચોડી ચોડી આરાઓ બાંધી હતી તેવીજ આરાઓ મેં મારા ઠાકરાનાં બંધીય માટે બાંધી. તેના દરેક ઝુલો (અને મુખ્ય કરી પેલી સુલતવી રાખવાની રૂબ કે જે મારી કંઈનીની ખરાબીઓનું મુજ હતું) ધણીજ સંભાળતી તપાસવાને મેં કેટલાં કર્યા.

એક દહાડો ન્યારે મારા અમયાસ કરવાના ચોરડામાં હું એકલો બેસેલો હતો, સારે મારી બાપડીએ અંદર આવી કહ્યું: “મારા વાદાલા, મીઠો નન તરફથી મેં દમજીજન એક વાત સાંભળી છે, જેથી મને ધણી બોલકો લાગે છે. તમને ખબર તો હશે કે નાના હેરી નનને આપણા બેસીસ સાથેજ અને એકજ માણસને હાથે સહીએક મુકાવ્યા હતા, તોપણ બે વરસ આગમજ આપણે બેરેલીકામાં હતાં સારે નાના હેરીને સહીએક આપ્યા, અને તે તેનો ભોગ થઈ પડ્યો. હવે મને લાગે છે કે જે માણસે એઓને સહીએક મુક્યા હશે, તે તદન અજ્ઞાન હોવાને લે-છે, કારણ કે બીજાં બે વજી ઠાકરાં જેઓની તેણેજ સહીએક મુક્યા હતા, તેઓનેય તે માણ આપ્યા હતા, જે કે તે તો ખારીથી કહેતા હતા કે તેઓ આ ભયમાંથી તદન સલામત હતાં. આપણા છુવાને પાછા કોઈ બીજા પાસે સહીએક મુકાવો તો કેમ ?”

“ખરેખર ખરેખર, પણ આપણે કાઢરનું મત લઈ કર્યે તો વધારે ઠીક; તે આજે આપણે સ્વાં જમવા આવવાને છે, અને સારે આપણે તેને મુકાવે.”

ચોક્કસ કારણોને લીધે કાઢર તે દહાડે આવી રાક્ષી નહી, અને તેનો એકો દહાડે લખવાને મેં કેટલાં કર્યા, પણ તે પાછું મેં ગુલતવી રાખ્યું. હુસી ફરીથી એક વાર મારા અભ્યાસ કરવાના ચોરડામાં આવી. “મારા વાદાલા, તમને યાદ તો હશે કે કાલે તમે કહ્યું હતું, કે છુવાને આપણે કાઢરની સલાહ લઈ સહીએક મુકાવીયું.”

“હા મને જરાખર યાદ છે, હું એને સહીએક તો મુકાવીયજ, પણ મારા હોતન મીઠો લ—નાં ઠાકરાંઓને સહીએક મુકાવ્યા છે, અને તેને પરીણામ લેવા હું વોડો વખત ચોખું છું.”

“અરે નહી, જો હવે ધણી વીકળ ના લગાડો, કારણ કે તમે જાણો છો તો ખરા, કે એક દહાડો તો હું પણ એક કલાકને પણ વાડ્યો નથી અને તેટલા વખતમાં આપણા ઠાકરાને કોણ નહીં ઝુંબી થઈ નય.”

“પણ આપણે ત્રણ વરસ થયાં એવા લયમાં તો છયે અને તોપણ આપણે તેમાંથી બચી ગયાં છઈએ. મારા મારવા પ્રમાણે તો એને સહીએક મુકાવ્યા પછી તરતજ આવી ગયા હતા.”

“મીઠો અને મોરીસ નનથી એમજ મારતાં હતાં અને લેવો કે તેથી શું પરીણામ આવ્યું છે. યાદ રાખો કે, આપણા છુવાનેથી તેજ માણસે સહીએક મુક્યા હતા. મીસતર નને ન્યારની મારી આગળ વાત કીધી છે સારની અને છુવાને કેનેબી લઈ જવાની હીમત થતી નથી. મઈ કાલે એક બાપડી પાતાના ઠાકરાને હાથમાં લઈ આપણી માડી આગળ આવી, તેનાં મોડાંપર ક્યાંની ક્યાંની કાઢી હતી. હું એટલી તો ધમરાઈ મઈ કે તેની કીચ નીચે હવારવાનુંબી મને બાન રહ્યું નહી. આપણે છુવા પેલા ઠાકરાને આપી આપવા બદાર રોકાવતો હતો. મારા ચોદા! તે ઠાકરાને જે સહીએકજ હોય તો!”

“મારી વાદાલી, એટલી બધી બીડ ના, આપણે કાલેજ એને સહીએક મુકાવીયું.”

“કાલે! અરે વાદાલા બેસીસ, નહી, કાલ વેર તમે મુલતવી ના રાખો, તો એને આજેજ મુકાવો.”

“એટલી વારી ત્રણ દુર કર, આજેજ ખનરી તો આપણે મુકાવીયું. ખરેખર તને નહુવું નહીએ કે જેટલી હું છુવાને ચાહું છે, અને તેને માટે કાળજ રાખે છે, તેટલોજ હુંબી તેને ચાહું છું, અને કાળજ રાખું છું.”

“મને ખરેખર તેની ખબર છે. હું કાઈ તમને કપકે આપવા માંગતી નથી, પણ ન્યારે તમે આજેજ છુવાને સહીએક મુકાવવા માંગો છો, સારે તો એમણી ને એમણી કાઢરને ચોડી લખી મને દમજીજન મોકાવવા દેવાની.” તેણીએ માણસને જો-લાવવા યાંદ વળડવાની દોરી હાથમાં લીધી. મેં તેણીને તેમ કરતાં અટકાવી.

“નહી, યાંદ ના વનડ, બેજ માણસે બદાર ગયા છે. એકને મેં કાઈજરીમાંથી ચોપડી લાવવા મોકલ્યો છે, અને બીજો છુવાને માટે એક મોખું ઉપોચી રમકડું લેવા ગયો છે.”

“સારે જે માણસે બદાર ગયાં હોય તો મને કાઢરને સ્વાં જવા દેવો.”

“નહી, પેહેલે મને મીઠો લ—ના ઠાકરાં જેવાં લેઈએ. હું દમજીજન બદાર જઈ છું અને તે લોકોને સ્વાં જતો આવોશ.”

મારા આ બોલો સાંભળી હુસી મુશી રહી ગઈ.

મારી ઉપચી વાતચીત લખવાની મારી મતલબ એ કે, હુસી જે તકસાર કરતી હતી તે ખરીજ હતી. તેણી તો બીજકુલ કપ-કાને લાયકની હતીજ નહી, ન્યારે સપળો મારોજ વાંક હતો. ન્યારે હું એમ કહીશ કે હુસીની આટલી બધી આજીજ છતાં હું બે કલાક વધારે વાંચવા બેઠો, તો વાંચવાર તે હું માનરેબી નહી. ન્યારે હું મીઠો લ—ને યર ગયો સારે ઠાકરાઓ તો બદાર ફરવા થયાં હતાં અને હું તેઓને મશી રાક્ષી નહી. ચોક્કસ કલાકો તદ્દરેસતીમાં, માંદગીમાં, સુખ અને દુઃખમાં કેટલો ફરક કરી નાખે છે મેં મારા ઠાકરાને સહીએક મુકાવતાં બીજ દહાડા ઉપર ગુલતવી રાખ્યું. તેટલા વખતમાં એક ચોડા-વાલો મારે સ્વાં ચાકરી રહેવા આવ્યો. મારા છુવા ચોરડામાં રમતો હતો, તે તે યોડાવાલા આગળ ગયો અને તેના દેખવામાં પીતલનાં બતન સાથે રમવા બેઠો. મેં તે માણસને ચણક સ-વાલો કહ્યો, અને કેટલાક વખતવેર તેને ચોરડામાં ચોખાવ્યો.

સીસતર ડોરા.
SISTER DORA.

જેની મેં તેને મારે હાં રાજવાની કબુલાત આપી કે તે વાસ્તે કે આવતાં અકવાડહાં સુખી તે રહેવા આવી શકશે નહીં, કારણ કે તેના એક છોકરાને સહુએડું આવેલા હતા. આ બોલો સંભળી હું ચોંકી ઉઠ્યો. હવે હું બનશે તેના બચાવક ખ્યાલ તરતજ આવી ગયો. હું એકદમ ધુરંદીપરથી ડડ્યો અને પેલા માણસને સખત ધમકી આપી બોરડામાંથી કાઢી મેડ્યો. મારો દીકરો, ગરીબ નીરંદોષ ભોજ ! તે મારી પછવાટે આવ્યો અને મને પતાવવા લાગ્યો, મેં તેને એકદમ મારા હાથમાં લીધો. હું તેને એક ક્ષણ પછી ફરી શક્યો નહીં. મને એવું લાગું કે હું તેનો છુતી હતો. મેં તેને પાછો લેવાની ઈચ્છા. ખરેખર હું એટલો તો ધુજતો હતો, કે હું તેને ધરી શક્યો નહીં. હવે પોતાની આ આગળ દોડી ગયો.

આ ઘીલેવું હું વધારે બચાવ કરી શકતો નથી. મારો દીકરો બીજે દહાડે સીક પડ્યો અને બીજે અકવાડયે પોતાની માતાના બોનામાં પોતાનો પ્રાણ તે કીટારને સંસ્પર્શીન કર્યો.

અમારાં લગન પછીના આ ઉપરાંત સાપરી સંકેતોથી તેણીની તંદરોની થણી લકડી ગઈ હતી. તેણી તે મારેથી ધમાવવા માંગતી હતી, પણ હું તે સુસ્તી રીતે બેધ શકતો હતો. મારી છંદનીની દહે પછીની કુખ્ય મતલબ તેણીને સુખી કરવાની હોવાથી મારું શેઠાનું પર નેથી કોઈ ગામડાંમાં જઈ રહેવાનો મેં કેસાવ કર્યો. તેણીના આપનાં ધરની પરાસમાં એક પર હતું, જે માટે તેણી વારંવાર મારી આગળ ચાલ કરતી હતી. મેં તે લેવાનો કેસાવ કર્યો. મારાં દીકરાં બેથી આરા હતી કે તેણીનાં સગમી આ પગલાંથી પુશી યશે, અને અમોને પાછી સલાહ થશે. મને ભણેથી દોલત પછી તેણીની મા તે મારી તરફ ટપી ગઈ હતી. હુસી પછી મારા આ વીધારી યુદ્ધ થઈ ગઈ અને તેણીને ફરીથી એક વાર હસતી હતી હું સુખી થયો. હું ચોડી ઉમેરો ધરાવનાર સ્વભાવનો હોવાથી, આદા રાખવા લાગ્યો કે અમે પાળાં સુખી થઈશું. મારી હસીની તંદરોની પાછી કુખ્ય રશે અને બોલો કદાચ અમને એક છોકરાંની પછી બહેન કરે.

ગામડાંનું પર લેવામાં મેં કોઈબી વીધવ લગાડ્યો નહીં અને મારું શેઠાનું પર ખરીદનારથી તરતજ મળ્યો આવ્યો, પણ વળી મારી અજાણ ટેવ મને અટી નહીં. હું મારા ધરના વીમાનું લખત ફરીથી અકવાડતાં છુતી ગયો. હતાં, તેજામાં એક રાતના અમારે હાં આગ લાગી અને ગમે એટલું પણ ફેરવા છતાં અમારું આણું પર આગમાં બળી ગયું. હું મારી બાવડીને બેસુધીમાં બહાર લઈ ગયો અને તેણીને બરાબર બહાર સંભાળતી સુખી, એક કેસાવ કે જેની અંદર બેંક મેટો હતી (અમારા ધરની ખરીદીના ઉપજેલા પૈસા) તે લેવા ગયો. પણ તે કેસાવે ચા તે બળી ગયો, ચા તે અડધામાં કોઈ લાંબકી લઈ ગયું તે હું કહી શકતો નથી.

મારા જેવા કદાચ કમનસીબ માણસ દુન્યામાં યોગ્ય નહો. મારાં દુઃખપર કામ મુકવા હું પુરતી રીતે નહોતું હતો કે જેથી બનતું તે મારી સુખાઈથીજ બનતું હતું.

હવે હું મારી તવારીખના ધણીજ અભયજ જેવા અને રસીલા લાજ ઉપર આવું છું. એક નવો અને નવાઇ જેવો અકસમાત બન્યો.

* * * * *

આ અકસમાત હું હતો તે અમે કહી શકતાં નથી, કારણ કે એસીયે પોતાની તવારીખ લખવાનું બીજ દહાડા ઉપર મુકતી રાખ્યું.

(સાંધ્ય પુર.)

નવાજબાઈ જાન ચાદશાહ

જ્ઞાનીની સ્ત્રીઓનાં જન્મચરિત્રો.

સીસતર ડોરા.

જન્મ ૧૮૩૨. મરણ ૧૮૭૮.

રોથી વીનડ્યો પેતીસન ઈંગ્લેન્ડના 'ચો-રકાપર' ના પ્રગણમાં ૧૨ મી જાન્યુઆરી ૧૮૩૨ માં જન્મી હતી. તેણી સારાં માનદાનની, સારી કેળવણી લીધેલી, અને પૈસાદાર માતાપની બેઠી હતી. તેણીને શેઠેરની છંદગી કરતાં ગામડાંની મોજ મગહ વધારે પસંદ હતી. તેપણુ પોતાની ફરજ બજાવવા પોતાની બર જીવાનીમાં વખત વેસસોલ ઈસપીતાલમાં ગાંઠ માણસોની સારવાર કરવામાં લડાયો હતો, કે જે કામ તેણીએ એટલી તો ઉત્કટથી અને બહાદુરીથી બજાવ્યું હતું કે યોગેશ્વર વરસમાં તેણીનું નામ સર્વેને જાણીતું અને માનીતું થઈ ગયું.

તેણી વેસસોલ ઈસપીતાલમાં એક 'નન' દાખલ ૧૮૬૫ માં દાખલ થઈ હતી, કે બ્યારે હાં મગીદ માણસોનુંજ રાખવાની જગ્યા હતી. ૧૮૬૮ માં એક બીજી અગાવીસ 'બેડ' વાણી ઈસપીતાલ હિંપાડમાં આવી, કે જે વારંવાર હમેશ બરાબરીજ રહેતી હતી, અને જ્યાં તેણી ફક્ત એક સ્ત્રી નોકરની મદદથી તેઓ સંધળાંની સારવાર કરતી હતી. હાંના દરદીઓ જેઓ ધણાખરા કોલસાની ખાણમાં કામ કરનારા અને એવાજ બીજા લોકો હતા, તેઓને બ્યારે કોઈ અકસમાત થવાથી હાં લાલવામાં આવતા, હ્યારે સીસતર ડોરાની મદદ વહાડાપ વેળા મોઝા ડાક્ટરો ધણીક વાર લેતા હતા, કે જે કામમાં તેણી પુરાકળ મહેતમાર હતી. તેણી પોતે દરદીઓનાં ખાણાંની તપાસ રાખતી અને વારંવાર તેઓને પોતે ખવાડતી હતી. તેઓના જન્મમને મગમપરો કરતી, તેઓની આગળ અંદગીની ચોપડી વાંચતી, વાળાંઓથી તેઓને રીઝવતી હતી, અને કદાચજ એક આખી રાત જીવ કદાહતી, કે બ્યારે તેણીને કોઈને કોઈ મોઝાવવાને આવતું.

તેણીએ એક વેંલા રીતગાંથી ભરેલા લોદાની માવજત કરી હતી, કે બ્યારે તેણી પોતાની તખીયત વીશે તદન બેઢરાર રહેતી હતી, અને કેટલાક કદાચ તુસીક બીજાંનું કપડાંમાં કામ કરતી હતી, કારણ કે તે અકસમાતો વખત વડીક તેણીને મળતો હતો નહીં; આવા અને બીજાં બિડતા રોજોથી તેણી

મારી બેહનપણીઆને શીખામણ.

એક સંખીલુ સુખી કુટુંબ.

(પલંગ આગળ સાવક એક નોકર અને એ વતશોએ આડોશ પાડોશ ઉભાં છે.)

—આવો આવો, મારાં પ્યારાં સાવક અને સીરીન, હવે મારી અંતર ઘડી છેક બારી આવી છે, મારી આંખેલી શીખામણ કદી જુલશે નહીં; એક પીળીનથી શીલીલાં પડતાં ના, આવો મારા પ્યારાં, હવે એક વારની તમને દોડી કરી લજો.

(કાઠી કરી પછી ધણીને)

મારા પ્યારા ખાવીદ, મારાં દોખળ

અને સુરેક નાનાં બાળકોને આજ દી-નથી તમારે સ્વાધીન કાંઈ હું, એ લોકતું 'સાઈ નરસું' તમારે નેનું. મારી અંતઃકરણથી તમને પ્રાર્થના છે કે મારાં છેક-રેખાપર હેન રાખજો, જે પ્રમાણે તમે હાલ એમોના ઉપર પ્રેમ દેખાડો છે તેજ પ્રમાણે મારી પાછળથી રાખજો એવી મારી અંતઃકરણથી આશા છે. જેને અંદા કદી જુલતા ના! કારણ કે તમે પીછ પછીઆંછી લાગ્યા કે મારાં પ્યારાં ને નીરધન બચ્ચાંએના હાલ થાય નહીં. હું તમને વારંવાર કહેતી આવી છું કે, સાવકી માનાં દીકરાં જરાએ રહેમ હોતી નથી. સોમાં વળી એક સારી નીકળી આવે છે, તેથી તમે યાદ રાખજો કે મારી પુછ એજ છે, સુનાં રૂપાં ને દીરા મણેક કરતાં ખરો પૈસો ને પુછ એનાં એજ! તમને બમાવી બમાવીને છોકરાંપરથી હેત એણું કરાવજો, મુખુ ને-ને, મારાં ગરીબનાં નીરધન બાળકને અમયાં પગવતો. ના! હોસંગઝ—વાદ! વાદ! હું તું બણે છે કે એ મારાં બાળકો નથી!

મા—નહી, હું એમ તો કહેતીજ નથી કે એ ત-મારાં બાળકો નથી. ખરું લેતાં તો એ બાળકો તમારાંજ છે, પણ કહેવાનું એટલા માટે છે કે, ધણાક પુરુષો તેઓની સ્ત્રીનાં મરણથી તેનાં દુઃખોને તદ્દન ગણુકરતા નથી, તેઓએ બણે કાઈ વેચાતાં યુવામણોને લીધાં હોય તે માફ તેઓ સાથે વસે છે, ધરની અંદર પીણાં કુતરાં ખાય છે તેમ તેઓનાં મન નેકરનાં માટે મારા પ્યારા ધણીજ, મારી અંતઃકરણથી, એનાં અંતરે છે કે, તમે તેમ કરશો નહીં.

હોસંગઝ—(અંતર) એ તારી ઈચ્છા એવી હોય તો હું તારાં મરણ પછાવ નરખતોજ નથી.

મા—ના, ના, હું કંઈ તમોને તે બાબતપર કહેતી નથી;—હું તમને મોટી છુટી સાથે કહું છું કે તમારે પરણતું, કારણ કે ધરની અંદર એી બોલી શીવામ સંસાર શોભે નહીં; પણ માફ કહેજું યાદ રાખજો કે, મારાં બચારાં નીરધન બચ્ચાં પર તે કદી બાબતો જુલમ કરે નહીં, સમજ્યા, મારે કંઈ બીજું કહેતું નથી; એવું નહીં કરતા કે, “શેઠની શીખામણ ગંધા લગી.”

હોસંગઝ—શાબાસ! શાબાસ! ધન્ય છે તને, ધીક્કાર છે હવે મારા સંસારપર, કે ઈશ્વરે આપેલું અમુલ્ય રત્ન આજે હું મુખારીસ! (હચકાં ખાઈ રડે છે.)

(બને છોકરાં રડે છે.)

શાવક—બાવાજી તમે શું કરવા રડો છો, તમો બે એવી રીતે લીમત દારી જશો તો આ શીરીન ને હું શું કરશું વાઈ?

મા—પ્યારા સાવક અને સીરીન, હવે છઠ્ઠીવાર મારી પાસે આવો, એટલે છઠ્ઠી બચ્ચી કુફ..

(છોકરાંએ બધ છે, એ છઠ્ઠી બચ્ચી છે.)

પ્યારા સાવક, જરા મારે માટે પાણી લઈ આવ, ને તમો બને જણા મારાં મોઢમાં રડો એટલે હું સ્વર્ગવાસ થાકો.

(પાણી લાવે છે.)

પ્યારાં બચ્ચાં, હવે સંસારનું સુખ દુઃખ સદન કરજો, એક બીજા સાથે સંપર્થી રહેજો, દર ધડીએ મને યાદ કરજો.

એ પરવરદીગાર, મારાં બાળકો છે નાદાન,

બસ તેઓને છવવદાન.

સીરીન—બાવા, તમે અમારા ઉપર જુલમ કરતા ના, હું હોસંગઝ—(છોકરીને દાખીને) નહી, નહી, મારી સહાની વાદાવી શીરીન, તું એવું તો કદી તારા મનમાં લાવતી ના.

સાવક—(માની પાસે બઈ જુવે છે, તેની આંખ બધ ચપ્પી) ઓ છા! ઓ છા! કેમ બોલતી નથી!

સીરીન—ઓ મા! ઓ મા! હું આવી છું, કંઈ બોલતો ખરી.

હોસંગઝ—(તેની આંખોને હાથ લગાડીને રડે છે) મારાં પ્યારાં રૂબરૂ, હાથ હાથ, એ તો બેહેસ્તનશીન થઈ છે, અરસોસ! અરસોસ! હું હવે લાચાર! ખરેખર લાચાર!

હવે મારા સંસારની ધુળપાણી—

શાવક—હાથ હાથ, ઓ મા, હવે અમે શું કરશું, તારા વખર અમને કેમ જોન પડશે! જરા બોલ તો ખરી,—

(જરા આગળ બઈ) ઓ મા, જરા એક વાર તો બોલ.

હોસંગઝ—અર! પરવરદીગાર તેં અમને એતલી કેમ બુલં પાડ્યાં!

સીરીન—ઓ મા! મને એક વાર તો તારી છાતીએ લગાડ

હોસંગઝ—(તેને છાતીએ દાખીને રડે છે.) ઓ! બેહેન એ તો હવે સ્વર્ગવાસ થઈ. આવ હું તને મારી છાતીએ લગાડ.

(આડોશ પાડોશ આવે છે.)

નરખાઈ—અરે આ શું થયું! ઓ સાવક, અરે સીરીન, તમે એટલાં બધાં કેમ રડો છો!

સીરીન—હમારી વાદાવી મા મરી ગઈ છે.

હોસંગઝ—હાથ! હાથ! હવે હું શું કરું!

માણેજી—અરે હોસંગજી, તમે ગાંડા કેમ બને છો? આવી વખતે તમારે ધીરજ ધરીને બેઠજો અને આ નાનાં બાળકોને ધીરજ આપવી બેઠજો, તેને બદલે તમેજી હીમત હારી આવો છો, ચાલો મુગા રહો.

જરખાઈ—હોસંગજી, આ તમારો શાવકશા હાલ્યો કે તેની બેઠેને કેટલો દીવાસો આપે છે.

હોસંગજી—આરા શાવક, તું કાંઈ બીઠતો ના, હું કહી તમને વીહીસાં પાડીસ નહી.

શીરીન—(દીડીને માનાં બીજાણાં આગળ જાય છે.) ઓ મા, ઓ મા, હવે અમને કહો તમે ક્યાં ગયાં, જરા બોલતાંથી નથી.

જરખાઈ—અરે શીરીન આવ મારી પાસે, ન્ને તારો ભાઈ કેવો છે, જરા હીમત ધર, જે થવાનું હતું તે થઈ ગયું. હવે અમમાં તમે કેમ શોર કરો છો?

હોસંગજી—તમે વળી એમ શું બોલો છો? મારી છતી તો ધબકે છે, ઓ બાબી શું તમે ધારો છે કે માઈ દેખું પરચરનું છે.

જરખાઈ—ના ના, હું કાંઈ એમ નથી બોલતી, આવી સમજી ને ગાહી, (આંસુ લાવીને) તમારાં ધણીણીનું નહી કેમ લાગે વાઈ? ચાલો હવે મુગા રહી જાઓ.

હોસંગજી—(પોતાનાં છોકરાંને બે હાથમાં લઈને) મારાં ખારાં શાવક અને શીરીન, ચાલો તમારાં આંસુ ધુધી નાખો, તમારે કાંઈ ધબરાવું નહી. પરવરદેગારનાં મનમાં એમ હશે ભારે તમે ને હું શું કરશું? (રડનાં રડનાં) ખારાંઓ, ચાલો મુગાં રહી જાઓ.

શીરીન—(પાછલ બીજાણા તરફ બેઠેને) ઓ મા, તું મને કેમ નથી બોલાવતી, મારાપર આટલી યુરસે કેમ થઈ?

હોસંગજી—અરે બાબીજી જુઓ, માઈ દેખું કેમ હીમત ધરે? હાથ, હાથ, પરવરદીમારે મને કેમ મારી નહી નાખ્યો?

માણેજી—વાહવા હોસંગજી એવું તે શું બોલો છો? આ તમારી આગળ નાનાં બાળકો છે તેને જરા મુગાં રાખો, બ્યારે તમે એવી રીતે કરશો તો છોકરાંઓ બીહી જશે. જુઓની મારા બાઈની બેરી મરી ગઈ ભારે તે બાપડાંઓએ શું કર્યું? કંઈ વીચાર કરો.

હોસંગજી—અરે પરમેશ્વર, તું હમારાં ગરીબની ઉપર દયા લાવજે હાથ, હાથ રે! બ્યારે આવી હાલતમાં હતાં ભારે કાંઈનેથી તે લાસને કેકાણે પાવવાનું સૂઝ નહી પડ્યું, અને સર્વેની આંખોમાંથી નેત્રહારા વહેવા લાગી.

જરખાઈ (ભાવે કંગાળ વખત બોઈ) એકદમ બોલી ઉઠ્યાં, “તમે સર્વ દીવાનાં કેમ બની ગયાં? ધરમાં લાસ પડી છે, તેની ધર્મ કીયા કરીને વગે સગે કરવી, કે ફેકટનો વખત મુગાવવો? બ્યારે જરખાઈએ નરમ હૃદયે પણ સખત સખદથી કહ્યું એટલે સર્વેને મુઠ્ઠી આપી ને કીયા માણુ થઈ અને રાખેતા પ્રમાણે લાસનેથી ફેકાણે-પાડવામાં આવ્યો, પણ પુછતું શું? બ્યારે લાસને ધરમાંથી બહાર કઢાવવામાં આવી ભારે

શાવક અને શીરીન માયાં ફેકાયા લાગ્યાં અને એવો તો શોર બેકાર મચાવી દીધો કે કાંઈથી સખત દેયાનાં માણુસની આંખોમાંથી આંસુ પડ્યા વીના રહે નહી. તેવા સંજયે હોસંગજીને શું પુછતું પડે, તે બીચારો તે લોકને આવી હાલતમાં બેઈ પોતેની ફસડાઈ પડ્યો, અને બે પોતાનાં મીત્રની દેખરેખ ન હોને તો તે વધારે ગમ પડતે, અને બેમુશ પણ રહે તેમાં કાંઈ નવાઈ નહી. બ્યારે કમકમાત બરેલો દેખાવ બેઈ સર્વેનાં દેખાં ભરાઈ આવ્યાં અને ગરીબનાં નાનાં બચ્ચાં ઉપર દયા લાવવા લાગ્યાં. અતે ચોડી ઘણી મેહેનતે લાસને ફેકાણે પાડવામાં આવી.

હોસંગજી—(સધળું કામ થવા બાદ) મારાં ખારાં ફરજદો, શાવક અને શીરીન, તમે મારી પાસે આવો, હું તમને જરા કોરી કડં કે જરા મારાં મનને સતોળા વગે, માઈ દેખું ફાટે છે, મારી જીભ લાકે છે, મારા સંસારની હવે ધુળ થઈ છે અને મને હવે કાંઈ સુઝતું નથી કે શું કરું. માટે તમે મારાં નેગેદ્યાન થાવો, હવે આપણો મદદગાર એક ઈશ્વર સીવાય બીજો કોઈ નથી, માટે તમે સારી ચાલ ચલાવજો, અને તમારી માતાનાં શુભ વચનો વાદ રાખી દુનયામાં સારાં નામ કઢાવજો. હવે આપણા ધરનો રખેવાસ કોઈ નથી, માટે ઓ શીરીન! તું તારી ‘મરનાર’ મા’ ની જગ્યા સંભાળ અને ધરનું સધળું કામકાજ કરી તારા ભાઈને તથા મારાં મનને રીઝવ; ધરનું સધળું કામકાજ કરવું એ તો સીએનો ધર્મજ છે, તેથી તારી માતાએ તુને એ સર્વ અગાઉથી શીખાડ્યું છે, જેથી હવે તો બીલકુલ મારી પડનાર નથી.

માટે બેઠેને, સદા એવો વખત રહેતો નથી, એતો દુનયાનું ચક્કર છે, ધડીમાં કેમ અને ધડીમાં કેમ ફરે છે તેનો બરોસો નહી; માટે સર્વ કાંઈએ આ ધ્યાનમાં રાખી પોતાની કમ્પર મુધારવી.

અંક બીજો.

એક મુખી કુકુંબરું વીખરાવું.

શાવકી માને ભુલમ—એવટે ભેગાં થાય છે.

શીરીન—(સર્વે ગયા પછી) દલ મારી ઉપર તો ફક્ત વરસ આઠની છે અને મુરબીજી બાવાજીએ તો સધળો કાર-ભાર મારી ઉપર નાખ્યો છે; ભારે આવા સમયે ધીરજ રાખવી (એવો મનમાં વીચાર કરે છે) તેવામાં—

શાવક—કેમ બેઠેન, દલમીર એહેરે છે, તારી ઉપર શું આપત આવી પડી છે, જેથી તું આવી ગંભીર હોસે છે?

શીરીન—ભાઈ, કાંઈ નથી, ફક્ત આપણી વય ઘણી નાની છે અને કાસો મોટાં કર્યાં છે તેનો અદેશો કરતી હતી, તેવામાં તમે ભાઈ આવી લાગા; બીજું કાંઈ નથી.

શાવક—અદેશો શું કરવા કરવો? આપણી માતાએ તો સધળું ધરનું કામકાજ કેવી રીતે કરવું તે સધળું તને શીખાડ્યું છે, જેથી લગરિક તને ભારી પડનાર નથી.

શીરીન—એ તો ખરૂં છે બાઈ, પણ મારાં મનને મોટા અદેશો એવો આવે છે કે હવે આપણી ઉપર પ્રુદરતનો કોપ ઉતર્યો છે, એવું મને દીસે છે; જે એમ ન હતો તો આપણું જેવાં નાનાં બાળકોની મા મરતો નહીં.

શાવક—પણ તે તો ઈશ્વર ઈચ્છે. તેમાં આપણો કાંઈ ઈલાજ નથી. હવે જે યાજ તે મુજે મોહરો એવાનું છે, અને ધર સંસારનું કામકાજ કરવું.

શીરીન—એ તો સ્ત્રીઓનો ધર્મજ છે.

(તેમણે બાપ દાખલ થાય છે.)

હોસંગઝ—મારાં ખ્યારાં ફરજદો, તમેએ શું મોક્ષેતોએ મલામી છે, તે મને કહો.

શાવક—બેન અદેશો કરતી હતી તેને દીકાસો આપવો હતો.

(તેમણે હોસંગઝના મીત્ર આવે છે.)

મીત્ર—બાઈ હોસંગઝ કેમ છે? તમારી સ્ત્રીનાં મરણ પછી છોડરંગીની દાસત કેવી છે?

હોસંગઝ—(મંબીર મેદેર) સરવે સારું છે. બાપ છેકરંગે એ જરા મુશ્કાલ છે; બીજું કાંઈ નથી બાઈ.

મીત્ર—(શાવક અને શીરીન તરફ ઓગળી જતાં પાંતે) આ બાળકો બહુ નાનાં છે, માટે તમારે બીજું ધર કરવાની જરૂર છે, જેથી એ બંને બચ્ચાંબી જળવાય.

હોસંગઝ—(જરા મુશ્કાલી) એમ કહી બનનાર નથી, હવે ઈશ્વર મારું મોત આપે તો થઈ સારું. શું હું બીજી વાર પરણી આ મારાં ખ્યારાં બાળકોને દુઃખમાં નાખું? તમેને ખબર નથી કે બીજી મોરતો પોતાનાં સાવકાં બચ્ચાંઓ ઉપર કેવી તરેહનો જુદામ શુભર છે તે, અને યુરખમાં બનેલી તાબેજ દાખલો મારે ઘંઝાની ફરજ પડી છે. એક ડાહી અને લેવાઈ ગયેલી તેર વરસની છોકરી પોતાના બાપ અને સાવકી 'મા' સાથે રહેતી હતી; તેઓ બંને સ્વતંત્ર માણસ હતાં; વખતે તેઓ ખપેર મુશી મુશી રહેતાં. તે ગરીબ બીચારી છોકરી તેમનું સધણું વહીવટ કરતી, તેણી સહવારમાં જલદી લઈ ધરતું સધણું કામકાજ, સાર સુર વતરોગે કરતી. તેણીને નાસતાને માટે ફકત બે કડકા રેલોલીના અને ઈંડી માહે મળતી. રુકલ ઉપરાંત તેણીને બીજું ધરતું કામ પણ કરવું પડતું હતું. રુકનમાંથી આવ્યા પછી બાણું માટે બે રોટીના દુકડા મળતા અને તરતજ ઘાટી રુકબમાં જતી, સંધી ઘાટી આવ્યા બાદ આઠ વાગ્યા મુશી ધરતું કામ કરતી, અને પછી પણ તેણીને જેવો ને તેવોજ ખોરાક મળતો. તેણીને માંસનો ખોરાક તો ભાએજ મળતો. વળી જોઝામાં પુરું, સાવકી મા અને તેણીને બાપ તેણીને મારતાં તેણીના બાપે હોસંગઝો મારી તેણીની આંખો કાળી કરી મુકી હતી. તેણીને બાપ સોંપરાંમાં લઈ જઈને સોટી અથવા તો કોરડા વતી મારતો, બ્યારે કોષ્ટ આવે કે તેણીને તાબવેતોળ બેવચાંમાં મોહલી દેવામાં આવતી. તેણીને પોતાની રુકનના સંગ્રાહીઓ સાથે એ વીરો વાત નહીં કરવાને સખત તાકીદ કરવામાં આવતી. એક છોકરાએ તેણીના નીકાજમાં જોઈ પોતાની મા પાસે તેણીને લઈ ગયો, જેણીએ તેને કાંઈક ખાણું આપ્યું. તેણીની માએ એમ

કરવા માટે તેણીના હાથ પર સોટીએ મારી અને પછી બિંધારે દીવે બારીએ સાફ કરવા બેસાડી. આ પછી તેણીને સોસા-યરીની સંભાળ હેઠળ લાવવામાં આવી હતી. તેણીનાં શરીર ઉપર સહ પડી ગયા હતા, આંખો ઉપર ચાંસ પડી ગયાં હતાં, અને હથેલી મુઠ અર્ધ હતી, તેણીના જમણા હાથ ઉપર દીમણ હતું, ખમંથી ઈંચણ મુકી અને કાખા હાથ પણ તેવીજ સ્થાંતીમાં હતા, તેણીને પછીજ દુષ્ટ છોકરી જમણાવામાં આવી હતી અને તેટલા મોટા સજ યવાનું કહેવાયું હતું. ખરેખર જેનાં તો તે છોકરીના જેવું મીઠનસાર અને આસકીત કોઈકજ નહીં. તેની માને સોમ માસની અને બાપને બાર માસની સખત, કેટલી સજ ફરમાવવામાં આવી હતી. માટે એ બાઈ, મારી આગળ ફરીથી તું બીજી જોગન વીરો વાત કરતો ના, ને નકામો મારો છપ ઉસકેરતો ના.

મીત્ર—હીક છે, ભરે દમણુ તો હું જડા છું.

શાવક અને શીરીન પોતાના બાપ સાથે હેતવી લાતો કરે છે, તેમાં બાપ પોતાની પાલીએ દીવેલી શીખામણ પોતાનાં ફરજદોને યાદ દેવાવે છે, અને તે પ્રમાણે ચાલવાને હુકમ કરે છે. (યોગ દીવસ ગયા બાદ મીત્ર પોતાના દાસત હોસંગઝની ખબર લેવા આવે છે.)

મીત્ર—કેમ શાવક? તમારા મુરબી બાવા ક્યાં છે અને તમારાં બેન શીરીન શું કરે છે, તેવજણી દેખાતાં નથી?

શાવક—જેટલ તો સંધેણીમાં નાસતાની તજબી કરે છે, અને બોલાવત તો નકામ બેસા છે તે દમણુ આવશે, તમે બેસો હું દમણુ શીરીનને બોલાવી લાવું છું અહા!

મીત્ર—કાંઈ શીકર નહીં, કામ પુરું કરીને આવશે. શાવક રહેવા દે તો.

(તેમણે હોસંગઝ મોરડામાં દાખલ થાય છે.)

હોસંગઝ—(મીત્ર તરફ જોઈને) બાઈ સાહેબ, કેમ છે? આટલા દીવસ ક્યાં હતા?

મીત્ર—જરા માંદગીના સખાબી મારા ડાક્ટર સાહેબે ફરમાવ્યું હતું કે તારે હવા ફેરવવડ કરવી જોઈએ, તેથી હું યોગ દીવસ જન્મજોરોટીની ધર્મશાળામાં હવા ખાવા ગયો હતો. મકાનની વાત તો શું કહું કે ફરીયાના કાંકા ઉપરજ બાંધેલું, અને જેનેજ સાહેબની એટલી બધી માવજત કે જેથી મારું બહુ દુઃખ ઈશ્વરની બક્ષેલરી યોગ દીવસમાં દે વર્ષ ગયું, અને હાલમાં તમે જુવો છો તેવો છું. પણ તમેએ શું પીચાર કીધો?

હોસંગઝ—શું? વીચાર શાનો?

મીત્ર—અગત્ય ન્યારે હું તમારી પાસે આવ્યો હતો અને તમેને બીજી જોરી કરવા વીરો ફરમાવ્યું હતું તે. બીજો શા નો હોય વળી?

હોસંગઝ—તમે તો ફાકટનું માયું હુઃખવો છો.

મીત્ર—એમાં વળી ફાકટનું માયું તે શાનું હુઃખવાનું? તમેને બીજું ધર ક્યાં પીના છુટકો નથી; માટે મારી નાદાનની વાત સોમળી એક સારું ધર કરે તો તેમાં શામા છે, અને તમારાં નાનાં બાળકોની સચવારી. જુઓ ધરમાં શીરીન

એકલી, શાવક રકુલમાં જાય અને તમે આરીસમાં બેવો, સારે ધરમાં કોણુ? જીવાન જવાન બચ્ચાને ધરમાં કાંઈ એકું રખાય કે? માટે તમે પુરતો વીચાર કરો.

હોસંગજી—તમે જે કહે છે તે બધું વાળખી છે, પણ હું કયાં રોવવા જઈ વાઁ? વળી કાંઈ કેવી આવે અને કેવી નહીં આવે આ બાળકો ઉપર જીવન પડે, તેથી સત્તાય મારા જીવને યાય કેની?

મીત્ર—એ તો જે નસીબમાં હશે તે બનશે.

હોસંગજી—સારે કાંઈ તમારાં ધ્યાનમાં હોય તો ક્રીડો.

મીત્ર—પેલા આપણી આરીસના પેસનનજ બેવણુ મેવેન વરસ જીવરયા હત્ય, તેવણની બેરી જે વીધવા થઈ છે તે મારા ધારવા પ્રમાણે હજી સુધી રંડાયલીજ છે, માટે જે તમારી પુછી તેણીની સાથે કરવાની હોય તો હું તેને મારી જોરતની મારફતે પુછાવું.

હોસંગજી—હા, જરા મેહેરખાની કરી પુછાવજો, કારણ કે મારા ધારવા પ્રમાણે તે વીધવા બાઈ ધણી બની દીસે છે. પછી તો જે આપણા નસીબમાં હશે તે બનશે, તેમાં તમારે માથે કાંઈ હોય, ન સુકારો.

મીત્ર—હીક છે, સારે હું મારાં ધણીયાંણીને તેની બખર ક્લાડવા કોઠકીશ અને જે તેનું માનગ પડશે તો તરતજ તમારું લાં સાકુથી કરવામાં આવશે, પછી કાંઈ છે?

હોસંગજી—બસ, મને બીજું કાંઈ જોઈતું નથી. જ્યારે નમેને તે સારી માલમ પડે છે એટલેજ બસ છે. (મીત્રે પોતાના ધરનો રસનો લીધો.)

મીત્ર ધર જઈ પોતાની સ્ત્રી આગળ હોસંગજીની ઉપર બીનેત સમઘી બીનાથી વાકેફ કરે છે અને ગેલા (મરનાર પેસનનજ) ની વીધવા વીથો ચેતવણી આપે છે અને તેણીને લાં જવા કહે છે.

ધણીયાંણી—હીક છે! મારા ખારા ખાવીંદ, તમેએ જે આટલી જોહેન તમારા પ્રીય હોસત માટે જોયો છે, સારે તેમાં મારે પણ જાગ દેવો જરૂરનો છે. એ જુજ લગ કરવાને હું પૂજાત પડનાર નથી. કાંતે રામચોળખી છે અને એ રોજનું કાંઈ મુરતખી જોતાં નથી, કહેવત છે કે “રામ અને નગર પુરતે જાય ગામ” તેથી એ સાકું કરવાને હું તમેને નયન આપું છું, પણ સંબાળજો, તમારા મીત્ર હોસંગજી પાછળથી ફરી નહીં જોસે, અને ના નહીં પાડે તેની સંભાળ રાખજો, કમન્યા કે?

ધણી—તમે જેને એ નહીં કરી આવો તો હોસંગજીની કજીજ છે, અને પોતાની તદન પુછી એ બાહ ઉપર બતાવે છે, એટલે હવે તેમણી ફરશે નહીં.

ધણીયાંણી પોતાના પતીની રૂબ લઈ જાય છે, અને પેસનનજનાં પીરોજખાઈ આગળ સરવે “અતીથી તે પતી” મુ-ખીની સમઘી-હકીકત જાહેર કરે છે. સેવટે તેણી કમ્બુ કરે છે અને તે બાઈ પોતાના પતી તથા હોસંગજીની સાથે સાંને કલાક ચારેને અમસે આની રૂપીયા પહેડાપણ કમ્બુ કરે છે. (તેથી ઘર પાછી ફરે છે.)

ધણી—કેમ ખારી શું કાપું પેલાં કામનું?

ધણીયાંણી—સી સારું છે, અને તમે જલદી જઈ હોસંગજીને જોતાવો કે આજે સાંને ચાર કલાકને અમસે આપણે લાં જઈ રૂપીયા પહેડાપણ નામ પાડ્યો.

ધણી—હીક છે સારે હું જઈ છું, આ ચાલો અહં કે?

ધણીયાંણી—અહ કે શું કરો છે, જલદી જવોની, વખત યોડો રહેવો છે ને અંદીના અંદીજ હજી તો છેવે.

(જોરત જત હંમેશાં અંદીરી હોય છે, અને આગળ પાછલતો વીચાર કરતીઓ નથી. તે કોઈકમ કુવામાં પડવા માં-જે છે, ને કોઈખી કામ કરતું હોય તે આગમન પુરતો વીચાર કરવો નહીં એ તો સ્ત્રીઓને જાતી સ્વભાવજ છે, માટે જોહેનો, જોયો અંદીરી જીવ એકદમ નહીં કરવો, કાંઈખી કરતું હોય તો વીચારી કરવું.)

ધણી—લે આ, આ ચાલો (જાય છે).

હોસંગજી પોતાના જોરકામાં પોતાનાં બે બાળકો સાથે બજોરનું ખાણું ખાય છે, તેવામાં મીત્ર આવી લાગે છે.

મીત્ર—કેડ સાહેબ, બાઈ સાહેબ, બેન કેમ છે?

સર્વે સાથે—આવો જમવે.

મીત્ર—જમો, ખોદા થઈ જાય.

હોસંગજી—કેમ આપણું સર્વે કામ પાર ઉતર્યું કે?

મીત્ર—તે કારનારની મેહેરખાનીથી સર્વે પાર પડ્યું છે. આજે આપણને તેવણનાં ધર સાંને ચાર કલાકે જનું છે, કારણ કે આજે છાંપી પાડવો જોઈયે.

હોસંગજી—હીક છે, સારે આજે આપણે સાંથે જઈશું, તમે તમારાં ધણીયાંણી સાથે અંદી આવજો, અહં કે?

(તેવામાં શીરીન જોલી હતી.)

શીરીન—(બાપના મીત્રને) પણ તેવણ અમારી ઉપર જી-લમ તો નહીં પાડે કેની?

મીત્ર—સી સાફ થશે. ઈશરનો ઉપકાર માનો કે તમારા લોક ઉપર તે મરીખ પીરોજખાઈ “માતા” દાખલ આવે છે.

શાવક—પણ તેવણની માલમયજ કેવી છે?

મીત્ર—ધણીજ સારી છે, આગળ જ્યારે મારો મીત્ર (પેસનનજ) દેવાત હતો સારે હું તેમની પાસે જતો હતો તે વખતે તો એ મને બહુ બધી દેખાતી હતી.

શાવક અને શીરીન—સારે તો હીક છે, જ્યારે તમારી ખા-તરી છે એટલે બસ. તમે કાંઈ દાથે કરીને અમારા મુરંખીજ બાવાને ફસાવનાર નથી; પણ અમારી ઉપર તે જીવન નહીં કરે તે માટે જરા જાતમણ કરજો, અહં કે?

મીત્ર—એ તો સર્વે મારી સ્ત્રીએ તેવણને સમનજી છે, અને વળી તે સાથે તે કાઠી અને બજોલી છે, એટલે વધારે કહેવામાં કાંઈ કાર નથી. તે સમજું સદમજે છે.

(જાય છે.)

(સાંધણ છે.)

મીત્ર મેહેરખાનું ધનજીશાહ ખરાસ.

“સનબીમ” નામની આગબોટમાં એક સફર.

પૃ ૨૨૭ ૧૩ મું.

મંગલવાર, તા. ૨૮ મી નવેમ્બર—હમે પાછલી રાતના “એના” અથવા તો “મેન આયલન્ડ” બેઠું; અને નાસ્તાની આગાહી “એનેતુ” અથવા “મેનર આયલન્ડ” ને હમે દસ વ્હીઆર વાગા તુસીક જેવાની આસા નહી રાખી હતી, તે નન્દરેમડું, અને તે છોડ્યું નહી તેરમાં “હાઓ હોય” અથવા “મે આયલન્ડ” દીશું. હમે તે બિતરીને જેવાનો કંવાવ કર્યો. એ સમયથી હમે બધોરતું ખાલું ખાધા પછી બધી બંદુક લઈને બિતરમાં, પશુ સમને દુકમ કીધો કે ત્યાં સુધી અગત પડે નહી, ત્યાં સુધી બંદુક સંતાડી રાખવી. બંદુક લેવાનું કારણ એ કે, હમારા વાંચવામાં આવ્યું હતું કે એ જાણુના કટલાક દેશીઓ ધણા ઝનુની હોય છે, અને બિતરમાંને લુટ્યા માટે તેઓના જનની દરકાર કરતા નથી, પશુ સારાં બાયમે અમેને બંદુકોની કોઈ પણ જરૂર પડી નહી. મેં તે દેશીઓને આપવા સાર એક કાલો ભરી ઘણાઓ, છરીઓ, તથા આરસીઓ લીધી.

હમે ત્યાં ત્યાં ને દેખાવ ભેગો તેવું થયાન હું કરી શકતી નથી. બેટમાંથી નીચે બેઠું તો પરવાળાના ખડકો જેની વચમાં દરીઆઈ કુત્ર ઉમેમાં હતો, માછલીઓ અંદીથી તંબી દોડતી હતી, કાસઓ જેઓમાંના એકે એક પડારી સમડનાં વળા લેવાને લાયક હતા, કદાચ અપનામાં બેઈએ એવો દેખાવ હમારી નન્દરે પડ્યો. પાણીની સપાટીનો રંગ ખોલાયથી તે છેક ઘેરા પાણી જેવા અને ખોલા બહુથી તે સનીશ્વરના ઘેરા બધુ જેવો બદલાતો હતો. હમારી સામે કીનારા ઉપર જ્યાં ક્યાં નાળીયરીનાં ઝાડો હતાં, જેનો લીલો રંગ-ઝોરનો તથા મરદોનાં લાત્ર બધુ કપડાંથી ઘણે દીપી નીકળતો હતો.

જ્યાં હમે કીનારા ઉપર ઉતર્યાં કે હમેને કટલાક મરદો લેવા આવ્યા અને કોઈકેટ કરી; આ ઉપરથી હમે હમારી બંદુકો મેટમાં રહેવા દીધી. તેઓ હમેને યોડાં દુર છું પડાંમાં હતા ત્યાં લઈ ગયા. આ જગ્યા ઉપર હમેને ઝોરનો તથા કોડાંઓ મધમાં, અને છું પડાંની બહાર અમારે સાર બેસવા સાદી પંથરાની અને હમેને નારીએજનું પાણી પાવું. મેં એક બાવડી ભેઈ, જેના હાથમાં એક કોઈક હતું, અને તેના દુક બાજ તેનાં માથાં ઉપર ઉભા યવના હતા. એક

બાવીજ દુર મથા પછી મેં બેઠું તો તેવું નાક કાપી નાખે.

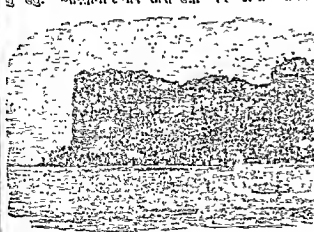
બેટમાં વાળી આંધવા હતા. ભેકે નાનાં કોડારાં અને અઘ્યાં-એ ઘણાં હતાં, પણ હમે એક પશુ જુવાન કોડારીને ભેઈ નહી. આ ઉપરથી હમે ધારણું કે તેઓએ હમારો સીમર દેખાવા પછી નાળી ભેઈને કોડારીએને દુર કીધી હશે. યોડાં વખતમાં પલ્લાએક જણાંએ માછલીઓ, મરચીઓ, તથા નારીયો લાવી બેટ તરીકે હમારુ પગ આગળ મુક્યાં. કોઈ કોઈ ઝોરનોએ કપડાંના અથા પહેર્યા હતા, પણ સુખ્ય બાયે તો ફક્ત સાદી પોતાનાં આંબ ઉપર પીટામેટી હતી.

હમેને દુર હુમાં કો દેખાવાથી તે ક્યાંથી નીકળે છે તે હમે નેવા મયાં; કટલાક ચાલ્યા પછી હમે યોડાં છું પડાં-એ આગળ આવી પુગાં. અહીંનાં કોડો બહાર ગયલાં હતાં, અને અંદર બેઠું તો બીજાને સાર સુંદર સાદીઓ, ખાસને સાર નારીયગની કાટલીઓ, મશાળીઓ

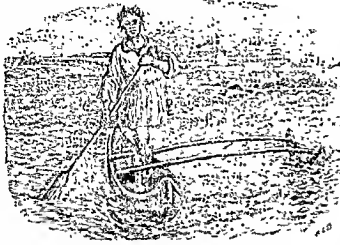
૫૦—દસજ પાસીરીકનાં ઠાઓ દાપુને કીનારે.

બીજા ઝોરત આજો વખત પોતાનું મોઢું ટાંકેલી હતી અને હું હતું. ઝોરનોનો દેખાવ સારો હતો અને કાળા બાજના

૫૧—મે તી આ.

સારી સીપના કોરાઓ, અને રાંધવાનાં વાસણોને સાથે તરેલવાર રંગનાં તથા ઘાટનાં પરવાળાંઓ હતાં. આ જગ્યા ઉપર પરવાળાં તથા સીપ ધણી જુદી જુદી ભવિનાં મળે છે; અને નીકળવાની અગતઃ હમે વીસ જુદા જુદા આકારનાં પરવાળાંઓ અને ઘણાક કોરા એકા દીધા. આ સર્વે ચીજો હમારા મજબામાં યુદ્ધ, આ મીઠનસાર દેશીઓને શેકહેંડ કરી હમે થોડા વખતમાં તેઓથી દુર નીકળી ગયાં.

પર—હમારા ખલાસી.

ગયાં, અને સહી સલામત કીનારા ઉપર ઉતરયાં. તે લોકો હમોને ગામના વક્ષને લાંબાં લઈ ગયાં, જેણે હમારે માટે સાદી ખી-છાની, અને કુચ, ફરફ, મરધાં બટકાં, તથા એસની સેગાત કીધી. હમે તે ખીજ દેશીઓને બદલામાં કાંઈ કાંઈ ચીજ આપી, પણ પૈસા વક્ષએ તો કાંઈ પણ લેવા નાં પાડયું. સર્વેથી અગત્યની જોઈ ચીજ તો તેઓએ માણસના બાસની બનાવેલી કે કાંઈક થાને બાર વાર લાંબી સુતળી હમને આપી. તે દેશીઓએ હમને પુછ્યું કે ‘તમે દાદ વેચવા આવ્યા છો?’ હમે ના કહ્યું. ‘માણસો મોરી કરવા?’ (એટલે એવામ તરીકે લઈ જવા) હમે જવાબ દીધો કે નહીં; પણ તે લોકોને ઈચ્છ

પર—કવારનતાઈન આવલન્ડ પેપીની.

[સાંધળ છે.]

જે અતી ગરીબ રાખસો પોતાના બોરડામાં સુતેલા હતા તેટલાં કાંઈ મરખડ થવાથી ભગી હડયા, અને આસપાસ લેતાં માલમ પરચું કે કોઈ રાખસ છાપડાંની બારી બંદિ અંદર દાખલ થતો હતો. એક બીજને કાનમાં કહેવા લાગ્યા, ‘અરે જોયો કે કોઈ ચોર આવેય.’ ‘ચુપ,’ બીજે આરતેથી બોલ્યા, ‘એને અંદર બંદાખર આવવા દે, અને પછી હું એની ચોરીવારી પાકીશ કે બીજે ટેકાણેથી કાંઈ ચોરી કરી લાગ્યો હશે તે નાખી ફળે નહાસી જશે.’

અણુ વરસની એક નાની છાતરી ખાતાં ખાતાં ચેટશી થુમ પાડી રહી પડી.

‘કાંય સુનાં શું છે?’ તેણીની માએ પુછ્યું.

‘અરે’ તેણી બોલી ‘મારા દાંતે મારી છબને ચાંપી નાખા.’

સુકરવાર, તા. ૧ લી ડીસેમ્બર—આજે સહવારના પાંચ વાગે હમે મીતીઆનો ટાપુ બોયો પણ પવન પડી જવાથી દસ વાગ્યા સુધી તેની નજીક ચાલી શક્યાં નહી.

હમે મજબામાં બેસી કીનારે બેઠવા ટાપુની એક બાજુએ ગયાં, જે તરફ હમારી યોટ બેઠી ધણીએક દેશી મરદો તથા એસતો હમોને લેવા નીકળી આવ્યાં, પણ બાકી ધણી હોવાથી હમે તે જગ્યા ઉપર બેઠી શક્યાં નહી. આથી તે દેશીઓ ધણી નાસીપાસ થયા, અને હમોને લેવા સાથે એક મજબો એક ખત્રાસી હમારી લાગ્યો; પણ તે મજબે બેસવાની હમોને ધારતી લાગી અને હમે તેઓને ના પાડી. હમે ટાપુની બીજી બાજુએ બેઠવાની કોશિશ કીધી, અને આ પ્રમાણે કરતાં હમે આખો ટાપુ ફરી વળ્યાં અને પેદલી જગ્યા ઉપર પાછાં આવ્યાં. હવે ભરતી હોવાથી હમે કીમત ધરી

જરાબર માલમ નહી હોવાથી હમે તેઓને બરાબર સમજાવી શક્યાં નહી કે હમે ફક્ત શોખને ખાતર આખી દુન્યામાં ફરીએ છીએ. હમોને છડાં બેઠતાં હતાં તે વીરો તે લોકોને સમજાવતાં ધણી મેહનન પડી. હમે યોગ્યકે મોલીઓ, સીપો, અને કોરાઓ લઈ, સાંજના આર વાગતે યાકી ગમકાં સ્તીમર બેપર આવ્યાં.

મનીવાર, તા. ૨૪ ડીસેમ્બર—આજે સહવારના નંચ વાગે હમે ‘તાલીતી’ નાં મુખ્ય અંદર ‘પેપીતી’માં લંગર નાખ્યું.

હીરાંખાઈ નં. ૦૦ પટેલ.

એક ઘરાક: ‘ગાદર, તમે તો કહેતા હતા કે હરથું જેવું કાંઈ હુજા છે નહી તે?’

ગાદર: (ભાર સુજીને) ‘નહીન તો વળી.’

ઘરાક: ‘સારે પૈસા જુધા મેલકી કાકાને થયું અને તેવળ મરી કેમ ગયા?’

ગાદર: (વીચાર કરીને) ‘હા, બે માણસ જે દરદ દુન્યામાં હોય તે લેવા બંધ સારે તેને મરી જતું બેઠ્યું.’

એક નાની ઠોકરીને તેણીની કાંસીએ કહ્યું કે બે દીવસમાં તેણી એટલો બધો વીચાર નહી કરે તો સારા તેણીને રમવા બોડા આવે.

‘પણ એમાં શું શું કરે?’ તે ઠોકરી બોલી અને કમચીરી ‘સારે ઉમેરયું કે ‘મારે મગજ એક ટેકાંણે બેસી નહી રહેતું.’

એક અવીચારી કામ.

મકરણ ૧ હું.

મનપસંદ લેટ.

હુ ! હીહુ ! અરે એ હીહુ ! પીરિશ !

પીરિશ ! એ પીરિશ ! અરે તમારું નેખોદ
નય તમારું ! એ થયું થું થયું તમે
લોકોને ! કેમ થયું કેમ ! આ ધણાણમાં
તો છ બી યાગ્યા આપ્યા, ને હજી એ ન-
ખોદની અર્ધાંત્રી તો કંઈ કેટલાં અલેખ
નહી ! અરે પણ ચાકી મરેતી તો, અ-
મર્યાં મને કાં ખોડી કરતાં હશે એ !

હાલ એ મહીનાની કકડતી મરગીના
દાપસ ચાલે છે તે વખતમાં એક દહારે સંજે સનવાર હોવાથી
હોરમજ પરતાકાસ સકારેથી પોતાની આપીસ બંધ કરી ઘેર
આવ્યા; અને ચાકરી ધંધાની નજીબાઈથી કંટાળી ગયલા હો-
વાથી આજે પોતાની આપડી અને દીકરીને લઈને જરા ફરીએ
કોનારે ફરી આવવાનો વીચાર કરી પોતાની છોકરીને બોલાવી
કપડાં બદલવા કહ્યું, અને પછી પોતેથી ચાલે પાણી કરી
કપડા બદલવા માંડ્યાં. પાંચ મીનીટમાં તેવણ પોતાની લાંબી
બાંહેની દગથી તથા ટોપમા જેવી પાણી પહેરી અડધે પગનાં
ગામડી ક્યુટ પગમાં ચાલી તૈયાર થઈ રહ્યા, પણ હજી તે-
વણનાં ધણીઆંથી આવ્યાં ન હતા માટે જરા બારીએ ઉભા.
હોરમજનું ઘર ફરેતકાસના લતા ઉપર હતું, માટે તેણે પા.
કેચાક બારીએ ઊભા તેટલામાં તો કાંઈ પુષ્કળ લોકોને તેણે ફ-
રવા જતાં જોયાં. આથી હવે તેવણથી યોગ્યું નહી અને તેવ-
ણ પાછલા ઝોરડાનાં બારણાં આગળ આવી પોતાની ધણીઆણી
હીહુ અને દીકરી પીરિશને હાંક મારવા લાગ્યા. પહેલે સહે
તેવણને જવાબ ન મળવાથી હોરમજ બહુ ખીનવાઈ ગયા,
અને બહારનાં બારણાં આગળથી જ દીહુ તથા પીરિશને ચો-
ટેથી હાંક મારવા પડ્યા.

હવે આ વખતે પાછલે ઝોરડે પીરિશ અને તેની મા
વચ્ચે કાંઈ જુદીજ ગડગડ થતી હતી અને તેઓ પોત પોતા-
ની તકારારમાં પુષ્કળ રોષાઈ ગયલાં હોવાથી હોરમજકડના હાંક
મારવા ઉપર તે બેમાંથી એકનુંબી ધ્યાન ખેંચાયું નહી.

પીરિશની એક માસી બહારકાટ મોટા મોઢલામાં રહેતી
હતી; પીરિશની આ માસી બે કે તેનાં મા બાપ કરતાં ગ-
રીબ તોપણ સુખી હતી, તે ગરીબ સંસારે કડકસરથી પો-
તાનું ઘર ચલાવી સંતોષથી રહેતી હતી. તેને પણ એકજ
દીકરી હતી. પીરિશની આ મસીઆઈ બેહેનનું નામ ગુલાં
હતું, અને તે બંને વચ્ચે મસીઆઈ બેહેન પીરિશની બાજી
હતી, તેથી તેઓ મોટાં ચલા છતાં એક એકને લાં રહેતાં હતાં.
ગુલાં કેટલ વખત પીરિશને લાં રહેતી તો વળી ગુલાંની મા
કોઈ વેળા પીરિશને તેડાવી પોતાને લાં રાખતી. ગુલાં અને
પીરિશનાં મા બાપ વચ્ચે ઘણો ફરક હોવા છતાં આ બંને
છોકરીઓ ધણું માયાળુ, નખાની અને જુદા મીનજ હોવા
ઉપરાંત એક બીજાં ઉપર બહુ પ્રીત કરતી.

દમણ ચોલાક દલાડા પીરિશ માસીને લાં રહી આવી

હતી, અને તે વખતે તેની માસીને લાં કોઈ મધુ માખણ
નાખેનો મારસી આપવાનવ કરતો હતો. આ મધુ પશુ રખા-
વમાં ગુલાં અને પીરિશનાં જેવાજ હોવાથી તે બંને જતો લાં
સેહેવાઈથી એકાઈ જઈ, સવેની પ્રીતી પોતા તરફ ખેંચી લેતો,
અને તેજ પ્રમાણે તે પીરિશની માસીને લાં પણ હાલ ઘણો
માનિતો થઈ પડ્યો હતો. પીરિશને પશુ તેની રીતભાત અને
વાતચીત પસંદ પડતી, અને તેથી તે પશુ તેની સાથે દોસ-
તી રાખતી.

મધુ માખણ સુરનો રહેવાસી હતો. તેનો બાપ તેને
નાની વયે મુકી મરી ગયો હતો, અને મધુની મા બીચારી
ગરીબ હોવાથી તથા પોતાનો ધણી-પાછલ કાંઈ પણ દોષત
મુકી ન જાતી સીધી સાંધીને, પોતાનું અને પોતાનાં આ
એકપુરાં આજકનું, ગુજરાણ કરતી. મધુની મા પણ બહુ મા-
યાળુ અને નખાની તથા દુઃખની વખતે ધીરજ રાખનારી
હતી, અને તેણે આખાં ઘણાં વાસા તેનાં એકપુરાં પુરમાં કર્યાં
હતાં. તેણીએ ખીજ માતાઓની જેમ પોતાના પુત્રને કાંઈ લાડમાં
ઉપાધાં ન હતા, પણ તેણીએ તેને નાનપણથી જ પોતાની હાલત
વિશે જરા જરા કરી નજીબતા કીધાં હતાં. મધુ ઉપર પોતા-
ની માના ખ્યાર બરેકા બોલો નાખે નંરમાસથી કીધેથી શી-
ખામણ તથા પોતાના ધણીની યાદથી તેણીની આંખમાં આવનાં
આંસુઓની ઘણી અસર થતી, અને તેણે નાની વયમાંથી
પોતાનેથી બંને એટલું સુખ પોતાની માને આપવાનો પાકો
દેશવ કીધો હતો. તે હવે માને દુખની દરેક મીન કરતાં
વધારે ગણ્યો, અને તેના એવા ખ્યારને લીધે, તેણે નીસ-
લામાં ને કાંઈ મોડી ધણી કેળવણી એકવી હતી તે ઉપર
સંતોષ પકડી હવે વધુ વખત માને આધાર ન પડી રહેતાં,
તેણે વરસની ઉમરે મુજબ આવી કાંઈ ધણી કરવાનો દેશવ
કીધો, અને તેની માના કોઈ આજખીતની સુખમાં દુઃખ
હશે તેને લાં ચાકરી રહેવા ગયો, પણ આ દુઃખાસરે તેની
સખળી હકીકત જાણ્યા પછી તેની દયા લાગવાથી તેણે ચોડા
વખત પોતાને લાં ચાકરીએ રાખી પાછળથી પોતાનો આજો
કીધો. આ દુઃખનાં રૂપાંકનનાં મીનાઈ વાસણો વગેરે વે-
ચાતાં હતાં. પણ મધુએ લાં રહ્યા પછી અને રૂપે રૂપે
લોકોના રોષ જાણ્યા પછી, બીજે ઘણો માલ મંગારી દુ-
ઃખનાં ઘણો મોટો વધારો કરી નાખ્યો. મધુ આવી પછી
પેના દુઃખનવારેથી થયો નહી માત્રમ પડ્યા માંડ્યો, અને
હવે તેના મધુ ઉપર પુરતો વીધાસ બેઠાથી તેણે દુઃખની
કઠી કનવાર કરવાની છોડી દઈ સખળું તેનેજ સોંપી દીધું,
અને મધુ ધરાકોટ રોષ પ્રમાણેની તરેહવાર મીજે દેશવ-
ચર્ય મંગાવવા લાગ્યો. વળી તેણે પોતાની દુઃખનપરના માત્રના
ભાવ પણ ચોક્કસ દેહની મુક્યા, જેથી તેણે લોકોને ઘણો
વીધાસ એળવ્યો. હવે પીરિશ પોતાની માસીને લાં આવી
અને તેણીને મધુ સાથે એળખાણ પડી તે વખતે મધુએ પો-
તાની દુઃખનાં બાનુઓને પહેરવા લાગ્ય નવી તરેહની રૂપાંની
જાણુસના સદ ઈજકડની મંગાવ્યા હતા. આમાંથી તેણે ચો-
લાક પોતાની એળખાણુસનાઓને લાં બેટ મોઢલા, અને
બીજે દહાડે ગુલાંને લાં આજો લારે તેને સારથી એક સદ
લેતો આવ્યો, પણ તેને પીરિશની યાદ આપવાથી એક દા-
ખડા તેણે ખીજેથી સાથે લીધો, અને તેમાંથી એક ગુલાંને
અને બીજે પીરિશને બેટ આપ્યો. આ બંને જાણીઓએ
પુરતમ મધુનો ઉપકાર માની, દાખડા ઊંધાડી જાણુસ લેવા

માંડી; શુભાંભાં મા જરખાઈએથી શુભાંના હાથમાંથી દાખડા બધી રમણું બેઠું અને તેની અંધક તથા નકશી અને સફાઈની ઘણી તારીફ કીધી. પીરોળનેથી તે જાણસ ઘણી જગી અને તેણે દરરોજ સાંજે ફરવા જતી વખતે તે પેઢેરવા મંચુને કહ્યું. આ પ્રમાણે ચોતાની ભેટ સવંને પસંદ પડેલી બેઠું મંચુ પશુ-ખુશ થઈ ગયો.

મકરણુ ૨ ભું.

ફેરી એરી મ.તરફ અણુચરો.

બીજે દહારે પીરોળ પાછી ચોતાની માને ધર આવી. મા પાસે આવ્યા પછી પીરોળએ ઘણાજ દરખાઈ સમજી વાત માને કહીને પેસા જાણસને દાખડા માને બતાવ્યો, પણ તેની ગા કહીને પેસા દાખડા પ્રમાણે ખુશ થઈ નહી. તે પણ આગળ ચોતાની કુછીને લાં સુરત જતી હતી અને તે વખતે તેણીએ માખણમાં કુદૂંબ વીધે કાંઈ વાત સાંભળી દરો. આ બિપરથી તથા વળી મંચુ માખણે ગામડો અને ગરીબ માણસ છે કહી તેને બહુ ધીકારવા લાગી, અને આવ્યા એક ચોયાની બેઠ ચોતાની દીકરીએ કયુજ રખેથી હોવાથી તે તેણીને ઘણે દાખડા દેવા લાગી, અને તે દાખડા પીરોળના હાથમાંથી લઈને પાછો મંચુને લાં મોકલવા કહ્યું. આથી પીરોળને ધણે લાખું. મંચરે જ્યે એક રોક અને સમ્યતાવાસા હોયને તેની માએ જો અપમાન કીધું તે તેણી ખમી રાકી નહી, અને ચોતાની મા વીધે તેણીનાં મનમાં બહુ ધીકાર લેવાય ગયો. તે તરતજ હડી અને દાખડા ચોતાનાં ખાણમાં મુકી બંધ કીધો, અને માને ચુરસી નરમ પડવા પછી તે વીધે વાત કરવાનો વીચાર કીધો.

પર પછી બીજે દહારે સનવાર પડ્યો, અને આપણે બિપર બેઠે અમાં તેમ દોરમણ પસ્તાકયાં ચોતાની ઘણીઆણી અને દીકરીને લઈ ફરવા જવા નીકળ્યા; અને પીરોળે ખુશ થઈ કપડાં બદલી, પેઠી જાણસને દાખડા હાથડી તેમાંનું એરીગ કાઢી ચોતાના કાનમાં લટકાવ્યું. પણ તેની મા તેવામાં આવી લાગી અને દાખડા તેના હાથમાંથી લઈ ગલીમાં નાખી દેવા નીકળી. પણ પીરોળએ તે ગજાજુત પકડી રાખ્યો અને માને ચુરસે થયકી બેઠે પાછો ખાણમાં ફેરવી દઈ ખાણું બંધ કીધું; પણ પેઠું કાનમાં પેઢેરેજ એરીગ તે કાનમાંજ રાખ્યું. આ બેઠે વળી તેણીની માને ચુરસો પડ્યો અને તેણીએ પીરોળને તે એરીગ કહાડી નાખવા કહ્યું. પણ પીરોળને તે કહાડવા ગમ્યું નહી, અને તેની મા તે કહાડવાવાની હુલત લઈ બેઠી. આ વખતે ચોતાના ખાપતો અવાજ પીરોળએ સાંભળ્યો અને તરતજ માના ચુરસામાંથી છઠ્ઠી જઈ પાપતી દવા મેળવવાની આશામાં જોરશમાંથી બાહરે નીકળી પડી ખાપને સાંભી ગળી.

“અરે જી, અચીત્ત”

પીરોળને એકલી આવતી બેઠે તેનો બાપ વધારે ખીજવાઈ બોલ્યો, “અરે પણ શું થયું? તારી મા ક્યાં છે? એ તમારા લોકોનું બધા દહારાનું એજ કે? આ બધાં લોકો ફરી હરીને રેવેથી સાથમાં, તોખી હજી તમારા બેઠાના દેસજ ખુશ નહી થતા કે?”

એટલામાં પીરોળની મા પણ પાછળ આવી, અને તેણીને જોતાંજ, અણુ કાંઈજ અનુજ ન હોય તેમ પીરોળ બોલી, “લેવો સાચોની બાવાજી, આએ શું માપજની આયાં?”

“અરે હારે હા: ઉભી રહે રાંન દુકતી, તું બાપની પાસે આવીને એમાં એમાં સીપકાં કરે છે. ખરી, પણ હું કઈ તારૂં ચાલવા નથી દેવાની, સમજી કેની?” (ચોતાના ઘણી તરફ કરીને) “લેવો દોરમણ, કે કહુંજ સાક તરુને, કે આ દુકતીના કાનમાંથી પેઢેરે આએ એરીગ કહાડવા, નહી તો પછી તમે બેઠો કે હું એના કાનમાંથી પીપાને કહાડી લેવશ.”

“અરે પણ કાંપ! શું છે ને? રહેવા દેની, એને ગમે છે તો પેઢેરવા દે, શું થયું? એ પોરીને એવો એવો ઘણો શોખ છે, તો જરા પેઢેરવા દે કે એનો જીવ ખુશ રહે, ન હવે ચાલ, ને આએ (ધકીઆવ દેખાડીને) છ ને પાંચ તો થઈ.”

ખાપના બિપર બોલોથી પીરોળને ઘણી ધીરજ આવી અને તે પેસાના ગમ્યાવમાં ખાપને કાંઈ કહેવા જતી હતી, એટલામાં તો તેણીની મા વળી પાછી ચુરસાએરે બોલી:—

“અરે નહી! નહી! બસ ચાતર કહી એ કહાડવીને નખાવી દેવો, નહી તો કે હું હવે એ પીપા કહાડીને બાંજી તોડી નાખશ.”

પીરોળ હવે રડતી આંખે બાપ પાસે બરાજ: “જુઓ! જુઓ! બાવાજી, એટલું પેઢેરવા દેવો! જુઓ એ કેટું ગરુનું લાગે! જુઓ હવે કુછી ધણું છે ને વળી શોખથી ગરુનું. જુઓ મારીની શુગીથી પેઢેરે છે, ને મારી કહેતાં હતાં કે શુભાંના કરતાં મારે કાને તો વધારે શોખે. એ જો શોખનું નહી હોય તો મારીમાએ ચુકમાનું પેઢેરવાથી જુઓ બાવાજી, હે બીજું કઈ નહી પેઢેરશ, બસ મને એટલું એરીગજ પેઢેરવા દેવો, એ મને હાથગર ગમે છે.”

“અરે પણ તારી માપ ના કહે છે તો કહાડી નાખની! મને શું કહે છે ને!”

“એટલે? શું? હારે તમે નયીજ સમજતા કે? ચાલો હારે તું ફરવા જતીથી નથી ને. કાંઈને જવા દેતીથી નથી. જ્યારે માઈ કહું નહી માનશે હારે હું એમજ દરવાની! જ ને દુકતી, કપડાં બદલી નાંખ જમી; આ બધી સાકી રેવેથી કરી નાંખશે.”

“અરે પણ તું કઈ દેવાની ધધકી, દેવાની! અમથી શાની બકબકો કયાં કરે છે? તું બોલે છે શું તેની તો જરા કાંઈને સમજ પાડ! કસાક થયો અમથી બકબક કરે છે ને હુમ પાડે છે, પણ મને તો તારો એક બોલથી નથી સમજ પડતો. કઈ જરાખી ધીરવી કે આરેથી બોલે તો સમજ પડે કેની? ચાલ બોલી દે, હવે મને શું કહે છે શું? પોરી કાંપ કરે છે અમથી, નહીં આવતી હોય તો મને ના કહે કે હું મારે જરા કલગમાં જઈને બેઠું.”

“અહ! તમે તમે તો કઈજ સમજાવ નયીકે! હંઅ! એમ છે! તો લેવો ચાલો, હારે આએ સમજો! જુઓ હું કહે છું તમને, કે પેઠી વખતેથી તમે એમજ કીધું ને માઈ કહું કઈજ માન્યુંજ નહી, ને પેઠી તમારી બેન દીનીને લાંનાં લખનામાં બધો વેરમાંની હીરા જેવા ફાતેરનો સાખ વાપરવા મોકલ્યો ને તેને લાં ચુવા બધા હુડ્યા ને પોસાગીરો આવેલા, તે ચુવાએ બધું સૌ તળીમાં ઝાટક કરી ગયા. ને બધી મારા સરસામાનની ધુલોડળ કરી મુકી ને તેનો બધો દંડ હવે મેં ભરી. મને નવેસરથી ચેરનું ફાતેર (ફરનીયર) પાણું વસાવેલું પડ્યું, ને તેમજ દરડાંખી આએ તમે માઈ માનતા નથી, પણ બેઠો કે પછી તમે કેવા પસ્તાવો છો તે!”

“અરે પણ તમે થયું છે શું, થયું! તમે પાધરી વાત કરવાની હોય તરફ કરવી, વળી તે પાંચ સાત વરસેથી રડકડો

શાની લઈને બેઠીય ? તે વખતે સામાન ચોરાયો તેની સાથે પીણું એરીંગને શું, લાગે વળગે છે ને ! પીણીમાં એરીંગને કંઈ તે દુરનીચર સાથે સગાઈ બગાડી છે ? ચાલ બોલી દે ! મને કહેતી હોય તો જલદી કહી દે, ને નહીં તો કે જવા દે. અમથી મને કાંવ-ધેરમાં ગોંધી મુકે છે ને !”

“અરે, પણ મરે કહે કોણને ને ! સમજે તેને કહે કેની ! લે ચાલો સમજે હવે ! જુઓ આ એરીંગ પેલા મનુ મા-ખણાએ તમારી દીકરીને આપ્યું છે. જુઓ હવે એવો મુવો એક પોશાગીરનો પોશાગીર દુકતો તમારી દીકરીને એમ બેટ સોગાદ આપે ને પછી તેની સાથે પરણે ને પછી મુવો બધાનાં ઘેરનાર છુટે ને પછી પોશીસમાં જઈને કેદ પડે, સારે પછી તમે તેના સમરા યઈને દગલી પાઘડી પહેરીને તે મુવાનો કન્યો સાંભળવા કારટમાં જશો કે ? ને એ તો મારો જમાઈ થાય કરીને કહેશો કે ? કેમ ? હવે મુગા કેમ યઈ ગયા ? બોલાવી નેતું ? એ બધું તમને ગમશે કે ? કેમ શું કહેવો છે ? લાવોની, હવે મેં બધી વાત તો તમોને કહી. હવે હજુ-બી એના કાનમાંથી કહડાવશો કે નહીં ?”

હોરમણ પોતાની પરણેતરના કહેવા બિપરચોડક વાર વીચાર કરીને બોલ્યા, “અરે પણ શું ને હીલુ ! તુંબી મને એમ જ્યારે સારે નકામી બડકાચાજ કરશે કે વાર ?”

હેં ! શું ? હું તમોને નકામી બડકાચીય ? આ અરેખરી વાત કહેવાનો ને અમાડથી ચેતવણી આપવાનો આવો મુણ કે ? વાર વાર, હશે, ચાલો, તમારે ગમે તેમ કરો, પછી હુંબી જોઈ છું કે કેવા માથે હાથ દઈને પસ્તાશો તો !”

“સારે વળી નકામી નહીં બડકાવતી તો બીજું શું કરે છે ? વાતમાં કંઈ દમ તો મળે નહીં ને નકામી જેવી કામનો વાધ કરી મુકે છે. હું તેને છુટ્ટો ચોટા કહે છે તો ખરી, પણ તેણે ક્યારે અને કયા છુટ્ટાઈ ચોટાઈ કાપી તે તો કંઈ હું જાણ-તીથી નથી, ને જ્યારે તેણે હજુ કંઈ તેતું કામ કાઢ્યું નથી સારે તેતું મોઢળેશું એરીંગ પીરાળ પહેરે તો તેમાં શું ખ-રામ થયાતું છે ? વળી આપણી પીરાળ કંઈ તેની સાથે પરણી નથી કે તે હવે પછીથી છુટ્ટાઈ ચોટાઈ કરે તો તેતું આપણને ખરામ લાગે ! ને વળી આપણી પીરાળ કંઈતારી ને મારી મરણ વગર મનુ સાથે પરણવાનીથી નથી, સારે ને અમથી શું કરવા તારે માથું દુખવ્યા કરે છે ?”

“અરે હોરમણ, એ તમે નથી સમજતા એવા છુટ્ટાચોટાં દેશ ! મેં એવાં ઘણાં જોયાં છે ! મુવા મોઢાંપરથી તો જાણે મરીબ ગાય ! પણ પેટમાં ટાંટયા. એ તો જાણે આજે એ-ટલો જાણસનો દાખડા આપ્યો, કાલે વળી કાંઈ બીજું આપે ! પછી વળી જરા વધારે ! કરીને આપણા ઘેરમાં પગપેસારો કરે ! ને પછી મીઠી મીઠી વાતો કરીને બધાને ખુશી ખુશી કરીને પછી પોતાનું કામ કહાડી લે ! ને જ્યારે આપણી આ-ગળ નહીં ચાકશે તો પછી આ નાદાન દુકતીને કુલવશે ને એમ કરીને નકામો મારા ઘેરમાં કંકાસ કરાવશે, તેમાં એતું શું જવાતું છે ? લેવો જુવો, હવે આ બધું મેં તો તમોને ચેતવી મુક્યું ને હવે હજુબી તમે જો નહીંજ સમજો તો પછી તમારી મરણ ! પછી જો કંઈબી એતું બનુચ કેની, તો નહીં જાણજો કે મારા તાણા તપસા ખમતાં તમારી વાળ ઘસાઈ જવાની ! હું કંઈ કાઢીને મુકું નહીં જો ! પછી ધણી યમો તો શું, ને કાંઈ હોય તો શું !”

હીલુનું ઉપજુ બાપાણુ સાંભળી હોરમણએ, હમણાં તો તે ઉપર વીચાર કરવાનો કરાવ કરીને પીરાળના કાનમાં એરીંગ કહડાવી લઈ પોતે જાયું મુક્યું ને હીલુ ને પીરાળને લઈને ફરવા ચાલ્યા. (સાંપણ છે.)

ખોસીસ શીરીનબાઈ રૂતમજી ૨૦ કંલાકંટર.

ર મુ ને ૨ સ દ.

હું તમારા દરેકના ઘરમાં છું અને પેટમાં પણ છું, ત્યારે એક મને પારખો.

૪-ઉપચાલુ.

નીચલી આકૃતીના રૂપમાં નીચે આપેલા અર્થવાલા એવા શબ્દો મોકલો કે તે આકૃતીની પદ્ધતી ઉભી લીટીમાંથી પાતાની પેરેપ-કારી લલાઈને મટિ તમામ કુન્યામાં આસકાર થયથી બાનુનું નામ આવે.

- ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૧ કંઠાસ કરવો.
- ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૨ મુસલમાનનું નામ.
- ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૩ પારસીનું નામ.
- ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૪ સવેને વાદાઈ.
- ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૫ કમાવું.
- ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૬ ભુંગવું.
- ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૭ અરદેશરમાં પૂલ અરસાવાદમાં નથી.
- ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૮ અવાળ.
- ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૯ અફઝાબાળ.
- ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૧૦ હોસીયારી.
- ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૧૧ મધોદા.
- ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૧૨ મુબબુનું એક લખીનું મકાન.
- ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૧૩ સરમાળ પુરવ.

માણેકબાઈ દાઠો શરાફ.

૫-ઉપચાલુ.

નીચે આપેલા શબ્દોના અર્થો લઈ એવું એક દાયમંદ બનાવો કે જેની ઉભી તેમજ આડી લીટીમાં હયારી "ચી મિત્ર"ની વાંચનારી બાઈએને લખીતી એક બાનુનું નામ આવે.

- ૧ હેસમાં છું પણ રીખનમાં નથી.
- ૨ બરાબરીઓ.
- ૩ દાયમંદમાં મગિયું નામ.
- ૪ એક ભતનું હથોયાર.
- ૫ એક બીરનમાં છું પણ જમવડમાં નથી.

૬-ઉપચાલુ.

આ ત્રણ અર્થોના શબ્દોને એકી રીતે મોકલો કે ઉક્ત તેમજ આડા એકજ રીતે વંચાય.

- ૧ જે આપણે દુમિશ દાયમાં લઈને ભરવે છીએ તે.
- ૨ મોલોદા પાસની એક સીમ.
- ૩ એક પારસીનું નામ.

મીસ માણેકબાઈ કુવરજી મસાતાવાલા.

ખોલાસો ગઈ વેળાનો.

- ૧-મામા.
- ૨-સરયાર વજર ઘેર હીન,
જેમ ઘેર છાપડાં વીન.
- ૩-જે મનુષ્ય કરબદાર,
તેને પડે છે સદા માર.
- ૪-જેથી નોકર કુશમન બરાબર.
- ૫-મીઠું.
- ૬-તીર.
- ૭-મો સ મ બી.
સ, ર કા. ર.
મ કા ઈ ઇ.
બી ર, ઇ ન.
- ૮-રાતબાઈ તાવર. તારાબાઈ તારા-તારા-સઈ.

ખરા જવાબો લખી મોકલનાર મુબબુ બાતેની બાનુઓનાં નામો.

મીસીસ બી. મેનાસન ૪, ૬. મીસ બાઈલ મેલેલ પુનેવર ૩, ૬. બાઈ રતનબાઈ કુશમજી શાંતી ૬. Miss A. D. Pochajer ૧, ૬. બાઈ લીબબાઈ જાલનજી મહેતર ૧, ૨ (૩), ૫, ૬. બાઈ બાઈ નમસીલ ડીક ૨ (૩), ૫, ૬.

દેશાવરની બાનુઓનાં નામો.

મીસ માણેકબાઈ કુવરજી મસાતાવાલા (મકી) ૧, ૩, ૪, ૫, ૬. મીસ મુબ. બાઈ બંદુસીલ (અમદાવાદ) ૧, ૩, ૪, ૬. બાઈ પ્રતીબાઈ પોરોબાઈ. પ્રેમ-કમાકર (મોડી) ૧, ૪, ૫, ૬. મીસ પ્રેમજીબાઈ કાવસલ રાવર (નવર) ૧, ૩, ૬. મીસીસ નમ્મટીન (કાકાલી) ૧, ૩, ૬. બાઈ મીડીબાઈ સોસાબ. લ-જામ (પ્રજી) ૧, ૪, ૫, ૬. બાઈ ટી. આર. એમ. રાજાલા (મીરામ) ૧, ૨, ૩, ૪, ૬. બાઈ એ. એચ. ચાહેવાલા (પ્રજી) ૧, ૬. મીસ માણે. બાઈ દા. શાપ (કોર) ૧, ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈબી પીરબા, મુના, જરી, હમબાઈ (ખાડી) ૧.

તમારું મયા માસનું મુબબુનું ઉનામ નીચલાં બાનુઓ મેળવ્યું છે, જે તેવણે મેદરબાની ફરી "ક્યારે હિન્-પ્રેસ" માંથી મંગાવી લેવું.

Miss A. D. Pochajer.

હમારું મયા માસનું દેશાવરનું ઉનામ નીચલાં બાનુઓ મેળવ્યું છે, જે તેવણે પણ મંગાવી લેવું.

બાઈ મીડીબાઈ સોસાબલ રાવર (પ્રજી)

લખી મોકલનારાંઓને ખબર.

શીરીનબાઈ દાઠો તારાપારવાતા-આવતામાં.

શીરીનબાઈ ૨૦ કંઠાકંદર-તમારું ઉઠું લખાણ મોકલ્યું બસનું અને અધુરું છે તે વીરો કંઈ પુછપરછ કરવી હોય તો કાગળ મારફતે કરવાથી મેદરબાની થશે.

"ભવશ પતી માટે સદયુક્તી સ્ત્રીનો વીલાપ"-ઉપથી ક્ષીતા સારી છે, પણ કેટલાક વીચારો અને બોધો સ્ત્રીની "ગોર-સ્ત્રી"ને જાગતાન હોવાથી લઈ શકતાં નથી.

નવાજબાઈ અરદેશર રોકે તથા મેદરબાનું કાવસજી રોઠો દાવર-તમારાં લખાણો જોવાઈએ દાખલ કરીશું.

"દાંકણી અને સોય," "વધારે તો વધે, ઘટાડયે તો ઘટે"-આ બાળકોમાં અજો રમ નથી.

વેહેમ તળવા વીસેનું આયન લંખનાર બાનું-તમારે આયન ઢલ તપારયું નથી. લેવા લાયક હતો તો જોવવાઈએ દાખલ કરીશું.

મીસીસ બાલાજી કેશવ લોસિસે દેશવાણી લખી અરજ કરે છે કે, મોઢબી બાનું સંધવાને લખતી બાળકમાં "જાતસનાં લખ્યાં" કેમ કરવાં તે લખી જોવાઈએ તો તેમને મોટી આજાર થશે.

આ "ચી મિત્ર" જુલોન, મેદરબા નાં જાં હાનગી રોકત ક્યારે હિન્-સ્ત્રીય પ્રેસમાં પેન તે મટે ક્યારેક ક્યારેક જેન-જેનનું છે.

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પ્રથમ ૨ છંદ.

અપરેલ ૧૮૬૦.

અંક ૨જો.

જન ધર સંસારી કેળવણી ક્ષેત્રે

યાને જોકે ખરી કેળવાયલી માતા પોતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉપાદેશ દે.

માતાઓ તથા પેટીઓ માટે એક વાર્તા.

મકરણ ૭ મું.

લુપ્તાનેના વાતચીત—તેઓ સાથની આપણી એકાચાલુ.

૨૪ તરતેના અરત પામ્યો હતો. યં-
ડીના સખ્યથી બારણાં બારી બધ કર-
વામાં આવ્યાં હતાં. એરડાની બીજપર
વખાણવા નેમ મીચો તાંગેલાં હતાં, અને
જગે જગ એપડીના કેસો, વાંચવા લખ-
વાની તેજલો, નરસાઓ, સુંદર ટુલોથી
ભરેલા વાસો, અને અન્યનું જેની ક-
શમતથી બનાવેલાં રમકડાંઓ જોવામાં
આવ્યાં હતાં. આ સખ્યાપરથી ખાતમ
પડ્યું હતું કે, આ એરડો તે જુવાન છોકરાંઓ જેઓ તે સંગે
એરડાની વચમાં મુકેલી મોટી ગોળ તેજલપર બેસી પોત પોતા-
નું કામ કરતાં હતાં તેઓના જ હશે. તેઓની સખ્યા ચારની
હતી, તેઓનાં બે છોકરાઓ એપડીઓ અને મોટાં કેદની
ડીકાનેરીઓ સાથે રોકામણ હતા, વડી છોકરીના હાથમાં બ-
રવાની સાલ હતી, તેણીની નારી બેડન તેણીની આગળ બેસી
સીંદુરનાંતો નકશો પાડતી હતી; જર્જર એરડાનાં એક એકાંત
ખુણામાં પોતાનું સીરવાનું લઈ બેઠાં હતાં, અને કોઈ કોઈ વે-
ળાએ આ જુવાન્યોઓની વાતોમાં ભાગ લેતાં હતાં, પણ તેવજી
દુશી બેઠાં હતાં કે તે છોકરાંઓ ઘુટથી વળ કરવાને એક-
કામ નહી. આઈમાએ જો આ નાનું મંચ જોયું હતે તો

પોતાની બેડનને ધનસાફ દાખલ જરૂર કર્યું હતું કે, તેણી આમાં
સુખી, આનંદી, સંતોષી બાળકોની માતા હોવાને લીધે યુવ
જેની કુંવરી, મોઢક અને અસંતોષી છોકરીને ઉપાદેશવાને ખ્યાલ
તેણીને આવી રહી નહી. ખરું કહીએ તો દીનબાઈ કાંઈ
યુવને એક બોલ દાખલ નહી મણને, કારણકે આ નાનાં
દુઃખી બાળકનાં દુઃખનું યુગ તો તેણીની ખરાબ તંદરોસ્તી
હતી; કદાચ તેવજીની વધારે કાળજીથી સંભાળથી તે દુઃખ
થોડું થાયું જોણું થઈ શકતે. એટલું તો એકાંત હતું કે
દોઢીની નાજુક દેહને લીધે દીનબાઈને, જેટલા આઈમાએને
યુવ માટે ચીંતાં રહેતી હતી તે કરતાં વધારે લાગતી હતી.
પણ તે છોકરાનાં સુંદર મનોરંજક મેદરોસર તેનાં સીરીનાં
દુઃખની નીસાની વજાણતી ન હતી. સંભાળ અને ખાતરી
તેની જીંદગી એટલાં તો સુખી હતી કે તે વારંવાર બોલતો
હતો કે તે પોતાના બાઈ જેવો તંદરોસ્ત થઈ તેની દોઢીમાંથી
મસ્તી તોડાનમાં ભાગ લેવા ઉછળે ન હતો, કારણકે બીજી
રીતે તે તેના જેટલોજ સુખી હતો. તેની દંમેશની આંદગીનું
કારણ તેની ખુશ્તીના નાજીરી દેહ હતી કે તેની જાતી દુશી-
આરીને લીધે કામનાંત ઉપરતે અવધાસ કરવાની રેવ, એક કહે-
તું અસરત છે; પણ તેની અસાધારણ દુશીઆરીને લીધે ફક-
ત તેનાં આ બાપનેજ નહી પણ ઘરમાંનાં સખ્યાને લાગતું હતું
કે તે આ નહી પણ પેલી દુન્યાને લામકેમ હતો, જગે કે
યોગ વખત માટે તેનાં મા બાપને તેને કુંડીને આપવામાં
આવ્યો હોય એમ લાગતું હતું. વારે ઘડીએ તેની માને તેને
માટે એક જાતની ખાતરી લાગતી હતી, અને તેથી તેણી બ-
ળાપો કરતી હતી કે આપા ફરેતારી ખસમતના છોકરા માટે
જીવવાની આશ તેણી કેમ રાખી શકે. તેની નાજુક સફેદ
મામડી, તેના પીળાં ગાંઠો, પરવાળાં જેવા હોટો, તેની સુંદર
મોટી અખાતી કાળી આંખો, લાંબાં કાળાં પાંપણો, કમાનદાર
જવાં અને સુમારા કાળા બાલો ખુશ્તી દુશીઆરીના અગ્ર-
ચી એટલાં તો દીધી નીમળતાં હતાં કે જેઓએ તેનો મેદવો
એક વખત જોયો હોય તેઓ તે કદી ભુલી શકે નહી. તેની
રેકે દેહમાં ફરેતારી યુગ જેમણે હતો.
દોઢીની દેહનો એકાંત અને વીધાવત હતો, તેજલો તેનો
બાઈ હસખા, મસ્તીખાર અને તોડાની દેવો; તે ધાંપલ કરી
સંભાળે, દીલ જતી હતો, અને ખોડાં બેસાં દીલથી ઘરમાં

તેમજ યુવાનોને માનીતો ચર્ચ પડતો. અભ્યાસની વેળાએ પણ તે જરાએ ચૂપ અને ગંભીર ચર્ચ બેસતો ન હતો. તેને અપ્રજ્ઞમાં મગરૂરી, શરસો અને બોંદસથી ધણું ખરાતું પડતું હતું, પણ તેનાં મા બાપે લાડ તેમજ માધ્યમી તેને એવી તો સરસ કેળવણી આપી હતી, ધર્મ અને નીતીની દરમિયાન વીશે તેનાં મગજ પર એવી તો સારી અસર છાપી હતી કે પંદર વરસની ઉંમરે તો સધળા ખરાબ શુભો તેનામાંથી લગભગ જતા રહ્યા હતા, અને કોઈ કોઈ વેળાએ ઉતાવળાં, અગત્યની પગલાંથી ભુલો કરવાને લક્ષ્યાતો હતો તે શીવાય તેની કાળજીવાળી માતા જેવો માંગે તેવો દાવયો અને સંતોષી દીકરો હતો.

તેની વડી બેદનની આંખો તેનાજ જેવી કાળી અને ચળકતી હતી. તેણીનું કપાળ તેનીજ માથેક દુર્લભાચારીથી ચળકતું હતું, અને તેણીના ચુંદર ભુરા બાલો અને ધટમદાર ચેદરો તેને તદન એકમત્રતો હતા; પણ હાથ તેઓની ટપ એટલા તો જુદી હતી કે તેઓ કઈ ચીઝમાં મત્તાં આપતાં હતાં તે શોધી કાઢવું ધણું મુશ્કેલ હતું. ગરજાઈ અને ખરાબ ખવાસ તેણીના બેચાલુવાસે ખીસતો ચેદરો, જે આગળ ચાકતાં ઘણે ખુબસુરત યવાની આસા આપતો હતો, તેને આંખ લગાડતાં હતાં. પુરુષોદના ચેદરો તેણીની મામીને એટલા તો મક્કતો આવતો હતો કે ખીન-એ કરતાં તેણીને ઉપારવાનું કામ દીનખાઈને મુશ્કેલ અને દુઃખમયું લાગતું હતું, એટલુંજ નહીં પણ તેણીને બનીપ બની પણ ચીંતાતુર જનતાં હતાં, કે જે ચીંતા દુર કરવાને અને ખોદાપર લીધાસ રાખવાને તેમજ ધુના વર તેવજુને વારંવાર સમજાવતા હતા.

ભુરી આંખો, કસથી બાક, અને દમામવાસી નાની પીચિલ ફક્ત કંટુંબમાંની સીધી નાનીજ નહીં હતી, પણ તેણીના નાજુક ચેદરા, પતળા બાંધા, અને અચ્ચાં જેવી ચાક ચણજીથી, હતી તે કરતાં પણ યુવાન લાગતી હતી. તેણી રાંધેની લાટી અને માનીતી હતી અને બધાં પણ જતી લાં ખુશાલી પંચરી દલ-ગીરીને નહસાવતી હતી. તેણીમાં કેટલાક એવા શુભો હતા, જેવા કે શીખવાની બાબદમાં સુસ્તીપણું, નજીવું મગજ, દવાઈ કાલા બાંધે તેવો ખવાસ, અને જરાકમાં કોઈના બોલો લાગી આવે તેવી લાગણી, જેને સંભાળ બરેલા હાથથી સુધારવાની વરૂર હતી; મને એવી ખામીઓ છતાં ખાર બરેલા બોલોથી તેણીને એટલાં તો સેદવાઈથી સારે માગે લઈ જવાઈ શકાતી હતી, વળી તેણીને સ્વભાવ એટલાં તો મધુર અને નરમસ વાલો હતો, કે તેણી પોતાની માને પડતો બોલ જિયજી લેતી હતી. દીનખાઈને તેણી માટે થોડીજ શીકર હતી, તેણીના સીધી સારો શુભ એ હતો કે તેણી પોતાનાં મા બાપ મીશા-લ ધર્મ પર ધણી સુસ્ત હતી. બે દીનખાઈ અને મનચેરસાદને કોઈએ કહ્યું હતું, કે તેઓની બાલેજીવ શુદ કે તેઓની રચનાવ પીશાનથી રીતે તદન જુદો હતો અને કે સમજી શકેથી ઘણો મુશ્કેલ હતો, તે જુદરતી રીતે તો તેણીને (પીચિ-નને) મક્કતોજ હતો, તો તેઓ ધણીજ અન્યથા થતે. તેઓની ચાક ચણજીના હાલના દેખાઈતા ફેરફારનું કારણ એ હતું કે

એક બધારે દલગીરી અને બેદરકારીમાં લારે ખીછ સુખ અને ખારમાં ઉધરી હતી.

“મને અન્યથા લાગે છે કે આજે મમા પપા ખરેખર કા-વરોજ કુર” તેઓ પોત પોતાનાં કામમાં એટલાં તો મુગ્ધ-વચ્ચાં હતાં, કે કોઈએ પણ કેટલાંક પગો સુધી બોલવાની ઉચ્ચ દેખાડી ન હતી. પણ અતે પુરુષોદે ઉપરો વાક્ય બોલી તેઓની સુપક્રોડી બાંધ, “ને આવવાનાંજ હોય તો તેઓનો આવી પુગવાનો ચોક્કસ વખત આપણે જણવે તો કેવું રહે?” મને એક વખત આશા રાખ્યા પછી નીરાસ થવા નહીં મળે.”

“લારે તો મારાં ગાલમાં બેદન, તમે અન્યથી ના આવો અને આશાથી ના રાખો” જાહેરી પોતાનું માથું ઉચક્યા વગર લખતાં લખતાં બોલ્યો, “અને આએ મારી શીખામણ માટે હું તમને બે ધણાં સરસ કારણો આપીશ, પહેલાં તો અ-ન્યથી અગાનપણાનું બચ્ચું છે અને તે પુરુષોપર તેમજ સ્ત્રીઓપર જુદી જુદી જાતની બે અસર કરે છે. એમો પુરુ-ષોને તે શીતસુરી સાથે જોડે છે, કારણ કે દમને કહેવામાં આવ્યું છે કે ‘શીતસુરી અન્યથીમાંજ રાઝ થાય છે અને મેંનો અન્યથીમાંજ ઉછે આવે છે’ પણ તમે બીચારાં બાળકો પ્રાણીઓપર તો તે છતાંસા ઉઠાકેરવાની અસર કરે છે, કે જે ખવાસ તમારામાં જેઠેયે તે કરતાં વધારે છે. ખીજું એ છે, તમે ને અન્યથા થશો, અને આશા રાખ્યા કરશો અને ‘હા’ કે ‘સા’ ના સવાલો પુછ્યા કરશો, તો મમા આવશે લાં’ સુધી તમારી વાત પુરી થશે નહીં, અને તેમ ને થયું તો આપણે લેસન બરાબર કરી સુકમાં! કારણ કે બધારે તમારી જીભ ખાન-મીસાજ ચાલે લારે લખાનું મુશ્કેલ ચર્ચ પડે, તેથી મેંએખાન કરી મારી શીખામણ લેવો અને કાદ રાખવો કે મારા જાના ભાઈ હોરમજ મોઝા ચર્ચ લાપણું કરશે ભારેથી તમને કાદ દલાડો એવી શીખામણ આપી નહીં શકશે.”

“હું નહીં ધારતી કે હોમી કદાચ પોતાનાં પેદલાં બાપુનું એવી શીખામણ આપે તો મમા પપા સંતોષ પામે” પી-શાએ પક્ષાઈથી પોતાના લાઠને જોઈ કહ્યું.

“સુ, પીચિનખાઈ તમેથી મારી સામે ચર્ચ ગયાં કે? તમારી ખી મેંથી ઉપડી ખરી હ” પાલી નેરદાનની હાં કે પેપ મોડો એવો ધરાજી હું તે તમે બધી જાઓ છો અને તેથી હું તમને સારું કહું છું કે, તમારેથી મને અપમાન થઈ શકશે નહીં; મને એક વખત અપમાન છોડું તેની આ શીકા નેઈ લેવો. આ તમારો નકરો બકરો સો બધું ગેપ” આમ બોલી તેણે પીચેજના દસસુખા કાળાવાલા છતાં તે બાપડીના મક્કતાનાં સધળાં પાનાં બેળાં નાખ્યાં.

“જાહેરી, તે મને મુગ્ધી રાખવાને વારતે ઘણો ખરાબ ઉપાય વાપડ્યો છે,” પુરુષોદે આગળ ચણજી, “બેમાંથી એક મીન કર, મને તો મને સમજાય કે અન્યથી જેટલી તમારી પર અસર કરે છે તેટલી અમારી પર કાંય નહીં કરે, માં તો તારા બોલેલા બોલો પાછા બેમી લે. મમા ને અહીં હોતે તો તું જાનુંએને માટે એરજી બધું પીકાર બરેજી મન નહીં આપે.”

“મારાં માતાજી એક એવાં તો ઉમદા બાણસ છે, કે જ્યારે તેવણ હાજર હોય છે ત્યારે તેવણનું ઉમદાપણ આખી અજણા બનીપર પથરાય છે. ખુરશીદખાતું, તમેજી સક્ષાત્ત છેઓ, કારણકે તેવણની દીકરી હોવાથી એક દીવસ તમેજી તેવણનાં જેવાં જરા રતી થયો; તદનન્તર તેવણના જેવાં થાઓ તેવી બેવી કાંઈ આપણે આશા નથી રાખતા જો—મારાં મમાના જેવી બીજી સ્ત્રી કુનામાં હોયજ નહીં.”

“જાહેગીર, જાણે તારું મત એવુંજી ઉમદા હોયની,” ખુરશીદે મગફરીથી જવાબ આપ્યો, “તું મને મમાના જેવી ધારે છે કે નહીં તેની મને થોડીજ દરકાર છે.”

“મને તો જા તેની દરકાર છે જો,” પીરોજ આતુરતાથી તેઓની વાતમાં સામેલ થઈ બોલી; “કાંઈના કરતાં તો મને મમાના જેવું વધારે ચવા ગમે અને જાહેગીર જો મને તેવી ધારે તો તે મને વધારે ગમે, કારણ કે ત્યારે તો તે મારીપર વધારે ખ્યાર કરે.”

“સામાશ! મારી નાલી પીયુ! ધણું મજનું, મારી માફકજ બોલી, અને તેનાં ઈનામ દાખલ આ માફ કંટાળા બરેકું લખવાનું જેવું પુરું થયે કે તારો નકશો બરાબર ચોક્કસ હતું તુને ગદ્દ કરશ. જોની, ગાંડી જેવીએ અગાસના અખાતને હાંદુસ્તાનની પુલે મુકવાને બદલે પશ્ચિમે મુક્યો. ચાલ, હવે થયું! હું તુને દેખાડું તેટલાં તો ગાંઠાં મારવાજ કર. અને તમે ખુરશીદખાતું, મારાં મન વીરોને તમારો થીકાર તમારીજ પાસે રાખો, અને જોદા તમેને તે માટે પસ્તાયો નહીં કરાયે.”

“જાહેગીર, હું તો જાણું કે તે મને વાત કરવા ના કહી હતી,” તેની બેહેને જવાબ દીધો, “અને હવે હું જાણુચા માથું છે કે બેમાંથી વધારે વાત કોણ કરે છે, તું કે હું; એમ જો કરશા કરશે તો પછી જાણવાને વખન (દીનખાઈનું) કુટુંબ દરરોજ રાતના અરથો કલાક જોદાની બંદગીમાં સુમરતું હતું અને ત્યાર પછી મનચોરશદ તેઓને ધર્મે વીરો સમજવતા અને સારી શીખામણો આપતા) થયો ત્યાં સુધી તારાં લેસનનું દેખાડું આપશે નહીં.”

“તેજ સામેત કરે છે કે તુને મારી મગજ શક્તી વીરો દેટલું બાન છે. મને તો આ અધાશીસસુરી બરેશ વીયારોજ મગજમાંથી કલાડી ચોપડીપર મુકી દેવાના છે. તેવીસ કયોડ ફરેસ્તાનાં નામથી પુછું છું કે મારા જેવો કોઈ હુડીઆર છે! બધી હદાપણની ચોપડીઓ કોણે લખી દશે! જો નહીં લખાઈ હતે તો હું કેવો બધાંને હદાપણ શીખવતે!”

“જો અસમની હદાપણથી સારી ચોપડીઓને તારા ચાપ તો હું ઘણો દમગીર થાજો.” હોમોએ પોતાની ચોપડીમાંથી હસ્તાં હસ્તાં ઉપર જોઈ કહ્યું. “હમણાંની થોડી ઘણી મનદખી જોદાનું અને મારા અબ્બાસમાં વધારે ચવા પછી તો વધારે જોડાનું.”

“હા બા, પછુ તારું બેજું કાંઈ મારી માફક ચાળણીના જેવું નથીની. તું તો બેમમાં લે છે, તેને જાળવી રાખે છે, તેને પચાવે છે, અને તારા વીયારોથી પાછું સુધારી બાહર કસો છે: માફ બેજું તો બેરાક સખણું લઈ રાકે છે ખરું, પછુ

પાછું તરત બહાર ચાગી નાખે છે. અને જો મોટી નહીં ચાળાય તેવી ચીજ હોય તેજ પાછળ રહી જાય છે. નહીં, નહીં, હોમી, તારું મેં માફ બેજું એક કરચ જેટલું પછુ સરખું નથી, એ કે તે બેમમાં ધણીઓ ગમે તેવા સરખા હોય તોયી શું થયું? ચાલો હવે બધાં જણુ મુગાં રહી જાઓ. એક બેમણી કોઈ જોણનું ના, મને હવે એકજ લાઈન લખવાની છે; જે સખસ કહી ગયો છે કે ‘કાંઈ નહીં કરવા કરતાં આજસુ યતું વધારે સાફ છે! તે કેવો ગદ્દયો હોવો જોઈયે. ચાલ હવે પીરોજ, માથું ધણીને હસ ના. ચાલો, સાહેબજી! મેં કોઈની દહારો મારાં લેસનને આટલી મુશ્કેલી સાહેબજી નથી કાપી. દુરરે! હવે મમા ને પપા જોઈયે ત્યારે થેર આવે. હોમી, ગદ્દયો થઈને માફ આ લખેલું જરા તપાસી જ: ને અંદર કાંઈજુસ હોય તો કહેજે, અને હવે કાલ સુધી ચોપડીઓ, પેનસીઓ અને લખવાની ટેબલ તમને સલામ!” આમ બોલી તેણે પોતાની લખેલી ચોપડી પોતાના બાઈની જાંઘાડી ચોપડીપર મુકી, કીચનેરી અને બાકરજીને હવામાં ઉડાવ્યાં અને જેવાં તેઓ નીચે પડ્યાં તેવાંજ દુશીઆરીથી તેઓને હાથમાં ઝીલી લીધાં. પછી ચોપડીઓને ટગથો કાપી, લખવાની ટેબલનું પાછું બંધ કીધું, અને હસ્યું: આવે તેવી રીતે છુટકારાનો દમ બેમી ક્રમપર ચારગીરે પડ્યો.

“હવે જાહેગીર, જ્યારે તમારું લેસન પુરું થયું છે ત્યારે મને જાણવાની મેદરખાની કરશે કે તમે આજે વખને કેમ તમારું લેતીન લખવા બેસો?” ખુરશીદે પુછ્યું.

“હા, તે તમને કહી વળી મારો ધા તાને કહું! પછુ હું ધાંકે છે જાંઈજીએ જાણ્યું જોઈયે કે મારી શક્તી ઉપરાંત લેસન કરવાથી જો હું સીકે પડું તો તેમાં તેવજીનાં વાંક છે.”

“મારો!” જાંઈજીએ હસ્તાં હસ્તાં કહ્યું. “નાસા શેકડા, મેદરખાની કરી મને સમજવાની તસદી લેશે? કારણ કે હું એટલી તો નીરહોય છું કે તમને સમજ પછુ શક્તી નથી.”

“તમે વળી મને સંચારનાં સરાફની જરખાઈને ત્યાં કામસર નહીં મોકલ્યો હવો?”

“હા, પછુ તમારા મેદરખાઈ માસ્ટરને ત્યાં જવાનો રસ્તો હતો તેથી મેં કયય.”

“વાફ ચાલો, જો તમે મને આજે કામ સોંપ્યું નહીં હતે તો, જોકે હું મારી ચોપડીઓને ગમે એટલી ધીકાંઈ તોયી મને મેદરખાઈને ત્યાં એકદમ જમું પડતે. જરખાઈ મને વેરમાં દેખાયાં નહીં તેથી તમારું કામ ધણુંજ અમનનું દશે કરી હું ચોખ્ખો, નેટલાં દીક્ષા આપી લાગી—અરે! પછુ તમને ખજર કે, આજે નાલી છોકરી જાણુ કેવીએક મોટી બધરી હોય તેમ વાત કરે છે તે; પીરોજ, તું તો તેની આગળ બે મહીનાનું જમ્યુજ જો. મને નહીં લાગતું કે ને તારી સાથે દોસ્તી રાખવાની મેદરખાની કરતી હોય.”

“હું નહીં ધારતી કે તેને હું જરાયી ગમતી હોજી—એ તો ખુરશીદની સદી છે, મારી નથી;” પીરોજએ જવાબ આપ્યો; “પછુ હીકાને અને ચેનીને શું લાગેજ વધજે?”

“ધણ”ની—કારણ કે તેણે વાત શરૂ કરી અને વાત કરતાં કરતાં અને આગમાં પસાર કરવા લાગ્યાં, તેટલાં વખતની પસાર થઈ ગયો અને જરયાઈ આવ્યાં સારે તો મેદરજબાઈ આગળ જવાનું ગમે એ કસાક મોડું થઈ ગયું અને આપણે તો ધમરાડા ધમરાડા આગળ આવવા માંડયું. પેટમાં તો એવી શીકર પડવા લાગી, જે આગે તો ખડું કે જઈઈએ જે મને જરયાઈને લાંબી નહીં મોકલ્યો હતો તો હું આગે લામ્પ-ચમાં પડતો નહીં, તોપણ મેં મોડું મન રાખી તેવણું નામ તો દીધુંજ નહીં અને સઘળી બદનામી મારેજ માથે હેરા લીધી. મેદરજબાઈ તો કાંઈ ધણુજ ગંભીર ને દમગીર જેવા દેખાવા લાગ્યા—હું ઈધુંધું કે એવણુખી, ખીન માસ્તરોના જેવા હતા; એવણના બોલવાનો આગળ અને દેખાવ ગેફીપાક કરતાંની ખરાબ છે, અને સવારના અચાકું કીધું તેની સીકા દાખલ અને લેતીમની બે માર ગેકસરસાઈ લખવા આપી. દને મેં તમેને સઘળી ખજાર પુરતી સંતોષ બરેલી રીતે આપી છે, સારે જોઈ તો, હું પુછુંધું તેનો જવાબ આપો, આજે રાતના મમા આવવાની કાંઈ વધી છે?”

“હા, છે ખરી,” નહઈએ જવાબ આપ્યો, “તે તો તમારી મારીની છેકરીપર આધાર રાખે છે, કે જેણી ધણી નવળા બાંધાવી છે, જે તે ધણી ધણી વસ્તો તો એ લોકો એક વચમાંનાં દેશનપર આજ રાતે યોમશે અને સદવારના સકારે બાંધી આવશે.”

“વાર, મારાં મારીનાં નાનાં દીકરી, જેકે તમારી ઝોળ-આણું મન હું ધરાવતો નથી, તોપણ આસા રાખું છું કે તમે એટલાં તો મપાણું ધરીશ કે મારાં મમાને આજે રાતના આવવા દેશો, કારણ કે અમે લાંબો વખત ધરો તેવણ વગર રવાં છીએ અને વળી હું પપાને તેવણની જગા આપી દેવાને ધણે ઈતમર હું, કારણ કે તેવણની જગાપર હું “જોરનાં પીછામાં કાગડા જેવો” લાડુંછ. મમા ધડી ધડી ચૂલ અને જલ પીશે લખે છે—કેણુ જાણે તેઓ કેવાં દશે? અહીં આપ રે નાલી દુકતી, ચાલ જોઈઈ તો મારી આગળ તે લોકોને ચીતાર—તારાં કળવંત બેઠાંના વીચારો દરેક નામનો આકાર ચીતારી શકે છે.”

“જાંદગીર, હું તેમ કરી શકતી નથી, કારણ કે હું ધારું છું કે મારાં ચીતો નાપસંદ થઈ પડશે,” પીરિઅં બોલી.

“નાપસંદ? જાંદગીર અને જઈઈએ જાને સાથે બોલી ઉઠ્યાં.

“કાંચ નહીં કાંચ!”

પીરિઅં પેટમાં તો જરા અચકાઈ પહુ પછી ચાસાકાથી જવાબ આપ્યો. “આપણે જ્યાં અંદી એટલાં તો મુખી છઈએ કે આપણી વચ્ચે આપણાં મારીનાં છેકરાં આપી રહેવાનાં છે તે માટે હું ખાતરીથી કહી નથી શકતી કે હું જુસી ચકસ.”

“શું? પીરિઅં, તું શું બાઈ છે કે હું યાજો તારા કરતાં વધારે માંદગર?” તેણીનો આઈ ઉઠી ઉભો થઈને લોકો અને પછી તેણીની પુરશીપર જઈ બેઠા; “બેઠેન પીરિઅં, કાઈબી મારીની છેકરી તારી જગા નહીં લઈ શકશે.”

“ખરેખર, હું કાંઈ તેને ચારતે બીઠતી નથી, વાહાલા જાંદગીર,” તેણી તેના ચેડસ તરફ એટલી તો ખ્યારમરી નજર કરી બોલી, કે જાંદગીરે તેને ધણુજ વાહાલથી એક “કાસ” કરી. “હું કહી નહીં શકતી કે તે લોકો આવવાનાં છે. તેથી મને જરા દમગીરી કેમ લાગે છે; પહુ મારી ખાતરી છે કે મારેથી જમશે તેટલું કરી તેજોને મુખી રાખવાની હું કોશિસ કરશ.”

“તું જે તેમ કરવાની કોશિસ કરશે ખીલુ, તો ખરેખર તારેથી બીજી રીતે વર્તણેન નહીં. ચાલ ખુરશેદ, તું શું કહે છે? આપણે જ્યાં તેઓને વાસ્તે વીચાર કરેછે, તેથી એક બીજાને આપણે આપણા વીચારો જણાવે.”

“ધારો કે હું તેમ કરવાને જુસી નથી તો?”

“કાંચ, સારે તો અને એમ માનશું” કે તું તારા વીચારોને માટે શરમાય છે,” જાંદગીરે જલદીથી જવાબ દીધો. “અને તેમ જે હોય છે, હું જાણું છું કે છોને તેની કાણે કીધી છે. કહે તેની સરત બકું, કે જે દવાડેનાં મમા ગયાંછે, તે દવાડેની તું શરારનાં જરયાઈ સાથે એની એજ વાત કરવા કરેછ—જે, જે આગે ઉવી લાલ થાય છે—હું ખરેખર ઉઠું.”

“અને તેમ જે અમે કીધુંબી હોય,” યુસ્સાથી વશકેરાઈ આપી ખોરશેદ બોલી, “તો અમારી વાતચીતમાં તેવણુ એવું કાંઈ નથી બોલ્યાં, કે જે પાછું બોલવા માટે મારે શરમાવું જોઈએ. તેવણુ મારાં મારીને રેડન જરા આગમન ઝોળ-ખતાં હતાં, અને મારી ખાતરી છે કે, તેવણનાં છેકરાંએ જે તેવણુ જેવાંજ હોય તો તેઓ આપણાં કુટુંબમાં મન-પસંદ વધારો કરશે નહીં.”

“શાગ્રાસ ખુરશેદ; તું તો ખરેખર ધણી દુશીઆર હોકરી છે; આગે તદન જરયાઈના બોલ અને તેવણની ચાલ! પહુ તુંને એક દીકરા છે કે, છેકરાંએ દરેકશાં તેઓનાં મપાણા જેવાં નથી અપવાત અને જેથી તું મમાથી તદન જુડી જતી છે, તેવાંજ જે તેઓ જરયાઈએ આપેલા મારાં મારીના હવા-લથી તદન જુડાંજ હોય (કે જે હવાલ તેવણને આપવાને અથવા તો જુને સાંભળવાને બીજકુલ હકમ નહીં હતો) તો આપણે એકોએક સાથે હળીમળી રહી શકશું, અંને તેઓ માટે આપણે કાંઈ શીકર રાખીજ નહીં જોઈએ.”

“જાંદગીર, હું કાંઈ ધણુજ કંટાળાખરેસો છેકરા છો!”

“કારણ કે હું દમગીરી બરી, મંબીર સમ્યાઈ બોલું છું! ખોરશેદ, મેદરજબાની કરીને મમા આવે તે આગમન આગે તારો ખરસો કલાદી નાખ; એવે ચોહેરે આવકાર દીધેશ કાંઈ સારો નહીં લાગે.”

“હું કાંઈ ખરાબ સ્વભાવની નથી જાંદગીર, હું ધારું છું કે જલ અને યુજને માટે જેમ બીજાંએતું મત હોય તેમ મારૂંબી હોવુંજ જોઈએ.” તેની બેઠન યુસ્સાથી બોલી.

“પહુ વાહાલી ખોરશેદ, તે લોકો એમજમા વગર તેઓ બીજે ખરાબ મન નાં બોધ.” હોમી નરમાસથી વચમાં બે-લ્યો; “એક માણસે આગમનથી બાંધી દીધેતું મત દુર કરવાને ધણી મેદનન પડે છે, જે કે આપણે પછી જાણેથી કે

તે વીચાર ખોટો છે; હું ખાતરીથી કહું છું કે આપણે જો એકબીજા વીચારને કે તેઓપર પ્યાર રાખવાને મા કે બાપ નહીં, અને તેઓ આપણી વચ્ચે એક પારકા મીસાજ આવેલ-અને વળી બીચારાં પરદેશમાં જન્મમેકાં છે-તો આપણાથી તેઓપર માયાભરી નજર વગર જોવાઈ સમજવન નહીં, અને જ્યાં સુધી આપણે તેઓને ઓઝાખ્યે નહીં ત્યાં સુધી તેઓ કેવાં છે તે વીશે મતથી બાંધવું નહીં જોઈએ. કદાચ આપણને તેઓ માટે ખમતુંબી પડે, પણ તેમ તો આપણે હમણાં એકમેક સાથે કરીએયજ, અને વળી આપણાં કંડે-ખમાં એક બાઈ ને બેઠનના વધારો યશે, બીજું શું ?”

“બાઈ ને બેઠન ! હું ખાતરીથી કહું છું કે ગમે તેવું ધારે, પણ હું તો કાંઈ તેવું ધારવાની નથી. મારા બાપા તો બેરો-ગેટ થયા માંગતે તો તેણી થતે અને તે લોકને તો કાંઈ ઓ-લખતુંબી નહીં !”

“ખોરશેઠ, તું એવું અણગમ અને હસવા સરખું કેમ બોલી શકે છે ?” બંદગીરે મીઠા લાગે તેમ ખડખડ દરી પડી બોલ્યો, “તેઓના બાપાએ તો રાણીની વધારા સેવામાં પોતાનો જીવ ખોદ્યો છે જેથી સેવા આપણા બપાવાઓની બનવી હતી; અને જો તેવજી છવતે તો તેવજીનેથી એક ખેતાજ મનતે-અને તેઓનાં માય-ખરખર હું ધાડું છે કે મજા તરફ પછી અપમાન બરેલી રીતે વળે છે. આપણે જેટલી ઊંચી પદવી ધરાવે છે તેટલાજ તેવજીનાં બેઠનનાં છોકરાંની ધરાવે છે.”

“અને જો તેઓ નહીંની ધરાવતાં હોય તો તેમાં શું થયું ?” હોમીએ કહ્યું, “વાહાથી ખોરશેઠ, તું એવો વીચાર ના કર, તેથી મને ધણી દમગીરી લાગે છે, કારણ કે હું જાણું છું કે એવું વીચારવું ધણું ખોટું છે-કદાચ આપણે તેઓની જગ્યાએ હોતો તો—”

“મને કાંઈ એવી કદી નહીં અને તેવી મીઠગતો વીચાર ખી-માર આપતો નથી,” ખોરશેઠ વચમાં બોલી ઉઠી, “તેથી હોમી, મેદરખાની કરી તારો વીચાર તારી પાસેજ રાખ.”

“કાંઈ વચવલું નથી હોમી, આસમ્મન ને જીવન એક કાંચ નહીં થાય, જો ખુરશેઠ પોતાનો વીચાર ફરવે તો.” બંદગીરે પોતાના બાઈનાં મોઢાં પર દુઃખની નીસાની જોઈ બોલ્યો. તે હમેશા પોતાના બાઈને મન અથવા તનનાં દુઃખમાંથી છોડવા તૈયાર હતો.

બંદગીરે તેઓની આ વાતમાં સામેલ થયાંજ નહીં. હમેશાં દીનબાઈની એવી ઈચ્છા હતી કે છોકરાંઓની વાતચીતમાં કોઈએ વચ્ચે પડતુંજ નહીં, કે જેથી તેઓ છુટથી પોતાના વીચારો આપતાં રીખે. જો ખુરશેઠના વીચારોને ઉત્તેજીત મ-લ્યું હતે તો તેવજી વચમાં પડતાં હતે, પણ તેવજી જાણતાં હતાં કે તેવજીના કંપકા કરતાં બંદગીરની મશકેરી અને હોમીની રીખમણો તેણી પર વધારે અસર કરશે. વળી તેવજીના કંપકાથી કદાચ તેણી ભવીખમાં તેવજી આગળ છુટથી વાન કરતાં અચકાતે. આથી રીતે છુટથી વાત કરવાની રવ-ધીન દીનબાઈ પોતાનાં છોકરાંઓની જુદી જુદી આજ મચ-

લુથી માહીતગાર થયાં હતાં. એ તો ખરું હતું કે, ખુરશેઠના વીચારો વાદવાર તેવજીને દુઃખી કરતા હતા, પણ તેઓને કંપકાની બીહીકથી કાંકી રાખવા કરતાં, તેમને બરાબર પારખી કેવવજીમાં જળાવી સુધારવા વધારે સરસ હતું.

હોમીનું હમેશાં જ બંદગીરપણું દુર કરવા બંદગીરે હસતાં આગળ ચલાવ્યું—

“બંદગીર, આ બાબતમાં તમારો શું વીચાર છે ? હોમીને તો યુવકાની કાંઈ જરૂર નથી, કારણ કે એના વીચાર તો આપણે યુવકા વગરજ જાણ્યે છીએ. પણ હમણાની વાતમાં તમને યહુ લાગે છે વચ્ચે છે, કારણ કે વળી યુવ તમારે મારે એક નવો બોને ઉમેરાશે.

“તેને વાસતે હું કાંઈ દમગીર નથી થતી, બંદગીર, પણ જો કાંઈથી રીતે કે તમારાં માને બોલો એકા કરી શકું તો તેથી હજારી મુશ્કેલી થઈ. હું ખરું કહું છું કે, તમારાં માસનાં છોકરાં કેવાં હશે તો માટે મેં કાંઈ દહાડો વીચારખી નથી કીધો. અસખત, પેછેલાં તો તે લોકને જરા અજાણું અને સરમ લાગશે, પણ આપણે બધાંએ તેઓની શરમ દુર કરવાને બનતી કોશીસ કરવી જોઈએ.”

“અને હવે ફક્ત સેવકાનજ વીચાર જણાવવાના રહ્યા છે; ખરેખર તો તમે, ખીરાજ અને હોમીએ મારી બધી વાત કદી કીધી છે, અને મારે વાતને કહેવાતું કાંઈ બાકી રાખ્યું નથી. હું જાણુ છું નહીં કે હું ખુશી છે કે દમગીર, પણ મને તેઓની ધણી રક્ષા આવે છે; જો આપણા રીક્ષા જાણ અપાર અને તોફાની છોકરા નીવડે અને ધણજ જાણે અને અભ્યાસના શોખીન નહીં હોય તો કેવી મનઠક પડે. જેથી વળી મને તે સેવકામાં ફરવાનું હસકું નહીં લાગે, કે જેમ મને મારા વીદ્વાન બાઈની સંજગતમાં લાગે છે.”

“ખાસ જણું, મને વીદ્વાન ના કહે,” હોમી કાળાવામાં કરતો હોય તેમ બોલ્યો, “જ્યાં સુધી હું એક વીદ્વાન નહીં હોજી ત્યાં સુધી તું મને તેમ જાણે એ મને મશકેરી જેવું લાગે છે.”

“હોમી, તું ધણી બમો છોકરો છે, અને જો મારેથી બની શકશે તો હું તુને કદી મીઠવીશ નહીં-પણ ખચીત હું કાંઈ મ-શકેરીમાં એમ નથી બોલતો. તું જાણે છે અને તુંને જાણવું જોઈએ કે, તું એક વીદ્વાન જેટલોજ હુથીઆર છે અને વળી મારાં કરતાં ધણે ચઢતો છે.”

“ખરેખર, હું એવું બેવું કાંઈ જાણુ છું નહીં બંદગીર; હું તારા જેટલો મજબુત બાંધતો નથી અને તેથી શુપશુપ અ-ભ્યાસ કરવામાં વધારે મનઠક મેળવું છું. વળી હુથીઆરને વાસતે તો હું કહું છું કે જેટલો રમત ગમતનો શોખીન છે તેટલો જો અભ્યાસનો હોય તો મને ક્યાં ને ક્યાં મુશ્કેલી આવે !”

“ખોટું હોમી, તારા ખોટું ! તારે વાસતે તું ગમે તેટલો વીચાર કર, પણ મોઢાં શું વીચારે છે તે હું બરાબર જાણું છું. અપો ! અપો ! આજે રાત્રી અવાજ આવે છે ! શું માંડીને છે, કે ધવન ઝાંઝામાં પાતરાં સાથે ગેર કશે ?”

“જાંદગીર ! વળી પવન તે કેમ ઝાડનાં પાતરાં સાથે ગેલ કરતો હશે,” પીરશનએ હસી પડી કહ્યું, “મેં તો કાંઈ દહાડે એવુંબી નથી સાંભળ્યું અને ગાડીનાં પૈડાંને જમીન સાથે કોટી કરતાંબી નથી સાંભળ્યું.”

“શાખાસ પીલ ! પણ ને તો, હવે તો ખચીત ગાડીનાં અવાજ છે,” અને જાંદગીર સાંધી ઉઠી એટલી તો ઉઘટખાં દોડી ગયો કે એક ટપસ પણ લગભગ લાંબી વાળી નાખતો હતો. તે બારીને પરદા ખીસાડી આંતરતાથી બાહર નેવા લાગ્યો. હોમી ચોપડી બધ કરી સાંભળવા લાગ્યો; પીરશનએ પોતાને લગભગ પુરો કાપેલો નકરો મુકી દીધો અને જાંદગીર આગળ ગઈ, ખુરશોદે જેમ તેમ કરી શાંત દેખાવાની કોશિશ કરી—કારણ તેણી પોતાની મગરબી અને ટેક જળવી રાખવા માગતી હતી—અને પોતાનું સીવવાનું આગળ ચલાવ્યું, તો જો કે દરેક ટાંકે તેણીનો દોરો તુટી જતો અથવા તો સોવખાંથી નીકળી જતો.

“કાંઈબી તો નથી જાંદગીર ! તું શું કામ એમ બધાંને નીરાસ કરે છે ?” હોમી દહગીરીબરમા આવતો બોલ્યો.

“મારા ડાહ્યા બાઈ, તું મેહેરો દોલો નેઈયે—જરાક ધાન ધરીને સાંભળ તો ખરો ! નજદીક અને નજદીક, વધારે અને વધારે—જે, એમ જો પીરશન, આજે ઝાડની વચખાંથી તુને કાંઈ ચળકતું નહીં લાગતું ? તે ગાડીનું કાણસ હોતું” નેઈયે.

“જા, જા, જાંદગીર ! એ તો આજે કાણસ હશે.”

“આજે કાણસ ! કાંય પીરશન, મમાને નેવાના ખ્યાલથી તું કાંઈ આંધળી બની ગઈ છે કે શું ? આજે કાણસ એમ સીધો ને સીધોજ ઉડીને આવતો હશે ! નહીં, નહીં, એમાં કાંઈ ભુલ નથી. ટુરેરે ! આજે તો ગાડીજ છે. ચાલ ખશર, બેદરામ, ડેસાં, ચાલો બધાં હાલમાં આવો ! ગાડી કમખાકોડમાં દાખલ થાય છે.” અને આવી ગડખડ સડખડ કરી તે નાનો અદસ્ત ‘ધીરજ’ મોલી દઈ હાલમાં દોડી ગયો. જે માણસોને તેણે નામ દઈ બોલાવ્યાં હતાં તેઓ અને વળી ખીન—એને આ મુસાફરોને આવકાર દેવા તેણે એકાં કીધાં; બંગલાનો મોટો દરવાજો ખુલ્લો મુક્યો અને ગાડી અંદર દાખલ થાય તે આગમન તો તે અને હોમી ચોડી મીનિટ અગાઉથી એટલાની સીડીપર જઈ બેઠા હતા.

[સાંધણ છે.]

TWO OLD MAIDS.

કાનસનાં રાત્રી ચોપા હેનરીને જ્યારે એક રાખસ જેણે તેની સામે બદનકી બરચું લખાણ કર્યું હતું, તેને પકડી રાક્ષા કરવાનો જ્યારે તેણે હોઠમ મુલવામાં આવ્યો, ત્યારે તેણે મોટાં જ દાર દીલે જવાબ દીધો કે “જે મને ખરું પુછો તો આ માણસને હું સમ કી રાખતો નથી, કારણકે તે સાચું જોઈયો છે, પણ તે નહીં મોલી રાક્ષા એવું હોય તો શું થયું ?”

માણુકે ધણીયાણી : “જઈ રાતના મેં સ્વપને જોયો કે જાંદગીર હું બેદરામમાં છું.”

પાઠ ધણી : હું કે ! તારે અશામગી લાંબ દાંચે નહીં રહી મુલ ?

મીસન ખાવાનું વસિયત.

એક ધણી અજાયબ જેવી રસીલી વાર્તા.

પ્રકરણ ૨૨ મું.

“હેનોવર રસ્કેરનાં લેટ જયોદનમાં.”

૨૪ ગડખડ અને થોંધાટમાં બરખાસત થઈ અને યોગરક્ષાએ ખુશી એહેરે નેવું કે જે વીદાન અદરથો તેઓનાં કુલો તરફથી તે કેસ હતવાને પોતાનાં સધળાં જોરથી લડતા હતા, તેઓ પોતાની દારથી દમગીર દીસતા ન હતા; પણ લામ ટેપ વતી પોતાનાં કાગળો બાંધતા બાંધતા ખુશીથી વસી કરતા હતા. જે કહ્યા મારે તેઓ મોટી મોટી શી લઈ લડ્યા હતા, અને તે હતવા મારે પોતાથી બનવું કીધું હતું, તેની સામે ક્યારે મુકારો આપેલો નેઈ તેઓનાં હયાં શામારે દુઃખી થતાં ન હતાં, તેનું કારણ કદાચ તેણી સમજી શકી ન હોય. પણ આ મુકારાની અસર મેસરસ એડીસન અને રોસકો, જેઓએ તેઓના લેખી હાલોમાંથી વીસ લાખ પૈડાંની રકમ સરી પડેલી નેઈ હતી, તેઓપર જુદીજ નાતની યઈ હતી. તેઓ પોતે તો પૈસાહાર પુરો હતા, પણ પૈસા કાંઈ વધારે મેળવવાને લેખ અટકાવના નથી. મીં એડીસન તો લાલ અને પીલા યઈ ગયા હતા. મીં રોસકોએ પોતાનો ઉદ્ધસ એહેરો પોતાના હાલોમાં કોઈ નાંખ્યો અને હાથ અદ-સોસ કરવા લાગ્યા, તેવામાં એટરની જેનરજ ઉઠ્યા; અને જે-મ્સ રોઈને તેનાં કુલો સાથ વાત કરવા આગળ આવતા નેઈ તેવણને ઉભા રાખી ધણી જોરથી મેકહેન્ડ કીધી.

“મને તમને મુખારકખાદી આપવા દેવો,” તેવણે કહ્યું. “આવી સરસ રીતે ચત્રાવેલો કેસ મેં કદી પણ જોયો નથી. ખચીત અને એટલી તો ખુશાલી ઉપજી અને જડને તમને શાખારી આપવાને લાકડ ધારણ, જે જેમ કરવું ધણું અસાધારણ છે તેથી હું ધણી ખુશી થયો છું. હું ફક્ત એટલુંજ કહી શકું છું કે, હું આશા રાખું છું કે, કોઈ દીવસે બની-પમાં હું તમને મારા મદદનીશ દાખલ થવાને નસીબવાન થવશ. હા, જો, એ પરથી મને યાદ આવે છે, જો તમને ખીલું કામ ન હોય તો હું ઈચ્છું કે આવતી કાલે બાર વાગતે મુકારે મારી આરીસમાં મને મરો.”

૩૪

મીં એડીસન જેવણ નમદીકર હતા, તેવણ આએ નાતું બાપણ સાંભળું અને તેવણનાં મનપર કાંઈ નવું અનવાણું પડયું. એક કુદકો મારી તેવણ જેસ અને એટરની જેનરલ વચ્ચે આવી હોય.

“હવે મને બધું સમજ પડે છે,” તેવણ શ્રેષ્ઠાથી જીવતા અવાજે કહયું, “હું વેચાયો છું. હું દગાનો બોગ થઈ પડ્યો છું. તમે મારી પાસેથી ૫૦૦ પૌંડ લીધા છે, હુમ્માઓ! ” તેવણ જુમ પાડી પોતાની સુકી તે વીઠાન માન પામેલા ધારાના હીમામતી તરફ કક્કારી બોલ્યા, “અને હમણાં તમે આએ માણસને સુધારકબાદી આપવા નીકળ્યા છો!” આમ કહી તેવણ જેસ તરફ આંગળી કીધી. “મને જાણાડો પાડવા સાર તમને લાંચ આપવામાં આવી છે સાહેબ! તમે એક હુમ્મા દગ છેઓ!—હા, એક દગ!”

આ સાંભળી આપણા વીઠાન એટરની જેનરલે પણ પોતાની ઓધો દરજ્જે સધળું ભુલી જઈ મીમલ જોડી દઈ તેવણ સામે પોતાની સુકી કક્કારી. ખરીતે જો મીં ન્યુએ આ દેખાવથી ધમકાઈ જઈ તેઓ વચ્ચે ધસી જઈ પોતાનાં અનુભમાં આવી ગયલાં કુખને ખેંચી કઢાડ્યા ન હોતે તો કાણુ જણે ત્યાં કેવી ફજેતી થઈ હતી!

મીં એડીસનને લાંબી જેમ તેમ કઢાડ્યા પછી લોકો પણ ઓછાં થતાં ગયાં.

“હવે તો આપણે બધાં ઘેર જઈ ખાણું ખાધા આગમજ આસાપસ લઈએ તો દીઠ,” લેડી હોમદરરટ કહયું, “ગાડી તો મેં સાત વાગે મંગાવી છે અને હજુ તો સાડા પાંચ થયા છે. મીં શોર્ટ, તમેથી અમારી સાથે આવજો હં; અને તમારા બાઈનેથી સાથે લેજો; કારણ કે મારી ખાતરી છે કે જો દાઈનેથી ખાણુંની જરૂર હોય તો તે તમે મેકડો છો.”

તેઓ બધાં ગયાં અને ખાણુંપર સર્વેએ મનદ ભોગમી, કે જેમ થયું જ નેહિયે. ચાલે તે પુરું થયું અને આપણા ધારાના બે હીમામતીઓ ચમપાન પાંધા બાદ હસ્તે ચેહરે સુખેથી પોતાને ધર ગયા. સાર પછી યુસતેસ અને ઓગરટાને એકતાં સુકી લેડી હોમદરરટ પણ લાંબી હકી ગયાં.

“અંદાજી કેવી અજાણ જગી છે,” યુસતેસે કહયું, “આજે સવારે હું કંકત વરસ દહાડે ૧૮૦૦ પૌંડને પમારે એક “પુ” વાંચનાર હતો અને આજ રાતનાં તો આજે સુમ્મદ પ્રમાણે

છે, અને તે એ કે, તું એટલી બધી તો મોજ મગદ કરવા અને કરાવવા પડી જરો કે તારું લખવાનું છોડી દેશો. કેટલી બધી સ્ત્રીઓ એ પ્રમાણે કરેછે? જેની રાક્ષી તેઓમાં હોય છે તે જણે તેઓનાં લગનના દીવસથી તરન સુધી બંધ છે. પછી તેઓ કહે છે કે તેઓને વખત નથી મળતો, પણ હું તો વારંવાર ધારું છું કે તેઓને વખત મેળવવાનું નથી ગમતો.”

“હા” ઓગરટાએ જવાબ દીધો; “પણ તેઓ પોતાનાં કામને (પછી તે ગમે તે હોય) ખરેખર ચાહતાં નથી. જેમ હું સધળાં તન મનથી મારા હુમરને ચાહું છું, તેમ જો બીજા તેઓના હુમરને ચાહતાં હોય તો એટલી અડધથી તેને અટકાવી રહે નહી. અડધત લગન પોતા સાથે જાગતાં લાવે છે; પણ બીજા હાથપર, જો એક જણ સુખેથી પરણે તો હમેશગીની જેમની દુર થાય છે અને મનને સાંતી મળે છે. યુસતેસ, તમે કાંઈ બીજા ના; જો મારેથી બનશે તો હું દુન્યાને દેખાડશ કે તમે એક કુખખને નથી પરણ્યા! અને જો તેમ મારેથી નહી બને કીયર, તો હું ખરેખરનું સુખખ હોમડિ.”

“આએ જોયવાનું આપણી “જેમીમાસ વાઢ” ની મંથન તોને છાજતું છે,” યુસતેસે તાણે મારી કહયું, “ખરેખર કીયર, તારાં લખાણની વાખબાબી, તેમજ બાજેલાં વાઢાણુ પરથી જાણેશી અને વીસના મોઢા કેસમાંની બહાદુર, પેદશ વાન બાવુની વખાણુ આગળ હું તે શું બીસાદમાં? હું ધારું છું કે મારે તો એકદમ પાછળ દેહડું નેહિયે, કારણ કે હું તો જરૂરનું મુદર, વીઠાન મીસીસ મીસનના વર લખસ ઓસખાવશ—”

“અરે નહી, નહી,” ઓગરટાએ જવાબ દીધો; “એટલા બધા બીજા ના; વીસ લખના પછી વીસે જોઈ કહીશી તુઝ કારથી બોલે વાઢ?”

“વાઢ” પણ હવે એ લખ બાખની મશકરી કરવાની છોડી દે,” યુસતેસે કહ્યું, “હજુ તો આપણને મથ્યા નથી, તેની વાત કરવી? અને તુંને કાંઈ પુછવાનું છે.”

“હું તો બા હવે જાઈછ, મને તો ઉંધ આવેછ.” ઓગરટાએ મક્કમણથી કહ્યું.

“નહી, કાંઈ જવાબ બવાબ નહી. એટલા વારમાં ઉંધ જાની આવે,” યુસતેસે કહ્યું, અને તેણીનો હાથ પકડી તેણીને જતાં અટકાવી.

“મેદરગાની કરી મને છોડી દેવા!” ઓગરટાએ બપકા કર્યું, “પણ હવે તમે માંગોછો શું, કંદાખાખરેશા ખુસ!”

“હું જાણના માંડુંછ કે તું મને આવતે આવડાએ પરણો?” “આવતે આવડાએ! જાવો જાવો! તેમ જેમ કાંઈ બનશે દી.” ઓગરટાએ કહ્યું. “હજુ તો મેં કાંઈથી ચીન નૈયાર ની કીધી, અને વળી હું જાણતી નહી કે તે બધાંનો ખરચ મારાને પૈસા કયાંથી આવવાના છે?”

“ચીન!” યુસતેસે તીરકારથી કહયું, “તું કરચાન લેન્ડ કાંઈથી ચીન વગર રહી રાકી હતી, લારે હું નહી જોતો.

કે તે વગર તું પરણી કેમ નહી શકે? જો કે તુંને જે બેઠી રીતે તે તો છ કલાકમાં હું નિષ્કાર કરી આપું. મેં બધાંએ જોઈ દેહારી એવી અર્થ વગરની વાત કરતાં સાંભળ્યાં નથી. જે સાંભળી ઊપર, ખોદા ખાતર આપણને પરણીને સાંત થવાં હોં હું તુંને ખાતરીથી કહું છું કે જો તું તેમ નહી કરશે તો પછી જીંદગી તુંને આકારી થઈ પડશે. કોઈથી તુંને હર પકી બેસવા નહી દેશે. સૌ તારી સુવચાત લેવા માંગશે, તારાં મીત્રો રંગવા માંગશે, અને એવો ખીન્ને ધ-ભોજન કંટાળા આપશે; તેથી જો તું પરણે તો—જેની તેથી આપણે બેઠેને સારું થાય.”

“હીક, તમે કહો છો તેથી ખરું છે.” એમણે કહ્યું, “પણ ધારો કે પાછી અપીલ થાય અને તેમાં આપણે હાર્યો તો પછી આપણું શું થાય?”

“સારે તો વળી આપણને આપણનાં યુવરાન માટે મેદ-નત કરવી પડે, ખીન્નું શું? મારી ચાકરી તો છે, અને જ્યાં સુધી મીસનનાં ખાતાં સાચાં તારાં પાંચ વરસનું લખન પડે” થાય ત્યાં સુધી છાપાખાનાં માટે લખા કરજે, તેમાં હું તુંને બરાબર આગળ પાડશ મારી દુકાન પર પુષ-કળ લખનારાઓને હું જોઈ છું.”

“બાર, હું બેસીને તે વીશે પુછી બેવશ.” એમણે કહ્યું.

“હા, અજાત લેડી હોમલરસ્ટ તો નાજ કહેશે તો.” યુસ-તેસે નાપુશ થઈ કહ્યું, “તેવણ તો બધી મીલેને વીચાર કરવા બેસશે; અને વળી ફરજ પડે નહી ત્યાં સુધી તેવણ તુંને જોડવા માંગશે નહી.”

“હું તો આ એથી કાંઈ વધારે તમારે સાર કરી શકતી નથી સાહેબ,” એમણે મક્કમ પણથી કહ્યું, “સાહેબજી.” આમ કહી તેણી તેના હાથમાંથી છુટી, ધણીજ ગમેલર રીતે તેને નમી, સાંથી શુભ થઈ ગઈ.

“હવે જો શું કરવા મગિ છે, તેની મને કાંઈ સમજ પડતી નથી.” યુસેસ જવારે બનલર તેની તોપી લઈ આવ્યો સારે પોતાને મનસે વીચાર કરવા લાગ્યો. જો આસ્તે આસ્તે એમ કરી કચુલથી કરી દે તો તેમાં હું કાંઈજ અનજ્ય યાગે નહી; પણ મને તો જો બધાંએની રીત કાંઈ સમજ પડતી નહી, જો એક ચીજ એ કરવા માંગશે તો પછી જરૂર તે બર લાવવાનીજ. પછી ગમે તે થાય વગેરે, વગેરે.”

* * * * *

અને હવે કદાચ વાંચનારને ઘણું અનજ્ય જેવું લાગશે, પણ ખરેખર ઉપલી વાતચીત પછી દસ દીવસે એક નાની ટોળી હેનોવર રહેવરમાં આવેલાં ચેન્ટ બોરજનાં દેવળમાં ગળી આપણે. “નાની” બોમ વાપડયે છીયે, કારણકે હંમરે લોકેમાં ટોળાને ત્યાં આવતાં અટકાવવાને તે લગન જુખાં રાખવામાં આવ્યાં હતાં. જો એમ જાહેર થયું હોત કે મોટાં વીધવારે સવાલી પેલી બહાદુર બાપુ પરણવાની હતી, તો ખરેખર કોઈ લોકો તેણીને જોવાને ત્યાં એકાંક મળતે. આ કારણથી જ દેવળમાં મજેલાં લોકો ઘણાં થોડાં હતાં. એમણનાં પો-

સમાં વાહાલાં કોઈ હતાં નહી, તેથી તેણીએ ડાકટર પ્રોથેટ (જેની સાથે તેણીને દમણા ઘણી દેસતી પંડી ગઈ હતી) ને પોતા તરફથી તેડું કીધું હતું, અને તેણીનાં આપની જગાએ ત્યાં હાજર રહેવાની અરજ કીધી હતી, કે જે અરજ તેવણ ના પાડી શક્યા નહી.

જો કે તેવણથી એક ઘડી પણ પોતાની આડીસ જોડી બહાર જવાનું ન હતું, તે છતાં આ શુભ દીવસે આડીસમાંથી ચેરહાજર રહી તેવણ દેવળમાં હાજર થયા. લેડી હોમલરસ્ટ પણ ત્યાં પોતાના વીધવાના પોશાકમાં ઘણાં મુંદર દીસતાં હતાં; તેવણને દીકરે કીકે તો કાંઈ અનજ્ય જેવી ખુશાલીમાં આવી ગયા હતા અને તેની મારીનાં લગનની તેને મનસે નવાઈ જેવી કીધાથી અનજ્ય થતો હતો. અવગન, ધારાના પેસા જે હીમા-પતીએ પણ હાજર હતા.

અને ત્યાં એમણે કવચીતજ જોવામાં આવ્યાં હોય તેમા મુંદર ચેદરા સાથે તેણીના લગનના પોશાકમાં ઉભી હતી. તેણીના મુંદર ચેદરા તરફ ડાકટર પ્રોથેટ મગરનીની નજરથી જોતા હતા અને તોપણ તે ચેદરા પર લગાર દલગીરીને જાપ દીસતો હતો. તેણીની સુખી તો હતી—ધણીજ, એટલે કે એક ખુશાલીથી તેણીની જીંદગીમાંના આ મોટા બનાવને દીવસે એક ધણીઆણી દાખજની પોતાની ફરજે માટે કણસાત આપતાં જેટલી સુખી દીસતી જેટલે તેટલી; પણ ધણી ખુશાલી વેસાએ દલગીરીના આગળા દુઃખી દીવસો યાદ આવ્યા વીના રહેતાં નથી.

એમણનાં મન પણ દગણાં તેવાજ વીચારોથી બરપુર હતું, જ્યારે તેણી ત્યાં ઉભી હતી સારે તેણીને તેણીની વાહાલી નાની બેઠન યાદ આવી અને વીચારવા લાગી કે તેણીનાં સુખ અને ફતેહ માટે તેણીએ કહેલું બધીય-કેવી રીતે ખરું પડ્યું હતું. તે સુખ અને ફતેહ નજદીકજ હતાં અને ત્યાં તેણીની નજદીક તેણીના પોતાનો વાહલો સામ્રાએ ધણી ઉભો હતો, પણ તેણીની બેઠનના વાહલા ચેદરાની યાદ અને તે (ચેદરા) ઉપર બધીથી થોર આ સુખી વીચારે પર એક છાંપા દાખજ પડતી હતી. થોડા વારમાં એક નીસાશ સાથે આ વીચાર તેણીનાં મગજમાંથી ચુમ થઈ ગયો અને તેની જગા ગરીબ બીચારા મીંડો તોમજેએ લીધી, કે જેના વગર તેણી દમણા આ દેવળમાં પરણવાને ઉભી ન હતે; તેણીને મજામાં બેસાડતી વેસાના તેના છોલા બેસા દમણા તેણીને માદ આવ્યા ગરીબ કમનસીબ પુરુષ! તે બાપડો તો દમણા માહલીઓને ખોરાક થઈ પડ્યો હતો, અને તેણી તો એક સોથી સુખીમાં સુખી રહી હતી. આવો વીચાર કરવો કેવું

“મીસ સ્મીથસે, હવે માલશી કે?” ડાક્ટર પ્રેમોટ બોલ્યા.
“આમિ છેલ્લીજ વખત હું તમને એ નામે બોલાવું છું—હવે
ફરીથી કાઢખી તમને એમ બોલાવશે નહીં—મારા હાથ લેવો;
નરડન—અરે પાદરી—આવી પુગા છે.”

* * * * *

કીધા ખત્રાસ યઈ, અને તેમ્ને ધણી ધણીઆણી દાખવ
સદાનાં જોડાયાં. સૌથી મુખીમાં મુખી લગનનો પણ છેડો
આઆથી છવ નીરાંત યાચ છે. હેતોવર રકવેરમાં પાછું જતાં
ધણો વખત લાગ્યો નહીં. ત્યાં આવી પુગતાં પેદલાં જોણે તે-
મ્ને આવકાર દીધો, તે જનની આસિસમાંનો પેશો નાનો
છોકરો હતો. તેના હાથમાં એક કાગળ હતું, અને તે પો-
તાની સાથે જેમ્સની આસિસમાંના પોતાના બાઈને પણ લઈ
આવ્યો હતો.

“સાહેબ ‘ઉતાવળ’ તું ફરી ઉપર લખ્યું છે, તેથી મેં ધા-
ર્યું કે હું તરત તમને પુગાડું” પેલા છોકરાએ જનને તે
કાગળ આપી કહ્યું.

“શું છે?” યુસતેસે બીહીને પૂછ્યું. તે ખરા અંતઃકરણથી
હવે વકીમાંનાં કાગળેને ધીકારતો હતો.

“હું ધારું છું કે, અપીલની તોડીસ છે,” જનને કહ્યું.
“જેમ્સની તો, કે શું છે તે જલદીથી જોઈયે,” યુસતેસે
કહ્યું. “જનને તેમ કીધું અને નીચે પ્રમાણે વાંચ્યું—

“મીસન વીરધ એડીસન અને બીઅરમે.

“મારા સાહેબ, અમારા કુલે મેસરસ એડીસન અને રેસકો
સાથે મસલત કીધા પછી અમે તમારીપર નીચલી મંત્રણી મો-
કલવાને સંકતીવાન થયા છીએ. જે તમે દરમ્યાનની ઉપજનો—”

“આમે બોલ જોડો વાપડવામાં આવ્યો છે,” જેમ્સે યુસે
ચાઈ જઈ કહ્યું. દરમ્યાનની ઉપજ એટલે તો ખરી મીલકત-
માંથી જાપજવેલી જાખવ, બચાવર એક સીલીસીટરીજ એવી
ભુજ યઈ શકે.”

“એ બોલ બરાબર વાપડવામાં આવ્યો છે,” તેના જોડાયા
બાઈએ તપી જઈ જવાબ દીધો. “થોડી ધણી ખરી મીલકત
હોવાથીજ એ બોલ આખી ઉપજને લાગુ પાડવામાં આવ્યો છે.”

“જોહા ખાતર પંચાતી ના કરે, પણ આમળ ચકાવો,” યુ-
સતેસે કહ્યું, “જેતા નહીં કે મારો છવ કેવો દીઠાઈ રહેશે.”

“હીસાબ નહીં માગો તો મારા કુલે,” જનને વાંચતાં આ-
ગળ ચલાવ્યું, “મીસન વીરધ એડીસન અને બીઅરમેના દાહમાં
ચકલા કેસ માટે અપીલ કરવાને રાજી નથી. જે ફરયાદી હીસાબ
માગશે તો તે બાબત હાથ કાઢેમાં લઈ જવા માટે આમળ
પગલાં ભરવાં પડશે.

અમે હાથે, તમારા લાલેદાર સેવકો,

ન્યુઝ અને ન્યુઝ.

જન શોઈ એસકવાયર.

તાજે ક્લમ—મેટેરબાનીની રાહે જવાબ ઉતાવળે મોકલવાની
તસદી લેએ.”

“કેમ મીસન, તમે શું કહો છો?” જનને પૂછ્યું. “હા,
જો, માફ કરજો, હું ભૂલી ગયો, કદાચ તમે બેરીસ્ટરનું યત

લેવા ઈચ્છતા હશે.” આમ કહી તેણે મીઠો જેમ્સ તરફ નજર
કીધી કે જેમણે યુસસાથી પોતાનું મોઝકું માથું ધપડાવ પડ્યા હતા.

“અરે નહીં, નહીં, મને કાંઈ જોઈતું નથી,” યુસતેસે જવાબ
દીધો. “મેં તો પકડો દેખાવ કીધોજ તેમ્ને તેમ્નેની દરમ્યાન-
ની ઉપજને વળગી રહેવા દેવો, બનતાં મુધી મને અપીલ
જોઈતી નથી, ન્યુઝપર એક તાર કરો.”

આ પછી ન્યુઝ અને ન્યુઝની પેઢીપર એક તાર મોઝક-
વામાં આવ્યો અને તેમ્ને સપનાં લગનનો નાસ્તો ખાવા ગયાં.
ટેબલપર સર્વે જણાં પુરા મીઠાનમાં હતાં. લેડી હોમહરસ્ટ
પણ તેવજવાના વર જીવડવા પછી આજે પેઢીજી વાર પોતાનું
સવજું દુખ ભૂકી જઈ અગાડ માફક તદન પુરુષી દીસતાં
હતાં. જેમ્સ પણ એટલા તો પુરુષીમાં આવી ગયા હતા
કે પોતાના બોધાનો દરજ્જેને પણ ભૂકી જતા અને લેડી
હોમહરસ્ટ સાથે આખો વખત પટપટ કરવા કરતા હતા.

અતિ ડાક્ટર પ્રેમોટ ઓગરડાની સલામતી લેવાવાયા ઉઠ્યા.
તેવજનાં સુંદર બાપજનો છેલ્લો ભાગ નીચે આપયે છીયે—

“મેં વારેપડીએ સાંભળ્યું છે કે સપનાં માણસેનું નસીબ
આ દુન્યાના દેશના પ્રધાસમાં એક સરખી રીતે ફોડે છે.
આ વીશે હું હમેશાં શક ધરાવતો હતો અને હવે તેનાં પોટા-
પણા વીશે મારી ખાતરી યઈ છે. મીઠો યુસતેસ મીસન એક
ધણાનું સારા જીવાન મદદરથ છે, અને જો મને બોલવાની
રજા આપવામાં આવે તો કહું કે, તેવજ ધણાનું સારા દેખા-
વના જીવાન છે; પણ હું આજે મહેસી મીઠાસને પૂછવા
માંડું છું કે મીઠો મીસને તેવજનાં અતીશય સારાં નસીબને
લાયક થવાને બીજાં માણસો કરતાં વધારે શું કીધું છે? અ-
થવા જીવાન મદદરથમાંથી એવજીનેજ કાંચ વીસ લાખની
દોઝત મળે, અને વધી એક સીધી સુંદર ખાતુ—હા, સીધી
સુંદર, સીધી દુધીઆર અને સોહડી બડાવર જીવાન બાંનુ—
સાથે પરજીવાને એવજીનેજ કાંચ ચુંડી કઢાડ્યા કે તે જીવાન
જાનું પોતાના મેડરોપર વીસ નસીબો લઈ ફરે છે, એટલુંજ
નહીં પણ વળી એક નસીબ તેણીનાં બેનમાં પણ લઈ ફરે
છે—અને વળી તે પણ કેટલું કીમતી! સાહેબ—તેવજ યુ-
સતેસ તરફ લાંબા વળી નમ્યા—“હું તમને સુચારકપાટી આ-
પું છું, કે જેમ તમારા જેવા એક નસીબવાંત મદદરથને સર્વે
માણસોએ કરવું જોઈએ. નમનતાઈથી હું તમને નમું છું,
નમનતાઈથી હું અરજ કરું છું કે, જે લગભગ નહીં સરખા-
મણી ધાપ તેવું સુખ તે કીરવારે તમને અખસતું છે તે હમેશ
મુધી જોગવાવને તમે લાયક થજો.”

આ પછી યુસતેસ ઉઠ્યો અને તેના જવાબમાં એક બાપજ
કીધું, કે જે તે વખતની તેની હાલત તરફ જોતાં ધણુંજ સાફ
હતું. તેણે તેમ્ને કહ્યું કે કેવી રીતે અરમીગામમાં તેના કાકાની
આસિસમાં તે ઓગરડાનો મંદુર મેહેરો પહેલ વહેલો જોતાજ તે
ઉપર મોઢો પડ્યો હતો. તેણે તેમ્ને કહ્યું કે, લડનમાં થોડકું
કામ મેળખ્યા પછી ત્યારે તે અરમીગામ પાછો ફર્યો અને
તેની પ્રીમને લાંબી ચુમ થઈ ગયલી જોઈ, સારે તોને કેટલું

લાયું હતું, અને વળી બ્યારે તેણે સાંભળ્યું કે કેનગર રહીશ સાથે તેણી દુખી ગઈ હતી, સારે તેણે કેટલું દુઃખ અમ્યું હતું. સાર પછી તે તેણીના પાછા ફરવાના સુખી દીવસપર આપ્યો, અને પછી તે કરતાં પણ વળી વધારે સુખી દીવસપર, કે બ્યારે તેણે શોધી કહાડ્યું કે તે તેણીને ફાકટમાં નહીં ચાલતો હતો. છેલ્લે તેણે આ પ્રમાણે પુકું કીધું:—

“કાકર પ્રોબેટ કહે છે કે હું અતીશય નસીબવંત પુરુષ છું અને તેવજનું આ બોલનું” હું ખરાં તરિકે કમુલ કદે છું. હું ખરેખર ધણેનું નસીબવંત છું, એટલે કે મને ધારતી પણ લાગે છે. બ્યારે હું ફરીને બાહલી ધણીઆણીને મારી આજીવ્યે બેઠેલા બેઠા છું, સારે મને બીહક લાગે છે કે આ સધળું છતાં રખેને હું સ્વપનો બેઠો હોઈ અને રખેને સ-નગર થાઈ સારે સધળું સુમ થયલું માન્ય પડે. વળી બીજા દાયપર, બ્યારે આ બોહલી બીજકત કે જે મને તેણીથી મળી છે તે વીરી વીચાર કરે” છું, સારે પણ મને બીહક લાગે છે, પણ બોહાની કૃપાથી આસા રાખું છું” કે તેણીની મદદથી તે દોહસતનો કાંઈ સારો ઉપયોગ કરી શકીશ અને દબેશોં યાદ રાખશ કે તે એક મોટા ભેખમ છે, કે જે મારા હાથમાં સુકવામાં આપ્યો છે. તેણી પોતે પણ એક ભેખમ છે અને તે પણ વળી વધારે અમુલ્ય, અને હું જેમ તેણી સાથે ચાલું તેમજ મારી સાથે પણ અંદી હવે પછી માન્યવામાં આવે.”

સાર પછી તેણે પેલા ધારાના બેગડા લીધાપતીઓની સ-લામતી લેવાડી, કે જેઓએ એકને હાથે બ્યારી સરસ રીતે કજીએ ચકાવી એટરની બેનરસ અને તેના વીકાન બીચોનાં લશકરને દરાવી નાખ્યું હતું.

જેમ્સ અંતે જવાબ આપવા ઉઠ્યા. તેવજુ એવા તો લેદ-રમાં આવી ગયા હતા કે તેવજુને અટકાવવાને બે લેડી હેખ-દરરે તેવજુના દગમ્માની બોલે ખેંચી તેણીની સન્નામતી લેવ-ડાવવાને કહ્યું ન હતે, તો તેવજુ આપો કેસ પાછો પેદેશી બોલી જતો. તેવજે તેણીની સન્નામતી ખરાં અંતકરણથી લીધી અને છેલ્લે સર્વેને હસતું આવે અને રમુજ ઉપજે તેનું બોલી પોતાનું બાપજુ સન્નામ કીધું.

તેખસપરથી સર્વે જજુ ઉઠ્યા બાદ ઓગરડા તેણીનાં કપડાં બદલવા ગઈ અને તેણી તથા યુસતેસ સર્વેને મલી બેટી ધર-માંથી બહાર નીકળ્યાં. તેઓ લોકોનું ધ્યાન ન ખેંચાય તે માટે એક બાકૂતી ગાડીમાં બેસી જુનાં ખાસડાંઓના આસી-રવાદ વચ્ચે લાંથી દંકારી ગયાં.

હવે તે ગાડીમાંજ તેઓને રહેવા દઈ આપણુ આમળ ચાલે.

મકરણુ ર૩ યં.

એક વાર ફરીથી બી. બી. મીસનની આફીસમાં. એકામહીનો પસાર થઈ ગયો—એક પુશનુમાં મંકર “એ-નંડ આયમેન્ડસ” નામના ટાપુપર એક બીજાને ખરા ખ્યારથી

ચાહનાર એક જુવાન બેડું હતીસુનમાં” બેટલું. સુખ બેગવી શકે તેટલાં સુખમાં એક લાંબો ઉનાળાનો મહીનો પસાર થઈ ગયો; અને હવે જે જગાએ આ વાતોના પેદેશો પડેલા ઉપ-ડો હતા (મીસનનાં મોટાં ખાતાંની અંદરની આરીસમાં) તેજ જગાએ છેલ્લો પડેલો પણ પડે છે.

છેલાં પખવાડમાંમાં મી. બેન શીર્ટ અને મેસરસ એડીસન અને રેસકેના વકીલો વચ્ચે સંધેસાગે ચાલતા હતા, જેનું સેપટ આપ્યું કે સુસતેસ પ્રસીદ્ધ કરનારે મોટું ખાતું યુસતેસ મીસને તેના ભાઆગે પાસથી ખરીદ્યું અને તેનો એકલો માલિક થયો. આ ખાતાને તે પોતાની દેખરેખ હેઠળ ચલાવવા ઇચ્છતો હતો.

હવે યુસતેસ કે જેણે બેન શીર્ટને પોતાના ધંધા તેમજ ખાનગી કામે મરેના પોતાના સોશીસીટરને ઓધ્યા આપ્યો હતો, તેની અને ઓગરડાની સાથે આરીસના વંડ મેનેજર પાસેથી તે ખાતાને લગતી સધળી ચાવીઓ પોતાના સ્વાધી-નમાં લેવામાં શકાયો હતો. આ મેનેજર તે ખાતામાં નંબર પેદેશાને નામે ઓળખાતો હતો.

“ગયાં વરસની શરૂઆતમાંનાં અંધકારનાં લખતો હું” જેવા ઈચ્છું છું.” યુસતેસે કહ્યું.

નંબર પેદેશુએ દસગીરી ભરેલા મેહરાએ તે લાં દાનર કીધાં, તેને આ મક્કમ ટેકાવના, જુવાન, સ્વતંત્ર અને મીસનનાં ખાતાંની રીતેથી તદન ઉલટી રીતે ચાલનારા શેઠવાની દાનરી લાં મળતી ન હતી.

યુસતેસ બ્યારે તે કાગળમાં તપાસતો હતો સારે તેની સુખી ધણીઆણી તેની બાજીએ ઉભી હતી, અને તેણીની હાલતમાં થયેલા આ નવાઈ જેવા ફેરફારનો વીચાર કરી અનજ થતી હતી. બ્યારે તેણી છેકી પેળાએ આ આરીસમાં ઉભી હતી (જેને એક વરસ પણ થયું ન હશે) સારે તેણીની હાલત ધણી દયા ઉપજાવે તેવી હતી. તેણી ફક્ત પોતાની બેઠનની જાડગી બચાવવાની આશાથી મોઝાક પાંડ માંગ્યા લાં બ્યારી હતી અને દમચું—

એકએક યુસતેસ તેની શેઠમાં અટક્યો, અને તે જાડગ-માંથી એક લખત ખેંચી કહાડી તે ઉપર નજર કાઢી. તે “જેબીમાસ વાજ” મરે કાંધેલું મીસનની કુપંની સાથે ઓગરડાનું લખત હતું, તેજ લખત કે જેણે પાંચ વરસ સુધી તેણીને મીસનનાં ખાતાં સાથે બાંધી લીધી હતી, તેજ કે જે તેણીનાં સધળાં દુખનું સુળ હતું, અને તેણી જેમ માનતી હતી તેમ તેણીની નાની બેઠનનાં મોતનું પણ સુળ.

“લે કીયર,” યુસતેસે તેની બાપડીને કહ્યું, “આએ તારે વાસે એક બેટ છે.”

ઓગરડાએ તે લખત લીધું, અને તે શું હતું તે બેધા પછી કચકમી; તેણે તેણીને સધળી ગઈ જુનરેલી વાંતાની દુઃખ સાથે યાદ આપી.

“હું એને શું કદે ?” તેણીએ પુછ્યું, “કાડી નાખું ?”

“હા” તેણે જવાબ દીધો, “નહી, નહી, જરાક થોભું.” આમ કહી તેણે તે કાગજ તેણીના હાથમાંથી લીધું અને તેની બે પર મોટા અક્ષરે “૨૬ કીડું” છે” કરી લખ્યું અને તે પર પોતાની સહી કરી તારીખ લખી.

“સે હવે.” તેણે કહ્યું, “અને કેમમાં જરાવવા મોકલ, પછી આપણે અહીં આવીસમાં તાંમણ, જેવું દેખાડવા કે મીસનનાં ખાતામાં અગાજ કેવી રીતે કામ ચલાવવામાં આવતું હતું.”

નંબર પેહલે તો દહાઈ જઈ યુસતેસને તીકવા લાગ્યો. આ જુવાન રાખસ હવે પછી બીજું શું કરશે.

“સપ્તમા અદરયા હાથમાં એકાદ થયા છે?” યુસતેસે બાકીનાં લખનાં જિમાં સુકયા પછી તેને પૂછ્યું.

નંબર પેહલાએ “હા” કહ્યું અને તેઓ સપ્તમાં હાથમાં ગયાં કે જ્યાં સપ્તમા અધીપતીઓ, જુદાં જુદાં ખાતાનાં મેનેજરો, મેલતા યુનિસીઓ, બીજા કામચાંચો અને અધારી કોર્ટીઓમાં ગાંધેલા ગરીબ રીસા મેલરાવાલા અંધકર્તાઓની આખી રીજગીટ એકઠી થઈ હતી. નંબર પેહલાએ અગાઉથી જઈ તેઓ સપ્તમાને હાથપણ ઉભા રાખ્યાં હતાં. જ્યાં યુસતેસ, તેની બાપડી અને જોન શોર્ટ હાથમાં રાખસ થયાં, (કે જ્યાં તેઓનારે થોડીક ખુશીઓ સુધી હતી) સારે સપ્તમાં આદમીઓએ તેઓને નમી સલામ કીધી. યુસતેસે તેઓ સપ્તમાઓને બેસી જવાને અરજ કીધી, કે જેને તેઓ તરત તાલે થયા.

“અદરયા,” યુસતેસે કહ્યું, “પેહલાં મને મારાં ધણીયાણી મીસીસ મીસન સાથે તમોને જોલખાણું કરાવવા દેવો, કે જેવણુ અગાજી બીજી રીતે આમે ખાતાં સાથે સંબંધ ધરાવતાં હતાં (એ કે તેમાં તેવજણે થોડાજ લાખ મઠ્યા હતા.) આપણા છાપાખાનામાંથી છપાઈ ગયેલા પરથી સીધી સરસ ચોપડી તેવજણે હાથે લખાઈ હતી (અહીં કેટલાકએ ખુશાલી દેખાડી અને જોગરડા શરમખઈ તેઓને નમી) અને હું આસા તથા ખાતરી રાખું છું કે તે કરનાં પણ વધારે સારી ધણી ચોપડીઓ તેવજણે લખશે કે જે કુનામાં બાહર પાડવાનું માન આપણે મેળવશું.” (સામાજીના પોકારો) “વળી અદરયા, મને તમોને મારા સોલિસીટર મીન જોન શોર્ટ સાથે જોલખાણું કરાવવા દેવો, કે જેવણુ પોતાના માર્ક મીન જેમ્સ શોર્ટ સાથે મરી મારા સુકદમાનું ફોટોમરડું પરીણામ લાવ્યા હતા.

અને હવે મેં તમોને અહીં શું કામ બોલાવ્યા છે તે મારે કહેવાનું રહ્યું છે. પેહલાં તો મારે કહેવું નેહીયે કે આ ખાતું મેસરસ એડીસન અને રૉસકો પાસેથી ખરીદવાથી હું તેનો એકલો માલિક થયો છું. અમે આસા છે કે આપણે સ્વાયે મરી બરાબર કામ કરશું. બીજું હું તમોને જણાવવા માંડું છું કે આ ખાનામાં જે રીતે કામ કરવામાં આવતું હતું તેમાં હું તદન ફેરફાર કરવા ધારું છું.” (તાળીઓ) “અને તે મારે મીન શોર્ટની મદદથી હમોએ જોલવણુ કીધી છે. મને ગંજીની કરી જણાવવામાં આવ્યું છે કે, આ ખાનાને ઉઠાં દસ વરસનો નક્કી નહીં સેકેડે ૪૦ ટકા થયો છે. હવે મેં દરમ કીધો

છે કે દરેક કામનો ખરચ બાદ જતાં નક્કી નહીનો બચીવમાં નીચે પ્રમાણે બાગ કરવામાં આવશે:—આપણા હાથમાંની ચોપડીના અંધકર્તાને દસ ટકા, અને ખાતાને દસ ટકા; તે ઉપરાંત જે બીજો નહીં થાય તો તેના આ પ્રમાણે બાગ કરવા: કે આનો અરથો બાગ પેનશનો આપવાના ફંડમાં આપવો અને અરથો બાગ આ ખાતામાંના કામદારોને વહેલી આપવો.” (પુશાલીની તાલીઓ) મુખ્ય કરી ગરીબ બાપડા અંધકર્તાઓમાં—આપણી રહેલી બાગ અંધકર્તાને આપવો. હાથલા તરીકે ધારો કે, એક ચોપડીનો સેકેડે ૧૦૦ ટકા નહીં થયો છે; તેમાંથી મારે ૧૦ ટકા લેવા નેહીયે, કામદારો ૨૬ ટકા લે, અને અંધકર્તા ૬૪ ટકા.”

અહીં કોઈ વચમાં બોલી ઉઠ્યું; તે નંબર પેહલો હતો, કે જે વધારે વખત પોતાની નાખુશી દાખી શકતો ન હતો.

“હું રાજનાયું આપીશ.” તેણે કહ્યું, “હું ચાકરી છોડી જઈશ! મીસનનું ખાતું દસ ટકાપરજ સંતોષ પડે! જ્યારે એક અંધકર્તા—ફક્ત એક અંધકર્તાને ૬૦ ટકા મળે! એ ધણું શરમખરેકું છે—ધણું શરમખરડું!”

“તમોને જે જવા ગમતું હોય તો બેસાસક જવો,” યુસતેસે સખાતારી કયું, “પણ તેમ કરવા આગમન ધીરજથી તે વીશે વીચાર કરવાને હું તમને સલાહ આપું છું.”

“અદરયા,” યુસતેસે આગળ ચલાવ્યું, “ખચીત આ ફેરફાર તમને પછો મોટો લાગતો હશે, પણ મારે એકદમ કહી દેવું નેહીયે કે, હું કોઈ તદન અક્ષસ વગરનો આદમી નથી. હું કમાની કરવાની આસા રાખું છું અને તે પણ વળી સારી કમાની, પેહલાં તો જેથી કામમાં સારી ઉપજ થાય નહીં તેવું કામ હું પુરતી સામેતી વીના કદી માંધે. લઇશ નહીં. નહીના મારા તો દસ ટકા પેહલાં નેહીયે, અને પછી અંધકર્તાના દસ ટકા, અંધકર્તાને સપ્તમા જેવજણે માંધે તરીકે અજમાવવા એક ચોપડી આખી ખરીદું તો તે વાત જુદી છે, પણ ચોક્કસ દસ ટકાની કમાઈએ બીજા કોઈ પણ ધંધાદારી આદમી માટે હું તદન સંતોષી કહેજાઉં, અને તેવીજ કમ્પ્લાયટી, આસા છે કે હું ઈંગ્લંડનાં સીધી સરસ લખનારોમાં પુરતકા પ્રસીદ કરવાને શક્તીવાન થઈશ, અને કોઈ પણ લખનાર તેનાં લખણુ મારે બચીવમાં સારી આવક મેળવવાને શક્તીવાન થશે. વળી મને લાગે છે કે તમારામાંના ધણીઓ તમો પોતાને વરસની આપેરીએ હાથ કરતાં વધારે સારી હાસતમાં આવેલા નેશો.” (પુશાલીના પોકારો) “એક બે વધારે બાગજ વીશે મારે બોલવું છે. સીધી પેહલાં તો અહીંની અધારી કોર્ટીઓનો નાશ કરવો નેહીયે, કે જે આનાં મોટાં ખાતામાં રાખવી હું ધણું શરમખરડું ગણું છું.” (ગરીબ જાણના અંધકર્તાઓ પુશાલી બનવાવા લાગ્યા)—“અને તેવી જગ્યાએ સોજા જોરડાઓની દારો ઉઠી કરવામાં આવશે. વળી ત્યાં બેસી કામ કરનારાઓને તેઓના પગાર ઉપરાંત બીજું થોડુંક વધારે મળશે.” (ફરીથી પુશાલીના પોકારો) “છેલ્લે માણુએને તેઓનાં નંબર પ્રમાણે બોલાવવાની

બપ્તિસ્મી રીત હું કહાડી નાખીશ. આ કદંબી રીતથી જાણે તેઓ સ્વતંત્ર અંગેએને બદલે બંદીવાનો હોય. તેનું સાંગે છે. આજ પછી આ ખાતાનું દરેક આલુસ તેનાં પોતાનાં નામથી ઓલખાશે" (વધારે મોટા પોકારો.)

"હવે એકજ મીન રહી છે; હું આશા રાખું છું કે આવતે અઠવાડિયે આજેજ દિવસે તમા સઘળાં પોમપેટાર હાથમાં ખાણુપર આવશે, કે જ્યાં આપણાં નવાં ખાતાં વીશેના કાયદાઓ આપણે પરામર મુકરર કરશું, કે જે ખાતું અગાળી માફકનું હવે પછી પણ મીસનની કુખનીને નામે ઓલખાશે, કારણ કે આપણા રોજગારનો નફો આપણ સઘળાં વેંદખી લેનાર હોવાથી, હું ધારું છું કે આપણે હજી એક કુખની દાખલ રહી રાકશું, અને તે પણ વળી આશા છે કે એક આપણ અને પ્રમાણિક કમપની." આ પછી લાંબા ખુશાલીના પોકારો અને તાલીઓ વચ્ચે યુસ્તેસ અને તેની બાપડી તેઓને નમ્યાં અને પોમપેટાર હાથમાં તેઓને લઈ જવાને ઉમેલી ગાડીમાં જઈ બેઠાં.

અરધ કલાકમાં તો તેઓ દરવાજામાં દાખલ થયાં, કે જ્યાંથી એક વરઘની વાતપર યુસ્તેસને તેનું ફોડી લેવાને બાહેર કહાડી મુકયામાં આવ્યો હતો. દરવાજાની બેઠે બાણુએ સઘળા જુના નોકરો દારખાંધ તેઓના બપકાદાર પોસાકોમાં (કારણ મીં મીસનના નોકરોને રમ આપવામાં આવી ન હતી) તેઓના નવા શેઠ શેઠાણીને આવધાર હેવા ઉભા હતી. તેઓમાં સઘળાનો વડો પેલો રંગો ખતમર જોનસતન પણ હતો, કે જેણે યુસ્તેસને છેલ્લા સંધેસો તેના કાકાને આપ્યો હતો.

"બાપડે" ઓગરડાએ સંગેમરમરના દાદરપર નજર કરી કહ્યું, "અંદી તો છ છ મોટા સીપાઈઓ છે. એ બધાને હું મું કરશ."

"આંધણું ભરજે" યુસ્તેસે તરત કહ્યું. "એ બધા ખાઈ ખાઈને થયલા ખુશીઓએને જોઈ અને તો કાંઈ થઈ આવેછા" આ પછી તેઓ સઘળાઓ વચ્ચેથી પસાર થઈ ખાણું મારે તેવાર થવા અંદર ગયાં.

યોડા વખતમાં તો તેઓએ પોતાને ખાણુંની ટેબલપર આવી બેઠલાં જ્યાં, અને તેથી વળી કેનું ખાણું ! તે પુરું થતાં અથવા તો નોકરોને રૂપાનો કીશો અંદર લાખતાં અને લઈ જતાં એક કલાક અને વીસ મીનીટ થઈ તેઓનાં લગન પછી યુસ્તેસ અને ઓગરડાને કદીપણુ એટલો કંટાળો ઉપજ્યો ન હતો.

"હું" નહીં ધારતી કે અને એટલું જુલુ પૈસાદાર થવા ગમતું હોય" જોનસતને આસતેથી દરવાજે બંધ કીધા પછી ઓગરડાએ પોતાની ખુસીપરથી ઉઠી તે લાંબી ટેબલને નાકે પોતાના ધણી આગળ જઈ કહ્યું; "અને તો એથી કંટાળો લાગે છે."

"અનેથી તેમજ લાગેછ, યુસ્તેસે કહ્યું, "હું કહું છું તે સાંભળ મુસી," યુસ્તેસે તેણીને પોતાની તરફ એડી કહ્યું, "આજે પરવારતાઓને મારી આસપાસ વીટળાવા દેવા અને ગમતું નથી, હું તો આજે બોલી વેચી નાખશ, અને કાંઈ વધારે શાંત જગાપર આપણે જઈશું."

તેજ પહે એકાએક અને જરાક પણ ચેતવણી વગર ઓગરડાને બેઠે બાણુના દરવાજા ઉપડી ગયા. એકમાંથી બે મોટા નોકરો કાઠી, દુધ વગેરે લઈ આવતા હતા અને બીજામાંથી જોનસ્ટન અને એક બીજો રાફી દેખાવતો નોકર જુદી જુદી જાતનો દાર લઈ આવતા હતા, અને લાં યુસ્તેસ પોતાના હાથ ઓગરડાની ગરદનપર નાખી બેઠો હતો. તેણી બાપડી આગ કે તેમ હીલી પણ રાકી નહીં. જ્યાં તે નોકરો લાં આવ્યા તેવીજ તેણી તેના હાથમાંથી જુદી, મુરખ મીસાલ જેતી ઉભી રહી, જ્યારે યુસ્તેસે તેણે ચઢાવી હેઠ કરવાય; ખરેખર ફક્ત જેઓએ કાંઈ પણ ધબરાટ દેખાડ્યો નહીં તે પેલા બપકાદાર નોકરોજ હતા. તેઓ સીધા ને સીધા જરાક પણ શરમાવા વગર તેઓનું કામ સુપડુપ કરવા જતા હતા.

"મારેથી આજે ખમી કાઢાતું નથી," અતે જ્યારે તેઓ લાંબી ગયા ત્યારે ઓગરડા બોલી, "હું તો મુખા જાણું, અને ફેર આવેછે."

"કીક છે," યુસ્તેસે કહ્યું, "આ આસપાસ વેરમાં તેમ કરવા શીવાય બીજો ઉપાય નથી. કોણ જાણે શોર્ટનથી મું થયું છે, તેથી સાથે ખાવા નહીં આવતો. હવે હું બીડી પીવા કયાં જાઉં, આજે લોકોને તો હું અંદી બીડી પીજ તે કદાચ ગમશે નહીં. મારા કાકાના વખતમાં તો હોકમ નહીં હતો, તેથી હું તો ધર ચઢાવનાર વડી દારીની ઓરડામાં જઈ પીતો હતો, પણ હવે તો તેમ મારેથી નહીં થાય.

"પણ અંદી કાંય નહીં પીતા ? મારો એટલો તો મોટો છે કે વાસ આવશે નહીં" ઓગરડાએ કહ્યું.

"અરે! જ્યા દેની; નહીં," યુસ્તેસે કહ્યું, "આજે મખમસના પરડાઓનો વીચાર કર. વળી પં ૧૦ શીટ લાંબા અને ૩૦ શીટ પોહલા ઓરડામાં એકલો બેસી મારેથી બીડી પીવાય નહીં; નહીં જ્યા, હુંથી ઉપરજ આવુંછું, ને લાંબ પીવશ—" તેણે તેમ કીધું.

બીજ સવારે ઓગરડા ધણી સકારેથી ઉઠી, કપડાં પેહડી તેવાર થઈ બેઠી હતી. યુસ્તેસે હજી ભર ઉપમાં હતો.

સુરજની રોશની તેણીને હાથના ખનાવેલા કાંચા, કસબી પરડાઓમાંથી ઓરડામાં આવતી હતી અને ટેબલપર મુકેલાં મોઢાં ધોવાનાં ચાંદીનાં વાસણોપર, તેમજ ધોશ્યાપર નાખેલી મુંદર લેસની કુરતની, અને કોમલી ફરનીચરપર પડતી હતી. ઓગરડા આ સઘળાંપર તીકી તીકીને જેતી હતી ત્યારે તેણીને આ બપકાદાર મેહલના છેલા ધણી.યાદ આવ્યા; અને કરચલ લેન્ડની કંગાલ મુપડી, જ્યાં તેવણ મરણ પામ્યા હતા, તેણે આ સાથે મુકામલો કરવા લાગી. આ બંને વચ્ચે કેટલો બધો ફેરફાર !

"યુસ્તેસ," તેણીએ પોતાના ઉપતા ધણીને કહ્યું, "હોડો તો, અને તોને કાંઈ કહેતું છે."

"હં ! મું છે ?" યુસ્તેસે અવાચી ખાતાં કહ્યું.

"યુસ્તેસ, આપણે ઘણાં પૈસાવાલાં છઈએ—આપણને આ પૈસાનું કાંઈપણ કરવું જોઈયે."

“હીક,” યુસતેસે કહ્યું, “હું ક્યુન થાકું છું, તું શું કરવા માગે છે?”

હું એક સારી રકમ—(કહો કે બે લાખ રૂપીઆ, આટલી બધી દોસ્તતાથી તે કાંઈ ઘણા કહેવાય નહીં)—નીપજીય થયલા અધિકારીઓને વાસ્તે એક ખાતું સંધાપવામાં આપવા માગું છું.”

“હીક છે,” યુસતેસે કહ્યું, “પણ બધી ખટપટ તુંને કરવી જોઈશે, અને કાંઈ તે વીરો કરાગો આપે નહીં. હા, જો વાર,” તેણે વધારે ભગવત યઈ પુછ્યું, “બુધાછએ મરતી વખતે તુંને શું કહ્યું હતું તે તો તુંને યાદ છેની? હું ધારું છું કે જુએ મરતા અધિકારીઓ જોએ એ મીસનના ખાતાં સાથે કામ પાડ્યું હોય, તેઓને પેદશો હક આપવો જોઈશે.”

“હુખી એમન ધારું છું,” ઓગસ્ટાએ કહ્યું, અને તે વીરોનો ખ્યાન ધરાય પોતાની લખવાની ટેખડ આગસ્ટ જઈ બેઠી.

“અરે મુશી ૧” તેના ધણીએ એકએક કહ્યું, “અને દમણના એક સ્વપનો આગ્યો છે.”

“પણી ૧” તેણીએ દમણના કહ્યું, કારણકે તેણી પોતાનાં કામમાં ખુબ યુદ્ધાદ હતી, “તે વળી શું?”

“જે સ્વપનો જોયો કે જેમ્સ શોર્ટ પોતાના ધધામાં ઘણા અગમ્ય વધી ગયા છે, અને વરસ દહાડે વીસ દબર કમાય છે, અને તેવણ લેડી હોમલેસ્ટ સાથે પરણ્યા છે.”

“તે ખરે પડે તો તેમાં હું કાંઈજ અગમ્ય થાકી નહીં,” ઓગસ્ટાએ હસીને કહ્યું.

આ પછી થોડા વખત લાં સુપજીવી પધરાઈ.

“હુખી,” યુસતેસે અવાચીખાઈ કહ્યું, “તું તદન સુખી છે?”

“હા, અત્યંત હું છું, એટલે કે આમે તમારા બપોદદાર નોકરો અને ચાંદીનાં વાસણો નહીં હોય તો તદન સુખી થાકું.”

“એમ તારા બેલકાપરથી અને અન્યબધી લાગે છે” તેના વરે કહ્યું.

“કાંય?”

“કારણ”—(અવાચી)—“પેશાં વીચને વાસ્તે”—(અવાચી) “હું નહીં ધારતો હતો કે એક સ્ત્રી તદન સુખી હોય—(અવાચી)—તેણી કદી કોરટમાં જઈ શકે નહીં.”

અને તે ફરીથી ઉપાઈ મગ્યે; જ્યારે ઓગસ્ટાએ જવાબ આપવાના અખાડ કરી પોતાનું કામ કરવા કીધું.

સ્ત્રીની ૨૦ ખાટક.

સ મા સ.

વર્તમાન પત્ર લખનાર બાનુઓની રાણી.

એક ધણી હેરાત ઉપજતવાની અખાડ—
મીસીસ “ફેક-લેસલી.”

મીસીસ લેસલીનો જનમ હવર અમેરીકાના ન્યુ-ઝીયાર્સીયનસ શેહેરમાં થયો હતો. તેણીનાં મા-બાપ સારી ડાહ્યાતમ હોવાથી તેણીને ધણી હોય એમની કેળવણી તથા તરબીયત આપી હતી. તે ઘણીજ રૂપાણી તથા મુશળ હોવાને કીધે તેણીને પરણવાનાં ઘણાં માગ્યાં આવતાં હતાં, અને સૌંદર્ય તેણીએ એક પોતાથી વધુ હમરના તાલે-વત મહદરથ સાથે લગન લીધાં હતાં.

બે વર્ષ વરસની વાત પર જ્યારે તે ઉગરદમાં આવી હતી, ત્યારે તેણીની વાતચીત એક ભણીની બાનુ સાથે થઈ હતી, તે ટેકણ લખવામાં આવે છે, તે ઉપરથી મારી મેટ્ટનપરણીએ જોઈ શકે કે ડાહ્યાના વખતમાં પણ અખાડા ભલે શું શું મદારવા-રત કાંઈ હતી શકે છે.

મીસીસ ફેક-લેસલી અમેલ, ફ્રેન્ચ, જર્મન, ઈટાલિયન, રુસીની તથા રશ્યાન ભાષાઓ સંદેશાઈથી મોક્ષી શકે છે, એટલેજ નહીં પણ જ્યારે આ સાંભળી કોઈ તાલજી થાય છે, તો હુરત પોતે હસીને એક મોટી “કાપી-પુક” લાવી તેના હાથમાં આપે છે, કે જેની અંદર આ સખી ઉપર ભણવેલી ભાષાઓમાં વર્ત-માન પત્રોના પ્રતીનિધીઓ સાથે જે જ્યાં સુધાય (જે રુસીય-ની જુદી જુદી ભાષામાં થયા હોય) તેનો તફસીલવાર દેવાત તેમાં દરસાવેલો છે.

મીસીસ લેસલીએ જણાવ્યું કે, “જ્યારથી હું એક નાની છા-કરી હતી, ત્યારથી હું વર્તમાન પત્રમાં લખતી આવી છું, ને મારા કાર્યધારને પરણ્યા અગ્રાક પણ હું તેને વારં વાર લખતી હતી, પણ મારી વર્તમાન પત્રમાં લખવાની ખરેખરી હાલત તેનાં અદ્યાય મરણ પછી રાજ થઈ છે, કેમકે તે એકાએક એક અગમ્ય જનારથી બેઈજતી તથા સરખીદગી સારી આ સંસ્કાર ઊઠી ગયો. તેનો સમજ એ કે, તેની પેદશી બાવડીનો ઊઠારો હતો, તેને મારા કાર્યધાર “એટરની” નો અધીકાર આપી દે અને મારો ધણી સફર કરવાને ગયાં, પણ આવીને જોઈએ શું કે, તે મોટું કામ તેના હાથે સખળું અરખાદ થઈ ગયું હતું, ને સાચું વળુ લાખ રાજરતું કરજ કીટાડવાનું હતું.”

મરતી વેળાના મારા ભવા કાર્યધારના આ સંજો દેતા: “મારી જ્યા પર મારી આકીસમાં કીચર તું ન, ને જ્યાં સુધી મારે દરજ નહીં આપાય ત્યાં સુધી મેટ્ટનત કરને ને મને પુર ઉમેદ છે કે, તે ખરવરદેગાર તુંને સંદાય થઈ, મારી સુરાદ પાર ઉતારશે.”

પણી મીસીસ લેસલીએ આગળ કહ્યું કે, માંગવારાઓ ચોતરફથી હલસા ને મને કાંઈ સુઝ પડે નહીં. સૌંદર્ય લાચાર થઈ હું મારી ચોભાચમાન હમારન, કીમની ક્ષેત્રાત તથા મનદરજ પીચરો વેચી નાંખી એક નાનાં ધરમાં બંધને રહી, ત્યાં ધણું વરસ સં-

કદ તથા આપદામાં યુગ્મરચાં. હવે આ સપ્તાહનું સેવક એ આ-
વું કે, જે કોઈ અને એક ૧૦,૦૦૦ પાઉંડની રકમ ધીરે તેા
એક અકાદયામાં બધું કરત શ્રીશ્રી પાછી હું આપજાવતાર
થઈ બહુ; પણ આટલી મોટી રકમ એકદમ કહડાવવાને હું ત-
દન અશક્ત હતી, ને વળી હું એવી કોઈ માલદાર બાનુમીને
આજ્ઞાપતી નહીં હતી, કે તેણે પારો જઈ માંગેતે, ને એ અદ-
રશ્યા પાસે માંગેતે તેા તેમને મને પેટેયે પરજીવાની ઈચ્છા દેખા-
ડતે, ને તેમ કરવાની મારી મરજી બીજકુલ ન હતી; પણ તે
કોરતારની માયાથી એક એવો બનાવ બન્યો કે, મારાં નરસીજ-
ને સીતાદેવી ફરી ગયો ને મારી યુગ્મરચી દુર થઈ. મારી આ-
શ્રીસમાં એક જીવાન છાકરા હતો, કે જેને મારા ખાવકે ઘણી
રીકજીએ ચાકરી રાખ્યા હતા, ને એ બાટનાં ધરમાં તે રહેતો
હતો, હાં દેવધોયે એક તાલેવત પંદરાપાકારી ધરકી બાનુ આવી-
ને રહી. તેની પાસે પેના જીવાને જઈને મારી કમળજીવ દસાની
બધી દહીકતપી વાકેફ કીધી, તેવીને બોલે દહાડે તે બાકી
પાઉંએ ૧૦,૦૦૦ પાઉંડની નોટાના કટકા લઈ મારી પાસે
આવીને ધણા આમદ સાથે મને આપી, પણ મેં તેવીની સાથે
પેટેયે આ સરત કરી કે, વધાન સાથે ને વેળા હું પાંચ મોઝ-
હું તો તેમણે તે બદાવ રાખવા.

ત્યાર પછી દરએક માંગનારનું પડએ પડ ચુકી હું પાછી
મારા મધમાં ધળીન ખતપી મરાયુલ થઈ, ને અંદર સરમાં
તે સર્વ શકીવાનની માયા તથા મારી બતી મેદેનતથી પેશી
ઉધાર કીધેથી મોટી રકમ તે બાઉને ધણાન ઉપકાર સાથ
ચુકવી આપી.

“ફેક હેસલીનું ચીમદાર પત્ર,” તેણીએ કહ્યું કે, “ધણા બો-
હણે ફેવાલા પામેલું છે; એ સીચાય હું એક જગત પત્ર પણ
બાદરે પાઉં હું, કે જેની નકલો મહીને દહાડે ૧૩૦૦૦ થી
૧૫૦૦૦ રૂપી વેચાય છે. મારાં ખાતામાં હાલમાં ૪૦૦ લાચક
કામ કરનારો માણસો છે, ને તેમાં દર વેળા હું વધારો કરતી
રહું છું. જ્યારે તેણીને યુગ્મમાં આવું કે તેણી પોતાનો વ-
ખત દર શેલ કેવી રીતે ઉપજાવમાં લાવે છે, તેના ઉત્તરમાં
તેણીએ કહ્યું:—

“હું નીલ સદવારે સાત વાગે હઠીને ને બેસુગાર કાગળો
આવે છે, તે વાંચી જમીથી નારતો કરી, જેનની મારફતે મારી
આશ્રીસમાં બહુ છે, ને આગમીમાંની બીજાં વતેમાન પનેા
વાંચું છું. આશ્રીસમાં આવ્યા બાદ, માત્રેક તથા અધીપતીને ને
રોકડો હામો કરવાં પડે છે, તે ઘણી વેળા બધારનું કોણું ખામ
વગર, કરવામાં યુગ્મ” છે. સર્જ પડતાં ચાર વાગે આશ્રીસમાંથી
હામમાં જેથી બાદરે કરવા નીકળું છું, પણ તે સી દસાની
કાગળ કસરત થકાં પાણીએ નાદાવાની તથા લાકડાંના યુગ્મજ
ફેરવાતી છે, કે જેથી હાઠીના બાધો તથા બીજ સરીરના લા-
ગમાં લોટી ફરી વળી ગમજીત થાય છે.”

પછી તે તેણીને સવાલ કીધા, “મીસીસ હેસલી, હું આ ખરી
વાત છે કે, તમારી પાસે પરજીવાનાં માગાં દહાડામાં બે વેળા
આવે છે, ને વળી તેના ઉત્તરનારના જવાબનું ફારમ તમારે લીટા-
માફ કરી રાખેલું છે, તે હાપી મોકલો છો.”

“ના એમાં તો નથી આવતી,” તેણીએ ઉત્તર ઉત્તર વાગે.
“પણ અકાદયામાં બે વેળા તો ખરીત આવે છે, ને બીજી
વાત તો તદન સુલ ભરેલી છે, કેમકે હા, મેં પરજીવાનાં માગાં-
ઓને ઉત્તર કરવા માટે ખાસ ફારમો લખી રાખેલાં છે, પણ
હું કોઈ એટલી નીકંદ નથી, કે તેને લીટામાફ કરીને મોકલું.
ને ફારમ હું અકસર કરીને જવાબમાં મોકલું છું, તે આ છે.”

આમ કહી મીસીસ હેસલીએ મને એક લખેલું કાગળ આપ્યું,
કે જેમાં નીચે મુજબ લખેલું હતું.

સાહેબ,

લગનનું મારું એ કંઈમાં માન ભરેલું છે, કેમકે મારી ભતીને સર્વથી આવી
દરજીએ આરખાને એ સહુથી આવી શકે, તે આજ છે, પણ એ માન બીજ
બાનુએ કરતાં મને વધારે મનન વારંવાર મળે છે; પણ એમાં કંઈ તાજુલ વ-
ધાં નથી, કેમકે મારાં મધમાં મને અકસર કરીને રોષા સાચ તથા કારોમરી ભ-
જીવામાં મને સાથે બીજ બાનુએ કરતાં વધારે સંજમાં લાવે છે. તો પણ મારો
ઉંડો આજા દહાડાની જેમજ તથા સંજની વેળા મીસીની મંજીમાં તેમજ
ની માયા તથા મેદેનતની બીજી સારી કીતે પસાર થાય છે, કે મને પરજીવાને
માટે વખત અથવા ખ્યાલ પણ નથી, ને જ્યાંસુધી મારા મેદેનતનાર બરખારથી
વધારે મજબત થયું નથી મને આપવામાં નહીં આવે, ત્યાં સુધી હું કદી પ-
રજીવાર નથી. તે વાતને તમારે ને મને મોડું માન આપ્યું, તેનો ઉપકાર મારી
કહું છું કે, ને હું કંઈમાં સુખ રહેવા.

તમારી સલામી લખી,

મીસીસ ફેક હેસલી.

આ અસરકારક તથા તામીચા તમુના ધરથી મારી વાઢાથી
મેદેનતપણીએ મારીપેટે સદમજ સારો, કે સી ભત મોતાની
ખત, મેદેનત, પીરજ તથા પ્રમાણીકપણાથી યું યું અમુશ્યા કામો
બાજવી સકે છે.

આઈમાથ કુંવરજી મસાલાવાતા.

એક લેખ યગ શાળી છોડી.

મહારાજા રાજા મારલસ પહેલાનાં સંતા-
પકારક રાજામાં એક દહાડો એક જીમસુરત
માન્યપણુ છોડી કોઈ સારી સોદમાં
લંડન શહેરમાં આવી, કોઈ સારી ચાકરી
નહીં મલવાથી એક ખીરના કારખાનામાં
ખીર લાવ લઈમગ્ય કરવા માટે રહી. હવે
હાંના કારખાનાવાલાએ આવી સારાકેખાવ-
ની છોડીને જેઈ સારે તેણીને હાં રાખવાને
ખદલે પોતાને હાં દારસીનું કામ કરવા રાખી.

જ્યારે ધણા વખતવેર તેણીએ પ્રમાણીકપણુ અને ખુશ
મીનજથી કામ કર્યું, હારે તેણીના ધણી યુધી થઈને તથા
તેણીને જીમસુરત જોઈને તેણી સાથે પરણ્યો, પણ યોગ્ય
વખતમાં તેણીને જીવાન યુધીને મરજી પામ્યો. હવે આ જીમ-
સુરત વીધવા માટે તે ધણી સારી હોલત યુધી ગયો હતો.

ખીરનાં કારખાનાનું કામ હવે બંધ પડ્યું, અને પેલી જીવાન
બાપડીને કોઈએ સમાજ આપી કે જાણીતા વધીજ મો હાઉંડ
પાસે જઈને પોતાના વરનાં કામકાનને કોઈ નીકાળ લાવવો.

મો હાઉંડ કે ને પછવાડેથી અર્જ આફ ક્ષેરનડન થયો
જ્યારે જોયું કે આ વીધવા હોલતવાન છે અને સાથે લાગી
જીમસુરત છે, હારે તે તેણી સાથે પરણ્યો. આ લગનથી તેઓને
એક છોકરી થઈ, કે જેણી પછવાડેથી રાજા જેમ્સ બીજની
બાપડી થઈ, અને ઈંગ્લંડની શે રાણીએ, મારી અને એનની
માતા થઈ.

VIOજા.

સ્રીઓની હીમત તથા સદગુણના દાખલા.

એમીલીઆ ગ્રોન્ડ.

રીસ શેરર મધે એક અદસપને લાં એમીલીઆ ગ્રોન્ડ નામની એક સ્ત્રી ચાકરી કરતી હતી. તેણીને જોન બરનટ નામના ધણી સાથે ઝોજાખાણ હતી. આ ધણી ધણી લોભી તથા હુન્નર દતો, તે એમીલીઆ જાણતી ન હતી. તે એમીલીઆ આગળ આવે લારે પોતે ધણી પૈસાવાશે છે એમ કહે.

એક દીવસ એમીલીઆનો શેક તથા બાઈ દેવસમાં ગયાં હતાં, તેટલાં જોન આવ્યો અને એમીલીઆ સાથે પાત કરવા પછી કહેવા લાગે કે “તારાં બાઈ કપડાં તથા જનસ ક્યાં મુકેય.” એમીલીઆએ કહ્યું કે હું કંઈ જાણતી નહીં. આ બોલથી જોનને ધણી ગુસ્સો લાગે અને કહ્યું કે હું નહીં કહેશે તો હું તારો જીવ લેવશ; પણ એમીલીઆએ નાજ કહ્યું “લારે તે તેણીને સમજાવવા લાગે. એથી એમીલીઆ તેની સાથે બાઈના ઝોરડામાં ગઈ. લાં જોનને ખેસાડી પોતે કપડાં લેવા જઈએ એમ કહી નીચે જતરી અને થોડો વખત ઝોરડામાં રૂંધા પછી પાછી ઉપર આવી અને પોતે સાથે કપડાં લાવી છે એમ કહ્યું. જોન તો ધણી ખુશી થઈ ગયો. થોડે વારે પાછી નીચે જઈએ, એમ કહી જોન જે ઝોરડામાં હતો તે બારણાને સંકળ દીધી અને નીચે ઉતરી પડી તથા રસતાપર જઈ સ્ત્રીપર્વઝોની મદદ માંગી. સ્ત્રીપાદ્મજી આવી જોનને પકડી ગયા. આ નીમક-હવાસ આકરડીએ શેકડું ધર તથા દર દાગીતો રાખ્યો. બ્યારે શેક શેકણી ઘેર આવ્યાં અને બધી વીગત જાણી, લારે તેઓની ખુશાલીના પાર રહેયો નહીં. થોડાં વરસમાં નીમકહવાસ તથા વધારા એમીલીઆ મરણ પામી. તેણીની ઘોર ઉપર, જેની નીમકહવાસીથી ચાકરી કરતી તેનો એક લેખ કાઢવાયો. આ સદગુણી સ્ત્રીએ શેક શેકણી સારે પોતાના જીવને જોખમમાં નાખ્યો.

એક નીમકહવાસ છોકરી.

ઈંગ્લંડ મધે એક નાનાં ઘરમાં એક ગરીબ કુટુંબ રહેતું હતું. તેઓના વખત ધણી ખરાબ હતો. તેઓની સોથી નામની એક છોકરી તેઓનું પાલખું કરતી હતી. એક દીને રસનામાં જઈ કઢાડનાં તેણીને એક હીરાની વીતી મળી આવી. આ લેઈ તે ગરીબ છોકરી વીતીને ધણી કાણુ છે તે સોધી કઢાડવાને ગઈ. આગળ જતાં તેણીને એક શાહજાદી મળી. તે ગરીબ છોકરીએ પોતાને મળી આવેલી વીડી તે શાહજાદીને

દેખાડી. શાહજાદી પોતાની ખોદવાયેલી વીડી મળેલી જોઈ ધણી ખુશી થઈ અને પેલી છોકરીને પુછ્યું કે ક્યાંથી લાવી. સોથીએ સાન્યું કહ્યું. આ એવી નીમકહવાસીની જોઈ પેલી વીડી શાહજાદીએ તેણીને લેઈ કીધી.

તેક વાંચનાર, જો તે વીડી લેવા ચાહે તે સોદાશર્થી લઈ શકે, પણ તેણી વધારા હતી અને કોઈનું કંઈ મળ્યું હોય તો તેને તરત આપવું એજ તેનો ધરમ તથા ખુશી હતી.

ત્રીજા જોરજને લાં એક દારી ચાકરી કરતી હતી, તે નીમકહવાસ હતી; બ્યારે તે મરણ પામી લારે તેની લારા રાજાએ પોતાના શેક જોરજના દેવમાં મુકવી, અને તેણીની ઘોર ઉપર વધારાનો લેખ કાઢવાયો.

નવાજબાઈ બ. શેક.

એક અજાયબ જેવો સ્વપ્નો.

ક ધણી અજાયબ જેવી પાત થોડાક વખત પર લંડન શેરરમાં સંભળાતી હતી. થોડાક મહીનાની પાત પર એક ઉઝેજ ચીતારો નામે મીઠું એક, લાડ સીનાં ગામનાં રહેવાનાં મકાનમાં તેને મલવા ગયો. બીજા પછુ મુશકાતે આવનારા દોસ્તોથી તે મકાન બરાઈ ગયું હતું, અને તોપણ તે ચીતારોને તો એક ધણીજ સંગપદ મર્યો મુંદર જોરડો વપડાસ માટે મલ્યો.

તે લાં ફક્ત ત્રણ દહાડા રહેયો, પણ તેમાં નવાઈ જેવું એ બન્યું કે, તે ત્રણ રાત તેને એક ધણીજ બીડાંમણે સ્વપ્નો આવ્યો. તેણે જોયું કે જાણે કાઈ તેના ઝોરડામાં દાખલ થયું અને તેથી તે જાગી ઉઠયો, અને આસપાસ જોયું તો આખા ઝોરડામાં બહુકદાર શેશની સરખાવેલી હતી, અને બાણુએથી બારી આગળ કાઈ બાણુ કીમતી પોશાકમાં ઉભી રહીને જાણે કાઈ બારીએથી નાખતી હતી; તેણીનું કામ પૂરું થયું “લારે ફરી અને પેલા દાગ થઈ ગયશ: રાખસ તરફ નજર કીધી; તેણીને એટલે જોરડો તો બદલરત અને ઘાતકી લાગતો કે પેલો જોનાર કરકર કાંપવા લાગે. લાર પછી પેલી બતીએ બુજાઈ ગઈ અને પેલી કંગાળા જોરડા જતી રહી, અને પુરત પેલો જાગી ઉઠયો. આ રીતે ત્રણ રાત તેણે તેને જ સ્વપ્નો જોયા કીધો. લંડન પાછો ફરવા પછી, તેનો તે વીચાર તેનાં મગજ પર એટલો દસી ગયો કે તેણે પુરત તે દેખાવને ચીતારી લીધો, અને પછી જોને પણ તે ચીતારે દેખાવતો તે જોઈને ધુન્ધવા વગર રહેતું નહીં. એક દહાડો તે ચીતારો પાછો લારડ સીને મલવા ગયો, લારે તે ઉમરાવ. તેને પોતાના પીકચરના સંક્રહવાસા જોરડામાં લઈ ગયો, કે જ્યાં તેના કુટુંબને લગતાં ધણીક નામીયાં પીકચરો તાંગેલાં હતાં. પેલા ચીતારાની અજાયબીનો થું પાર, બ્યારે તેણે એક મોટી સમી જોઈ, કે જ્યાં એક બાણુ મુંદર પોશાકમાં

૬૨ તથા આપદામાં ગુનરયાં. હવે આ સપવાનું રોષ્ટર એ આ-
ચ્યું કે, ભે કોઈ અને એક ૧૦,૦૦૦ પાંડેડની રકમ ધીરે તો
એક અકલાઈયામાં ભણું કરન કીટાડી પાછી હું આપજાવનાર
પણ ભડકું; પણ આટલી મોટી રકમ એકદમ કહડાવવાને હું ત-
દન અસમ્મત હતી, ને વળી હું ખોટી માનદાર બાનુબેગી
એલખની નહીં હતી, કે તેઓ પારો ભઈ માંગતે, ને ભે મદ-
રગે પાસે માંગતે તો તેઓ અને પહેલે પરજીવાની ઈચ્છા દેખા-
ડતે, ને તેમ કરવાની મારી મરજી બીજીકલ ન હતી; પણ તે
કોરવારની માયાથી એક એવા બનાર બન્યો કે, મારાં નસીબ
ને સીતાદોડી ફરી ગયો ને મારી મુસકેળી દુર થઈ. મારી આ-
કીસમાં એક જીવાન હાકરો હતો, કે જેને મારા પાવકે ધણી
રીકલકે ચાકરી રાખ્યા હતા, ને ને બાહેડનાં પરમાં તે રહેતો
હતો, હાં દેવચેરો એક તાલેવત પરોપકારી ધરારી બાનું
ને રહી. તેની પાસે પેમા જીવાને બહુને મારી કમળખત દસામી
બધી હકીકતથી વાકેફ થીથી, તેવીજ તેને બીજે દહાડે તે બધી
બાઈએ ૧૦,૦૦૦ પાંડેડની મોટાના કદમાં ભઈ મારી પાસે
આવીને ધણા આમલ સાથે અને આથી, પણ જે તેણીની સાથે
પહેલે આ સરત કરી કે, વચાન સાથે ને વેળા હું પાછા મોક-
લું તો તેણીએ તે બદાસ રાખવા.

સાર પછી દરએક માંગનારનું પછીએ પછી સુધી હું પાછી
મારા ધધામાં પળીજ ખતથી મરાશુર થઈ, ને વંદ વરસમાં
તે સર્વે શકતીઓની માયા તથા મારી ભત્રી એકેનતથી પેઠી
ઉપાર લીધેથી મોટી રકમ તે બાઈને ધણાજ ઉપકાર સાથ
સુકવી આપી.

“ફેલે લેસડીનું ચીતદાર પત્ર,” તેણીએ કહયું કે, “ધણી બો-
લો કૈવાતો પામેલું છે; એ સીવાય હું એક જરમન પત્ર પણ
બાહેર પાડું છું, કે જેની નકલો મળીને દહાડે ૧૩૦૦૦ થી
૧૫૦૦૦ સુધી વેચાય છે. મારાં ખાતામાં હાલમાં ૪૦૦ લાવક
કામ કરનારો માણસો છે, ને તેમાં દરેકે લેવા હું વધારો કરની
રહું છું. જ્યારે તેઓ પુણવામાં આવ્યું કે તેણી પોતાનો વ-
ખત દર ફોન કેવી રીતે કપાસમાં લાવે છે, તેના ઉત્તરમાં
તેણીએ કહયું:—

“હું નીલ સહવારે રાત વાગે હઠીને ને બેસુમાર દામને
આપે છે, તે વાંચી જલદીથી નાસ્તો કરી, જેનની મારફતે મારી
આકીસમાં બહુ છે, ને આગમીમાંજ બીજાં વર્તમાન પત્રો
વાંચું છું. આકીસમાં આવ્યા બાદ, માટેક તથા અધીષ્ટીને ને
સેરોડો દામો કરનાં પડે છે, તે ધણી વેળા બપોરનું લાઈખ આપ-
વગર, કરવામાં શુદ્ધાં છે. સાંજ પડતાં માર વાગે આકીસમાંથી
માડીમાં બેસી બાહેર કરવા નીકળું છું, પણ તે મારી સહાની
હતમ દસરત યંડાં પાણીને નાહવાની તથા લાકડોના ચુદમલ
ફેરવાની છે, કે જેની છાતીને આપો તથા બીજી સારીરના બા-
ગમાં લોહી ફરી વળી મળજીત થાય છે.”

પછી મેં તેણીને સલાહ કીધી, “મીસીસ લેસડી, હું આ ખરી
વાત છે, કે તમારી પાસે પરજીવાનાં મારાં દહાડામાં બે વેળા
આવે છે, ને વળી તેની ઈચ્છાને જાણી, પણ તેણીને લીકા-
માફ કરી રાખેલું છે, તે છાપી માલકો છે.”

“ના એટલાં તો નથી આવતાં,” તેણીએ ઉત્તર ઉત્તર વાળ્યો.
“પણ અકલાઈયામાં બે વેળા તે ખરીત આવે છે, ને બીજી
વાત તો વંદ જીવ ભરેલી છે, કેમકે હા, મેં પરજીવાનાં મામ-
લોને ઈનકાર કરવા માટે ખાસ ફારમો લખી રાખેલાં છે, પણ
હું કાંઈ એટલી નીદંચ નથી, કે તેને લીકોમાફ કરીને મોકલું.
ને ફારમ હું અક્ષર કરીને જવાબમાં મોકલું છું, તે આ છે.”

આમ હઠી મીસીસ લેસડીએ અને એક લખેલું દામન આપ્યું,
કે જેમાં નીચે મુજબ લખેલું હતું.

સહજ,
લખનું માથું એ હું મેલાં માંન ભરેડું છે, કેમકે મારી ભત્રીને સર્વથી આઠો
દરબેનું આદરપાત્ર ને ચક્રકે આવી રાફ, ને આજ છે, પણ એ માંન બીજી
બદલો કરતાં મને વધારે તેમજ વારંવાર ભૂલે છે; પણ એમાં કંઈ તાજીબ વ-
વાડું નથી, કેમકે મારાં જવાં ને અકસર કોઈને વાંચા શાય તથા કોઈની ભ-
લુનારા નહીં સુધે બીજી બાળિકા કરતાં વધારે સંજોગમાં લાવે છે. તો પણ મારી
હાંથી આપો દહાડાની નેકમત તથા સાંભની વેળા મીસીસ મંડોળીને તેમજ
ની માયા તથા મેડેઆનીઓ એવી સારી રીતે પસાર થાય છે, કે મને પરજીવાને
માટે જમત અથવા ખાસ પણ નથી, ને જ્યાંસુધી મારા બહેનનારોન ભરપરથી
વધારે મળ્યાત પછયું નામ મને આપવામાં નહીં આવતી, હવે સુધી હું કહી પ-
રજીવાર નથી. તે વાસ્તે તમેએ કે મને શાકું માન આપ્યું, તેના ઉપકાર માની
કડું છું કે, ને હું હંમેશાં સુધી હરેશ.

તમારી સહાની સાથી,
મીસીસ ફેલે લેસડી.

આ અસરકારક તથા નામીયા નસુના પરથી મારી વાહાડી
એકેનતપણીએ સારીરે સદમલ રાકે, કે સી ભત પોતાની
ખત, મેડેનવ, ધીરજ તથા પ્રમાણીકપણાથી હું અનુકંચ દામો
બનવી રાકે છે.

આઈમાય કુંવરજી મસાતાવાડા.

એ ક લા ય ગ શા ખી છો ડી.

હાલોના રાજા મારક્સ પહેલાનાં સંતા-
પકારક રાજામાં એક દહાડો એક ખુબસુરત
મામલપણુ છોડી કાંઈ આકરીની સોધમાં
લંડન શહેરમાં આવી, કાંઈ સારી આકરી
નહીં મલવાથી એક ખીરના કારખાનામાં
ખીર લાવ લઈજીવ કરવા માટે રહી. હવે
સાંના કારખાનાવાસાએ આથી સારો ફેવાવ-
ની છોડીને બેઠી સારે તેણીને સાં રાખવાને
બદલે પોતાને સાં દારડીનું કામ કરવા રાખી.

જ્યારે ધણી વખતવેર તેણીએ પ્રમાણીકપણે અને ખુશ
મીઠનજીવી કામ કીયું, સારે તેણીને ધણી ખુશી થઈને તથા
તેણીને ખુબસુરત બોઈને તેણી સાથે પરણ્યા, પણ યોગાજ
વખતમાં તેણીને જીવાન સુધીને મરજી પામ્યો. હવે આ ખુબ-
સુરત વીધવા માટે તે ધણી સારી દોલત સુધી ગયો હતો.

ખીરનાં કારખાનાનું કામ હવે બંધ પડ્યું, અને પેલી જીવાન
જાવડીને કોઈએ સમ્રાહ આપી કે જનણીતા વધારા મીઠો દાહડ
પાસે જઈને પોતાના વરનાં કામકાજને કાંઈ નીકાજ લાવવો.

મીઠો દાહડ કે જે પછાવોડેથી અર્ચ આઈ ક્લેરેનડન થયો)
જ્યારે નેચું કે આ વીધવા દોલતમાં છે અને સાચે લાગી
ખુબસુરત છે, સારે તે તેણી સાથે પરણ્યા. આ લગનથી તેઓને
એક છોકરી થઈ, કે જેણી પછાવોડેથી રાજા જોન્સ ખીજની
જાવડી થઈ, અને ઈંગ્લંડની બે રાણીઓ, મેરી અને એનની
માતા થઈ.

VIOLET.

રાણી એડેલેડ.
QUEEN ADELAIDE.

શ્રીનાં ભલાં કાર્યો

અથવા

અખળાજાતની હીમત તથા સદગુણના દાખલા.

“સુદર દાખલા આપણને ઉમદા કામો કરવાને ભણત કરે છે.”

ધીરજ અથવા સંકેદો અને આફતો વેકવાની સહન શક્તીના નામોના નમુના.

થરો સંજીવન તથા ગરજની તાકીઓ ઠંડી ગાર હોય છે ને જે કોઈ તેઓને દાખ લગાડીને જોય છે તેજ તેઓની ખરી તારીર પીછાની શકે છે. પણ કોસમન જે આપણા પર સારા અથવા નરસા બનાવેા યુગરે છે તેની જે મુજબ આપણામાં ભરા અથવા બુંડા યુગર હોય છે તે મુજબ ભરી આપણા જુડીં અસર આપણાં તન તથા મન પર થાય છે, કેમકે તેઓ તે ગામ વચ્ચે વગરના સાધારણ પ્રસંગો છે-ને જે વેળા આપણે અજોગના તથા લાચારી કેખાડી દુરાચરણી યવાને લલચાઈએ છીએ, સારેન તેઓ આપણા પર બધ પામે છે, ને જ્યાં સુધી આપણે ધીરજથી સંકટની સામે યવાની પલ નહી કરીએ સ્વાં સુધી ભાગ્ય દેવી આપણને કોઈ પ્રસન્ન થતી નથી એ ખગીત કરી જાણુને, એટલુંજ નહી પણ તે ધીર-તારની કીમતી નવાજેશોમાં ધીરજ બીજ સધળા સદગુણોની રખેવાણી કરનારી તથા ખાસ રેકા અપનારી નાદર છુપી છે. એન. બોલીનની તપાસ તથા કંતણ.

આ અજાણ સણી ઉગરાંડના રાજ આઘા હેનરીની ધ-ણીઆણી હતી, પણ આ ઉલેલ તખીઅત રાખતું હીલ બીલ ખાનું પર દોષાથી તેણીને દુર કરવાની કોરોશ કરવા લાગે ને બ્યારે તેણીથી છુટા પડવાનું કોઈ પણ બાહનું મચ્યું નહી, સારે તેણીને કેદખાનામાં નાખી ખેડી તપાસ ચલાવી તથા કોઈ પણ સામેતી અથવા પુરાવા વીના તેણી ખારી નાખી. તવારીખમાં તેણીને વીરો એવી કોઈ પણ બીના નથી કે જેથી આપણે તેણીને યુદ્ધદાર દેખી શકીએ, અને વણી રાજ તેણીનાં મરણને બીજેન દહાડે ખીલ ખાનું સામે પરણી ગયો એ ઉપરથી સાફ પુરવાર થાય છે કે તેણી “ધાવળમાં હાડકું” હોવાથી ખારી નાખવામાં આવી હતી. તેણીના નીરસોશ-

ણાની સામેતી માટે એથીથી વધુ પુરાવા નેઈતા હોય તે તેણીની મરતી વેળાની શાંતી તથા હેરન ઉખમવનારી ધીરજ મોટું વજન ધરાવે છે, કે જે દેહજનું વરણન વાંચાથી માલમ પડશે.

“કોઈ પણ સાદમજાની બાચડી” તેણીએ એક કાગળમાં હેનરીને લખ્યું, “પોતાની સવળી ફરજે ઈમાનદારીથી બનવવામાં તથા ખરાં છગરથી તમને ચાહવામાં મારેથી વધારે નહી દરો. તમેએ મને એક અદના એરતથી મોડી પદવીની બાનું બનાવી અને મોડી પદવીની બાનુંથી સણી બનાવી ને બ્યારે એથી આશી દરજ્જેને મને આ દુન્યામાં આપી શક્યા, સારે તે ધીરતારની દરગાહમાં મને મોહમવાને પકો ઈશાક કીધો, કે જેને તમે યવાની હું બીજકુલ આનાકાની કરતી નથી.”

ફાર્સીનો દોષમ થયા પછી તેણીની સાચચણમાં કોઈપણ ઉદાસી માગર પડી ન હતી, અને બ્યારે તેણીના બાહનમાં એવીતાં મરણની તેણીને ખબર આપવામાં આવી સારે પણ ધણો ખેદ નહી પાખી, કોકે તેણી જાણતી હતી કે “હવે આ નેહાન છોડવીજ પડશે, તેથી બેહેનર રસતો એન છે કે ગમ દુરકરીને બાકી રહેલી છંદગીતે પરવરદેગારની પ્રાર્થનામાં યુગદ.”

બ્યારે ફાર્સી દેવાનો દીવસ નજદીક આવ્યો સારે સહવારના પોકરમાં ઉડી ને પરમ કૂપાણ સાહેબની ખંઠગી કરી, આત્રેપાસેના લોતા સાથે એવી નરખી તથા માવાથી વાનચીત કરતી હતી કે જણે કે થોડા વાર પછી જે ભયંકર ભવાબ બનવાનો છે તેની તેણીને કોઈ પરવા હોયજ નહી. ધણા લોક આવી અસાધારણ ધીરજ તથા શાંતી તેણી પાછળી રહેવા લાગા કે તેઓએ ધણીકને મરતાં જોયાં હતાં પણ હમણાં સુધી એનું એક પણ મણસ દીકું ન હતું કે જે પોતાનાં મોતથી આનંદ પામે. જેમ જેમ મરણુનો વખત નજદીક આવતો ગયો તેમ તેમ તેણીની શાંતી તથા ધીરજ વધતી ગઈ અને ફાર્સીનાં લાકડાંપર ચઢી તેણી આ પ્રમાણે હતો મુખેડ બોલી:-

“ખીતે તથા ભજા ખીરનીએ, હું તમારી સામે આ નેહાન થોડી ખીનીટમાં છોડાવને છબી છું. મારી તપાસ ઈનસાફની રહે થઈકે નહી તે માટે હું કોઈને બદનામ કરતી નથી. બસ, હું તે પરવરદેગારથી એન દેખા કફે હું કે આપણા રાજાએ જેનેલુના જેવા ભજા ખીત આદરશાહો થોડાજ દરજે-તેવણ ધણી લાંબી છંદગી ભોગવી તમેાપર હકુમત કરના રહે. બીજું એ કે, જે કોઈ મારાં કાંઈની ધણી છવાસથી તપાસ કરે તો હું તેઓને અરજ કફે હું કે તેઓ ઈનસાફથી મારે માટે મન બાંધે ને દુરામનોની વાતો એકદમ માને નહી, હવે હું આ પૃથ્વીને છેલી સજામ કરી તમેા સવે જણ પાસથી એ-હકુંજ માગી લઈ હું કે તમારી દુવાએ સારે મારા આ-ત્માને હમેશગીના આરામ માટે તે ધીરતાર હજીર મીનમન-રીથી દુવા રાખરશે.” આ અસરકારક કુકું બાપણ પુકું કંચા પછી “તે સવે શકતીના સાહેબને હું મારા આત્મા દવાને કફે હું.” આમ કહી, ફાર્સીનાં લાકડાંપર ચઢી ગઈ, ને અનજના ફરેતાએ તેણીની રણીઆમણી આંખો હમેશને માટે ખંધ કરી દીધી.

ને કે તેણીને આદરમાન સાથે ભુમીદા કરવામાં આવી ન હતી, તેપણુ તેણીની વીઢણુ ધીરજ, મમતા, અને સખાવત, કાઈપણુ ભુમી ગયું ન હતું, કાંકે પ્યારમાં બેહેતો, તેણીની ઉદારતા તથા સાંતી એજ તેણીની હંમેશની માદગારીની નીશાની હતી.

મેઠમ રોલેન્ડની હીમત તથા ધીરજ.

“ભુગ્રાઈમાંથી ભઝાઈ તારી કંદારી એ એક ગતી ઉત્તમ કર્મ, તથા સદાચારુની મદદે કમનસીબ બનાવેતો બહુ રૂપ આપવું એજ સર્વથી શોભામયન હુન્નર છે.”

મેઠમ રોલેન્ડે જે અનેક સંકટો તથા આફતો વેકતાં જે વીઢણુ ધીરજ તથા અસાધારણ સહન શક્તી બતાવી હતી તેનું બધાન આજે જરૂર કરવું જોઈએ—કાંકે તેણીની આવી ચમતકારી ધીરજ જોઈ લોકો હજુ પણ તેની વખાણુ ગાણ છે.

જ્યારે તેણીને કેદખાનામાં નાખવામાં આવી હતી, તેનું મર્યાદા પોતાની “ગયરી” માં આ પ્રમાણે આવે છે:—

“મે” જે વેળા પોતાને ચાર દીવાલોની આંદર બંધ થયલી જોઈ ને એક મેથું બીજાનું મજરદાની વજર ખુલામાં પડેલું જોયું ને ચારે તરફથી બધેળા આપવા લાગી, સારેજ મને માઝગ પડયું કે હું કેદખાનામાં છું. જેમ તેમ કરીને મેં તારી સમાપ લાં કીધી, ને જ્યારે મારી નજર સગડી, આદર તકી ચો ઈસાદી પર પડી, સારે બીજી મીજે વધારે માંગવાને બદલે તે કીરતારના મુકરના કરી બેઠી, ને રાત પડતાં મારા બીજાના પર ગઈ; સવારના ઉઠનાંજ મારો વકીલ જે કામસર આવ્યો હતો તેની મુશકાત લીધી. મારી આપી હાસત જોઈ તેને ધણે ખેદ થતો હતો; જોકે તે મોહડે આમ જોડ્યો નહી, તેપણુ તેના મેથુઆશપરથી હું તુરત સહમજ ગઈ, બાહેર લોકમાં ધણી ગચગચ થતી હતી તથા ઢોંગ પણ વારંવાર વાગતાં હતાં. પણ બાહેર શું બીના બનતી હતી તેની મને બીઝકુઝ ખબર મળી નહી.

મેં મનમાં પકેટ દેશવ દરી લીધો હતો કે મારો પ્રાણુ બખ-શવાને માટે મારા સત્તાપનારાઓની કદી પણ ચાળેજ કરવી નહી અને મરવાની મને કાંઈ આતાશની હતી નહી, કાંકે જેનું અંતઃકરણુ પવીત છે, તે પછી તેને શાની બીક તથા ભો? જે મારા દુશમનો મને મારી નાખવાને આવચો તે હું ઈશ્વર ઈચ્છતે તાણે ચર્ઈશ ને જે પ્રમાણે કાંઈ હમેશગીના આરામની જગા પર જવાને માનવી જેટલી બધી ખુશી દેખાડે છે તે પ્રમાણે આ શાની દુન્યા તર્ક કરવાને રાજ ચર્ઈશ.”

જે વેળા હું જેમમાં દાંસેમાની ભાષ્યની ઓરડામાં ગઈ તે વેળા મને મારી નીમકદમક દાસી લઈ મઝી ને મારી આની દાસત જોઈ વજગી પડીને જરણેજર રડવા લાગી ને મારી આંખોમાંથી પણ આંસુની નેહરોએ વેકવાનું ચર કીધું.

હું મારી મોજમજમાં કદી પણ ધણે ખરચ કરતી ન હતી ને હવે મનમાં એકદમ એવી ઈચ્છા થઈ કે હું ખુદ પોતા પર અજમાવીને જોઈ કે માણસ જાત સહન શક્તીની મદદથી જે આદે તે પોતાની હાજતો કેટલી બધી કમ કરી શકે છે—કેદખાનામાં મને ચાર દીવસ થયા પછી હું મારો નાસ્તો કમ

કરતી ગઈ ને આદે તથા કારીને દેઢણુ પાણી પીવા લાગી ને બપોરના કાંઈ સાદું ખાનું લેવાને સર કીધું, જે સારાં પકયાનો આવતાં તે બીજા કમનસીબ બંધવાઓ માટે મોકલાવતી હતી.”

જોકે તેણી સારી પેટે જાણતી હતી કે તેણીને કતલ કરવામાં આવશે, તે પણ પોતાની હીમત કાંઈ પણ વેળા છોડી નહી; તેણી અધીર વધતી, હૈયાં મુગમુરત કદની અજળા હતી; દર એક માણસ-પછી તોલેવંત કે કંગાળ-જે બારી આગળ આવી ઉજું રહેવું તેની સાથે ઘણી સબતતા, દુશવારી તથા દુરબંદ-શીથી વાતમીત કરી તેઓને છક કરી દેતી હતી ને જ્યારે પોતાની એકધુરી વાદાંતી દીકરી તથા ખાવંદની યાદ આવતી સારેજ પોતાની દોમળ આંખોમાંથી ખ્યારનાં આંસુ ટપકાવતી હતી.

જે દહારે તેણીને કતલ કરવાની હતી તે દીવસે તેણીએ ઘણી સંભાળથી નાહી ધોઈ, મુઘ ઉજળો પોશાક પહેરી, પોતીકા નાગન જેવા મુઘેશ છુટા રાખ્યા હતા.

તેણીની પાસેના ઓરડામાં એક બીજા બંધવાને કેદ કરવામાં આવ્યો હતો, કે જેની સગ કનચ કરવાની હતી, તે બીચારે પોતાની ગેરવાજબી સગ સદમજ રમકૂટ કરતો હતો, પણ આ પરમાર્થો બાનુંજે પોતાની જાતી ચમનકારીક હીમત તથા ધીરજથી અસરકારક બોલોમાં સદમજબીને તેને એવો શાંત પાડ્યો કે લોકોએ તેને એક થે વેળા હતો દોડો. જ્યારે તેણી કતલ કરવાની જગા પર આવી લાગી ને જ્યારે તેણીની નજર સંવતનનાનાં બંધાવમાં પર પડી, સારે તેની તરફ જુઠીને આ યાદ રાખ્યા જોગ શરૂએ ઓચરી પોતાનો વાદા-લો પ્રાણુ મુઠી દીધે:—“આ સ્વતંત્રતા દેવી! તારે લીધે કેટળા બધા મુનાદ કરવામાં આવે છે!”

માણુકબાઈ દા.૦ શરારક.

વ હે મ ત જ વા વી રો.

જુડી જગ માયા ધન ને માન—એ રાહ.

ના કરો મગજમાં વહેમનું કામ,
સમજ ઈનસાન નાહાન—ના કરો.

બાઈ બહેનો ને મીત્રો બેશી પડ્યાં છે અંજણુ,
બસા બસાઓ થયા છે નાહેકમાં બંદાન—ના કરો.

યુવો વહેમ છે દુઃખનું મુળ મુખને સગામ,
વહેમ દેસમાં આદમીઓ અને છે પુર બેશામ—ના કરો.

સમજુ આદમ હોશવાર રહી નાં ધરો વહેમની ઝેરી જામ,
કંગાળ વહેમ છે હંદગીમાં કાતીલ એર સમાન—ના કરો.

મીસ તઈ જમરોદહ ડીક.

એક અવીચારી કામ.

પ્રકરણ ૩ થું.

મંચુની ઘાલત.

ફોસા! ગરીબ ખીચારી પીરોળ! મંચુ માખણને તેનાં માથાપે જે અપમાન કાઢ્યું તે પીરોળ ખખે શરી નહીં, તેને મંચુની બદ્ધ કયા લાગવા માંડી. દરરોજ દરવા બંધ સારે તેણે આપેલી જાણસ પોતે પેટરવને તેણીએ જે ખાંચે દીધથી મંચુને વચન આપ્યું હતું તે હવે પોતાના માથાપની ફાટતને લીધે તેને તોડ્યું પડ્યું અને તેથી ખીચારી પીરોળ પોતાના મનમાં બહુજ મુઝાવા લાગી; તે, દુઢાડે તેણી દરવા મર્ઠ લાં તેને કશું જોવા કરવા કે જોવાય પણ મંચુ નહીં. તે હમેશની ગાંધક આંશે સાંજના શુંદર વખતે પવનની નરમ લેકડીમાં ફરતાં ફરતાં પોતાનાં માથાપ સાથ કંઈ પણ વાતચીત કરી શકી નહીં, અને તેમજ તેઓખી જણે કે પીરોળને કેરોએકે ગોરા વાંક પડ્યો હોય તેમ તે દુઢાડે તેની સાથ જોડવાના અખાસ દીધા અને એ પ્રમાણે તેઓ તે દુઢાડે રસાયણની માફક ફરી, જલદીથી પાછાં ઘેર આવ્યાં. પીરોળનાં મનમાં આખો વખત મંચુના જીવાર આવ્યા કાપા અને ફરીને ઘર આવ્યાં સારે તેને ઘણી બેચેની લાગવા માંડી અને તે દીવસે તેણીએ કશું ખાઈ પચી નહીં. ખાવા તો તેને મુદ્દ મળતું ન હતું પણ તેખી માથાપની ધાકને લીધે તેણીએ બાણાં ઉપર બેસીને જેમ તેમ બે ચાર ભુક ગયે હતાં; અને પછી તે દીવસે રોજની માફક ખાઈને માથાપ સાથ વાતચીત કરવા બેસવાના તદન અખાસ દીધા, અને માથું દુઢાડવાનું બાદલું કાઢી જલદીથી સુવા મર્ઠ. તેણીએ જોવાવાનાં ઘણાંથી ફાડાં માર્યાં, પણ મોડી રાત સુધી તેણીને મુદ્દ જોવા આવી નહીં અને પોતાનાં માથાપને મંચુ વીરે એકેકો બધો પીકાર કેમ લાગેતો હશે તેવું કારણ શોધી કહાડવાના વીચારમાં તે વીચારમાં ઘણી મોડી રાત સુધી જાગ્યા કાપી. બે કે મંચુ કાંઈ ઘણો ખુબ મુરત ન હતો, તોપણ તેનામાં ઘણા સારા ગુણો હતા; તે ઘણો નમનતાઈવાસો, બહા ખવાસો અને ગાણુ હતા, તો બે કે તેની પાસ કડીપણુ દોષત હતી નહીં. તેના જપલા પોતાના વખતમાં પૈસાવાળા ગણાતા હતા ખરા, તોપણ તેમની પાસે ઝાઝી દોષત હતી નહીં, અને વળી જે કાંઈ ચોડું રહ્યું હતું તે તેના જાપે પોતાના પદા-બાઈને જુવાર અને હુઆઓની સોજનમાંથી ઊડવા માટે ખરચીને પુકે કરી મુક્યું હતું, અને

વળી તે નાની ઉમરે ખરણ પામવાથી ખીચારો મંચુ તદન ગરીબીમાં હતો. તે પેહેલાં મુળઈ આવી, ઉપર કહી ગયા તેમ દુકાનદારને લાં ચાકરી રહેતા. પણ પછી તેણે મંચુ સાથ જામ કરવાની મરજ જણાવ્યાથી તેણે પોતાના જપવાના વારસામાં એક ઘર જે તેને માટે રહી ગયું હતું, તેવેથી નાંખી પોતાની મા અને એક માસીનો દીકરા જેનાં માથાપ ગમી ગયાથી તેની માએ પોતાની સાથે રાખ્યો હતો, તેમને મુળઈ જોવાથી એક નાનું ઘર બાંહે લઈ રાખ્યાં. સાર પછી તેના બાપાને તેની ઉપર વીશ્વાસ મળ્યુંત થતા ગયો અને તેણે સમજું મંચુને સોંપ્યું. આ વખતથી તેમને વખત સારો જવા માંડ્યો, અને મંચુની માએ પોતે મંચુને સારી તરબીયત આપવા અને ઉધારવા માટે લીધેલી સઘળી જેદમતને આપી બદલા જેઈ જોતાં. ઉપધાર માની હવે પોતાના ઘણીને ગમી જુદી જઈ પોતાના આ પહેલા પુત્ર સાથ જુદી પુણાવીથી દદાયા કહાડવા લાગી. પણ તેમની મુશ્કાલી કાઢો વખત ટકી નહીં. તેમાં એક નધારેલી અડચણ આવી પડી. તેની બેદનનો દીકરો નવજ, જેને તેણે પોતાનાં બચ્ચાંની માફક પાળ્યો હતો તે માંડો પડ્યો, તેને સખત તાવ લાગ્ય પડી, બે મહીના સુધી તેની આંદળીમાં સાજો થવાની કશી નીશાની જણાઈ નહીં અને સેવરે ડાકટરો પણ ધારડી આપવા લાગ્યા; એટલું છતાં મંચુ અને તેની મા મજુરીથી તેની ચાકરી કરવા અને જોડા ઉપર બેરોસો રાખવા લાગ્યાં, અને એમ કરતાં સેવરે જોડાએ તેમની અરજ ઉપર ધ્યાન આપ્યું અને નવજ સાજો થતા ગયો.

પ્રકરણ ૪ થું.

મંચુને ત્યાંની ઝીનજસ.

પીરોળના જાપને લાં મંચુએ આપેલી જાણસના દાખડા ઉપરથી જે તેણે માર્યાં, સાર પછી ચોરે દુઢાડે પીરોળ પાછી પોતાની માસીને લાં રહેવા મર્ઠ. આ વખત મંચુ સાથ પાછી તેણીને મુશ્કાત ધઈ અને તેઓ વચ્ચે પેસી જાણસની કાંઈ વાત નીકળી. પીરોળને પેહેલાં તો જે જાણ્યું હતું તે સમજું કંડી દેવાનું મન થયું, પણ પછી અખાસ કરી મર્ઠ; અને મંચુએ પોતાની મરજ ઉપરત કશું તેણીને કહેવાની દરજ પાડી નહીં.

મંચુ ગયા પછી પીરોળએ પોતાની માસીને મંચુ વીરોળ વીચાર પુછ્યો, અને તેની માસીએ તેને સારો અને આખર-દાર માણસ કહેવાથી પીરોળ અતઃપરણી ખુશી ધઈ. પણ પીરોળ જેમ મંચુ વીરે પોતાને અનેક વીચારો આપ્યા છતાં સમજું મનમાંજ રાખી મુગી બેઠી હતી, તેમ કાંઈ તેનાં માથાપે કાઢ્યું નહીં. તેના જાપે તો પોતાની ઘણીંણીએ કહેલી વાત ઉપરથી મંચુને એક હુઆ પોશાગીર તરીકે જોડામાં બહેર કાપી, અને આ અપવા જલદીથી બહેર ફેલાઈ મર્ઠ. વળી મંચુ મુળઈમાં નવોજ આવેલો હોવાથી ફેરલાડા તેના વીશે હોરમસહને પુછવા આવ્યા અને હોરમસહએ તેમને સારી પેડે સહરાવી સહરાવીને વાત કાપી. વળી હોરમસહ

સાંકે માણસ ગણાતા હોવાથી બધા જણ તેવજીનું કહેણ માનવા લાગ્યા.

બાહર જ્યારે મંચુ વીરો આવી આવી ચરયા ચાલતી હતી, ત્યારે તેનાં ધરમાં તો કાંઈ જુદાજુદા વીચારો થતા હતા. આ વખતે પેરો મંચુની માસીના દીકરા જેને તે પોતાના બાઈ બરોબર ગણતો અને કહેતો હતો, તે પોતાની માંદગીમાંથી સાંજે થવા માંડ્યો હતો અને તેથી મંચુ અને તેની મા પુથાથ દીકરાં હતાં. હવે આવાના મહીનામાં નવજુનું વરસ હતું અને તે બીચારી આવો ચરતોતરે માંદગીમાંથી સાંજે થયો હતો માટે તેની માસીએ તેનાં વરસને દહાડે કાંઈ ખાવા જમવાનું કરવા અને તે દહાડો કોઈ પાંચ રોકાને ધરમાં બોલાવી ખુશી ખુશાલી અને રંગ રાગમાં ગુનરવાતો પોતાનો વીચાર પોતાના પુત્ર મંચુને કહેશે. મંચુને હાલ નવજુની માંદગીમાં લગાર ખરચ બહુ થવાથી હાલ નવા ખરચમાં નહીં પડવાનો વીચાર આખાથી પેહેલાં તો તે પોતાની માનાં ચોડાડાં તરફ તીકવા લાગ્યો, પણ પછી માને દશગીર ન કરવા હેતુથી તેણે તેવજીની માંગણી કમચ કીધી. બંને મા દીકરાંએ જેસી દોસ્ત આસનાવને તેડાં કરવાનાં નામે લખી કહાડ્યાં અને હવે તેડાં કરવા કહેણે જવું તેના વીચારમાં પડ્યાં. મંચુને તરતજ કોઈ વીચાર આવ્યો અને તેણે હાલના મુખરેલા ખાત્રા પ્રમાણે કાંઈ છપાવવાનો પોતાનો વીચાર અને કહેણ અને તે તેવજી કમચી.

બીજે એક મહીનો નીકળી ગયો. નવજુ પણ હવે તદન સાંજે થયો અને તેની સાકરોદ પણ આવી. મંચુએ નવજુનાં વરસને એક દીવસ આગમય પોતે છપાવેલાં તેડાંના કાંઈ સંધે કેટણે પોંદ્યાડ્યા.

મંચુને લાંબાં તેડાંના કાંઈ પોતાને લાંબાં આવ્યા પછી બીજે દહાડે સદવારનાં પોહિરમાં ખીરોળની માસીની દીકરી શુભા ખીરોળને લાંબાં આવી. આવતાંને વાર ને ખીરોળને કેર બરવા બેઠેલી જોઈ અજબ ધઈ બોલી, “કેમ? ખીરોળ? કેમ છેઓ? કેમ? આજે કેવો ભપકો કરવાનાં છેઓ? કાંઈ હજુ કંઈ જેસી રહયાં? વરસ ખાવા નથી આવવાનાં કે?”

શુભાના ઉપચાસાધરી સવારોથી તેનાં માસી અજબ ધઈ “બંને છોકરીઓ તરફ તીકવા પડ્યાં અને ‘ખીરોળ બીચારી રંગને વળી કંઈ તે દહાડે યશું તેમ તોફાન થાય કરીને બીહવા લાગી. ચોડા વાર શુભા તરફ તેનાં માસીએ એકી ત. ગરે જોયા પછી પુછ્યું, ‘શુભા શું છે? તું કાણું વરસ ખાવા જવા કહેય? તું જવાની છે કે? કો જવાની છે? અને તો બરા કહે! મરે અને તો કંઈ જાણુતાંથી નથી.”

“હું શું? ખીરોળ, તારે કાંઈ તમારી ઉપર કાંઈ નહીં આવ્યો કે?” માસીના ઉપસા સવારથી શુભા અજબ ધઈ ખીરોળ તરફ જોઈને બોલી.

આથી તો વળી બીચારી ખીરોળ વધારે બીહવા લાગી. જો આ વખત તેની મા તેની પાસે નહીં હોત તો તે બંધી માત્ર શુભાને કહેતો અને ફરીથી મંચુને લગતી વાત પોતાની

મા આગળ નહીં કહાડવાને તેને સમજાવતો, પણ તેની મા પાસે બેઠેલી હોવાથી તેમ બંધુ નહીં, અને ખીરોળને મુખી બેઠેલી જોઈ શુભા વળી પાછી બોલી, “હું એમ કેમ? કંઈ ભુલ થઈ હશે? માણસને ઘેર નહીં મચ્યું હોય! જબુ તમારે ઘેરની ઈલાણી તો કાંઈ મંચોરણ પોતે આવીને મારી પાસે લખાવી લઈ ગયા હતા અને વળી રાતેબી મને તમને લઈને સમગ્રેથી આવવાને દીનગાર સાથે પ્રસાણને આવકાર. દેવા તેડું કરી ગયા. એવણે મને બોહિસ કરીને તમુજી સમગ્રે લઈ જવા કહ્યું હતું, તેથી તો હું બી આડ વાગમાં નવાર મધને ચડી આવી.”

શુભાને આ પ્રમાણે બોલતાં સાંભળી હીરોળાઈ પોતાની દીકરી તરફ કરીને બોલ્યાં, “એ શું છે શું, ખીરોળ? ને કંઈ જાણેય કે? કંઈ મંચોરણને લાંબી ચીટીચીટી આવીય? તુને કંઈ ખબર છે? નહીં તો જોની રાગને પુછની? તેણે કેટ કહી હોય તો?”

અર્થ કાંઈ મંચુને લાંબો કાંઈ ખીરોળ ઉપર આવ્યો ત્યારે તે પેહેલે ખીરોળનાજ હાથમાં આખાથી તેણીએ ઊંચો મુક્યો હતો અને તે વીરો દાંધને કહ્યું જણાઈયું ન હતું, કેમકે તેનાં મા બાપ મંચુને બહુ પીકારતાં હતાં, અને વળી આ વાત જાણીને કંઈ નવું આંખીઆઈ કરી શકી તેને માંસ જેલ દેશે કરીને ‘ખીરોળ મુખી બેઠી હતી, પણ શુભાના આવવાથી સંધે ભરમ ફરી ગયો.

શુભા અને તેની મા જરાબાંને મંચોરણ તેડું કરે ને ખીરોળને અને તેની માને ન કરે જો વીચારથી ખીરોળની માને યશું અપમાન જેવું લાગ્યું, તેથી તેણીએ કંઈથી કરીને ચીટી આવેલી જાણવાના વીચારથી ખીરોળને ઉપસો સવાલ પુછ્યો હતો અને આ વખતે તેવજુ મંચુ તરફનો સંધે પીકાર જુલવી ગયલાં અને નરમ પડેલાં જોઈને ખીરોળએબી બધું અરેખઈ માને કહી દીધું.

મકરણ પ પ પ.

માથે આવેલી આકત.

દીકરીના ખુશાસાથી હવે ખીરોળનાં મા ખુશ ખુશ થઈ ગયાં, અને મંચુ સાથે જાણે પોતાને કેમકે દોસ્તી હોય તેમ ખીરોળને કેટલોક દીકાસો હઈ, તેના બાપની રજ લઈ આવવા ગયાં. જતી વખતે વચાઈ લઈ તેવજુ પીમાં અને શુભાને કહ્યું, “અરે દીકરી તું જો તો ખરી હું તારા બાપને દગણું દેટાણું લાજી, એ ના શું કહે! જોનાથી ના કહેવાય નહીં. જો દીકરી ખીરોળ, હવે અવાડે ધઈ ગોચુય તેથી તું તાકે સીમ વાતું રહેવા દે, ને હું આતું એટલામાં કપડાં કહાડીને તૈયાર થા.”

માતા ઉપસા બોલેથી ખીરોળની ખુશાસીને પાર રહ્યો નહીં, તોપણ માતા આવ્યા બોલવા છતાં તેણીને બાપની ધારતી લાગી અને બોલી, “પણ માયજ, બાવા ના કહેશે ત્યારે?”

હીરોળાઈ દીકરીનો ઉપસો વાક્ય સાંભળી જતાં જતાં બોલ્યાં “અરે નહીં નહીં! મેં તુને કહ્યું કેની! તારો બાપ ના

શું કહેતાં તો તે ના કહેશે તો હું કેવી છેલ્લી ! આજ હવે વેડી બા ! ખીચારી શુંમાં કેટલો વાર તારે સાર ખોલી યમા કરે !"

પીરોજની હજી ખાતરી થઈ નહી, કેમકે તે બહુલી હતી કે તેનો બાપ જે કંઈ બોલતો તેજ હમેશ કરતો, અને બે તે હમણાંથી એક વખત પીરોજને મચેરેને લાંબા જવા ના કહે, તો તે કહે તો તે કદી પાછો સમજવાનો નથી; પણ તોખી વળી કપડાં નહી બદલે તો મા ગુસ્સે યાપ કરીને શુઝાંની સાથ પોતાના ઓરડામાં કપડાં કઢાડવા ગઈ.

હવે આણીગમ હીરાંખાઈ દીકરીને દીકરાસો ઈઈ પોતાના ધણી આગળ ગયાં અને પીરોજને મચુને લાંબું તેડું આપ્યાની વાત કરીને તેને લાંબાં શુઝાં સાથ મોકલવા માંગી. હોરમજી પોતાની ધણીઆણીને આટલા વારમાં મચુની તરફ યઈ જતાં જોઈ ધણી અત્યય થયા. વળી તેવણુ પોતે તો કઈથી કરી ને મચુને દુસાવવાને અને તેને એક લુચ્ચા ચોટા તરીકે દુન્યામાં બહોર કરવાને એટલા તો રોષપક્ષા હતા કે તેવણુનાં મનમાં આવજ કેટલા બધા દહાડા યમાની મચુનો ને મચુનોજ વીચાર આવ્યા કરતો હતો. માટે તેવણુ આ વખતે પીરોજને મચુને લાંબું મોકલવા પોતાનો પાકો કંચ પોતાનાં ધણીઆણીને કહેયો અને તરતજ દગલી પાયડી ચેદરી લઈ બહાર ચાલી ગયા. તેવણુનાં ધણીઆણીએ તેવણુને અનેક તકરોથી સમજાવવા મૂઆ પણ તે કશુંથી સાંભળવા તેવણુ ધરમાં ઉભાજ નહી રહયા.

હોરમજીએ બાહરથી ખબર કઢાડતાં મચુને ચોડું કરજ છે કરી ખબર મેળવી, અને પછી તેના માંગનારાઓની શોધમાં નીકળ્યા; એમ કરતાં તેમાં તેવણુ ક્ષેત્ર પામ્યા. પછી તેવણુ તેના કુટલાકને ઘર દોસ્તી માંડી જવા માંડ્યું, અને સેહન બહાણે મચુની વાત નીકળતાંજ બણે કે તેને કેવા કહાડખતા હોય તેમ પોતાની ધણીઆણીના કહેવા ઉપરથી મચુ વીરો અસંત ધીક્ષાર બનાવવા લાગ્યા અને તે કેવોએક ગળાંફાંય હોય તેમ તેને વીરો હરેક બાબદમાં ધીક્ષાર દેખાડવા માંડયો. વળી તેણે આગાંડ સુરતમાં પણ યજુઓને રાખ્યા છે કરી પોતાની તરફથી જુદું ઉમેર્યું.

હવે હોરમજી જેવા આજરદાર માણસને મોહરથી આવી વાત સાંભળી તેઓ બહુ અધીરા થઈ ગયા, અને પોતાના પૈસાની માંગણી કરવા મચુ યાસ ગયા. પણ આપણે ઉપર કહ્યું તેમ કમાઈ વધવા છતાં હાલ મચુને ખરચ ધણી થઈ ગયો હતો, તેથી માંગનારાઓને થોડા દહાડા ચોખવા કહ્યું. તેઓને મચુની નરમસભરી શોધી અને તેના કબજાવાથી પેહેલાં તો તેની ઉપર વીશ્વાસ આવ્યો, પણ પછી હોરમજીને મોહરથી દર રોજ તરેહવાર સાંભળી સાંભળીને તેઓએ પોતાની ધીરજ અને મચુ માટેનો સારો વીચાર ખોલી દીધો, અને હવે બે મચુ તેમના રૂપના જલદીથી આપી ન દે તો તેને જેઠમાં મોકલવાનો વીચાર કાઢ્યો. હોરમજીએ પણ આ વીચારને ટેકા આપ્યો, અને વળી એવા એક લુચ્ચાને ઉપાડી પાડ્યા માટે પોતે મદદ આપવા તૈયાર થયા, અને એમ કરીને જ દહાડે મચુને લાંબા ખાણીની મીઝ

લસ બરાવાની હતી તેને એક દીવસ આગમચનું સવળું ચોડું રચી મુછી તે શુભ દીવસે મચુને દુસાવવાનું અને તેનાં ઘર ઉપર દાંચ લાવવાનું નક્કી કરી રાખ્યું અને બ્યારે પીરોજને મચુને લાંબું મોકલવા માટે તેની મા પોતાના ધણી પાસે રજા લેવા ગઈ સારે હોરમજી સવળું મચુની રહયા હતા, અને હવે તેવણુ ખુશાલ દીસે એવાંજ એક કામમાં પોતાનાં વચન પ્રમાણે મદદ આપવા કડપમાં દગલી પાયડી પેહેરી લઈ ધણીજ નરરનાં કામનું બાહણું કાઢી પોતાની ધણીઆણી સાથ વાત કરવા ના પાડી જતા રહયા હતા.

હવે આણીગમ હીરજીને તેના વરે લુચ્ચકારી કાઠવાથી તે બહુજ ગુસ્સે થઈ અને પોતાની દીકરી આગળ જઈ બાપની આવી બેદરકાર માલ માટે પુષ્કળ બખારી, તેના ખારમાં પીરોજને બાપની રજા વગરજ મચુને લાંબું મોકલવા માંગી, પણ પીરોજએ છેક તેમ કરવા આનાકાંની કીધી. આથી તેની માએ પોતાના ધણીને ગુસ્સો દીકરી ઉપર કઢાડવા માંગ્યો. આથી અંતે પીરોજને પોતાની માની મરજી રાખવી પડી અને તે માસીની શુઝાં સાથે મચુને લાંબું તે દહાડે મોજ મારવા ગઈ.

પીરોજ અને શુઝાને આવતાં જોઈ મચુ ધણીજ મધન થઈ ગયો અને તેણે તેમને સાફ આદરમાન આપ્યું. આથી વળી મચુને માટેના સારો વીચાર પીરોજનાં મનમાં મજબુત થતો ગયો. વળી પીરોજ દસમુખા રતમાવાની અને બોલકણી હોવાથી મચુની મા સાથ જલદીથી ભેજાઈ ગઈ, અને તેવણુ નવજી સાથ પણ બંને છોકરીઓને એકબાજુ કરાવી, અને આ પ્રમાણે મચુની માને કહ્યો પડેલાંઓને આવકાર દેવા અને તેમની સારી મેનીજ કરવામાં પીરોજ અને શુઝાં મદદ કરવા લાગી અને મચુની માને આ બંને છોકરીઓ ધણીજ ગમી.

પ્રકરણ ૬ કું.

એવીની આક્રમમાં નધારેલી મદદ.

ઉપર કહ્યું તેમ હોરમજીએ મચુને માટે સવળું છટકું આગળથી માંડી મુછું હતું અને વળી તેવણુ એવાં કામમાં પૈસાની મદદ આપવા કહેલી હોવાથી મચુના બે ત્રણ માંગનારાઓએ તો તરતજ તેમના બોલ પકડી લીધો અને મચુ ઉપર કરવાની માંગવા તૈયાર થયા, અને નવજીનાં વરસને દહાડે મચુને લાંબાં ખાણીની હોરમજીને આગમથી ખબર હોવાથી તેવણુ તેઓને તે દહાડા મુકર કરવાની સલાહ આપી અને એ રીતે બીચારા મચેર માખણાને લાંબી ખુશાલી બરવા દીવસે સરકારી માણસોએ તુડી પડી હુમ મચાવી અને તેમની ખુશાલી હવામાં ઉડવી દઈ બીચારાં આ ગરીબાં કુટુંબને ગમમાં ગીરફતાર કીધું. પણ હજી પોતાની આ નાનાં કુટુંબ ઉપર બહુ મોહરખાની હતી, અને બે કે તેને દુરમતોએ આ ખુશાલી બરેટો દીવસ ખામખા તેમને દુન્યામાં નાખેલી લ.

ગાડવા અને હલકાં પાડવા પસંદ કાઢ્યા હતા, તેપણુ તે તો ખોટાની મેહેરખાનીથી તેમને લાભકારીજ થયાં .

નવયુનાં વરસને દહાડે સાંજે ચાર વાગે તેનાં નાનાં પછુ સફાઈદાર ધરના આગળા ઝોરડામાં મંચુની આ પોતાનાં પ-રોણાંઓ સહીત મેઢેલી હતી, તેવામાં એક વાણીએ મંચેરણ માખણાનું નામ પોકારતો લાં એકદમ ધસી આવ્યો. તરતજ ધરધણીઆણીએ આ ધણીને પીછાળ્યો અને તે વળી પોતાનાં લેણુંની ઉધરાણી કરવા આવ્યો. દશે એવું પીચારી તે તેને પાછલી ગમ લઈ જઈ સમજવવાની તત્તવીજ કરવા લાગી. પછુ એટલામાં તો ખીન્ને એક પરણુ અને પારસી કરી બે જણુ ઝોરડામાં ધુસી આવ્યા અને મંચુના બે માંગનારાઓએ પોતાનાં લેણુંના રૂપીઆ મંચુએ ન આપ્યાથી તેના સામણુ જપત કરવાને દુક્રમ લાવ્યા હતા તે જાહેર કરી, સરકારી કા-પડા પ્રમાણે જો તે ધણીએ રૂપીઆ ન આપે તો તેના ધરનો સામનને રૂપીઆના બદલામાં લઈ જઈ તે વેચી નાખવા માંડ્યો.

આ નધારેથી આકતથી ગરીબ ખીચારી મંચુની માના હોસ કોસ ઉડી ગયા, પછુ તેખી તેણીએ ધીરજથી તે માણુ-એને સમજાવવા માંડ્યાં. આ વખતે મંચુ ધરમાં ન હતો. તે આજે ધરમાં રહેવો હતો ખરો, પછુ હમણાં તેના એક ગો-ત્રનો એકાએક છપ બગડી આવ્યાથી તે ધર જવા નીકળ્યો અને મંચુ તેને ધર સુધા ગયો હતો, માટે તેને આ નવી આકતની તરત વેળા તો કરી ખબર પડી ન હતી; પછુ આ વેળાએ નવડુ ધરમાંજ હતો અને જ્યારે પેલા માંગનારાઓ ધર ધણીઆણીની ધણી સમજાવત છતાં ન સમજ્યા, સારે તેની માંએ નવડુને પોતાના દીકરાને તાખરેતોખ મેલાવવા મોકલ્યો અને દસ મીનીટમાં તો તેખી આવ્યો. મંચુએ માંગનારાઓને માત્ર એકજ અંકવાડયું ચોખવા કહ્યું, પછુ તેઓ સમજનાજ નહી અને બસ તેજ પડીએ સધળો સામન જાય-કવા માંડ્યો. આથી ધરમાંનાં સઘળાં બહુજ નીરાસ થઈ ગયાં, પછુ ગણબંડ વધવાથી પરોણાંઓએ તેમનાં દુઃખમાં ભાગ લીધો, અને મંચુએ તેમને સહનું કહી સંબળાવ્યું, અને સર્વે જણે તેઓને ચોલા દહાડા ચોખવાની અજ્ઞ કાપી. સેવટે તેઓ ન સમજવાથી મંચેરનાં પરોણાંઓ આ આદમીઓ ઉપર બહુ ખીન્નવાયાં અને મંચેરનું શું કરજ છે કરી પ્રુછ્યું. મંચેરે બંને માંગનારાઓ ખળી સાડી ચારસોનું દેવું જણાવ્યું. સાડી ચારસોનું નામ સાંબળતાંજ તે ઝોરડામાં મેઢેલાં એક અંકોર ભાગની પાઈ જેવેજે હજી સુધી આ બાળદમાં કરી પછુ ભાગ લીધો ન હતો, તેજણુ એકદમ ઉડી મંચેર અને તેની મા પાસ આવ્યાં અને તેમને ધણેક દીવાસો દઈતેમનાં દેવાંના રૂપીઆ હાથ તરત પોતે આપી આ માંગનારાઓને અદાથી કહાડવા તૈયાર થયાં અને નવડુ પાસ એક બાડેની વીકટોરયા મંગાવી ધર ગયાં અને પા કલાકમાં તો પાણુસો રૂપી-આની એક નોટ લઈ આવ્યાં, અને સઘળાંઓનાં દેખાંખોલાં-

“આંસો અદા. આવો બાવા મંચેરણ, માણુકપાઈ, તમારી ઉપર આંસો શેડાનું શું શું” દેવું છે તે આંસો નોટ લેઓ ને

સુકી ચાવો. એ નોટ આજે ત્રણ દહાડા થયા મેં” કહાડી મુકી હતી, પછુ એ તમારાંજ બાળગની હરો તે આજે તમને મહેવ. હમણાં મારા હાથમાં જે સુનાંની બાંચરી હતી તે અ-દીસો રૂપીઆની હતી, ને આંસે મારી દીકરીના કાનમાં એ-રિંગ છે તેખી સવા બસેનું છે. એ અને પંદર દહાડા થયા પીરોજશા જવેરીને લાંધી ખરીદ્યુય, પછુ પીરોજશા અમારી ઝોળખાણુના છે તેથી તેવણુ તરતજ મારી પાસે રૂપીઆ લે-વાની ઉતાવળ કાપી નહી, ને મેં પરમ દહાડે આંસે નોટ તેવણુને આપવા મંગાવી સારે તેવણુ તો કદા એકાએક કંઈ કામ નીકળી આવ્યાથી પુણે ગયાછા છે, તે આદ દહાડા રહીને આવશે કરીને એવણનાં માણુસે અને કહ્યું, ને એ નોટ મારાં ખાણુમાં પડી રહીતી તે હવે તમે લેવો, તમારું કરજ અદા કરી આ આપણી હસતી મંડંગીમાં દલગીરી ફેલાવતી ટોળાને જેમ બને તેમ જલદીથી દુર કરો. દીકરી શુધ, લાવ, તારા કાનમાંનું એરિંગ કહાડીને જાણું” શુક, પીરોજશા આવે સારે આપણે તેવણુને એ પાણું આપશું. હવે એ એરિંગના રૂપીઆ આપણે બરવાના નથી.” શુકે અલત પ્રુશલ મેહેરણી અને સઘળાંઓની આનકથી વચ્ચે તરતજ પોતાના કાનમાંથી દી-રાનું એરિંગ કહાડી પોતાની માના હાથમાં શુક્યું.

યોડા વાર સઘળાં સુખ મેઢા પછી મંચેરે આંસુમરી આંસે પોતાનું દેવું સુક્યું અને પછી જરખાઈ આગળ આવી તેમને પડે પડી તેમને મોટો ઉપકાર માન્યો અને તેવણના હાથ-માંથી પેણું એરિંગ પાણું લઈ શુકને તે પેહેરાવવાની આજ્ઞ કરતાં બોલ્યો કે, “શુકો જરખાઈ, પીચારી શુકનું એરિંગ મારે ખાતર રહેવા દેજો, હું એના રૂપયા પીરોજશા જવેરી મુખજ આવશે તેવાજ મેકલી દેવાસ અને ખીજ તમારા રૂ-પયા હું જેમ મારેથી બનશે તેમ પેહેલીજ તકે તમને પોહિં ચાડી દેવા. હું ધાંડ્ય કે એક મહીનાથી વધુ વખત તમને એ તમારી મેહેરખાની માટે ચોખવું નહી પડશે; એટલું બોલી તેણે જરખાઈને તેવણના રૂપયા એક માસમાં આપી દેવાની ચોટી લખી આપી. તે દહાડે રાત્રે સઘળો જણુ હસી ખુશી ચાલે પોત પોતાને સુકામે ગયાં અને મંચેરનાં ધરમાંની મી-જલસ ખલાસ થાય તે પેહેલાં તો તેને માથે આવેલી એક કલાક આગમયની તમામ આકત દુર ધઈ ગઈ.

મકરણ ૭ સુધી

સેવદનો ખુલાસો—સુલાં પીલાનાં લગન.

ઉપલો બનાવ બન્યા પછી નીજે દાંપત્ય જરખાઈ પોતાની મેહેરને લાં ગયાં. આ વખતે હીરાંખાઈ પોતાના ધણી હોર-મણ સાથે રસાયણાં હતાં. આનું કારણ જાણીને જરખાઈ ધણુજ દલગીર થયાં. તે કારણ મંચેરને લાં પીરોજને હીરાં-ખાઈએ બાપની રજ વગર મેકલી તેથી તે માડી બઈએર વચ્ચે મોટા દુઝાએ જાણે અને તેને ત્રણ દહાડા થયા છતાં તેઓ વચ્ચે હજી પાછી સજાદ ધઈ ન હતી. જરખાઈને

આથી બહુ દસગીરી લાગી. અને તેવણે મંચિર અને તેની માની સાહેસાઈ વીરો વણીક વખણ ગાઈ અને તેના પુરવા માટે કેટલાક દાખમા કહી સંભળાવી તેઓ વચ્ચે સલાહ કરાવી. એમ કરતાં હવે હોરમસજ અને હીરાંગાધને પણ તેઓ સારા માણસ લાગવા માંડ્યાં અને હોરમસજને જે કાંઈ આવે તેમની સાથે ચલાવી હતી તે માટે તેવણે બહુજ પસ્તાયા અને જરબાઈ ગરીબ છતાં તેવણે આપાં નેક માણસોને દુખમાં મદદ કીધી ને પોતે તો ઉલટું તેમને દુખ દીધું એ વીચારથી તે બંને માડી બઈએરને થયું દુઃખ લાગ્યું, અને તેને માટે પેઢલી તક તેઓએ મનુ અને તેની માને મળી પોતાના પસ્તાયો જાહેર કરી તેઓને જોઈતી મદદ આપવાનો ઠેઠા કર્યો.

• સાર પછી એક મહીને હોરમસજને લાં જરબાઈ પાછાં આપ્યાં અને પોતાની દીકરી સુમતિ મનુની માસીના દીકરા નવજી સાથે અદરાવવાનો પોતાનો વીચાર તેમને કહી તેવણને તે દહાડે પોતાને લાં આપવાનું તેડું કીધું. આ ખખરથી હીરાંગાઈ અને હોરમસજ બંને ધણા ખુશી થયાં અને યુવાં અદરાઈ તેજ દહાડે તેઓએ પોતાની દીકરી પીરોજને પણ મનુ સાથે અદરાવવાની વાત કરી, બંને જયુની મરજી પુઠી અને બંનેની રાજી ખુશીથી પીરોજની માસીને લાંજ યુવાં અદરાઈ તેજ દહાડે તેઓ પણ અદરાયાં અને સાર પછી આઠ દહાડે તેમનાં સાથેજ લગન થયાં.

હવે હોરમસજ ને હીરાંગાઈ પોતાના એક વખતના ધીક્કારે મનુ માખખાને મંચેરસાદનાં લાડકાં નામથી બોલાવી પોતાના દીકરા માફક ચાહવા લાગ્યાં અને પોતાનાં ધરમાંનાં સધળાં બાહુતને ખાધી કરાવી એક માગ જરબાઈને અને બીજે મંચેરસાદને આપી સધળાં સાથેજ એકજ ધરમાં રહ્યાં અને આગલી પાછલી સધળાં લુહી જઈદસી ખુશીથી પોતાના દહાડા સુખમાં સુખરવા લાગ્યાં.

[સાંધણ પૂર] રીરીનખાઈ રૂસ્તમજ ફ. કં'નાકદર.

ભરવા-ગુ'થવા વીરો.

નાનાં ખાલકને માટે બદીઆન.

આએ સુંદર નાનું બદીઆન ફાટલાં અને પીછાની તરાંદમાં ગુંદવામાં આવે છે.

તેને સાર જોઈતી આંજે-સરેફ શેતવેન્ડ ઉન આંકમ ૨) અને નંબર ૧૩ ના ગુંથવાના લાંબા સુધિયા.

બદીઆનના આગળના જમણી બાજુના લાગતે વાસ્તે-સુધિયાપર પેઢલાં ૫૭ ટાંકા લેવા, અને ત્રણ સાદા બખ્યા અને ત્રણ ઊંચા બખ્યા એ પ્રમાણે ૩૦ હાર કરી જવી. ૩૨ મી હાર-એક આંટા બીજા સુધિયા પર સેરવી લેવા, બે સાદા ગુથો, એક આંટા, બેમાંથી એક, એક સાદો, એ પ્રમાણે ન્યાંથી આએ પ્રમાણે નીશાની કીધી છે લાંબી છે

છેલ સુધી ગુથી જમ્યો. ૩૨ મી હાર-ગોથા બખ્યો. આએ યથા પછી કમ્મર પુરી થશે અને એમાં જે "હાલ" છે તે "રીબીન" પોવા સાથે છે; હવે કમ્મરની ઉપરનો ભાગ કરવા માંડો. પેઢલી હાર-પેઢલાં ટાંકા બીજા સુધિયાપર સેરવી લેવા. એક સાદો, નવજી વખત બેમાંથી એક, એક આંટા, અને પાંચ સાદા, એક આંટા, ત્રણ વખત બેમાંથી એક, એક સાદો; પાંચ આએ નીશાનીથી* કરી જવો. છેડે એક આંટા સુધિયા પર રહેશે, જે સાદો ગુથો. બીજી હાર-ગોથા બખ્યો. ત્રીજી હાર-સાદો બખ્યો. ૪ થી હાર-ગોથા બખ્યો. આએ ચાર હારો ૧૭ વખત કરો, જેથી ફાટલાંની ૧૮ તરાંદ થશે. હવે પછીની હાર ગરદનને વાસ્તે-સુધિયાપરથી ૨૦ ટાંકા ઉતારી બધ કરો અને બાકીના ૩૭ ટાંકાપર ઉપર પ્રમાણે ૧ તરાંદ ગુથો અને સાર પછી બધ કરો.

હવે આગળના ટાંકા બાજુના લાગતે વાસ્તે-સુધિયા પર ૫૭ ટાંકા લેવા અને ઉપર જેમ જમણી બાજુનો ભાગ ગુથયો તેજ પ્રમાણે ગુથી જરૂં પછી ઉપર ન્યારે ગરદન કરતી વખતે ૧૮ મી તરાંદની છેડી હાર પુરી થયા પછી સુધિયા પરથી ૨૦ ટાંકા કઢાડી બધ કરો છે તેને બંદબે આમાં ૧૮ મી તરાંદની છેડી હાર પુરી કરવી નહી, પછી તેજ હારમાંથી ૨૦ ટાંકા કઢાડી બધ કરવા અને બાકીના ૩૭ ટાંકા ઉપર પ્રમાણે બખ્યાને વાસ્તે ગુથી જવા. બોહિંને વાસ્તે-૫૭ ટાંકા સુધિયા પર લેવો, પછી ત્રણ સાદા બખ્યા અને ત્રણ ઊંચા એ પ્રમાણે ૨૨ હાર કરી જમ્યો. સાર પછી ૩૧ અને ૩૨ મી હારો ઉપરના બાગેમાં જેમ કીધી છે તેમ કરો, હવે તરાંદ ઉપર પ્રમાણે રાક કરો. ૧૮ તરાંદ થયા પછી સુધિયા પરથી ઉતારી બધ કરો. બીજી બોહિં પછી એજ માફક કરો. સાર પછી બેડ બોહિં બસાવર સીવો. હવે બેડ આગળના ભાગો અને ગરદનની આસપાસ નીચે પ્રમાણે કીધારી ગુથો. એક વાંકી અણીનો હાથીતાંતો સુધિયા લેવો. પેઢલી હાર આગળના ભાગને છેડેથી નીચેથી રાક કરો. સુધિયાને એક ગુથિલા ટાંકામાં લોટી આંટા લઈ એક સાદો ટાંકા ગુથો. એક સાંકરી એક ગુથિયો ટાંકા છેડી દઈ બીજામાં એક સાદો ટાંકા આંટા લઈને એ પ્રમાણે અડીઆંથી* કરી જમ્યો. બીજી હાર-છેડી હારમાં જે એક સાંકરી ગુથી હતી તેમાં એક આંટા વગરનો સાદો ટાંકા ગુથો, બે સાંકરી, એક આંટા વગરનો ટાંકા આએ સાંકરીઓમાંની પેઢલીમાં; બીજામાં ત્રણ સાદા ટાંકા આંટા લઈને છેડી હારમાંની એક સાંકરી છેડી જમ્યો, બીજામાં એક સાદો આંટા વગરનો ટાંકા ગુથો, અને અડીઆંથી* પાંચ કરો. કમ્મરની આસપાસ બાંધવાને હોલખી રીબીન પોવા. તેજ પ્રમાણે ગરદન આગળ અને બટન ગુથે, ગળાનાં હોલખાં પણ બાંધો.

૫૩.

રીરીન ફ. પાટ

કેલીફોરનીયાનો એક સાહસીક ડાક્ટર જાહેર પાવે છે કે, "જે મારા હાથમાંના કેસમાં હું નીવડેલ તેની પાકવરવનો અરથો ખરચ હું આપું."

સનખીમ નામની આગબોટમાં એક સફર.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

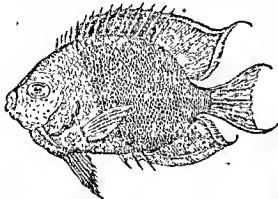
સનીવાર, તા. ૨૭ ડીસેમ્બર-એ કલાક પછી હુમસ બધો નીકળી ગયાથી હમે કીનારે ઉતર્યાં, અને જે બેઠકતના જેવો દેખાય મેં વ્હેયો તેનું હું ખ્યાન કરી શકતી નથી. બોટમાંથી પગ મુકતાં તદન લીલી મખમલ જેવી જમીન, મેઘ-નોથીઆ તથા ખીજાં લાલ ખીજાં દુસો દેગો ઓળો પાણીમાં

૫૨-ઝાડની નીચે આસપાસ લે છે.

પડતો હતો, લાકડાંના ધરોની વચમાં સફેદ રસ્તા, નવી જાતની ફફટના ટગસાઓ જે બીજે ગામ જવા બોટી પતા હતા તે, અને એ સર્વેની પછવાડે તદન લીલાં આપણાથી બરાબ ગ-પથી ટેકડીઓ ઉતરતાંને વાર નજરે પડતાં.

ચેપીતીના રસ્તાઓને ઘણાં મોટાં મોટાં જેવાં કે “૩ ફરી-નોલી” તથા “૩ ફ પારી” ફરી નામે આપવામાં આવ્યાં છે; અને રસ્તાની બંને બાજુએ મોટાં મોટાં ઝાડો છે. એ ઝાડો ઊંચાં ઘૂંઈ એક એકની સાથ મઝી જાય છે, અને નીચેથી જતાં પાતરાંના યુગડાના જેવું લાગે છે. હમે જીડીશ દાનસ-હને પડ ગયાં, અને તેવજે હમેને ઘણો સાસો આવકાર દી-ધો, અને ચેપીતીને લગતી ઘણીક વાતો કહી. હમે પાંચ વા-ગને “ગ્યાનસ” તથા “૩જેશ” નામની બોટમાં પરવાળાંના

૫૫-ચીતોડન નામની માછલી.

ખાંડો બેવા ગયાં, બધાં હમે ઘણીએક લાલ, બધુ, પીની, સુનેરી, અને જાંજુરી, પડાની તથા કીપડાંવારી માછલીઓ બેઈ અને છેડે સરવાયે અંધારૂં થયું તારે હમારી વાટ તરફ પાછાં ફર્યાં.

આતવાર, તા. ૨૭ ડીસેમ્બર-આજે સડવારે હમે થોડાંક જણાં પોણા પાંચ વાગે કીનારે ગયાં, કારણકે અહીં દર આ-તવારે મોટી બજાર બરાય છે, અને દરેક જણ જે કાંઈ પો-તાની પાસે વેચવા લામકર્ત હોય તે તદને આવે છે. વેચનારા

૫૬-ચીતોડન પ્લેગમેનસ.

મગર થોડીક માછલી લઈ જતો હતો, અને તેની પછવાડે એક હોરના દાઘમાં થોડીક તરકારી હતી, તેઓ મચ્યા, અને હમારી સાથે ઓળખાણ કરી. તેણે હમેને કહ્યું કે તે “ચેપીતી” નો વડો તથા પોતાર શણીનો સગો હતો, અને હમેને પોતાનાં ધરમાં તેડમાં. તેવજુ ઉંચેઘ ઘણું થોડું બો-લતા હતા, અને તેવજુનો હોકરો તેડજુજ થોડું ફેન્ચ બો-લતો હતો, જેથી હમે કાંઈ ઘણી વાત કરી શક્યાં નહી. તેવજુ અને થોડાંક સીપાઈઓનાં ચીસો આપ્યાં, જે તેવજુના નાના અમીઆર વરસના હોકરાએ ચીતારેલાં હતાં. હમે સાડા સાન વાગે સનખીમ પર ગયાં, બધાંથી જગદી નાસ્તો ખાઈ દેવળમાં આવવા પાછાં નીકળ્યાં. દેવળ બરપુર હતું અને ફેટલાંક લોકને જગ્યા નહીં મળવાથી તેઓ સીડી ઉપર બેઠાં હતાં. દેવળમાંથી હમે ગાડીમાં બેસી આંખાની ગીચ ઝાડી-ઓમાંથી “દાખાતોઆ” ના મુખ્ય દરવાજામાં દાખલ થયાં. દાખાતોઆ એક ચોખ્ખો ઝાવતીનાં છાપડોનો અને આજુબાજુ મોટા વરંદા સાથનો બંગલો છે.

નાસ્ત પછી મીસીસ બ્રેનદરે અને લાંબી દેશી ઝોરતનો પોસાક પેહેરાઓ અને હમે ગાડીમાં બેસી એક જગમ પસાર કરી લાંબી પગે ચાલતાં “દાખાતોઆ” નો પાણીનો ઘોધ અને કીશ્વો બેવા ગયાં. આ ઘોધ ૬૦૦ ફીટ ઊંચેથી એક સીધી ટેકડી ઉપરથી પડે છે, અને નીચે આવે છે તેટલાં પાણીના રંગ બદલાતા હોય એવું દેખાય છે. થોડાક વખત આસાએસ લીધા પછી હમે કીશ્વો ઉપર ગયાં, જે ઘણી બેવા લાલક જગ્યા છે, કારણકે આ જગ્યા ઉપરથી અહીંના દેશીઓ ઘણો લાંબો વખત સુધી ફેન્ચ લોકોની સામે પમા હતા. થોડીક ઓખેરી ખાઈ

અરાખું થઈ અરફ જેવું પાણી પી, તથા લગાઈની ધણીક વાત સોમળી હમે પાછાં ફર્યાં.

૫૭—કાશાતોઆતો પાણીનો ઘોષ.

ખીને દીપકો સદવારે સાચાં વાગે નાસો ખાઈને ૮ વાગે કીનારે ગયાં, જ્યાં હમારે માટે બે યોગાની એક અમેરીકન ગાડી જેમાં ત્રણ બેઠકો એક એકની પછારે હતી, તે ખોલી થતી હતી. તેમાં બેસી હમે સાચાં નવ વાગે “પુનોધ્યા” આવી પુખ્યાં, જ્યાં યોગા બઢી હમે હમારી મુસાફરી પાછી સાર કરી, અને છેક અપોરના એક નાનાં ઝુપડાં આગળ આવી પહોંચ્યાં. એ ઝુપડાં ઉપર રેમ્પોનાં કરી પાટ્યું મારેલું હતું. હમે અંદર ભડતેના ધણીને હમારે સાર ખાણું પકાવવા કહ્યું, અને તેડલા વખતમાં હમે દરીઆમાં નાહવા ગયાં. પાછાં ફર્યાં ત્યારે ઘણું સારું ખાણું હમારે માટે તૈયાર હતું. હમારો યોગાવાલો જે એક ગીતો દેતો, તેણે હવે ઉતાવળ કાઢી તેથી હમે પાછાં તુરંત નીકળ્યાં. હમેને રસ્તામાં ઘણાંક નાળાંઓ મળ્યાં, જે ફક્ત પાણીથી નહીં પણ આંગ ઘોષા માટે આવેલાં લોકોથી ભરપુર હતાં. યાત્રુની યોગરક્તના રસ્તાને “જુમ રોડ” કહે છે. તે પેહલે દેશનીકાશ કીચેલા બંદીઓના પાસે બંધાવવામાં આવ્યો હતો, અને હમણાં કોઈની શખસ છાકડો ચાપ તો તેને આ રસ્તો ચોતાના ધરથી કેટલોક કટકો વારવા, સમારવા અને સારી હાલતમાં રાખવાની શીક્ષા ચાપ છે. ફક્ત આજ એક તાલીમીનો સારો રસ્તો છે અને યાત્રુના બે યોગા દીપકાવખની આજુબાજુ ફરી વળે છે.

યોગાક વખત પછી હમે “તાસવાઓ” એક જમીનનો નાનો બાગ જે એ બે દીપકાવખને જોડે છે ત્યાં આવી પુખ્યાં, અને ટેકડી ઉપર ચઢી દેખાવ નોચો નો તે ત્રણેય યોગાવખાન

દેખાવો હતો. પાછાં ઉતરી ઘાસના બરેલા રસ્તા ઉપર ચઢી, હમારી રાતના સુવાની જગા ઉપર આવી પુખ્યાં. ખીણની વચમાં આવેલું “હોટેલ ટ લીસધમ” બે ફ્રેન્ચ ખજાસીઓએ રાખેલું છે. આ હોટેલમાં ચાર એરડાઓ છે, બે સુવાના, એક ખેતવાનો અને એક ખાવાનો, જ્યાં હમેને ઘણું સરસ પકાવેલું રાતનું ખાણું મળ્યું; પણ આખી રાત કમારીઓ અને મન્ડરોએ હમેને ગળુ કંટાળો આપ્યો, અને છેલ્લે બાર વાગે તો હું કંટાળીને ઉઠી ને જાગમાં ગઈ, જ્યાંથી ભારે વરસાદ આવવાના અખખથી દડી વાગે મને પાછું અંદર આવવાની ફરજ પડી. પણ પાછાં સદવારના છ વાગે હમે નીકળ્યાં અને નતભનનાં આપાણીથી બરેલાં જગડોમાં યઈ, જ્યારે એક ટીકાલે યોગાઓ બઢી ખાણું ખાઈ “પોઈન્ટ ધીનસ” પસાર કરી પેપીલીનાં બદરનાં મેઘાનમાં આવી પોંદ્યાં.

[સંધ્યુ છે.]

હીરાંખાઈ તો મેં પટેલ.

રમુને દુરસદ.

નીચલી એક અથવા વધુ બાખડોના જે બાખડો ખરા જવાબ હમારી પર લખી મોકલશે તેઓનાં નામો “શ્રી મિત્ર” ના આવતા અંકમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે; તથા જેઓના વધારે જવાબ હશે તેઓનાં નામ પર સ્ત્રી કદાચી, જેનાં નામ પર આવશે તેને એક સુદર રંગીન ચાપતાં સાલનું “ફોટો” બેઠ આપવામાં આવશે. હમારી પર લખી મોકલનારાઓએ નીચલી સરતો ઉપર ધ્યાન આપવું.

૧. દરેક લખનારી બાખડો પોતાનું ખરું નામ તથા ઠેકાણું હમારી ખાતરી ભાણે માટે આપવું, અને અગરને તેઓની મરજ ન હશે તો આજુ નામ છપવામાં નહીં આવશે.

૨. જવાબો બનતાં સુધી આવવા માસની તા. ૧૩ થી સુધી મોકલી આપવા.

૩. જે કોઈ બાખડો રમુને દુરસદ “શ્રી મિત્ર” માટે લખી મોકલશે અને તે બે અમને પસંદ પડતી હશે, તે અમારા અંકમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે. લખનારે કાગળની એક જ બાજુ પર “મારછન” છોડી તખતું, પછવાડેની બાજુએ કોઈ પણ લખતું નહીં. પોતાનું નામ તેની નીચે મુકવું કે નહીં, તે તેઓની મરજ પર રાખવું.

૪. જવાબો મોકલનારાંઓએ નીચે પ્રમાણે સરનામું કરવું. શ્રી મિત્રના “રમુને દુરસદ” નાં બાખડોથી પત્રી લેંગ,

કચસરે લિન્ડ પ્રેસ—યુ.એઈ.

૧—ઉપચાલું.

મેં એક એક પત્રી લીધું છે, કે જેને નથી પગ કે નથી પાંખ, વળી નથી તે પત્રી આસમાનપર ફેડનાર કે નથી જમીનપર વસનાર, અને તેપણુ તેનો હવેસનો ખોરાક મનુષ્ય ભલું માસ છે. યીજ ચંચનાર, તારી અક્ષરનું પત્રી કડાચી, એ નવાઇ જેવાં પત્રીને શોધી કઢાડ.

ખીસ ચુલખાનું ભાંગીરણ પટેલ.

૨—ઉપચાલું.

એવો કો ચીન છે, કે જે મેળવવા તમે સદા આતુર હો છો?

ખાઈ ચુલખાઈ ખરોડછ.

૩-ઉખ્યાલું.

એવા લે અક્ષરો કયા રાખે છે, તેનું નાનપણ લેઈ મુખ માણસો તેને તુકકારી વખર બીસાઈને બેઠે છે, પણ રાહયા માણસો તેને સંમિ છે, અને તેની આગળ લે ગુજરાતી મુજા શરની પેઢેલા અક્ષર લેઈયા હોય તો તેનું નાનપણ બદલાઈ એવું કહ પડે છે, કે મણી મનુષ્ય ભત તેથી દરે છે, અને તેને નીકાળ સાવવાના નીચારમાં હંમેશા ગીરફતાર હોય છે.

૪-ઉખ્યાલું.

રૂપે હું મોતી પણ મોતી નહી, ઝુલે હું મોતીથી ખોલી નહી. મોતીની માળાનું મુગ લે હલવર, હું મોતીની કંમત તો અપરપાર. ગીસ લખેલ એદલત પુણેગર.

૫-ઉખ્યાલું.

એક દીને ૧૮૫૫ ફેમાંથી તતાં કાા ના હાયમાથી ૬૧ ની બાદથી પરીને બાપી ગઈ, તેમાંથી ૬૧ બધો મોસાઈ ગયો, આથી તેનો રોક શરસાથી ૧૮૫૫ ગઈ ગયો, અને તેણે એક ૧૭૫૫ મારી નાખી દીધો.

૬-ઉખ્યાલું.

નીચે આપેલા રાખેના અર્થો લઈ એક એવું દાયખટ બનાવો કે જેમાં એક પ્રખ્યાત બાનુનું નામ આવે.
૧. નાદરમાં છું પણ નેશીરમાં નથી.
૨. એક પાકા અનાજનું નામ.
૩. પાંદાની કા.
૪. દાયખટમાં મજિતું નામ
૫. એક ભતનું નામ.
૬. એક ધધાદારી.
૭. બેસપતમાં છે, પણ શરમાં નથી.
ગીસ લખે જમરોદલ ડીક.

બોલાસો ગઈ વેળાનો.

- ૧-આંખ.
- ૨-એક વરસ.
- ૩-પાણી.
- ૪-મીનાકેસી કરવો
- સરખત અક્ષી
- શરખીર
- લોક પ્રીય
- રજડું
- નળી
- સ
- નાદ
- ઈન્દર
- તીક્ષ્ણતા.
- નમનનાઈ.
- ગેરી કીયતર.
- લેખન પમાનર.

ગીસ શ્લોકરન્સ નાઈતીનગેલ.

૫-
જે ડી યો
લે ડી જે ન કે
જા ન સ
જે

૬-ગો ૫ ડી.
૫ દા ન.
ડી ન રા.

ખરા જવાબો લખી મોકલનાર યુબઈ ખાતેની બાનુબેના નામો.

ખીસ આપાબાઈ બરબોરા ઇકોલવાલા ૧, ૨, ૩. ખીસીસ જેનબાઈ શાં ઈશમ ૧, ૨, ૩. ખીસીસ શીશીબાઈ મનબાઈ ૧, ૨, ૩, ૫, ૬. ખીસ ભઈલ મોલલ પુણે ૧, ૨, ૩. ૧. ખીસ ભઈ ભરોદલ ડીક ૧, ૨, ૫, ૬. Miss N. D. Pochajee ૩, ૫, ૬. બાઈ રતનબાઈ કાંમલ ખોલી ૧, ૩, ૫, ૬. બાઈ જીખાઈલ નશરાવાનલ ડાકર ૧, ૨, ૩. ખીસીસ મોરાબલ ખરોદલ હુલાલાર ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬.

દેશવરની બાનુબેના નામો.

બાઈ પીરોબ સોરાબલ નવરાલા (અકુમનવર) ૧, ૨, ૩, ૬. ખીસ હુમ-બાઈ નવરોબલ નવરાલા (પુણી) ૧, ૨, ૩, ૫, ૬. ખીસ હુમબાઈ ભંહીરો-લ પંદેલ (અકુમનવર) ૧, ૨, ૫, ૬. ખીસીસ મિલલ ભરોદલ મંબના (બરબોરા) ૧, ૨, ૬. ખીસ રતનબાઈ તથા ખીસ રીનબાઈ અરેદેશર દાર (ઉમક-પુણી) ૧, ૨, ૩. બાઈ જે. એચ. મહિલાલ (પુણી) ૨, ૩, ૬. બાઈ પતલોબાઈ પીરોબલ મેમ કાકર (પુણી) ૧, ૨, ૩, ૫, ૬. બાઈ ડી. આર. એમ. શર-વાલા (શીખ) ૨, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈ રતનબાઈ કાંમલ અરેદેશર (પુણી) ૧, ૨, ૩, ૫, ૬. બાઈમિા મેરેર, ઝુલ, ભર, કાં દાર (અકુમનવર) ૧, ૨, ૩, ૫, ૬. બાઈ ખીસીસ સોરાબલ દેશવ (પુણી) ૧, ૨, ૩, ૫, ૬. ખીસીસ નમડીન (કેમકમ) ૧, ૨, ૩, ૫. બાઈ આરોપમ કુંવરલ મસાલાલા (મઈ) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. ખીસ માણેખાઈ કુંવરલ મસાલાલા (મઈ) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. Mr. D. M. Motaramma (માણે) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈ માણેખાઈ શાં શરાશ (ઈરેર) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. માણેખાઈ દોરમ-સલ વાણી (ગાળી) ૧, ૨, ૩, ૫, ૬.

ઉમારૂં મયા માસનું યુબઈનું ઈનામ નીચતાં બાનુબે મેળવ્યું છે, જે તેણે મેદરખાંની કરી "કચરકે દિનક પ્રેસ" માંથી મંચારી લેશે.

ખીસીસ શીશીબાઈ મનબાઈ ૧, ૨, ૩, ૫, ૬.
ઉમારૂં મયા માસનું દેશવરનું ઈનામ નીચતાં બાનુબે મેળવ્યું છે, જે તેણે પણ મંચારી લેશે.
ખીસ માણેખાઈ કુંવરલ મસાલાલા (મઈ.)

લખી મોકલનારબેના ખખર.

દી૦ કે૦ રોડ-આવતામાં. મેદરખાંની કરી તમારું બાનુ નામ અમારી નજી મરે લખી મોકલે.
માણેખાઈ શાં શરાશ-તમારું આ વેલના લખાણમાંથી લેરી જેને મે લીરોને બાગ કહાતી નાખ્યો છે તેનું કારણ એ કે બાનુનું નામ હંમેશાં હેવાસ એ મિત્રના આપલ આપી ગયો છે. VIOLANT-તમા જે મદરખાંની હંદગીના હેવાસનો તરખુનો કરી મોકલવા મરે છે તે ચોપાનમાં લેવા અમને કરી અટ-ચણુ નથી.
નવાખખાઈ અરેદેશર રોડ-લેરી જેને મેની હંદગીનો હેવા-લ માર મે ૧૮૮૬ ના એ મિત્રના અંકમાં આપી ગયો છે.

નીચતાં ચોપડી ચોપાનમાંની પેલોધ માન સાપ રવાકા-રૂપે પ્રીય:-

"બાનિ વિલાસ", "માસિક મબદ" દેશવરની તથા માર્ચના અંક.
આ "સી મિત્ર" યુબઈના દેશમાં નાં ૭૦ હોનની રીકામ અરકે દિનકેસી પ્રેસમાં પાતાને મરે દેશવર કાંમલ મેદરખાંની બાણુ છે.

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૨ ભૂ.

સે ૧૮૯૦.

પ્રિ. અંક ૩૦.

શ્રી ધર સંસારી કેળવણી પ્ર-
યાને એક ખરી કેળવાયલી માતા પોતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉછારે છે.

માતાઓ તથા બેટીઓ માટે એક વાર્તા.

પ્રકરણ ૮ મું.

નવુ પારસી ઘરે અને તેના રહેવાસીઓ.

નચેરશાહ અને દીનપાઈ તરફ તેઓનાં
છોકરાંઓ કેટલા વીધાસ અને પ્યારથી
નોતાં હતાં, તે જો આપણે આગળો પ્ર-
કરણમાં આવી ગયલી વાતચીતથી પુર-
વાર કરી ન શક્યે, તો નેટલા પ્યારથી
તે નાની ટોળકામાંનાં દરેક બચે તેઓને
આપકાર આપે તો પ્યારથી વધારે સારી
રીતે કરી શક્યે. હોમી પોતાની માતાના
પગ આગળ એક નેતરનાં રંગાંડપર બેઠો બે-
ઠો, કે જે તેની હમેશની માનીતી જગા હતી; પીરેન્ડ નજરેક
અરધી કલાક સુધી તેણીની માતાના પોતાપર બેસી રહી, કે જેમ
કરવાને કુટુંબમાં સૌથી માની હોવાથી તેણીને હક હતો; જાંદ-
બીર પોતાના આપ સાથે વાંત કરતો હતો, જાલતું શરમાળપણું
ફરકરતો હતો, અને યુપરે કેટલાક માયાણ બેઠો કહેતો હતો.
પોરશેદ પોતાના આપનાં મળાંપર હાથે વીઠાણ ઉભી હતી અને
જાંદબીર નરનારસી યુના હાથમાંની મુસાફરીની ચીજો લઈ
બાંજુએ મુકનાં નનાં, અને આસતેથી આવી ખુશાલીભરી પગોમાં
પગ તેવમ્ તે ગરીબનાં બાળક કે જે પોતાનાં ખુશનુમા દેખા-
વનાં મસીખાઈ બાઈ બેઠો તરફ આપુરતાની નજરથી નેતું
નું, તેને દીવાલાના બે બેઠો કહેવાને ચુક્યાં નહી; શુભ જાપડી

વીચારવા લાગી કે બ્યારે જાલ તેની ખુશનુરતી અને સતો-
પથી તેઓની માતાને તેણી કરતાં વધારે માનીતો થઈ પડ્યો
હતો, ત્યારે તેઓની માસીની માનીતી પચાતો તેણીને શે હક
હતો. તે આપડી એમ તો નહી કહી શકતે કે આ વીચારથીજ
તેણીની આંખોમાં આંસુ આવી ગયાં હતાં, અને હૈયું ભારી
થઈ ગયું હતું. તેણી ફક્ત એટલુંજ જાણતી હતી કે તેણીએ
મુસાફરી વેળાએ તે માસીને ગમે એટલી ચાહી હોય, તોપણ
તે પથે તો તેવણની પ્યાર ભરી કોટીએ અને મયામરવા
બોલોથી તેણી તેવણને વધારે ચાહતી હતી.

આજના કરતાં વધારે મુખી અને ખુશાલી ભર્યું ખાણું
કોઈ દિવસે પણ પચગનીના મરચંદ હાડગમાં લેવાયું ન હતું;
છોકરાંઓ તેમજ માથાપને એટલી બધી તો વાત કરવાની હ-
તી; જાંદબીરની મસ્તીપાર વાતો અને હાજર જાણો; ખુરશે-
દના ખુશ મીઠાજી જવાણો (તેણીને યુરસો હમણાં તો તદ્દન
ઉતરી ગયો હતો); હોમીની યુઝ (કે જેની પાસે બેસવા તેણે
પોતાની મા આગળની જગા પણ છોડી દીધી હતી) માટેની
સંભાળ; પીરેન્ડની પોતાનાં માસીનાં છોકરાંઓ સાથે વાંત
કરવાની અરધી શરમાળ, અરધી આપુરતાભરી કોશિશ; મન-
ચેરશાહ અને દીનપાઈની, તેઓનાં બાણેજીની શરમ અને શય-
દુર કરવાની અને જાણે તે ઘર તેઓનું છે એવું બતલાવવાની
કળજી; આ સંજગોમાં વખત એટલા તો જાંદબીર વધી ગયો
કે બ્યારે જાણવાના વખત માટે ધાંટ વાગ્યો ત્યારે સંજગો
એકદમ ચોક્કસ ઉઘાડો.

મનચેરશાહનાં કુટુંબમાં એવો ધારો હતો કે દર રાતના
આધા પછી, ધરના સંજગો નોકર નફરા સુધાં સર્વેએ એક
ઝોરમાં એકઠાં થઈ સાથે બંદગી કરવી, જે ખત્રાસ થયા
પછી મનચેરશાહ તેઓને ધર્મને લગતી ફરજો અને શીખા-
મણ સમજાવતો હતા. તેવણની ચેરહાજરીમાં આ એકો તે-
વણ અકબર્જ હોમીને સોંપી ગયા હતા, કે જે ફરજ બ-
જાવવાને આ નાના શેકવાને બંદગીના વખત આગમન ધર્મને
લગતી ચોપડીઓ વાંચી તૈયાર રહેવું પડતું હતું.

"દીકરા, આજને વાસ્તે તો" તૈયારી કીધી છે કે" મનચેર-
શાહે આજાંની ટોળકાપરથી ઉઠતાં હોમીને પુછ્યું, અને વાત
કરતાં કરતાં સર્વે સાથે જાણવાના ઝોરમાં ગયાં.

“હા પપા, મને કાંઈ ચોક્કસ ખબર નહીં હતી કે તમે આજે આવશો.”

“હારે તો હું આજે મારી જગા પાછી નહીં લેવડા હોમી, મને જેવા ગમે છે કે તું તારાં કુટુંબીઓને ક્યો ધરો આપે છે.” મનચેરશાહ પોતાના દીકરાનો હાથ પોતાની બગલમાં લઈ તેના શરમથી લાસ યઈ ગયતા ચેટરપર પ્યાર ભરી નજર કરી બોલ્યા.

હોમીના સાદમાં કાંઈ અજળ જાતનો મીઠાસ હતો, બ્યારે તે પોતાનાં કુટુંબ આગળ તેઓને છાત્રી વાપણ કરતો હતો, ધર્મ શું ચીજ છે અને તેનાં કરમાનો શું છે તે સમજવતો હતો, હારે તેની રીતભાંતમાં એટલી તો આતુરતા અને ગંભીરતા સમાવયી હતી કે તે વેળાએ તેના ખીસતા છોટરવંત હેઠરા સાથે તેનો મુકાબલો કરવો તદન અશકત હતું. મન-ચેરશાહ અને દીનબાઈ તેઓના ફરેસ્તાઈ ખસતના દીકરાનું બોલતું સાંભળી ધણુંજ અજળ થયાં, અને તેઓનાં દીકરપર ધણી અસર યઈ. હોમીએ તે દીવસને લાલકનીજ વાપળ કાપી હતી. તેણે પોતાનાં બાઈ બેહેનો (પુખ્ત કરી ખુરશેદ) તરફ નજર કરી, માથાપ ધીનાનાં બાળકો તરફ કેવી ફરજ બજાવવી જોઈએ, તેઓપર કેવી મમતા બતાવવી જોઈએ, તેઓને કેવી રીતે મુખી કરનાં જોઈએ, તે સમજી સમજાવ્યું. બઈએ તેમજ તેનાં બાઈ બેહેનો સમજ ગયાં કે તે કોણ માટે બોલે હતો; અને તેઓનાંનાં એક રીવાજ સધળીઓએ તેની વાપણ આતુરતાથી સાંભળી. ખુરશેદ આ પહે પછી હોમીની લાગણીઓ સાથે એકમતથી યઈ રાકી નહીં; તેણી પોતાનો મુરસો ધણી મુશકેળીથી દાખી રાકી, કારણકે તેણી એમ માનતી હતી કે હોમી બસે મસે તેણીને સમજવવા બોલતો હતો, અને તેણીના વીચારો વચ્ચે કોઈનેમી આવવાનો હક ન હતો, કારણ કે તેણીના પોતાના મનનાજ હતા અને કોઈને પછી કુઝ ન દેના હતા; અને તેજ વીચારો પ્રમાણે ચાલવાના સમજથી તેણી આ બંદગીમાં ઉતરથી સામેલ યઈ રાકી નહીં.

જાતને મનથી તો આ સધળું નવાઈ સરખું હતું. બ્યારે તેને તન અને મનનાં કળવણી ધણી સારી રીતે આપવામાં આવી હતી, હારે ધર્મની કેળવણીથી તે તે તદન અજાણ હતો-અલકે ધર્મ શું ચીજ છે તે જાણતોખી ન હતો. પોતાનાં બાળકો તરફ એવી બાળદની બેટરકારી રાખવા માટે આઈસાઈને ધણું કુઝ લાગતું હતું, પછી તે કુઝ તેવજુએવા વીચારથી શાંત કરતાં હતાં કે, એવી જાતના ગંબીર ધડાએ આપવાને તેવજુ સામર્થવાન થાતો લાલક ન હતાં, અને કહેતાં કે ઉમરમાં આવ્યા પછી તેઓ સર્વજી શીખ્યા કરશે. જાહે રજુનમાં પોતાના એકુ બે સાથીઓમાં ધર્મની ચોડી ધણી લાગણી બેઈ હતી ખરી, પણ તે પોતાને તેઓથી એટલો તો ચઢડતી પદવીને મણતો હતો કે તેઓ તરફ ઘુઝઘઝારની નજરથી જોતો હતો; અને તેથી આજનો દેખાવ બેઈતે તદન ગમરાઈ ગયો હતો. બ્યારે તેણે હોમી તરફ નજર કાપી કે જે તેના કરતાં ફકત એજ વરસ પડો હતો, હારે તેણે ધણું

કુઝ સાથે શોધી કઢાડ્યું કે તે પોતાને જેવો ધારતો હતો તેવો સરસ નથી. વળી બ્યારે તેણે જેવું કે લાં તો નોકરોનેમી એક સરખી નજરે બેઈ, કુટુંબનાં સર્વે જણ સાથે તેમને બોદાની બંદગીમાં સામેલ થવા દેવામાં આવે છે, અને તેઓ સાથે માનથી વતેવામાં આવે છે, કે જેવું તેણે કોઈ દીવસે સાંભળેલું તેમજ જેવડું પણ ન હતું, હારે તે અજળ થયો; પણ બ્યારે બંદગી પુરી થયા પછી તેણે પોતાનાં માસા માસાને તે નોકરો સાથે મીઠાસથી વાત કરતાં જોયાં, હારે તો તેની અજળખીની પાર રહેવા નહીં.

શુભને તો આજના દેખાવથી નવરોજ દસ્તુરની રીખામજી થઈ આવી; તેણીના બાપે તેવજુની છંદગીનાં છેડાં વરસમાં તેણીને યોડી ધણી પોતેની કેળવણી આપવાની કોરોશ કીધી હતી, પણ તેવજુ પોતેની ધર્મ વીશે ગંભીરતાથી વીમાર કરવાને મોડેથી શીખતા હોવાથી તેવજુ તે વીશેની કેળવણી તેણીને જરાબર આપી શક્યા નહીં, જેથી શુભ કમનસીબે તે તરફ બ્યારથી નહીં પણ બપથી જેવા લાગી.

બંદગીર અને પીરોજાએ તો શુભ અને જાતને યોડા વખતમાં પોતાનાં વાદામાં ધરનાં ખુણાં ખરોજાંથી વાઙકે કરી નાખ્યાં. મરચંદ લાગળ એક એવી જગા હતી કે દેહનેમી ખુશ કરવા વગર રહે નહીં. તે એક અસલી બાંધણીનો પથરો મોટો બંગલો હતો; તેની બાંધણી જોકે અસલી હતી, તોપણ કેટલાક બાગો મુધેરની ટપના હેલ એમ લાગતા હતા. મરાઠાઓની લડાઈ પછી આ મેહેરની ગવસ્યા ધણી ખરાબ યઈ ગઈ હતી, પણ બ્યારથી મનચેરશાહના બાપનું કુટુંબ લાં રહેવા આવ્યું. હારથી તેમાં ધણી મુધારા થયા હતા. તેવજુ તેને લગભગ આખું તોડી પાડી પાણું નવેસરથી બંધાવ્યું, પણ તેનો દેખાવ એવો રહેવા દીધો કે તે અસલના વખતની થાદ આવે.

કમપાકોમાં દાખલ યઈ યોડકે અંદર થાસ્યા પછી બંગલામાં ચઢતાંજ એક મોટો ધણુજ ટેરથી રાજુગારેસો હાલ નજરે આવતો હતો. આ હાલની બને બાજુએ નાના તેમજ મેદા જગતમાં, મેડકાનાં તપાં એકતરંગીનાં અજાસ દરખાતે ઝોરડા હતા, વચમાંની ચાલમાંથી પસાર થયા પછી એક મોટો પોહજો બપકાદાર દાદર નજરે પડતો હતો, જે પરથી ચઢકી ઉપર જતાં સપળાંઓના સુવાના ઝોરડાઓ દીસતા હતા. પછી વાડેના ઝોરડાઓ નોકરોના ખાસ વપડાસ માટે રાખ્યા હતા, કે જ્યાં આવવા જવા માટે તેઓને વાસ્તે લોડાનો એક દાદર તદન અસાહેજો પછવાડેથી રાખવામાં આવ્યો હતો. દરેક સુવાનો ઝોરડો બોરડો, હયા, વખતે રેરાની પીડે, મેના બંગલાની બેઠ બાજુએ અગાસીએ હતી, જે નજરે આવતી પીરોજાની વાત કરવાની માનીતી ફરમા હતી.

બંગલાની સામે આવેલો એક મુદર તથાવ મોટું નાખાં સરોવર માફક દીસતો હતો. ખુરશની બસેથી બંગલાની આસપાસ તેમજ તથાવ આગળ ફરવાની એકાંતો તો રેવા ઉછ હતી, અને તેથી આસપાસનો દેખાવ એટલો તો રેવા

મણી અને આંખને ઠાઠક આપે તેવો લાગતો હતો, કે દી-
નખાઈ પોતાનાં ધરને એટલાં ગંધાં ચાઢતાં હતાં તેમાં અજ-
ળ થવાનું કાંઈ ન હતું.

તેવણ પોતાની દીકરીઓને અભારથી યુષ્કર્ષની ફેશનેજન
મંડળીઓમાં ભેલાવા દેવા ભાગતાં ન હતી, કારણ એક પુરતી
કેળવણી વીનાની નાશન છેકરીને તેમ ભેલાવા દીધાથી કેવાં
ભયભરેલાં પરીણામ નીપજે તે માટે તેવણ પુરતાં વાકેફ
હતાં. તેવણ પોતાની દીકરીઓને જાનુઓને ઊઘતા દરેક દુ-
નરમાં પ્રવીણતા આપવા ભાગતાં હતાં, કે જે જરાજર મેલવી
રાકવાનાં પંચગનીમાં પુરતાં સાધણો ન હતાં; જેથી તેવણ
પોતે અને ભઈજી જે થોડું થલું ગાવા વખડવા, અને સી-
તાર પાડવાનું જાણતાં હતાં. તેઓ લાભ તેઓને આપવાને હાથ
તરતે તો ચુકતાં ન હતી. પણ ભ્યારે જુરશેદ તથા પીચેત્ત ઉમ-
રમાં આવે સારે મોઝા શીશકોના હાથ નીચે તેઓને કેળવણી
આપત્તની તેવણ ખાહુય ધરાવતાં હતાં. તેવણના દીકરાઓ તો
દસ વરસની વયથી તેઓના બાપ સાથે અચારનચાર યુષ્કર્ષ
જઈ આવ્યા હતા, કે જે યુલાકાતોમાં તેઓને ધણી મોલન-
બદ મથવા છતાં તેઓ પોતાને ધર ભેવડી ઉગ્ર અને અ-
ચુક ખ્યાર વીના પાછા ફરતા ન હતા, અને વળી કહેતા હતા કે
આખી દુન્યામાં પંચગનીના મરચકે હાથ જેનું ધર કેટલુંજ નહીં.

એ કે મનચેરશાહ કાંઈ ધણી રોજગાર કરતાન હતા, તો-
પણ તેવણ પોતાનો વખત આજણસાઈમાં યુભાવતા ન હતા.
તેવણની મોટી ભગીરી અને તેપર વસ્તાં બર બાડતો તેવ-
ણનો પુરતો વખત રોકતાં હતાં. તેવણ પોતાનાં ભાડોતોનું બાંધું
કરવા હમેશાં તૈયાર હતા; વળી રાજદારી દીકરાઓનાં પણ
થોડાં ધણી ભાગ લેતા હતા અને પોતાની મદદથી હમેશાં
ગરીબોનું બાંધું કરતા હતા. તેવણના સખાવતી દીઘજુરદાથી
સરકારે તેવણને એક બે વેળા ખેતાઓ બખરાવાની માગણી
કાંધી હતી, જે તેવણે ઉપકાર સાથે ના પાડી હતી. દીનખાઈના
વરના જાણીતા અને વખણાયલા દોસ્તો તથા તેવણની પોતાની
આગળી સહીઓની મુલાકાતથી તેવણ કાંઈ તદન એકાંત છ-
ઢી જીભરતા ન હતા. પંચગનીમાં વસ્તાં થોડાંક ખીજ પા-
રસી કુડેઓની આગ્રખાણ અને દોસ્તીમાં તેવણ મજલ મેળ-
વતા હતા અને લાંબાં થોડાંક આજરદાર અંગ્રેજ કુડેઓમાં
પણ પરીચાઈ ગયા હતા.

મેહરજીભાઈ માસ્તર નામના એક ગરીબ પણ આજરદાર
ઝઠરચે મનચેરશાહનાં છોકરાંઓને કેળવણી આપવાનું અને
તેવણની ભગીરીપર દેખેખ રાખવાનું માયે લીધું હતું. પેટલાં
તો તેવણ લેનોલીની સરકારી નીશાનના શીકક હતા, પણ જે
પ્રમાણીકપણથી તેવણ પોતાની ફરજ જાનવતા હતા, તેથી
રકુનના કેટલાક ખંધા છોકરાઓએ નારાજ થઈ તેવણ સાથે
ખોટી યુગો ઉઠાડી. રકુનના વઝાઓએ તેવણની આ ચાલની
તપાસ કાંધી અને તેવણે તે છોકરાઓની ચાલ લીધાડી પાડી
પોતાનું નીરદોષપણ પુરવાર કાંધું અને પછી વધારે વખત
લાં રહેનું દરસ્ત ન ધારી રાજનાથ આપું. તે નીશાનઆ-

ઓએ પાછળથી ધણીની કાલાવાળા કાંધા કે તે ફજેતીમાંથી
તેઓને છોડવે, પણ તેવણે તેમ કરવા સાફ ના પાડ્યું.

મેહરજીભાઈની આ પ્રમાણીક ચાલની વાત મનચેરશાહને
કાને પડી, અને તેથી ખુશી થઈ તેવણે પોતાનાં ઘેરમાં તેવ-
ણને મોઝા પગારની ચાકરી આપી. થોડો વખત પંચગનીમાં
રહ્યા પછી મેહરજીભાઈ પોતાની સારી માસ્યચણથી વ-
ખણાઈ ગયા અને લાંબાં ખીજ પારસી કુડેઓએ પણ તેઓનાં
છોકરાંઓને તેવણના હાથ હેઠળ સોંપ્યાં.

મરચકે હાથથી થોડેક દુર સારાનાં જરખાઈ (જેવણનું
નામ દીનખાઈનાં છોકરાંઓને મોહરથી આપણે વારંવાર સાં-
ભળ્યું છે) તો “જરખોદ લાગન” નામનો મોઝા બગલો આવ્યો
હતો. તેવણના વર જરખોદજી સારાક મનચેરશાહના નાનપણ-
ના દોસ્ત હતા. જરખાઈ એક મોઝા ચોડવાનાં દીકરી હતાં અને
દીનખાઈ તથા આઈખાવેને બચપણથીજે આજખતાં હતાં.
તેવણ દીનખાઈને હમેશા વખાણતાં અને તેવણને પગલે આ-
લવા ઈજતાં, પણ તેમાં હમેશા નીપજળ થતાં અને એનું મા-
નતાં કે દીનખાઈથી તેવણ જુદીજાન જાતનાં હતાં. તેવણનાં
જરખોદજી સાથનાં લગન થોડાં પેઢ્યાં તો મુખી ધારતાં હ-
તાં, પણ થોડા વખતમાં ઉગ્રફૂન માત્રમ પડ્યું. જરખોદજી
લગાર કર્યા અને આજના સ્વભાવના હતા. જે કે તેવણની
બાપકી કંઠાપણ ખોટી રીતે ચાકતી ન હતી, તેવણ તેવણના
વીચારને તેણી કચ્ચીતન એક મક્કતી થતી હતી. જરખોદજીને
જરખાઈ તેવણ ધારતા હતા તે કરતાં ઉગ્રફૂન માત્રમ પડવાથી
તેવણ વારંવાર તેવણ સાથે ચીડાતા હતા, અને ધણી વેળાએ
સચ્ચાઈ અને પ્રમાણીકપણથી તેવણને ભેલાતાં ન ભેલાથી
તેવણ સાથે લગાર સખતાઈથી વરતાતા હતા. આનું પરીણામ
એ નીપજનું કે, જરખાઈ તેવણના વરથી ખીંદવા લાયાં અને
જરખોદજીને જરખાઈ માટે કાંઈ સારો વીચાર રહ્યો નહીં.

તેઓને લાં બે દીકરીઓ અને એક દીકરા હતાં. જરખા-
ઈએ તે બાળકોને સારી નીતીની કેળવણી આપવાનો હેઠાવ
કીધો હતો અને તે વીચાર તેવણે દીનખાઈને પણ જણાવ્યો
હતો, પણ ભ્યારે વખત આવ્યો સારે તેવણે તે હેઠાવ પર
પાણી ફેરવ્યું. તેવણે નજાનાં મગન અને લાડથી પોતાનાં
બાળકોને એટલાં તો બગાડી દેવા હતાં હતાં કે તેઓને સુધાર-
વાને જરખોદજી તેથી તદન ઉઘરીજી રીત વાપરતા હતા; જેથી
ખનું એમ કે, તેવણના કરડા સ્વભાવથી જટલાં તેવણનાં ધ-
ણીપણી ખીંદતાં હતાં, તેટલાંજ તેવણનાં છોકરાંઓ પણ ખીં-
દવા લાગ્યાં. પણ તેવણ પોતાનાં બાળકો તરફ આવી ચાક
દુનખી થયા વીના ચલાવતા ન હતા. તેવણ ભ્યારેની મચેર-
શાહને લાં મુલાકાતે જતા સારે તેઓનાં મુખી ધરનો મુકા-
બલો પોતાની દુનખી ધર સાથે કરી હમેશાં બગાળી કરતા હતા.

મચેરશાહ અને દીનખાઈએ જરખોદ લાગનના ધરસંસારી
કારમારખાં સુધારો કરવાની વારંવાર કોરીશ કાંધી હતી.
મચેરશાહ હમેશાં જરખોદજીને તેવણનાં બાપકી છોકરાં તરફ
ઓખી સખતાઈ વાપડવા સદમજાવતા હતા, ભ્યારે દીનખાઈ

જરૂરથી તેવણની આશમાં સુધારા કરવાને સમજવતાં. જરૂરથી યુગ્મમાં કામગીરી હોવાથી તેવણ વરસના પાંચ છ મહીના પોતાનાં કુટુંબ સાથે લાં ગુજરતા હતા, જે જરૂરથીને ઘણું આવતું હતું. તેવણ લાં તો મોટે ધરની સહીમીટી-એ સાથે ફરતાં હતાં, પણ જ્યારે પંચગની પાઠાં ફરતાં ત્યારે જમશેદ હોવાના અસુખી વધારતાં હતાં. દરમીતી બરી બીના તો એ હતી કે, જમશેદજી અને જરૂરથી અને એકમેકનાં સુખ માટે કાળજી રાખવા છતાં તેઓ પોતાના ઉપદ્રામાં ની-પદજી ધતાં હતાં. જે પેહેલા વધારે નરમાસવાસો અને બીજી વધારે સખત થતે તો સઘળું સેવટ સાફજ આવતે.

પણ પટેલનાં સુનાપાઈ, જેવણ દીનપાઈનાં વધારે નજીકનાં પરાણી અને વધારે માનીતાં સહી હતાં, તેવણનાં દુઃખ આગળ તો જરૂરથીનું ધરસસારી દુઃખ (જેનું યુગ તેવણ પોતેજ હતો) તો કાંઈ પણ બીસાદમાં ન હતું. તેવણને અમનજી પટેલ સાથે પરણવાવામાં આવ્યાં હતાં. અમનજી-એ નાની વયેજ પોતાનાં માથાપને ખોદ્યાં હતાં, જેઓ પોતા પાછળ મોટી દોસત યુધી ગયાં હતાં. તેઓનાં સગાં વાહાલાંએ તેઓના દીકરાને કેળવણી લેવા માટે નાદાન વયમાં લેવાત મોકલ્યા, કે જ્યાંથી ખરાય ચાલચલણ સીધા બીજી કાંઈ પણ કેળવણી તેવણ લઈ આવ્યા નહી. સંવે દેકણે તેવણની તારીફ અને પ્રશાસત થતી હોવાથી તેવણ પતરા-જીભાર, ઉઘાડ, અને કંટાળા બેઠા યાઈ પડ્યા; તેવણ પોતાને ધણેપણે વખત અને પૈસા બીજીચરક રમવામાં, મોટાની સરતોમાં અને વાડીવંતર ફરવામાં ગુમાવતા હતા. નાનપણથીજ એકમોકલ ખવાસના હોવાથી તેવણનાં દીકરાં કાંઈ-નેથી વાસ્તે ખ્યાર તો હતોજ નહી. યોસાભાઈ ઉનવાસાએ અદમનજીના લચચાવનારા દેખાવ, રીતભાત અને બેઠીકરાજી (કે જેથી તેવણના ખરાય યુણે દંકાઈ જતા હતા)થી લા-માઈ જઈ પોતાની રૂપવંતી દીકરી સુનાપાઈને તેવણ સાથે પરણાવી. પેહલાં તો અદમનજી એમ સમજતા હતા કે તેવણ સુનાપાઈને ધણીજ ચાહતા હતા, પણ તે વીચાર તેવણનાં મગજમાંથી જમશેદીથી જતો રહેલો, અને એક બાપકીની તોફાળે એણેજવા માટે પરતાવા લાગ્યા. તેવણનું પેહલું બાળક પણ એક છોકરીજ હોવાથી તેવણનાં કરડાપણમાં વધારા થયો હતો, પણ બીજે વરસે જ્યારે એક બેટાની હતી થઈ ત્યારે તેવણ અખીત ધણાજ પ્રુથ થયા. પણ આ તેવણની પ્રુથાળી બેઈ તેવણની ધણીઆણીનું દુઃખ દુઃખ અને બચવી વીધાઈ જતું હતું. કારણકે તેવણ સોળાં પાઈ મોલતા હતા કે તેવણ પોતાના દીકરાને પોતાના જેવો રમતો. પંચી બનાવશે અને તેણીના બાપલા વીચારે તેનાં મગજમાં દાખલ થવા દશે નહી.

સુનાપાઈને માથે છોકરાં કેળવવાનું કામ ઘણું દુઃખ ભર્યું અને યુગકેળ થઈ પડ્યું હતું. એકે તેવણના ધણી અંકવાસમાં અને મહીનાઓ ધર બાહેર ગુજરતા હતા, તેપણ જે મોટા વખત તેવણ ધરમાં રહેવા આવતા, તે વેળાએ સુનાપાઈએ કાળજીથી પોતાના દીકરા પર કીધેલી સારી અસર તેવણ એક પળ વારમાં ભુલરી નાખતા હતા. તેણીને દરેક કામમાં

દોષક ખવાસમાં, તેણીના સુધરેલા વીચારે તરફ દસવામાં અને ધરમની લાગણી તરફ તુચકારની નજરથી લેવામાં તેવણ મજલ મેળવતા હતા, અને તેણી તેઓનાં છોકરાં-ઓની હાજરીમાંજ. તેવણ પોતાના દીકરા અદીને તો તેની માતા સાથે તુચકારથી વતેલા શીખવવામાં ફતેહ પા-ચ્યા હતા; પણ પોતાની દીકરી મેહર, કે જે ધણીજ કાવકી અને નરમાસવાસી હતી, અને જેણી પોતાની માને અતીરખ ખ્યારથી ચાહતી હતી, તે એટલે મુઠ્ઠી કે પોતાના બાપની તે-ણીની મા સામેની ખરાય ચાલ માટે તેણી તેવણને ધીકારતી હતી અને તેવણની ટુકી યુગકાલોને બચતી નજરથી જોતી હતી, તેણીને પોતાની મા તરફ ખરાય રીતે વર્તતાં શીખવ-વામાં તેવણ નીપજળ થયા. આ ચાલથી તેણી પોતાની માની માનીતી થઈ પડી હતી; પણ તેણીનો બાપ તેણીને ધીકારતો અને તાણા મારતો હતો, જે સઘળું તેણી ધીરજથી અમતી હતી. જેવો હોયો મરચટનો રચખચ તેની વય કરતાં પુર-તીજ વધારે વીચારવંત અને ગંબીર હતો, તેવોજ રચખચ મેહરનો દુઃખથી ઘેરા હતો. તેઓના અ- એકમજતા વીચાર-થી તેઓ એકમેકની સંગત વધારે શોધતાં હતાં, અને બંને એક બીજા સાથે વાત કરવામાં મજલ મેળવી પોતાનું દુઃખ ભુલી જઈ યુધી થતાં હતાં.

અરેશકે પુરતીજ ખરાય રચખચનો હતો; પણ જ્યારે તેઓ માથે તેણી દુર હોય ત્યારે મજોજ દાદોજી અને તાભે-દાર છોકરા થતો હતો. સુનાપાઈમાં કાંઈ એવો ચોક્કસ જનનો યુણ હતો, કે જેથી તેવણ પોતાનાં સગાં વાહાલાં અને દોસ-આશનાંઓને ખ્યાર અને માન મેળવતાં હતાં. જેઓ તેવણને ખરાયજ પીછાણતાં ન હતાં તેઓ એમ ધારતાં હતાં કે, તેવણ પોતાના નરમાસમરખા ગરીબ ખવાસથી પારકાની જનનજ પણ પોતાને માથે હોતી લેતાં હતાં. પણ સુનાપાઈના બાપમાં આ વીચાર ભુલમરખો હતો. થોડાક વખત પણ માથાભરી લાગણી બનાવ્યા વીના તેવણ આગળ ખેસતું ફાકટ હતું, વળી તેવણ તરફ માન બનાવ્યા વીના હોપજી આદમી તે-વણ સાથે વાત કરી શકતું ન હતું.

દીનપાઈની માફકજ પોતાનાં છોકરાંઓને કેળવવાને તેવણ આતુર અને ઉત્કટજ હતો, અને જે મોદામાં વીધાસ. ન રાખતે તો અદીને કેળવવામાં તેવણ તદન નાસીધાસ; થયે; એક પણ ખોલ મોસ્યા વગર તેવણ પોતાનું કામ ગુપગુપ કર્યા જતાં હતાં.

[સાંધણ છે.]

TWO OLD MAIDS.

ધણીઆણી—(હાંત હુમતા હોવાથી મોહડું પકડીને) આમાં સુજેલાં મોહડાંને લીધે હું ધારંચ કે મારેથી એક અંકવાસનું ત-લીક વાત થઈ શકશે નહી.

ધણી (ધણી અવાજે)—મને તેટલાં જરા નીરાંત વળશે.

ધણીઆણી—શું ?

ધણી (ચિદ્ધી)—નહી કે, હું હાંચ કે હુંને જરા નીરાંત બેસ-વાની જરૂર છે, અને તેજ સડપી મોહડો ઉભાય છે.

પ્રકરણ ૧ હું.

ને ૧૭૮૮ ના જીન મહીનાની એક ગરમીવાસી સાંઠને કેટલાંક માણસોનું એક ટાણું એક મેદાનમાંથી પસાર થતું લો-કાને જાણ્યું હતું. આ મેદાન હિંદુધાનમાં આવેલા એરાનીના કાંદવાની દક્ષીણ દીશમાં આવેલું હતું, અને દેખાવ ઉપરથી લાંબી રીતે પાકણી પતી હોય, એવું માન્ય પડ્યું હતું.

આ ટાળીનો મુખી જેની ઉમર ૫-આસની ભરતીમાં આવેલી જણાતી હતી, તે એક દખણના જોશવર અને મસ્તાન યોડા ઉપર સ્વાર થયો હતો. યોડાની આગળની ભરતી દેખઈતી રીતે યોડી હતી, કારણ કે કાઢવ ક્યારા અને ખાડા ખજોચીઆવાસા રસ્તા ઉપર આપો દહાડા લાંબી મુસાફરી કરતાં તે તદ્દન નબળો પડી ગયો હતો. ખુશ્તી રીતે તે યાત્રી ગયો હોય એવી નીશાની જતાવતો, અને કાઢવની ખજોચીઆ—જે યોડે યોડે ટટકે હતો—તેમાંથી ઘણી મુશકેળાથી પોતાના પગ બહાર કઢાડી શકતો હતો. તેની પીઠ ઉપર નાંખેલું સુંદર કપડું કાઢવની સમજી ખરાબ યઈ ગયું હતું, અને તેનો સ્વાર કે જેનું ઈનસાફને ખાતર યોડુંક બધાન અગ્રેએ આવતું બેઠેલો, તે પણ પગથી તે મામાં સુધી ધુળ મટાડાંથી ભરાઈ ગયો હતો.

ઉપર જણાવ્યા મુજબ આ સ્વાર યુખત ઉમરે પુરેલો હતો—તે શામળા વરણુતો અને સહીયડનાં ચાંચીથી ભરાઈ ગયેલો હતો, પણ તેની આંખો ઘણી યોડી અને અતીશય કાળી હતી, કે જેની કાળી આંખો હિંદુરાયના દેશીઓ વડી-માંથી ભવિષ્યે નેચામાં આવે છે. બ્યારેખી તેનો યોડો ઠો-કા ખાતો, ભારે તેની આંખો ચલકી રહેતી અને કાઢવ તથા રસ્તાને તે વખતે તે ખુબ ગાળ દેતો. તેનો કમચો કસખી કાનખાખની બનાવટનો હતો, જે બે કે એક વખત ઘણો સુંદર દેશે, પણ હાલ તે મેસો અને જાંબો યઈ ગયેલો જણાતો હતો, અને જે કાઢવ તેણે પોતાનો ઓઠો જળવવા અને ગામડાંનાં લોકો જેઓ વૈસાને નમે છે, તેઓ પાસથી માન મેળવવા પેદેરેલો હોય. તેનાં દીકરી બાંધેલું ઉપરથી તે એક ઘણેજ ભજવ્યુત અને બેરેમદ માણસ જણાતો હતો. એક શોખઈતી સાલ તેની કમર આસપાસ વીંટળેલી હતી, અને તેના પીસા પાતડુના પાવળ, તેનાં પીનાં જુદાં કે જે

ઈસાની બનાવટનાં જણાતાં હતાં) માં ખોરી દીધી હતા, તેનાં ખમાં ઉપરથી એક સુનાનો પટો નાખેલો હતો, જેમાં તેની તકવાર ખોસેલી હતી. તેના જમણા હાથ ઉપર એક વળગતી લોશની કાઢાડી લટકતી હતી, અને ડાબી બાજુએ તેના થો-ડાનાં પોચાં મખમલનાં જીન ઉપર રૂપાંની બનાવટની પીસ્ટોલ ચળકતી હતી. એક ઘણી ઉમદા બનાવટની હાજ આમડાંના પટાએ પછાડે પીઠ ઉપર બાંધી દીધી હતી, જે તેને પછાડેથી ઠીક ટેકા દેતી હતી.

કાઢવ ક્યારથી ખરડાયેલાં દીવ છતાં રહીમખાનનો દેખાવ આ બોદળાં મેદાનમાં ખરેખર ઘણો અસરકારક અને તેની પછાડે આવતાં માણસોની એખડે હાથે ધુરતી સંભાળ લઈ શકે તેવો લાગતો હતો. પણ તેની ટાળીમાંનો તે કાંઈ એક-લોજ હથથારખંધ પુરૂષ ન હતો. છથી સાત સ્વારો—તેનાજ ખીદમતગારો—તેની પછાડે આવતા હતા, જેઓ બે કે ખાન ખીસાલ આખી સ્વારી કરી શકતા ન હતા, તેપણ બહાદુર દેખાવના મરદો હતા. બે આ ટાળીનાં માણસો એકી વખતે બેરે બેરે ચાલી શકે, તો ખરેખર તેઓનો દેખાવ લડા-યક અને બેરે લાચક યઈ પડતો.

આ સ્વારોની ધુડે એક પાકખી આવતી હતી, જે દેખઈતી રીતે ભારી જણાતી હતી, કારણ કે હમાસો જેઓ નજદીકે સોલ કરતાં વધારે હતા, તેઓ આચાર નવાર બદલાવા કરતા હતા, અને ઘણી મુશકેળાથી કાઢવમાંથી પોતાનો રસ્તો પસાર કરી શકતા હતા. ખુશ્તી રીતે તેઓ યાત્રી ગયેલા અને વધુ મુ-સાફરી કરવાને નાસાયક દેખાતા હતા.

તેઓની પછાડે યાંચ કંઠિલી હાર આસતી હતી, કે જેના રખેવોને તેઓ ઠોક ખાઈ પડી ન જાય તે માટે પુખ્ત સંજાળ લેવી પડતી હતી; તેઓની સમજ પીઠાં કેટલાંક મા-ણસો આવતાં હતાં, જેમાંના યોડાક બેજા ઉચકી પગે ચાલતા હતા, બ્યારે બાકીના જેઓ ખાનના પોતાના માણસો હતા, તેઓ ટટુ પર આવતા હતા.

આ સમજાંની દરમિયાન બે ઘણાજ સુંદર દેખાવાના યોડાઓ ચાલતા હતા, કે જેના યોડાવાળાઓ તેઓને રસ્તાના સીથી કંઠણ જાગ ઉપર ચમાવવાની કોશિશ કરતા હતા.

“અહા! આહા!” ટટુપર બેઠેલાં ખાનનાં માણસોમાંનો એક બેરેસા—તે ખાનનો જવારચી હતો—“કે હું ખુશ્તીકર, હેંદરાખાદતું નવાખી સોદર છોડી, વરસને આપે વખતે આવ્યા અપવીત રસ્તા ઉપર મુસાફરી કરવાને લખચાડો. અગ્રે મુકાં ગયી, આ અપાસોમાંથી મારો જલદીથી છુટકારો કર! એવું કર કે આવ્યા ખરાબ રસ્તા ઉપર વરસાદ ન પડે, આ જમવમાં હું તો એક રાતખી છરી શકું નહીં. તું શું કહે છે દાડખા-ન-શુ આપણે આપણી બજમ કટીથી પુરી કરી શકીશું! આ બેદાનમ કે ત્યાં આપણે આપણા વખન આગમચ દુઃખ ખખે છે, લાંચી આપણો કટીથી છુટકારો યશે! અગ્રે માન-વત માર્દ, મને જવાબ દે! તું તો કહેતો હતો કે આ ગામ-ડાંથી તું ખુરતી રીતે માદેમગાર છે.”

“ઓ દીવકારા, તેમ હું છેજાનઃ આવી બોલી બજબજ કરી માથું દુખવવાથી શું કામદો થયાનો છે! શું ખાને તારી ઉપર ગેરખાની કરી તુંને એક નેરેમદ ટટુ નથી આપ્યું, કે જે પેગમખરની મેહરખાનીથી તુંને યોગ્ય વખતમાં તારી મુસાફરીને છેડે લઈ જશે? શું ખાનની પોતાની મરજીથી એટીનીના કોશ્ચો આને આપણે છોડી નથી આપ્યા, કે ન્યાં આનની સત આપણે કેટલાં સુખથી પસાર કરી દતે! અને આપણે જેનું નીમક ખાઈએ છીયે તેની સામે ફરયાદ ઉઠાએ, ત્યારે આપણે નેહિયે છીયે કે ખાનમ સાહેબ (ખાદા તેને સુખી રાખે) મુસાફરી કરવાને તદ્દન રાજ છે. સુખ લારે! કારણકે તારી પટપટ સાંભળતાં સાંભળતાં આ નાપાક કાંડાઓમાંથી રસ્તો કાપવો બહુ મુશ્કેલ પડે છે.”

“હીક છે, હું સુખ રહું છું,” બીમએ જવાબ દીધો, “પણ મને તો શીકર લાગે છે કે દીવીની આપણે આપણી મંજૂર પુરી કરી રાખીશું નહીં; અને આ કમખખ આમડાઓ કે બપાના કાકર રહીશો ગેસ ખાતા નથી, લાં ઉવારો લેવો પડશે, અને મુકી રોટલી યા તો હુખા સાકર આપણને ખાવા પડશે કે જે આપણને આપણી દમજાની યાક પછી બસ થશે?”

“હા હુમક, તું એક સીપાદ બરચો નથી,” એક બીને વચમાં બોલી ઉઠ્યો, “નહી તો તું આમ બોલતે નહીં.” જે દહાડાવેર તદ્દન હુખો રહયા પછી કટકો રોટલી અથવા તો મુકી અથવા ખાવાના મરે, અને તેરકાપરની સતોષ પદ્મી બોલતો ઉપકાર માનવો હોય, એ તુંને કેડું લાગે, બોલ તે તુંને ગમે કે?”

“બસા નામુર, હું તારી પાસથી માંગી લઈ છું કે બસ ફર” તે બજબજી બોલ્યો. (હુખમરના ખ્યાલી દેખાવેન તેને ચોક્કસો હતો) “મને તો લાગે છે કે તારા બોલોથીજ મારો પેટ ઉપર અસર થઈ છે, અને તેનો દમેચતો બોરાક નહીં બજબજીથી તે મને હપકો છે છે. દોરત, હું તુંને કહું છું કે હુખમરના વીચાર હું કરી શકતો નથી. કોઈ દહાડોળી હું રમજન મહીનાના રોજ પાની સકથો નથી (કે જે મારે ગાલ અને માર ફરે) અને મારે મારે મળીને કોઈ સરે તેને મને દર વરસે મોટું દામ આપતું પડે છે. અહા તેની આજાદી વધારે, એ અહા અને પેગમખર પાસ માંગી લઈ છું કે ખાન આનની સત આવીજ કેડે મુજરે.”

ખાને પણ પોતાનો થોડો યોગ્યાવેળ હતો. અપધાઈ હવે આસ્તે આસ્તે વધવા માડ્યું હતું, તો બે કે તદ્દન અપધાઈ થઈ ગયું ન હતું—કારણ કે સરજ હજી અસ્ત પામ્યો ન હતો, અને દીવસની હજી થોડીક ઝાંખી રેશની પડતી હતી, ગખાટના અવાજો અને વીનજીના અગકારા, એક કાણુ પાછળ નેહ્યે તેઓની સામેનાં આકાશને લાંબી નાખ્યું હતું તેમણી આવતા હતા. આ સ્થળોમાંથી પસાર થવું કે નહીં તેની ચિંતામાં ખાન હતા.

જે રસ્તો કંઈક હતો તો તેઓને કાંઈ પણ મુશ્કેળી નહતે નહીં, પણ જેમ જેમ આગળ વધવા તેમ તેમ રસ્તો ઘણેજ અચાન આ ગોચો આવતો હતો. ધોડાઓ મારે

સાથી સરસ રસ્તો શોધી કાઢવા જે માથુસને પીડાતો અમ બચથી મોકલ્યો હતો તે પણ પોતાનો થોડો ધપી હતો અમ ચલાવી શકતો હતો એવું દુસ્થી બજાવું હતું.

“એટીનીના કોશ્ચો છોડી આવવામાં ખરેખર હું એક ગમે અને ગદાનો બરચો હતો” ખાન બજબજી, “પણ હવે થયું તે તો થયું, પરતાવો કરીને શું કરે, હવે શું કરવું તે એક વાત છે અને તેનો મારે વીચાર કરવો નેહિયે. મારા મરીબ મોતી” તે પોતાના ધોડાને પસવારતાં પસવારતાં બોલ્યો, “તું પણ યાદી ગયો છે અને તારી હમેશની તેજી જતી રહી છે, કેમ મારા મોટા તું મને વધુ આગળ લઈ જઈ શકશે” અને એમ બોલી તેણે તેની પીક ઠોકી.

આ ઉમરાળી ખવાસતું પ્રાણી તેને સમજતું હોય તેમ જાણ્યું અને પોતાના યેકના પધારને એક ખજારથી જવાબ આપી, આશીર પેલીમર બોલા લાગ્યું.

“હા મોતી, તુંને કાંઈજ સ્મરતું નથી; ખૂં છે કે આપણને દેખાઈ શકે એટલું આગળ આંદી કોઈ પણ ગામ નથી, તો પણ નજીકમાં કોઈ વસ્તું તો હશેજ, કે જે આપણને જાતારા અને બોરાક આપી શકે. ઈઆલીમ, તું શું કોરે છે? આંદી નજીકમાં કોઈનુંબી રહેલાય છે?”

“પીર એ મુરસીક,” તે માથુસ બોલ્યો, “મને કાંઈ ખબર નથી, જે આએ રસ્તેથી કોઈ પણ દહાડો મુસાફરી કરી નથી, સીવાએ કે જેકે વખત ધણું વરસ આગમ્ય, અને વળી તેથી લરા. સાચે; તે વખતે હમોએ રસ્તાને લગતો કાંઈ પણ વીચાર કર્યો ન હતો.”

“ખૂં છે દોરત, પણ હવે તેને લગતો વીચાર કરવાની આપણને જરૂર છે. મદમદના કસમથી કહું છું કે જેલું લાંબા આપણને ઘણી શીકર ઉપમયે છે, અને મને ખાનમ મારે બહુ ચિંતા લાગે છે. આની જાનની મુસાફરી તેણીએ કોઈ પણ વખત કરી નથી, તોપણ હવે તેણી એક સીપાદની બાચડી થઈ છે, અને મારે તેને મુશ્કેળીઓ અને રંજ ખમતાં સીપવતું નેહિયે.”

“એરત, સકમર દમજા આવી લામરો અને દગાલોને રસ્તાની ખબર હોવીજ નેહિયે.” એક બીને સ્વાર બોલ્યો.

“ખરેખર, તેઓનો તો વીચાર મને આગેજ નહીં. ત્યારે તેઓ પોતાની જાણે આંદી આવી લાગે લારે દમ ખાવા થોડીક વખત યોળી પછી આગળ ચાલવાનું કદાચ દીક થઈ પડશે.”

થોડીક પગમાં હમોએ પાલખી લઈ જ્યાં ખાન ઉભો હતો લાં આવી લાગ્યા, અને નજીકનું ગામ, તેનો તવાત અને તે તરફના રસ્તા મારે તેઓને ઉનાવળમાં કેટલાક સવાત કરવામાં આવ્યા.

“હમરત,” ઉચકનારાઓનો નાપક બોલ્યો “શું કરવું તે આપના હાથમાં છે. હમોને રસ્તો આટલો બધો ખરાબ હશે તેનો વીચારજ નહીં હતો, નહીં તો હમો શોદર છોડીને આવેજ નહીં અને તમોને આવવાં પણ ન રહે, પણ ગમે તે કરો, પણ આપણે તો આંદી આપ્યાં છીયે અને જે મુશ્કેળીમાં દમોએ તમને લાવી મુક્યા છે તેમાંથી તમારો છુટકો

કારો કરવાની હમારી કરન છે. પાછું ફરવું તો ન બને તેવું છે. તમને ખબર છે તેમ જાણો આપી શકે તેવું નથી કરનાં એક ગામથી નથી. આગમ્ય બે છે, એક યજ્ઞ દૂર નથી. પેલી જાતી ટેકડી આગળ-મારા મેદરમાં તે તરફનાં જાય પછી નેઈ શકતા હશે. ખીજું દોઢ કારા દૂર છે, બાંધેલી મુસાફરી બે ખાનમ સાહેબ ખમી શકે તો હમો તેણીને લાંબી જીવનને તૈયાર છીએ. વળી લાંબા એક સાઈ ખબર અને દરેક રીતની સમગ્ર પછી છે. બે હમો તેવજીને સદી સલામત લઈ જઈએ તો મારા મેદરમાં હમોને ઈલામમાં એક જેવું આપશે ?

“ખરેખર ખરેખર, તમને બે મઝરો, અને કાંઈ આપણે ઘણી ધીમેથી મુસાફરી કરીશું, કારણ કે તમે પાકી ગમકા હોવા નેઈએ. મારા હજાર, તું શું કહે છે ?” તેણે પાત્રખીમાં મેડેસી બાનુને પુછ્યું, “બેમાની એક વીજ હવે પસંદ કરવી છે. ગમે તો સોલું ખાવું અને સગવડ બરેહ સુવાવું, યા તો બીજકુટખી ખાવવું નહીં અને કઢાય છાપડાં વગરની જગાપર સુવાવું કપુચ કર; એક સીપાહની બાકી ધવામાં, જેમો કદેલો બેખમ છે ?”

“તમે મારે માટે કાંઈ પછી ચીંતા ના કરો,” એક ધીમે અને મીઠો અવાજ પાત્રખીમાંથી બોલ્યો. “તમારી અને હમારી બંને ગમે તે બદોષલત કરો. મને બધે સરખું.”

“જોપાસ, સ્વાર તું શું કહે છે ?”

“પહેલે હમોને તુઝે પીવા દેવો અને પછી હમો તમને મોડા ગામમાં લઈ જઈશું.”

“વાર દીકરે, ઘણી વખત ના લાગે. તમે જાણો તો ખાતરી છે કે થોડા વખતની આશાએમથી આપણે સમગ્રને કાપદોળવશે.” એક પગ વારમાં તેઓએ નીચા સગવાઓ, દરેક જગ્યાએ સમગ્રમાં એક ટોળું ઘઈ બેઠાં. થોડા ઉપરથી ઉતર્યા અને આક કડાઓ, અને પોતાના દરેક જગ્યાએ ખીસામાંથી કાઢી પીવા માંગ્યાં. હુકા સળગાવી કાઢી તબાકુનો ધુમાડો કાંઈ નીચા હાંચી બસે છે. મુસાફરી છે, અને સ્વાર પછી પગમથર અથવા તો મુસાઈન જવાય. નવું કારણ કે તેઓમાંના કોઈ સુસગવાન અને તેઓમાં મોડા પછી નામ પોકારી તેઓ નવાં અને વધુ સુરથી કાઈ હાઈ હોવા માફક સર કરે છે. આ પ્રમાણે ખાનની ટાલકીએ પોતાની પાછી મુસાફરી પાછી શરૂ કરી.

પછી તેઓમાં કોઈએ પછી આકારના મોડાવનારો દેખાવ બોલ્યો. તેઓ વાદળ ને સ્વાર તલક શાંત હતું, તે આત્મે હતો. તેથી વધવા લાગ્યું. નાનાં નાનાં વાદળોએ જાણે મેઘમાંથી આગળી વધવા લાગ્યાં. પડમાં હોય તેમ સમગ્રે પંથસાઈ ગયાં. વીજળીના વાગમગામગીએ પછી વધુ તેજસ્વી અને જલદીથી પડવા માંડ્યા, અને આકારના થોડા ભાગ ઉપર જોવામાં આવ્યું હતું, તે આકારના આસમાન ઉપર ફરી વચ્ચું. પછવાડે, ઉપર અને આસપાસ સમગ્રે કોણે જાણે તેઓને વાદળમાંથી નસારત ધવી હોય તેવી રીતે વીજળીના ચમકારાઓ પડતા હતા. આ સમગ્રમાં તેઓએ પોતાનાં પગમાં આંગળ વધાર્યાં.

“શત ઘણી તોફાની ધરતી” ખાન પોતાનાં મોંમાં કટકો બરાબર વીટાળતાં વીટાળતાં કહ્યું; જે વખતે તે વખતે તેણે આસમાન તરફ આંગળી કરી એક ધેરા સર રંગનું વાદળ બતાવ્યું. બીજાની વચ્ચેથી મોંમાં આ વાદળોને ફક્ત અસ્ત પામતાં સુરતે ધરતીમાં ધેરાથી ધારે, પછી એક વધુ અનુભવવાલાની આંખો તે દરપગે વધતું અને આંગળ ફરી વળતું જણાવતું હતું. ખાન બોલ્યો, “રસ્તાની પેલી બા- “મારા મેદરમાં” છે, જે ત્યાં હું જીવતો નહીં હોજી તો જીવે ઝાડોના કુખમાં. મારા મેદરમાં તે તરફના રસ્તો લે તો કમ ?” એક કુદકું છે. મારા મેદરમાં તે તરફના રસ્તો લે તો કમ ?” “લાખ રૂપયાની વાત બોલ્યો કાઠબખાન,” તેના શેરે ઉતર દીધો, “આત હમોને તે તરફ લઈ જા.” “આહા! આહા! બે પચન નહીં આવશે તો હું તો બેકાઈ જવશ.” ખાનની હમારની હાથમાં પચન ખાતો ખાતો બોલ્યો. “જોડા ના દોષો.”

નાચરે “નશીલા” એક હાંચી આવત બોલ્યો, “કરનાતીકનાં તો હાંચી તો જાણીતાં છે.”

“આરસોસ” બાવરનીએ નીસાએ નાખ્યો, અને ઈ-છવા ઝાડે કે તે કરનાતીક સીવાય ખીન કોઈથી દેશી હોય.

છેલ્લે સરવાલે એક ધીમે સાદ-એક દુરનો સપાદ-જણે પાછી ઉછળતું હોય તેવી રીતે આંખો, તેઓનાં મોંમાં પરનાં વાદળો બીકે બેસી રીતે વધી ગયાં, દુરની આગળ અને પાછળ આંધળું વધુ અને વધુ પકડાવુ ગયું. હવે તેઓ છુટાં છુટાં વાદળોને નેઈ શક્યાં નહીં. થોડા વખતમાં તેઓને એક આકાર પડતી ફરતી લાંબ સચકતી લાઈન સીવાય કોઈ પછી દેખાતું નહીં.

તેઓએ પોતાની ઝડપ વધારી, કે તેઓ પેલાં ઝાડા ને પા માઈસ દૂર દેખાતો હતો, લાંબા જલદીથી જઈ પુગે. “જો એક વખત-લાંબી પુગ” ખાન બોલ્યો, “તો પછી ગમે તેમથી કરી આપણે લાંબી વીસાએ લઈએ.” કોઈએથી તેને જવાબ આપ્યો નહીં, સર જણાવ્યો તેકા- નેત્રો અને તેથી શું બનાવ બનેલો તેની વીચાર કરતા હતા, થોડાએ પછી કંઠાએ અને પોતાની ઉપરના સવારોને નાખી દેવા ઈ-છતા હોય તેવા જણાતા હતા.

છેલ્લે સરવાલે થોડાં પાંદડાં હવામાં ઉડ્યાં, અને કેટલાંક તીરા જેઓ રસ્તાની બાજુ પર પધર તથા ભરાઈ બેઠાં હતાં, તેઓ જલજે પચનને હાડવા માંગતાં હોય તેવી રીતે ઊંચે આ- કાર કરે હડી ગયાં.

એક એક પછી એક એક પચનના કપાટાઓ આંખો, અને પાંદડાં અને સુકું ધાસ મેદાનમાં એમ તેમ ઉડવા લાગ્યાં. પચ- નના નેરથી રસ્તા પરની ધુળ પુશકળ ઉડતી હતી, અને તેની તથા સમગ્રની એક દર્શક ગમકી જણાતી હતી. એક આ સમ- યુ ઘણી ચીંતાની તપાસતાં હતાં, અને દુવા માંગતાં કે આ આગળ જઈ પુગે તેટલાં તોફાનનું જોર ઝોરું ધાય, પછી ગમ- યાન, પચન અને તોફાનના સમગ્રો ચીટી તો વધતાં જ ગયાં.

વચમાંથી લઈ ગયો તે પરથી માલમ પડતું હતું કે તેના વખતે તેઓ કાંઈએ કરી શકતે નહીં.

આખરે એ ખુલાસો બરેલા દેખાવ! અધારાની વચમાં એક ઝાંખી રોશણીનાં ઝળકાટ તેઓની નજરે આંચો, તે યોગ્ય વખતમાં યુગ ચર્ચિત ગયો. ખાજો દેખાયો, પછી બંને દુર જતા હોય તેમ જણાયો, અને પછી સદંતર યુગ ચર્ચિત ગયો.

"અમે રાહદારી (ભોખ્યા) આ શું છે" ખાતે પૂછ્યું. "કાંઈ એમજ સમજે કે આ કંઠાગ રાતના એ તો ભુતના ચાળા છે."

"મેહરખાન મુરખી, એ તો ગામડું છે." તે માણસે જવાબ દીધો. "હેમારા ગામમાં ભુતની નથી ને ડાકણની નથી."

"અત્યહમ અલ્યા, સારે તો આપણે ધર આગળ આપી પોંદતા છીએ, હવે તે કાંઈ થયું દુર નહીં હશે."

"નહી, થયું દુર તો નથી. આપણને ફક્ત એક નાની નદી પસાર કરવાની છે, અને પછી ગામડાંમાં જઈ પુગીશું."

"નદી !"

"હા મેહરખાન ખાન, એક થણી નાની! તેમાં કાંઈ થયું પાણીની નથી."

પણ આ વાત સમજી ખાનના પેટમાં તો ધરકા પડ્યો.

"આવા વરસાદ પછી તો તે બરેલીજ હોવી જોઈએ. દરેક ખાસ ખજોશીમાં અહીં પાણીથી ભરાઈ તળાવ બની ગયાં છે, પણ કાંઈ શેકર નહીં, આપણે જોઈશું. પા મુઝામ્બી" તે મોટીથી બોલ્યો. "તું ખતે અને મારાને આજની રાત સંભાળશે તો તારી મસજીદમાંના દરેક મુલકને હું નવાજશ."

એ કે વાદળના ગમગાટ અને પવનના ડુંદળાના હાથે યોરે યોરે વખતે સાદ આવતો. હવે, તોપણ તેઓ યોગ્ય દુર ગયાં નહીં તેટલાં તેઓને નદીનાં પાણીના ઉછળવાનો ધીમે અવાજ થણીજ ખુશી રીતે આવ્યો. દરેક જણ આપી થણીજ ગભરાઈ ગયાં અને તોફાનમાંની તેઓની આટલી બધી મરદાનગી બરેલી મેદનતનું આનું સેવક આવે તે વીચારેજ તેઓને નાશીપાસ કરી મેલ્યા; તોપણ બાં મુઝી તેઓ નદીની પાર આગળ આવી પુગા લાં મુઝી તેઓમાંનું કાંઈ એક હરર પણ મોઝતું નહીં.

"નદી કાંઈ ઊડી નથી, આપણેથી ચાલી જવાશે." બોલ્યો મોલ્યો.

"કાઠરના કેસા" ખાતે યુગ પાડી કહ્યું. "તારાં કંઠાગ ગામમાંથી હમોને કાઠી મેલવા તું આવા દાવપેચ હમારી સાયરમો છો અલ્લામ કસમખી કહું છું કે તારી આવી મેખાનદારી માટે તુંને મારી નાખ્યો જોઈએ."

"એ ખાન, મારી જીંદગી તારા હાથમાં છે. મારા જોતવાની સામેલી તરીકે જો કાંઈ મારી સાથ આવે તો હું નદીમાં જવાને તૈયાર છું. એકલું જતું તો ફોક છે. કું કાંઈ મારી સાથ ન આવશે?"

પણ દરેક જણે આનાકાની કરી, મોતની બીલીક, અધારા અને અચોક્કસપણાએ તેઓનાં મગજ ઉપર સરસાઈ મેલવી હતી અને તેથી ખાનના હોઠમને અનાદર કરવાને તેઓ અચકાયા નહીં.

૩૬ ૬૫

"હીચકારાઓ, જતું તમે નીમખ આઓ છો. તેને માટે આટલું કરવાની તમે હીમત કરતા નથી, કે જે આ મરીખ શખસ કરે છે, કારણ કે મેં ફક્ત એક જોડો મોત મોતી તેને સનાઓ? હીચકારા અને નીમખદારીઓ, તમે જી કરતાં પણ વધારે બીકણ છેઓ."

"હું સ્ત્રી પણ નથી અને હીચકારાએ નથી." દાઉદખાને મક્કમ અવાજે કહ્યું. "આસ રાહદારી, હું આવવાને તૈયાર છું અને અલ્લા કે જે દયાનો બંધાર છે તેને નામે મને તારો હાથ આપ."

"ખીસીકા! દાઉદ તું ખરેખર એક હીમતવાન મરદ છે, આ માટે ખરેખરજ હું તુંને કાંઈ પણ દહારો ભુસી જઈશ નહીં. અલ્લા અને ખાર ઈમાનોનાં નામ દઈ અંદર નદીમાં ઉતર; પેલી પાણી જઈ પુગી મોટીથી હાંક મારજો."

તેઓ એકએકનો હાથ પકડી મણી મજાળથી પાણીમાં ઉતરી અને થણાજ આસતેથી પગલાં ઉચક્યાં; પાણીના ધોધો સામેથી ધસારાજ અવાતા હતા અને તેની સામે આ બે માણસોને પોતાનું સપજું જોર અઠગાવડું પડતું હતું, પણ ઉલ્લેસ સરવાલે તેઓ બીજ પાર જઈ ઉભા અને જે ખુલાસી બરેલા પોકાર તેઓએ માર્યા, તેથી ખાન અને તેના ગો-ધાઓ તેઓની સમગ્રમી બરેલી મેદનગાદ માટે ચેતી ગયા.

"હવે જલદીથી એક મસાજ મસાજો અને તમારી સાથ યોગ્ય માણસોને લેતા આવો." ખાતે મોટીથી યુગ મારી કહ્યું, તેટલા વખતમાં નદી પસાર કરવા માટે હમો થટતી મોઝવણ આ બાજુએ કરીયું.

યોગ્ય વખતમાં ફેરફાર માણસો હાથમાં મસાજ થઈ નદીની પેલીમેરથી આવતાં જણ્યાં.

ખાન પોતાની બામડીને પોતા સાથ યોગ્ય પર મેલવા પંતાવને હવો, અને યોગ્ય કીચા પટાખા પછી તેમાં તે ફેતેદ પામ્યો. જ્યારે માણસો મસાજો મુધાં આવી પોંદતાં સારે તેણી પોતાના પત્નીની બાજુએ થુરપો નાખી જઈ હતી. પણ મસાજની રોશણી જ્યારે તેણીએ નદીમાંનાં પાણીના ધસારા જોયો ત્યારે તેણીએ પોતાનો વીચાર ફેરવી નાખ્યો. તેણી પાણી જોઈ બીલીક હતી અને ખરેખરજ નદીને દેખાવ તે વખતે અવકર હતો.

"હવે આપણે વખત મોલેલા ન જોઈએ," ગામજાઓ ખાનના માણસોની આનાકાની જોઈ મેલ્યા. "પાણી ઝડપથી ડાબે ચડે છે, અને યોગ્ય વખતમાં પેસે પાર જતું મુશ્કેલ થઈ પડશે."

"મારું જીવન, યોગ્ય ઉપર, યોગ્ય ઉપર," ખાન નાકીપાસી બરેલા હોવાને બોલ્યો. "પાદખીવાલોએ કીચી તુંને પાણીમાંથી ઉઠાવશે હાં જઈ ચાકશે નહીં."

"મારી હીમન ચાલતી નથી. હુંનો વચનોજ એનું ચર્ચ પડી જઈ, હમણાંથી માફ દીસ કમરમે છે અને મારી અં-જોએ અધારા આવે છે."

"જોદાર્દ, બીચી સાહેબને હમારા વીચાર ઉપર સોંપો. હમારી જીંદગીના કસમખી કીચી છીએ કે હમો તેખીને પેસે પાર સહી સલામત લઈ જઈશું."

૩૬

“જેમ તારી મરજી મોખાલ, હું તારી પર અને તારાં માણુ-
ઓ પર બરસો રાખું છું, ફક્ત તેણીને પેઠી બાળુએ સકામત
લઈ જશે અને તેના બદલામાં તમોને મોડું ઈનામ મળશે.”

તે બાલું પાછી પાત્રખીમાં જઈ બેઠી. કાંઈ પણ અકસમા-
નના બચથી તેણીની પાત્રખીના બેઠ દરવાજા ખોલ્યા કરવામાં
આવ્યા, સાંથી હીમનવાન અને બરસા દમાશેને પાત્રખી ઉઘડવા
ચૂંટી કાઢ્યા અને નાચેકે સૌથી પહેલી બગાડીથી. “જય ભવા-
ની” એકે એક દમાશે યુગ પાડી, અને તેઓ પાણીમાં ઉતર્યા.

જ્યાં આ બાહાદુર નરો પાણીમાં ઉછળતા પોણીની સામે
ચાલ્યા કે ખાનના માણસો અને ગામચાઓએ સાબાસ, સા-
બાસ અને વાહવાના પોકારો કર્યા.

મસાલોમાં ખીજું તેમ પુરવામાં આવ્યું અને તેની રોસણી
તણે નદીનાં પાણી ચળકતાં દેખાતાં હતાં. ખાન પોતાનો પોરો
કે જે ઘણી મુશકેલીથી ચાલતો સ્હોતો, તેને લઈ પછવાડે આ-
વ્યો. તેઓમાંનું એકથી એનું ન હશે કે જેની છાતી ગીંતાથી
ધરકતી ન હોય, કારણ કે પાણી પાત્રખી વેર જામે ચડી
ગયું હતું, અને દમાશે પોતાનું સપથું જેર તેને બરાબર
રાખવા માટે ખાપડના દબા.

“બરથાર ! બરથાર !” જરા જમણી બાજુ તરફ-હવે
ડાબી—સાબાસ સાબાસના પોકારોથી નેઓને કંતેજણ આવ-
વામાં આવતું હતું. હવે ફરક પોડાક વાર પસાર કરવાના હતા,
તેટલાં પાણી એકેકમ જામે ચડી આવ્યું. આગળી બાજુના
દમાશેનાં ખખચેર પાણી આવ્યું હતું, તોપણ બેઠ બાજુએ
પોતાની બનતી કોશિસ કરી.

“સંભાળ રાખજો મારા બેટાઓ,” નાએકે કે જેનો પુરો
અવાજ તોફાનમાંથી ખી સંભાળતો હતો તે બેટાએ. “ખમાં
ઉપર પાત્રખીને ચડાવો, આપેથી, પેહલે અગાડીના-હવે પ-
છાડીના-સાબાસ ! હવે ફરક જાણ્યું સંભાળથી પગ મુકજો,
જય ભવાની, જય કાળી.”

તેઓ આ નામ પોકારતા પોકારના આગળ ધર્યા. પણ
તેઓની મગે એવી સંભાળ છતાં, પાણીની તળે શું છે તેની
તેઓને શું ખબર ! હાં એક પથરો-ધણેજ મોટા-પરોસો
હતો, કે જેની ઉપર અગાડીના એક દમાશે પોતાનો પગ
મેચ્યો. બ્યારે તેણે પેહલે પગ મેચ્યો, ભારે તે સ્પંભ જણાવે,
પણ બ્યારે તેણે બીજા પગ ઉચકયો, ભારે તે ગમડી ગયો,
તેણે લડકાં ખાધાં, હોકડ ખાધી, અને પાછો બરાબર થવાની
કોશિસ કરી, પણ ફાકટ; તે જાણે મરતક પાણીમાં પડયો.

પાત્રખી હવે રૂડી ચડી નહી અને ફક્ત એકજ તોપણ
ખનના બેરે કાડી નામે એવી મોટી ચીખ્યારી સાથે ખાન

બરથારને કેમ કાબુમાં રાખવા ?

સઘળા બુવાન બાંધેડીઓ માટે.

ટકીક સીઓ બરથારની તામેદાર અ
બતાં બાંધેડી થવાની ઉચકમાં પોતાના
ધણ દરોને બાજુ થકે છે, અને અ
આસતે શુભાગે કરનાં સેહજ ચરતી પ
પર રહે છે. તેવીઓએ બ્યાનમાં રાખ
નેઈએ કે, ઘટતી વખતે બરથારો પોતા
સીઓને મદદ કરવાને પુરવટી રીતે મો
પુરણીથી તથારે હોય છે અને સઘળે વખ
નહી પણ ઘટતેજ વખતે તમારા હં

બાજુએ મુકવાથી નમારી મદક તેમને ખચીતજ વધારે
મતી શામે છે.

બીજા હાથ પર, આપણે એવી ધણીક સીઓ નેઈએ
કે જેઓ બરથારની પાસે શુભાગીરી કરાવવામાં મોટી કાત
માને છે. તેઓને એક ધડીની દુરસદ આપવામાં આવ
નથી. માગ પરથી કાંઈ બીજા સાવવાનું, કાચ સરેઓ કરવા
પુરસી મુકવાનું, બારી બંધ કરવાનું, ઉધાડ દાંક કરવાનું, એ
એવું કાંઈ અગણીત સાધારણ કામ તેમની પાસે કરાવવા
આવે છે અને એ રકાસ જેમ વધુ લોક નેય તેમ તેમ પે
સીઓ નાજો કેવીએક ફોલેદ મેલવી હોય તેમ વધુ
વધુ પુરા થતી દેખાય છે, પણ તેઓ જાણી શકતાં નથી
મરીય બીચારા બરથારો સીઓની દયામાં અતે પુરો
ધીકારમાં આવી પડયા છે.

આપણે સીઓ બ્યારે આપણી દમેશની ફેરફાર થતી લ
ગણીઓ અને કસપનાં આપણી શુચવણ ભરી તદખીસ અને
પયાં નાન સાથે, જે પુરપુરે આપણે ચાહતે હોય તેનાથી કુપ
અને આસાસરા શોષે છીએ, ભારે પુરોસો તેઓનાં પુર
છતાં જે લાખ તેઓ પોતાનામાંથી મેલવી શકતા નથી,
આપણુ પાસે મેળવવા આપણી તરફ ફરે છે.

જે જમાપર તમારા બરથારના હક પુરો છે તે તમારાં છે
કરાંઓને છીણવી લેવા દેતાં ના; તમારો પેહલો બીચાર
પેહલો સંભાળ તેનેજ (બરથાર) માટે રાખવી નેઈએ.

જે પેહલો તે તમારાં નાનાં બાળકે માટે યોડીજ દરક
રાખે, તો તે માટે ચીરડાતાં ના, જેમ જેમ તેઓ ગેદાં અ
તેના સાથી થવાને લાયકનાં થશે તેમ તેમ તેઓ તરફ
તેનો ખ્યાર થયેતો જશે.

ઘેરની નજાણે કે નોકરો સાથની પંચાતીઓથી તેને કં-
ટાળો આપતાં ના.

તમારી આવક ગમે એવી મોટી હોય, તોપણ તમારો
ખરચ સંભાળીને કરવો, અને તેના હિસાબ રાખવામાં પ્ર-
માણીક રહેવો અને કેવી રીતે તમારા પૈસા ખર્ચ્યા, તે ત-
મારા ભરપાસને તદ્દન છુટકા દીકરી બનાવવો. મુના રૂપાના
જે કડકાઓ તમારા હાથ મહિથી નજીકથી પસાર થઈ જાય
છે, તેની કદર બુદ્ધિતાં શીખવો.

જે ઘણી સાથે તમે ખરચ્યાં છો તે બે તવગર નહીં હોય,
જે પૈસાની અગવડ પડવા માંડી હોય, તો નોકરાવર અને બ-
હાદુર થવો, હમેશાં તેને મદદ થઈ પડવો, બોલો કદીખી નહીં;
એક એવા મીન દાખર તેને કામ લાગવો, કે જેની આગળ
તે સમજી કદી શકે અને જે દરેક ચીજની ચક્રવર્તી બાજુ
સેદવાઈથી જોઈ શકે.

દરેક ચીજમાં સાચ્યાં અને બહાદુર થવો, જે તમે જાણો
કે સાચું છે તેનો જવાબ કરવાથી, અને જે જુદું છે તે માટે
કંપેડો આપવાથી પાછળ હટતાં ના; અને જ્યારે તમે ભોક્ષ-
વાને ઇજ્જતો હોવો, ત્યારે ખાલી ખીલકને ખાતર મુઠાં, ખેસતાં ના.
હાકડપણ, જુઝાર, અને અપરીમાઈ એ સડકી મોઝા
મુનાહોને આપણી મંડળીમાંથી દુર રાખવા જોઈએ.

તમારા ભરપાસને તેઓ પોતા માટે તમારી આગળ બેઠકારીથી
ભોક્ષવા દેતાં ના, તેને જાણવા દેઓ કે તમે તેને એક ઘણું
જોયાં મનની પત્રીત માણસ ગણો છો, અને એવી ભોક્ષીથી
તમેને કેટલું દુઃખ થાય છે તથા તે તમારી નજરમાં કેટલો
હજકા પડે છે.

કોઈની વચમાં પડતાં ના. એક માણસ પોતાની સ્ત્રી ઉપર
ગમે એવો આધાર રાખતો હોય, તોપણ તેને જેવું વીચારવા
ગમે છે તે તેના ડેરાવ મુજબન ચાલવામાં આવે છે.

પુરુષો ઘણું કરીને તેઓની તદ્દરસ્તીમાં સહજ જાણેડો
થવાથી ગભરાઈ જાય છે, જે કે તેઓને તે કબજા કરવા મ-
મતું નથી. તમારો ભરપાસ જ્યારે આગળથી હોય ત્યારે તેને
કંટાળો આપવા વગર તેની ઘણી સંભાળ લેવો. એક પળ,
જોયા તમે પુરુષ છો એમ ધારવો, અને સ્ત્રીઓના ઉપાસો અ-
જમાવી બેવા તેને કહેતાં ના.

જો દરેક સ્ત્રી સારી વાંચનાર, સારી સાંભળનાર અને સારી
ચાકરી કરનારી નહીં હોય તો કેવું સાફ થાય ?

પરલેલી જીંદગીમાં ભરપાસ અને સ્ત્રીએ એક બીજા પર
પુરતો વીશ્વાસ રાખીને બીજા સ્ત્રી પુરુષો સાથે સંબંધ રાખ-
વો ચાલી અગમતું છે. તમારા ભરપાસ સીધા કોઈ બીજા
પુરુષ સાથની તમારી અતલગની આજખાણ છોડી દેવાનો હ-
રાવ કરો, અને તમે પોતાને ઘણી મુશ્કેલીમાંથી બચાવી
શકશો. જો તમારું સમજી દીકર તેનીજ ઉપર હશે તો તમારી
સમજા દરમિયાન મટી જશે. ઘણી વખતે કેટલીક મીનાચારી
કે જે દુરથી ભેટાં મુકા અને નુકસાન વગરની જાણાય છે,
તે છોડી દેવાનું ઘણું ખારી લાગે છે, પણ જો તમે તમારા ધ-
રનાં સુખની કદર જાણવામાં હોવો તો એમ થયું જોઈશે.

અદેખાઈ તમારા ભરપાસ તરફનો તમારો પ્યાર નહીં, પણ
તેનીપરનો તમારો થોડો વીશ્વાસ બતાવે છે.

તમારા ભરપાસની આગળી જીંદગી માટે અદેખાં થતાં ના.
એટલાથીજ સંતોષ પામવો કે અગાઉ ગમે તે હોય, પણ
હમણા તો તે તમારીજ સાથે સંબંધ ધરાવે છે.

તમારા વીશ્વાસમાં તેણે જે કોઈ કહ્યું હોય તે તકરારની
વખતે તેની સામે લાવતાં ના.

જે સીધી સરસ ખબર તમે તમારા ભરપાસને આપી શકો
તે તમારા આત્માની પરીમાઈ છે.

યાદ રાખવો કે બીજા સ્ત્રીઓ માટે તે જેવું મત બાંધે છે
તેનો આધાર તમે ઉપર રહે છે.

તમારા ભરપાસથી લાંબો વખત જુદું રહેવા કરતાં કોઈ
પણ અઘડાણ ખમતી પડે તો મુખેથી ખમવો.

તમારી તદ્દરસ્તીને માટે જેમ ઘણું આગુર નહીં તેમજ
યજીં બેઠકાર પણ રહેતાં ના.

જ્યારે તમે આગળી હોવો, ત્યારે જેમ અને તેમ તમારા
ભરપાસથી દુર રહેવો. જેઓ જન્મથીજ આગળી માણસની
માવજત કરવા જન્મેલી હોય છે, તેઓને અજબજા લાગે છે
કે એક પુરુષ પોતાની વાહાલો ઘણીઆણીની નખખાઈ અને
દુઃખ જોઈને કેમ પાછળ હટે છે.

તમારા ભરપાસને તેમને હમેશાં અસ્વસ્થ પેશાકમાંજ શા માટે
ભેલાં જોઈએ ? તે તેમને એમ જાણી શકે છે અને વખાણે
તે કોઈ ખાકાતું નથી; હમેશાં તેની આગળ સીધી-સારી
દેખાવાની કોશીસ કરવો.

કંડાંજો પેશાક પેદારીને તેને કંડાંજો આપતાં ના, અથવા
તો એ બાજવપરનાં તેનાં મનને માટે બેપરવા રહેતાં ના. જો
તમે કાઢ્યાં હશે તો તમે જેથી પેદરસ્તો તે તેને પસંદ પડશે.
બીજા સ્ત્રીઓ માટેનું તમારું મન બાંધતાં મોઝાં દીકરાં થવો.
એમ ના વીચારનાં કે તેઓની ખામીઓ શોધવાથી તમે ત-
મારા ભરપાસના તમારી તરફનાં પ્યાર અને માનમાં વધા
શે કંઈ છે.

જેઓએ કોઈ વાંકા કોપી હોય, તેઓ તરફ નરમ અને
દયાળુ થવો, પણ તેમ કરતાં તમારી લાગણીને એટલી બધી
હદ બહાર દોષવનાં ના, કે જેથી વાતખી હિંનસાક કરવાને
તમે બુઝી જાઓ.

તમારા ભરપાસનાં દરેક કામમાં ભંતી કાળજી રાખવો; જો
તે એક ચીજનો હોય, તો તેનાં દુલર અને ચીરો માટે અદેખાં
થતાં ના. આંધળોની પેટે ખાકી વખાણ કરતાં ના, તેમજ
અજાનપણથી તેની ખામીઓ કદાકી અજુઘરતા દીકા કરતાં
ના, પણ તે જે દુનસને આટલો બધો ચાહે છે તેનું થોડુંક
ગાન મેળવવાની કોશીસ કરવો. એવે દેહાણે જવો, કે જ્યાં
બીજા મોઝાં માણસોનાં પીકચરો ભેલાને અને તેમને તમારા
ભરપાસનાં સાથે સરખાવવાં બની આવે, જેથી તમારા
દીકા તેને કામતી થઈ પડશે અને તમારી વખાણને તે એક
મગરનીબંધો બદલો ગણશે.

ને તે એક રાજદારી પુરૂષ હોય, તે ને કે તેના સધ-
નાજ વીચારો સાથ તમને મક્કતાં થવાની જરૂર નથી, તો-
પણ તેની ઇચ્છાઓમાં ભાગ લેઓ અને તેમને માટે કાળજી
રાખો અને તમારી ધીરજ અને કાળજી તેને આતી હજીયો
ચઈ પડશે.

ને તે એક દસ્તુર હોય, તે તમારે બનવથી જોઈતી ફ-
રતને તમારી આગળ ખુલી પડેલી છે; પણ આટલું તો વીસરી
જતાં ના, કે જે ચોપડીઓ તમે વાંચી છે, જે ચાન તમે
મેળવ્યું છે, તેની મદદથી તેની દસ્તુર તરિકેની ફરતે ચોડા-
માંજ અટકાવી રાખવી જોઈએ નહી, કે જેમ હાલમાં આપણા
ધણા દસ્તુરોની સંખ્યા ચોડામાંજ અટકી પડી છે.

ને તે એક સધાધારી કે વેપારી હોય તે તમારાં ઘરને
એક ખરી આદાપસની જગા બનાવે, જ્યારે તે કાંકેલા હોય
અને સધળાં કરતાં વધારે, ફક્ત તેને આદાપસનીજ જરૂર
હોય, જ્યારે પાછો બહાર જવાની તેને ફરજ પાડતાં ના. આખા
દીવસની કાંક પછી તમારી ઘર સંસારની વધારે સાંતીભરી
છડછીના હવાશે તેને વધારે સાંભળવા ગમશે, માટે તેની
દુકાનની કે ધધાની ચાન કરવાની તેને ફરજ પાડતાં ના.

એવી ચોડીની મીનિ છે, કે જે એક મક્કમ વીચારની રી
કરી નહી રહે.

છેલ્લે, સધળા રોષો, સધળાં કામો, સધળી કષ્ટનાઓ અને
સધળા મોટા વીચારો, જેઓ તમારાં ઘરનાં મુખમાં આડે
આવતાં હોય તેમને છોડી દેવાનો મન્યુત કરાવ કરજો, અને
યાદ રાખજો કે બરથારોને કામુમાં રાખવા જોઈએ.

(સાંધવ પુર.)

ધનબાધ ફ. રોકના.

ખાચીડું વેર—મરદો જેઓ પોતાની ધણીઓ સાથ ચેષ
રમે છે તેઓ પોતાને કેવી ધાકડી બંદલી હાલતમાં વાપી ચેષ
છે, તે નીચલા દાખલાપરથી માલમ પડે છે:—

ફેરનક, કાઠક આફ ફૂલનડરસ ચેસ રમતી વેલા દમેસ કાઠ-
નડસને હરાવ્યા કરયાથી તેણીને તેની સામે ધીકાર લખન થયો
અને તે જોઈતી તો હદ સુધી વધી ગયો, કે જ્યારે કાઠનડને
જોવાનસની લાઈમાં બંદીવાન પડરવામાં આવ્યો જ્યારે તેણીએ
તેને ધણીક લાંબો વખત તુલીક લાંબ રહેવા દીધો, કે જ્યારે જો
તેણી તેને છોડવવા માંગતે તો ધણી સેલ્દાલથી તેમ કરી રાકતે.

દીનશાહ દકાફ—અરે અરે! દીન (પોતાનાં જનમાંથી
એક કાળજ કહાડીને) તેં જે મને પપ્પાણડું ચડું કાળજ ટપા-
વમાં નાખવાને આપું હતું તે નાખતાં હું જુદી ગયો.

દીન—(સીરડાઈને) તમે! કાઈ દહાડે તમારું માથું કેટ જુદી
આવશે! તે કાળજ મધે માથેને આંખે વખત આપણે લાં
આવવાને ના લખજું હતું, પણ હવે મને લાગે કે તેવણ કાલે
જરૂર આવશે.

દીનશાહ દકાફ—હાય હાય! મેં જાણી જોઈને કાળજ ટપા-
વમાં નહી નાખ્યું હતું, કાંઈ હું જોમ સદમન્યો હતો કે વખતે
તે તારી માથેને અડાઈ આવવાનું તેડું શીડું હશે.

મીસીસ હેરીયટ બીચર સ્તો.

મીસીસ હેરીયટ બીચર સ્તો.

મીસીસ હેરીયટ બીચર સ્તો, કે જેણી એક
અમેરીકન અધિકારી છે, તેણી કાઠક લીમન
બીચરની બેટી થાય છે, અને તેણીની
જનમ લીચરીક રોડરમાં ૧૫ મી જુન
૧૮૧૪ માં થયો હતો. તેણી ૧૬૨ વર-
સની ઉંમરે પોતાની બેહેનો સાથે એક
નીશાળમાં રીખવતી હતી. ૧૮૩૫ માં
રેવરંડ ઈ. સ્તો નામના એક પ્રેક્ટિસર
સાથે તેણીનાં લગન થયાં, જે પછી

તેણી ચોપાન્યાંઓ માટે કેટલીક વાર્તાઓ તથા બીજા બાબતો લ-
ખવા લાગી, કે જે સધળાં લખાણોમાં પછવાડેથી સંબંધ કરી
“The May Flower” અને “Two ways of spending
the Sabbath” જેવે નામે બાહેર પાડવામાં આવ્યાં હતાં.

૧૮૫૦ માં તેણીએ સર્વેને જાણીતી અને લોકપ્રીય “Uncle
Tom's Cabin” નામની એક વાર્તાની ચોપડી બાહેર પાડી.
૧૮૫૨ માં ઉપરીન ચોપડીને લગતી એક બીજી ચોપડી નામે
“Key to Uncle Tom's Cabin” કરી કહાડી, કે જે
મોંઢે તે ચોપડી માહેસા બનાવોની લખાણથી સમજણ આપી
હતી. ૧૮૫૩ માં તેણી ઈંગલંડ તેમજ આખા યુરોપ ખંડમાં
ફરવાને ગઈ. ૧૮૫૫ માં મીસીસ સ્તોએ એક બીજી ચોપડી
નામે “Dred” કરી બાહેર પાડી, જે જોકે કાંઈ જોઈતી
દુષ્ટીવારીથી લખવાની ન હતી, તોપણ તે તેણીની પેહેલી ચો-
પડીના જેવી લોકપ્રીય થવા પામી નહી. આ પછી તેણી જન-
હેરમાં લખાણ કરતીન ગઈ, અને કેટલાંક ચોપાન્યાંઓમાં પણ
ચાલુ વાર્તાઓ જોણીનીન ચાલાક કદમથી લખાતી હતી.

૧૮૫૯ “The Minister's Wooing” જેવે નામની
ચોપડી છપાઈ હતી. તેણીની કદમથી લખાણથી “Agnes of
Sorrento” ની વાર્તા “Cornhill Magazine”
નામની ચોપાન્યાંમાં તેમજ Atlantic Monthly માં ૧૮૬૧
નાં વરસમાં છપાઈ, જે પછી તેની દુધી ચોપડીઓ પણ
છાપવામાં આવી હતી.

મોસીસ હેરીયટ બ્રીચર સ્ટો.

Mrs. HARRIET BEECHER STOWE.

જરમનીનાં મરહુમ શેહેનશાહબાનુ યોગસ્તા.

જનમ ૧૮૧૧-મરણ ૧૮૭૦.

પ્રીન્સેસ મારી યોગસ્તા ક્યેસાઈન આફ સેક્સ-નીમરને જનમ ૩૦ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૧૧ માં થયો હતો. આ વેળા જરમની પેદેશા નેપોલીયનના બુલ્લમ હેઠળ હાથ આસેસમાં મરણ્ય હતું, અને તે વેળા પ્રીન્સેસ યોગસ્તાને સ્વપ્ને પણ ખબર ન હતી કે તેણી એક દીવસે જરમનીની રાણી થવા પામશે.

તેણીના બાપ ઓડ ડ્યુક ઓફ વીમર તે વેળાના ઘણા શીખેલા પુરોએ મોદેસા એક હતા, અને તેથી પોતાના દેશને આખા જરમનીમાં મુશ્કારામાં સડથી આગળ પાડવાને તેવણ ફતેહમંદ થવા હતા. આથી પ્રીન્સેસને પોતાને પણ કાંઈ યોગે લાભ થયો હતો નહીં; તેણીને પણ ઘણી ઉભી કેળવણી આપવામાં આવી, અને પાછલથી તેનો ઉપયોગ કરવાને તેણી સુધી નહીં. પ્રીન્સેસ અને તેણીની બેદન મારીના પેદેશા શી-લ્ડેકા "ગોપ" અને "કારમ યોગસ્તા" નામે હતા. "ગોપ" તેઓનું મગજ ખીલવવાને પુરાકળ મેદનત લેતો હતો, પણ પ્રીન્સેસ યોગસ્તા તેની ઘણી માનીતી હતી, કે જેણી વા-સ્ને તે હમેશ કહેતા હતા કે તેણીની મદમતજી સકતી ખરે-ખર જ અન્યથા જેની મરસ હતી. તેણી માયા વગડવામાં પણ અતી પ્રતીષ્ઠ હતી. તેણી "મ્યુઝીક" પેલે લખતી હતી, જેની વખાણ હજી સુધી થાય છે.

તેણીની મા ઘણી માયાજી અને હુશીયાર હતી. પોતાનાં બચ્ચાની કેળવણીની પેલે જાતે તપાસ કરતી હતી, અને તેઓને બીજી કેળવણી સાથ નીતી સંબંધી તાલીમ આપવાને તેણી હમેશ આતુર હતી.

તેણીની વડી બેદન પ્રીન્સેસ 'મારી' પ્રશીયાના પ્રીન્સ ચારલ્સ સાથે પરણી; અને યૌદ્ધકાંઈન એટલે ૧૧ મી ફેબ્રુઆરી ૧૮૨૯ માં યોગસ્તા ફ્રેડેરીક વીલયમ ત્રીજાના બીજા પેટા પ્રીન્સ વીલયમ સાથે અદરાઈ, અને તેજ વરસના જુન માસ-માં તેઓનાં લગન થયાં.

ઘણીક રીતે આ જુવાન પ્રીન્સેસનાં લગન ઘણાં દલગીરી ભર્યાં હતાં, કારણ કે તેણીના ઘણાંમા આપર તેણી માટે ન હતા, જો કે તે તેણી તરફ હમેશ ઘણી માયા અને માનની વડેતા હતા; અને તેણીને પેદેશાં ઘણેક વખત દુઃખમાં ઉઠા-વો પડ્યો હતો.

પેદેશાં પ્રીન્સ વીલયમ પરણવાને સાદ ના પાડેતા હતા,

૬૬

પણ જ્યારે તેનો વડો બાઈ જે માદીનો વારસે હતા તેને લાં છોકરાની રહી ન થયાથી તેને પરણવાની ફરજ પડી, ત્યારે આનાકાનીએ કમુલાત આપી અને યોગે વખતમાં પ્રીન્સેસ યોગસ્તા સાથે અદરાયો. તે પોતાની મારીની છોકરી પ્રીન્સેસ એલિસ ફેડેરીક સાથે ખારમાં પડ્યો હતો, અને ઘણેક વખત સુધી તે આશામાંજ રહેતા કે લગનની કમુલાત તેને મળશે, પણ તેની અતી દલગીરી વચ્ચે તેને કહેવામાં આવ્યું કે, પ્રીન્સેસ એલિસ માદીના ભવિષ્યના વારસની મોહરદાર થવાને લાયક ન હતી, કારણ કે તેણી જેવાં જેઠાંયે તેવાં ઉભા ખાનદાનની હતી નહીં.

પોતાના બાપના સધળા મુધરેશા ખવાસે તેણીમાં ઉતરેલા હોવાથી, જ્યારે તેણી જરમની મોદર મધે આપી ત્યારે તેના અને પોતાના દેશ વચ્ચે તેણીને અતી ઘણો ફેરફાર લાગ્યો. આ વખતે જરમની મોદરમાં લશકરી બાબદોપર પુરાકળ ધ્યાન આપતું હતું, અને તેણીનો ઘણી બીજી દરેક બાબદોમાં ભસા ખવાસેતા અને માયાજી હોવા છતાં એક ખરેખરા સીપાહ બચ્ચો હતો, તે તેણીની બીજી બાબદોપર કાંઈ અજાણ ધ્યાન આપેતો હતો નહીં, અને જેથી પ્રીન્સેસની સધળા હુશીયારી અધારોમાંજ રહેતી હતી.

૧૮૨૯ ની ૧૮ મી ઓક્ટોબરે પ્રીન્સ અને પ્રીન્સેસ વીલ-યમને લાં એક બેટાનો જનમ થયો, જેથી પ્રથમમાં તેમજ સધળે ટેકાણે પુરાશાની પંથરાઈ; તેનું નામ ફ્રેડેરીક વીલયમ આપવામાં આવ્યું. સાત વરસ પછી તેઓને લાં એક બેટીનો જનમ થયો, કે જેણી હમણાં ઓડ ડ્યુક બેટનને નામે યોગપ્રાપ્ય છે.

પ્રીન્સ વીલયમનો વડો બાઈ ફ્રેડેરીક વીલયમ એલો જ્યારે માદોપર આવ્યો ત્યારે પ્રીન્સેસ વીલયમ પોતાનાં બચ્ચાંઓ સાથે એક ઘરમાં જઈને એકતી રહી, જ્યાં મુખ્ય ફરીને તે-ઓની કેળવણીપર તેણીએ પોતાનું ધ્યાન રાખ્યું, અને જેનો ખરેશ તેણીનાં દીકરા દીકરીએ પોતાની ઉમદા અને ભણી આસ-થી વાગી આપ્યો હતો.

પ્રીન્સેસ વીલયમ પોતાની પરણેલી જીવનમાં આ સધળાં વરસેમાં લેકેટનું બહું કરવાને તન મનથી લાગી હતી. દરેક જાતના હુમરમાં પોતાથી જાનતી ઉમદ લેકેટને તેણી આપતી હતી અને જેણે પણ કાંઈ સાદું કામ કર્યું હોય તેને પોતાની પાસે ભેગલી જુરથી વાન કરતી. તેણી કાંઈ શખસ ઉમરાની ખાનદાનના છે જા પેસાદાર છે તેની કાંઈ દરકાર કરતી હતી નહીં, પણ ફક્ત તેઓની નીતી સંબંધી ચાત્રચલણ અને હુશીયારી કે છે તેજ જોતી હતી, જે માટે મોટે તેણીનાં હમેશ વખાણ ગાય છે; અને ખરેખરજ તેટલું તેણીએ લોકનાં ભણાં માટે કર્યું છે તેટલું તેણીના વખતની કાંઈપણ જરમન પ્રીન્સેસે કર્યું નથી.

૧૮૫૮ માં તેણીના વાહાલા બેટાનાં લગન ઈંગ્લેન્ડની પ્રીન્સેસ ચેલ્સ સાથે થયાં, કે જે લગનથી તેણીને તેમજ પ્રીન્સ વીલયમને ઘણો સંતાપ મળ્યો હતો અને ૨૭ મી જાનવારી ૧૮૫૯ માં લાલના શેહેનશાહનો જનમ થયો.

૫૬

૧૮૫૮ માં રાજ ફ્રેડરીક ધણે માંદો પડ્યો, જેથી પ્રીન્સ વીલ્હમને તેને બદલે રાજ ચલાવવું પડ્યું અને ૧૮૬૧ માં તેમાં મરણ પછી તે પોતે ગાદીપર આવ્યો, કે જેથી રાણી ઓગસ્તાને પોતાનાં ધર્મી કામો આગળ ચલાવવાને કાંઈ પણ બાતની અડચણો નહીં બધ પડી.

૧૮૬૪માં તેણીએ જેનું કે માંદા અને ધાદેજ યયલા માણસો માટે જરમનીમાં તેઓની સારવાર કરવાને 'નરસોની' ધણી જરમ હોવાથી એક મંડળી ઉભી કરી. તેણીની સાથે પેદલાં ધણાકો ધર્મ, પણ રામની પોતાની મદદથી તેમાં તેણી ફતેહમંદ થઈ અને ૧૮૬૬ માં બ્યારે લગાઈ જગી સ્વારે આ મંડળીએ જરમનીમાં એક આશીરવાદ તરીકે થઈ પડી છે, અને તે વરસો વરસ વધતીજ જાય છે; ૧૮૮૧ માં તેઓની ૫૦૦૦ સાખાઓ હતી, અને તેમાં ૫૦,૦૦૦ મેમ્બરો હાલ છે. આશીયા સાધની લગાઈ વેળા અને તે પછીની નાશકારક મરકી વેળા આ ખાતાઓનાં સારાં પરીણાસો સંદેશો જેવાં હતાં, અને ધણીક માંદા અને ધાદેસ માણસોએ રાણી ઓગસ્તાનાં નામને હમરે હમરે દુવા દીધી હતી. ૧૮૭૦ માં ફ્રાન્સ સાધની લગાઈ વેળા પોતાની વડુની મદદથી તેણીએ લગાઈના મેદાનમાં 'નરસો' મોકલેલી હતી. આવી માયાળુ કાલજનો બદલે લગાઈ જીતવાથી અને સમગ્ર જરમનીના રાદનજનઓનાં મળી તેણીના મણીને જરમનીનો શેનદશાદ નેમવામાં રહેશે હતા.

૧ પછીનાં વરસો રાણી ઓગસ્તાએ એકાંતમાં કહાડ્યાં. ૭ માં તેણીના મેટ્રા કાર્ડન પ્રીન્સની તબીબત વીશે તેણીને તથા શીકર લાગવા માંડી; અને ૧૮૮૮ માં આખી જરમન યુદ્ધ દુઃખના દરવાખાં મરકાવ ધઈ; પોતાના ધણીને અને મેટ્રાને એક એક પછી શોકમાંજ ખોદવાથી તેણીને ધણે સખ દટકો લાગ્યો, અને એનું ધારવામાં આવ્યું કે તેણી આ કટકો તમે ક્યારેજ જવાની, પણ આ સમજું છતાં તેણી જીવવા પાળી, અને પોતાનો ભારી ગમ બીજાં ધર્મી કામો કરી વીસરાવવા લાગી. આ ઘણું અજબજબ જેવું છે, તેણી હમેશ કહેતી હતી કે ૧૮૯૦ ના જાનેવારી મહીનામાં તેણી મરણ પામશે, અને બરોબર તેમજ થયું છે. ૧૮૯૦ ની સાલથી જાનેવારીએ તેણી 'ઈનફ્યુએન્ટ્રા' નો દરદર્શી મરણ પાળી. અતી વેળાએ તેણીએ પોતાની બેટીનો હાથ પોતાના હાથમાં પકડી રાખ્યો હતો, બ્યારે હાલનો શેનદશાદ અને શેનદશાદખાનુ તથા બીજાં તેણીનાં બીણાનાં આગળ ઉભાં હતાં. શેનદશાદખાનુ ફ્રેડરીક અને તેણીની બેટીએ મોહતની આગાઉ આવવા પામ્યાં નહીં. તેણી પોતાના વીસમાં દસ લાખ 'મારક' એટલે ૫૦,૦૦૦ શોક ધર્મ ખાતામાં અને પચાસ લાખ 'મારક' પોતાની બેટીને

આપ્યા છે; પોતાની દીકરીના દીકરાને પણ એક ચોટી રકમ આપી છે; અને બરલીન અને બેચલસપરગ ખાતેના મેદેસો હાલના શેનદશાદને બખરવા છે. ચોટી ચોટી રકમો પોતાના માણસોને આપી છે. તેણીની દોલત એક કરોડ વીસ લાખ મારકની કહેવાય છે. બે ધર્મખાતાઓ તેણીનું નામ હમેશ સુધી કાયમ રાખશે. એક શારેવાતનખરગ ખાતે ઉભું કરવામાં આવેલું 'ઓગસ્તા એસતાબ્લીશમેન્ટ' કે બ્યાં મારવા ગયલા સીપાઈઓની બેટીએ યુકત કેળવણી લે છે, અને બીજું 'ઓગસ્તા ઈસપીટાલ.'

દા ના વે ની ન શી ય ત :

૧. સચ્ચાઈ નેટ્રાને રસ્તે ઉતરવાનો મારગ છે.
૨. નેહી માણસનાં દીકને સ્વચ્છ બનાવે છે.
૩. સ્વચ્છ દીકનું આદર્શ પોતાને બદેખર સુધી સમજે છે.
૪. સાહેબાંની સાદશી પેટરોસી તો દુન્યા જીવે, પણ જેણે મનરથી મુગત માગે સુઝું કે તેનું રોજ પસતાવાનાં પરીણામમાં આવશે.
૫. નખતતાઈ ઈનસાન બનવું બેમુશ ઘાદેર છે, પણ એ કીમતી ચણ વીનાનું આદર્શ મંડળમાં એક મોહ સમાન છે.
૬. ઈનસાનની જ્યાં દીકનો દુઃખારોયો છે; એ સખસ ખાલેસ દીકનો હોય છે તેની જ્યાંની દુખેશાં મુવખનજ સંભારો-પણ એક સંગઠી સખસની સામેની તેના ચેદેરાની આરશીમાં વીમ જણશે.
૭. ખાલેસ દીક એ પવરદેવારની બહેસા નહી.
૮. જેણે પોતાની જ્યાં સખાવતનાં કામો માટે તેજ કીધી યાને સખાવતનાં કામોની આગેવાની લીધી, તે સખસ ખાદાનો ખરો ખોરો છે.
૯. સખાવત એ મુલક બેદેસતની યાવી છે.

મીસીસ હાવર.

ઉદરને નવસાહવાની રીત—એક છુટી બરીને ખાવાનું મીઠું લેવું અને એ દરમાં કંઈક ફરવા દોય, તે જ્યાંએ મીઠું મીઠું નાખવું, પછી તે મીઠાં ઉપર બને સખથા મારકુનો બરક નાંખવો, જેટલે તેના વાસથી ઉદર નાદસી જશે અને પાણી તે જ્યાંએ આવશે નહી.

માકડ મારવાનો સેટેલ ઉપાય—કાર્બોસીક આસીડ ૫) લાખ લઈને તેને ૧૦૦) લાખ પાણીમાં મેળવવી, એ પાણીથી જેમાં માકડ થયા હોય, તેને સારીપેટ ઘોલું, જેટલે માકડ તુરંતજ મરી જશે.

લાકડાંને ઉઘાઈ તથા તુવાથી બંધાવવાનો ઉપાય—અરબી શીશી દરવાખાં પાણીમાં લાવના બે મોટા કરાને છંદોને નાખવા, પછી તે પાણી શીશીમાં બનીને તેમાં વીસ તીપાં દરખી-કનાં નાખવું, જે દરખીદન નહીં હોય તો કેઘબી જાતના જલદ દારવાં વીસ તીપાં નાખવાં, પછી શીશીનું મીઠું બંધ કરીને બે દીવસ રાખવી, પછી બે લાકડાં ઉપર ઉઘાઈ લાગી હોય તે જ્યાં ઉપર બે પાણી ઘાંટવાથી ઉઘાઈ તદન જતી રહેશે.

* માંદા માણસોની અસહ્ય કમવારી મારતો.

ગ્રંથ હેમદન.

અતારી બાલ્યો, આ બાળદને અથાગે મુક્યા મહાન નરને વીશે કાંઈ પણ બોલું તે આગમય સ્વદેશાભીમાન શું છે તે બહુવચાની હું બરર જોડો છું.

હાડે બોલીંગ બોલ કહે છે કે “મહાન લખનાર મોનતેનની તેના નીચધો લખવા પછીની ખુશાલી, યાતો નુદનને તેની શોધો અને કુદરતી નીચધો લખવા પછીને હર્ષ, એક સ્વદેશાભીમાની પુરુષની ખુશાલી

તથા હર્ષ સાથ સરખાવતાં કાંઈજ નથી. એક સ્વદેશાભીમાની પુરુષ તો એજ જે પોતાની સધળી સમગ્રજી શક્તી, સમળા વીચારો અને કામો પોતાના દેશનાં બલાને ખાતે વાપરે.” માણસઅત જે કેટલાક ઘણા ઉમદા શુભો ધરાવે છે, તેઓમાં પોતાના દેશ તરફનો ખ્યાર પણ એક છે. એ શુભથી કેટલાંક એવાં કામો થયાં છે કે જે તવારીખના સદા ઉપર હમેશ શુધીનાં જલધારાં રહેશે.

ઉગમરના સ્વદેશાભીમાની પુરુષો મધે ગ્રંથ હેમદનનું નામ પ્રકાશી નીકળે છે. તે એક ખરેખર પ્રમાણીક માણસ હતો; નમ્રતાપણું, ખુશામી, અને બહાદુરી તેના હમેશના સોજાવી હતા. તેના એહેરા પરથીજ તેના ઉમદા શુભાની પરખ પડી હતી. તેના હાડકાંડા કુશમને પણ પ્રસન્નતા હતા કે, “જે કામ તેણે માથે ઉઠાવ્યું છે તે ખરેખર એક નેક કામ છે.” તે કામ શું હતું? તે પોતાના દેશને બચાવ કરવા નીકળ્યો હતો; અને તે પણ કેવે વખતે, કે બ્યારે રાજા અને દેવત વચ્ચે ઈજલાઈમાં કોઈ વાર નહીં બનેલો એટલો વેરભાવ ચાલતો હતો; અને બ્યારે કેટલાક પુરુષો પોતાનાં ખીસાં ભરવા અથવા તો રાજાના વાઢાલા થવા ક્ષેત્રોને બહુ હેરાન કરતા હતા, પણ આ પુરુષ-આ હેમદન-એક સીધાબ બચ્ચો, અને એક રાજદરબારી પુરુષ આ સધળાં અપવીત કામોથી વેગળો હતો. “બ્યારે ખુદા, મારાં લોહીથી ગરકાવ થનાં જોહેરને બચાવ! અને રાજાને તેની જીજ દેખાડ.” આ તેના મરતી વખતના સળ્લો હતો. તે વખતેજ પાદશાહી તવારીખ લખનાર પણ કહી ગયો છે કે, સધળા લોકો હેમદન વરફ પોતાના પીતા તરીકે જોતા હતા.

ગ્રંથ હેમદનનો જન્મ ૧૫૯૦ ના સાલમાં લંડન શહેરમાં થયો હતો; તે એક ઘણાંજ જુનાં અને માન પામેલાં કુટુંબનો નખીશો હતો. નીરાળ અને કાલેજનું તેણે પુરતું જ્ઞાન મેળવ્યું હતું. બીસ વરસની હુક ઉમરમાં તે એક જુવાન બઈ સાથ પરણ્યો, અને પોતાનું કુટુંબ કદાપણમાં રાક્યો. એક ઘણાંજ બ્યારીક વખતે તેને એક નાનાં ગામમાં તરૂથી પાલ્લવોદેમાં મોકલવામાં આવ્યો હતો. તે વખતે તેને જે તકો મળી હતી,

તે એ તેણે હાથ કરી હતો તો તે રાજાના માનીતાઓમાંનો એક થતો, પણ હેમદને તેમ કશું નહીં.

બ્યારે સરકારી લીઝેરી ખાલી થઈ, અને ચાર્લસ પૈસાની તબીમાં આવી પડ્યો, બ્યારે તેણે ‘લેનો’ લેવાના વીચાર ક્યો. તે ખાતે હેમદનને પણ પુછવામાં આવ્યું. તે પૈસા આપવાને શક્તીવાન હતો તે તો નકીજ હતું, પણ તેણે તેમ કરવાને સાક ના પાડી. “જેમ ખીજઓ નાણું આપે છે,” તે બોલ્યો, “તેમ હું પણ આપું, પણ એમ કયોથી હું ‘લેનના કારતા’ માં સમાવેશ કાઢવાઓના બંમ કદે.” આ જવાબથી રાજાને બહુજ કોષ ચઢ્યો. “શું?” તે બોલ્યો, “કારતર” ને ખાતર તેણે પૈસા આપવા ના પાડી. કીક, બધીખાનામાં તેને સધળું બરાબર સમજ પડ્યો. આથી હેમદનને બધીખાને મોકલવામાં આવ્યો, પણ એની સામે યાંક બરાબર સામેત નહીં થવાથી તે તુરત છુટો થયો.

છુટાપણું! એ છુટાપણામાં એનું એકતાતુરજ છુટાપણું નહીં હતું, પણ એના આખા દેશનું છુટાપણું સમાપ્ત હતું; એ છુટાપણાને ખાતરજ તેને થોડો વખત બધીખાનું સેહેવતું પડ્યું હતું, અને હજી પણ પોતાના દેશને રાજાના જીતમમાંથી મોકલ્યો કરવાને યત કરવા લાગ્યો, અને તેમ કરતાં જો તે મરણ પણ પામે તોપણ દરકાર કરતો હતો નહીં. અત્યાચો ચા-સેસ ગુસ્સામાં આવી જઈ લોકો પાસ વધારે જીલમથી પૈસા કઢાવવા લાગ્યો. ગુસ્સાખરી આપ્યો સાથ, અને ભયાંચકથી દેખાન આમાં કામની આડે આવ્યો, અને એક રાજની શું કરજ છે, તે પોતાના રાજાને સમજાવવા લાગ્યો.

હેમદન હારી ખાથ એવો માણસ નહીં હતો. આ સધળું તે તુરત અટકાવી શકતો, પણ પોતાના દેશને લોકોમાં ગરકાવ થયું જોવાને તે ઈચ્છતો હતો નહીં. રાજા પૈસા પાછમ થેલો બની ગયો હતો. તેની પાદશાહે પૈસા આપવાની સાક ના પાડી, અને તેથી તેના ગુસ્સાનો હવે ખાર રહ્યોજ નહીં. પૈસા કઢાવવાની કંઈખી તક તે કાપથી જવા દેતો હતો નહીં. “તાવર” મધે રાખેલાં દરતરો મધેથી એવું મળી આવ્યું કે પાસાં આવગળનાં રહેવાસીઓ તથા દરવા પાસેનાં ગામડાંના રહેવાસીઓએ લાકડીની વખતે રાજાને એક ચોક્કસ સંખ્યા વહાણીની આપવી. ૧૬૨૪ ના અક્ટોબર માસની ૨૦ મી તારીખે ચાર્લસે એવું જાહેર કર્યું કે, લંડનના રહેવાસીઓએ આપવાના મહીનાની પેટેથી તારીખની અંદર રાજાને ૬ માસ સુધી ચાલે એટલા પુરતા ખોરાક અને હલખાર સામે સાત વાઢાણો આપવાં. રહેવાસીઓ દરવાદ કરવા મંડ્યા, પણ સધળું કોઠક: રાજાને વહાણો અને પૈસા જોઈતાજ હતા. રઈખત પાસથી તથાર વહાણો લેવાને બદલે તેઓને લોકમ કંઈ કે દરેક વહાણના ૩,૩૦૦ પાંડો લેખે નોકડા પૈસા આપવા; જ્યો પૈસા આપવા ના પાડતા, તેઓની મીતકત જપત થતી.

હવે હેમદનની પૈસા આપવાની વારી આવી. તે પેટેલેથીજ તેની સામે હતી, અને પૈસા નહીજ આપવા એવો એણે મન કાઢ્યો હતો. પાસના લીખપતીમાંના કેટલાક જોઓ

એના મીઠા હતા, તેઓની એણે સહાદ લીધી અને તેઓએ એને ઉતેજણ આપી રાજ સામે આગળ પગથાં ભરવાને મુશ્કેલું.

“જેટ દીપમગ્ન” ના “પેરીસના” ત્રીસ પુરોષોએ એનેજ પગલે ચાલવાનો વીચાર કર્યો. હેમદને કર આપવાને સાફ ના પાડી અને તેની રાજ્યને તેની સામે એક ગંભીર આરોપ મુકી કોર્ટ મંથે તેની તપાસ ચલાવી.

બાર જજોની હજુર તેનો કેસ નીકળ્યો અને તે બરાબર બાર દીવસ ચાલ્યો. જજોને સમગ્ર રાજના માનીતા હતા, અને તેથી તેઓએ હેમદને દમ ભરાવ્યો કે જેને તે આ ૨૦ શીર્ષાંગનો કર નહી આપશે તો તેને ૨૦ પાંડ આપવા પડશે. હેમદને તેની કાંઈ પણ દરકાર કરી નહી; તે બોલ્યો કે “અહીં હું કાંઈ પૈસા તરફ જોતો નથી, પણ એમ કંઈથી કામદાનો બંધ થાય છે તે હું દેખાડવા માંગુ છું.” એટલું બોલી તેણે પુર જોશમાં આવી જઈ રાજને તેની જુલ દેખાડી, અને જજોને જે તેની તરફદારી કરતા હતા તે માટે તેઓને ફરકો આપ્યો; આટલું બોલી એણે પોતાની બચાવ ક્યો. રાજ તરફથી જજને કોલી બોલ્યો, “રાજને કોઈ પણ રીતના કર નાખવાને છુટ છે. જે રાજ પોતાનાં મનમાં આવે તે કર નહી તો તે રાજ હોયજ નહી.” જસ્ટીસ બાંકી બોલ્યો કે “ધારો જેમ લોકોને લાગુ પડે છે તેમ રાજને લાગુ પડે. નથી. તે જેમ ચાહે તેમ કરી શકે. મેં કોઈ પણ દીવસ એનું સાંભળ્યું છે કે ધારો એજ રાજ છે, પણ રાજ એજ ધારો છે એનું મેં બંદોશ વાંચ્યું છે.” હેમદના ભોલાઈવાની એટલી અસર થઈ કે બાર જજને મધેથી દસ જણાઓએ રાજની વીરૂધ્ધ મત આપ્યું, પણ પાંચેથી પાંચ જજોને રાજની ખાલુ ઢળી ગયા અને હેમદને તકરીરવાર હેડવેળા. કલેસનડન કહે છે કે “હેમદની વીરૂધ્ધના ચુકાદાથી હેમદને કાંઈ અપમાન લાગ્યું નહી, પણ ઉલટા તે હતા તે કરતાં પણ વધારે, લોકોની જાણમાં આવ્યો.”

ખડું જોતાં તો હેમદને તેનાં ગામડાંને એક આપદદાર ગ્રહસ્થ હતો અને “શીપ મની” જેવા એટલા સચાહોની વીરૂધ્ધ લગ્ય જેનું લાગતું હતું, પણ આપણે ઉપર કહ્યું છે તેમ, રાજ સાથે લડત ચલાવવાથી તો તે હતા તે કરતાં વધારે પ્રખ્યાત થયો, અને દરેક શખસ-બાઈડી અને છોકરાઓને એટલે હેમદન નામ એક ધરગતુ શબ્દ ધર્ષ પડ્યો.

હવે તકરારોની નીવેટો જલદી આવ્યો. રાજ ચારલ્સે આમની સમાના પાંચ સભાસદોને “ઈમપીય” ક્યો, જેઓ મધે હેમદન પણ એક હતા. આમની સભાએ એ સભાસદોની તપાસ ચલાવવાને સાફ ના પાડી. રાજએ ગ્રસ્ટમાં આવી જઈ દબ્યારજંધ માણસો લઈ તેઓને પકડવાનો મુર્ખ વીચાર ક્યો. સેક્ટો દબ્યારજંધ માણસો લઈ તે આમની સભામાં દાખલ થયો, પણ એ લાંબા જામ તે એંગાઉ પેશા પાંચો સભાસદો જતા રહ્યા હતા. તે માત્ર પોતાના બેનીઝનેજ એકલાને લઈ સભાના ઓરડામાં દાખલ થયો. તે બોલ્યો કે “હું કાંઈ પણ બીરે જુલમ ચલાવવા માંગતો નથી, પણ સમાસદો

તાણે થાય એજ મને જોઈએ છે.” તે વડુ બોલ્યો કે, “જ્યારે હું જોજીલું કે પક્ષીઓ સપાટમાં આવતાં જરા જરામાં ઉડી ગયાં છે, તો હું પાંડું કે તમે તેઓ પાછાં આવે તેવાં મને સ્વાધીન કરશો.” જેવા તે બાહાર નીકળ્યો કે “છુટાપણું! છુટાપણું!” એવા શબ્દો દરેક સમાસદનાં મોઢાં મધેથી નીકળ્યા, અને તે લાંબી ચાલતો થયો. ચાર પછી આમના સભાસદોએ તે જગા છોડીને ગ્રેટરમાં સભા ભરવા માંડી; રાજ લાં પજુ ગયો અને પેલા પાંચ સભાસદોને માંગ્યા, પણ તેનું કાંઈ પણ વળ્યું નહી. જેવા તે ગ્રેટરમાંથી નીકળ્યા જતો હતો, તેવા “છુટાપણું! છુટાપણું!” એવા શબ્દોથી તેને ઘેરી લેવામાં આવ્યો. દરેક ધંધાદારી અને લગભગ દરેક ગ્રહસ્થ હેમદની આસપાસ ફરી વળ્યા, અને ચારલ્સને ફરીથી ના-શીપાસ ધર્ષનું પડ્યું. કાંઈની કરી પારલામેન્ટને તોડી પાડવાનો તેણે વીચાર કર્યો, પણ તેમ કરતાં ઉલટા તે પોતેજ ફેટી થયો નહીં લાં સુધી લંડન આવવા પામ્યો નહી. રાજ અને રૈયત વચ્ચેનો ટોર જલદી નરમ પડે એવો હતો નહી. શબ્દોથી વધારે વાર કામ લેવાતું બને પક્ષને વાજબી લાગ્યું નહી. “મારે તેની તત્તવાર” એ કહેવત પ્રમાણે બને એ ચાલવાનું પસંદ કર્યું, અને પછી બહુજ ઉત્તરદારી લોક પરી-લાખ જેવા લાગ્યું કે ઈંગ્લંડ રાજના હાથમાં જશે કે પારલામેન્ટના-કારણ એટલું તો નક્કી હતું કે, રાજ અને પારલામેન્ટ એમાં તો કદી પણ કામ ચલાવી શકે નહી. રૈયને દબ્યાર લીધાં, હેમદને એક ટુકડીની સરદારી પોતે લીધી અને લશ્કરની ખરચ તરીકે બે હજાર પૌંડની રકમ કઢાડી આપી. ૧૬૪૪ ના જુન માસમાં હેમદન સાહનગદ રૂપતની સોધમાં નીકળ્યો. બને જણા એલફ્રેડના મેદાનમાં મળ્યા અને બહુ ઘનની લડત ચાલી. હેમદન બહુજ ધાંધેલ થયો-લશકરે હીમત છોડી દીધી, અને રૂપત બહુજ ઓલંગી એક્સર્ટ જતો રહ્યો. હેમદન નીચી મુકીએ પોતાના ધોડાની ડેકપર હાથ નાખીને ચાસતે ચાસતે લાંબી ચાલવા લાગ્યો. એનું કહેવામાં આવે છે કે, હેમદન આંસુ સાથની આંખોથી પોતાના સસરાનાં ધર તરફ જોવા લાગે, (કે જે તે મેદાનની સામી ખાલુએ આવેલું હતું) કે જ્યાંથી તે પોતાની વાહાણી મોહારદારને લાગ્યો હતો, અને તે વાહાણાં ધરમાં મરવાની પોતાની આદેશ જતાવી, પણ દુરામનનું લશકર લાંબુ હતું, તેથી તેનેથી લાંબુ જવાને બન્યું નહી, તેણે પોતાની ધોડા ફરડ્યો અને “ટુમ” આવી પુગો. મોહોતાના ખીજાનાં પાંચ પણ તેણે કેટલાંક કાગળને લંડન લખ્યાં, અને લશકરના વડાઓને સહાદ આપી કે વી-ખરાઈ ગયલાં લશકરને પાછું એકઠું કરી લડત ચલાવવી; એટલું કરવા પછી તે ખુશીથી મરવાને તૈયાર થયો. બે પાદરીઓ તથા જાણીતા ડાક્ટર સ્પરતન તેનાં મોહોતાનાં ખીજાના આગળ હતા. કાંઈ પણ એજ તાલુ વગર શાંત રીતે આ ધુરો હેમદન મરણ પામ્યો, અને એક સીપાહ બચ્ચાની પાપદસતનું તેને માન મળ્યું.

VIOLET.

મારી બેહનપણીઆને શીખામણ.

એક સંપીકું સુખી કુટુંબ.

(પ્રારંભ માસના અંકથી સંપૂર્ણ આહુ.)

કણુલેલા વખતે હોસંગળ, મીન, તથા તેવલુનાં ધણી-આણી મરનાર પેસતનછની વીધવાને ઘર નબ છે, અને ત્યાં એક બીલથી રાહ થઈ સાદું કરે છે. સાચી દાખલ મીન અને તેમનાં ધણીઆણી હતાં છે. કેડ-વેલા વખતમાં કામ પાર પડ્યું. (સરને નબ છે.)

સંગળ—(મીનનાં ધણીઆણીને કહે છે) બાઈ માફ કરજો, તમોને બહુ તકલીફ પડી છે.

મીનનાં ધણીઆણી—અરે! એમાં શું છે, ઈશરનું કામ ઈશિરે કાઢ્યું તેમાં માફ રાહું મંગિવાનું. તમે તો મારા બાઈ જેવા લાગેાથ એટલે શું નોંધયે? (સિકહેડ સલામ કરી એક બીલની નુકાં પડે છે.)

શાવક અને શીરીન પોતાના પીતાની રાહ જોતાં ઉભાં છે, તેવામાં બાપ આવી લાગે છે.

શાવક—કેમ! બાપાજી, હમારાં નવાં થનાર માતાજી કેવાં છે? તેવલુ બધાં દેખાય છે કે નહીં?

બાપ—મહોણાં ઉપરથી તો સારાં દેખાય છે, પણ અંદર-ખાણેથી કેવાં છે તેની કાણુને ખબર પડે વાર?

શીરીન—બાપા, હારે હવે તો તમે તેવલુના શીખવ્યા પ્રમાણે હમારી ઉપર જીવન કરશો, અને હમારી માતાએ મરતી વખતે જે તમોને કહ્યું છે તે ઉપર પાણી ફરવાનું.

બાપ—શીરીન, તું તો કીવાની બની ગઈ છે. શું તમે મને વાહાણાં નથી લાગતાં? જે તમેને હું એક પળ ન જોતું તો મારી બની જાઉં, હારે તમારી ઉપર હું જીવન કરશ! એવું મારેથી કદીખી બનનાર નથી. જ્યાં સુધી મારી ધાંડીમાં પ્રાણ છે, ત્યાં સુધી તમેને મારી આંખ આગળથી ખસેડનાર નથી, તે તમે પુત્ર ધ્યાનમાં રાખજો. પણ તમેએખી તમારી નવી

મીન—સરેસતા પ્રમાણે 'ગરનાં લગન' ને માત્ર ચાર જેડી કપડાંની, અને જલુસ તમારી જોગવાઈ પ્રમાણે કરવી. તમે જે કરશો તે સધળું તમારે લાંબ રહેશે, તેથી તમોને સાકું લાગે તેમ કરવું; પણ એકદમ લાભાજી લાભ નહીં કરવે.

હોસંગળ—હારે તો તમેજ તમારાં ધણીઆણીને કહેજો કે એટલાં કપડાં જેવાં તેવલુને પસંદ પડે તેવાં લે અને આંક-સા કરી મારી ઉપર મોકલજો, જેથી હું તે સુકવીશ.

મીન—કીક છે, અને હું કપડાં વગેરેની તૈયારી કરું છું. (ચિર નબ છે.)

મિત્ર ઘેર જઈ પોતાની ઝીંને કપડાં વીશે સુચવે છે, અને પીરાજાણીને સાથે લઈને રેશમી કાપડીઆ મીન બેસાનીઆની દુકાને નબ છે, અને પસંદ પડતું કાપડ ખરીદે છે. ચાર જેડી કપડાં ખરીદે કીધાં અને બીજ કરવા કહ્યું. જ્યારે બીજ તૈયાર થયું હારે જોય છે તો રૂ ૮૦૦ થી રૂ ૬૦૦૦ સુધીનું હતું, તે હોસંગળ ઉપર મોકલાયું.

હોસંગળ—(બીજ જોઈ વીચારે છે.) મેં તો ફક્ત મનમાં એવી આશા રાખી હતી કે રૂ ૩૦૦ થી રૂ ૪૦૦ સુધીનું બીજ આવશે, પણ તે તો જેવડું થયું છે.

(ચિત્તામાં શીરીન તથા શાવક આવી લાગે છે.) શીરીન—કેમ! બાપાજી, વીચાર શાનો કરો છો તે હમોને કહો.

હોસંગળ—(બીજ દેખાડીને) આએ રેશમી કાપડીઆ મીન બેસાનીઆની કુખનીને લાવું બીજ આવ્યું છે, તે ઉપર હું વીચાર કરું છું.

શાવક—બીજ શાનું? આપણે તો કાંઈ કાપડ બાપડ ખરીદે કાઢ્યું નથી.

હોસંગળ—અમણાં તમારી નવી થનાર 'માતા' માટે મારા મીન જોડે તેનાં મન પસંદ કાપડ લેવા કહેવાયું હતું, તે મારા ધારવા કરતાં રકમ વણી મોટી થઈ છે, જોના હું વીચાર કરું છું કે એટલા વારમાંજ એ મને ખરેચાસુ આવશ્ય પડે છે, હારે આગળ આપણું શું થશે.

શીરીન—બાપાજી, એ તો તમારી પોતાની ભૂલ છે, તમે પોતે સાથે કેમ નહીં ગયા? જે તમે જોતો તો એવું ચારણીનું જરૂર થતે, કારણ કે જરા 'તે' ધરખાતે, અને વધુ બારી કાપડ ખરીદ નહીં કરતે. માટે હવે જે થયું તે નહીં થાય તેમ નથી, વાસ્તે મુમે મોકડે એના પેસા સુકવી દેવે, નહીં તો કે ખરાબ લાગશે. બહાર બીજવાલો સીપાઈ ક્યારેના પોતી થતો હશે, માટે જલસી કરો.

હોસંગળ—(શાવકને તોડે છે) અંહી આવ શાવક. (શાવક આવે છે) આએ આપી લે અને કપતનાં નીચેનાં ખાનામાં તીજેરીની ચાવી છે તે લેઈ આવ, આએ બીસના રૂ ૮૬૦ આપવા છે તે આપીએ, કારણકે બીજવાલો સીપાઈ ક્યારેનો પોતી થાય છે. (શાવક કપતની ચાવી લઈ જઈ તેમાંથી તીજેરીની ચાવી લાવે છે.)

શાવક—લેએ બાપાજી આએ ચાવી.

હોસંગળ—જા તો 'બા' તીજેરી ઉપાડ અને નીચેનાં ફાંડીયાં ઉપર અંદરનાં ખાનાની ચાવી છે તે લેઈ ખાતું ઉઘાડજો.

અને તેમાં મોટું બંદન છે. તે લેને, અને રોકડા રૂપયા પા-
સેનાં બીજા આનામાં છે તે લેઈ આવ, આપણે એના પૈસા
સુધી દઈએ.

(શાવક નય છે.)

શાવક—લેએ આવાણ, રોકડા રૂપીઆ તો ફક્ત ૭૦ છે,
અને બાકી પરચુટણ થાણું છે, તમે બે ફરમાવે તો લાવું.
હોસંગલ—કાંઈ ફર નહી, એટલાજ બસ છે; (શાવકને
અંદરથી મોટ છુટી કરવા ફરમાવે છે, અને શાવક તે પ્રમાણે
કરે છે. મોટ છુટી કરવા પછી શાવકને કહે છે) જા તો બા,
પૈસા બીજાવાસા સીપાર્ટને અંદર બોલાવ. (શાવક નય છે.)
શાવક—(સીપાર્ટને) ઈકરે એ, કાપડયા બીજા તુની આવનારા?
સીપાર્ટ—હોઈ શેક.

શાવક—તવા ચક્કા આંત, તુમયા બીજાએ પૈસે ચુકને કરન થે.
સીપાર્ટ—ચક્કા શેક. (શાવક સીપાર્ટને અંદર તેજ નય છે.)
હોસંગલ—(સીપાર્ટને) તુમયા કેવડા રૂપેએ નીધતે?
સીપાર્ટ—છ શેક! આકશે નોતવ રૂપેઆએ બીજા દય.
હોસંગલ—(નોટ આપે છે) તવાં એ મોટ મોટુન આ.
સીપાર્ટ—(ગણે છે) સેંખર સેંખરની સાત મોટે દાખ, આની
દહા દહાબી હોન દાખ, આનકી સનર રૂપેયા નગદ દાખ, સ-
મદા મીયુન આકશે નોતવ રૂપેઆ આસા શેક.

શાવક—તુમયા રૂપેએ પહોંચત્રા?
સીપાર્ટ—હોઈ સાહેબ.
શાવક—તવા રૂપેઆ પહોંચત્રે તેવી સદી કરન દીવા.

(સદી કરે છે અને નય છે.)

સીપાર્ટ—રામ રામ, શેક, રામ રામ. (નય છે.)
(સેવટ બીજ કહ્યું અને કપડાં લેઈ મિત્રે પોતાને બેસ લઈ
જઈ ફરજ પાસે સીપાર્ટની તૈયાર રાખ્યાં અને 'દીન' રાત્રે
સાંભરે દેવેલાં મકાને ગયાં (ગયરનાં લગન કરવા માટે.)
શીરીન—આવાણ, હમોખી તમારી સાથે આવીએ કે?
બાપ—નહી! મારાં પ્યારાં ફરજદો, એમ કહી બને નહી.
આપણામાં એવો રીવાજ છે કે, બ્યારેખી કોઈ પુરુષ બીજા
ઝોરન કરે, અથવા તો કોઈ ઝોરત બીજે ગરદ કરે, ત્યારે
પોતાનાં છોકરાંએને તેમની તબદીલી દુર રાખવામાં આવે છે.
(કોઈ સમાને લાં.)

શીરીન—આપણું તો કોઈ સચું કે વાહાણું નથી, ત્યારે
હને ક્યાં જઈશું?

બાપ—શું કરવા શીકર કરો છો? આપણું પડેસાં જર-
બાઈ છે, તેવણુને લાં આજની રાત રહેએ.
(હોસંગલ જરબાઈને તેવવા મોકલે છે.)

જરબાઈ—કેમજ, શું ફરમાસ છે?
હોસંગલ—આને મારાં 'ગરદનાં લગન' પધાનાં છે, માટે
આજની રાત શાવક અને શીરીનને તમારાં ઘેરમાં રાખએ
પછી સહવારે એ લોકને મોકલએ.

જરબાઈ—મોટી ખુશી સાથે. એખી મારાંજ બપ્પાં બેવાં
છે, તેમાં શું છે. પણ કોઈ સાકે માણસ શીખું છે કે, આ
લોક ઉપર જીવમ માટે નેવું છે?

હોસંગલ—મને તો લાગે છે કે એ તો બકી છે.

જરબાઈ—ત્યારે તો ઠીક છે; તબી તો કે રાંડના ચેટમાં
ટાંડીઆ રખેને હુમર! અને આ બીચારાં નીરદોષ બાળક ઉપર
જીવમ રખેને શુભરે. એ તો એ લોકનાં નસીબની વાત, જે
કીસમતમાં લખ્યું દશે તોયે જાનશે.

(જરબાઈ છોકરાંએને લઈ પોતાને લાં નય છે.)
(મોત પોતાની ધણીઆણી સાથે કપડાં તથા બજુસ એ
વતરોએ સરવે ભેળેતા સામન લઈ હોસંગલને ઘરે
આપે છે. હોસંગલખી નાલી ઘોઈને તૈયારજ બેસા દયા.
દેવેલાં મકાને પીણાતલાવ છડાવાલાની ફરેહેરમાં
સરવે બજાં સાથે ગયાં. લાં પીરોજબાઈખી મોડા
વખતમાં પોતાની બે સાહેલીઓ સાથે આવ્યા લાગ્યાં.
વખત પ્રમાણે ઘરમ કીવા થઈ અને સરવે એકમે
કમે રોકહેડ કરી કરાં પડ્યાં.)

હોસંગલ પોતાની નરી પ્રીયા સાથે પોતાને મકાને ગયા.
(સહવાર પડતાં જરબાઈ શાવક અને શીરીનને લઈને આવે છે.)
જરબાઈ—(પીરોજબાઈને) કેમ બેન, બેમાંય કે?
પીરોજબાઈ—હાહ.

જરબાઈ—આએ તમારા પ્રીય પતીનાં બાળકો તમારે સ્વા-
ધીન કરે હું. એ લોક ઉપર પ્રીત રાખાને અને એમના સ-
મજાને કે એ બપ્પાં તમારાંજ છે. એ લોકખી બહુજ બધાં
છે. હવે આને હું તમારે સ્વાધીન એમને કરે હું.

પીરોજબાઈ—(શાવક અને શીરીનને કોટી કરીને.) (જર-
બાઈને કહે છે) હું એમજ સમજીય કે એ બપ્પાં મારાંજ છે.
તમારે કોઈખી રીતની શીકર રાખવી નહી, પણ તમે કોણુ સાવો?

જરબાઈ—હું તો તમારી પોરોશણુ થાકી છું. મને એ લોક
ઉપર બહુ દયા આવે છે, કારણકે એ લોકની મરનાર 'માતા'
બહુજ બધાં અને તે સાથે રાહડાં હતાં, અને એ લોકને
સારી રીતે કેળવ્યાં છે, જેથી એ લોકખી તમારાં દરેક બોલ
બજવવા પછત પડશે નહી, એવું હું ધાંદે છું. પણ તમારે એ
લોક ઉપર રહેમ નગર રખવી. એ લોકનું સાકું નરસું તમારે
એવું છે, માટે તમારે ખુબ સંભાળ લેવી ભેઈએ.

જરબાઈ—બેન, હું જાકી છું.
પીરોજબાઈ—આવએ બેન.

જરબાઈ ગયા બાદ છોકરાંએને પોતાના પતી
સામે કોટી કરે છે, અને કેટલાએક પ્યાર દેખા-
રતી દેખે તે માફક બપ્પાંઓ કરે છે. તેના બદ-
લામાં શાવક અને શીરીન નમે છે, અને પોતાની
'માતા' દાખલ માન આપે છે.

(હોસંગલ અને પીરોજબાઈ બેઠાં છે, નિત્ર દાખલ થાય છે.)
નિત્ર—ભાઈ સાહેબ!

હોસંગલ—મારા મહેરબાન બાઈ, સાહેબજી.
નિત્ર—(પીરોજબાઈ તરફ બોલીને) બેન છે બેન?

પીરોજબાઈ—સારી પડે, ખાઈલેએય પીંછાએય અને ન-
બદમાં છઈએ. તમારાં ધણીઆણી કેમ છે? નેપાનું તો એક.

દીવસ આવી લાગેલી?

નિત્ર—તેવણી સારી પડે છે અને તમેને દુધા કોઈક મળીય.
પીરોજબાઈ—ત્યારે મારીખી લણી મણી દયા કરેતી, અને
કહેને કે તમારા ઉપકાર હું કદીખી ભુલસ નહીં.

મિત્ર—હીક છે, હું તેવણને કહીશ અને જો આવશે તો અત્રે કોઈ દીવસ સાથે લેતો આવીશ.

પીરોજખાઈ—જો લાવે તો તમારી મોટી મહેરબાની થશે, હમારો ગરીબનો ઘેરમાં તો એવણ ક્યાંથી આવે?

મિત્ર—જો હું કહીશ તો એવણ તરફ આવશે.

(શોકેટ કરી મિત્ર બંધ છે, તેને પીરોજખાઈ ખસતી ખસતી વીને કહે છે, “જોજો, લાવજો અહીં? મોટી મહેરબાની થશે.”

મા બાપ અને છોકરાંઓ સારી હાલતમાં રહ્યાં છે, યોગ દીવસ ગયા બાદ મિત્ર પોતાના ઘણાંધણી સાથે ટ્રાસંગળના ઓરડામાં દાખલ થાય છે, બધાં સરવે જણાં બેઠેલાં છે.

(પીરોજખાઈ સહીને આવકાર દેખ છે.)

પીરોજખાઈ—આવો બેન, આવો, આજે આપણી લાંબા વખતે મુલાકાત થઈ છે. મને તો જરાએ કુરસદ નથી કે તમારે લાંબી આનું. (શાવક અને શીરીન તરફ આંગળી બતાવીને) આ નાનાં બાળકોને મુઠી મારેથી કેટલી જણાવું નથી. સહી—કાંઈ ફર નહીં, તેમાં શું છે, જ્યારે કુરસદ મને સારે આવવું.

એ પ્રમાણે વાતો ચાલે છે તેવામાં પીરોજખાઈ આવી લાગ્યાં. તેવણની સાથે સહીની ઝાળખાણ પડતી, પછી મરનારની વાત નીકળી, જેમાં જરબાઈએ પોતાના દરેક બેલમાં મરનારની તારીફ કીધી, જેથી સહીએ પીરોજખાઈને કહ્યું કે, “આ નાનાં બાળકો ઉપર ખાર રાખતો અને તમારી નજર આગળથી એ લોકને ખરોડતા ના.”

પીરોજખાઈ—એ બધાં તો મારાં સમજીય, અને એ લોકની બહુ ભલાં છે. મરનારે એ લોકને સારી કેળવણી આપી છે, જેથી મારે એક બેલ પછી મોઝાવે પડતો નથી.

એ પ્રમાણે વાતોના ગપાટા ઉઠી રહ્યા છે, અને યોગ વખત પછી સરવે એક બીજીથી જુદાં પડે છે.

હવે આખી તરફ પીરોજખાઈની સગઈ જોઈએ. તેવણને એ મેનો હતી, તેમાં એક ભત્રી અને બીજી ચંદ્રાલ ચોકરીમાંની હતી, તે રોજ પીરોજખાઈને ઘેર આવતી અને છોકરાંઓની અંદેખાઈ કરવા કરતી અને પોતાની બેનને તે માટે ઉઠડેરતી. એમને એક ઘણા દીવસ વીતી ગયા પછી પીરોજખાઈના પતીની અજાણે ખાતે બદલી ઘર; તેવણની અજાણેનાં ઓડીત ખાનામાં એક વડા કેસીવરની જગ્યા ઉપર નેમણક થઈ, જેથી તેવણને ત્યાં જવાની ફરજ પડી, જેથી સરવે તેવારીએ કાંધી અને પોતાનાં બાળકોને માટે પછી જોઈતી ચીજો લીધી; પછી પીરોજખાઈની વીચાર પોતાની બેનને સાથે લેવાને હતો, જેથી પોતાના પતીને કહ્યું કે આપણી આગળ કોઈથી માનવસ નથી, અને નવે ગામ જવું છે, માટે સાથે કોઈથી માણસ હોય તો સારું.

ટ્રાસંગળ—તારી ખુશીમાં આવે તેને સાથે લે, હું ક્યાં શોધવા બહી.

પીરોજખાઈ—ત્યારે તો મારી બેઠન જુઓ સાથે લેશું. ટ્રાસંગળ—હીક છે ત્યારે, હવે બીજું કાંઈ જોઈએ કે? પીરોજખાઈ—નહીં. (યુગબાઈને ચેતારે છે.)

યુગબાઈ—(પીરોજખાઈને) છોકરાંઓની સાથે લેશો કે?

પીરોજખાઈ—હાર તો વળી, એ લોક ક્યાં જાય?

યુગબાઈ—ત્યારે તો હું નથી આવતી. (પોતાનાં સ્ત્રી ચરીત દેખાડે છે) તારાં દુકાંઓ મને તો હુપીને ખાઈ જાએય કે એને શું કરવા લીધી સાથે, મને તો એ લોક સાથે અને નહીં બે! અને હું કાંઈ આવતી નથી, તારે જોઈએ તો બા.

(બેને ઘણું સમજાવ્યાથી ક્યુલ કીધું.) જુઓ છોકરાંઓ તો બીચારાં કાંઈ જાણતાં નથી, પણ એના દીકરાં એવો બીચાર હતો કે, પોતાની બેન પાસે મરનાઈ દાખલને દોર કરાવવો, એજ બીચાર તેણીએ પોતાના મનમાં કસાવી રાખ્યો હતો. અચ્ચાંએ ઉપર વેર લેવાને તેણીના હેતુ હતો. શાવક અને શીરીન સાથે તેણીને અસમર્થિય “આરમા ચંદ્રમા” હતા, કારણકે યુગબાઈને તો તે લોક ઉપર વેર લેવાનો બીચાર હતો, કોઈબી રીતે તે લોકને પોતાની બેઠન પીરોજખાઈના ગળાગળી દુર રાખવાનો બીચાર તે કરતી હતી, તેથી કોઈબી રીતે તે નાદાન બાળકો સાથે ચીકાં કાઢતી અને ઊડતી શોધતી.

હવે છોકરાંઓ અને સર્વ છોકરાંઓને તા. ૨૭ મીએ મુખ્યથી કુચ કરવાને દુકમ થયો હતો, કારણકે તા. ૧ લીએ નવા ઓહાને ચારજ લેવો હતો, તેથી વખત પ્રમાણે કુચ કરીને બેરબર વખત પ્રમાણે જઈ પુઆં અને ટ્રાસંગળએ પોતાનો ઓધો લીધો.

હવે યુગબાઈ તરફ જોઈએ. તેણી તો પોતાનો દોર જેનો તે રાખતી હતી અને તે ગરીબ બાળકો કંદાળો જતાં; ત્યારે સેવટ નહીં ખમાયું ત્યારે શાવકને મીઠાજ ગયો અને એકદમ મોઝી ઉઠેલો:

શાવક—શું! (યુગબાઈને) કાંઈતમે તમારી માંડવું ખવડાવેય કે એટલો દમ ભરાવેય, અમારો માતાજી તો કાંઈ બોલવાં નથી ને તમે શાના પાદમાં એટલો દમ કસોય? હ-મોએ આટલો વાર ખર્યા કીધું પછી હવે નથી ખમનાર. આથી યુગબાઈને ચટકો લાગે, જેથી પોતાની બેન આગળ જુડી સામ્ય કરવા ગઈ.

યુગબાઈ—(પીરોજખાઈને) બેઠન જોતી, તારાં દુકાંઓ તો મને દમ ભરાવેય ને મુઆં તો કહેય કે હું હમારા ઘેરમાં જાતી આતી, તારાં ઘેરબાર બળી ગયુંય કે? મરેરો તારે ઘેરે ત્યારે આવવાનું. મુઆં આપીને માન સુખાવવા શું રહી! (એવી રીતે સ્ત્રી ચરીત કાંધ્યાં, જેથી બેઠનને ઘણુંજ લાગી આવ્યું.)

પીરોજખાઈ—(છોકરાંઓને બોલાવીને) કેમ! મરી ગયાં મુઆં સીધાં રહેતાં નથી કે? જો ફરીથી યુગબાઈની અંદેખાઈ કરશે તો તમેને ચીરી નાખશ.

શાવક—હમોએ એવણને કાંઈબી કંદ્યું નથી; એવણ તો જુડું બોલેય. (તેવામાં શીરીન બોલી, “એવણને બોલાવીને પુ-છે કે હમો જતાબી એવણની અંદેખાઈ કરીએય. ઉઠશો ઘડી કરતી હમોને દમ ભરાવેય અને બળીઆ સીવાય તો વાન નથી કરતી.”)

પીરોજખાઈ—ત્યારે શું મારી બેઠન જુડી ને માંદ લાગાં તમે સાચાં કે? (એમ કહી યુગબાઈ ત્યાંથી ચાલી ગઈ અને ટ્રાસંગળને ઊંચું ચડે સમજાવવા લાગી અને બોલી કે હમણે

હમણાં એ લોકને મારી આગળથી લઈ જવો, નહીં તો કે હું કુવો પુરીને મરી જવશ.

હાસંગળ—(પીરોજ/ખાઈને પુછે છે) શું છે એટલું જણું, કે એકદમ કુવો પુરવા તૈયાર થઈશ; તેનું કારણ તો મને સમજાન?

માહાકુટ ઘણીથી કીધી, પણ બીચારા હાસંગળનું કાંઈ વલ્લુ નહીં. સેવકે પડતું તંબી ત્યાંથી ચાલી ગયો અને બીચારો પીચારમાં ગીરફતાર થયો. પેલી તરફ યુવખાઈ તો પોતાનું કામ પુર જોસમાં કરતી હતી અને બચારો ગરીબ છોકરોએ ને જલુ સતાવવા લાગી, જેથી બચારો બાળકો સેવકે કંટાળી બાપની આગળ ફરીવાર કરવા ગયાં.

શાવક—બાપાજી, હમારી ઉપર બહુ જુલમ છે. શીરીન—તેનો કાંઈ નીવેડો લાવશે, કે હમો એગર ટવલ્લે!

બાપ—(અરસામાં) હું શું કરું, મને કાંઈ સૂચતું નથી, કારણકે કેટલા દીવસ થયાં તમારી મતરાઈ ખાતી કે પીતી નથી.

(મતરાઈ તો સરવેથી સરસ બનાવીને કોઈ નહીં હોય ત્યારે નવતર ખાત ખાય. કહેવત છે કે જોડાંઓનું ખાવાનું સુખમાં, તેમ તર નવાસા બનાવી પોતાના ઘણીની ચેરદાનરીમાં પોતાની મેહેનની સાથે કુટે અને બચારો છોકરોએની ઉપર ખાધાનેથી ઘણાં જુલમ પાડવા લાગે; આટલો જુલમ છતાં પોતાના બાપને ખાધા ગીધા વીશે ખીસકેલ ને સમજી છોકરોએ બહાર કરતાં નહીં.)

શાવક—(બેનને કહે છે) હવે આપણાં નરોળી શૂંડાં છે, આપણું અહીં કોઈથી એક ખોદા શીવાય, મદદગાર નથી. બાપની આગળ જઈએય તો કાંઈ જવાબ મળતો નથી, અને દીવસે દીવસ આપણી ઉપર જાનવી દોર વધતો જાય છે, માટે હવે નાદસખા શીવાય છુટકા નથી.

શીરીન—(રડીને) એ બાપી તું મનેથી એકલી મુઝા ચાલી જશે ત્યારે હું શું કરશ? જીઆ કરતાં મરતું મેહેતર છે, (મનસે વીચાર કરે છે) માટે એ તું મને એકલી મુઝા બંધા રહેશે તો હું પણ માફે સર પતકી મરી જઈશ, કારણકે અહીં તો કોઈ આપણી દાદ લેતું નથી, અને તું હતો તો આપણે એક ખીસતી અમ જુલમતાં હતાં. હવે મારી આગળ કોણ છે? (એમ કહી બાઈને ગળે વચગી રહે છે અને પોતાની પ્યારી 'માતા' ને હાથ કરે છે કે તેણીએ અગાડથી સરવે કહ્યું હતું તે હવે નમર નમર જોતું પડે છે અને તેઓની ઉપર લીટે છે.) માટે એ પરવરદગાર તું હમારો છુટકો કર, અને આ છાની દુઆમાંથી હમોને ઝડે બોલાવી નીકા કરે છે, અને હમારથી ખીસકેલ જુલમ ખખાતો નથી, મરતું મેહેતર છે; (સાઈને ગળે વચગી કોંકે કોક મુઝી રહે છે, અને પોતાની માથાને ધુજી યાદ કરે છે.) માતા! હમારી સદાની વાહાલી માતા! તું તો હમોને છોડી ચાલી ગઈ અને કારણથી નીકા કરે છે, અને આ તારાં જથ્થા બાળકો તારા પીના કેવાં ટવળે છે! તે લોકની તું જગતથી અજ્ઞર નથી લેતી! એ હમારી વાહાલી મા, ત્યાં તું સદા કાળ સુખમાં છે ત્યાં હમને તું બેઠાવ, અને તારાં આંત્રાં બાળકોને તારી પાસે તું સુખ એવમાં રાખી તે લોકને દીક્ષાસે કે, કે હમો આ જુલમી સાપકી માતાના હાથમાંથી છુટીએ, પણ અહીં સાંભળનાર કોઈ નથી.

[સાંધ્ય છે.] મેહેરખાનું ધનજીશાહ ખરાસ.

સ્ત્રી નાં ભ લાં કાર્યો

અથવા

અખળાજતની હીમત તથા સદગુણના દાખલા.

“મુંદર દાખલા આપણને ઉમદા કામો કરવાને ભણત કરે છે.”

સમયસુચકતા તથા હીમતના પ્રખ્યાત દાખલા.

મયસુચકતા તથા મરદાનની સફલે તથા આત્મની વેળા એક આખાં લશકરનાં કર. તાં વધારે ઉપયોગી થઈ પડે છે, જે નીચલો હેવાલ પાંચવાથી માત્રમ પડશે. હિંદની એક રાણીની વખાણવા જેમ યશહદી.

એ બામદાદના નીકળતા શૈશવ આ-ક્રતાય, જુશાલ થતાં બહુ આસમાન તથા તમે હરએક યોજને કે જે આજદ છે તથા થશી! તમે કહેથી હો ત્યાંથી મારા શાહેરી રહે કે કેવી ગંભીર પ્રાર્થનાથી હજી સુધી મેં સ્વતંત્રતા કેવીની પુંજ કીધી છે!

શાહનશાહ અકબરે ત્યારે અસફખાન નામના પોતાના મુખાને ઉમરાવ બનાવી કટક સોદર કે જે માલયા, ખીદાર અને દખણની મધ્યમાં આવેલું છે, તે જલ્તા બોક્કમો, ત્યારે એ મુલકની રાજકતો એક રાણી હતી, કે જે પોતાની જુજ-મુરતી, પ્રવીણતા, તથા તન મનની શીમાઓ માટે ઘણી પ્રખ્યાત હતી. તેણીનો મુલક એવી આબાદાનીની અવરયામાં હતો કે તેમાં નમદીક સતેર હજાર રોડેશ તથા આખાંએ સારી રીતે વસેમાં હતાં, અને વળી ખોદાતામાંની મેહેરખાનીથી તે દેશ કોઈ પારખી કોમના સવતના કમળમાં હજી સુધી આજો ન હતો.

પણ અસફખાન આ મુલકની હોખત તથા આબાદાનીની હાલત સાંભળી લોના રહેવાસીઓને સતાવવા લાગે અને 'પાર'વાર લુટપાટ કરવાનું સાર કરી છેડે સરવાળે એક મોટું લશકર લઈને તે મુલક પર ચઢાઈકીધી.

તે દેશની રાણીએ પણ એ ઉમરાવનો મુકામચો કરવા પોતાનું લશકર તૈયાર કીધું અને એક બહાદુર પેદલાનની સુ-જળ અજ્ઞર કોલાહ પેહરીને એક હાથીપર સ્વાર થઈ પોતાની અજમમાં તીર કમાન તથા હાથમાં એક આખદાર ભાલો લઈ દુશ્મનની સંગે લડવા ચાલી. જે કે તેણીનું લશકર કોઈ લગાક હતું નહીં, તોપણ સ્વતંત્ર રહેવાના પ્યારે, અને પોતાની

રાણીની મરદાનગીએ દરેક સીપાહની છાતીમાં એક શેરબચ્ચાના જેવી હીમત તથા શુર પેદા કીધું.

શત સાથે ઉતાવળે લડ્યા બચાની મક્કસદથી રાણીનાં લશ્કરે પોતાની હારમાં ગણતરી કરી મુકી, પણ તે ચાલ્યાંક અબળાએ એવો હાલ જોઈ તેઓને એકદમ ઉભા રહી બચાને હોકમ કીધો, અને પછી નવેસરથી સફ સમારી ફરમાવ્યું કે જેમ બને તેમ આસતે આસતે તથા પાસે પાસે ચાલવું ને બ્યારે હાથી ઉપરથી બાદશાહી જીંદગી દુશમન ઉપર દુમસો કરવાને નીશાની કરવામાં આવે, સારેજ તેઓપર ધસવું.

એ પ્રમાણે તેણીએ મુકાબલો કીધો અને તેઓને આગળ આવતા અટકાવી ૬૦૦ થોડેસવાર મુસલમાનોને કતલ કરી, સાંજ સુધી તેઓને દુખાસો પકડ્યો. બ્યારે રાત થઈ ગઈ સારે રાણીએ પોતાની ફેજને નજદી ખાવા પીવા તથા ઘોડા વાર વીસસો લેવાને હોકમ આપ્યો, કાંક તેણીની એવી તદ્દખીર હતી કે શતુ બ્યારે ગફિલ થઈ રાતના સુઈ બચ તે વેળા પાછો એકદમ બીજો હરસો કરી એક મોટી ચીકસ્ત આપવી.

પણ માઠાં ભાષણે તેણીના લશ્કરી અમલદારો આ બહાદુર લડાયક અબળાના જેવા ન હોવાથી આ કાયદાકારક ઈલાજ અખસાર કરવાને બદલે એવી દહ લઈ ખેડા કે, પેદલાં આપણા લશ્કરનાં કતલ થયાં માણસોને જીમીદા કરવાં જોઈયે. તેણી આ સાંભળી ધણી નારાજીથી પોતાના તંખુમાં પાકી ફરી અને બ્યારે તેઓ મરણ પામેલા સીપાહોને બાળી નાખી કાઢેજ થઈ આપણા, સારે તેણીએ ફરીથી પોતાના સરદારોને જીદા જીદા બોલાવીને ધણા આપ્રક સાથે અરજ કીધી કે, હમણા આપણને તેઓપર (દુશમનપર) જઈને દુમસો કરવાની ધણીજ સારી તક છે. પણ તેઓમાંથી કોઈનામાં એટલી હીમત ન હતી કે તેણીના ઈશિર દેશવને કોઈ ટેકા આપે; ઉલ્ટર, તેઓનો બેવકુફી બરેસો એવો ખ્યાલ હતો કે, દુશમન પોતાની મેજ તેઓને દેશ છોડીને ચાલી જશે, કે જે વીચારમાં તેઓની મોટી ભુલ હતી.

અસહ્યાન તથા તેના અમલદારોએ જોયું કે આપણે તો આ દેશ કુતલ કરવાને આવ્યા હતા, પણ એક સ્ત્રીને હાથે શીકસ્ત ખાઈ પાછા ફરવું એ ધણુંજ હીનપરસ્તી બરેકું છે, તેથી આપસમાં ખસલહત કરીને બીજી દીને સહવારના પોકરમાં એક જોડાવરતોપખાના સાથે રાણીનાં લશ્કર પર ધસ્યો, પણ તેણીએ શત્રુને આગળ વધતો જોઈ પોતાનાં લશ્કરને એક સાંકડી જગામાં જઈ ઉભા રહેવાને વ્રત હોકમ કીધો.

રાત ખીરશાદ કે જે રાણીને હોકરો હતો, તેણે જેવા મુસલમાનોને સામે આવતા જોયા, તેવોજ ધણી બહાદુરીથી દુમસો કરીને તેઓના લશ્કરના મોટા ભાગને ઘર કીધો; એટલુંજ નહી પણ બે વાર દુશમનોને મારીને પાછલ દહાવ્યા; પણ ત્રીજ વારે જ અખતી થયોયે તે બેરેસા થઈ જીવનપર પડ્યો. જ્યારે તે ઘોડાપરથી નીચે પડ્યો હતો તેવોજ તેની માતા હાથીપરથી જોઈ સહમજ કે દબે એ ઘોડા વખતમાં પોતાની વડાસો પ્રાણ મુકી દેશે, તેથી વ્રત હોકમ કીધો કે

લશ્કરની પછાડે જાયકી લઈ જઈ તેની સારવાર કરે, પણ અગ્રે જણાવતાં ધણી દસગીરી ઉપર છે કે એ બહાને રાણીનાં લશ્કરના ધણા સીપાહો લડાઈવું મેદાન છોડી નાહસી ગયા. એટલુંજ નહી પણ રાખના જખમી થવાથી, તેમજ બી-બજોને નાહસવાં જોઈ બાકીનાં લશ્કરે તદન હીમત મુકી દઈ નાહસમાગ (ધીસ કારણુની) કરવાને મંજી ગયા, અને તે બહાદુર પણ અમાત્ય રાણી પોતાના નીમકહલાલ ગણુસો લડાયક માણસો સાથે લડાઈના મેદાનમાં રહી ગઈ.

તેક વાંચનાર, પોતાની આની બખબરેલી દશા જોઈને તે હીમતવાન બાનુ જરાક પણ ડરી નહી, પણ પોતાની જગા પર ધીરજથી ઉભી રહી શતુ સાથે શુરથી જીમમેશાહી કરવામાં મશગુલ થઈ. પણ માઠાં ભાષણે તેણીની નાજુક ચરામમાં એક તીર આવી ધુસી ગયો અને વળી બીજો આવીને ગરદનમાં પડે, જેથી તેણી બેસુધ વઈ હાથીપર પડી ગઈ. તે સાહેબની કૃપાથી તેણી પાછી દોશીવાર થઈ તીર હળવેથી આંખમાંથી કઢાડ્યો, ને તેણીના બહાદુર તેમજ ઈમાનદાર માવતે પોતાની પાંધડી ઢાકી તેણીની આંખને વ્રત એક પાટો બાંધ્યો. સાર બાદ અરજ કીધી કે, આ રાખપતી ભાગ દેવી આજ આપણીપર ફડી છે, તે સાર બેહતર ઈલાજ એજ છે કે આપણે લડાઈવું મેદાન છોડી જઈએ. પણ તેણીએ આ સુચના ધણા ગુપ્તકાર સાથ નાપસંદ કરી અને જણાવ્યું કે “આપણે લડાઈમાં હારી ગયાં એ ખરી વાત છે, પણ શું આપણો શતુ આપણને કહી ઈન્તખાંખી છતી રાકશે, ને વળી શું આ ખેમસત પામેલી ઘોડા વખતની હંદગીને માટે, આપણે ખરી ફરજ બજાવી જે કીર્તી તથા નેકનામી મેલવી છે, તે શું ખોલી દઈએ? નહી, હરગીજ નહી. મેં તુને જે મારો ઈમાનદાર નોકર ગણ્યો છે તેનો બદલો દબે વાળો આપ; ચાલ, જમલો કર, હું તને કહું છું ને તારા ખંજરે-નહી તો હું મારા હાથે-પોતાની હંદગીના અંત લાવવાનું આપ કરસ, તેથી મને બચાવ” (એટલે કે તું પોતાને હાથે અને ખંજર મારી, મારી નાખ, કે આપધાત કરવાનો દોષ મારે મારે રહે નહી.)

પણ પેસો નીમકહલાલ માવત થયો રડવા લાગે ને કર-ગરીને બીનતી કાંધી કે હાથી ધણો તેજ છે ને જે હોકમ ધાપ તો તેણીને એક દુર આરામની જગાપર લઈ નાખ.

રાણી સહમજ થઈ કે માવત એમ કહી માટે કહયું મા-નશે નહી, ને વળી શતુએ પણ મોનરફથી ઘેરી લીધી છે, તેથી તેણીએ એકએક પેલા માવત તરફ જીંદગીને તેના હાથમાંથી ખંજર ઝુંટની લઈ જરાક પણ દેહશન વીના પોતાની છાતીમાં બોટીને પોતાની અમુચ્ય પ્રાણ તે સર્વ શક્તીવાન પ્રાણનાથને હાથે કીધો, કે જે અસરકારક તથા ખરી લાગણી ઉત્કરનારો બનાવ જોઈ દુશમનોની ચક્ષમોમાંથી પણ નવ-ધાર આંસુ ટપકવો લાગ્યાં!

સમયગુચ્યતાનો એક અત્યંત જોર દાખવેલો.

જનમનીનાં “યુગારક” નામનાં ગામડાંમાં આઠે દળવાની એક પવનચક્કી છે, કે જ્યાં નીચસો ખરેખર હેરાત ઉપજાવનારા બનાવ બન્યા હતા:—

એક વેળા આદિતવારને દીને સવારના આ મીઠાનો માસેક પોતાની એક દારી, કે જેનું નામ “જેન” કરી હતું તથા જેણી થોડા દીવસની એ ચઢચઢને લાંબાકરીએ રહી હતી—તેણીને પોતાનું એક નાતું બાળક સોંપી તથા પછી રખેવાળી કરવા રાખીને પોતાના કુટુંબ સાથે પાસેના ગામડાંના ગીર-નગમાં પ્રાર્થના કરવાને ગયો.

“જેન” જ્યારે ઘરનું કામકાજ કરવામાં મશગુલ હતી, તેવામાં તેણીનો એક મિત્ર કે જેની ગમત તેણી સાથે પરણવાની હતી, તે લાંબાઓ. તે એક આજણ, સમ્મતા વગરનો અમથુ માણસ હતો, અને તેણીના રોકે આ પંચીની માત્રમથલુથી સારીપેટે વાકેફ હોવાથી એને ધરમાં આવવાને સખત બનાવી દત્તી; પણ જેન બીચારી પોતાની ભોળાઈમાં એમ સદમગતી હતી કે મારા દાખને ઉમેદવાર લેજો બસો નર છે, ને દુશ્મનો એને ખાલી બદનામ કરતા દશે, તેથી તેને આવતાં જોઈ તેણીએ આમળ આપી આવકાર દઈ ઘરની અંદર લઈ ગઈ, અને પોતાના ભાગનું જે ખાતું બચાવી રાખ્યું હતું તે તેની આજણ મુકી મોંદસ કરીને ખાવાનીને ચઢીતરીની વાતમગત કરવા લાગી. ખાતાં ખાતાં પેલા પંચીએ દાખમાંથી છરી નાખી દીધી અને જેનને ઉચકી આવવાને કહ્યું, પણ તેણી મશકેરીમાં બોલી કે, “તું પોતાને વખત અમથી ખાજા કરે છે ને કાંઈ કામકાજ કરતો નથી, ને વળી શું આટલુંથી તારેથી ઉચકતું નથી કે?” આમ કહીને હુંકોને છરી ઉચકવા બંધ છે કે પેલો મુઠ્ઠા એકદમ પોતાની બગા પછી કુદી તેણીને બોનામાંથી પકડી ગયું. ખુબ જોરથી દવાની રાખીને પોતાના બાઝા લોંબા દમલામાંથી એક છુપાવેલું ખંજર કહાડીને તેણીને ધમકી આપી પુછવા લાગે કે “જતાપ, તારા રોકે પોતાની હાલત ક્યાં છુપાવી છે, નહીં તો બોલ બોલતાં આ ખંજરે તને દાર કરશે.”

ગરીબ બીચારી જેન આ કહી નહીં પારોડો બનાવે. જોઈ બીચકલ ડંગ થઈ ગઈ, અને થોડી મીનીટ સુધી તેણીથી એક બોલ પણ બોલાયો નહીં, પણ આરતે આરતે રીગત, ધરી પેલા ચંડાસની ઝુગાલમાંથી છુટવાની ધણી કોઠાસ કીધી; પણ તે જોતાની ખસલતનાએ એટલાં જોરથી મળું દવાવી પકડી રાખ્યું હતું, કે તે બાપડી મહા મુશકેળાથી દમ લઈ શકતી હતી. તેણી પામી ગઈ કે, “આ બદમાસ” કાઢાળી રીતે સદમગતી નથી, અને જો વધારે મગજ કરીશ તો હવે પણ બોલીશ, વારતે એની સાથે કાંઈ તાલ રમી, જોઈએ.” તેથી જેન જાણે, તેની સાથે થોડી કરવામાં બળી મઈ હોય, તેમ નીચે મુજબ બોલી—“જોર થવાનું હશે તે તો થશે, અને જે તું મારા શેઠની સઘળી હોલન લઈ બંધ તો ખોળી તારી સાથે લઈ આવ, કારણ કે મારેથી પછી એનાં ધરમાં રહી, તેને જે તારા મારે તે સંબળાય નહીં અને હવે જરા મારે

મળું છેક તો હું જ્યાં મારા ધણીએ ‘ધન છુપાવ્યું’ છે, તે જ્યાં બનવાનું.” આ વાત સાંભળી ચોર પછો પુરા થઈ ગયો, અને મળું તુરત મુકી દીધું. જેન તે પરવરના ચુકરાના કરી પેલા ‘નેકનામને’ લઈને પોતાના માસેકના ચુવાના ચોરડામાં પેડી, અને જે પેડીમાં રૂપા પૈસા હતા, તે તેને બેઠવાન્યા. “આ કહેલું બધું છે”—તેણીએ તેના દાખમાં એક કોઠાળી આપીને રોક્યું. “તું એનેથી જોત, અને ‘હું’ માગ ઉપર જઈ તારી સાથે આવવા સાર મારાં કપડાં તથા મારી મેહનતના એકા કીધેલા પૈસા લઈ એક પળ વારમાં આવું છું.”

પેલો મુજબ ચંડાસ તેણીની એવી બાહેરની ખાલી બપડી તથા પોતાની સાથે ચોરીમાં બીચકલ જેનને મહેલી સદમગત કરાઈ ગયો, અને તેણીને ચોરડાની બાહેર જવા દીધી ને મોડી પુરથી સાથે પેડી બાંધીને દાગીના, રૂપા પૈસા ઇલાચી પોતાનાં આંધ ઉપર છુપાવવા લાગે. પણ તેને વાંચનાર, શું લીમતવાન તથા નીમકલાસ જેન પોતાના ચોરડામાં કપડાં લેવા ગઈ હતી? ખચીત નહીં. તેણી માત્ર આ બાદલું કરીને સડકી મઈ અને બીજા ચોરડામાંથી હળવે હળવે, જ્યાં પેલો સાકુકાર પોતાના કામમાં યુદ્ધાપો હતો લાંબી લીમતથી આવીને બાહરું એકદમ ચપટ બંધ કરીને મદદને માટે બહાર નીકળી પડી. પણ મારાં બાપડે પોતાના માસેકનાં બાળક રીવાજ દેખીતેણીનાં દોશમાં આવ્યું નહીં, તેથી તેને આજણ બોલાવીને બોલી કે, “કીધર ફેડી દોડ, ને તારા બાવા જેવલું ગીરજમાંથી આવતા હશે તેમજીને જઈને કહે કે તમે તુરત ચાસો, નહીં તો આવજો બધાં જીજી માર્યાં જઈશું.” પેલું નાતું બાળક આ પેમામ સાંભળી લઈ દોડ્યું ને પોતે એક બીજા ચોરડામાં જઈ બાહરું બારી બંધ કરીને તેજોની વાત જોતી હતી. પણ તેણીના કાનમાં કોઈની સીપડીને અવાજ આવ્યો, તેથી તેણીએ કોઈ કહાડી નજર દીધી તો પેલો દેદ થયેલો ચોર પોતાના કાઠીમાં સંતાપસા સોજતીને પેલાં દોડતાં બાળકને પકડવા તથા પછી અંદર આવીને જેનને મારી નાખનાં કહેતો હતો. જેન બીહતી બીહતી ચારે તરફ જોવા લાગી, પણ કોઈ બી આસપાસે દેખાયું નહીં અને પેલું નાતું બાળક તો આજણ દોડતું જ ગયું, તેથી તેણીએ વીચાર્યું કે આ ‘સાકુકાર’ અને ધમકી આપવા તથા બીહવાર કરવામાં તેણીની ભૂલ હતી, કોઈ નામો “ફેડી” એક નાળો આજળીને દોડતો હતો કે એકાએક એક માણસે નીકળી આવી તેને પકડીને પોતાના મળસાની કહેવા મુજબ મોલ તરફ આવતાં જેને દોડે.

આવી કમનસીબ હાલતથી પણ તેણી ગમરાઈ નહીં ગઈ, પણ સઘળાં બારી બારણાં બારીકીથી તપાસીને પાછી માળ પર જઈ જઈ રહીને માં સાથે વીચાર કરવા લાગી કે, “મારો પ્રાણ બંધ પણ હું મારા માસેકની મીઠકતમાંથી એ બદમાસોને એક પે પણ લેવા દેઉં નહીં.”

થોડા વારમાં પેલો બીજો ચોર બાળકને લઈ આવી પુગો, અને જેનને કહેવા લાગે કે “શીથી રીતે બારણું જોત, નહીં તો બારણું બાંધ અંદર આવીને ઢુકડે ઢુકડા કરી નાખશે.”

પણ બહાર જોન જરાક પણ ખીક વગર વારવાર એક કિ-
તર આપતી હતી કે “મારો જ્યાપનાર તે સર્વ શક્તિવાન
સાહેબ છે.” પહેલા ચોરે જારીમાંથી આ વાદવીવાદ સાંભળી
પોતાના સોળાતને કહ્યું કે “બસા માણસ, જોય છે શું, એ
આપણું કદમું નહીં માનતી તો આ બાળકને એની આંખોની
સામે એકદમ કતલ કર.”

આ ધાતકી ધમકી સાંભળીને ગરીબ બીચારી જેન કાંપવા
લાગી તે બારણું એલી નાખવાનું કાંઈ થોડું દીઠ થયું, પણ
પાછું ધીરજથી વીચાર્યું કે, “જો બારણું ખોલીશ તો એ
અંદરો બાળકને તેમજ મને મારી નાખી, વળી હવેરથી બંધુ-
ધન દોલત લઈ જશે, તેથી હવતર ધક્કાજ એક છે કે મારા
હેતુને વગમી રહી બારણું ઉઘાડુંજ નહીં.”

પેલા બંને પંચીઓએ જોયું કે આ સ્ત્રી તો કાંઈ બીકતી
જ નહી, ભારે મીઠને આંખ લાગાડી દેવાને ઉતારે કીધી તે
એક જણ આગ લગાડવાની વસ્તુઓ પુડના લાગે; પુડનાં પુડનાં
તેને મીઠમાં પેસવાને એક રસને જણે કે જે વીરો જેનને
જરાક પણ ખ્યાજ ન હતો. તેની નજર એક દેવાળમાં મોટાં
બાકાં પર પડી, કે જે કાણું ધરીનાં મોટાં પૈડાં સાથે સંબંધ
રાખતું હતું, ને તે હર વેલા પુડું રાખવામાં આવતું હતું,
કારણ કે કોઈને સ્વપનામાં પણ એવો ખ્યાજ ન આવ્યો હતો
કે કોઈ ઇનસાન આ બપોરે સુસાનમાંથી અંદર આવવાની હી-
મત કરશે. આ શોધથી પેલા સાદુ પર ધણાજ પુરા ધર્મ પેલા
નીરદોષ ફેડીના હાથ પગ બાંધી અંદર આવવાની મક્કલથી
પેલાં બાકાંમાં ઘુસ્યા. જેન આ બીના જોઈ રહી નહી, કારણકે
તેણી બાં બી દતી તેની વચમાં એક બીટ દેવાળ હતી.

પણ પ્રીય મેઢેન, બાં તે કીરતારની ગેઢેર હોય છે તો
દુઝાન પણ આજેન હાથ જાય છે, તે નીચકી બીનાથી
માલમ પડશે. એક દાપ પર જવાર પેસો તેનામ અંદર
પેસવા જતો હતો કે બીજા હાથ પર જેનને એકદમ એવો
વીચાર આવ્યો કે, “આજે આવીનવાર છે ને જે હું મીઠ
એકાએક ચલાવીશ તો બાં લોક આસપાસથી દોડી આવું
કારણ પુછશે તે મારો પણ તુરત નીઝાળ આવશે.”

જેવો બીને ચોર અંદર પેસો કે દેવરોને મીઠની ચક્કી
પણ આવવા લાગી, અને બાં પૈડાંએ કહ્યપણ કરી લખે
જોવાટ કરવા મંડી ગયાં—અને પેસો કપાનસીય ‘બસા આવતી’
મોટાં પૈડાંમાં આવી પડ્યો; આવી ન ધારેલી ઓર્ગોતી આપ-
દમાં પોતાને જોઈ તે ધણેજ બીધો અને ઘણા જોરથી ચીંચા-
રી મારી કકળાણ કરી મુક્યું. જેન આ બુને સાંભળીને તુરત
બહાર દોડી આવી, અને ચોરને એક ઉંદરની માફક પોતાનીજ
જાગમાં ફરેલા જોઈ, ઘણી ધાટુજ યદ. તેણે રહી કૂટીને જે-
નને મીઠ કોળાવવાની ઘણી મીનતગરી કીધી, પણ જેન એક-
ની બે યદ નહી. સેવટે આવીનવારને દીને મીઠ ચાલતાં જોઈ
લોકનાં યોગે યોગાં—તેમાં જેનને રીક પણ—સાં આવી લાગ્યાં.
તુરત તેણીએ સઘળા હેવાલથી તેઓને વાકેફ કીધાં, અને
આપણે જેને જે આટલા વખત સુધી આસપાસથી રીમત તથા
ધીરજ દેખાડી હતી, તેથી તેણી બેહોશ થઈ તેઓના હાથમાં

પડી અને ઘણે વારે હોશમાં આવી; સારવાદ ચક્કી યોગાવીને
પેલા તેનામને તથા બીનને જોરમાંથી કઢાડી હાથ પગ
બાંધીને ઘરે તેઓ મોકલી આપ્યા, કે બાં પોતાનાં કરતુ-
કનો સારો સવાદ આપી તેઓએ લાંબી સજા ભોગવી.

સાંથો વખત સુધી જેનની આવી અન્યથા જેવી સગવ-
લચકતા તથા ધીરજ કાષ્ટ બુધી ન મળું તે સારાં સારાં મા-
ણુસો તેણીની મુશકાત લઈ, આવી ભત્રી હીમતને માટે મુ-
જારખાદી આપનાં લાગ્યાં, અને પેસો મીઠને અગ્રેકે તે તેણીને
પોતાની બેટીજ મુજબ ગણવા લાગે. યોડા દહાડા પછી એ
મદરથના મોટા હોકરાએ જેનની સાથે પરણવાનું માંડું મો-
કયું, કે જે તેણીએ કમુમ રાખ્યું, ને અમનચગનમાં પો-
તાનાં વડાનાં બચ્ચાંઓ સાથે તેજ મીઠ પર લાંબી છંદગી
ભોગવી.

માણેકબાઈ દા. તારાદ.

રાંધવાને લગતું.

હીંજી, કારેલાનાં સ્વાદીષ્ટ અચાર—હીંજી નંબ ૫૦)
લેવાં, કારેલાં નંબ ૨૫) લેવાં અને હીંજીની ચાર ચીરે જેરેથી
રહે તેમ ચીરવાં, કારેલાનાં ચાર ચીરવાં કરવાં, પછી બળદ દરેલી
૦) ચીર, નીમક વાટેલું ૧૧) ચીર, મુકાં મરચાંની છાકી ૧૦) ચીર,
એ ત્રણ મસાલાને મેળવવું, પછી હીંજીની અંદર મસાલો મોઢાં
વેર વારેરો અને કારેલાને મસાલામાં ખરેભેતવાં, સ્વાદ લાદ
એક મોટી બારણી લઈ તેની અંદર એક પદ હીંજીનું અને બીજું
પદ કારેલાનું જે પ્રમાણે બરણી બરાય ત્યાં મુખી બરાવવું; પછી બર-
ણીનું મોઢું કપડાંથી બાંધવું અને આક, પંદર દહાડે ઉંધાડીને
જેવું, જે રસ મોડો હોય તો પાંચ છ હીંજીને રસ અંદર નીચ-
વેરો. ૨૦) ૨૫) દહાડે ખાધામાં લેવું. એ અચાર ધણું સ્વાદીષ્ટ
થાય છે; જે કોઈ બાનુઓ તથા મદરથો કારેલાને ધીસરતાં દશે,
તેઓ પણ હોય તો બીનાને બલે રાજબેરી જેથી પાંચરવી અને
કડવાસ તલત નીકળી જશે.

મીઠ કોઢીબાઈ પાલણી પુણેવાદા.

ખીમતો. આસબેદ—પા તલ ખીમતે મસાલો નાખી ધી-
માં ચેરી હતારે, ચાર બાદ ચાર છાંની સહેરોને પુણ કદ
ચડાડવી તેમાં નીમજ નાખી છાંની દાલ નાખવી, મોટું પેણા-
માં થી રેડી લખેથી બધું રેડવું, તેમાં પેસો ખીમો પાંચરવો પછી
તેને ધીમેધી હીજવડું; લાલ ધાગેને ઉતારવું. એ તમને મીઠાસ-
નો રોજ હોય તો ખીમતે બલે રાજબેરી જેથી પાંચરવી અને
ખાધામાં લેવું.

કોને સ્લાવર મોઢડ—ચીરથી રોડ ચીર દુધ લેઈ તેને લકા-
જડું, જે ચમચા બરીને કોને ક્લાવર લેવા, તેને મોટાં દુધમાં મે-
લવી પેલાં ઉઘળ્યાં દુધમાં નાખો, મીઠાસ મુજબ આંડ નાખી
પદ સાથ ને ઉતારવું, તેમાં જે મઢાસ મોલાબ નાખો, થડું પડેને
જે છાંને કદ ચડાડવી તેમાં મેલવડું. કદા પંદર બાજાની સ-
લેસ નાખવી, તેમાં કોઈથી ભતના મુરખાના બારીક, કદાકી
નાખો; એ સરવે મીઠુ હતી એક મોઢડમાં ચારે કોઈથી વાસ-
લમાં નાખી આઈસમાં થડું કરવું; બધાઈ તૈયાર થયેથી ખાધા-
માં લેવું; તેના ટેસર બહુમાસનાં જેવા લાગે.

શીરીબાઈ દા. તારાપોરવાદા.

“સનળીમ” નામની આગળોટમાં એક સફર.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

બુધવાર, તા. ૧ ફીસેમ્બર—આજે સહવારના હું સાડાચાર વાગે દેખાવના યોગાંક ગીતો પાડવા ઉઠી, અને જોઈને ઘણી દલગીર થઈ કે ધોધમાર વરસાદ પડતો હતો; પણ હું આફે સ્થિત પાડવાનું થંત જોઈતું તેટલા વખતમાં વરસાદ રહી જવાથી મેં યોગાંક ગીતો પાડી લીધાં.

મેસરસ એનદરનું એક મોઢું વાદાણુ આજે કાગળે લઈ “સેન ફ્રેન્સીસકો” નવા આંક વાગતે ઉપડવાનું હતું તેથી સાત વાગતામાં તોમ હમારાં કાગળે લઈ લાં ગયો. એ લોકોનાં ત્રણ વાદાણો છે અને મોઢેલા વેપાર કરે છે. “સેન ફ્રેન્સીસકો” નતાં પચીસ દલાસ ચાપ છે. મી. ગોઝકોએ તેઓ કેવી રીતે વેપાર કરે છે તેની વાત અમારા આગળ કરી, તે હું નીચે આપું છું. આ જગ્યાના સુધરેલા લોકો હવે પોતે જે મોતી, સીપ, સુખડ તથા નાનીઓ વેચે છે તેના અડધામાં અગાઉ લેતા હતા તેમ હવેકો વીનિ લેતા નથી, પણ વેસા મોંઝે છે, અને તે અડધા પછી તેઓ વાદાણુ ઉપર પોત પોતામાં વાત કરવા ઉભા રહે છે, જે વખતે કપતાન કેપીનમાં લાવ, પીઝા એવા તહેવારે જપકદાર રંગોનાં કપડાંઓ, થોરડાં આંતરી તથા રમ દાર તથા તંબાકુ સુકે છે. આ વીનિ તેઓ ઉપરની જારીઓમાંથી જોઈ ધણું લેખાય છે, અને જલદીથી તે સર્વે કપતાન ધણું મોટે ભાવે વેચી પોતાના વેસા પાછા લઈ લે છે.

બરેસપતવાર, તા. ૭મી ફીસેમ્બર—આજે મને એક જણે એક ટુંટું ગાડી દરવા આપી; જેમાં હું મેખાને તથા મ્યુરીઅલને લઈ સાત વાગતે દરવા નીકળી, અને રોઢરની બહાર હવે મે કસાક સુધી દરવા. બ્યારે અગ્રો પાછાં નતાં હતાં ત્યારે મને એક અદરથ મળ્યો, જેણે મને કહ્યું કે એ તમારી મરહુ હોય તો હું તમને યોગાંક સારાં મોતી બતસાવું, અને મેં હા કહેવાથી તે મને પોતાને લાં લઈ ગયો. તેણે મને ઘણુંએક નેવા લાપક મોતીઓ બતસાવ્યાં, એક મોતી તો

એક હમાર પોંડ એટલે નજદીક પંદર હમારે રૂપયાની કિંમતનું હતું, અને તે એક પાસેના ટાપુમાંથી મળેલું હતું. અમે યોગાંક દોલોને નાસ્તો ખાવા મોતરેલા હોવાથી હવે ચાટ ઉપર ગયાં. અને નાસ્તો ખાઈ મેસરસ એનદરની વખારો નેવા પાછાં આપ્યાં, ત્યાં વાદાણોને સાર જોઈતી વીનિ મળે છે. આ જગ્યા ઉપર બરફ પણ મળે છે, જે મારે એક ઈંગ્લિશ અમલદારે કાર ખાતું રાખેલું છે. આ જગ્યાનો વેપાર ધણે વધતો જાય છે. ૧૮૪૫ ના સાલમાં આ જગ્યા ઉપરથી ૮૪૦૦ પોંડની વીનિ બહાર મોકલવામાં આવી હતી, ત્યારે ૧૮૭૪ માં ૯૮૦૦૦ પોંડની કિંમતનો માત્ર મોતી સીપાય મોકલવામાં આવ્યો હતો.

હું જતી અનુભવી કહું છું કે વાદાણુ ઉપર જોઈતી ઘણી ખરી અમનની વીનિ “તાહોતી” થી મળી શકે છે. પતરાંના દાખાઓમાં ભરેલી અમેરીકન તરકારી, ફરત તથા સામન માછલી, એસ્ટેલીઆ દેરાનું મતન, ન્યુઝીલેન્ડનું બીક, અને સાઇપ્રીસી આગળથી આવેલું હકરનું ગોસ, એ સર્વે ઈંગ્લિશ

૫૮—તાહોતન આનું.

કરતાંથી સાફ હોય છે, એક ફક્ત સોનું માખણુ નથી મળતું. મને સમજ નહી પડતી કે આ જગ્યા ઉપર જેમ “દેવનશાયર” માં નીમક નાખી માખણુ દવામાં ભરે છે, તેમ એઓ કાંઈ નહી ભરતા? હું “દેવનશાયર” નું માખણુ મારી સાથે લાવી હતી તે હજી સુધી ધણું સાફ રહ્યું છે.

સુકરવાર, તા. ૮મી ફીસેમ્બર—અમે આજે સહવારના પાંચ વાગતામાં નીકળી “કારનનાઈન” ટાપુની પાસેના જે બીજા પરવાજાનાં ખડકો નેવાના રહી ગયા હતા તે નેવા ગયાં. એ ખડકો ઘણા ગીચ નહી હોવાથી અને હેકેની થોડીક સફેદ રેતી દેખાવાથી અમે અગાઉ નેવા હતા તે ખડકો કરતાં પણ સારા દીસતા હતા.

નાસ્તો ખાધા પછી નવ વાગતે હવે કીનારે ગયાં, અને ઉતરીને ગાડીમાં બેસી “પોઇન્ટ વીનસ” ન્યાંથી કેપટન કુકે શુકના તારાને બીજા તારાની પાસેથી જતાં નેવો હતા, અને નેવી યાદગારીમાં તેઓએ લાં એક આમલીનું ઝાડ રોપ્યું હતું, લાં હવે આવી પુર્યાં. બોરનાં હવે પાછાં “કાગ્યાતુઆ” ગયાં. મોતી બીજોતો ઉપર, દરેક મેજ ઉપર તથા હાલની જગ્યા ઉપર હમારે સાર મેટો સુટી હતી. એ મેટોમાં આસરે બસેથી ત્રણમેટા પક્ષીઓની પુછીમાંથી કાઢેલાં લાક પીછાંએ જે ફક્ત મેટો અમલદારો પહેડી શકે છે, અને જે

ધણી કમતી મણાય છે, કારણકે એક પક્ષીમાંથી કુકત બે પીછાંઓ નીકળે છે તે; મોલીની સીપો ને ઉપર પરવાળાં ઉગતાં હતાં; ઈકવેતરના ખીખ ડાપુઓમાંથી આવેલાં લાત પરવાળાં, નવાઈ જેવાં દરીઆઈ વાદળાં, તથા ઝરો, તથા નામતું કપડું તથા રીવા રીવા નામની ઝાસર, આસરત તથા તાડનાં ઝાડનાં પાંદડાંની બનાવેલી તોખીઓ, નાલીપરનાં ફોતરાનાં પીત્રાનાં વાસણો, ધણીએક જતની જુદી જુદી તરાંદમાં ગુપેલી સાદરીઓ, એ સીવાય ડાપુની ખીજ ધણીએક પેદાશ હમુને તે લોકોએ આપી.

બાદશાહી કુટુંબનાં ને ને માણસો હાથ “તાલીતી” માં હતાં, તેઓને હમુને મગવા માટે નોતરવામાં આવ્યાં હતાં. તે લોકો સર્વે પોતાના દેથી પોરાકમાં તથા મજામાં તથા માયાં ઉપર મોટા મોટા ફુલોના હાર પહેરી હવે આવવા લાગ્યાં. નોતરેલાં લોકોમાં હવે પછી ગાદી ઉપર આવનારો શાહમદો, તેનો ભાઈ તથા એકન પણુ હતાં; બ્યારે ખાણું તંયાર યયું ભારે શાહમદાએ અને પોતાનો હાથ આપ્યો, અને બને બામુએ ઉભેલાં દેથી માણસોની વચમાંથી હમે એક એકની પછ-બાટે ચાલી બગીચામાં મંડપ નાખ્યો હતો ત્યાં ગયાં. આ મંડપ ખોટું તથા ઝડોનાં પાંદડાંઓના બનાવેલો હતો. જમીન ઉપર જત જતની સાદરીઓ ખીજાવેલી હતી, અને તે ઉપર તેજસક્રોધને બદલે મોટાં મોટાં ફેરનાં પાંદડાંઓ ખીજાવેલાં

૬૭—કા આ તુ આ નાં ખાણું નો દેખાવ.

હતાં. રકાખીને બદલે પાંદડાંની બનાવેલી બાસકીઓ હતી, જેની અંદર તરેહવાર દેથી ખાણું મુકેલું હતું. ખાણું ઉપર કાણુ, સાદાન તથા ખીજ બે જતની માહલી, ગરથી, ફુરતું ગોસ, કેયાં, એદરત, સોમેરીસ અને સંતરા હતા. દરેક માણસ આગળ અરધી નાળીયરની કાટલી ભરી ખાર પાણી, એક બીજ અરધી ભરી નાળીયરના કટકા, બીજમાં મીઠું પાણી, અને ચોટીમાં દુધ, બે બાંબુના કટકાઓ, એક “પોઈ” ની બાસકીન, અચ્છુ એદરત, તથા ચોડાં પાંદડાંઓ ને દરેક ગીજ ખાધા પછી બદલવામાં આવતાં હતાં, એ સર્વે મુકેલું હતું. હમે સર્વે જમીન ઉપર બેઠાં. પહેલે એક દેથી બાપમાં બાપા-ણુ યયું, પછી બંદગી કાળી, અને ત્યારબાદ હમે ખાણું શરૂ કર્યું. સર્વેથી પહેલે તો ભુખ લાગવા માટે ખારાં પાણીમાં બેદગી નાળીયરના કટકા ખાધા જોઈએ, અને હમુને કહેવા પ્રમાણે તે દરેક ભુક સાથે ખાવાં જોઈએ. હમે છત્રી કાંચને બદલે હાથે ખાવામાં ફીક નીવડ્યાં. હમારા ખાધા પછી સર્વે માણસો જમવા બેઠાં અને તે દેખાવ ઘણો સારો લાગ્યો.

હમે સાદા ચાર વાગે પેપીતી આવી પોંદ્યાં. પહેલે તો હમે એમજ ધારયું કે આજે સાંદને દમારેથી નીકળાશે નહીં, કારણકે પેલા બે શાહનદીઓ હમને મનવા તથા રસીખર જેવા આવ્યા, ત્યાર બાદ હમને સઘળા આંકડાઓ સુકવવાના, કપડાં લેવાના, તથા બીજું બહુએક કામ હતું. હમે છ વાગે બહાર નીકળ્યાં, ન્યાં સંવેએ આવી કામ ખાસ કરવાથી હમે હાંમર હામી ચાલુ કરીયું. હમે બહાર ગયાં કે રાત પડવા માંડી, પણ હમે ગુવા ગયાં હ્યાં સુધી સાદા અગીઆર વાગા સુધીક હમે કાનરા આગળની બનીઓ બેઠાં.

છેલી સવાળ, સુદર તાલીતી! કોણ જાણે આપણે કોઈ દીવસે પાછાં મસકું કે નહીં! મને અહીં પછી આવવાની કટકી ચોકી તક છે તે હું વીચારું છું. ભારે મને ધણીદગમીરી ઉપજે. ૬૧-માછલી કેસરોન બીસેનતી. [સાંધણ છ.] હીરાંખાઈ નં. ૩૦ પટેલ.

ભરવા-ગુ થવા વીશે.

એરેસીન ઉને ગુથેસી રાયમંદની તરોહની સાલ.

સફેદ અથવા તો બીજા કોઈની રંગનું એરેસીન ઉન અને નંબર ૬ વાળા ગુથવાના સુઈયાની જોડી ૧ લેવા. ચાલ જોડી પોંદરી જોડી હોય તેટલા ટાંકા તરોહની અણની કરી સુઈયા પર લેવા. તરોહ માટે છ ટાંકા જોડીશ તે પ્રમાણની ગણવી કાપવા. પછી સાત ટાંકા એક કાનારીઓ માટે વધુ રાખવા. પેહલી ચાર હાર સારી ગુથી જની. ધોંયમી હાર-તણ ટાંકા સાદા, એક ટાંકા સાદા, બેમાંથી એક, એક આંટો, એક સાદો, એક આંટો, બેમાંથી એક, અહીંથી પાછું ગુથી જવું; છેડે ચાર ટાંકા સાદા ગુથી હાર પુરી કરવી. છઠી હાર સારી. સાતમી હાર-તણ સાદા, બેમાંથી એક, એક આંટો, તણ સાદા, એક આંટો, એક સેરવી લેવો, બેમાંથી એક, પેલા સેરવેશો ટાંકા આજે ટાંકા ઉપરથી સેરવી કહારી* અહીંમાંથી પાછું ગુથવું અને છેડે એક આંટો, બેમાંથી એક, તણ સાદા એ પ્રમાણે ગુથી હાર પુરી કરવી. આઠમી હાર-સારી. નવમી હાર-ચાર સાદા, એક આંટો બેમાંથી એક, એક સાદો, બેમાંથી એક, એક આંટો, એક સાદો, અહીંથી પાછું ગુથવું અને છેડા તણ ટાંકા સાદા ગુથવા. દસમી હાર-સારી. અગીઆરમી હાર-પાંચ સાદા, એક આંટો

એક સેરવી લેવો, બેમાંથી એક, પેલા સેરવેશો ટાંકા આજે ટાંકાપરથી સેરવી કહારી, એક આંટો, તણ સાદા, અહીંથી પાછું ગુથવું. અને છેડા બે ટાંકા સાદા ગુથવા. બારમી હાર-સારી. ત્રીસમી સાત આંટો ધાપ. ત્યાં સુધી પાંચમી હારથી એ પ્રમાણે ગુથી જવું. ચાર બાદ ચાર હાર સારી ગુથવી અને પછી સુઈયા પરથી ઉતારવું. જાવર (Fringee) ને વારતે સાત છંચ સાંખા એરેસીનના કટકા કાપવા અને એકેક કટકા લઈ દરેક હાર સાથે ગોંઠ મારવો.

“તેનીસ બોલ” માટે ઉનનું ગુથેલું કવર.

એક આંડસ ઉન પાંચ બોલના કવર માટે પુરતું થશે નંબર ૧૪ વાળા લોતાના ગુથવાના સુઈયાની જોડી ૧ લેવો. સુઈયાપર દશ ટાંકા લેવો. ૧ લી હાર-સારી બપ્પો. ૨ છ હાર-સારી બપ્પો, છેડે ટાંકા ગુથવા આગમન તેની આગળ પહેલા એક ટાંકા ઉપરથી ગુથો, પછી છેડે ટાંકા ગુથો આથી આ હારમાં એક ટાંકા વધશે. ઉપની રીત પ્રમાણે ત્યાં સુધી સુઈયાપર ૩૦ ટાંકા ધાપ હ્યાં સુધી દરેક હાર એકેક ટાંકા વધારી ગુથ્યા જાવો.* બીજી હાર-પેહેલા ટાંકા સેરવી નાખો, ૧૯ ટાંકા સાદા ગુથો, અને પછી છેડેના દસ ટાંકા સુઈયાપર ગુથ્યા વગરના રહેવા હઈ ગુથવાનું ફેરવી નાખો. બીજી હાર-પેહેલા ટાંકા સેરવી નાખો, ૯ ટાંકા સાદા ગુથો, અને બીજા હારપરના દસ ટાંકા સુઈયાપર ગુથ્યા વગરના રહેવા હઈ ગુથવાનું ફેરવી નાખો. બીજી હાર-પેહેલા ટાંકા સેરવી નાખો, ૧૦ ટાંકા સાદા ગુથો. બીજી હાર-પેહેલા ટાંકા સેરવી નાખો, ૧૧ ટાંકા સાદા ગુથો. એ પ્રમાણે ત્યાં સુધી સુઈયાપર ૩૦ ટાંકા પાછા ધાપ હ્યાં સુધી જેલ બાજુપરના પેલા દશ દશ ટાંકામાંથી દરેક હારે એકેક ટાંકા લેતાં જાવો. ત્યાં સુધી એવા આકારના પાંચ કટકા ધાપ હ્યાં સુધી* આજે નીચાનીથી ગુથ્યા કરો, પછી સુઈયા પરથી ઉતારી પાડો. એક વડુને “તેનીસ બોલ” અંદર સુઈ કવરને સફાઈથી તરીવી લેવો.

ફીસીન ક. પાટક.

અંદરને માટે એક સારો બોલ-એક દીવસે એક બાનું બોલી કે સુરત એ કેવી ઉપેયોગી અને વખાણવા જેવ ચીજ છે ઉંદાડી, જેથી એક રાખસ ને હ્યાં ઉમેશો હતા તે-બોલી હકથા કે “હા બાઈ, સુરત ધણે સારો અને વખાણવા જેવ છે ખરો, પણ મારા વીચાર પ્રમાણે તો બંદ્રે વધારે ઉપયોગી છે. કારણ કે રાતનાં તે આપણને અનવાળું આપે છે કે અચાને તેની ખરેખર જાણ છે, પણ સુરત તો સવારનાં જ દેખાય છે, કે અચાને તેની કોઈ આપણને જાણ નથી!”

એક બાધડીએ પોતાના ભરવાપર રૂપા મંગાવવાને ચીકી લખી, પણ તાત્તે કરમમાં લખી તણાવું કે “આ રૂપા મંગાવતાં મને એટલી રાગ લાગી કે કપાલના સીપાલી પાસે પાછી ચીકી લઈ લેવાને મેં માણસ દોડાવું પણ તે ફર નીકળે જાયો. હતા.”

મેખલ તરનર.

ખલ તરનર તા. ૫ મી સપ્ટેમ્બર ૧૫૨૦ ના સાતમાં જન્મી હતી. તેણી સર વીલીયમ તરનરની નાની છોકરી થતી હતી. મેખલ ૧૬૨ વરસની ઉંમરમાં કે.એ. લેડન, ઓક્સફોર્ડ અને કોલમ્બિયા યુનિવર્સિટીમાં તેણીની વડી બેઠેલી હોવાથી તેણીને ત્યાં ૩૦ કુપર નામના એક તબીબર મદદરથ સાથે સંબંધ રાખતી હતી. પણ તેણીનાં મરણથી સર વીલીયમ તરનર પોતાની નાની

બેડી મેખલને ૩૦ કુપર સાથે પરણાવવાની મરજી જણાવી. મેખલ તરનર ૧૫૪૧ માં પરણી હતી; તેણીનાં ત્રણીયમાં મુખ ન હતું. એક વખત મેખલ તરણેલીને ભરવાર ૩૦ કુપર ઈંગ્લંડમાં હતાં જ્યારે ૩૦ કુપરને લારડ ચાનસેલર સાથે મારામારી થઈ. તે મારામારીની અગાઉ ૩૦ કુપરની એક મંજૂર ભગીર કાંઈક માગી લારડ ચાનસેલરે લીધી હતી. આથી કરીને કેસ કોર્ટમાં ગયો. કોર્ટ લડ્યાં જ્યારે સરવેની નાસીપાસી તથા લારડ ચાનસેલરની કસગીરી વચ્ચે, ૩૦ કુપર જીત્યો હતો. ૩૦ કુપરની મદદમાં તેની ધણીઆણી મેખલ હતી. લારડ ચાનસેલર હાર્યો તેનો કાનો તેણે મેખલ પર લીધો. લારડ ચાનસેલરે ધણી દુરામનોને ઉઠારી તથા રાખને જીંડું ચડું સગાવવી વગર તપાસે મેખલને કેદ કરી, અને પાંચ બાળી નાખવાનો હોકમ આપ્યો.

જે દહારે તેણીને બાળી નાખવાની હતી, તે દહારે તેણી સવારે સકારે ઉઠી, નાહી ધોઈને ખોદાની હજુરમાં બંધી કરી. બંધી બાજસ ધવાનું તેણીએ સુંદર સફેદ પોશાક પહેર્યો અને જે તરફ તેણીને બાળી નાખવાની હતી તે તરફ ગઈ. બાળી નાખવાનો સામન તદન તરબાર હતો. તેણીએ સર્વે પાસે માગી લીધું કે આએ દુન્યામાં માફ નીર-દોષપણું સામેત કરવાને મને થોડો વખત આપો. તરત તેઓએ તેણીને છોડી વખત દુન્યા તંપા દસગીર ન કરતાં પા કલાક આપ્યો; તેણીએ તેઓને ઉપકાર માગ્યો. તેણીને બાળી નાખતી જોવાને ઘણું લોકો આવ્યાં હતાં. મીસીસ કુપર સર્વેને નમી નીચે પ્રમાણે બોલી હતી:—

“દયાળુ લોકો, આજે તમે સર્વે મને બાળી જતી જોવાને આવ્યાં છો. હું તદન નીરદોષ છું, પણ મારા દુરામનોને તમે ન યવાથી આજે હું મારો જન ખોદું છું. હું ખોદાનો દી-લોનનનથી ઉપકાર માનું છું કે આજેથી વખત મને આ દુન્યામાં માફ નીરદોષપણું સામેત કરવાને મને આપ્યો, છો. હું નીર-

દોષ હોવાથી ખોદા મને તે દુન્યામાં બેઠેલનું સુકામ આપશે.” એટલું બોલી તેણીએ મંજૂર થોડે બંધી કરી, જે પુરી થતાં જ સર્વેને નમી છોડી સલામ કરી. મેખલ તરનરને તા. ૧૬ મી ફેબ્રુઆરી ૧૫૪૨ નાં સાતમાં બાળી નાખવામાં આવી હતી. તેણીએ બીસ વરસની જીવાન ઉમરમાં પોતાનો નીર-દોષ તથા પત્ની જન ખોદ્યો હતો.

નવાજખાઈ અરહેશર રોહ.

૨ મુળે કુરસદ.

નીચકી એક અથવા વધુ માગદોના જે બાતુઓ ખરા જવાબ દમારી પર લખી મોકલશે તેઓનાં નામે “શ્રી મિત્ર” ના આવતા અકમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે; તથા જેઓના વધારે જવાબ હશે તેઓનાં નામ પર ચીડી કઢાડી, જેનાં નામ પર આવશે તેને એક સુંદર રંગીન ચાતતાં સાતનું કિલ્લેડર મેટ આપવામાં આવશે. દમારી પર લખી મોકલનારાઓએ નીચકી સરતે ઉપર ધ્યાન આપવું.

૧. દરેક ગ્રંથનાની બાતુએ પોતાનું ખર્ચ નામ તથા કોઠા હુ દમારી ખાતરી જાણને માટે આપવું, અને આગરમે તેઓની મરજી ન હશે તો આર્થ નામ છાપવામાં નહીં આવશે.

૨. જવાબો જનતાં મુધી આવના માસની તા. ૧૩ મી મુધી મોકલી આપવા.

૩. જે કોઈ બાતુઓ રમુજે કુરસદ “શ્રી મિત્ર” માટે લખી મોકલશે અને તે જો અમને પસંદ પડતી હશે, તો અમારા અકમાં દાખલ કરવામાં આવશે. લખનારે કાગળની બાજુએ જણાવવું પર “મારજન” છોડી લખવું, પછવાડેની બાજુએ કોઈ પણ લખવું નહીં. પોતાનું નામ તેની નીચે મુકવું કે નહીં, તે તેઓની મરજી પર રાખવું.

૪. જવાબો મોકલનારાઓએ નીચે પ્રમાણે સરનામું કરવું. શ્રી મિત્રના “રમુજે કુરસદ” નો બાતુ અધીવાતી જોગ, કથસરે હિન્દ પ્રેસ—સુ.ખર્.

૧—ઉપખાણું.

એવો જેઈ ચીન છે, જે કોઈ કોઈતાર રેખતપર મુઝી દાખવામાં આવે છે, પણ બીલકલ દખાતી નથી.

મીસ જાઈલ એલેલ જુલોગર.

૨—ઉપખાણું.

નીચકા બેડી સવારો કઠાવો:—

૧. ચવનની પાસે સસલાઈ માધુ મુકા, અને તેની પાસે મા-લુસનું પેદ બેસરો તેઓએ ઉપોગની ચીન થઈ પડશે.

૨. સાચની પાસે નાની હોડી મુઝી જે આંકડાની સખ્યા બનાવે.

૩. એનું કહું પડી છે કે જેની મુઝી કઠાડીને માથે મુકા તે એક વર સીંચારો સામન માથે.

મીસીસ શીરીનખાઈ ધનજીભાઈ દુખાસ.

૩—ઉપખાણું.

હું વગર પચે ફગર ચડું છું અને વગર મોટે કુલ ખાઈ છું, જ્યારે મને પાંચકો કે હું કોણ કે નીરીનીખાઈ ફરદુલ મોડી.

૪-ઉખ્યાલું.

હાંડ નથી માસ નથી, નથી પગ હાથ,
તોપણ સુગ્ર માથું છે હું એ સાચી વાત.
જીવ નથી જન નથી, નથી લોહી કે રીત,
તોપણ સધળી ચીજમાં હું છું સામીજ.
એવો હું છું કોણ કે જે પગ હાથ વગર,
ચાલે ને દોડે છે રાતો દીન અંદર.

ગુલબાઈ ખરોદછ.

૫-ઉખ્યાલું.

સર્વને હું પાકું બે કાષો માથું મારું.
સર્વને હું મારું બે કાષો પેટ મારું.
સર્વને હું ખ્યારું બે કાષો પુછું મારું,
એવું નેક બાનુ આપિ દીકું મેં મારું.
લાલે ખ્યારું બેઠને પીછાણી નામ મારું.
ઈનામ "સી ખીજ" કું છઈ બેરો ખ્યારું.

માણેકબાઈ દાંડ સારાક.

૬-ઉખ્યાલું.

હું પાંચ અક્ષરી હોંકરયાનમાં આવેલા દેરાનું નામ છું, મારા
પેદલા અને પાચમાથી વળન બનું છું. મારો પેદલો અને ચોખો
ડીસો બવાલે છે અને મારા ૩ અને ૨ થી રાખ્યા માવ છે,
અને મારો નીલે અને પાંચથો મરદ બનાવે છે. મને પારખો.

મીસીસ તલમુદીન.

ખોલાસો ગઈ વેળાનો.

૧-ફીકર.

૨-આખરૂ.

૩-રમ-કરમ.

૪-વરસાદની છાંડી.

૫-એક દીને રાત્રન રોમાંથી જતાં રામાના હાથમાંથી રમ-
નો બાટલી પડને બાળી ગઈ તેમાંથી રમ ગયો ટોળાઈ ગયો.
આથી તેનો થોડા સુરસાથી લાજ થઈ ગયો અને તેને એક લાલ
મારી તાપી દીધી.

૬-

ના
મ મ રા
મ ર દા ધ લા
ના મ દા ર લે ડી રે
કો ર લે ધ ર
ક ડી આ
રે

ખરા જવાબો લખી મોકલનાર મુખઈ ખાતેતી
ખાનુઓનાં નામો.

મીસીસ મીડીનબાઈ પનલબાઈ કબાસ ૩, ૫, ૬. બાઈ રતનબાઈ કુરખલ
ગેરી ૨, ૩. મીસીસ સોશબલ ખરોદછ હવાસાર ૧, ૨, ૩, ૫, ૬. મીસ
ખાનુબાઈ ખરોદછ રકુબાઈ ૫. મીસ બઈ બચોદછ ડીક ૨, ૩, ૫, ૬.
પાપીલો ૨, ૫.

દેશાવરની ખાનુઓનાં નામો.

મીસ કોલોનાઈ પાલનકા પ્રહુવાલા (વેમગામ) ૩, ૫, ૬. બાઈમો મેહર,
કમ, જર દાર (ખમનગર) ૧, ૩, ૫. બાઈ મીડીનાઈ સોશબલ દશાલ
(પ્રણી) ૩, ૫, ૬. બાઈ રતનબાઈ કાવસલ આરેશર (પ્રણી) ૩, ૫, ૬. બાઈ
પ્રસીદબાઈ પીસીબાલ મેસ કંબાસર (મીડી) ૩, ૫, ૬. મીસીસ કાસલ-
મીડીસ સંભણી (બનેરો) ૧, ૨, ૩, ૬. મીસ માણુબાઈ દોરમસલ પાલીબા
(મીડી) ૧, ૨. મીસ બઈલ બેલલ પ્રહુવર (બારસી) ૩, ૫. બાઈ બચબાઈ
દોરમસલ ચાંદોલા (પ્રણી) ૧, ૨, ૩. મીસ માણુબાઈ કંબલ અમાલાલા
(ખડ) ૧, ૨, ૫, ૬. બાઈ આઈબાઈ કંબલ અમાલાલા (ખડ) ૧, ૩, ૫, ૬.
બાઈ માણુબાઈ દા. સારાક (ઉકાર) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. મીસીસ નમુદીન
(કમલ) ૧, ૩, ૫, ૬. બાઈ મુખબાઈ બંદેબોરસલ તાલીવારબાન (નારો) ૧, ૩.

હમારું ચવા માસનું મુખઈનું ઈનામ નીચલાં ખાનુએ મેળવું
છે, જે તેમણે મેદરબાની કરી "કપચદે દિન્દે પ્રેસ" માંથી
મંગાવી લેવું.

મીસીસ સોશબલ આરોલ હવાસાર.

હમારું ચવા માસનું દેશાવરનું ઈનામ નીચલાં ખાનુએ મેળ-
વું છે, જે તેમણે પાણ મંગાવી લેવું.

બાઈ માણુબાઈ દા. સારાક.

લખી મોકલનારાંઓને ખખર.

ગુલબાનું-તમારાં લખાણ દર, ખીને બરાબર મોકલતાં ર-
હેલે. મેરબાની કરી કામગીરી એકજ સાઈટ લખો. તમારું
સરનામું મોકલશે તો સી મિત તમારા લખવા સુખ દર મ-
દીને મલશે.

નવાનબાઈ અન રોક-તમારાં ત્રણ લખાણો મલ્યાં છે. ફલ-
ગીર હઈએ કે પહેલાં લખાણ માટે ચવા અંકમાં જમાવવા છતાં
તમારે ફોટક મેદનત લીધી. બીજાં લેખવાઈએ લઈછું.

માણેકબાઈ દાંડ સારાક-લેખવાઈએ હાખત કરીછું. તમારો
એ ગયા બનેવારી માસના અંકમાં માદરાલીનીં તાળની લેલ
આપી છે તેમાં એકે બાનુને કાઈ કુચવણ પેદવાથી તેવણ તે
માટેના નીચે સુખ્ય ખોલાસો મળે છે. જે આસાઈ કે આવતા
અંકમાં આપવાની તમરી લેશે:-

"માદરાલીનીં તાળની લેલમાં એમ લખવું છે કે બાનીસ વખ-
ત આંદા લઈને એવણ કરવાં તે કેમ, અને સાત હોથ કરવા તે
કેઈ રીતે કરવા, તે મીસ માણુબાઈએ પૂછી રીતે લખવું નથી
વારતે આસા રાજી છું કે મેદરબાની કરી ધરતો ખુલાસો કરશે-
જા. આ લેખમાં અમુને ચણું કુચવારો પેટે છે વારતે મેદરબાની
કરી ખુલાસોવાર લખશે તો વપકાર થશે."

આતાં દાદાબાઈ ખીનતર-તમારું લખાણ મલ્યું છે, લેખ-
વાઈએ લઈછું. એથી વધારે સાઈ લખવાની કોરોસ કરને.

ગુલબાઈ ખુરોદછ-તમારી યણી ખરી રમુને
કુરચરો જ્યાં વગર આવે છે, તેથી મેદરબાની કરી જવાબો
બરાબર મોકલને. તમારી વાતોનાં તેર પ્રકરણો મલ્યાં છે, ૭-
૫૬૨ થશે. બાકીનો સામ બતાવું મુખી જલદી મોકલજો.

ખોરસેદ, ધન રોકના-મલ્યાં છે, લેખવાઈએ લઈછું.

આ "સી મિત" મુખઈના મેદમાં નાં ૭૦ હામગી રોમાં
કપચદે દિન્દે સીમ પ્રેસમાં પાતાને મારે કામલ કામલ મેદતાને ખાખું છે.

સ્ત્રી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પ્રસ્તક ૨ છુ.

જુન ૧૮૮૦.

અંક ૪થો.

અ ધર સંસારી કેળવણી મા-
યાને એક ખરી કેળવાયતી માતા પોતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉપાધે છે.

માતાઓ તથા બેટીઓ માટે એક વાર્તા.

મકરણું ૬૩.

ધરની અંદરનો કેખાવ—યુતાકાતે આપતારાંએ—
ખર્યાં લેવા વીચારે.

રોજ, પુરશેદ અને હવે તો યુવાં દર-
રોજ ને વખત દીનખાઈ સાથે યુગરતાં
હતાં. તે વખત પીરોજને મનસે સૌથી
સુખી હતો. તે વેજાનું તેઓનું ઘણું ખર્ચ
હમીરનું કામ ને સાદું સીવવાનું હતું તે
માં કોઈ તેણી ઘણી મળદ મેળવતી ન
હતી, તેણી તેણી કોઈ પણ આંચકી
મગર પોતાનાં લેસન, પોતાની મળદ,
પોતાના વીચારો તથા ને ને વાર્તા અને

તયારીઓ તેણી વાંચતી હતી તે વીરોની વાતો કરતી હતી.
તેણી બેઠણી હતી કે તેણી ને કોઈ પણ વેજા ખોડું વીચાર-
તી તો નેટળી મળદ અને નેટળી અસરારક રીતે તેણીનાં
“મમાં” તે સુઝ તેણીને બતાવતાં હતાં, તેમ “બીચું” કોઈ
પણ બતાવતું ન હતું. સવારનાં ત્રણથી ચાર કલાક બેઠણના
હાથ હેઠળ તેઓ અવ્યાસ કરતાં હતાં, ને વેજાએ દીનખાઈ
પોતાની હાનરીથી તેઓને તેઓના અવ્યાસમાં વધારે રચુન
અને ક્ષેત્રના આપતાં હતાં. અંધવારમાં ત્રણ વખત છોડ-
રીએ ગાવા વર્તવવાની તાલીમ તેઓની માતાના હાથ હેઠળ
લેતી હતી, કે ને કાંમ દીનખાઈએ પોતાના હસતકમાં રાખ્યું
હતું. સાદા ત્રણ વાગે તેઓ સઘળાં કરવા નવા માટે તૈયાર

થતાં હતાં અને ચાર વાગે નમારે છોકરાંઓ મેદરજીવાઈ મા-
સ્તરને લાંથી આવતાં, ચાર તેઓ સાથે ચાહે. પીતાં હતાં.
છોકરાઓનું લેસન સવારે નવ વાગે શરૂ થતું અને ત્રણ વાગે
પુરું થતું હતું. છોકરીઓને હોટ વાગેથી છુટી મક્કતી હતી, ને
વખત તેઓ રમત મમત, વાતચીત અને તેઓની સહી મી-
ટીઓને મગવા નવામાં યુગરતાં હતાં. કોઈ વેજાએ આમાંને
એક કલાક પીરોજ સીવવાનું લઈ તેણીની માતા આગળ બેસી
તેવણ સાથે વાત કરવામાં કલાકો હતી. સાંજના ફરી અપખ્યા
પછી તેઓ એક કલાક બીજે દીવસનું તેઓનું લેસન કરવા-
માં યુગરતાં હતાં; છથી સાત સુધી તેઓ માહેલું એક નજી
કોઈ રમુજ અને બોધકારક ચોપડી રોરેથી વાંચતું હતું, અને
બીજાંએ તેને હકકથી સમજતાં હતાં. સાત વાગે સઘળાંઓ
સાથે ખાવા બેસતાં, ચાર પછી નવ વાગા સુધીના વખત સી
પોત પોતાની મરજ માફક યુગરતાં હતાં.

આ ભતની છંદગી પીરોજને એટલી તો સુખી લાગતી
હતી કે એ કરતાં બીજ વધારે સુખી છંદગી કેવી હોય તેના
તેણીને ખ્યાલ ન હતો; પણ ખોરશેદ તો એથી ઉલટીન
રીતે, ન્યાર ચાર તેણીની સહી રીકા શરાદની અટખાઈ કરતી
અને એમ માનતી કે, બધા દીવસો પંચગનીમાં પસાર કરવાને
બહેલ કોઈ કોઈ વેજા મુબઈની યુતાકાતે નવાનું હોય તો
તેણીની છંદગી વધારે સુખી થાય. તેણીને ખમર હતી કે તેણી-
ના આ વીચારોને ધરમાં કોઈ મરતું તો યરોજ નહી, તેથી
નરખાઈ અને દીકરા સીવાય બનતાં સુધી બીજાં સઘળાંથી
તે વીચારો છુપા રાખવાની તેણી કોશિશ કરતી હતી. પણ
તેણીની માતા તો આ વીચારોથી વાકેફ હતી, ને અચતોપી-
પણાં અને અસુખીપણાનું યુગ તેણીમાં હતું તેથી તેવણ મણાં
કુખી થતાં હતાં; તેણી ખોરશેદને કેળવણી આપવામાં તેવણ
કોઈ પણ ખામી રાખતાં ન હતાં, અને જેમ નરજ નરજમાં
ખામી કલાકનારી માતાએ કદે છે તેમ, ખોરશેદ અને દીકરાની
હોસ્તીમાં કોઈ પણ રીતે વચમાં આવતાં ન હતાં. તેવણ બ-
ણતાં હતાં કે, ને તેવણ પોતાની દીકરીઓને કુખાદારીમાં તા-
ખવા માંગતાં હોય તો “તેવણને” મનગમતાં માણસો સાથે
હોસ્તી રખાવવી નહી બની શકે તેવું હતું, અને તેથી તેવણ
તેઓની ખાર અને વીખાસ બેલવવાની કોશિશ કરતાં; કે નેથી

દમણાં અને જ્યારે તેઓ ઉમરમાં આવે ત્યારે તેઓ તેવજીને સૌથી પહેલાં, સૌથી સરસ, અને સૌથી ખરા દોરત તરીકે ગણે.

“વાહાણાં, વાહાણાં મમા!” તેઓનાં મા બાપને ઘર આવ્યાને એક અઠવાંડુ થયા પછી એક દીવસે સંસારનાં પીરોજી બોલી ઉઠી, અને પછી વધારે ઉવરથી બોલવા માટે પોતાનું સીવવાનું પોતાના બોલાપર નાખી દીધું, “મમા, તમને ખબર નથી કે તમને ઘેર પાણં આવેલાં બોઈ અને કેટલાં ખુશી થઈએજ; જ્યારે તમે આહાં નહીં હતાં ત્યારે દરરોજને આજે ક્યાક મને ધણેજ યાદ આવતો હતો. જેટલો વખત તમે અમારી સાથે હતાં તેટલો વખત આજે ક્યાકની કીમત હું પીછાણતી નહીં હતી. પણ તમારા જવા પછી જ્યારેથી એ વખત થયો ત્યારે હું તમને યાદ કરતી, અને તમને જોવાને એટલું બધું તો ઈચ્છતી હતી કે—(હું બીહુંધું કે તમે મને ઘણીજ ચેરી છોકરી ધારણો)—મારેથી રડ્યા વગર રહેવાનું નહીં હતું.”

“કાંપ પીરોજી, બંદગીરે તો તે વખતે તારી ઘણી મરકે-રી કાપી દશે.”

“ખચીતજ નહીં મમા; હું ધાંફું કે એવજીની એવ રડી પડે તેવાજ યઈ રહ્યા હતા. પહેલાં મેં એક દહાડાં તો એને ધણું લાગ્યું, કારણકે હમેશાં મેદરછખાઈ મારતરને લાંથી આવી જેમ એ તમારા એરણમાં ધસી આવતો હતો તેમ એનેથી આવતું નહીં. એ કહેતો હતો કે તમે ઘેરથી દુર જવો અને એ સુખઈ નમ્ય તે વચ્ચે ધણું દુરક હતો, અને એને તો કાંઈ મુદ્દા ગમ્યુંજ નહીં; હોમી અને ખોરશેદની નહીં ગમ્યું; પણ તે લોકોએ કાંઈ બાદેરથી દેખાણું નહીં.”

“પહેલાં યોડા દહાડાં સીવાંપ મને તો પીરોજીની માફક ધણું નહીં લાગ્યું મમા.” તેની બેઠન બોડ્યાં દીવથી બોલી ઉઠી, “કારણકે જરખાઈ મુખઈથી આપ્યા પછી વારંવાર મને તેડાવ્યા કરનાં હતાં, અને હું જાણતી હતી કે તેવજીને લાં મને મોકલવામાં તમે કદી અડચણ લેતાં ન હતાં, તથા બાઈ-છએ પણ તેવો કરી વાંધો નહીં લીધાથી હું ત્યાં મોટી ખુશી થી જતી હતી.”

“દીકરી ખોરશેદ, તુંને ત્યાં મોકલવામાં મને કદત એકજ અડચણ છે, અને હું ધાંફું કે તે તુંને ખબરપી દશે.”

“કે જ્યારેથી હું હીલા સાથે હેલુંજ ત્યારે માફ મન હમેશાં મુખઈમાંજ બને છે, અને ત્યાં જવાની ઉઠત મને વધારે યા-યછે, મમા—એમ કાંઈ યાચ છે તો ખરું; પણ ખરેખર હું હમેશાં એ વીચાર દુર કરવાની અને સતોષી રહેવાની કોશિશ કરુંજ, તો જેકે મને ખબર છે કે તેમાં હું હમેશાં કોઈક પા-મતીનથી.” આટલું બોલતાં તેણીની આંખોમાં આંસુ આવી ગયાં.

“હું ખુશી છુંજ દીકરી, કે તું મારી મરજી પ્રમાણે યાચ-વાની કોશિશ કરેછે. તેમ કરતાં તુંને કેટલું બધું ખમતું પડતું દશે તે હું સારી પેઠે જાણું છું. તુંને હીલા સાયની એક કલા-કની સંગતથી જેટલો ખુશાલી ઉપજતી હશે તે કરતાં એવું દુઃખ તેણીની સાથે કાપેલી વાતની યાદથી થતું દશે; પણ તેને વીચાર તો તુંને પોતાનેજ કરવો બોઈએ; વળી તું જાણે

છે કે એવી બાબતમાં તો હું વચ્ચે પડતી નથી, પણ પીરો-જી, મેદરનું મું મુંદું મારી મેદરજાનીમાં મેં કુનવાઈને કણું હતું કે તેમો બેઠન ધણું ખરા સથેજ કરવા દે; મું તેણીની સંગતથી તુંને ખુશાસી નહીં ઉપજી?”

“અરે હાજ તો મમા; ઘણીજ, પણ કમનસીમે સુનાવાઈ-નાં બમનજ ધણું ખરા વખત ઘેરમાંજ હોવાથી, અને મેદ-રથીથી પોતાનાં માએને છોડી મારી આગળ નહીં અવાનું હોવાથી, હું ધાંફું કે મારે લાં જરૂં કાંઈ સાફ લાગે નહીં. ખચીતજ બગનજની તેવજીનાં બચ્ચાં છોકરાં તરફની ઘાતકી માલ મારકાંએને દેખાવવાને સુનાવાઈ અને મેદર ઈચ્છનાં નહીં દશે. અરે! હું કેવું ઈચ્છું કે મેદરને હું વધારે સુખી કરી શકું!”

“પીરોજી ખચીત, તેણી તુંને કહેશે કે ખ્યાર કેટલો મોડો દીવાલો છે.”

“તમારા અને હોમીને ખ્યાર કદાચ તેણીને દીમાસા બરથો યઈ પડે મમા, કારણકે તમે બેક મારા કરતાં ધણું વધારે સ્વારાં અને ગદયાં છેએ; પણ હું તો ધણું યોડું, ઘણુંજ યોડું કરવાને શક્તીવાન છું.”

“દીકરી, તારી દોરની તેણીને આવકાર બરેલી યઈ શકે અને વળી છેજ; વળી જે આવેલું એક માણસને સુખી કર-વાને તપર હોઈએ તો, ખાતરી રાખને કે એક સીધી નજરું કામ તેઓને ખુશી કરે છે. પણ આજે મેદર કે જેની ઉપર આટલાં બધાં સંકરો પડે છે, તે કાણુ છે, તે કશ જાણવા માંગતી હોય એમ લાગે છે; જેજાંજાં તો વાંદ પીરોજી, તું તારી સહીતો હેવાંજ શુકને કહી સંભળાવ.”

પીરોજી આ હોખને ધણીજ આવરતાથી તામે યઈ અને ધણીજ મુદર આધારમાં પોતાની સહીતે ચીતારી, જેથી શુકને એવું લાગ્યું કે મેદરપર મને એવું સંકર પડતું હોય તેપણુ તેણીના જેવી બધી અને ફેરેસાઈ ખસતનાં છોકરી સુખી હોવી જોઈએ. વળી દીનખાઈ અને હોમી જેવાં તેણીને યાદ અને તેણીને તેઓનાં ખાસ દોરત તરીકે ગણે તે કાંઈ તેણીને મનસે જેવી તેવી વાત ન હતી. આ હેવાંજ તેણીને એટલો તો રસ ઉપજાવનારો લાગતો હતો કે જ્યારે શાકનાં જરખાઈ અને તેવજીની દીકરી લાં મુલાકાતે આવવાથી તેઓની વાન બધ પડી, ત્યારે તેણી નગદીક પીરોજી જેટલીજ દગગીર યઈ.”

“કેટલુંજ આવેલું મમા દીનખાઈ!” આવતાં વાર જરખાઈ પોતાની હમેશની માખણુ રીત પ્રમાણે બોલ્યાં, “તમારા મમા પછી પચગતી તો. જણું સુવું સુવું લાગતું હતું; અથુ લોકને તો મુદ્દા સોદવાયુંજ નહીં.”

“વાડું, એવીજ મેદરખાની હમેશાં રાખનાં રહેને,” દીન-ખાઈએ તેવાજ અવાજે જવાબ દીધો, “અને સુખઈની મોજ મજાદમાંથી મને જીવી જતાં ના.”

“નંદીજ તો વળી, પચગતીનાં સંધે મોડો-ગરીબ તેમજ તવંગર તમારી મેદરજાની માટે દમગીરી બતાવતાં હવાં; આજે તમારી ચેરી છોકરીનેજ યુદોની, એવજી તો કઈ કરા-

ચાલ્યા પછી મથવા આવતાં દત્તાં, કારણકે મનને ખુશી કરવા એવણને ધણી ચીમે કરવાની હતી; પણ માફ કરજો દંડ.” તેવણે આસપાસ નજર કરી ગંભીરતાથી હસેચું; “આત્મી રીતે વાત કીધાથી તમે અને કવી સખત દેવાની ધારણા—મરીજ બીચારી આઈમાય.”

“હું ધાંડું કે આપણને સુખી આઈમાય કહેવી નેઈએ. ખોદાએ એની તેમજ મારી ઉપર દયા દેખાડી—પણ આજે વાંકું, આપણે એ વીસે બીજી વખત વાન કરીશું. હીહા,” તેવણે નરબાઈની છોકરી નેણી. ખોરશેદ સાથે ખુબ વાતમાં ચુલ્લાથી હતી તેણીને બેઠાવી કહ્યું, “આજે તારી સાથે એક બીજી છોકરીની મારે એકબાણ કરાવવી છે, કે જેની સાથે, હું આજા રાખું છું કે તું ખોરશેદ અને પીરોળ નેટલીજ દોસ્તી રાખશે.”

આ બેસા સાંભળી તે જુવાન છોકરીએ ફરી ચુક (જેણી બીહતી બીહતી આગળ આવી હતી) તરફ ગરકાથી તીકાને નેંધું અને દબામમાં જ રાંડું કીધું. આથી પીરોળને એટલો તો ચરસો લાગ્યો કે તેણી મુસકેળીથી તે દાખી સકી. બીચારી, ચુકાને પણ ઘણું ભારી પડી ગયું, અને તેણી શરમાતી શરમાતી લાં બેઠી.

“એને મારી સાથે કાંય નહીં એકબાણ કરાવતાં દીનબાઈ? ખુશી, તારાં માએને તો નાનાં દત્તાં ચારની હું એકાબતી હતી ને; તેથી હું આજા રાખું છું કે તુંબી હવે જલદીથી મારી સાથે બેઠાઈ જશે.”

શુધાએ કદાચ દીનબતી આ માયાશુ સવારને ઉત્તર દીધો હતો, પણ તેણીની નજર દુરતર જીહાની નાખુશ મરશાઈ ભરી આંખોપર પડી અને તરતજ તેણી ચુપ થઈ ગઈ. થોડા વખતમાં, સધળાં નાનાં છોકરાંએ આગમાં ગયાં, કારણકે બ્યારેબી દીનબાઈ કાંઈથી તેવી વાતો કરતાં, કે જે નાનાં બાળકોના કાનને લાપકની ન હોય, સારે તેઓ કાંઈ પણ આંચકા વગર તેઓને બાઈરે બેઠાવતા; તેવણ આ વેળાએ આઈમાએનો દેવાસ નરબાઈને કહેવા માંગતાં દત્તાં.

“શુધ, હવે મારા માંગણોના આવવાનો વખત થયો હશે, આપણે દરવાજા પર નજર મેં લોકોની વાત નેઈએ? જલ કોણ જણે. આજે કેટલું જાડું તુંને કહેવાનો હશે!” જેવાં હીહા અને ખોરશેદ બીજી તરફ ફર્યાં તેવીજ પીરોળએ ચુકાને માયાથી કહ્યું.

“કેમ, તુંને તારાં માસીનાં છોકરાંએ કેવાં ગમે છે? તેઓ કોણના જેવાં છે? હીહાએ ખોરશેદને તેઓ એકાં પડવા પછી પુછ્યું.

“હું ધાંડું કે જાન અને ધણો ગમશે; એ ધણાંજ માયાએ અને સારા અપાસનો છે, અને જાદગીરના જેવો ખુશ મીનજ અને મસ્તીખોર છે; વળી હીહા, એ એવો તો ખુબ સુરત છે કે તુંનેથી ધણો ગમશે.”

“સારે તો એ તદ્દન એની બેદનથી જુદોજ હશે, મેં કદી પણ એટળી સાદા દેખાવની છોકરી નેઈ નથી, એનામાં કાંઈ પાણી હોય એવું લાગતું નહીં.”

“મમા કહે છે કે એનાં માએને જુવરી ગયાને કેટલો યોગ્ય વખત થયો છે, તે આપણે વાદ રાખવું નેઈએ; અને વેળા એની તદ્દરેસ્તીથી કાંઈ ધણી સારી નથી.”

“તે કાંઈ એના ચીરકાંડ દેખાવવું કારણ નહીં હોય. હું નહીં ધારતી કે એને ચીરકાંડ કાંઈથી કારણ મહ્યું હોય. મમાના કહેવા પ્રમાણે દીનબાઈને આજે છોકરાંએ માટે ધણી દેવેસ્તી રહેશે.”

“મારાં મમાથી પહેલાં એવું ધારતાં દત્તાં ખરા,” ખોરશેદે વીચારવત ચેદરે કહ્યું, “પણ હું ધાંડું હીહા, કે તારા માએ વીચારમાં ભુલ છે; શુંને હજી કાંઈ ખરાખર સ્વાભાવની નીશાની તો દેખાડી નથી.”

“હા, પણ તેમ કરવાનો તેને વખતજ ક્યાં મથ્યો છે, તેનો ચેદરોજ એમ કહી આપે છે. મારી માસીની છોકરી કહે છે કે લોકો તેઓના ચેદરાપરથીજ પરખાઈ આપે છે, પણ ખોરશેદ તુંને એ એના ભાઈ નેટલીજ ગમે છે કે?”

“ખારી હીહા, એ સવાસ તું મને આપતે મહીને પુછજે; મારેથી દમણું જમાય આપાય નહીં, કારણકે હું ખરેખર જાન્યુતી નથી; એનામાં કાંઈ બેચાણ કરવા જેવું હું નેઈ કાઢતી નથી. હું એને સમજાવ શકતી નથી; તેણી ધણીજ શરમાળ યા તો ધણીજ બીહતજ છે; અને એટળી તો મુસ્ત છે કે કોઈ કદીથી નહીં કાંઈ કે એ ખુશી છે કે દમગીર, ખઈ ને બોલું તો મને બીહત છે કે એ મને નહીં ગમશે.”

“વળી એમાં બીહત શાની?”

“કારણકે મમા ને કાંઈ એવું જણે તો ધણાંજ દમગીર યા. હું જાણું કે એવણ અમુને એક ખીન સાથે ખારેથી રહેવાં જોવાને ઈચ્છે છે.”

“જા જા, ખોરશેદ, દીનબાઈ કાંઈ એવાં અક્ષત વગરનાં તો નહીજ હોય કે જે માણસ તુંને નહીં અને તેનેથી ચાહવા કહે.”

“મમા કોઈ દહારેથી અક્ષત વગરનાં થતાં નથી,” ખોરશેદે ઉશકેરાઈ આવી કહ્યું, “અને હીહા, હું ખરાં દીકથી ઈચ્છું છું કે તુંબી ચુકને અમારી માફક જાણે.”

“અચીતજ નહીં, ખરશેદજ મેનરની દીકરી સાથે અને શું લાગેજ વસણે.” ચાહ હવે ખોરશેદ, ચુકને ના યઈ જા. આપણે બેઠ તો ધણી જુની સહીએ છઈએ, ને નજીરી જેવી બાળક વીસે આપણે ખરવું નહીં નેઈએ. ને શુધ આપણ બેઠ વચ્ચેના કટખાલું ચુગ થઈ પડે તો અચીતજ હું તેણીને ધીકારું. ચાહ, ચાહ, હવે, ડાદી યઈ જા;” આમ બોલી ચોડા વારમાં તેઓએ દોસ્તી કરી દીધી.

હીહા, ખોરશેદ (કે જેની ઉગર હાથ તેર વરસની હતી) કરતાં થોડાક મહીનો નાની હતી, પણ નાનપણથી મોટાંઓમાં ફરતી હોવાથી ઉપર આગમજ બઝરી થઈ હતી. જેકે નરબાઈને તેથી હીહા વાદાથી લાગતી હતી, તેપણ દીનબાઈ જેવણ બચ્ચાંઓને તેઓનાં બચ્ચાં જેવા શુધ માટે વધારે ચાહતાં દત્તાં, તેવણને હીહા જેવી નખરાંમાળ છોકરી પસંદ નહીં હતી. તેણીનાં કુટુંબમાં ફક્ત તેણીના બાપ જખરશેદજ ને.

છીને વખાણતા ન હતા અને તેથી તેવણુ પોતાનાં કુટુંબથી અપમાનજનુ પામી પડ્યા હતા.

હીજા શરદાની સુંબઈમાં ઘણીજ દેશનેબધ સહીએ હતી, તોપણ તેણી ખોરશેદને પોતાની છાંબે જાનહનની સહી તરીકે ગણતી હતી; સા માટે તે તેણી કહી શકતી ન હતી, સીવાય કે યુવકોની મોતમજાનહની કાંઈ આગળ દફાસ ખાસવા અને તેણીનાં સુંદર કપડાં, નવાં ગાયણો, તથા ખીજ કામ બગેરે કાંઈને દેખાડવામાં તેણી મગ્નહ લેતી હતી: હીજાની અપળ આંખો ભેતી હતી કે આ વેળાએ ખોરશેદ તેણીની અદેખાઈ કરતી હતી, જેથી તેણી પોતાને ખરેખરજ ઘણી મહામારત ધારતી હતી, અને મનમાં એટલી તો મધન થતી હતી કે હમેશાં ખોરશેદની સંગત શોધતી હતી. દીનજાઈને જોઈને તો તેણી દયાઈજ નતી હતી તો જોકે તેવણુ તો તેણી સાથે હમેશાં માયાથી વર્તનાં હતાં) આસ્તે આસ્તે તેણીની દીનજાઈ તરફની આ ધારતી ધીકારમાં બદલાઈ ગઈ, કારણુ તેણી ખોરશેદને તેની માતાથી તદન જુદીજ રીતની કરવા માંગતી હતી, જમશેદજી શરદા પોતાની દીકરીની ખોરશેદ સાથની દાસ્તીથી ઘણા સંતોષ મેળવતા હતા અને તે વધારવાની પોતાથી ખતરી કોશિસ કરતા હતા.

આ સંધ્યો વખત યુગ અને પીરોજ બીજી બાજુએ ફરતાં હતાં; એક પોત પોતાના વીચારમાં મસજુદ હતાં. હીજો એમ ધારે છે કે અગીઆર વરસનાં બાળકો તે યુ વીચાર કરી શકે? કારણુ બ્યારે તે બાળકોને પુછવામાં આવે છે કે “તમે યુ વીચાર કરો છો?” ત્યારે તેઓ “કાંઈ નહીં,” કરી જવાબ આપે છે, પણ આ વીચાર બુદ્ધિમંત્રો છે કે જે હાલની કેળવણીથી આસ્તે આસ્તે નીકળી જાય. પીરોજ દી-છાથી એટલી તો યુરો ધાઈ ગઈ હતી કે તેણીને દેશ કરતાં વધારે લાગ્યું કે હવે તેણીને તેણી કાંઈ દીવરો પણ ગમી શકશે નહી.

“જે મીએને મમા ઘણી નહીયું મુછે છે તેનીજ વાત એ દેશોમાં કર્યા કરે છે, અને એવી તો મંગર અને તોછડી છે; વળી મને લાગે છે કે નવાક જુદીબી છે; હું જાણતી નહી કે એની તરફ એની લાગણી બતાવવામાં હું જોડું કંઈ; કાંઈ દેહાડો બ્યારે હું મમા સાથે તદન એકથી હોવરા ત્યારે હું તેવ-જુને ખુશી જોવશ;” પીરોજ પોતાને મનસે જોઈ:

“યુએને જોકે હીજાનાં અપમાનથી દુઃખ લાગ્યું હતું, તોપણ તેણીનાં મનમાં હાલ કાંઈ ફક્ત તેજ વીચાર ન હતો; દીનજાઈ સાથે તેણીએ જે એક ક્ષણ યુગરો હતા તે વીરે તેણી કાંઈ વીચાર કરતી હોય તેમ લાગતું હતું. તેણી પોતાનાં અપમાનથી નારી શીતી હતી—તેણીની ખાતરી હતી કે તેણી પોતાની ખાસીને પણ તેજાજ આપતી હતી; પણ જેવી રીતે પીરોજ અને જાન તેઓને! ખ્યાર ખોરશેદ રીતે દેખાડી શકતાં હતાં તેમ તેણી દેખાડી શકે કે? તેણી એમ ધારતી હતી કે દેશ તેણીની લાગણી તેઓના જેટલી તીક્ષ્ણ નહી હશે; તો જોકે તેણી પોતાનો ખ્યાર દેખાડવાને ધણું ઈચ્છતી હતી. અરે!

તેણી કેડું ઇચ્છતી હતી કે હોમી અને પીરોજની મારફ પેને પણ દીનજાઈ આગળ ખેરી તેઓની મારફ પોતાનો ખ્યાર દેખાડી શકે! જેવી રીતે ખોરશેદ તેણીની બુદ્ધિ તેણીની માતા આંગળ કમ્બ કીધી હતી તેમ તેણી કરી શકે કે? તેણીની મારફીએ ખોરશેદ અને પીરોજને જે શીખામણના મોરો કદાશ હતા તેથી તેણીનાં મગજપર એટલી તો અસર થઈ હતી કે હમણાં તેણીનાં માથું દુખવા લાગ્યું અને બ્યારે તેણીએ પોતાની નવદીક કાંઈને જુમ પાડતાં સાંભળ્યું ત્યારે તેણી ચોંકી.

“એ તો નંદગીર છે,” પીરોજએ હસીને કહ્યું, “વળી જાન સાથે કાંઈ દોડવાની સરત બકી હશે, નહી તો કાંઈ બીજી મગ્નહ કરતા હશે;” અને તેમજ હતું. હરતા, જુરો પાડતા અને હાંફતા ગરોની વ્યવમાંથી તેઓ આમ તેમ દોડી આવ્યા. પણ નંદગીરની ભગતી આંગળો જેવી પીરોજપર પડી તેવોજ તે તેણીની તરફ દોડી ગયો અને ‘જોવી ઉઠો’, “અરે નના! હમણાં તો દોડવાનું બંધ કર; આલ, હવે આપણે હાલમાં યઈ જઈએ. કેમ પીણું, પું અને યુવાં ચઢી ક્યાંથી નીકળી આવ્યાં? હમણાં કાંઈ તમારા બદાર આવવાનો વખત નથી.”

“યુગ, યુગ, આજે મેં કેવો ખુશાલી ભર્યો દેહારો યુગ રચો છું! મને મેદરજાઈ ખાતર તો ઘણુંજ ગમે છે,” (ફક્ત જેવ વખત તે તેવણુને ત્યાં ગયો હતો), “મારી ખાતરી છે કે એવણુ સાથે હું હીક માસશ. તેવણુ મને ખજોળ વીધા અને બીજાં એવું એવું ધણું શીખવશે, અને ત્યાર પછી મને વેશાત જવાની કાંઈ પણ શીકર રહેશે નહી; પણ મને પહેલાં કેટલું બડું શીખવું પડશે.”

“માથ, નાક, આપણે સાથે ઘેર જઈએ; અને તે આજે યુ યુ કીધું, અને કરવાનો છે, તે મને કહે,” યુરે તેનો હાથ પકડી તેના મેદરા તરફ તીકીને કહ્યું. આ વેળાએ પીરોજ તેના જાઈ આગળ હીજાની મગરનીની ફરદાફ કરતી હતી, જે સમજ તે યુરો ધણે અને જોશો કે તે માટે તે તેણીને દેખાડી આપશે. જેવાં તેઓ ખોરશેદ અને હીજા આગળ આવી પુગો તેવોજ તેણે એટલી યુએને હોક આર્યો, કે જેણી બીહતી બીહતી જાનને બીજી તરફ લઈ જતી હતી.

“ત્યાં નહી, ત્યાં નહી; યુગજાનું; એમ કાંઈ નાહસી નહી જવારો, તમે તમારા બાઈ સાથે પુરતી વાત કીધી છે, હવે તો મારી આગળ આવવું જોઈએ. જાન, મમા ત્યાં જોડાં છે; દોડ; જઈને તારી બધી ખુશાલીની વાત તેવણુ આગળ કર.” બધે ફરીથી કહેવાની વાત નહી. યુએને નંદગીર અંગળ યુરી તે સાંધી દોડી ગયો, નંદગીર તેણીના હાથ પકડી એટલા તો ખુશ મીનજામાં વાત કરવા લાગ્યો કે યુએને હમણું આવ્યા વીના રહ્યું નહી, અને વાતમાં એટલા તો યુ-યાર્ક ગયો કે બ્યારે હીજા તેઓ આગળથી મસાર ધાઈ ગઈ ત્યારે તેણે ફક્ત હમણાંજ તેણીને ડાકું કીધું. તે તેણીને ખોરશેદવાન માંગતો હતો અને તેમાં ફક્ત માથો, કારણુ હીજા સાથે બ્યારે ખુમસુરત, મતીખોર જાન વાત કરતો હતો ત્યારે

તેણીને ધાણું ગમતું હતું, અને હમણાં બધારે તેણીએ તેને તેની શીઠી, નદી-મગતા દેખાવતી સગી સાથે એટલાં તો વાતચાત શરૂાવતાં જોયો કે તેણી (લીલા) સાથે એક બોલ પણ બોલવાને તેને વખત ન હતો, સારે તેણીને ઘણાજ ખીનવણત આ-
 યો; કે જેવું જાહેરીરને તો જોઈતું હતું.
 જાન તેની માસી તરફ ઝડપમાં જતો હતો એકદમ અઠ-
 ઠી ગમે, કારણ કે તેણે કાંઈ પારકી સ્ત્રીને તેવજી આગળ જો-
 ટેલી જોઈ, જે કોઈજ નહીં મંજુ જરજારી હતી. બધારે તેને તેવજી સાથે એવંજણાણ કાવવામાં આવી, સારે તેની નમવાની ટપથી અને તેની માતાનાં એકદમનાં એક સરખાવણાંથી જર-
 બાઈએ પહેલાં તો થોડાકે વાર તેની તરફ જોવાજ કાઢ્યું; પછી એકદમ જોડી હાથો, "અરે! એના દેખાવ આગળ વખતની કેવી યાદ આપે છે! જાણે કે એકસતન આઈમાય મારી આગળ આવી હોતો હોય એવું લાગે છે."
 "હું, તમે—તમે તમે મારાં મમાને એવંજણાં હતાં?"
 જાહેર એટલાં તો આવતરતીથી પુછ્યું કે તેના ગમતર રતાસ મહંદી આગળ અને જોડતાં તેનો એવાજ પુચ્છ્યો—
 "તમે મમા—મમાનાં એવં—" પણ તે વાક્ય પુરો કરી શક્યો નહીં અને તેની માસીનાં ખંખાંપર માથું મુકી એકદમ રડી પડ્યો.
 "મરીજ બીચારો!" જરજારી તેની દયા પાઈ જોયો, બધારે દીનપાઈએ તેને પોતાનાં પાંસોમાં દાખ્યો અને કાંઈ થયું જોયો વગર તેનાં કપાળપર એક કાસ કાપી, જરજારીએ તેની આ લાગણી જોઈ મનમાં યમ સાથે તેનો મુશખલો કાપી અતે તેણી અને શીઠી પોતાનું મન આપ્યું.
 [સાંધણ છે.] TWO OLD MAIDS.

તરકડીઓ દ્વારા

શીયામાં એક ઠંડી અને તારા વગરની રાત્રે પવન ઘણું જોરથી ખેલસાડતાં જો-
 જાજો. શેઠરમાં ધૂકતા હતા, અને કેન્દ્ર સીપાઈઓનાં હાડકાંમાં પેસીને તેમનીપર સખત અસર કરતા હતા. મોસડાં તર-
 ફની કુચ ઘણી જોખમથી, ને કંગાળ હતી, અને સીપાઈઓએ જોયું કે પાણું હાડ્યું એ તો તદન નહીં જનવા જોગ હતું. મોડીયાનો કે જે શાંત મોડકાનાં
 ખુણાંપર ઉભેલાં હતા, તેઓ પુચ્છ્યા, ને તે ઉમારતપર બેઠે-
 લીને, યાદી ગમતી લડાઈઓ, નવી કહેણ, ધરા ને મીત્રાને વીચાર કરવા લાગ્યા. પણ અફસોસ પોતાની મોઢરદારો, બે-
 હતા, માતાઓ, અને માથુકોને પોતાની વાંદાસ થયતી છાતીઓ સાથે બેઠવાને ફેરસા થોડા હજ્યા હતા!

લગભગ મધરાત થવા આવી હતી, સારે એક આકારે એક દળદળામરેથી ઉમારતમાંથી નીકળીને મોઢતા તરફ એ-
 ખસાએ રસ્તો લીધો. બધામાં જરજારનાં પગમાં એક સી-
 પાઈ અને રાતનાં હતાં. તેણે લાંબો લસકરી દગલો પહેરેલો હતો, જે લગભગ લોપપર લાગતો હતો. તેનો એકદમ દેખાતો નહીં હતો, પણ સુંદર સણગારેથી તણુ પુષ્પાની ટોપીપરથી જણ્યું હતું કે કેન્દ્ર લસકરામાં તેની પદવી સંવેધી ચડતી હતી. આ મોડી પદવીના માથુસંપર આખાં મુશાપની નજર લોકેલી હતી. તેના હાથમાં ઘણાંક રાત્રીનાં માથુ હતાં, અને મોડા મોડા રાત્રીઓ તેનો નાશ કરવાને તરકડ રચના હતા.

હવે વાંચનારને સમજ પડશે, કે આ પગે આગતો મોંઘસ દાણુ હતો—નેપોલીયન બોનાપાર્ટ, તે પોતાના બાદશાહી સભા "જેયામ મુરા" નાં મુશામપર જતો હતો.

એક પછી એક મોઢશે તે બાદશાહે પસાર કાપી, અને એક પુત્રીની છરી તરફ તે કુચ કરતો હતો. તેનાં તેને જરા પણ ખ્યાલ નહીં હતો. દગલો, પવનમાં ઉડે નહીં, સારે પકડે, તે પછી કોઈ વીચાર કરતો નહીં. તેણીનાં હાથથી, તેના જહાડર સીપાઈનો કેવી ઘવાનું હતું, તે વીચારેથી તે કમકમતો હતો. તે દળરે પવન મનમાં, ઉજળો કે તેના સભા "મુરા" ની શીખામણ આની હતો, તો કેટલું સાદું, ને નેનાં કહેવાં વચ્ચે, તેના કાનમાં રમવા કરતાં હતાં. તે જહાડર પહેરવાને કહ્યું હતું કે "પાંડો રૂર, મોઢકાની કે-
 અની તારાં, લસકરનો તદન નાશ થશે." પણ તેના અગમ-
 એનીના સખતોપર તેણે લસકરી દાણુ નહીં, અને આગતો આગતો પોતાની જોડકાને આપ દેવા લાગ્યા.

સંકટ.
 આપણે હાથે કરીને સંકટ મોખતું નહીં જોઈએ, કેમકે તેમ કોપમાં મુખાઈ છે. પણ જે સંકટ આવી પડે તો આપણે જેવું કહ્યું તેવો શાંતપણે તેની સામે થઈએ.
 આપણે મારે એટલાં આપણે હોઈએ પણ સંકટમાં પડ્યા વીનાં આપણે જન્મ જન્મ નહીં સંકટ આવી પડે તો પા-
 રતી મોખતી નહીં, પણ ધીરજથી તેની સામે થઈએ. સંકટને આપણે હાથતું પણ આપણે હારી જયું નહીં.
 સંકટને લીધે કદાચ આપણે પ્રાણ પણ જાવ છે. જે આપણે હોલીઆરીથી કામ કરીએ અને આપણે બચાર સાર શાંતપણે જે ઉપાય થાય તે કરીએ તો આપણને એકાએક જો-
 ખમ લાગશે નહીં. સંકટમાં ભયથી કેટલાંએક જન એવાં ધમરાઈ જાવ છે કે પોતાના અચાન અચાન છુટકાને મારે તેમથી કાંઈ બની શકતું નથી. એવું થવાથી સંકટ ઘણું લંબી પડે છે. કોઈ પછી સંકટ વેળાએ ધમરાડું નહીં, પણ અગમની વાન છે. આપણે મુખ અને મોઢસ રહેવું જોઈએ, કે તેથી આપે પડશે. સંકટનું નીચારણ કરવાને આપણાથી બની આવે.
 આમાં દાદાભાઈ ખીનદર.

એક જુનાં દેવળનાં ખુણામાં એક દાદીવાસી રૂચીલન, તે દુનિયાના છતનારના જીવ, સારાં ધાર કોષેકું ખનર : જીવ પકડીને વાંકા લખીને ભરાયેલો હતો. નેપોલીયનને એક રૂઠાં કાપી મારી નાખવા આ માણસ ચેલરમાં રહેલો હતો, કારણ કે એનાં મોતથી, જે લગાઈ યુરોપના ખનનના અને લોહી ખાલી કરતી હતી, તેને જલદીથી છેડે આવશે એમ તે સમજતો હતો. તે ધર્મયોગી, મુસલમાન પધોના એમ ધારતો હતો, કે જે તેનો રૂઠાં બરોબર લાગશે, તે તેનો જીવ લેશે તો અક્ષા પાસે જમણી પાણીએ તેને જમા મળશે, તે જણતો હતો કે "મુશ્" નેપોલીયનની વાત જોતો હતો અને તે બાદશાહ ખચ્ચીતજ એખેલો હોયો જેઈએ, કારણ કે તે બંને સગાઓ વચ્ચેની મસલત તદન છુપી હતી. અચારનવાર તે ખુણામાંથી ચીમાઈને જોતો હતો, કે તેનો બાદશાહી બેખ નગરીક આવે છે કે નહીં, અને છેલ્લે સરવાળે, તેની આંખો આતશ માફક અજાગી. ફડીથી બચવા સાર જરાં વજર પહેરેલો આકાર તેની તરફ આવતો જણાયો. તે પાછળ દબે અને પોતાની તીક્ષ્ણ છરીની ધાર પોતાના અજોબ આગળ ફેરવી. હા, પધરનાં દર્જાને પજુ વીંધી નાખે એવી તીક્ષ્ણ તે અણી હતી; અને તેણે આક્રમ તરફ નગર ફેરવી, કે તે ફરકો બરોબર મારવા બેઠા તેને જોર બેલે, અને તે. થેલો કુદકો મારવા તૈયાર વાંકા હોતો રહેલો.

તે બોલો બાદશાહ આગળ આંખો, અને એક વધવા રવા કુદકાથી તે રૂચીલને તેનાં ગળાંમાંથી પકડેલો, અને તે પકડેલું ખનરનું પાતું ઉઘેલે ધડું. બીજીખ ખેડ નેપોલીયન એક મુકું યઈ જતો, પજુ તેનાં નસીબમાં એક ખુનીનાં ખનરથી અચરને સરજેલું નહીં હતું, કારણ કે જેવી તે છરી તેણે ઉઘેલે હવામાં પકડી, કે તરતજ તે જુના દેવળનો દરવાજો ઉઘડેલો અને એક કદાવર બાંધાનો સીપાઈ બહાર પડ્યો, ને પોતાની બંદુકની મુકાથી તે ખુનીને જમીન સાથે પટક્યો. તે બાદશાહે ઘણી ધીરજ આંખી, તે રૂચીલને તેનાં ખનરથી કાપી નાખતાં તેણે અટકાવ્યો.

નેપોલીયન બેલી ઉઠ્યો હોતો રહે, તેનાં શરીરને કાપી નાનાખ. "તે કંઈ મરી નથી ગયો, સાહેબ, મારા કટકાથી એ તો કંઈ બેલેલો થયો છે."

હવે પજુ તેને મારી ના નાખ."

શુભને ખનરે જીવ્યો. હવે તો તમારો જીવ લેતો. તેણીનાં મનમાં એક ખાખે આવેલો દુઃખમેનો સાથે પજુ બાઈ સાથે તેણીએ જો. તમે એને એળખો છો કે ?" કોઈ વીચાર કરતી હોય અને થેલો છે એમ જોઈ હું આ પડથી મરી શીટતી હતી નજાં લીધી હતી, ને એ એને આ તાની માસીને પજુ તેમજ હાંધમાં છરી લઈને વાંકો કે એકો પોશિયા અને વજર તેમજ હોતો કેવીને જોઈ કે એ કાણુને હતાં તેમ તેણી દેખાડી છે છે, પજુ સાહેબ, મને તો એવી કદાચ તેણીની લાગણીની, કે લગેને તે મારવાનો ક્રોધો. ને કે તેણી પોતાનો ખનર બાંધાનો માંજુલનો હાથ પકડીને

કહ્યું "આ તારા હાથે યહુ ઉમદા કામ કીધું છે. નેપોલીયન તારો આંબોર મને છે; પજુ તે બાદશાહ તુને જીનામે આપશે. તોફ નામ શું ?"

"એક ત્રાજો, સાહેબ."

"એ નામ હું કદી જુલોશ નહીં. મારા બંદોહર બચ્ચા, સાહેબજી, હું તુને વીનંતી કરીને કહું છું કે આ અંધજીવી વીશે તું સીપાહેને કોઈ કહેતો ના, કારણ કે તેઓ નહીં તો આ બીચારા થેલાનો જીવ લેવાની કોશિશ કરશે."

તે બાદશાહે નમીને તે કદાવર સીપાઈ બોલ્યો, "હું તમને તોયે ધઈશ, સાહેબજી." તે બાંધાર માણસ તરફ નગર ફેરવી નેપોલીયન આગળ થાંધેલો, અને તે સીપાઈ તે દેવળમાં પાછો દાખલ થયો. આસ્તેથી થેલો થેલો હોતો થયો, અને અસાધ્ય અનુની રીતે બેલાં માંજુલ, તેણે પોતાનાં માથાં પર હાથ યુકેલો તો જણાવું કે સધળું લોહી જમાવ થઈને બાઈ ગયું હતું. ને તે બાંધારી ટાપી તેનાં માથાં પર નહીં હો તો જરૂર તેનો જીવ લેતો; અને જોખારી છુદાઈને ચુરો થઈ જતો. તેણે જોયું, કે તેનાં કાવત્રામાં તે કાળો નથી, ને કંઈ બચતો, થાંધેલો સદાવીને આગળ આંધો, ને અવાર નવાર આકાર તરફ નગર ફેરવતો હતો. તેમ કદાચ એક શરોને સીપાઈની પદવી પરથી કેપ્ટન બનાવવામાં આંધો.

મ કે ર છું ને જીવ

૧૮૧૪ ના વરસનાં જાનવારી માસમાં એક સાંજે એક જુવાન છોડી પેરીસનાં બાદશાહી મેલરના એક મુદર જોરમાં બેઠો હતો. તેનાં મોલકાં ધરમ તદન ખામી વગરનો હતો, ને તેનો મોળ ચેલરો આકારી ખુબમુરતીથી બીરાજતો હતો. તેનાં ભરેલાં ગોળ ખમાંપર કાલા બાળનાં ચુમળાં પડેલાં હતાં અને તેમાંનાં એક ચુમળાં સાથે તેણી રમત કરતો હતો. થોર થોર વખતે તેણી દરખાનપર કોઈ પરાણાની વાંસ જોતી હોય તમે નગર કરતી હતી. એક સરેરાસે પાણી ઉઘાડેલો વાત અચાન આંખો, ને તે ચાણીની ખુબસૂરત સાહેલી હતી, ને પોતાના વાલકા આશકના બંદોહર ચેલરની આશખમાં જોવા લાગી. આસ્તેથી તે પાણી ઉઘાડ્યું, અને એક માણસ જોરમાં દાખલ થયો. તે કન્યાનાં મોલકાંપર નીમણીનો છપ પથરાઈ રહેલો, કારણ કે તે તેનો ધારેલો આશક નહીં હોય; પજુ સધળું જતાં તેણી ઉઠી, ને પોતાનો હાથ લંબાવ્યો. તેણીના હાથ પોતાના હોઠ આગળ પકડી તે બંદોહર સીપાઈ બોલ્યો, "હું તુને એખલી જોઈ ખુશી છું."

અને હું પજુ તુને જોઈ ઘણી ખુશી છું." ને તેની હાલ રીથી તે કટકી અખન હોય તેવો દેખાવ કરીને બોલી, "હું હમણાં એખલી છું; ને તારા જોવા સાથી અને આવકારવાયક યઈ પડે છે."

"મારી (Mariane) તું એમ મારી બાઈ તારી કરી અને અપરેલાં મારેલો છે; પજુ હું તો સાચું બોલીશ, આજે

સાંજે તું જેટલી ખુશસુરત લાગે છે, તેવી કોઈ દહાડે નથી લાગી અને...”

“હું તો એમ ધારતી હતી કર્નલ, કે તું તો સાચું બેલવાનો છે.”

“ખુશસુરતીની દેવી, મને મારા લશ્કરી ખેતાયથી નહીં, પણ મારા નામ “પીઅર” થી બેલાવ.”

“વાર પીઅર; પછી” તેણી હસીને બોલી.

“પણ ચાત્ર આપણે ભેરતીને વાત કરશે, મને તુંને કંઈ બહુ અમલનું કહેવાનું છે.” તે રાણીની સાહેલીના ગોલાથી ગાતો તે કર્નલના છેલ્લા રીફાથી તદ્દન શીકા પડી ગયા, અને તેણીએ “મોહન” બીજા તરફ ફેરવ્યું, કે તેણીની ફેરફાર તે બેઈ શ્રેષ્ઠ નહીં. તેણી-જાણતી હતી કે તે અમલનું શું હતું, તે તેણીએ તે સાંભળવાને નિર્બંધ કર્યો. કર્નલ બેઈલીન તેને આહતો હોય એવું લાંબો વખત સૂધી ડાહ્ય કરતો હતો, પણ તે બા-દશાહનો માનીતો હોવાથી, તેણીએ તેની મુલાકાતને કિત્તજન આપ્યું હતું. તેણી જાણતી હતી કે પેરોસના કૌથી ચંડાળ માણસોમાંના તે એક હતો, અને પોતાના છાકતા સાથીઓની વચ્ચે તથા જનવાની ને જુવારની તેજ્યો પર તેણીનું નામ વારંવાર વાપરતો હતો. એ રીતે “મારી” કર્નલને ઓળખતી હતી, તેની રીતે તેણીને તે બાદશાહ નહીં ઓળખતો હતો, અને પોતાના માનીતાને તે ખુશસુરત અને ખેતાયથી નવાજેલી સાહેલીને લગનના ગાંધી બેઠામાં ઈચ્છતો હતો. જો તેણીને તે રાણી અને તેના દીકરા રામના રાખતી માયા નહીં લાગતી હોતે તો ખુશસુરત એવા માણસની મુલાકાત લેવા કરતાં મેઢાકાથી કેડે નાહતી જતે. તેણીએ તે કર્નલને આચાર દીધો, ને જોઈ અંદરથી તેણીને અતીશય કંટાળો ઉપજતો હતો, તોણે બહારથી ધણે ખુશનુમા દેખાવ કર્યો.

તે કર્નલ પેલી કુળતી છોકરીને એક એક આગળ લઈ ગયા, ને પુષ્પક ખુશમતની વાતો તેણીને કરી; પણ તેણી વચ્ચે બોલી હતી, “દીપર, જુવાની ને ખુશસુરતી એ બંને જોડાયેલ બેઠા છે, ને તારી ખુશમતની વાતો દબે. હું વધારે વખત સાંભળવાની નથી.” કહેતો હતો કે તુંને કંઈ અમલનું કહેવાનું છે, તે શું છે તે કહે, હું સાંભળવાને ધણે આગ્રહ છું.”

“તેણે અટકવું કહ્યું.” “હું ધારું કે મને જે કહેવાનું છે, તે જો તું જાણે તો એટલું આગ્રહ વાપર નહીં.” “મારીના માગે ફરીથી શીકા પડી ગયા, ને કર્નલે તે ફેરફાર બોલ્યો.

તેણે કહ્યું, “હું કાંઈથી ખરાબ સંધેસાઓ લાગ્યો નથી, પણ તેથી ઉત્કૃષ્ટ છે. બરગનડીમાંના તારા સંગો છંપતાં છે, તારી સાથે આવતીને વાત કરવા સાર મેં મારા સાથી અમલદારની સંમત આજે છોડી છે.”

તેણી જાણતી હતી કે તેણે તરતજેવું ખુશ દાહ પીધેલો હતો, કારણકે “કચેરત” દારથી તેનું મોહું પ્રસં મારતું હતું. તેણીએ પોતાનો હાથ તેને લેવા દીધો, ને બોલી, “તારા સાથી અમલદારને તેનું મુંઢતો આગ્યો, એ ઉપરથી જાણાય છે કે હું કાંઈથી રીતે તારા બાળ બંધતી હોઈશ.”

“તું તો મારે મનથી અતીશય મોહ પમાડનારી છે. તારા જેવી બીજા કાંઈથી મને આ દુન્યામાં જાણતી નથી, પણ તું જાણે છે કે આજે સાંજે હું તારી આગળ રાત્રે મારો આગ્યો છું?” તે અતીશય ઉત્કારાઈ ગયો હતો, અને આશ્ચર્ય દેખાવ એકદમ મુકી દીધો.

“મારી” બોલી, “હું જાણતી નથી કે તું શું કહેવા માંગે છે, તાર અમલનું કામ શું છે?”

“હા, હું જોડણું, કે તું સમજ ગઈ છે, હું તુંને આજે એમ કહેવા આગ્યો કે “હું તુંને ચાહું છું ને તું મારી થા.”

તેના આ બોલોથી અજાણ ઘઈ હોય એવો દેખાવ કરીને “મારી” બોલી, “કર્નલ, તું બેરખર મશકડી કરે છે, રાણીની સાહેલીને તું એમ મોરી જ્યા તો નહીં ઈચ્છતો હોય!”

“હા, તેમજ છે મેરી. તે રાણી મને ક્ષમા કરશે.”

“પણ તે જ્યાન રામનો રાજ તો કહીથી નહીં. તેની તો મારીપર અતીશય પ્રીત છે.”

“તે જુવાન છે, ને જલદીથી તુંને લુલી જશે, પણ તે મને જાણ દીધો નથી. એક કરનતનાં ખ્યાર સાથે, તું તારી જ્યા બદલશે?”

“તે કરનત કાણ છે, તે જલ્દયા પછી હું તુંને કહી શકું.”

“એમ ધારતી, કે હું પોતેજ છું.”

“સારે તો તા કહે છું.”

આ છેલ્લા બોલો તેણી બહુ મકમપણે બોલી, અને તે શીપાહે જોઈ કે તે હવે કાંઈ વધારે વખત મશકડી કરતી નથી. તેની નીરાશી યુરસમાં બદલાઈ ગઈ, ને પાઈનના બેઠથી જલદીથી તેનો યુરસો ઉભરી નીકળ્યો. તે છાકતા ને રાખ્તો ઓચરતો હતો, તે નહીં સાંભળવાને તે છોકરીએ પોતાનાં નાજુક આગળથી પોતાના કાન ટાંક્યાં. છેકે સરવાળે તેણે જોયું કે તેના સોગંદ કાંઈ સાંભળતું નથી, સારે અતીશય યુરસ ને અનુનથી તે ઓરડો છોડી ગયો. બપોરે મો-દસા આગળ જઈ પુર્યો, સારે બોલી કહ્યો કે “ઓ, પોતા! મેં મારી મરત પોલી છે! મારાં આભાષાં નસીયા! પણ” આરહું બોલી તે કોંપથી પોતાના દાંત, કચકચાવવા લાગ્યો અને પાછું બેલતું શરૂ કર્યું. “તેણી હજીથી મારી યસ. તેનો બીજો આશ્ચર્ય મેજર માંગે. વચમાં, આવે છે, તેના જમ. બંને તે જલદીથી નીકાગ લાવશે બેઈએ. આજે સાંજેજ નહીં આજે કલાઈ-હું તેનું કાટણ કલાઈ છું. (યોડા) વખત જમ આગેથી પકડીને હું કાંઈથી કરીને એ હરીફને દુર કરીશ, કાંઈથી આરંભ એનીપર જલદીથી મુકીશ. એની મુકી મારા હાથમાં છે.”

તે પોતાના લશ્કરી મુકામપર સાર પછી ગયા, ને “મારી” કુળતી કોંપતી ઓરડામાં બેઠી.

[સાંધુ છે.] પુરસેદ.

બરગનડીને મરહુમ સોહનશાહ ફેરરીકે પોતાની સખતી કીમતી ચીજોમાં એક ચાંદ ને તેને એક દુખતા માણસને બચાવવા માટે મળ્યો હતો, તેને વધારે કીમતી મળતો હતો.

એક દરબજીની પહેલી એપ્રીલ.

વે, યાદ રાખજે, મારા મીયરસં, વધારે પ્રજા કલ્યાણી જુણી બેગી દોરે, વપરાશી વધારે વેસા લીલા રંગનો 'પદ્મ' કરજો, 'અને' ઉપરની કોરને ખેરાખર રાઈત 'દુપ' કરવાને ચાલસે 'પહેને' એ તે મારાથી બનવું કરસે, મીસ કીમી; એ તે નાની દરબજીને શાંત બગાળે દેતો, કે બગાળે તેણીએ તે ચળકાંતવાળી રીલકે અને નરમ કેસ મીરની મળીને સારખી અને સફાઈદાર કીમી; કે જેણે તેણીના બાંજાને દાંડી નાખ્યું હતું, અને જેને કીમી દેવસદાને બેઠકાર આંગળાંબોએ મળી દસમીરીતરી દાઢતમાં ફેંચી હતી.

"અને મંગલવારની રાત સુધીમાં પુરું કરવાને ચાલસે રહેને," એ તેણીને છતાં પડતી વખતનો કુદમ હતો, કે બગાળે તેણી પોતાની સારી જુણીઆ કીમીની સાથે સઘળા દુકાનો પર તુલા કરામીના 'ફેસ' ને તોચા આપે બેગાળે બઢતની રીલમાં લંબા સઘળા મેદતાઓને અધીરાઈથી વેસા કરવા માટે ફરી.

"દરે, જુલ, મારી સાથે ચેર આવડ, ને આખીનો દહડો લાંબા ઝુલવડેને." બગાળે છેલે સરવાસે તેઓની ખરીદીનું કામ પુરું થયું ત્યારે કીમી બોલી, "અને આપણે આવવી કાલે કોઈને." એપ્રીલ કુલ કરવાની વધખીર કર્યું.

"કાલે પેદશી તારીખ છે, નહીં? હું સમજું તે માટે જુલો મઠ હતી." જુલોઆ બોલી.

"હું નહીં જુલો મઠ હતી, મારા તો ઇચ કાંઈ મનહ કરવા માટે બીકે પડી ગયા છે, કોણની ઉપર આપણી મરકોરી અનંભવયે?"

"આહ, હું નહીં બહુલી." પેદી નાની ચપલ દરબજી છે-યું બોલે કોણની રીતે "એપ્રીલ કુલ" કરવાથી મનહ નહીં પડયો?"

"હાં, પણ કેમ કે ઓ, હું બહુલ." કીમી તેણીના દાગોથી તાલી પાડતાં બોલી, "આપણે તેણીપર એક પાણી કાગલ લખ્યે. હું હીમતથી હતું છું, કે તેણીએ આખી હંમતમાં એકજ એકથું નથી. આપણે તેમાં કોઈની તરફથી તેણીને લગનની માંગણી હતી; તેણી તે ખરું માનશે એ તો ચાલસે; અને આપણે તેનું શું થાય છે, તે તપાસવાને પુલકી કર્યું અને તેણીને મુખે પનેલી આપણે બેઠકું. હા એ તેમાં કેવી મનહ પડયો?"

"અચીત્તમ" પહોળી પહોળી આપણે કોણની તરફથી તે 'હમલ' ગયું કે એમ બહુલ્યે?"

"હું નહીં બહુલી-તે આપણે નહીં કર્યું."

"તારાં હાથ પીકનું નામ લખ્યે તો કેમ, કીમી તારું બહેન તો ખરી કે તેવજુ એક તજગર-જુલો કુમારા મદરસ છે, અને બાહુચી વરફ જરાકથી ધ્યાન આપતા નથી, એ કે તેઓ તો તેવજુને મેળવવાને પુરાતું-પુણી યાચ."

"એ તેણીનું તેમ! જુલ, હું પણ હસીવાર છે! તેણી તેવજુ માટે કહીબી સક લાવશે નહીં, પણ તેવજુ તે પીસે કાંઈ જાણે નહીં તેની સંભાળ રાખજે, નહીં તો આપણાં બોર લાંબી નથી."

"દરે, તે બંને અવધીતરી કાવતરું કરનારાં ચેર ગયાં, અને તે દીપસ પેદા કામળ પેદા કરવામાં ઝુલવડ, કે જે પેદા નાની શાંત દરબજીની સાંતોના ભંજ કરનાર, અને તેઓને પોતાને એકથી બધી મનહ આપનાર હતું."

બગાળે દોરાર-તે "હકલપાકક" બેઠકી, પેદશી તારીખ-નાની મીસ મીયરસે તેણીના સાથે સફાઈદાર-ચોરામાં બેઠી હતી, તેણીનું સફાઈદાર બીજાનું, ઉમેરાંની માફક, નીચેનાં દરબજી.

નાંકુદકાઓમાંથી બનાવેલી ચળકી ચાલે. કાંઈકે દડું, તેણીનાં ઉઘાળી આંગળાંબો ચાલતી કાતર વડે કાંઈ કાપવામાં રોકા; ચલો દાંત, તેણે વડવા ઉપર હાલતાં, કીમી સોચો અને વાંધી સુધી પોતે સાથે હાંબી મતાં અને એક કુમારા સફાઈદાર સાંધા ઉપર તેણીને ફરતો સંચો ચલાવતાં હતાં.

નાની મીસ મીયરસે પહોળી ઉઘાળી હતી, અને કાંઈ વખતે હાલતાં તો કાંઈ વખતે કાંઈકી સાગની હતી; પણ પેલાં કુમારા પોસાકે તેણીને વખતસર પુરા કરવા હતાં. આથી તેણી કદત પોતાનાં બેઠકાં ખાણાં માટે પાણીનો એક "ટાકર" કરવા, અને એક ચાલેનું કુપ બનાવવા માટે રાખી, અને ત્યાર પછી ફરીથી પોતાને કાચે વળગી.

બગાળે પડતાંની મીસ મીયરસેનું બાણજુ ડોહાવતો અવાજ આવ્યો અને એક ઉકારાએ તેણીને એક કાગળ આપ્યું.

તે નાની દરબજીનાં ગરીબ ઘરમાં કદાચનું કાગળ આવતાં હતાં; આથી તેણીએ અલખપીથી તે કાગળનાં ચરનામાં તરફ નેચું. પણ નહીં, તે તેણીનું પોતાનું નામ "મીસ મીયરસે" હતું, અને જેણે તે ઉકારો દોઢી ગયા કે તેણીના પોતાના નાનાં બોરસ તરફ પાંચ ફરી અને જેનું કાગળ ઉઘાળ્યું.

"જેણે તેણીને નાચે સારી કર્યાં નામ તરફ તીકવા માંડ્યું, કે અલખપીએ વધરાયનું રૂપ પકડ્યું. અલખપી, વધરાય, અને છેલે સરવાસે છુટાશી, એ હવે બગાળે તેણી વાંચતી હતી ત્યારે તેણીના મધુર, પ્રજા ચેદરાખર, બેસાવનાં, દીરતાં હતાં.

શું તેણી તેણીની આંખોને માની રીકે કે શું તેણીની સેમલપર ભરકો સમિ કે તે કાગળમાં મીસ રીક દેવકે, આમરતાં કીમી તજગર મદરસે તેણીનાં હાથની માંચંબી કીમી હતી, અને તેમાં લખ્યું હતું-સાથી અલખપી જેવું-કે તે મદરસ, તે નાની શાંત દરબજી કે જેણીની ઉપર કોઈએથી ધ્યાન આપ્યું ન હતું, તેણીને લાગે વખત પર્ચો પાડતો હતો, મરીબ, નાની, બેઠકી મીસ મીયરસે! તેણીને એકથી વખત એકથી ધ્યાન આપ્યું નહીં કે તે કાગળપર "લીલી એપ્રીલ", માંડેલી હતી-તેણીએ એકથી વખત એમ લીચાડ્યું નહીં કે મીસ દેવકે તેણીની મરકોરી કરતાં હશે-તેણી કદત ઉપકાર માનતી હતી, કે શાંતી, આસાપસ અને સુખની આશા અને તેણીની બેઠકાં હર રાંતની બાદ મેદનતની દરજીમાં આવી પડે હતી. મરીબ બીસરી કીમી!

એકલી મરીબ અગલને કાગળ માટે તેના જગાળે અલકીથી લખાવેલાં બેઠકે, અને જે માટે આપણી મુદર મનસુખા કરના રીતો તૈયાર રહેવાને જુલો ગઈ હતી. કાણ કે બગાળે "કાઠા રીક" ને, જગાળે બાલે, લારે તેણે લાંબા આંગળાં રીકે તેને બહુલવાનાં હતાં, કે તેને "એપ્રીલ કુલ" કરવામાં આવ્યો છે, અને એ રીતે તે નાની દરબજીને તેની નજરમાં દબેસા સુધીની દબસી માડવાનાં હતાં.

પણ બગાળે મીસ મીયરસેની સંખ્યાતો ભરેલી નાની નેહ આપણાં જુલાંત કાવતરું કરનારાંચિની આસા ઉપરાંત મોડાકે કાંઈકે પેદશી મીસ દેવકેને આપવામાં આવી, ત્યારે તેવજુ એખ-સાગ પોતાની મુદર લાણજેરીમાં બેઠા હતા અને તેવજુ લાંબા અગલને માંચંબી.

"મયારા સહેજ-એક કે બે હાલકે અગાડે મહેલાં તમારાં માણજુ કાગળે મને એકથી તો અલખપી કીમી છે કે હું મરકે-એકથી બધી રીકે હું કે તેનો કેમ બગાળે રાખજો, જે કદીથી સંખ્યાતમાં પહોળાં પાડ્યું ન હતું કે જેણે મારાથી બેઠકાં લખા ચલતી પલેતાએ, મારા જેવો નાની સારી ધીલ માટે દરબજી

કીધી દરો. જ્યારે મામરાંની સમગ્રી કૌથી યુગસુરવ જીવાન બાલુઓ તમારી પસંદગી માટે મગર 'થાપ' થયું છે તમે જેમ કહે છે તેમ, માટે માટે દરકાર કરો છે, અને અને તમારી બહીરંગી કરવાની ક્ષમ્યા રાખો છે, તે ખાતર ચોટ માન અને આશીરવાદ, કે જે બોલાએ મારી એકાંત, કંઠાણ બેઠેલી અને ખાસ વચરની કંદગીમાં તે બેઠેલી છે, તે હું ના પાડી શકતી નથી. હું તમારો ઉપકાર માવું છું, મીન દેવદેવ. હું ખચીત કહું છું કે હું તમોને ચાહવા શીખસ અને તમોને સુખી બનાવવાની કોરોષ કરસ.

તમારી ઉપકારી,
સુસી બીયરસ."

જ્યારે તેવું આ પોતે કહી ની મોઝકેશા એવાં કાજવોના જવાબ પાંચતા દતા, ત્યારે તેવજના મુરે ચેદરાપર સુચવ્યું બેઠેલી અન્યથા પંધરાઈ.

"એની શું મતલબ છે" તેવું પોતાને યુવા લાગ્યા, "એ પેલી કંદગી આગળ રહેતી નાની દરજ્જા તરફથી આવેલું" હોઈ લેઈયે. તેણી સારી નાની 'સુધ' સી છે, મેં તેણીને દેવદેવમાં લેઈ છે, પણ મેં કહીતી તેણીપર કાજવ લખ્યું નથી. મારી ખાખી 'કંદગીમાં કહીતી મેં પરજુવાને વીચાર કીધી નથી! એની શું મતલબ છે. 'એપ્રિલ પેદલી' આદ, હું જાણું છું? નહી, તેણી કહીતી એવી મગરેરી કરે નહી. તેણીના મહાદંભ બંધો નમ્ર ચેદરાજ બતાવે છે કે તેણીથી કહીતી બેઠું અને નહી. આઠા, હવે હું સમજું છું. કાઠ, કેટું વાતચી? કાઠએ તેણીને 'એપ્રિલ કુલ' કરવા મારી તરફથી ગયું હોય એમ કાજવ લખ્યું છે, ને તે બીચારીએ ખરેખર માનીને તેના બીચારથી જવાબ પામ્યો છે. ધણેજ ખરાબ! ધણેજ ખરાબ! હું કેથી કાલતમાં કામ પડ્યા છું! મારે તેની જવાબ તપની લેઈયે, અને તેણીને કહેઈ લેઈયે કે મેં તેણીને પરજુવાને માંગણી કરી નથી. આઠા, પણ હું તેમ કરી શકતો નથી. એ તો ખરું કે મેં કહીતી પરજુવાને વીચાર કીધી નહીં દતો, પણ કાંય નહીં? કારણ કે હું આજે બેવકુફ છોકરી બેઠીએની એવી શકતા નથી. પણ આ સહી, સમજું, મધુર ચેદરાવાલી નાની સી! તેણી આ મોટું એકાંત ઘેર બની રહે એટલું સુખી બનાવશે, અને તેણી પોતે પણ એપ્રિલ છે. કીકઃ જરીબ, પ્યારી નાના આત્મા. હું તેણીને પરજુવાસ અને તેણીની સંભાળ લઈયે; તેથી તેણીના આજે મગરેરી કીધી દરો. તેણે જાણ્યા વચર 'મારી ઉપર મોટી ચેદરાજાની કીધી છે, હું આજે રાતે લાંબું જીવું, અને મારી પ્યારી નાની સીને જાણ્યા, અને જો થોડકા વાતચીત પણ આજે સુખી થીજવું નહીં કર્યું તો જાણ્યાથી 'જન થયે, અને તેણી કહીતી આજે યાંતરી મગરેરી બહુરો નહીં."

અને એ પ્રમાણે મીન દેવદેવે તેજ દીને તે નાની દરજ્જાનું બારણું જાણ્યું, અને એક કે મે કાઠા તેણીની સાથે ડબબા બાદ જતા વખતે તેણીને માથાથી 'શ્રદ નાઈ' ક્ષમ્યાઈ કંદકું, કે—

"તારા હાથમાં જે લીધું હોય તે યાર કરને અને ત્યાર પછી તારા હાથ પુરું થયું છે, મારી પ્યારી, અને જો તેમજા હવે કારણ થયું તો સાચું કહેને, કારણ કે હું મારી પસંદગીથી જાણ્યાથી ચરમાઈતી નથી અને હવે પણ ચરમાવાનું કારણ નથી."

બીજા સદવાનાં કીધી દેવદેવ અને જીવીઆ રૂની સકારેશી મીસ મીયરસને લાંબા ગયાં. તેમજા કાઠા દીક પાસેથી કાંઈજાં 'જાણ્યાને શકતીવાન થયાં નહીં દતાં, તેથી તેમજા તેણીની પાસેથી 'જેકું' જાણ્યાને લેઈયે જાણ્યાને લખખ ધંતાં થયાં દતાં.

૩૬ ૬૩

"કીરીનો 'ફુસ' સારી રીતે કહડપથી વતો દતો અને તે બેનાર વખતસર તૈયાર થશે એમ કીડવું દતું.

"હું તમારે માટે બીજા મે આવતાં અંધારમાં લાવીશ" કીરીએ કંદકું, "અને તમારાથી અને એકલી કહડપથી કરીને મને આપશે તો સારું."

"હું તે સીચવાની કબુલાત આપી શકતી નથી," મીસ મીયરસ બોલી.

"ખરેખર! શું તમે! અમોને હાડી જવાના છેએ કે?" કીરી જીવીઆ તરફ દરખાસેથી નમ્ર ફેંકી બોલી.

"નહી, મારાં જનન થવાનાં છે," મીસ મીયરસે સાંતીથી જવાબ કીધો.

"આદ, એ નવી ખબર છે!" મુરકેલાથી તેણીની મુશાકી દાખી રાખતાં કીરી બોલી, "તે સુખી માણસ કોણ છે તે અમારાથી જાણ્યે છે?"

હું ધારું છું કે તે મદરથ, તમારા કાઠા મીન રીચરસ દેવદેવ છે," મીસ મીયરસ કાલ થઈ ખાવતાં બોલી.

કીરી મુરકેલાઈએ એક મીસ પાસેથી અંધકાવી શકી, પણ તેણીએ થોડો વધારે વખત સુધી પોતાને કામમાં રાખવાને કોરોષ કીધો.

"કાઠા દીક! વારું, પણ તમે પણ પક્કાં છેએ. હું તમોને મુશરકબારી આપું છું. તમો અંધારવાને લાંબા વખત થયે કે?"

"નહી," અને પોતાને ધમરામાંથી કાઢવા અને એ બાજબ ફેરવી નાખવા મીસ મીયરસે કહ્યું, "તમે! હમણા પેદરી જાઓ છે, મીસ કીરી?"

"નહી, હમણા હમે થોભી શકતાં નથી. હમે પછી હતાવજમાં બીધે, હું ખાખા પછી આવશ અને પેદરી લેવશ."

અને તે બને કાકરીએ તેમની ખચત મુશાકી તેમજાને બે પાકાં પાટે તે અજાહ લાંબી દોડી વધ.

"તે કાંઈજાં એના જેવું લેખું દતું," જેમાં તેમજા મે મગરેરીની મનદ મેળવવા કાઠા દીક ખાખજ જવા હતાવજ કરવા લાગ્યાં તેથી કીરી બોલી, "તેણી એટલું જીવણ છે કે તેવજાને એણીને પરજુવાને ખરેખર વીચાર છે."

"એ તો મેં કહી નહીં સાંભળી હોય તેવી શીખી સરસ મગરેરી થઈ છે," જીવીઆએ જવાબ કીધો.

તેમજા કાઠા દીકની પાછળેથી નજા, અને કીરીએ બોલાવાને ચાર કહ્યું:—

"એ, કાઠા દીક, હમે કૌથી સારા સમાચાર આજે સાંભળ્યા છે અને તમોને દમારી મુશરકબારી આપવા આજ્યાં બીધે."

"થઈયે કાઠા, જે તમે અને કહે કે સાને માટે, તો હું તે કબુલ કરવાને તૈયાર છું."

"તમારાં જનન માટે, અલખતાં તમે જાણ્યાથી પરજુવાના છે, એમ હમે સાંભર્યું છે અને એ કાઠા દીક! કૌથી સરસ માવ તો દટા આવતાં છે, હું ચોક્કસ છું કે, કોણની સાથે તે તમે ધારી શકો નહીં."

"મીસ સુસી મીયરસની સાને, હું ધારું છું, કારણ કે તેણીને તે બાનું છે કે જેણીને હું પરજુવાની ઉંડાંદો શાખું છું" એ મીન દેવદેવને શાંત જવાબ દતો.

કીરી તો જાણ થઈ મળ "કાંવ, તે ખરું નથી, શું ખરું છે?" તેણી મીસ પાસે બોલી.

"તદન ખરું છે. ચાર અંધારમાં હું તેણીને મારી પાછી પાછી કરશ, અને જ્યારે તેણી કુદબમાં દાખર થાય લાંબે લેને,

૩૬ ૬૪

ટીપી, તું તેણીને તારી બહેનબહેનની ગણુએ; આ વાત તદ્દન ખરી છે, અને જેને ગમે તેને તું એ ખબર કહેજે." એમ કહી કાઠા દીકે તેવણની ટોપી લીધી અને તે નીપજી થયેલી ડાહરીએને શકમાં નાખી બહાર ગયા, કે જે શકમાં ખોલાસો હજી સુધી તેમણે કરી શક્યાં નથી કે તેઓની કૃત મશકેરીએને કાઠા દી-કને લગનનું સુખ આપવામાં મદદ કરી કે તેની અગાડકીએ ગોડવળુ થઇ હતી; અને, મીસીસ હેરફેબી હજી સુધી ચોખી કદાહડું નથી કે તેણી પોતાનાં હાલનાં સધળાં સુખ મદદ એક પાતડી પહેરી એપ્રીલની મશકેરીને આધારી છે, કારણકે તેણી-નો વાદારો બચાર દબેયાં સંજાણ રાખે છે કે તેણી તે કદીની બણે નહીં.

ધનખાઈ કું રોકના.

થોડીક ધ્યાન પુગારવા બેગ નસીયતો.

મણી જુલાલી માણસને મગરર બનાવે છે.
સખાવત એક ડાંખી છે, જે ખોદાની દલુર ગયાથી પુરતાં ફળ આપે છે.
જેમ જેમ રાત્રીનાં દંડે ધરતો તેમ તેમ તમારું કામ સારી રીતે સરખમ પડેલેવાનું.
જોશના કરતાં સંતોષમાં ફાયરો છે—ચોત ઈનસાનને બરદાક છે.
ગમ એક બીમારી છે—આપર ઈનસાનને કવી બનાવે છે.
દોસ્ત સાથ નેખી અને દુશ્મન સાથ બહાઈ કરવાં રહેજે.
સચ્ચરી એ એક દોસ્ત છે અને સંતોષમાં આધારી છે.
દુન્યામાં જન્મ સુખ તંદોસ્તી છે. તંદોસ્તીનું સુખ જુલાલી છે.
જે શખસ પોતાનાં મા બાપરો બરી કરે તે પોતાનાં ફરજ-દથી કદી નેકી નહીં જાય.
સુખનો અર્થ અબીમાની અને દોસ્તનો અર્થ અબદાર બધુ છે.
સંસાર જનાનાં વાદળ અને શીયાળાનાં વડકાં મીસાલ બળુ-વા, કારણ તેનું સુખ યદા રહેતું નથી.
તમે પેદા થયાં તે જમાનો તમારી કરણીનું ફક્તર બળુવું, મદદ એની ઉપર તમારી કરણીનો લેખ લખી રાખવો જોઈએ કે તે લેખ આ અને પેલી નેહાનમાં કાચમ રહે તથા જન્માયામાં આવે.
જે શખસમાં આ સાત જુદી ટેવ હોય તેને દોસ્ત તેજે બ-લુવાં નાં.
૧—જે તમારી બટીથી તે બળીતાં હોય અને તમેને પાકેક ન દે.
૨—જે હુતર તમારામાં હોય અને તેની સરાગાત અને વધા-શ કરી બધાને કરે.
૩—તમારી ઉપર કાંઈ લેખકાર કરી તે દબેગ ચાદ રાખે.
૪—અને તમે કાંઈ ફાયરો કરો તે બુલી નાય.
૫—આપરે તમારેથી કાંઈ નાની તરસીર થઈ હોય ત્યારે તે-નો તમિંગ મારે.
૬—તમારે તમે માફી માહો તે કુશ્મ ન કરે.
૭—બહાર ફરજદ તથા દોસ્ત છડાં આંગળાં મીસાલ બળુ-વાં, જે તે આંગળું કાપીએ તેા દુઃખ થાય, અને રહેવા દીધા-થી માફ લાગે, તેજ મીસાલ બળુવું કે દોસ્ત થયા પછી ડાહવાં પળું દુઃખ લાગે છે અને રહેવા દીધાથી લોકમાં છુદે લાગે; તેમ-જ થરાં ફરજદ નીવડયાથી તેને દુર દીધાથી દુઃખ લાગે અને રહેવા દીધાથી યદા મીસાલ.

તાઈ તમશેહડ ડીક.

પ્રકરણ ૨ જી.

પછીનાં મહારાટનું પુણ્યનું શું? નહીં કી-નારે જે થોડાંક માણસો દત્તાં તે ખાલી સમજ વગર એમ તેમ દોડતાં દત્તાં, અને થોડીક સ્ત્રીઓ જોએ મરદો સાથે તમા-સો જેવા ગામડામાંથી આવી હતી, તેઓ-ની કાનનાં બેઠેર ફાડી નાખે તેવી મી-સોથી આ બપકાર દેખાવ વધારે બપ-કાર લાગતો હતો.

એકદમ એક જમાન જે થોડેક દુર ઉભો રહી તમાસો બોનો હતો, તે કાંઈ ચોરથી ખોલી હાથો અને તેઓ તેનું કારણ સમજ શકે તે આગમન તો પેતાએ પોતાની જગાપરથી પાણીમાં ઝીપતાવી દીધું.

“તે પછી દુખી મરશે! તે પછી દુખી મરશે!” એવી રીતે દરેક જણે બોલવા લાગ્યાં, બપરે લોકોએ તેને પોતાનાં હાથમાં એક છવ વગરનું નાણક પ્રાણી, જેને ખીજ પાર મસકાઈ ગયું ધારવામાં આવતું હતું, તેની સાથે જોન સામે બળત-કારીથી લડતાં જોયો, ત્યારે તેમાંનાં થોડાકાએ તેને મદદ કરવા પોતાની પાપડી છોડી નાખી તેની તરફ ફેરી.

તમાસોથી તરફના સંખ્યાબંધ સવારોના કાંઈ પળુ જવાબ આપ્યા પછે, અથવા તો જે સુઢી વગરનું બદન તેના હાથમાં હતું તેમાં છવ છે કે નહીં તેની કમી કરવા વગર, તેણે જગદીથી તેનું મોઢું ઢાંકી દીધું, અને થોડીક મરડી ઉભરીએ કે જેઓ તેની આસપાસ ભેગી મળી હતી, તેઓની મદદ ના પાડી, ઘણીજ અંધથી તેણે પોતાના મર તરફનો રસ્તો લીધો.

હવે ખીજ ગમ-થોડાક લોકો ખાનને સુસાકરખાનામાં મ-સડી પચરીને લઈ ગયા, અને જે બલીયા તથા તકડા આગળ મક્કાં, તે ઉપર તેને બેસાડી, તેનાં બીણાં કપડાં, છુત- અને તેનાં દીવજરનો લાંછળો સામન એ સધળું તેઓએ કાઢી ના-ખ્યું. ખાને એ સધળું ધીરજથી કરવા દીધું; દેખાઈતી રીતે તે તદ્દન સ્વયં દીસતો હતો, ફક્ત થોરે થોરે ધંધને જે ની-સાસ નાખતો હતો, તે ઉપરથી માત્રમ રડતું હતું કે ને જેણી પોતાના હાથમાંથી સઘની-શ્રમ થયેલી ધારેના હતો તેણીના બીચારમાં યુદ્ધાયેલાં હોવાં જોઈએ.

આસે આસે તેનાં માણસની ખંડાં દીવની અને લાગણી-વાલી આંગળા સ્વાગતાથી ને સુઢીમાં આવ્યો, અને પોતાની

આસપાસ લીધી, પોતે ક્યાં હતો તે પુછ્યું. યોગ વખતમાં જે દેખાતુ હતી ગમે દેતો તે તેની નજરે આવ્યો, અને નહીં સમજાય તેવા અવાજે પોતાના નોકર દાઉદને, ખાનમ મળી કે નહી તે માટે પુછ્યું.

“અફસોસ, પીર એ મુરશીદ! તમારા યુગ્મને કાંઈ પણ જોયું નથી, તે તો મારા મુરખાને મદદ કરવામાં રોકાયેલા હતા અને—”

“શું? તેણીને એકદમ દાઉદને બચાવી નહીં લીધી? તમે સઘળા શું કરતા હતા કે તે તમારી નજર આગળથી જતી રહી? પત્ની અત્યા! તેણીને મોં પાછી આવે, નહીં તો હું દીવાનો યઈ જઈશ,” એમ બોલી તે એકદમ કુદકા મારી ઉભો થયો અને પછી બહાર ધસી ગયો. તેની પછવાડે તેના નોકરો-જે તેની નજીકમાં હતા, તે પણ દોડ્યા.

દેવાનાની માફક ખાન નદીની બાજુએ દોડી ગયો, અને નીરાશ અને નાસીપાસી બરમા મેદુરોએ પોતાની બાવડીનાં શરીરને ધ્રુવના લાગે. તેણીનું નામ પોકારતો પોકારતો તે આમ તેમ દોડતો હતો, અને દરેક દેકાણે તેણીની કાંઈ પણ નીશાનીની શોધ કરતો હતો. તેના વફાદાર નોકરોએ તેને તે જગા છોડી જવાને સમજાવ્યો, કારણ કે વધુ સોધ હવે બે-થ્યા હતી. પણ દેકર! તેઓના મોઝાપર તેણે કાંઈ પણ ધ્યાન આપ્યું નહીં. સાંધીનાં જવા કાળમાં અધારંગમાંથી ખાન ઉછળનાં પાણીનાં મોળા સીવાય કાંઈ પણ જોઈ શકતો ન હતો, અને જે અવાજ તે સમજી શકતો તે ફક્ત તે મોળા-ઓના ઉછળાનોજ હતો; સીવાય કે તેની વચમાં દાઉદ વખતે ખાનના નોકરોને પોકાર અથવા તો તેના યોદ્ધાના અંધારાના અવાજે. પરંતુ પરીથી અવગતો હતો. ત્રણ કે ચાર જણાઓ નદીની બાજુએ ઢલેલા હતા, પણ તેઓને શું બન્યું તે વીસે જણાએ ખબર ન હતી. જેઓએ તે જોયું હતું તેઓ તો પેલા જવાન માણસે પેલી બાવડને બચાવ્યા પછી વીખરાઈ ગયાં હતાં. યોદ્ધા વખતની તીવ્રતા સેધ પછી ખાન કં-ટાળી ગયો અને બિંને પમથે મામ. તરફના રસ્તે શીધી.

જે જુવાન સમસને વાસ્તે આપણે બોલી ગયાં. હઈએ, તે ખતરી અડપથી પેલી બાવડને પોતાને ધર-લઈ ગયો, કે જે ધર આગરદાર દેખાવવાનું અને જે ગામમાં ખાને જિ-તાવે લીધે હતો તેની સામે, બાવડને આવેલું હતું. કાંઈપણ તાકીમતવાજ વગર તે પોતાના હાથમાં તેણીને લઈને જવા-નામાં દાખલ થયો. એક ઘરડી બાવડ! જે તેની માં હતી, અને બીજી કેસીક બાવડને જ્યાંથી દોડી દાસીઓ હતી, તેઓ સઘળાં અજબ યઈ ગયાં. તેઓને છેલ્લાં બેઠા બચ-કર ખનાવની ફક્ત જરાં રતી ખંખર મળી હતી.

“પાક પેગમખર? કસમબજી એ જુનું જુનું લાગ્યું, તેની મા બોલી,” “એક સ્ત્રી? તારા જીવના કસમ ધઈ કહે કે એની મતલબ શું-એ તુંને ક્યાંથી મળી-વળી તેથી બીજાઈને તર-બોર યઈ ગયો?” “એ તો ખાનની બાવડી છે અને તેણી તો મરી ગઈ છે,” બધીકા સાથે બોલી ઉઠી.

“તેણી દેકાણે છે તેની અને થોડીજ દરકાર છે,” તે જવાબ બોલ્યો, “અહાની મેદુરોખાનીયી મેં તેણીને જોઇ અને હું તેને પાણીમાંથી કાઢી લાવ્યો; તેણી હજી ગરમ છે, અને કદાચ મરી પણ ગઈ ન હશે. જોયો, તેણીને જલદીથી સુકીમાં લા-વવા તમે શું કરી શકો છો? તેણી પરીના જેવી ખુબસુરત છે અને—પણ કાંઈ નહીં, મારી હાજરીને લીધે તમે કાંઈ કરી શકતાં નથી, તેથી હું જાણું છું.”

કસમના વીચારો તે બેઠાએ ગમે તે હોય, પણ તે બાહર નહીં પાડવાને તેનામાં પુરતી અક્ષત હતી, અને આ ખુબસુરત છત્રાને-તેઓની સંભાળ હેઠળ મોંપી તે ફરીથી ધરની બહાર નીકળી પડ્યો, એની મતલબથી કે પેલા કસમખાની સુસાર-રોને તે વધુ મદદ કરી શકે.

કસમબજીના ગયા પછી જવાનાની બાવડો ખાનની બાવડીની ઘટલી માનવત કરવામાં મુશ્કેલી ગઈ. તેણીનાં બીજાં કપડાંએ તેઓએ કાઢી નાખ્યાં, ગરમ કપડાંને તેણીને શેક ક્યાં, તેણીનાં વદનને તેઓએ જોરથી મસકાવ્યું, તેણીના બાજમાંથી પાણી નીપારી કાઢ્યું, અને યોગ વખતે પછી સઘળાંની ખુશાલી વચ્ચે તેણીએ એક યજ્ઞ પાકું અને આ પ્રમાણે તેણીએ કેટલોક વખત સુધી કરવા કીધું. “પાક અત્યા”! એક સ્ત્રી બોલી ઉઠી, “તેણીએ પોતાની આંખો ઉઘાડી છે.”

ઘોરસની રેસાની દેખાઈતી રીતે તેણીની આંખો માટે ઘણી હતી, કારણ કે યોગ વખતમાં તેણીએ તે પાછી બંધ કરી અને બેસીય ધઈ, પણ દમ તો ચાલુજ દેવાથી તેણી મરી ગઈ છે એવો જે ભય તે સ્ત્રીઓને હતો, તે જતો રહ્યો. આસપડથી, ઘણીજ આસપડથી તેણી સુકીમાં આવી અને થોડા વખતમાં તે તેણી પોતાનો ઘણી કે જેને પેહેલે દુધવાર ધરા પછી સુપેલો ધારતી હતી, તેને માટે કાંઈ પણ ચીંતા વગર બર જીવમાં પડી. ખાન અને દાઉદ જેના સુસારખાનામાં જઈ બેઠા કે તેઓએ કેટલાક માણસોનું ટોળું હાથમાં મસાક લઈ ખુશાલીના પોકાર મારતાં પોતાં તરફ આવતું દીકું. દા-ઉદ એકદમ દરબથી ચોંકી ઉઠ્યો.

“તેણીને બચાવવામાં તો, આવી ન હોય?” તે તે મા-લુસે તરફ ફરી બોલ્યો.

“અત અમદ અત દીકાદ” દબનેક જણ બોલ્યા, “હા તેણીને બચાવવામાં આવી છે અને હાલ પડેલાં ઘરમાં છે. કાંઈ પણ તાઝમતવાજ વગર તેઓ ખાનની નજીક પ-ર્યા ગયા, કે જે એકો એકો પોતાનાં કસમસીય ઉપર વીલાપ કરતો હતો. તે એમને દેલાથી તેણીની બાવડીની યાદ તેને વધારે અડપથી અને વધારે અસરકારક રીતે આવતી હતી, અને જ્યારે પોતા આગળ શું ગડબડ થતી હતી તે બેઠા તેણે પોતાનું માથું ઝિંકું કર્યું, ભારે ખુશી રીતે તેના ગાંભે આસપડથી બીજાવતા જણાના હતા.

“અત અમદ અત દીકાદ?” દાઉદ દમ ખાતાં ખાતાં બોલ્યો.

“અત અમદ અત દીકાદ?” કસમે જવાબ આપ્યો.

“હું તમારી પાસે ગાળી લઈશું કે મારી મસકાઈ ના કર-

તા," આને દસગીરી ભરેલા આવડે કહ્યું, "કારણકે દસગીરી માંડે હગર કોતરી ખાય છે, અને મારી આંખોમાંથી આંસ-ઓળી ધારા વહે છે, અને તોપણ તમારાં મોઢાં ઉપર ખુશાળીના છાપ દેખાય છે—બોલો તેણી હળવી તો ન હોય? એવી આશા તો કદી રખાય નહી, બોલો, સાચું કહે?"

"અમીરી ખાનદાનના ખાન, વીસાપ ના કર," કાસમ બોલ્યો, "બોદાની મેહેરખાનીથી તેણી ઊરે છે,—મારી પોતાની માના ધરમાં તેણી સલામત છે, તેણીની આખરેથી બનતી મનવત અંગેા કરીશું, અને આખરે ગરીબ ધર તેણીને આરામ આપવાને પોતાથી બનતું કરશે."

ખાન એકદમ ઉઠી ઉભો થયો, "અએ જવાન, સારે તું શું મારી મશકેરી નંધી કરશે? ચા અહાહ? હું આટલી બધી મેહેરખાનીને લાયકનો નથી. તેણીને કાણુ બચાવી?"

"મહમદ પેગંબરના કસમથી કહ્યું છે કે અમદુલ રહેમાન પોતાથી અપાર્થ રાક્ષય તેવું કોઈથી ઈનામ, (પછી તે તેની અરથી દોહતથી કાંચ નહી હોય) જેણી તેણીને બચાવી કરશે તેને આપવાને તૈયાર છે."

"આ ખાન, તે તારી આગમજ ઉભો છે." દાઉદે કહ્યું, "જ્યારે મારા મુરખીને બેસુદીમાં અડીયાં લાવવામાં આવ્યા, સારે આ બહાદુર જવાને પાણીમાં ઝીપલાવી તેણીને બચાવી.

એક પળમાં દરજ્જે, દોહત, સપથું લુકાઈ ગયું અને કાસમ અટકાવી રાકે તે આગમજ ખાને એકદમ ઉસકેરાઈ આવી તેને ભરેથી અને ખારા દીવથી કોડી કરી. ના, એટલુંજ નહી, પણ જે કાસમે તેને અટકાવ્યો ન હતો તો તે તેની આગળ સુકું મંડેયે પણ પડેતે.

"ગરીબનાયક? એમ નહી હોય, તારા ગોસામે આવી વખતે કોઈ બીજીને માણસ કહેતે કે કરતાં કોઈ વધુ કું" નથી. જે કાસમઅલી પટેલ એક લાઈલાજ યઈ અપવી બાતુને જેખમ ભરેલી રીતે પાંછીમાં રહેવા દઈ મદદ ન કરતે તો ખરેખર તે પોતાની અને પોતાના નામની રસવાઈ કરેતે."

આ મશરર પણ સાંત દેખાવતા જવાંને જેઈ ખાન છકે યઈ ગયો, અને ખરેખર આ જવાન પટેલનો અમીરી દેખાવ કોઈને પણ છકે કરી નાખે તેવો હતો.

ખાનને બચાવ્યા પછી કાસમે પોતાનાં કપડાં બદલવાની વઢીક કોશિશ કરી ન હતી, તેણે પોતાનું ઉપરતું પેઢેરણ કાઢી નાખ્યું હતું, જેથી કમરવેર તેવું દીઝ જણાયું હતું, જેની આસ પાસ તેણે ઉનાખનમાં એક બુંદસ વીઝળી દીધી હતો. તે જોયા કદનો અને જનરુત બાંધાનો હતો, પોહોળી છાતી, લાંબા અને ભરેલા હાથો, અને પતળી કમર, એ સપથું આ જવાનમાં કંટણું જેરે દશે તે દેખાડી આપતું હતું. તેનાં મેહેરે કોઈ પોરો વખાણુવા લાયક ન હતો; એકે દહ તો તે લેકરેન વખતે હતો, તો પણ તેના ઉપરના છોક અને હડપચી ઉપર આવેલા કાળાસથી જણાતું હતું કે તેની વચ વીસેક વર્ષની હોવી જેઈએ; આ કાળાસ તેના મરદાંગી ભરેલા દેખાવને કોઈ ચોડી ઓઠા આપતો ન હતો. તેની કાળી ચોડી

કમાનદાર આંખો કે જે જ્યારે ખાન તેને બારીકીથી તપાસતો હતો ત્યારે મગરૂરી ભરેલી રીતે ચળકતી હતી, તેનું ચોપટની ચાંચના જેવું નાખ, મોઢાં નસકેરાં, કે જે હમણાની ઉસકેરાયથી હાસતને લીધે વધારે પોહોળાં લાગતાં હતાં, મોતીના જેવા સફેદ અને સરખા ઢાંતો અને ચોરી ચામડી—કે જે ચામડી તેના દેશના કોઈ પણ રહેવાસીને મશરર કરે તેવી હતી—એ સપથાં સાથે તેની સચ્ચતા ભરેલી ચાલ દેખાડી આપતી હતી કે તે કદાચ અમીરી ખાનદાનનો હોય.

"જવાન, તું એક ધણોજ અસીલ માણસ છે" ખાન બોલ્યો, "અને તેથી તુંને હું ફરીથી એક વાર બાઈતરીકે મક્કીસ, જેથી આવ અને મને કોડી કર, કારણકે મારા આપના કસમ લઈ કું હું કે હું તને મારા બાઈ માલક આહું. પણ મને કહે—કું તે તેણીને બચાવી છે? કેમ? અને તેણી તારા ધરમાં સલામત છે?"

આ સપથાનો જવાન ચોડા બોલોમાં દેવામાં આવ્યો. ખાન મનાં પાણીમાં પડવા પછી વડોખાના બપોરાથી તેણી તીચેના કીનારા આગળ ધસતાઈ ગઈ અને સારાં નસીબે તેણીનું આંધું પાણીની ઉપર રદી ગયું. જો ખાનમ બીહીથી બેસુપ યઈ મઈ ન હતો તો તેણી કીનારા પરતો નહી પણ તે આજુની મુકી જમીન ઉપર તો વડર આવી પુગતે. આ ઉપરથી જણાય છે કે જ્યાં મુખી તેણીને જાણવામાં આવી ત્યાં મુખી તેણી ધણોજ બપોરેથી હાસતમાં હોવી જેઈએ, કારણકે ફક્ત એક ચોળના ધસારાએ તે પાણી અંદર તથાઈ જતે, અને પછી અધારાં અને અકાળાતમાં હોય તેણીને શોષી કઢાવતે?

આસ્તે આસ્તે ખાન આ સપથું સમઠ રાક્યો, અને રેરકે ખુલાસાએ, જેમ બનતું જેઈયે તેમ તેણે કાસમનો ઉપકાર માનીયો. આ ઉપરથી એમ ન સમજાતું કે જેને બચાવવામાં આવી હતી તેને માટે તે ચોડા સંતાતુરે હશે. ધણી સુશ-દેગીથી તેને પટેલને ધર જતાં વારવામાં આવ્યો હતો, અને જ્યારે ફરકે તેને કહ્યું કે આ દુહ્કદ પગમાંથી તેની બાતુની છંદગી જેખમમાં આવી પડશે, ત્યારેજ તે અટક્યો. તેઓએ કહ્યું કે તેણીની પણ ખાતરી કરવામાં આવી હતી કે તે સલામત હતો અને આ દીકરાસાભરેલી ખમર પછી તેણી મેહેનત અને અકાળાથી ચારા અપવી હોવાને લીધે મુઠ મૂઈ હતી.

"પણ તેણી મારા મુરખીએ મારાં ગરીબ ધરમાં શું કામ નહી આવતું જેઈયે?" કાસમ બોલ્યો. "આ બીનાસવાની કડી રાતમાં ચારે બાજુથી બોલેલાં ચોરોડા સુવાને માટે તદ્દન નાલાયક છે, અને વળી મારા મેહેરખાન પોતે પણ પાણીમાં બીનાયકા છે."

"મને વધુ બોહસની ચોડીજ જરૂર છે," ખાન બોલ્યો, અને કાસમ સાથે જવા ઉઠ્યો.

જ્યારે ખાન કાસમને ધર (જે ગામડાંના સપથાં ધર કરતાં સીધી મોટું અને સગવડવાળું હતું) આવી પોહતો, ત્યારે તેણે ત્યાં પોતાને માટે સપથા તૈયારીઓ કરેલી જેઈ. બોંબ ઉપરના ગધીયાપર એક સાંદકી નાખી તેની ઉપર સફેદ બરફ જેવી ચાદર પોંદરી દીધી હતી, અને તેની ઉપર દેવામને ખા-

દેળાવીને મુકેલા સોજા પોન્ના તપાસ્યા “ખાનને હાં મુઈ જાવને લક્ષ્યાવતા હતા.

ખાનનાં લોખંડી બદન ઉપર યાકે કબજે લીધા હતા. કાસબની માએનાં કહેવાથી તેની ખાતરી થઈ હતી કે તેની બાપડી મીડી ઉપર પડેલી હતી. પેટ ભરતું ખાણું ખાઈ તેણે જવાન પટેજ સાથે યોડા વખત વાત કરવાને કોરોશ કરી, પશુ ફેકટ.

આ જવાન ખરેખર તો ખાનને જવાબ આપવામાં યોડીજ મજબૂત મેળવતો હતો. ખાન પોતે પશુ વીચારમાં યુટાપણે હતો, ઉપર તેની ઉપર ગમતો કંઈ અને યોડા વખતમાં તે ભર ઉપર પડેલો.

પવન અને સરદીથી તેનો બચાવ કરવા માટે તેણે ખાનને બંધુક એકાદરું, અને દાહની સબાહ હેઠળ તેને સોંપી જવાન પટેજ બહાર ગયો. તેનો પોતાનો એકરોશ અંદરથી જવાનનાં પાસે આવેલો હતો. તેની માએ તેને આરોગ્ય પોતાના એકરોશમાં જતાં સંભળ્યા અને તે મુઈ જવા તે અગમ્ય તેણી તેને મળવા ગઈ.

“મારા બહાદુર, બેટા, બેટાં તુંને સલામત રાખે” તે ઘરડી બાત પોતાની આંખમાં આંસુ લાવી બોલી. “પેગમબર અને બેટાં તને સલામત રાખે ! તું ખરેખર તારા આપનો બેટો છે, અને હું ઈચ્છું છું કે તે તારી આપી બહાદુરી ભરેલી ચાલ જોશ માટે જીવતો હો !”

“મારે, યુવેરાને પોંચા તેડવામાં કંઈ ફાપડો નથી, જે મેં કાઢ્યું છે તે માટે હું ખુશી છું.”—અને તેપણુ હું કંઈથી ખીચ્યું કરી શકતો નહીં; જો કે જે વખતે હું પાણીમાં પડ્યો તે વખતે અને તારે માટે પેકેટો વીચાર આવ્યો હતો. જો અશ્વએ તેણીને અને, મને બચાવ્યો ન હોત તો તું વીચાર અને કળાપીત કરતે, પશુ અને કહે, તારા જીવના કસમ ખાઈ મને કહે—બેટા, તેણી કોણ છે ? તેણી ખરીના જેવી યુગ્મ સુરતે અને બેદસ્તની હુરીના જેવી સુંદર છે, અને કહે કે તેણી તેની બાપડી છે, અથવા—અથવા—

“મારા બેટા, તું એમ કહેવા જતો હતો કે તેની દીકરી.”

“હા, અને કાંઈ નહીં ?”

“હું તારા વીચાર સમજું છું, પશુ તે તારાં મગજમાંથી જતા રહેવા નોંધે. તેણી કંઈ તેની દીકરી નથી. હજી તો તેણીએ હમણાજ પોતાના દાંત ઉપર મીસી (એક જાતનો લુકો) જે સુસગમન સ્ત્રીઓ પરણ્યા પછી પોતાના દાંત ઉપર લગાડે છે) ચોપડેસી હોવી નોંધે. આ બાત ખાનની આંખોની હોવી નોંધે. શું તે માણસોને તે માટે પુછ્યું નથી?”

“નહીં ખા, મેં નથી પુછ્યું, પશુ શું તે માટે તારી ખાતરી છે ?”

“હા.”

હારે એક ચળકતો દેખાવ મારી આંખ આગળથી ચુંબ થઈ ગયો છે, કાસમે નીરાશી ભરેલા સાથે કહ્યું. “મારી જવાન અંદરની સૌથી ચળકતો દેખાવ ! અશ્વની મરજી,

તેણી મારીજ થાય તેવી દેખાતી હતી, કારણ કે હુન્નાને અને તેને હાથથી તો તેણી જતીજ રહી હતી, ફક્ત મેંજ તેણીને બચાવી !”

“આવા વીચારો તારાં મગજમાં આવતા અટકાવ” તેની આ હેઠળથી બોલી, કારણ કે તેણી તેના નરમ પશુ ઉકારેલાઈ આવે તેવા બચાવથી યુરતી યાકેડે હતી, અને તેણી જાણતી હતી કે, તેણીના માયા ભરેલા બોલોથી તેને કેટલો લાડોથી ચુસ્તો લાગશે. “કાસમ, તેણી તારી કદીથી થઈ શકશે નહીં.”

“ખા, તેણીનું નસીબ મારી સાથે જોડાયું છે. જે ધડીથી તેણીને પાણીમાંથી બચાવવાની મારી લાગણી ઉકારેલાઈ, તે વખતથીજ મને લાગ્યું કે, મારી અંદરની સાથે તેણીને સંબંધ હતો. બચારે તેણી રેતીના કીનારા ઉપર પડેલી હતી, હારે મને ખજાસ્તી ન હતી, કે તેણી યુગ્મસુરતે યા તો જવાન છે. મારી વચમાં જો હમનેકે દેવો હો, તોપણ તેણીને બચાવતો હું આનંદાકાની કરતો નહીં.”

“અરેસો! મારા બેટા,” તેણીએ જવાબ દીધો. “એ તો ફક્ત તારા જીવાન જીવના ખ્યાલી વીચારો છે, અને માનજે કે તારા માયાજી બચાવે અને નહીં કે તારાં નસીબે તુંને તેણીને બચાવવા ઉકારેલાઈ.”

પશુ તે જવાન માણસે ફક્ત એક નીકાસો નોંખ્યો. બચારે પેલી ઘરડી બાતએ જોયું કે, આજની રાતના બપો ભરેલા અકસ્માતથી ઉકારેલાઈ તેણીના દીકરાની લાગણી તેણી ધડી પાડી શકતી નથી, હારે તેણી તેને કુવા ઈ બહાર ચાલી ગઈ.

બચારે કાસમ જોખસો પડ્યો, હારે તેણે ફેકટમાં પોતાની આંખમાં ઉધ લાવવાની કોરોશ કરી. તે ગમે તે કરતો, ગમે તે વીચારતો, ગમે તેમ અણસ પછાડા મારતો, પશુ આજની રાતના ભરફાર દેખાવ, પાણીના મેગ્નિફિકેન્ટ હલ્લાવાન, પવનનો વડોથો, બર્ફાંચોની ચીચાપારીઓ, ખાનમને રેતીના કીનારા પર પડવાનો દેખાવ, તેણીને બચાવવાની તેની કોરોશ, એ સવળું તેનાં મગજપર એકાદું ભમ્યા કરતું હતું, કે ફરીથી અને ફરીથી તે અને તેજ તેની નમરે પડ્યા કરતું હતું.

“મેં જોયું કે તેણી કેવી યુગ્મસુરતે હતી, અરે કેવી યુગ્મસુરતે! અરે તેણીનું કેવું સરસ કદાં ? તેણીને જવાન ખીલતો ચેરેશો જોયો—બાપએ તેણી પંદરએક વરસની હોય અને તેણી પેલા ઘરડા માણસની બાપડી ! ઘણુંજ ભરફાર ? પશુ એ તો માફ નસીબ, નસીબની સામે કોણુ થઈ શકે ? શાહાન બાદશો અને અમીરો—ભીખારીઓ અને મગરો, એ સવળાં એવું નસીબ હોય છે, માફ નસીબ આ છે અને તે પ્રમાણે મારેમાથું નોંધે. આ અશ્વ! હું ઈચ્છું છું કે, તે માયાજી હાથ—”

તે ઘણો વખત મુઠીએ પ્રમાણે વીચાર કરતાં પડી રહ્યો. છેલ્લે સરવાસે તેણે પોતાની માના એકરોશમાં કોઈના વાત કરવાનો અવાજ સાંભળ્યો. તે કોઈ અજાણીને અવાજ હતો, તે પેલી જાનના હોવા નોંધે. તે કહેવા, આરોગ્ય વારણ આગળ ગયો, અને કાન ધરી સાંભળવા લાગો. તેણીને સ્વચ્છ, એકરોશના જેવા ઝીણો અવાજ તેના કાનમાં આવ્યો ખીસાવ લાગ્યો, અને ઘણીજ આતુરતાથી તેણે દરેક બોલ સાંભળ

બધે; તેણી પોતાની નાની તવરીખ કહી સંભળાવતી હતી. તેણી કેવી રીતે બચપણથી અદરાઈ હતી, અને તેણીના અદરાયણો આવંદ ગરજ પામ્યા હતાં, તેનાં ગરજ પછી કેટલાં માંમાં તેણીને માટે બહારથી આવ્યાં હતાં, અને કેવી રીતે તે સપ્તજાને તેણીના બાપે ના પાડ્યાં હતાં, પણ ત્યારે ખાન કે જેનું કુટુંબ તેઓની પરાક્રમમાં રહેતું હતું, અને જે માર્કસિયરથી દેશત અને પદવી લઈ આવ્યા હતાં, તેણે તેણીની જીવનસરતી જોઈ તેણી સાથે પરજીવાની માંગણી કરી, ત્યારે તે કેવી રીતે તેનાં મા બાપે ક્યુલ કરી હતી. પછી તેણીએ પોતાનાં લગન કેટલા બધા પૈસા ખર્ચ્યા હતા, કેટલું મોડું સાવન તેઓનાં લગન પર એકઠું મળ્યું હતું, કેવાં કીમતી કપડાં અને પરજીવ તેણીને આપવામાં આવ્યાં હતાં, અને કેવી રીતે તે તેણીને હમણા નવું દેશ કે ભ્યાં તે ચલતી પદવીના સરદાર અને બરા દીપ્તીની મોકરીમાં હતાં ત્યાં લઈ જતા હતા. આ સમય તેણીએ એક છોકરીના જેવા ખુશ મીઠાવળથી કહી સંભળાવ્યું, પણ ફરીથી છેલ્લે તેણીએ એક નીસાસો નાખ્યો.

“સુખી દોષન અને પદવી છતાં તેણી કુઝી છે,” કાસને વીચાર કર્યો.

પછી તેણે પોતાની માને બોલતાં સાંભળી, “પણ ખાનમ, તું નીસાસો શું કામ નાખે છે? તુંને તો જેનું જોઈએ તેનું સુખ મળ્યું છે.”

“હા મા.” તેણીએ જવાબ દીધો. “હું કોઈ વખત નીસાસો નાંખું છું ખરી. હું માઈ ધર, મારી બેગો, બાપ, મા, અને પછી સહીએને મુકીને આવી છું, અને ભ્યાં હું એક પછી જન્મને જોવાખતી નથી, ભ્યાં જાઉં છું. અને નવી સહી-જો કરવાની છે, નવા વીચારો મનમાં લાવવાના છે, અને નવા દેશો જોવાના છે, અને તોપણ ત્યારે હું મારા ગયલા વખત માટે, અથવા તો ખરું કહું તો બનીને માટે બજાપિ કહું છું, ત્યારે તમે કેવી રીતે અત્યવજન થઈ શકો છો.”

“અણ તને સુખી રાખે.” તે ઘરડી સ્ત્રી બેઠી, અને કાસને પોતાની માને ખાનમને જોવાપણા લઈ તેણીની આજ્ઞા બતાવતાં સાંભળી.

“તું સુખીજ થશે.” કાસમની મા બોલી. “મારાં પોતાનાં મનની શાંતી માટે તારો મીઠાન ધણેા ખુશ છે—તું ધણીજ જીવનસરતી છે, અને તારો ધણી તારી ઉપર ખાર કેરો. અજ્ઞાની મેહેરખાંતીથી તારે ઘર તારા જેવાં જીવનસરતી છોકરાં થશે, અને તે માટે તું નીસાસો ના નાખ, અને વીચાર કર કે, તારે માટે કેપઈની રીતે કેટું વગળતું બનીવ છે. તારો ધણી જન્માં છે, અને તે. તુંને ચાહે છે—ને માટે તો મારી ખાંતીજ છે, કારણ કે મેં હમણાંજ તેની સાથે વાત કરી હતી.”

“તેની સાથે ?”
“હા, તેનીજ સાથે, થોડાક વખત આગમય તે તારી ખાન પુછ્યાં આવી આવ્યા હતા, અને તેણે ધણીજ માંખાજી-પણાંથી મારી સાથે વાત કરી હતી; જીવન, પૈસાદાર અને

સરદાર, હા! મારી બેઠી તું ધણી નસીવવાલી છે.”

“પણ તે કોઈ જવાન નથી.” તેણીએ બોળાપણાંથી કહ્યું. કાસમની ખાની હતી કે, તેણી દમગીરી બરેલા અવાજે બોલી હતી.

“આજ ત્યારે,” તે ઘરડી સ્ત્રી બેઠી, “જમ દરેક સ્ત્રીએ પોતાના ધણી તરફ માનની નજરથી જોતું જોઈએ, તેમ તું પણ કરને. પણ હવે બસ; હવે તે ખાધું, તું સુંઈ જા, અથા તુંને મીઠી ઉધ બજાશે !”

કાસમને હવે વધુ સમજતું નહીં; તેણે થોડાક વખત વીચાર કર્યો. તેનો જીવ બેચેન હતો. તે ઉઠ્યો, ભ્યાં ખાન સુગો હતા તે બોરડામાં ગયો, અને બારણું ઊઘાડી ખુકી દવામાં બહાર ગયો.

[સાંધ્ય છે.]

આતાં.

રાંધવાને લગતું.

જોલાખનું શરબત બનાવવાની રીત—એક ચોર તાન જોલાખનાં કુલની પાંખી લેખને એક વાસણમાં નાખી તેમાં ૧૧૧ જેટ કકળતું પાણી નાખી બાર કલાક સુધી તે કુલની પાંખી-એને તેમાં લોળી રાખીને માણ લેખ અને તે માણેલાં પાણીને ચુલના ઉપર સુકીને, ત્રણ વતન ખાંડ નાખીને શીડો બનાવવા; થંડું થવા બાદ તેને ફરીથી માણી તેમાં ત્રણ આંકડા રેડીકાઈડ સ્પીરીટ આકે વાઈન નાંખીને બાતકીમાં ભરી રાખવું, ત્યારે પીવાની મરજ થવા ત્યારે તેમાંથી થોડું ગરારામાં લઈને થંડું પાણી નાખીને ખીરું.

અનીનાંસનું શરબત—એ રતન ખુશ ખાંડને એક જેટ અનીનાંસના રસમાં નાંખીને ધીમી આંધે કકળતું અને શીડો તૈયાર થાય કે ચુલના પરથી ઉતારીને થંડું પાણી બાતકીમાં ભરવું, અને ત્યારે જેણે ત્યારે પાણી નાખીને ખીરું.

શેક ફલનું શરબત—અરબો દળન શેક ફલને ઊમીઆ વ-વર લુંછને એક વાસણમાં નાખવાં, તથા તે મરમ હોવા તેટલાં તેની ઉપર અરબો અગ્રન કકળતું પાણી ભરવું અને તે થંડું થાયે લાં સુધી કોકો રાખવું, ત્યાર બાદ ખાંડ અથવા મધ નાંખીને પીવામાં લેવું.

દી૦ કે૦ મેક.

પાંકો અંજીરની મેસ—પાંકો રસાલાં અંજીર રત્તક લેવાં, તેની ઊભ-પતળી ઊઠી એક સુપ પલેતમાં સુકવાં, તેને ધમચા-થી કુંદલાં અને સાકર રત્તક નાંખીને અંજીર ભેલવી, જોલાખ અરબું વાઈન અથવા નાખવું, અને આઈસ રત્તક નાં લઈ તેના ઝીણા રસા હરી અંજીર બેસી પાંચ મીનીટ રહેવા દેવું; આઈસ પાંચે એઈએ ખાંડ. પ્રીય ભેઈને, ઉનાલાની મોસમમાં અંજીર-ની મેસ ધણીજ ઉપયોગી થઈ પડે છે.

કેલીબાઈ પાકનંજ પુછવાયાં.

એકાસી—જઈ વગર ખાંડમાં આમલેટમાં ચાવી લાઈનમાં બનાવેા પાંચમી પછી તેને પાંચમી હોલવડું કરી લગતું છે તેને બદલે, બીજા પછી તેને પાંચમી પાણી થઈ કરવું. એમ સમજવું.

અધીપતી.

છાકરીઓને તનની કેળવણીની જરૂર.

પહેલું મથાણું વાંચતાં જ કેટલીક જુના વીચારવાલી બાઈઓને અનુભવથી લાગશે કે, છાકરીઓને કસરત કરવાની શું જરૂર હોય? તેમાં વળી કેટલીક ક્રોધાઈ પૂછે- 'ઓ! તો પોતાના રાગતા સુખ્ય બોલશે કે 'વરી મુખાં લખતાં લખતાં ચરી ઝી-આં' પણ હમે ધારણે છીએ કે, જે બાઈ ઝા સમગ્રુ દશે તેઓ એવો વીચાર નહીં કરશે. કસરત કરવાની જરૂર દરેક માણસને હોય છે, પછી તે સ્ત્રી હોય કે પુરુષ હોય, જ્યોત્સના હોય કે જવાન. છાકરીઓને કસરત કરાવવાની જરૂર દેશી-ઓની નજરમાં, કુખ્ય કરી પારસીઓની નજરમાં હમણાજ બરાબર આવી છે; પણ છાકરીઓને તનની કેળવણી આપવાને તેઓ વીચાર કરતા નથી. એવું સમજાવવામાં આવે છે કે, છાકરીઓ અથવા સ્ત્રીઓ જાતે નાચુક છે માટે તેમનાથી કસરત યઈ શકે નહીં. એવો પણ વીચાર છે કે સ્ત્રીઓને અથવા છાકરીઓને કસરત કરાવવાની દલીલ પણ જરૂર નથી, કારણ કે તેઓ લગઈમાં જવાનીઓ નથી, કે કુસતી રમવા ઉતરવાની નથી. એ ખરું છે કે, હાલની સ્ત્રીઓ લગઈ કરતા કે કુસતીમાં ઉતરવાની નથી, પણ કસરતની અવગણ એટલી જ નથી, કે તેથી માણસ લગઈ કરવાને કે કુસતી રમવાને શક્તિવાન થાય. છાકરીઓને કસરત કરાવવાથી તેમના હકમાં ઘણા મોટા ફાયદા થાય છે. તેમનાં શરીરનો બાંધ મજબુત થાય છે, અને તેથી તેમનો દેખાવ શોભીતો થાય છે, તંદરોસ્તી મુશ્કે છે અને ઘણાખરાં કુખ્ય દરદોષી મોઝામાં રહે છે. વળી તેથી વધારે ફાયદો એ થાય છે કે, તેમની ઓછાદ પણ મજબુત અને તંદરોસ્ત નીવડે છે. કસરત કરવાથી સ્ત્રીઓને મહાભારત ફાયદા થાય છે. આંતર પૈસાવાલી સ્ત્રીઓ એ જ જાતના ફાયદાને ઉત્તરવીથી શોધે છે; પણ તે તેમનાં મોઝાં આગળ પડેલાં. તેમને દેખાતા નથી; અને ગરીબ સ્ત્રીઓને ચંચળ, મજબુત અને સુખાકારી બનેલી બેઠીને તેમની અદેખાઈ કરે છે અને અચરતથી પુછે છે કે, "એઓ આનું ગરીમકું" ખાય છે. બોધપર સુધી પોતાનો વખત પસાર કરે છે, વરસાદમાં બીનાય છે, ટાટમાં ફરે છે, અને તે છતાં આંતર સારી સુખાકારી કેમ મોગર છે? એમાં તેથી બાઈઓને અનુભવ ધરાવું. કારણ એટલું જ છે કે તેઓ હમેશાં સ્વાદહાર બોલાક ખાય છે, તરેહવાર કપડાં પહેરે છે, શોભામાં અને નરમ બીજાંબંધર સુવે છે અને કંઈ મેહનત કરતાં નથી અથવા પોતાનાં તનને કેળવણી આપતાં નથી. એટલા માટે દેશી સ્ત્રીઓએ, આગળ કરી પારસી સ્ત્રીઓએ જાણવું કે, તેમની

છાકરીઓને કસરત કરાવવાની બારે જરૂર છે. જે બાપડાંઓને નીચ કસરત કરવાને ખુદરો પેદા કીધાં છે, એટલે મેહનત કરી પોતાનું સુખવાન કરવાને જ પેદા કીધાં છે, તેમને એવી બધામણ કરતાં નથી, પણ જેમની ઉપર ખુદરો મેહર કરી છે, અને જેઓને એવી મેહનત કરવાની અમન નથી, તેઓએ કસરત કરવી ઘટે છે. પારસીનાં મોઝાં ઘરો આગળ હમેશાં રોજ દાઢરની ગાડી અને ટેમકપર જાયુકની દવાની શી-ડીઓ નજરે પડવાની. ધરખાની ઝોરોતો હમેશાં અરધી માંદી અને અરધી સાદજ દેખાય છે. તેણીઓ સાદજ દેખાતી હોય, તોપણ તેણીઓ એમ નહીં કહેશે કે તેમને દાઢરની જરૂર નથી, અથવા તેણીઓને બેઠીને દાઢર એમ નહીં કહેશે કે એઓને દવાની જરૂર નથી. એવી હાલતમાં તેઓ સદા દહાડા કઠોડે છે, સદા કુખી થાય છે અને પૈસા વેરે છે. આ સમયે આપણે જો છાકરીઓને કસરત કરાવવામાં આવે તો નીકળી જાય. આગેએ આગળ કહ્યું છે, બારી બોરાક વગેરે સાંધણે પણ તંદરોસ્તી નીખાડનાર છે, પણ તેથી ને ઘડતી કસરત હોય તો કંઈ રીતે તુકશાન કરતાં નથી. તેટલા માટે તેથી બાઈઓને તેવાં સાંધણોથી દુર રહેવાને અલગમતી બનાવમણ આગે કરતાં નથી, પણ એટલું જ કહેવું છીએ કે, તેવા બોરાક સાથે તેવી કસરત પણ કરવી.

દરે છાકરીઓને કેવી રીતની કસરત આપવી એ સમાજ પુણે સમાજી છે, કારણ કે જેવી કસરતો મરદો કરે છે તેવી ઓસ્તોને માટે નથી. તેમને માટે કેટલીક જુદી જ કસરતો છે. આમરું, દોડરું, કુડરું અને ઘોડાપર સવારી કરવી, હાથ પગને તરેહવાર રીતે મરડવા, ઝોળી દેરવવી, એ સમયે છાકરીઓને સાવકની કસરત છે. એ સમયે કસરતો પુરો-પયન સ્ત્રીઓ તો, આસમાસ વગર કસરત કરવે રોજ કરે છે. દેશી સ્ત્રીઓમાં કે છાકરીઓમાં, માઠાં બાળેએ એવો કશો ચાલ ન હોવાથી, આવી કસરતો રોજ કરવાને તેમને તક મળતી નથી. હાથને તરેહવાર રીતે વાળવાની વળી નણ રીત આવે છે. એક, અમથા ખાલી હાથ વાળવાની જ, હાથમાં લોખંડનાં વજન થઈ વાળવા અને ત્રીજી, હાથમાં એ મા નણ કુટ લાંબી લાકડી લઈ વાળવા. એ ત્રણ રીતો પણ છાકરીઓને લાગકની અને જરૂરની છે. આ સમયે કસરતો છાકરીઓને દરેક મા બાપોએ કરાવવી બેઠી છે. ને કે મુખ્ય-ઈમાં હાલની છાકરીઓની રુકોમાં માત્ર એવી 'એક કે બેજ રુકો છે, કે જ્યાં મનની કેળવણી સાથે તનની કેળવણી પણ આપવામાં આવે છે.' બાકીની ઘણી રુકોમાં એ બાબતની ખામી એટલે સુધીની છે કે રમનાં વખતમાં પણ છાકરીઓને રમવાની મના કરવામાં આવે છે. એવો ચાલ છાકરીઓની તંદરોસ્તીમાં ઘણો મેરડાયદો કરે છે. એવી કસરતની છીત હવે નીકળી જાય બેઠી છે. મા બાપો સમજને પોતાની છાકરીઓને કસરત કરાવવા શોધે તેની આગમથ તે વાતની આગેવાની છાકરીઓની નીશાળના આગેવાનો અને કોચબાઈઓએ ઉકારી લેવી બેઠી છે.

પ્રીસ લઈએ એટલું પુનેગર.

અને કેટલાક કલાકો સુધીક આ પ્રમાણે બગાડો કરતી હતી. આ વેળા "ફોકલન્ટ" નામના એક ફ્રેન્ચમેને એક નવી જાતનું આંધળાં માણસોને લખવા મારેલું એક વંચ બનાવ્યું, કે જેણે મીસ ગ્રીસવોર્થનું મન ઘણું રોકવાથી તેણી પોતાનું દુઃખ ભુલવા લાગી. આ લખવાના સાંવાથી તેણી એક જુવાન આંધળા માણસ નામે વીલીયમ હેન્ડ્રસ લેવી કે જે થોડુંકે થયું આંધળાંઓની નીશાનની શીક્ષક સાથ પરણ્યો હતો, તેની સાથે કાગળ પત્રનો વેહેવાર ચલાવવા લાગી. લેવી મીસ ગ્રીસવોર્થની આંધળાં માણસોનાં ભણાં મારેની દરેક ચોળાઓમાં આવતારતા અને જુસ્સાથી ભાગ લેવા લાગ્યો. પણ બીજાઓની દોસ્તી કરતાં મીસ બેથરસ્ટ કે જેણી સર જેમ્સ બેથરસ્ટની બેટી હતી, તેણીની દોસ્તી થણી ઉપોગી થઈ પડી. આ બાંધુ સ્ત્રીઓને હાંવી ફેળવણી આપી દુન્યામાં ઉપોગી થઈ પડે તેવાં સાંધણો ખુશાં સુકવાનાં કામમાં ભારે આવતારતાથી ભાગ લેતી હતી. એક સ્ત્રી જે પરણેલી ન હોય તો દુન્યામાં તેણી કાંઈ પણ રીતે ઉપોગી થાય નહી, એવી જાતના હલકા વીચારોની સામે હંમેશા તેણી લડત ચલાવતી હતી. આ બધી બાબતો મદદથી તે આંધળી છોકરીએ બીજાઓનાં ભણાંને માટે કામ કરવાને વધારે ઉત્કટ પડી, અને પોતાનાં જ જેવાં કમનસીબ સ્ત્રીઓ અને પુરુષોને પોતાની છાંડણીને અને એવો સારો ઉપોગ કરવાને મદદ કરવા લાગી.

આ વેળાએ આંધળાંઓ માટે કાંઈ જાણ કરવામાં આવ્યું ન હતું. ગરીબ આંધળાંઓ બીજા મોગત હતા, ન્યારે સારી સ્ત્રીતીથાળા તેમની છાંડણી તદન નીરહાંચોગી સમજતા હતા; અને ઘણાકો ખુદરતી રીતે વીચારતા કે "બોહા એવા માણસને છવાડવા કરતાં પોતા તરફ બોલાવી લે તો વધારે સારું." આ વેળા જે ખાતાની વધારે અગત્ય હતી તે એ કે, મોઢાં પહેળે જેઓએ પોતાની આંખો બોહી હોય તેઓને પોતપોતાનું ગુજરાણ કરવાને કાંઈ પણ હુલસે લીધાવવાની હતી, અને આ માટેજ મીસ ગ્રીસવોર્થ મેહનત કરતી હતી. તેણીએ પેહેલી શરૂઆત મીસ બીચરન દુક દુકમાં કરી; પેહેલાં એક નાલું બેંચરે જુવન કીમતે ભાડે લીધું, કે ન્યાં "લેવી" તેમજ એક આંધળા સુધારે તેણીને ઘણી મદદ કરી. આ બેંચરમાં આંધળા માણસોએ પોતાનાં ઘેરમાં બનાવેલી આંખે જેવી કે સાદરીઓ, ટાપરીઓ, કસી ઈલાદી ભરવામાં આવતાં હતાં. પણ થોડુંકેમાં જ અહીંથી ખાલી કરી બીજા મોટી જગ્યા પર જવાની ફરજ પડી, અને સંધ્યા પછી, કામ ઘણું આપ્યાના સમયથી બીજી એક ઘેર લેવું પડ્યું. આ નીજે બજારમાં વેચવામાં આવતી, અને તેઓની બનાવટ બીજા દુકાને માંહેલી નીજે કરતાં વધારે સારી હતી. આ કામે આંધળાંઓને શીખવવાનું કાંઈ સહેલું હતું નહી. 'લેવી' ને તેમજ મીસ ગ્રીસવોર્થને પુરકણ જેવેમતે બેંચર પડતી હતી, અને કેટલાક લોકો જેઓ એટલા ઘણામાં પોતાનું ગુજરાણ કરી શકતા ન હતા, તેઓને પોતાની માંડના પેસા તેણી આંખની હતી. મીસ ગ્રીસવોર્થનાં આ ખાતામાં દરેક નીજ આંધળા માણસોનીજ થતી હતી, જે માટે 'લેવી' ઘણી મગરૂરી થતો હતો. તેની મદદ ઘણી અચૂલ હતી, અને

તેની લીમ્બત અને મેહનતની ઘણી તારીફ થતી હતી.

જે કામ મીસ ગ્રીસવોર્થે શરૂ કર્યું હતું તે આસે આસે ફેટહમંદ થતું ચાલ્યું, તેની એક મંડળી આપણું મહારાણીના આસસ હેઠળ ઉભી કરવામાં આવી, તેને ઉભી કરનાર જે કે હવે નાદરસ્ત તથીવતને લીધે ભાગ લેવાને શક્તીવાન હતી નહી, તેપણુ તેને પાસે એવો મજબુત નાખ્યો હતો કે બીજાઓ સેદવાઈથી આગળ ચલાવી શકતાં હતાં. લંડનમાં સૌથી ઉપયોગી ખાતાંઓ માંહેલી આ એક આંધળાં માણસોની શાળા છે, કે ન્યાં તેઓની લાખકાત પ્રમાણે તેઓને હુલસે આપવામાં આવે છે, અને ગરીબ બીચારા આંધળાંઓ પોતાના ગુજરાણ જેટલું કમાઈ ખાય છે. કેટલાંક સ્ત્રી અને પુરુષોને તે ખાતામાં જે ઘણું સુધી કામ કર્યું હોય તો ખુશામાં પેનશન વડીક મળે છે. મીસ ગ્રીસવોર્થની તદ્દરેસતી હંમેશા નાજુક હતી. ૧૮૭૨ પછી તેણી તદન ખાટલે પડી, અને ઘણુંકે દુઃખ અતી ધીર-બધી ખમ્યા પછી ૧૮૮૫ માં તેણી મરણ પામી.

ભ ૨ વા-ગુ થ વા વી શો.

મહરુષો માટે રેશમી "નેક ટાઇ."

"બીમ" ના મેકરનું બધું રંગનું સુધવાનું રેશમ ચાર આ-ઉસ, અને નંબર ૧૩ વાંકા લોહાંના સુધવાની નેડી ૧ લેવો. સુધવાપર ૫૭ ટાંકા લેવો અને પેહેલી દાર સાદી ગુચી જાઓ દરેક દારતો પેહેલા ટાંકો શુધવા વગરતે રેડવી કઢારો. તરોહની પેહેલી હાર-સાત ટાંકા સાદો બખ્ખો, ત્રણ ટાંકા જિયો બખ્ખો, એમ આખી દાર ગુચી જાઓ. નાકે સાત ટાંકા સાદો બખ્ખો ગુચી દાર પુરી કરવી. બીજી હાર-સાત ટાંકા જિયો બખ્ખો, ત્રણ ટાંકા સાદો બખ્ખો, એમ આખી દાર ગુચી, નાકે સાત ટાંકા જિયો બખ્ખો ગુચી દાર પુરી કરવી. ત્રીજી હાર-સાત ટાંકા સાદો બખ્ખો, ત્રણ ટાંકા જિયો બખ્ખો, એમ આખી દાર ગુચી, છેડે સાત ટાંકા સાદો બખ્ખો ગુચી દાર પુરી કરવી. ચોથી હાર-સાદો બખ્ખો. પાંચમી હાર-બે ટાંકા સાદો બખ્ખો,* ત્રણ ટાંકા જિયો બખ્ખો, સાત ટાંકા સાદો બખ્ખો,* અહીંથી પાછું ગુચી જાઓ, નાકે ત્રણ ટાંકા જિયો બખ્ખો, અને બે ટાંકા સાદો બખ્ખો લઈ દાર પુરી કરવી. છઠી હાર-બે ટાંકા જિયો બખ્ખો,* ત્રણ ટાંકા સાદો બખ્ખો, સાત ટાંકા જિયો બખ્ખો,* અહીંથી પાછું ગુચી, અને છેલ્લે ત્રણ ટાંકા સાદો બખ્ખો, અને બે ટાંકા જિયો બખ્ખો ગુચી દાર પુરી કરો. સાતમી હાર-બે ટાંકા સાદો બખ્ખો,* ત્રણ ટાંકા જિયો બખ્ખો, સાત ટાંકા સાદો બખ્ખો,* અહીંથી પાછું ગુચી અને છેલ્લે ત્રણ ટાંકા જિયો બખ્ખો અને બે ટાંકા સાદો બખ્ખો. આઠમી હાર-સાદો બખ્ખો. હવે પેહેલી હારથી પાછું શરૂ કરી ઉપતી રીત પ્રમાણે જેટલી લખાઈ જેટલી હોય તેટલી ગુચી; પછી ગુચવાનું બંધ કરો. રેશમના હડી ઉચના દરકા કાપી બને છેડાપર સાંકડી કાઢાર (Fringes) કરો. ગુચવા ટાંકા માંહેલા દરેક નીજ ટાંકામાં કાપેલાં રેશમના બે,

કટકા લઈ ગાંઠ મારો. આ પછી આસરે પા ઈંચ નીચે દરેક
“પ્રાંજ” માંથી બન્ને તાર લઈ સાથે ગાંઠ મારી જવો.

ખાનુઓ માટે ગુંથેલી ઉનની ઈમાર.

ગમે તે રંગનું ઉન તથા નંબર ૧૦ વાકા ગુંથવાના સુઈમાં
લેવા. દરેક પાળને નીચેથી શરૂ કરી જુદો જુદો ગુંથવો.
સુઈપાપર ૧૦૮ ટાંકા લેવા અને ત્રણ ટાંકા સાથે બપ્પો,
ત્રણ ટાંકા બાંધો બપ્પો, એ પ્રમાણે ૨૬ હાર ગુંથવી. ત્યાર
બાદ ૧૨ હાર સાદા બપ્પાની ગુંથવી. ૩૬ મી હાર-એ ટાંકા
સાદા બપ્પો, ત્રીજા ટાંકાની નીચે જે ઉનનો ટાંકા
પડેલો છે તે બાંધી સાદો ગુંથવો. આથી એક ટાંકા વધશે.
ત્યાર પછી છેલ્લા બે ટાંકા શીવાય આખી હાર સાદા બપ્પાની
ગુંથી જતી, પાછો ઉપર પ્રમાણે એક ટાંકા વધારવો અને છેલ્લા
બે ટાંકા સાદા ગુંથવા. હવે ત્રણ હાર સાદા બપ્પાની ગુંથવી.
ત્યાં સુધી ૧૪ ઈંચ જેટલો લાંબો કટકા ગુંથાય ત્યાં સુધી
છેલી ચાર હાર ફરીથી અને ફરીથી ગુંથવા કરવી. ત્યાર પછીની
હારમાં સારઆતમાં તેમજ છેડે બે ટાંકામાંથી એક ગુંથી ટાંકા
ઝોઢા કરતાં જવું. (જેમ ઉપથી હારમાં બે ટાંકા વધારવા
હતા તેમ આ હારમાંથી બે ટાંકા ઝોઢા થશે.) દરેક ચોથી
હારે એ પ્રમાણે બન્ને ટાંકા ધરાડવા અને ધરાડેલા ટાંકાઓ
કટકા ૧૨ ઈંચ જેટલો લાંબો થાય ત્યાં સુધી એમ ગુંથવું. ત્યાર
પછીની હાર, ૬૦ ટાંકા સાદા બપ્પાના ગુંથવા, ફરીથી પાછો
સાદો બપ્પો ગુંથવો; હવે ૧૨ ટાંકા ગુંથો, ફરીથી પાછું ગુંથો;
એ પ્રમાણે બધી મળી ૧૪ હાર ગુંથો. દરેક વખતે પાંચ પાંચ
ટાંકા ગુંથવા વીના છોડી દેવા; આથી પછવાડેના ભાગ માટે
જોઈતી વધુ લંબાઈ થશે. બે સાડી હાર આખી લંબાઈ સુધી
ગુંથી જવો, પછી પેહેલાં જેમ ત્રણ ટાંકા સાદા અને ત્રણ
બાંધો બપ્પાના ગુંથવા હતા તેમ વીસ હાર ગુંથવી. ત્યારબાદ
સુઈપાપરથી ઉનારી બંધ કરવું. બીજો પાળને પણ બરાબર
એમ માફક ગુંથવો. તત્કાલા લાગતી તે બધી સુધી ટાંકા
વધારવા છે તેટલા ભાગ સુધી જેટલું પાવલ રાખી લેવો, ત્યાર
પછી જેટલે કમરથી તે ૭ ઈંચ નીચે સુધી સાથે જોડી શીથો.
પાળન માટે એક સુઈપાની કીનારી નીચે પ્રમાણે ગુંથવી.
પેહલી હારના એક ટાંકામાં આંટા વગર એક ટાંકો, બે સાં-
કરી, બે ટાંકા છોડી ત્રીજામાં આંટા વગર એક, એમ આખો
ધોરવો ગુંથી જવો. બીજી ધોરવો-બે સાંકરીના આંચામાં
આંટા લઈ એક ટાંકો, બે સાંકરી, પાછો તેજ આંચામાં આંટા
લઈ એક ટાંકો બે સાંકરી, એમ આખો ધોરવો પુરો કરવો.
ત્રીજી ધોરવો-છેલ્લા ધોરવાના બે આંટાવાલા ટાંકાની વચમાં
આંટા વગર એક ટાંકો, ત્રણ સાંકરી બે સાંકરીના આંચામાં
આંટા લઈ એક; પાંચ સાંકરી, આંટા વગર પાંચ ટાંકા, દરેક
ટાંકા છેલ્લા ગુંથેલા આંટાવાલા ટાંકામાં ગુંથવો, ત્રણ સાંકરી,
એ પ્રમાણે આખો ધોરવો પુરો કરવો. ઉપથી કીનારી જે
પસંદ ન આવે તો બીજી કોઈ પણ કીનારી અને રાખવામાં
ઉપર ગુંથેલો તો આડશે. આ ઈન્સરપર કપડાંને એક લેંકો
શીથી લેવો.

શી થીન ફ. પાટક.

પ્રીન્સેસ ઈલીઝાબેથ ઓફ હંગેરી.

પ્રીન્સેસ ઈલીઝાબેથ ઓફ હંગેરી તાં ૧૪મી
માસ ૧૬૨૦ ના સાક્ષમાં જન્મી હતી.

પ્રીન્સેસ બાપ્તિસ્મ, પતણી તથા અતીરથ
પુનમુરત હતી તેણી ૧૬૪૨ ના વરસમાં
લુઈસ આંકા સાથે પરણી હતી. તેણી
પૈસાવાલા હોવા છતાં સદા મરીઓ તરફ
માયાગુ રહેતી હતી. પ્રીન્સેસ ઈલીઝાબેથ
ધણી માવાઓ બન્યુંતી હતી. તેણી મોટા-
ઈને ધીકારતી હતી. ઈલીઝાબેથે ધણું મુખ
લાંબો વખત જોયું નહીં. તેણીને બેરથાર સગન પછી ત્રણ
વરસ રહીને મરણ પામ્યા હતા, અને પોતાની સર્વે દોષત તથા
બગીચે ઈલીઝાબેથને આખી ગયો હતો.

પ્રીન્સેસ ઈલીઝાબેથે બરથારનાં મરણ પછી સર્વે મોજ
રોખ તણ દીધી, અને ગમગીન રહેવા લાગી. તેણી પોતાનો
વખત મરીજ લોકોની બરદાસ્ત કરવામાં કદાચતી હતી.

આખી માયાગુ હોવાથી સર્વે બાદશાહી કુટુંબ તથા બી-
જાં યોગે તેણીની તરફ માનની નજરે જોતાં હતાં. પ્રીન્સેસ
ઈલીઝાબેથે ધણું વરસ દરદીગોની માવજત કરીને તાં ૧૬
મી મારચ ૧૬૨૨ ના સાક્ષમાં મરણ પામી હતી.

તેણીનાં મરણથી મરીજ લોકો ધણું નારીવાસ તથા દસ-
ગીર થયાં હતાં.

પ્રીન્સેસ ઈલીઝાબેથ મરતી વખતે થોડી શીખામણો લખી
ગઈ હતી, તે નીચે રજૂ કર્યે છોયે:—

૧. મરીમી તરફ સદા માયાગુ રહેવો.
૨. ખુદ મન અને સખી હાથ રાખતાં રહેવો, કે જ્યાં જ-
ઓ ત્યાં તેમને આદરવાતી બોલાવો.
૩. સર્વે સાથે સલાદ સંપન્ન રહેવો.
૪. કોઈ સાથે તોછડાઈથી બોલતાં ના.
૫. તમારાં દુશ્મનો હોય તેમને પણ માન આપતાં રહેવો.
૬. ધણી સાથે સદા માયાગુ રહેવો.
૭. રૂઢી ચાલચલણ રાખતાં રહેવો.
૮. મરીમીને બહોસો આપવો.
૯. તવરોગની સુરામત કરતાં ના.
૧૦. ધણી તરફ ફરજ બજાવતાં રહેવો.
૧૧. મોટાઈને ખરાં દીલથી ધીકારવો.
૧૨. કોઈની હદી સુરામત કરતાં ના.
૧૩. મરીમીને દુશ્મકારી કદાચતી ના.
૧૪. માયાગુ સ્વસાવથી સર્વે સાથે વસવો.
૧૫. તંદરેસીને સારૂ મેદેવત કરતાં રહેવો.
૧૬. કોઈ સાથે વગર કારણે મારતાં ના.
૧૭. પાંક વગર કોઈ ૫૨.૨૫ રાખવો નહી.
૧૮. સંકળની વેગા ધીરજ રાખતાં રહેવો.
૧૯. દુશ્મનો સાથે દીમતથી હલવો.
૨૦. વગર વીચારે હદી બોલતાં ના, વીચારીને બોલવો.

નવાજખાઈ અરદેશર રોક.

“સનખીમ” નામની આગબોટમાં એક સફર.

પ્રકરણ ૧૫ થું.—“તાહોતી” થી સેન્ડવીચ આપલું ક.

શુકરવાર, તા. ૨૨ મી ડીસેમ્બર—હમે તારીતીથી ૮ મી તારીખનાં નીક-
લેમાં આપે બપોરે બે વાગે “હીરો” ના આખાનાં લંગર નાખ્યું. હમે ગયે
શુકરવારે ઈન્વેતર (લુખધ રેવા) પાછી પસાર કરી, પણ કામનાં રોકાણને
લીધે ગઈ વખતની માફક ફાપર નેપચુન હયુને સુસાકાત આપી રાક્યો
નહી. સફારનાં તુટક ધોવાની, અને સાંજના સીપાઈની માફક પડપમ
પેદરી કુચ કરવાની કસર છોડ્યાંએને ખસ થતી હતી.

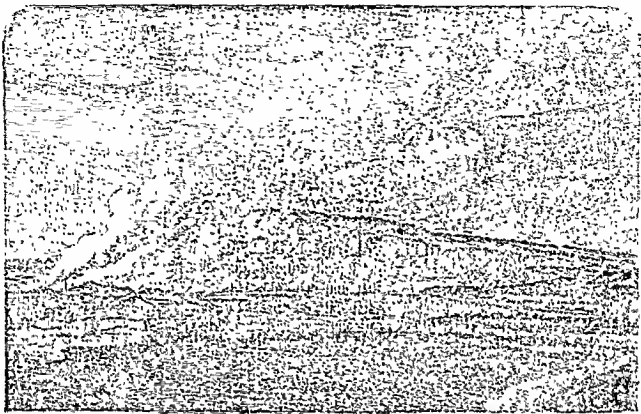
હમે ત્રણ વાગેને ઉતરખાં, અને પેહેલાં મી. કોનવેને ત્યાં કાલે “કા-
લેઈઆ” નો બજારો પહાડ નેવા નવાની ગોઠવણ કરવા મળ્યાં. મી. કો-
નવેએ તુરન ઘોડેસવારો મોકલી રસ્તાપર અગેલાં પોહોંચનાઓમાં કહે-
વાડયું અને બીએ સમજા બહોજસ્ત કર્યો. હવે હમે શેઠર નેવા આસતાં
નીકયાં. હું કોઈ કોઈ જગ્યાએ ભયારે રજ્યામણો દેખાવ નેવા જાબો
રહેતી, ભારે એક એક છોકરી આવી મારાં ગળાંમાં કુલનો હાર પેઢાવી
નાહસી જતી હતી; છઠ્ઠે તો મારાં ગળાંમાં ભાર તેર જુદી જુદી જાનના
પોશા નાના હાલો થયા, અને મને ઘણી ગરમી પડવા લાગી, પણ મેં
કહાડી નહી નાખ્યા, કે એ શોહાનાં મનમાં જોઈ આવે. હમે સ્ત્રીમર
ઉપર પાછાં આપ્યાં તેટલા વખતમાં અંધાઈઠોડયું. “સનખીમ” ઉપરથી
હમણે તારાંએથી બરાઈ ગપલું આકાશ, ઉગતો ચંદ્ર, અને બજાના પાદ-
અંથી એક બાજુનો આસમાનનો ભાગ હાસ થપ્તો, એ સમજો દેખાવ
અજલ રજ્યામણો લાગતો હતો.

સનીવાર, તા. ૨૩ મી ડીસેમ્બર—હમે નાસતો ખાઈ કીનારા ઉપર જઈ
સાગરના પાને ઘોડેસવાર થઈ નીકળ્યાં. દસ માઈલ બજારી તકમાં પસાર
કરી હમે એક જગ્યામાં દાખલ થયાં, જેમાં પાંચ માઈલ ચાસી હમે
ફરીથી ખુલ્લી જગ્યા આપ્યાં. તકડું સખત પડ્યું હતું અને અચાર નવાર વરસાદનાં જોરમાં અપડાં આવવાથી હમે તદન
બીનાઈ જતાં. હમે “લેલકેનો હાડક” (ખજા પાડઠ આગળનું ઘર) ઉપર જતા હમારી સુસાદરી પાછી શર કાપી. દેખાવ ઘણોજ
સુંદર લાગતો હતો, ચંદ્ર વાદળાંથી ઢંકાઈ ગયેલા હતા, પણ દુરનો જગતો પહાડ આજુબાજુના દેખાવને રોશની આપતો
હતો; થોડાક વખતમાં ચંદ્ર વાદળાંમાંથી બહાર નીકળ્યો, અને આ ઉપર પડેલાં વરસાદનાં ટીપાં આખા કીડાની માફક
ચમકવા લાગ્યાં. હમે દહા સુધી નહી પુગવાના સખજથી હવે તદન અધીરાં થયાં, અને એક હસસુખો અવાજ સાંભળી
ખુશી થયાં. હમારી સામે “લેલકેનો હાડક” ના ઘણી મી. કોન આવવા હતા. મોડું થયલું હોવાથી અને દહા સુધી હમે
ત્યાં નહી પુગવાથી તેવજ હમારી શોધમાં નીકળ્યા હતા.

અડીમાંથી બહાર નીકળ્યા પછી હમે બજારો પહાડ જોધો. વચમાં એક કરો વહે તેમ જવાણાસુખીમાંથી નીકળતો
હતો ઓગળેશો રસ પહેળો હતો, અને અડી તડી અતલ તથા ધુખાડો દેખાતો હતો. હમે પેહેલો આ દેખાવ જોતાં
નાસીપાસ થયાં, કારણ કે હમે એકદમ જવાણાસુખી નેવાની આશા રાખી હતી, પણ હજી તો નહું બજારું મોહડું, તથા
બજારો અથવા આગેનો સરોવર નેવાનો હતો. વીસ મીનીટમાં હમે “લેલકેનો હાડક” આગળ આવી પોહોંચ્યાં. રાત
પડી તેમ જવાણાસુખીની બાજુનો દેખાવ વધારે બપકાદાર યતો ગયો; ખાસે એરડો તેજ બાજુ ઉપર હતો, તેથી મેં સુંદર,
ન્યાં સુધી મને ઊંધ નહી આપી ત્યાં સુધી એ દેખાવ નેવા કાપી.

રનીવાર, તા. ૨૪ મી ડીસેમ્બર—હમે સફારના પેઢ્યાં “સમરર બેકસ” નેવા મળ્યાં, બ્યાંથી બીકારી કાચ નેવા કટકા
એકા કરતાં હમે હમારાં જુદા તથા હાવનાં જોનાં દેટલીક જગ્યાએથી જાળી નાખ્યાં. એ કટકાએની શોભા કચક્યા પછી
થોડા વખતમાં હવા લાગવાથી જતી રહેતી હતી; તેથી છઠ્ઠે ભયારે હયુને કેટલાક સારી જાનના કટકાઓ મળ્યા, ભયારે હમે
તેને તુરન રૂમાં સુધી કાગળમાં વીડાળી બાટલીમાં ચુક્યા. હમે પાછાં હોટલમાં મળ્યા ભયારે ત્યાં એક બીન ચંદરચ આવેલા

હતા, જેવણે હમારી સાથે બળતા પાદાડ ઉપર આવવા મામવાથી હમે સર્વે મળી આડ માણસો, તથા સામન ઊંચકનાર માણસો અને બે ભાખ્યાઓ લઈ નીકળ્યાં.

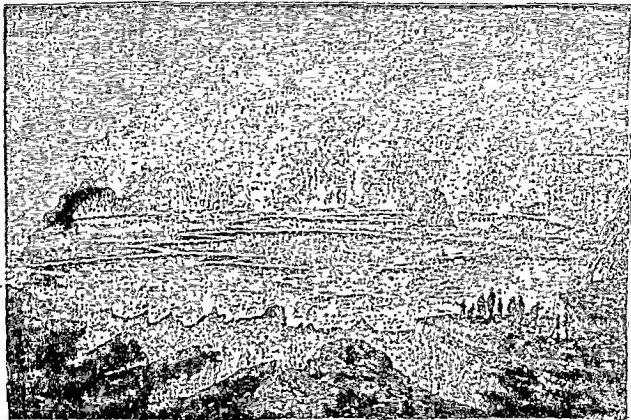

૧૩-ખીલોઈઆના બળતા પાદાડનું મુખ.

સર્વેથી પહેલાં હમે એક ૩૦૦ ફીટ જિની ટેકડી ઉપરથી નીકળ્યાં. ઉતરાણ કોઈ કોઈ જગ્યાથી એકદમ ઝેરી રીધી આવે છે કે કેટલીક જગ્યાએ તો લાકડાંનાં વાડાં ડીકાં પગાંથી કરી યુકતમાં આપ્યાં હતાં. એ ઉતરાણ કે જગ્યામાં ધુપીમાંથી નીકળેલા રસ જમીન ઉપર ટપો ધઈ બંધાયો હતો તે ઉપર આપ્યાં. આ રસ તરેહવાર આકારમાં બંધાઈ એકઠો થયો હતો, અને વાડાનાં ત્યારે અવાર નવાર ભાગી જતો હતો. જેમ હમે આગળ ચાલ્યાં તેમ તે રસ વધારે ઉભો થવા લાગ્યો અને જે પછેળ નીકળતી તે દમમાં લેતાં હોયને ધણી ખરાબ લાગી. છેલ્લે સરવાલે બળતાં મુખની નીચે આવી તેની બહારની બીલ ઉપર ચઢકાવતું રાકે કીધું. ધણીએક વખત પગની હેડેથી ચોક્કસ કટકાઓ ભાગી જતા, અને યુગલાતી નાખે તેવા ધુમરાં એકદમ નીકળતો. પણ હમે ઉપર જવામાં ફતેહમંદ નીવડ્યાં અને મેં ત્યારે એવો દેખાવ જોયો, કે હું ખોડી અંધવા લીલી રાહી નહીં, પણ કેટલોક વખત સુધી હબી રહી તે નેત્રા કીધું.

અમે એક અણી કે જે હેરનાં બળતાં સરોવર (વચમાં પાણીની માફક રસ અને આગુઆગુ પડાડથી બધ હોવાને લીધે કહેવામાં આવે છે.) થી સો ફીટ ઉપર હતી, ત્યાં ઉભાં રહી જોયું. આ સરોવર નજદીક એક માર્દસ મોટું હતું. જેમ એક તોફાની દરીયાના અવાજને ધાય, તેમ આ લાકડાં લોહી જેવા ગોળાઓ ટેકડી ઉપર અડકતા, અને પાછા ઉછળી એક ધુવારા માફક બધો ગરમ લાકડાં રસ હવામાં ઉડારતા. આ અવસ્થા સરોવર સારો વખત ઉઠતો, અને અંદર પરગોટા ઉગતા હતા. તે સધળું દેહશત ભરેલું મોટું, અને ધણીજ ઉમઘા હતું; પણ કોઈ પણ ખોસો આવ્યા હેખાવતું વર્ણન કરી શકશે નહીં. અમે જે અણી ઉપર ઉભાં હતાં, તે મોંઢની ઉપર એટલી બહાર નીકળેલી હતી કે, અમારી નીચે શું થતું હતું, તે અમે જોઈ શક્યાં નહીં; પણ જે ચીંગારી અને ધુમરાં વારંવાર ઉપર આવતો, અને અમુને પાછળ દહવાની ફરજ પાડતો, તે ઉપરથી અમે જાણ્યું કે, એની નીચે આતશના જગરા ધુવારાઓ ઉડતા હશે. જેમ અમારે પડતું તેમ એ દેખાવ વધારે ભયંકાર થયો. કોઈ કોઈ વખત તો એ સરોવરમાંથી ૭ અથવા ૮ ધુવારાઓ જુદી જુદી બાજુથી ઉડતા, અને તરેહવાર રંગમાં બદલાતા. રંગો છેકે ટાળાથી જુદા બધે સુધી; એકદમ ઘેરા લાકડાંથી આતશમાં, જુદાં રંગાળી, જાંબુસા અને બહુ સુધી; અને ઘેરામાં ઘેરા બસામીથી સુનેરી, પીંજા, અને ખોડામાં ખોડા ઘાસ જેવા પીંજા સુધી બદલાતા હતા. અમે જગરા કરે

જઈ ખાવાની કોશિય કીધી, પણ આ પહે પછ બદલાતા દેખાવમાં અમે ખાઈ શક્યાં નહીં. મને કેટલોક વખત યથો ધણીજ ગરમી પડતી હતી, અને બેચેની લાગતી હતી, અને આંધુઆંધુ ભોંયાથી તેનું કારણ માન્ય પડ્યું; અમે જ્યાં હતાં, તેની બે આંગળ નીચે તરતનો પરોસો ગરમ રસ હતો, અને એક લાકડી સુકી તે તથા એક કાગળનો કટકો તુરત સળગી ઉઠ્યો.

૧૪—જળ તો સરેવર.

એક ઉઠી નગર કરી અમે પાંચાં ફર્યાં. એક વખત જે ખાસી પોપરી બંધાઈ હતી, તે ઉપરથી માંસે પગ સરયો, અને હજી તો હું પાછી સીધી ચાલું, તેટલાં ગારી-લાકડી સળગી ઉઠી. મધ્ય છેલે અમે સાડાઅંગીયાર લાગે સહીસન્નાત મીઠું ફેનનાં ઘરમાં જઈ પોંદિંઆં.

સોમવાર, તા. ૨૫મી કીસેમ્બર (નાટાત્તો દીવસ)—આને સહવારે મેં ઉઠીને જેનું સારે બગાટાં દેખાતાં હતાં, પણ થોડા વખતમાં ધ્રુજવાઈ શ્યાં. તેજ વખતે અમે જે કીનારા આગળથી મઈ કાલે ધણીજ યુરાકેળીથી ચાલી આવ્યાં હતાં, ત્યાં આ તરતના બળેલા ગરમ રસની એક નદી વહેવા લાગી, અને વહેતી વહેતી અમે જે રસ્તા ઉપર ચાલ્યાં હતાં, ત્યાં આવ્યા. અમુને આ દેખાવ જોતાં કેટું લાગ્યું હશે, તે વીચાર કરો. જો આ રસ માત્ર થોડા કલાક અગાઉ આ રસ્તેથી બહાર નીકળતે, તો અમે એક પણ જણ જીવતે નહીં.

અમે સાત પાંચે નીકળી, સાડાદસ લાગે “હાલ પે હાલસ” આગળ આવી પોંદિંઆં, અને ખાલું ખાઈ પાચાં નીકળ્યાં. “હીસો” ના કીનારા આગળ ઘણાં લોક અમુને મળવા ઉભાં હતાં, અને ફરીથી બધી છોકરીઓએ આવી મને કુલના હાસિ પેહુઆ. અમે છેલ્લે સરવાસે એક મળેલા લઈ “સનળીમ” ઉપર ગયાં, જે ખતારીઓએ અને માણસોએ અમુને અન્તરથીમાં નાખવા અને ખુશી કરવા માટે દરેક જ્વલતાં યુલેથી તથા ઝોડોથી સંભારી હતી. ખાલું ખાધા પછી અમે હાલસમાં જઈ કેટલીક નાટાત્તો બેઠા આપવાની હતી, તે આપી. આથી છોકરાંઓ ઘણાંજ ખુશી થયાં.

આ રીતે અમે ૧૮૭૧ નો નાટાત્તો દીવસ “હાવાઈ” નાં “હીસો” ગામમાં પસાર કીધો. ખોદા અમુને બધીપમાં એવા ઘણા દીવસો આપે!

[સંપૂર્ણ છે.]

૧૦૫

દીરાંખાઈ નં. મેં પહેલ.

મારી બેહનપણીયાને શીખામણ.

એક સંપીછું સુખી કુંડંબ.

(પ્રથમ અંકથી સંપાલ્યું પ્રશ્ન.)

(શાયક તથા શીરીન અફસોસ કરે છે, તેવામાં બાપ દાખલ થાય છે.)

પ—કેમ ? તમે શોધો શી શું કરોછો ? બુઝ્યાંઓ, તમે તમારી મનરાઈની સાથે પાણી ખરાબ વરતણુંક વાપરોય; પણ સંભાળવે કે તમારા કેવા જુરા હાથ યાએય ?

શાયક—બાવા, એ શું બોલોય ? હમે એવજીને એક સજીવની બોસતાં નથી. કેમ બેહન શીરીન, બેસતી નથી ?

શીરીન—હા બાવાજી, બાઈ કહેય તે બધું સાચું છે. બાપ—(શીરગઈને) નીકળ મારી આગળથી, તું તો ઘણો બેચાડ થઈ ગયો છે. ચોઈઈ, બુઝ્યાઈ અને પોસાશીરનાં તારામાં ફેલ દેખાય છે, તેથી તુંને મેં મારાં વીસથી તદન બા-તેલ કીધો છે.

શાયક—(આંખો) આઈતી દોસન મને બેઈતી નથી, બને બેહનન કરીને મેળવેલી દોસન જેટલી જીવાન માણસોને મા-ફક આવે છે, તેટલી આઈતી દોસન આવતી નથી. આઈતી દોસન મળવાથી માણસ ઘણી વેળા છડી જાય છે, અને ગરી-બોની કદર પીછણી શકતાં નથી. જેમ આઈતો તૈવાર પોસાક બેસનો નથી, તેમ આઈતી દોસન પણ બેસતી આવતી નથી, જે નધીજીવર ખેર છે, તે કાલનો વીચાર કરતું નથી. આશા છે તે હાથ છે, અને જે તેનાં વચન ઉપર વીશ્વાસ રાખે છે, તે કાલની કમાઈના આધારપર આજે મોજાંથી મરન બને છે.

શાયક ઉપર મુજબ પોતાના બાપને કહે છે, તેથી બાપ નીરગ-ઈને મારવા જાય છે, અને કહે છે કે 'બ, તું કેમ રહેય તે બેહીય.' બાપ નેતર લેવા જાય છે તેવામાં શાયક નીશાસ નાખી રૂડી પડી (બેહનને કહી કહી અને બાપને દુરથી સલામ કરી) કહે છે, "માફ કરવેને જે બન્યું હોય તે." (જોકે કાંઈથી બન્યું ન હતું, તોથી એ પ્રમાણે ગમના ઉપજાનાર, બોલ મોલી લાંથી સુમ થઈ ગયો.)

શીરીન—(રડતી) બાવાજી, શાયક તો હવે જતાં રહ્યો ને હું એકલી અતુલી! એા પરમરદેમાર, મારા બાઈને તારી સં-ભાળ હેકળ રાખજે, મરવે દેહાણે એને સહાય થવે, હમે ના-દાને, 'માતા' વગરનાં બુઝ્યાં હઈયે. તું તો સરવે જીવે છે અને

અંદરનો બેદ બળે છે, પણ આ બીચારો ગરીબ બાપ પોતાની નથી ખીયા તરફ દોભાઈ પોતાનાં નાનાં બાળકોને તક કરે છે. (હાથ નાખી એકદમ રૂડી પડી અને સેવટ છાંતી બેસી ગઈ પાણી પાણી થઈ ગઈ, પણ સખત દેયાનાં મા બાપે તેને પડતી નાખી; તે બીચારી કશાક દોરેક પછી પોતાની મેજે અવસાં. મારી દુશીયાર થઈ, અને જીવે છે તો પારો બાઈ નથી, અને નથી બાપ કે મા, કાંઈથી નથી, એવો વખત બેધ આંખમાં પાણી લાવી, તે કોરનારપર એતેકાદ રાખી બેસી).

શીરીનમાં ખુદરતી ખાકયન સારી હતી, વળી તે સાથે સખ-જી હતી, એ કે ઉમર તો માત્ર નવ વરસની હતી. બપોરે મા ગરી ગઈ સ્વાર તે આઠ વરસની હતી અને શાયક દશ વરસનો હતો. આજે તેણીની ઉમર નવ વરસની છે, તોપણ સ્ત્રીના સર્વે સારા શુભ તેણીનામાં હતા.

હોસંગજી—કેમ તારો બાઈ ક્યાં છે ? શીરીન—બાવાજી, હું તો કાંઈ બાજુની નથી. જે વખતે તમે મુરખીજીએ ધમકાઓ અને ગાળો કીધી કે તું નીકળ મારા ઘરમાંથી, તે વખતનો તે તો તમારી અનુમુખથી ગયો છે, (તેને) મારા ખાસ બાઈને પાછો બોલો નથી. (આંખમાં પાણી લાવે છે.)

હોસંગજી—સાર, પાખંડ કરે છે ? તું બંજે છે કે તારો બાઈ ક્યાં ગયો છે, અને તું કુપાયે છે. ચાલ, મને કાંઈ હવે તમારા લોકની દરકાર નથી. તુંથી તેની સાથે ગઈ કાંય નથી ? નીકળ તુંથી, તારે બેઈયે ત્યાં જા. (હાથ પકડી કઢાડી ચુકે છે. તેની ઉપર મનરાઈ લાન મારી ચુકે છે અને ગાળોનો વરસાદ વરસાવે છે.)

શીરીન—(બીચારી રમકાં ખાતી) ક્યાં જઈ મારા મુરખી બાવા, હું છોડતી જતાં ક્યાં રખડું ? જે કે મારો બાઈ શાયક તો છોડતો હતો તેની કાંઈ દરકાર નહી; પણ તમોને વરસામે છોડતી જતાંની દયા નથી આવતી. હમારી 'મા' મરતે નહીં તો હમારી ઉપર આવે જીવન પડે નહીં.

હોસંગજી—(શીરગઈને આંચકા મારે છે) વળી કહી રોકી થઈને મને શીખામણ દેવા આવી છે ! આપ તારે બેઈયે ત્યાં જા. આવી હાલતમાં હતી ત્યારે એક તો બાઈયાદ આવે અને બીજી તો પોતાની 'પ્યારી' મા યાદ આવે. આ દેહાણે વાં-ગનારે વીચારતું કે તેણીની દાસન કરી 'દસો.

(લાત મારી એક ધણી ધણીબાણી ઓઢરીને બંધોરે દબાવે છે.) શીરીન ઉધિર ઉપર એતેકાદ રાખી જાય છે. રડનામાં એક કુલો આવે છે 'ત્યાં ઉભી' રહી વીચાર કરે છે, તેવામાં સામેથી એક સ્ત્રી માથે પાણીનું વાસણ લઈ તે તરફ પાણી 'બરવા આવે છે' આવનાં વાર વેસાં છોંકરીને રડતી બેઈયે ચુકે છે—

પણીવારણ—કેમ માય રડે છે ? તારી ઉપર શું આકાત છે કે આવી અધમગ બપોરે કુત્રા આગળ તું બેસી રડે છે ? શીરીને પોતાની ઉપર બેસતી સખળી હાકીન કરી, જેથી પ્રેમી પાણી ભરનાર સ્ત્રીને દવા મારી, અને પોતાને ત્યાં લઈ ગઈ, બ્યાં વરસ એક કલાક, અને તે બંધી બાઈએ તેણીને એક સારે દેહાણે નોકરીએ રાખી.

એ કે શીરીન ને વખતે દસ વરસની થઈ હતી, પણ તેણીના ઉપરઆવ-સારો-હોવાથી તે એક સ્ત્રીના જેવી દેખાતી હતી. સારાં નસીબે તે એક જાણીતા અને પ્રખ્યાત ધણકા રોક કા-વસણ હોરમણ કંઠાકરને લાં રહી. આ કંઠાકરનાં ધણી-આણી ધણાંજ ગદહાં હતાં, જેથી તેણી (શીરીન) ને બહુ છે પોતાનું ઘેર હોય એમ લાગતું. દહે શીરીનને લાં એ વરસ થયાં કે તે ઘેરમાં સુખ હોવાથી તે એકદમ મોટી બેરી જેવી થઈ ગઈ, પણ કંઠાકરનાં ધણીઆણી પોતાની એક છોકરી દાખલ તેણીને રાખતાં, અને કામનેથી બોલને કમતી કરતાં. તેણીએ ધરનાં સઘળાં માણસોનાં મન છતી લીધાં અને સર્વે કોઈ નાનું મોડું જોય નહી તેના દીવાનાં બને, એવા તેણીનાં સારા ચુણ હતા. કંઠાકરનેથી પીરોજશા નામના એકપુત્ર છે-કરો હશે, તે બેરીકરની પરીક્ષા આપવા વેલાવ જવા નીક-ળ્યો. પણ શીરીન ઉપર તેનો ધણેજ ખાર હતો, જેથી તે-ણીની સાથે મળવાથી વાતો કરતો. દહે વધારે વખત તેનાથી પોતાનો ખાર દખાવી રાખવાની તેનામાં શક્તી ન હતી, જેથી તેણે પોતાનો ખાર જાહેર કીધો; એ કે શીરીન તો ખીચારી બોળી હતી, તેને તો કોઈથી રીતનો ખ્યામથી નહી હતો.

પીરોજશા—(શીરીનને પુછે છે) કેમ શીરીન તમે કેમ છે ? શીરીન—શોક, આજે તમે એવી રીતે વાત કરો છો, જેથી મને તો મોટો વીચાર આવે છે.

પીરોજશા—શીરીન, હું તારી ઉપર આટલો બધો ખાર રાખું છું; એ કે તું હમારે લાં એક નોકર દાખલ રહી છે, પણ તારી આત્મચક્ષુ અને સઘળું કાંઈ જોઈ માફ દીધ તુંએ છતી લીધું છે, માટે મારો વીચાર મારાં માતા પીતાને પુછી તુંને મારી મોહારદાર કરવાનો છે.

શીરીન—પીરોજશા, એ તમે શું બોલો છો ? હું એક મ-રાખ નોકર, તેને તમારી મોહારદાર કરવા કોયગ્ય; હું તમારે લાયક નથી. તમારાં માયણ અને બાવાણ જાણશે તો મનેથી ઘેરમાંથી કઢાડી-મેળશે.

પીરોજશા—જોઈને તે પાવો, પણ હું તને છોડનાર નથી. કોઈથી રીતે મારા મુરખીજ બાવાને સમજાવીશ, એટલે બસ છે; પછી માયણી કચુલ કરશે.

શીરીન—(દીકમાં વીચારે છે કે માણી દીક એની ઉપર હતું અને આજે બોલાએ મારી દાદ સાંભળી છે. દહે માતો સીતાજી ચમકે છે અને આજે દહદેલથીમાંથી છુટી પડું, માટે મારે કચુલ કરવાની ફરજ છે. ને હું આવા રોકના છોકરને અને પળી સારી ચાંચચક્ષુવાવાને તેજ દેહ, તો આગળ મારું શું ચશે તેનો ને વીચાર કંઈ હું તો મારે કચુલ કરવું જોઈએ. ને એમજ છે તો મારે કચુલ છે.

(પીરોજશા પોતાના બાવાની રમ લેવા જાય છે.) પીરોજશા—મુરખીજ બાવાણ, તમેને ખબર તો છે? કે શીરીન મામની એક સ્ત્રી આજ બે વરસ થયાં આપણે લાં રહી છે, જેની આત્મચક્ષુ આપણાં ઘરનાં સઘળાં માણસને પસંદ પડી છે, જેથી મેં તેણીની સાથે પરણવાનું નક્કી કર-

લું છે, માટે ને તમે મુરખીજ રમ આપો તો એને મારી મોહારદાર બનાવું.

કંઠાકર—ખારો શીરીન, એ તું શું બોલે છે તેનો. તો જરા વીચાર કર, કે એ તારે લાયકની છે ? કોઈ સારાં ખા-નદાનની છોકરી સાથે હું તને પરણું, એની ઉપરથી તું લાયક હોય.

પીરોજશા—તમારે જોઈએ તે કરો, પણ હું તો એનીજ સાથે પરણવાનો. તમારે જોઈએ તો ઘરમાંથી કઢાડી મેળો અને જોઈએ તે કરો.

ખાપ—(વીચારમાં પડ્યો) કીક છે, જ્યારે તારાજ વીચાર એની સાથે લગન કરવાનો છે, તો બેજારાક; પણ તુંને તો બે-રીકરની પરીક્ષા આપવી છે, તે પર પાણી ફરશે કે કેમ ?

પીરોજશા—ખાણ, હમણાં તો એની સાથે ફક્ત નામ પાડો. હું પાસ થઈ આવું પછી હમારાં લગન કરવાં. પણ આ-જથી એને નોકર દાખલ નહી પણ તમારી વડુ દાખલ મણ્ણે.

ખાપ—મારે કચુલ છે, પણ તારી માયને જોઈને સમજાવ-ને, કે એની ઉપર રહેમ નહર રાખે.

(કોઈએ પોતાની માતા આમજ લય છે.)

પીરોજશા—માયણ, આજથી આપણી શીરીનને મારી મો-હારદાર બનાવી છે, માટે તમે તેણીને તમારી વડુ દાખલ મણ્ણે, અને એની સારી બરદાસ્ત લેજો.

માય—એ શું બકેય પોરીઆ ? તારો ખાપ જાણુરો. તો મને ને તુંને બેઠુને ફાંસીએ ચઢાવશે.

પીરોજશા—માયણ, પહેલે બાવાણને સમજાવીને તેવણીની રમ. જેઈ તમારી આગળ આવ્યો હું.

માય—માદ લાગા ? તારે એમ પહેલેથીજ કાંય નથી ભા-સતો, નામની મને જાણી. એની ચાંચચક્ષુ ઘરનાં સઘળાંને પસંદ છે, અને જ્યારે તુંને પસંદ છે એટલે સમજે છે; પણ તારું સીખવાનું કેમ ?

પીરોજશા—માય, હું તો આપતા મેલમાં વેલાવ જનાર છું, હાથમાં મારી ઉમર માંચ બધાર વરસની છે, અને શીરીનની તેર વરસની છે. હું પાસ થઈને આવશ તે પછી મુરખીજ બાવા-ણને લગન કરવા કહ્યાં છે.

દહે શાવડનું શું થયું તે જોઈએ. શાવક જેવો ઘરમાંથી નાહો કે લાંના એક સખી મદદચ આમજ જઈને સવાલ કરે છે-

શાવક—રોક સાહેબ, માફ આમે મામમાં કોઈ સઘાં કે વાહાણું નથી, હું માત્ર એક મારી માસીની સાથે પાસનાં ગા-મમાં રહેતો હતો. પણ તેણી તો મરજી પામી છે, અને જે કોઈ-હતું તે વેચાને ખાણું છે, પણ દહે મારી પાસે કોઈ નથી, અને આજતો તમારી તરફ આવ્યો છું, અને તમે મેંકની તા-રીક સમજ તમેને નમનતાઈ સાથે ચારજ કંઈ છું કે મારો વાળી કોઈ નથી. એક ઈપર સીવાય (આંગળી ઉપર તાંકીને) માટે તમે રોક કોઈ કરશો તો કીક.

સખી રોક—(દયા આપવાથી) કેમ, છોકરા, તને શું જોઈએ ? શાવક—મને ફક્ત મુંબઈ મેલકી આવો રોક.

સખી શેઠ—ખીલુ કાંઈ, (શેઠ મેહરજાન થઈ પુછે છે)
તને શીખવાની ઉચ્ચ છે કે ?

શાવક—મેહરજાન શેઠ, જો તમે શીખવો તો હું યશોવત્
આતુરમંદ છું. આવી શાવકની ઉચ્ચ અને આજ્ઞાની નેઈ
શેઠ તેને મુજબ ખાતેની મેરડીંગ રૂકામાં મોકલી આપ્યો અને
તેનો દરમાયો પોને પહેળીનો કરવા લાગ્યા. શાવક આજ્ઞા
હવાયી પોતાની પંદર વરસની વયે એક પુરવીયુ નર થયો
અને કાપડોનો અભ્યાસ કરવા લાગ્યો.

શાવકની અંચલાઈ નેઈ શેઠ તેને પોતાના ખરેખે મેરીટર
ર થવા વેજાન મોકલ્યો. બ્યારે વેજાત ગયો સારે તેની ઉમર
સતરની હતી, જેથી તેણે વીસ વરસની ઉમરે મેરીટરની
પરીક્ષા આપી. શેઠ શાવકને વેજાનમાં એક જાણીતા મીત્રને લાં
ઉનારો આપવા સાર લખ્યું હતું, કે તે વેજા તેને સ્ત્રીમર
ઉપર લેવા આવે.

હવે બનાવ એવો બન્યો કે, સ્ત્રીનીનો વર પીરોજશાખી તેમ
સ્ત્રીમરમાં જવાનો હતો, અને કંઠાકરનેખી તેમ હુરોપચન
મદરથ સાથે દોસ્તી હતી, જેથી બંને છોકરા એકજ ધણીને
લાં રદયા.

શાવક શેઠની રત્ન લેઈ સ્ત્રીમર સતસત ઉપર ગયો, જ્યાં
શેઠ પશુ તેને મેલવા માટે ગયા હતા અને કપતાન સાથે
બરોબર બહાબસ્ત દીધો હતો. શાવક ધણે આજ્ઞા હવાયી
કપતાનને તે બાંધ પસંદ પડ્યો અને પોતાની આગળજ રાખી
તેને "નાક" નું સધનું કામ શીખાડવા લાગ્યો.

પીરોજશા પોતાના બાપ તથા માપ અને ધરનાં સવળાને
મલી ભેટીને સ્ત્રીમર સતસતમાં સવાર થયો. તેનેખી બાપ
તેને મુકધા આપ્યો હતો. સેવરે સા સાથે સાહેબ સત્રામ
થઈ અને સ્ત્રીમરે લંગર ઉમક્યું, જેથી સરવે કાઈ પોતાની
બોટમાં બેસી આપ્યાં.

હવે પીરોજશાનાં ધર તરફ જોયું તો સ્ત્રીની પોતાના ખા-
લીદના ગયા ધણી લીચારમાં હતી. એક તો ખોદાના શુકરાનાં
કરી પોતાનાં નામીજ ઉપર આધાર રાખી બેસતી. હવે તેણી
તે ધરમાં એક વડુ દાખલ થઈ છે. તેમ પ્રમાણે તેણી પોતાના
ખાલીદનાં આંતરને સાસુનાં એકસાથથી બોલાવતી, પણ પી-
રોજશાનાં માથે જોયું કે હવે બ્યારે હું સાસુ બની છું, સારે
સાસુ દાખલ થોડા ધણે દોર ચલાવવો જોઈએ, એવી રીતે
દીક્ષથી વીચાર કરે છે. જો કાંઈની કામસર સ્ત્રીની પુછવા
આવે તો તેનો જવાબ સુરત નહીં આપતી, અને સાસુ દાખલ
ડોળ લાલી તેનો ઉતર તે ધણે વારે કચેલું પાકવીને આપતી.
(સ્ત્રીની દીક્ષથી વીચાર કરે છે કે એજી વખત નીકળી જશે.)

સ્ત્રીનીની ઉમર હાલમાં તેની છે અને પોતાની જુવા-
નીમાં આવી છે. તે ઘડી ઘડી પોતાના બાઈને માદ કરતી,
અને ઈશર ઉપર હોવા ગુનરતી, કે "મારાં પ્યાર બાઈને બનાં
હોય લાં મુખી રાખજે."

સ્ત્રીમર સતસતમાં પીરોજશાહ અને શાવકશાહ કાપડોનો
અભ્યાસ કરવા ઈંગ્રેડ ગયા, લાં તેઓ બંનેએ એકજ

દેખણે ઉનારો લીધો હતો. જે ધરમાં તેઓએ ઉનારો લીધો
હતો, તે ધણી ધણેજ માયાજી મદરથ હતો, જેથી તે બંને છોકરા-
ઓની માવજત અછી રીતે કરતો; શીખવામાં બેઠુ એકસેકને
જુલાવે તેવા હતા, પણ સારસાઈમાં શાવક કાઈ વખત ફાવી
નીકળતો. આવી ચચચાઈ નેઈ તે સદમદરથે વીચાર દીધો કે
એ લોક પોતાની પરીક્ષા પેહેલીજ વખતે ફતેહમંદી સાથે પસાર
કરશે. લગભગ ત્રણ વરસ પુરાં થવા આખાં અને મેરીટરની
પરીક્ષામાં તેઓ બંનેએ ઉમેદવારી દીધી, જેમાં તેઓ બંને
પેહેલીજ વખતે પસાર થયા અને તેમનાં નામ લંડન ઈઈન-
સમાં પ્રખટ થયાં, જે ઉપરથી અંગ્રેમાં ઈઈનસ અને ગ્રેજેટમાં
આખ્યાં. એ વતરોએ ખીજી વર્તમાન પત્રમાં તેમનાં નામો ને-
વામાં આવતાં હતાં.

કંઠાકરને લાં "કમસર દિન્દ" જે અકવાકીક પત્ર છે તે
આવતું હતું, તેમાં "ઈંગ્રેડમાં મેરીટરની પરીક્ષામાં પસાર થ-
મયા લીધાંખીઓનાં નામની ટીપ" એવું મથાતું બ્યારે સ્ત્રીની
વાંચ્યું, એટલે હરખરે પોતાના પ્રીય ખાલીદનું તેમાં નામ
છે કે નહી તે જ્ઞેવને તે એકદમ અધીરી પડી ગઈ. જલદી
જલદી તે નામો તેણી વાંચી ગઈ, તેમાં પોતાના બાઈનું નામખી
વાંચી ગઈ, પણ કાંઈ ધ્યાન નહી રહ્યું; અને પોતાના પતીનું
નામ જોવા લાગ્યો. બ્યારે ફરીથી એક વખત બરોબર ચીંચીને
વાંચ્યું, સારે પોતાના બાઈ શાવકનું નામખી જોવામાં આવ્યું,
તે વખતે તેણીની ખુશામીને શું પાર, તે વાંચનારની મુનસરી
ઉપર રાખ્યો છે.

સ્ત્રીની વાંચે છે: "શાવકશાહ હોવાગયો કરાઈયર" અને
પીરોજશા કાપસહ કંઠાકર એ બંને ખારસીજવાંતોએ ઈંગ-
લંડ ખાતેની મેરીટરની પરીક્ષામાં ધણેજ અછો દેખાવ દીધો
છે, અને તેથી લંડનનાં સરવે પેપરો તેમને માટે ધણાં સારાં
મનો બાંધવા લાગ્યાં છે, જેથી અવે તેઓ જાણીતા મેરીટર
થઈ ગયા.

બ્યારે શાવક અને પીરોજશા પોતાની ઉમેદમાં ફતેહમંદ
નીકળ્યા, સારે પોતાના પીતા ઉપર પીરોજશાએ ખુશામીનો પત્ર
લખ્યો; અને શાવકે પણ મુબારકબાદીમાં પોતાના સખી રોહને
એક પત્ર લખ્યો, જેમાં તે બંનેએ જણાવ્યું હતું કે હમેાં ખીજે
મેલ યેમસ" જે ઈંગ્રેડથી તા. ૧ જીએ ઉપડનાર છે, તેમાં
તમારી તરફ રવાના થનાર છોયે.

પીરોજશા અને શાવકે જે મદરથને લાં ઉનારો લીધો હતો તેનો
ડીનર ઉપર તેઓએ ઉપકાર માની તેની સ્ત્રીની ગાઈ હતી, જેથી તે
મદરથે તેઓના ઉતરમાં, તેઓ પોતે પોતાના ધધામાં ફતેહમંદ
નીવડે એવી દુવા ગુનરી હતી. ચેકસ અને હુરેનેત પેકારો
સાથે ખાલુ લીધું હતું. સરવે ખત્રાસ થવા બાદ ચાર કલાક
આગાઉ તેઓએ સ્ત્રીમર ઉપર પોતાની કેખીનો તપાસી જોઈ,
જ્યાં તે મુશખન મદરથખી તેઓને આવકાર દેવા માટે ગયો
હતો. સેવરે સ્ત્રીમર "યેમસે" લંગર ઉમક્યું અને સરવે એક
ખીજેને રોકેડેડ કરી એક ખીનથી છુટા પડ્યા, અને હુરેનેત
પેકારોથી વધારી લીધા.

શીરીન પોતાના પત્નીને મરવા નેટલી ખુશી દેખાતી હતી, તેટલેજ પીરોજશાના મનમાં પણ તેવોજ વીચાર હતો. શીરીન પોતાના બાઈ શાવક મારે એકદમ ખુશાળીમાં આવી ગઈ હતી, જેથી હસતી વખતે તેણીની આંખોમાંથી ખુશીનાં આંસુઓ પડતાં હતાં, પણ તેણીએ આટલો વખત કાંઈતેની ઘરમાં નહોતે કીધું ન હતું.

હવે શાવક અને શીરીનના બાપ તરફ નેહાં. બ્યારે હોસંગઘની મુખઈથી અગમેરે ખાતે બઢલી કરવામાં આવી હતી, ત્યારે તેની અગમેરે ખાતેનાં એડીટ ખાતાનાં બાં એક મોટા કુશીપર તરીકેની નેમણુક થઈ હતી. કેટલાંક વરસો સારી હાલતમાં કહાડયાં, પણ પછારેથી બ્યારે એડીટર કેસ તપાસવા આવ્યો, તે તપાસતાં હીસાબમાં ગોટાળો મારામ પડ્યો, જેથી હોસંગઘની ઉપર ફોજદારી કાગ મચાવવાનું નક્કી કર્યું, અને હોસંગઘને તેજ વખતે એડીટર પોલીસને સ્વાધીન કર્યો હતો.

હોસંગઘ મનસે વીચર કરે છે:—“હવે મારો વખત બરમસતે આવ્યો છે અને મારી આગળ પાછળ કાંઈ નથી. મારી મુખાઈથી બને બચ્ચાંએનેથી મેં હાંધી કહાડયાં, બે તે ચાવી વખતે હતે તેો મારો કેટલો ગમાપ થયો.” એવા વીચારમાં વીચારમાં બીચારાએ એકદમ ખુમ પાડી “ઓ શાવક અને શીરીન તમે ક્યાં છો?” ત્યાં હોય ત્યાં મુખી રહેલો, હું કમખખત મને કાંઈ મુજ નહી પડ્યું અને તમોને હાંધી કહાડયાં! અરે હવે હું અહીં એકલા છું અને ઘેર આગળ કહેવાજ્યું તેનો પાછો બચાવખી કાંઈ નહી, મારો કાંઈ જમીન ધનાર અને કાંઈ નથી કે જમીન ઉપર છું.”

આણીગમ ધૂરમાં નાતરેની એરતને જેવી ખબર પડી કે પોતાના પત્ની હોસંગઘને કેદ પકડ્યો છે, તેવીજ તેણે સધળું બેચું નીચું કરી ગાંસડા પોતલા બાંધીને બેનની મારફતે સધળું પોતાના પીયર મોકલી દીધું; એક તો બીચારા હોસંગઘને દુઃખપર કામ દેવા જેવું તેણીએ કાપ્યું. બ્યારે બેચું કે ઘેર આગળથી કાંઈ પણ સમાચાર પાછા ન કર્યા, કે હાલ મારી પોતાની આગળી પરેણી બાપડીને યાદ કરેલા લાગે, અને જગ્યાં વગર તે એક દીવાના માણસ મારફ બની ગયો. તે વખતે બે કોઈ પણ તેની હાલત જોય તો ક્યાં બ્યારવા વગર રહે નહી, તેવે સમય ધીરજ પામી ઈશ્વરનું નામ યાદ કરી, તે કીરતરે પાસે પોતાનાં ખાખેનો પ્રસાપાત કરવા લાગે અને કોઈ દેહ સુકી રહ્યા લાગે.

પીરોજશાએ મુખઈનાં બારમાં તા. ૧૮ મીએ પગ મુક્યો ત્યારે પીરોજશાની ઉમર (૨૧) ની હતી અને શીરીનની ઉમર ૧૬ ની હતી; તેઓ બંને બર જુવાનીમાં હતાં. બ્યારે પીરોજશા ને શીરીન એક બીજાને મંદમાં, ત્યારે પૂજાજન હેનથી બેટમાં અને આડલા વખતની વહાઈ વીરો વણો કરવા બેઠાં. પછી પોતાનાં બાઈ શાવક વીરો પૂછ્યું, ત્યારે—

પીરોજશા—શું, શાવક તમારો બાઈ થાય છે? અરે તે અને હું બે એકજ ઘેરમાં અને એકજ વખતે પાસ થયા હતા. આજે સાથે એકજ સ્તીમર ઉપર સવાર થયા હતા. પણ તેવજુને મુવેજ કનામાં તાર અગ્યો કે તમારે જરૂર નેજરૂર,

એકજ ખાતે ઉમરી લાંબી પહેડી ખાતેના ચોપડાએ તપાસવા, કારણ કે ગોટાળો ધણા થયા છે, માટે તે નડી કરી તમારે એકજ નેડી તે એકજ ઉત્તરો છે અને પછી તે કપારે આવશે તેની અને ખબર નથી.

કંઝાકટર—પોતાનાં ધણીઆણી તરફ નેહાં) હવે આપણે પીરોજશા પોતાની ઉમરમાં આવ્યો છે, માટે એનાં લગન શીરીન સાથે જરૂર કરી આપવાં નેહાં.

કુપરખાઈ કંઝાકટરનાં ધણીઆણી—(પોતાના પત્ની તરફ નેહાં) તમે ને કહો છે તેને હું માન આપી કહું છું ને તેમ થવું નેહાં, કારણ કે બેડું જગ્યાં પોતાની પુરતી જુવાનીમાં છે, માટે હવે થીક કરવી નહી નેહાં.

કંઝાકટર—ત્યારે હવે એક સુમ દીવસ નક્કી કરો, તે દીવસે એ લોકનાં લગન કરવે.

કુપરખાઈ—રોહરવર રોજ નક્કી કર્યા છે. (આદમણ પાસે તપકો દેખાડીને)

કંઝાકટર—(પોતાના છોકરોને તથા શીરીનને મોકલાવીને કહે છે) જુઓ, તમે એક બીજાની રાજી જોવાથી તમારાં લગન રોહરવર રોજ નક્કી છે, માટે તમારે કાંઈ કહેવું છે?

પીરોજશા અને શીરીન બંને એકે બાબતે બોલ્યાં, “અમે બેડું ખુશી છીએ.”

મુકર કાપેલા દીવસે આલખજોસ બાગમાં લગન થયાં; પણ કાવસજ એક મોટા કંઝાકટર હોવાથી પોતાની આખર મારફ માનમાં ધણીક નોતારાં હોવાથી મહીમા ધણેા સારો લાગતો હતો, અને સાગન રંગબેરંગી પોશાકથી ઢીપી નીકલ્યું હતું. કુલ પાન લેવાલા બાદ સાગન વીસરજન થયું હતું. સધળું ખજાસ થયા બાદ ‘વરરાગ’ પોતાને મળીને ગયા.

હોસંગઘ ઉપર અગમેરની કોરટમાં કામ માગવું હતું અને કેસ ધમધી તિયાર થયો. વાંધા ધણા હતા. સેવટે લાંબી કોરટના જડને અગ્રેની હાઈ કોરટમાં કેસ મોકલાવ્યો હતો, અને તે તા. ૨૭ મીએ નીકળવાનો હતો.

હવે શાવક પોતાના રોજનું એકજ ખાતેનું કામ પૂરું કરવા બાદ પી. અને એ. કમખનીની મેલ સ્તીમર “કચસરે દિન્દ” માં તા. ૨૫ મીએ મુખઈ આવી પુગો.

શાવકે કોરટમાં હાજર થઈ તા. ૨૬ મીએ પોતલો બેરીસ્ટર દાખલ થયો યજમાનવા માટે અગ્રેની કોરટમાં સપત લીધા.

બીજે દીવસે તેને બી. બી. અને સી. આઈ. રેલવે તરફથી અગમેરના કેસ માટે રોકવામાં આવ્યો હતો. બ્યારે તા. ૨૭ મીએ, અગમેરની કોરટથી નહી મુકેલો કેસ અગ્રેની હાઈ કોરટમાં નીકળ્યો, ત્યારે હોસંગઘને બારમાં લાવવાનો દુકમ થયો. બ્યારે હોસંગઘ બારમાં આખ્યા, ત્યારે શાવકની અગ્ર-બચીસ શો પાર, તે વાંચનારને સોંપ્યો. જોકે તે પોતાના બાપને એકાખખેલો હતો અને હોસંગઘ શાવકને, આગળથી સમ્મા ન દતા, કારણ કે તે નાનપણથીજ ઘર તજી ગયો હતો. હવે હોસંગઘએ પોતાના બચાવ માટે કંઝાકટરના છોકરી બી. પીરોજશા બેરીસ્ટરને પોતાનાં ધારાના હીમાવતી તરીકે રોક્યો હતો.

(બારમાં હોસંગઘ રસા છે.)

જડજ—(હાસગંધને) ને તોહિમત કંપનીએ તમારી ઉપર મેળ્યું છે તે વાનગી છે કે નહીં?

હાસગંધ—તહી સાહેબ.

કે. શાવક—ભાઈ એકીદરે તમારા ચોપડા તપાસવા, ભાઈ ને ૨ ૮૦૦૦૦ ની મોડી બુલ તમારા ચોપડામાંથી મળી આવી છે, તે નાણું તમે પચાવી ગયા છે એવું તહેમત કમપનીએ તમારી ઉપર મુકાને કેસ ચલાવે છે, તેની સામે તમારે કાંઈ કહેવું છે?

હાસગંધ—(પીરોજશા તરફ આંગળી બતાવીને) મારો બેરીટર મારી તરફથી લડશે.

બે. શાવક—(હાસગંધના બેરીટર મીઠા પીરોજશાને) તમારું કુલ ઉપર કમપની ને આજે નાણું ઉચાપત કરવાનો યુક છે, તેને વીસે તમારે તમારું કુલ તરફથી કાંઈ બેઝવું છે?

બે. પીરોજશા—માફ કુલ કહે છે ને તેની ઉપર તદન બોલું નહેમત મુકવામાં આવ્યું છે. તેણે કાંઈ નાણું ઊચાપત કર્યાં નથી અને ને કેસ તેની ઉપર એકીદરે ચડી કડાડ્યો છે તે તદન ગેરવાનગી છે.

બે. શાવક—ભાઈ ૨ ૮૦૦૦૦ ની ને બુલ એકીદરે બતાવે છે તે મું બોડી છે?

બે. પીરોજશા—માફ કુલ કહે છે ને કદાચ ક્યારેકાની કાંઈ બુલ થઈ હશે, અને તેથી સરવાલામાં ગણાવો દોસે છે, જેથી એકદમ મોટી "એક કનસરત" તો ટેલીમાન કરી અને કેદ કરીયો છે; માટે મારી જડજ સાહેબને એટલીજ અજબ છે. કે હાસગંધે ફરીથી તપાસવા.

જડજ—ડીક છે, કંપનીના બેરીટર શાવકને પોતાના ચોપડા ફરીથી તપાસવા બતામ્યું કંઈ છું અને જામીન ઉપર હોસગંધને છોડું છું. (કેસ ખીજા મહીનાની તા. ૧૫મી ઉપર મુકતવી રાખેલો.)

હવે બતાવ એવો બન્યો કે પીરોજશા પોતાને બેર શાવકને તેડી ગયો અને ત્યાં રહેવા ફરમાવ્યું; શાવકે જવાને કબુલ કરી. (શાવક અને પીરોજશા વેર બધ છે.)

શીરીન—ઓ બાઈ શાવક કે? હું બધી મરી જાઉં તારી ઉપરથી, તું કેમ છે? તારી ખબર કેવી? (અને ગળ મસગી પડી, જેથી હરખનાં આસુ આવવા લાગ્યાં) આવી વખતે શીરીનની બાજબીના શા પાર તે વાંચનારે વીચારવું.

શાવક—બેન, તારી આગળથી ગયાં પછી બોલાઈ બહેન-થી સારી પેડે છે.

(બધી વાતેલી વાત કરે છે.)

શીરીન પોતા ઉપર ચુસ્તેલી સળંગ ખીના બહાર કાઢે છે; એકોક રડે છે અને પોતાના બાપને યાદ કરે છે. (લેવામાં—)

શાવક—બેન શીરીન, ને કેસ કંપની તરફથી ગયા હાથમાં છે; તે તો આપણા મુરખીઈ બધા ઉપર તહેમત મેલામલ છે, માટે મને બહુ ધાંસતી લાગે છે ને રંજેને એ કેસ ખરો દડ, જેથી બાવાને સેન્ટેન્સ મળશે તો આપણને માફ લાગશે.

શીરીન—બાવા તરફથી બેરીટર કાલુ છે?

શાવક—(પીરોજશા તરફ આંગળી બતાવીને) આજે મારો મિત્ર મીઠા પીરોજશા છે.

શીરીન—મું એવણું છે?

શાવક—હા.

શીરીન—ભાઈ તો હું એવણને સમજવીશ અને તમે બાઈ-થી કાંઈ વધારે વકસાર લેશો નહીં.

(શીરીન પોતાના ખાઈકને સમજાવવા બધ છે.) તા. ૧૫ મી એ કેસ પાંચા શરૂ થયો તે વખતે પારના હીમાવતીએ હાજર હતો.

(જડજ હાસગંધને મારમાં લાવવા હુકમ કરે છે. હાસગંધ મારમાં ઉભા છે.)

જડજ—(કંપનીના બેરીટરને) તમેએ તમારા ચોપડા તપાસ્યા કે?

બે. શાવક—કંપનીએ ચોપડા તપાસ્યા છે, જેમાં ચોડી ઘણી બુલ મીકે છે.

જડજ—ચોડી ઘણી બુલ એટલે મું, તે મને સમજ નથી પડતી, માટે મુંએ મુંએ બોલો ને કેળી બુલ છે.

બે. શાવક—નહી નથી મું સાહેબ.

બે. પીરોજશા—(જડજને) ભાઈ વગર ફાકડો મારાં કુલ ઉપર ને આરોપ મેલાયો છે તે બોલો છે.

જડજ—મારા બાપનાં મું એમ લાગે છે કે કંપનીના હીસાબમાં ચુચવામાં ઘણું છે.

બે. શાવક—એકીદરે રીપોર્ટ કરે છે ને સપ્ટેમ્બર મહીનાની તા. ૭ મીએ એક સાત હજારની રકમ ચોપડામાં લખાઈ નથી દર્શાવી.

બે. પીરોજશા—(જડજને) માફ કુલ કહે છે ને સપ્ટેમ્બર મહીનાની તા. ૧ લીથી હું એક માસની દંડની રકમ ઉપર ગણા દતો, તે દરમ્યાન ને બુલ થઈ છે તેને મારાં કુલ સામે લાગતું વડગતું નથી, માટે જડજ સાહેબને બંધામણ કરે છું કે એ કેસ ઉરાડી મુકેલો.

જડજ—કોઈમી રીતે, હાસગંધની ઉપર ને તોહમત મેલવામાં આવ્યું છે તે સામેન યતું નથી, જેથી હું એ કેસનો સવળો ખરચ કંપનીને મારે નાખી ઉરાડી મેલું છું.

(કેસ ઉરાડી ગયે છે.)

હવે હાસગંધ ઉપર ને વંખતે કેસ મુંબઈની હાઈકોર્ટમાં નીકળ્યો હતો, તે વખતે સળંગ વરતમાન પત્રોમાં ચંચાર ચાલતી હોવાથી સળંગ પીજનનાકાઓમાં ખબર પડી અને કેસ સંખજવા સળંગ હાસગંધ આવતા હતા અને ખીયારા હાસગંધ ઉપર પ્રેમભાવ બતાવતા હતાં. મીચનાં હીકમાં વાંત કરતી હતી, અને બચ્ચાંએ વીસે ખબર મુકતી હતી.

(મીચ હાસગંધને પુછે છે.)

મીચ—(હાસગંધને) બાઈ, આ મું ગળનું તમારી ઉપર?

હાસગંધ—બાઈ મરીની વાત લખ્યા લેખ મોટા નથી.

મીચ—શાવક અને શીરીન કેમ છે?

હાસગંધ—(આંખમાં ઘણી લાવી) મું કંઈ બાઈ, મારાં નસીબ મુંએ ને ને મારાં બચ્ચાંએ તણ દીધાં છે.

મીન—તેઓ ક્યાં છે, અને તમે તેમને શા માટે તણ દીધાં ? હોસંગઠ—ભાઈ, રાણાનાં ચારા કાકા મુકે, તેમ મેં મારી નથી આની વાત ઉપર ધ્યાન આપી, તે બીચારાં ગરીબ (રડી પડે છે) બચ્ચાંઓ ઉપર અતીશય જુલમ જુલમી સેવરે લાન મારી ધરમાંથી કઢાવી મેંધ્યાં છે; અને તે શેઠનું શું થયું છે તેની મને ખબર નથી, જેથી હું આવાં સંકટમાં આવી પડ્યો છું. આ પરવરદેમારું! મારાં બચ્ચાં બધાં હાથ ભાં તેમને સુખી રાખતે, હું એટલું મોંઘું છું.

મીન—તમારી સ્ત્રી કેમ છે ?

હોસંગઠ—શેઠ, તેવજુ તો જે વખતે મારી ઉપર ધરપકડ થઈ તે વખતે સપથું ઉઘાપન કરીને પોતાને મક્કને ગયાં છે, અને મારી આવી સ્થિતી છે.

જેમ કેસ હોસંગઠ. છતાં કે પોતાના બેરીસ્ટરને પારડી આપવા એક બધીનાં હોરેક્ષમાં લઈ ગયા, બધાં મીન શાવક બેરીસ્ટરને પણ પીશનસાએ સાથે લીધા હતા અને હોસંગઠ પોતાના મીનને સાથે લેઈ રીફરેન્સેટ લેવા ગયા, બધાં એકમેક સાથે પીછાણુ થઈ.

શાવક પોતાના ખાપને કાઢી કરી ગજે વચગી પડીને રડે છે, તથા જે આફત આવી પડી હતી અને તેમાંથી મુક્ત થયા હતા તે વીશે હમ્બરે હમ્બર મુકરાના તે પરવરદેમારના કરે છે. અહીં મીન પણ ભેરે છે અને જોડરાની ચાલણ ભેઈ આફરીન કરે છે. રીફરેન્સેટ લેવાયા બાદ બેરીસ્ટર પીશનસા સરવેને પોતાના ધેરે-લઈ જાય છે, બધાં સ્ત્રીની પોતાના ખાપને ભેઈ એક્સમ ખુશાશીમાં બોસી—

સ્ત્રીની—ઓ! બચાવ તમે છો કે ?

હોસંગઠ—(નજા શરમાઈને) હા દીકરી સ્ત્રીની.

સ્ત્રીની—તમે સારીપેટે તો હોઓની, અને મજાદ કેમ છે ?

હોસંગઠ—સા સારીપેટે છે.

હવે વાંચનારે વીચારવું કે શાવકને જે સખા શેઠને લાંબી મદદ આપી હતી, તે શેઠને એકથી પુત્ર ન હતો, જેથી શાવકને પોતાનો દત્તક કરી લીધો હતો, અને મોટા વારસો શાવકને સ્વાધીન થયો હતો.

હવે બેરીસ્ટર પીશનસાની એક બેઠન પરીચેદર નામની હતી, જેથી પીશનસાએ શાવકને પોતાની બેઠન સાથે પરણવા માટે માંગણી કરી હતી અને શાવકે તે માંગણી કમ્પ્લેટ કરી પરીચેદરની ઉપર તે વખતે ૧૫ વરસની હતી અને, શાવકની ઉંમર લગભગ ૨૧ ની થઈ હતી, જેથી બેઠુએ રાજપુત્રીથી એકમેકને હાથ આપ્યો, અને બન્નારે સ્ત્રીનીની સાસુએ જોયું કે પોતાની જોડરી પરીચેદર શાવકને (સ્ત્રીનીના બાઈને) હાથ મળે છે, તેથી તે વખતથી સાસુએ પોતાની વડુ ઉપરનો દોર એહો કીધો. (અને સરવે સાથે મળે છે.)

હોસંગઠ, મનસાઈ, શાવક, સ્ત્રીની, મીન, મીનનાં પંછી-બાણી, પરાશણુ બરખાઈ, શાવકની ભૈરી પરીચેદર, સ્ત્રીનીના બંરધાર પીશનસા, તેનાં માથાપ વંતરોગે સરવે ભેગાં મળે છે. તે વખતે બાપે પોતાનાં ખાપને પચાતાપ કર્યો અને નીચે

પ્રમાણે બોલ્યો—“મારાં પ્યારાં ફરજદો, જે દહાડેથી મેં તમેને તમનાં છે તે દહાડેથી તે આજની સુધી મેં એકથી દીવસ સુખમાં કહાડ્યો નથી અને હમ્બરે વીચન મારી ઉપર વીરી ગયાં છે, અને મોદાની બસેસથી આજે આપણે સાથે ભેગાં થયાં છીએ, તે માટે હું તેનો ઉપકાર માનું છું અને સરવેને આંધ હકકે છું કે કોઈથી પુરવે પોતાની સ્ત્રીના કહેવા ઉપર બીકકુન ચાલવું નહી, પહેલે પુરતો વીચાર કરી આગળ પગલું ભરવું. બે એવો વીચાર મેં આગળથી કર્યો હતો તો મારી ઉપર આવું સંકટ કદીથી આવતે નહી.” (કાઠી કરી માફ માગે છે.) તેવામાં મતસાઈ બોલે છે, “મારાં બચ્ચાંઓ, મેં તમે ઉપર જે કોઈ જુલમ જુલમી છે તે વીશે હું માફ માંગું છું, કારણકે મેં મરી બેનના બોલવા ઉપર વીચાર લઈ જઈ, મતસાઈ દાખમ દોર કીધો છે અને જે જે વીપત્તિઓ તમેને વેકરી પડી છે તે સર્વે માટે ખાતર થયું છે, માટે તમે મને માફ કરશો એવી તમે પાસે હું ચારજ કહેછું અને મારાં પાપની હું ને ઈશ્વર પાસે દાખા માંગું છું, માટે મારાં બચ્ચાંઓ, તમે એકે અવાજે બોલો કે માફ છો.” જોડરાએ નમીને કહે છે કે “હમારાં નસીબમાં બનવાનું હતું તે બન્યું છે, માટે અમે તમેને દોષ દેતાં નથી; તે કીરતાર તમારાં સઘળાં પાપની તમેને મારી બહે.”

બાપ અને મા નીચે મોટે માફ માગે છે, તેને જોડરાએ નમે છે અને સર્વેને ચારજ કરે છે કે ચાલતા વખતમાં પોતે સંબાળીને ચાલવું, માટે તમે બે દોઈ દેશો તમે બે બાંધી ધરાવતી હોવા તો સંબાળતે અને તમારા પત્નીને ઉસડું સુસડું કદાપી સમજવતાં ના, નહીં તો કે સેવરે તમેને જે કેસ ઉપર બનવામાં બન્યો હતો, તેના જેવું રખેને વેડવું પડે. માટે બેઠેનો તથા બાઈઓ સર્વેને એક સરખી રીતે કહું છું કે તમેએ તમારી બેઠ સુધારવી એ ખરો ધર્મ છે.

શાવકે પોતાનાં બાપ માને પોતાની સાથે રાખ્યાં અને હોસંગઠએ કંઈની ઉપર રાહનાનું મોકલી આપ્યું. સર્વે સાથે દલીમમીને બાકી રહેલી જાંઘણી ખુશીમાં જુલમી.

(હક રાખ્યા છે.)

મેહેરબાનું ધનજીશાહ ખરાસ.

બાપા—“મારું, મારો જોડરા કેમ ચાલેય ?”

“એ સીખવામાં પળે સારો જોડરા છે.” શીશક બોલ્યા, “એ માટે મારી પાસ કોઈ ફરયાદ કરવા જેવું નથી.”

“હા, હું પણ રૂકેમમાં હતો, ત્યારે એમનું કરતો હતો. હું ખુશી છું કે, તે બાપને પગથે ચાલેય.”

“પણ મોઈ વખત મેં પળે બેઠન ધાયય, અને વારે ધડ-એ માસમાઈ દેવા મોટે શીશા કરવી પડેય.”

“હા, પણ એ તો પુદરવતો ધારાજ છે કે, ચોક્ક ચોક્કેની માની ચાલવલણ પણ એનામાં ઉતરતીનું નેઈયે.”

જુરસાવાઈ પંછીઆણી—હું કંઈય કે આપણા જુરસાને આગળ મારી મારી નખાવો. એના કોસવાથી લોકોને ધનની અટ-ચણુ ધાયય.

ધનુ—શું બોલ્યા કરે તેથી એને મારી નાખે કે ? એને બદલે એ હું દોષ તો મને પણ એમનું કરાય કે ?

રમુને કુરસદ.

—૦—

નીચલી એક અપવા વધુ બાળદોના ને બાનુઓ ખરા જવાબ હમરી પર લખી મોકલશે તેઓનાં નામે "સ્ત્રી મિત્ર" ના આવતા અંકમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે; તથા જેઓના વધારે જવાબ હશે તેઓનાં નામ પર ચીડી કઢાડી, જેનાં નામ પર આવશે તેને એક મુંદર રંગીન ચાલતો સાલનું "ફેમેડર" બેટ આપવામાં આવશે. હમરી પર લખી મોકલનારાંઓએ નીચલી સરતો ઉપર ધ્યાન આપવું.

૧. દરેક લખનારી બાનુએ પોતાનું ખરું નામ તથા ઠેકાણું હમરી ખાનગી જાણને માટે આપવું, અને અચરજને તેઓની મરજી ન હશે તો આખું નામ છાપવામાં નહીં આવશે.

૨. જવાબો બનતાં સુધી ચાલતા ખાસગી તા. ૨૫ થી સુધી મોકલી આપવા.

૩. જે કાંઈ બાનુઓ રમુને કુરસદ "સ્ત્રી મિત્ર" માટે લખી મોકલશે અને તે ને અખને પસંદ પડતી હશે, તો અમારા અંકમાં ફામસ કરવામાં આવશે. લખનારે કામગીરી એકજ બાજુ પર "મારજીન" છોડી લખવું, પછવાડેની બાજુએ કાંઈ પણ લખવું નહીં. પોતાનું નામ તેની નીચે મુકવું કે નહીં, તે તેઓની મરજી પર રાખવું.

૪. જવાબો મોકલનારાંઓએ નીચે પ્રમાણે સરનામું કરવું. સ્ત્રી મિત્રના "રમુને કુરસદ" નાં બાનું અધીપતી લેખ,

કચરે લિન્ડ પ્રેસ-ચુઅર્થ.

૧-ઉખ્યાલું.

નીચલી આકૃતિ પ્રમાણે દરએક વાંચકોના અર્થ કઢાડે, કે જેની સહાયી વચમાંની ઉભી લીડીમાંથી ટાંક તથા વેસાતમાં બાહ્યી થયલી ઉમેજ બાનુનું તેણીના એકા સાથ નામ નીચે:

૦ ૦ ૦	૧. મગરબી.
૦ ૦ ૦	૨. એક ભત્તને ખાવાને મોઢે પઢાવે.
૦ ૦ ૦	૩. હલકારો.
૦ ૦ ૦	૪. નવી કુચનો એક ભણીતો ચલક.
૦ ૦ ૦ ૦	૫. અટકચાળી.
૦ ૦ ૦ ૦ ૦	૬. તુકાન થવું.
૦ ૦ ૦ ૦ ૦	૭. એક મુસજમાનનું નામ.
૦ ૦ ૦ ૦ ૦	૮. ફાંકડો.
૦ ૦ ૦ ૦ ૦	૯. એક અટક.
૦ ૦ ૦	૧૦. ચીલું.
૦ ૦ ૦	૧૧. એક ભત્તનું મોઢું ફાળ.
૦ ૦ ૦	૧૨. તરેલું તરેલું.
૦ ૦ ૦	૧૩. એક ભત્તને કઢાળ.
૦ ૦ ૦	૧૪. એક ભણીતો રાજદવારી પદવી.

સાણેકબાઈ દા. સરકાર.

૨-ઉખ્યાલું.

નવ અક્ષરી નામ જે માનવત અને લાગચરણ છે. મારો પેલો, ચોરો અને પાંચમો; હુશર છે; નીચે અને બીજે ને જવાબ છે; મારો આંખો અને સાંપનો સમો બતાવે છે; જ્યારે

માસ છડા અને નવમાથી બહાર પેલવવાન બની નહીં છું. તે ક્યું નામ હશે?

મીસ મેહેરબાનુ કાવસણ દાવર.

૩-ઉખ્યાલું.

પીસતાલીસની સંખ્યાને પીસતાલીસમાંથી એવી રીતે બાદ કરો કે, બાકી પણ પીસતાલીસજ બાકી રહે.

આઈમાય કુંવરજી મસાલાવાલા.

૪-ઉખ્યાલું.

એક એવી તમરી બનાવે, કે જેથી આવી તેમજ ઉભી લીડી એકજ સરખી રીતે વંચાય.

૧. ધરાએ બાંધી-બાળખની ઉધાણી.

૨. ફેસતો.

૩. અટકચાળી.

૫-ઉખ્યાલું.

એવું ક્યું પ્રાણી છે, કે જે સદવાની વેળા ચાર પંજે, બધાં નાં બે પંજે તથા સાંદળનાં ત્રણ પંજે ચાલે છે.

મીસ માણેકબાઈ કુંવરજી મસાલાવાલા.

૬-ઉખ્યાલું.

હરીથી, મુઠમરીથી,

લખો મોટીમોસે જાણી,

રાખજ કે ભાગમે, હરા કુશળા દોડકે,

લઈ ઘેર કે ખાંધી.

બોલાસો ગઈ વેળાનો.

૧-પાણીના કારડ.

૨-૧. વાસણ, ૨. સતર, ૩. બતક.

૩-૬૫.

૪-૨૫૫.

૫-કાજળ, જળ, કાળ, કામ.

૬-આવનગર.

આ વેળા રમુને કુરસદના ખરા જવાબો લખી મોકલનાર બાનુઓનાં નામે હશે આપી શક્યાં નથી, કારણકે આ ચોપાલું હમેસ કરતાં જલદીથી બાહર પડવાથી મળીક બાનુઓના જવાબો દમુને અમુરેથી મળ્યા હતા.

લખી મોકલનારાંઓને ખબર.

શી. ૬૦ તારાપોરવાલા-આવતામાં.

પુરસેદ-લખાણો મળ્યાં છે.

The Mileses Bhoojwalla-તમારી વાર્તાના ૧૪ થી ૩૨ પ્રશ્નો મળ્યાં છે, બાકીનું સાંપણ મોકલી આપવાની તસદી લેલેલ. "એમનશાહ અને તેની ચુલો" આ વાર્તા સંઈ શકતાં નથી. વધુ બોલાસો ખાનગી કામજ લખી પુઠાવશે અને બને તે મોટે મોડે મસલ.

લખી મોકલનારાંઓએ મેદરબાની કરી લખાણો આ માસની આખેરી સુધીમાં મોકલવાં.

આ "સ્ત્રી મિત્ર" ચુલેલો મેદરબા ના ૭૦ કારનખી શોખાં કચરે લિન્ડ પ્રેસમાં પોતાને માટે કામજ કાવસણ મેદરબાને બાજુ છે.

SHRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૨ ભુ.

લુસાઈ ૧૮૯૦.

અંક પદ્મી.

જ ધર સંસારી કેળવણી મા-
યાને એક ખરી કેળવાયતી માતા પાતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉધારે છે.

માતાઓ તથા બેટીઓ માટે એક વાર્તા.

મકરણ ૧૦ મું.

પરચુલ્લ બાબરો.

શા દીવસમાં સુનાબાઈ અને તેવણી
દીકરી મેહર તેઓની મુલાકાતે આવ્યાં
અને ગુપ્તિને તેઓ સાથે બોલખાણ કે
સંવાદમાં આવી. આ વેળાએ તેણીને
કોઈએ અજાણ તો કાંઈ નહીં, પણ
ખુદરતી શરમાલુ હોવાથી તેણી બીજા
કાંઈ. સુનાબાઈએ તેણીને નરમાસથી
પસવાટી અને મેહરે તેણી તરફ બીટી-
કાંઈ પણ કાંઈ એવી તો લાગણીથી બોલું

કે ગુપ્તનું દીક. તરતજ તેઓ તરફ એવાયું. હવે તેણી સમ-
જવા લાગી કે પીરોળ તેઓની આંટલી બધી શા માટે વ-
ખાણ કરતી હતી; પણ તેણી તો એમજ ધારતી હતી કે
મેહરની હોશીને લાપડની તેણી કદી પચોગ નહી. ત્યજ કરનાં
તેણી બધી ઉતરતી છે, એવું નાનપણથીજ તેણીને ધારવા
શીખવેલી હોવાથી તેણી મેહર તથા હોમી જેવાં ગાયુઓને
જોયાં અને ફરેન્સાઈ ખસલનાં સમગ્રતી હતી; અને તેઓ
તેણીને માટે કાંઈ પણ વીચાર કરે એ તેણીને. કદી ન બને
તેવું લાગતું હતું. તેણી હોમીને પહોંચ હેનથી ચાલતી હતી,
લગભગ તેણીની માસોના નેટકોન; પણ તેની તરફ એટલો
તો માનની નજરથી ભેટી હતી કે બીજાં કરનાં તેની સ્થાયે
વધારે થોડી બેસતી હતી. હોમી તો ખુદરતીજ રીતે સ-

ભાવે એકબીજાની હોવાથી તેની કાંઈ દરકાર કરતો ન હતો;
ફક્ત તે ગુપ્તને તેણી હતી તે કરનાં વધારે સુખી બનાવવાની
કોશિશ કરતો હતો.

મેહર સાથે લીલાની સરખામણી કરતાં પીરોળને લાગ્યું કે
તેણી છેલ્લી નેલેજી તે કરનાં વધારે ધીક્કરતી હતી અને તેથી
તે લાગણી લુલ્લમરેલી ધારી તે વીશે પોતાની માતા આગળ
ખુટું દીક કરવાને બનતી નહ શોધતી હતી.

દીનબાઈએ ઉપમા બોલાસાનો એક દીવસે માયાથી જવાબ
આપ્યો—“મારી નાની દીકરી, હું કાંઈ એવી અક્કલ વગરની
નથી કે ફરેજ જણીને હોસતી તુંને મગપીજ નેલેઈએ, એવી
તારી તરફથી આશા રાખું. આપણને જે કરવાનું છે તે એ-
ટલુંજ કે, બ્યારે આપણા વીચાર કાઈ સાથે એકમતવા નથી
યાય, ત્યારે તેવું કારણ શોધી કઢાડવાની કોશિશ કરવી. કદાચ
તમારેથી ઉલટા વીચારો ધરાવવા માટે તેઓને કાંઈ કારણો
અને લાલચો મળી હોય. મેં તુંને વારંવાર એ કહ્યું છે કે
હવે જાહેરની ખુશામી અને મોજમજલદ કેટલાંકોને દુઃખ અને
દશગીરી કરનાં પણ વધારે લોકશાન કરે છે; દાખલા તરીકે
લીકોને મેહરે અથવા તારા કરતાં ઘણી લાલચો મળી છે, અને
તેણીના જેવી એક જુવાન છોકરી એવી લાલચોની સામે થઈ
સકે એવી આશા આપણે રાખી શકતાં નથી.”

“મમા, તમે શું એ મુંબઈમાં મોટે મોટે પેર ફરે છે તેને
વરને કહે છે?”

“શા લાલચી, મુંબઈમાં એવી ખુબસુરતીની લગાર વખાણ
યવાથી તેણી કદાચ નેલેઈએ તે કરનાં વધારે પોતાના મેહરા,
ફક્ત અને મોજમજલદ પર ખ્યાન આપતી હશે.”

“પણ જો જરૂરમાં તે મળતું નહીં હોય તો તેવણ તેમ
કરવા નહીં દે. શું તમે ધારો છો કે તેમ કરવામાં તેણી વા-
જબી કરે છે?” પીરોળએ ધંધળા વીચાર કરી પૂછ્યું.

“મારી દીકરી, કોઈ ગમે તેમ કરે તે વીશે આપણે આ-
જણા વીચાર આપવા નહીં નેલેઈએ. તારી અને મેહરની
દમણની એમનાં, અને હું આશા રાખું છું કે સુખી હંદગી-
યાં દરકાર કરી નહુને હું મુંબઈ લઈ જવા માંગતી નથી.
જમસેજ સારાને તો ઘણા મઠીલા સુધી ત્યાં રહેવાની ફરજ
પડે છે, અને તેથી જરૂરમાં ખુદરતીજ તેવણ અથવા તો

પોતાનાં બચ્ચાંથી છુટાં પડ્યા ગમે નહી, વળી તેઓનું કુટુંબ જોઈતું તો મોટું છે કે જેમ હું મારાં છોકરાંઓને સાત-અઠાંથી દુર કરી શકું છું, તેમ તેવણુ કરી શકે નહી; વળી જેને આપણે હીલાની ભૂથો પસંદ કરી શકતાં ન હોઈએ તેવણુ આપણને તેણીને એકઠીને ઇષ્ટક દેવા કરતાં તેણી માટે વધારે દશગીર થવું જોઈએ. તું સમજ છે નહીં દીકરી ?”

“અરે દા, ગમા, અને હું કેવી ખુશી હોઉં કે મને જે લાગતું હતું તે તમને કહી દેવાની અને દીકમ આવી. અને બીજક છે કે તેણીને માટેના ધણા ખરાબ વીચારોને જે ઉત્તેજણુ આપ્યું છે; અને તે માટે હું ધણી દશગીર છું, કારણકે હવે હું જોઈશું કે તેમાં તેણીના કાંઈકું ધારતી હતી તેટલા વાંક કહેવાય નહી. હું નહીં ધારતી કે હું તેણીને મારી મરી તરીકે ગણી શકું, પણ તેણીને નહીં ખીકારવાને અને તેણીથી દુર નહીં રહેવાને હું કોરોશ કરશ.”

“હુબી એમન માંડણું દીકરી, બ્યારે હું તુંને કહું છું કે આપણે ખોડા આપણને એકઠેકને આદવાને અને આપણી વસ્તવાને ફરમાવે છે, સારે મારી કહેવાની મતલબ કાંઈ એમ નથી કે, તે આપણુ સ્વખાને અસ પસા એક સરખી રીતે આદવાને ઈચ્છે છે; કારણુ તે જાણે છે કે જેમ કાપાથી આપણું મુખ અથવા શાંતી સચવાતાં નથી. પણ ફક્ત તે ઈચ્છે છે કે મીનાકેમો ઓછા કરવો. આપણે એમ ધાર્યે કે કાંઈ નીચે ખાજા વીચાર ખાંખાથી કાંઈ નુસ્તાન ધવાતું નથી, (કારણુ કે તે વીચારો ફક્ત આપણું પોતાનાં જ મનમાં રહે છે.) તો તેમાં ભુલ છે. એવા વીચારો પારકાની ખોટી નીંદા સમજવાને અને તેમાં સામેજ યવાને આપણને હસવાવે છે; સારે આપણુ ફક્ત તેઓની ખાખીઓને જોઈને છીએ, અને તેનીજ વાતો કર્યે છીએ, પણ તે જેવાએ આપણુ જેને પોતાને ભુલી જઈએ છીએ કે, જો આપણેથી તેઓના જેવીજ લાકન હતે તો કદાચ તેવાંજ યતે. ચાલ પીરોજ, તું આજે બધું સમજતાં કંટાળી ગઈ હોય તો રહે બસ કરવે.”

પીરોજએ પોતાની વાન કરાચીની ચરછ જાણ્યાથી તેની માનાએ ઘોડીક વધુ શીખામણુ તેણીને દીધી, કે જેથી તેણીનાં મગનપર ધણી અસર થઈ.

“આસો હવે તો આપણે ધણી વાન કાપી, તેથી હાલ તરત તો બસ કરવે;” દીનજાઈએ પોતાની દીકરીના નાના આપતર ચેદરાપર “કાસા” કરી કહ્યું. “તે” વીચાર કરવા માટે પૂરતું સમજ્યું છે અને હું ખાખીથી જાણું છું કે તું તે ભુલી જરો નહી, તેથી હવે તો રમવા જા, ચુકાંતારી વાન-જેવા કરતી હશે. અને ખુશાલીથી કુદકા મારતુ મારતું તે સુખી બાજક જહાર દોડ્યું. જતાં જતાં તેણી આ પ્રમાણે જોતી, “ગરીબ ખીચારી હીકા ! હું ખુશી છું કે હુંથી તેણીના જેવી લાકજોમાં પડી નથી; નહીં તો કે હું પણ તેઓ સામે યથાશક્તિ નહી.”

દીનજાઈ તેવણુનાં બાળકોની વખાણુ તેઓનાં મોંઢાં પર કરવામાં હમેશાં ધણી સંબાળ રાખતાં હતાં, કારણકે ખુરોશની બ્યારે અસાધારણ વખાણુ કરવામાં આપતી હતી સારે તેણી

પોતા માટે જોઈતું જાણું મત બાંધતી અને છકા જતી કે પોતાનાં કામમાં પછત પડતી, બ્યારે પીરોજને તો એવી વખાણુ તેણીનાં કામમાં ઉત્તેજણુ આપતી હતી અને તેણી પોતાની ભુલ સુધારવાને દસાવ કરતી. દીનજાઈને હમેશાં બી-હકે લાગતી હતી કે તેવણુ જે જુદી જુદી રીતે પોતાની એક દીકરીઓની વખાણુ કરતાં હતાં, તે પરથી ખોરોશ તેવણુનું હેત પીચીમપર વધારે છે એમ તેણીને બદનામ કરશે. જો કે આ વીચારથી તેવણુને ધણું દુઃખ થતું હતું, તોપણુ તેવણુ પોતાનાં બચ્ચાંનાં બચીપનાં મુખને પોતાની હાલની લાગણી કરતાં વધારે ગણતાં હતાં.

એક દીવસે બ્યારે દીનજાઈ, મનચેરશાહે પીરોજને પસ-વારતાં અને એક ખુરાનુમા વાતમાં સામયકા ખુશાલીભરી લાગણીથી તપાસતાં હતાં, કે જે વાતમાં જાંદગીર પણ હમેશ માફક બાગ ચેતો હતો—કારણુ કે તેની નાની પીતુ, કે જે લાડમાં નાખતી તેણીને ખોસાવતો હતો, તે તેની સાથી માનીતી બેજેન હતી—સારે તેવણુ કાંઈનાં પીમાં ડચકાંના સાદથી ચોંકી ઉઠ્યાં. ચુકાં એક ચોપડી પર વાંધી વળી બેઠી હતી, જે તેણીને હોખીએ વાંચવા આપી હતી, તેણીના લાંબા બાંસો તેણીનાં મોંઢાં પર પડી તેને ઢાંકી નાખતા હતા. ખોરોશ અને જાંદગીએ જાનખીમાં ઉપર જોડ્યું, પણ દીનજાઈએ તેઓને જમદોષી અસારત કરવાથી તેઓ કાંઈ પણ રીકા કરતાં અટક્યાં. હોખીએ દયાભરી લાગણીથી તેની મારીની દીકરી તરફ જોડ્યું, તેઓ સઘળાંમાંથી જામ એખેજાન તેની તરફ ગયે; તે કાંઈ ગીતોની ચોપડી જોવામાં ચુકાચે હોતો, તે ખુશી દેઈ તેણીની આગળ ગયો અને તેણીની ખુરશીપર બેસી પોતાના હાથો તેણીની આસપાસ વીણાથી તે ગીતો તેણીને દેખાડવા લાગ્યો. તેના પ્યારથી ખુશી થઈ તેણીએ પોતાનું રમવાનું દાખી દીધું અને પોતાના બાઈ સાથે તે ગીતોની વખાણુ કરવા લાગી. દીનજાઈ પણ તેઓની સાથે જોડાયાં અને ચુકાના શીકા હોહો અને સુજેલી આંખોપર કાંઈ પણ ધ્યાન આપ્યા વગર તેણીના બાસ સરખા કાપા, તેઓને તે ગીતો સંખથી કાંઈ સમજણુ આપી, અને બીજાં ગીતોની ચોપડી લાવવા કહી જાનને જોડેલાં તો ખુશી કીધી, કે જે કડાક કેમ પસાર થઈ ગયા તે તેઓને જામમ પણ નહીં પડ્યા. ચુકાની પણ દુઃખભરી લાગણી જોઈતી તો થકી પડી કે તેણી પણ હસવા અને પીરોજની રમણુ વાતમાં બાગ લેવા લાગી.

પણ દીનજાઈ આ બાજકનાં છુપાં દુઃખની નીચાનીએ ભુખ્યાં નહી, અને તેણીને તે પહેલું દુઃખ ધણું હશે તે શોધવાની કાસકમાં કોરોશ કાપી. હોખીને પણ તે માટે ધણો વીચાર આજ્યો, કારણકે બીજે દીવસે તેવણુ તેને જાનને નીચેના સ-વાલ પુછતાં સાંભર્યો—

“તારી બેહન હમેશાં દશગીર કેમ દીસે છે તે તું જાણે છે કે નહીં? હું તું એમ ધારે છે કે તેડું કારણુ તેણીને પંચ-મનીતું થેર દશ મુધી અંજાણું લાગવાનું છે?”

“નદી, નદી, તેમ નદી,” નામે કહ્યું, “બધાં સુધી અને યાદ છે ત્યાં સુધી તો હું નાહું છું કે એ દમેશાં દમગીર જેવી દેખાય છે તેવું એક કારણ એથી હોય કે, તેણી રૂઝમતમાં દમેશાંની સીકની સીક ચાલ્યા કરતી હતી, અને પપા અને બપા ત્યાર કહેના હતા કે તેણીને કેટલું દુઃખ થતું હતું, અને કેટલા ધીરજથી તે તેણી ખમતી હતી; વળી હું ગરીબ બીચારાં મનનાં માનીતો હતો (આમ જોવામાં તેને આવનાં લાગે) તેથી તેણી નાહતી હતી; અને હું તેણીને ઘણું દુઃખ દેતો હતો, પણ કેટલું નાણું દમજી શાની એ એટલી બધી દમગીર દીસે છે. વળી કાંઈ પાછી સીકથીકે પડી દરી, પણ તે વીરો બપારે એ કાઠીને કહે નદી, ત્યારે આપણે નાણેથી શું ?”

“ત્યારે શું તારી મેહને દમેશની જેવી સીકથીકે છે ?” તેની માસીએ પૂછ્યું. “અહીં આવ નાહ, તેણીને લગતો બધો દેવાય અને કહે, હું હું છું કે તમે મેહની રૂઝમતની જીભીને દેવાય હું વધારે નાણી રહું.”

નાણે ઘણી આતુરતા અને ખુશીથી પોતે નાહતો હતો તે સમયે કહ્યું, બે કે તે ઘાંતું ઘોડું હતું; કારણ કે તે પોતાનો ઘણો ખર્ચ વખત પોતાની માતા સાથે ચૂનવતો હતો, બપારે સુધ પોતાના આપ સાથે ચૂનવતી હતી. તેણે વળી ઉમેર્યું કે, ચૂનવી આઠ વરસની વયે એક નર્સકાર માંદગી પડી, એક વખણાવણા કાઢતરે તેના આપને કહ્યું હતું તે તેને માદ છે કે, તે માંદગીની ખસર તેણીની આખી જીભીમાં રહી ગયો.

“ઘણાં લાંબા વખત પછી મમાએ અને તેણીને બેવાની રમ આપી હતી,” નાણે ઉમેર્યું, “અને બપારે મેં તેણીને બેલે ત્યારે તેણી એટલી તો ફેરવાઈ ગયતી, સીકી, ખનગી અને નયળી થઈ ગઈ હતી કે હું તદનજ દમગીર ગયો; વળી ગરીબ બીચારા પપાના ચૂનવરા પછીથી તેણી ઘણીજ સીક પડી હતી, પણ ત્યાર પછી કાંઈની વાર આવતી પડવાની તેણીએ ફરવાઈ કાઢી નથી; પણ હું નાહું છું કે તેણીને વારંવાર ઘણું દુઃખ થતું હતું, કારણ કે નર્સથી હું એનાં કપાળા આપ સુકું છું ત્યારે તાપથી મારા હાથ જળી નવ છે.”

આ બધાં સીકો આસપાસથી દીનખાઈને તેણે જાણ્યું હતું હતું તે કરતાં વધારે ખજાર મળી, પણ યુવાનો તેણીના બાપનો મરતો વખતનો ભયનીન દેખાવ બેધો હતો, તેની તેવણને ખજાર નહીં હતી. નાજ જેમ જેમ ચોડા ગયો એવો તેમ તેમ તે બનાવ પોતાનાં મનજામથી દુર કરવા માંગતો હતો, ને કે તે નાહતો નહીં હતો કે કાંય; કદાચ તે ભયનીત શાન્તી પોતે મેલનમદમાં શેઠાવશે હતો તેથી હોય.

ચોડા દીવસ પછી બપારે દીનખાઈ હોટસંએલના સીખવા મેસવાના ઓરડામાં જ્યાં મારે મોડા હાથ આગળથી પસાર થઈ જતાં હતાં, ત્યારે તેણે ઓરડીને ચુરસા બરસો. આવાજ સાંભળ્યા—“ખનીનન હું નાંધી કરવાની, મને તારું લેસન કરવાનું છે ને નહીં ? મને ખીન” સાથે પુ’ લાગેલ વજરેકે હું પોતેન આગસુ છે સુમ, તારું લેસન કાંઈ બારી નથી; મને તો ખનીત ધણું મેહને લાગે છે.”

“શરમ છે ઓરડી,” પીરોનએ મીઠાન જોલી દઈ વાળ આપ્યો, “જો કાંઈ આગસુ નથી, ને મારી ખાતરી છે કે એનું લેસન કાંઈ એટલું બધું લેસન નથી; હું હું છું કે હું એને બરાબર સમજાવી શકું.”

“હું નાણું છે કે નર્સજીએથી પોતે કહ્યું છે કે એ આવે આગસુ આપવા તો નમરવસ થઈ દશે, અને તે તેવણને તો વધારે ખજાર હોવી લેઈએ, જેઓ પોતે પોતાને મદદ કરી નહીં શકે, તેઓને મદદ કરવામાં હું મારો રમવાનો વખત જોડવા માંગતી નથી.”

“હું એટલી બધી ખારીસા સ્વભાવની અને ઘાતકી કેમ થઈ શકેકે ?” પીરોન બોલી; પણ યુવતા કાલાવાતો બરસા આવ્યો તેણીને આગળ જોવામાં અટકારી.

“વાહામાં પીરોન, તું મારે લીધે નારી બેલન સાથે મારા મારી ના કર, કદાચ હું એની બેવકૂળી હોઈશ; પણ ખનીતજ આવે મારાં માથામાં કાંઈ ધાય છે. મારી દરકાર ના કર, ખારી પીરોન; ઓરડી સાથે જુબી ના, તું આહી મેરડી રહેશે તો મારીને કદાચ મનશે નહીં.”

ઓરડી તો ઓરડી હોડી બદાર ચાલી ગઈ હતી, અને ઉનાવળમાં દોડતાં તેણીની માને અટકી પડી હતી. તેવણને જોઈ તેણી તરન પામી ગઈ કે તેવણે સમજ્યું સમજ્યું દશે. શરમથી કાઢ થઈ નર્સ તેણી ઓરડામાં પાછી લખસ થયા જતી હતી, પણ દીનખાઈને તેણીને અટકારી.

“નદી,” તેણે મંબીરતાથી બોલ્યાં “એ ફક્ત મારા કપકાની ધાસીથીજ તું એક માવાજી કામ કરવા માંગતી હોય તો તેથી તુંને તેમજ યુવને કદાચ થવાનો નથી. બે મેં તુંને જોવામાં સમજ નહીં હતો તો તું આવું જોશી એ હું જાની શરતેજ નહીં. જા, હવે તુંને જોઈએ તેટલી મનદ કર; હું તો ઘાંતું છું કે બે તે તારો ચોડા વખત તારી માસીની ડિકરીને મદદ કરવામાં કદાચો હતો તો તેથી તુંને હવે આપણા દીવસ નેટલી ખુલાસી લાગશે તે કરતાં વધારે લાગેને.”

“વાહામાં મમા, તમે યુવને મદદ કરશો ?” પીરોનએ બીદતાં બીદતાં પૂછ્યું, કારણ કે બે કે યુવતા કાલાવાતથી તેણી ઓરડામાંથી બદાર ગઈ હતી, તોપણ પોતાનાં માપને ત્યાં વાત કરતાં ઉમેશાં જોઈ તેવણ આગળથી હોડી જવાનું તેણીને દરજત લાગ્યું નહીં. તેણીને લાગ્યું કે નર્સજી ધારતાં હતાં તેમ સુધ કાંઈ આગસુ હતી નહીં, અને કદાચ તેણીની માતા તેણીને મદદ કરે તો યુવનું ઘોડું દુઃખ આપું થઈ શકે.

“હા મારી દીકરી; બે નરર દશે તો હું મદદ કરશ. મારી ખાતરી કરવા મારે મેં પુરતું સાંભળ્યું છે કે તારીથી જાનને તો હું યુવને મદદ કરતે.” પીરોન આ સાંભળી ખુશી થઈ હોડી ગઈ, અને ઓરડી કે જેણી દમેશ માફક પોતાનો સંભળા ચુરસો યુવતર કાઢાતી હતી, તેને પનાવવાની પોતાની ખનતી કોરોસ કાઢી.

દીનખાઈ તેઓના સીખવાના ઓરડામાં ગયાં અને એટલાં તો આસપાસથી યુવ આગળ નર્સ ઉભાં, કે તે બાજકે તેવણને

એમાં પશુ નહીં. તેણીનું સઘળું ધ્યાન તેણીની ચોપડીમાં રહે-
 કાપડું હતું; પશુ ચોરીક પણ પછી તેણીએ એકદમ તે ચોપડી
 પોતા આગળથી ખીસાડી નાખી અને જુરસોથી બોલી ઉઠી—
 “મારેથી તો આએ ચર્પ ડાકતું નથી. અને તેરહી કોરોશ
 કંઈકું તોભી નહીં; અને નઈજી. એરકાં બધાં તો ઝુરસે ચર્પ
 વરો કે” —તેણી એકદમ રડી પડી. પંચમતી આગ્યા પછી
 આમ તેણીએ પેહલીજ વાર કીધું હતું.

“મારી નાની ગુઝ. આએ માલું ધણુંજ મારી લેસન તે
 શું છે ?” તેણીની માસીએ તેણીના હાથ મોઢાંપરથી માવાથી
 ખસાડી પુછ્યું, “મને કહે, કદાચ આપણે બેઝ સાથે ગળી
 કરી રાક્યું.”

“અરે નહીં, નહીં, એતો હું ઘણી બેવકૂફ છે” તેથી મને
 એમ લાગેછે. નઈજીએ મને આએ લેસન બે વખત સગત-
 વ્યુંછે, અને હું તપાલુંછું કે મને તે સગતનું નેઈજી. —પશુ—
 “મારા વાઝ કાંઈ નહીં, આજનો દહાડો રહેવા કે, કાલે ક-
 રતે. હું ખાતરીથી કહુંછું કે કાલે તારાથી એ લેસન આજ
 કરતાં વધારે મારી રીતે થશે.”

“પશુ નઈજી તો મારી સાથે સારનાં ઝુરસે ચર્પ મધાંછે
 અને બે તેમણની રત્ન વગર લેસન કરવાનું છેકી દઈસા તો
 તેવણ વધારે મીરડાશે.” તે બાળક ટચકાં ખાતાં ખાતાં બો-
 લ્યું, તેણી પોતાની માસીની ગરદન પર પોતાનું કપડું મથુ
 નાખી પોતાનું સઘળું દુઃખ બહાર કઢાવવાને ઈચ્છતી હતી, પશુ
 તેમ કરવાની તેનામાં હીમત હતી નહીં.

“હું બે નઈજીની રત્ન મથુ” તો તેવણ ઝુરસે યસે નહીં.
 તેણીની માસી યુઝમાં દસી બોલી, “પશુ તેનો તીચાર કરી
 શું તારા જીવને દુઃખી ના કર, યુઝ, મને બીહક લાગેછે કે તું કાંઈ
 તારાં લેસનને લીધે એમ દુઃખી થતી નથી. હું ધાકુંછું કે તું સીક
 છે અથવા તો તુંને દુઃખી થવાનું કાંઈ બીજું કારણ મચ્યું છે.
 મને કહે, વાહાની દીકરી, કે તુંને વધારે સુખી કરવા અને બજે
 આએ ઘેર તારજ છે એવું બતાવવા હું તારે વસ્તે શું કરી
 શકું?”

“અરે, કાંઈ નહીં, કાંઈ નહીં!” યુઝ પોતાનાં આંસુઓ
 આંટકાપવાની કોરોશ કરતાં બોલી, “ખરેખર હું ધારતી
 હતી તે કરતાં તો ઘણી સુખી છેજી. જ્યારે તમે મારી સાથે
 એટળાં બધાં ભકાં અને માવાજી હેઓ, જ્યારે બે મને
 પોતાને દુઃખી બતાવવાની હું કોરોશ કરું તો ખરેખર તીમ-
 કંડેરામ કહેવાડો. આજે માટે મથું કુખનું હતું. અને મને
 જ્યારે એમ થાય છે જ્યારે મને રડવાની ઈચ્છા થાય છે; પશુ
 ખરેખર હું સમજી નથી, અને જ્યારે તમે મને કાસ કરેછો
 અને તમારી પોતાની ગુઝ કરી બેઝાવોછો, જ્યારે તો કદીમી
 નહીં.” અને બજે આમ પોતાનાં મનના વીચારો કબુલ કરી
 દાખાથી બીધી હોય તેમ પોતાની માસીનાં ખોલામાં પોતાને
 એકઠાં ઢાંકી નાંખ્યો.

દીનબાઈએ તેણીને પોતાના ખોલામાં બેસાડી અને આપણી
 કાસ કીધી.

“જ્યારે તો મારી યુઝા, મને વધારે આંહવાંમુને કીખું
 નેઈજી.” તેવણે જોડા વખત બોલી કહ્યું, “અને જ્યારે તારા
 જીવને ગમતું નહીં હોય અથવા તુંને કાંઈ દુઃખ થતું હોય તો
 તે મને કહેવાને તારે બીહતું નહીં નેઈજી; નહીં તો કે—હું
 ધારક કે તું મને બહારથીજ માટે છે.”

“અરે નહીં નહીં, તમે ભુલ કંડેરા, તંયુંને હું નેઈજી માલુંછું
 તેણું મેં કાંઈનગી આહતું નથી—સીવાય મારા પખા—મારા
 પોતાના વાહવા બસા પખા!” તેણીના બોલો તેણીનાં કંઠમાં
 થી યુગ્મખાઈ ગયા. “તેવણ મારીપર ધણું હેત” કરતા હતા,
 મારી વખણ કરતા હતા અને મને તેવણની કીમી વાહાની
 મુઝ કહેતા હતા, કે જેની રીતે મનચેરજી માસાએ ગઈ કાલે
 પીરમને કહ્યું હતું; અને જ્યારે હું, આજની પડી હતી, એક-
 ણી તો આજની કે મારે વાસ્તે ધારતી પશુ આપણમાં આવી
 હતી, જ્યારે તેવણ કદીમી બને છેકી ગંધા નહીં, સીવાય કે
 જ્યારે તેવણને લશકરી કામપર જતું પડતું હતું જ્યારે તેવણ
 એક ભેંસંની માફક મારી માકરી કરતા હતા, અને મને ગમત
 આપવાની કોરોશ કરતા હતા, કે જેથી હું માઈ દુઃખ અને
 નખખાઈ ભુલી જાઉં. અરે! તે મમકાર બીહામણી રાત હું કદી-
 બી ભુલી જઈશ નહીં!” આમ બોલી તેણી પોતાની આંખો
 બંધ કરી ધુલવા લાગી.

“કેઈ ભમકાર રાત, મારી મરીજ દીકરી?” દીનબાઈએ
 તેણીને પકાળી પુછ્યું.

“જ રાતે મારા મરીજ પખાને મારી નાખવામાં આવવા
 તે રાત! —અરે ધારકપર તે વખતે એવા તો ડરામણા આ-
 કાસે પડ્યા હતા, મુસતમબો, હોંદુઓ અને મરીજ બીચારા
 પખાનાં પોતાનાં માથાસે, સઘળાં આંદરજીમાં એવાં તો રીકાં
 અને કરકાં દીરતાં હતાં અને ધાસ બધું લોહી તથા મુલેસાં
 માંજીસામાં દાઢકાં અને આપાંએટી ભરાઈ મચ્યું હતું. દુઃખની
 એવી તો મીચારીઓ અને જુલોસ સંભાળતી હતી—હું તે સઘળું
 કરીયા નેહાંજી અને સાંભળ્યું અને આજની માફક જ્યારેમી
 માટે મથું દુઃખેછે જ્યારે વારે વડીએ સુવા જવા આગમજ અને
 મરીજ બીચારા પખાના બોલો માદ બોલેછે, અને તેવણે તારતાં
 મરતાં લોહીપુરાન ધવરી દાઢતે મને “કાસ” કીધી હતી તે
 દેખાવ મારી નવરર આગળ ભરેછે. અરે! તે વેળાએ તેવ-
 ણનો અવાજ કેવો અજમ જેમો અને દુરોઝ કેટલા દંડાં હતા!”

“પશુ મારી મરીજ યુઝા, આવવા ભમકાર દેખાવમાં તું કેમ
 આવતી? આટલી નાની છેકરીને લાં કાણ જવા કે?”
 “કારણકે લાં જવા મને ધણું ગમતું હતું, હું ભણતી હતી
 કે તેવણને મારી આગળ લાવવામાં આવે તે આગમજ તેવણ
 જરી જશે. મને તેવણના છેકા ખારભરના બોલો ધણું સાં-
 ભળવા ગમતા હતા. અરે! દીનબાઈ મારી, શું હું તેવણને
 કદી જોવરા નહીં? હું તપાલું છું કે તેવણ કદી મારી આગળ
 આવી શકશે નહીં; પશુ અરે! શું હું કાંઈ પછી દીવસ તેવણની
 આગળ જઈ શકશ નહીં?” અને તેણીએ એટલા તો કાઢા
 વાહા ભરવા અવાજે તેણીની માસીના એકસ તરફ નેહ્યું, કે કદી

નખાઈની આંખો આંસુઓથી ભરાઈ ગઈ અને ઘણે વખતે તેવણુ એવી શક્ય, જેથી યુવ વધારે શાંત પડે. અગાઉ તેણીનાં દીનમાં ખોલાસો સાંભળનારે કોઈ ન હતું, તેથી તેણી મનમાં ને મનમાં ગળ્યા કરતી હતી; પણ દમણ તેણીની ગમીના દેખાઈતા દીકરાએ અને તેવણના માથાનું બોલેથી તેણીને સધારાને મળ્યો, જે કે તેણીનું માથું હજી સુધી દુઃખનું હતું; પણ બ્યારે તેણીએ દીનખાઈના ઓરડામાં એક ઉંચકે દાડી ઉઘ્યા પછી પોતાનાં ખસીને પોતાની પાસે હજી સુધી બેઠેલાં બેઠેલાં, સારે તેણીનું દેહનું ખુશાલીથી ધકધક લાગ્યું. તેણીનું માથું નરમ પડ્યું, અને તેણી વધારે સુખી અને સંતોષી દેખાવા લાગી.

તેણીની તનદેશતી વીશે જે મત રચનના ગોઠા ડાકરે આપ્યું હતું, તેમ મત તેઓના ધરના ડાકરને મીઠું સમીધનું પણ હતું; તેવણુ કહેતા હતા કે તેણીનું દુઃખ કોઈ ધારતી બરેથી રીતે વધી જાય અથવા તેણીને ખીજી રીતે ઉત્ક્રાંત કરે તેવું ન હતું, પણ તેવણુને બીકકે હતી કે થોડાંક વરસો સુધી તો સારી તંદરેસતી થઈ છે તેના તેણીને ખ્યાલ આવી શકશે નહીં, અને વારંવાર સખત થાઈું દુખવાની અને નખાઈની ફરજા કરવા કરશે. ખરેખર, આવી તંદરેસતીવાળું અમ્યું ખુશ મીઠાનું ક્યાંથી હોય કે ડાકરનું એવું મત હતું કે અવપણુમાં શખેલી બેદરકારી અને રચનની ખરાબ દલાયી તેણીનું દુઃખ વધી ગયું હતું, અને જાનવખી જણાવી કે રચનના ડાકરે તેણીની માનને પોતાની દીકરીને યુજઈ મોકલી દેવાની સલાહ કેમ નહીં આપા. ડાકરે હસીને ઉમેર્યું કે, અમીત દીનખાઈ તો તેણીને પોતાને હાં રાખવાને ના નહીં પાડે. ખરેખર દીનખાઈ ફક્ત તે બાજકની તંદરેસતી માટે નહીં, પણ મગન શકતીની ખીજવણી માટે ખરાં દીનથી ઈર્ષતા હતાં કે તેમ જન્યું હતું, અને પોતાની નાહની બાણુઓની સંભાળ અવપણુથીન તેવણુને સોંપવામાં આવી હતું. દીનખાઈને જે ખજાર હતું કે, આઈમાખને ખરેખર ડાકરે સુખઈ મોકલવાની ભરામણુ કોઈપણ હતી, તો તેવણની આ ઈર્ષ્યામાં કેટલો વધારો થતો કે આઈમાખને તો કોઈ એવોજ ખ્યાલ હતો કે તેણીની દેહને ક્યું દુઃખ ન હતું, પણ ફક્ત એક ખરાબ ખવાસને લીધે તેણી આવી ગીરકાંત બની હતી, અને તેવણની કમનસીબ મગરનીએ પોતાનાં સગાંએને હાં પોતાની દીકરીને મોકલતાં તેવણુને અટકાવ્યાં. ખરોશજ મેઘનાં થોડાંક દુરનાં સગાંએ સીવાય તેવણુનું બીજું કોઈ ન હતું. પોતાને માથે કરો પણ બેઠો નહીં રાખવા માટે આઈમાખે પોતાના ઘણીને એક વેળાએ સુચના કીધી—ડાકરનાં એક મત દાખલ નહીં પણ પોતીકાં મત દાખલ—કે યુવ દેખેલાં આજારી આપ્યા કરતી હોવાથી તેણીને યુજઈ મોકલી દેવી જોઈએ; પણ તે જાખદમાં તો તેવણુ જેમ ધારતાં હતાં તેમજ જન્યું. ખરોશજના યુવ તરફના હાંથી બધા પ્યારથી તેવણુ તેણીથી છુટી પડવાને ઈચ્છતા ન હતા, એટલુંજ નહીં પણ તેવણનાં સગાંએ કે જેઓએ

તેવણનાં કુટુંબને નીચારી મુક્યાં હતાં, તેઓની મેદરવાની માંગના બધાને તેવણુને તેવણની મગરની અટકાવતી હતી. પણ જો તેવણુને તેમ કરવાની જરૂર જણાવવામાં આવી હતો તો તેવણુ પોતા વીશેના કોઈ પણ વીચાર રાખ્યા વગર તુરત કમુચ થયા હતા. આઈમાખ તો પોતાની ફરજ બજાવેલી સમજ સતોષ પામ્યાં, અને ખુશી થયાં કે ખરોશજ પણ તેવણના જટલીન મગરની ધરાવતા હતા. તેવણુ ફરીથી આ જાખદને લગતી વાત ઠેકીજ નહીં, અને ડાકરની પણ ખરોશજ સાથે ફરીથી સુકાશત નહીં થવાથી આ વાત સધળાંનાં મનમાંથી નીકળી ગઈ.

આઈમાખેના આપા એકપ્રકારે દેખાવથી યુવ જેવી માંદી છોકરીને માથું ખમનું પડ્યું. આખારાં સુખી અને તંદરેસત વાંગનારને, દેહને લડકાપી સુકે તેથી માથું માંદગીને થું ખ્યાલ હોય કે કદાચ આવી માંદગી તેઓને ખુશનુમા ફેરફાર તરીકે લાગે કે જેથી તેઓ પોતાની આસપાસનાંઓની સંભાળ અને ઈતિભરીનું મુળ ધઈ પડે, કે જેમ દુક માંદગી વેળાએ વારંવાર બને છે; પણ અને જે માંદગી વીશે બોલે ધીરે તે તદ્દન જુદીજ નતની છે, તે દુઃખી આદમીઓને મગમીન, સુખ અને આજસુ નવાની મેરે છે, જેમ થવાનું કારણ કું તે તેઓ સમજ શકતાં નથી અને તે વેળાએ સેહેકમાં સેહેક કામ તેઓને ભારી લાગે છે, તેઓથી હાલી માલી શકાતું નથી, જેથી તેઓ આજસુમાં અપે છે, તો જેકે તે બાપડાં તો ખરાં દીનથી ઈર્ષ્ય છે કે તેઓ હોડી ધારી બીજાઓ આફક કામકાન કરી શકે. કેટલીક વેળાએ તેઓને એટલી તો નખાઈ લાગે છે કે સામાં માણસને એક પણ કડવો બોલ તેઓની આંખમાંથી આંસુઓ ઉપાડે છે; આ માટે તેઓને વીરકાંત ધારવામાં આવે છે, કે જેમાં તેઓ હોતાંજ નથી. આ જાતની માંદગી કોઈ થોડાં આફવાડમાં સુધી નહીં, પણ મહીનાઓ અને વરસો સુધી માથું રહે છે.

યુવની માંદગી પણ આ કીસમનીજ હતી—જે તેણીની માસીની સૌથી મજાળુ અને કઠી નહીં પ્રુટે તેવી સંભાળથી પણ અટકી ન હતી. જેઓ હમેશાં ઘણાં મનજન અને તંદરેસત હોય છે, તેઓ આવી જાતની માંદગી સમજ શકતાં નથી, અને તેમાં ગાણુસે તરફ કંટાળાની નમરથી જોય છે. જાઈજ જેકે કોઈ માટે અગાઉથી મત બાંધી દેનાર ન હતાં, અને દેખેલાં પોતાના અને દીનખાઈના વીચાર પ્રમાણે આસનાર હતાં, તોપણ તેવણુ જટલી પ્યારથી જન અને બીજાં છોકરાંઓ સાથે વરતાતું હતાં, તેટલો પ્યાર યુવ તરફ દેખાડી શકતાં ન હતાં. બીજાંઓને સીખવવા કરતાં યુવને સીખવવા માટે તેવણુને વધારે સંભાળ અને મજૂરીની જરૂર હતી, અને કોઈ કોઈ વેળાએ તેવણુ તેણીને ખરેખર એક આજસુ, બેદરકાર અને બોદસીથી છોડી દાખલ ધારતાં હતાં.

તેવણુને આ વીચાર હોમી વીશેના વીચારથી મક્કમ થતો હતો, કારણકે તે જનમથીજ નજાળા બાંધાતા અને સીકસી દેવા છતાં અસાધારણ દુશીઆરી અને મીઠો સ્વભાવ ધરાવ

તો હતો, જલણે તેની માંદગીએ તેની દરેક શક્તિને કમજોર બનાવવાને બદલે ફરેસ્ટાઈ ખસલતમાં બદલી નાખી હતી. એકજ કારણથી આવી એ જીલ્લા પરીણામે કેમ નીપજે, તે તેવજુ દીનબાઈ માફક સગજ શક્તિ ન હતી. ધણું અજબ જેવું એ હતું કે જલ સારા સ્વાખ્યાયનો, જોતાં દીવતો, અને માયાળુ હતો; વળી દેખણની રીતે એકલપેટો પણ દીસતો ન હતો, કોઈ કોઈ વેળાએ ખીનજ ખોદતો હતો, પણ તે સ્થિતિય દીનબાઈ અને મનચેરશાહ તેનામાં કોઈ ખીજ લુચો જોતાં ન હતો. આઈમાએ જલનાં મગજમાં મનચેરશાહની સખતાઈ વીશે જે ખોટા ખ્યાલ જોસાયો હતો, તેથી તે ઓકરો તેવજુ-થી ધણુ ખીદીને ચાલતો હતો, પણ દીનબાઈ અને મનચેર-શાહ તો તેથી તદન અજાણ હતાં. વળી તે પોતાના શીક્ષક મેહરજીભાઈને એટલો તો ચાહતો હતો અને તેવજુની સાથે એટલો તો ખુશાલીથી દીવસો ગુજારતો હતો કે લાં તેને કોઈ પણ ખેડું કરવાની લાલચ મળતી ન હતી. કેટલીક વેળા તે થોડીક નજીવી નાતાબેઠારી કરતો હતો, કે જેવું કારણ જો તેની માસી જાણતે તો કદાચ તેણીને તે વાંકો તેટલો નજીવા ન લાગતે અને તે માટે તેણીને ચીંતા લાગતે. પણ તે વાંકો તેણીને જણાવવામાં આવતો ન હતા, કારણુ ગુજ તેને હંમેશાં છુપાવતી હતી, અને પોતાને માથે સધળો દપકો ઢોરી લેતી હતી. નહી, તે છુપાવતીજ ન હતી, પણ તેને માટે કેટલુંક ખ-મતી હતી, અને પોતા તરફ ખીનજોળી દીક્ષાર ખેચતી હતી, જે જો સમ્માઈ જણાતે તો ખીનજ રૂપમાં ફેરવાઈ ગયો હતો. પણ સામ્યાં હોતો મજા સામ્યાં જોશો થું છે તેનો જલને કશો ખ્યાલ દેતોજ નહી, જેકે તે કોઈ જીલ્લા બેલે તેટલો લી-ચકારો અને ખીનજને ખરચે પોતે છટકી જાય એવો અપ્રમા-ણીક ન હતો. તોપણ તેનાં મગજમાં કોઈ જોયોજ ખ્યાલ હતો કે ગુજ તેના કરતાં ઉતરતી હતી અને તેથી તે પોતાના વાંકો તેણીને હાંકવા દેતો હતો.

જલમાં ખ્યાર કરવા અને વખાણવા લાયક એટલું જીલ્લું હતું કે મનચેરશાહ અને દીનબાઈને તેની ચાલ ચલણની ખરી નખખાઈ રીસાની કશી ખબર ન હતી, તેના આગુણે ખુદરતીજ હતો. મેહરજીભાઈ માસ્તર તરફથી તેને ધર્મની કેળવણી મલ-તી હતી તે તે એટલો તો આતુરતાથી લેતો હતો કે, જ્યારે તેને વેલાત મોકલવામાં આવ્યો ત્યારે ફક્ત તેના માસા અને માસ્ત-રનેજ નહી પણ માસીને પણ તેને માટે કોઈ શીકર રહી નહી. ગુજ તેવજુને વધારે ચીંતા આપતી હતી. તેણી સમ્યા-ઈના અનાદર કરતી હતી, વળી ખોદકું દીવ પણ દેખાડતી ન હતી, જે દીનબાઈ મેહરકારીતું પરીણામ ધારતાં હતાં, તોપણ તેવજુના આચીદ અને નર્મજી આ આપણોને પુદ-રતી ગણતાં હતાં. આ ગરીબ ખીચારાં બાળકની ભુલોની સુખ્ય ઉપત્તિ તેણીની માતાને આપેલાં વચનની ગંભીરતા-માંથી થઈ હતી. ગુજની ખુદરતી ખીદકણ ચાલચલણને લીધે તેણી સારી કેળવણીની પધ્ધતિ જરૂર હતી. ખીદકને લીધેજ તેણી ધણું ખડું જીલ્લું બોલતી હતી-પોતાના બાપ આગળ તો તેણી કદી પણ જીલ્લું બોલી ન હતી, પણ દીનબાઈ જેનાં

ઉપદેશ લાગણીનાં બાતુ (કે જેવી લાગણી તેવજુ પોતાની બાળકોમાં ફોલેમંદીથી ઉતારી હતી) ને મનસે તો કોઈજી ખીનજ છુપાવતી એ એક જાતનું જીલ્લું હતું; પણ આવા વાંકમાં તો ગુજ વારંવાર આવી જતી હતી, જેથી તેણી બાપડી ભઈજ અને ખોરશેદના પોતા તરફના અણગમતાં વધારો કરતી હતી. છેહી પોતાની સધળી ભુલો છતાં કદી પણ જીલ્લું બોલતી ન હતી અને જેઓ તે વાંક કરતાં તેઓ તરફ તેણી દીક્ષારની નજરથી જોતી હતી (સીખાય તેણીની સદી હીલા, જેણી હમેશાં તેણી આગળ સામ્યાં બોલવાની સંભાળ લેતી હોવાથી તેણી તેને પોતાનાજ જેવી સામ્યાં બોલતી હતી). પીશળ જેણીને લાગતું હતું કે અંદરખાનેરી તેણીમાં ધણુ સારા શુણે હશે. પણ આ મત આંધવામાં તેવજુ એકલાંજ હતાં. ગુજ ખ્યારથી એક એકસ જાતની લા-ગણી ધરાવતી હતી, જે જો સારે માંને લઈ જવામાં આવે તો તેણીની જમ્યાં જેવી ભુલોને દુર કરવામાં ધણી મદદ કરે. દીનબાઈને આ લાગણી માટે ખબર હતી અને તેથી તેવજુ તેણીને સુધારવાને વધારે સંભાળ લેતાં અને રંજ ખેચતાં હતાં, અને જો અને તો જલ કરતાં વધારે અને પોતાનાં છોડરોની માફકજ ચાલવાને કોશિશ કરતાં.

[સાંખજુ છે.]

TWO OLD MAIDS.

એક દીવસે સાંઠજે એક અંગ્રેજ અદરજ લાયબેરીમાં જઈ ન્યુસ વાંચવા બેઠો, પણ એટલામાં તેનો દાખ ટેબલપર મુકેલા સાદીના ખીજાને લાગ્યો, જેથી તેમાંની સપથ સાદી દોળાઈ ગઈ. આ જોઈ તેણે પોતાનાં જાનવામાંથી રામાલ કાઢી પેહી દોળાવતી સાદી તુડી નાંખી, અને બીજાએ કે જે લાં હાનર હતા, તેઓની નજર સુકાળી પેહો લાંબી ચેરમાં રાતનું ખાલું લેવા જશે. સર્વે સારે ટેબલપર આ બેઠો; તેઓમાં પહેલે સુખ લેવાનો ધારો હોવાને લીધે તેણે સુખનું કીરા પાસે લીધું, જે લેતાં પાસે બેઠેહી ખાનુના હરેસપર સુખ દોળાઈ ગયો. આથી તે વધુ ધમરાજો, ને તે બાતુ પાસે માંડી માંગવા લાગ્યો, “ખાનુ હું તમારી પાસે માફ માંગું છું.” કહેવાને બદલે તે બેલેલો, “ખાનુ મારી પાસે માફ માંગો.” (Beg my pardon; in-stead of beg your pardon) આ સાંભળી ખાવા બેઠેલાં પા-લુસો દુચવા લાગ્યાં; આથી તે બહુ ધમરાજો, અને પસીનો તુ-જવા તેણે પેહો સાદીથી ખરડાયેલા રામાલ કદાહીને જુલમાં મોદકું તુડ્યું, જેથી તેનું આજુ મોદકું સાદીથી ખરાધ ગઈ. આ દેખાવ જોઈ તેઓમાં બહુ દુસાદસ ચાલી. તેઓનું દુસવાનું કાર-ણ તે સદમજબી નહી, જેથી તે બીચારો વધુ ક્રોધે વધર-જાવપરથી હડી ચાલી ગયો, અને કોઈ દીવસે ફરી ચેરમાં આવ્યો નહી.

મીસ ગુલબાઈ ખુરશીદજી ભુલવાલા.

● ટીપુ સુલતાન. ●

મકરણ ૩ વું.

વે મધરાતને વખત થયો, અને તોફાન નરમ પડ્યું. ચળકતા તારાઓથી ભરેલું આકાશ, કે જેની આસપાસ ચંદ્રમા તેઓની રોશણી ઝાંખી પાડી ધીમેથી ચાલતો હતો, તેની આંદરે છેલ્લાં તોફાનની કાંઈ પણ નીરાણી દેખાતી ન હતી. પવનના ઝુંકારોમાં હવે નરમ પડ્યા હતા, અને ધીમી દવાની લેહડી આપતી હતી, કે જે આસપાસનાં ઝાડોનાં પાંદડાં હીલવવાને ભાગ્યેજ પુરતી હતી. ઝાડો પણ ગોળા ધીમી દીઝ-પુરા રોશણીમાં મુનેકાં હોય, એમ જણાતાં હતાં. ચંદ્રમાનો પ્રકાશ બીનાં પાંદડાંઓ ઉપર પડી તેઓને રૂપેરી બનાવતો હતો. આણીમેર પેલીમેર ખાનનાં માણસો સંદેહ ચાદર ઝોડી અને સરદીથી પોતાની બચાવ કરતા બીની જમીન ઉપર થોડુંક મૂકે યાસ નાખી, શુચવણ બરેથી રીતે પડ્યા હતા. બીજા બાજુએ ખાનનાં ઊંઠા ઘાસના ચારાના મોટા ઢગલા આસપાસ ઝુંકાઈ ચઢીને બેઠાં હતાં, અને તે ચારામાં ચાર-ચાર તેઓ પોતાનું નામ બોલી મત ગમતો બોલાક તેમાંથી પસંદ કરતાં હતાં, બ્યારે નાની ધાંટરડીઓ જે તેઓની મરદન આસપાસ ઘોળવતાં ચાલી હતી, તે ધીમેથી ટીંગ-ટીંગ થઈ આસપાસ પથરાયતી ચુપકીદીને વધારે શાંત દેખાવ આપતી હતી. ગામડાંની મસજીદના મીનારા અને સંદેહ શુભએ ઉપર ચાંદરણ પથરાયું હતું. હીંદુ દેહડાંઓ ઉપરથી આ પ્રકારનો ચોડા ભાગ પડતો હતો, જેથી ખાનજાનાં ઝાડની ધરા આગળનો “પીરામીડ” જેવો દેખાવ દુરથી વધારે ખુશી રીતે દેખાતો હતો. પુરું તરફ જે વાદળ ઘસડાઈ ગયું હતું, તે હજી આંધેણી જણાતું હતું, અને ઘેરા રંગના બધુ આકાશને લગાર ચળકાટ આપતું હતું, બ્યારે વારંવાર તેમાંથી વીજળીના ચમકારાઓ પડતા હતા, જે એક પછી દેખાઈ તરતજ શુભ થઈ જતા હતા. વાદળના ચળકારના અવાજને પણ ચોરે ચોરે વખતે ધીમેથી પણ સમજાઈ શકાય તેમ આવતા હતા, જે ઉપરથી માત્રમ પડતું હતું કે, તોફાન બીજા બાજુએ ચાલુજ દશે. વાદળ અને દુરનો દેખાવ ગોળા એક બની ગયાં હોય તેમ દીસતું હતું, કારણ કે ચંદ્રમાની રોશણી કાસમ ઉભેલો હતો તે જગાની આસપાસ કરનાં વધારે દુર પડતી ન હોવાથી હાં લગાર વધારે અધાર પડતું હતું.

એક ઘડી તુરંત કાસમ હાં ઉભો રહ્યો, અને આસપાસ બેઈ, આકાશના પ્રકારીત ગોળા તરફ પોતાની નજર ફેરવી, તે ધીમેથી વાદળોમાંથી પસાર થતો હતો, અને ઘણોજ શાંત અને દીઝપુરા દેખાવ આપતો હતો, બ્યારે ધીમી રોશણીથી આસપાસના દેખાવો એટલા તો ખુશ અને દીઝ લક્ષ્યાનારા લાગતા હતા, કે તેની હમેશની એવા દેખાવો તરફની બેદરકારી છતાં-કે જેની બેદરકારી તેના દેશના લોકોમાં સાધારણ બેવામાં આવે છે-તેને લાગુ કે તેનો છવ લગાર દડો પડ્યો હતો.

હીંદુમાનના દેશીઓ ઘણા ખરા કુદરતની ખુબસૂરતીઓ તરફ બેદરકાર હોય છે. પણ બે કુદરતની કોઈની ખુબસૂરતીઓ તરફ તેઓ બેદરકાર ન હોય તો તે પુરું તરફની તેજસ્વી ચન્દનીઓ છે, કે જેની ચન્દની કોઈની દેશમાં બેવામાં આવતી નથી. હાં નજદીક દરેક રૂપમાં પણ ઘણુંકરીને ઉનાળામાં આ ચન્દનીની મજાદો એટલી બધી હોય છે, કે કુદરત એ કરતાં વધુ કરીમ બહેશ કરવાને અશક્ત છે. તે ચળકતી રૂપેરી રોશણીમાં એવું તો કાંઈ દીઝપસંદ અને શાંત હોય છે—આખા દહાડાના મુવેના તાપ પછી એટલું તો કાંઈ તાજગી બરેલું હોય છે, શાંત એકાંત વીચારો મારે એમાં કાંઈ એટલું તો લક્ષ્યાનાઈ હોય છે—કે દીંવાનોતો મોટો ભાગ જેમાં હાંદુ અને હુસનમાનો બેક હોય છે, તેઓ તે ચન્દનીઓને દીવસની રોશણી કરતાં વધારે ચાહે, અથવા તો તેની બેહડ વખાણ ગાય, તેમાં કાંઈ પણ અજળ યથા જેવું નથી. વળી આ ચન્દનીઓ વખતે તંદરેસતીને તુક્સાન કરવા દવ અથવા તો સરદી હોતી નથી, અને હીંદુમાનમાં બે કોઈની વખત એવો હોય કે બ્યારે ગરમીની મજાદ કાંઈ પણ દુનિય વગર અથવા તો રોશણીની મજાદ કાંઈ પણ તાપ વગર મેલવી શકાય, તો તે એજ છે.

ચોડી ઘણી અદેખાઈની લાગણી સાથે મુનેકાં રાજાને વપાસતો અને પોતાના વીચારોને રાહત આપતો, કાસમ નદીના કીનારા આગળ પસાર કરવા લાગે. નાજું હજી પાણી અને કાદવથી ભરેલું હતું, તોપણ તેનો જુરસો નરમ પડ્યો હતો, અને જે કીનારા ઉપર પેલી આબુ પડી હતી, તે કીનારા ડાબુના આકાર પસંદી પોતાના અસહ આકાર ઉપર ફેરવાઈ ગયો હતો. કાસમ તે બાજુ તરફ ચાલ્યો, “અહોજ” તે બોલ્યો, “તેણી પડી હતી. એક પણ વધારે અને કદાચ તેણી સદાની શુભ થઈ ગઈ હોતે, બે કે તેમ થને તો મને ખાનવું. ઘણું લાગતે, તોપણ મારો પોતાનો છવ હમણા કરતાં વધારે શાંત અને નીરાંત હોતે.”

કાસમજાઈ અથવા તો ચોડો તેને બોલાવતાં હતાં મીર કાસમજાઈ, (કારણ કે તે સૈપદની જાતનો હતો)—ગામના પટેલનો એકપુરો છોકરો થતો હતો. તેનો ખાપ એ કદીમ ખાનવત ખાનમાનનો નમ્બીરો થતો હતો; આ ખાનમાનો બીજાપુરના મહિમેદન શાજઓના વખતના કરનાતીકના કારેરે સામેની લાકડાની સાફ નાગ કાદયું હતું; અને તેઓની રાજા તરફની વધારા સેવાના અદલામાં તેઓને બે ત્રણ ગામોની પટેલો સોંપવામાં આવી હતી. તેઓને વળી સાદી જમીર

પણ મળી હતી, અને થોડાં વરસ આગમ્ય તેઓ શેષે પુર અને વધારે માનવતંત્ર ઓધા ભોગવતા હતા. બીજાપુરના વંશની આખેરીએ, કે જ્યારે નીઝામ, મરાઠા અને હાઈદરઅલી જુદા જુદા પ્રાંતો વેળેની લેવાની ખટપટમાં રાક્ષા હતા, તેજ વખતથી આ ખાનદાનની પણ પડતી દશા બેઠી. તો પણ આ કુટુંબ હજી માનવતંત્ર ગણતું હતું, અને આસપાસનાં પ્રગણીઓમાં તેઓની બોદણે વગ ચાલતો હતો. કાસમનો ખાપ તે સેયક તુરેદીનનું લોકોમાં દીક્રા ચાલતું હતું, મરાઠાઓ સામેની લડાઈમાં તે નીઝામના લશ્કરમાં લડવા ગયો હતો, અને મરાઠાઓના ધસારા સામે નેરલ કાણુના કીધાઓ ટકાવી રાખવાને તેણે વખાણુવા લાયક મદદ કરી હતી. પેદલાં પ્રકારણમાં દરસારી ગયલા બનાવોની થોડાં વરસ આગમ્ય તે મરણ પામ્યો, અને એ કુટુંબનો ને થોડો ધણોની વગ હતો તે ઓછો થયો, કારણ કે તેની વીધવા અને છોકરન વારસ તે ટકાવી રાખવાને અશક્ત હતાં.

પણ કુટુંબમાં જણ એવાંબી હતાં કે જેઓ આ જુવાન માણસને મોટા ધવાની વાર ભેતાં હતાં, અને આશા રાખતાં હતાં કે આ ખટપટમાં વખતમાં તે થોડી ધણી દોલત એકઠી કરી, ગયલું નામ પાછું મેળવશે. એક હાથ પર ચટખટ્યા લડાયક મરાઠાઓ હતા, કે જેઓમાંના કાઈની જેમાં સેદનની ચતુરાઈ હોય, પછી તે ગમે તેવા હલકા વર્ગોની કાંચ નહીં હોય, તો પણ એક સરદાર ધવાની આશા રાખી શકે છે; બીજા હાથ પર નીઝામ હતો, કે જેનું ચહેલા પગાંસ મોટે જુમ પાડતું દંગધડા વગરનું લશ્કર હમેશાં લડાઈમાં હાર ખાતું હતું, પણ હજી જેમ તેમ દુશ્મનોની સામે ટપી રહેવાની કોશિશ કરતું હતું; અને જેની આંકડીમાં માનવ્યક રાખતી આઈઆઈઓ ધણી સેદલાઈથી અને સસતી મક્કતી હતી, જેકે તે મેચવનારને તેથી કદાચનું કાંઈ પણ સંજીવ કાપદો થતો હતો. વળી દક્ષીણમાં કદીમ પણ તારાજ થઈ ગયલું કાંઈસર હાઈદરના હાથ નીચે પાછું ઉતરી નીકળ્યું હતું, અને તેના વારસ દીપ્તના હાથ નીચે વધારે ચઢતી પડતી ઉપર આવવાની આશામાં હતું.

જેમ જેમ કાસમ મોટો ચતો ગયો, તેમ તેમ તેનો અમીરી દેખાંચ, જ્યારે ભેર, લડાયક હયાથો વાપડવાની ચતુરાઈ, ફારસી ભાશાનું તેનું જ્ઞાન અને તેની નજીવતી દહેરી—કારણ કે ધણીએક વખતે તેણે થોડો અને થોડાંકાઓ સામેની જુગ્મબેસમાં પોતાની બહાદુરી બતાવી આપી હતી—એ સમજું જેકે કુટુંબમાં તરેહવાર અટકળો, તે કાણુની પક્ષ લેશે તે બીજે આવડા લાગી.

તે પણ પોતાની જન્મ જુમી છોડી જવાની ઉનાવળમાં ન હતો. ખુદરતી તેનો સ્વગાવ શાંત અને વીચારવંત હતો, અને વાંચનનો ધણે શોખીન—હેવાથી તેણે પોતાનું મગજ કદખીત કલાણીએથી ભરી મુક્યું હતું. આ ભતનાં વાંચનથી તે વધારે ઓછો વેદમી, તેમજ નસીબ ઉપર આધાર રાખવા શીખ્યો હતો.

તેની મા કે જેણીને તેની લાગણીઓની પુરતી ખબર હતી, તેણી અચારનવાર પોતાના દીકરાને કોઈ સારી જેવી જુગમુરત અને ઉંચાં કુળની છોકરી સાથે પરણવા સમજાવતી હતી, પણ હજી સુધી કાઈની તેવી જુગમુરત સારા ખાનદાનની છોકરી આપણા જવાન કાસમને નજર આવી ન હતી. તે હમેશા કહેતો હતો કે, જ્યારે તેનું નસીબ ઉકશે ત્યારે પોતાની મેલે કાઈના કહેવા પ્રુધા વગર પોતાને મન ભાવતી આપડી લાવશે.

કાસમના જેવાં ઉકરેઈ આવે તેવાં અને કાદાણી હીરસા-ઓથી ભરેલાં મગજપર તે રાતના બનાવો આટળી બધી અસર કરે તેમાં કાંઈ પણ અજળ થવા જેતું નથી. પણ આપણે આપણી વાતથી વેગળાં જઈએ છીએ.

“હા!” કાસમ બોલ્યો. “તેણીની જુગમુરતી છક કરી નાંખે તેની છે—ફક્ત મક્કાતની રોશણીમાં અને જીવ વગરનાં બોખાં માફક મેં જ્યારે તેણીને મારી ગા આગળ મુકી, ત્યારે જે મેં તેણીને મેદરા જોયો હતો—અને તોપણ તેણીની જુગમુરતીની હું છક થઈ ગયો છું. હા! ત્યારે તો તેણીની ઉધાડી આંખો અને હાલતા હોડો ભેવાના હોય—તેણીને બોલતાં સાંભળવાનું હોય—હા, તેણીની સાથે વાત કરવાની હોય અને ફક્ત તેણી એકજગ આંદો છે, અને એકજ માણસને વાસ્તે જીવે છે, એમ જણવાનું હોય—હા, તેણીની સાથે આવી ચઢતીમાં મેસવાનું હોય અને ફક્ત હાં તેણીનેજ આવજા સાંભળવાનો હોય—હા, મારે જુગમુરતે પડી, તેણીની પુજા કરવાની હોય, તો વખત આગમ્ય એકસત મયેકું કહેવાય.” મદમદ પેગમખરે કહ્યું ફરેશી સીતેર સ્ત્રીઓમાંની તેણી એક છે. પણ મને કાંઈ પણ આશા નથી. કાંઈ પણ નહીં, ખાન ધરડો થયો તો શું થયું, ગમે તે પણ તે તેણીનો ધણી છે, તેણીનો હકદાર ધણી અને શું હીમતવાન—હીમતવાન તુરેદીનનો છોકરો, જેની તે મેખાનદારી કરે, તેને દેખાઈ પોતાના બાપનાં નામને હીનપરતી લગાડેઈ નહીં, આંખાંનાં નામથી કહું છું કે નહીં.” તે જુવાન માણસ મોટથી બોલ્યો, “આવા વીચારો ધરાવવા કરતાં તો હું મરી જાઉં તે પર વરે, પણ આશા મને મદદ કરે, હું ખરેખર ધણો નખળાં મગજનો છું.”

અને પોતાનાં દીલ સાથે આવી ભતની તકરાર કરી, તથા પોતાનાં સારા જુગમ કે જે તેનામાં ધણા અને મજબુત હતા, તેને તેનાં મગજ ઉપર કાંચવા દઈ, તે જેટલો આસ્તેથી બહાર આવ્યો હતો, તેટલોજ આસ્તેથી કાઈની પણ જણ વગર અંદર ગયો. તાજ હવામાં ફરવાથી તેનો જીવ શાંત પડ્યો હતો, જેથી તે થોડા વખતમાં ઉધમાં પડ્યો. તોપણ તેની ઉંધમાં સ્વપનથી ખબલ પડતી હતી, કે જેમ ઉકરેઈ આવે તેવા બનાવો પછી બાનુંજ બેઠેછે. તેની ઉંધમાં તેની નજર આગળ પેલી જુગમુરત બાનું ભખા કરતી હતી; જેટલી શાંતીથી તે સુચા ગયો, તેટલી શાંતીથી તે સહવારના ઉડી શક્યો નહીં, અને અસત માફક હવે તેનો જીવ દીલજુશ અને

નમરવસ રહેયા નહી, તો ધણુ તેણે પોતાની સહવારની બંદગી ધણી આનુરૂપી કરી અને પોતાનાં ભરીયને ગમે તેમ કરવા તે પાક અહાના હાથમાં સોંપ્યું.

ગઈ રાતના બનાવેથી કાંકી જવાને લીધે ખાન સહવારના ઘણા ગોડેથી હર્યા. તેને પોતાની બાનુને લગતી ઇતેજવી ભરેલી ખખરોતો સંધ્યાના ભરેલા જવાબ મળ્યા હતા. તેણી સહવારનાં પંદરેઠમાંમાં ઉડી અથોલ કરી હાલ સારીપેકે એકી હતી. ખાન તેણીને જોવાની અધીરાર્થ હવે વધુ વખત લગી રાકેલા નહી, જેથી થોડા વખતમાં તેને તેણીની આગળ લઈ જવામાં આવ્યા. તેણીને જોઈ તે અસત પુરી થઈ ગયા, અને તેથી વળી મોટાં ઉપર કાંઈ ધણુ દુઃખની નીસાણી વગર. તેણીની આંખો હમેશ જેવી ચળકતી હતી, અને એકેરો હમેશા જેવા દીક-પુત્રા હતા. તેણીના બાજો જે તેણીએ નાહતી વખત ઘોષા હતા, અને જે હજી બીનાજ હતો, તે તેણીનાં ખખાં ઉપરથી હમરો થઈ સરકતા હતા, અને અકસમાતથી તેઓ તેણીનાં મોહમાં ઉપર પડેલાં ગયલા હોવાથી તેણીને હમેશાને જોરા એકરો લગાર વધારે શિક્ષે દીકરોતો હતા, ધણુ તેથી હમરો તેણીની ખુશસુરતીમાં એકરો વધારો થયો હતો.

“અહા તુને સુખી રાખે,” ખાન તેણીની આગળ એસતાં બોલ્યા. “જોડા તુને સુખી રાખે. અજબુલ રેલમાનના પગ આગળ કોઈ દીકરું આપું રાત્રીમાં કોંઈ નહી લાવી મુકે, ધણુ તેથી તારી આગળ મારી નગરમાં પુણ મીસાલ છે. તું સારીકાની છે કે?”

“હા, મારા ધણી, ખરખર—તે કે જેણે મને તોશાનમાંથી બચાવી,” તેણી આકાશ તરફ નગર કરી બોલી, “અને તેણી કે જેણીએ સારપછી દીકરી મીસાલ મારી બરદાસ્ત કરી, તેઓ તો મારે ઉપકાર માનવો જોઈએ.”

“હા, મારી વાહાલી. આ ધરના અને આ ગામના રહેવા-સીંચનાં આપણે ધણું ઉપકારી લીધે.” તેઓની મદદ વગર આપણે કોણ જાણે શુંથી થતે!”

“શું શું થઈ ગયું તેવું મને થોડું જાન છે. હું ધારે છું કે પાકખી પાણીમાં લઈ ગયા તે, અને પાણીના બખકાર ઉછાળાઓથી મેં મારી આંખો બધ કરી તે મને યાદ છે, અને હું ધારે છું કે” તેણી થોડા વખત થોભી પોતાની આંખો હાથેથી ઠોકી ઝાંખી કર્યું. “તે સારપછી પાણીમાં સરી પડી, અને મેં એક ઓચારી પાડી. સારપછી શું થયું તેની મને ખબર નથી. હું બ્યારે સુઢીમાં ચારી સારે માંડે સરીત તદન બીતું હતું, અને કટલીક ઓચો મારાં આંગ ઉપરનાં કપડાં કાઢી દીધ નુછતી હતી. પછી મને યાદ આવે છે કે ફરીથી એક વાર હું સમગર થઈ, અને એક બાલુ કે જે મારી ધણી બરદાસ્ત કરતી હતી, તેણીની સાથ મેં વાતો કરી. હું ધારે છું કે મેં તેને પુછ્યું કે મને હાં શું કામ લાવવામાં ચારી હતી, ધણુ તેનો કાંઈ તેણીએ મને પાકેલા જવાબ આપ્યો નહી. પાકી ગયેલી હોવાને લીધે અને તું ધણુ સારીકાની હતા એવો મને સંધ્યાએ મળેલા હોવાને લીધે હું જલદીથી સુઈ ગઈ.”

તો ધણુ મને લાગે છે કે, તમે કહો છો તેમ સમજું કાંઈ પાકેઈ ઉતરું ન હશે. કાંઈ ધણુ બચમાંથી આપણે બચ્યાં હોઈયું; હા! મારી વાદાસ્ત રાકતી ધણી યુવક ગઈ છે—ધણી નથી. ખેલી બહી બાનુએ તારેથી સાચ્ચી વાત છુપાવી તે મારે હું તેણીને કટકી દુવા હઈયું. તારી તે વખતની હાલત પ્રમાણે તો તે બચીવાત તુને જોખમ ભરેલી થઈ પડતે, અને સારે શું તુને ખબર નથી, કે મારા હાથમાંથી જતાં તું સેદ-જમાં જમી ગઈ—કે મેં તુને નદીનાં ઉછાળા ભરેમાં પાણી-માં દુખાતું જોઈ હતી, અને તુને પાકી જોવાની મને થોડી-જ આશા હતી?”

“આરેકેમાં નહી,” તે બાનુએ કુજતા અવાજે કહ્યું. “અને સારે હું શું ખરખર જમમાં હતી? મને બચાવી દેણે—મારા અગીર ધણી તેજ મને બચાવી દશે! અને હમણા સુધી મેં તારો ઉપકારથી નહી માન્યો!” તેણીએ તેના પગ ઉપર માથું મુકી કહ્યું. “તે” મને ફરી અકસ વગરની સુખે ધારી હશે?”

“નહી વાહાલી નહી, એમ નહી, તુને બચાવવાનું માનં નસીજમાં સરજેલું ન હતું. ખરી વાત છે કે, તુને બચાવવા હું પાણીમાં પડ્યો, ધણુ મારી કોશિશ ફેકટમાં ગઈ. મારાં લગ-ઈનાં હથોડો મારાં દીકપર હોવાથી જો હમારોએ મને બચાવી લીધે ન હતે, તો હું ધણુ દુખી જતે. ધણુ નહી, જેમ અહા આપણી ઉપર દુખ વરસાવે છે, તેમજ તેમાંથી તે આપણે છુટકાથી કરે છે. એક જવાને—જાણે નરો રસ્તમ અને કેમણે ગોષા મજનુન—આ આરમાત જોણે, તેની તી-કણ આંખોએ તારાં જીવ વગરનાં સરીતને પાણીની સપાટી ઉપર તરતું રીડું, અને પોતાની જાંઘીના જોખમે તુને બચાવી. વળી તેની જાંઘી કાંઈ થોડી કીમતી નથી, કારણ કે તે એક વીધવાને હોકરો અને તેથી વળી એકપુરા અને કુકુળને વડો છે. દુકમાં, જે બાનુએ તારી માવજત કરી તેનો દીકરો.”

“પાક પેચમખર! સારે હું શું આ જોખમમાં હતી, અને મને આ રીતે બચાવવામાં ચારી? તેની જાંઘીના જોખમે, અને તું કહે છે કે, તે એક વીધવાને હોકરો છે! તેની દુખી જતે તો શું થતે?” આટલું બોલી તેણી વીચારમાં પડી.

આસ્તે આસ્તે કારણ કે ખાન તેણીને જવાબ દેવાની કીમત કરી નહી તેણીની છાતી ઉચકાવા લાગી, અને તેણીની જાણ વગર તેણીની આંખમાંથી એક આંસુ પડ્યું, અને સાર પછી આંસુઓની ધાર વહેવા લાગી. ખાન તેઓને પાકતા રસ્તો લેવા દીધો. તેના બોલો કરનાં તેઓ તેને વધારે સોંતી બખરો, તેણે વીચાર્યું, અને તે પાકેજ હતું.

મોડા વખત પછી તેણીએ પાકું બોલવાનું શરૂ કર્યું. “અમીરી ખાન, તું તેને બદલો વાળી આપશે? જો કે ખરું કહું તો મારી જાંઘી ધણી નજીવી છે, ધણુ તારી અને જોખમે હું પછાડો સુકી ચારી છું, તેઓની નગરમાં તો હું જાણું છું કે ધણી કીમતી છે. અરે મારી મા? તારા ગો-લાખનાં અચ્છુચ મરણથી તુને કેવો ધારી થા લાગતે?”

“તેનો બદલો વાળો આપું? અમીના? અરે, ને તે લે તો તેને મારી અડધી દોલત આપું, એક મગનો પટેલ હોવા છતાં, તે એક મગર અને કરીમ ખાનદાનો જમાન છે, અને એવી માંગણી તેને આપમાન નેવી ધઈ પડે. વીચાર કર—તું ધણી દુશીયાર છે. તારા વીચારો ને હોય તે બોલી દે.”

“તું કહે છે કે તે પૈસા નહીં લેશે?”

“નહી નહી, તેવી માંગણી કરવાની હું હાંમત કરી શકતો નથી.”

“કદાચ તેની માથને વાસ્તે મારી જીજ્ઞસ—મારી બધી જીજ્ઞસ હું તેને આપી દેવાને રાહ છું. તું બળે છે કે, થોડી ધણી તેમાં કીમતી છે.”

“તેની તે કાંઈ દરકાર કરશે નહી, કારણ કે તે પરજોડો ન હોવાથી તેને તે શું ખપતી?”

“પરજોડો નહીં અને આંખો યુગ્મસુરત?” તેણી અચ્ચુચ બોલી ઉઠી. પછી ખાને તેનીપર કાંઈ લક્ષ આપ્યું નહી.

“વળી તેની માથનેથી કામનાં નહી,” તે બોલ્યો, “કારણકે તેણી તો ધણી ધરડી છે. જો કે જીજ્ઞસ પૈસા કરતાં તો આપવાને કીક પડે, તોપણ તેથી માયસો નહી.”

“થોડાંઓ, લડાઈનો સામન, જો તે સીપાદ હશે તો તે તેને મગનું ધઈ પડશે.”

“હા. આ વધારે સાફ છે, કારણ કે તે પગથી તે માયાં સુધી સીપાદ બચ્ચો છે. પછી બ્યારે તે તેવી નોકરીમાં નથી ભારે તેને તે શું ખપતી? અહીં કાંઈ અવાર નવાર છુટકાઓ સીવાય દુશમનની ચડાઈઓ આવતી નથી; પછી—મને હવે કાંઈ મુશ્કે પડ્યું છે.” તે ચોરો વખત રહી બોલ્યો. “આકરી—હા, તેને તે કીમતી સરસ બદલો ધઈ પડશે—હું તેને તેમાં મદદ કરી શકીશ. હું કેવો યુધ્ધ કે મને ગેદી પરથી તે ત્રી વીચાર આબો નહી. ટીપુનાં લશ્કરમાં તેને વધારે આવકાર-દાયક ધઈ પડશે, અને જો થોડા મહીનામાં માન મેળવવાની અને કદાચ મારી પેટે સરદાર થવાની. તેને જો તક ન મળે તો હું મોટી બુલ કરતો કહેવાઈ.”

“હા મારા ધણી, આ જાતની માંગણી તારાં હિદાર દીમને તેમજ તેને પછી લાયકની ધઈ પડશે. તે આપણી પછવાડે સેદવાઈથી શેઠરમાં આવી શકશે.”

“અને કાંચ નહી આપણી સાથે? હું તો સીપાદ સંગતમાં ધણી મનહ મેળવીશ, કારણ કે ફક્ત તે એક ત્રીપાદન નથી, પછી એક પંડીત પણ છે, અને જે મારા કરતાં તો વધુ કહેવાય. વળી ગઈ રાતે મારા એક માણસ મરી ગયો છે, અને તેની જગાળી ખાલી છે.”

“મારી ગયો? કુખી ગયો કે શું?” તેણી બોલી ઉઠી.

“નહી મારાં મોતી, તેનો વખત બરાઈ યુદ્ધે લોપો જોઈને, કારણ કે અક્ષાનેજ હાથે તે વીનળીનો ભોગ ધઈ પડ્યો.”

“હા! ખરેખર ધણું બાયકાર,” તેણી કમખીને બોલી. “અને તે વીરો કાંઈ યાદ આવે છે ખરું? વાફે તેનું નામ શું?”

“ઈલાહીમ.”

“અફસોસ! તેજુરં તારી મે વખત જાંઘી અચાવી હતી.”

“હા, પછી તું બળે છે તેમ તે તો તેનું નરીય; લખ્યા લેખ કાલુથી સુસરી શકાય? તું શું કહે છે, પડેસને તે જગા આપવા માટે માંગણી કરે?”

“બ્યારે તું પુછે છે ભારે તો મારે કહેવું જોઈએ કે કલ્કાલીમની નહી; કારણ કે પડેસ તેના કરતાં વધારે જાંઘી પકતી નો છે. તેને તારી સાથ આપવાને પુછ, અથવા તો એમ કહે કે, અચ્છલખાન જે એક હમ્મર માણસના સરદારનો છે તેની આગળ સરીગાપટંમ આવ, અને તે તું પેતાના રી-સાતમાં જગા આપશે; અને પછી જો કે તે શું કહે છે?”

“બચાવર છે, મારા ગોલાળ, તારી છક કરી નાખે તેવી ખુચસુરતી અને તારા ખારની કીમતનો હું તેનો કચ્છાર છું. ખોદા તુંને સલામત રાખે! હવે સાંજ તુલીક હું તુંને કંટાળો આપીશ નહી, અને તેટલા વખતમાં તું પછી આશ્ચર્યસ લેવાની હું સલાહ આપું છું.”

“મળે નરો ફક્તમ, દેખાવે ગોયા મળતુન,” તે ખુચસુરત બાપુ ટક્યા ઉપર માથું ઝુકતાં બોલી. મારા ધણીએ તેને ઉમરાવ મદદ્ય તરીકે કહ્યો,—અને વળી પંડીત—દેવો સપુલું? એક વીંધવાનો ડાકરો!—તેણીને ધણી વાહાનો હશે, તેણી તેનેથી છુટી પડ્યા ન માંગશે!”

ફરીથી તેણી વીચારમાં પડી. “તેણે મારો મેહરો જોયો હોવો જોઈએ—પત્રીત અક્ષાદ! તે હાંકવાને હું શકતીવાન ન હતી. તેણે મને હાથમાં જાયથી, અને હું મેસુદીમાં હતી. મારો ચેરાગળી દેવો જોરાઇ ગયો હોવો જોઈએ.” તેણીનાં મોઢાં ઉપર શરમાળપણનો રતાશ ચઢ્યો: “અને વળી આ ઝોરડામાં તેણે મને બર શેરાનીમાં જોઈ હશે. તેણે મારે માટે શું વીચાર્યું હશે? લોકો કહે છે કે હું ખુચસુરત છોઉં, પછી તેણે મારે માટે શું વીચાર્યું હશે?” પછી આ વીચારોથી તેણી નહી જીજ્ઞસનાં સખોથી શુચવણમાં પડી, અને તેમ કરતાં તેણી જાંઘી લુકલુમાં પડી, અને તેણીની નમરે છેલી રાતના બનાવો પાંજા આવ્યા. તેજાન, પાણી, અને તેણીનો બચાવનાર—એ સપણું તેણીની આંખો આગળ બચ્ચો કર્યું. પછી એક માણસનો આકાર જે ખુદરતી તેણીનાં અમાનતારનેજ હોવો જોઈએ, તેણે આ રવખનાનો, બનવું જોઈએ તેમ, મોટો ભાગ રોક્યો હતો.

સાંપણ છે.)

અરેસર, એસકા—સતમ, ચોરને વરે પાણી લાય.

અરેસર, એસકા—સતમ, ચોરને વરે પાણી લાય.

અરેસર, એસકા—સતમ, ચોરને વરે પાણી લાય.

અરેસર, એસકા—સતમ, ચોરને વરે પાણી લાય.

અરેસર, એસકા—સતમ, ચોરને વરે પાણી લાય.

અરેસર, એસકા—સતમ, ચોરને વરે પાણી લાય.

અરેસર, એસકા—સતમ, ચોરને વરે પાણી લાય.

અરેસર, એસકા—સતમ, ચોરને વરે પાણી લાય.

અરેસર, એસકા—સતમ, ચોરને વરે પાણી લાય.

અરેસર, એસકા—સતમ, ચોરને વરે પાણી લાય.

અરેસર, એસકા—સતમ, ચોરને વરે પાણી લાય.

વાદળાં કયાં મળે છે ?

નાઈટ સ્ટેટ્સ" માં વપરાતાં લગભગ સઘળાં વાદળાં ૧૮૫૨ ના વર્ષ સુધી, ભુમધ્ય સમુદ્રમાંથી આવતાં હતાં, પણ સ્વાર પછી "ફ્લોરિડા" નાં પાણીમાં ઊગતાં સંખ્યાબંધ વાદળાંપર લોકોનું ધ્યાન ખેંચાયું. જેવાં આ વાદળાંઓ મળી આવ્યાં, કે તેમને યુરોપનાં વાદળાં સારે સરખાવવામાં આવ્યાં અને સારાં લાગવાથી વેપારીઓ તથા વાહણવતીઓ તેમને

ખગરમાં મોહકવાનાં કામમાં યુદ્ધ કર્યા. પેટમાં માછીમારો પાસેથી સીધી સરસ ભત્તનાં વાદળાં ૭ પેન્સે એક રતલ ખરીદવા લાગ્યા. જ્યારે ભુમધ્ય સમુદ્રનાં વાદળાં ઓછાં, ને મોઢાં થવા લાગ્યાં, સારે "ફ્લોરિડા" ની માંગણીઓ વધારે થવા લાગી અને તે પ્રમાણે પછી ક્રીમત પણ વધી ગઈ. એકની એક જગ્યાપરથી જ્યારે ૧૮ વર્ષ સુધી વાદળાં કાઢવા લાગ્યા, સારે તેની પેદાશ ઘણી ધરી ગઈ. સ્વાર પછી ૧૮૭૦ માં જમીનને નવે કટકો સીધી કાઢવામાં આવ્યા, અને તેથી વેપારને ઘણું જોર મળ્યું. તે વર્ષે "એપેલેચીકોસા" એ વાદળાંનાં વહાણોની એક નાની કાફલો મોકલાવેલી, જે સ્વાર પછી ઘણે વર્ષો મળે છે. ૧૮ વર્ષની ખંત અને જોખમ પછી એ વેપારનાં ધણું સારાં પરીણામ નીપજ્યાં છે.

વાદળાં કાઢવાની રીત ભુમધ્ય સમુદ્ર કરતાં જુદી છે, જ્યાં દુબકી મારનારાઓ પાણીમાં નીચે જઈને વાદળાં ઉપર લાવે છે. નાના મહવા કે જેમાં ૧૦ થી ૧૫ માણસો બેસી શકે, તેટલાંને વાદળાંની જગ્યા પર ચારથી આઠ અંકવાડીઓની સફર મોકલવામાં આવે છે. વાદળાં પકડવાને માટે ખગરોએ નાની હોડીઓમાં જોડીમાં બેસાડે છે. એક માણસ હોડીની પછાડે દોરડું બેસેલો બેસે છે, અને બીજો પોતાનું અરધું ઉપરનું શરીર તેની યાત્રુએ અરેલીને પાણીનું તળું તપાસે છે. આખને મદદ આપવાને માટે "વોટર વાસ" નામનું ધન આપવામાં આવે છે, જે એક સાધારણ બાકરી, જેનું તળું લાકડાંને બદલે કાચનું હોય છે, જેને પાણીમાં ડુબાડે પછી જેમ જની શક તેમ પેલું માણસ પોતાનું મોઢું તેમાં મોડે છે. જ્યારે વાદળું દેખાય છે, સારે મહવો યોગે છે, અને તે સરળ મંડીને પરોક્ષ માણસ, જે કાંઠાવાળો મળ, કે જે ૩૦ થી ૪૦ ફીટની લાંબી લાકડીને વચગાવેલો હોય છે, તેથી વાદળું પકડે છે. મેહ માણસોને એવી વખને અતીરવ સાહુમેતી વાપરવી જોઈએ છે. વાદળાં સાફ કરવા માટે, તેને વહાણના ગુરૂ પર, તેની ખુદરતી સીધી હાલતમાં ડુકવામાં આવે

છે, જેથી તે મરી જાય, અને તેમાંથી બધાં તત્ત્વો છુટાં પડીને તેમાંથી ઘીણી વસ્તુઓ છુટતી નીકળીને સાફ થઈ જાય. આ હાલતમાં ઘણા દીવસો રાખ્યા પછી, તેને કીનારે લઈ જવામાં આવે છે, ને પાણીમાં એક ભત્તનાં વાસણમાં જરીને નાંખે છે, જેમાંથી તે બાકીના પદાર્થ બીજાય છે, ને ઝરી જાય છે.

વાદળાં કાઢનારાઓ ગરમીની મોહકમતમાં, પણ એમ દર રોજ મેહેનત કરે છે, અને એવી મેહેનત ખમવા સાર કાંઈ જેવો તેવો બાંધો જોઈતો નથી; તેમની આમડી તકડાંથી જળાને એટલી તો કાળો થાય છે, કે એક સફેદ માણસ અને સીકીમાં ઘણે દેર લાગતો નથી. તે અતીરવ જીવસેલું મેહેનતની જીંદગી છે, અને વાદળાં કાઢનારાઓ અતીરવ જોરાવર માણસો હોય છે.

વાદળાં કાઢવાની મુખ્ય રીત ઉનાળામાં હોય છે, મેથી આગસ્ટ સુધી, પણ પાણીની સરસ હાલત તો શીયાળામાં હોય છે, અને તે વખતે ઘણી ફ્નેડમંદી સારે વાદળાં કાઢવામાં આવે છે. તે વખતની રીતની હાલત વાદળાં કાઢવામાં ઘણી અસર કરે છે. જ્યારે જેસથી ડુંકતા ચાણ પવનથી પાણી સઘળું તોફાની યઈ જાય છે, સારે વાદળાં કાઢવાનું તદન અશક્ય થઈ પડે છે. યોડાં વર્ષ સુધી પવનની હાલતને લીધે વાદળાં કાઢવાનું તદન નીપજન ગયું છે, જ્યારે કોઈ કોઈ વર્ષોમાં તો અતીરવ ફાયદાકારક થઈ પડ્યું હતું.

"ફ્લોરિડા" નાં પાણીમાંથી ઘણીકે ભત્તનાં વાદળાં પકડવામાં આવે છે. સોથી સરસ મેંદાંનાં ઉનનું વાદળું, જે પાંચ શીશીંગથી તે ૨૫ શીશીંગ રતલે વેચાય છે; ખીજું, પીળી ભત્તનું, જે ૧૦ પેન્સેનાં ૨ શીશીંગ ૭ પેન્સે મળે છે, ને ત્રીજું ધાસનું વાદળું, જે બનાવટમાં ભૂલું ને કાઢી હોતું નથી, જે પાંચ પેન્સેથી ૧ શીશીંગે વેચાય છે. જ્યારે તેમને ખગરમાં મોકલવામાં આવે છે સારે સાફ કરીને સઘળી રેતી અને દોઢલાં કાપી નાંખે છે, અને ૧૦૦ થી તે ૧૨૦ રતલની ગાંસીમાં તેને દાખી રાખે છે, જે બાકરમાં તે જરૂરખંધ લેનારાઓને લાં મોકલવામાં આવે છે. છેલ્લાં ત્રણ વર્ષ થયાં ઘણી ક્રીમતી ભત્તનાં વાદળાં કાઢવાની ચોક્કસ કોરોશો થતી જાય છે અને કોઈક દાખલાઓમાં તે અખતર ફ્નેડમંદ નીવડેલો છે. આટલું તો ખુલ્લું જણાય છે કે જામી ભત્તનાં વાદળાં યોડાં મળી આવે છે અને જ્યાં ને હલકી ભત્તનાં વાદળાં કરનાં ઓછાં હોય છે, પણ તેની માંગણી તેની પેદાશ કરતાં ઘણી વધુ છે.

હાલના વખતમાં વાદળાં કાઢવાનાં મધ્યો, એ ઉદયોગનું ઘણું કીમતી સંધણ થઈ પડ્યું છે. તે ઘણું કરીને "સેન્ટ માર્કસ" ને "એક્સેલ" ની વચ્ચેના સંખ્યાબંધ ખડકોમાંથી પુપકન મળી આવે છે. બરોચર મોસતનાં તો વાદળાંની ખડક "એપેલેચીકોસા" ની પુર્વે ચોક્કસ માર્ગલ પછી સર થાય છે, ને "સીડર ક્રીઈસ" થી પચાસ માર્ગલ દુર કીનારા આગળ જરૂર નજમ મળી આવે છે. સ્વાર પછી ૧૦૦ માર્ગલ સુધી કોઈ હોતું નથી ને "બાકના" ના ટાપુ આગળથી ફરીથી જણાય છે. આ વાદળાંના ખડકો, કોઈ વખતે ચોખ્ખા મુનાના પથરો, તથા ઘણું કરીને પરવાળાંની ખડકવાળી કીનારીનાં

બનેતાં હોય છે, ને કીનારાથી ૬ થી ૮ માઈલ દુરથી સર થાય છે, ને સ્વાર પછી સંખ્યાબંધ વંધી જાય છે. જ્યાંથી ખડકવાણાં તબ્યાં હોય છે ત્યાં વાદળાં મળી આવે છે એવું કહેવાયછું છે, અને “તેકસલ્સ” અથવા “સીડર કોઈસની” ન્વા દુરના કીનારાપર વાદળાં ધણાં મળતાં નથી તેવું કારણ એ છે કે, ખડકા પાણીમાં અતીરમ ઊંડા હોવાથી, વાદળાં કાઢવાનું ધણું કાયદાકારક થતું નથી. “સેંટ માર્કસ” ના ખડકાની ઊંચાઈ ૧૬ ફીટ, ને જમીનથી ૬ માઈલ દુર હોય છે. વાદળાં ત્યાં પુષ્કળને ને સારી જાતનાં હોય છે, ને મેકસીકોના કીનારાપરનાં કરતાં સારાં, પણ “બાદમા” ની જાતનાં કરતાં ઉતરતાં હોય છે. ત્યાંની પેદાશ અપુર હોય છે અને નેટલી ઝડપથી એકાં કરે છે, તેટલીજ ઝડપથી ઉમે છે અને વાદળાં બરાબર મોટાં થતાં એ વર્ષ લાગે છે.

પુરશેદ.

સદગુણ અને સાલેસાઈનો બદલો.

જાના એક નાના પથ્થુ હવાવારા બંગલામાં જીવ મહીનાની શરૂઆતની એક સુદર સાંજે એ બેઠેનો આસાં અને હીંચાં પોતાના નાના નેવાં બાગમાં પાણી સીપીને ઠંડી દવા એકાંતમાં ઘોરતી હતી; આસપાસના બંગલા ને આવી છે, તે બરાવાની તૈયારી થાય છે અને મહાજલે શ્રવણા શીખીને એ ટાંકણે પુણે ઉતરીને પુણીની સીઝનને દેખાવ નીહાળવાને અને મુબહતા બેરેમદ વરસાદના કંટાળાથી બચવાને પોતાને સુકામ કરી રહે છે. આસાં અને હીંચાં હાલ એજ વાન કરે છે કે, હવે આપણા બંગલાઓથી બરાબર, કારણ કે એ બેઠે બેઠેને અને તેવજનાં આ માણેકાઈથી ચીચાય તેવજનાં કુટુંબમાં હાલ ખીચું કાઢી નથી, અને એ બાઈએતો નીમવ બંગલાનાં બાંસમાંથીજ આવે છે. એઓના પીતા યોદુંક થયું સુઝરી ગયા છે; આલાં એક અકબરમદ અને સારી સમજતાવાલી છોકરી છે, પણ હીંચાંમાં મગફરી અને ઈતરાટ બેવગમાં આવે છે. એ બેઠે બેઠેને ઝાપાપાને શોખ સારો છે, તેથી પોતાના નાના નેવા બગીચાને સારા ટેરથી શીપીને શોખાવમાન છાપી છે. સાંજને વખતે તેઓઓના વખત એ પ્રમાણે ચોકસી છે, તેવામાં પોરતના સીપાઈએ આવીને એક કાગળ આપ્યું, જેની ઉપર નીચે પ્રમાણે સરનાયું કરેલું હતું—

“બાઈ માણેકાઈ તે મરદુમ હોમજીબાઈ એદલજ દલાલનાં ધણીપાઈ, —યુ લાઈન ઓટ—પુણા.”

માણેકાઈએ બાણી લીધું અને દીકરીએને કહ્યું કે તમારા કાકા તરફથી આવેલું લાગે છે, કે ને કાકાએને તમે ધણાં બચ્યાં હતાં તમારા જીવણ છે. તે કાગળ તેઓએ નીચે મુજબ વાંચ્યું:—

“નેકનામ બેઠેનજ માણેકાઈ
તથા પ્યારી પુત્રીઓ આઠાંમાય અને હીરાંમાય—
બાઈ હોમજીબાઈનાં મરણ પછી અને અમારા પેદાશરને બે-પાર બંધ કીધી છે, અમારા છવ તમને આવી મળવાનેજ છોતે નર છે, કે અમારા મરદુમ બાઈની બેટીઓને મળીને સંતાણ પામે. બાઈ દારાસાદજીની કાનપોરની પેઢી પણ બંધ કીધી છે, તેવું બજબું એ ને કાનપોર અને કીશીમાં નેટલો બેજણને પેપાર પીડેલાં હતાં, તેટલોજ હાલ પડી ભાગે છે, અને પાછળે દહારે એ કાનાં નરનીબનાં પાલ બેવગો પડયાં થાને બધી દોલતને કોમ થયો, તેથી અમે બેઠે બાઈઓને વીચાર તમારી તરફ જલદી આવવાનો છે, અને ધણું કરીને આએ મહીનાની આપેરી સુધી આવી લાગજ. અમારી બેઠે બેટીઓને કીશી-બનાનાં પાલ સામે.

લાં દારામજ એદલજ દલાલ તથા પેદાશરવાલા

ની દુવા વાંચજેલ.”

માણેકાઈ ધણું પુકી થયાં ને તેવજના મુરખીને તોલના નેક દારાસાદ તથા દારામજ હવે તેઓને આવી મળશે તો ધણી હીમત યશે. એ દારાસાદ વીશે તેવજ ધણું માન ધરાવતાં હતાં, કારણ કે તેવજ વડા બાઈ હતા, અને તે સાથે હોમજીબાઈને ધણાં આદત હતા, અને તેવજની પેઢી ધણાં વરઝોરી દીકરી અને કાનપોરમાં હતી, ત્યાં તેવજના દીકપુત્ર સ્વભાવથી ઉછેરેમાં સાદું નામ મેળવી સરવેમાં જાણીતા થઈ પડ્યા હતા. ૧૮૫૭ ના બળવા વખતે તેવજે ઉછેર સરકારની કીમતી સેવા બજારી હતી અને તેના બદલામાં એવજને ખાન બહાદુરના ખેતાળની ખંસેશ થઈ હતી.

“માયજ, એ ઉપરથી એજ માલમ પડેય, કે દારામજ કાકા પાસે દરેક ધણે હોયો નેછે—અને પેલા પુત્ર કાકા તો રમે “બોલાખા” હોય” કાગળ વાંચ્યા પછી હીંચાંએ પોતાની તચાકી પ્રમાણે તક બોધી, પણ તેણીની મા તથા બેઠનને તે ગમ્યું નહીં.

“હીંચાં! હજી તો ખીચારા કાકાએ આવ્યા નથી, તેટલાં તું એવા ને ગમેય તે નાદાન અને દલકા વીચારો જણાવેય?” આ-લાંએ સર કીધું, “એ દારાસાદ કાકા તો સૌથી વડા છે, એવજને તો આપણા આવાજ મુરખી સમાન માન આપતા હતા. શું એવજ પાસે પેસા હોતે તેને એવજ પ્યારા લાગતે? એવજની નેકી ખુબી તો ધણી છે. પેસા! પેસા શું બીજ છે? પેસા તો એક આપ છે, તે કઈં હુડાઈ અને મગરૂરીથી નથી મળતા, પણ સાલેસાઈ અને સદગુણથીજ મળે છે.”

“ઓ હો! આઠાંમાએ તમે તો કઈં શીલમુરી સેકચર ચલાવ્યું, એ શું પેલાં તમારાં સંદી દસ્તુરનાં દીનબાઈએ તમને શીખવ્યું કે?” હીંચાં તકેર કરવા લાગી. વચમાં પંદર દલાલ નીકળી ગયા, અને સ્વાર, પછી રથાણી આસાંએ કાકાઓને વારો ઉતરબર ઘટતી મોઢવજ કરવા માંડી, પણ આપણાં હીંચાંએ તો દારામજ કાકાની દોલતના વીચારમાં હવાઈ ખ્યાલ કરતાં હતાં; સદી મીતીઓમાં પણ કદી સુકાં ને, પેસાવાલા કાકાની હું દીકરી થયાની છેજ; કારણ કે દારામજ કાકા હજી કુમારોજ હતા, પણ જીવરોગ દારાસાદ બમે વાર

પરવ્યા છતાં બેજો મોહારદાસ તેવણને સુકાને બેઠેલનથી ન થઈ હતી અને તેઓને એક પછી ફરજની બધેલા થઈ ન હતી. હવે બેજો કાકાઓ તેઓને યોગ્ય વખતમાં આવી મળ્યા. આમાંમાંએ તેઓને રાજી રાખવાને હમેશ કાળજી રાખતી હતી. હીકાં દોરાખજી કાકાની બનતી મદદરત કરવાને આતુર રહેતી હતી અને દારાસાહ કાકાને બનતાં સુધી અખાડા કરતી અને તેમના તરફ બેઠરકાર રહેતી હતી; પણ તે પુત્રવરય એક બેજો પુતળીઓને ઘણાં વાહાકથી યાદતા હતા, તેપણ તેવણ બેજોનેના આશુ અને સ્વભાવ તરફ ધણી બારી નજરે ભેટા હતા અને તેવણ આપણે ઉપર બેસું તેમ, હાલ પૈસાની તંગીમાં હતા અને તેવણને દોરાખજી બાઈ સરવે પુરું પાડતા હતા. હમેશાં બેજો બાઈઓ એ બેડીઓને લેઈને ફરવા જતા હતા, પણ હીકાંએ એપણું ફરવાનું ગમતું, નહીં તે કે સહીઓની સાથે જવાનું વધારે પસંદ હતું. કદાચ દારાસાહ કાકા પોતાની તખીયત બરોખર નહીં હોવાથી ભેં ફરવા નહીં બન્યું, તે પછી હીકાં દોરાખજી કાકાને રાજી રાખવા પુછીથી તેવણની સાથે જતી હતી. સપ્ટેમ્બર મહીનાની મોટી સરત ભેવા બેઠ બાઈઓ અને બેડીઓ તૈયાર થઈ, પણ રાખેલા પ્રમાણે હીકાંને તેઓની સાથે જવા નહીં ગમ્યું, તેથી તેણી પોતાની સહી ડાહરની રતઈ સાથે જુદી ગઈ. થેર પાછાં ફરતાં માડીઓની એક સરખી ધમાલખી આમાંની માડીના યોગ્ય ચમક્યા, અને બીજા દારાસાહ કે ભેવણનું આંગ જરા બારી હતું, તેવણ પછી પડ્યા અને સખત ઈજા થઈ; દોરાખજીએ કદ કો માર્યો અને તેવણને સેઢેલ ઈજા યઈને બંધી મથા, અને આમાંને તે એક લામકોવાલા ખારસી જવાને સેઢેલમાં જમીન પર પડાતી ઝીલી લીધી. તેણીને અંગ્રેબી હેખત સીવાય કંઈ વધારે ઈજા થઈ ન હતી. હવે દારાસાહનો પગ ભાગી ગયો તેથી તેવણ ધણા હેરાન હતા, તે સાથે મામાંમાંથી સખત ઈજા થઈ હતી, તે સાથે ધડપણની નાતવાંની પણ વધી પડી. રવાણી આમાં અને તેણીની માતા એવણની સરસી રીતે મેલીજ અને આવજત કરતાં હતાં. એક દહાડે હીકાં ઈંતર ડેસ કરવામાં યુગલથી છે, સાકી અને બીડીઆંન પણ તેવુંજ ફક્ક પહેર્યું છે અને અરધે કલાકે માથું બાંધીને જવારે મોડી આસરીમાં પોતાનો મેઢેશ ત્યાસતી હતી, હાલે આમાં જઈ લાગી, “બેઠેલ હીકા, આજે તું ફરવા નહીં જતે તો સાકે, કારણકે કાકાજીની તખીએન વધારે બમડી છે અને તાવળી ભેરમાં છે,” આમાંએ સમજાવીને કહ્યું. પણ હીકાંએ મટકો કીધો કે, “શું હું ફરવા નહીં જવશ તો કાકા સાજા થઈ જશે કે? અને તો આ સીકે માણસની આગળ ધણે વાર રહેવા નહીં ગમે. સીકે માણસને બેઠેને આપણેથી સીકે થઈ જઈએ. મને તો આજે રતઈની સાથે દાંડે સાસુના બગલામાં “બાડ રેસ” ભેજા જવાનું છે; રતઈના વાળી મુખાઈથી આવેલો છે અને હું ના કહેવાઈ તો ખરાખ લાગે.”

હવે બીજાની આમાં પડે કહે! એવી બેસમજ બેઠેનપર અરસાસ કરીને રહી. દારાસાહ દલાલની માંદગી દીન પર દીન ધણી વધી પડી; એક દહાડે દોરાખજી લાઈને તેવણે એ-

કાંતામાં બોલાવીને કહ્યું કે, ઈનસાનના કંઈ ભરસો નથી, તેથી મારી દેવાતીમાં જીવ કરાવતું બેઠેજો. એક દહાડા આમાંને એખલી બેઠેને આમાં પાસે પોતાની પેડીમાંથી એક સુખડ-નો દાખડો મંગાવ્યો, જેને કળ કુચીથી બંધ કીધો હતો; “દીકરી આમાંમાંએ, એ દાખડો જરા તારી પાસે સંભાળીને રાખજે, હું બ્યારે માંડું હાલે લાવજે,” દારાસાહ કાકાએ ચાલી વાહાકથી પોતાની ભતરીજીને તે દાખડો આપતાં કહ્યું.

વીકાને માટે જાણીતા રાખમાઈ વકાસ આપ્યા હાલે દારાસાહના બોરકમાં કોઈ પણ હાજર ન હતું. “આમાંમાંએ, એ વકાસ રાખમાઈ કાંમ આપ્યા છે?” હીકાંએ આતુર મેઢેરે પુછ્યું. “એ તો કાકાજી પોતાનું વીક કરાવે છે, કારણકે એવણની બીચારાની માંદગી વધતી જાય છે,” આમાં દલગીર મેઢેરે બોલી.

“મરેરે! એવણ વીક શાનું કરાવે છે, પેઢેરવાનાં કપડાં તો દોરાખજી કાકા આપે છે, તપકીરનું લેકડડું સુધાં તો એવણ આપે છે, આજે ડાહરના પૈસા આપેને સવે ખરચ તો દોરાખજી કરે છે, ને વળી વીક તે શાનું કરાવે છે, પેસા કહે તેમ “મને નહીં ને મરડો ને બોચીમાંથી કરડો.”

“સુમી રહે હીકાં! ખસ વીચાર વગર બોલીજ જાવ્યું, સગુકાઈ અને સમજાતાં તું જાણતીજ નથી. હું તારા હંકકા વીચાર પર અરસોસ કહ્યું,” આમાંએ સખત હપકો કીધો.

દારાસાહ કાકા આમાં દીકરીને બેઠેને ધણા પુછી થતા હતા કે એ બેડી બીજીજ એક સદશુભ અને સાર્વજનિક સમુગાર છે—અને હીકાંને ખાતર તો તેવણ દીશેજની દલગીર હતા કે, એ છોકરીની એની બેઠેનનાજ જેવી હતે તો ધણું સાકે—તેવણ પોતાનાં મનથીજ સમજ્યા કે હવે મારી જાંઘની એક થતી જાય છે, અને જે વખત જાય છે તેમાં પરવરે-ગાર હજુર રજી થતું છે, અને તે તેવણનો વીચાર ખરો પડ્યો. પુણે આપ્યા પછી દારાસાહ દલાલ મળે બહીને બેઠેનનારીન થયા. દલખાને દહાડે તેવણનું વીક વચાલું, જે નીચે જાગ્યું હતું:

“મારી રોહોડ લાખની રોહડ પુછમાંથી મારી સાલેસ અને સદશુભ બતરીજ આમાંમાંએ સેઢેલમાં મારી તારનાં પુતરાં માન અને સારી સવધતાના બદલામાં એક લાખ રૂપયા મળે અને તે સાથે એ બેડીને જે જે દાખડો આપ્યો છે તેમાં કામતી નકલેસ અને પોંદોચોએ છે તેથી બાળથી એજ દીકરીને અસ્તક કરજે. બોસા એ બેડીને સુખી કરો. પંદર દબર રૂપયા મારાં જરીજ અને અસરકારી સોનઈ માલિક્યાઈને મળે અને રૂપયા દસ દબર મારી નાની બતરીજ દીકાંમાંએ મળે, તે એવી સરસે કે તેણીને નામના દોરાખજી સાથે પાસે અનામત રાખવા અને તેણીનાં લખન પછી પણ તરફ રીકે આપવા. દલગીર હેડ કે એ બેડીમાં લાયક સુણ ધણા યોગ્ય છે. બાકી પડીસ દબર જુદાં જુદાં ધરખવામાંથી આપવા. મારી રીકો અને દાનપોરની પેડેડો માટેક હવે પછી બાઈ દોરાખજી થતો.”

હવેજ ઈતર હીકાંની ખાતરી થઈ કે, જે કાકાને તેણી દમડી વમરના ધારતી હતી, તેવણ તો લક્ષાવતી નીકળ્યા. કાનપોર અને દીકરીને વેપાર તેવણનો વેપાર જેમનો તેમજ હતો અને તેવણ પોતાના મેઢેના જીનિયેને યોગ્ય વખત અખલાર સોંપીને પુણે આવવાનો વીચાર કીધો હતો. તેવણને પુર-

તીજ વીચાર આપ્યો કે, હવે ધરપણની નાતવાંની ધર્ષ છે તેથી પુણે પોતાંકાંઓમાં થોડો વખત જઈ રહેવું અને તે આગળ તેવજો પોતાના દોશખજ ભાઈને જણાવ્યું કે હું ત-
દન પઈસા વગરની હાલતમાં જોઈને થયાં માથું ધું, કે એ બેડીઓની પરીક્ષા કરવાને બની આવે. દોશખજ દવાએ પેશાવરનો વેપાર બધા કાંઈ હતા એ તો ખરું હતું. જે જવાને આનાંને ગાડીમાંથી પડતાં સેજમાં બચાવી હતી, તેવું નામ જેરચશાહ જોદલજ હેદરાખાદવામાં કરી હતું. નીઝામ હેદરાખાદમાં તેઓને બાપદાદાથી સારી નોકરી અને આખર હતી, તેઓ પુણીની “શીઝન” માં આવીને આસાંનાજ બ-
ગલામાં બાંહે રહ્યા હતા. આશાંની લાયકી અને સાહેસાઈ તેઓએ સારી રીતે નજીવી હતી, તેથી એ બાવી બાઈના દા-
યની માંગણી જેરચશાહે કાંઈ અને તે આશાંની માથ અને કાકાએ ખુશીથી સ્વીકારી. આશાંમાથ અને જેરચશાહની રાજી પુરીથી દારસાહ દલાલની હમસી પછી તેઓનાં લગન કરી આપ્યાં, જેઓ હાલમાં ધણું સુખી બેઠું કહેવાય છે. આ-
લાંએ પોતાની નાદાન બેહેનને પોતા પાસે રાખી અને પોતા-
નાજ જેવી લાયક અને સદચણી દરવાની તબનીજ રાખી અને સ્વાસ્થાદ લીકાંમાયને પણ લાયક થેર પરણાવીને સુખી કાંઈ.

મીસ જેરખાતુ કાવસાદ ડો. દાવર.

રાંધવાને લગતું.

ખમણની ચોળી—નાળજેરને ખમણને તેવું ખમણ લાડ-
વાનાં ખમણ માફક બનાવે; નેટાં ખમણ લેવે તેવો અરથી બાગ ખાંડ નાખે, દેધાર થવેથી તેમાં બેલથી, નયધજ બારીક કરી નાંખે, તલેલી બદામ હુંદીને નાખી, લાર બાદ લારવા માફક લીના ચોખાના આઠાની ખીચી બનાવવી, તેને મસળો ફોટલી માફક મોટો ગોળો કરી તેમાં માફકસર ખમણ મુકી, જોલ વાલી દાખની હેલોપર થી લગાડી બેઠ હાથ વડે નાંધીથી ટાંકીને જેવી ચોળના પાટ માફક કરવી; લોટી છગારે તપાની તેપર થોડું થી ચોખા ચોળી મુકી સેઠન રવાસપર થાય કે ઉભારી પાદામાં લેવા. થી લોટીને લગાડનાં જડે ને સારા જેવા છગારે જુનની; વધારે લાલ થયાથી સખત થયે, માટે વધુ લાલ નહી તેમજ સફેદ પણ નહી, માફકસર કરવી. ખારી મર-
ધી સાથે ખાદાથી બહુ સ્વાદ લાગશે.

આમકંડ પુડીંગ—તણ રોર કુધને ઉડાવે, રોરને આરારે બજે ને તેમાં એક થા એ ખાઈ લીંણુને રસ નાંખે; કુધ ને પાણી જુદું પડે કે ઉભારીને ગળી હંદાડો, રોર ખાંડ તથા પા-
સોર બદામની બીજને બારીક હુંદીને તેમાં બે બદામ ગોલાળ, ફોટડાં એકની કેરેરીક, માખણ, બયધજ તથા કંડ ચંદા-
વેશી છ ઉડાંની સફેદી, ઉડાંની દાલ તથા કુધને ગળી હંદાડેલા માંચે મેલથી નાંખી મુખાંજેમાં નાંખે, તેની કાર ઉપર નીચે પ્રમાણે કીનારી બનાવી—તણ ચમચા રવે, ખાંડ ફોટડાં ચમચો, જરા માખણ, એક ઇંડું, મસળી વળીને તેને ફરતી કીનારીએ મુકે, કઈ નકશી માંચે, રહુલમાં જુલું, લાલ થવેથી ઉતારું.

મીસીસ શીરીનખાઈ દાઠ તારાપેરવાલા.

તરકડીઓ હાથે.

મકરણ કે જી.

નંલ પીઆર મેક્લીન, આપણે કહ્યું તેમ તે બાદલાદનો માનીતો હતો અને તે શહેરમાં ચોક્કસ પ્રગણીની દરબારમાં લશકરી કામ-
દાનો ઈનસાફ કરનાર હતો. મેજર આક ડાગે જે પેલી સાહેલીના આશક હતો, તે કનંલના હાથ નીચેનો હતો; અને તે ગર્વીસ કીનાખોર માણસે પોતાના હરીફનો નાશ કરવાનો હસવ કાંઈ. બે-તેને નોક-
રી પરથી બરતરફ કરે, તેપણ “મારી” તેને આઠે હજી તે બપુર હરીફ હતો, અને તે કનંલે સો-
જદ લીધા કે તેનો જીવ લેવો. પોતાની મતમથ પાર પાડ્યા તેણે મેજર ડાગેનું લશકરી હકતર તપાસ્યું, અને સેહેજ તણખાં જેવી ખાખી જણાઈ, જે તેણે આતુરતાથી ઉપાડી લીધી. “ધુ-
લો” ની કતલ પછી તે રાત્રે અતીશય કાંકો દોનાથી પોતાની જગા પરજ ઉપાઈ ગયો. મોગજેએ આ ખખર તે કનંલને મળી, અને તેણે નીચય કાંઈ કે તેને વાંકની શીક્ષા કાખજ મોતની રેખ મારવી; પણ આંકને તે કનંલને જણાવ્યા વગરજ નોકરી પરથી બરતરફ કાંધેલા હતો. એવા સુચવામાં તેણે એક પક્ષ અમલદારની સલાહ લીધી, જેણે કહ્યું કે તે જીવાન આકને પાછો નોકરીપર રાખવો જોઈએ, અને પોતાની જગા ઉ-
પર ઉપાઈ જવાના વાંકે સારૂ ફરીથી તપાસ ચલાવવી જોઈએ.

કનંલ જોક્લીન આ સુચનાથી ધણો મધન ધર્ષ ગયો, અને એક અંકવાણું ખસાર થયું તેટલાં તો તે સીપાઈને પાછી પોતાની નોકરી મળી. બહાદુર બીચારો! તેને તો જરાપણ ખખર પડી નહી હતી કે કેવું છટકું તેને સાર ગોઠવાયું છે. હજી તો તેણે તરવાર પહેડી નહી, તેટલામાં તેને પકડવાનો ઢુકમ થયો, અને બે કે તેણે બહાદુરીથી પોતાનો અચાવ કાંઈ, તેપણ તે ઝુનેકખાર કંધો અને લશકરી કવાયદની જમીનપર તેને મારી નાખવાનો ઢુકમ થયો. તે બાદલાદની સહી સાથે તે કાગળ પાછું ફર્યું. તે મેજરને વારતે કાંઈપણ આશા હતી નહી, તેણે મરજુંજ જોઈએ; તેણે પોતાની પ્રીયા પર મેહેલમાં ધણુંક કાગળો લખી મોકલ્યાં, પણ તેણીને તે મુગ્યાં નહી, કારણ કે તે કનંલના જાણસોએ તે લઈને પોતાના લુચ્યા સોજતીઓની રેળી વચ્ચે, ધણીક મશકરી કરી મોટ-
થી વાંચી સંખળાવ્યાં.

તે સાહેલી પોતાના આશકની જેરહાજરીથી અતીશય ગમ-
રાઈ. એક અંકવાણું વહી મયું હતું, અને તેણીના આશકે તેના હાથપર મુખી લીધી નહી હતી, ને ખારના ઉભરા કારવા નહી હતા. તેણીને ધારતી લાગી કે તેનીપર કાંઈ આશત આવી હશે અને તે સંખળાવું મુળ તે કનંલ હશે, એવું અનુમાન કયું. છેલ્લે સરવાલે, તેની જગા તેણીએ શોધી કાઢી, ને ભોંખપર એકદમ ધર્ષ પડી. એક આકર જેને તેણીએ મોકલ્યો હતો, તે આકરું

કેદખાતું, તપાસ અને મોહોતની ટેપની ખબર સાથે પાછા ફર્યા. તે બોયરા તોતડા છોકરાનો હાથ પકડીને “મારી” મોટેથી બુમ પાડી ઉઠી, “પણ તેને ક્યારે મારી નાખવાનો છે, મને જલ્દીથી કહી દે, નહીં તો હું તુને હમણું ચીરીને કટકા કરી નાખીશ.”

તે છોકરો ધમ્મરાઈને બોલ્યો, “ઓ ‘મારી’ મારી તરફ એવા ડાળા કાઢીને ના ને. હું તુને કહું છું કે, આજે ત્રણ વાગે બપોરે એને મારી નાખવાનો છે.”

“ત્રણ વાગે ! આ પરવરદગાર ! હવડાં તો બે વાગ્યા છે, હવે હું શું કરું ?”

“મારી” બાદશાહ પાસે ના.

“પણ તે મેહલમાં નથી, તે તો ફરવા ગયો છે.” મારી બોલી.

“અરે ! તે પાછો ફર્યો છે, ને મેહલમાં શહજાદા સાથે પુસ્તકખાનામાં બેઠેલો છે.”

“ઓ સારું તો સાં હું શોડી જઈશ, ને આંતો જન ખંચાવવા સારું બાદશાહને આજુછ કહું. આવતી કાલે તો અમારાં લગન હતાં. ઓ ! પણ એ બાદશાહે સહી કાંચે કીધી હતી કે એ તો બધા જુદો દોંગ હતો. મોસકો શેહરમાં એવો છવ ખંચાવ્યો હતો, તે શું એ બુલી ગયો કે ?

જેવું તેણીએ બોલવાનું પુરું કર્યું, કે તરતજ તીરની માફક તેણી આરડામાંથી ધસી, ને બાદશાહનાં પુસ્તકખાનાં આગળ ગઇ સાં સુધી યોતી નહી. છેક નજદીક ગયા કેડે તેણી જરા ઉભી રહી, પણ આરડામાં સમજી શાંત હતું, અને આગળ વધવા તેણી બીહતી હતી. કદાચ નેપોલીયન અને તેને છેલ્લો બને જણાં જાણ્યાં હશે, અને તેમને છેડવા તેણી ઈચ્છતી નહીં હતી, પણ પ્યારે તેણીપર જીત મેળવી અને જરા પણ યોધાટ કીધા વગર તેણીએ બારણું ઉઘાડ્યું. તે બાદશાહ કોમળ બેઠેલો હતો, અને સધળા ચોપડાઓ તપાસતો હતો. તેની પાસે સોનેરી કરચીયા બાળવાલો, ને ઝીણી ઝીણી આંખનો તેનો વાહાલો નાનો દીકરો-તે ડચક જાણવો હતો; એવો મનોરંજક કેખાત જેઠો “મારી” યોતી, ને ચોડે વારે આગળ વધવા જતી હતી.

“મારી, અંદર આવ. એ આ ડચક કેવો શાંત મને જાણ છે. તે મારી સાથે ફરતાં, ને કુંડા મારતાં યાદી ગયો છે, ને હવે બર જાંઘમાં પડ્યો છે. તે બાદશાહ જ્યારે બોલ્યો ત્યારે મગરૂરીથી પોતાના દીકરા તરફ પેઢેલાં જોયું, ને પછી તે કુમારીકા તરફ નજર કીધી. તે બોલી ઉઠ્યો “હા મારી, તું રોડી લાગે છે. હવે મને તારું દુઃખ શું છે તે કહે.”

તેણી બાદશાહના પગ આગળ પડી ને તેની રહેમભરી આંખો તરફ નજર કીધી. તેણી બોલી, “મારી આપત જાવરી છે. જે મને કાસે પોતાની ધણીયાંણી કરતે. તેના મોતની ટેપના કાગળોંપર તે સહી કીધી છે.”

“મારી, તું શું બોલે છે, તે મને સમજ પડતી નથી. મને પુછાસો કર.”

“મેજર આ કાગોને મોતની ટેપ મારી છે, ને તે ઉપર તે સહી કીધી છે.”

“ગઈ કાલે મેં એટલા બધાં તો કાગળોં ઉપર સહી કીધી છે, “મારી” કે મને તે મેજરનો વાંક પાદ નથી.”

“સુઝો” તરફ તે પોતાની જગા પર જાંઘાઈ ગયો, તેને વાસ્તે તેને સમજ કીધી છે.”

“આહ ! મને યાદ છે, એ ઘણો ગંભીર આરોપ છે, તે વાંકના બદલામાં મોતની શીકા થાય છે.”

તે રડતી છોકરી બોલી, “પણ જેણે તારો જન બચાવ્યો, તેનેજ તું મારી નાખશે કે ?”

“મારી” તે મેજરે ક્યારે એમ કીધું ?”

“શું તું બુલી ગયો કે ? પેલો આ કામો, જેણે મોરકાના મોહલામાં તારા પુત્રીને મારી નાખ્યો હતો તે.”

“હવે મને તે યાદ આવે છે “મારી,” હું તે બનાવ બુલી ગયો નથી. પણ તેનું નામ વીસરી ગયો છું. હા, તેનું નામ આંકો વાગે હતું.

ત્યારે તું તેને બચાવશે કેની ? તે છોકરીએ જ્યારે તે બાદશાહને બદલાયેલો મોહોરો જોયો ત્યારે તેણી બોલી, “હા હું જાણું છું કે તું તેનાં દુઃખની વખતે તેને સહાય થશે, ને બદલો વાળશે.”

“હા “મારી” હું તેને બંચાવીશ.”

“પણ સાહેબ, જુઓ, જે તો વાગા છે ને ત્રણ વાને તો એને મરવાનો વખત છે.”

“ત્રણ વાગે !”

નેપોલીયન તરતજ ઉઠી ઉભો થયો, અને ઘડ વગાડ્યો. એક ચાકર આરડામાં આવ્યો. જલ્દીથી તે બાદશાહે છુટકારાની ચીટી લખી આપી, ને કાંઈ બીજી ફરમાસો તેને કહી અને તે સંપેસાઓ સાથે તેને રવાના કીધો. પવનના જેવી ઝડપથી તે સીપાઈ કયાવરની જગા આગળ ગયો. તેણે એક માણસને યુડાની માડી આગળ જોયો, અને આસપાસ સીપાઈઓની દાર જંદુકો સાથે ઉભી રહેલી જોઈ.

“છુટકારો ! છુટકારો ! બાદશાહે તે સીપાઈનો છુટકારો કીધો છે.” તે દારના અમલદારે હુકમ આપ્યો, ને તે સાહેબીનો આશક બચી ગયો. તે કરનજ ચુસ્તથી લાલ પીજો યઈ ગયો, ને બચકાર સોગંદો લેવા લાગ્યો. તે પોતાના યોડાપર સવાર થઈને તે જગ્યા આગળથી જતો રહેલો, જે વખતે બીજા સીપાઈઓએ તે છુટા ચમકા અમલદારને યુવારકાઢી આપી.

તેજ દહાડે તે કરનજને કેદ કીધો. તેની દરેક પક્ષી તેની પાસેથી છીણવી લીધી, અને તેને પોતાનેજ કેચ તશકરમાંથી કાઢી ડુક્યો. તેણે વેર લેવાના સોગંદ ખાધા હતા. તે જુદીયન લોકો સાથે મળી જઈને “વાતરકુ” તરફ નેપોલીયનની સામે લડ્યો. તે લડાઈને દહાડે એક ઈંગ્રેજ અમલદાર સાથે ઝપાઝપી કરતાં તે માર્યો ગયો.

તે છુટકારાને દહાડે “મારી” ને આંક માગે લગનના ગઈથી જોડ્યાં, ને બાદશાહે ખુશીથી પોતે તે સાહેબીને આપી. તે ખુશમાં બંધો લગન હતાં, અને નેપોલીયનની દાર પછી તે સુખી બેઠાંએ જ્યાર નહીના કીનારાપરનાં એક મુંદર ધરમાં પોતાનું રહેણું કીધું, ને પાછું સુધી છુટ્યો.

[સાંપણ પુર]

પુરશેદ.

નામીચી સ્ત્રીઓનાં જન્મચરીત્રો.

મી સી સ કારલાઈલ.

જાન્યુઆરી ૧૮૦૧-મૅરચ ૧૮૬૬.

મીસીસ કારલાઈલનો જન્મ ૧૮૦૧ માં હેર્ફિંગટન નામનાં ગામમાં થયો હતો. તેણી તે ગામના ડાક્ટર નામે જેન વેલ્સની એકપુત્રી બેટી હતી. તેણીને કેળવણી આપવા માટે તેણીનાં માપાપ વચ્ચે હ-મેશ મતફેર પડતો હતો. તેણીના બાપ તેણી છોડી નહીં હોવાથી બળાપો કરતો હતો, પણ જુદરત એ બામમાં તેની સામે હોવાથી, તેણે કેમ કર્યો કે તેણીને એક છોકરાની બાપા કેળવણી આપી, આ ખોટા પુત્રી પાડ્યો. પણ તેણીની મા આ બાપદની સામે થતી અને આ નાની છોકરી તેણે વચ્ચેની તકરાર અન્યથાથી સાંભળતી. તેણીના બાપને કોઈ પણ રીતે ડુબી કરવાનું તેણીને ગમતું નહીં હતું, તેણી આ બાપદ પોતાનાં હાથમાં લેવાને તેણીએ કેમ કર્યો અને એક છોકરાની ત્રાક કેળવણી લેવાનું પોતાની મેળે શરૂ કર્યું. તેણીએ પેદલાં લેડીન શીખવા માંડ્યું, અને થોડા વખતમાં ધણે મનમાં તેને અન્યાસ કર્યો; પણ આ સધળું તેણીએ સર્વથી છુટા રાખ્યું હતું. પણ ભયારે તેણીના બાપને એ વીશેની ખબર થઈ ત્યારે તેના હરખનું શું પુછ્યું? અને તેણીની મા પણ હવે વધારે વાર સામી થઈ શકી નહી. હવે તેણીને માટે કોઈ સારો શીક્ષક તેણીના બાપ શોધવા લાગ્યો અને એકવરડા ચરવેગ નામનો એક શાયસ તેણીને માટે મળ્યો. ધણુંક વરસો સુધી તેના હાથ હેઠળ તેણીએ કેળવણી લીધી, અને તેનાં એક દોરતે નામે થોમસ કારલાઈલને ડાક્ટર વેલ્સનાં ધરમાં દોરતી કરાવનાર પણ તેજ હતો. આ દોરતી પછી આઠ વરસે એટલે ૧૮૨૬ માં મીસ વેલ્સ અને મીં કારલાઈલનાં લગન થયાં. તેઓ પેદલાં એકીનખરો શહેરમાં જઈ વસ્યાં, પણ પૈસાની તંગીને લીધે તેઓને ખીજ નાની એકાંત જગાએ જવાની ફરજ પડી. સાં ૭ વરસ તતીક આ સુદર, બજોવી, અને હસપુષ્પી ગીસીસ કારલાઈલને ધરતું સધળું કામકાજ પોતાને કરવું પડતું હતું, અને તેણીની તંદરોશતી હમેશની નાણક હોવાથી તેણીને પુ-શકળ ગમતું પડતું હતું. આસ્તે આસ્તે તેણીની નખખાઈ વધતી ચાલી અને ૧૮૪૬ માં તેણીના અંત આવ્યો. તેણીનાં

મોતથી મીં કારલાઈલને સખત દુઃખ લાગ્યો અને ગમમાં તે ગમમાં તેણી પછી યોધુકમાં તે પણ મરણ પામ્યો. મીં કારલાઈલ પોતાનાં મરણ અગાઉ મીસીસ કારલાઈલનાં દેહલાક લખાણો એકાં કર્યાં હતાં, કે જે તેનાં મોત પછી પ્રગટ થઈ બાહર પડ્યાં હતાં.

સારાહ મારટીન.

પણ માહેલાં ધણાંખરાં જન્મને ભયારે કોઈ સારાં કામમાં જોડાવાની માંગણી કરવામાં આવે છે, ત્યારે કહે છે કે “જે મારી પાસે પૈસા અને દુરસદ હતો તે હું તે જરૂર કરું.” પણ અહીં તેઓને યાદ આપવું જોઈએ કે, જેઓ ખરાં જ-ગરથી આ દુન્યામાં બંધું કામ કરી જવા માંગતાં હોય, તેઓને દાક્ષત યા દુરસદની કોઈ પણ ગરજ હોતી નથી.

આવી રીતનો ધડો આપણને સારાહ મારટીન નામની એક દરજણ સ્ત્રી કે જેને જન્મ ૧૭૯૧ માં થયો હતો, તેણી આખી અઈ છે. તેણી પોતાનું ગામ કે જ્યાં તેણી વસતી હતી, સાંના બધવાઓની નીતી સંબંધી હાલત સુધારવાને બહુ મેહનત કરતી હતી. આ ગરીબ સ્ત્રી, કે જેણી પોતાનીજ મેળે કેળવણી લીધેલી અને પોતાનીજ આપ કમા-લેલી યુવરાન કરનારી, કોઈ પૈસાદાર અને બજોલો શાયસ ન કરે તે કરતાં વધારે પોતાની ગરીબાઈમાં આટલું બધું કરી શકે, એ શું ધણું અન્યથા જેવું નથી?

ભયારે સારાહ મારટીને પેદલાં બંદીખાનાંની સુસાક્ષત લીધી ત્યારે સાંના બધવાઓની હાલત તેણીએ ધણી ખરાબ દીડી. તેઓને કોઈ પણ જાતનું નીતી સંબંધી શીખવવાનું અને ધર્મ સંબંધી જ્ઞાન જેવું કોઈ હતું નહી, પણ આ સધળાંમાં આ નાની નરખાસવાળી દરજણે ધણો ફેરફાર કર્યો.

૧૮૧૭ માં એક ઝોરતને પોતાનાં બચ્ચાં તરફ હવાનત-બરી ચાલ ચલાવવાને માટે બંદીખાને નાખી ત્યારે સારાહ મારટીનની દયાળુ લાગણી ધણી ઉઠાડાઈ. તેણીએ કોઈ પણ મોટા માણસ તરફથી રત્ન મેળવ્યા વીના બંદીખાનાનો દર-જણે બીદતાં બીદતાં દોકર્યો અને તે ઝોરતને જોવાની ઈચ્છા બતાવી. તેણીએ આ વીશે કોઈને પણ મેતાવ્યું હતું નહી; પોતાની બપાઈ કે જેની સામે તેણી રહેતી હતી, તેણીને પણ ખખર કરી હતી નહી. તેણી બીદતી હતી કે રખેને દુન્યાનાં લોકો તેણી ઉપર ઉલટી પડી બેલે કે, “એ વળી પોતાનાં દુરચારી બતાવવા નીકળે, યાને એ ધાતકો ઝોરત સામે એને શું કામ પડ્યું?” ઈલાહી, કે જે એણીને સુદૃઢ પ-સંદ હતું નહી. પણ તેણી પેદલાં બંદીખાનામાં દાખલ થવા પામી નહી; તેણીએ ફરીથી તબવીબ કરી અને ખીજ વાર કોઈ પણ અટચણ વીના દાખલ કરવામાં આવી. ભયારે તેણી

भी सी स डारली ल.

Mrs. CARLYSLE.

તે બંદીવાનની સામે જઈ વાત કરવા લાગી, ત્યારે પહેલાં તે તેણીને ઘણો તોછડો જવાબ મળ્યો; પણ બ્યારે તે ગરીબ બંદીવારની કહેવામાં આવ્યું કે સારાહ મારટીન ખરેખરી જ દયાળુ લાગણીથી તેણીની પાસે આવી છે, ત્યારે તેણી એકે-દમ રડી પડી, અને પોતાના પેઢલા તોછડાઈભર્યા જવાબ માટે ઘણીકે માફ માંગી અને તેણીને બારે ઉપકાર માની તેણીનાં પરાહણને અચળ કરવા લાગી કે, કાંઈપણ કરી તેણીને સારી સ્થિતિમાં લાવવાની મદદ કરવી.

તે દહોડેથી સારાહ મારટીન બંધવાઓની સ્થિતિ સુધારવાને માટે પોતાનાં તન મનથી મેદનત કરવા લાગી. તેણી પોતાનું સીવવાનું મુકી દઈ શકી નહી. તેણી ૧૦ આનાને રોજ ધરાકોને સાં કામ કરવાને બતી. તેણીને પહેલો ટેગન એ હતો કે, અકલાઓને એક દહોડો બંદીખાનાને લખતાં કામમાં રોકવો. તેણીએ તેઓને લખતાં અને વાંચતાં શીખવવાનું સર કર્યું; પોતે બંને ધણી ધંધુમુન હોવાથી બ્યારે તેણીએ જોયું કે, સાં બંદીને જેનું કાંઈ નથી, ત્યારે તેણીને છત્ર ઘણો કમવાયો, પણ યોગ્ય બંધવાઓને દર રવીવારે સાથે એકસ યઈ બંદી કરવાને તેણીએ સમજાવ્યું. આ માટે તેઓને ઉમટ આપવાને તેણી પોતે હાજર થતી અને તેઓની સાથે પોતે પણ બંદી કરતી. તેણી તેઓ ઉપર કાંઈ પણ બંદનની હકુમત યા સત્તા ચલાવતી નહી, પણ તેઓ પાસથી ધણી નરમાસ ભરી રીતે કામ લેતી.

કાંઈ પણ વેળા તેણી બંદીખાનાના ઉપરી પાસેથી બંધવાઓ ઉપર કાંઈ પણ બંદનની હકુમત ચલાવવાની સત્તા લેવા ગઈ હતી નહી; તેઓની મરજીની સામે યઈ કામ લેવામાં તેણી હદાપણ સમજતી હતી નહી. તેઓ ઉપર તેણીના વગ કાંઈ ચોડો નહી હતો; સર્વે જણ તેણી ઈચ્છતી તેમ ખુશીથી કરતાં, કારણ કે તેઓ બહુતાં કે તેઓનાં જ ભણીને માટે તેણી આટલી ઈતેમર કરતી. તેઓ કદી પણ તેણી તરફ અપમાન ભરી અથવા બેઅદબ રીતે વર્તતા હતા નહી, પણ હમેશ માનની નજરે જોતા હતા.

આટલું કર્યા પછી તેણીએ પોતાના બીચારે બંધવાઓ માટે કાંઈ કામ સોધવામાં રોક્યા. એક ગ્રહસયે તેણીને ૧૦ રૂપ્યા આપ્યા, કે જેમાંથી નાહનાં બંધવાઓનાં કપડાં બનાવવાની મીએ વેચાતી લઈ, બંદીવાન એસ્ટોને પાસે તે સીવડાં અને પછી તેને વેચીને, જે કામત આવી તે તે ઓર-તોને વેંદમી આપી. આસ્તે આસ્તે તેણીને નાણાંની મદદ થવા લાગી, અને કામ વધતું ચાલ્યું. આથી ખેતરો ફાવેદો થયો. પહેલું એ કે, ઓરતો સીવતાં શીખી અને બીજું, દરેક જણ નાણાંની નાહની રકમ કમાવા લાગ્યું, કે જે તેઓ બંધો સુધી બંદીખાનેથી છુટે સાં તુલીક હાંમી રાખી સુકમાં આવતી હતી. આ રકમથી, છુટકા બંધવાને પોતાની-છુટકી બધીપમાં પ્રમાણીકપણે ગુજારવાને એક સારી તક મળતી હતી.

સારાહ મારટીન આ ઉપર મુખ્ય કરીને ધણું ધ્યાન આપતી. બંદીખાનેથી તરતનો નીકળેલો એક મરદ આ એસ્ટોને જેનાં નામને કવંક લાગેલો હોય, તેઓને વાંદેશીએ પો-

તાનું સુગંધાયુ કરવાને કાંઈ ને કાંઈ ગુનાહ કરવાની ફરજ પડે છે, તેથી તે આટલાવવાને સારાહ મારટીને ધણીકે યુક્તીઓ રચી. તેણી તેઓ માટે આખરદાર બંધમાં નોકરી સોંપતી, તેઓના આગળ ધણીઓ પાસે બતી, અને ફરીથી એક વાર તેઓને તપાસવાને આવળુ કરતી; અને કાંઈને જુદા જુદા ધંધાપર લગાડવાની તકનીક કરતી.

ઘણીકે વરસો તુલીક આતી સજુરી અને ખંતીપણથી તેણી એ કામ કર્યા કાંઈ, અને તેટલો વખત તેણી આખાં રોહરમાં બંધીતી યઈ ગઈ. ૧૮૨૬ માં તેણીની બપોઈ મરણ પામી, જે તેણી માટે એક નાની રકમ મુકી ગઈ, અને તે પછી યોગ્ય વખતમાં તેણીએ પોતાનું સીવવાનું કામ છોડી દીધું. ધણીકે તરફથી તેણી ઉપર નાણાંની ભેટ આવતી, પણ તે સંપત્તિ બંધવાઓ ઉપર જ ખરચતી. ૧૮૪૦ માં એટલે ૨૧ વરસ બંદીખાનાને લગતું કામ કર્યા પછી તે માનની એક કમીટીએ તેણીને એક પગારની રકમ બંધો આપવાને કહ્યું. પહેલાં તેણીએ સાફ ના પાડી, કારણ કે બંધવાઓ તેણીને તેઓનું મરણ ઈચ્છનાર દોસ્ત તરીકે ન ગણતાં એક પગાર લઈ કામ કરનાર તરીકે લેખે એ તેણીને ધણું દુઃખ ઉપજાવનાર હતું, પણ આ તેણીને બીચાર ઘણો જીમ બરેલો હતો એમ સમજાવવા છતાં તેણીએ હા પાડ્યું નહી. આ પછી બીજે વરસે તેણીની તંદરેસ્તી લકડવા લાગી, જેથી ધણીકે મેદનતે કમીટીએ તેણી ઉપર વરસ દહોડે એકસ રૂકમ ગોઠવવાનું કમુજ કરાવ્યું, પણ આ પછી તેણી લાંબો વખત જીવવા પામી નહી. તેણી ૧૮૪૩ ના અક્ટોબર મહીનાની ૧૫ મી તારીખે સ્વર્ગવાસી યઈ. તેણીનું નામ તે રોહરમાં હજી તુલીક માનથી યાદ કરવામાં આવે છે.

દા ના વો ની ન શી યંત.

૧. ઈનસાનનાં મનજોને જન્મ તે નેક અક્ષ હ. એ ખબરો કદીબી કમ પેતા નથી, પણ જેમ જેમ ખરવાય તેમ તેમ તેમાં વધારી પેતા બધ છે.
૨. નેક અક્ષ અને પતીત મનનું આદમી બધે મેદનત જેઈ રહેશે.
૩. તનની પતીત્રાઈ કરતાં મનની પતીત્રાઈ ઉત્તમ છે.
૪. ખરેખરેનામ તેજ કે જેનું યોગ્ય રાસત અને સ્વચાલ ખુશ.
૫. ખરી સખાવત તેજ કે જમણે હાથે આપે તે ડાંબી હાથ બળે નહી, યાને છપી સખાવત.
૬. ધણો દલગીર તેજ કે જેને અતીશ્ય લોક હોય.
૭. ધણો દુખી તેજને બહુલો કે જે પોતાની હાલત પર સજુરી ન કરતાં બીજાની અદેખાઈ કરે.
૮. ખરી વર્તનર તેજ કે પોતાના પેદાના કરનારની યાદ સાથે પોતાની હાલતના સુચરના કરે.
૯. ખરી દેખેમંદ તેજને દહેરો કે જુરસાને મારીને જીનનને પોતાના તોખામાં રાખે.
૧૦. પથર કરતાંબી સખત તે બખીસ આદમીનું કીક છે.
૧૧. જેણે પોતાના પતીત્ર મરગ પર મેતેકાહ નહી રાખેલો અને વજદના સુકમાં નહી દીધાં, તે સખસ ખરેખરો સીદા દીજો છે.

બે ન જ મી ન કાંકલી ન.

નજમીન કાંકલીન ઉત્તર અમેરીકાનાં
બોસ્તન શહેરમાં જન્મયો હતો. એનો
બાપ એક ગરીબ માણસ હતો; તે અ-
મેરીકામાં મીનબતી બનાવવાનું કામ કરતો
હતો. તેણે પોતાના એકપુત્ર બેટા બેન-
નમીનને બાપવાનું કામ શીખવા એક
બાપનારને લાં આકરી રાખ્યા હતા. જે
કાંઈ બાપવામાં તે ક્યારેય હતો, તે સરવે
પૈસા બાપને આપતો હતો, અને દુર-
સદને વખતે મીનાર પાડ્યા તથા મીચો રંગવા મંડેલો હતો.
બેનનમીનને મીનારવાનું તથા રંગવાનું સાથે આપણું હતું.
તે સખીએ રંગતો હતો અને રંગીને વેચતો હતો. જે કાંઈ
પૈસા તેને રંગવામાં મળ્યા હોય તેમાંથી તે નાખીમાં પુસતકો
ખરીદ કરતો હતો. તેને નાખીયા પુસ્તકોના દેવાયો વાંચવાનો
ધણો શોખ હતો. બેનનમીન વીસ વરસનો થયો ત્યારે ઉત્તર
અમેરીકામાં શીકારેશીયા નામનાં શહેરમાં જઈ રહેલો, અને
ત્યાં બાપવામાં તથા નવાં કામો શીખવામાં વખત કઢાડતો
હતો. જોકે વરસ શીકારેશીયામાં રહેવા પછી તેને લાં ન
મળવાથી તે લંડન શહેરમાં ગયો અને ત્યાં એક પ્રખ્યાત
થવા બાપનારને લાં કામ સલામતું; તેને સાથે પગાર મળતો
હતો. બેનનમીન અઘણ લુચ્છાચીરી તેના શિક્ષકો ધણો મા-
નીતો થયો હતો. બે વરસ લંડનમાં રહેવા પછી તે પાછો શી-
કારેશીયા ગયો, અને ત્યાં પોતાને વખત આગળથી ગાંધે
મીનારવામાં કઢાડતો હતો. એના પડોશીએ એની બતી ચાક
તથા ઉંચાગી મનથી ધણા ખુશી થતા હતા અને તેઓથી
બની આવે તેટલું કામ બેનનમીનને સાથે લાવતા હતા.
બેનનમીન ત્રીસ વરસનો થયો ત્યારે તેણે વરતપાન પત્ર
બાપવાનું કામ લીધું. તે વરતપાન પત્રનું કામ તેણે એવી ઢ-
રગરીથી સલામતું કે તે વરતપાન પત્રનો ધણો ફેલાવો થયો,
અને તેથી એને ધણો નફો મળતો હતો. બેનનમીન કાંકલીન
પોતે ધણો સાદો પોશાક પહેરતો હતો. બેનનમીન જાત્રીસ
વરસનો થયો ત્યારે એનો મોઢો લોકોમાં ધણો વધી પડ્યો.
તે પોતાનો ફરજદારો વખત કાઢેમોની મંદળીમાં કઢાડતો હતો.
શીકારેશીયા શહેરમાં કાંઈ કાચકાચની સલાહમાં બેનનમીનનો
મોટો ભાગ હતો, અને તેની સલાહ લેવાની હતી. તેને શી-
કારેશીયામાં એન નહી પડવાથી તે જુદે જુદે દેશ ફરવા લાગ્યો;
એને દેશ ફરીને એવા ધણું ગમતું હતું; લાંથી તેણે ધણી
વીધાની શોધો કીધી હતી. ૧૭૫૨ ના સાલમાં તેણે ઇંગ્લેન્ડની

સીટી સોધી કઢાડી હતી, અને સરવેને બતાવી આપ્યું કે
(lightning) વીજળી તથા ઇલેક્ટ્રીસીટી એકજ વસ્તુ છે.
ત્યાર પછી પણ એણે ધણી કામની શોધો કીધી હતી. બેનન-
મીનની શોધો થયા પછી સરવે જુદી જુદી શોધો કરવા લાગ્યાં.
બેનનમીન કાંકલીનનું નામ આખાં યુરોપ તથા અમેરીકામાં
અને ખીન્ન શહેરોમાં પ્રખ્યાત થયું હતું. બેનનમીન આવી
શોધો કરી માન મેળવી મોટી ઉમરે આ મોહણી દુન્યા છોડી
તે દુન્યામાં બેહેસતનું યુકામ લેવા ગયો. તેનાં મરણથી આખાં
યુરોપ શહેરમાં, તથા તેની જન્મ ભૂમી બોસ્તનમાં તથા
અમેરીકામાં મોટી દલગીરી ફેલાઈ હતી.

નવાજ/ખાઈ અરદેશર રોક.

મી સી સ હમી નસન.

મીસ હુસી દમીનસન તા. ૧૧ મી જુ-
લાઈ ૧૬૮૮ ને દીને જન્મી હતી. એનો
બાપ મી. કુક એક તબગર અદ્યક્ષ હતો.
હુસી નાની ઉમરમાં જ આ વીનાતી ધઈ
હતી. તેણી સત્તર વરસની ઉમરમાં જ
કપીતા તથા કોરસા લખનારી તરીકે પ્ર-
ખ્યાત થઈ હતી. હુસી વીસમે વરસે
મી. દમીનસન નામનાં વેપારી સાથે
પરણી હતી. તેણીનાં લગનની મજૂ મ-
દીના અગાઉ કીનજાએ તેણી ઉપર ગાંધો કરાંથી તેણી બહુ
આભારી પડી હતી. એ કાચુથી તેણીનું ખુશસુરત મોહકું
મેળવ્યું થઈ ગયું. તેણીનાં સગાં બાદમાં તથા ખીન્ન લોકો
સમજનાં કે હવે મી. દમીનસન તેણીની સાથે પરણ્યો
નહી; પણ સંવેદની અનુભવથી વચ્ચે, હુસી સાથે યઈ તેમજ
મી. દમીનસને લગનની માંગણી કીધી.
તેઓનાં લગન પછી ધામધુમથી થયાં હતાં. મી. દમી-
નસનનાં હુસી સાથે લગન થયાંથી સર્વે તેવજુને હસવા લાગ્યાં
અને મજદેરી કરવા લાગ્યાં કે, “શું જોઈને હુસી સાથે તેમજ
પરણ્યા છે?” મી. દમીનસન સંવેદે હસીને જવાબ દેતો હતો
કે “હું કઈ હુસીની ખુશસુરતીપર નથી પરણ્યો, પણ એણીની
માત્રવસણુ બેઠેઈને પરણ્યો છું.”
યોડાં વરસમાં મીસીસ દમીનસનનો બાપ મરણ પામ્યો
અને સમળી દોયત પોતાની એકપુત્રી બેટીને વારને મુશી ગયો.
તે દોહલતો હતાકે પાંચ ને કરનાં સદગુણી હુસીએ તે દોહ-
લમાંથી ગરીબ લોકો ખારે ધરમનું દવાખાનું તથા આસપી-
ટાલ બનાવી. હુસી પોતાના બાદમાં બાપનાં મરણથી દુઃખી
હતી તેટલાંમાં જ તેણીની ઉપર ખીન્ને મળ્યા આવી પડ્યો.
તે ગળ્યા એ કે, તેણીનો બરપાર મી. દમીનસન બેનની
તાવથી મરણ પામ્યો. હુસી બરપારનાં મરણથી ધણીજ
દુઃખી થઈ ગઈ અને તેની પછી બે વરસે આ સદગુણી, દ-
વાગુ અને બતી બાપુ પણ મરણ પામી.

આલો દાદાભાઈ મીનદર.

દોલત.

રેક માણસ દોલત મેળવવાની આદેશ રાખે છે, કે જેથી જીવંતીની ધણીક સગવડો મેળવી શકાય છે.

પૈસા ત્રણ રીતે મેળવી શકાય છે; દમ્માદકાથી, તેમજ કોઈને વારસામાં મળે છે, અને કોઈ પોતાના પરીનાથી ખરી મેળવે તે મેળવે છે.

આપણા દેશમાં મારવાડીઓ અને પશ્ચીમ તરફના દેશોમાં વાઙુડીઓ પૈસાની ખરી કીમત જાણે છે, કે બ્યારે વાપરણા પારસીઓમાં મોજ મનદ, ખાવા પીવા તથા દેશનેગલ કપડાંમાં પૈસો યમાયે છે અને પોતાની આવક કરનાં વધારે ખર્ચ કરે છે; વળી અગરને તેની સ્ત્રી કેળવણીથી બેનસીખ રહેલી હોય છે તો તેમાં વધારે માય છે અને મારવાડી તથા વાઙુડીઓના આશરો લેવો પડે છે. મંગ કરીને એક જાણીતા લખનાર કહે છે કે—

Much learning shows how little mortals know; much wealth how little worldlings can enjoy.

એક કંજુસ દોલતમદ શખ્સને હમેશાં રીકર રહે છે કે, રખે તેની દોલત કોઈ મોટી જાણ આપવા યુમાઈ જાય, કે કોઈ પૈસો મેળવવા આપર તેને મારી નાખે, અને તેથી તેને જરાખર હાથ પછી આવતી નથી, કે બ્યારે એક ગરીબ માણસ કે જેને પોતાની દોલત બોદવાઈ જશે એવી કંઈ ધાસતી નથી, તે સારી રીતે જાણ કરાડે છે.

જેમ જેમ તે વધારે પૈસો મેળવે છે તેમ તેમ તે વધારે લોભી અને આપરવાર્થી યતો જાય છે, પણ કહેવત છે કે, સુમનો પૈસો સખી ખાપ, તેમ તે કંજુસનો પૈસો તેના હોડકાઓ આપવા બીતલ કાઢના હાથમાં જવાથી સારી રીતે વખતાય છે. છગલડનો રાજ સમગ્રો હેનરી અતીરવ કંજુસ હતો, પણ તેનાથી ઉચ્છેડાઈ તેનો છોકરો આઠમો હેનરી નીવડ્યો, જેણે કેકે સુતમાં પોતાના જાપની મેળવેલી દોલત યુમાઈ દીધી.

એક બીન કેળવણી પામેલો શખ્સ પોતાને પૈસામાં જોરે ગરીબ વર્ગનાં લોકોને દુઃખ દેવામાં પોતાની ફરજ સમજે છે, પણ જો તે શખ્સ દુન્યાદારીનાં કામથી વાકેફ હોય તો તે ગરીબ લોકોને મદદ કરવાને અને તેઓને દુન્યાની સમગ્ર આપવામાં પોતાની ફરજ સમજે છે. જેમ કે શીવર્ગીસ કહે છે કે—

‘Riches without charity are nothing worth’

‘સમાપન વગરની દોલત કાઢીને કામની નથી.’ લેન-રસ કહે છે કે—

Riches rightly used breed delight, pleasure, profit and praise; but to him that abuseth them, they procure envy, hatred, dishonour and contempt.

‘પૈસો ખરી રીતે વાપરવો હોય તો તેથી ખુશી, મનદ નહીં અને વખાણ મળે છે, પણ જો તેનો અપય ઉપયોગ કરે તો અદેખાઈ, ધીક્ષાર અને અપમાન મેળવે છે.’

કેટલાક નીચ ખવાસના લોકો બીજાની દોલત જોઈને અદેખા થાય છે, પણ જેમ શેક્સપીરે કહેલું છે કે ‘કાનમી-મોટી સુર્યને જોઈ શકવી નથી તેમાં સુર્યનો યુ વાંક, તે કાચો થાય તે કરતાં મેહનર છે કે એવી દબર આંખો આંધળી બને.’ તેમજ દબરો ગરીબ લોકોને આસરો આપનાર એક સખી દોલતમદ સદકમની પડતી થાય તે કરતાં મેહનર કે એના જાદુખખ્તો નાશ પામે.

કેટલાકો પોતાને મોટા સખી ગણીને મનમાં મગરરી માને છે, પણ તેવાઓએ કાતમ તાઈનો દાખલો લેવો જોઈએ કે, બ્યારે તેને યુજવામાં આવ્યું કે તેનાં કરનાં સખી કોઈ બી-બને જોયો છે અથવા સાંભળ્યો છે, ત્યારે તેણે જવાબ દીધો કે, ‘હા, એક દીવસ મેં આવીસ ઉડિની કુર્યાની કરી હતી તેમાં આજના અખીરેને ખાવા જોતખ્યા દના, પછી હું કંઈ કામચર જગમ તરફ ગયો, જ્યાં મેં એક કઠીવારને દીઠો કે જે એક કોઠાને બારો ચાંપનો હતો. તેને મેં યુજ્યું કે, હું શા ચારે કાતમ તાઈની મેજગાનીમાં સામેલ થવો નથી, કે જો ત્યાં ખાવા માટે શેકરનાં તમામ લોકો એકઠાં થયાં છે?’ તે કઠીવારે જવાબ દીધો કે જે કોઈ પોતાની મેહનતની શેરી ખાપ છે તે કાતમ તાઈનો ઉપકાર ખેંચવો નથી. કાન-મ તાઈ કહે છે કે ‘મેં તેને ઈનસાફ આપ્યો, કેમકે તે મારા કરનાં વધારે સખી બને કદાર માલમ પડ્યો.’

પારકા શખ્સની દોલતવર મોહોનાજ રહેલું તેના કરનાં ખરી મેહનત મેળવેલા પૈસાવર યુકર કરવો વધારે સારું છે. શેખસાદી કહી ગયો છે કે ‘તારાં તન ઉપર તગી અને યુ-ખમરો ખેંચી રાખ, પણ કોઈ કમીના શખ્સ આગળ કોઈ માંગવા માટે તારો હાથ લખાવવો ના; કોઈના ઉપકારના જોખમથી તારી પીઠ વાંકી થાય તે કરતાં બહુ એ કે તું તારી આરજીને દુર કરે.’

મોસીસ જરખાઈ ફીરેજશાહ કહાકા.

હયુકે આફ નીવરને કાઢવરસ આફ દેવકરસ સાથ પુરા-જ દોરની હતી, અને તેની એક પણ સાંજ તેનીને મળ્યા બીના હતી હતી નહીં. તેણી એક લીધવા દોવાની, અને તે પખ્ત રંગ-ચેલો દોવાથી તેના બેક દોરતે તેને યુજ્યું કે, તે તે ખાત્ર સાથ પખ્તો કાંચ નહીં.

‘‘મેં યુજીકાર તેમ કરાવેના વીચાર કર્યો,’’ હયુકે જવાબ દીધો. ‘‘પખ્ત કેક એકજ ચીજ મને તેમ કરતો અટકાવેલો, અને તે એ કે, હું મારો સપજો યાજનો વખત કયાં પસાર કરે?’’

નાની નાલ—મમા, મને એક નંબી ડાલ અપાવો, કહી મારી જુની ડાલને તેની જે કમર પુણી તે તે પળીન સરખાઈ ગઈ.

“સનખીમ” નામની આગબોટમાં એક સફર.

પ્રકરણ ૧૬ થું.—હાવાયન ખેલો.

મંગલવાર, તા. ૨૬મી ડીસેમ્બર—હમે આઠ વાગેને છીનારે ગયાં, જ્યાં હમંરે સારૂ મીઠી લીમેન ખોતી થતા હતા. હમે બે ગાડાંઓ જરી નાસેતા બનાવવાનો સામન તથા ચીન પાડવાનાં થંચો “રેનબો ફેલ્સ” ઉપર ગેઝટારી દીધાં. હાવાયન લોકો જાત જાતાના ખેત્રોમાં ઘણાં વખણાવ્યાં છે, અને જે દરીયાનાં પાણીનાં શીલુ ઉપર ને તરવાનો કુતર

૧૫—હીલોમાં ૧૦૦ ફીટ ઉંચી ટેકીપરથી નદીમાં કુદકો મારે છે.

છે, તેમાં તો તેઓ અસંત નામીયાં થય્યાં છે. આ રમતમાં રાત્રીઓ પશુ મોટી ભાગ લે છે, અને હાલના રાત્રીની બે બેદનો ઘણી પ્રખ્યાત છે. પહેલાં તો તરનારાઓ અખાતમાં, પે-સીરીક મહાસાગરના બારી મોલઓની તળેથી કુખડી ગારી તરતા, પોનાના હાથમાં ને લાકડાના કુકડાઓ હોય છે, અને જેને “સરફ બોરદસ” કહે છે, તે ઢંકેલતા જાય છે; આ લાકડાં માર શીટ લાંબાં, બે શીટ પોહિળાં, અને બે બાજુથી અણીવાલાં હોય છે; પાછાં ફરતી વેળા તેઓ એક ધણીજ મોટી મોલો પસંદ કરે છે, અને પછી પેલા લાકડાંના કંઠકા ઉપર ખેસી અંથવા મુકેલું ખંડે પડી, અથવા તો ઉભાં રહી, છીનારા તરફ એક સરતના ધોડાની માફક ધસી આવે છે. આ દેશીઓ બીજા ધણીએક પાણીમાં તથા જમીન ઉપર ખેલો કરે છે. આ ખેલોમાં બાકા નાખવાતું, કોના, (એક જાતનો દાગ) અને તાણું, જેમાં એક માણસ એક પથરને વચમાં મુકેલા પાંચ કપડાંના કંઠકાઓમાં સંતોડે છે અને તે આજુબાજુ બેઠેલાં માણસો સાંધી કહોડે, તે છે. બીજી રમતોમાં “પારસ” કરી ઘાસ ઉપર રમાય તેવી, “પાહે” જે એક બરાબર બનાવેલી સાફ જમીન ઉપર રમાય છે તે, તથા “મેતા” અથવા “ઉર મેતા” કરી છે. આ રમતમાં એક બે લાકડીઓ એક એકથી થોડી દુરિના. તકાવતે મુકવામાં આવે છે, અને રમનાર ત્રીસથી ચાલીસ વાર દુર જઈ તે બનેલી વચમાં એક પથર નાખે છે. આ પથરને ઉર કહે છે, તે એક-ગોળ કંઠકુ પથર આસરે ૧૦ થી બાર દુરિના વેરાવાનો હોય છે; એ પથર તેઓ ધણી સંભા-

ળથી રાખે છે, અને રમ્યા પછી તેણે લગાડી કપડાંમાં વીટાળી મુકે છે. કોઈ વખતે તો આ રમતમાં બે ગામની વચ્ચે સરત લાગે છે, અને તે વેળાએ ૭૦૦૦ થી ૮૦૦૦ લોક તે ભેગાં એકઠું થાય છે.

આ રમતો ભેઈ હમે ઘોડેસવાર યઈ પાણીનો ધોધ ભેવા ગયાં. આ ધોધ ૧૦૦ શીટ ઊંચી ટેકડી ઉપરથી પડે છે, અને એને માથે ઘણીખરી વરસાદની કમાન હોવાથી એને “રેનબો ફ્રાકસ” કહેવામાં આવે છે. વરસાદ પડવા પછી ધાસ બીનું હોવાથી હમે એક દેશીનાં ઘરના વરંદા ઉપર બેઈ બેઠાં, જ્યાંથી “હીથ” નાં શેકરનો દેખાવ ઘણાજ રમ્યામણી લાગતો હોય.

યોડાંક ત્રીજો લીધા પછી પાઠાં ફરવાનો વખત થયો, અને હમે સાંથી એક બગીચામાં યઈ નદીના કીનારા આગળ ગયાં. આ નદીમાં ઘણાએક દેશીઓ તરેહવાર રીતે તરતા તથા પાણીમાં દુગથી ખારતા હતા. હમુને બતાવવા સાર બે દેશીઓ એક સો (૧૦૦) શીટ ઊંચી ટેકડી ઉપરથી નીચેની નદીમાં કુદકા મારવાના હતા. ટેકડીની આશી અને પાણીની વચે ૨૦) શીટ બહાર નીકળેલો એક ખડક હતો, અને તેઓ પેલી ટોચ ઉપરના એકજ કુદકામાં પસાર કરવાના હતા. તેઓ દોડતા દોડતા તે આશી ઉપર આવી પુગ્યા અને તુરંતજ એક કુદકા માર્યો. તેઓએ અરથે રસ્તે હવામાં ગોસાંટ ખાધી, અને પાણીમાં સીધા, પગ નીચે રાખી પડ્યા, અને એક પળમાં તો પાછ કાંઈ ન હોય તેમ તરીને ઉપર આવ્યા. એક બીજી દુગથી તેઓએ ૮૦ શીટ ઊંચેથી મારી. આ વખતે તેઓની સાથે એક ત્રીજો જવાન બેઠાયો, જેને માટે હમોને લોકોએ કહ્યું કે તેને બે ત્રણ વખત અકસ્માત થયો હતો, અને ગમેજ વરસે તેની કેટલીક પાંસળીઓ બાગી ગઈ હતી, અને છ મહીના તુલીક આસપીસમાંથી નીકળી શક્યો ન હતો.

હમે નીકળ્યાની અગાધે મેં યોડાંક “લે” તથા “આયો” નામનાં પક્ષીઓનાં પી-છાંચો ભેગાં. આ પીછાંચો રાજવંશી લોકો પેહેરે છે, અને ઘણાં મળતાં પશુ નથી. હમણા તો કામેદામેદા રાખની બેઠન રહેને સાર એક પેહેરણ બનાવવામાં સધળાં જાય છે. એ પીછાંચી કીમત રૂ. ૩) ત્રણ હોય છે, અને તેના જે હારો બનાવે છે તે આસરે એક હજાર ને પાનસો રૂપાનો એક હાર થાય છે.

હવે હમે યહ ઉપર બેઈ, આ ટાપુની ઉત્તર ભણી જવા ઈનજન સળગાવી નીક-લ્યાં. એક ઘણી દલગીરી ભરેલી કાળજી “મેલોલાઈ” તું ટાપુ ને મોઈ અને “આઆલુ” ની વચે આવેલું છે, તે બેઈ ઉપજ થાય છે. એ ટાપુ ને લોકોને કોહોડ થાય છે તેઓ સાર રાખેલું છે. સાં તેઓની સારી રીતે માવજત કરવામાં આવે છે; પશુ પ્રીય વાંચ-નાર, ત્રીચાર કરે કે તેઓનાં વાહાણાંઓથી છુડાં પડેલાં, અને જ્યારે પોતાને ચોક્કસ ખચર કે આ દુઃખ કદી પણ સારે” થવાનું નથી, પણ ધીરે ધીરે વધીને અંત લાવશે, ભારે તેઓની જીંદગી કદી દુઃખી હશે? મેલોલાઈમાં” ઘણાંએક આ બાપ વગરનાં નાનાં છોકરાંઓ, તેમજ પોતાનાં છોક-રાંઓને મુકી આવેલાં આ બાપો, ઘણી વગરની ઓરત તેમજ ઓરતને મુકી આવેલા ઘણી, એ સર્વે લોકો મોતની રાહ ભેગાં ઉભાં છે. એક ફેચ પાદરી આ લોકોને ધરમની તથા બીજી કળવણી આપે છે. હજુ સુધી તો તે સલામત છે, અને જો પોતાની મેદરયાનીથી તેને કદી પણ આ દુઃખ ન થાય, તેપણ તે પોતાને ગામ પોતાનાં સમાજો તથા દેશનો આગળ કદી પણ પાછો ફરી શકશે નહીં. જ્યારે આપણે વીચાર કર્યે કે બીજાંઓને સાર તે કેટું દુઃખ ભોગવે છે, ભારે હવે પછીની જીંદગીમાં તેને એ માટે કેવો બદલો મળશે, તે વીશે આપણે શક રાખી શકતાં નથી. (આ પાદરી જેને વાસ્તે લોકો ભેસી આવેલું કહે છે, તે વાંચનાર તુરંત જાણશે કે, કાર્મન નહીં પણ હાથર ડેમીન બેવણ હમને યોડું થયું મરણ પામ્યા છે, અને જેઓને સાર દરેક વર્તમાન પત્રોમાં છપાયું હતું તેવજીવ દેશી.)

મે વાગે હમે “કામરંડ હારખર” જેવું અને ચાર વાગેને હમે તેની સામે આવી ઉભાં. આ કીનારે પરનાળાંના ખડકો લાગેલા છે, અને હમે સાં હોનોહુમુનું બંદર પસાર કરાવી આપનાર પાઈટીની રાહ ભેગાં ઉભાં. ગંદર જતાં ઘણો વખત લાગ્યો, પણ હમે કીનારાથી ચોડાં દુર સહી સલામત આવી ઉભાં.

એસપતવાર, તાં ૨૮મી ડીસેમ્બર—હમે જપોરનું ખાનું કીનારા ઉપર લીધું, અને ભાર પછી મીંડ સમજેની સાથે નવી સડકારી કીનારો, જ્યાં એક સારી લાઈબ્રેરી છે તે તથા મ્યુઝીયમ જેવું. આ ચમતકારીક પદાર્થોનાં સંચકર્યાનાં ઘણાંએક મુદર પરનાળાંઓ, સીંચો, દરીવાઈ જાડપણ, જુનાં દહીયારો જેવાં કે, તીરો, કમાનો, તળપરો, ભાસાંઓ, જે-લોખાં રમવાના પથરો, જાંબગાં મુકવાનાં મગરમજનાં દાંતનાં બનાવેલાં ધરણાંઓ, કચકાંનાં

જનાવેલાં પ્યાલાંઓ, ચમચાઓ તથા બીજાં વાસણો હતાં. ઘણાં એક મનિરંજક પણ બીજાંમાંથી લગઈમાં પેઢરવાના હારો પણ હતા. આ હારો મારી નાખેલાં માણસોના આવાના સુમેલા હતા, અને વચમાં એક અમરમહત્તી “દાંત હોય” છે, જે એ દેશીઓ એક સુર્ત તરીકે ગણે છે; પણ સરેખાં સરસ તો પીછાનાં બનાવેલાં જુની લગઈમાં પેઢરણો, તથા તોપીઓ, “હુ” “માનો” અને “એન” પછીનાં પીછાંમાંથી જનાવેલાં હતાં. તોપીઓ અસહી ઝીસ દેખાતી, જે આપણે યુન્યાંઓને માથે બેઠેલો છીએ તે જાતની હતી, અને એથી સારી જનાવટની હતી કે તે ઉપરથી દમુને લાગ્યું કે આ જગ્યાના અગાડના લોકો ઘણા શીખેલા અને દુરપાર હશે. દરલોક જુની બોટોની સાથે આ સીત્રમાં આપેલાં લગઈમાં પેઢરવાનાં ગોદાર્થ તથા કપડાંઓ હતાં.

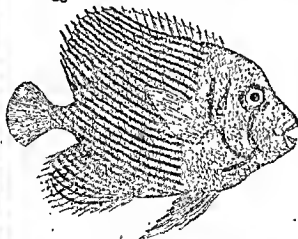

શુકરવાર, તા. ૨૯મી ડીસેમ્બર—આજે સહવારે સમુદ્રી જે બેઠેલાં પોતાનાં અધ્યક્ષો સાથે દસને મથવા આવી, એ લોકો સીવાય બીજા ઘણાં ગ્રહરચો તથા ખાનુઓ જગોરના ખાનાનો વખત મુયો લાં સુધી હમારી સુવાગત લેવા આત્માં હતાં; ખાના પછી હમે પ્રીત્તેસ લાઈ-લાઈકને લાં ગયાં, તેવણ અને પોતાનાં બેઠન પ્રીત્તેસ કમ્પાઉન્ડ, જેવન “વાઈકોઈ” માં રહે છે, લાં લઈ ગયાં. એ બેઠ બેઠેના ઉચ્છેને સાથ પરણેલી છે અને

૧૮—હોનાલુલુનાં અસહી લગઈનાં ગોડાર્થ તથા પેઢરવેશ. ઉચ્છે રીતમાતથી રહે છે.

સનીયાર, તા. ૩૦મી ડીસેમ્બર—આજે સહવારના ગેજલ, મુરીઅલ અને હું બેઠેલાં ઉઠી પરવાળાના ખડકા લેવા ગયાં. હમે ચાર પાંચ જુદીજુદી જાતનાં પરવાળાં એકાં કાપ્યાં; એકે એ ખડકા ઘણા સારા છે તોપણ “તાલીતી”ના ખડકા જેવા સુંદર નથી.

બોહાઉ ગામમાં સનીયારે અરધો દહાડો છુટી ગયે છે, અને તે સમયથી ઘણું લોક હોનાલુલુમાં આવ્યું હતું. અહીંના બગીચામાં એક વાજુ વાગે છે, જે સાંભળવા હમે સાંભળા ગયાં. આ વાજુ તેઓ ઘણી સારી રીતે વગડે છે, અને ગાણુ-બગીચામાં એક વાજુ વાગે છે, જે સાંભળવા હમે સાંભળા ગયાં. આ વાજુ તેઓ ઘણી સારી રીતે વગડે છે, અને ગાણુ-સોની તથા ગાડીઓની ઠંઠ ઘણી હતી. આ ગામમાં એક ઘણી અન્યથા જેની સીત્ર એ છે કે, અહીંના દેશી રાજાઓ તથા શાહ-નદાઓને લાં ઘણાં લોકોમાંથી નથી, ન્યારે ઉચ્છે તથા બીજા પેઢરેશીઓને લાંની રાસ અરધા દબાવતી આવે છે. આપણે રાજાવંશી કુટુંબમાં એક નાની એક વરસની ઉપરની છોકરી છે, તેને પ્રીત્તેસ કોઈકાની (બોહાની મોકલેલી) કરી નામ આપ્યું છે.

આજે રાત્રે હમે પ્રીત્તેસ લાઈ-લાઈકને લાં ખાણું ખાણું. ખાણું તાલીતીની માફક હતું. એક પોઈ કરી પકવાન આવે છે તે રકાળીમાં આગમાં બેળી હાથે ખાવાની રીત છે. તે ઘણું ચીકટ હોય છે અને જેટલું આપણું આંગળીને વળગી જાય છે, તેટલું ચુરીને ખર્ચાઈ રહે છે; દરેક વખતે ખાધા પછી પાસે મુકેલાં વાસણમાં હાથ ધોવાની રેવ છે. આ જો કે દેખાવમાં ઘણું અરાગ લાગે છે, પણ ન્યારે કરીએ છીએ સારે એટલું નથી લાગતું. ખાણું એક માંદગમાં હતું, અને ન્યારે ખસાસ થયું સારે હમે ધરમાં ગયાં, જ્યાં ચમખેન તથા બીજાં દાર, જાત જાતનાં કેકો તથા બીસકોટા હતા. ગાર વાગે હમે સલામ કરી સ્વીચર ઉપર સુંદર ચાંદનીમાં ગયાં.

રવીવાર, તા. ૩૧ મી ડીસેમ્બર—આજે સહવારના છ વાગે

૧૯—એલસીડન ઈમપેટર જાતની માછલી. હું ઉટક ઉપર હતી સારે મેં વાહાજુને સમારવા સારું અંદર કેમ બેઠું છે તે જોયું. એક ગાડામાં (૨૦) વીસ જગદો બેઠે છે અને તે એક માણસ હાંકે છે, ન્યારે વાહાજુને તે ગાડાં સાથે આસરે પા માછલ લાંબાં દોરડાંએ ગાંધે છે. જગદો અને માણસ પરવાળીની ઉપર હોય છે.

હમે સહવારે અગીઆર વાગે અહીંના હોટેલમાં જઈ આવ્યાં, અને પાછાં રાત્રે જઈ હોટેલમાં ખાણું ખાઈ આવીને ઉટકની ઉપર, જ્યાં વરસની વાત કરવા તથા આવતાં વરસમાં શું થશે તે બીચારવા બેઠાં. આ રીતે બધી પ્રસાદી તથા દસગીરી, મગદ તથા દુઃખ, આશા તથા બીક સાથે આ ૧૮જી વું સાવ ખસાસ થયું.

હીરાંગાઈ નં. એ. પટેલ.

[સાંધણુ છે.]

૧૩૪

શ્રી નાં ભ લાં કા ર્યો

અથવા

અખળાનતની હીમત તથા સદગુણના દાખલા.

“ચુંદર દાખલા આપણને ઉમદા કામે કરવાને બાંધત કરે છે.”

પરેશુ આ દેરી.

ક એવો જઈને જાણુ અથવા મુસાફર-કે જેને દરયાના મોળએ કોઈ તોફાની કાનાપર લાવી નાખ્યો હોય-તેને પુછો કે તુને પાછો સહજન કાણે કાપી ને કાણે તારે વાસ્તે મુદયો સગામી તારી આગતાશ્યાયતા કાપી? ત્યારે એ જાતી બેહેન! તે એકાએક પોતાનાં ખરં અંતઃકરણથી નેશમરયા ખમુકાની ચીંતારી ઉઠાડી તથા પોતાના કુમગાઈ ગયલા દા-યો જાણે ઉચકી હુંને જવાબ દેશે કે, “શ્રી, શ્રી, ને શ્રી.” વાદાશી બહેનો, પરેશુગન તથા મેદમાનદારી દુન્યાની શરઆતથીજ અખળા નતનું એક ઘણું વખાણવાનું નીરોષ લક્ષણ છે અને વળી દયા માત્ર સીપેલી તથા દુહીવાર બાનુઓ માંજ હોતી નથી, પણ જગલી તેમજ અખળુ એરતોમાંથી તે પરવરદેગારે એ ઉત્તમ પુણીની નવાજક કાપી છે. તે બંને કેકા-લે (એટલે બહેની તેમજ નહેલ બાનુઓને લાં) દુઃખી માણસ જાતને બરાબર આવકાર મળી બરદાસ્ત લેવાય છે, એટલુંજ નહીં પણ બાગેમાં વાદાણુપરથી બની ગયલા મેનરે તથા લાંબી લાંબી મુસાફરી કરી આવેલા મુસાફરો ન્યારે દબાઈ આપદા તથા સંકટો વેઠી પોતાને વનન પાછા ફરે છે ત્યારે અખળા નતની દયા, પરેશુઆકરી, તથા સામાની નીલ વ-ખાણુ માર્ગતેઓને કટીપણુ ભુલતા નથી.

એક ગરીબ સીધણુની પદાણુઆકરી.

પેલા જાણીતા મુસાફર મીઠું મગેપાઈ અખળાનતની પ-રેશુગતની મળક ધણી વેળા માખી હતી તેની એક સાદ-દત પોતાની “દાયરી” માં નીચે મુજબ આપે છે:-

“આકીકામી મારી પહેલી મુસાફરીમાં ન્યારે હું “સેચ” નામનાં સોદરમાં કે જે નામે “સેચ” નામનાં સગાંધાણી છે, નાનાં રાજાને મળીને મળીને મળીને મળીને રસ્તામાં એક

નદી મળવાથી ને વળી ઉતારાઓની ગીરી ધણી હોવાથી આરેથી બીજી પાર જવાયું નહીં અને બે કમાકવેર અને ત્યાંજ ચોળું પડ્યું. એટલામાં ત્યાંના રાજાને જઈને કોઈએ ખબર કાપી કે, એક સફેદ મામડીના માણસ એક મુરદાસ યોગપર સ્થાર છે ને કાંઈ તુરં કપડાં પહેડેલાં છે, તે યોગ વારમાં નદી ઓળંગી તમને મળવા આવશે. આ બીના સાંભળી લઈ તુરં રાજાએ પોતાના એક સરદાર પાસે મને કહેવડાવું કે “મારા હોકમ વગર તમે મને મળવા આવશો નહીં, ને મેદેરવાની કરીને પાસેનાં ગામડાંમાં જઈ આવવી રાત યુઝશે.” (કોં આ વેળા સાંભળ પડી ગઈ હતી) આ ન પારેલા પેમામ સાં-ભળી હું ધણીજ દસગીરી સાથે ગામડાંમાં ગયો. પણ રાજા તરફથી કોઈ પણ ગામડાંને મને આવકાર દેવાને માટે હોકમ ન મળવાથી સારે જગ્યાની બારણાં મેં બંધ દીધેં છોડે લાઈ-તાજ ધઈ મેં થોડો લાંબો પાછો ફર્યો ને થોડે દુર એક મોડું ઝાડ હતું ત્યાં ઉતરી યોગને ચરવા છુટો મુખી જગીરી જ-તાવસીની બીડીકી બારા બચાવ મારો હું ઝાડપર મદદવાની તળનીજ કર્યો દનો, તેટલામાં એક ઘણોજ મનોરંજક તથા અ-સરકારક બનાવ બન્યો, કે જે સીધી ભેકની માલમલણ વીરો આપણાં મનમાં એક ઘણો મુશનુમા વીચાર પેદા કરે છે.

એક મુઠી સીધણુ કે જે આખો દહાડો મેદનત કરી પો-તાને ઘર પાછો જઈ રહી હતી, તેની નજર એઘીતી મારી પર પડી, તેવીજ તેણી મારી આગળ આવી પોતાની બોડીમાં-કે જે હું થોડી ધણી સદમગતો દનો-મારા ધણી માથાથી પુછપરછ કરીને મને પોતાની સાથે આવવાને વધી સહમતથી અરજ કાપી. હું તે ઉપકાર સાથે બહાલ રાખી, તેણીની સાથે મગે. થોડું દુર માથા પછી હું તેણીની સાથે એક નાની પણ મુખડ મુખડીમાં દાખલ થયો. મને એક ચડાઈ બીડાવી બે-સાડ્યો, પછી ગરમ પાણી તપાવી મારી આગળ લાવી મુક્યું, અને યોગ વારમાં સાદો પણ સ્વાદીષ્ટ પકવાનો તૈયાર કરી મારી આગળ લાવી મુક્યો. મેં તે પરમુષણુ સોદેખા દબરો દ-બર મુકરતા અદા કરી તથા આ બધી બાઈના આજાર માની ખાંડ. સારવાદ તેણીએ પોતાને હાથે એક નરમ બી-છાણું કરી મને મુરદાઓ, ને પોતાની બે બેરીઓ કે જે ધણી તાણુથી (જુખ્મ કરીને મારી સફેદ આમડી) નીકળાવી હતી, તેઓને પોતાનું કામ લઈ વગે સગે ધઈ જવા કહ્યું. તેઓ આ હોકમ પ્રમાણે પુછી સાથે પોતાનાં કામમાં મરાયુષ ધઈ ગીત ગાવા લાગ્યાં. પહેલે તો આ ગીત મારી સદમગતો આ-વ્યું નહીં, પણ આસને આસને મને સદમગ પડવા લાગી કે તેઓ મારે મારે એક નવું ગીત જોડી કહાડી ગાતાં હતાં. આ ગીત સાંભળી મારો દીવપર અતીસ્ય અસર ધઈ ને ઉ-પકારનાં આંધુ પોતાની મેઢે મારાં નેણેમાંથી ટપકવા લાગ્યાં. તે સાદો પણ ખરેખર મુદર તથા અસરકારક ગીતના ની-ચાં સાર હતા:-

“વરસાદ ધણો પડી રહ્યો છે, ને બીજી તથા દનાવણુ સીંદની પેડે ગરબા કરે છે. આ ગરીબ થોડા માણસ અમારાં

નાનાં ઝૂંપડાંમાં આવી વીસમો લે છે. આઠો એની માતા નથી કે એને વાસ્તે દુધ લાગે; ને વળી ધણીમાણી પશુ નથી કે જે એને કાગે આટા પીસે. (“કારસ” માં બધાં સાથે ગાય છે) તેથી આપણે એ સખસપર દયા કરી એની બરદાસ્ત લઈ ખુશાલ કરવાને બેઠીએ.”

આ ખરી લાગણી ઉઠાકેરનારા બનાવથી હું તદન છક ધઈ ગયો અને બીજી દીને બ્યારે હું તે નેક પુત્રગ્રગ અજાણા તથા તેની. બાકી બેઠીઓથી જુદો પડ્યો. ત્યારે મારી પાસે તેઓને બેઠા આપવા લાગ્યું કાંઈ ગીત ન હોવાથી મારી “વેસ્ત કો-ટ” પર જે ચાર પીતલનાં બટન હતા તે તેડાંને તેઓને ધણી આપ્યું સાથે મારી યાદની નીશાની દાખલ આપ્યાં, કે જે તેઓએ ખુશી સાથે કમુલ રાખ્યાં.”

એ નજીવી બેઠા વીરો વાંચી કદાચ મારી ચોડી ધણી બેઠે-નપણીઓ હસશે કે “ચુવાએ શું મોટી સોગાદ કીધી?” પણ નેક બેઠેને, બેઠના કરતાં બેઠ આપનાર ધણીની લાગણી, માયા તથા દીવ આપણા તરફ દેખે છે તેની પહેલે તપાસ કરવી બેઠેને, કાંકે એક હાંદી કહેવત સુગમ “પેટરો છુરી જોર યુમે રામરામ” એવા આ પૃથ્વીપર ધણી માણસો છે, કે જે એક હાથે પોતાના દોસ્ત આસનાયોને કીમતી બેઠ સોગાદ કરી અંદર ખાતેથી કપડાં રાખી બીજી હાથે તેઓને જુવાર તથા નાનુદ કરવાને જરાક પશુ આનાકાની કર્યા વગર તૈયાર ધઈ જાય છે.

જોડમ બોલેનું પહેરપકારી તથા બહાદુરી બરેલું કાવ્ય.

ફાંસમાં બ્યારે સને ૧૭૮૯ માં લાંબા રામને કતલ કરી બેઠક જુદામ કરવામાં આવતો હતો, તથા બ્યારે ધણી આપ-મતકથી માણસો એક બીજાથી આગળ વધી જવાની મક્કસ કથી દોસ્ત તેમજ દુશમનની “ધોર બોદી” જુદી જુદી ટોળીના લોકો પોતાના શતરઘોને પકડી સજા દયાવતા હતા, તેવે સમયે એક નજીવી ટોળીના સરદાર મોઝ ગવાદે પોતાના દુશમનોથી નાદારી આ બધી બાતને લાં પનાહ લીધી, કે જે તેણીએ મોટી ખુશી સાથે આપી.

બ્યારે આ ઉમરાવના બીજા મળવાએને પોતાના સરદારને આ ન ધારેલી પનાહ મળવાની બખર પડી, લારે તેઓએ પશુ એવો ટેકાવ કીધો કે આપણેથી આ બહાદુર અજાણને અરજ કરી સરદાર સાથે જઈ રહીએ. તેઓએ આ મુજબ સગાદ કરી એક બરોસેદાર હલકારને તેઓને બચાવવાની અરજ સાથે મેરેમ બોલે પાસે મોકલ્યો. તેણીએ આ લોકની મા-ગણી સ્વીકારી કહેવડાવું કે “બેલકાશક તમે આવ્યો, એ પશુ તમારું ધર છે. પશુ મધરાતે કોઈપણ હુમ્મ નાનુસો તમને જીત્ય નહીં, તેથી ધણી સંભાળથી આવ્યો.”

પેલા ઉમરાવો પશુ તેણીની સલાહ મુજબ ધણી બખરદારી થી અરધી રાતે આવી પુગા, ને એક બોલકું કે જે ત્રીસ યુદ્ધ જાડું હતું, તેમાં પોતાના સોયતીઓને જઈ મળ્યા. તે બો-મરાનું બારણું એની કળાથી બનાવવામાં આવ્યું હતું કે તેને એકાએક શોધી કઢાડું એ તદન અશક્ય હતું.

આ બોમરામાં માણસોના હર વખત રહેવાથી-તથા પવન બ્યારે મારું ન હોવાથી અંદરની હવામાં બદલો મારી બે-ધાવા લાગી, તેથી આ માણસ બાઈએ તેઓને બીજા બે-લઈ જઈ રાખ્યા. ચોડા દીવસ પછી એક બીજી ટોળીના ઉ-પરીએ કરમરીને ધણીને વીનતી સાથે એક કાગળ લખી મો-કલ્યું કે “દુશમનોથી કંટાળી જઈ અમે એ પખવાડમાં સાત વખત જમા બંદોરી અને હવે અમારાપર મોડું સંકટ તથા આ-પદ પડી છે, તેમાંથી અમેને બચાવવાનું તમારે હાથ છે.” આ કાગળ વાંચી પેલી માણસ બાઈ એકદમ બોલી ઉઠી કે, “તેઓને પશુ આવવા દેવા.”

પશુ નેક વાંસનાર, આ સંધ્યો વખત પોતાનાં ધરમાં રાજ બધવા રાખવાને માટે કોઈને કોઈ માણસને કતલ કરવામાં આવતું હતું. એટલુંજ નહીં પશુ હરવેળા બધવાઓના દુશ-મનો તેણીનાં ધર આગળથી પોકારી બોલતા જતા હતા કે “જે કોઈ રાજ બધવાઓને પોતાનાં ધરમાં વાસો કરવા દેશે તેઓને જીવતાં ને જીવતાં બધવાઓ સાથે એકદમ બાળી ના-બનામાં આવશે.” આ બધાકાર વાત સાંભળી મેરેમ “બોલકું” નાં સર્ગાં વાહાલાં સદમખવા લાગ્યાં કે દુશમનોને તમારા ઉપર શક છે. કોઈ વેળા એઓની તમારાં ધરની તપાસ લેશે અને તેનું શું પરીણામ આવશે તે તમે સારી પેટે જાણો છો, તે માટે હવે આ બધવાઓને તમારાં ધરમાંથી વીદાય કરો.” આ વાત સાંભળી લઈ પોતા વીરો જરાક પશુ દરકાર કર્યા બીના તેણીએ ઉતાર વાલ્યો, “જેર, તેઓને આવવા દેજો, બસ અને એટલીજ શીકર છે કે બ્યારે તેઓ ને પકડી લઈ જશે તારે આ કમનસ્ખ તથા લાચાર બધવાઓનું શું થશે.”

કોટલામાં વળી પેલા બીજા બે ટોળીના મુખીઓ પશુ આવી પુગા, પશુ તેઓને ખવડાવવાની ધણી આગ્રહ પડવા લાગી, કાંકે હવે આપણેરાકીની ગીતે તેણીની પાસે ધણીજ ચોડી બચેલી હતી, ને વળી “દુખપર ગામ” મધુનીસીખાલીદીના અમલદારોએ હોકમ બાહેર પાડ્યો હતો કે માણસ દીક એક પાઠાં રોટલીથી કોઈએ વધારે વેચાતી લેખી નહીં. (આ હો-કમ જેવી મક્કસતથી બાહેર પાડવામાં આવ્યો હતો કે કોઈ પશુ માણસ-મધી ગરીબ કે તવગર-જોરાકીની ટોળીને લીધે રાજમધવાઓને પોતાના ધરમાં રાખે નહીં.)

પશુ સારાં બાપડે તેણીનાં ધરમાં ચોડાએક પપેટા બચેલા હતા અને સહવારના નારતો ખાતાનું કાંઈ ન મળવાથી તેઓમાં એવો ટેકાવ થયો હતો કે બસ બપોરના મુતેકા ઉઠી એકજ વખત આવું. અને રાતની વેળા સધળા બધા પોતાની છુપી જગાઓમાંથી નીકળી આવી મેરેમ “બોલકું” ને ચારો તરફથી ઘેરી લઈ ચુંકેલમંડી તેણીની આગળ પંડી ધણી આભાર માનતાં, તે વેળાના દેખાડ ધણીને અસરકારક તથા લાગણી ઉઠાકેરનારો હશે એમાં કાંઈ સંકેત નહીં. એટલુંજ નહીં પશુ બ્યારે કોઈ કોઈ બધવાઓ તદન નાહીમત યઈ નારતીપાસે ધણીને પાસે મોકલ્યા, અને તેઓ આવીને બેઠી, અને એક

તો ખરેખર તેણી માતાજી હતી, કાંકે-તેઓને જ્યાંવ્યા તેણીએ પોતાનો વાહાણે પ્રાણ મોટા ભયમાં લાવી ના હતો, તે આપણને જુથી જવું ન બેઠું.

વા પ્રમાણે એક આખો મહીના પસાર થઈ ગયો અને રાજ રાએ પોતાની પરીપત્રી પગલાનીની શીકર કરવા લાગ્યા.

હોને બધાએ સાથે જઈ તેણીને કહ્યું કે “અમારે તમને પોતાની વાહાણે પ્રાણ બોલવો પડશે, તેથી હવે ને જવા દેવા, અમારું જે થવાનું હશે તે થશે.”

“હું શું બેઠુંજે તેટલો વખત છતી નથી?” ઉપલી બીના સાંભળી લઈ પેલી નેક કંદાર જાતુએ જવાબ દીધો. “ને તમારી બરદાસ્ત લેવાને હું બાગવવાન થઈ એ શું થોડી જુથી છે? વળી એક નેકીનું કામ કરતાં મારા પ્રાણ નબ તેમાં શું બીજાનું, ઉઠવું મને તે બારે હકતાશાની દરમિયાનમાં દુવા સુન્દરની જોઈએ કે મારા જેની એક અદના અબજાને મારા બાઈબોના પ્રાણ બચાવવાને સામર્થવાન કીધી.”

સેવટે પોતાના ધરમાં બંધવાએ રાખવાની બીના સર્વ જાને માલમ પડી ગઈ અને તેણીને પકડી દરવારમાં લઈ ગયા. બ્યારે તેણીને પુછવામાં આવ્યું કે “તમેએ આ લોકને જાણીએઈને તમારા ધરમાં શા કારણસર વાસો આપ્યો?” સારે તેણીએ મંજીરાઈથી જવાબ દીધો કે, “હું, દેવો! તથા હેવાની ખસસતના નેરો! જે દવા તથા પોતાના સ્વભાવિતાએને બચાવવામાં મોટા મુનાહ છે તો હું મારો જાન આપવાને તૈયાર છું.”

આ સુરસ તેમજ હીમત બરેલો ઉતર સાંભળી સર્વ જાતુ દંગ થઈ ગયા, ને સત્તાસંઘેએ જાતુ કે જે વધારે વાર તપાસ અથવાજુ તો લોકની લાગણી ઉત્કરિઈ આવી તોફાન કરશે, તેથી તેણીને કતલ કરવાનો હુકમ કરી, તપાસ એકદમ બંધ કરીને સર્વ જાતુ વગે સંગે થઈ ગયા.

એવી રીતે એક પરીપત્રી અબજાએ પોતાનો અમુલ્ય પ્રાણ ખીન્યો. માટે બોલ્યો, કે જેણીની આવી હીમત તથા મોહું દીધ જેટલી માણસમતની ખારીયતને શોભા આપી ઉત્તર વધારે છે, તેટલીજ ને કાપલથી તેણીને વગર વાંકે કતલ કરવામાં આવી તેને અપમાન કરી ખેનગત પુગાડે છે, એમાં કાંઈ સંદેહ નહી.

માણેકબાઈ દા. રાજાદ.

“સુના” તેણીને બાપ બોલ્યો, “જોડા મહીનાની વાતપર મેં તુને કહ્યું હતું, કે પેલા ધનલગાદ કાકરને તારે મારું કોહું આપવું નહી, કારણ કે તેની ખાસ કાંઈ દોષત હતી નહી.”

“હા બાબા.”

“વાર”, પણ હવે તુને હું તેમ કરવાની કુટ આપુચ, કારણ કે બ્યારથી ઉનકુએના સર થયોય, ત્યારથી એની ખાસે સારી પુછ એકી થઈય.”

એક રીકકે પોતાના કલાસના ઠોકરઓને “આજસાઈનાં પરીણામ” એવે નામને રસાલો લખવાને આપ્યો, જે માટે એક ખાસાક પણ આજસુ ઠોકરોએ પોતાનાં લખાણ દાખલ એક ખાસી કામજનો દેરો મારતરના દાયમાં આપ્યો.

ભ ર વા-ગુ થ વા વી શે.

“જોલ પેન વાધપર” (દરને ઘાટવું કંઠમ તુછવાવું.)

આ સુંદર નાની સીન ફૂન-સી બનરેના “જીનપાઈ” અ-સવા એવીજ કાંઈ બીજી ગમત માટે ઉપયોગી થઈ પડશે, તેમજ વળી જેને આખો દીવસ લખવાનું કામ કરવું પડતું હોય તેને એક નાની જેટ તરીકે આપવાને એથી વધારે ઉપયોગી સીન થોડીજ મળી શકશે. તેનાં ઘણાં પડ તથા ખાંચા હોવાથી કંઠમ તુછવા માટે બહુ કામ લાગશે.

“જોલ પેન વાધપર” અથ-વા દરના આકારનું કંઠમ તુછવાવું.

આ “પેન વાઈપર” જુદા જુદા રંગના કપડાંના બ્યારે ગોળ કટકાઓનું બનેલું છે; દરેક કટકાને લેસાંચે ચાર ઉંચ સખેલો, પછી દરેક કટકાની ફરતી હીનારીએ મજાસુત રેશ-મથી આડ આંટા મારવા, દરેક ટાંકો મારતી વખતે સોપપર ઇ નાના સુનેરી રંગના ઘણા લઈ આંટો મારવો, ત્યાર બાદ પેલા ગોળ કટકાઓ લઈ તેની મોડકી ધકી કરવી અને દરેક ધકીની અણીને મજાસુત ટાંકાએ એક બીજા સાથે સીધી લેવી. ઉપરો ખોડાસો એકવાર વાંચ્યા પછી ધ્યાન ધરી સીનમાં બેસો તો એની બનાવત તુરત સમજ પડશે.

માસ મેના અંકમાં આવેલી કાપમંડ તરોહની શાલમાં સે. ૬૦ થુલ થઈ છે, તે નીચે પ્રમાણે સુધારીએ બેઠો—

સાતમી લાઈનમાં ત્રણ સાદા પછી આ પ્રમાણે નીચાની કીધી છે તેમાં થુલ થઈ છે; કપડી નીચાની ત્રણ સાદા, બેપાંથી એક પછી એક, વધુ પાસાસા મદિ એ સાતમી લાઈન ફરીથી આખી આપે બેઠો. ત્રણ સાદા, બેમાંથી એક* એક આંટો, ત્રણ સાદા, એક આંટો, એક સેરથી લેવો, બેમાંથી એક, પેસે સેરવેલો ટાંકો આજે ટાંકો પચવી સેરથી કહારો* બહાઈ આંધો પાંચ* ગુંડું અને ઉઘે એક આંટો, બેમાંથી એક, ત્રણ સાદા, એ પ્રમાણે કુંધી દાર પુરી કરવી.

રીરીટ ફૅ પાટક.

ગયા દત્તનેવારી માસના અંકમાં આવેલી મહારાણીજીના તાબની લેસ મદિ એક ખાતુએ મારિયો ખોડાસો—

મહારાણીજીના તાબની લેસમાં જેટલી લાંબી લેસ થઈય હોય તેટલી લાંબી સાંકરી કુંધી, હોરો તેવી, બે સાંકરી કુંધી, આંટો લઈ, બે સાંકરી જાગરે ચીજ સાંકરીમાંથી બેવડા કરતા. એ પ્રમાણે સાત વખત બે સાંકરી કુંધી સાત હોલ પુરા કરવા.

ત્યાર બાદ પાસેની સાંકરીની અંદરથી આંટો લઈને આવીસ વખત સમજેલ બેવડા કરી કુંધવું. (આગળ વધુ તીમત માટે જુઓ માસ બને-વારીનો અંક.)

માણેકબાઈ દા. રાજાદ.

રાજ્યો ધંધાદારીઓ તરીકે.

ધ

પ્રાક રાજ્યો રમત દાખલ ધંધાઓ કરી ગયા છે. જે કામથી પોતાની પ્રજા યુગ્મવશ કરે, તે કામ તેઓ એક ગમત દાખલ રાજપાતાની ખટપટ પછી કરતા હતા. કા-સને કમનસીબ રાજ કે જેને તે દેશની ઉત્કલપાકલ વેળા ગરદન મારવામાં આવ્યો હતો, તે હુદારનું કામ કરતો હતો. રખેનો રાજ પાંચમે ચારત્રસ જે પ્રોસ્ટેટ ધરમનો નાશ કરી હુરોષ ખંડો પોષ (સ-

હથી વડો ધરમયર) ના જુદામત તમે સદાનું રાખવાને જે કોકટની કોશિશ કરતો હતો, તે નાનાં તેમજ મોટાં ધડપાળો ખનાવી પોતાને ગમત આપતો હતો. તેનાં પોતાની પોટુંક આગાઈ ન્યારે તેને માત્રગ પડપું કે કોઈપણ એ ધડપાળને તે એક સરખી રીતે ચસારી શકતો ન હતો, સારે તે ગોચ્યો કે “આખી દુન્યાના લોકને એકજ સરખા વીચારે ધરાવવાની ફરજ પાડવામાં જે કોઈથી મોટી ભૂલ કરી છે, કે ન્યારે ફક્ત એ ધડપાળને હું એકજ ચરખી રીતે ચસાવી શકતો નથી !”

રશવાને પીતર ધી ઝેટ, રાજ્યોમાં એકસોજ છે કે જેણે ધંધા પાછક પ્રુજ મેટુનત કરી હોય; એક ગમત દાખલ નહીં પણ પોતાની પ્રજામાં દાખલો મેસાટપાને ખાતર. એના વખતમાં રશવાને તદનજ નજીવી હાલતમાં હતા. ઉપયોગી દુન-રેથી તેઓ તદન અમળા હતા, કોઈપણ જાતની કેળવણી વધુ જુદા હતી, હુરોષ ખંડો દેશો સાચે તેઓને તદન વેદેનાર હતા નહીં. પીતરે દેશવ કરચે કે રશવાને એક મોટા દેશ બનાવવો; તેની યુગ્મ ધારણા એ હતી કે, તેને દરયાઈ રીતે જગમન બનાવવો. ધણાક લોકને આ ન બની શકે એવું લાગે, કારણકે સાં કોઈપણ જાતનાં બંદર, ગાંઠોઓ અને ખસાસીઓ કે વાહાણો ન હતાં. રશવાને દરયા આગળથી ટાંઠી નાખનાર રવીદન દેશ ઉત્તર તરફ અને ઘૂંર-કસતાન દક્ષિણે આવેલું હતું. તેની પ્રજા વતીક દરયા તરફ તેમજ કાંઈપણ દરયાઈ મીજ તરફ ધીકારની તજરે જોતી હતી. તેઓ સપળી રીતે જગીન પરજ કામ કરનાર હતા. રશવામાં કાંઈ પણ એવું માણસ ન હતું કે જેને દરજ પાડવા વીના બાહરે દરયામાં મુસાફરી કરવાને જાય. પણ પીતર કાંઈ એક કામથી હારી ખાયા એવો માણસ ન હતો, પછી તે ગમે એવું મુશકડા કાંચ ન હોય. ધણીક લાકડાંઓ પછી, કે જેમાં તેને એટલી તો ભારે હાર ખમવી પડી કે તેને જલ્દે જો કાંઈ ખીતો માણસ હતે તો તત્ત નાકીપાસ ધઈ તેથી હાથ ઉઠાવતે, પણ પીતર એવો ન હતો તેણે પુકે લાગી ન્યાં તવીક

તરજી પ્રજા પાસથી દરયા કીનારા આગળતો એક મોટો ભાગ લીધો અને રવીદનની પ્રજા પાસથી એક ખીતો મોટો ભાગ કે જેની ઉપર હાલ રશવાની રાજધાની સેંટ પીટરસબરગ અને ક્રેનસકાટ નામે ઝેહરો બાંધવામાં આવ્યાં છે તે લીધાં નહીં, સાં તવીક તે હાથે નહીં.

આ તો તેનાં કામનો એક ઘણો નાનો ભાગ હતો. હજુ-તો તેને વાહાણો અને તેના ખસારીઓ મેળવવા હતા. તે જસાવર બજાવતો હતો કે, પોતે જાને કરી દાખલો દેખાડવામાં લોકોપર ક્રેટલી અસર થતી હતી. જે કે તે એક રાજ તરીકે પોતાની પ્રજાને જેમ ગમે-તેમ હુકમ કરી દરેક કામ કરવાની ફરજ પાડવાની સત્તા ધરાવતો હતો, તોપણ તેણે આ બાબદમાં પોતેજ આગળ પડવાનું દરરત વીચાર્યું. તેને પોતાને અસ-લથી દરયાને નામે ધણી બીકક હતી. એવું કહે છે કે, ન્યારે પીતર એક બાળક હતો સારે ફકત એક નદી જોળાળી જતાં તે ધારતીએ અધમુવો ધઈ જતો હતો. આ ધારતી એક વેળા તે દુખી જતાં સેદજમાં જમી જવાથી પુશકળ વધી ગઈ હતી. પણ તે કુર કરવાને તેણે જનજુન દેડાવ કર્યો, અને તેમ કરવાને તે એટલો તો ફક્તે પાછો કે પાછળથી નહીંમો કરવા કરતાં બીજી કાંઈ પણ એથી માનીતી ગમત હતી નહીં. પણ વાહાણો વગર આ સપળો દરયા કોઠામાં બંદરો નક્કમાં હતાં, જેથી એક કાણો બાંધવામાં કામ પછવાડે તે લાગ્યો.

સેંટ પીટરસબરગમાં હજુ તવીક એક નાની પોટ કે જે પીટરે પોતાને હાથે બાંધી હતી, તે દેખાડવામાં આવે છે. તેનું નામ “કાલ્કાની આપ” એમ જે આપવામાં આવ્યું છે, તે ત્રીસ શીટ લાંબી અને ત્રણ શીટ પોલળી એક નાની હોડી છે, જેને ત્રણ સરો છે. આ એક કાણામાં રાખી મુકવામાં આવી છે. ન્યારે જુલુ તેને જલાર કહાડવામાં આવે છે, સારે તેને બાદશાહી માન આપવામાં આવે છે અને આખા કાલ્કામાંથી તેનાં માન ચારે તરફો ફાડવામાં આવે છે. અસખતાં, તે અસલ હોડી કે જેમાં પીતરે પોતાને હાથે કામ કર્યું હતું, તે તદન ખખાઈ ગઈ છે; તેનાં જુદાં લાકડાંઓ કે જે તેણે પોતે વેદે-રશી અને જોડાંઓ કાંઈ નહીં અલવાની બાહરે દેશાવર નજી શીખવાતો તેણે દેડાવ કર્યો. મોડાક જુવાન રશવનોને દેશાવર જુદી જુદી જાતના હુજારો શીખવાને મેલથી આપી પોતે હોયેક દેશ જવાને નીકળ્યો. આ ૧૬૯૭ નું વરસ હતું, કે જે વેળા તે પમીસ વરસની ઉખરતો હતો. સારકમ શહે-રમાં જઈ પુઆ પછી તેણે પોતાનું નામ પીતર અર્કસીલક ધારણ કર્યું અને એક રજ ખસારીનો પેશાક પેહરી, એક સાધારણ મજુર તરીકે મોદીમાં કામ કરવાને રહ્યો. બંદી એક

મજુરનાં ગુપડાંમાં તે રહેલો, કે જે તે ગોદીની પાસેજ હતું, અને એક વાહાણના સુધાર તરીકે તે નેટલું કમાય તેટલાંપરજ પોતાનું ગુજરાણ કરતો. એવું કહે છે કે, આ વેળા પોતાનું બીછાણું પણ તે પોતાનેજ હાથે કરતો અને પોતાના બોરાક પણ પોતેજ પકાવતો, અને દરેક રીતે બીજા મજુરો માફકજ રહેતો, બ્યારે એના રાજદરબારીઓ અને નોકરો બારે કાઠ-માઠમાં રહેતા હતા.

એક રીતે તે બીજા સુધારે કે જેની સાથે તે વસ્તો હતો તેઓથી જુદા પડતો હતો. બ્યારે તેઓને હનેશનાં કામ કરતાં બીજું કાંઈ કરવાનું હોય નહી, ત્યારે પીતર પોતાનાં બેઠકળાં રાજચની ખટપટમાં રોકતો. બ્યારે તે પોતાનાં કામમાં હોય ત્યારે તેની પાસે રાજદારી બાજોનાં કામને લાવવામાં આવતાં. અંહી પણ સુરોપના દરેક બાગના દરબારીઓ તેની સુલાકાત લેતા હતા.

આ તવારીખ આપણને નીચલા ધડા સીખને છે—
સુરાટેળીઓથી કદી કરી નતાં ના; મજુરુતીથી તેને વળગી રહ્યાથી આપણે તેને છતી રાખે છીએ.

નાની સરઆલને કદી પણ તુચ્છકારતાં ના; તેનો બરાબર ઉપોગ કીધાથી મોટી ચીજે યઈ શકે છે.

સીખવાને કદી શરમાતાં ના; જે કોઈ સીખવાને માટે અભીમાન કરે છે, તે પોતાના છેલ્લા દહાડા તરીકે અચાન રહે છે. પ્રમાણીક કામને કદી પણ નામોશી તરીકે લેખનાં ના, પીતર થી ઝોટે વાહાણના સુધાર તરીકે કામ કરી નેટલું ખરે ખાન મેળવ્યું છે, તેટલું લક્ષ્યોમાં તેણે મેળવ્યું નથી.

Pirou.

બાળકને ઝોળીએ માવાનું ગીત.

કુરે ખડા હિંકતારા—પ્રથમ.

ખવાબ, કોરા બાળક મદારાં—યઈ દુઃમે નીરાળાં—ટક.

દુઃખ પાછળ 'સુખ, સુખ પાછળ દુઃખ,
એવા છે આ દુન્યાના માળા—યઈ દુઃમે નીરાળાં.

રહેજો સુખારાં, નીવડજો ડહાપણુવાળાં,
જીવને માત પીતા સાથ તમારાં—યઈ દુઃમે નીરાળાં.

બાઈ બેહેનો સાથ સદા સંપ વાળાં,
દેખાડવજો સર્વ શુભ સારા—યઈ દુઃમે નીરાળાં.

બણુને વીવેક, યજને શુભ વાળાં,
કુટુંબમાં સર્વને ખારાં—યઈ દુઃમે નીરાળાં.

ખસો ધર્મ જરણેરતને શુભ છે ત્યારા,
તેને જેમ આપી પાળનારાં—યઈ દુઃમે નીરાળાં.

તઈ જમસેદહ ડીક.

રમુને કુરસદ.

—૩૬—

નીચલી એક અથવા વધુ બાળકોના જે બાળકો ખરા જવાબ દમારી પર લખી મોકલશે તેઓનાં નામો "સી મિત્ર" ના આવતા અંકમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે; તથા જેઓના વધારે જવાબ હશે તેઓનાં નામ પર ચીડી કદાહી, જેનાં નામ પર આવશે તેને એક સુંદર રંગીન ચાલતાં સાકનું 'કેલેડર' બેટ આપવામાં આવશે. દમારી પર લખી મોકલનારાંઓએ નીચલી સરતો ઉપર ધ્યાન આપવું.

૧. દરેક લખનારી બાળકે પોતાનું ખરે નામ તથા ફેકાલું દમારી ખાનગી અણુને માટે આપવું, અને અગરને તેઓની મરજ ન હશે તો આખું નામ છાપવામાં નહી આવશે.

૨. જવાબો બનતાં સુધી ચાલતા માસની તાં ૨૫ થી સુધી મોકલી આપવા.

૩. જે ટાઈ બાળકો રમુને કુરસદ "સી મિત્ર" માટે લખી મોકલશે અને તે જે અખને પસંદ પડતી હશે, તો અમારા અંકમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે. લખનારે કાચગની એકજ જાણ પર "મારજન" છોડી લખવું, પછવાડેની બાળકે કાંઈ પણ લખવું નહી. પોતાનું નામ તેની નીચે સુકવું કે નહી, તે બાળકની મરજ પર રાખવું.

૪. જવાબો મોકલનારાંઓએ નીચે પ્રમાણે સરનાણું કરવું.
સી મિત્રના "રમુને કુરસદ" નાં બાળક અધીપતી ભેગ,
કચસરે હિન્દ પ્રેસ—સુખધ.

૧—ઉપચાલુ.

એક માણસે ત્રણ દેવીઓને કુલ ચઢાવવાને માટે બાગમાંથી કુલ તોડયાં, અને તેને કુવામાં પાણીએ ધોયાં, જેથી તે કુલ જે-વડાં યજ્ઞો તેમાંની એક સંખ્યા પેઢી દેવીને ચઢાવી, અને બાકી રહેલાં કુલ પાણી ધોવાથી જેવાં યજ્ઞો, અને પેઢીનાજ નેટલી સંખ્યા બીજ દેવીને ચઢાવી, અને બાકીનાં પાણી ધોયાં, અને જે પાણી જેવાં યજ્ઞો તે ચીજ દેવીને ચઢાવ્યાં, જેની સંખ્યા પેઢી અને બીજી ચઢાવી તેટલીજ હતી; ત્યારે, કદો કે પેઢલાં કે-લાં કુલ ઝાડ પરથી તોડયાં.

મીસ તલછ એલછ પુણેગર.

૨—ઉપચાલુ.

ત્રણ આશરની છું એક જાળજ નાર,
પારખરો સુજને જે કરશે જરા વીચાર;
પારસા પચથી માહું છું, સમય પચ થપી મુજને,
સુજની અંદર મેસાહી, ફેરવું છું બાહેર હંજને.
સુજનું જે હું કાપે પેઢલાં સર,
તે હું વરત જોરો મુજને તારાં મોહ પર;
કાપી સુજનું પુછડું ને પાસે "વ" ને મેળો જોરો,
તો તે જરૂર તારી સાકીના ઉડા પર હોરો.

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૨ ભુ.

આગસ્ટ ૧૮૮૦.

અંક ૬૭૩.

જ્ઞ ધર સંસારી કેળવણી ક્ષ-
યાને એક ખરી કેળવણી માતા પોતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉધારે છે.

માતાઓ તથા બેટીઓ માટે એક વાર્તા.

પ્રકરણ ૧૧ યુ.

એક નાના ચોકયા યુસ્તામાં-સવારની એક શેહેર-
દુઃખલોડી એક દેખાવ.

કે સુંદર સવારનાં દીનખાઈએ જનને
પોતાની સાથે ફરવા જવા અને લાંબી સ-
રાઈનાં જરખાઈ અને પટેલનાં સુનાપાઈને
લાં મુલાકાતે જવાનું તેડું કાઢ્યું. મેહર-
જમાઈ મારતર કાંઈ કામસર મુજબિ-
યલા હોવાથી હોકરાઓને યોગ દીવસ
હુડી મળી હતી. નવદગીર તેના આપ સાથે
યોગપર ફરવા ગયો હતો. હોખી પીસીને
આપેલી ચોપડી મેહરને આપવા સુના-
પાઈને લાં ગયો હતો, અને આખો દહાડો લાંજ યુગરવાળો
હતો. જાકો મારી સાથે બહાર જવામાં ઘણી ખુશામી ઉપજ
અને ધરપથમાંજ તૈયાર થવા ગયો. ખજારએ કમરનીમે તેનાં
પુટ સાફ કરી મુક્યાં ન હત્યાં (સવાર પછી નાખ્યાં આગળ
ફરવા જતાં પાણીથી તે બે બેટી તો ખરાજ કરી ચુક્યો
હતો.) અને વખત થઈ જવાથી તે યુસ્તે થઈ ગયો, કારણકે
તેને બીલક લાગી કે દીનખાઈ તેને લીધા વગર ચાલી જશે.
ખજાર આવે તેટલાં તેણે યુસ્તો એટલો તો હસકારાઈ ગયો કે
જ્યારે તે આખો લ્યારે તેને દંડરાની નાખ્યો, અને તેની તરફ
કેટલીક અમંયાદામરી બાળા વાપડી, કે જેવી જાણ તેણે અ-

લાર મુખી કલિપણ વાપડવાની હીમત કાંધી નહી હતી. છેવટે
સરવાલે તેણે ખજારનાં દીવર પોતાનાં બુટો ફેંક્યાં, કે જે
બે તે લાંબી ખસી ગયો ન હતો તો જરૂર તેને વાગતો.

“ખજાર, એકદમ બહાર આવ; મારો હોકમ છે કે બાંસુધી
જાકો તારી સાથે કેમ વર્તનું તે આપડે નહી, લાં મુખી તુંએ
એવું કાંઈપણ કામ કરવું નહી,” દીનખાઈ એકએક વચમાં
બોલી ઉઠ્યાં, અને જન તેણેનો અવાજ સાંભળી એટલેતો
ચોકચો કે તેણે યુસ્તો એકદમ નરમ પડી ગયો.

“જન, તારાં કપડાં અને બુટ પેદરી રહ્યા પછી મને ખા-
વાના મોરડામાં આવી મલજો, હું લાં તારે વાસ્તે બોલી યાજોહું.”

“પોતાની મારીને પોતાથી દુર દરવામાં જાકો કાંઈ દીવસ
પણ એટલી ખુશામી ઉપજ ન દશે. શરૂ તેના યુસ્તને છતી
લીધો હતો અને બેકે તેની છાતી દહજ ધડતી હતી અને
માથો લાસ થયા હતા, તોપણ લ્યાં મુખી તેઓ પાએક માઈસ
આપ્યાં નહીં લ્યાં મુખી તે એક પણ બોસ બોલ્યો નહી. બે
વખત તેણે તેની માસીના ચેદરા તરફ, જાણે કાંઈ બોલવા
માંગતો હોય તેમ લીધું, પણ તેવજાનો ચેદરો એટલો તો
ગંભીર હોતો હતો કે બોલતાં તેને બીલક લાગી. છેલ્લે સ-
રવાલે તે બોલી ઉઠ્યો:—

“લાડ્યાં મારીછ, તમે મારી સાથે નાખુશ થયાં છેઓ,
કે કે પણ ખરેખર મારો યુસ્તો હું દાખી રાક્યો નહી.”

“જન, હું નાખુશ થવાને બદલે દગગીર વધારે થઈહું. હું
તો આશ્ચ રાખી હતી કે તું તારા મીનસ પર કેમ કાણુ
રાખ્યો અને માણુસો સાથે કેમ વર્તનું તે લીખ્યો હતો.
તારા માસ જો”

“અરે, બે, બે, તમે માસને ના કહેવાં,” જાણે દાસવાડા
કોધા, “હું ઘેર જઈને ખજાર પાસે માફ માંગરા.”

“જો મારી તકરોરથી તું તારી બુટો જેવ તો ખરેખર
જન હું તેવજુ આગળ તારી ફરવાદ નહી કરશ. પણ જો
ફકત તારા માસની બીલકથીજ તું ખજાર પાસે માફ માંગ-
વાનો હોય તો માગનોજ ના મને સાચું કહી દે; જો તારી
ખાતી હોત કે તારા માસ તે લીધે કાંઈ જાણતે નહી, તો
હું તું ખજાર પાસે માફ માંગને ?”

“નહી,” જાણે આનાકાની વગર જવાળ આપ્યો.

“અને કાંય નહીં?”

“કારણ કે હું ધારૂં કે મને ખોટી કરના અને મારી સામે થવા માટે તેણેજ મારી માફ માગવી નેહી.”

“હું નહીં ધારતી કે પાંચ મીનીટ કરતાં વધારે તેણે તું ખોટી કાપો હોય; અને તેમાંથી તેના દીઠ પચ્ચ મારેજ વાંક હતો, કારણ કે મેં તેને કાંઈ કામ રોંધ્યું હતું; અને વળા તે તારી સામે ક્રમ થયો તે તો જરા મને સમજાવ.”

નવે આનાકાની કાપી. “મને કાંઈ એના બરાબર બોલ ખબર નથી; પણ હું નાણું છું કે એણે મને આક્રોશ દર્શાવે અને કદાચ હું તેવો હોઈશી, પણ તેને કાંઈ તેમ બોલવાનો હક ન હતો.”

“પણ તેણે તું તેમ કહ્યું હતુંજ નહીં. તમારી બેઠની વચ્ચે શું જાન્યું તે બધું મેં જોયું અને મારેથી એમ ધારવા વગર રહેવાનું નહીં કે, અશરૂ જેવો એક ગામડો તારા જેવો એક શેઠેરામાં કંઈકેજા જવાન મદરથ કરતાં કેટલો મદ-હોતો હતો.”

આ બોલો સાંભળી જાન્યો એકદમ શરમથી લાક ધઈ આ-બો. પણ તેણે પોતાનાં હાંતો કચકચાવી શરસાને દાખી દીધો; અને તેની મારીએ તેને બરાબર તીકોને નેઈ આગળ ચલાવ્યું—

“તેણે કહ્યું કે તેનો નાંદગીર શેઠ તો નહીં જાની શકે તેવી ચીજ કદી પેદા કરાવતો હતોજ નહીં, અને નેઈ વારંવાર આક્રોશ થતો હતો, તોપણ કદી અપશબ્દ બોલતો ન હતો. તે તે બોલ સાંભળ્યો અને તારો પોતાનો ખવાસ તેવો હો-વાથી તું સમજ્યો કે, તે તુંને લાચ પડે છે.”

“પણ કેઈ વાતમાં તે મારેથી ચઢ્યો ધઈ શકે?” નવે ધીમે બવાને પુછ્યું, કે રખેને મોટે બોલવાથી તેનો શરસો ઉશકેરાઈ આવે.

“હું તારા સવાલનો જવાબ બીજી રીતે આપસ બાક; ધાર કે તુંને કાંઈએ ગાળ દીધી હોય, અને તેની નજર આગળથી દુર થવાને તુંને ધીકારથી કહ્યું હોય, તો તુંને કેવું લાગે?”

“હું તો તેને લાત મારી જમીનપર નાંખી હતું.” નવે પોતે પોતાને ભુલી જઈ કહ્યોજ તપી આવી બોલ્યો. “મારી બરાબરમાં અથવા મારેથી ચઢ્યતાં પણ ફરીથી તેવું બોલ-વાની હીમત કરે નહીં.”

“ત્યારે અશરૂને તેવીજ માલ ચલાવતાં કેઈ ચીજે અટ-કાવ્યો? શું તું એમ ધારે છે કે તેનામાં લાગણી નથી?”

કે તેને શરસો અથવા દુઃખ કદી લાગેજ નહીં.”

નવે થોડીક પળ સુધી સુપસુપ ઉભો રહ્યો. “મને કાંઈ તે વીસે વીચાર આવ્યો હતો નહીં.” તે અંતે બોલ્યો, “પણ બરેબરજ મેં એમ ધાર્યું કે, મારેથી આટલાં બધાં ઉતરતાં માણસને કાંઈની કહેવાનો મને હક છે.”

“અને અશરૂ તારેથી શામાં ઉતરતો છે?”

“એ તો એક માકર છે, અને હું તો એક પ્રદરથ છું, તેનેથી ચઢ્યો—ખાનદાનમાં, પદોમાં—

“હમો રહે નતાં શું તું એક પ્રદરથતી માકર વર્ત્યો

હતો? અશરૂ કરતાં મારી પદવીનો થવા અને તેનાં કરતાં વ-ધારે મારી કેળવણી મેળવવામાં તેં શું મોટો વાધ માર્યો?”

બાક પાછો સુપ ધઈ ગયો, અને દીગ્બાઈએ એટલી તો માથા અને હોતેમરીથી બોલવાનું ચાલુ રાખ્યું કે, તે અંતે બોલી હડ્યો—

“વાદામાં મારીજ, મને એવું લાગે છે કે, બરેબરજ મારી ભુલ હતી, પણ આવી બરાબ માલ ચલાવવા માટે બરેબર હું ઘણો દઢગીર છું એમ અશરૂને કેમ માનેત કરી આપું?”

“બાક, તું બરેજ દઢગીર છે, કે તારા માસાના શરસાથી બચવા માટે એમ બોલે છે?”

“અતીત હું તો તેવણને ક્યારેનો ભુલીજ ગયો હતો;” નવે આતુરતાથી જવાબ દીધો. “હું તેવણનાં શરસાને લાચ-ક છું, અને તેથી જ મારો વાંક અટકતો હોય, તો તે પણ ખમવાનો હું તૈયાર છું.”

“મારા વાદામાં દીકરા, તું તારીપર કાંઈ પણ જાતનું એવું દુઃખ પાડે, તેના કરતાં તારો શરસો અટકાવવાની ખરાં દીઠ-ચી કાશેજ કરે, તો તેથી હું વધારે રાહ ધાઉં. જો તું મન મારી અશરૂ પાસે માફ માંગવા તૈયાર થાય તો હું ધણીજ ખુશી ધાઉં, અને તેમ કરવાથી તુંને જે દુઃખ ઉપજશે, તેથી આપણા વચ્ચેની આજની વાત વધારે સેદલાઈથી તુંને યાદ રહેશે, તારાં બંધીય માટે જે ધંધો તે પસંદ કાપો છે, તે માટે તું તારા મીઝાજ લગામમાં રાખે, એવી મારી રાત દી-વસની દવા છે; અને બીજક છે કે, તુંને તે માટે ગંબીર ભ-રેલી રીતે ખમવું પડશે.”

“હું કદીજી મીઝાજ નહીં ખોદવાને વારંધડીએ ટેકાવ કરે” છું પણ ભારેથી કાંઈ ચીજથી હું ચીકારાં છું ત્યારે મારાં જમાંમાં કાંઈ થતું હોય તેમ લાગે છે અને પછી તે બહાર કદાહી નાખવાની મને ફરજ પડે છે.”

“મારા આરા જાન, ખતીપણા વગર તું તારી ભુલ કાંઈ દહાડો પણ સુધારી શકશે નહીં, પણ યાદ રાખજે કે જેમ બારી કામ તેમ મોટો બદલો; વળા તું તારા મીઝાજને લગા-મમાં રાખી શકે છે એમ આપણી વચ્ચેની વાતચીતમાં દગણું મેં નેઈ લીધું છે.”

નવે અજબખીમાં ઉપર બેઠું.

“અને મેં કહ્યું કે અશરૂ તારેથી ચઢ્યતો છે ત્યારે શું તુંને ઘણો શરસો નહીં લાગ્યો?”

“હા,” નવે શરમાઈને જવાબ દીધો.

“અને તોપણ મને શરસો નહીં કરવા માટે તે કુતેમદીથી તે દાખી દીધો; તારી આગળ હું કાંઈ હમેશાં રહી શકવાની નથી, પણ મારા વાદામાં દીકરા, જે ઘડો મેં વારંધડીએ તુંને શીખવવાની કાશેજ કાપી છે, તે હમેશાં યાદ રાખજે કે તું કદીપણ એકલો નથી. એક શરસાભો વીચાર, એક અપશ-બ્દ, અને શરસામાં કાપેલું એક પણ નજીવું કામ ખોદાને નાખુશ કરવા વગર રહેતું નથી. તું જે ફક્ત તેની મદદ માં-ગશે અને એટલું યાદ રાખશે કે તારા મદદા અને મદદીને શરસે કરવા કરતાં ખોદાને નાખુશ કરવું વધારે બપકાર છે,

તો તે તુંને ઘણું સેદા લાગશે; પણ તું જો ફક્ત તારાં જોર પરજ આધાર રાખશે અને ફક્ત માણસાઈ ડરથીજ કામ કરશે તો તેમાં તું ફક્ત પામશે નહીં.”

જાણે કાંઈ જવાબ દીધો નહીં, પણ તેના ચેદરાપરના કે-રકારથી દીનખાઈ જોઈ શક્યાં કે તેના વીચારો કેટલા આતુરતા-ભર્યા હશે અને તે વીચારોને અટકાવવાને તેણે કીક નહીં કા-ર્યું, જેથી વધુ વાતચીત કર્યા વગર તેણે પડેલાં સુના-ખાઈને ઘેર મુકાકાત આપવા ગયાં. ટેકડીને મથાણે ચઢક્યા પછી એક ખુશનુમાં મેદાન તેઓની નજરે પડ્યું, લાંબા નાના દરવાજા આગળ એક પગ ઠોળી જાત બોલેથી, “આ હા ! કેવું સુંદર !”

ટેકડીની બાજુએ આવેલાં મોટાં નાળાંની કીનારી પર લીલાં ખેતરો આવેલાં હતાં, કે જેનો દેખાવ તાજો અને આંખને હંકક આપે તેવો હતો. તેની સુમરી જમીન પરથી દીસતું હતું કે ત્યાં તરતજુદ હલ ફેરવવામાં આવ્યું હશે. ઝાડોનો જાત જાતનો સુંદર લીસો રંગ આંખોને ટાક આપતો હતો. કેટલાંકો તો એટલાં ઉંચાં હતાં કે જાણે તેઓનાં મ-થાળાં આસમાનને લાગતાં હોય એમ દીસતું હતું, જ્યારે ખી-જાંઓ પાણી પર તરેરદાર રીતે વળતાં હતાં અને ડાંખીઓ પાણીને લાગતી હતી. ટેકડીઓપર જાણે લાલ અને લીલા રંગના ગલીયાઓ પાંચરયા હોય તેવું દીસતું હતું. આ સવળાં પરથી તે જગા એક ખેતર કરતાં એક સુંદર જાગને વધારે મક્કતી આવતી હતી.

“અદી વીસા” (જનનજી પડેસો બંગલો) જંગલોથી ઘે-રાયેલા, જમણા હાથપર હતો. જોકે તેનાં ઝાડો ઘણાં સુંદર અને કીમતી હતાં, તોપણ જનનજીનાં ઉઝડાણથી તેણે લાંબાં કેટલાંકો ઝાડો તેનાં લાકડાં માટે કપાતી નાખ્યાં હતાં. ગીચ ઝાડોની સુંદર ઘટા નાળાંના યોગક બાગને ઢાંધી ના-ખતી હતી; જ્યારે પેલી મેર ઘેરા જુદા આસમાનનો પડછાંબો પડતો હતો. ખીજા ભાગેપર સુરજનાં વીખરાયલાં શીરોળો ગીચગીચ ડાંખીઓમાંથી પસાર થઈ, જમીન પર પડી, તે જગાને અધારમાં વધારે ઉગ્મસવાણ દેખાવ આપતાં હતાં. સુરજનાં શીરોળો કીમતનાં પાણીપર પડી જતાં અંબેરાતની મા-દક સમકતાં હતાં.

“વાહાલાં મારી, શું આ દેખાવ સુંદર નથી ? કાંઈ વખતે અને એવું લાગે છે કે મારો ઝુસો જેટલો યરમાં ઉસકેરાઈ આવે છે તેટલો બાહરે હંડી હવામાં નથી આકતો તેવું કારણ શું તે તમે મને કહી શકશો ?”

“બરાબર નહીં જાણ,” તેણે મુછમાં હસી જવાબ દીધો. “પણ તુંને આજ બોલતાં સાંભળી તથા આવા સુંદર દેખાવને વખાણતો જોઈ હું યહી ખુશી છેઝ, મારી લાગણી પ્રમાણે તો આપણા પ્યારા બોદાની હાજરી તેનાં કામોમાં જણાય છે. આવી સુંદર દુન્યાની બહેનમાં આપણે એટલી રપજ રીતે બસાઈ, પ્યાર અને શકતી જોઈએ છે કે, મને તો લાગે છે કે આપણાં યર કરતાં બાહરે સુંદર દેખાવમાં મીનસ બોદેવો અથવા મગજપર કાંઈ પણ ચીંતા રહેવા દેવી એ કેટલું બોદું

છે. કદાચ તારામાં એવીજ કાંઈ લાગણી હશે, જે તું અજાપર બોલી શકતો નથી.”

“પણ તમે મારી કાંઈ દબારો બોદું વીચારોજ નહીં,” જાણે તેના ચેદરાપર અજાપથી ભર્યા દેખાવ સાથે પુછ્યું.

“ખજીત, મારા વાહાલા દીકરા, હું જાણું છું કે મારામાં પણ વારે યહીએ મોટા વીચારો અને મોટી લાગણીઓ ઉ-સકેરાય છે, અને ફક્ત મારો આકાશી બાપજ મને તે વી-ચારો આગળ વધારતાં અટકાવે છે. જ્યારે મને વીચાર ક-રવાને અને ચોતાને સુધરવાને આટલાં બધાં વરસો મળ્યાં છે, તે છતાં જો હું તારા અથવા તારાં મસીખાઈ બાઈ બે-હેનો જેવી ભુજો કરું, તો ખરેખરજ તે ઘણું દલગીરી ભર્યું થઈ પડે. પણ જેવી રીતે તમને ફરજ બાનવરી તથા લાગ-ણીઓ કાઝમાં રાખતી છે, તેવીજ રીતે મને પણ કરતું છે. જો તમે બધાંને સારે અને સુખી માને લઈ જવાની કો-રોશમાં હું નીપજળ યાઝી—અથવા ઘણી ચીંતા કરું, અથવા તમારાંમાંથી કાંઈની ભુજો સુધારવાનાં દુઃખથી પાછળે દહું, તો ખરેખરજ તે આકાશી બાપની નાપસંદગી જ્યારે તમે ઝુસો યાવો છો ત્યારે જેમ તમારી પર ઉતરે છે, તેમજ મા-રી પર પણ ઉતરે; કદાચ વધારે પણ, કારણ જેમ જેમ વધારે આપણે આપણી ફરજો બાનવરાને અને સમજવાને શ-કતીવાન થઈએ છીએ, તેમતેમ તેમાં નીપજળ યવામાં—ફક્ત વીચારમાં પણ—આપણે વધારે બોદું કર્યો છીએ.

આ જવાબમાં જાણને અજાપથી ઉત્તર કરે તેવું એટલું તો હતું, નવા વીચારોથી તેવું મગજ એટલું તો શેકાઈ ગયું હતું કે, યોગક વખત સુધી તે સુપસુપ ચાલ્યા શયો. તેની માસી તેણી જેમ કહેતી હતી તેમ કાંઈથી વેળાએ ચોતાની ફરજમાં નીપજળ થાય અને વળી ખરું કામ કરવાને કાંઈ વે-ળાએ તેણીને મુશકેલાઈ લાગે, એ યહુજ અજાપ જેવું હતું. મને તે હોય, પણ આથી તેને ઘણો દીકાસો મળ્યો, અને તેણીની જરોખરી કરવા તથા ચોતાની મુશકેળોઓ છતી લેવા તેની લીમન ઉસકેરાઈ. તેને એવું લાગતું હતું કે એક કાઢયો છેકરો યવાનું તેને કેટલું કંઠણ પડતું હતું, તે તેની પાછી રાખપર સમજી શકે નહીં; પણ જ્યારે તેને માઝમ પડતું કે તેણી ચોતાના અનુભવથી તે જાણતી હતીજ, ત્યારે તેણીના બોલોએ તેનીપર બેવડી અસર કાઢી. તેણીને તે વધારે ચાહવા અને હમેશાં તેણીની મદદ શોધવા લાગ્યો.

દસ મીનીટમાં તો તેઓ “અદી વીસા” આગળ આવી પુ-આં. દીનખાઈએ આગળે દરવાજો દાખલ યવાને બંદરે પાછરી તરફ તો હજી રસ્તા લીધો, કે જે તરફ સુનાખાઈનો બેસવાનો કચનાં બારણાંવાસો એક ઝોરડો આવ્યો હતો.

“હોમી આપણી મુકાકાન વીશે મેહરને કહેવાનો હતો, મને અજાપ લાગે છે કે, તેણી હમેશ માફક આવે મારી વાત જોવા ઉની નથી;” દીનખાઈ ચીંતાથી બોલ્યાં. તેવણની આ ચીંતા જ્યારે તેણે બોધાં જિણાં બારણાંમાંથી મેહરને હોમીનાં બગાંપર રડતાં અંઈ લ્યારે વધી. સુનાખાઈ વધુ હતાં નહીં, જોકે ટેજપર પડેલી ઝોપડીઓ, સીવવાનું, અને નકશાપરથી

તેવણને લાગ્યું કે તેઓએ હમેશ માફક તેઓનું સવારનું કામ બન્યું હશે. હામી ધણી આતુરતાથી તેણીને દીકરાને દેવાની કોશિશ કરતો હતો, પણ કશુંકરું; અને મેદર પણ હમેશ તેણીની લાગણીઓને કાળમાં તપ્તી શકતી હોવાથી દીનબાઈને લાગ્યું કે, તેણીપર કંઈ ધણું દુઃખ આવી પડ્યું હશે.

“દીકરી મેદર, શું તારા માથ કંઈ સીક છે? આવી દુઃખ ભરેલી રીતે ઉશકેરાઈ આવવા માટે તુંને શું કારણ મળ્યું છે?” જેવી તે ગરીબ છોકરી દીનબાઈનો અવાજ સંભળી દોડી આવી અને તેવણને જોવાથી ધણી ખુશી થઈ હતી એમ કહેવા લાગી, તેવેન દીનબાઈએ ઉપલો સવાર તેણીને પુછ્યો. પણ તેણીને જવાબ તેણીનાં ટપકાંથી સંબળાઈ શકાયો નહીં. દીનબાઈએ જાણને બહાર રમવા મોકલી તેણીને પોતા પાસે બેસાડી અને તેણીનાં આંખોને અટકાવવાને બદલે બોલાસાથી પડવા દીધાં; પછી ને કંઈ બન્યું હોય તેની ખુજાસો પુછ્યો. તે વાત આ બચ્ચાં માટે ધણી દુઃખભરી હતી અને મેદરના ગાગાતુડા બોલો કરતાં દીનબાઈ તેવણના આગળ અનુભવથી વધારે પામી ગયાથી અંગે તે બોલાસો અગાધ પોતાના ગો-લોમાં નીચે પ્રમાણે આપીયું.

મદીનો દહાડો થયો બનનજ ઘેરમાંજ હતા, ને વખતનો પા બાગ તેવણે જુગારમાં છત મેળવ્યાથી ધણી ખુશતમા યજરેલા હતા, પણ વધારે નહી. વાર પછીની તેવણની મજાદ સુનાબાઈને દુઃખ દેવામાં, ગીરસવામાં, અને પોતાના દીકરાને પોતાના જેવો બતાવવાની કોશિશ કરવામાં સમાવવી હતી. જો કે તેવણનો દીકરો ધણી નાનો હતો—બાપને બાર વરસોની હોય—તેવણ તેને હુઆઓની સફામાં ફેરવામાં આવતા હતા. આવી મજાદમાં અદીનો ગાઝ શીકા મારી જવા લાગ્યા, તેની બાંજોમાં ખાઝ પડવા લાગ્યા અને તેના મીઠાસ ખરાબ થવા લાગ્યો. તેનાં દરેક કામમાં એટલી તો મજાદ તથા જુરો સમાવશે હતા કે તેથી તેના બાપને ખુશી થયાનું અને તેની માતા તથા મેદરને દલગીર થયાનું કારણ મળતું હતું.

તે દીકરે સવારે અદીએ મેલામાં જવાની તેની ઈચ્છા જણવી. ને લોકોની મદદથી તે મેલો ભરવામાં આવતો હતો તેથી આખરદા લોકોને તે માટે, કંઈ સાફ મત ન હતું. ત્યાં નહીં દરેક મતમાં ભાગ લેવા માટે અદીએ ચોક્કસ પૈસા માગ્યા, બનનજએ દહીને તેની ઈચ્છા પુરી પાડી, પણ તેની માતાના હોડો તો ધુજળા લાગ્યા. તેણીના ગાઝો શીકા થઈ ગયા, જેથી મેદર (જેણી પણ તેવણ આગળ ધુજતી બેઠી હતી) તુરત સમજાઈ ગઈ કે અંદરખાનેથી તેણીને કેટલું દુઃખ ઉપજતું હશે. તોપણ સુનાબાઈ તેવણના ધણી ઝોરડો છોકી ગયા ત્યાં બેઠ કંઈ પણ બોલ્યાં નહી, પણ જેવો પકડી તેના બાપની પુઠે જવા ઉઠ્યો, તેવેન તેવણે તેના હાથ પકડી તેને ઉભો રાખ્યો, અને ધણીને દુઃખી અવાજ અને દેખાવે તેને કલાવાલા કીધા કે ને મજાદ બોગવવા તે જતાર હતો તે તેવણને ખાતર છોડી દે. તેવી ગરીબ, નુરમાસપાકી માતાને એટલા જુરસાથી બોલતાં જોઈ તે ધબકાઈ ગયો. આવો જુરસો તેણે તેવણમાં કવચીત્ત જોયો. એકદમ તેને યાદ

આવી કે ઘોરક વખત થયો તેની માતા સાથે તે ધણીને મેદરકારી અને માથા વગર વનંતો હતો, જેથી તેણે એકદમ પોતાના હાથો તેવણની ગરદન આસપાસ વીઝાયા, આંખમાં આંસુ લાગી વગન આપ્યું કે જો તેવણને તેથી દુઃખ થતું હોય તો તે કદી લાં જરો નહી. આ વચન તેણે એટલાં તો ખરાં દીવથી આપ્યું હતું કે, જો કંઈ લગાવાવાનાં પાસે ન હતો તો તેણે ખચીતજ પોતાનો બોલ પાળ્યો હતો; પણ બ્યારે બનનજએ તેવણના દીકરાની ઈચ્છામાં ફેરફાર પડવાનું કારણ સમજ્યું, ત્યારે તેવણ તેની યુરખાઈપર દરયા અને તેના બાપની મજાદ કરતાં તેની માથેના ફાંદાપર સરસાઈ આપવા માટે તેવણે તેને તુચ્છકારી કહાડ્યો; આથી જેમ બનતું જોઈયે તેમ, તેની સારી લાગણીઓ જતી રહી. જાણે આ પુરતું નહી હોય તેમ, તેવણે વળી પોતાની બાપકીપર પોતાના યુરસાને ઉભરો આવી કરવાને સારી તક જોઈ. તેવણ જ્યાં સુનાબાઈ મેદરને લેસન આપતાં હતાં ત્યાં ગયા, અને લગભગ એક કલાક સુધી તેવણને માલો દીધી અને મેલામાં ખરડાં કર્યાં અને તેણીને મેદરપર એટલી તો સખત ગંભીરતા દેસતી હતી કે જેથી ગરીબ મેદર દયાઈ ગઈ અને તેણીનું ભરાઈ આવેલું દેહુ ખાલી કરી શકી નહી.

બનનજ ઝોરડો છોકી માલી ગયા અને યોડા વખતમાં અદીનાં કપડાં બાંધવાનો માણસને હોકમ આપતાં સંભળાયા. તદન રાતપણથી સુનાબાઈએ મેદરને તેણીનું લખવાનું પુરું કરવા કહ્યું, અને તે બાપકી છોકરીએ પણ તેણીની દ્રઢતા સાચવી તાબે થવાની કોશિશ કીધી. સારાં નસીબે તેણીનું કામ લખવાનુંજ હતું, કારણ કે મેટથી બોલતું અથવા વાંચતું ખરેખર તેણી માટે મુશ્કેલ થઈ પડતે. આમ અડધો કલાક પસાર થઈ ગયો, બ્યારે કોઈનાં ઉતાવળમાં પડ્યાં હાલમાં સમજાયાં, અને અદીનો ખુશાલી ભરેલો અવાજ બોલી ઉઠ્યો—

“પપા, મને ગમ્ય અને મેદરને ભલા દેવો.”

“હું એકવી પગ ચોમી શકતો નથી.” તે જવાબ મળ્યો, “તે અને ધણી વખત થયો ચોમાઓ છે અને બીજી વખત એટલો વાર ના લગાડતો, ચાલ મારા દીકરા.”

તરતજ હાલતું બ્યારણું એક ધપકારા સાથે બંધ થયું અને યોડામાં પડ્યાં દરવાજા આગળથી પસાર થઈ જતાં સંભળાયાં, ને યોડા વખતમાં જંધ પડ્યાં. કંઈ મેકસ લાગ-ભીચી મેદરે તેણીની આંખો તેણીની માતાના મેકસ તરફ ફર્યા. તેવણનું કપાળ લાલ થઈ તપી આવ્યું હતું, પણ હોડો શીકા પડી ગયા હતા. તેવણના હાથો તેવણની છાતી પર જોસથી દબોલા હતા, પણ આ એક પળ વાજર ચાલ્યું. બીજી પળે તેવણ સુદી વીના બોધપર પડ્યાં. તેવણનું ગરીબ બાળક ધારતીથી અથવામાં જેનું થઈ જઈ ગઈ હતી એ

તેવણુ આગળ પડ્યું. તેવણુની એમુદી એટલો બધો વખત ચાલી કે તેવણુને ઓરડામાં હાઈ જવામાં આવ્યાં અને સુદીમાં આવે તે આગમજ બીજાનાપર મુક્યાં. થોડીક પળ સુધી તેવણે મેદરને પોતાની છાતીએ દાખી, એવી રીતે કે બળે તેવણું આ દુન્યાપરનું સઘળું સુખ તેણીનાંજ સમાવણું હોય, અને પછી ધીમે અવાજે તેવણે તેણીને ઓરડો છોડી જવા ફરમાવ્યું. મેદર તેણીના કદરવાનું 'હોમી' (કે જે તરતનોજ આ ગરબડમાં આવી જાયો હતો) નાં ખમ્માંપર પડી, નહીં બટકાની રાક્ષા એટલાં બેઠાંથી રડી પડી.

દીનબાઈ થોડો વખત સુધી તેવણનાં દુઃખી સહી આગળ બેઠાં, કારણ કે ખરેખર તેવણુ તેવણનાં દુઃખમાં એટલો તો ખરાં દીવડો ભાગ લેતાં હતાં કે તેવણુની દાઢરીથી મુનાબાઈનું અંરડું દુઃખ મઠી ગયું અને તેવણુને ઘણો દીવાસો જાઓ. "હું કાંઈ મારે વાસ્તે બચાવતી નથી." (ફક્ત આટલાજ ઘોરો તેવણુ પોતાની વાતચીતમાં ફરવાદ દાખજ એમતાં સંભળાયાં હતાં) "હું તો મારાં ગરીબ બચ્ચાને વાસ્તે બોલું છું. તેણીનું નામજી શરીર અને નરમ ખવાસ આવી રીતની સખતાઈએ કેમ ખરી શકે? અરે દીનબાઈ, બેઠાંને તે કેમ બોલું? અને તેથી વળી તેઓના બાપને ક્ષણે?"

ખરેખર મુનાબાઈને આવી ધણું દુઃખ ઉપજતું હતું, પણ મારાં ભાણે તેવણુને કાંઈ ચાદનાઈ અને તેવણુપર વીરવાસ રાખનાઈ કાંઈ આગળ હોવાથી તેવણુ પોતાનું હમેશનું કામ ચાલુ કરવાને અને બાહરેથી ખુશાકી ભરશે કેવાન કેવાકવાને સામર્થ્યના થયાં, કે જેથી તેવણુની દીકરીને પણ થોડુંક સુખ અને શાંતી મળી.

થેર જતાં રસ્તામાં હોમી તેમજ બાકી કાઠીને પણ વાત કરવા મળી નહીં. દીનબાઈ પણ મુનાબાઈના વીચારમાં એટલાં તો રાક્ષાઈ હતાં કે તેવણુ પણ કાંઈ બોલી શક્યાં નહીં. હોમી પોતાના બાપ સાથે મેદરના બાપને સરખાવેલો હતો, અને તેને એવું લાગ્યું કે તેનાં સુખી નસીબ માટે તે જોદાને નેટરો આભાર માને તેટલો થોડો હતો. બ્યારે મનચેરસાદ લાંગો વખત સુધી તેઓની વાત જોયા પછી તેઓને લેવા બહાર આવ્યા, સારે તેવણે પોતાના દીકરાનાં ખમ્માંપર ખ્યારથી કામ મુઠી પુછ્યું કે તે એટલો બધો શંકિ અને વીચારવંત દેખ દીસેલો હતો. તે પોતાના બાપનાં ખમ્માંપર ચાલું નાખી એકદમ રડી પડ્યો અને પછી સઘળો હેવાંજ સમજાવવાનું કામ તેની માતાને સોંપી પોતાના ઓરડામાં ચાલી ગયો. બધા સુધી બાપનો વખત થયો. લાં ગાંધી તે લાંજ રહ્યો, અને પોતાની બંદગી કરી અને સુત કરવાની કાંચોશ કાપી. બ્યારે ખાણુની ટેજાપર આવ્યો સારે દમેશ માફક શાંત અને સુધી દીસેલો હતો.

બાકી સહવારના વીચારો કાંઈ બુલી ગયો ન હતો, પણ પોતાની મગદરી દાખી દેઈ ખસાર પાસે માફ માંગવાનું, દીનબાઈ આગળ ન હોવાથી હવે તેને વધારે ભારી લાગતું હતું. છેલ્લે સરવાલે તેણે પોતાપર કાણુ મેળવ્યો અને જે મળ્યા તથા છેલ્લેજન બરથો દેખાવ તેને મળ્યા તેથી તે એટલો તો ખુશ થઈ ગયો કે હમકું પડવાનું દુઃખ તેને એવું લાગ્યું.

[સાંધણુ છે.]

Two Old Maids.

૦ દીપુ મુલતાન. ૦

મકરણ ૪ થું.

વે સાંજનો વખત થવા આવ્યો હતો, પવનની ઝીણી લેહડી ઝાડપાન અને ફલ ફલાદીપરથી ટુટી, ફવાને થીસ અને મધમથલો શોહરમ આપતી હતી. ઠોરો દુરથી ચરી આવી ગામમાં તરફ બરાડા મારતાં પાછાં ફરતાં હતાં, અને પોંધાકી પકરાનાં ટોળાંએ જેઓને અરધા નાખા પોરવાઓ દોંધી હાઈ જતા હતા, તેઓ જેમે ફરવાનું જરી રાખતાં હતાં. પશ્ચીમ તરફ સુરજ નમી જાણે પોતાને ધર જતો હોય તેમ જણાતો હતો, અને તે બાળુનો આસપાસપરનો દેખાવ ખરેખરજ બપુશબ્દો દીસતો હતો. થોડાંક રોશણીથી ચળકાત મારતાં વાળાંએ એડાનીતા કીકા તરફ ધસકાઈને જતાં હતાં, અને તે સાથે બીજી ઘણીક ખુદરતની બળીદારીઓ લાં. નેવામાં આવતી હતી.

ખાનના માણસ ઈલાદીનો ઘોર ખોદી દારવામાં આવ્યો હતો, અને તેની ઉપર એક નાનો જ્યેઈ ટેકરો કરી લીધો હતો. જેઓ ઈલાદીમની પામદસ્તે આવ્યા હતા, તેઓ એક પછી એક વીખરાઈ ગયા. પણ ખાન અને કારમી જેઓ મરનારને ઠેકથું માન આપવા ઈચ્છતા હતા, તેઓ સપથું સકા પથું લાં સુધી ઉભા રહવા. કુશની ચાલેશ અને દારડાઓ કમરપર પાંચરી તેઓએ પણ ધર તરફનો રસ્તો લીધો.

પણ સીપાહોમાં અને ઘણુંબધું એશવાખડના સીપાહોમાં કાઠીનું પણ મરણ જાકી અસર તીખમની શકતું નથી, સીવાય કે મરનાર તેઓનો અવલગનો ખેરી યાનો વાહકોસ દોરત દોખ. ખાન અને તેના વચ્ચાને ધર જતા પછી તરતજ બોલણુ લીધું, જે આપણે આગળ કહી ગયાં છીયે તે ઠોંગા જખર. ચીને હાથે ઘણીજ સરસ રીતે મધવવામાં આવ્યું હતું. ખાણુને પુરતો ઈનસાફ આપ્યા પછી બેક જણાઓ પેશી યણાંક કારી તનનાં અને મનનાં દુઃખને નરમ પાડનાર તથાકુનો દુકો પીવા બેશ. તેઓ જે કીશમાં થોડા વખતપર દાઢર હતા, તેનો અસાર આગમજ નગરીક બુલી ગયા હતા. દુકો કુશતાં તેઓએ પોતાની છંદગીના બનાવોની વાત એક બીજા આગળ કીધી, કે જે બનાવોથી, જો અકસમાતથી તેઓ સાથે મળ્યા ન હને તો તદન અચ્છમાણુ રહેને.

ખાને કારમી આગળ પોતાનાં પરાક્રમેની વાત ઘણીજ શ-

રમાતાં શરમાતાં કરી, તોપણ જેથી કાંઈ બ્યાન તેણે કર્યું તેથી તેની બહાદુરીના કાસીએ પુરતો ખ્યાલ આવ્યો. પોતાને લગતી વાત પુરી કીધા પછી ખાન બોલ્યો, “મારા ભાઈ, હું પણ પેઢેસે પૈસા વગરનું માંડે નરીય અજાબવાયા બહાર પડ્યો હતો, કે જેમ કદાચ તુંને પણ કરવું. પડશે. જુવાની, મેદાન, અને કોઈથી જોખમ ભરેલાં કામમાં થાવું જોસવાની ટેવ તથા લડાઈનાં યોદ્ધાંક હુશ્યારો અને એક ચાલચલાજી ઘોડો, એ સધળાં સાથ હાઈદરઅલીની નોકરીમાં હું દાખલ થયો હતો, અને હમણાં તું જેવ છે તેમ હું એક હલાર માણસનો સરદાર છું અને તેનાં બહાદુર લશ્કરમાં એવો કોઈથી મરદ ન હશે, કે જે તલવારની અણીએ મેળવેલી પ્રખ્યાતીમાં મારો કરતાં વધારે ચક્તો હોય. તારું પણ ભરીય કાંચ નહીં તેવું જ હોય? તું કે જે દેખાવેલો, ભેરેખંદ, હુશ્યાર, અને શીખેલો છે, અને જે શુભો તારા જેવા નસીબ સોધવા જનારાઓને ઘણા ઉપોગી થઈ પડે છે. ત્યારે શું કહે છે? જેની ચાકરીમાં હું છું તેની નોકરી તું કરશે? તીપુ લડાઈનો સીંહ અને ધરમનો હાંમે! એ પડેલ અને જવાબ દે, કારણ કે હું તને ચાહું છું અને આ બાબતમાં હું તને મદદ કરી શકીશ.”

“મારા મેહરજાન, મારી અંખિને આંછ નાખવા તે એક ખરેખરનું ચળકતું ચીત દોરવું છે. મેં એવી ચીજો માટે ઘણીએક વખત હવામાં કીધા બાંધ્યા છે, મોટી પડતી મેળવવાના ઘણીએક વખત મારાં મગજમાં ખ્યાલ ઉત્પન્ન થયા છે, પણ તેઓ કાંઈજ નહીં પણ જુવાનીના ખ્યાલી તુરંગો છે અને જેમ વધારે ચળકતા, તેમ વધારે ભુલાવે ખવાડનાર અને પાર પડવામાં વધારે સુકડેળ હોય છે.”

“મારી દહાડીના કસમ, તારાં નીમખના કસમ ખાઈ કહું છું કે, નહીં. હું કાંઈજ નહીં પણ લશ્કરમાં જનતા દરેક જના જનાય કહું છું. હાઈદર કેવી પકલતીને હતો? હલકી, તારા કરતાં તો ઘણીજ હલકી પકલતીને; તારા વડવાઓ તો ઉમરાવ હતા. તેના કોણ હતા તેની કાંઈને પણ ખબર નથી, સીવાય કે તેના વંશનો પાથો નાખનાર એક પંજાબી કૃષીર હતો, અને તેની મા ગુલબરજાના એક વણકરની છોકરી થતી હતી. અચે જવાન માણસ, એ તો સધળી નસીબની વાત છે, નસીબ કે જે તુંને પણ સીધો રસ્તો બતાવવામાં મદદ કરશે, જે તારાં મોઝાં જિયાં દયાળુપર તારી આખી જીંદગીના બનાવો ગેયા સેનાના અધારે લખ્યા હોય તેમ ચળકે છે.”

“મારા સુરખીની મોઝો લલચાવનારા છે, ઘણાજ લલચાવનારા, મને આવી વખતે આ આગળ હાલતમાં પડી રહેવાને ખરેખરના લાજ લાગે છે; પણ મને નીમખની ચાકરી કરવા ગમતી નથી અને મરાઠાઓ તો કાદર જાતના છે, તેઓની સાથે બેળાઈ મારા ધર્મની કાંઈ પણ વખત રસવાઈ કરીશ નહીં.”

“વાહવા! ઘણુંજ મગતું બોલ્યો. જે ડીપુ સુલતાન આગળ તું લશ્કરી પોશાગમાં એક સવાર થઈને જાવ-પછી જેમ હું તેના બાપ આગળ તદ્દન એકલો ગયો હતો તેમથી કાંચ

નહીં હોય-તો તરતજ તે તુંને સારા પગારે પોતાની નોકરીમાં રાખે. મારી સાથ આવશે તો એક દોસ્તની ગરજ સરશે, અને મારી દહાડી તથા તારાં નીમખનાં કસમ ખાઈ કહું છું કે, હું તારો દોસ્ત અને બાઈન થઈ રહીશ; ના, એટલુંજ નહીં, પણ જેની રીતે તે મને અને તેણીને કે જે મારી જીંદગી કરતાં મને વધારે ખ્યારી છે મદદ કરી છે, તેવીજ હું તુંને કરીશ. તેણીનો જીવ બચાવવા-અને તેથી વળી તારી પોતાની જીંદગીના જેખમે-માટે હું તારો કરજદાર છું, તારી મેખાનદારી માટે હું તારો કરજદાર છું, તું મારો દોસ્ત અને સાથી કરવા હું ઈચ્છું છું, અને વળી તારા જેવો મરદાનગી ભરેલો નર આવનાં ગામડાંમાં દંકાઈ રહે, અને આગળ તથા નીરવખોમીપણથી પોતાનાં નસીબને પોતેજ લાત મારે તે હું બેઈ શકતો નથી. તું શું એમ ધારે છે કે, ચાકરીને તું નહીં સોંધશે તો ચાકરી તુંને સોંધવા આવશે?”

આ બાબતુ-પણ બરબરયા સીપાહના બોલવાથી કારી-મની લાગણી ઉત્કર્ષાઈ તો ખરી, પણ હજી તે બાનાકાની કરવા લાગ્યો.

“તું શું એમ ધારે છે કે મીઠા મોઝો મોઝી હું તને લલચાઉં? હા, એજ મારી ખાતી છે, પણ હું ધાંડે છું કે જેને કાંઈ દહાડીની કાંઈએ શીખામણ ન દીધેલી અને જેનો પડતો મોલ હમેશાં જાયકી લેવાયો, તેની સાથ મેં દહળદાર છુટથી વાત કરી છે.”

“નહીં, નહીં, ઉમરાવ ખાન, ગમકે મારા બાપ, એમ નથી. હું તારી પાસ માંગી લઈ છું કે, મને આજો અને મગર ના ધાર. તારી દહાડીના કસમથી કહું છું કે હું તેવો નથી-મને મારી માને લગતો વીચાર આવે છે-આના અચ્છુચપણુ વીધે મને વીચાર આવે છે-મારી પોતાની.”

“મરીખાઈ કદાચ” ખાન વચમાં બોલી ઉઠ્યો. “તે કયુન કરી દેવા શરમાય છે શું કામ? તુંને ધોરેસ્વાર થઈ બહાદુરી ભરેલા દેખાવે જવા ગમતું હશે, શું એમ નથી?”

“હા, એમજ છે, હું કોઈથી દહાડો પાવકલ લશ્કરમાં તો સામેલ થોડીજ નહીં. વળી ધોરેસ્વાર લશ્કર માટે મારે ગમતો ધોરિ જરીદવાને મારી પાસ પૈસા નથી.”

ખડે છે. પેગમખરના કસમથી કહું છું કે તું ખડે બોલ્યો છે. પણ તેમાં શું મુન્દકો છે? તે માટેની તારાં મગજમાંની મોટી ખીક કાઢી નાંખ; બાજેજ સહવારે હમેજો તારે લગતી વાત કરી હતી; હમેજો તુંને પૈસા આપવાની માગણી કરી શકતાં નથી-નહીં, એમ અધીરો ના પડી જ-વળી અવાહીર પણ આખી શકતાં નથી. જે તું કયુન કરે તો બેડ તારુંજ છે. હમેજો તુંને સારી આખરદાર ચાકરી આપવાની માગણી કરી શકશે છીયે, અને તે જે તું કયુન કરે તો એક મોટા બાઈની મા-સાક, તારે મારી પાસ જેઈતી ગીજ માગવી જેઈયે, મારી પાસ દખલના સીધી ઉમદામાં ઉમદા લોકીના બે થોડા છે, વળી મારો મોતી તો જુદો. પણ મેગાનો એક અથવા તો બેડ તું મે તો તારાજ છે, જે તેઓ તુંને પસંદ ન પડે તો

શેઠરમાં જઈ ડુંને મનગમતો ધોડા ખરીદવાની ડુંને છૂટ છે; સમજ્યો, હવે એ બાળકસર ડુંને કાંઈ પંજી ડરવાતું રહેલું નથી.

ખાનના ઉપકાર બોલોએ આ જવાન માણસપર ધણી અસર કરી, અને તેના માયાળુ રાખેલા સાંભળી તેની આંખમાંથી આંસુ ટપકવા લાગ્યાં, “એ માયાળુ ખવાસના માનવી,” તે બોલ્યો, “હું મારાં પોતાનાં ધરમાં, મારી પોતાની માના સોગંદ લઈ કહું છું કે, મારેથી ખતરી તેટલી હું તારી ખીદમતમારી કરીશ—મારાં મરણ તુલીક હું તારી સાથેનો સાથે રહીશ જેવી અને ભોઈતી હતી, તેવીજ માન બરેલી ચાકરી અને ગણી છે, અને તે હું તારાં તેમજ તારી બાતુ—પેગમગર તેને સખી રાખે—તેના ઉપકાર માની કમુલ કરું છું.”

“જ્યારે એમ છે હારે તું તારી તૈયારી જલદી કરે તો ઠીક, કારણ કે કાલ પડતાંમાં તો મારે અઢીધી જગુ” બોલ્યો.

“મુજ નજા ગરીબની તૈયારી માટે આ વખત પુરેતો છે. હવે હું નજા મારી મા આગળ જઈ આવું, અને તેની આગળ એ વીશેની વાત છે.”

“મીર સાહેબ, તું કહે છે તે જરાજર છે. સાજાશ! એમજ હમેશાં તારી સાથે ચાલતો રહેજે. હુંની હવે ખાનગ આગળ જરા ભાઈછું. તે બાણીને ખુશી થશે કે તેણીના જન્મવાનાર અને તેણીના ધણી બેઝ એકજ નોકરીમાં દોસ્ત અને ભાઈ તરીકે રહેનાર છે.”

આટલું બોલી તેઓ છુટા પડ્યા, અને કાસીમ પોતાની માને શોધવા ગયો. તેણે અંદર જતાં તેણીને પોતાની મુદર પરાણી સાથે બેઠેલી જોઈ, જેથી તેણે એક દાસીને ઓરડામાં મોકલી કહેવાડ્યું કે, તે પોતાની મા સાથે પોતાના ઓરડામાં ખાનગી વાત કરવા ઇચ્છે છે.

બેઝ તેને તેણીને ધણું કહેવાતું હતું, તોપણ તે બાણી હતો કે તેથી તેણી ધણી દુઃખી થશે. “પણ હવે મારેથી એમ વધુ વાર ચાલી શકાય નહી” તે મોટેથી બોલ્યો. “દેખારા કુંડળની હાલત ધણી પડતી છે અને વળી તેની સાથે ખાનના બોલોથી મારી પુર ખાતી થાય છે કે હું મારાં ખાનદાનન માન અને દોહત પાછું મેળવી શકીશ—નહી, મારે કહેવું બેઠે છે કે કદાચ મેળવી શકીશ. અને બે બાણીની મેઠેરખાનીથી નસીબ દેવી મારી ઉપર પ્રસન્ન થશે અને બે દોહત તથા મરતબો હું મેળવી શકશ, તો તેણી તેથી ખુશીજ થશે”—અને અહીં તેના વીચાર એટલા તો ગુસ્સાઈ ગયા કે તે પાંતે તેઓને સમજા શકે નહી, કારણકે તેની આંખ આગળ કાંઈ હાથી ને ધોડાઓ, અને વળી તણુઓ આવી ઉભા, જેથી તે ધમ-ધમ ગયો. આ સ્થળાંની અંદર એક ચોક્કસ જાતનો અવતાર આવેતો હતો, જે અલગત અગીનાનાજ હોવા બેઠેલો. તેની માના ઓરડામાં દાખલ થવાથી તે વીચારોમાં ખલલ પડી.

“કેમ બેઠા, કાંઈ મને બોલાવવું પડ્યું, કાંઈ નહી જુનો ખખર કહેવાની છે કે? ખાન આપણી પરાણીની સતેવ પાખો છે? બોજણ કેવું પકાવેલું હતું? પેગમગરના કસમ પાઈ કહે છું કે એના બાવરની ધણીજ મગાનો છે. ખાનખને

માટે દેખારા ઓરડામાં બોજણ આવ્યું તે શું સરસ હતું! તારી આંખોના કસમથી કહેલું કે, આ જાતનું બોજણ મેં કેટલોક વખત—”

પણ જ્યારે આ થરકી જાતું તેણીએ આવી સરસ જાતનું બોજણ છેલ્લે ક્યારે ખાણું હતું તે યાદ કરતી હતી, ત્યારે કાસમે હળવે રહી તેણીને બોલતી અટકાવી અને તેણીની આગળજ પોતાની જગ્યા લઇ તે મંજીરતાથી બોલ્યો, “માદર, મને ડુંને ધણું કહેવાતું છે, વાસ્તે તારા જીવને જરા સાંત કર.”

તેણી એક પળમાં તેને ધ્યાન દઈ સાંભળવાને તૈયાર થઈ અને તે શું બોલે છે તેની આતુરતાથી રાહ બેઠા લાગી. આ વખતે તેણીનાં દીકરામાં કાંઈ ચોકી શીકર હતપ્ત થઈ ન હતી, કારણકે કાસીમના બોલવામાં તેણીએ કાંઈ ચોક્કસ જાતની દલગીરી સમાવ્યો જોઈ, ના એટલુંજ નહી; તેણીને લાગ્યું કે તે જીવને સાદે બોલતો હતો.

જે દુઃખ તેણીને લાગ્યું તે નહી દાખી શકાય તેવું હતું, પણ કાસમે હળવે હળવે પોતાની સઘળી આશાઓ તેણીની આગળ બોલેલી કરી—તેનો અગાઉનો માન મરી ચાકરીમાં દાખલ થવાનો વીચાર મેદનનું જીવંતી શુભરચનાની તેની ઈચ્છા અને તેના દોસ્તના સાદવા હૃદય તેની આગળ વધવાની આશા—આ સઘળું તેણે પોતાની મા આગળ એકલું તો સકારાવીને કહ્યું કે યોગ્ય વખતમાં તેણીની દલગીરી કમતી થઈ ગઈ. કાસમે તે બોલ્યું અને આગળ ચલાવ્યું.

“માદર, જ્યારે તું મને આટલી બધી ચાહે છે, હારે તો હું જ્યારે તારી ઉપર લખીય કે હું માણસી ઉપર હુકમ ચલાઉ છું, કે કાસર શીરંગીઓ સાથે હું લડાઈમાં ઉતરી હતો, કે મને મોટું ઇનામ મળ્યું છે, કે મારો મરતબો વધ્યો છે, હારે તું મગર ન થશે કે હારે એવું ન લાગશે અને તું એમ ન બોલશે, બેઝ મેં એને ચાકરીએ જતાં અટકાવ્યો હતો તો આને આગળ કાંઈ પછી અને તે નહી, અને શું હાલને વખત દરેક સહકારોને પોતાના ધર્મના જવાબમાં પોતાની તળવાર માનગાંથી બહાર કાઢવી લાજન નથી? જરા આસપાસ તારી નજર ફેરવ, ઇશ્તેને ખંજાલ અને આઉદના ધણી થઈ બેઠા છે, કરનાટીકવાલા મદમદામ્સી અને આઉદના રાતને ગ્રેયા તેઓએ પોતાના ગોસામ કરી લીધા છે, તેઓ જીવ મેળવવાને જીખ્યા છે, અને જેટલા હુખ્યા તેટલાજ હીગતવાન છે; મરાઠાઓએથી હીદરયાન અને દખણનો કળબો લીધા છે, અને નીઝામખાલીનું રાજ કે જે હાલ તો અસમામત પાયા ઉપર ઉભું છે, તેની ઉપર હર પળે પોતાનો દસ્ત લખાવતું બધ છે—અને શું દરેક ખરા ઈસલામતી નજર દીપ્ત તરફ નથી ફરતી, કે જે આપ મેદનતથી એક મોટો શેઠનશાહ થવા પામ્યો છે? મને લાગે વખત થયો એ વીચાર આવ્યા કરે છે, કાસરે રાંછે એવી ક્યારે મને મળે તેની હું વાર બેઠો હતો, એ તારા હવે હાથ આવી છે અને શું તું તારા બેઠાને એટલા યોગ્ય ચાહે છે, કે તેને મળતી આગર, મરતબો, માન અને દોહતમાં તું વચ્ચે પડે છે?”

તે ઘરડી ખાતું કાંઈ પણ જવાબ આપી શકી નહી. તેણીએ હડી પોતાના પરદાનગી ભરેલા બેઠાની છાતી ઉપર પોતાનું માથું મેળ્યું, અને બેઠે ત્યાં તેણી રૂચે રૂચે રહી, તોપણ આખરે ધ્રુજતા અવાજે તેણીએ તેને કહ્યું કે, તે જે પગલું ભરતો હતો તે ઉઠાવણ બંધું હતું, અને રાત તથા દીવસ પોતાના છેડરામાં બસાં માટે તેણી બંધરી કરશે.

અને એક વખત તેણીએ પોતાના છેડરાથી છુટી પડવાનો વીચાર કીધો કે તેણી તેની વીદ્યમંત્રી માટે સધળી તૈયારીઓ કરવા બેઠી. યોગાંક તેનાં સોળાંમાં સોળાં પેઢેરણા બહાર કઢાડ્યાં, અને બે ત્રણ કસબી કારના ફેરાગી કીમતી રંગાઓ, કે જે તેણીના પોતાના હતા, તે તેણીએ તેનાં કપડાં સાથ મેલ્યા, અને બોલી “હવે હું ઘરડી થઈશું, અને એવી આધ્યાત્મિકતાને મારે વીચારણી કરવા ન નોંધે.”

કાસમ પછુ આગસ્ટ બેરો રહ્યો નહી, પોતાની માથી છુટા પડી તે પોતાના ગામના વડા આગળ ગયો, અને તે માનવંત નરને પોતાની સધળી ઈચ્છાઓ જણાવી. બેઠે આ ઉતાવળા ઠેકાણથી તે અનુવળ તોપણ યુશી થયો, તે પોતે પૈસાવાળો હોવાથી, કારીમને બનાં સુધી તે પુરત પૈસા મેળવી શકે ત્યાં સુધી યોગાંક નાણાં ઉછીકાં આપ્યાં. તેણે તેના મામાને પણ માથુસ મોકલી તેડાવ્યો, જે તેજ રાતે આવ્યો, અને પરોક્ષ પડે તેટલાં તો તેણે સધળા બંદોબસ્ત અને તૈયારીઓ કરી દીધી.

એ સંધ્યું કયાં પછી કાસમ વધારે શાંત મગજ અને ખુશ ચહેરે ખાનને મળવા ગયો; તે પોતાના યોગાંક તપાસતો હતો, અને કાસમને તેણે ખરાં દીમથી આવકાર દીધો.

“કેમ” ખાને પુછ્યું, “ગારેથી છુટો પડ્યા પછી તારી મા સાથ સંધ્યું કેમ પાર ઉતર્યું?”

“સારી રીતે, ઘણીજ સારી રીતે, બેઠે ચેલે તેણીએ યોડી ઘણી આનાકાની કરી, પણ છેલ્લે સમજ ગઈ.”

“હીક ત્યારે, હવે મારે માથે કાંઈપણ ટપકા રહેશે નહી.” તે હસીને બોલ્યો, “પણ મને કહે કે તું ક્યારે તૈયાર થશે.”

“દમભાજ ખાન સહેજ, દમભાજ હું તૈયાર છું,” તારા ફક્ત એક બોલનીજ વાર છે.

“ભારે તો કાસમ આપણે બેઠી શા માટે યધ્યે-ખીસમીયા, આપણે દમભાજ નહ્યે, ખાનમખી સારી કાની છે, અને જે તારી બહી મા આપણને સોજ જેવી ખીચડી પકારી જમાડશે તો આપણે ખાઈને તરત નીકળી પડીશું. દહાડોખી જરા વાદળાંવાળો છે, અને આપણને તડકુંખી નહી નહી.”

યોગા વખતમાં એક અને નોકર સધળાંઓએ બોલન દીધું,

છોટાની ઉપર સામન લાદ્યો, અને યોગાંક ઉપર છત્ર નાખવામાં આવ્યાં. કાસમને કોણે પેણુ તેની માથી છુટ્યે પડતાં બેઠો નહી, પણ બ્યારે તે દયારખંધ યજ બહાર નીકળ્યો, ભારે તેના ગાંઠ લીજવાયથા જેવામાં આવ્યા હતા-તે વખત તે ખરેખર અમીરી જેખાપનો દીસ્તો હતો, અને તેને બેઠે ખાનથી અનુવળી સાથ વળાણુની જુમ પાડી સકાયા વગર રહેવાનું નહી.

આવાં.

અનાડી ક્રીસ્તોફર.

(એક આધરીશ વાર્તા.)

(ફેરબખી ભાષણ.)

અને એજ. જોશમાં ફેરવવા લાગ્યો કે તેનાં હાથમાંથી તે સરી પડ્યું અને એક યોગાંક શરીરપર જોશમાં પડવાથી તે બા-પડું જનાવર ગરણુ ખાનું.

પર પોંદચવા પછી તેની માએ ધમકાવી તેને કહ્યું, “યુ-રખ છેડરા, આએ અકસમાત અટકાવવાને વાસ્તે હુંને તે દાત-રડું ધાસનાં આડાં જે આપણે પડેસી ગામડાંમાં લઈ આવે છે, તેમાં યુધ્ધું બેઠું હતું.”

ક્રીસ્તોફરે નગનતાઈથી જવાબ દીધો, “મા, હમણાં મને માફ કરો, ખીજ વખતે હું વધારે બરાબર વીચાર કરીશ.”

ખીજે આઠવાડીએ તેણીએ તેને યોડીક સોલ ખરીદવા મોકલ્યો, અને લાવતાં બેઠી નહી દેવા વીશે બરાબર સમજાવ્યું.

“મા તમે શીકર નાં કરો,” તેણે ખાતરીથી જવાબ આપ્યો, અને પોતાને કામે જવા નીકળ્યો. બ્યારે પાછો ફર્યો ભારે ઘણી ખુશાલીમાં હોય એમ દીસ્તો હતો.

“કેમ ક્રીસ્તોફર, તારી સોલ ક્યાં છે?” તેની માએ પુછ્યું.

“અરે! તેઓ તો બધી બરાબર સહી સલામત છે. જે દુકાનપરથી મેં તે ખરીદી લાંબી બહાર આવતાં મેં આપણા પડેસીનું ધાસથી ભરેલું ગાડું જતાં બેઠું; મેં સોપને તેમાં યુધા છે અને લાં તેઓ સલામત છે.”

“હા, બરાબર સલામત,” તેની માએ કહ્યું, “એવી તો સલામત કે કોણ પણ રીને તે મળી શકેજ નહી, હુંને તે તારી તોપીમાં યુધા બેઠી હતી.”

“મા મને માફ કરો,” ક્રીસ્તોફરે જવાબ દીધો, “ખીજ વખતે હું બરાબર વીચાર કરી ચાલીશ.”

ખીજે આઠવાડયે, એક ઘણા ગરમ દીવસ તેને યોડુંક મા-પણુ ખરીદવા આસરે હડી ગાઈલ દુર મોકલવામાં આવ્યો. માપણુ ખરીદવા પછી ક્રીસ્તોફરે તેની માની છેલ્લી ધીખા-મણુ માદ કરી પેલું માપણુ પોતાની તોપીમાં યુધ્ધું, અને તે તોપી પાછી માથે ચેલડી તે કવી હાલતે પર જઈ પુગો તેનો કાંઈ ખ્યાલ વાંચનારને આવી શકશે. તડકાંથી માપણુ તવાઈ યુધ્ધુ સુધી તેના રેળા ઉતરતા હતા.

તેની નાસીપાસ થયેલી માએ આએ પછી જરા પણ કામ

તેને સોંપવાની હીમત કાપી નહી, પણ વળી તેણીએ ફરીથી તેને બખરમાં મરઘીમાં પીવાની એક નેડી વેચવા મોકલવાને વીચાર કાઢ્યો.

“સાંભળ,” તેણીએ કહ્યું, “પેલ્લી માંગણીમાં કાઢીને વેચી નાખ્યો ના, બીજીને વાસ્તે ચોખ્ખો.”

“વારું,” ક્રિસ્ટોફરે જવાબ દીધો, અને બખરમાં સાદું કરવા ચાલ્યો. એક ઘણક તેની આગળ આવ્યો અને પુછ્યું, “આએ પીવાં ત્રણ ફ્રાન્કે આપશે? (ફ્રાન્ક એટલે ફ્રાન્સમાં વપરાતો દસ પેન્સની કીમતનો સીકો) “નહી સાહેબ, મધ કર્યો, મારી માએ મને કહ્યું છે કે પેલ્લી માંગણીએ આપતું નહી, પણ બીજીને વાસ્તે જોડી રહેતું.”

“તમારી મા તદન ખરી છે; વાર આએ મારી બીજી માંગણી છે, બે ફ્રાન્કે આપતું છે?”

“લેઓ, પણ મને લાગે છે કે મને તમારી પેલ્લી માંગણી કયુવ રાખવી જોઈતી હતી, પણ કાંઈ નહી. હું મારી માની શીખમણ પ્રમાણે નહી ચાલીશ તો તેણી મને વળી કપડા આપશે.”

આએ પછી ક્રિસ્ટોફરને ઘરમાંનું રહેવાનો હોકમ થયો; કારણ કે તેની માએ જોયું કે લોકો તેને તેમજ તેણીને પણ હસ્તાં હતો. પણ વળી થોડુંક એક સવારનાં તેણીએ ફરીથી કાશીસ કરી નેવાનો વીચાર કાઢ્યો, અને ક્રિસ્ટોફરને બોલાવી કહ્યું, “બખરમાં જઈ આએ મેંડું વેચી આવ, પણ જોજે કે વળી કોઈ ટુને ઈંગે નહી. જે સૌથી વધારે કીમત આપે તેને વેચજે.”

“વારું,” ક્રિસ્ટોફરે જવાબ દીધો, “આએ વખતે હું મારું કામ સમજું છું.” બખરમાં એક ખાતકીએ આવી પુછ્યું, “આએ મેંડાની કીમત શું લેશે?”

“મારી માએ મને કહ્યું છે કે સૌથી વધતાં વધતી કીમતને તે વેચવું.”

૨૦ ફ્રાન્ક લેશે?

એ શું સૌથી વધતી કીમત છે?

લગભગ.

“હું આએ મેંડું લેવશ,” એક બીજીને છોકરો નીસરણીપર ચડતાં બોલ્યો.

“કેમ લેશે?”

“પાંચ ફ્રાન્ક.”

“હા, પણ તે તો ૨૦ કરતાં ઘણી ઓછી છે,” ક્રિસ્ટોફરે બીજાં બીજાં જવાબ દીધો.

“હા, પણ તમે જોતા નથી કે આએ નીસરણી કટલી ઉપર જાય છે? આખી બખરમાં મારા જેટલી જામી (મીથી) કીમત કોઈ આપશે નહી.”

“તમે ખરા છો, આએ મેંડું તમારું થયું છે,” ક્રિસ્ટોફરે જવાબ દીધો. તે દહાડા પછી ક્રિસ્ટોફરને કદી કોઈ પણ ચીજ ખરીદવા અથવા વેચવા મોકલવામાં આવ્યો નહી.

પીરોલ.

કરણી તેવી પાર ઉતરણી.

રે આ શું તમારો છેલ્લો જવાબ છે કે?

“હા, હું તમને છેલ્લો વાર કહું છું, માલોકજી, કે હું તમારી ધણીઆણી કદી ચનાર નથી.”

“હું, હું જાણું એ બધું શાને માટે છે તે! માલોકજી યરસામાં આવી જઈ બોલ્યો “તમે સોરાળ સતોડને ચાહો છો, કે જે હુઆને ને બાએ બાવ કરગદાર છે, અને જેને પોતીકા મારો વડીક કાઠું દેતો નથી.”

“સુપ રહો સાહેબ!” દુઆશની પીરોળ ધીકારથી તેની તરફ જોડી બોલી, “તમારું એવું અપમાન હું અમવાની નથી. એક માણસ બીજાને ફક્ત તેનો દરીદ્ર હોવાને લીધે એવી સરમ બરેલી રીતે વગોવે તેના જેવો નીચ બીજાને કોઈ નહી. તમને હું મારો છેલ્લો જવાબ આપી મુકીશ; વાસ્તે મારી આગળથી આવી જાવો, અને કોઈ પણ વખતે મારી નજદીક ફરીથી આવતા ના.” આટલું બોલી તેણી દમામમાંનું ઓરડામાંથી આવી ગઈ.

માલોકજી એક પણ તેણીની પહોંચે જોઈ બખરો; “હારે તું મને એવી રીતે તુચ્છકારે કે! વાર જેઈશું, માલોકજી મહેતા કાંઈ એવી રીતે બેસી રહેવાનો નથી, મને તે ચાપ પણ તારા પૈસા તો હુંજ લેવાનો.”

તે પોતાની પાઘડી લઈ નીચે ઉતરતો હતો, તેટલાં બીજા ઓરડામાં કોઈને મોટે મોટે તકકાર કરતાં સાંભળ્યાથી તે ઉભો રહ્યો અને આસ્તેથી કુચીનાં બાંકાંમાંથી જોયું. અંદર બે શખસો હતા, પેસતનજી દુઆશ અને તેનો બાણેન સોરાળ સતોડ, કે જે એક હુબસુરત દેખાવતો અને અજાયબ બાંધાનો જવાન હતો.

“દરામખેર!” તે યુરો બોલતો હતો, “તું અંહો કંટે પેટે ઉભો રહી મારી પીરોળને પરણવાની માંગણી કરવાની હીમત કરેય કે? મારી મરજી વીરધ તેણી ટુને મળતી હતી અને વાત કરતી હતી, પણ મારી રજા વીના તેણી ટુને કદી પરણશે નહી, કારણ કે જો તેમ તેણીએ કાઢી તો મારાં વીચમાંથી હું એને બાવડ કરીશ અને એક દમડી પણ આપીશ નહી—એક દમડી પણ નહી, સમજેય કે સાહેબ! અને હારે તો તેણી તમારી નજરમાં કીમતી ગણાશે નહી; કેમ વાર? તમે તે છોકરીનું છગર છતી લઈ, તેણીના પૈસા પણ ઉચાપત કરવાનું મન કરાય; પણ મારા બોલ વાર શખજે કે તમને એક રોડડું પણ આપવા કરતાં હું સમજું ધર્મ ખાતે આપી જઈશ!”

તે જીવાન પોતાનો મીઠામળ અગળ જેવી રીતે કાણમાં રાખી, ધીરા પણ મળ્યુત અવાજે બોલ્યો—

“પેસતનજી મામા, મને તમારા પેસા જોઈતા નથી, હું પીરાજને ખરા પ્યારથી ચાહું છું; તેણી પણ મને તેવીજ રીતે ચાહે છે, અને તમે હા પાડો યા નહી, તોપણ હું તો તેણીને મારી ઘણીઆણી કરવાનેાજ.”

“શુ” શુ” !” તે બુધાએ એક અચડ મારી પુછ્યું, “તું શુ” મને ધમકી આપેય—તું મને—”

“મારા મેહરબાન, જરા ધીરા ધાવો.” ધીરજથી સોરાએ તેને બોલતાં અટકાવ્યો “હું કોઈ પણ વતની ધમકા આપતો નથી. તમે જ્યારે હમારો લગન માટે તમારી મંજૂરીયાત આપવાને હા પાડોય ત્યારે—”

“મંજૂરીયાત !” તે ખુદો બોલ્યો, “હું તેની અગાઉ તુંને મુલેલા જોજી !”

“ત્યારે તમે હમોને ફક્ત એકજ માર્ગ લેવાની ફરજ પાડોય.” આસ્તેથી પણ મળ્યુતાઈથી બીજાએ બોલવાનું જાણી રાખ્યું.

“તું મને એવી રીતે ઉભો રહી અપમાન કરવા આનંદાય કે ? હુમ્મ્યા, હરામખોર ?”

“સંભાળી બોલો સાહેબ” તેનો બાણેજ ગુસ્સાથી લાલ થઈ જઈ બોલ્યો, “જેમ તમે મીઠામળ પોલી દઈ એકદમ ફક્ત જાણો છો તેમ મારેથી પણ, હું કોણની આગળ ઉભોય તે જીવી જવાશે.”

“શુ” ! ત્યારે વળી મને તુમ્હારી કહાડી તારું જોર પણ મારી ઉપર અજમાવવા માગે છે કે ? દુષ્ટ પાપી, નીકળ મારા ધરમાંથી આ પળે, નહી તો મારા નોકરોને બોલાવી આડંબી ધકેલો મારી બહાર કહાડીશ.”

તે જીવાન ફરજો અને જ્યારણના જાણપર ઉભો રહી, ઘણી રાખેલા ગુસ્સાના પુનઃતા અવાજે બોલ્યો, “પેસતનજી દુબાસ, આ બોલો માટે તમને પસ્તાવું પડશે.”

એટલું બોલી ચાલી જતી તેને માણેકજી ખરાબર સામે મળ્યો. આ અચાનક મેળાપથી સોરાજ ચોંક્યો અને ચોડીક પળ તલીક મનારાટમાં ઉભોજ રહી ગયો, અને જ્યાં તલીક માણેકજી નીજે ઉતરી બાહરે ચાલી ગયો નહી, ત્યાં મુઠી તેનો મનારાટ નરમ પડ્યો નહી.

બીજી સહવારના પેસતનજી દુબાસને કોઈએ છાતીમાં છરી બોધા મારી નાખેલા મળી આવ્યા. ધરમાં સધળે લેંધાટ યઈ રહેલો. પીરાજ ગમથી ચારધી લેંધી જેવી બની ગઈ, અને એટલા તો જોરમાં હીસ્ટીયા થઈ આવ્યો કે કાટરની ભલામણથી કેટલી દવા આપી બીજાણું પરજ સુઝાકી રાખવામાં આવી. પોલીસને ખબર દરવાથી એક ઘણા અનુભવી ડીટેક્ટીવના હાથમાં આ ‘કેસ’ આપવામાં આવ્યો, તે તરતજ તે મુલેલા માણસના ઝોરડામાં ગયો અને સઘળી આસપાસની ચીજ ઘણી ચોક્કસથી તપાસવા લાગ્યો. આટલું તો જીવી રીતે માલમ પડતું હતું કે જીવી ઝોરડાની નીચી ખારીએથી

આવેલા હોવા જોઈએ, કારણકે તેનો એક કાચ બાગેચો હતો અને લાકડાંપર લોહીના કાચ હતા, કે જે આંગળું કપાયાથી પડેલા હોવા જોઈએ.

નીચે જાગમાં ઉતરી તે ડીટેક્ટીવ પોતાની શોધ જાણી રાખી. અહીં આખરે તેના હાથમાં કાંઈ આવ્યું—એક રેશમી સફેદ રમત કે જેની ઉપર એક નાક ડ. ડ. અક્ષર લાલ રેશમે ભરેલા હતા, તે લોહીથી ખરડાયેલો હતો.

નોકરોને પણ એક પછી એક તપાસવામાં આવ્યા અને તેઓએ ડીટેક્ટીવને જણાવ્યું કે, ધરમાં છેલ્લો રાખસ જે મુલાકાતે આવ્યો હતો તે મનારાનો બાણેજ સોરાજજી સંતોષ હતો; અને તેઓએ એવું જણવ્યું ગુસ્સામાં તકશર કરતા સાંભળ્યા હતા, અને તે જીવાન રાખસ ઘણી ઉશકેરાયલી હાલતે બાહરે ગયો હતો.

“સોરાજજી મને કા” !” તે ડીટેક્ટીવ પોતાના વડા આગળ આ બાબતનો રીપોર્ટ લઈ જતાં મન સાથે બાંધાયો, “ડ. ડ. આ અક્ષરો રમતપર ભરેલા છે; તેજ છેલ્લો ધરમાં આવી આવી ગયો હતો, અને તે મુદા માણસ સાથે તકશર કરી હતી—પેસાની બાબત જેની જોઈએ—જીવાન લોહી—છરી લઈ તે જીવાને કાર કરી ઉશકેરાયલી હાલતે બાહરે નીકળી ગયો તરી, આ માટે કાંઈ શક નથી; સોરાજજી સંતોષજી જીવી છે !”

* * * * *

પોતાના મામા સાથની આવી સખત વાતચીત પછી બીજી સહવારના સોરાજ સંતોષ હમોશની માફક શાંત મને ઉઠ્યો અને આજના દીવસની વાત તદન જીવી ગયો, અને પુરા મીઠામળ પોતાનાં કામે વળાયો. તે હજી તો પોતાની ખુશી ચોક્કસ બેસે તેટલાં કોઈ માણસે તેના હાથમાં હુંડીયા લાવી આપ્યું, કે જેની ઉપરનું મહાળું “એક બંગલામાં થયેલું ભયંકર ખુન” કરી વાંચતાં અને તે બેગ કાણુ હતો તે જાણતાં તેની દમગીરી અને ધમરાટનો કાંઈ પાર રહેલો નહી. ફક્ત ચોડાજ કલાક અગાઉ તેવજીને પુર તંદરેસ્તીમાં તેણે દીધું હતા અને હમણાં તેવજી મરજી પામેલા—તેવજીને મારી નાખેલા હતા, એ કામ કાણુ કર્યું દરો ?

આ સવાસનો જવાબ તેને જલદીથી મળ્યો, બપોર પડતાં પ્રખ્યાતનો સીંચાઈ તેને માટે એક કાગળ લાગ્યો, જે નીચે આપણેનો હાલો—

“મારા અતી વાદાવા સોરાજ, તમે અત્યાર અમારો તમારા મામાનાં અદાજ મોત વીરો જાણ્યું તો દરો, તમને આવી કેવા ફટકો લાગ્યો દરો—એથી વધારે જ્યારે હમે તેને ખરો જીવી કાણુ છે તે જાણ્યો ત્યારે કેવા લાગ્યો ? સોરાજ, વાદાવા સોરાજ, આ અર્થકાર સચ્ચાઈ જાણવા માટે સઘળું જોર એકલું કરો, કારણ કે તેવજીને જીવી તો હું છું !

તે એમ જાણ્યું, થઈ શાંતના હું એવજી આગળ તમને જે ચોક્કસનાક કર્યો તે વીરો સમાનવચા થઈ, તેવજી ગુસ્સામાં આવી અઈ જાણે દેવા લાગ્યા, પણ જે હજી કે મારો કેડાવ હું કદી ઠાકવાની નથી, ત્યારે તેવજી મને મારી. સોરાજ, અને હું મારા ગુસ્સાને લગામમાં રાખી ન શકતાં મેં છરી લઈ તેવજીની છાતીમાં

બોદી દીપી; ત્યાર પછી હું જન્યું તે હું બહુતી નથી, કારણ કે હું પછી થઈ ગઈ હતી.

બોદા ખાતર, સોરાળ, આ મારો બેઠ ક્યારે રાખ્યો ?

લાંઠ તમારી કંગાડ,

પીરોતલ પે. દુખાસ.

“એ મારા બોદા !” તે બોલી ઉઠ્યો, “પીરોતલ, મારી ગરીબ પીરોતલ, એક છુની ? શું હું દેખાઈતી આંખે આંધળો બન્યો ? અરે હવે હું શું કરું ? એક નીરદોષ માણસપર ગુનાહનું તોદમત ઝુકે, ત્યારે હું ક્યારે મરું ?”

તેજ પળે તેના સવાલનો ઉત્તર આપ્યો. દાદરપર કોઈનાં બારી પગનાં સંભળાયાં અને બીજી પળે તેનાં ખભાંપર એક મજબુત હાથ પડ્યો અને સોરાળજી સંતોડને, પેસનનજી દુખાસનાં ખુનને માટે પકડવામાં આવ્યો. તેને ન્યાયધીસ હજુર ઉભો કરવામાં આવ્યો, પણ ફક્ત તેની ઉમર, ધંધો, તપા રહેવાનું ટેકાણું સીવાય બીજું કંઈ પણ તેઓ તેની પાસથી મેળવી શક્યા નહીં, અને તે ખુનની શતનાં ક્યાં હતો અને શું કર્યું હતું તે વીરો તેણે તદન સુપ્રજાદી પકડી હતી અને તે સવાલના જવાબો આપવાને સાધ ના પાડતો હતો. તેની તપાસનો એક દહાડો ડેડપવામાં આવ્યો અને તેને બંદી ખાને લઈ ગયા.

“મારાં મનમાં કંઈજ શક નથી કે આજ માણસ ખરો છુની છે-ખુશી રીતે જણાઈ આવે છે.” બંધવાને લઈ ગયા પછી આ રીતનું મત ન્યાયધીસે આપ્યું અને ઓરડા માંહેલા એક સીયાલ દરેક જણે તેને રોકે આપ્યો.

આ એક જણ તે કીટકદીવ અખદલ હતો, તેના હાથમાં આ કેસ આપવામાં આવ્યો હતો અને જે બંધવાની તપાસ વેળા તેને બારીખીની નીકાળનો ઉભો હતો, અને તે ફરી દબવી જવાજા દેતો હતો તે સપજી કયાનથી તપાસતો હતો.

સર્વે જણે જ્યાં તુલીક ન્યાયધીસ સાથે એકમત થયા ત્યાં તુલીક તે યોગ્ય અને પછી બોલ્યો:—“અને તોપણ ચંદસયો, હું તમારી સાથ સરત બહુજી કે આ માણસ ગુનેદગાર મુદત ઉપર નહીં, એની ઉબાજી બારીખીની લેનાર રાખસને ગુનેદગાર જેવી જણાવીજ નથી.”

પણ આ વેળા સર્વેએ તેને હસી કહાડ્યો.

“અવજના,” ઉમરાલીમ જે અખદલનો કહેા દંદીક હતો, તે બોલ્યો, “જો કોઈની સાથ પછુ તારું મત એક યાવ તો પછી તારું નામ અખદલ કેમ રહેવાય ?”

“અને તોપણ હું કાચગજ જુઝાવો ખાગેય.” બીજીએ યદે જેટ જવાબ વાલ્યો.

“એ તો તારું નસીબ સાચું છે તેમાં, નહીં કે તારી તી-શણ ખુદીયી” તજુકાથી ઉમરાલીમ બોલ્યો, “પણ આ માણસને તો તારો ગમે એવાં નસીબે પછુ તું જયાથી સારો નહીં. તેણે પોતાના મામા સાથ કહ્યો કરી, કોષમાં તેને છરી બોદી દીધી છે; તેનો રમાલ લોદીયી ખરડાયો મળી આવ્યો છે, કે જેની ઉવરનું નામ, તે તેનાજ છે એવું પુરવાર

કરે છે. આના દુશીયાર માણસોની જુરીને એવી વધારે સા-બેતી કરી બેઠીયે ? હવે યાદ રાખજે એ તો કાંસીએ ચંદનાનો !”

“અપણે લેઈશું,” અખદલે ધીરેથી જવાબ આપ્યો અને ઓરડો છોડી ગયો.

બીજે દહારે તે બંધવા આગળ ગયો અને જો કે તેઓએ કંઈ ઘણી વાત કરી નહીં, તેપણ અખદલનાં મનમાં વધારે સખત વીચાર બેસી ગયો કે આ માણસ તદન નીરદોષ છે. ત્યાર પછી તે દુખાસને બંધવે ગયો. પીરોતલએ તેને અંદર લઈ જઈ બેસાડ્યો. તેણીની તરફથી તેને કંઈ ઘણી અગ-ત્યની ખબર મળી. ખુનની રાત્રે તે ઘરમાં એક બીજે રાખ્યા પણ આવી ગયો હતો-માણેકજી મેદત, દુખાસનો એક દોસ્ત. અખદલ ઘણો ખુશી થયો, કે આ પત્તાથી પોતાની કદવનાની સમ્માઈ કાઈ પણ રીતે તે ચોપી કહાડશે.

તે દીવસથી તે માણેકજીની પુકે લાગ્યો, તેની ચાલચલણ, રહેવાનું ટેકાણું, કામ ધંધો, સર્વેની ખબર કહાડી.

જે મહીના પછી તપાસ ચાલી. ફરયાદી તરફના ઘણાક સાક્ષીઓએ પુરવાર કર્યું કે મરનારને બંધવા સાથે સમાઈ હોવા છતાં પરવડતું હતું નહીં. રમાલને પણ આ વખતે દેખાડવામાં આવ્યો; મામા અને માણેજ વચ્ચેના કલ્યાની વાત વેકરે તરફથી મળી; અને દરેક બાબુથી સોરાળ ધાસ-તીમાં આવી ગયો.

ફરયાદી તરફનું સાંમત્યા પછી પ્રતીવાદી તરફના સાક્ષીઓ તપાસ્યા, કે જેઓ ઘણાજ યોગ્ય હતા. તેઓએ તોદમતદાર પીની સારી ચાલચલણ અને આખરદાર ધંધો પુરવાર કર્યો. તેઓ છેલ્લા સારી-કોઈ નહીં પણ અખદલ કીટકદીવ પોતે હતો.

તે બોલ્યો કે બંધવાને નીરદોષ ધારવાનું તેની પાસે કારણ છે. (અંદી સર્વેએ જોયું કે તોદમતદાર દેખાઈતી રીતે ચોક્કસ, અને યીએ પડી ગયો) તેણે સાક્ષી આપી કે ખુન પછીની સવારનાં તેણે તે ઘરની તપાસ કરી હતી, કે ત્યારે બારી ખા-ગેલી માલમ પડી હતી અને લાકડાંપર અને કાચપર લોદીના ગ્રથ હતા કે જે ખુનના હાથપરના ધામોથી નીકળ્યાં લો-દીના હોવા બેઠીયે. તેણે બંધવાનું શરીર તેને પકડ્યા. પછી તરતજ તપાસ્યું હતું, પણ તે પર એક ધસો વરીક હતો નહીં. તોદમતદારના ઓરડા તપાસ્યા છતાં લોદીથી ખરડાયલા રમાલ જેવો એક પણ મળી આવ્યો હતો નહીં. આ ટોંકે બંધવો ઉઠ્યો, પણ અખદલે બેધડક બોલ્યાજા કીયું—

“આ કાચગજ બાઈ પીરોતલ દુખાસના અશ્વરની નકલ છે, પણ તેણે તે કદી લખ્યુંજ નથી; તે પેસનનજી દુખાસના ખરા છુનીએ પરડ તરીકે વાપર્યયું અને તે સોરાળ તરફ ફર્યો, કે જે શીએ અને પુલતો બેઠો હતો.) તેણે પોતાનું કામ ખરોજ કર્યું છે, પણ આ કાચગજર બોદી સહી કરી છે.”

“એ બોદા !” સોરાળ બોલી ઉઠ્યો.

“અને હવે તમેા નામવરની પરવાનગીથી હું તપને એક વાત કરું.” અખદલે પોતાની નજર માણેકજી તરફ ફેરવી બો-લ્યું જરી રાખ્યું, કે જે નક્કાઈથી દરનો સામે બેઠો હતો. “એ

વરસની વાતપર કલકતા મધે એક પૈસાવાળો વેપારી વસતો હતો." (માણેકજી એકધો, પંજી હસતું જતી રાખ્યું.) "આ વેપારી કે જેનું નામ માણેકજી કરી હતું, તેને ઘરમાં નાણાંની યોદ્ધી રકમ રાખવાની ટેવ હતી. એક સવારનાં તેને કોઈએ મારી નાખી, ત્રીસ હજારની રકમ, જે તેને લાં તોજ રાત્રે ભરવામાં આવી હતી, તે ઉઘાડપત થઈ ગઈ. અને તે વખતે બોલાવવામાં આવ્યો, અને થોડીક દેખાઈતી નીરજીવ વીસતો પરથી તે ખુન થયલા શખસના એક 'કસારક' શાપુરજી સરાકપર શક ગયો હતો." અહીં માણેકજી એક ઝીણી ચીંગા-આરી પાકી કંદેદ પુની નેવો થઈ ગયો. "આ માણસે તે વેપારીની નોકરી ખુનની થોડુંક આગમચની છોડી હતી. હું તેને ઘર ગયો, પંજી તે લાંથી નાહતી ગયો હતો, ક્યાં તે કોઈ કહી રાકતું નહી. મારી સોધ વેળા અને આ રમાવ મળ્યો અને તે મેં હજી ત્રીસક મારી પાસે રહેવા દીધો છે. તમે જોશો કે આ તે દુખાસના આગમાંથી ગળી આવેલા રમાસની બરોબર જોડ છે. તેનો ધણી શાપુરજી શરાક, તે માણેકજી મેહતા અને પેસતનજી દુખાસના ખુની છે! ઉમા રહેા સાહેબકાં?" નેવો માણેકજી કુંદો મારી આદેર નાહસવા ગયો તેવીજ તેણે ખુન પાકી. "શાપુરજી શરાક ઉરે માણેકજી મેહતા હું તમને પેસતનજી દુખાસનાં ખુન માટે તકસીરવાર જણાવું છું! સીપાઈએ આ માણસને પકડેા!"

* * * * *

ખીજે દીવસે અખદુલે પોતાના વડાના હાપનાં દુખાસના ખુનીએ કપુષક કીધેલું પોતાના યુનાહતું વર્ણન મેળું, તેની નીચે શાપુરજી શરાક ઉરે માણેકજી મેહતાની સહી હતી.

તે ખીના આ પ્રમાણે હતી કે, કેથી રીતે તેને યમા અને માણેકજી વચ્ચેના કળ્યો સાંભળી તે ખુદાને મારી નાખવાનો વીચાર કર્યો; અને રાતના બારીએથી ઉપર આવી તે ખુદાને ખુદાની ઉપર બેઠેલોજ દાર કર્યો હતો. તે તોહમતદાર પાસ પડકીદી પડકાવા ખાતર કેવી રીતે તેણે તે જીવ સયોસરનો કામળ પીરિખતું નામ ધારણ કરી લખ્યો હતો, ઈલાદી.

યોડા કલાક પછી સોરાખ સતીક બંધીખાનાતથી છુટો થઈ બાદેર નીકળ્યો, અને માણેકજી ઉરે શાપુરજીને અંદર પુરવામાં આવ્યો; અને તેની આસપાસ મળજીત યોદ્ધા પોહસો રાખ્યા. પંજી તેને કાંસીની ટેવ મારે તે અગાડ તે પોતેજ દારી ખાઈ મરણ પામ્યો.

યોડા મહીના પછી પીરિખ અને સોરાખ પરણ્યાં. તેઓ હાલ એક નાના હંદર બંગલામાં વસે છે કે જે પુરાકરત નાનાં હુલકાંઓથી ગાજ રહેલો છે. પીરિખ તેઓ આગળ પોતાની અસલી વાત કરતાં કહી કાઢી જતી નથી, અને તે રાખસ કે જે તેણીની આખર જાળવવા ખાતર પોતાના કી-મતી જીવને બોમ આપવાને અચકાયો નહી હતો, તેની તરફ મગરૂરીથી આંગળી કરી જતાવે છે.

GOD.

બુવાનોને શીખામણ.

મારાં મગજને સજીવારવા સઘળી જાતનું જ્ઞાન મેળવવાની કૌશલ કરો. તમારી જીંદગીની નદીમાં આગળ વધવાને તે ધણું ફાયદાકારક અને જરૂરનું થઈ પડશે. એક ભણેલા અને એક અભણ શખસ વચ્ચે કેટલા બધા મોટા તફાવત છે? જેમ અણકતી રોશની કાળાં આંધારોથી જુદી પડે છે, જેટલા જીંદગી અને મોત વચ્ચે તફાવત છે, તેમજ અને તેટલા એક જ્ઞાની અને અજ્ઞાન વચ્ચેથી છે. અજ્ઞાનપણું એ તે ઝેરી સુખ છે, કે જેમાંથી આંધળો વેદન, અધર્મપણું, અને કંગાળવત જેવા ખુરા રોગો દુનિયામાં પેદા થાય છે.

ખીજાંઓની કાલતનો જુદા ભપકા નયનાં મનનાં અને લોભી માણસોની આંખોને માંખવી નામે છે, પંજી તમે તેમ થવા દેતાં ના. તેઓ જે ચીજો પોતા પાસે નહી હોય તે માટે વારંવાર અપેક્ષા કરે છે, અને તેઓને અસતોષી જીવં કાઢતી ઈચ્છાઓને સીકાર થઈ પડેલા હોય છે. તેઓની એવી કંગાળવત જોઈ તમેા એતો. જીંદગીનું સુખ અને શાંતી આપણી પોતાની આગતી હાલતપર સંતોષ રાખવાથીજ મળે છે. જુદા, કે જેણે તમેાને તમારી આલતી હાલતમાં સુક્યાં છે, તે કાંઈ તમારી જરૂરયાતો, અને તંથીઓથી અ-જાણી નથી. તમારો વીશ્વાસ તેની ઉપર મુકો, અને તે તમારી સઘળી જરૂરયાતો પુરી પાડશે. કાંઈ માણસો મુના રૂપનાં એટલા બધા શોખીન છે? એ ધાતુના કડકાએ કાંઈ માણસની બુધ જાંજતા નથી, કે તેમની તરસ મટાડતા નથી, કે નથી તેઓ માણસોને અર્થ સુખી બનાવતા, હારે શા માટે તમેાએ એ ધાતુના કડકાએ ઉપરજ તમારાં સઘળાં સુખનો આધાર રાખવો જોઈયે?

કાકા, મંરાકેરી અને કીકા કરી ખીજાં માણસોને દુઃખી કરતાં ના. તેઓ એક તીક્ષ્ણ તીરની માફક સામાં માણસોને જાળવી કરે છે, અને ખીજાંઓને દુઃખી કરી શકે તમેા મનનું ખર્ચે સુખ મેળવવાની આશા રાખો છો?

સઘળું જોષને વીચાર કરવાની ટેવ રાખો. આપણે એક અજ્ઞાનપણીઓથી ભરેલી દુનિયામાં નહયે છીએ, અને લાં આપણી આંખોનાં તમા વીચાર શકતીને બરોબર ઉપયોગ નહી કીધાથી કેટલું બધું જોડીએ છીએ?

નમનતાથી વંતો. નમતા એ મોહાં અને ઉચાં મનની નીચાની છે. હુસીયારી, પદવી અને દેલતને નમતાની શોખા-વખાન જ્યો મગરૂરી કરતાં વધારે જેવ દે છે.

તમારી જીંદગીની ફરજને યત્નવવાને જીંદગી ગતો ના; જુર માં ચાલવાની રેવ પાડતાં ના; તમારાથી વડોના હુકમોની સામે યતો ના. ઘણું બોલતાં ના અને કાઈ એ ટાલી વચ્ચે મંદિર હોય ત્યાં એક તરફ ખુશામત અને બીજી તરફ તત્ત્વારના જેવા તીક્ષ્ણ બોલોને મારો ચલાવતાં ના. ગરીબોને ધીક્ષરતાં ના, અને મા ખાપ વગરનાં છોકરાંઓને તથા વીધવાઓને કમી તેમને દુઃખી કરતાં ના. ખીજાં માણસોના મોદરાની ખામીઓ મારે હસતાં ના, દોહતને મારે મગરર રહેતાં ના, અને ગરીબોને મારે કસપાક કરતાં ના. બે ખરૂં સુખ મેળવવા ચાહતાં હોયો તો તમારાં ખીજાં બાઈ બધ મનુષ્યો તરફ દયા અને હેતુની લાગણીથી જોએ, અને ચઢકતી હાલતથી મગરર બની જઈ તમારાંથી ઉતરતી પદવીનાં ધીક્ષરતાં ના; હુકમાં કહેયો તો, ખુદને ચાહે, સચાઈને ચાહે, સદશુણને ચાહે, અને તમે આ દુઃખમાં જે ખર્ચ સુખ છે તે મેળવી શકો.

મ ગ ર રી .

પણે મગરરી શા માટે કરવી જોઈએ ? મ આપણી દોહત, વીધા કે પદવી માટે આપણે મગરર રહેવું જોઈએ ? આ સવાલો ઘણાં અગત્યનાં છે. જેઓ એ સવાલો સદ-મતતાં નથી, જેઓ એ સવાલો પોતાને યુજતાં નથી, તેઓ કદાચી પોતાની મગરરી છોડતાં નથી. આપણી યુજસરતી ઉપર મ આપણે મગરર રહેવું ? આપણા કરતાં ખુદરતી ખુજસરતી એવી તો ખુશનુખા દેખાવ ધરાવે છે કે તેની સાથે સરખામણી કરતાં આપણે જાંખાં પડી જઈએ છીએ. આપણે આપણી વીધા અને કામેલીયતપર મ મગરર થઈએ ? પણ આપણે જે રાંત ધરાવે છીએ તે આ મોડી દુનિયાનાં સઘળાં રાંત સાથે સરખાવતાં દરીયાના કીનારપરના કાંકડા જેટલું છે. ત્યારે એટલી મોડી વીધાપર આપણે મગરરી શામાટે કરવી ? મ આપણે આપણી દોહત અને પદવી ઉપર મગરર રહેવું ? પણ માણસની હાલત હમેશાં એક સરખી રહેતી નથી, તે અચોક્કસ અને દુઃખ તથા ચીંતાથી ભરેલી છે. જેઓનાં મારાં હમણાં ખુશી અને ચળકતો દાંસ છે, તેઓનાં મારાં ઉપર કાણ વાદળ જલદીથી એકઠું થઈ એકદમ તોફાન થઈ આવે તેમાં નવાઈ નથી. ત્યારે એમાં મોડા વખતતાં ખાલી સુખને માટે શામાટે મગરરી કરવી જોઈએ ? શામાટે સફેદ ધાતુના કંકડાને ખાતર ગરીબોને ધીક્ષરવી જોઈએ ?

માદ રાખો કે તમે જનમમાં તે અગાઉ કેણુ હતાં. કાંઈજ નહીં. ત્યાર પછીનાં કેટલાંક વરસો સુધી તમારી હાલત કેવી હતી કે ઘણી નજીબી. અને તમારી આખી જીંદગી તે કેવી હાલતમાં ચુગતી છે ? ખુદનાં, તમારાં માન્યપનાં અને આખી દુનિયાનાં કરજદારે તરીકે. આ અને એવાજ બીજાં વીધાં ઉપર ધ્યાન આપો, તો આપણને માત્રમ પડશે કે નમ્ર થવાનાં

કરતાં ખીજું કાંઈથી વધારે વાળખી નથી, અને મગરરી કરવાના કરતાં વધારે સુરખ બીજા ખીજા કાંઈ નથી. જેઓમાં ડહાપણુ છે તેઓ હમેશાં નમ્ર રહે છે. મને એવી જોગી ખાલીવન, પદવી, કામેલીયત કે દોહત તેઓ ધરાવતાં હોય તેખી તેઓ કચુસ કરશે કે એ માટે મગરર થવાનો તેમને જરાએ હક નથી, કારણકે એ સઘળાં તે કીરતારની ખોસ છે. મગરરી સઘળી જાતની ખરાબીની માતા છે, તે આપણી ખુશીઓને મોડી દેખાડે છે, ત્યારે ખીજાંઓની ખુશીઓને તે ટાંછી નાખે છે. તે એક એવી કીસમનું જેર છે કે જે ખીજા સઘળા સારા શુણને અગાડે છે અને બીજી સઘળી સારી ખાલીવનો હોવા છતાંખી એક મગરર માણસ પોતાની એકલી એજ ખાલીવતથી પોતાને ઘણી અણુગમતી અને ધીક્ષરવા બેગ દાહતમાં લાવી મુકે છે.

હવે એક મગરર માણસની દુઃખના વખતની હાલત જુઓ. જે વખત નમ્ર માણસને તેની સ્થિતી પ્રમાણે દુઃખ ભોગવવાને શક્તીવાન કરે છે, તે તેણે મોઢી કીધી છે. મગરરીમાં ગરક થવાથી પડતાં દુઃખનો અટકાવ કરવાને તે તદન અયોગ્ય છે; અને એ રીતે તેની સઘળી આશા બંધ થઈ ગઈ હોય છે. મગરરી રાખ્યાથી તેણે દુઃખનાં પ્યાતામાં બેવડી કડવાસ નાખી છે, તથા જે તળવાર તેઓપર ઉચકવામાં આવી છે, તે તળવારની ધાર તેઓએ પોતેજ ખારીક કીધી છે. સુખના વખતમાં તેણે ખરાબ પોસાં તરફ ધીક્ષરની નગરથી જોઈ હતું, ત્યારે તેણે વીચાર નહી કીધો હતા કે કદાચ તોફાનના સપાટામાં તેણે ચાઢાણુ પણ આવી જશે અને જેવી રીતે તેણે પોતાના બાઈબધ મુસાફરો તરફ ચાલ ચલાવી હતી, તેવીજ ચાલ તેની તરફ પણ ચલાવવામાં આવશે. માટે પ્રીય બેદનો, નામાંકીત વીહાન પોસેનાં મગરરી દુર કરવાનાં નીચલાં સાત કારણો ધ્યાનમાં લેવો અને તમેને જાણીશે કે મગરરી કરવાનો આપણને કેટલો મોડો હક છે—

૧. માણસનો આત્મા હલકો અને દુઃખ ભરેલો છે.
૨. તેણે શરીર હેવાની ખાલીવનો ધરાવતું અને નખળાઈથી ભરેલું છે.
૩. તે પોતાની જુવસુક અને સુરખાઈ કરવામાં મક્કમ છે, ત્યારે બીજી ચાલચલણમાં અને નેક કામે કરવામાં તે દીલો રહે છે.
૪. તેની સઘળી બેદનત ફાકટ, યુવવણુ ભરેલી અને અંત વગરની છે.
૫. તેણે નરીખ ફરતું છે, કાંઈજ વખતે ખુશ કરે છે, સંખુજ તો છેજ નહીં.
૬. તેના અંતના દહાપર તેને ડહાપણુ આવે છે, પણ ત્યારે તેને વખત મળતો નથી.
૭. તેણે મેન તો ખચીતજ આતનાર છે, તેનાં દરવાજા આગળ પથે પથ ઉજું રહી વાત જુએ છે, તે દુર તો થઈ શકવાનજ નથી.

જનમાઈ ફ. રોકના.

પર જુના નેડા તથા ચોખા નાખે છે. તે નેડામાંથી કાઢી કુવારી બાતુ એક જામડી લેવાને સામર્થ્યવાન થાય છે તો તેણીનાં લગન થોડા દહાડામાં જરૂર થયાનાં એમ તેઓ ધારે છે.

“હનીમુન” કરવા બાદ બ્યારે તેઓ પોતાને મર પાછાં ફરે છે ત્યારે ધણીઆણી ધરના જાંબર પર પગ મુકતી નથી, પણ તેણીના ભરપાર પહેર્યે અંદર આવી જાંબર પરથી જામડી તેણીને અંદર મુકે છે.

તેઓ એવું ધારે છે કે, ઉપસા કાપડાઓ ને કેઈ બાતુ બરાબર ધ્યાનમાં રાખી તે મુજબ ચાલે ને અદરાવા અગાઉ એટલું બરાબર નહીં લે કે ને શખસ સાથે તેણી અદરાવાની છે તેનાં નામનો પહેલો અક્ષર પોતાનાં નામના પેઢલા અક્ષરથી જુદો જ છે, તો ધણું કરીને તે બેડું એક બીજા સાથે સારી રીતે વરતી સહાદ સંપત્તી રહેશે ને પેલી અસતી કહેવતને નીસ યાદ રાખે, કે ને કહે છે કે—

“ધણાં લગતો થાય છે, પણ થોડાંજ મુખી નીવડે છે તેવું કારણ એજ છે કે, જુવાન ધણીઆણીએ પોતાનો વખત પીન્ડાં (cages) બનાવવાને બદલે કાંસા (mots) બનાવવામાં ધણી રોકે છે.”

આઈમાથ સોરાબજી કાપડસજ દોડીવાડા.

કેફી વસ્તુ પીનારી સીઓ.

એક અદરશ, ડાકટર તોરમન કાર પાસે જઈ, બાતુઓમાં વધતા જતા કેફી વસ્તુઓના મહાવરા વીશે વાતચીત કરતો હતો, તે ડાકટર કારે નીચે મુજબ બીના પોતાના કેટલાક દરદીઓની કહી સંભળાવી:—

નીસાંની બધી વસ્તુઓમાં દારૂ સહી પહેલો અને ધણેજ વપરાય છે, પણ બધી જાતની બીએ દરેક પંક્તીની સીઓ વાપરે છે. કેક કરવામાં ક્યોરલ, ક્યોરોડાઈન, અરીજુ, ક્રાન ન વોટર, ક્યોરોફોરમ, લીગેરે ધણી જાણેલા વાપરવામાં આવે છે. કેટલીક એવી સીઓ છે કે જે દીવસમાં ત્રણ બારથી આંદી પી નામે છે, ને દીવસની એક બારથી પીનારીઓ તો બહુજ બાપડીઓ છે. એવાંબી દરદી મારા હાથ તલે આપી ગયાં છે કે જેઓ દીવસમાં ૯૫૦ ગ્રેન ક્યોરલ આઈ જતાં, કેટલેક દરદીસ તો આસરે ૨૦ જેવજ સાધારણ રીતે લેવામાં આવે છે. દીવસમાં ૮ આઉસ ક્યોરોડાઈન પીનારી સીઓની પીવા જે કહી છે, અને એવા પણ દાખલા આવી ગયા છે કે દીવસમાં એક પાઉંડ જેટલું ક્યોરોડાઈન પીને નીસાં-માંન રહે. આદે અને કાફી પહોં દહથી બાપડા પીવામાં આવે છે. એક દીવસ હું એક દરદીના ઘરમાં ગયો ને બેઠોહું તો લદન બેઠાન તે પડેલી હતી; આખો દીવસ તેણીએ આદે સીવાય બીજ કશીજ વસ્તુ લીધી ન હતી પણ સવારથી તે સોન મુધીમાં તે એક રત્ન આદે પી ગઈ હતી. બીડીના રૂપમાં તથાક પણ નેઈએ તેણી વાપરે છે. મારાં કેટલાંક દરદીઓને રોજની ૩૦ (સીપાઈટ) કામળની બીડીની રાત્રી બાંધી આપેલી છે. આવા પ્રકારનાં બસત સીઓમાં બેવામાં આવે છે.

વકાદાર ધન વડીલ.

મી સી સ મારતીન.

મારતીન ધણી આડળા સ્વભાવનો હતો; તે તેણીને સેંઢજ વાંક સર ધમકાવતો તથા મારતો હતો.

મીસીસ નેશી મારતીન સરવે સંકટ તથા ભરપારનો શરસો હીમનથી ખમતી હતી.

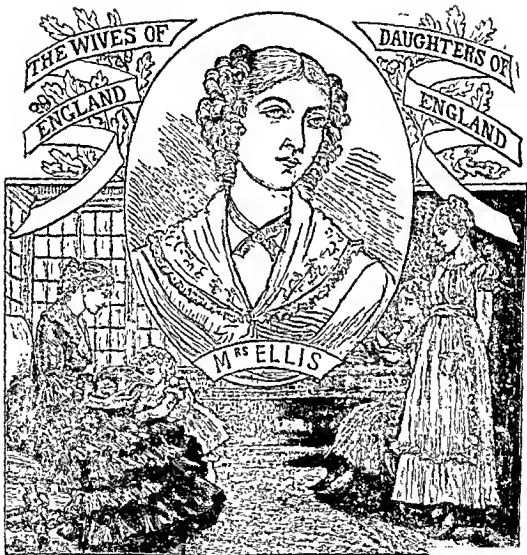
મીસીસ મારતીને સતાવીસમે વરસે એક ખુબસુરત તથા દેખાવે ચંચળ બેઠાનો જન્મ આપ્યો; તે છેડકો ત્રણ વરસનો થયો ત્યારે મીસીસ મારતીન પર નડું દુઃખ આવી પડ્યું. તે દુઃખ મીં ક્રેદ મારતીનનું મરણ હતું. તેણીને છોકી તેણીના વાદાલો ભરપાર ક્રેદ પેલી દુનિયામાં મુખ ભોગવવા ગયો.

મીં મારતીનનાં મરણથી મીસીસ મારતીન ધણી દુઃખી થઈ, પણ હીમત રાખીને બેઠી. તેણી પોતાના ભરપારનાં મરણથી પોતાના ખુબસુરત છેડકા બોબને લઈ ઈંગ્લંડ છોડી આસ્ટ્રેલીયા ગઈ, અને ત્યાં પોતાનો વખત કીસસ તથા કાઠાણીઓ લખવામાં કઠોડતી હતી. તેણી બે વરસ જરા મુંખમાં રહી તેટલાંજ તેણીની પર બીજું દુઃખ આવી પડ્યું; તે દુઃખ તેણીના આપનાં મરણનું હતું.

તેણીના બાપ મીં બરડડડ એક તલ્લગર અદરશ હતો અને તે પોતાની એકપુરી બેટી નેશી મારતીનને ધણી આંદોડો હતો. તેનાં મરણ બાદ તે પોતાની સર્વે દેહાત પોતાની વાદાલો બેટી મીસીસ નેશી મારતીનને આપી ગયો હતો.

તે ગંભીર દેહાતમાંથી તેણીએ પોતાના એકપુરા ખુબસુરત તથા ચંચલ બેઠા બોબને ધણી જાંબી કેળવણી આપી. બોબ ધણી દુસીઆર હોવાથી ૧૦ વરસની ટુક ઉંમરમાં બી. એ. એચ એલ. બી. થયો હતો. તેની મા આવા સપુતથી ધણી ખુશી રહેતી હતી અને પોતાનો જન પણ આપતી હતી. તેણીના છેડકો બોબ ધણી દુસીઆર તથા માયાજી હોવાથી સર્વે તેણીને શાળાસી આપતાં હતાં.

બોબ મારતીને વીસ વરસમાં ધણું માન મેળવ્યું હતું. તેણે નીસમે વરસે પોતાના વાદાલો પેદર મીં મારતીનને જન્મ દેવાસ લખ્યો હતો.

મી સી સ એ લી સ.

મીઠા બોળ ભારતીન કૅળવાયકો હોવાથી ઘણા તવજર અ-
હરથોની છોકરીઓ સાથે માંગા આવતાં હતાં, પણ તે ના
પાડો હોતો.

મીસીસ ભારતીન ઘણાં વરસ તેણીના દીકરા બોળ સાથે
સુખમાં કંઠાકી આ દુનિયાને સશામ કરી પેલી દુનિયામાં
આશરો લેવા ગઈ.

આમાં દાદાભાઈ ઝીનદર.

વરસગાંઠની ભેટ.

બરગન્ડી ભ્યાં બહુજ સરસ ભતનો દાર બનેછે, લાં ધ-
ણુક લોકો દરાખ વગેરેનાજ પાકપર, દાર બનાવીને પોતાનું
સુખરાન કરે છે. સ્વાનાં એક નાનાં મામમાં એક પાદરી સા-
હેબ બહુજ, ખુસ મીઠામળના ઠીંગણા આદમી હતા, અને ગ-
લાસ એ ગલાસ ચકાસવામાં કરી હરકત કે પાપ ગણતા હતા
નહી. તે ગામતા લોકોને પાદરી સાહેબ બહુ પસંદ હતા
અને એમનાં વરસને દીને કાંઈ મુંદર ભેટ આપવાની ચોક્કસ
કરવાને માટે બધા જણા એકઠા થયા. નીચમ એમ કુખા જે
બહુ મહીનાથી પાદરી સાહેબના ધરના વરંડામાં એક મોટું
પીપ ખાસી પડી રહ્યું છે, તે રાતના કાંઈ ધરનું આદમી જણે
નહી તેમ જરી નાખીને એજ ભેટ વરસને દીવસે પાદરી સા-
હેબને આપવી. બધા જણાના ધરમાં વાઈન બને તે એક
એક તાંમડી દાર આપવો કોઈને જારી પડે નહી, તેથી ફરેક
જણુ એક તાંમડી દાર નાખી આવવા કયુક કર્યું.

વરસગાંઠનો દીવસ આવ્યો, તે દીને પીપને દાર અને કુતથી
સહગાઈ, અને બધા જણા ભેગા થઈ તે વાઈનનું પીપ
પાદરી સાહેબને ભેટ કર્યું. પાંચ પંદર ગલાસ મંગાવ્યાં ને
ધરની બુદી નોકરકીને મોઢાવીને વાઈન ભરવા કહ્યું. બધા
જણા ઉભા થયા ને પાદરી સાહેબની તનદરેસતી લેવા તેવાર
થયા. કાક ફરવીને પેલી ડોસી પેહેલું ગલાસ ભરે છે તે
દેખતાના પારા વાર, દારને બદલે નીરમળ પાણીન નીકળવા
મોઠાયું. આ ભેઈ બધા એક એકનું કોઈ ભેવા લાગ્યા ને
બધા જણા મુંગા મંતર થઈ ગયા.

થયું શું તે જુવો. “આઠળા બધા જણા દાર લાવશે તો
મારે ભાગના દારને બદલે જો હું પાણીની એક તાંમડી ના-
ખીશ તો જરાથી ફેર પડનાર નથી,” એમ દરેક જણના મ-
નમાં વીચાર આવ્યો, તેથી ભોગ ચોખીએ બધાજ જણાએ
દારને બદલે પાણી નાખી ગયા ને મનમાં હરખાવા લાગ્યા જે
એટલા દાર બન્યો. આવું પરીણામ એજ કે, પાદરી સાહેબ
શુરસે થયા, પણ બીજેજ દીવસે એમને બદલે બને તાંમડી દરેક
જણુ દાર પાદરી સાહેબને ભેટ આપીને રાજ કરી ગયાં.

વરદાદાર ધન વધીલ.

કેઈ પછુ આદમી સખતપણીથી દી પછુ સુખરતું નથી
પછુ હવલું આરે માગે નય છે. શીખવતી વેળાએ હમેસાં મારા
અને સચુરી રાખજો.

નામીની સ્ત્રીઓનાં જન્મચરિત્રો.

મી સી સ એ લી સ.

મીસ એલીસ કે જેણી દુનિયાનાં લોકો-
માં મીસ સારાદ સ્ત્રીકીની નામે જાણીતી
થઈ ગઈ છે, તેણીના જન્મ ૧૮૧૨
માં થયો હતો. તેણી સંસાર સંબંધી વા-
ર્તાઓ લખી પોતાનું નામ લોકોમાં ઘણું
ખાસ કરી ગઈ છે. તેણી સ્ત્રીઓની સં-
સાર સંબંધી બાબતો લખવામાં પેહેલીજ
હતી અને “The Women of Eng-
land,” “The daughters of
England,” “Social Distinction,” “Family
Secrets” ઇલાદીના કની તરીકે ઘણું માન મેળવ્યું હતું,
અને જે વાર્તાઓ લોકો ઘણાં હોંસથી વાંચતાં આવડ્યાં છે.
૧૮૩૭ માં તેણી રેવરંડ પીરીઅમ એલીસ સાથે પરણી હતી.
તેણી ત્રીસ કરતાં વધારે ચોપડીઓ લખી ગઈ છે, જેઓ
માટેથી ઘણી ખરી લોકોમાં માનીતી થઈ ગઈ છે. તેણી
૧૮૭૨ માં તેણીના વરનાં મોત પછી ચોરકે દાહકે મરણ
પામી હતી.

રાંધવાને લાગતું.

બેલગામ ચટણી—કાંચી કરી પાકપર આવેથી નંગ રખો
લેપી અને તેવી ઝાલ ઊઠી એક તપીલીમાં સુષી તેમાં પાણી
કળસીયા જે નામનું, અને સુવાપર બાફવા સુકવી, અને બજાય કે
હવાથી કડખીએ ધૂંટવી, પછી તે તાંબાની ચાલણીએ માખી ના-
ખતી, અને તેમાં ખાંડ રાજ ૧, રોજી રોડીનો સરકો બાઢી
આકી, ચીકું સુકી એક, લસના કરા. ૭) તેને ઊલવા, મરચાંની
સુષી રાજ ૭) એ સર્વ ચોમને પેલી ધુટલી કરીમાં નાખીને,
સુવાપર સુકડે, અને ન્યારે માસ ચાચ એટલે હવારડું. પછી કરી
પડે ને બાઢીમાં ભરવી. એ બેલગામ ચટણી વરસ જે લગલ
રહેશે, બજરશે નહી.

મીસ કોલીબાઈ પાલજીજી પુણેવાલા.
કારેલાં પર ઈડાં—જલુ ચાર કારેલાં લેવા, તેને બારીક કા
પી ચીકું દહને પાણી નીચવી નાખો, ત્યાર બાદ પાંચ છ મોડા
કાંઠા બારીક કાપી તેને તળીને લાલ કરો, પછી બાહેર કંઠાકી
તેજ ધીમાં પેલાં કારેલાંને લાલ કરો, લાચળા કાંઠા સાથે મેલવી
દહ તેમાં મોટા ચમચે ભરીને ખાંડ નાખો, ખાંડનું પાણી બજે
ને તેની ઉપર તળીને અમે તેડમાં ઈડાં ચારવીને રેડો ઉપર ઠા-

દણું દાકો. તૈયાર થાય ને ઉતારવું. એ કારણાં આધારમાં મુલ્ક કંડમાં લાગશે નહી. ગોળ તથા આમલીમાં સંધિમાં કારણાં આધાર પછી કંડમાં લાગે છે તેમ નહીં લાગશે, પણ વધારે સ્વાદીય લાગશે. પેહેલે કાંદો તથા કદાવી પછીજ કારણાં તળવાને ચાક સાખડું.

પાઉના દોરકપર ઈંડાં—આર પાઉની કાતરીને લુગે, તેમાં બેટુ પડપર સોજું માખણ યા સોજું ધી લગાડે; ત્યારબાદ નાનો પેણો લેવા, તેમાં બે આંગળ જેટલું બેટું પાણી રેડી ખુબ બેસા આલેથી તેમાં એક ઈંડું લાંછ આખી દાઢતું રેડવું, તે આખી દાઢતમાં ઈંડાંની માફક તુરત બધાઈને તૈયાર થશે તેને આંધલાં વાણી ચમચવડે ઉચ્છાળીને ગરમ પાઉની કાતરીપર એકેક મુગી ઉપર જરા નીમક નાખી ગરમ ગરમ ખાવામાં લેવું.

મીસીસ રીડીનખાઈ દારાસાહ તારાપોરવાલા.

ચીઝીન પાઈ—નાખમાં પાકાં બે, ગોડો ગેસને ખીંગે, એક કપ મેલી, ગોડું માખણ તથા મેડો, ઈંડાં ચાર, જરા મરી અને ખમણેલું બચકું. પહેલાં ચીઝીને સમારી નાના નાના કટકા કાપવા, પછી તેમાં મરી, નીમક, બચકું, બધો મસાલો લગાડવો, પછી એક પાઈ દીશમાં નીચે મુજબનું પડ કરવું. ગોડો સાચા રતલ લીને, માખણ અરધો રતલ, તથા પાણી નાખીને ખુબ મસળી પા કલાક રહેવા દેવો, ત્યાર પછી બીજું પેણું રતલ માખણ લઈ તેના ત્રણ ભાગ કરવા અને તે માખણ મેળવેલા આદાને ફાટવો અરધા ઈચ જેટલો પત્તેલો પાણી અને તેની ઉપર માખણનો એક લાગ લગાડી, ઉપર જરા આટો બલ રાખી તે આદાને વણેલા ઈંડાને એક બીલ ઉપર વળીને ફરીથી વેસણે વણી બીલે લાગ માખણનો લગાડવો. એ મુજબ ફરીથી રહેલું માખણથી લગાડવું. પછી તેમાંથી અરધો પાણી લઈ તેની ફાટથી વણી રકાબીમાં કોર મુગી પાંચપદું, અને ખીંગાને મરી તથા નીમક વગેરે મસાલામાં આંધીને તે માનમાં પડ ઉપર પાંચપદું, ત્યાર પછી ચીઝીનમાં કટકા તે ઉપર મુકવાં અને ત્યાર પછી પાણું તેની ઉપર ખીંગાનું પડ કરી ઉપર બાફેલાં ઈંડાંનાં કટકાં કરી તેનું પડ કરવું. પછી તેમાં આસરે એક વાઉન ચલાસ પાણી નાખવું, પછી અરધા આદાનું પડ ફાટવી જેવું પાઉણું વણી તે દીસ ઉપર ઢાંધી રકાબીની કોર સાથે દાખી વલગાવવું, પછી બે ઈંડાંની સફેદી તેની ઉપર ચોપડવી, પછી લઈ ગળવા તંદુરમાં એક કલાક મુગી જુલવા મુકવું. એ પાઈ જુલવને તઈયાર થયેલે ઉપરનાં પડને નાડું પાઉ ઉસરે સોસ એક વાઉન ગચસા રહેવો, પછી આધારમાં લેવું. એ પાઈ ઘણું સ્વાદીય થાય છે.

સરખત ગોડાબનું નીચે મુજબ બનાવશે તો યલુંજ સરસ ખુશગીદાર થશે.—ખરા ગોડાબ ૨૦૦ લેવા અને તેની પાંદરી કાઢવી ને સાકર રતલ ૬ લેવી તેને બંદીમાં બારીક કળાવવું. પછી એક બરછીમાં કુલબી પાંદરીઓને ઘાઉ એક ઈચ જેટલું પડ કરવું, તેની ઉપર સાકરનું એક પડ કરવું. એમ કુલે અને સાકર પુરી થાય ત્યાં મુગી કરવું, પછી બરછીનું મોટું કટકાએ બાંધી તડકામાં દીન વાલીસ વેર બરછી મુગી રાખવી. પછી તેને સીંધે પડ નીચે તે ગાળા લેવા અને કુલ ફેંચી દેવી. એ સારાંસ પાંચ વરસ મુગી રાંખે તોપણ બગડતું નથી, પણ ખરી સાકરનું બનાવડું બેઠકે.

A. C. D.

ફેનીની કળા—તારો પછી આવે મળતો છતાં, હું તેને વાર-પડીએ ઘુસરે કેમ કરેય ?
“કારણ કે તેવજુ દોરતી કરવાને માટે હમેસા કાંઈ ને કાંઈ ખીજ માટે માટે બેઠ લાવેય.”

બે ઇંગ્રેજ ગ્રંથસ્થાએ પોતાના સ્વદેશી તરફ બતાવેલો પ્યાર.

શયાના રાજ ખીજ ફ્રેડીક એક વેળાએ પોતે કુતો કાંધેલા સેકસનીના મુગકં માંથી કેટલાક ધધાદારીઓને જોર જુલગથી પોતાના દેશમાં લાવી રાખ્યા અને ત્યાં એક મોટું કારખાનું ઉઘાડ્યું.

રાજની આવી ઇચ્છાને તાણે થઈ તે અને પોતાનાં વાહામાં વતન, માખાપ અને સગાં તથા દેરત સંધને તજી દઈ ત્યાં આવી વસતું પડ્યું. હવે આ કમનસીબ

લોકોમાં એક સોફા નામની સ્ત્રીને દેવાસ આપણામાં દયા ઉત્પન્ન કરે એવો છે. આ સ્ત્રીને નહીં માની શકાય એવી રીતે તેણીનાં લગનનેજ દહાડે તે લગન તોડી નાખી તે બીયારીને તેના વાહાસ પત્ની તથા માતપીતાથી છુટી પાડી, તેમાંનાં દુઃખમાં ક્રોધ પણ દીકાસો દેવાને યોગ્યા વગર, જોરજુલમથી ધસકી બરદીનમાં લાવી નાખી હતી. આ બાઈને તેનાં માત પીતાએ ચીનીકામનો દુનર શીખવ્યો હતો અને તેણીને તે ઉપર જનમેરા શોખ લેવાથી તેણી નાખી જામરમાંથી તેમાં એવી તો કુતેહમંદ નીવડી હતી કે હાલ બ્યારે તેનો બાપ અધાપાનાં દુઃખથી ધર્યા છોડી ધરમાં બેઠો હતો, તથા તેની બીયારીના પણ સંધીવાના જુગ રોગથી કામ કરવાને અશક્ત થઈ પડી હતી, ત્યારે તે પોતે પોતાના ઉચાગથી આખાં ધરનું મુજરાણું કરવાને સંકતીવાન થઈ મુગી હતી. હવે આખી વખતે તે બીયારીને તેનાં વાહામાંથી સોસમાંથી છીણવી લેવાથી એટલું તો તેનું દીલ દુઃખના ભારે દબાણ હેતુ કે જનજીવન મુશ્કેલ વગરની થઈ, હાલ તો કથું પણ કરવાને અશક્ત હતી. વળી તે બીયારીને પાણું પોતાને વતન જવાની કે વાહામાંથીને જ જવાની કશીપણ આશા ન હતી. તેમ વળી તે દેશનો એવો તો કંઈયે રેવાજ હતો કે પરદેશનાં આવેલાં સ્ત્રી પુરોને રાજએ પોતાના વતનીઓની સાથ પરજુલવાનો કાંધેલા કલાકો દેતો, અને વળી આવા બેઠુંજ કમદાની રહે એક પ્રશયન તેણીને વારેધકીએ પરજુલાને સંતાવતો હતો. આ તેણી ઉપર મોડામાંમોડું દુઃખ હતું અને તે દુઃખથી તેણીએ પોતાની છાંછી બાઈની કરી મેલી હતી.

હવે એક વેળાએ એવું બન્યું કે, એક ઇંગ્રેજ સુસાઈર પ્રશીયામાં આવ્યો અને તે ત્યાંના રાજની મુસાકાતે ગયો. આ ઉપરથી રાજને પોતાના દેશની નવાઈઓ તેને દેખાડવાનો શોખ થઈ આવ્યો, અને તેણે પોતાના વડા કારજીરીને, આ મથુણી સંપણું કરી ફરીને બતાવવાનો હુકમ આપ્યો.

આ ઇંગ્રેજ સુસાઈર આસપાસે પૃથ્વીમાં મુગકં તદન બન્યો હતો અને તેને ત્યાં કોઈ બોલખતું પણ ન હતું, માટે તે ત્યાંની ધર્મશાળામાંજ ઉતર્યો હતો. એ કે તેને તો કશી ખબર ન હતી, તોપણ તેનો એક જની ખીજ કાઢી લેતીસ્યા પૃથ્વીવામાં રહેતો હતો, અને તેણે આલખડું નામ સંભળતાં ચાર તેને મળવાની આદેશ કીધી, અને તેની ઉતારાની જગ્યા

માનસ ન હોવાથી, તે રાજ્યના કહેવાથી ચીનીકામનાં કારખાનાં આગળ આગમયથી પોતાના મીત્રની વાર ભેટો ઉમેા. આ-લખઈ જેવો આ કારખાનું જેવા આબ્ચો કે તંત્રજ સામે મળતા લેનીરયાને ભેઈ અચરત થયો. પછી લેનીરયાએ પોતેજ તેને ઉપર લઈ જઈ સધળું જતાવ્યું. તથા તે સોહાની હાલત અને તે કારખાનું કેમ બેઠું થયું તે સર્વ રક્તે રક્તે તેને કહ્યું. એમ કરતાં કરતાં તેઓ સોહાવાની નગરીકે આવી પુઆ અને એકે સોહામણી ખુશશ્વરત ઉપરતી સ્ત્રીને કહેશે કરમાયશે ભેઈ આપઈએ અનયમ થઈ તેનું કારણ પોતાના મીત્રને પુ-છ્યું. લેનીરયાએ તે સધળું વીગતથી સમજાવ્યું. પણ આવા એક માયાણુ, (કેમકે તેની તરફ એટલા વખતમાં બહુ માયા બતાવી હતી,) રાજાનાં રાજાનાં આવું જાને એ તેના માનવામાં આવ્યું નહીં અને તેણે સોહાવાની પાસે જઈ ઘણીજ નરમા-સથી તેણીને હેવાજ બહુવા માંગ્યો, અને પોતાના વતનીની ખાહેશથી સોહાવાએ રડતી આંખે ઘણેજા દુઃખનાં અને યોગે બેઈલાં આપઈએ તમામ હેવાજ તેને જણાવી શેવટે પોતાના સ્વદેશીથી કાંઈ પોતાનાં માયાપ કે વાહાણ દીવરારની ખજાર મળી રાકતી હોય તો તે મેળવવાની ખાહેશ બતાવી. આ વખતે આલખઈની ખાતરી થયા ઉપરાંત તેને પોતાની સ્વદેશી સ્ત્રી સોહાવાનું દુઃખ એવું તો લાગ્યું કે તેની આંખમાં ઘણી વટીક આવી ગઈ, અને શેવટે આ સ્ત્રીને કેટલોક દીઠાસે લઈ, પોતાને દેશ જવા પછી તેનાં માયાપને મળી તેને બનતી મદદ તથા દીઠાસે આપવા ઉપરાંત જો જાને તો સોહાવાને પોતાનેથી આવાં કેદખાનામાંથી છોડવવાનો દાવ આપી પોતાના મીત્ર સાથે લાંબી ખાહેર નીકળ્યો. હવે લેનીરયાએ પોતાના મીત્રને પોતાને લાં પહેણા તરીકે બોલાવ્યો, અને તે જાને જણે રસ્તામાં જતાં જતાં સોહાવાના છુટકારા માટે કંઈની કરવાનો વીચાર કર્યો અને લેનીરયાને આવઈઈ સોહાવાના છુટકારાની અરજ લખી રાજાને આપવાનો વીચાર જણાવ્યો. લેનીરયાએ અરજ રાજાને હાથે હાથ આપવાની પોતાની ખુશી જાહેર કાઢી તથા આલખઈ વંદનનું કામ જાણતો હોવાથી તે અરજ બીજે દી-વસે તેની પાસે લખાવી. હવે લેનીરયાએ પોતાના મીત્રને માની રજા લઈને પોતાને લાંજ જણાવ્યો, અને ધર્મશાળામાંથી તેણે સધળો સામજી મંગાવી લીધો.

બીજે દીવસે લેનીરયા સોહાવાના છુટકારાની અરજ લઈ રાજાને હાથેહાથ પોઠેલાંકી આબ્ચો અને હવે તેનો જવાબ મેળવવાને જાને દોસ્તો રાહ ભેટા રહેવા. અહીં દેવાની જરૂર છે કે લેનીરયા પણ સેકસનીના રહેવાસી હતો પણ તે કાંઈ જાદીવાન તરીકે લાં આબ્ચો ન હતો. તેનો ખાપ પેઢેલાં વેપારને જાહેલો પૂરીધામાં આવ્યો અને એક અકરમાન વખતે રાજાની દી-જની તેણે યોગે બેઈખમાં પડી જવાથી. આ કામની કદર જુઝ રાજાએ તેને કાઉન્ટની જગ્યા આપી જીવે-ભાનની મીત્ર માની લીધો; વળી તે જાતે ચત્રવ અને અક-લમંદ હોવાથી રાજાને પણ ઘણો કામનો ચાંઈ પડ્યો. આવી રીતે સુખનાં સાંધણે એકલાં યવત્રી કાઉન્ટ પોતાની સ્ત્રી તથા પુત્રનીથી પ્રત્યક્ષ બોલાવી રાખ્યાં અને એ રીતે તે પ્ર-

ચાને રહેવાથી બચ્યો. હવે કાઉન્ટના દીકરાને પ્રચવામાં આવી રહેવા પછી એ વરસે તેનો ખાપ મરી ગયો અને તેને કાઉ-ન્ટની જગ્યા મળી. કાઉન્ટ લેનીરયામાં પણ આપના શુભો દત્તા ખરા, પણ તોળી તે આપના જેવો ધીરજવાન ન હતો, પણ ઉઠારો દુલ્લક હતો. તે પોતાની દુલ્લકાર્થી કેટલીક વાર બીજાઓને તેમનો વાંક મોઢાં ઉપર કહી દેતો અને એ પ્ર-માણે રાજાની કસુરો પણ કહી દઈ કેટલીક વેળા તેને યુરસે કરતો; પણ રાજાના વખતે તેના બપે કાપેલું હેશન વાદ રાખી તેને શીકારી મોકલે રાખતો, તેમ વળી પાછળથી ધી-રજ રાખી થીચાર કરતાં તેને પોતાનીજ ખામી માલમ પડતી, અને એ રીતે તે તેની સાથ વડુ પંજોટાઈ જઈ પોતાનો સંબંધ ઘાડો કરતો. રાજાની આ ખાસત જાણતો હોવા-થીજ લેનીરયા પેલી અરજ પોતે રાજાને આપી આબ્ચો હતો. રાજાને ઉપથી અરજ મળ્યા પછી યોરે દહાડે કાઉન્ટને લાં કાંઈ સારો દહાડો પડવાથી તેની માએ હમેશની માફક એક મોટી મીજસસમાં રાજાને પણ તેનું હોવાથી તે પણ લાં સામેજ થયો. હવે અંદો તેની ખાસત અને રીતભાત જણાવવાની કાંઈક જરૂર છે.

રાજા કેટલીક સદા પોતાની રહેલત સાથ મળતો રહેતો અને મુખ્ય કરીને ઉભરાવોની મીજસસમાં જતો સારે સાદાં કપડાં પહેરતો તથા મીજસસમાં આવેલા લોકો સાથેજ ભેસી, તેથી કાંઈ સાધારણ ઉભરાવજ હોય તેમ સર્વ સાથ મળી વાત-ચીતનાં સામેજ થતો; તેના આપા ખાપસથી જેઓ રાજાને બોળ-ખતાં ન હોય તેઓ આવી વેળાએ તેને કાંઈ ઉભરાવજ સમજતાં.

આજે કાઉન્ટને લાંની મીજસસમાં પણ રાજા તેવાજ સાદા ડેસમાં પધાર્યો હતો. હવે આજે આ મીજસસમાં ઘણીખરી વાત હેદમાં રેવતને અપાનાં છુટાપણા વીરે નીકળી અને સર્વ કાંઈ પોતે પોતાના દેશ અને રાજાની વખાણ ગાવા લાગ્યું. એમ કરતાં કરતાં કેટલાક તો તકરાર કરીનેથી પોતાના દેશને બીજા ઉપર સરસઈ આપવા લાગ્યાં. હવે આવી વખતે રાજા તો કાંઈ અસાધારણ ચુપકાદી પકડી મેઢો. આથી વળી કેટલાંકે લણાં અજળ થયાં, પણ પછી અતે રાજાએ આલખઈને જોયો અને તેની સાથ વાતે વળાયો. “કેમ ? આલખઈ, વળી તારા પેલા મીત્ર બોને કંઈ નું ચીનીકામ એકકું કાઢું” છે કે ? આએ વખતે કંઈ એકઝીણીરામનાં મોકસવાનો છે કે ?

“નહી સહેજ, હમણા તો કાંઈ હું ધણું થયું તેને મળ્યો નથી, પણ જ્યારે છેલ્લો મળ્યો સારે મે જોન પાસ એક એવું તો સરસ કથાવર પાટ બેઝું કે એવું તો કહી કેડું” જો-યું નથી, અને હું ધારું કે હજીથી કહે તેવું દશે નહી. વળી તેની ઉપર એક એવી તો સરસ કવીતા લખેલી હતી કે તો હું હજ પણ ભુલ્યો નથી.” એટલું બોલી આલખઈ પેલી કવીતા ભેલી રાજાને સંભળાવી. રાજા પોતે પણ કવીતાને શોખીન હોવાથી તેને તે ઘણી ગમી ને નવાં કારખાનાનું કાગ વસસી આખેરીએ જોતાં તેમાં જે ચીજ તેને સર્વથી ઘણી પસંદ પડે તે ઉપર કવીતારથી તેનું બ્યાન લખાવ-વાનો પોતાનો વીચાર આલખઈને જણાવ્યો અને આલખઈ

પુરા થઈ બોલ્યો, “પણ સાહેબ, એ તમારું પ્રદરણુ તમે ક્યારે ભરના ધાવું? ને હું છેલ્લે એટલાં કાંઈ એવું ચાપ તો વળી કાંઈ આપણેથી નવું નવું બેવા બાજુવાની તક મળે!”

“હા આજનું, હવે માત્ર એક મહીનાનીજ વાર છે, તા ૨૯ મીએ તેમની સુદત પુરી થશે અને તા ૧ લીએ તો સધળું પુરું થશે. હું પણ ધારું છું કે એક મહીનાની રુક સુદતને વાસ્તે તું એ તક જગ્યા દેશે નહીં.”

“હીક છે, સારે તો હું એટલે વખત અર્ધાન રહીશ.”

હવે અંદી સધળી મીનજસ ખલાસ થયા આવી હતી, માટે રાત્રી પણ ઘર ધણીમાંથી (કાઉન્ટની મા) ને મળી ઘર જવા ઉઠ્યો, અને લેનીરયા રાત્રીને દરવાજા સુધી પુકવા ગયો, સારે રાત્રીએ પોતાનાં મનવાંમાં હાથ ધાલી કાંઈ કાગળ કાઢી લેનીરયાના હાથમાં આપ્યું અને બોલ્યો, “આ લે આપને તારી અરજીને લખાવ.” એટલું બોલી રાત્રી ચાલી ગઈ અને લેનીરયા ઘરમાં આવી, તેમાં શું લખ્યું છે તે બાજુવાને અધીરો પડી, પોતાના ઓરડામાં દોડી જઈ એકાંતમાં તે ખીરું કાગળ ઉખેડ્યું, અને ઉખેડતાં વાર પેદશી નજરે તે એકદમ ચોંકી ઉઠ્યો. “અરે! આપને શું? એ તો મારીજ અરજી! રાત્રીએ મને અરજીજ પાછી આપી, એમ કેમ બને!” પણ એમ બોલતાં તેણે કાગળ ફેરવીને બેઠું અને તેની ઉપર રાત્રીના હાથના આશર ભેઈ ધોરજથી વાંચવા બેઠો અને હવે તેની પુરાણીના પાર રહેયો નહી.

“હું આજથી મારાં સેકસનીવાસાં કામદારોને ખબર કંઈ છું કે તા ૨૯ મી સુધીમાં તેઓએ પોતાને હાથથી બનતા કારીગરીના નમુના એકલા કરવા અને તે તા ૧ લીએ મારા આગળો હોલની ગેલેરીમાં એકલા કાપા પછી તેમાંથી મને જે સર્વથી સરસ લાગશે તેને ઈનામ તરીકે હું છુટાપણું બાળીને, બે તેની મરજી હશે તો મારે ખરચે તેને વતન પૂરતાં માન સાથ મોકલાવીશ અને તેની કારીગરીના નમુને સદા કાળ મારાં રાજખમાં તેનાં નામ સાથ જલવાઈ રહેશે; પણ બે તે પોતાને વતન જવા ન માંગશે તો હું તેને મારાં રાજખમાં સારી જગ્યા આપી રાખીશ અને બીજા ઈનામ તરીકે ૫૦૦) રૂપયા આપીશ.

કરેદરીક ધી એટ.”

લેનીરયા રાત્રીને હાથે લખેલી ઉપરી નોટ તથા તેની નીચે રાત્રીની સહી ભેઈ એટલે તો મન થઈ ગયો કે તરતજ તે પુરા ખબર બોલવડેને કહી, બને મીત્રો સોફાયાને તે ખબર બનતી બનાવ્યે કરવા દોર્યા. પણ તેમની અલંત અજાણથી વચ્ચે લાં તો તેઓએ રૂંકે જણ્યે એવાં તો ઉલોગથી પોતાનાં કામ પાછળ મરેલાં ભેંયાં કે તેઓ એકદમ અજાણ થઈ ગયા. પછી તેઓ સોફાયા પાસ ગયા અને તેની ધણી ઉલટમાં આવેલી ભેઈ રાજ થયા. સોફાયાએજ તેમને કહ્યું કે રાત્રીએ આ બહેર ખબર અંદી ગઈ કાલનીજ મોકલાવી હતી.

એમ કરતાં એક પછી એક દહાડા જતા ગયા અને કારખાનામાં મોટી ધુમ પડી રહી. તે લોકોની ઉલટ અને ઉમઝગ, એમ દહાડા પસાર થતા. ગયા તેમ લાં અસખ્ય નવી નવા

ઈની સુદર ચીનીકામની ચીએ તૈયાર થવા માંડી. આ વખતે સોફાયાનીથી બહુ આગળી છુટી પાછી બેવડી થઈ, આવી હોય તેમ તે રાત દહાડો પોતાનાં કામ ઉપર મેહેનત લેવા લાગી. “સેવટે પેદશી તારીખ આપી લાગી અને તમામ પ્રમની આપુરતા વચ્ચે રાત્રીનાં આગળો હોલની ગેલેરી ચીનીકામની બારડ, અને હાકમાં સધળાં ઉભરવા આવી રહ્યા. પછી રાત્રી આવી બેઠો અને હવે લાં સધળું સુપચાપ થઈ ગયું, અને રાત્રી ઉડી પોતાનું કામ બજાવવા ગેલેરી ઉપર આવી દરએક મીન ખાનથી બેતો બેતો લાં ફરવા લાગ્યો. આસરે દોરેક ક્લાંક સુધી સધળું તપાસવા પછી રાત્રીએ સર્વની અજાણથી અને આપુરતા વચ્ચે છેક વચ્ચેવાચમાંથી એક મોટાં કદવું ફાવપર પાટ જોયકી, સર્વ બેત તેમ જોયું ધણું અને સધલે દેકાણથી પુરાણીની તાલોચી પડવા માંડી. ‘હવે રાત્રીએ પોતાના વધ કારખારીને તે ઉપરનું નામ મોટે સાથે સર્વને વાંચી સંભળાવવા કહ્યું, અને તે સોફાયા મેન્સરીકનું નામ” સાંભળી તણ જણીની પુરાણીના પાર રહેયો નહી. હવે તેમની મેહેનતના બદલો મળ્યો અને રાત્રીએ તેજ ધડી સોફાયાને છુટી કરી મોટાં માન સાથ મીનજસમાં બેસાવવા તેડું મોકલ્યું.

સોફાયાના આપ્યા પછી રાત્રીએ પોતાની સરત પાગવા માટે સોફાયાને શું બેઠી છે કરી સર્વની હાલતમાં પુછ્યું. અને તેણીએ પોતાને તેમ જઈ સાહાસીએ મેલવાની ખાહેશ જણાવી, જે રાત્રીએ ધણી પુણી સાથ કચુલ કીધી.

સારપછી સોફાયાને લેનીરયા તથા આજનું પોતાને લાં લઈ ગયા, અને તેજ દીવસે તેનો અદરખયો ધણી જે તેની પાછળ છુપે નામે ને છુપે વેશે આવી પુરયામાં ફરી કરતો હતો, તેને સોધી કહાડી પોતાને ઘર લઈ જઈ રાખ્યો. આક દહાડા પછી સોફાયા પોતાના અદરખયો ધણી સાથ પધણી અને બીજેજ દીવસે તે પોતાની દુખી મા અને આંધળાં બાપને બેટવા પોતાના પ્રતી સાથ જવા. તૈયાર થઈ, અને રાત્રીએ મોટાં માન સાથ તેને મોકલવાની સધળી તૈયારી કીધી, અને પોતાનો વચન પુરો પાળ્યો. પણ કમનસીબે સેવટે તેમને એક ન ધારેલી મોટી અવધાવણ નડી. છેલ્લી ધડીએ ત્યારે સધળાં એકબીજાને એકાંત મલવા બેટવામાં ‘દેઝાયાં દતાં, સારે રાત્રીનાં ચાલુએએ એકાએક વારંટ લાવી લેનીરયાને પકડી દે દીધી. કાઉન્ટે તેમની સાથ જવા ના પાડી, પેદલાં પોતાનો વાંકે બાજુવા માંગ્યો. પણ પછી તે પોતાની માના સમજાવ્યાથી મુગે મોહડે રાત્રીના હુકમ બજાવવા ગયો.

કાઉન્ટને પકડવાનું કહ્યું કારણ ન જણાવાથી તેની મા રાત્રીને લાં તે ચીનીની ખાનગી બેળ કરવા ગઈ, (અંદી જણાવવાની જરૂર નથી કે રાત્રી ઉપર લેનીરયાના પીતાએ જે મોટું હેરાન કાઢ્યું હતું, તેથી તેનાં કુટુંબ સાથ રાત્રી પચોડાયેલો અને એક મીન તરીકે આજ સુધી રહેલો હતો, અને તેમને એકબીજાને લાં આપવાના સારો માદરેશો હતો) કાઉન્ટની મા જમને રાત્રી મળ્યો નહી અને તેવી તેણીને ઘોડા વાર મોટી રહેવું પડ્યું. પણ પછી રાત્રી આપવાની વાર તે સધળો પુલાસો પુજ્યા તેની પાસે ગઈ અને રાત્રીએ તેની સાથ ધણી નર-

માસથી વાત કરી દીકરાસો દીધા, પણ સેવટે બીયારી જેન પોતાના પુત્રનો વાંક જાણ્યા વીનાજ પાછી ફરી. તેણીએ આવી આ વાત આગળજે કહી અને તેણે લેનીચાને છોડવાનું માયે લીધું.

ઉપરો જાના બન્યા પછી એક મહીને આગળજે અને રાજ વળી પાછા એક મહીનામાં એકઠા થયા. અહીં પેઢીમાં આગળજે રાજને ન જોયેલા હોવાથી બ્યારે લાં રાજ્યના ઇનસાફ ઉપર તકરોરો ચાલી, સારે આગળજે એટલે તો ઘુરપર ચડયો કે તેણે પોતાના દેશના ઇનસાફની પુષ્કળ વખાણ કરી, સેવટે આમાં રાજ્યમાં તો એક દલાડો પણ રહેવું મોટું જોખમ બનું છે એમ કહ્યું. આ ઉપરથી તેની પાસે બેઠેલા એક જણે તેના દેશની ઇનસાફની રીત જાણવા માગી અને તે તેણે સઘળી બ્યારી કે બ્યારી વર્ણવીને કહી, અને છેલ્લે ચુલવાડ બારેલા કેસો માટે જુરી કેમ નેમાય છે તથા તેથી તેનું સેવટ કેમ આવે છે, તે સઘળું સમજાવીને બોલ્યો કે, “જુલો બાઈ, હવે મારા દેશનો ઇનસાફ તમારા કરતાં હજાર દરજ્જે વધારે કઠોર છે. કાંઈ પણ મોટું કહેવાય કે? અહીં તો જુલોની, આ એક મારો મીનજ મહીનો દલાડો થયો વગર વાંક કેવડ પડ્યો છે અને તેની કરી દાદ લાગતી નથી. પણ જો મારા દેશમાં એવું થાય કેની તો તમામ રકબત ઉઘટે ને આવું અપીર કદી ચાલવા દે નહીં.” છેલ્લા બોલો તે બોલ્યા તો જુસ્સાથી બોલ્યો કે તે મીનજસમાં રાજ પણ સામેલ હતો તેનું તેને કશું બાણ રહયું નહીં અને બી-જાએ બીહાણ લાગ્યા કે કદાચ રાજ એને સખ્ત શીક્ષા કરશે. હવે રાજ જે આટલો વખત સુધી સઘળું ધ્યાનથી સાંભળતો હતો, તેણે આગળજે પોતાની પાસે બોલાવ્યો અને લેનીચાના છુટકારા માટે એક તક તેને આપવા માગી.

“સાંભળ આગળજે, હું તને એક તક આપું છું કે તારા દેશની રીત પ્રમાણે લેનીચાનો ઇનસાફ કરાવ અને જો તેનો વાંક સામેત નહીં થાય ને તે નકામો જેઠ બેગવતો હોય તો હું તેને મોટાં માન ને ઇનામ સાથ છુટો કરું, પણ જો તેનો વાંક સામેત થયો તો પછી તેની સાથ તને પણ એક આપું વરસ અચારી કોટડીમાં પડી છુંડું પડશે. બોલ, કયુર છે?”

“હા સાહેબ, મોટી પુકરી સાય! પણ હું તમારી પાસ એક અરજ માગી લઉં છું કે, મને એક આપો દલાડો તેની સાથ ખાનગી વાત કરવા દેવો.”

“આ તો વળી મારી સરતના બદલામાં તે બીજી સરત મારી! પણ વાંક ના, કંઈ નહીં, હું તને તેની સાથ વાત કરવાની રજ આપું છું; પણ જો, સંભાળજે કે મારી મેદેરયાનીને ગેરફરિયાન કરતો ના, ને તેને છુપો નહસારવાની વેતરણ કરતો ના, કેમકે હું તેને મોટાઈ છું કે મને એવી હીમત તેને ન દલાડવા માટે કામ લાગવાની નથી.”

“આફસોસ સાહેબ! કે હજી સુધી તમે જાણતા નથી કે એક ઇમેજ બન્યો પોતાનો કાલ કેવી રીતે પાછો. હું નહીં ધારતો કે કોઈબી દેશની પ્રજા ઈજને સાય એકવચની યવામાં દરીદ્રાઈ કરી રાકે.”

ઉપરી સરત નહીં થયા પછી બીજેને દીવસે આગળજે પોતાના મીનજે મળી તે નીલેજ હોવાની ખાનગી કરી આપ્યો,

પણ તેની આ હીમતથી લેનીચા બહુજ દલબીર થયો. સાર પછી બરાબર એક મહીને તેની તપાસ થઈ, અને છેક છેલ્લી ધડીએ ન ધારેલી રીતે આગળજેનો ફતેહ થઈ અને સેવટે જુરી મારતે તેનો કેસ ચુક્યો.

લેનીચાની ઉપર રાજ્ય સામે મોટું લખખતો વાંક સુકાયો હતો. એવું બન્યું કે, સોફાયાએ બનાવેલા ફલાવર પાટ ઉપર તેને લખખત ન આવડાયાથી લેનીચાએ તેની અરજ ઉપરથી તેનું નામ લખ્યું હતું, તથા તેમાં એક રાજની પખાણની નાની કપીતા લખી તેને મથાળે ફેરડી થી એટ કરી લખ્યું હતું. હવે સોફાયાને પરજુવાની ખાહોશ ધરાવનાર રાખસે તેની પાસે તાબેરાટ કરી લખ્યું, એટલે તેનો અર્થ મોટો ફેરડીક રાજ થવાને બદલે મોટા જુલમગાર ફેરડીક રાજ કરી થયો. હવે મેલા પ્રશ્ન રાખસે પેઢીમાં તો તે અક્ષર રજ લગાડી છુપાવી રાખ્યા, પણ પછી સોફાયાનાં લખનેજ દલાડે તે ઉપરનો રંગ ધસી કાઢી તે અક્ષર ખુલા કરી રાજને બતાવ્યા, કેમકે આ પ્રશ્ન રાખસ રાજની નોકરીમાં હતો અને તેણે તે અક્ષર ઉપર પોતાની એકાએક નજર પડી જવાનું જાહેરું કાઢ્યું. આ ધણી વળી સોફાયાના કેટલાક રૂપયા પણ ખર્ચ ગયો હતો. સોફાયા રાત દીન મેહેનત કરી બનાવેલાં વાસણોના રૂપયામાંથી યોગ યોગ તેને હાલુસે પોતાને સ્વદેશ પોતાનાં મા આપને માટે મોકલવા આપતી અને આ જુલ્મો તેણીને, કમી તે રૂપયા પોતે ખર્ચે જઈ તેને જુલ્મ સહીએ ખતાવતો. એ સઘળું સોફાયાએ સેકસની ગયા પછી જાણ્યું અને તે માટે તેને પાછળથી નવી શીક્ષા થઈ.

આ પ્રશ્ન રાખસે કોટડા કેસ માટે પણ એવી તો રીતની સઘળી મોકલણ કરી હતી અને એટલા તો હારબંધ સાક્ષીઓ લાગ્ય આપી લાગ્યા હતા, કે છેક છેલ્લી ધડી સુધી તેની જીવ ધવાનીજ સકેને આસા હતી અને કોટડામાં ધણીક સારા લોકો પડી પડી આગળજે અને લેનીચા માટે અફસોસ કરતાં, પણ આણીગમ આગળજેની કાંઈ કામ્યો ન હતો. તે પણ વધીજ હતો અને તેથી તેણે એવી તો સરસ રીતે કેસને સુધીયો હતો તથા રાત દીન મેહેનત કરી બનાવેલા પુરાવા મેળવ્યા હતા, કે સેવટે તેને તેની મેહેનતનો બદલો મળ્યા વીના રહયો નહીં. અતે સાચી તરફના સાક્ષીઓ એક પછી એક ઉઘડ ખાઝડ તપાસમાં પકડાઈ ગયા અને છેલ્લે પેલા પ્રશ્નનું કાતરું ઉઘાડું પડ્યું, અને બે વરસની તેને સખ્ત કેદની સજા થઈ તથા લેનીચાને મોટું ઇનામ આપી છોડયો અને તેને પાછી કાઝડની જગ્યા મોટી ખુશીથી આપી. આગળજે પણ મોટાં માન સાથ સુસારીએ જગ્યાની રજ આપી તથા તેની માદમારી દાખલ તેની આંગળીની વીડી અને તેની સખી રાજ્યે માંગી લીધી અને તેજ પ્રમાણે પોતેબી પોતાના શીક્ષ સાથનો સુનોનો ચાંદ તેને એટ આપ્યો તથા તેની માદમારી કાખ રાખનાના લેવુથી તેમજ ઉમેજ રીતી પોતાને પસંદ પડ્યાથી, તે દીવસથી પોતાના દેશમાં એવ રીતે ઇનસાફ કરવાનો કાયદો કાઢયો.

ઓસીસ રીતીનખર્ચ ફક્તમજ.

“સનબીમ” નામની આગબોટમાં એક સફર.

પ્રકરણ ૧૭ મું.—હોનોલુલુથી જાપાન જવા માટે નીકલ્યું.

સોમવાર, તા. ૧ લી જાન્યુઆરી ૧૮૭૭—સાંચે બાર વાગે અમારા તથા “ફાન્ટોમ” વાહણ પરના ધોંટા પશુ નેસમાં વાગવાથી અમે મોંઘા ઉઠ્યાં, અને ધારણું કે આગ લાગી હતી; પણ ત્યારે તુરંત ઉપર ગયાં ત્યારે તો અમને સઘળાંએ બેસતાં સાક્ષીની મુશારકાવાદી આપવા લાગ્યાં, અને ત્યારે અમે જણ્યું કે એ નવાં વરસનો ધંટો વાગેલો હતો. તરતજ હોનોલુલુથી બોટમાં આવેલી ગાયન મંડળીનાં ગીતના સાદ અમને આવ્યા, અને તેઓએ અમારી સ્કીમર આગળ નજીક એક કચાક સુધી ગાયન ચાલુ રાખ્યું, ત્યારપછી “ફાન્ટોમ” આગળ નજીક પાછું શરૂ કર્યું. ચાંદરણું ધણું જોડાઈ પડતું હતું, પાણીની સપાટી તદનજ સ્થિર હતી; “વાઈલીડી”નાં નાળીયેરનાં ઝાંઝા અને દુરની “પાલી”ની ટેકડીઓ અમુ આકાશની આગળ જોડાતાં દેખાતાં હતાં. દેખાવ એવો સુંદર અને રજામણો લાગતો હતો, કે અમે ઘણી મુશકેળાથી ગાયનનો મધુર અવાજ ને જાણે દરીયામાં તરતો તરતો અમારી તરફ આવતો હતો તે છોડી, બીજાણે ગયાં.

બાર વાગે મેજન અને હું, રાણીએ નવાં વરસની ખુશાલીમાં મેજાબાની આપી હતી ત્યાં ગયાં. અમને દરવાજા ઉપર મથરનરે આવકાર દીધો, અને મે મોટા ચોરડામાં ઘઈ હતે રાણી આગળ ગયાં. રાણીએ મુશરૂ દેશનો રાજવંશી પોશાક પેદરણો હતો, અને હાથાઈનો “ચોરડર ચોર ધી મારતર” તેણીની છાતી ઉપર હતો. બીજી સપળી ગાનુઓ પણ મુશરૂપયન વેશમાં હતાં. ફક્ત શાહામદી રથ નેવણ “દાવાઈ”નાં અવરનેસ છે, તેવણે સફેદ રેશમી દેશી પોશાક પેદરણો હતો, અને ગળામાં મુનેરી ઉ પીછાંનો હાર, તથા આલમાં આશામંદા નામનાં પીળાં ફુલ પેદરણાં હતાં; આ પોશાક ધણેજ શોભાપમાન લાગતો હતો. રાણીસાહેબ તખ્તની આગળથી ઉભાં હતાં, અને પ્રીનસેસે મને તથા મેજનને તેવણની સાથે ચોક્કસપણે કરાવી, અને થોડા વખત સુધી અમે તરજુઓ કરનારાની મદદથી તેવણ સાથે વાત કરી.

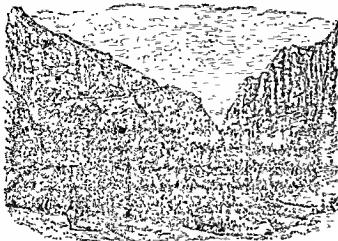
ત્યાર પછી પ્રીનસેસે મને એક ચોરડામાં જ્યાં આજ કેટલાંક વરસોનાં “સેન્દ્રવીય આલમંડ”ના રાજાઓ તથા રાણીઓનાં ને ચીત્રો છે, તે બતાવ્યાં. અસલી રાજાઓ પોતાના પીછાંના પોશાકમાં, તથા હમણાના મુશરૂપના વેશમાં હતા. ઘણીમરી છબીઓ દેશી ચીત્રાસોનાં હાથની પા-રેલી હતી. પણ કામેદામેદા બીમની અને તેવણની રાણીની તો ને વખતે તેઓ ઈંગલંડ ગયાં હતાં, ત્યારની તે વખતમાં આલતા વેશમાં પાડેલી હતી. તેઓ બને જણ ઈંગલંડમાંજ મરણ પામ્યાં હતાં, અને તેઓની લાશો લોડા બાયરના હુકમથી અહીં લઈ આવવામાં આવી હતી, પણ સરેમાં સરસ તો જીવું પીછાંનું પેદરણું અને તોપીઓ પ્રીનસેસ કામેદામેદાના હુકમથી અમને જત-લાવવામાં આવ્યાં હતાં. આ સઘળા અસળી અગાએમાંનો એકજ રહેલો છે, અને તે ગાદી ઉપર આવે ત્યારે, અથવા એવીજ કોઈ મોટી કીવા વખતે જોવામાં આવે છે. આ અમે (૧૧) અગીઆર શીડ લાંબો અને (૫) પાંચ ફીટ પોહલો છે; અને પીળાં મુનાનાં જ્યાં પીછાંએથી જાનેસો છે, અને ત્યારે તે જીવર તરફ પડે છે ત્યારે તો તેનો દેખાવ અંજનજ લાગે છે.

૭૦—પીછાંનો જલો તથા તોપી.

અપોરના અમે સર્વે “પાલી”ની ટેકડીઓ ઉપર એક સફર કરવા ગયાં; જોડાંઓ અને જોરાશી ગાદીમાં પેદલાં ગયાં હતાં અને અમે પછાડેથી થોડાં જીવર ગયાં. ગાદી એક ટેકડીની ઉપર નહીં જઈ શકી, તેથી અમે ત્યાંજ એક બાજુ ઉભાં, અને જમીન ઉપર બીજાબીને ખાણું લીધું. ખાણું ખડકસ યંત્ર તેટલા વખતમાં અધાઈ પડ્યું, અને કાંદી તથા મુન વીસરી આવ્યાથી અમે સંધળું મુશકેળાથી અધારમાં પાછું મુરડું. આખે રસતે પાછાં જતાં અમને ચાંદરણું ધણું સાફ મળ્યું.

અમે સાહડા સાત વાગે સ્કીમર ઉપર ગયાં, અને સાંજ નવ વાગે હાથાઈનાં હોટેલના મોટા ચોરડામાં “જોસ” અથવા નાચ હતો ત્યાં ગયાં. રાજતું મેડ આવ્યું હતું, અને સ્કીમર નહીં હોવાથી ધણેજ સરસ લાગ્યું. અમે પાછાં સાહડા બાર વાગે સ્કીમર ઉપર ગયાં. આવતા બેસપતવારે અહીં એક બીમે “જોસ” યનાર છે અને તે દીવસે અમુને રાખવા સાફ અર્થાં ધણાં આવડે છે.

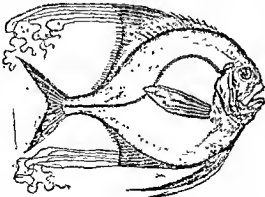
૭૧—પાલીની ટેકરીઓ.

હવે અમારાં પરણાંઓ આપણા લાગ્યાં પણ રાણીને જેટલીતા મજાદ લાગી કે તેવણ પાંચ વાગ્યા સુધી ગયાં નહીં.

બુધવાર, તા. ૩ છ જાનેવારી—આજે સવારના આસરે અગીવાર વાગે અમે “કપીનસ” “આસપીટાસ” જેવા ગયાં. અંદી હમણાં (૯૨) બાહાલું દરદીઓ છે, અને નીચે મરદો, અને માત્ર ઊપર ઝોરતોને રાખવામાં આવે છે. ઝોરડામાં સધળી બાજુએ કુલ હતાં, અને થોડાં સારાં યથક્ષાંઓએ અળાંમાં તથા માથાં ઉપર દારો પેટેડેલા હતા, બ્યારે માંદાંઓના તકીઆ ત આગળ પણ કાંઈ કાંઈ જતનાં કુસો મુકેલાં હતાં.

આસપીટાસમાંથી અમે કેટલાંક જણને છેડી સલામ કરવા ગયાં, અને આવી બયોરનું ખાણું હોટકમાં ખાધું. ત્રણ વાગે અમે મોટી કબર જોવા જવાનાં હતાં, અને તે જોવાની અમુને રમ મળી, એ હું ધાડું હું કે અમુને ધણુજ મોહું માન મળેલું ગણાય, કારણકે અમતદાર રીવાજ કોઈ બીજા પરદેશીઓથી લાં જવાતું નથી, અને “હોનોસુધુ”ના પણુ ધણુજ થોડા દેશીઓએ તે ઈમારત અંદરથી જોઈ દરો; તેની એક કુંમી રાત્ર પાસે રહે છે, બીજી રાણી એના પાસે; અને ત્રીજી વજર પાસે રહે છે.

પ્રીનસેસ હમુને કબરના દરવાજા ઉપર મળ્યાં. આ કબર “પાલી” ઉપર જવાના રસ્તા ઉપર આવેલી છે. તે એક નાની પણુ શોભાવમાન પથ્થરની ગોથીક તરેહમાં બાંધેલી ઈમારત છે. અંદી હાવાઈના રાત્રઓ, નેઓની બાજુઓ તથા છેડકાંઓની મુડદાંની પેટીઓ આજ કેટલાંક વરસો યયાં છે. ધણી ખરી પેટીઓ પાલીસ કાંપમાં હોવા લાકડાંની હતી,

૭૨—પ્રીનસ સીલીએ રીસ.

લાંક લોડા હમુને છેડી સલામ કરવા દીવાદાંડી ઉપર અગાડથી જઈ હમાં હતાં, તેઓએ પોકાર મારવા, અને અંધારું થયું લાં સુધી હમે તેઓના રમાશે હીવાતા જ્યા.

રોકડા રૂપિયાની માંગણી.

હજાર આપશે, પાંચ હજાર આપશે, તોજ તમારી છેકરીનો લેવાય થશે, નહીં તો કે તેણી પકડી રહેશે," એમ કેટલીયથી વખત આગળના કેટલાક જુવાન્યાઓને જાણે લીલાંબની બીડ કરતા હોય, તેમ છેકરીઓ સાથે તેમના પૈસાની માંગણી કરતા આપણે સાંભળ્યે છીએ? અમારાં વાંચનારાંઓમાંનાં ધણાં-ખરાં કમુલ કરશે કે, હજુ સુધી એ માટે પીકારવા બેગ રીવાજ આપણી કામમાંથી નાબુદ થયો નથી, તે નાબુદ કરવાનો સમયો આધાર છેકરીઓનાં માથાપ ઉપર છે. માથાપો-ધણું કરીને માતાએ પોતાની છેકરીઓને જેમ બને તેમ જરૂરીથી કેટલાક પાકી દેવાને રાત દહાડે ઉત્તેજ રહે છે, કે કપારે તેમની છેકરીઓ સાસરામાં પડીને સુખી થાય, અને તેમને માથેની જાળમાં એકી થાય. એટલી બધી ઉત્તેજી અને ખંત રાખવા છતાં પણ તેઓ પોતાના વીચારમાં ધણું પછાત પડેતાં હોય છે, જેથી કરીને તેઓની સમજણ ઉત્તેજી અને હોંસ શુભ થાય છે. તેઓ એમ સમજે છે કે, તેણીઓને ને માંગે તે આપીને સાસરે પોહોંચાડી એટલે ખસ, ભાં તેમનું ને ગમે તે યાવે. રોકડા રૂપિયાની રીતને લગન સાથે શું સંબંધ છે? એ શું ચોક્કસ અરસોસ કરવા બેગ છે કે, લગનના પત્રીક માંડેને આપી શરમ ભરે લીંડીતે આપણી ઉધરતી વધતા જુવાન્યાઓજ દલકે પાડે? શું લગનની ખરી મતલબ તેઓ સમજે છે, શા શું ફક્ત માથાપરતો કરજનો બોલો ઉતારવા રૂપિયા સાથે તેઓ છેકરીઓ વેચાતી લે છે? માતાઓ, તમારાં બચ્ચાંને સુખી અથવા દુઃખી કરનાર તમેજ પોતે છો. તમારી વાજબી સંભાળથી તમારાં બચ્ચાં સુખી થશે, પણ તમારી ખાલી શીકર ચીંતાથી આજસુ દહમખોરોને હાથ રૂપિયાની ભેટી રકમ સાથે ફસાવી દેવાથી તમારાં બચ્ચાં કોઈ કાલે સુખી થવાનાં નથી, એ તો એકસ માન્ય છે. શું આંગળ બનેલા ઘખખા તમેજે ચેતાવતા નથી કે, "માતાઓ, તમારી માફક ખાદ્યમાં પડતાં સંભળજો, ચેતજો, નહીં તો અગ્રાની માફક તમારી બેડીઓને અધારા ખાદ્યમાંથી પાછી બહાર કઢાવજો બધી મુશકેલી પડશે." તે ચેતવણી કાંઈ તમે પધાનમાં લેતાં નહીં? શું તમે ધારો છો કે, તમે પછી તમારી છેકરીઓનું સારી અપચરથી તેઓ તમારી આપેલી દાહજથી સુગરણુ ચલાવશે? કાંઈ નહીં તમે તેટલાજ રૂપિયામાં તેણીને ઉગ્રી કાગવણી આપતાં, કે ને પૈસા લગનના પત્રીક માંડ દલકે લાડના જુવાન્યાઓ કરતાં તમારી બેડીઓનું વધુ સારી આપચરથી અને ખરાં સુખ સાથે સુગરણુ કરનારે સુખ્ય અને મગલનું સાંધણું થઈ પડે.

C. S.

ભરવા-ગુ થવા વીશે.

દોરાની લેસ.

આએ લેસ બહાર દોરા કરતાં બીજા દોરાએ ગુચ્ચાથી વધારે સોજઈતી લાગશે.

પહેલાં બાર સાંકરી ગુચે. પહેલી દાર—૭ સાંકરી સુકીને સાતમીમાં આંટા લઈને એક વખત, એજ માફક આઠમી અને નવમી સાંકરીમાં આંટા લઈને એક એક વખત, 'ત્રણ સાંકરી, બાકી વધેલી ત્રણ સાંકરીમાં આંટા લઈ એક, એક વખત. બીજી દાર—પાંચ સાંકરી, પહેલી દારમાં ગુચેલી ત્રણ સાંકરીના દોરામાં આંટા લઈને એક વખત, પાંચ સાંકરી, તેજ દોરામાં આંટા લઈને પાણું એક વખત, બે સાંકરી, નાંકેના દોરામાં આંટા લઈને એક વખત. ત્રીજી દાર—પાંચ સાંકરી, બીજી દારની પાંચ સાંકરીમાં ગુચેમાં દોરામાં ત્રણ વખત આંટા લઈને ગુચે, ત્રણ સાંકરી, તેજ દોરામાં પાંચે આંટા લઈને ત્રણ વખત ગુચે. ચોથી અને પાંચમી દાર—બીજી અને ત્રીજી દાર માફક ગુચી બજો, પાંચમી દાર પુરી કરી નીચે પ્રમાણે ગુચે:—બે સાંકરી, ચોથી દારમાં ગુચેલા પાંચ સાંકરીના નાંકેના દોરામાં આંટા લઈને ચાર વખત, પાંચ સાંકરી, તેજ દોરામાં આંટા લઈને પાણું ચાર વખત, આંટા લીધા વગર બીજી દારમાં ગુચેલા પાંચ સાંકરીના દોરામાં એક વખત. છઠી દાર—આંટા લીધા વગર બે વખત પાંચમી દારમાં ગુચેલા ચાર ટાંકામાં પહેલાં બેમાં ગુચે, પાંચ સાંકરી, એજ સાંકરીમાંની ત્રીજીમાં આંટા લીધા વગર એક, બાકીની બેમાં આંટા લઈને બે વખત, આંટા લઈને એક વખત પાંચ સાંકરીના દોરામાં ગુચે, પાંચ પાંચ સાંકરી, એમાંની ત્રીજીમાં આંટા લીધા વગર, અને બાકીના બે ટાંકામાં આંટા લઈને એક એક વખત ગુચે, પછી ઉપરના પાંચ સાંકરીના દોરામાં આંટા લઈને એક વખત, પાંચ સાંકરી, ત્રીજીમાં આંટા લીધા વગર એક, અને બાકીની બેમાં આંટા લઈને બે વખત ઉપર પ્રમાણે ગુચે, આંટા લીધા વગર બે વખત પાંચમી દારમાં ગુચેલા ચાર ટાંકામાંના છેલા બેમાં, પાંચ સાંકરી, પાસેના ત્રણ સાંકરીના દોરામાં આંટા લઈને એક વખત, પાંચ સાંકરી, તેજ દોરામાં આંટા લઈને પાણું એક વખત, બે સાંકરી, આંટા લઈને પાંચમી દારના છેલાં દોરામાં એક વખત. ત્રીજી દારથી પાણું શર કરો, અને એ પ્રમાણે જેટલી ભેટીને તેટલી લાંબી ગુચી બજો.

અને પુરી કર્યા પછી નમુનામાં દેખાડ્યા પ્રમાણે લેસની ઉપ-
લી કીનારી ઉપર આંટી લઈને દરેક સાંકડીમાં એક એક વ-
ખત યુરી ભર્યો.

ફમાલનાં ખુણાંપર બરવાતું નામ.

બિપજાં કુટંગામાં
જે નામ છે તે કહા-
ડી નાખી, જોઈએ તે
નામ બરતું. ફમા-
લપર જાપવાની રી-
ત આગળાં બકામાં
અગો આપી ગયાં
છઈએ.

દીનખાઈ.

રમુછ દુયકા.

એક દીવરો એક ગામના કારીનરને તેનાં ગામમાં દુધથી
નવાતા મરણ નીપજવાનું કારણ પુછવામાં આવ્યું, ત્યારે તેણે
જવાબ દીધો કે “તે હું નહીં કરી શકતો. આ વરસે કોઈએ
માણસો મરી નહીં જઈ કે જેઓ અજાત ફરી મરી નહીં મયાં હતાં.”

અતી યુસકેળીમાં—ગોશીસ કોરકમાં, “જપવા, આ વરસમાં
તને મારી કાઢે તો તું વખત લાવવામાં આવ્યો છે, અને હવે એવો
દાં થઈ.” “પણ નાખતર સાહેબ, હું તો પહેલાં ફાંસીમાં આવી
પડ્યો છું તેમાં કોઈએ શક નહીં. ત્યારે હું માંસ ધધો ફાં છું
ત્યારે મને ચોરીને માટે પકડી લાવે છે, અને ત્યારે તે હું નથી
કરતો ત્યારે મને બાહર બાઠવાને માટે પકડે છે, ત્યારે સાહેબ
જોશો, હવે હું શું કરું?”

એક માતા લખે છે કે “એક દીવરો હું બાહરથી આવ્યોને
મારા ચોરકામાં મળી, ત્યાં મારી નાની છુપીને એક ઘોડી પુરતી
પર એક હાથમાં ચાપડી અને બીજા હાથમાં એક નાની બીરાકોને
ધરીને બેઠો જોઈ.” “હું શું કંઈક જોયો?” “હું પુછ્યું.” “હું
બીરાકો આવતો વાત વાંચ્યું.” તેણીએ જવાબ આપ્યો. “પણ
એ કોઈ વાત સહન કરે છે?” “મેં કહીને પુછ્યું.” “હા, વળી નહીં
શાનું?” તેણી પેતાનાં નાનું માથું ધુણવી જોડી, “હું જેમ પાં-
ચતી જોઈએ તેમ જાણ જોઈ જોઈ એરે સમજાવ્યું.”

જેદરામ—માયલ, મેં જોડી કેરીએ ચારીને ખાખી છે, તે
માના નજી છે કે ?
માય—હા દીકરા નજી છે.
જેદરામ—ત્યારે હવે મને મારશે કે ? માય—હા મારશે.
જેદરામ—આવા ઘણાં ખરાબ છે. શું કામ તમે એવા સામે
પરવાશ, પછી જોડી છુલ દીધી.

ધણીઆંલો—અરે મારા દાંત કેવા છે. જોડાએ ચાપ-
જીને જમથીન કાંત નહીં કીધેલા હવે તો કેવું સારું.
ધણી—તારા નીવાર કરશે તો જાણીએ કે કાંત સામે કેમ
જાવ્યું છે.

એક કડીથી ચોરત—“તમારી પાસેનાં ફરવતખાની બંદી
મરી થઈ કે ?”

“હા, તે ગઈ કાલની છુતરી.”

“તેણી ધણીને કડીથી અને ને કહે તેણી ફરવત
દતી, નહીં વાદ ?”

“હા, તે કંઈક બાળમાં એવીન દતી, અને છેલ્લે સુધી તેજ
રડી અને તણું હું તો પાવું કે ને એણે કડીથી નહીં દતે
મરણથી નહીં પામતે.”

“કાંય, તે કેમ વળી ?”

“તે ધણી માંડી દતી ત્યારે તેનો ધણી તેણીની આગળ જઈ
જોઈએ કે ‘નહીંલ અરે ને હું’ મરી ના બ.” તેણીએ તેની વચ્ચે
જેવું અને જોડી ‘કમા રહે’ હું મરી નહીંલ કે નહીં તે જમને
જતાવું.” એમ કહી કોર મરડી સુધી અને મરણ પામી.

કામ કરવાની શકતી—“શું હું ખાતરીથી કહે છે કે મારાં
કામ કરવાની તારામાં પુરતી શકતી છે ?”

“અરે હારે સાહેબ, હું ખાતરીથી કહું. તે જોવાની હું ને
માણસને ત્યાં ઉઠી ચારી કરી આવ્યો, તે તમારા કરતાં વધારે
દતો અને તેને મેં એકાદ કદો નાખી દીધો અને તેની તણ
પાંસડીઓ લાંબ.”

“અરે ભંડારી આવે ન્યુસોપરમાં વાંચ્યું કે, કોઈ વાહા-
જના કપતાલને ચાર માણસોની જીંદગી બચાવવા માટે ચાંદ
આપવાનો છે તે ?”

“ચાર તેમાં શું થયું ? મેં હજારો નાન બચાવ્યા ને અને તે
કોઈએ એકથી ચાંદ પેડાકોરી નથી.”

“તે ? કદી હોય નહીં, કેમ ? ક્યારે ?”

“કાંય, વળી હું કાઠકરનું કામ જોઈએ, અને પછી તે ધણી
ચલાવવાને આ મારી.”

“હું એક માણસનું થયું સુતો નથી.”

“કેમ વા ?”

“મેં મારા ભાઈ સાથે સરત બંધીય છે હું શવના કદી પારેડો
નથી અને તેણી હું તેમ કઈ છું કે નહીં તે તપાસવાને ખાતર આખો
રાત જાગરત રહું છું.”

એક માતા ઠોકરને એક દીવરો પુછવામાં આવ્યું કે જેમાંથી
કયું વધારે ખરાબ, કોઈની લાજણી દુઃખવળી તે, કે તેનું આંખ
દુઃખાવે તે.

“કોઈની લાજણી” તે જોડાયો.

“બરોજર જોડાયો જોડા” તે પુછનાર હારખાઈને જોડાયો. “પણ
વાર કોઈની લાજણી દુઃખવળી એ વધારે ખરાબ કાંય ?”

“કાજલ કે તેની આસપાસ કાંઈ પાતો નહીં બંધાય તેણી”
તે જુવામે જવાબ દીધો.

જેદરા—“કોરકમાં આખી જોડી લાકડી સાની લઈને અળ્યા.”
પ્રતીવાદી અને દરેક જણે કહ્યું કે મારે જવાબ મારે પુરતી
રીતે તૈયાર થઈને આવવું, અને હું પારું છું કે હું બરાબર તૈયાર છું.”

રોકાણી—(જખરચીને) કાંય તમે સાંધી રાત કાંય લીધી ?
જખરચી—જાણ તમેને તો જમની ફરવાર છે. મેં તમને તો
નહીં પુછ્યું કે, તમારો જખરચી કાંય જતો રહ્યો ?

બાનું ઠાકરું જીવાન અને ખુલસુરત) : " મેદરબાની કરી
જીવાન માટે ફેરવો. "

મેદરબાનું : "અરે પણ તે તો તમે અત્યાર અચાલતું
મેદરબાનું. "

જીવાન : અરેને એ માણસ, સંબાળીને હાંકે, ધોરેથી
જીવાન : હાંકે છે તે મને ખીલકુલ પસંદ નથી, ને સામેથી
જીવાન : એ છે, જેથી ચલાવે.

મેદરબાનું : જીવાન સાહેબ પસારવો ના. હું જેણે સંબાળીને
જીવાન : પણ સાહેબ કંઈ અકસ્માત થાય તો ત્યારે કંઈ
હાસપીતાશ્રમ લઈ નહીં ?

મા—સોરાબ, હું તને ક્યારની હાંક મારું છું, જ્યાં નહી
દેવાતી કે ? જ્યારેની હું તને બોલાવુંછું, ત્યારે જ્યાંથી આવતાં
છું થાય છે ?

સોરાબ—અરે માય, જેમ બાવા જ્યાંથી નથી આવતા ને કેડું
તમારું પાકવે છે તેમ હું પાકવું કે મારેથી તેમ થવું હશે.

રતી માસી—(જમણીને દાદી પકડીને) જમણી, સાહેબજી, થું
તે કંઈ—

જમણી—(છ વર્ષનો) અરે નહીં એ નહીં, મેં કંઈ કાઠીના છાણ
લગાડ્યો નથી.

સહસ્થ—(હાલના ઠાકરાને) એ પોરીયા, તુનેથી વારા બાપ
જીવણની માફક ફારને લખ લાગે છે ખરે.

"અરે નહીં છાણ જીવણ એવા સે કે કોઈ દહારેથી પોતાનાં
દારનું એક દીપ્તી મારે દાર રહેવા નહીં રીએ."

ગોપાન્યાનાં અધીપતીની આક્રમણમાં અધીપતી (દારવને)
તું જોય છે કે આ મહોશા કેવા મળેના લાગે છે. તુંને ગમે છે કે ?

દારવ—હા મહોશા ગમે છે.
અધીપતી—તે હું હમેશાં એમ સુધારો કરતા રહું છું. કંઈ ને
કંઈ આક્રમણમાં નહીં મુકેલા નહીં છું.

દારવ—હા તેમ છે ખરું; પણ તારાં ગોપાન્યાનાં ને પેપરમાં
એ દહાર નહીં નહીં છાપવાનો છે ?

એક દહારો દોરેલમાં એક રસાકરીસરી વકાર ચાલતી
દતી. એક જણ બોલી બોલે "હું છું છું સાહેબ કે એવો એક
કાયદો નહીં મળે, જે લોકોથી બંધાય નહીં."

નવો આવનાર—હા સાહેબ છે, જે લોકોથી થું પણ કોઈપણ
માણસથી બંધવાતો નથી.

"હું એવા તે થું કાયદો છે ?"—સામુ."

"કેમ છેઓ, હાલ તમારી વળીએલ કેવી છે ?"

"મહોશા કાયદો મને લાગે છે."

પેલી દવાની મેં ને લલામણ કાઢી તે વખે પીધી કે ?

"નહીજ, પણ બાટલી સાથે ને સખાં કાચેથી દવા, તે મેં
વાંચી મેળા, ને હું પણ સાથે થઈ."

તવન અરેને—"થું મારી દીકરી સાથે પરજવા માંગો
છો ? હાલ તો તમારા બાવા તમારું પુરું કરે છે."

"હા, ને તેવજુ પણ હવે કંટાળી ગયા છે, તેથી હું હવે કંટા
તમારા જેવાની જ શોધમાં છેડ."

ધણી—માનથી તો આપણે એક થઈ ગયાં છીએ. હું તારી
સાથે પરજીને થલોજ સુધી થઈ ગયા છું.

મહોશાણી—હા, અરેખર નહીં હું તે તમે, ને તમે તે હું.
ધણી—હા, આપણે એકબીજા વીચારો ને લાગણીઓ
લાગુ છે. મું એમ કાંઈ કરે છે ?

મહોશાણી—અરે હમણાં મને કાઠીએ ચરકો દીધો, તે ત-
મને લાગે કે ?

G. P.

૨ મુ ૭ ૬ ચ ૬૨.

નીચલી એક અથવા વધુ બાબદોના ને બાતુઓ ખરા જવા-
બ હમણી પર લખી મોકલશે તેઓનાં નામો "સી મિત્ર" ના
આવતા અંકમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે; તથા જેઓના વધારે
જવાબ હશે તેઓનાં નામ પર ચીકી કઢાડી, જેનાં નામ પર
આવશે તેને એક સુંદર રંગીન સાત્રતાં સાત્રતું કિચેડર જેટ
આપવામાં આવશે. હમણી પર લખી મોકલનારાઓએ નીચલી
સેરતો ઉપર ધ્યાન આપવું.

૧. દરેક લખનારી બાતુએ પોતાનું ખરું નામ તથા ટેકા-
લું હમણી બાબતી જાણુને માટે આપવું, અને અમરને તેઓ-
ની મરજ ન હશે તો આખું નામ છાપવામાં નહીં આવશે.

૨. જ્યાંખો બનતાં સુધી માલતા માસની તા. ૨૫ થી
સુધી મેહલી આવવા.

૩. ને કોઈ બાતુએ ૨ મુ ૭ ૬ ચ ૬૨ "સી મિત્ર" માટે
લખી મોકલશે અને તે ને અમને પસંદ પડતી હશે, તો
અમારા અંકમાં દાખલ કરવામાં આવશે. લખનારે કાગળની
એક જ બાતુ પર "મારજી" છોડી લખવું, પછવાડેની બા-
તુએ કોઈ પણ લખવું નહીં. પોતાનું નામ તેની નીચે મુકવું
કે નહીં, તે તેઓની મરજ પર રાખવું.

૪. જ્યાંખો મોકલનારાઓએ નીચે પ્રમાણે સરનામું કરવું.
સી મિત્રના "૨ મુ ૭ ૬ ચ ૬૨" નાં બાતુ અધીપતી બેગ,

કચસરે વિન્ડ પ્રેસ—સુબાઈ.

૧—ઉપચાલું.

વચર પાંચે ઉદ્યે હું પરી સમાન,
તેથી થાય છે જોનારાં જહુ હેરાન,
વાંદર નથી પણ રાજું છું પુણું એક,
શીતળ હવાને ગળુચ મારો પોરાક નેક;
વચર હવાએ પાકું છું હું જુવમાં ગોતા,
જેથી દલગીર થાય છે નારાં ને શાંતા;
વળા છું હું તે સાંધ નાહક અને સારી,
તો ગોલ વાંચનાર હવે તું ધ્યાન ધરી.

મીસ કોડીબાઈ પાલજી પુણેવાલા.

૨—ઉપચાલું.

હવા પારસી રોજની દીગત સાડાઠ થાય છે ?

મીસ પીરોલ સોરાબજી નમરવાલા.

૩—ઉપચાલું.

હું એક સાત અસરી રોહનું નામ છું, મારો ૧, ૨, ૩, ૪ થી
આદમ બનતું નામ થાય છે, મારો ૪, ૩, ૫ થી એક આમ

પાઈ નય છે, મારા ૩, ૭, ૪ થી પ્રરપ બની નહીં, મારા ૭, ૩ થી દાર બનરી, પણ ને મારા ૧, ૭, ૩ ને દાય લગાડેલા તો બનું લાગશે, મારા ૩, ૧, ૭ થી રિવાય પ્રભુ પેલા થાય ન, ત્યારે ઉમે કહેશે કે હું ગેભુ?

મીસ પીશલ સોરાબજી નમરવરજી.

૪-ઉખ્યાલું.

નીચલા શબ્દોના અર્થમાંથી એક બીજી તથા બીજી નવાનો કે જેની વળી તેમજ આવી લીધી એક જ સરખી રીતે વ્યાખ.

૧. એક નતનો મેલો.
૨. પ્રકલેસ.
૩. મીઠાઈ.

મીસ મેદરખાનું કાવસજી દાવર.

૫-ઉખ્યાલું.

જે કલ્પ અક્ષરનો એવો ભાષ લેવા કે જેને પહેલે ભેટાં પારીઓની લખેલી ઉપાત્તનું નામ આવે, અને પછી ઉલટાવીને તેવાથી સારીરનો એક શોભાપ્રમાન બાજ થાય.

મીસ નાઈ જમરોદજી બીક.

૬-ઉખ્યાલું.

ત્રલુ અક્ષરનો જન્યો કે એ છપર મારો નની, મરીજ પીતાનો પુત્ર છે પણ તેણે ખાતલાની; પેટથી શબ્દ પડેલો તો થાય એક સાડકવાયું નામ, મેલો મરિા અને કહો પણ તેને એણે શાર જામ; જેનો અક્ષર પેટેલો, બીજે લેવા તો એક સાતી એવી નહો,

કે મનુષ્ય નત જે લીના કહેવાય છે લીવાને; ને પ્રીતે, બીજે અક્ષર લેવા તો એક શેહેનસાલવ એવી થાય, કે પુત્રીની ભેતનીઆંશ વસતી જેમાં રે સમાય; જેના બીજ શબ્દથી મરદ કાલેદ ગણાય, કે દોરાજીનો જેની ઉપર એવાઈ એવાઈ નય; ઉલ્લો જેનો શબ્દ, થાય એક નર્યોરતીનું નામ, નવરી, બોલો મેદેનીજો કાણ છે મારો એ ગુરુશમ.

મેદરખાઈ મ. સુલ્લાફીરિજ.

ખેલાસો ગઈ બેળાનો.

- ૧-હાંડપરથી ૭ ફુલ તોડવાં અને ફેરકેને. ૮ ફુલ ચડાવ્યાં.
- ૨-પાલખી.
- ૩-તલવાર.

- ૪-૧. અરદેશજી.
૨. દેશ.
૩. ખાસી.
૪. હત્તર.
- ૫-મીનખતી.

અરો જવાબો લખી મોકલનાર જે ગઈ પાતેની
ખાનુઓનાં નામે.

મીસીસ લીડીઆર્ડ પતલખાઈ કાસ. ૧, ૨, ૩, ૪. મીસીસ લીડીઆર્ડ કીક ૨, ૩, ૪. Purple ૧, ૨, ૩, ૪. બાઈ રતનજી. ૧, ૨, ૩, ૪. મીસ નાઈલ કાલજી ૧, ૨, ૩, ૪.

દેશાવરની ખાનુઓનાં નામે.

બાઈ માલિકબાઈ શ. શારક (કોર) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫. મીસ માલિકબાઈ હોર-મસલ દીનશય વાલુકીયા (મિરખી) ૨, ૪, ૫. મીસ માલિકબાઈ કુવરજી મસાલા-વાલ (ખડી) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫. બાઈ નીલા મેપીસાલ (અમદાવાદ) ૧, ૨, ૩, ૪. મીસીસ નમુદીન (કલકત્તા) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫. બાઈ ગુલબાઈ કિરલજી રંભણી, (અનેસ) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫. બાઈ જરબાઈ હોરમસલ મહિવાલા (પુણી) ૨, ૩, ૪. મીસીસ સી. પેસનલજી કાઈવર (ખાંયા) ૧, ૨, ૪. બાઈમા હમખાઈ તથા સુ-નાબાઈ નવરીજી નમરવાલા (મિલખામ) ૨, ૩, ૪. બાઈ ગુલબાઈ મનચેરશાહ (પુણી) ૧, ૨, ૪. બાઈ મીનીબાઈ સોરાબજી કલાલ (પુણી) ૧, ૨, ૪, ૫. બાઈ ગુનાબાઈ પીટીઆઈ જેલ કુમારજી (મીરખી) ૧, ૨, ૪, ૫. મીસ પ્રીતીજી સો-મખલ નમરવાલા (ખડી) ૨, ૪, ૫. બાઈમા મેકર, રૂબ, નર, કાવસલ દાવર (અમદાવાદ) ૧, ૨, ૪, ૫. બાઈ શી આર. એમ. દાનાલા (સોનાન) ૧, ૨, ૪, ૫.

કમાજુ* ગયા માસનું સુવર્ણનું ઉનામ નીચલાં ખાનુએ મેળવું છે, જે તેવળે મેદરખાંની કરી "કપરે દિન્દ પ્રેસ" મંથી મંચાવી લેવું.

મીસ નાઈલ કાલજી પ્રુલેમ.
કમાજુ* ગયા માસનું દેશાવરનું ઉનામ નીચલાં ખાનુએ મેળવું છે, જે તેવળે પાલુ મંચાવી લેવું.
મીસ માલિકબાઈ કુવરજી મસાલાવાલ.

લખી મોકલનારાંઓને ખબર.

આજ આનંદ બંન્ને ફીરોજશાહ-અર્ધજી. જે. મેજવાઈએ દાખલ કરીયું. બીજાં ને લખાણો તમે લખી મોકલવા હજીએલો તે મોકલો, અરો! ખુશીથી દાખલ કરીયું.

નવાજીઆઈ અરદેશર મોક-તમારાં ને લખાણો. પુનાં છે, મેજવાઈએ દાખલ કરીયું. તમે પુણાંએલો તે લીટાં સી મિત્રમાં આગળ આવી નથી.

મીસીસ કલાચસ્તાકની હંદગીનો દેવાલ લખનાર ખાનુ-લગભગ છઠ્ઠે કે તમારું લખાણ ગુજરાતી ભાષી પરથી લીધેલું હોવાથી અમે લઈ ચકતાં નથી.

Violet, મીસીસ અને મીસ દાવર-તમારાં લખાણો પુનાં છે, મેજવાઈએ લેતાં નહયું.

મીસ લુલુવાલા-તમારાં લખાણોને વાંચીને ભાગ પુગો છે. લખી મોકલનારાંઓએ મેદરખાંની કરી લખાણો ચાલતા માસની તાં રપમી સુધીમાં મોકલવાં.

નીચલાં ખાણાંઓની પેઢિય માન સાથ રનીમારે બીયે-
"વાનુમને એટલે મેદેમન, અવસ્તામાંથી મળવું તેને લખ-
વું નહીન તથા તેના બીજ ધર્મોમાં મળતી એને લખતી બાબદો સાધવો સુખભલો."

આ "સી મિત્ર" સુવર્ણના ફેરમાં નાં ૭૦ હોતમની શોમાં કપરે દિન્દ સ્તીપ પ્રેસમાં પાતેને મારે દાખલ કાવસલ પેઢિયાં છે.

શ્રી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૨ જી.

સપ્ટેમ્બર ૧૮૯૦.

અંક ૭મી.

શ્રી ધર સંસારી કેળવણી ક્ષ-
યાને એક ખરી કેળવણી માતા પોતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉધારે છે.

માતાઓ તથા બેટીઓ માટે એક વાર્તા.

મકરણ ૧૨ મું.

સાવકશાહની ફીલસુફી-એક ભુલ અને તેનાં પરીણાસો-
એક ભેદ અને વીચારા.

હાં પ્રકરણમાં આવી ગયલા બનાવો
પછી થોડે દિવસે દીનશાહી બંદગીરની
સાથે "જમશેદ લોડન" માં મુલાકાતે
ગયાં. સાવક શરણે જમણાં રમતો હતો.
બંદગીર તેની આગળ ગયો, જો કે આ
બંને હોડનમાં વચ્ચે છ વરસનો તફાવત
હતો તેમજ બંદગીરના જરા મીઠાઈથી
તે સર્વે સાથે જમણીથી બેઠાઈ જતો હતો.
"બંદગીર, તું બ્રેમપતવારે સરત જો-
વા જવાનો છે? હાં કેવી ગમતક પડશે! જુઝુ નામવાળું કુદવાળું
અને હોડવાળું! અગ્રગન, વળી તું તો જોઈશ હાં?"

"હું નહીં ધારતો કે હું જાઉં." બંદગીરે જવાબ આપ્યો.
"નહીં? સાવક અજાણ થઈ બેઠો. "કાંપ, હું તો અજ્ઞો
તે દહાડેન કહેતો હતો કે તારા જોવા માટે હું ક્યારે યાગે,
આપણે આપણાં જીવના ધણી હોઈએ તો કેવું મળેતું!"
"સાવક, હું કાંઈ હજી મને મારા પોતાના જીવના ધણી
મળ્યો નથી; કોઈ વખતે હું છંછું કે હું તેવો હતો; પણ
"મળી કાંઈ વખતે એમની વીચાર આપે છે કે હું જેમ છું
તેમજ દીક છે. અને વળી સરત જોવા જવાળું તો મારેથી

જોજ નહીં, કારણકે કાંઈ તો મેઢરજીમાં મારતર પાછા આ-
વવાના છે."

"તું તુને એક દહાડો છુટીથી નહીં મળે કે બંદગીર?"
સાવકે હસતાં હસતાં પુછ્યું. "નહીં તો કદાચ તારા પપા મારા
પપાની મારફતે તુંને કે જે જવા નહીં દેતા હશે, એવી જગ્યાએ
જવાળું તેવજી જોડું ધારના હશે. આપણે વગરનું ધારતા હશે!"

"હું જમશેદજીના એવા વીચારો છે?" બંદગીરે સખ-
તાઈથી પુછ્યું.

"કાંપ અ-હા-કાંપ તું મારી તરફ એમ કાંપ જોયજ
બંદગીર?"

"હું ખાતરીથી કહું છું કે હું કાંઈ જોડું જોશો નથી, મેં
તો મમને હમેશાં જે જોડતાં સાંભળ્યાં છે તેમ ફરીથી તારી
આગળ જોડી દેખાડું."

તેથી કાંઈ એમ નથી થતું કે તુંને તારા જીવા તરફ આપા
અપમાન ભરેલા શબ્દ વાપડવા જોઈએ, અને જો તેવજી તેમ
ધારતા હોય તો મને અજાણ લાગે છે કે તું હાં જવાનો વીચા-
રથી કેમ રાખી શકે? તુંને તેવજીની રજા કેમ મળી શકશે?"

"અરે! કાંઈ નહીં, મગાએ અને કંજુશાત આપી છે કે
તેટલા વખતમાં હું હાલેથી થઈશ તો તેવજી કાંઈક કરી અને
જોડાશે, કારણકે તેવજી કાંઈક તેમાં જોડું નીતો; જો
પપાની રજા લેવા જાઉં કેવી તો કાંઈ દહાડો કે જે જવાય નહીં,
તેવજી એટલા તો સખન દીવના છે કે જ્યારે જોડામાં હોય
ત્યારે મને જોડવાની કે રમવાનીથી બીજક લાગે."

"તું એક સુખ હોકરા છે સાવક." જવાબ બંદગીરે જ-
વાબ દીધો. "હું કહું છું તે માનજે કે તું તારા સૌથી સારા
દોસ્તને જોડાજોડો નથી, હું તો મારા પપા તરફ એવી લા-
મણી ધરાવતાં અજગરજ દત્તગીર થાડું."

"હા, પણ તારા ને મારા પપામાં ઘણો ફરક છે, તારા
પપા તો તુંને કાંઈ દહાડો ધમધમવાળી નહીં, ને કાંઈ મીઠા
કાંઈ દહાડો નાળી નહીં પાડના."

"જો. પપા ધારે છે કે મારી ઉપજાઓ બેઠીથી અથવા ભુલ-
ભરી છે, તો કાંઈથી આતાશની વગર મને ના પાડે છે. અને
જો કે હમણાં હું પુસ્તી ઉમરનો છું, તોથી હું એવી આપ
અપાવવાની કોરોસ કહું, કે જેથી મારા પપા મારીપર ઝુકે

નહી થાય; બ્યારે હું તારા જેટલો હતો. સારે મારી મગરૂરી અને મસ્તી તોફાનને વાસ્તે પપા મને વારંવાર સજા કરતા હતા.”

“પણ પછી તેમ તેવણ તારી પર હેત રાખતા હતાની? હવે બે પપા હું મસ્તી તોફાન કંઈ સારે સજા કરી, હું ડાહ્યો થાઈ સારે ફક્ત મારી પર માપા કરે તો હું કાંઈ દરકાર નહી કરું, પણ શું મનચેરસાહે તુને સરતમાં જવા ના કહ્યું?”

“નહી, કાંઈ એમ નહી; તેવણ ફક્ત એમ ધારે છે કે એથી રીતે યુગ્મેસો દહાડા કાંઈ ધણે દાપદાકારક નહી ગણાય; અને સરતમાં જે જુદાગર અને જીલ્લા લાલચો હોય છે, તે આપણા જેવા જુવાનોને વાસ્તે લાયક ગણાય નહી. હુએ મારો ધોરડો લઈને સાં જઈ તો કદાચ તેવણ ખરેખર નાખુશ નહી થાય, કારણકે તેવણ કહે છે તેમ ધણી ખરી મીનંગમાં સંબાળ લેવા માટે હું પુરતી ઉમરનો છું; પણ બે હું તેમ કંઈ તો તેવણની ઈચ્છાની વીરૂધ્ધ ગયેલો ગણાઉં, કે જેમ કરવા હમણાં હું ઈચ્છતો નહી, કારણકે તેથી પાછળથી મને ખતીત ખમતું પડશે.”

“વાર નંદગીર, હું ફક્ત તુને એટલું જ કહી શકું છું કે બ્યારે હું તારી ઉમરનો ઘઈશ સારે મારી ઉપર કાંઈને રાજ ચલાવવા દર્દીશ નહી, તેટલા વખતમાં તો હું આશા રાખું છું કે મુખમતી કોઈ મોટી સ્ત્રીમાં જઈશ અને પછીજ આપણે જોઈશું કે સાચક સારકમાંથી પાણી છે કે નહી. આખી દુન્યાં કાંચ નહી કાંઈ આપી કે, તોખી હું તો પંચમતીમાં રહી મે-દરજામાંના હાથ ઉઠક નહી રીપું.”

“હા, પણ સંબાળ રાખજે કે સાવકશાહ શરણનું પાણી બહાર ઉભાઈ આપી તેને મુજઈથી પાણું પંચમતી નવાની ફરજ નહી પાડે.” નંદગીરે ખડખડ દસી પડી પોતાના દાસ્તને કહ્યું કે જેવણ એક એકાની માફક પોતાનાં મામાંપર વાંકરે તેમજી સુકી, હંવામાં પોતાની લાકડી આપ તેમ ફેરવી તથા પોતે હતા તે કરતાં વધારે જાંચા દેખાવાની કોશિશ કરી, પોતા વીશે જાંચું મત આપતા હતા. સાવકે નંદગીરનું મોઝનું હસવામાં કદાહી નાખી, બાંં સુધી દીનપાઈએ ધરે જવા માટે નંદગીરને મોઝાઓ સાં સુધી વાત કરવા કીધી.

અમારા વાંચનારે કદાચ જોઈ લીધું હશે કે નંદગીર આને હમેશની માફક ખુશ મીલનમાં હોતો નહી. બે તેજોએ તેમ ન જોયું હોય તો તેની માતાએ તો ખરેખર જોયું હતું; કારણ કે ધણું અજાણ જેવું છે કે તે પોતાની માતાની બાપુએ એક પણ એક વાલ્યા વગર નિરાશીથી ચાલતો હતો. તેનું અવીચારીપણું વારંધકીએ તેને પંચાતીમાં નાખતું હતું, અને હાલુથી તેમજ બન્યું હતું, એવી ધીરકથી તેની માએ તેની હાલતી અસાધારણ સુપકીદીનું કારણ પૂછ્યું. તેનાં મોહકાં પર રતાશ ચઢી આવ્યો, પણ તેણે તે સવાલ ઉઘાળ્યો અને ચાત કરવામાં નમ્રાત થયો. તેની માતા કાંઈ તેને વાસ્તે શીકર નહી રાખતી હતી, કારણકે તેવણને પોતાના દીકરામાં પુસ્તો વીચાસ હતો, અને તેવણને ખબર હતી કે તેણે બે કાંઈ જુલ કીધી હશે તો તે પોતેજ સુધારશે અને તેની સારી લાગણીઓ તથા જાંચા વીચારે તે બુદ્ધિને પાછી ખનતાં અટકાવશે.

હવે બન્યું હતું એમ કે, જુવાન નંદગીર કેટલાંક મુખાઈ બરમાં કમોમી, એટલી તો અસાધારણ અને અજુગમતી હાલતમાં આવી પડ્યો હતો કે પોતાના બાપ આગળ સધળું કાજુ કરી ન દે સાં સુધી તે મુશકેળીઓમાંથી કેમ છુટું તે તેને મુશ્તરું હતું નહી; અને બેકે તે મને એવો હીમતવાન હતો, તોપણ પોતાના બાપ આગળ પોતાના વાંકો કણુસ કરવા તેનામાં હીમત નહી હતી. મનચેરસાહેના સખન દોહ-ગોમાંનો એક એ હતો કે, તેઓના દીકરાઓએ કાઠી કરજ કર્યું નહી, અને તેમ કરવાની લાકડા અટકાવવા માટે તેવણ તેઓને અંગત ખરચ માટે મહીને દહારે પુરનો લવાજમ આપતા હતા, કે જેથી કરી તેઓ પોતાને અગતી મીનંગે ખરીદી શકે.

હવે આપણા નંદગીરમાં જરા ઉઘાડપણુની અસર હતી. અવીચારીપણું અને પુરકણ સંખી દીકથી તે એવી મુશકેળીઓમાં વારંવાર આવી પડતો હતો. તેના બાપની સલાહ પ્રમાણે ચાલવાને અને પૈસાનો ખરાખર હીસાખ રાખવાને તે દીકથી અને દીકરી કેમ કરતો હતો, એવી મતવધી કે તે પોતાનાં ઉઘાડપણુંખર અધિકાર રાખી શકે. સુદર અને શે-મધતી કરીમરીની મીનંગેપર તેની માએ તેને એટલે તો શોખ વધાર્યો હતો કે જેથી તેને એક ગરજપદો થયો હતો, અને તે એ હતો કે, સુદર મીત્રો અને શોખામતી બાંધણીની મી-પડીઓ અને આસખમેતો અતીશય શોખ તેને હંદમાહેર લઈ જતો હતો, કે જેને માટે તેને પસ્તાવું પડતું હતું. તેણે ધેકરને સાં મી-હેરીસને મોઝાંક મોટાં મીત્રો મોઝમતીની ફરમાસ કીધી હતી, કે જે મીત્રો માટે જમશેદ શરણે તેની આગળ ધણીજ તારીફ કીધી હતી, જેથી તેનો જીવ એટલો તો અધીરો પડી ગયો કે મુખાઈ જાય સારે જોઈને તે લેવાને બદલે તરતજ તે માટેજ આરદર મોઝલ્યો. આજે આરદર મોઝલતાં પૈસાને તેણે જરાપણ વીચાર કીધો ન હતો. મહીનાની આખેરીએ તે મીત્રો આવી લાગ્યાં અને આપણા જુવાન અદરેયે મોટી અ-ભયથી વચ્ચે શોધી કહાડ્યું કે તેવણે પોતાનો આપા મહી-નાનો લવાજમ લગભગ ખરમી નાખ્યો હતો, અને તેવણને જેટલા પઈસા જોઈતા હતા તેનો પા ભાગખી તેવણ પાસે હતો નહી. શું કર્યું તે તે જાણ્યો હતો નહી. મી-હેરીસને તે મીત્રો મેજવસ આટે ધણી મુશકેળી પડી હતી અને અસખત બ્યારે તે આવી પુચ્યાં સારે તો આપણા નંદગીરને ખરોદવાની ફરજન હતી. બે તે પૈસા ધોરડો વખત રહીને અચે તેા તેને પોતાનો આપા મહીનાનો લવાજમ તે માટે બરી હેવો જોઈયે અને સારે કરજ કરવા વગર તે પોતે આવતા મહીનાનો ખરચ કેમ ચલાવે? પોતાના બાપને તે માટે અરજ કરવી એ વીચારજ તેને ખરેખરે દુઃખ ઉપજાવતો હતો. વગર ખપતી મીનંગ માટે અવીચારી ઉઘાડપણુથી ખચેલું કરજ ભરતો તે તેના હમે-શના પાખાખ અને લાડ લાડખનારો બાપને કેવી રીતે સમજા-શે? મી-હેરીસે જો આખદની આગી દરકરે અવીચારી અને કંદયું કે મી-હેરીસે બે વરસ દહારે સમજી રહ્યો હતો નહી શકે તો તેની કાંઈ ચીંતા નહી, તે તેને મને મી-હેરીસે

ગમે એટલા વખત સુધી ધીરી શકે. પણ જેટલી મુશ્કેળી તેને આ માટે તેના બાપ સાથે વાત કરવામાં લાગતી હતી, તેટલીજ મુશ્કેળી તે કરજ શીટાવાની કેસીશ નહીં કરવામાં લાગતી હતી; તેથી તેની મગફરીને જેમ તેમ દાખી (કે જે મગફરી ખીનખોને દેખાડવા નહીં માંગતી હતી કે પૈસા ભરવા માટે તે આશક્ત હતો) તેણે મીઠા હેરીસ સાથે એવો બંદોબસ્ત કરીધો કે તે રૂપયા તેને હસ્તે હસ્તે ભરી બે ત્રણ મહીનામાં કરજ શીટાડું.

એક અડવાડું પછી તેને જ્યારે મહીનાનો લવાજમ મચ્યો, સારે તરતજ મુળઈ જઈ પોતાનાં આંતરણ પરનો અડધો બોલો એણે કીધો, તેના હમેશાના લવાજમનો અરથો ભાગ ખરચને વાસ્તે બાકી રહ્યાથી આ વેળાએ પોતાનો હાથ ધણે બંધાવ્યો પડ્યો અને તેથી ઉપજતા ખીનવાતથી પેશાં મળ્યા કે જે મેળવવાને તે આટલો બધો આતુર હતો, તેના દેખાવ-થીજ હવે તેને ધીમાર છુટતો હતો. પણ મીઠા હેરીસના કર-જમાંથી છુટવાને તે આવતા મહીનાની રાહ જોતો હતો. બધાં કરનાં તો તેને વધારે ખીનવાત એ ઉપજતો હતો કે, તેના બાપને નાતાબેદાર થઈ તેવણની પુણી ઉપરાંત કરજ કીધું.

પાછી પેઢીથી તારીખ આવી, અને જેટલા જોઈતા હતા તેટલા પૈસા ગળવામાં મારી તે મુળઈ જવા નીકળ્યો, પણ રસતામાં તેને એક એવો તો દેખાવ નજર પડ્યો, કે એક દુઃખી છત્રાને દુઃખમાંથી છોડવાના સીવાય ખીનને દરેક વીચાર તેનાં મગજમાંથી હટી ગયો; તે એક કંગાળ, જુએ ભરતાં માથુસની પુટી એક મુપડીમાં ગયો, કે જ્યાં એક બાપડી ખાતલા પર પડે હતો. તેનાં પાસમાં એક તરતનું જમણું છોકરું હતું, અને આસપાસ ત્રણ નાનાં જુએ અધમુખં યવધાં, અરધાં નાખં બાળકો હતાં, તેઓને સાચો અને કમનસીખ હેવાય સાંભળી તેણે તેઓના ખોલામાં પોતાની કાંઠી ખાલી કીધી અને તરતજ ગાડીમાં બેસી હંકારી ગયો; મીઠા હેરીસને ગ-લવા નહીં પશું પોતાનો એક ડાકટર કોળને. ડાકટર તેને રસ્તામાંજ મચ્યા, તેવણ આગળ તેણે સળગી વાત કહી, અને તેવણે જલદીથી તે ગરીબોને લેવા જવાને લયન આપ્યાથી તે મધન મધન ધઈ ગયો, અને જ્યાં સુધી ડેકરની દુકાન પર આવી પુંગો લાં સુધી તેને ખીન વીચાર આવ્યોજ નહીં. મીઠા હેરીસને જોઈ તેની સળગા પુશાળી હટી ગઈ અને એક જગ્યાએ બોલે તેનાં દેખાં પર આવી પડ્યા. એકાએક તેને વીચાર આવ્યો કે, જે પૈસા તેના પોતાના ન હતા, તેને તેણે ઉપયોગ કીધો હતો; અને જે કામથી તેને આટલી બધી પુશાળી ઉપજતી હતી તે કામ હવે તેને બદનામ કરવા અને ટપકા દેવા લાગ્યું. તે મીઠા હેરીસને મળ્યા વગર પાછો ફર્યો કારણ કે પૈસા નહીં ભરવા માટે તે તેની આગળ પું બાણું નાખે તે જગ્યાએ પડે તેનાં દેખાં એમતો નહીં. તે દી-ગારને તેણે પોતાનાં પૈસાં દોરતો સાથે સુખરવાનું લયન લખી નાખ્યું. મગજમાંથી નીકળે આપું હતું. તે દીવસે સાંજનાં તેનાં એક મોટું કિડાં તેજ રમનાર હતા, અને હાર પછી

સાથે ખાનું લઈ રમત ગમતમાં રાત પસાર કરનાર હતા. મનચેરશાહની ઈચ્છા એવી હતી કે ખાનું ખાંધા પછી જાંદ-ગીર ઘેર પાછો ફરે તો સાફ. તેવણે પોતાની આ મરજ તેને જણાવી દીધી, પણ તે અમતમાં લાવવાને તેને હેડગ કીધો ન હતો, ઉઠતું તેવણે તેની મરજ મુજબ ચાલવાની છુટ આ-પી હતી. જાંદગીરને ખબર હતી કે આખા હાહામાં તેને પછો ખરચ થશે, તો પણ લાં જવાનું લાંબો વખત થયો તેણે વચન આપેલું હોવાથી, અને વળી તેના સળગા દોસ્તો કહેતા હતા કે તે જો ન આવશે તો તેઓને સમજું મુંડું સાવજ જેવું લાગશે, તેથી તેની પણ ખાડી મીડી મરજ ધઈ. વળી નહીં બમ્મ તો તેઓને બાહણીથી શું ખતાવે? જ્યારે તે તેઓ સળગામાં પૈસાવાંઠો છોડશે હતા, સારે તે એમ પણ કેમ કહી શકે કે તેની પાસે પૈસા નથી? અને તેને બાપ શું ધારે?

તે ગયો. હાહા ધણેજ પુશતુમાં હતો, અને એટળીતો મગજ પડી કે જોકે ખાનું લીધા પછી ધર પાછું ફરવાનો તેણે કંઠાય કીધો હતો, તો પણ તેના દોસ્તોના કામાવાલા અને પોતાની ઈચ્છાની સામે તે થઈ શક્યો નહીં, અને તેથી રહી પડ્યો. ઊંઝી પાણી વધારે લીધેરો હોવાથી ગાતાં ગાતાં તેઓ વધારે ઉસકેરાઈ ગયા અને જોકે જાંદગીર બધા કરતાં વધારે દુશીઆરીમાં હતો, તો પણ હમેશાની માફક ન હતો. થોડા વખતની વાત પર પંચમતીમાં એક ડાકટર આવ્યો હતો, કે જેના દેખાવ અને રીતમતે લોકોને નીંદા કરવા માટે સારો ખોરાક આપ્યો હતો. આજની રાત્રીમાં છોકરાઓનાં તેહની ખારકસે સાથે ગળી તેની મશકેરી કીધી, તેને ત્રેહવાર આ-કારમાં ચીતાર્યો અને જોકે જુવાન જાંદગીર પહેલેલો તેઓ-થી અલગો રહ્યો, પણ અને તેઓ સાથે સામેકું થતાં અટકી શક્યો નહીં. જાંદગીરે આ ગરીબ ડાકટર માટે કવીતાની કેટકી કળીઓ લખી હતી, તે એટળી તો રચુહ હતી કે તેના દોસ્તોએ તે પુશાલીના પૈસામાં વચ્ચે સાંભળી અને પછી તેને માંગણી કીધી કે તે કવીતાની અટકી નકજ તેઓને ભેટ આપવી, કે જે તેણે સાફ ના પાડી, અને તેને બદલે તેની પાસે ખીજ વધારે નીરહોય કવીતાઓ હતી તે તેઓને આપી.

એ પ્રમાણે દીવસ તો પુરો થયો અને ખીજ દીવસની સવાર પોતા સાથે એટલો તો પસતાવો અને ગઈ કાલની એટલી તો સુચવણ ભરી યાદ લેતી આવી કે, જાંદગીર તે બાળક પોતાનાં મગજમાંથી કહાડી નાખવાને પુણી થયો અને તેના ધારવા પ્રમાણે તેણે દીનચાહ ડાકટરપર જે દીકા કીધા હતા, તે સુવામાં ફરી દીધા. અને જોતો તો જાંદગીર પૈસા મીઠા હેરીસનાં બાકી રહેલાં કરજના વીચારમાં એટલો તો મુશ્કેલો હતો કે તેને ખીન કશો વીચાર આવ્યોજ નહીં. મીઠા હેરીસ એક નવજીતો અંધાંકી કવેમ્બાન પત્ન્યા માલેક અને અધીપતી હતા અને જ્યારે તેવણ પોતાના એક લખ-નારને પૈસા ભરતા હતા, સારે જાંદગીર મોગ ચોપડીએ લાં આવી લાગ્યો. "હું ઈન્દુલું કે માંડે ભેજું" એવું દુશીઆર હોય કે તમારો કરજમાંથી એટલી સેહકામથી નીકળી જાઉં."

જેવા તે લખનાર અદ્યથ બદાર ગયો કે બંદગીર હતાં હતાં ગોઠયો.

“હું ઈહુંહું કે મારા બધાંનું ધરાકા તમે જેમ તમારું માનું કરજ બરવાને આપુર છેઓ તેમ તેઓનું કરજ બરવા માટે હોય.” મીઠું હેરીસે જવાબ દીધો. “પણ મીઠું બંદગીર; મેં કાંઈ તમારી કવીતાને વાસ્તે સાંભળ્યું છે. તમે જો તે થોડી મને જોવા દેશો તો કદાચ તમારીપર ઉપકાર કરવાને હું શક્તીવાન થઈશ, કારણ કે તમે મારી સાથે હવે કાંઈ કામ નહીં પાડવાને હિતમર છેઓ.”

“મીઠું હેરીસ, કરજનીજ આખરમાં સાડું કરવામાં નહીં; અને વળી હું તમને ખાતરીથી કહું છું કે જેટલો વીચાર હું મારી નાનાભેદારી માટે કરું છું તેટલો તમારે માટે નથી કરતો. કાને હું તમારીપર મારા કાગળે મોકલ્ય, પણ તમને અને વચન આપતું પડશે કે તમે તે મારાં નામ સાથે જાહેર કરો નહીં.”

“સારે તો તે તમારાં નામને લાવકનાં નહીં હશે.” મીઠું હેરીસે જવાબ દીધો.

“ફક્ત મને એટલુંજ માગવા દેઓ કે તેઓથી હું મારું કરજ શીઠાડવાતે શક્તીવાન થયો છું. અથવા તે મને જાણવા ન કે તે શીઠાડવાને મને વધુ કેટલું કરતું જોઈશે, અને પછી હું સરસ્વતી માતાની પૂજન કરીશ.” બંદગીરની ખુદરતી ખુશ લેહેરમાં કહ્યું, કારણ કે તેને લાગ્યું કે હેરીસનાં પત્રમાં જે કવીતાઓ આવતી હતી તેના કરતાં સાફ લખતો હતો, અને પોતાને પાછું છુટાપછું મળશે એ સંભારથી તેને એટલી તો ખુશાળી લાગી કે તેવું નામ બદાર નહીં પાડવાનું મંજૂર વચન મીઠું હેરીસ પાસે લઈ તેણે પત્ર-ગતી જવા રહેશન તરફને રસ્તો લીધો. આ વેળાએ તે છેલ્લા થોડાક દિવસો ખી હતો.

જાના તેની નાનાભેદારીની શિક્ષા ગણુશે અને થોડા વખત પછી તેને પાછો તેવજના વીધાસમાં લેશે, કે જે વીધાસ થોડાક વખત સુધી તો તે પીઢીતો હતો તેમ અટક્યો જોઈશે. પણ જ્યારે તેણે જે કવીતાઓ પોતે બાળી નાખેલી ધારતો હતો તેને વર્તમાન પત્રમાં છપાવેલી જોઈ, સારે તેની દગગીરી, મીઠું અને નાસીપાસી કેટલી હશે? અને વળી તે કવીતા જ્યારે તેણે સાંત મગજથી વાંચી સારે તે તેને એટલાં તો સખત અતે ધાતકી આપમાન જેવી લાગી, અતે વળી તે આપમાન એક સાધારણ ગાણુસપર નહીં પણ એક ઉમદા ખવાસનું આદર્શ કે જેને ઈશ્વરે આ દુનિયામાં ખીજાં અંતર-ઓનું નીવરણ કરવા મોકલ્યો હતો તેની ઉપર, સારે તો તે ધણાંજ દુઃખમાં દયાદ્ય ગયો. હવે તે શું કરે? મીઠું હેરીસનો તો તેમાં કાંઈ વાંક નહીં, કારણ કે એણે જે મોકલ્યું તે તેણે લીધું. તેવું નામ કાંઈ તે કવીતાની નીચે લખેલું નહીં હતું અને વળી તે દીવસે રાતનાં જ્યારે તેણે તે કવીતા તેના હોસ્તો આગળ વાંચી સંભળાવી હતી સારે તેઓ પોતાની પુરતી પુથીઆરીમાં ન હતા, જેથી તેવું નામ જાહેર પડવાની કાંઈ ધારતી હતી નહીં. વળી જે શખ્સ વીશે આ કવીતા લખી હતી તે શખ્સ જ્યાં તે પત્રનો ધણો ફેલાવો ન હતો ત્યાં રહેતો હોવાથી કદાચ તે તેના વાંચવામાંથી આવે નહીં, પણ આ સંધળા દીવાસાઓ તો મન મનાવવાના હતા. જે કે આ પત્ર મરજીટ દાસમાં કદાચ આવતું હતું, તેપણ તે માટેથી જાણશે વીશે ધારવાર તેઓને ત્યાં વાતચીત થતી હતી, અને જ્યારે આ કવીતા વીશે તેઓ ઈસારા કરશે સારે તે તે કવી રીતે ખરી શકશે, કવી રીતે તે બેદ અથવા તેને લાગતું હતું તેમ તે ક્યારેક છુપાઈ શકશે, કે જે સંધળાંતુ યુગ કાંઈજ નહીં પણ પૈસા કેમ બરવા તેના કાંઈ પણ ખ્યાલ વિના એક મોલી મીઠું મંઘાવી પોતાતો શોખ પુરો પાડવાનું એક અવીચારી કામ હતું. આ નિંદાભરી કવીતાતો કર્તા તે પોતે છે એમ પોતાના આપને તે કહી શકતો ન હતો. પોતાની માતાને કહી તેવજને વચમાં પડ્યા તે સમજાવી શકે? પણ આએ તો જાણે તેને પોતાના આપમાં વીધાસ નહીં હોય તેમ લાગતું હતું—નહીં, જો આ કામ કમુલ કરવાની તે કદાચી હીમત કરે તો તે મનચેરસાક આગળજ કરવી. પણ જેમ જેમ તે વીશે તે વધારે વીચાર કરતો તેમ તેમ તે વધારે નાહીમત થતો હતો. શરારનાં જરબાઈને ધર જતાં વાળી એક દીવસ આગમય તેને આ કમનસીબ બુદ્ધ અને ખબર પડી હતી, અને તે દીવસે તે નીરાશ શ્રી ખરચ કેમ દીસતો હતો, તેમાં કાંઈ અનજબ ધવબાઈજ કરવી એ વીચારજ પછી હોમીએ શરમાળ એમનેવતાં હોતો. વગર ખપની મીઠું માટે આપને તેનીપર એકજાણી જાણેલું કરજ, ભરતો તે તેના હમે-તેણેક્યું કે આપને લાક લાવવાના આપને કેવી રીતે સુધી તે આશાનાં હેરીસે એ જાણવની કાઝી કરેલું નહીં, અને પર પુરતું મીઠું બંદગીર જે વરસ દહારે નહીં તેના નામ પતી કાઝીતો તેની કાંઈ ચીંતા નહીં, તે તેને અને તેનાં વચમાં

પોતાપર જવાનો હતો, પણ તેને સ્વારી કરવાની ટેપ હોવાથી અને વળી થોડા પછી સારા હોવાથી તે આશા રાખતો હતો કે તેઓ તેને એકસો જવા દેશે. મનચેરશાહ અને બીજા સપળાંઓ આજવખીથી તેની તરફ દીકરા લાગ્યાં કે હમેશને શાંત, ઉદ્યોગી હોખી પોતાનો હમેશને માનીતો અવસ્થા છોડી બહાર જવાની ઈચ્છા બતાવે અને તેથી વળી મેદર-જીભાઈના આગ્રહ પછી તરતની અને વળી એક મેદરની સેહલવામાં, એ સમયે બંધોને એટલું બધું અનયયી બરચું લાગતું હતું કે તેની બેઠનો અને જાસ તરફથી અજાણીના જુદા જુદા પોકારો ઉડ્યા લાગ્યા. જાંઘીરે પણ ઉપર જોયું ખડું પણ કાંઈ બેઠ્યો નહી. મનચેરશાહ થોડાક વખત ચોખ્ખા અને પોતાની ધણીપણીનાં ચોક્કાં તરફ જોઈ જતાવ આખો—

“મારા વાહાલા દીકરા, તેં ખરેખર જાઓ સપળાંને અજાણીમાં નાંખી દીધાં છે, પણ હું તુંને કાંઈ પણ આંચકી વગર રત્ન આપું છું, અને તારી માએનો મેદરો બરાજર વાંચી શકતો હોઈએ તો તેણીથી રત્ન આપવામાં અચકાતી નથી. તું નનદીક પંદર વરસનો થયો છે અને તારા જન્મ પછી તેં એવી એકથી યાદ નથી ચકારી કે જેથી મને એક દલાઈનું દુઃખ આપવા થીકર ઉપજી હોય, જેથી મને તારાં પ્રમાણીકપણું અને સારી ચાલચલણમાં એટલો ભરસો છે કે તું જેમ એકસો જવા માગે છે તેમ મોકલવામાં હું કરી અડચણ જોતો નથી. તું ક્યાં જાય છે તેથી હું પુછવા માગતો નથી, કારણકે મારી ખાતરી છે કે તું કાંઈથી ખોટી ચીજ કરવા જતો ન હશે.”

“મારા વાહાલા પપા, હું તમારો દુશ્મની અને દુશ્મની ઉપકાર માનું છું. આશા રાખું છું કે હું તમારો વીધાસ કદી ખોલવા નહી” હોખી એટલી તો આવતરથી બોલ્યો કે તેનો મેદરો લાલ ધઈ આગ્યો અને આંખો ચમકવા લાગી. પછી પોતાની માતાના પગ આગળ બેસી જઈ, જલ્જલ કાસવાલા કરતો હોય તેમ બોલ્યો “વાહાલાં મમા, તમેજી મારીપર વીધાસ સુકસો કેની? અને મને વચન આપેલો કે આજુબો વખત થાય તેટલાં નહીં આજો તો મારે માટે ચીલા કરો નહી—મને વચન આપ્યો, નહી તો કે મને મારી સેહલમાં કાંઈ પણ મળતલ પડશે નહીં.”

“ધણાંન પ્રમાણીકપણાંથી” દીનબાઈએ ખ્યારથી જવાબ દીધો. “હું મારા વાહાલા હોખીપર તેના આપના નેટલોજ વીધાસ રાખું છું. આએ જુવાન અદરથને માટે હું એટલું બધું કહી શકતી નથી, વળી પેલાને માટેજી નહી.” તેણીએ જાંઘીરનાં ખભાંપર હાથ મુટી, અને જાસ તરફ જોઈ દસીને ગમતમાં ઉમેર્યું. જાસ આપણા હમેશના ડાહ્યા-હોખીને ભટક્યા જવાનો વીચાર સાંભળી એટલો તો અજબ ધઈ ગયો હતો, જાંઘીરે એટલો મોટીની નીશાસો નાંખ્યો કે તેની આ ચોંકી “મારા દીકરા, તું એટલો મોટીની નીશાસો નાખે એવું હું કાંઈ બોલી નથી” તેણીએ કહ્યું “સુસકેળીના વખતમાં હું તારી પર હોખીના નેટલોજ વીધાસ રાખું, પણ તેજ વારંવાર ઈછું કે તું હોખીના નેટલો મક્કમ મનસો હતો.”

“મમા, ખરેખર હું એમ ઈછું છું, હું ઈછું છું કે દરેક ચીજમાં હું તેના જેવો હતો.” જાંઘીરે હમેશ કરતાં વધારે નીસથી ભરેલા સાંદે કહ્યું.

“મારા દીકરા, વખત જતાં તું પણ તેનાજ જેવો થશે, તેની કાંઈ મને સુદસ ધાસ્તી નથી; અને વળી મને મારા દીકરાઓ જુદી જુદી જાતના ખવાસના ગમતા હોવાથી, હું એક બીજા હોખી કરતાં મારા પોતાના જાંઘીરને તેની સવળા છોકરાંવંત જુદો સુદસ વધારે જુદીથી રાખું. તેથી યાદ, હવે એટલો જાણ દલગીર ના દેખા, નહી તો કે હું એમ ધારીશ કે જે હું મશકરીમાં બોલી તેથી તુંને દુઃખ ઉપજ્યું છે.”

જાંઘીરે એક પછી બોલ બોલ્યા વગર તેની માતાની આસપાસ હોયો નાખી તેણીને બે ત્રણ “કાસ” કીધી. અને જ્યારે તે એકદમ ઉઠીને પોતાના હમેશના ખુશામી ભરવા બાજુ બોલ્યો કે, તે આવતી કાલે ભટકવા જનાર ન હોવાથી તેને તેનું દેટલુંક કામ પૂરું કરવા જવું જોઈએ, જ્યારે દીનબાઈએ તેની આંખોમાં આંસુ ભર્યાં. કાંઈપણ બોલું થયું હશે એમ તેણીની ખાતરી ધઈ, પણ હજી તેણીને તેનાં બોલાં દીઠ અને પ્રમાણીકપણાંપર વીધાસ હતો, જેથી તેણીએ પોતાની ચીંતા પોતાના ધણીને પણ જણાવી નહી.

સવાર પડી, જાંઘીર અને જાસ મેદરજીભાઈ માસ્તરને લાં ગયા, અને હોખી સાડા નવ ઘણે પોતાની માતાને ખ્યાર ભરી કોટી કરી અને સંભાળ લેવાનું દુશ્મની વચન આપી પોતાના ઘોડા પર બેસીને ગયો. તે આજે સવારના પાંચ વાગ્યામાં ઉઠ્યો હતો અને નાસ્તાના વખત સુધી એટલી તો આજુ-રતાથી અભ્યાસ કીધો કે તેણે બે દીવસનું બેસન સાથે તૈયાર કીધું. જતાં જતાં તે કહેતો ગયો હતો કે, જે તેને આવતાં અચાઈ થશે તો આદરો બહારથી તે પટેલનાં સુનાખાઈને લાં જતો અચરશે અને લાંજ આઈ પાંને સાંજે થાડે પોહરે પાછો ફરશે.

“મારા શરમાળા છોકરા, તું તો હવે બીજી અરજ એવી કરશે કે તું આખી રાત બાહર રહે” દીનબાઈએ જવાબ દીધો, “અને તેમ જો થાય તો ખરેખર તે ના પાડવામાં આવશે. આએ માંગણી છોડીજ, કે જે હું કમુજ કરું છું—યાદ, જ હવે દીકરા અને મળતલ કરો.”

“પણ હોખીને મેદરજીભાઈને લાં જવાથી નેટલી મળતલ પડતે તેની અટકી પણ મળતલ કરવાની તે આશા ન રાખતો હતો.” તેણે પોતાની ખરી મતજબ જણાવી ન હતી, કારણ કે તેને ખીક હતી કે તે ખાર પડશે નહીં અને વળી તે એક દવાનું કામ હોવાથી તે માટે બોલવાને તે રાજી ન હતો.

તે દીવસ જુવનુષ પસાર થયો અને ભણવાના વખતની એક કલાક આગળ હોખીને તેઓએ દુરથી આવતાં જોયો. જ્યારે તે જોરડામાં દાખલ થયો ત્યારે એટલો જણો તો સુખ અને ખુશી દીસતો હતો કે તેનાં મા બાપને તેને માટે જે કાંઈથી ચીંતા લાગી હતો—કે તેને તેઓને લાગીજ ન હતી—તો તે તદાજ જતી રહેતો. પણ જો કે તેઓ તેને કાંઈ પણ સવાલ પુછવાને આવતુ ન હતો, તોપણ આપણી જવાન

રોકડી તો હતીજ, અને જાંદગીર રીતપા (કે જે તે વેળાએ ચીતારકામમાં રોકાયેલા જણોનો હોય) તેઓ સપનાં તેનીપર તુરિ પડ્યાં, અને વળી તેઓની મનઃકર્મ ઉમેરો કરવા મન-ચેરશાદ પણ તે જવાન ટાંકીમાં સામેલ થયા, જ્યારે દીનબા-ઈએ તેવણના દીકરાની તરફધારી લીધી.

“હા, મમા તો હોમીની તરફેણ ખેંચેજ તો” નાની દસ-મુખી પીરશન બોલી ઉઠી, “કારણ કે અલખત તેવણ તો બધું જાણે છે. હોમી મમાથી કાંઈ કહી છુટું રાખે નહી.”

“ખરેખરજ, હું જાણતી નથી!” “અને ખરેખરજ એ મમાને કાંઈ કહ્યું નથી” આમ જાને જણ સાથે બોલી ઉઠ્યાં. પણ ના પાડતું ફેકકે દહું; અને કાંઈ પણ બોલાવો માગમ પડે તે આગમજ જણના જવાબના છાંટ વાગવાથી સપળી વાત અધૂરી સુકી તેઓને ઉઠી જતું પડ્યું. ફક્ત તેઓ એટલજ જાણી શક્યાં હતાં કે હોમી સાડા છ વાગેનો સુનાબાઈને ધર ગયો હતો.

તે રાતના જ્યારે જાંદગીર પોતાના આરકામાં બેસી, સુના આગમજ કાંઈ ગંભીર વીચાર કરતો હતો, ત્યારે કાંઈએ આવી તેનાં ખભાં પર હાથ ચુક્યો. પાછું ફરી જોતાં તેને માગમ પડ્યું કે તે તેનો બાઈ હતો.

“જાંદગીર, શું તુંને મારે માટે હવે કાંઈજ દરકાર નથી,” હોમીએ દહગીરી ભરવા દેખાડના અવાજે કહ્યું, “ને મારાં આજનાં કામ માટે તે’ મને એકળી સવાસ પુછ્યો હતો તો જરાક પણ અચકવા વગર મે’ તુંને સપજું કહ્યું હતો, તું અ-માઈ મારી સાથે એટલી બધી જુદાઈ નહી વાપડતો હતો, અને ખરેખરજ એ મને મળતું નથી.”

“મારા વાદાલા હોમી, જ્યારે છેલ્લા ત્રણ મહીના થયા હું તારેથી મારી સપળી વાત છુપાજાઉં, ત્યારે હું તારી છુપી વાત પુછી શક્યો નહી. નેકે મારી મુખાઈ માટે હું મને એવો દહગીર હોજી, તો પણ તારી ગઈ કાલની મુસાફરી માટે સેં જેટલોજ હું ખરાં દીકરી દતિજર હતો, નેકે મે’ ધારડું હતું કે તેની મતલબ તો કાંઈ માયાભરડું કામ કરવાનીજ હશે, પણ જ્યારે હું તારેથી આટલું બધું છુપાવતો હતો ત્યારે તારી છુપી વાત હું કેમ પુછી શકું?”

“ત્યારે વાદાલા જાંદગીર, અંબણે હવે વધારે વખત એક બીજાની છુપી વાત રાખીશ નહી” હોમીએ પોતાના હાથો તેની ગરદન આસપાસ વીટાળી અને તેના એકરા પર પ્યાર ભરમાં વીરપાસથી નેઈ કલાવાલા કરતા અવાજે કહ્યું, “હું બીજકલ નેઈ શકતો નથી કે શા માટે મારો ગરમ તારા કર-તાં વધારે વગનદાર હોય અથવા તો તેને વધારે માવાજપણા-ની જરૂર હોય. તું મુખાઈ વીરો વાત કરે છે, અને હું ધારડું કે કેટલાક દીવસ થયા તું સુખી દેખાતો નથી, પણ તું પોતે ઘરે તે કરતાં પણ એટલો બધો તો વધારે પોતાને જાનનામ કરે છે કે તું મને જરાક પણ બીદવગાવતો નથી. ગઈ રાત-ના તું બોલ્યો હતો કે તું મારા જેવો થવા વધારે ઈચ્છે છે, પણ ને તું તેમ હોય તો ખરેખરજ હું ધણે દહગીર થાજી,

તારી ખુશાલી, તારી દોડધામ, અને મને મનનાં અથવા તો તનનાં દુઃખમાંથી છોડવાને તારું જેર અને હંમેશની સંભાળ ને નહીં હતો તે તારું શું થતે? મારા જેવો મારા બાઈ હોય તો મને સુદસ નહી મગે.”

“અને મનેની મારા જેવો બાઈ નહી મગે.” જાંદગીરે એકદમ ખુશ થઈ આવી જવામ દીધો. તેણે હોમીને ભરમ પડેલાં ધ્યાન ધરી સાંભળ્યો અને પછી પોતાનો હેવાલ દીખત કરી કહી દીધો. હોમી હમેશ માફક આ બાબતમાં તેને દી-લાસો દઈ શક્યો નહી, કોઈ પર દીક્ષા કરવા એ ખરેખર, પછું જાણતું કામ હતું, તે શીનાય બીજું કાંઈની કરજ કરવાની નાતબેદારીથી તેના વીચાર પ્રમાણે જો તેના બાપ આગમ-જ ખોલે એટલું કહી દે તો માફ કરી શકાય, પણ એવાં કામને તપાસ્યા વગર મીંડ હરીસપર મોકલી આપવાની કમનસીબ બુલ અને તેનો ફેલાવો પડતો અકામવાની દેખાઈતી મુસકાઈ આ બોલાં દર્શાના અને જાંબી નીતીવાલા છેકરાએને. પછીજ ભયકાર દીસતી હતી. જાંદગીર તેઓનો કર્નો છે એમ દુન્યાનાં લોકને કદીની માગમ નથી પડવાતું, એ વીચાર તે તેઓને આવી શક્યો નહી. શું કરવાતું તે હોમી તેને કહી શક્યોજ નહી. તેણે પોતાના બાઈને એટલીજ શીખામણ આપી કે, પુરતી દીખત ધરી તેના બાપ આગમ સપળા બોલાસો કરી દેવો. ને તેથી કાંઈ કાલશે નહી ધરી તો એટલું તો ધરીજ કે તેનાં મગજપરનો બોલો એટલો ધરી, અને પછી કરજ શીદરવા માટે તેની મદદ ન લેવા આગ્યો તે માટે તેને ન-રમ દપકો દીધો; ખરેખરજ મીંડ હરીસતું કરજ કરવા કરતાં તેના બાઈનું કરજ કરવું વધારે સાફ હતું.

“અને મારા ઉઠાડવણને તમ કરવા હું તારી પાસથી તારી વધારે નીરદોષ અને વધારે સારી મળદ બીનવી લેજી?” જાંદગીરે સુરસોથી જવાબ દીધો.

“નહી, નહી હોમી; મારી પાસે એથી કાંઈની બીજ કરાવ-વાની આશા ન રાખતો, તેના કરતાં તો હું મારા પોતાનાં વાંકાની શીક્ષા પચાસ પછી વધારે અખું! હું છહુંજ કે હું દીકરી નાતું બચ્ચું થાજી.” તેણે દસવા જેવા દહગીર ચે-હરાએ કહ્યું, “અને મમા અમાડની માફક રોજ રાતનાં સુવા આગમજ મારી આગમ આવે તે વખતે આપણ દહાડામાં કાપેલા વાંકો તેવણને કહી દેવા એટલા તો સેદસ લામતા હતા કે એક વાંકમાં બીજ વાંકો ઉમેરવા નહી કરતા હતા. પણ હવે—હું ધારું કે હવે યોલા દીવસમાં કહેવાઈ જશે—મારેથી તે કહવા વગર પપા સાથે બોલાં દીકરી વાત થઈ શકતી નથી; પણ વાદાલા હોમી, ચાલ હવે તું સુઈ જા; નહી તો તારા શીક્ષા માટે મને કાંસે પસ્તાવતું કારણ આપશે.”

[સંપૂર્ણ છે.]

TWO OLD MAIDS

ટી પુ સુલતાન.

પ્રકરણ ૫ મું.

રેખરજી મીર કાસમના હમણાના દેખાવ-
એટલે કે લગાવ અને કીમતી પોશાક-
કામ-કોઈનુંથી ખ્યાન પેદશી નજરે એવે
તેવો હતો. તેનાં દીકરાં જાણુરા પેરા
રંગની સાતીનનો દગલો હતો, કે જેની
નીચેની બોલેની અને ગળાની કીનારી
સેતેરી કસબે ભરી લીધી હતી. કસ-
બથી ભરી લીધેલો કીરમજી કમરખંધ
તેણે કમર આસપાસ વીંટળી દીધો હતો,

કે જેમાંથી તરેહવાર ભાતનાં અને રૂપાની મુઠાં નરેલો
ખજારો ઝોરવેલાં જણાતાં હતાં. તેનાં ખભાં ઉપર સેનાનો,
જે કે કાંચો મારી ગયેલો તોપણ ચોમડીયા પડો નાખેલો
હતો, કે જેની બાજુએ સોનાની મુઠાં નરડી લીધેલી તળવાર
લટકતી હતી, બ્યારે પીકપર ચળકતી અને કીમતી લાલ હતી.

“અહા, અને બાર ઈમારોના કસબ લઈ કહું છું કે તું
જેવા લાગ્યું, અને એક છુદા સીપાદની આંખ આગળ કી-
મતી દીશ જેવો દીસે છે.” ખાન બોલ્યો. “પણ પેલી આજુ-
એ તારે માટે રખેલો તૈયાર રાખ્યા છે, તારે ગમે તે પસંદ
કર. જેવો મુરગી થોડો છે અને દરેક યાકુતનાં નામથી બો-
લાયે છે. એ છે તેાં થલો તીખો, પણ થલો બહાર
અને વળી દરેકા પગનો છે. બીજને હમારા પેદશી સેકાં
નામપરથી હાઈલરને નામે બોલાડો છું. એ વધારે સ્વાગો છે,
પણ પેદશીના નેટલો તેણે નથી. કહો, કયો તુંને ગમે છે ?

“ખાન સાહેબ, તારી રમ હેલ તો હું ધાઈ છું કે હું
યાકુત ઉપરજ સવાર થઈશ.” એમ બોલી તે પેલા થોડા નજ-
દીક ગયો, અને જન ઉપર ચડી બેઠો.

“અહા ! કેરી સરસ રીતે એ બેઠો.” ખાન કાસમને સેક-
લાઈથી થોડા ઉપર બેસી, અને તેને અનુચિત રીતે કુદાપતાં
નેઈ બોલ્યો, “તે જરા હીમતોએ નથી, નહીં એક જાળ
નેટલો પણ નહીં ! હું પોને પણ આવી મસ્તીથી પેદલો
સેહજાનને ધબરાતો, ઈનસાફા ! એ એક સાસો થોડેરવાર છે.

“મીરજી, જસ હવે; યાકુત એક જવાન હેવાન અને
એ તુંને બંધારે નહીં આવશે.”

“હા, હું. યાકુત અને હું આગળ ચાલતાં બ્યારે એ-
કાસમને બોલ્યો, “ચાલો, ચાલો, ચાલો, ચાલો.”

બોલ્યો. “પણ સાં જુવો, ખાનમ આપણી પાત જોતી ઉભી રહી
છે; અને હમારોથી પાતખી લઈ તૈયાર હવા છે. પાતખી બા-
રણાની વધારે નજદીક લઈ જવો, કે અંદર બેસવાનું સેહેલ
પડે.” તેઓએ તેમ કહ્યું. થોડી મીનીટમાં એક જણ, (જેના ઝાં-
ઝરેના જણાવણીને અપાન કાસમને કાને ગાયન સમાન મીડો
લાગતો હતો) પગથી ખાંચાવેર કપડાંમાં વીંટળાઈ ધરના ઉપ-
રમાંથી બહાર નીકળી એકદમ પાતખી અંદર બેસી ગયું.
તેની પછવાડે એક જણ બીજીની ઉતર્યું, જે થોડાક વખત
સુધી પાતખીની અંદર સપથું સરથું ગોઠવવામાં રોકાયું.
આ બીજી જણ કોઈનું નહીં પણ કાસમની મા હતી, જે-
ણીનું હાથું એટલું તો ભરાઈ આવ્યું હતું કે મહા મુશકે-
બથી તેણી પોતાની સુદર પકોણીને છુટાં પડતી વખતની
દુવા લઈ રાખી.

“અહા તુંને સુખી રાખો !” તે ધરડી બાત આંખમાં આં
મુઝોની ધાર સાથે બોલી, “તું જુવાન, મગર, અને પુખ્ત-
મુરત છે, તો પણ કોઈ કદાચ ધરડી પતંગાણીનો વીચાર
કરશે. મારા બેઠા માટે કહ્યું છે તે સપથું યાદ રાખજો અને
બ્યારે ખાન એના બાપનો વખ રાખે છે, લારે તો તું એની
મા ચઈ રહેજો, એને મેં તારી સંભાળમાં સોંપ્યો છે; અહા
તુંને છવતી રાખે ! મારી ધરડી આંખો તુંને ફરીથી એક વાર
જેવાની આરા રાખી રાખતી નથી.” આટલું બોલી તેણીએ
આવરણું લીધાં.

“જુડીથી મા; તેનાં સુખને માટે મારેથી નેટલુંથી થઈ
શકશે તેટલું હું ફરીશ, અને જ્યાં સુધી મારી બાંદીમાં પ્રાણ
છે સાં સુધી હું તુંને તારી માથા અને સંભાળ ભરેલી આ-
કરી માટે માદ રાખીશ. અહા હારીજા તુંબી અગીનાને
જુલતી ના.”

તે ડોસીએ કાંઈ પણ જવાબ દીધો નહીં. તેણીએ જુલતા
હાથે પાતખીનાં બારણાં બંધ કર્યાં, અને હમારો આ એક
ઈમારત તરીકે સમજી પાતખીને પોતાનાં ખભાં ઉપર મારી
આગળ ચાલ્યા.

“આવ, ખાન થોડા ઉપર બેસતાં બોલ્યો, “હવે વધુ વખત
ના લગાડ, કાસમ.”

“એક પગ પણ નહીં-મારી માને એક થોડાક બોલો કહી
હું તારી પછવાડે આવું છું.”

તેની મા બારણા આગળ ઉભી હતી; તે તેણીની આગળ
થોડો દપડાવતો ગયો, અને આસ્ટેથી તેણીની આજુ વાંકો
વળ્યો. “માદર, ફરીથી એક વખત તારી દુવા,” તે બોલ્યો,
તારા બેઠા ઉપર છેલ્લાં આશીરવાદ ?”

તેના માંગવા મુજબ તેણીએ પોતાના બેઠાને ફરીથી દુવા
ચાલી તેને સારા આશીરવાદ દીધા. પછી જલદીથી તેણીએ
પોતાનાં ગળામાંથી એક રૂપો કાઢ્યો, એક રૂમાલને છેડે
તેને વીંટળાવ્યો, અને પછી કાસમના હાથની આજુએ તેણીએ
તે રૂમાલ બાંધ્યો. “મારી દુવા, પરીત્ર અહાની દુવા, અને
કામળ અગીનની દુવા તુંને આગીન થાય, મારા બેઠા ! અહા

તુને સુખી થવાનો માર્ગ બતાવે અને તારું નસીબ મોટું કરે !
‘અક્ષા કરે ને હું મરું તે આગમય મારા બેડાને એક બહાદુર
લાડવાયા અને એક માનવતંત્ર પ્રદર્ય તરીકે બેઠો.’”

“માર તારા ઉપકાર થયો, તેણીને પણ તે કંઈ મારે
મોટું કશું કે ?”

“તેણીની આગળ મેં તારા બચપણથી તે મોટપણ સુધી-
ની સંપત્તિ વાત કરી હતી, અને ને સમગ્રવામાં તેણી મમદ
જોળવતી બહુભાવી હતી; તુંને એક દોસ્ત તરીકે મદદ કરવાને
તેણીએ કશું કર્યું છે.”

“બેસ મારી વાહાલી માં મારા છેલા બોલો યાદ રાખજો-
મેં ને ઝાડો રેખ્યાં છે તેની સંભાળ લેજે, અને મારા બા-
પની કસમને બચાવ કરજો-ઈનસાક્ષા ! મારાં ઝાડોને મોટાં
થયલાં જેવા હું પાછો આવીશ, અને તેઓને જેઈ ને જ-
માએ મેં તેણીને જીવ બચાવ્યો હતો, તે મને યાદ આવશે.”
આટલું બોલી, અને પોતાની આસપાસ ઉભાં રહેલાં લે-
કોને છેકી સન્માન કરી તેણે પોતાના ઘોડાને સામી બાજુએ
ફેરવ્યો, અને તેને એકી મારી, આ પછી તે ઉમદા પાણી
એક મોટા કુદકા મારી તેને તેના બનીપના સાથીઓ આગળ
લઈ ગયું. આ સંપત્તિ વખત પરેશનાં ઘર આગળ લોકો
રમતી આંખોએ તેને દુવા દેતાં હતાં.

ખીજ તરફ કાસમની ગા હજી પોતાના ઘરના ઉપર આ-
ગળ ઉઠી રહેલી હતી. તેણીને જુરખે તેણીનાં મોટાંપરથી
પડી ગયો હતો, પણ તેણી તે વીરો તદન અજાણી હતી.
તેણીની નજર આગળની સંપત્તિ ચીત્તેગાંધી ફક્ત એકજ
નીજે તેણીનું સંપત્તિ બાન રીકી રીકી હતું, અને ને કોઈજ
નહી પણ તેણીના દીકરાને લગાય એક અને પોતાની નજરથી
શુભ થતો દેખાવ હતો. માનના દરવાજા આગળથી બ્યારે
તે મલ્યો લાગે તે તેણીને ફરીથી એક વાર દેખાયો. તે બા-
જુએ ચંદાણ હતું, અને બંધાં આ ન્હાની કુકડી એકકી મળી
ઉનાવળે પડે આગળ વધતી હતી. કાસમ તેઓને લાંબાં
મળ્યો. તેની માંએ તેને ખાન સાચ ચીત્રાચારીથી વાત કરતાં
જોયો. સુરજની શેઠાની તેઓનાં કીમતી હથોડા ઉપર પડ-
વાથી તે બાજુ અગકાર પકારાઈ રહ્યો હતો. તેણીએ ધાડું
કે આ અગકાર બનીપની આગમી દેખી નેહી, પણ બ્યારે
આ બાજુ ઉપરથી વીચાર કરતી હતી તેટલાં પેલી લગાય
કુકડી ટેકડીને મથાળે નજી પુગી. આસતે આસતે કાસમ અને
ખાન તેણીની નજર આગળથી દુર થતા ચાલ્યા. પછી મ-
જુસો, પાસખી, મોડેરા અને લોરા એક એક પછી એક એક
તેણીની આંખ આગળથી શુભ થતાં ગયાં. આંસુઓ નુછી
નાખી તેઓને ફરીથી એક વાર જેવા તેણીએ પોતાની
નજર ખેંચી-તે બાજુ કાઈ હતું નહી, તેણીના દીકરા અને
તેના સાથીઓ તેણી ધારતી હતી તેમ સંદાના તેણીથી છુટા
પડ્યાં હતાં, અને હવેજ તેણીની સુધ દેહાએ આવી અને
તેણીએ જેમું કે તેને જુરખે સરી પડ્યો હતો; નહીંથી તેણી
પોતાનાં ઘરનાં મળ્યાં અને ઝોરડાનું બારણું બંધ કરી પોતાનું
બરડાં આવેલું દેખું ખાલી કયું.

• યોગક માર્હલ યુસાફરી ક્યા પછી ખાને બોલવાનું શરૂ
કયું, “હા, હવે તું પરેખરજ એક અદર્ય જેવો લાગે છે,
અને જેમ તું છેજ. મીર સાહેબ લગાઈનાં હથોડાને ઉપરો-
મ કરવાની રતનાં તારીખ મળી છે કે ? તું કસરત કેરી કરી શકે
છે-કુસતી રમતાં આવડે છે કે-પડાવા રમી બજી છે કે ?
અને નેમ ટાંકવામાં તારો હાથ કેવો છે ?”

“નેમ ટાંકવામાં હું વધુ તો શું કહું, પણ હરજી, સાખરો
ને હમારાં અનાજનાં ખેતરોમાં ફેરે છે, તેઓ સામિ ટાંકવાનો
મને કીક અનુભવ છે, ખીજ સંપત્તિ વાસતે તો ખાન તું બ-
જી છે કે હું એક માનડ્યો બનાવ છું.”

“મીર સાહેબ, એમ બોલવામાં તું તારી લાખડી બજીવે છે.
આ દીકાવર અધીની તલવાર લે, અને પેલીગમ હરજી છે.
તેમાંનું મને એક મારી આવ્યું, દુર ચરતાં હરજી તરફ આ-
મળી કરી ખાન બોલ્યો, “એક ઉપર ઉપર આવજો તેને લાખડી,
અને આગળની રાતનું તે આવજી બોજીય ચઈ પડશે.”

“હું મારેથી બનતી કોશિશ કરીશા” કાસમે યુસાફરીમાં આવી
આવરતા બરેકી રીતે કયું, હું તારી પાસ એટલુંજ મળી
લજીયું કે તમે બંધાં છેઓ લાંબાં યોગો, મને તો યોગ પરથી
ઉતરો, કારણકે નહી તો તમોને નેહીને તેઓ નહાસી જશે,
મારાં તીરે જો હરજી મરશે તો ખાનસાહેબ, રાતના આવજો
તેડું નજર બોજીય કરીયું.”

“દીકાવર, એને તારી ખંડુક આવ, બરાબર મોડેલેકી છે કે ?”
હમાસેએ પામખી નીચે ઉતારીને મુકી અને સંપત્તિઓ
પરીખાન થું. આવે છે તેની ઉત્તરથી રાહ નેતા બેઠા.

ખાન પાસખી આગળ ગયો અને બોલ્યો, “મારા મોસાખ,
ખજાર જે, મેં પરજને એક હરજીનો શોકાર કર્યા કરમાવ્યું છે,
અને તે તેમ કરવા ગયો છે, જેની કેવો ખીજાની કાંતી બ-
રાઈને આસતે આસતે ચાલે છે.”

તે ખાનુએ ડાડું કાઢી બહાર નેહ્યું, તે જીવાન માણસની
દીકાચાત તેણીને ધણી ઉસકેરતી હતી, અને તેની ફતેક મારે
તેણીએ મનામાં ખંડો કરવાની પણ સર કરી. “યા અક્ષા !
તેણી મનામાં બોલી, “એને મદદ કર.” આટલું બોલી તેણી વ-
ધારે ઉત્તરથી જેવા લાગી.

• “હવે એ પેલાં હેવાનો આગળ નજદીથી નજી પુગશે.”
ખાન આંખો ચોક્કસતો બોલ્યો. “પેલી ગમ એક મોટું ઝાડખી
છે, અને તેની પછાડે ચંતાઈ જવા તેને તે કીક કામ લા-
મશે. મસાલા ! આ તો બંજી કોઈ પોતાનો જીવ લેવા પોતા
તરફની ખંડુક ફેંટું હોય તેમ લાગે છે.”

“અર ! પેલાં જનાપરોએ કોઠો એને નેપેશો લાગે છે.”
એક હરજી ને સુતેલું હતું તેને ખીજ બાજુ તરફ ઉઠીને
ચાલ્યું નેહી ખાન બોલી ઉઠી. તે લાંબાં નજી પુગશે તેટલાં
તો બંધાં નાદરથી જશે.”

“નહી, તારી આંખોના કસમથી કહું હું કે એમ કદી બ-
નેજ નહી; નેજો કે જો કેવો નીચે આર બેસી ગયો છે
તે ? જરા વધારે ઉમી થઈને નેતી. ને હવે એ ચંદાણનાં
ડોંચે ચાલે છે.”

કાસમ ઘણાજ આસેથી પોતાનું કામ કાઢી લેતો હતો; જો તે એપણો હતો તો કાંઈથી કરવા વગર પાછો ફરતો, પણ તે બંધુનો હતો કે ખાન દુરથી તેની પરીક્ષા કરતો હતો. કદાચ ખાનગીની નેમ કરતી હોય, જે તેને ઉસકે-રવાને પુરતું હતું. તે ચોરની મીસાલ આસતે આસતે આશ્યો. “કદીથી એના હાથમાં તેઓ આવવાનાં નથી. ખુલ્લું જાણવની બોલ્યો. “એ કાણ છે-કેવલ એક માનસ્યો પટેલ-મોડોથી પડ્યો કેની તે વળી શેકાર કરશે? શેકાર કેમ કરવો તે તો મારાં શહેરના લોકોનેજ ખબર છે. સંકનનરના મેદાનમાં કાંઈ દમરો હરણો દોડતાં ફરે છે, પણ લોકોને તેઓને મારવાની હોશ નથી. ફક્ત નીકામચાલી કોઈ કોઈ દહાડો પોતાના ઉમરાવો સચે શીકારે જાય છે, અને તેઓ દરેક જગ્યા કોઈ વખત દહાડાનાં સો સો હરણો મારે છે, હુંથી લાં દહો અને જેથી એક મારું.”

“તારી છુટીએ જામળી યવત્રાં હરણને કાપું હશે, એ ખુલ્લું, અને પછી તેને લુહ નાખું હશે.” નામુર બોલ્યો. એક આગળ ક્યાંથી સીરે પોદરની હાંકવા આવ્યો। તું જાણે છે કે તારા જામળાં એકથી વખત તે બંદુક ધરી નથી.”

“આ વળી બીજું જુદું,” જામરગી તણકે કરી બોલ્યો. “મુકો આંધીની દહાડીના કસમથી કહું છું કે પટેલની જગાએ હું હતો તો તારની બંદુક ફાડીથી દેને, મને લાગે છે કે આપણને રાતના ગોશ ખાવાનું નહી મળવાનું. એની, જાણે દેકો હોય પણ અકર એમીને કુંકા મારેછે તે-શું એક મરદની માફક એને સીધું આલતાં નથી આવડતું?”

“મારે એ ધરડા મુલ્ય, એને બરાબર ખબર છે કે એ શું કરે છે. હિન્દસાક્ષ। આપણે બધા આજે રાતે ગોશ ખા-ઈશું અને હુંને હમારે માટે ક્વાલ અને ખીરયાની કરવી પડશે.” “મેડીની ભાજ અને હરણનાં ગોશની ખીરયાની ઘણી સ્વા-દીષ્ટ ધશે,” જામરગી મનમાં બોલ્યો. “વળી ગોશને આંધીને ક્વાલ કરીશું તો તેથી મજાના ધશે.”

“જે, જે, એ ગોળી ટાંકે છે,” ખાન બોલ્યો. “બેઠ હવે શું ધશે, આપણે સરત બકચે. જે એ ફતેહ પામે તો મારે હુંને એક નવી ઝોટણી આપવાની.”

“કણુલ। હું કણુલ કહું છું. અહાની મેહરખાનીથી એ ફતેહ પામશેજ, મારી ખાતરી છે.”

પણ કાસમે તેડ્યાં તો પોતાની બંદુક નીચી કરી. “હજ તો એ ધણો દુર છે,” તેણી બોલી, અને તેમ તે હતોજ. તેને દુરથી એક રેકડી દેખાઈ, અને આગમચની માફક ચુકણમંડે ચાલી લાં જવાની તે કોશીસ કરતો હતો.

પણ હરણોએ તેને જોયો. તે તેઓના ધમરાટ જોઈ ચોડીક પણ મુઠી રચના ધઈ હીસા આસા વગર ઉભો રહ્યો. તેઓની સંધનાં ઉગાં ધઈ દીકવા લાગ્યાં; હજ તે હીસાજ નહી, તેઓનાં હાથે એ ચોડાંક પગનાં આગળ આવ્યું અને કું થઈ હતું તે જોયું; કાસમ પોતાની બંદુક ખસાં ઉપર ચડાવે તેડ્યાં તો તે પાછું ફર્યું.

“મેં હુંને કહ્યુંનું કેની” ખાન બોલ્યો, “તેઓ નાદરસી મળાં છે અને હું સરત જીવો છું.”

“હજીથી થોડી ઘણી આગા છે,” તેણીએ આતુરતાથી ઉમેર્યું.

“મારો મોજાજ ખરો પડ્યો,” જામરગી બોલ્યો. એ શું મારતોનો, આજે રાતે આપણને મોશ મચી રહ્યું।

તેઓ સંધનાં પોડાં હતાં. કાસમે જોયું કે જે તે ઉડીને એકેદમ બંદુક ફોડે નહી, તો તેની સંધનાં સાંધાએની અને મેહનત રદ જશે, જેથી તે ઉડી ઉભો થયો, હરણે તેની તરફ દીકીને જોયું, અને ફરીને કુંકા મારતું નાહકું.

“હા, હજીથી આગા છે,” અમીતાએ કાસમને બંદુક ટાંકતાં જોઈ કહ્યું. “પાક અહા। એ મારી સરત જીવો છે.” તેણીએ ખુશાલીમાં આવી તાવડા ફાડી કહ્યું.

અને ખરેખર તે ઘણી સાદી રીતે જીવ્યો હતો. જેનું હરણ નાહકું તેવીજ તેણે પછાપટેથી બંદુક ફાડી, અને તે જોડે હયામાં ઉછળી જમીન ઉપર પછાઈને પડ્યું. હજીતો તે તરફડાં મારતું હતું, તેડ્યાંજ કાસમે કવચો બધી તેનાં મળાં ઉપર છરી ફેરવી.

“ધુર અહા। કોઈથી રીને હવે આ જાનવર હલાસ થ-યું છે,” મુકક બોલ્યો.

“સાગાસા।” ખાન બોલ્યો, “એણે પોતાનું કામ પાર પા-ડ્યું છે એને પોતાનો મોશ પાસો છે-ખરેખર તે એક વખા-જીવા લાએક નીશાનખાજ છે, સારે તું તારી સરત જીવી છે ખારી.” તે ખાનમ તરફ ફરીને બોલ્યો, “હું હુંને હવે એક બનારસની ઝોટણી આપીશ. આ બનાવની યાદમાં ખરેખર તે હુંને મળશે.”

પણ તે બેઠ વગરગી તેણી તે બનાવ જુકી જતે નહી.

“જેનો સ્વપ્ન આપણને બોલાવે છે, યાકને તમારામનું એક જગ્ય જે બેઠ ઉપર સીધી હકકા અસજાબ લાધ્યા હોય તેને લઈને જાવો અને તેની ઉપર સેકારને નાખીને લાવો.

ચોડાક જગ્ય જઈ હરણને લાવ્યા અને પાસખી આગળ જ્યાં ખાન ઉભો હતો લાં લાવીને મેલ્યું.

“હા, હવે હુંને બરાબર દેખારો,” તેણે પોતાની ખાતુને કહ્યું. તેણીએ બેઠ પોતાનો મેડરા જુરખાએ ટાંકેલા હતો, તોપણ બેઠ આંખની બાજુએ મોડાં બાકાં દોપાથી તેણી બરાબર જોઈ શકતી હતી. “શું આ ઉમદા પ્રાણી નથી?” ખાન બોલ્યો, ને વળી કુંડું ફરવે છે। આટળી બધી દુરથી ગોળી ટાંકતી તે કાંઈ ખાતુનું કામ નથી.”

“ચોડું ધણું તો નસીજ સંજોગે બની ગયું” કાસમે જા-વાજ દીધો.

“નહી, નહી, પટેલ, નસીજ સંજોગે નથી જન્યું, જે અને કોઈ એથીથી દુર ઉભો રાખે, અને પછી હુંને બંદુક ફોડવા કહે તો ખરેખર હું દમગીર યાઝો.”

“મારા મુરખની તરફ, અને મારા દુશમન સીવાય કોઈથી તરફ જોળી ફેરવાવે નહી, ઘણો દમગીર યાઝો, કારણકે યોડાપર મા પખપર કવચીનજ નેમ ટાંકવામાં હું નીકળ યાઝો છું.”

“હું તારું બોલે બોલ માનુંછું, પણ પેલા આગસ્ટ બાવર-
ગી કાંય ગયો?”

“હાજર સાબ,” કુલક કે જેનું તન દરેક ચીજ જેઈ
અમકનું હતું, તેને આગળ લાવી બોલ્યો, “તારો ગોલામ હમણા
આવે છે,” તેણે ખાનને અધીર પડી ગયોયો જેઈ કહ્યું, અને
છેલ્લે એક હાથે અદમ વાળી તે ખાનની નજદીક આવી ઉભો.

“ગોલામકે તારો ગોલામ હાજર છે, કાંઈ કુલક?”

“જે, આજે સાંજે સોઝ ખીરયાની બનાવશે, અને જે મેથીની
બાહ્ય મને તો તેથી અંદર નાખશે, કેમ, સમજ્યો કે?”

“મારા મુરખી અને મીર સાહેબે જનમમાં કોઈ વખત
ખાધી ન હોય તેવી સરસ ખીરયાની હું બનાવીશ.” કુલક
ખુશાલ ચેહરે નખીને બોલ્યો, “ઈનશાલ્લા! હજુરે મેનેથી કોઈ
દહાડો આપી ન હશે.”

આટલું બોલી તે આસી ગયો, “હું ધારતોતોજ કે જ્ઞા-
ન કરવા કહેશે—હરણનું ગેશ અને મેથીની બાહ્ય, હા મને-
ખી એજ વીઆર આવ્યો હતો, મારા શેઠના શોખળી સારા
છે અને આખા દહાડામાં આમાં સરસ પકવાનનો વીચાર તેની
મુસાફરીની હેઝગારીના દીવાસા તરીકે થઈ પડશે.”

અને હવે આ નાની ટોળકીએ ખુશી ખુશાલીમાં આગળ
આગળ માંડ્યું, તો જેકે તેઓ ઘણાજ આતેશી મંજર કા-
પતાં હતાં, પોતાના નવા શેષ્ટની ખાનને હરે ઘણી ય-
ચનું કારણ મળતું હતું. કાંસમને કાંઈ ચોપડીએનું અજુ-
ગલ ન હતું. તોપણ તેને જેટલું આવડતું હતું તેટલું સવળું
તે ખાનને કહી સંભળાવતો હતો. શાહનામાં અને હારીજ-
માંથી મુઝી દહાડા ફરારોએ તે ગોસતો, યા તો અસલી
ઉરડુ કરીતાની ગજ્યો માર્ક સંભળાવતો હતો. આ સપખા-
થી ખાન જેને કમથી ખખો પારખનાં આવડતો ન હતો, અને
જેને ચોડું ઘણુંથી બહુત્રાં માણસ સાથે કોઈ દહાડાની વાત
બીતે થઈ ન હતી, તે અજબ થઈ જતો હતો. પણ ચોડાક
માઈલ મુસાફરી કીધા પછી તેઓ એક ગાંગમાં નજદીક આવી
પોહતા, કે જ્યાં તેઓ એક રાતનો વીસાસ લેવા ઈચ્છતા હતા.
“તું કોઈને જે આ ગામડાંમાં એકાલખો હશે તો આજની
રાતને માટે આપણને ઠીક જગા મંચી શકશે,” ખાન બોલ્યો.

“ખાન સાહેબ, હું અહીંના પટેલને ગરાબર બોળાવું છું,
તે મારા બાપનો શેષ્ટ થતો હતો, હું મારો ચોડા દપટાવી
પહેલાં જેઠાં છું અને હાં જઈ ખાનમ અને તારે ગરની સારી
જેવી જગા શોધી કાઢીશ.”

જ્યારે આ નાની ટોળકી ગામડાંમાં જઈ પુગી, સારે કાસ-
મ અને હાંમે પટેલ એક નાની પણ શોખળી મસજીદના
દરવાજા આગળ તેઓને ગલ્યા; મસજીદની પાસેનાં ખોલાં
મેદાનમાં તેઓ માટે તથુઓ મારવામાં આવ્યા હતા, અને
જાનને ઉપર ગાલીયા બીછાવવામાં આવ્યા હતા. ચોડાક વ-
ખતમાં કેટલાકો આસાએસ લેવા સુના, અને કેટલાકો ગજ-
રમાં ખરીદી કરવા ગયા, જ્યારે બાકીના બીજાં તરેહવાર
કામેમાં રોકાઈ ગયા. કુલક ખાન પકવાનમાં મસજીદ થયો,

પકવાનના સોરમદાર વાસથી ગામડાંનાં અરધાં ભુજે મરતાં
સોદરકઈ સુકાઈ ગયામાં કુતરાં તે તરફ લલચાઈને આવી આ-
પણા જાડ બાવરચીને છુમ મરાવનાં હતાં, બાવરચી એટલે-
તો કંટાળી જતો કે તેઓને દુર કરવા તેને પયશની મદદ
લેવી પડતી હતી. વળી તેનાં માથાં આગળ નાનાં પક્ષીઓ
ચીચવારી મારતાં ભમવા કરતાં હતાં, જ્યારે કામડાંએ સામે-
ની દેવાલ ઉપર બેસી લુચ્ચાઈથી તીકતા કો કો કરતા હતા.

“તમારી મા બેહેનો મરે” કુલક કુતરાંઓ અને કામડાં
ઓનો કંટાળો અંતે નહી ખમી શકાયાથી બોલી ઉઠ્યો, “અને
તમારું ખાનું ખરાય યાએ, યા અક્ષા,” તેણે એક કુતરાને થડે
પેતે હરણનો પગ લઈ નકારી જતાં જેઈ કહ્યું, “યા અક્ષા!
આતો જમાજ ખાનનો ભાગ હતો—અએ નીચ, એકદમ નાખી
દે—અએ લુચ્ચા, એકદમ તારાં મોઢાંમાંથી નાખી દે, અને એ-
મ ગોસતાં બોસનાં તેણે કુતરા તરફ પયશ ફેંક્યા. સારાં બાએ
તેથી તે કમખખન હેવાન ઉપર અસર થઈ, અને પોતાનાં
મોઢાંમાંનું ગેશ નાખી દઈ તે ઘણું પંગે લગડાને—અને છુમ
પાડતો નકારો. “હ, હ, હુંને સજડ લાડ” નહીં કઈ નહીં,
હુંને આ રીશા ફરીથી ચોરી કરનાં રીખવશે.” અને તેણે
ગેશનો દુકરો ઊંચકી લીધો.

“પણ પાક અક્ષા! મારું સલામતશ વચ્ચું છે,” તે ફરીથી
છુમ મારી ઉઠ્યો, અને અદેખરજ તે વખતનો દેખાવ કોષ
થડાં કલેમનાં માણસનુંથી પાકી નાખે તેવો હતો, કારણકે
નાનાં પક્ષીઓ કવાખમે માટે કાપેલા ગોરાના નાના કટકાઓ
ચગેલપચ ચાંચમાં મારી ફેંદની ચીચવારીઓ પાડનાં આકાશ
તરફ ઉડી જતાં હતાં.

“પાક અક્ષા! આવાં નાનાં પક્ષીઓથી મને સતાવે! એ
મીર સાહેબ,” તેણે કાંસમને પોતા તરફ આવનાં જેઈ કહ્યું,
“અરે જરા હું આટલું ખાનું પકાડ તેટલાં અંદી બેસીને
ચોધી કરે! તુંને તેમ ન કરશે તો રાતે અપણે માટે કાંઈ
પણ ખાવાનું રહેશે નહીં. હમબાજ એક હેવાન આ પગ
લઈને નકારો. અને એને બચાવવા જઈ તેટલાં તો સંધ્યા
પક્ષીઓ આ કવાળે ઉપર પુરી પડ્યાં.”

ઐયદથી બાવરચીનો હુઃખમરયા ચેહરો જેઈ હમયા વગર
રહેવાનું નહીં.

“ઠીક છે, તારી આગળ કાંઈ નથી, તેટલાં હું અંદી બે-
સીશ,” અને તે એક લાકડાંના નાના ચાંચા ઉપર બેઠો. “હવે
આપણે જેઈશું કે પેલાં નખોદ ગયાંઓ તુંને હુઃખ દેવા આ-
વે છે કે નહીં. તું જે હમારે માટે બનાવે છે, અને જે ઘણું
મધમધ વાસ છે, તેના બદલામાં મારે તારું આટલું કામ કે-
રું જેઈએ.”

“મીર સાહેબ, આ પકવાન શહામદાએને ખાવાં લાપકનું
છે. અરે આ પકવાન તો હજુરો લાએકનું છે, અને ઘણીક
વખત તેના જનાના માટે મેં પકાવ્યું છે.”

“લારે તું શું નીચા અક્ષીના ધરો બાવરચી હતો?”
“એજ મીર સાહેબ, હાં ખાવાનું ઘણું સરસ મને છે, પણ

પ્રમારતું નામ નહીં; જેથી હજુરની નોકરી જોડી જાન—
ખેલો તેની આગાધાનીમાં વધારો કરે—ના ખટલામાં જોડાયો.”

“હા, કુલુક, જાન એક ઉમરામ ચંદરમ, અને દયાવત
મરદ છે, જેની મારે વાતરેથી એણે કેટલું બધું કીધું છે.”

“તેણી તેને વારતે પુરતું કીધું છે, હુંને ખબર છે કે જા-
નમ હમણાજ પરણી આવી છે, તેણી ચઢે પદર વરસની
છે અને યુગસરતીમાં તો નરી જલ્દી યુનમને માંદા!”

“હા, હા,” કાસમે બેદરકારી બતાવી કહ્યું.

“હા, હા,” બાવરચીએ તણકો કરી જવાબ દીધો, “મેં તે-
ણીને ત્રણ મહીનાની વાત ઉપર જોઈ હતી, કારણકે તેણી
મારી પડાસમાં રહે છે, હું તેણીને વરસો થયાં પીછાંતુંડું,
પણ તેની તેને ખબર નથી.”

“ખરેખર! ઘણું અલગ જેવું,” કાસમે દંડપણથી કહ્યું.

“જોમાં થયું અલગ જેવું, મારી બેઠેન ખાનખાં કુટુંબમાં
કેટલાંક ત્રસેા સુધી નોકર હતી—નહીં હમણાથી છે. તેણીએ
મારી આગળ લગનની સમગ્રી વાત કરી હતી; તે ઘણું ધામ-
ધુમથી થયાં હતાં.”

“ખરેખર.”

“હા ખરેખર, વળી છોકરીને આટળા બધા થરડા સાથ
પરણવા મનતું ન હતું, પણ તેણી પરણવાની ઉમરમાં આવી
હતી, અને જ્યારે આગ્રહક રહીમાન જેના માથાસે માંગણી કરી
ત્યારે તેણે તે ના પાડી શક્યાં નહીં. આગ્રહ રહેમાનને લોકો
જાન કહે છે, પણ તેતો ફક્ત (નીત્રાંબ અલીની નોકરીમાંના
એક ગરીબ) સીપાહને છોડેા થતો હતો, લોકો કહે છે—
ખરેખર મને તો નાસરે કહ્યું—કે તેની સરીખાપતનમાં બીજી
બે બાએથી છે પણ તેને એકથી છોડકું નથી.”

“ઘણું કંઈક,” કાસમ બોલેા.

“ઘણુંજ,” બાવરચી બોલેા. પણ તેણીની આ વાત અ-
લીનાં અટકી, કારણકે તેણીમાં બદારથી એક માથુસ આપ્યું
અને કાસમને તેનાં કામમાંથી છોડ્યો.

[સંધ્યુ છે.] આવાં.

દયાળુ દીલનો દાખલો.

હેમુરસ દસતુરના કરી અસલ સરચમાં એક
માતખર ખાનદાની કુટુંબ વસતું હતું. એ યુવ-
રમ દસતુરનાં મેટા બેડી અને વહુ દીકરીઓથી
એક મોઢોડું કુટુંબ પરીવાર બની સધળાં સાથે
રહેતાં હતાં. કુટુંબમાં સંપત્તી સારો તેથી ચો-
રેવર અમશાસપદ એ દસતુર સાહેબને ત્યાં
મહેરખાન હતો, સરસ્વતી માતાની એ ખાનદાન
પર પ્રસન્ન હતી. એવણના મેટાએ ઉંચી ઉંચેલ કેળવણી લીધા

ઉપરાંત પવિત્ર હંદ અને પેઢેવતીમાં પણ પુરણીલ થયા હતા.
દસતુરએ પોતાના લુલંદ ધરમનાં ઉર્ધ્વા જ્ઞાન સાથે જોતીશ
વીધામાં પછી સરસ માલીની મિલકત હતી, રોવારા અને મેઢોનો
વરદાર એવણ સાહેબ બરાબર કરી બાલવા હતા. સુરત અને
યુનંધમાં પણ એવણના જોતીશ સાક્ષીની કાબેલીયતની તારીફ લા-
તી. કેલકિક કુટુંબમાં કંઈ પણ અચલ વખતે એવણને જ-
નમપત્રી દેખાડીને સર્વિયના મેદ લગમ જલ્લવાની ખાહેશ રખા-
તી હતી. તેઓને એ દસતુર સાહેબ પોતાના સાંધા અનુસંધથી
સગલવતા હતા કે ક્રીસગતના હોમ યુગ્મન કોઈની માથાસે ને
પછીએ બનવાનું હોય તે કરી પણ ફરે નહીં, ત્યારે આખરથી
જલ્લુતું ને નહીં જલ્લુતું સરમુલ છે, યા તો આવતા બતાવો વીરો
આવશથી કીકર રાખવા કરતાં તે વીરો નહીં જલ્લુતું બહાં. સ
આવત કેવી રીતે કરવી તે એ દસતુર ખાનદાનીએ સારી રીતે
જલ્લુતાં હતાં, ને આ નીચતા દાખલો બાવરચી. એ દસતુરના
પાંચ મેટાઓમાંના નાના જવાન મેટા સોરાખજ વેપારને અરપે
મુનંધમાં મેટાંક યથું આવી વરચા છે. એવણનાં વરનાંખ પડ-
ણાં યુગસુરત મેટોરદાર સુનાબાઈ પણ સરચથી પેઢેલમેઢોમાં
યુનંધમાં આવ્યાં છે. બીરકામમાં એ જોડું એક કુશાદે બંગલામાં
સારાં મુખ ચેતવી રહે છે. એક દદાડો સાથે ખાનમાં ફરતાં
સોરાખજ મેટાવા. “સુનાબાઈ, આપણા સરચના મેટાદે પણ બે-
સમદાર કેટલાં રહે છે, પણ આખા પગ મારેથી તેણને ન-
લાયું નથી, કારણ કે તે બીચારો હાલ ઘણો આનંદી છે, એ
લોકો સરચથી આખા પગ સારી દાલતમાં હતા. કોટની અગ-
વારીનું પંચગાં હતું, અને બાપડી છોકરાં સાથે સારો વખત
હદારતા હતા, પણ ઉંચે મેં સાંભળ્યું કે બીચારો મેરામદારને
ખાતીનું ઘણું કંઈક દરદ લાડું છે, તેમાં બીચારાની બચરવાત
ઘણીપાણી અચલુચ જલ્લી, જેથી એ ગરીબ મેટાની પુરીત
કમળખની થઈ છે; આપણે ધરથી એવણને કાંઈક છુપી રીતે મદદ
લાય છે તેથી મારો જીવ છુપી છે.”

“એ વાત સાંભળીને ખરેખર હું ઘણી દલબીર છું. સુના-
બાઈએ જલ્લુતું” “એ તો હા ફરતો આસપાસ છે. એના સાપ-
દામાંથી કાઢીને પણ ખજારી મલવી નથી.”

“વારું સુનાબાઈ,” સોરાખજને બીજી બાજદ યાદ આપ્યાથી
બોલ્યા “જોતીશી નવદારને આજથી આઠ દદાડો છે અને એ
નવદારેા મેટાથી રમે સગવામાં યુગારક છે.”

સુનાબાઈએ કહ્યું “હાલ, તેથી મારો નીચાર છે કે તે દદા-
ડો

આજીએટ—(અનેદવારને) કમસટેબલ કહે છે કે તમે લડતા

હતા. હવે તંત્રને વમારો જવાબમાં શું કહેવું છે?

અનેદવાર—સાહેબ, તેજ દદારે મેં નવું ‘સાર’ પદરશું હતું

તેથી મેં લીચારણું કે એ કોઈ સાથે કોટ કદાડીને ઉતરી પડ્યું

તો મારે વલન નવું “સાર” લોકના જવામાં આવશે.

“તારા અભયાસ પાછળ મને કેટલાં ભરે ખરચ થાય.”

એક બપ પોતાના દીકરાને કેટલીક ચોપડીના પડાઆપતાં બોલેા.

“હા બાલક, દીકરો પૈસા જગ્યામાં કુડતાં કાંઈક જ-
રસાથી બોલેા, “અને વળી હું ઘણો સખન અચસાર તો કર-
તાથી નથી.”

“હુંને એમ તારા મેટા બાવાની મસકેરી નહીં કરવી જોઈએ

રસતમ, દેસામાં સફેદ બાવલાવાને માન આપવું જોઈએ.”

“હા, પણ માથલ એવણ મોટકા છે તે હું તે ફેમ કર?”

જુનાબાઈએ કહ્યું “હાલ, તેથી મારો નીચાર છે કે તે દદા-
ડો

રખે લાયક એક ગોલાળી સહ" એટલે ગોલાળી સારી ને તેવું જ બનીઆન વગેરે ખરોદાલ બેસાંવવાને લાંબી લઈને સીવવા આપી આવું. જમરોદી નવરોડને દંદારેજ મારી સાલગીરીથી છે. હમણા નવી તરેહની નવાનીસ કુલની માલે આપી છે, તેને લાયક હઈ ૮૦૦ રૂપયા મુખી છે, તેથીજ એક ગોલાળી માત્ર અને તેને ધાનની કોર લઈને સીવવા આપી આવરા."

સોરાળજીએ વધારું, "હા, મોટી ખુશીથી, અલગતાં એ નવરોડને હાનતો એક ડરેસ તમે લઈ આવેા." મુનાભાઈ આયાની સાથે કોટમાં કાપડ લેવા ત્યાં તેવજી પેહેલે પોતાનાં બેઠેન આઈગાયને લાં ગાંધી લેવાઈ કે બેનને લઈનેજ કાપડવાને લાં જઈ. કોટમાંના એક ગોદાવામાંથી ગાંધી પસાર થતી હતી, તેટલાં એક મરનાજીએ કોટલા પરથી એક જે ત્રણ વરસનો પારસી છાંદરા ઉઠી પરચા અને તેની નસકોરી કૂદીને લોહી જવા લાગ્યું; મુનાભાઈએ ગાંધી જોવાનીને આપા પાસ જુવાને ધરમાં લઈ ગયાં; લાંબી માલમ પરચું જે બેઠે માલે કામગાંદાઝ બરચા રહેતા હતા તેવજીને એ છોકરા હતો. મુનાભાઈ ગાત્ર પર ગયાં, જ્યાં ગરીબ બેરાગદાર અતી નાતવાન હાલનમાં એક મોટી જુરેશી પર પડેલા હતા, મુનાભાઈએ પોતાની બરચની કોલજ આપી અને બેરાગદારએ તેવજીની મેદુરજાની માટે મળેા ઉપકાર માંગ્યા, અને જણાવ્યું કે મોટી ડાહસી કરતી આવવા ગઈ હતી અને છોકરાએ નીચાલે ગયા હતા, તેથી એ જાચું એ પ્રમાણે કોલજ પડી ગયું. મુનાભાઈએ પેટેની નવરે લાં ગરીબાઈ અને નાચારી ભેઈ લીધી અને આજેજ તકે એ ગરીબ મેળવેને મદદ કરવાની જરૂર છે એમ નીચારીને પોતા પાસ લાવેલા રૂપરૂ છે તે ગરીબ બેરામદારના હાથમાં મુક્યા અને કહ્યું કે "તમે એક પછુ કોલસાતાના, એ પ્રમાણે માલુસી માલુસને મદદ કરવાની ખરેખરી જરૂર છે, કોમાંથી ધરતી જીતે ખરીદેને અને દવા દારૂ વગેરેથી જરા તમારા છત્રને સાંતી આપવેને; મારા સોરાળજી પણ તમાને ફરજીએ આવી મલશે."

બેરામદારએ આ અત્યંતી બહેસ માટે મુનાભાઈને હબરો હતર હવા લીધી અને પરવરદારના મુકરાની લીધા.

મુનાભાઈ તેવાં પાછાં પર ગયાં. "કેમ મુનાભાઈ, તમારી ખુશી પ્રમાણે શોખઈતી સાડી લઈને સીવવા આપી આવ્યાં કે," સોરાળજીએ પૂછ્યું.

"હા સોરાળજી, એક સુંદર સાડી પેહેલવાથી રોવા વધશે કે એક જળતસરની કોઈ ગરીબને મદદ લીધાથી આપણે છવ ખુશી થશે?" મુનાભાઈએ ધણીને સવાલ પૂછ્યો. અલગતાં સોરાળજી દંસતરે છેલી બાળદને ખુશી સાથે સ્વીકારી. પછી મુનાભાઈએ બંધી વાત પોતાના ધણીને કહી અને બેઠાં કે "કઈ રીકર નહી, મારી પારો બીજ નવી ગોઝાળી સાડી છે તે નવરોડને દંદારે પેટેરીસ. એક ફેરોનેબલ ડરેસ કરવા કરતાં પછસાની તંબોમાં રીળતંબોને મદદ કરશે એ વધારે સોચાવમાન લાગે છે. સોરાળજીએ આવી નેજાળત ધણીજાથી પર આકરીન લીધી, અને ખરેખર એથી મોહોરદારના ધણીએ ખરા લાયકશાળ કહેવાના ભેઈય. આજે તે આપણી બાનુબોના અને તેઓના વાકીબોના પૈસા ધણીખરા મોતી કચ્છાણ અને મીરીસ નેજાને લાં તરેહવાર ફેરોનેબલ ડરેસ પાછલ ખરચવા છે, અને તેનેજ તેઓ પછીમ હોડુસ્તાનોને મુધારે સદમળે છે, તોઆણ આપણા પારસી ટાલમાં કુલવંત ખાનદાંમાંથી એવી રીતની છાપી સખાવત કરનાં ધણાં બાનુબો મળી આવશે.

મીસ મેરખાઈ કાંવસજી દાયર.

એક લાંબી ઊંઘ.

મારાં કુટુંબમાં એક એકસ મીન હતી, કે જે વીરો બપોરે લારે વાત થતી હતી અને તે બંધ થઈ જતી, પાછી થતી, અને પાછી બંધ પડતી હતી. હમારી પાસ હોલત હતી—“સેસટર”નાં કુટુંબ કરતાં થોડાંમિત્ર વધારે હોલતવાન હશે. સર્વે કોઈ કસુજ કરતાં કે હમે નીતીમાન અને સાથે લાગાં જેઓ સાથે હમેા થાન ધમાં આવતાં તેઓ તરફ ઉદાર દીક્ષી

વતતાં હતાં; પછુ હમારા કોઈ અતમગના મીરો હતા નહી, અને હમારા ખરેખરીએથી હમેા કુરનાં કુર રહેતાં હતાં. હમેા કોખની મુથકાને જતાં નહી, અને તેમજ હમેા કોખની મુલાકાત લેતાં પછુ નહી. કોઈ પછુ નોનરેલા પરોઢજીએ કહી પછુ હમારા ઉત્તર એકમગો નથી, અને જેઓ કામસર આવતાં, તેઓનું કામ પુરું થતાં લાયકીથી હમેા તેઓને દરવાજે દેખાડતાં. કોઈ લીખારીને કોઈ કલાય કાંઈ પાવાનું અને થોડાક પછસા આપવામાં આવતા; પછુ તે ખાણ ખાઈ રહેતો અને હમેા પાસથી પછસા લીધા કે પછી તેને સંવત્તાથી હમેા બકાર કકારતાં. હમાસ નોકરો તેઓનાં બચપણથી હમારી સાથે હતા; તેઓએ સારી રીતે અને નીમકલલાલીથી હમારી મોકરી કરી હતી; તેઓ સારો પમાર મેળવતા હતા; તેઓને કામગાજ પછુ રોડેજ હતું; તેઓ તરફ હમેા માપાણ હતાં; હમારે લાં તેઓનાં છોકરાં બચ્ચોના જન્મ થતાં અને લોનર તેઓ ઉત્તરતાં; તેઓ ધાપજીને લીધે કામગાજ કરવાને અશક્ત થતાં તોપછુ તેઓનાં ગરજુ સુધી તેઓને પમાર આપવામાં આવતો હતો; પછુ આટલું હતાં નહી તેઓ હમેાને ચાહતાં, કે નહી હમેા તેઓને આહતાં. સખાવતમાં હમેા ઉદાર દીક્ષી પછસા ખરચતાં, પછુ દર વરસ વધારે અને વધારે હોલતવાન થતાં, કારણ હમારી આકરોને અરો બાગ પછુ હમેા ખરચતાં નહી, અને પેઢી દર પેઢી “સેસટર” વાલાની મના વધારે અને વધારે વધતી જતી.

મારા બાપદાર સચળા “સેસટર” એ લાંબી જીંદગી કલાડી હતી. કોખજી જીવવાન મરજુ પામતું. જ પેટેરી સુધી ફક્ત એકજ કાખસા સીવાય, સધળાં લાં લગનથી એકજ આળકતો જન્મ થતો, અને તે એકજ આળકતી છોકરાને હતું. જે એકજ કાખસા વીરો કહ્યું છે, તે મારા બપાવાના બાપનો હતો. તેવજીને “જોન” કરી એક બાઈ હતો, જે તેવજુ કરતાં જે વરસ નાનો હતો. હમારાં કુટુંબનાં ફક્તરની મીંખમાં તેનો જન્મ ૧૭૭૨ માં નોંધેલો હતો, પછુ મને જે અન્ય જીવું

લાગતું તે એ કે, તેનાં મરણની નોંધ લીધી હતી નહીં. તે કહે શ્રમ થઈ જઈ, કોઈ નહીં જણાવથી દુરની જગ્યા પર મરણ પામેલા લાગતો હતો. કોઈ નહીં જણાવયાં કારણ પર તેની સઘણ દાક્તર અને મીઠકતો મારા બાપના બપાવાએ “વરદ” માં મુકેલી હતી, અને તે “વરદ” વખત જતાં બાપથી દીકરાને ઉતારતું આવતું. ઉપક્રા મારા બાપના બપાવાના શ્રમ થઈ ગયલા બાઈ વીરો એક વખત મેં મારા પીતાને પૂછ્યું, પણ મારા સમાધાની કરીને તેઓના હમેશના અંબીર મેહેરા પર વધારે ગંભીરાર્થ થયાર્થ. “કાંઈ દીરસ તું એ વીરો સઘણ” જણાવે. તેઓએ જવાબ આપ્યો, અને પછી તેઓ કાંઈ બીજી ચીજને વીરો વાત કરવા લાગ્યા.

ખરેખર મારા પીતાના અને મારા બપાવાના બેકુના મેહેરા પર હમેશાં ગમગીની દેખાતી હતી, કાંઈ એકસ ગમગીનીના તેઓ બેમ થઈ પડ્યા હતા. મેં તેઓને કદી પણ દસતાં જોયા નથી. સઘણઓએ તેઓનાં દુઃખી અને કંટાળાવના મેહેરા જોયા હતા, પણ કોઈપણ તેવું કારણ સમજી શકતું નહીં હતું.

હા, લાં કોઈ પણ એક હતો. હમારા યરની ડાબી બાજુના પુસ્તકશાલા ઓરડાની પાસે એક મોટો ઓરડો આવેલો હતો. તે ઓરડાની બાજુનાં દાખાં હમેશાં બંધ રહેતાં, અને આખી રાત અને દહાડો એક ઝાંખી બની બગાડી લાં દીસતી હતી. તે ઓરડા સીંચાણે આખાં ધરમાં “ગેસ” લીધી હતી. તે એખજવામાં ફાનસમાં તેજ પુરવાતું અને સતમાવવાતું કામ મારા પીતા મા તે મારા બપાવા કાંટા હતા, અને તે વાને તેજ અને બીજીને જોઈના સામાન પાસેના પુસ્તકશાલા ઓરડામાં રાખવામાં આવતો. તેઓ બે જણ સીંચાણે લાં જવાનો કોઈને દુકમ હતો નહીં, અને તેથી કરી તે બાજુની ચારી પણ તેઓજ રાખતા હતા. દીરસમાં જણ વખત—તેઓએ નાસતો, બપોરનું અને રાતનું ખાણું ખાણું હોમ તે છતાં—એક માણસ પુરતી રીતે ખાવ નહીં તેટલું ખાણું પુસ્તકશાલા ઓરડામાં તેઓ લઈ જતા તે દુધ અથવા તો રહેલો હતો—કાંઈ પણ પીવાતું. તેઓ તે છુપી રીતે અંદર લઈ જતા, અને થોડે વારે બાજુ ઉઘાડતા અને એક બીજી નવાઈ જેવું મેં જોયું કે, મારા પીતા કે મારા બપાવા કદી પણ કહે સાથે બહાર નહીં જતા. બે એક બંધ તો બીજીને ધરમાં રહેતો, જણે તે ઓરડાને બેઠ છુપો રાખવા.

આ છુપી બાજુ વીરો નોકરો વડે ધણી વાતો થતી, પણ હું નાનો છોકરો હતો ભારતી તે દાખમાં મોટો થયો લાં દુધી કાંઈ પણ વખત મારી હાજરીમાં તેઓ એ વાત કહાડતા નહીં. મારી માતાનાં મરણ પછી એ વાત વળી ઘણી જોવા લાગી. હવે ઉપર કહેલા પેલા બેઠી ઓરડા વીરો બેઠામાં એવું જોવાતું કે, તેમાં ખરતો રાખેલો હતો. આ ઉપરથી થોડાક મોરો પણ લાં પોતાની પાક હાજરી આપી ગયા હતા, પણ મારા બપાવા જેઓ પુસ્તકશાલા ઓરડામાં હમેશ સુતા, તેઓએ એકને પીસતોય વડે જખી કરીયો

અને તેથી જીજ્ઞાસા નાદસી ગયા. ભાર પછી કોઈ પણ વખત કોઈએ લાં જવાની હીમત કરી નહીં.

આ પ્રમાણે તે ઓરડા વીરો નહીં જણતાં, જેમ હું ઉખરમાં વધતો ગયો, તેમ તેમ મારી છાત્રાસ પણ વધતી ગઈ. સર્વેની આકર્ષ હું પણ મારા અભાસ કાંતે બહારગામ ગયો, અને મારો સીંચાણો વખત પુરો થયો કે હું છુપાવનાં શ્રમ્ય શેરોમાં ફરવા નીકળ્યો. એ પ્રમાણે થોડાક વખત નીકળી જતાં, મારા બપાવાનાં અચખ્ય મરણથી હું મારે ધર પાછો ફર્યો.

હવેશ કરતાં મારા પીતાને મેં વધારે ગમગીન દીધા. મારા પીતા અને બપાવા વડે એક બાપ દીકરા કરતાં બાઈ બાઈ, એ મારક વધારે સંપ અને એખકાસ હતું જોતો હતો. હું જોયો ધર પુરો કે, તેઓએ મને પેલા પુસ્તકશાલા ઓરડામાં તેરમે, અને મને એસવા કદી પેલે બાજુ બંધ કરી, અને નીચે મુજબ જોવા લાગ્યા—

“મારા બપાવાનાં મરણથી એક બપાવાનાં વાતથી હું તને જણાવના કરવાની જરૂર એક છું. આપણાં કુટુંબનાં દક્તરની નોંધ તે તપાસી છે?” મેં થોડું કહાડ્યું “ભારે તને વાદ કરે કે, તારા બપાવાના બાપના બાઈ “જોન” નાં મરણની તેમાં કોઈ પણ નોંધ લીધી નહીં, કે જે બપાવો જેવી વરસાની આગમ્ય કહે શ્રમ થઈ ગયો હતો. હવે એવું કારણ એ કે, તે કદી મરણ પામેજ નથી. તેની છંદગી જો જતાં મારક લેખવામાં આવે, તો દરજ તે થવે છે.”

તેઓ ઉપરથી જોતી ઉકા, અને ગજવામાંથી એક ચારી કદાકી પેલા શ્રમ ઓરડાતું બાજુ ઉકાડી, મને પેલા પાછા આવવાની આસરત કરી. તે ઓરડો ઉકા અને લાંબો હતો. લાં જુની દખની એક અંદર દખન છુસી, એક દેખ અને એક મોટો પકંગ હતો. મારા પીતાએ તે પરની મજરદાની ખસેરી નાંખી અને તે પકંગ પર પડેલા એક આકાર તરફ આંગળી કરી દેખાડ્યું. પેહેલે મને લાગ્યું કે તે એક ધરડા બાજુસનું મીનનું મુનનું દરજે પણ પછી થારી થારીને જોતાં લાગ્યું કે તે માણસ દખ લેતો હતો. આંખો બંધ હતી, અને મેહેરા પર સઘણ કરચળી વળી હતી. જો કે આટલી બધી કરચળી વળી હતી અને મોહોડાનો નીચો જામ લાંબી સુદે દાહાડીની દંડાયો હતો, તેણે તે મેહેરા એક “લેસનર” તો પુરત એખખાઈ આવતો. મેં કાંઈ પૂછવાતું મન કરચળી મારા પીતા જોવા—

“જેવી વરસ થયાં આપણાં કુટુંબનાં આ થાપ છે, અને જાણવા આ દુખી આકાર દરી રહેશે, લાંબુથી તે આપ પણ જાણવા નથી. પુસ્તકશાલા ઓરડામાં મારી પછાડી પાછો આવ અને હું તને સઘણથી વાકેફ કરે.”

મારી સાંભળે મોજુદ લાખજાથી અને મારા પીતાના સાચાતમાં બરોસો હોવાથી મને તે વાત વીરો કાંઈ શક રહેશે નહીં. તે વાત નીચે પ્રમાણે હતી—

મારા બપાવાનાં બાપ “ગાદ” અને તેનો આ દુખી બાઈ “જોન” એક એક ધણા ચાહતા હતા અને. માન

આપતા હતા, અને જ્યારે “માઈ” પરણ્યા સારે “જેન” જુદા રહેવાને બદલે સાથેજ રહેવા લાગ્યા. તેઓ સરખી રીતે તેઓના પીતાના વારસ હતા, પણ તે વીશે કાંઈ અદેશો નહીં હતાં, કારણ બપહાર ઉપયોગી રીતે તેઓ એકજ ઢેલી વાપડતા હતા. હવે આ કુટુંબમાં આજ્ઞત બનવાની હતી, તે આતી. મારા પીતાનાં બપાઈ તે “માઈ” નાં બાપડી મરણ પામ્યાં, અને પોતા પાછલ મારા બપાવાને ફક્ત સાત વરસના નાની ઉમરના મુકી ગયાં. જો કે તે મમ્મી પી મારા પીતાના બપાવા વખત જતાં પીસરી ગયા, તોપણ તેઓ ફરીથી પરણ્યા નહીં. જ્યારે શોકનો વખત પુરો થયો અને તેમણે પહોરણાએને તેમનાં લાગ્યા, સારે તેઓમાં એક ફ્રેન્ચમેન નામે મો. દલાઈમ પણ હતો. એક દીને ખાણું ખાઈ રહ્યા પછી તે પહોરણાએ જણાવ્યું કે તે “મેસમેરીસમ” નાં ધણે કુશળ હતા. આ ઉપરથી થોડાક પરાણુઓના સુચવવા ઉપરથી તેણે તે પોતાની અજમાએસ પોતાના મેજમાન ઉપર અજમારી, અને તેમાં ફોલ પાડ્યો. સાર પછી તેણે “જેન” પર અજમાવવા માંડ્યું, અને તેણે ખુશી બતાવી, તે તેમાં પણ ફોલ પાડ્યો. તેણે “જેન” તે આ ઉંચામાં નાંખીને થોડાક સચાએ પુછ્યા, કે જે તેના બાઈની ખુશાળી વચે “જેને” બરાબર જવાબ આપ્યા. તે દલાઈ ગરમી પુષ્કળ હોવાથી સવળી બનીઓ ખુશી મુકી હતી. હવે આ બારીએ તે વખતે કહેવાતી હતી તેમ ફ્રેન્ચ બારીએ હતી, કે જે જમીન સુધી કાઈ પણ ટેકા વગર ઉંધાડી રહેતી. એક સવાજનો જવાબ એવો દસવા જેવો “જેને” આખો કે પેલો ફ્રેન્ચમેન પેટ મરીતે દસવા પડ્યો, અને તે બેઠો દસો કે પોતાનું સરકાવણું નહીં રાખતાં, બારી જે પાસેજ હતી તે ચાલે ખુરસી પરથી નીચે રસતા પર પડ્યો. મારા પીતાના બપાવા તેમજ જીજ પરાણુઓ દાદ આપવા નીચે ઢોડ્યા, પણ ફેકટ; સપથું યાઈ ચુકું હતું; તેની ગરદનનું હાડકું બાગી ગયું હતું અને થોડાક વખત વેર જોવાન હાલતમાં રહી, થોડેક વારે તેણે પોતાનો પ્રાણ છોડ્યો. કારોનરની જુરી બારાઈ, અને જુરીએ અકસ્માતે પડી જવાથી મરણ નીપજવાતો અભિપ્રાય આપ્યો.

જ્યારે તે સપથું પુરું થયું સારે “માઈ” ફ્રેન્ચ દીએ “જેન” આગળ ગયા કે જેને આટલો વખત સર્વે કોઈ બીજકુલ પીસરી ગયા હતા. તેણે તેને હજી તે “મેસમેરીસમ” ની જોવાન હવમાં જોયો, અને તેમની સમગર કરવાની કોશિસ કીધી. આમાં નહીં ફાવવાથી તેઓએ ડાકટરને બોલાવ્યો, અને સવળી વાતથી તેને વાકેફ કીધો. સવળી મેડેનટ ફેકટમાં ગઈ. ડાકટર જોહાંસ કરવા લાગ્યો કે “મેસમેરીસમ” જેનું કાંઈ ઉગ્ર નહીં. પણ તે જે હોય તે, પણ “જેન” ને સમગર કરવાનાં ફેકટમાં ફોંકાં મારવા પછી તેને પથંગ પર લઈ જઈને સુવાડ્યો. આ પ્રમાણે તે આટલાં વરસ સુધી હજી આવી હાલતમાં પડેલા હતા. મોક અરથા બધ પાડતા આ વાત કુટુંબ વચેજ છુપી

રાખી, તેજો જોરાક કે જે તેને એક નખી વાને આપવામાં આવતો હતો, તે આગળ જણાવ્યા મુજબ દુધં યા સેરવો દતો, અને તેથી કરી તેની જાંઘી ટાપી રહી હતી. તેજો બાઈ તે વખતે તેની ધણી માવજત રાખતો, અને જ્યારે તેતો દીકરો (મારો બપાવો) ઉમરમાં આવ્યો સારે તેતે તે વાતથી વાકેફ કીધો. આ પ્રમાણે બાપથી દીકરાને એ વાત જણાતી, અને તેમજ હવે છેવે મારી જાણવાની પણ વારણ આવી, અને મેં “જેન” કે અમે “લેસતર” વાલાં એક જીવન મુદ્દાં સાથે દોશ જોડાવ્યાં હતાં.

અજાણતાં, આ વાત છુપી રાખવામાં મેં પણ મારો ભાગ કયુષ કયો, હું કયુષ નહીં કરું તો બીજું શું કરું? પણ મારા પીતાની ધણીની આજીજી છતાં હું તે વખતે પરણ્યો નહીં. મેં કયું કે જ્યાં સુધી સવળું બરાબર થશે નહીં ત્યાં સુધી હું કદી પરણવાનો નથી. “જેન લેસતર” આ વખતે ૧૦૮ વરસનો હતો. મને લાગ્યું કે હવે તે વધુ વખત ટકવાનો નથી. મેં મારા પીતાને પુછ્યું કે આ “મેસમેરીસમ” થવલા માણસને દમણ્યા આટલે વરસે કાંય નહીં ઉઠાડવાની પાછી કોશિસ થાવ, સારે તેઓએ જવાબ આપ્યો કે તે ઉઠાડવાની હીકમત તો “દલાઈમ” સાથે દલાઈ ગઈ. આથી હું ઉશકેરાઈ ગયો. મેં પછીજ ખત અને ઉત્તરથી તે બાગદંસર સપથું વાંચ્યું, અને જ્યારે તેની માવજત કરવાનું મારે માથે પડ્યું સારે મેં તેની પર પછી મુકતીઓ અજમાવી જોઈ, પણ સપથું ફેકટ.

આ પછી માર વરસે મારા પીતા આ દુન્યામાંથી કુચ કરી ગયા. પછી છતાં હવે આ જોતો મારે એખસાને માથે પડ્યો. મારા બાપ બપાવાને તો એક એકની હીમન હતી, પણ હું તો હવે તદનજ એખસો પડી ગયો. એકાંત સ્વખાવને લીધે કોઈ સાથ જોવાના નહીં મળે, અને તેમ કરતાં આ મારા ધધાર વરમાં હું એખસો એતો એ પીઆર કરતો બમ્મા કરતો.

“જેન લેસતર” — જે આપણે તે જીવન મુદ્દાંને નામ આપી શકે તે — તદન હાડગીજર જેવો યાઈગયો હતો. તેને જાગડવાની દલે સળગી આરા મેં જોડી દીધી. પણ તેણે મારી પર કાંઈ અજાણ જેનું મંતર મારણું હોય એમ મને લાગતું. તેને જોરાક આપ્યા પછી હું ધણો વખત વેર તેની આગળ જોરીને વાંચતો. આ પ્રમાણે એક દીવસ મારા હાથમાં એક જરમનું એપાનું આણ્યું, કે જેનાં પાનાં ઉઠાવતાં મારી નજર “હીપનોલીસમ” વીશે કોઈનાં લખાણ પર પડી; ફક્ત તેમાં એકજ મીજ વીશે વાંચતાં હું ઉશકેરાઈ ગયો, અને તે “હીપનોલીસમ” ની ઉંચાંથી કોઈ માણસને કેમ બીધાર કરવો તે.

ઉત્તરમાં આવી જઈ, તેમાં જેમ લખ્યું હતું તેમ હું હુરત કરવા મંડી ગયો, અને તેમ તેની રીત પ્રમાણે કરતાં મારા હાથમાં કળતર થવા લાગી, પણ હું હટ્યો નહીં.

“તમેને ઉઠવુંજ જોઈશે.” હું મન સાથે જોત્યો. મેં મે-

હેનત જારી રાખી, અને એ ખુદા! એકએકે તે આકાર દાસ્યો, અને એક નીસારો નાખ્યો.

મારું છગર કેવું પુરતું હતું! મેં કામ કરવાનું આજુબ રાખ્યું. "જેન લેસતરે" પોતાની આંખો ઉપાડી, આસ-પાસ નેહ્યું, અને પાછી બંધ કીધી. હું જેન આગળ દોડ્યો, એક મલાસમાં ઘોડો દાર કહાડ્યો અને આરતે આરતે તેનાં મોઢામાં નાખ્યો. મારી ખુશાલી વધે તેણે તે જન્યો. દારથી તેને જરા હુશ્કારી આપી. તે મારા હાથના ટેકાથી જરા પલંગપર ઉઠ્યો, અને મારા ચેહેરા સાથું નેહ્યું, એક ધણાજ નળા, ખોખર આવળે પુછ્યું:—

"હું ક્યાં છું? હું કણ્ય છે?"

"હું 'ગાઇ લેસતર' છું." મેં જવાબ આપ્યો.

"ગાઇ લેસતર?" છત, છટ! હું કાંઈ મારો લાખ "ગાઈ નથી! આ હા!" તે આસપાસ નજર કરી મારા ચેહેરા સાથું નેહ્યું 'બાદ્યો. "હું હવે નેહી છું. આ તો સ્વપ્નો છે."

આટલું બોલી તેણે પોતાની આંખો બંધ કીધી. મેં તેને હલવેથી પાછો સુવાડ્યો, અને દારતું એક બીજું મલાસ બાર્યું. "કાકા જેન, આટલું પી જાવો." હું બોલ્યો; "તમેને એથી કાપદો ધરો."

"એ મને એનો કાકો કહે છે," તે બજબડ્યો, "હવેજ એણે મને પોતાના બાપ તરીકે ઓળખાવ્યો. આ કેવો અજબ નેવો સ્વપ્નો છે. દાર! હા! હા, એ સ્વાદમાં ખરેખર ઘણો જીદો લાગે છે."

તેઓ તે દાર પી ગયા, અને મેં તકપાનો ટેકો આપવાથી તેઓ અઢેલીને પલંગપર બેઠા. હવે અંધાર પડ્યા આવવડું હતું તેથી મેં દીવાસલીની એક કાંડી કહાડી અને કાંતસ સંત્રગાળ્યું.

"એ આ શું છે?" તેઓએ પુછ્યું. "શું તારા હાથનાં આંગળાંને ઘસડીને તેં અજવાળું પાડ્યું છે? ખરેખર આ તો કાંઈ ઘણુંજ અજબ નેહું છે."

મેં તેઓને કહ્યું કે, એ તો આ કાંડી ઘસવાથી અજવાળું થયું હતું, અને એક બીજી સળગાવીને તેઓને દેખાડ્યું. આથી તેઓને ઘણી રમુજ પડી, અને કાંડી કમ બને છે, તથા તેમાં શું શું ચીનીની નજર હોય છે, તે હું તેઓને સંજ્ઞાવવા લાગ્યો, ત્યારે તો એઓ મુઠમાં હસવા લાગ્યા, બહુ મશકેરી કરતા હોય તે પ્રમાણે. "હવે આપણને એની નજર નથી પડતી, કારણ જાતી સળગાવવી હોય તો 'ગેસે' કરીને સોઢાકાથી સળગી શકે છે."

"ગેસ!" તેઓ અજબગીથી બોલ્યા.

"હવે તમારાં કપડાં બદલવામાં મને તમેને મદદ આપવા દેઓ," હું બોલ્યો. "સુત જવાને તો હજી ઘણો વખત છે. આપણે પુસ્તકવાસા ઓરડામાં જઈએ, કે ને વધારે સંગ્રહ કરીએ છે."

હું ઉપડું બોલ્યો ત્યારે તેઓના ચેહેરાપર ઘણી અજબગી લાગતી હતી, અને જ્યારે મેં પાટલુન અને એક જગલો લાવી આપ્યો, ત્યારે તો વળી બેવડી વધી.

"આહા!" તેઓ બોલ્યા, "હામનાં લોકો આ પોપાક પેહેરતા હશે. છટ! મારાં 'બીચીસ' ક્યાં છે?"

હું તેઓની જુની કબજ આગળ ગયો અને તેમાંથી તેઓનાં ઉપડાં "બીચીસ" એની કદાવ્યાં, કે ને ઉધધથી તડત ખવાઈ ગયાં હતાં.

"કાકાજી," હું તેઓ આગળ તે લઈ જઈ બોલ્યો, "એ તો સંપળાં ઉધધએ કરડાયાં છે."

"શું!" તેઓ બોલી ઉઠ્યા. "મારાં આવાં સરસ 'બીચીસ' ખરાબ થયાં! શું તે—એહો! પણ અદ્યતાં એ તો સંપળો સ્વપ્નો છે. કાંઈ નહીં, હું પેલાં 'બીચીસ' પેહેરીશ."

તેઓએ મારા હાથમાંથી પેટું પાટલુન લીધું અને પેહેડ્યું, પછી જગલો પણ તેજ પ્રમાણે પેહેડીને મોટી દસવા મડ્યા.

"એ તો મને બરાબર બેસતાં આપતાં નથી અને ધીમાં પડે છે. પગાં કાંપ, મારા ગળાપુત અને બેરાવર પગ વારને તો હું જાળીને છું, અને હાલ તો એઓ બહુ પાકળ નથી નેવા લાગે છે. હવે આવો સ્વપ્નો મને આવવાનો શું સંભવ હશે?"

[સાંભળે છે.]

VIOLET.

બીજાપોર અને અસલી ઇમારત.

ચનારાં બેઠેનો, વારતા અને કાદાણી ધારતા તો આપણને શેઠ વાંચવાના છે. પણ આજે કંઈક અસલી યાદશાહી ઇમારતોના બજવા બેગ દેવાલ વાંચ્યો લીક પડે.

બીજાપોર દખ્ખમાં ઘણી બિંચી જગએ શેઠાપોરથી ૧૦ મૈલને છેડે છે. એ શેઠેને ફરતી દીવાલ સાથે મોટા મંજવર દરવાખઓ છે અને સાંની બોચા બેગ લીક પડે.

ઈમારતો નીચે મુજબ છે:—બોલ મંજવર, બેર મંજવર, જુલા મસજીદ, આરસ્તીએ, ઈમારતીમ શેઠ, બાંગી માહાલ, આસાન માહાલ, મોતી માહાલ, ગેકેતર માહાલ, તાજ બાપરી અને ચંદા બાપરી કરીને એ મોહોડા કુવા છે, અને પેલી મંજવર તોપ કે બેને "મુલુક મેદાન"નું નામ આપ્યું છે, તે એટલી તો આસપાસજ મોટી છે કે એક વાર ફરે તો મુલુક મેદાન બતાવે! એ તોપ બંધાં સુકેલી છે તેની સામે મોટું મેદાન આવેલું છે તેને "મીમાજ ગાઢ" કરીને કહે છે. "ઈદન" દહાડે ને મેદાનમાં બાદશાહના વખતમાં હજીજીએ આદમીઓ નીમારને મારે જમાવ થતા હતા! એમ હાંના લોકની કહેણી છે, આ મંજવર તોપ નવ હાથ છે અને ઘેરાવામાં ચાર, હાથ છે, તેનું બિંદાણ એટલું મોટું છે કે એક આદમી અંદર બેસીને પાથડી બાંધી શકે! તેટલું બધું તો હવે નથી બેહ્યું, પણ મતમય

૩. આજણ વખતની તંત્ર મુસાલ કે ને ડાણવેરનીજ આવતી હતી.

એ કે, ઘણી મોટી છે; તેને કાંસાંથી એટલી છે અને સરસ રીતે પાલીય કાપેલી છે. તેનું મોહોડું આગળને મળતું છે અને તે મોહોડામાં હાથીને મળતું પકડેલા દેખાય છે. એ તેપને જુખીસીની વખતે કીકાપર ચઢાવીને ફાટામાં આવી હતી.

મુસાફરોનું સહીય વધુ પ્લાન ગોઠવુનું ખેત્ર છે. એ મીનારા આવી ઘણા જાણે છે અને છેક જાણેથી નીચે ભેંતાં નીચેનાં માણસ પચ્ચાં માફક લાગે છે. એની પેદખાઈ અને લંબાઈ ગોળ આકારમાં છે તેથી ઉપરથી અને નીચેથી ઘણાજ યુવક દેખાવ માત્રમ પડે છે. એને ચાર બાજુ ચાર મીનારા છે અને ઉપરના મીનારા અથવા ટોચ ઉપર ચઢતાં ખરેખર ચક્કર આવી જાય છે. યુજનની દેવાઓની મોહોડાઈથી આસપાસથી મોટી છે અને એના જાણે ઘેરાવામાંથી એક કાંકરી પહો ખસી નથી. આ આગળ વખતની કારીગરી આફરીન કરવા ભેગ છે. એ યુજનમાં એક બાજુની દેવાઓને કાન કરી ને ઘણા ધીમેથી અવાજ કરીએ અથવા સવાલ પુછીએ તો છેક પેલે નાકેની દેવાજ આગળ ઉભેલા માણસ આપણને બરાબર જવાબ આપે છે, એ ઘણું અનુભવી સાથે રમુજ લાગે છે. ટેલીફોનમાં તો મોહોટથી સાદ ગારથે ધીમે, પહો આગે તો જેમ ધીમેથી બોલે છે તેમ મોટા અવાજ નીકળે છે; તેનાં કારણમાં એમ કહે છે કે, એ યુજન એવી રીતે ગોળાકાર બંધાયેલા છે કે માણસનો “એકો” અથવા “પર્યા” બહાર જઈ રાખતો નથી. નીચલા ભાગમાં ઘણી સુંદર જગાપર બાંધવાની અને તેની બેગમની કળા આવેલી છે, લાંની રખેવસી માટે મુજબર પેહેડી દર પેહેડી લાં નેગેલા છે, તેઓ એ બાદશાહી યુજનની કાપાણી નેટલી જાણે છે તેટલી કહે છે કે, એ ગંભીર યુજન બસો વરસની આમળ સુસ્તાન થાં હાસુકે બંધાયેલા દેનો. એનું બાંધકામ વીસ વરસે આસપાસ હતું. આજના બાદશાહી ઇન્જનેરી એ બાંધકામની બજાજ તારીફ કરે છે અને એ પાદશાહી યાદ જળવી રાખવાની તજવીજ રાખે છે.

“જુમા મસજીદ” પણ એક યુવકે ઇમારત છે. એમાં એકી વખતે નજીક ત્રણ હજાર ઇસ્લામીઓ નીમાળને વસ્તે એકઠા થાય છે. એ મસજીદ પણ ઘણી જાણાઈમાં છે; એને ચાર બાજુએ ઘણી શોભાવવાનું ગેઝેટી છે અને એની સરસ બાંધકામ છે કે કદી નવરે બેલા વગર તેનો ખ્યાલ થઈ નહીં શકે. એ ગંભીર એખાદતમાં સને ૯૮૮ ના હેનરી સામ્રાજ્ય બાદશાહ આલી આલીશપદે બંધાવી હતી. ત્રણસો વરસ થઈ ગયાં છતાં આજેથી તે તદ્દન એસતવાર ઉભી છે.

આશાન માહાત્ર એ પણ એક સરસ બાંધકામ છે. એની પડોસમાં તળાવની માફક પાણીથી ભરેલી હોલ છે, તેથી દેખાવ સારો લાગે છે. કઈ જગાનાઓથી મોટા મોટા પથરના ચાંબળ આ તે આમત્રા વખતને યાદ કરતા પાંચા છે. જ્યાંથી ભેંચે લાં એના સરસ પથરો ટાંકેલા અને તેવાજ પથરોથી બાંધકામ કાપેલું દેખાય છે બીજા સમયોરસ પથરો અપરસી માફક ગુરેલા આપણી અંગીઆરીમાં “દીડીસ” ની માફકતા દેખાય

છે. એ આશાન માહાત્રને મુકામમાંનો “પવીન દરગાહ” તરીકે જાણે છે. ખરેખર લાંની સફાઈ અને સુપ્રકાશ પવીનપણું દેખાય છે.

બેર યુજન જેને “સીસદરસ ડુંખ” કરીને કહે છે, તેપણ એક સારી રીતે બાંધેલા યુજન છે; એ બેરેનોની કબર છે તેથી ઉપરનું નામ આપ્યું છે.

“મોતી મહાત્ર” અથવા એને “સાંત માહાત્ર” પણ કહે છે. એ સાંત માત્રનો મોટા બાદશાહી મોહેવ છે, નીચે મોટા તળાવ છે; જેકે એ મોહેવ તદ્દન બીસમાર હાલતમાં છે, તેપણ બહારથી નેનારને ઘણા દખલખાણો લાગે છે.

“ઈમરાદીમ રોજ” કરીને એક મોટા કુશાદ કમપાઉડમાં આ યુજન નેવામાં આવે છે. કમપાઉડની અને અંદરની બાંધણી એકસરખી રીતે આજ લગણુ જમવાયતી છે. લાકડાકામનો તેમાં મુદત્ર છેજ નહી, જ્યાં ભેંચે લાં પથરોની સરવે બાંધી લીધેલું જણાય છે.

“આર કાસો” એ એક કીકાની માફક યુવક મોહેલ છે. કહે છે કે મરાઠા રાજ શીવાજી બીબેલોરની ચઢાઈમાં એ ઇંદયાને ભાંજ તોડીને છુટી મ્વા હતો. આમત્રા વખતમાં એ બાદશાહી જાંઘરને નામે એજખાતે હતો, હાલમાં એને તદ્દન મુધારીને કચેકટરની આસીસ કાપી છે. બાંગી મોહેવ એક બાંગ દેનારનો કહેવાય છે. એ વગેરે નાના મોટા કેટલાકેક યુજનો આજેવર સારી રીતે જળવાઈ રહ્યા છે. બાદશાહી કુવા “લાન્ બાવરી” અને “ચંદા માવરી” એવા ગંભીર કુવાઓ દેખાયાજ જણાય છે. યુજનાતમાં કે મુખર્જીમાં એવી બાવરી કેટ દેખાતી થી, તેને ફરતી મોટી દેવાઓ છે અને મોટી મોટી સીડીઓ ઉતરવાને વારને કાપેલી છે.

આ સરવે દેખાવનું ઉપરનું પ્લાન ૧૮૮૦ ના વખતનું છે, આજે તો તેમાં તદ્દન મુધારો થઈ જવા ભેંચે. દસ વરસ આગમજ આમત્રાકી પણ હતી નહી અને બીબેલ જીલ્લો નહી પણ એક મામત્રાં બરોબર હતું. ૧૮૭૭-૭૮ ના કરામણા દુકાસે એ રોહેરની વસ્તીને તદ્દન બુબખરાથી પામત્રા કાપી ને રોહલીના દુકાસે વાસતે લોકોએ ખચ્ચાંઓ પણ વેચ્યાં, તે વખતના ખંતીલા ગવરનર સર રીચરડ ટેમપલે લાં જતે જઈને એ દુઃખીઓની હાલત ભેંચે, આમાં બાદશાહી રોહેરની સુંદર, ઇમારતોને નેરાન થતી ભેંચે તેને મુધારવા તથા વધારવાનો વીચાર કાપેલો. ભારતીય એ સરવે ઇમારતોની મરામત આવે, થઈ અને એ રોહેર વસાવે. હાલમાં લાં ઇસ્પીટાલ, ધરમશાળા, હાઈ સ્કુલ અને જ્યાં સરવે છે અને ખારીઓનાં પણ ચાર પાંચ ઘરો છે. જ્યાં યુવક-બીડીસ સરકારની નવર થઈ લાં આબાદની ધપલીજ જણાયી. મોદા એ રાજને અગર રાખેા મીસીસ હાવર.

બુબસુરત તથા ગેરાજી બાનુઓ નવારે બાહેર ફરવા નીકળે છે લારે ને તેઓ તરફ કાઈ લીકાને મેચ છે તો ધણીજ સુરે થઈ જાય છે, ને બીબે હાથપર ને તેઓને કાઈ ભેંચે નથી તો અતીશે દલગીર થઈ જાય છે—કેમ બેઠેન ખરી વાત છેની કે

પણ મેહરો ભેષા નહી. તેણીની બધી પીરજ ને પ્રીતી બ-
રેશી સંભાળ છતાં તે બીચારી મા બગી રહી નહી, પણ
તે બચ્ચુ છુચું. મેરીએ કહ્યું પણ પોતાની પ્રીતી બરેશી
મેહનન ચાલુ રાખી. તેણી કાગળમાં લખતી. "માનમાં
દહળી તાવના કેસો ઘણા છે, અને આખાં ગામમાં ફક્ત
હુંજ એની છેલ્લી, જે એ રોગથી બીહતી નથી, અને બીચારા
ગરીબ બીમારોને મદદ આપવાને. ગારો. ઘણા ખરો વખત
રોકાય છે. મારા પીત્રાઈની બાજુએની માંદગીમાં બરા ફર
છે, તોપણ દહ્ય ઘણી આલસી છે. હું તો ખરેખર વણીજ
અનન્યપણ જેવી રીતે બની ગઈ છું, ને મગ્નયુત પણ રહી
છું. મોદા મને આદંધાર, અને મારી ફરવાથી દુર રાખે. પણ
એવી ખેરાળ રહ્યું છતાં, હું બચી ગઈ અને મારી તંદરસ્તીમાં
રહી, એ મોદાનીજ બહેનથી થયું હશે, એવો વીચાર મને
આવ્યા વગર રહેશે નહીં."

જેમ શીખાજો એકે કે તાપ એકી થવા લાગી અને મેરી
પીકાડને પોતાના મિત્રાની ઈચ્છાઓને વધાં થવું પડ્યું, ને મોદા
વખત પોતાની મરહુ ઉપરાંત આસાએસમાં વખત મુજબરે
પડ્યો. પણ દહ્ય તો વર્ષ પુરૂં થાય નહી, તેટલાં તો તેણીને
માથમ પડ્યું કે તેણીની માસીને પાંછી તાર લાગ્યું બકી હતી
અને એ કે પોને કાઢેલી. અને નળણી થઈ અચી દતી, તે
છતાં તેણીની માવજત કરવા ઓસમર્થથી પાછું જવાને તેણી
બહુદ થઈ, તેણી ગઈ, પોતાની અસહી મહેનત પાછી ચાલુ
કીધી, અને તેણીની માસીની તંદરસ્તીમાં ઘણા મુશ્કારો થયા
લાગ્યા. સ્થર પછી તેણીની પોતાનીજ દેહ લાકડી પડી. ઘણાક
દલાઓએ સુધી તકન નાચાર થયોને તેણીને બીહાને રહેવું પડ્યું;
પણ આશા વગર નહી, અને કદીથી ફરવાદ કરતી નહી,
અથવા મનમાં બળતી નહી, અને જેજો તેણીની આસપાસ
હતા, તેમને એવા સ્વભાવથી ખુશી રાખતી ને અનન્ય કરતી.
છેલ્લે સરવાળે તેણી સાઝ થઈ, અને વખતસર અમેરીકાનાં
પોતાનાં ધરમાં પાછી ફરી; અને ઓસમર્થથીનાં એવી માદ-
ગારી પોતાની પાછળ મુકી ગઈ, કે તેને પમરાત કંદી પણ
જોડા થયો નહી. "મેરી પીકાડ" ની એ ખરી દિગત હતી.
મગરની વગરની, ખુદરતી અને સાદી દિગત જે સ્ત્રીઓનાં
ઓદાન સુધાપર પુર હોય છે, તેમજ એવાં કામો કરવાને
શક્તીવાન થાય છે. જેજો પોતાની ફરજ અંજ આપતી આદ-
કરે છે, તેજો શાખારીને માટે લાભકર કરતાં નથી અન્યમાં તો
બદલાની આશ રાખતાં નથી. ફરજ તરફના મારથી "સરો
વર ઈરી" ઉપર તે ઉસકેરાયેલો સુકાની, સ્થારે મોહાણુ ય-
પણું બળીને આસપાસ બળેતાં ફરી વખમાં, તેપણું બહા-
દુરીથી ચક્રવર ઉઠો રહીને, માહાણુપરનાં બીજાં લોકોના
અન્ય બચારનાં ખાતર, પોતાને બચાવક દુઃખ થયાં હતાં, સ-
ધાનું દિગતથી બળીને, માહાણુને બચારમાં લઇ ગયા.

પુરેદો.

કુચ બીહારના માહરાજ અને માહરાણી.

પણાં નામવર માહરાણીની લુખીશી, જેના
ઈચ્છાં માહરા દાંદી પરણીઓમાં આ
કુચ બીહારના માહરાજ અને તેણીનાં
માહરાણી પણ હતી. મોગસ રાજ જેનાં
કુચ બીહારનો મુગક બાપુ મોદાનો હતો,
તે લગભગ આખો આસામ દેશ અને
રંગપોર, બ્રહ્મપોર તથા કીનારપોરનાં
આખાં પ્રજાઓને બનેલો હતો-કે જેની
વીચાર લગભગ અંદરથી ઈંગલંડ દેશ
જેટલો થયો હતો. પણ સ્થર પછીના હુમલાઓથી તે દેશ
ને મળે મોડો ભાગ બીજા દેશ સાથે જોડાઈ ગયો હતો.
કુચબીહારનું રાજ કેટલું ધણા અંસથી વીચારના હાંદુઓ હો-
વા છતાં, માહરાજ કે જેની દેખરેખ નાનપણથી સ્ત્રીસં સર-
કાર લેતી આવેલી હતી, તે હાંદુઓના ધણા ખરો વેદરેશી
મોહ્યા છે, અને મુશ્કારના ધણાક દાખલો તે સ્ત્રી રીતે સરકાર
છે. અને માહરાજ અને માહરાણી, કે જેણીની મોસલાની
અમ્મી નમ્રતાથી દરેક બાવું ને તેણીના સંબંધમાં આવતી
તેની વરેશી તેણી આદ મોખવા પાંખી હતી-ને ઉઝીને ત-
રેશી બહુ મુશ્કારી બરેશો આવકાર મર્યા હતો; અને આપ-
ણું રાણી સાહેબે તે માહરાણીને "કમપેનીયન" જોડા ધી
ઈપર-એમપાયરનો પોતાળ તથા માહરાજને "ઓરડર" જોડા
ધી આન્ડ કોસ જોડા ધી-ઈપર-એમપાયર" ને પોતાળ બાળ-
શયો હતો, કે જેથી આપણે બારે જામે કે તેઓ પોતાની
વેશતાની સફરની માદ હોયે ખુશાલીયન કરતાં રહેશે.
કેટલાંક ધર્મ ખાતાંઓ કે જે તે નામદારોએ સ્થાપ્યાં છે, તે
મોદે એક કલ્પ કે જેને "ઈડયા કલ્પ" કહે છે, તે જાણીયાં
ઉમેરો કર્યો છે, કે જે ઉઝીએ અને દરહીઓ વચ્ચે એપહાર
વધારવાનું એક અચ્છું કાંઈક થઈ પડ્યું છે. તેઓએ જુબી-
લીના વરસની પાદમારી કાગળ રાખવાને કાન્ટે એક કાન્ટે
કુચબીહારમાં જાણી છે, અને તેનું નામ પીકેટરીયા કાન્ટે
કરી આપ્યું છે.

द्वय बख्शिशत माहाराज यत्ने माहाराणी.
THE MAHARAJAH AND MAHARANEE OF KUCH BEHAR

॥ નામીચી સ્ત્રીઓનાં જન્મચરીત્રો ॥

મીસ લીલદા બેન્સ.

સા હીલદા બેન્સ તા. ૧૪મી જુલાઈ ૧૯૮૦ નાં વરસમાં જન્મી હતી. હીલદાનો બાપ મીસતર બેન્સ એક આગર-દાર પૈસાવાલો અકરપ હોતો. તેણી ઘણી જ ખુશમુરત હતી. તેણીની મ્હુ આંગો દેખાડી આપતી હતી કે તેણી આગળ જતાં એક યશી ખુશમુરત તથા મંચળ નાર નીવડશે.

હીલદા ત્રણ મહીનાની હતી સારે તેણીની મા મરણ પામી હતી. તેણી પંદર વરસની ઉમરમાં ઘણી બાપાએ જાણતી હતી. મીસ બેન્સ અકાર વરસની યઈ તેટલાંજ તેણીને સાર ઘણા અકરથી તરફથી માગાં આપ્યાં હતાં, પણ સર્વે તેણી ના પાડતી હતી. આથી તેણીને બાપ તેણીની ઉપર ઘણા ઝુસ્સે થતો હતો.

હીલદા વીસમે વરસે બાપ સાથે પહેલ વહેલી ઈંગ્લંડ ગઈ હતી, ત્યાં તેણીએ સુધરેલી મંડળીઓમાં ફરનારી બાપુઓ સાથે દોસ્તી માંડી અને તેઓ સાથે તેણી પણ મંડળીઓમાં ફરતી હતી. મીસ બેન્સ ઘણી ખુશમુરત હોવાથી યશી અકરથી તેણી તરફ ધ્યાન ખેંચાતું હતું. મીસ અને મીસતર બેન્સ ઈંગ્લંડમાં બે વરસ રહેવાં અને પાછાં ઈંગ્લંડથી તેઓ અમેરીકા, ત્યાં હીલદાનો જન્મ થયો હતો ત્યાં ગયાં. હીલદાને ઈંગ્લંડ છોડી જવા મગતું ન હતું, પણ નાચારી તથા દગમીરી સાથે તેણીએ ફરવને લીધે ઈંગ્લંડ છોડ્યું.

મીસ હીલદા બેન્સ અમેરીકામાં પોતાનો કુરસંદો વખત રંગવામાં કંદારતી હતી, અને આખો વખત તેણી હિવાલો લખવામાં કંદારતી. ૧૯૦૮ નાં વરસમાં તેણીએ 'ઈવ-નિમિસ એટ હોમ' નામનો એક રસીકો ધીરસો રચ્યો હતો. તેણીએ બીજો હેવાસ ૧૯૧૦ માં બહાર પાડ્યો હતો, તે હેવાસ તેણીએ પોતાની મરનાર માતાનો કેટલાંક લખવામાં લખ્યો હતો. ઈંગ્લંડમાં સર્વેને ત્યાં તેણીની ચોપડીઓ વચાતી હતી.

મીસ હીલદા બેન્સ ધીરસા હેવાલો તથા રસીકો વર્તાઓ લખવામાં ઘણી નામીઓ યઈ ગઈ છે. તેણી થોડા દીવસની માંદગી બેગમી તા. ૫ મી જાન્યુઆરી ૧૯૧૭ ના સાલમાં કુવારી છંદગી બોલતી આ દુન્યા છોડી તે બેહેલી દુન્યામાં આસરો લેવા ગઈ હતી. તેણી ઘણી સુધરેલી હતી - તેથી તેણીનાં મરણથી સુધરેલી મંડળીઓમાં મોટી ખોટ ગઈ હતી.

ક મ ન સી બં શી રી ન.

પારસી સંસારી વાતો.

મકરણ ૧ હું.

મીસેદજ હોરમસજ નામે એક ગરીબ પારસીની શીરીનબાઈ નામની એક કેળ-વાપવી, ગરીબ, મીસનસાર સ્વભાવની ૧૭ વરસની છોકરી હતી, જે હમેશાં પોતાની મારી સાથે અગદાવાદ રહેતી, અને હાલ એક માસ યથો તે પોતાના બાપા જન્મ-રોહણને ત્યાં આવી હતી. તેનાં માસી એક કેળવાપવી અને લાપકીવાસી બાપુ હતાં અને જેવણનાં હાથ નીચે બચપણથી શીરીન પણ ઉપરી હતી અને તેનામાં સમજો મારસીના જેવો ખવાસ હતો. પણ તેની સાવરી માતા બચુબાઈ તેથી ઉત્ક-લાચ સ્વભાવની, અસલી વીચારની, અદેખી અને લોભી હતી. જન્મરોહણ પણ બચુબાઈના ખવાસને મજતાળ હતા. હાલમાં શીરીનની ઉમર ૧૮ વરસની યઈ, જેથી બચુબાઈ અને જન્મ-રોહણને શીકર લાગવા માંડી અને કાંઈનીથી સાથે પરણાવી આપવાને ઉત્કર્ષદ થયાં. તેવણનાં ધરની પડોસમાં નવ-રોજજ નામના બુદ્ધા તેમજ તવંગર, પારસી રહેતા હતા, જે-વણ સાથે શીરીનને પરણાવવાની બચુબાઈની યશી ખુશી હતી, કારણકે બચુબાઈ પૈસાનાં ઘણાં લોભી હતાં. વારંવાર નવ-રોજજને પોતાને ત્યાં જમવા તેડીને બીજી વાર પરણવા વીરો પાતે છેલ્યાં, કારણકે નવરોજજના કહેવા પારસી તેવણની પરણી બેરિને ખુશી થવાને ૧૩ વરસ યઈ ગયાં હતાં.

એક દીવસે જન્મરોહણને વીચારમાં હમેશા નોંધેને બચુબાઈને વાત છોકી કે શીરીનને નવરોજજ સાથે પરણાવવી, અને જન્મરોહણનેથી તે પસંદ પડ્યું, જેથી તેવણના મેહરવાનજી કરીને દોસ્ત હતા તેવણને યથમાં નાખીને શીરીનનું કારજ મોકલાવ્યું. નવરોજજનેથી તેવણ નોંધેતું હતું, નવરોજજ એક બુદ્ધા ને ખરાબ વાચનો પારસી હતા, અને શીરીન જેવી લાપકીવાસી, ખુશમુરત, શીખેલી બાપકી ગેળવવાને ઘણા આતુર હતા, અને તે સારી રીતે જાણતો હતો કે બચુબાઈ હતા પૈસા પર પરણાવવા માંગેય; જેથી ચોડીક આંતરકાલી કરી કચુસ કીધું; જન્મરોહણ અને બચુબાઈ બેદ મેરવાનજીની પાછું ફરવાની શક નોંધે એકી, તેટલે મેરવાનજી આવતા જણાયા, જેને નોંધે

મરોડેલ એ ખુશાલીનું ડોળ કરીને પુછ્યું. ગેરવાનદે એ હા કહ્યું અને બચુબાઈ ધણી ખુશી ધયાં.

“બાઈ, તમે તો નક્કી કરો છો, પણ શીરીનબાઈની મરદ પુછો?”

“એટલે એની શાની મરદ પુછો, જે આપણને પસંદ આવ્યું તે એને;” જમશેદજી વીચારવંત એહેરે બોલ્યા.

“પણ લાંબોની, એ ક્યાં ના કહેવાની છે. લેવોની હું શીરીનને તેડું; શીરીન, શીરીન,” બચુબાઈએ શીરીનને તેડી.

“હા બારીજ,” શીરીન પેલાની સાવકી માતા આગળ આવી “કાંય બચુબાઈ?”

“એની દીકરી, તું તો મારી સમજીને રાંકે છેકરી છે, જેથી તારી મરદ પુછ્યું, વાસ્તે વગર વીચારવે ના નહી કહેતી.”

“નહી માપજ, પણ તમે શું કહેવા માંગો છો, તે તો મને કહેવોની.”

“લેની હું તુંને કહું, પાસેના આપણા નવરોજ સાથે તુંને પરણાવવાનું મારું મોકલ્યું, તે તેણે હા પાડ્યું.” જમશેદજીએ શીરીનને નરમાસથી કહ્યું.

“અને વળી માણસથી કેવા લાયકીવાસા, તારે નરભીને મળ્યા છે; સાસુથી નથી, નહી તો વળી આગની સાસુઓના જીવન કેવા ખમવાના, બે નજીવ છે તે તો તેને સાસરે. તુંને કાંઈ તે લોક સાથે લાગે વજ્રને નહી,” બચુબાઈ બોલ્યાં.

“ને વળી સાથે યીસ ચાલીસ હજાર રૂપયા છે, ને ત્રણ અંગસા છે તે તો જુદા ને—”

“પણ તમે મને પુછ્યા વગર શાનું કારણ મોકલ્યું,” જમશેદજી લાંબું બાપાણ કરવા જતા હતા તેમને અટકાવીને શીરીન બોલી.

અફસોસ, ગરીબ બીચારી શીરીન! તેને યોડું ખબર હતું કે એક નામાયક સાથે તેણીને ફસાવવા માગે છે. પણ બચુબાઈના બેલવાથી એકદમ મોંઘી ગામરી પડી ગઈ અને શું બોલતું ને શું નહી, તે સ્ત્ર પડ્યું નહી; પણ બચુબાઈ અને જમશેદજીના બેલવાથી યરચર ધ્રુજવા લાગી. તેપણ હીમત રાખીને શીરીન બોલી, “આવાહ, હું તમારી પાસે માફ માગીને કહું છું કે, એ તમારી વીચાર માંડી વાળો.”

“એટલે તું શું મને જણી જોઈને બીજાની નજરમાં—”

“પણ આવાહ, તમે કેમ સમજી યઈ, સુધારાવામાં ખપીને મને એક યુગ્મ સાથે પરણાવવા નીકળ્યા?”

“મસ છેકરી, અસ, હવે ઘણી ચેચી ના ચલાવ, રાન જોની સાથે નથી પરણવાની તો કાણ સાથે પરણુરો?” બચુબાઈ ઘણાં ગુસ્સે યેઈને બોલ્યાં.

“પણ માપજ, તમે મારી પર એટલાં ગુસ્સે કાંય વાઝો છો? દયગીર છું કે તમે! અને એક સુખી અને નામાયક સાથે પરણાવીને માફ જમડું સુખ હુડોવ, જે કેળા નહી બની શકે તેવું છે અને હું કદી પણ એવા લુચા સાથે પરણનાર નથી;” શીરીન રડતી બોલે બોલી. પણ તેથી તો બચુબાઈ અને જમશેદજી બેઠ ગુસ્સે યેઈ ગયાં અને બચુબાઈ

તો ગળા દેતાં જમશેદજીને કપડો આપવા પડ્યાં; “તમે એ દુકતીને હામી મુકી, તમને ના કહ્યું હતું કે એને એની માસીને લાં ના મોકલો, એ દુકતી પેલા આજ દાસના દુકતા-એને એઈને લેખાઈ છે ને એને તો કાઈ વઝીત બારીસ્ટર જોઈએ છે.”

“નહી માપજ, હું કાંઈ વઝીત બારીસ્ટર નથી માગતી, પણ કાંઈ શીખેલા અને લાયક ધણીને મારો હાથ આપીને સુખી થઈશ, નહી કે એવા લુચા તથા નામાયક સાથે પરણીને મારી આખી જીંદગી દુઃખમાં કાડું.” એટલું બોલી શીરીન એરડામાંથી બચ છે, તેને અટકાવીને બચુબાઈ બોલ્યાં, “હવે રહે શીરીન, ક્યાં જાય, માફ સાંભળ; તું બે હમારો ધરમાં રહેવા માગતી હોય તો તુંને નવરોજ સાથે પરણતું પડશે, નહી તો તારે બેત્રાસ માફ ઘેર છોડી જવું.”

“પણ જોઈને, એવણની ખુશી નથી તો માંડી વાળો, મનેથી એ કીક નથી લાગતું,” ગેરવાનદે આટલો વખત સુખ બેઠા હતા તેવણ બોલ્યા.

નહી ગેરવાનદે, હું કસમ ખાઈને કહું છું કે, જે બચુએ એને કહ્યું છે તે કશું કરશે તો કીક, નહી તો હું જીવરા લાં તમક એવું મરોડું નહી જોવાનો.” એટલું બોલી જમશેદજી માથે પાકડી એરડીને બહાર ગયા ને બચુબાઈ પાછલી ગમ જઈને બેઠાં. બીચારી શીરીન આટલો વખત કશું પણ બોલ્યા વગર રડ્યા કોપી, તેણીને ગેરવાનદે કેટલોક દીવાસો દઈને બહાર ગયા.

મકરણ રજી.

નવરોજની નારીપાસી.

હવે આપણે નવરોજનાં ધર તરફ જોઈએ. તેવણ ગેરવાનદેના ગયા પછી દુરત શાંતી જોતરાવીને જોઈને નાં ગયા. તેવણની બે જોઈને હતી, જેકે નવરોજ કરતાં ઉમરે લાંની હતી. એવું નામ જાણીને ને બીજાનું નામ જરબાઈ હતું. જાણીને લાં પો છેકરાં હતાં અને તેવણ પેસે ટકે સુખી હતાં, પણ આકળા સ્વભાવનાં હતાં અને તેવણને નવરોજ સાથે યોડો બચુબાઈ હતો, કારણકે નવરોજની ચાલસણ જાણીને બીકકેડ પસંદ નહી આવતી. જરબાઈ પણ જાણીને જોઈને જોઈને હતી, પણ ગરીબ ધરમાં હતી; તેનાં સાસુ સસરા સરને ગરીબ હતાં અને જરબાઈને પોતાનાં બચુબાઈની માફક ચાહતાં; પણ જરબાઈ નવરોજને પછી ચાહતી હતી, જેમ નવરોજ કહે તેમ કરતી અને કેટલીક વાર તો નવરોજને લીધે તેણીને દુઃખ પણ ખમતું પડતું. વાંચનાર, હવે ઉપર કહ્યું તેમ નવરોજ જાણીને ધર ગયા, પણ જાણીને ધરમાં નહી હતાં. આવાને પુછતાં જણાવું કે બાઈ તો કોટમાં ગયાં છે. આથી નવરોજ ઘણા નારીપાસ થયા કે દેરા કોટક ગમે, તેપણ ધીરજે બેઠા કે હમણાં આવશે. બેપારના ૨) વાજેના ગયલા સાંજે ૪) વાગ્યા પણ જાણીને નહી આવ્યાં. વાત જોતાં નવરોજ ધામી ગયા.

દમણાં આપશે, એપ આપશે, પછુ નહી. કાંઈખી માગીના અપા-
ન આવે કે તુરત પારીએ નય. અતે પ) વાગા ને માડી આ-
પી. જેની કમપાઈમાં દાખત થઈ કે નવરોજ નીચે ફોડી ગયા;
પછુ અફસોસ! તેવણનાં કામમાં ખતલ થઈ. જાઈજની સાથે
તેવણનાં સહી આપ્યાં હતાં, જેથી નવરોજ જરા દલગીર થયા.
જાઈજએ નવરોજને જોતાંજ સવાલ કીધો. “કંય ભાઈ,
કાઈ દહાડે નહી ને આજે અહીં આવવાને તસદી લીધી, કાં-
ઈખી કામ હેતુનજ જોઈયે.” “હા બેહેન, છે ખરું.” “આસો હું
ઉપરજ આવું છું” એટલું બોલી તેવણ સહીને દરવાજાપર મુકના
ગયાં. થોડે વારે જાઈજ ઉપર આવ્યાં. “કંય ભાઈ કું છે?”
જાઈજએ નવરોજને પુછ્યું.

થોડા વખત નવરોજ ચુલવાયા કીધા, પછુ ધીરજ રાખીને
બોલ્યા, “જોની જાઈજ, મારા ધેરની પાસે જમરોજ રહે છે
તેવણની શીરીનજાઈ નામની છોકરી છે, તેની સાથે મારું કા-
રજ આવ્યું છે, માણસખી સારાં છે.”

હજી તો નવરોજ બોલે છે તેટલાંજ જાઈજનો તો મીનજ
ફરી ગયો. “એ તમે કું બકાચ, કાંઈ દાર પી આવ્યાચ કે,
તમારી આજ્ઞ કયાં સુમાપી, તેની ઉમર કયાં ને તમારી ઉમર
કયાં? તમે છુટા છેડા કીધાને ૧૩ વરસ થઈ ગયાં ને આજે
એ કું? તમુને દીવાનું શાએ લાવું?”

આથી નવરોજને ખસવાણું લાગું, તોપછુ બોલવાનું શરૂ
કીધું, “જો જાઈજ, હું તુને કહું છું, આજે બેઠી તે બેઠીચ
પછુ ફરીથી છુટાછેડા વીરી બેઠતી ના, કારણ કે એ વાત
વીરે બચુબાઈ તેમજ જમરોજજ આજ્ઞાઈ છે અને એ પછુ-
વાત વીચાર પકે કીધે છે. હું કાંઈ તારી સમજવડથી હઠ-
નાર નથી.”

“હું નહી ખારતી, નવરોજ, કે તમારું મગજ કેકલે હેય.
તમુને પૈસાની કું ખોટ છે કે બીજી બેરી કયોછો, ને જો તમારો
એવોજ વીચાર છે તો મારા ધરમાં પગ મુકતાજ ના.”

ઓથી નવરોજએ કહ્યું પછુ બોલ્યા વગર લાંબી રસ્તા લીધી
ને યોડાવાવાને જરજાઈને લઈ દાંકવા કહ્યું. થોડા વખતમાં જરજા-
ઈનું ધર આવ્યું. નવરોજ ઉતરયા, સારાં ભાષને જરજાઈ ધરમાંજ
હતાં. “કમ નવરોજ કમ છે,” દાખત થતાંજ બેહેને આ-
વકારે દઈને પુછ્યું.

“જરજાઈ, હું તારી સાથે અગલની વાત કરવા માણું છું.”

આથી જરજાઈ ઘણી અચરત થઈને બાઈ સાથે વાતે બેઠી.
નવરોજએ જે સમજું બન્યું હતું તે કહ્યું અને ધણવાર વા-
તચીને કીધા. પછી થોડે જરજાઈજાઈને મગતી થઈ ને બીજે
દીને શીરીનને ધેર જવાનું નક્કી કીધું. આથી નવરોજ પુછી
થયા ને જરજાઈની રજા લઈને ધર ગયા.

બીજે દીને જરજાઈ બાઈને લાં ગયાં અને લાંબી શીરી-
નને લાં ગયાં. ઉપર જતાંજ બચુબાઈ મળ્યાં, જેવણે આ-
વકાર દઈને જરજાઈને ઝોરગમાં તેડ્યાં અને જરજાઈએ
નવરોજ વીરો કહ્યું કે. તેવણ શીરીન સાથે ધરજુએને ઘણા
પુછી છે. બચુબાઈએ જરજાઈને જરજાઈને પુછ્યાં.

જેવું કારણ બચુબાઈ સમજ્યાં નહી. પછી બચુબાઈએ
વાત કરતાં જણાવ્યું કે શીરીન કંઈ માનતી નથી, વાસ્તે
મહીને દહાડા સંચુર કરો અને પછી કહ્યું. મરીખ બી-
આરી શીરીન, જરજાઈને જોતાંજ તે તો ધરમાંજ ગઈ કે ઘણી
કંઈ વાત વધશે; પછુ જે ઝોરગમાં બચુબાઈ ને જરજાઈ હતાં
તે ઝોરગમાં આવીજ નહી. થોડે વારે જરજાઈ વાત કરીને
બચુબાઈની રૂખસદ લઈને બાઈને લાં ગયાં ને બચુબાઈની
કહેલી વાત કહી. બીજે દીને બચુબાઈએ શીરીનની માસીપર
કામ લખ્યું અને તેમાં શીરીનની દુસ્વાદ લખી કે, એના
બાપ એને મારે કેકલે ધરજુાવવા માગે છે, પછુ શીરીન બી-
લકસ સમજતી નથી. તમે કંઈખી કરીને એટલું સમજવડીને
નક્કી કરી આપો.

બીજે દીને બચુબાઈ પારીએ બેઠીને કોઈના આવ્યાની
રાહ જોય છે, તેડમાં પોરટના સીપાઈને આવતો જોયો. તેવણ
ઝડપથી ગયાં અને તેવણને સરનામેનું કાગળ આપ્યું ને એક
શીરીનને સરનામેનું કાગળ આપ્યું, જેથી ઘણાં પુછી થયાં કે
શીરીનની જરજાઈએ વીરો શીરીન પર લખ્યું દહો. પછુ
અફસોસ! તેવણ તો કાગળ વાંચીને લાલ પીળાં થઈ ગયાં ને
એકદમ તેજ દીને બપોરની ઝેનમાં શીરીનને અમદાવાદ મો-
ક્તી દેવાનો વીચાર કીધો ને જમરોજજને પુછ્યા વગર તેવણે
તુરત રાખાને તેડીને માડી મંગાવી અને શીરીનને કહ્યું કે “અત્તર
પડી તારી માસીને લાં જ, તુને મારી આપા દીકીટ કરાવી
આપશે, મારાં ધરમાં એવી પીડા નહી જોઈયે.” “પછુ બચુબાઈ
જાવને તો આવવા દેવો પછી જાઈજ. (શીરીન બચુબાઈને
દહેસ બચુબાઈ કરીને બોલાવતી) “નહી તારા બાપનુંખી કામ
નથી, જે મને પસંદ આવ્યું તે તેને. અત્તર ધડી મારા ધર-
માંથી જ.” આથી શીરીન ઘણી નારીપાસ થઈને રડતી આંખે
કપડાં પહેડવા ગઈ. થોડેવારે બચુબાઈને કહીને નીચે ઉતરી.

“જે રે પાછી મારા ધરમાં ફરતીજ ના.”

અફસોસ, પોતાની માતા હોય તો કદી પછુ બચુબાઈને એવી
રીતે અપમાન કરીને ધરમાંથી કહોડે નહી, અને એક રાંક
તથા ફજવાપતી છોકરીને કદી પછુ ખરાજ શન્દ બોલે નહી,
પછુ સાચકી માનતે કહ્યું લાખનું નથી. જેની શીરીન માડીમાં
બેસે છે તેવા જમરોજજ આવતા માત્રમ પડવા અને શીરીને
માડી બોળાવી.

“કંય શીરીન, બપોરની વખત કયાં જાય છે? જમરોજજએ
અજાણ્ય થઈને શીરીનને સવાલ કીધો. શીરીને રડતી આંખે
સપજો જુસાસો કીધો. જમરોજજ શીરીનને પાછી માડીમાંથી
ઉતારીને મળાપર લઈ ગયા. શીરીનને પાછી જોઈને બચુબાઈ
ઘણાં છેઘાઈ પડ્યાં અને જમરોજજ સાથે મરાઈ પડ્યાં, “તમેજ
એ ફક્તીને જાગડીને બે બદામતી કીધી ને દહત તો એને
પાછી લઈ આવ્યા” એવું અનેક રીતે બચુબાઈ બોલવા લાખાં.
અફસોસ! શીરીનની માતા મેદરજાઈ જે શીરીનનો જન્મ આ-
વતાંજ સુઝી અને અચપણથીજ શીરીન માસીને ધર હતી,
કે ને ૨) વરસની થઈને જમરોજજએ બીજવાર બચુ-

મરોદળએ પુશાલીનું ડાળ કરીને પુછ્યું. મેરવાનછએ હા કહ્યું અને બચુબાઈ ઘણું પુરી થયાં.

“બાઈ, તમે.તો નક્કી કરો છો, પણ શીરીનબાઈની મરછ પુછી છે.”

“એટલે એની શાની મરછ પુછે, જે આપણને પરંદ આપ્યું તે એને;” નમરોદળ વીચારવત મેઢેરે બોલ્યા.

“પણ લાવેલી, એ કયાં નાં કહેવાની છે. લેવેલી હું શીરીનને તેડું; શીરીન, શીરીન,” બચુબાઈએ શીરીનને તેડી.

“છ આવીછ.” શીરીન પોતાની સાવકી માતા આમળ આવી “કાંય બચુબાઈ ?”

“એની દીકરી, તું તો મારી સમજીને રાંક છોકરી છે, જેથી તારી મરછ પુછ્યું, વાસ્તે વગર વીચારવે ના નહી કહેતી.”

“નહી માયછ, પણ તમે શું કહેવા માંગો છો, તે તો મને કહેવેલાની.”

“લેની હું તુંને કહું, પાસેના આપણા નવરોછ સાથે તુંને પરણાવવાનું માયું મોકલ્યું, તે તેવણે હા પાડ્યું.” નમરોદળએ શીરીનને નરમાસથી કહ્યું.

“અને વળી માણસથી કેવા લાયકીવાસા, તારે નરસીએ બગ્યા છે; સાસુથી નથી, નહી તો વળી આગળની સાસુએના જીવન કેવા ખમવાના, બે નણદ છે તે તો તેને સાસરે. તુંને કાંઈ તે લોક સાથે સાચે વતસે નહી,” બચુબાઈ બોલ્યાં.

“ને વળી સાથે બીજે આસીસ હનર ફરપા છે, ને ત્રણ ખંજા છે તે તો જીદા ને—”

“પણ તમે મને પુછ્યા વગર શાનું કારન મોકલ્યું,” નમરોદળ લાંબું બાપણ કરવા જતા હતા તેમને આટકારીને શીરીન બોલી.

અફસોસ, મરીબ બીચારી શીરીન ! તેને ચોડું ખંખર હતું કે એક નાવાયક સાથે તેણીને ફસાવવા માગે છે. પણ બચુબાઈના બોલવાથી એકદમ મોંઘી માગરી પડી ગઈ અને શું બોલવું ને શું નહી, તે સૂઝ પડ્યું નહી; પણ બચુબાઈ અને નમરોદળના બોલવાથી ધરધર ધ્રુજવા લાગી. તોપણ હીમત રાખીને શીરીન બોલી, “બાવાછ, હું તમારી પાસે માફ માગીને કહું છું કે, એ તમારા વીચાર માંડી વાગે.”

“એટલે તું શું મને બાણી જેઠી બીજની નમરમાં—”

“પણ બાવાછ, તમે કેમ સમજી યઈ, સુધારવાવાળામાં ખરીને મને એક કુખબ સાથે પરણાવવા નીકળ્યા ?”

“જરા છોકરી, બસ, હવે ઘણી ચેંચી ના ચલાવ, રાન એની સાથે નથી પરણવાની તો ડાણ સાથે પરણશે ?” બચુબાઈ ઘણું ઝુસ્સે મેઢીને બોલ્યાં.

“પણ માયછ, તમે મારી પર એટલાં ઝુસ્સે કાંય થાઓ છો ? દયમીર હું કે તમે! મને એક સુખ અને નાલાયક સાથે પરણાવીને માફ નેમનું સખ હુટોય, જે કેવળ નહી બની શકે તેવું છે અને હું કહી પણ એના પુત્ર સાથે પરણનાર નથી,” શીરીન રડતી આંસુ બોલી. પણ તેથી તો બચુબાઈ અને નમરોદળ એક ઝુસ્સે યઈ ગયાં અને બચુબાઈ

તો આજ હતાં નમરોદળને ઠપકા આપવા પડ્યાં; “તમે એ ફુકતીને છમાવી મૂકી, તણુને ના કહ્યું હતું કે એને એની માસીને લાં ના મોકલો, એ ફુકતી પેલા આન કાસના ફુકતા-એને જેઠીને લેમાઈ છે ને એને તો કાઈ વકીલ બારીસ્ટર જેઠુંએ છે.”

“નહી માયછ, હું કાંઈ વકીલ બારીસ્ટર નથી માગતી, પણ કેઈ શીએલાં અને લાયક ધણીને મારો હાથ આપીને સુખી થઈશ, નહી કે એના પુત્ર તથા નાવાયક સાથે પરણીને મારી આખી છંદગી દુઃખમાં કાડું.” એટલું બોલી શીરીન આર-જામાંથી બાજ છે, તેને આટકારીને બચુબાઈ બોલ્યાં, “ઉભી રહે શીરીન, કયાં બનવા, માફ સમજા; તું જે હમારાં ઘરમાં રહેવા માગતી હોય તો તુંને નવરોછ સાથેન પરણવું પડશે, નહી તો તારે બેસારાક માફ ઘેર છોડી જવું.”

“પણ જેઠી નથી લાગતું,” મેરવાનછ આટલો વખત સુપ બેઠા હતા તેવણ બોલ્યા.

નહી મેરવાનછ, હું કસમ ખાઈને કહું છું કે, જે બચુએ એને કહ્યું છે તે કણ્ઠ કરશે તો દીક, નહી તો હું છવરા લાં તસક એવું મહેડું નહી જોવાનો.” એટલું બોલી નમરોદળ માથે પાછડી આરવીને અહાર ગયા ને બચુબાઈ પાછલી મમ જઈને બેઠાં. બીચારી શીરીન આટલો વખત કશું પણ બોલ્યા વગર રડ્યા કાંધી, તેણીને મેરવાનછ કેટલોક દીસાસો દઈને બહાર ગયા.

મ ક ર જી ર જી.

નવરોદળની નારીખાસી.

હવે આપણે નવરોદળનાં ઘર તરફ જોઈએ. તેવણ મેરવાન-છના ગયા પછી ટુરત જાડી બેંતરાસીને બેઠેનોને લાં ગયા. તેવણની જે બેઠેન હતી, જેન નવરોદળ કરતાં ઉમરે નારી હતી. એકનું નામ નંદીછ ને બીજનું નામ નરબાઈ હતું. નંદીછને લાં ખો છોકરાં હતાં અને તેવણ પૈસે ટકે સુખી હતાં, પણ આ-કળા સ્વખાવનાં હતાં અને તેવણને નવરોદળ સાથે યોડે અ-લખનાવ હતો, કારણકે નવરોદળની માસચલાણ નંદીછને બીસકુલ નસદ નહી આંવતી. નરબાઈ પણ નંદીછના જેવીજ હતી, પણ ગરીબ ઘરમાં હતી; તેનાં સાસુ સસરા સરવે ગરીબ હતાં અને નરબાઈને પોતાનાં બચ્ચાની માફક માહતાં; પણ નર-બાઈ નવરોદળને ઘણી ચાહતી હતી, જેમ નવરોદળ કહે તેમ કરતી અને કેટલીક વાર તો નવરોદળને લીધે તેણીને દુઃખ પણ ખમવું પડતું. વાંચનાર, હવે ઉપર કહ્યું તેમ નવરોદળ નંદીછને પર ગયા, પણ નંદીછ ઘરમાં નહી હતાં. આપાને પુછતાં બ-લાવ્યું કે બાઈ તો કાઠમાં ગયાં છે આથી નવરોદળ ઘણા નારીખાસ થઈ કે દેરો ફેરકે ગયો, તોપણ ધીરજે એકા કે હમણાં આનાશે. બોરનારા ૨) વાગેના ગયલા સાંજે ૪) વાગા પણ નંદીછ નહી આવ્યાં. વાત જોતાં નવરોદળ યાકી ગયા.

ઈનસાફ આપવે દુઃખી કરશે. ખેર, હમેશ માતા વગરનાં બચ્ચાંઓના એવાજ હાલ થાય છે.” યુગ્મબાઈ બોલ્યાં.

“તે હવે તમે તમારે ગમે તે પતપત્ની કરો, પણ હું નથી મોકલવાનો. હાલમાં ઘરમાં અડચણથી ઘણી છે, વાસને તમે મેહેરખાની કરી લઈ જવાની ફેકટ ઘોરોશ ના કરો.” એટલું બોલીને જમશેદજી કપડાં પેહેલવા ગયા, કારણ કે તેવણે પણ આશીસમાં જવાનો વખત થયો. બીચારાં યુગ્મબાઈ આના જમશેદજીના બોલવાથી ધણી દુઃખી થયાં, પણ તોખી શીરીન ને ધીરજ આપીને વચમાં ચાર પાંચ મહીના રહીને લેવા આવીશ કરીને ઉમેદ આપીને ગયાં.

ગરીબ બીચારી શીરીન, ગાસીના ગયા પછી ઘણી રડવા લાગી, આખાં ઘરમાં કોઈ પણ તેને દીડાસો દેનાર નહીં મળ્યું. હવે બચુબાઈ પણ શીરીનની ઉપર વંધારે ને વંધારે દયાણુ કરવા લાગ્યાં. તેની પાસે આખો દીવસ એક નોકરની માફક વહીતઈ કરાવે અને જો જરાક પણ કઠ્ઠર થાય તો આખાં ઘરનાં બાહુતો સાંભળે તેમ તેનો જુદો વાંક કહાડીને મરાય. આફસોસ, શીરીન આપી ઘણી યુગ્મબાઈ અને ખસુસ કરીને તેને ગાસીની જુદાઈથી ધણું દુઃખ પેદા થયું. તે માસીને લાંબાં હમેશ રોજ સાંજની વેળા ફરવા જતી. પણ હવે તેણી મહીનામાં એકબી દીવસ બહાર નહીં જતી અને બચુબાઈના વગર વાંકના મારથી તેણી ઘણી બેચેન થવા લાગી. આખરે ૨૦ માસ થઈ ગયા. હવે બચુબાઈને પાછી ચટપટ થવા લાગી. હજી શીરીન સમજતી નથી, પણ કંઈ નહીં પોતાની ખેતે દેખાણે આવશે.

આજે જમશેદજીને લાંબા પુણી પીએ છે, કારણ કે જમશેદજીના જુવા નાગરની પેહેલી સાલગરેલ છે, અને આવજાલેલ બાળમાં બધાંને રાત દીવસનું જમવાનું ઈનન કીધું છે, જેમાં આપણા નવરોજ પણ સામેલ છે, અને આજે શીરીન પણ ખુશીમાં છે. આખો દીવસ પસાર થયો અને સાંજનો વખત થયો. સરવ જાનુએ તમા ચક્રચો બાળમાં મેહાં છે, અને કોઈ ચીત ગાય છે તો કોઈ રીડસ જમડે, તો કોઈ એકાદીના વખડે છે.

સૌ સાતી ખુશી સુગંધ ગાય છે, વખડે છે અને ખુશમાં છે, પણ શીરીન ક્યાં છે? તે તો પાછલી ગમ કાઠીની સાથે વાત કરે છે. લાંબા આપણા નવરોજની નજર મઈ અને ટુરત તેવણું કોઈ નહીં જોય તેમ તેઓની વાત સાંભળવા પછાડે ગયા અને એક ચાંબકાની પછાડે બસાઈને તેઓની વાત સાંભળી, જે નીચે સુગંધ હતી:—

“નહીં બાઈ, હું તુંને કહી નહીં વીસરીશ, પાંચ વરસ યયાં હું તુંને આદર્શાં સીખી હું અને મારો ખ્યાર મજબુત છે. તું મારી પર બેવીશાસ ના થતો, એકબારની હું મારો જાન આપશ પણ એ જુદા સાથે હું કહી પણ પરજુનાર નથી, તે વીશે તું બેવીકર રહેજો.”

“નહીં વાહાલી શીરીન, તું કોઈ શીકર ના કર, હવે જે વખત બધાં છે તેમાં હું ઝાકટની પરીક્ષા પાસ કરીશ અને પછી તારાં હાથની-ઉમેદવારી વીશે હું તારા બાવા-આગળ

આવીશ. પણ દસગીર છું કે તારા બાવાથી એક સહમજુ આસાથી થઈને તુંને એ જુદા સાથે પરજુનવા માટે દયાણુ કરે છે; ખેર, તું કમી રીતની શીકર ના કરતી, ફક્ત છ મહીના બધી છે, પછી આપણે લગનના ગોઠીથી બેગાઈને સુખી થઈશું.”

“કાંઈ નહીં બાઈ, જે પડશે તે હું ખમીશ, પણ તું પાસ થઈને મારાં માસીને મળજો, તેવણી તુંને મારે વીશેને પુરતો ખુશસો મલશે, ને તેવણું માઈ કારજ પણ મારા બાવા પર લાવશે. પણ હાલમાં તું ક્યાં છે, તારા મામાની સાથેન કે? તારાં માતાજી કેમ છે? તેવણુ તો બીચારાં સીક છે.”

“નહીં શીરીન, હાલમાં તો તેવણુ સારી પેટે છે. હવે તું જા, તુંને કોઈ દાંક મારે છે, પણ એ શીરીન આજે મારી વીતી તું તારી પાસે રાખજો ને તારી વીતી અને આપો, પણ વાદ રાખજો એ વીતી કાઠીને ના આપવી. જો એ તું મારી પર પાછી લાવશે તો હું એમ સહમજુસ કે આપણું કારજ તુલ્યું ને તું આદર્શાં ચુકી.” પણ તેટલાં તો શીરીનબાઈ, શીરીનબાઈ કરીને બચુબાઈની આવા આવી, જેને જોઈને જેહાં-ગીર ને શીરીન જુદાં પડી ગયાં અને શીરીન પાછી બધાં બેહાં હતો લાંબા આવી.

“તું આટલો વાર ક્યાં હતી?” શીરીનને જોતાંજ બચુબાઈ મુસે થઈને બોલ્યાં.

“જી, પછાડે હતી.” એટલું બોલીને શીરીન બેઠી. હવે નવરોજને ઘણી અકરવકર થવા માંડી. એ જાંઘગીર કોણુ હશે તેના વીચારમાં બેહાં અને આંક વાગામાં તેવણુ ખાઈ પીને મળું દુઃખવાનું બહાનું કહાડીને ધર ગયા. સરસેસા સુજળ સને જાણે બાઈને દશ વાગે પોત પોતાને ધર ગયાં અને આજે શીરીન પણ જેહાંગીરીની અચજુથી યુવાકાતથી ખુશી થઈ (સાંપણ છે.)

સીસીસ આઈમાય હાવસજ કાઈવર.

પાસદલ લસકરતી દુકડી માંહેલા એક નવા સીપાઈ લીરો એક સારી વાત કહેવામાં આવે છે. તે ઈજપટની લડાઈ વેળા તે દુકડીમાં બેઠાંયો હતો, અને પોતે એક અચ્છો સીપાઈ બનેલા થવાને ઘણું ઈતેબર હતો. એક દીવસે તે પોદરા સરતો હતો, ન્યારે એક અમલદાર તેની આગળ આવ્યો. સલામ કરવા પછી તે અમલદારે બોલ્યો “તારી બંદુક જોવા દે.” તે અનાહી સીપાઈએ પોતાની બંદુક આપી લીધી અને ખુશ થતો હશે. જેવા તે બંદુક તે અમલદારે હાથમાં લીધી કે યણુ ધીકાર સરવા અચાને બોલ્યો, “જુ મનેદને સીપાઈ! તે તારી બંદુક આપી લીધી અને હવે તું છું કરશે!” તે જુવાન રાખસ ફીકો પડી ગયો અને પોતાના હાથ જગવામાં પાછી એક મોટી છરી જેવી કંદાકી અને એમ તેમ ફેંગી મોઢે સાદરે બોલ્યો, “આ બંદુક આપણે કે નહીં, નહીં તો જીનીનકમાં તમારા જેમમાં આપી આંધાં પડશે!” તે એ

કે તે અનાહી સીપાઈને વધારે ઈશમાં કોઈ મનદં બોલે,

તે બંદુક આપી લીધી.

GOOL

સઉથી વધારે ઘરેલુંવાળી બાનું—દુ-પાની કોઈ પણ બાનું ઝારીના (રસવાના ઝારની બાનું) જેટલું અવેરાત પહેરતી ન હશે. તેણીની બેઠન વધીકે જે ઉમેલ તખ્ત પર આબ્યા પછી કોઈનું પહેરશે, પણ એજી વખતે તેણીના જેટલું યરેલું તે પહેરશે નહીં. રસવાન લોકો લપકાથરવા દેખાવ કરવાનો અસલી ચાલ હજી તરીકે ઓરતાં નથી, અને ન્યારે ઝારીના બહેરમાં દેખાવ કે જે લ્યારે તેણીના બપકાની કોઈની પણ સાથ સરખામણી થઈ શકતી નથી. તેણી મોટા મેળાવડા નજા એક અતી મોટું તાલ પહેરે છે; યશીક યુરોપયન રાણીઓ ફક્ત એકે યાલું નાનું તાલ પેહરતી જણાય છે; આપણાં માદરાણી વીક્ટોરયા વધીકે એવું પેહરતાં નથી, પણ જુબીની નજા એવણું પણ ફક્ત એક નાનું હીરાનું તાલ પેહરેલું હતું. ઝારીના પાસે એવાં અતી મોટાં તાલ પહેરે છે, પણ તેણીનું યાલું માગીતું તાલ તે રસવાની મોટી એસીઝાએક રાણીનું બનાવેલું અને પેહરેલું તે છે, અને જે માટે અતી મોટી કીમતનાં અવેરાત લાદેલાં છે. ફક્ત તેમાંનાં મોતીઓ ૮૦ હજારની કીમતનાં કહેવાય છે. એક વખતે એક મોટા નાચ નજા તેણીએ જે પાસાકા અને યરેલું પેહરવાં હતાં તે વીરો કહે છે કે કોઈએ તેવું કરી જોયું' પા સાંભળ્યું ન હશે. તેણીનાં માથાંપર એસીઝાએક તાલ હતું. તેણીનાં ડ્રેસ બારી સફેદ સીકકનો હતો કે જેની પછાડેનો ભાગ સફેદ મખમલનો બનાવેલો હતો. તે ઉપર સપેલે ખરી સુનેરી લેસા અને હરેક કોરે સુનાના નાના ફડાઓ લટકતા હતા. તે જમના ના આમળા લાગ પર પરવાળાંની અંદર નરેસા હીરાઓ ટાંકવામાં આબ્યા હતા. તેણીજી પેહરેલો નેકલેસ હજાર ઉપર કીમતી રમ્બરનો બનાવેલો હતો અને જે ગળાંથી તે કમર સુધીનો લાંબો તો. આ સપણું હતાં વળી તેણીએ પોતાના કેટલાક ચાંદો પેહર્યા હતા કે જે પણ કીમતી પરવાળામાં જડેલા હતા. તેણીની પોતીઓ, બ્રેથલેટ તથા બેરોંગો પણ એવાજ બપકાદાર હતા, અને ન્યારે તેણી એમથી તેમ હાલતી ચાલતી હતી, ન્યારે તે કીમતી પરવાળાને પ્રકાસ આંખ અંતરની નાખવાને બસ હતો. તોપણ ન્યારે ઝારીના ડેનમારકમાં પોતાનાં બાપીકાં યરમાં બચ છે લ્યારે તદન સાદો પોસાક પેહરે છે અને સાદરાંની તોપી પર ફક્ત રીંગન સીવાય કોઈ પણ ચુકતી નથી. ન્યારે તેણી ડેનમારકની સાહુલડી હતી લ્યારે તેણી પાસ કોઈ પણ અવેરાત હતું નહીં અને પેહરવાનાં પોસાક પણ યશીક મોટાં હતાં, ઝરણુકે ડેનમારકનું બાદરાહી બાનદાન યલું મરીજ છે અને તેણીએ તેમજ પ્રીનસેસ એક નેલસ ન્યાં તરીકે પરણ્યાં લાં સુધી ગાવા બપકાં જોયા હતા નહીં.

ને સ્વાર થવાને લાયકનો હતો. તે મારિનગો પોસાતું હાકપાંજર લેવાનાં એક મુઝુકયમમાં મુકેલું છે. કોપનહેગન નામનો પોસા કે જે ૫૨ ટુકાં બોક્ક વેર્લિંગતન વોતરુની લઘાઈ વેલા સ્વાર થયો હતો, તે ૨૭ વરસની ઉમરે મરણ પામ્યો હતો, તેને લગતી કીમતની હાકવામાં આબ્યા હતો કે જેને તે બદોળર થોમ્સ હતો. તે યાદ રાખવા એમ કહાડે કે ન્યારે વેર્લિંગતન વોતરુની લઘાઈ હતી, તે વેલા તેણી ૧૮ કલાક તરીકે એક પણ બખત ઉતરવા વગર આ વખણાથલા બાદદુર પોસાપર સ્વારી કરી હતી. તેમને લોકો પોતાનાં પોસા તરફ યશી માથા ધરાવે છે. આ ઉમદા નજારેનો ચાલ તે વેલા કેલીબીએક હસવા સરખી હજી સુધી વધારી મુક્યો હતો. તેણી પોતાના આનીતા પોસાને પોતાની સાથ જમવાને બોલાવ્યો અને સુનાના વાસણો માટે તેને ખવડાવ્યું હતું. આજ પોસાને તેણે એક મેટલમાં બંધાવ્યો હતો.

ચોરો પણ આ વીતીને હાથ લગાડતા નથી!—એક કીમતી વીતી કે જેની ઉપર કોઈ પણ જતને ચોખી પોહરે રાખવામાં આવતો નથી, તે રૂપેની રાજધાની મેડરીડ રોહર માટેલાં એક બાદવવાંનાં ગળાંમાં ફેરામી ફોરોથી લટકે છે, કે જેને ગેડ બોક્ક આલમોડોના (Mail of Almodena) ના બાદવવાને નામે બોલેલો છે. તે હીરા અને મોતીની બનેલી હોવા છતાં તેની ગોરાવાની ધારની છે નહીં. મેડરીડ રોહરનો મોટામાં મોટો ચોર ખજુ તેને હાથ લગાડવાની હીમત કરે નહીં. તેની તવારીખ યશી અલયબ જેવી અને રશીલી છે.

આ વીતી ગારમા આલફોનસો રામને મલિ બતાવી હતી, કે જે તેણે પોતાના કાઠગી ઉકારી મુંદર મરસીદીએ તેણીને દીપસે આદરાયો કે દીપસે પેહરાવી હતી. તે તેણીએ પોતાની ટુક પરજોની હાંજી સુધી પેહરી હતી. તેણીનાં મોત પછી તે રામજે પોતાની બપાઈને તે એક આપી, જે પણ મોટુંકમાંજ મરણ પામી. લ્યાર પછી તે વીતી રામની બેઠનને આપી કે જેણી તે પછી એક મહીનામાં મરણ પામી. ફરીથી તે પાછી છપચેલ ફેરી કરવા લાગી, કે ન્યારે તેના ભાગ ટુક બોક્ક મોનવરેસીયરની સઉથી નાની ઉકારી કીસલીના થઈ પડી, કે જે પેહરવા પછી ત્રણ મહીનામાં તેણી પણ મરણ પામી. લ્યાર પછી આલફોનસોએ તે વીતી પોતાનીજ પાસે રહેવા દીધી અને તે પણ એક વરસ પછી છવવા પામ્યો નહીં. તે દવે બાદવવાં પર વગર ચોખી પોહરે લટકે છે તેમાં તવાઈ શું!

Gool

જીએ (બીખારીને)—મારો મોટો ઉકારો થયો છે, ને મેરે ષર બીખ મોંગવા નીકર્યો છે, તે તુને સરખ નહીં લાગતી? કેટલાકરી કાં નહીં કરતો, લાખથી બીજે છે સાંનું?

જોરે—અરે આઈ, હું ન્યારે નાનો હતો, લ્યારે મારે લાં ચાકનદર હતાં, ને એક કહાડો હું અધારા ચોરડામાં હતો, લ્યારે મારી આચાએ મને બીહવાડયો, લ્યારની મને બીહક લાગે છે.

બેરીસ્ટર—તમારા ધણીની ખીલકત કેટલી હતી?

બાઈ—હસ લાખ, તેમાં સાત બોલાએ પાછા લીધા છે, ને ત્રણ રહ્યા છે.

હું—ત્રણ લાખનું થું થું છે?”

બાઈ—ત્રણ લાખમાં બે ઉકારીઓ ને એક ઉકારો છે.

મા—(હાડકા ઓઠરાને) કેમ દીનદાસ, તુંને તારો મારતર બને છે કે ?

હાડકા—હારે, ઘણો બધે છે.

મા—મારા દીકરાને એવો સારો મારતર મળ્યો છે તેથી હું ઘણી ખુશી છું.

હાડકા—હા, ઘણો મજાનો મારતર છે; એમ કહે છે કે ન્યાં લગી એમણે પપા બેરાબર પચારે આપશે, સસિંધી દીક છે. હું શીખું કે નહીં શીખું, તેની તેને જરા પણ દરકાર નથી.

આલો—માયજી કુત્રા પરણતા હશે કે ?

માય—“નહીં આહ, પરણે શાનું ?”

આલો—“ત્યારે જ્યારે આપણે કુત્રીને નારતો આપ્યે બીયે, ત્યારે કુત્રો (તાબી) ધુરણને એને જોય છે કાંય ?

ધણીઆણી—મારી પાસે હાલ કાંઈ નહું બીધાંને પેદેર-વાનું નથી, તેથી હું બહાર નહીં જાઉં.

ધણી—નાની કાંય, મેલું સફેદ ઢોળવવાનું દમણું છેલ્લું સી-વાડણું તે ક્યાં ગયું ?

ધણીઆણી—અરે તે તો બધું ધસાઈ પીસાઈ ગયું, તેને કું કરે ?

ધણી—એકલા વખતમાં શું ધસાઈને ફાડી નય ? ફકલ ગણ વખત કરતાં પણ વધારે પેદેરનું નહીં હશે.

ધણીઆણી—અરે છે, પણ તૈયાર થઈ તેની આગમય કેટલી વખત પેદેરી જોયું, તે નહીં ગણતા કે ?

શીફક—(ધતીદાસમાં પ્રખ્યાત માણસો વિષે સમજાવ્યા પછી) કેમ ફરતમ, તુંને હવે ક્યા પેદેરવાન જેવું થવા મળે છે ? શીખ્ય—અરે કોઈના જેવું નહીં.

શીફક—કાંય નહીં ? શીખ્ય—કારણ કે તે બધા તો મરી ગયા છે.

મા—(છાપરાને) આ બધેવાનું ચીત્ર તો તે સારું દીધું છે. પણ એનું પુછડું ક્યાં છે ? હાડકા—માયજી, પણ દમણા ક્યાં માંખ ઉઠે છે કે, એને પુછડું જોઈએ.

કવીતા રચનાર—મેં મારી કવીતા બધા અધીપતીઓપર મોકલી, પણ કોઈ પોતાનાં ચોપાનવાંમાં લેતું નથી, કે કાંઈ દાખની નથી.

કોરત—અરે ત્યારે આપધાત કરની, ને તારી રબજપર કવીતા પરબીઓમાં બીજીને મુલ્યે, કે બધા પેપરવાલાઓ આપેઆપ લેશે.

રાંધવાને લગતું.

ઈતારીબન કતલેસ—જરૂરનાં ગેસમાંથી કતલેસ કાપી તેપર નીમક, મરી બજારની તેને છડાંમાં મોલવા, પછી ખંડિના રવામાં મોડી સાલેસ પાંખરી બારીક કરી નાખવી અને કતલેસ પર તેનું પડ કરી લેવું, તે ઉપર મોડું માખજુ તાબીને લગાડ-લું, પછી પાંખો પાંડેલા રેવે લગાડેલો, ત્યાર બાદ તબી કહાડના તળતી વખત ધી ધી ફેરવવા; જયાર પછી પેણાપાંખી કહાડી રકાબીમાં મૂકી તે ઉપર નીચડો સફેદ સાદસ રેડી ખાધામાં લેવા.

સફેદ સાદસ બનાવવાની રીત—બે ચમચી કોરન કુલાવરને એક માટેનું કંપ બરી દુધમાં બજાર બેકરસ કરી મેલવડું, તેમાં

મોડું નીમક નાખવું. એક વારાણમાં અરધો આઉસ માખજુ તા-વડું, પણ લાલ થવા દેવું નહીં. પછી તેમાં બેપલાં દુધ સાથે મેલવેલો કોરન કુલાવર નાખવો. પાંચ મીનીટ ગુલાપર ઉકલ-વા દેવું, ઉકલતી વેળાએ આખો વખત છુટકા કરવું; અંદર મોડાંક મરી નાખવાં. પીરેલા.

કેરબ કેરીત—બે નાકીએરનું દુધ કહાડી એક વાસણમાં ગુલાપર મુકવું, કરો આવી ને રતલ ચોખા મોઈ દળાવીને પેલાં ગુલાપનાં દુધમાં નાખવા. દુધ બધુ મુકાય કે ઉતારવું; તે આ-કામાં છડાં ૧૨ નાખીને મસજીવો, પછી એક કોરી કંશીના દાંતા પર એક એક દમીરીના નેટડો આતો લઈ ફેલ કરવો. એટલે કંશીના દાંતાથી તે પર નકસી પડશે. પછી છુટતાં લીમાં લાલ કરીને રતલ ખાંડનો તાઇત શીરો કરી તેમાં નાખવો. જરા વાર યાબીમાં કહાડી વખાવા દેવી. એમાં જેપ નાકીએરનું દુધ વધારે હોય છે તેમ ઘણીજ લેખતદાર માય છે.

મીસ કોલીબાઈ પાકજીજી પુણેવાસા.

સાચ વીધે ગરબી.

વાદાલા મારી વાન—એ રાહ.

બેઢેની સદા બોલો તમે સાચ્યું રે,
બેઢેની જુડાંનું મોલ કરો કાણું રે;
બેઢેની સાચ્યાં વચનથીજ બોધો—
ધરી દીને દાઝ જુડું ના બોલો રે.

સખી સાચ્યા વચન મુજને ભાવે રે,
સખી જુડે કરેણું કાંઈ રે.
સાચ્યું બોધથીજ સુખ હંસિય થાય—
ધરી દીને દાઝ જુડું ના બોલો રે.

બેઢેની સાચ્યે મજશે સદા મોટાઈ રે,
બેઢેની જુડાંમાં છે સદા મોટાઈ રે;
સાચ્યે ભાળ મોખાળનું બહું થાય—ધરી.

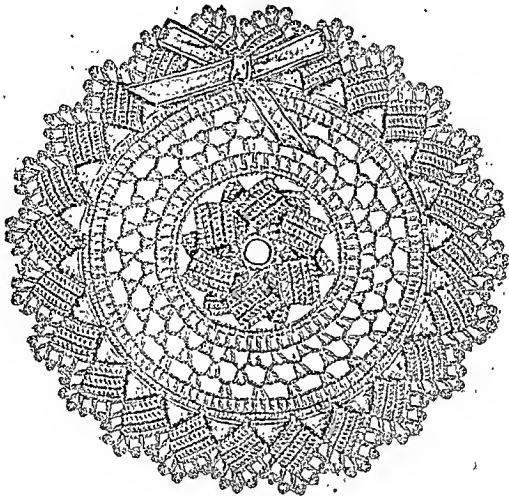
સખી લાલચ તજ્યે મન મારી રે,
સખી બેસાત કર્યે દીઝ ધારી રે;
સદા માંગ્યે મોદાની ચારી—ધરી.

બેઢેની દાળ બાજ ખાઈ આપણે રીઝીયે રે,
બેઢેની પરાઈ નીંદા નહીં ફીટ્યે રે;
જેમાં મોદાની રાજ થાય—ધરી.

સખી મોદાની બંજી કર્યે રે,
સખી મુખથી સરવે રહ્યે રે;
સુખ સાથે દુઃખો પણ સહીયે—
ધરી દીને દાઝ જુડું ના બોલો રે.

મીસીસ સી. પેસતરજી ડરાઈવર.

ભરવા-ગુંથવા વીડી.

174.—CROCHET MAT.

પેઢલાં ૧૫ સાંકરીનું ગોળા કુંડાનું કરો, તેની અંદર આંટા લીધા વગર ૨૪) ટાંકા ચુકો, અને પેઢલા ટાંકાની સાથે છેલ્લે ગુથેલો ટાંકો ભેડી દોરો કાપી નાખો. બીજી હાર—નમુનામાં દેખાડેલાં ચોકડાને માટે નવ સાંકરી કરો, આંટા લીધા વગર પેઢલી લાઈનના એક ટાંકામાં એક વખત ચુકો, અને નવ સાંકરીના દરેક ટાંકામાં આંટા લીધા વગર ગુથો, ગુથવાનું ફેરની નાખો, એક સાંકરી આંટા લીધા વગર પેઢલા ગુથેલા નવ ટાંકામાં દરેકમાં એક એક વખત ગુથો આગળ નીશાનીથી પાછું સર કરો, અને એ માફક ચાર વખત ગુથી જવો. *આગળે નીશાનીથી પાછું સર કરો અને દરેક ચોકડું સર કરતી વખતે પેઢલી લાઈનના ત્રણ ટાંકા ચુકી ચોથાથી સર કરવું, એ પ્રમાણે પાંચ વખત ગુથો, અને છેલ્લે આંટા લીધા વગર એક ટાંકા પેઢલાં ચોકડાંના નાકેના એક ટાંકામાં ગુથી દોરો કાપી નાખો. ત્રીજી હાર—બીજી હારની માફક પછવાડેથી ચોકડું ગુથો, અને પેઢલી હારનાં ત્રણ ચુકી દોરેલા ટાંકામાંના વચમાંના એક ટાંકામાં આંટા લીધા વગર ચોકડું પુરું કરીને ગુથો, એ પ્રમાણે આખી લાઈન ગુંથરી. ચોથી હાર—આંટા લીધા વગર બે વખત બીજી હારનાં ચોકડાંનાં ખુણામાંના એક ટાંકામાં ગુથો, સાત સાંકરી, આંટા લીધા વગર બે વખત ત્રીજી હારનાં પાસેનાં ચોકડાંનાં ખુણામાં ગુથો, સાત સાંકરી *આગળે નીશાનીથી પાછું સર કરો, એ પ્રમાણે આખી લાઈન પુરી કરો અને છેલ્લે આંટા લીધા વગર એક વખત, પેઢલા આંટા લીધા વગરના ગુથેલા એક ટાંકામાં ગુથો. પાંચમી હાર—આંટા લીધા વગર લપડી હારના દરેક ટાંકામાં એક એક વખત ગુથો. છઠી હાર—પાંચ સાંકરી *આંટા લઈને એક ટાંકા ચુકી બીજા ટાંકામાં એક વખત, બે સાંકરી, આંટા લઈને એક ટાંકા ચુકી બીજા ટાંકામાં એક વખત, બે સાંકરી, એ પ્રમાણે આખી હાર ગુથો.

અને છેવે આંટા લીધા વગર પેઢીથી પાંચ સાંકરી માંની ત્રીજામાં એક વખત થયો. આઠમી હાર—પાંચ સાંકરી, આંટા લઈને એક ટાંકા મુકી બીજામાં એક વખત, પાંચ સાંકરી, આંટા લઈને પાંચ મુકી છઠ્ઠામાં એક વખત, બે સાંકરી, આંટા લઈને તેજ ટાંકામાં પાછું એક વખત, પાંચ સાંકરી, આંટા લઈને પાંચ મુકી છઠ્ઠામાં એક વખત, બે સાંકરી, આંટા લઈને તેજ ટાંકામાં પાછું એક વખત, એ પ્રમાણે આખી લાઈન થયો, અને છેવે પાંચ સાંકરી કરી આંટા લીધા વગર એક વખત પેઢીથી પાંચ સાંકરીમાંની ત્રીજામાં થયો. આઠમી હાર—સાત સાંકરી, આંટા લઈને એક વખત નીચલી લાઈનની પાંચ સાંકરીમાંની ત્રીજામાં થયો, બે સાંકરી, આંટા લઈને એક વખત પાછું તેજ ટાંકામાં, પાંચ સાંકરી, નીચલી લાઈનની પાંચ સાંકરીમાંની ત્રીજામાં આંટા લઈને એક વખત, બે સાંકરી, આંટા લઈને એક વખત પાછું તેજ ટાંકામાં, એ પ્રમાણે આખી લાઈન થયો. છેવે પાંચ સાંકરી, આંટા લીધા વગર એક વખત પેઢીથી પાંચ સાંકરીમાંની ત્રીજામાં થયો. નવમી હાર—આઠમી હારની માફક થયો. દસમી હાર—આર સાંકરી, આંટા લઈને એક મુકી બીજામાં એક વખત એક સાંકરી, આંટા લઈને એક મુકી બીજામાં એક વખત, એક સાંકરી, એ પ્રમાણે આખી લાઈન થયો, છેવે આંટા લીધા વગર પેઢીથી આર સાંકરીમાંની ત્રીજામાં એક વખત થયો. અગાધારમાં હાર—આંટા લીધા વગર દરેક ટાંકામાં એક એક વખત થયો. બારમી હાર—પાંચ સાંકરી, બીજા હારમાં દેખાડ્યા પ્રમાણે ચોક્કસ બનાવો, અને દરેક ચોક્કસ પાંચ ટાંકા મુકી છઠ્ઠા ટાંકાથી શરૂ કરો; છેવે આંટા લીધા વગર પેઢીથી પાંચ સાંકરીમાંની પાંચમીમાં એક વખત થયો. તેરમી હાર—આંટા લીધા વગર બે વખત પાસેનાં ચોકડાંના પેઢલા ખાંચામાં થયો, ૩ સાંકરી, પાંચ સાંકરી, આંટા લીધા વગર એજ સાંકરીમાંની પાંચમીમાં એક વખત, આંટા લઈને તેજ ચોકડાંના પાસેના ખાંચામાં એક વખત, પાંચ સાંકરી, આંટા લીધા વગર એજ સાંકરીમાંની પાંચમીમાં એક વખત, આંટા લઈને એક વખત ચોકડાંનાં નાકેનાં ખુણામાં, પાંચ સાંકરી, આંટા લીધા વગર તેજ સાંકરીમાંની નાકેની સાંકરીમાં એક વખત, આંટા લઈને તેજ ખુણામાંના ટાંકામાં પાછું એક વખત, પાંચ સાંકરી, આંટા લીધા વગર નાકેની તેજ સાંકરીમાં એક વખત, પાંચ સાંકરી, આંટા લઈને પાસેના બે ટાંકા મુકી ત્રીજામાં એક વખત, પાંચ સાંકરી, આંટા લીધા વગર નાકેની તેજ સાંકરીમાં એક વખત, આંટા લઈને બે ટાંકા મુકી ત્રીજામાં એક વખત, આંટા લઈને પાસેના ચોકડાંનાં પેઢલા ખાંચામાંના એક ટાંકામાં એક વખત, આજે નીચાનીયી પાછું શરૂ કરો. છેવે આંટા લીધા વગર પેઢીથી થયેલી ત્રણ સાંકરીમાંની ત્રીજામાં એક વખત થયો.

નસુનામાં દેખાડ્યા પ્રમાણે ચોકડાંની લાઈનના ખાંચામાં રીખન પોઈ “બો” બાંધો.

દીનબાઈ.

૨ મુળે કુરસદ.

નીચલી એક અથવા વધુ બાબતોના બે બાબતો ખરા જવાબ હમીરી પર લખી મોકલશે તેઓનાં નામો “બી મિત્ર” ના આવતા અંકમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે; તથા જેઓના વધારે જવાબ હશે તેઓનાં નામ પર ચીડી ફાડી, જેનાં નામ પર આવશે તેને એક સુંદર રંગીન ચાલતો સાલનું કિલ્લેડર ભેટ આપવામાં આવશે. હમીરી પર લખી મોકલનારાંઓએ નીચલી સરતો ઉપર ધ્યાન આપવું.

૧. દરેક લખનારી બાબતો પોતાનું ખરું નામ તથા દેહાણું હમીરી ખાતરી જાણુને મારે આપવું, અને અગરને તેઓની મરજ ન હશે તો આણું નામ જાણવામાં નહીં આવશે.

૨. જગ્યાએ બનતાં સુધી ચાલતા માસની તા. ૨૦ થી સુધી મોકલી આપવા.

૩. જે કોઈ બાબતો ૨ મુળે કુરસદ “બી મિત્ર” મારે લખી મોકલશે અને તે બે અખતે પસંદ પડતી હશે, તો અમારા અંકમાં દાખવ કરવામાં આવશે. લખનારે કાગળની એકજ બાજુ પર “મારજન” છોડી લખવું, પછાડોની બાજુએ કોઈ પથ લખવું નહીં. પોતાનું નામ તેની નીચે લખવું કે નહીં, તે તેઓની મરજ પર રાખવું.

૪. જગ્યાએ મોકલનારાંઓએ નીચે પ્રમાણે સરનામું કરવું. બી મિત્રના “૨ મુળે કુરસદ” ના બાબતો અધીયત્વી ભેગ, કયસરે લિન્ડે એસ—સુબઈ.

૧—ઉપચાલું.

આ નીચલી આકૃતિ પ્રમાણે ૧૬ ખાતોમાં એવી રીતે આંકડા મુકો કે દરેક હલો, આડી તેમજ વચલી લીટીના આંકડાનો સરનામો ૩૪ થાય.

સુલબાઈ મંચરસાહ.

૨—ઉપચાલું.

લંબાઈમાં અથવા અંચલ પોલકાઈમાં ભડો ખાલ, કોમતમાં સોંધી, નળકું ઉ દામ. પાવળિ એ સદમનુઓ, રું ઉ માઈ નામ; થલું ખર રાણું છું, માયાં હપરે મકાન.

ગીસ લઈ જમશેદજી હીક.

૩-ઉ ખ્યાલું.

ઉદર ખુંડા,
ઉદર ખુંડા,
ગાય કાળી,
દુધ મીઠી.

મીસીસ શુલભાઈ મંચરશાહ.

૪-ઉ ખ્યાલું.

પ્રીય ભેટનો, નીચે આપેલાં ઉપચારમાંથી એવા બે રાખે-
ની એક મીઠા રોપી કંઠારી કે જે તમારી રૂબરૂ પર ધણું કરી
જે રોગ દેખાતી હતી. આ રાખે બધા મરી દરા અધરેના બનેલા
અને તેને નીચે આપેલાં નળરખાણે ગોઠવી આ વાત ઠકવાનો.
માણેક શેકની અગવારીમાં ૨, ૪, ૧, ૩, ૭, ૧૦ જેવાં
ની પાસે આપેલાં દારૂનાં પીઠાંમાંથી એક શુદ્ધ શુભાળી ૫,
ચઢકાપી પર જતાં રસ્તામાં ૭, ૮, ૯, ૧૦ દારૂ મફવા. અજર
નાં તર પુછવા પછી ૭, ૮, ૯, ૧૦ દારૂ કહેવા લાગા "કેમ ર,
જા, આને મોઢકું કાંઈ ધણું ગોલાળ ગોલાળ બેઠેક આરે છે."
"અરે ચાર શું કહ્યું," ૨, ૫ બાએ જવાબ દીધો "જે તારે ખરોજ
ગોલાળનો દારૂ પીવો હોય તો આપણી અગવારીની પાસેની
મીઠીમાં રહે રા, ૨, ૭, ૪ પીઠાં સીવાય બીજે કંઈ જતો ના."
૨, ૮, ૯, ૧૦ દારૂ બજાવો કરી બોલવા "શું કરે" ૫, ૨, બા,
મારી ૫, ૩, અને દારૂ પીવા એક દોઢકપુંબી આપતી નથી, લારે
જાં કાંપી, બળ," ૨, ૫, બા. ખાઈબત જેવું મોઢ કરી બોલવા
"લારે બ, તારાં જેવાં સુખી કોઇ નહીં. મારી ૪, ૫, અને કોઈ
દેખસ દારૂ પીવા સાટે" ૬, ૭, ૩, કરતી નથી."

૫. આર. એમ. દાડવાલા.

૫-ઉ ખ્યાલું.

નીચે આપેલા રાખેના અર્થે લઈ એક એવું રાખમંડ બનાવો
૧. જેની શીયી છબી, તેમજ આદી લીટીમાં એક લખીતાં રોદરનું
નામ આવે.

૧. લીકર ગલાયમાં છું પછુ વાઈન ગલાયમાં નથી.
૨. દોઢક.
૩. રાખમંડમાં મગિયું નામ.
૪. એક ભતની દવાઈ.
૫. કલકતામાં છું પછુ મુંબઈમાં નથી.

બોલાસો ગઈ વેળાનો.

૧-પતંગ.

૨-રામ રોજ.

૩-અદ્ધગૈનમર.

૪-૧. ઉનાળ.

૨. નાચાર.

૩. બરફી.

૫-દોખમું-મુંબદો.

૬-મનથી સુધીરીરોઝ.

ખડા જવાબો લખી મોકલનાર મુંબઈ ખાતેની
ખાનુખાનાં નામો.

૪, ૫, ૬. બાઈ M. P. S. ૧, ૩, ૫. જોવાની ખાતે ૧, ૨, ૩, ૪, ૫. બાઈ
રતનાઈ કાંબલ મોતી ૨, ૪, ૫. ખીસ આરેસર ૧, ૩, ૫, ૬.

દેશાવરની ખાનુખાનાં નામો.

મીસીસ સી. વસાનલ કારાઈર (ખંડવા) ૧, ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈલી આ-
ર. મેમ. કાળાકા (લીમ) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈ શુભાઈ મેમલ
સંભા (ખંડવા) ૧, ૩, ૫, ૬. બાઈ મહુવતી મોરખવાય (મિલ) ૧, ૩,
૫. બાઈ પ્રણવ બરોડા શુભાલા (ભાવનર) ૩, ૫. Miss A. Cowanji
Dahl (પુણે) ૧, ૩, ૫, ૬. ખીસ પોરીમ સેરાળલ નવરાણા (ખાડો)
૧, ૨, ૩, ૫. બાઈમી મેટ્ટે, શુભ. બા. કાસલ, દારૂ (ખડુમનર) ૨, ૩,
૪, ૫, ૬. બાઈમી હમમી તપા શુભાળલ નવરાણ (મિલ) ૧, ૩, ૪, ૫, ૬. ખીસ
૨, ૩, ૪, ૫. ખીસ નરબાઈ બહુમલ રાખેકરણા (રાખેકર) ૧, ૩, ૪,
૫. મીસીસ આનાબાઈ આરેસર દારૂ (ખંડવા) ૩, ૪. ખીસ રતનાઈ દીનીવા
ર આરેસર દારૂ (ખંડવા) ૩, ૪. બાઈ મીનીબઈ સેરાળલ કાસલ (પુણે)
૨, ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈ બહુમલ રી. ખંબાલા (પુણે) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈ
મહુમલ બાઈમી મહેલ કાસલા (પુણે) ૩, બાઈ ધનયાળ કાં કાસલ
(મિલ) ૩, ૫. બાઈ આનાબાઈ દેશાવર આરેસર (પુણે) ૧, ૩, ૪, ૫, ૬.
સેરાળ (પુણે) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. ખીસ મહુમલ દેશાવર કાસલ વાગો
(મિલ) ૧, ૩, ૪, ૫. મીસીસ નજીબ (કાસલ), ૧, ૨, ૩, ૫.

હમારું ગયા માસનું મુંબઈનું ઉનાળાનીયમાં ખાનુખે મેળવું
છે, જે તેવણે મેદરખાની કરી "કસરદે, હિન્દ પ્રેસ" માંથી
મંગાવી લેવું.

મીસીસ શુભાળલ ધનભાઈ કુબાસ.
હમારું ગયા માસનું દેશાવરનું ઉનાળાનીયમાં ખાનુખે મેળ-
વું છે, જે તેવણે પછુ મંગાવી લેવું.
બાઈ બહુમલ રી. ખંબાલા.

લખી મોકલનારખાનુખાનાં ખાખર.

Miss A. Cowanjee Dahl; બાઈમી ધનભાઈ ક. રોક-
ના, નવાજ બાઈ આરેસર રીક, Ronino-આવતામાં.

મીસ આપમાય બમનજી દેશાવરના-તમારું લખાણ બા-
વતા અકમાં લઈશું. તમે જે બીનું લખાણ મોકલવા ઉછા છે
તે મેલવાથી અમે પુછી વઈશું.

બાઈ શુભાળલ ખુરોડક શુભાલા-તમારી વાંતો અમે
આવતા અકમાં પુછીથી રાં કરે, પછુ તમે જોશો કે હાલ ચો-
પાંખામાં એકથી વધુ વાદ વાતો આવે છે, જેમાંની એક પછુ
ખાસ ચાચ નહીં હાં સુધી અમે બીજી રાં કરી રહ્યાં નથી.
તમારો બાકી રહેલો સાગ મોકલી આપવાની મેદરખાના કરશે.
બીજી તારી નાની બાખરો લખી મોકલશો તો જોગવાઈએ
લેતાં નઈશું.

ધનભાઈ બાણેકરાઈ મોદારશમ-તમે "નલવસ" નો
નમુના ગાંધો છે તે અમારી પાસે નથી. તેમને જો બેઠેવો તો
"નલવસ" શુંકવાની રીત અમેજમાં લખી મોકલશું.

બાઈ હીરાંબાઈ જમશેદજી પટેલવાલા-તમે પુછાવો છે
કે જુલાઈ માસના અકમાં આપેલા "પેન વાઈપર" ની દરેક
અણી સીવતી કે નહીં, અને એકકી સીવતી હોય તો તે કેઈ.
તમારો લેખલ સવાર ૫૨થી લાગે છે કે તમે "પેન વાઈપર"ની
બદલત સમજ્યાં નથી. એક જોય કઠકાની, ચોવળી ધમી કીધાથી
તેની અણી એકજ યરો. બાકીનો ભાગ સપથી ગોળ દેખારો.
એવા જોળ બાર કઠકા આ "પેન વાઈપર" માટે આપણને જો-
ઈવો, જેમાંના દરેકની અણી લઈ સાથે સીવતી, એટલે બધી મલી
બાર કઠકાની બાર અણીથી સાથે સીવતી.

આ "સો વિન" સુખાના મેદર્માં નાં ૭૦ હારનની રીકમાં
કસરદે હિન્દ રીકમાં મેદર્માં પાંતોમાં મારે કામલ કાસલ મેદર્માં છાપું છે.

બાઈ મુંબાઈ ધનભાઈ મીસા ૧, ૩. બાઈ બાઈ જમશેદજી રીક ૧, ૩,
૪, ૫, ૬. મીસીસ શરીબાઈ ધનભાઈ કુબાસ ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. મીસ
મહુલ મોહલ પુનેર ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. G. H. ૧, ૩, ૫. Purple ૨, ૩,
૧૯૬

૩-ઉ ખ્યાલુ.

ઉદર ખુદા,
ઉદર ખુદા,
ગાય કાળી,
દુધ મીઠાં.

મીસીસ શુલબાઈ મંચરશાહ.

૪-ઉ ખ્યાલુ.

પ્રીય બહેનો, નીચે આપેલાં ઉપચારમાંથી એવા એ સંબંધોની એક મોઝ રોધી દંડાર કે તે તમારી રૂબરૂ પર યલ્ડ કરી દેશો જેવાની હશે. આ સંબંધ બધા મઝી દસ અશરોના બનેલા અને તેને નીચે આપેલાં નંબર પ્રમાણે મોઝથી આ વાત ઉઠકાવો. માલિક રોઝની અમવારીમાં ૨, ૪, ૬, ૩, ૭, ૧૦ જેવાં ની પાસેજ આવેલાં દારનાં મીઠાંમાંથી એક શ્રેષ્ઠ ગુણગતી ૫, ૮, ચરદાની ધર નવાં રસતામાં ૭, ૮, ૯, ૧૦ દાર મલ્યા. ખબર નંબર પુછ્યા પછી ૭, ૮, ૯, ૧૦ દાર કહેવા લાગ્યા "કેમ ર, ૭, ૮, ૯, આને મોઝડું કાઢે પછું મોઝાબ મોઝાબ બેઠેક મારે છે." "અરે યાર શું કહ્યું" ૨, ૫ બાએ જવાબ દીધો "તે તારે ખરોજ મોઝાબને દાર પીવા હોય તે આપણી અમવારીની પાસેની કીટીમાં રહે રા, ૨, ૭, ૪ મીઠાં સીવાય બીજે કંઈ નહોતો ના." ૬, ૮, ૯, ૧૦ દાર બજાવી કરી બોલ્યા "શું કહ્યું ૫, ૨, બા, મારી ૫, ૩, મને દાર પીવા એક દોઢરૂબી આપતી નથી, તારે રાંધી કાઢી. નહ." ૨, ૫, બા ખોલત નેનું મોઝ કરી બોલ્યા "આરે બ, તારા જેવા સુખી કોઈ નહી. મારી ૪, ૫, મને કોઈ કંઈસ દાર પીવા સારું ૬, ૪, ૩, કરતી નથી." ૬. આર. એમ. દારવાણ.

૫-ઉ ખ્યાલુ.

નીચે આપેલા સંબંધોના અર્થો લઈ એક એવું રાયમંડ બનાવો જેની કોપી ઉભી તેમજ આવી કીટીમાં એક બહુતાં રહેરડું નામ આવે.
૧. લીકર ગણાસમાં છું પણ વાઈન ગણાસમાં નથી.
૨. ઠાંકણ.
૩. રાયમંડમાં ગાંગિયું નામ.
૪. એક બતની દવાઈ.
૫. કકડામાં છું પણ સુંબઈમાં નથી.

એકાસર ગઈ વેળાનો.

૧-પતંગ.

૨-સામ દોલ.

૩-મોઢમનપર.

૪-૧. ઉનાળ.

૨. નાચાર.

૩. ગારી.

૫-ટોખડું-સુખડો.

૬-મનથી સુધાકીરો.

ખરા જવાબો લખી મોકલનાર સુંબઈ ખાતેની ખાતુઓનાં નામો.

૪, ૫, ૬. બાઈ M. P. S. ૧, ૩, ૫. બાઈસની બાટ ૧, ૨, ૩, ૪, ૫. બાઈ રતનબાઈ કીમલ મોટી ૩, ૪, ૫. ખીસ આરેસ ૨, ૩, ૪, ૫.

દેશાવરની ખાતુઓનાં નામો.

મીસીસ સી. વેલનલ કમ્પાર્ટર (બંકા) ૧, ૩, ૪, ૫. બાઈવી આ-ક. એમ. દરવાલા (સીમના) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈ શુભબાઈ મેલલ સંભલ (બંકા) ૧, ૩, ૪, ૫. બાઈ મુખર્મી મોહમમદપા (મિત્ર) ૧, ૩, ૪. બાઈ શુભબાઈ મારીસ લુખવાલા (બાનન) ૩, ૪. Miss A. Cowasjee Dalal (પ્રજી) ૨, ૩, ૪, ૫. ખીસ પરીસ સોલાલ નમરાવા (મઝી) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫. બાઈમિત્ર મેટ્ટર, કુક, નર કાપસલ લાવર (બકમલનર) ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈમિત્ર હુમનાઈ તપા મુલાઈન નરસીલ નમરાવા (વિવર) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫. મીસ નરબાઈ બેનમલ રામકેદરવાલા (રામકેદર) ૧, ૩, ૪, ૫. મીસીસ આપાબાઈ આરેસ લાર (વિવર) ૩, ૪. ખીસ રતનબાઈ રીનીયા ર આરેસ લાર (વિવર) ૩, ૪. બાઈ મીડીનઈ સોલાલ કમલ (પ્રજી) ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈ બનુબાઈ રી. ખંભાલા (પ્રજી) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. બાઈ માણીબાઈ મંચરલ શરવાલા (સુખન) ૩, બાઈ ધનમાય કાન રામર (વિક્રમ) ૩, ૪. બાઈ નરબાઈ હેમમલ આદેવાલા (પ્રજી) ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. રીનીયા (પ્રજી) ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. મીસ આલિબાઈ હેમમલ ગાંધી (મીરબી) ૧, ૩, ૪, મીસીસ નરબીન (કમલ) ૧, ૨, ૩, ૪.

ઉમારૂં અથા મારાનું સુંબઈનું ઉનામ નીચલાં ખાતુએ મેળવું છે, જે તેઓ મેઢવાની કરી "ક્યારે હિન્ડ પ્રેસ" માંથી મંગાવી લેવું.

મીસાઈ શાંતીબાઈ ધનલબાઈ દુલાસ.

ઉમારૂં અથા મારાનું દેશાવરનું ઉનામ નીચલાં ખાતુએ મેળવું છે, જે તેઓ પણ મંગાવી લેવું.

બાઈ બાનુબાઈ રી. ખંભાલા.

લખી મોકલનારાંઓને ખબર.

Miss A. Cowasjee Dalal; બાઈબી ધનબાઈ ક. રોકના, નવાજનાઈ અરદેસર રોક, Renino—આવતીમાં. ખીસ આપાબાઈ બનમલ દીરેજશા—તમારું લખાણ આવતા અઠવાં લઈછું. તમારે જે બીનું લખાણ મોકલવા ઉઠો છો તે મેલવાની આમેા પુરી થઈ.

બાઈ શુલબાઈ પુરરીકલ લુલવાલા—તમારી વારો અમેા આવતા અઠવાં પુરીથી સાર કરતે, પણ તમારોજો કે દાહ ચોપાંચમાં એકથી વધુ આજ વારો આવે છે, જેમાંની એક પણ ખલાસ થાય નહીં ત્યાં સુધી અમેા બીજ સાર કરી ચકતો નથી. તમારો બાકી રહેલો સામ મોકલો આપવાની મેઢેરબાની કરજો. બીજ નાની નાની બાજલ લખી મોકલશે તેા મેલવાઈએ લેતાં જઈછું.

ધનબાઈ માણેકશાહ મોટાદશામ—તમારે "મદવસ" નો નમુનો મોકલો છો તે અમારી પાંસે નથી. તમારે જે નેઈએ તેા "નલવસ" સુકવાની રીત અચેછમાં લખી મોકલજી.

બાઈ હીરાબાઈ જમરોદલ પહેલાવાલા—તમા પુછાવો છો કે તુલસી માસના અઠવાં આપેલા "પેન વાઈપર"ની દરેક અણી રીપની કે નહીં, અને એકી રીપની હોય તેા તે કેઈ. તમારા વિપલા સવાલ પરથી લાગે છે કે તમા "પેન વાઈપર"ની બનાવત સમજ્યાં નથી. એક ગોળ કઠકાની ચોપી થકી કીધાથી તેની અણી એકજ થશે. બાકીનો સામ સપલો ગોળ ઉખારો. એવા ગોળ ખાર કઠકા આ "પેન વાઈપર" મઢે આપણને નેઈએ, જેમાંના દરેકની અણી લઈ સારે રીપની, એકેએ બધી મઝી બાર કઠકાની ખાર અણીએ સાચે રીપની.

હુઆ આ મઝી નિર" સુંબઈના કોઠમાં નાં છો ફારનબી રીકમાં ક્યારે હિન્ડ સ્તીપ મેળમાં થાતને અરે કસમલ કાપસલ મેઢેલોએ બાપું છે.

બાઈ ક'વાબાઈ ધનલબાઈ શિંતા ૨, ૩. બાઈ બાઈ નમરોલ રીક ૧, ૩, ૪, ૫, ૬. મીસીસ શાંતીબાઈ ધનલબાઈ દુલાસ ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. મીસ નરબી કીમલ પુત્રનર ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬. G. H. ૧, ૩, ૫. Purnee ૨, ૩.

૧૯૬

STRI MITRA, OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૨ છું.

અક્ટોબર ૧૮૯૦.

અંક ૮મો.

જા ધર સંસારી કેળવણી
યાતે એક ખરી કેળવાયતી માતા શાનાં
આગકેતો કેવી રીતે ઉધારે છે.

માતાઓ તથા બેટીઓ તાલે એક બાત.

૩૬૦ છું. ૧૩૬ છું.

દીનશાહજી ઠાકરજી કાલાવળી.

એક જવાબ આપેલું કરનાર—દીનસાહ ઠાકર

ઉમેશાં ઉદારપણામાં સમાપ્તો નથી.

નબાઈ, તુને પેલા દીનશાહજી ઠાકર યાદ છે, કે જેણે પાંચ ૭ અંકવાડયાંની વાત પર પંચગતીમાં મેહેરજીબાઈ માસરને લ્યાં આપ્યા હતા ?” હોમીની ભેદભરી સેહેલ પછીના એક સતીવારની સદવારે મંચેરશાહે તેણીનાં ધણીઆણીને પુછ્યું. તેઓ સધળાં આ વેળાએ નારતો ખાતા હતાં.

“ધણીજ સારી રીતે,” તેણે જવાબ દીધો. “ગરીબ બીચારા ! તેનો અવાજ અને દેખાવ શેઠાની દયા ઉસકેરે અને જલદી ભુકાર્થ નથી જવાય તેવો છે.” “શું તે કદરૂપો નથી ?” જાલજીએ પુછ્યું. “બીચારો કાઈ દયા ઉપજાવે તેવી રીતે તે દહાડે મેહેરજીબાઈને લ્યાં ઉમેરો હતો.”

“બીચારામાં હમણાં નસાક ખાપણું છે ખરી, પણ પાંચ વરસ આગમન ધણીજ શોભઈતો કદનો અને દેખાવડો હતો, તો કે જે મગન સક્તીનું કામ જેણે માથે ઉઠાવ્યું હતું તે માટે તો તે દેખઈતી રીતે નબળો હતો. તે સારાં આખરદાર

“પણુ પપા, આએ તો સખાવતનું કામ હતું, નહીં ! તમે કહો છો કે, બ્યારેખી આપણે ગરીબો તરફ માયાળુ અને ભક્તિ ધર્યે છીએ સારે ખોદા આપણી ઉપર રાજ થાય છે, અને જે બાંદખીની મતલબ મીઠું હોય તરફ જોઈ કામ કરવાની નહીં હોય અને ફક્ત તે ગરીબ કુટુંબને સંકટમાંથી છોડવાની જ હોય, તો તે તેની ભત્રી લાગણી કહેવાય કે નહીં ?”

“હા, કહેવાય; પણ તે કદાચ એથી પણ વધારે તારીફ લાયક ધર્મ પડતે; ધાર કે, બાંદખીને જે વખતે ગરીબોને માટે હેલ્થ આપવા ગયો સારે આ દુઃખી દેખાવ તેને રસ્તામાં મળ્યો હતો, અને તે મીઠો ખરીદવાને બદલે તે ગરીબ તથા કમનસીબ પ્રાણીઓને મદદ કરતો, તો તે શું વધારે તારીફ લાયક નહીં ગણાવે? અને પોતાના જુસ્સાને કાનૂમો સખા માટે તેની સખાવત ખોદાને શું ગમતી નહીં ધર્મ પડતે? તું અને બરાબર સમજ કે પીરોગ ?”

“હું ધારું કે હું સમજું છું પણ, તમે એમ કહેવા માંગો છો કે, જેકે ખોદા એટલો ભલો છે, કે બ્યારે આપણે સખાવત કર્યે છીએ સારે તે ખુશ થાય છે, તો પણ તે સખાવત કરતાં આપણે પોતે યોડું દુઃખ ખમ્યે છીએ સારે તે વધારે ખુશ થાય છે.”

“મારી નાની દીકરી, ઘણી સારી રીતે સમજાવું, તું જોય છે કે જે બાંદખી માયાળુ થવા આગમન બદલ થયો હતો—અને માયાળુ થવા માટે યોડી મનઃવલ પોતા માટે ના પાડી હતો, તો તે પોતાને અને આપણને કઈ પણ દુઃખ દેતો નહીં અને તારી તારીફને લાયકનો ધર્મ પડતો, અને હવે મને અન્યાયની ઉપજ છે કે તું જે માંગતી હતી તે તારાં મમાએ કેમ પારખી કદાચું.”

“અરે મમા તો હંમેશાં મારી લાગણી અને ઈલાજો હું જાણું છું તે આગમન જણી લે છે, જેકે હું કહી શકતી નથી કે તે કેમ.”

“તે કેમ તે હું હવે કહું પીરોગ; તારી માએ કસકોના કલાક, અંકવાયાની અંકવાયાઓ, મહીનાના મહીનાઓ અને વરસનાં વરસો પોતાનાં છોકરાંઓની આલસને અન્યાસ કરવામાં ગુનગર્યાં છે, એવી મતલબથી કે તેમ કરવાથી તેવજ ફક્ત તમેને સારે મોર્ગેન ચલાવી શકે, નહીં પણ તમારી નાની નાની ખુશાલી અને દરમીરીમાં ભાગ લઈ શકે, પહેલીને વધારી શકે અને બીજામાંથી તમારો બચાવ કરે; તમેને આવી આ આપવા માટે શું તમેએ તમારા આકારી બાપનો ઉપકાર મોનવો નહીં હોય ?”

પીરોગએ કંઈ જવાબ આપ્યો નહીં, પણ પોતાના બાપના એળા ઉપરથી ઉતરી, માથ આગળ દોડી જઈ પોતાના હાથો તેણીની ગરદન આસપાસ વીંટળા પોતાને આંસુથી ભરેલા ચેદર તેણીની છાતીપર નાખી દીધો, અને તે પછી બ્યારે તેની માથે તેને એક પ્યાર બંદેશી દોડી કીધી સહે તેણીને ઘણું લાખી આવ્યું. એ ધડીએ તેણીના વીચારો તેણીની માથામાં છોકરાંઓ, જેઓની મા ન હતી, અને બીજા માતાઓ

જેઓ પોતાનાં છોકરાંઓને આવાઓની સંભાળ હેઠળ સોંપી હંમેશાં પોતાથી દુર રાખે છે, તેઓ પર દોષમા, અને તેણીને લાખું કે ખોદાને ઉપકાર તેણી પુરતી રીતે કામ નહીં માની શકે?

આ કાંઈ ફક્ત એક ધડીની જ લાગણી નહીં હતી. તે તેણીની જીંદગીના એક ભાગ તરીકે હંમેશાં રહી ગઈ હતી, કારણકે તે તેણીનાં મગજ પર ડસાવવાને આએ વાજખી તક લાખ્યાં લેવામાં આવી હતી.

[સાંખા છે.]

TWO OLD MAIDS.

રેશમ કંધારે જણાવું ?—રેશમ ઈ. સ. પૂર્વે ૧૬૪૦ માં બી. નમાં બનાવવામાં આવ્યું હતું. રેશમનું બનાવિષું કાપડ ઈ. સ. પૂર્વે ૩૨૫ માં ઈરાખી ઓઝમાં લાવવામાં આવ્યું હતું. “તાઈ બીરીયસ” ના વખતમાં રેશમ શેઠરમાં તે જણાવ્યું હતું, બ્યારે લાં અમીરોની સલામાં સોનાની રાખી વાપડવાની બધી તથા રેશમી કાપડ જે ફક્ત સોને લાયકનું છે, તે મરહોમ પહેલીને પોતાને હવડ લગાડી નહીં, એટલે કાપડો પસાર થયો. “લીલી એમિલેક્સ” ઈ. સ. ૧૨૦ માં રેશમનો પોસાક પહેલાં પહેર્યો હતો. પહેલાં રેશમ સોનાની કીમતનું હતું, ને સોનાની માફક તોણીને લેવાનું હતું. રેશમના કીડા બીનીયુ કુરોપમાં ઈ. સ. ૫૩૦ માં લઈ જવામાં આવ્યા. ૧૧૧૬ માં પેલરોમાં રેશમ હુનગરી બનાવવામાં આવ્યું, બ્યારે “સીસીલીયનો” એ રેશમના કીડાને હોયો, રેશમ કાંઈ અને વધુ. ૧૫૧૦ માં જે હુનગરી ઈટલી, સ્પેન, ને દક્ષીણ ફ્રાન્સમાં ફેલાયો અને ફ્રાન્સના ચોપા હેનરીએ યોદ્ધાઓને, તથા રેશમના કીડાને પોતાનાં રાજ્યમાં ફેલાવો કીડો.

ઇતવારમાં ૧૨૮૬ માં અમીરોની બાજુએ ફેનીલકરની કી. લામાં એક બાલ થયો, લાં રેશમી પોસાક પહેરી આવી હતી. એ હુનગરી હેનરીનાં રાજ્યમાં દાખલ થયો, ૧૪૨૨-૧૪૧૧. પણ તે કેણીથી તે જણાવ્યું નહીં; પણ તે હુનગરી વંશ તરફ ને નાપસંદગી બતાવવામાં આવી હતી તેનું કારણ એ કે, ફેલેમીસ જુલ્જરાઓની એક મોરી કુનરી રાણી, જે વખતે સ્પેનમાં લડાઈ ચાલતી હતી, અને તેમના રેશને ઉગર કીડો હતો, સારે એ રાણી પોતાના રાજમાંથી નાકરી મઈ હતી. સો (૧૦૦) વર્ષ પછી નાનતી રાખના દુકાનથી ઇતવાર અને જરખની તરફ એક મોરી અને એ હુનગરી કસાવથી એક રાણી મોલકાવવામાં આવી. ને સ્પેનકીલ્ડ—લંડનમાં રહી, ને તે વખતમાં રેશમના હાથે-જનું મઠક હતું. રેશમી કાપડ સાર પછી પછી મુરુરમા ૧૫૩૫ માં પહેલાં હતો. એવું કહેવાયું છે કે રાણી “એલીઝાબેથ” પહેલાં રેશમી સોઈ પહેર્યું હતું. ૧૮૮૮ માં ૩૦,૦૮૦૦૦ રતલ કાંઈ રેશમ એ રેશનાં કારખાનાઓમાં વપડાવા લાખું. બીનમાં રેશમનો પાક સંધેથી અસમી છે, અને મોટા ચીનાઓની વાત પરથી જણાય છે કે આદ્યકા “હોઆય” ની રાણી “સીસીલી” ૨૬૦૦ ઈ. સ. પૂર્વે તેને રાક કીધું હતું, અને સાર પછી ૨૦ વર્ષે યોદ્ધામાં ગડો, તે કીડાઓને ખનાવવા માટે લાં રોપવામાં આવ્યાં.

મુરુરોદ.

એક પુરુષ વીરો તેનાં કપડાં પરથી મત બાંધતાં ના, કારણકે પહેલાંને ખોદાએ બનાવ્યો છે અને બીજાને દરજ્જો બનાવ્યો છે; ધધામાં તેની નીવડજતા પરથી તેને વીરો મત બાંધતાં ના, કારણકે તે પહેલાં પ્રમાણીક દોષાથી ફેલેલ મેલવી શકતા નથી.

“જાહેરા છે તેહેમીના, એ તું શું બંધે છે, તારી મુખ ડહાણે છે કે નહીં? તે તો તેં મને પાછો લાવી આપ્યો. હવે.” માલિકબાઈએ કહ્યું.

“હા, તે ખરું,” તેહેમીનાને તે આગલી દુઃખી વાત યાદ આવતાં દલગીરીએ જવાબ આપ્યો, “તે તો તમારો પોતાનો નહીં હવે. મારેથી તે જોડવાઈ ગયો અને બીજાને મેં વેચાવે. લઈને તમોને આપ્યો. “ઓ! હું કેવી ખુશ થાઉં છું કે તે તમોએ જોવાપ્યો નહીં.” અને અંદી બાપડી તે ખુશીનાં આંસુઓ વરસાવવા લાગી. “જોહા ભણે છે” તેણી આંસુઓ નુકડતાં બોલી કે “અમોએ તે પછી કેવી રીતે દહાડા કહાડ્યા છે” અને અંદી તે સંધળી બીના ખરેખરી માલિકબાઈને જણાવી.

“ગોડાન દહાડા થયા અમોએ તે રૂપ્યા મારવાડીને સુઝી આપ્યા છે, અને પાછાં સુખી હોયે” તેણીએ પોતાની વાત ખુરી કરતાં જણાવ્યું, અને ફરી એક વાર તે બાપડી રડી પડી. માલિકબાઈથી આ ખમાઈું નહીં, અને લ્હાન રડી પડયાં. “ઓ! તેહેમીના, તેં મારે લીધે કેટલું ખમ્યું છે, પણ હું ખરી વાત કેમ તને કહું. મારો નેકેલેસ તો જોહા હવે, એ તો મેં તેની ઉંચી દારીખરી જોઈને એક નમુના દાખલ અમરચો એક ખુલામાં ફેરવેલા દીપ્તો, તે તો બધા જોહા કાચ હતા; અને તેની કીમત લાગતે રૂપ્યા ૨૫૦ ની હોય.”

અંદી તેહેમીના આ સંમિળી દંગમ થઇ ગઈ. એક જોહા કમળખત નેકેલેસ સાથે તેણીએ શું શું ખમ્યું હતું? પણ હવે સંપૂર્ણ સમાધાન થઈ ગયેલું બસ. માલિકબાઈએ તે ખરો નેકેલેસ તેહેમીનાને પાછો રવાના કર્યો. “આ નથી રાખતો” માલિકબાઈએ આપતાં કહ્યું. “જોહા તમો એક ધણું ધણીવાણી ને સુખી રાખો!” તેણીએ કુવા દીધી. આમીના!

અને તેહેમીના કાંઈ અગત નથી કે રૂપત અગત અને તેહેમીના પાછાં કુખી થયાં; જોહા ખખત થઈ તે જોહા બહાર હવા ફેરફાર કરવા ગયાં, અને લાંબી પાછાં તંદરેસત ફરીને પોતાના દહાડાએ અમન અમનમાં જીભરવા લાગ્યાં.

વાંચનારી મહેનો! તમો આ ઉપરથી એક ગોપ દેશ કે સી નહીં. એક મોટા સળગાર સંતાપ છે. આપણા લોકમાં ભારેનું પોરણું પેઢેરીને બહાર જવા આવવાની ને ધણુંખરાંઓને એક માઠી દેવ છે તે કેવી મારતી ભરેલી છે! એક તો સામા માણસને આપણે ભારેનું પેઢેરી એક લેએ તેઓને આપણું પોતાનું છે કરીને કમયે હોયે, બીજું તો તેણીને જોટા સળગાર કાંઈ વેળણ પેઢેરયાથી નથી, પણ તેણીને મોટા સ્વભાવ, નેક યાત્ર, એક તાજેદાર અને પતીટતા બાપડી તરીકેન એક ખરા સળગાર છે.

BENEFIT.

જોહેમાન—(યજમાનને) તમો તો કેટલું અંદી પછાન વખાણવા માલમ પડેલ, બધા જાણ કરી કરીને તમને જોય છે.

યજમાન—(ગરીબી) એમાં કંઈ તાલુખ થવાનું નથી; કહો આજે જોહેરમાં એવો એક પણ આદમી ન હશે કે જેણે મને કાંઈ ધીરડું નહીં હોય.

એક સ્ત્રી ગુસ્સામાં એક ફેટામાફરને! અંદી આવો; હું તમો એમ કહેવા માંગીએ કે મારું નામ માણું બહુચિત છે! ફેટામાફર—“પણ પાપ મારો સંજો કાંઈ બગડેલો નથી.” ગુસ્સાવાળી સ્ત્રી—“હારે તો કાંઈ બગડેલો હોય તેજ લાવશે તો મારું.”

એક લાંબી ઉંધ.

(પથા અંકથી સંપૂર્ણ કરો.)

વીંધ ખીચારો! તેઓ એમજ સમજતા હતા કે આ સંધળો સ્વપનોજ હતો.

મેં તેઓને હાથનો રેડો આપ્યો અને હમો પુસ્તકવાલા ચોરડામાં આવ્યા, કે ન્યાં તેઓને એક લાંબી સુવાની ખુરસી પર મેં બેસાડ્યા. લારખડી મેં “જેસ” સમગ્રાની અને તેટલો વખત તેઓ અને અગમ્યબીથી બેવા લાગ્યા.

“હું એ પછુ સમજ્યું છું;” તેઓ પોતાના મન સાથે બજાવવા લાગ્યા. ગાઈ અને હું એ નવી સોપ કે નેને હવે “જેસ” નું નામ આપવામાં આવ્યું છે, તે લાંબના મોટોલાઓમાં સમગ્રાવવા ધીરે વાલ કરતા હતા. પછુ પેરી સમગ્રાવવારી કાંદી! આ કાંદી કેમ બનાવે છે તે હવમાં હું સ્વપનામાં જોઈ છું, તેમ જ બીજાર થયા પછી યાદ રાખું અને પછી તે પ્રમાણે કરીને ફતેકમં નીવડું તો મારું નામ બધે બધેનાં આરાકાન ધરો. પછુ આ ધણું અજાબ જેવું છે કે, ભયારે હું જોઈ છું, સમજ્યું છું કે હું સ્વપનામાં છું, હારે તેમાં હું માનું છું કેમ? અને બીજાર કેમ નથી થતો?”

“ખાણું લાવવાને હુકમ કરું?” મેં પુછ્યું. “તમોએ કુધ શીવાય કહ્યું લીધું નથી.”

“કુધ!” તેઓ એકદમ બોલ્યા. “જો કોઈથી બીજા હું ધીકારતો હોઉં તો તે કુધ છે. નને ને ગમે તે મંગાવ.”

મેં થાંટ વગાડ્યો, અને ભયારે નોકર અંદર દાખલ થયો, હારે પુસ્તકવાલા ચોરડામાં ખાણું લાવવા તેને ફરમાવ્યું, પણ “પીરર” અગમ્યબીથી મારી પાસેનાં માણસ તરફ બેવા લાગ્યો, અને પછી થોડે વારે લાંબી ચાલી ગયો. તેના ગયા પછી “બેન” બોલ્યા. “સ્વપનામાં આ વળી બીજા માણસ છે. મેં એને કહી પેઢેલો જોયો નથી, અને ભયારે હું બીજાર થઈશ હારે એ બેવામાં નહીં આવશે, પણ હું—એ સંધળું શું છે?”

થોડે વારે તેઓની નગર પોતાની સફેદ મોટી દહાડી ઉપર પડી, અને તેજ વખતે તેઓના મોઢેસાપર શક, અગમ્યબી, બીજીક અને રમુજની નીશાને દેખાવા લાગી.

“સ્વપનામાં માણસ ને ધણુંજ વેલું અને અગમ્ય જેવું જોય છે તે આ છે. ઓ—ખુદા! એક ૨૮ વરસનાં મારા બેવા માણસને સફેદ દાંહડી!” તેઓ બોલ્યા, અને પોતાની સામે મોઢેડું બેવાની આસરી હતી તેમાં જોઈ, આગળ—બેવાને

લાગ્યા. વળી સાથે લાગી મોહાણાં પર ફરચળી પણ વળી છે. એ સધળું આ મારા પાતળા પગ સાથ મુકાબલો કરે છે. ને યોગ્ય વખતમાં હું એક ધરડી બાવડીમાં ફેરવાઈ જાઉં તો તેમાં હું અનન્ય નહીં પાડતું.” અહીં તેઓ ધણી મોટેથી દસવા મંડી ગયા.

“એ મારા સાહેબે શું થયું છે?” તેઓ બોલ્યા; “એ પણ આ દાદાડી, ફરચળી અને પગ સાથ મુકાબલો કરે છે. ને હું જાણતો હોઉં અને આ પ્રમાણે જોઈ અને વાત કરું તો હું પોતાને એક ૮૦ વરસના રોસા જેવો ગણું. હવે સવારે “ગાર્ડ” ને એ સંપળી વાત હું કહીશ ત્યારે કેવી મનહ પડશે!”

એટલા વારમાં “પીટર” અને એક બીજાને મોકલ આવીને ટેબલ પર સધળું બીધાવવા લાગ્યા. તેવામાં મારી ધરડી કાર-બારણ મીસીસ લેંગ આવી લાગી.

“મીસીસ લેંગ,” હું બોલ્યો, “આ મી. જોન લેસતર છે, કે જેઓ હવે આપણી વચ્ચે રહેશે, અને તમે સધળાંઓ જોમ મને માન આપો છો તેમ એઓને પણ આપવાને સુ-કરો નહીં એમ હું ધારું છું. જોન કાંકા, આ આપણું કાર-બારણ મીસીસ લેંગ છે.”

“મીસીસ લેંગ તો જાણે જમીન સાથ ચોંટી ગઇ હોય તેમ અનુપબીથી જોન તરફ જોવા લાગી, પણ પછી વાદ આલ્યાથી તેણીએ તેઓને નખીને ડોક કાઢ્યું, અને તેના જવાબમાં જોન કાંકા ધુરસીધરથી ઉડ્યા, અને જાણે કોણ એક મોટી ખાતુ પાસે ઉભેલી હોય તેમ કમરમાંથી તલ્લ વળીને તેણીને સલામ કીધી.

“હવે,” હું બોલ્યો, “હવેને કાંઈ કડું અ સંજથી વાત કરવાની છે, વાસ્તે તમે સધળાં બહાર જશો તો મેહેરખાની થશે.” આ ઉપરથી સધળાંઓ ગમીને તે ચોરડામાંથી જહાર નીકળ્યાં.

“હવે વળી ખાવાનું શું થાય છે તે તો જોઈ,” જોન

મનમાં દમતો બોલ્યા “નહીં!”

બીજા દહારે સવારે એઓ ઉડ્યા ત્યારે ધણી નબળા પડી મથવા મેં જોયા, અને તેથી કરી કાઠીનું એક કપ મેં તેઓ જાસતે કચીને મોકલ્યું. આ નવા ખેડી કાણુ આવ્યા હશે તે વીશે મારા નોકરા વચેની અનુપબીની વાતો હું સાંભળતો હતો, પણ તેઓએ તે વીશે મને પુછવાની હીમત કરી નહીં. અગત્યએક વાગે મારા પરાણા ઉડ્યા, અને તેઓને કપડાં જલસાવીને હું પુસ્તકવાલા ચોરડામાં લઇ આવ્યો, કે જ્યાં હવેએ હમારો નાસ્તો કીધો. પણ ખાતાં ખાતાં આગની મારી-કે જે હમારો ધરથી ૨૦૦ વારને છેટે દોડતી હતી-ની સીસીકીના વાગવાથી તેઓ એકદમ ચોંટી ઉડ્યા.

“આ-આ શું છે?”

“એટલે, કાંઈ નહીં,” હું બોલ્યો, “મે તો ફક્ત આગ-માડી છે. આપણી જગ્યા આગળથી એ જોન જાય છે, અને એનું રેસન લાંબી પાએક માર્શલને છેટે છે.”

“આગમાડી!”

મારા નોકરા ઉપર સધળું સાંભળતા દત્તા અને તેથી કરી તે વાત બંધ કરવા મેં કાંઈ બીજી વાત કહી. નાસ્તો પુરો કરીને મેં જોન કાંકાને લાંબી ઉઠાડીને એક મોટી ઈસીયર પર બેસાડ્યા, અને પછી “ન્યુયાર્ક” નું એક રાઈડું પગ એઓના હાથમાં આપ્યું. તે પગ તરફ અનુપબીથી જોઈને તેનું નામ કરી ફરીથી વાંચવા મંડ્યા.

“એ આ પગ વીશે તો મેં પેહેલે કહી સાંભળ્યું હતું નહીં.” તેઓ બોલ્યા. “અને એના રાઈડ પેટલા ઝીણા છે કે મારેથી વંચાનું પણ નથી. એા હો, હવે હું સમજ્યો! સહે જાણ, ફરચળી, દીવાસદી જેવા પગ, નાકહતી, ફાંત પડી મથવા અને છેડે સરવાસે ઝાંપી આંખ પણ આવી. હું અનન્ય થાઉં છું કે હું બેઠેરા પણ નથી થયો.”

મેં મારા જવાબમાં મરાગો લાવીને એઓને આપ્યો. “આ પેહેરી જુવો,” હું બોલ્યો. તે તેઓએ પેહેર્યો, પણ પેતાનું ડોકું દલાવવા લાગ્યા. “તમે જુવાન હશે ત્યારે ન મારી આંખો કદાચ ખરાબ હશે,” હું બોલ્યો.

“જુવાન હશે? કાંઈ હું વળી છેડીએ.”

“ત્યારે આ પેહેરી જુવો,” અને મેં મારા પીનાગો મરાગો આપ્યો.

“હા, આ મને આવે છે. જોઈએ, મને વાંચવા તો દેવો! ૧૯ મી જુલાઈ, ૧૮૮૪. આ ધણું રમુજ છે. ‘તાર મારફતે, મારા તા. ૧૮ મી જુલાઈ. ખાતમોરસ ખાને મદારાણીએ એમેરિકાન પ્રધાનને આવકાર દીધો, કે જે વાસ્તે તેઓને ખાસ નોતરવામાં આવ્યા હતા.’ ખાતમોરસ! મદારાણી! હું ધારું છું કે એ ઇમરડની રાણી હશે, પણ ત્યારે રાજ કાંઈ મુદી? ખાતમોરસ! એ ક્યાં છે?”

“એ રાણી વીક્ટોરિયાના ક્રાઉનડના મેહેરનું નામ છે.”

“પણ એ સા-હું માર માંચું, પણ એ રાણી વીક્ટોરિયા કાણ છે?”

“હાથમાં રાજકરતા રાણી એઓ છે, અને સુરનાલીસ વરસ પર રાજ વીસીવન ચોપા પછી એઓ તખ્તે આવ્યાં હતાં.”

“આ હો, એઓ આપ્યાં દનાં નહીં? અને રાત્રી વીલીપમ
એણે કાણુ હતો?”

“તે પેહેલે શાકમદે વીલીપમ હેનરી હતો.”

“હા, હસી. હું તે કાંઈ નાણુતો નથી. પણ “તાર મારસ્તે”
એટલે શું, અને લંડનવેરથી એક દીવસમાં ખજાર કેગ જતી
હશે? શું હું એ સમજું માનું કે? આ રસપતો તો અટક-
વાને વાંદે અગ્નિ જેવો આગમ ને આગમ વધતોજ નવ્ય છે.”

મેં તેઓને વીજળીના તારનું બધું સમજાવ્યું, પણ તે
કાંઈ પણ તેઓનાં ધ્યાનમાં ઉતરેલું લાગ્યું નહીં.

“આ વીચારો તો અત્યવશ્યરે રૂપ આગમ પકડતાજ નવ્ય
છે. વીજળી વળી બીજાં અર્થો કામમાં પણ આવે છે, વખત
જતાં વળી તેને જાતી વાસતે બધું પણ કરવામાં આવે અને
પછી સુરજ આપણી સખી પાડશે.”

“એ તમે કહે છે તે કંપે દહાડેનું સમજું થયું છે.” મેં
જવાબ આપ્યો. “પણ હવે જેન આવાવનાં વખત થયો, અને
આ દુરથીન મારસ્તે તમે તે દુરથી આવતી જરાખર જોઈ
શકશો. આ-આ શું, હું તેને આવતાં સાંભળું છું. તમે ઉઠો
ના, હું તમારી ખુરસીને હસેલીને બારી આગમ લઈ જઈ
છું-હવે જુઓ.”

જેન હવે અમારી નજર આગમ આવી લાગી, પાસેથી
માલી ગઈ, લગણુ લીધી, અને રેશન પાસે આવવાથી તેની
ડાખ ઓછી થતી ગયોએ સાંભળી. જન કાકાના હાથો ના-
હતીથી અને અત્યવશ્યરે પુજવા લાગ્યા, પણ તેઓએ
જેનજન અને ગાડીઓ જરાખર જોઈ લીધી. તેઓ વીચા-
માં જોરો રહ્યા. એઓની ખરી હાલત વીજોના ખ્યાન હું
એઓનાં મનમાં હવે કેવી રીતે દસાડું? કોઈ પણ વખત
મેમ કરતું તો પડેજ, પણ તેથી એઓની રામજ શકતી
|| નહીં જતી રહે! હું વીચાર કરવા લાગ્યો.

“કુમ બનીલ ‘ગાર્ડ’, તમે શું વીચાર કરો?”

“તમેને ‘મ. દસાઈલ’ વાંદે યાદ છે?” મેં પુછ્યું.

“હા, તે ક્યાં છે? તે અને જાંબમાં નાખવા માંગતો હતો,
પણ તેમાં તે નીપજળ થયો.”

“જોન કાકા, તે નીપજળ નહીં થયો હતો. તે તો તેમ
કરવા પામ્યો હતો.”

“તું કહે છે કે તેણે તેમ કાપું હતું? આવા બેહુલા સ્વપ-
નમાં વીરક આ માનવું સુશકેળ છે.”

“તમે લાર પછીના જાંબમાં હતા, અને મેં ઉઠાડ્યા હો
સુધી તેમજ હતા.”

“અને મેહેરખાની કરી કહેશે કે કેટલા કલાક વેર?
તેઓએ મશકરીમાં પુછ્યું.

“કલાક અને દહાડા શું, પણ ચોરમાસી વરસવેર. ૧૮૦૦
નાં સાલમાં તમે ‘હીપનોટીક’ ની જાંબમાં પડ્યા હતા, અને
હાલમાં ૧૮૮૪ નું સાલ આવેલું.”

તેઓ આ ઉપરથી મોટેથી હસવા મંડી ગયા, પણ મારે-
મેહેરો શાંત બેઠીને મુખ રહ્યા, અને પોતાનાં આંગળોં ને-
શથી આપડવા લાગ્યા.

“આ જાંબમાંથી હવે મને જાગરું જોઈએ.” તેઓ ગોલ્યા,
અને પોતાનાં આંગળોં જોવા પડ્યા. “અને તોપણ આ
દુઃખો-અને એ વીરો સમજું કહે તો.”

મેં જેમ આ લખ્યું છે તેમ સમજું તેઓને કહી સંજા-
ળાવ્યું, પણ જરા વધારે લખાણથી. ભાર પછી મેં કહ્યું:
“આ સાગી આરસીમાં તમારો મેહેરો જુઓ. તમારી આ
જાંબમાં તમે થણા ધરડા થઈ ગયાહો. જે પાન તમેએ નાખી
છોડું તે વાંચી જુઓ, અને તમેને જાણશે કે આ દુન્યા
આગમ વધી છે, પણ તમે નથી વધ્યા. મારા હાથ પકડી
જુઓ-આ શું, શું આ માંસ અને લોહી નથી-ખૂં, અને
નહીં કે એ પણ વળી જોઈ?”

“અને શું ‘તોમ જોરસન’ ને હવે સુડી નથી કહા-
ડ્યો, અને બધું દેશ પાવમાજ નથી થઈ ગયું?”

“જોન જોરસન તો મેં વખત સુડી કહાડ્યા પછી,
થણાં વરસ થયાં મરણુ પણ પામ્યો છે; અને આ દેશ મેં
પારકાં રાજ્યોની અને એક પોતાની લડાઈથી કાકોને હાલમાં
સુખ શાંતીમાં છે, અને પોતાની હદ ‘આટલાંટીક’ થી તે
પેરિસી’ સુધી વધારી છે.”

“અને મારો ભાઈ ‘ગાર્ડ’?”

મેં આમાં કુટુંબનું દહતર લાવીને ‘ગાર્ડ’ પાંચમે કે જે
તા. ૩ જાન્યુઆરી ૧૭૭૦ ને દહાડે જનમ્યો હતો, અને
‘ગાર્ડ’ આઠમે (હું જોઈ) તા. ૧ લી મે ૧૮૫૧ ને દીને
જનમ્યો હતો, તે એઓને વંચાવ્યું. અતે તે જુજરજ માણ-
સનાં ગમજવર આસ્તે આસ્તે આ વાતની સમ્બાઈ દસવા
લાગી. તેઓ પોતાના હાથ અને પગપર જોવા લાગ્યા, દાહા-
ડીપર હાથ ફેરવવા લાગ્યા, અને તેઓને મેહેરો ભારે દુઃખથી
કરમાવા લાગ્યો. શું તેઓ આ દુઃખથી શ્રેષ્ઠ થઈ જશે?
એઓએ એઓ રડવા મંડી ગયા, અને છેડે જરા શાંત થયા.

“આ-આ ધણું ધાતકી છે.” તેઓ ડચકાં ખાતાં ખાતાં
અતે ગોલ્યા.

“કાકા જોન, હવેથી જે કાંઈ થયું તે હમેએ કાપું.”

ધરડા શ્રદ્ધસ્ય જરા માથાંથી ગયલા લાગે છે. તેઓએ મને સુદુલ્લામાં એક દાખડા મુક્યા કહ્યું.”

હું તુરતજ ઓરડામાં દોડી ગયો, કે જ્યાં મેં તે ધરડા ખેંચીને પોતાનાં મન સાથ જાડાડના દીકા. મેં તેઓને કહ્યું કે ખાણે હવે થોડા વારમાં તૈયાર થશે.

“તું અહીં છે” તેઓ બોલ્યા; “અને તું આવીને મને કહે છે કે આ કાંઈ સ્વપ્નનો નથી, અને હું ૧૧૨ વરસનો છું.”

ઉપજી બોલી તેઓ મને તીકવા લાગ્યા, અને પોતાનાં આંગળાં એક એકમાં ભેરવી, રમત કરવા લાગ્યા. મેં તુરતજ ડાકટર ‘કવીટમેન’ ને બોલાવ્યો, અને આ ધરડા ખેંચીને ધણી ‘બોહિસે’ મુખ્ય બોલકથા. બ્યારે તે ડાકટર આવી પુજો, સારે કાંઈ પણ આગળી પાછલી વાતથી તેને વાકેફ કરવા વગર મેં તેને જણાવ્યું કે, આ મારા બપાવાના બાઈ યાજ છે અને એઓની ઉંમર ૧૧૨ વરસની છે. આ સમઠી ડાકટર ધણે અજબ થયો, અને તેઓના ચેહરાપરથી મને લાગ્યું કે, મેં જે ઉંમર કહી હતી તે તેઓના જાનવામાં આવતી હતી નહીં. તેઓ કાકા જ્ઞેન ના સુવાના ઓરડામાં ગયા, અને રાષ્ટોતાની રીત પ્રમાણે તેઓને તપાસ્યા, અને કાંઈ પણ સવાલ પુછના તેનો જ્ઞેન કાકા દુકમાંજ એક બે બોલકમાં જવાબ આપતા, અને કોઈ કોઈ વખતે તો પુછેલું સમજાવના પણ થતો.

“કેમ ડાકટર?” તેઓના ઓરડામાંથી બહાર આવ્યા પછી મેં પુછ્યું.

“એઓ દેખાઈના મણા ધરડા લાગે છે,” ડાકટરે જવાબ આપ્યો; “પરસ ૧૦૦ એકના હશે. એઓને કોઈ જનનું દુખ દરદ નથી—કેમ હવે જીવંતું જીવે નરમ થતું જાય છે. ધણી સારી માનવતે અને જરારતી દવાએ કરી એઓની જીવંતી તમે હજી થોડાક વખત સુધી ટકાવી શકશો; પણ ધણું કરીને તો કદાચ એઓ થોડા દીવસમાંજ શાંત રીતે આ જીવંતી ખતમ કરશે.”

અને તેમજ થયું. ઉપલી વાત થયા પછી ત્રીજે દહારે, આરતે આરતે વધારે નખળા પડીને, કાંઈ પણ ખેતતાણ વગર, આ જીવંત તેઓ છોડી ગયા. છોડી થઈએ મારા આંગળાં તેઓની નાડીપર હત્યાં. તે ધણી ધીમી યાત્રતી હતી. હું તેઓના પદ્મજ આગળજ ઉભેરો હતો અને તેઓ ત્રીજે પ્રમાણે જાડાડવા લાગ્યા:

“‘ગાંઈ’ ખરેખર એ બધું—તને કાંઈ ખયાલ નહીં કરશે કે”— અહીં તેઓ અટક્યા. મેં જાતીપર હાથ મુક્યો, પણ તેનો ધપકારો નરમ પડયો હતો.

આ પ્રમાણે હમારો આ જીવંતો પણ સુવેલા સમાન ગણાવશે ખેશી, પોતાની દુઃખી હાલન પોતાના વાહલા બાઈને જણાવવા તે સુખી દુનિયા તરફ આવી ગયો, અને મારી જીવંતી તુલીક જે ગોળે હું સાથે રાખવાની ધાસતીમાં હતો તે ધાસતી હવે ગઈ ગઈ.

થો મ સ આ. બેકેટ.

રમી સદીની એક સુંદર સાંજે બ્યારે બધા બહાર નાઈટા ખુનખાર લડાઈઓ કરવા પછી પોતાના પત્નીજ દેશને છેલી સન્માન કરવા ઉભા છે, તે વખતે એક તીરોસા છોડીના કામળ હસકમાંથી “ગીતજર્મ” અને લંડન” એવાજ બે શબ્દો હર પળે બોલના કાનપર પડતા હતા. એક વાહાણના કેપ્ટન સીરાય કોઈએ પણ એ છોકરીના બોલવા ઉપર ધ્યાન આપ્યું નહીં. તે કેપ્ટને તેણીને વાહાણમાં બેસાડી લંડન ઉતારી અને તેણી લંડન શહેરના મોહોલાઓમાં “ગીતજર્મ” નામના પોકાશે મારતી હતી, તે વખતે એક શખસ તેણીના સાદ પીઝાણી તેણીની પાસે આવી તેણીને પોતાને ઘેર લઈ ગયો.

આ શખસ કોણ છે? કોઈજ નહીં પણ “એનડેવેન્ટર” વંશના બીજા હેનરીનાં રાજમાં વખણાવશે યોગસ આ બેકેટનો બાપ ગીતજર્મ બેકેટ છે. ગીતજર્મ તેના વખતમાં લંડન શહેરનો લાડે ચેપર અને એક મોટો વેપારી હતો. એક વખતે જેરસસમમાં એક સારાશીપન સરદારનાં હાથમાં કેદ પકડાયો હતો, તે વખતે તે સરદારની ઉપર લખેલી છોડીએ તેને બંદીખાનામાંથી છુટા કરીયા હતો. તે છોડી પછપરથી ગીતજર્મની બાપડી અને યોગસ આ. બેકેટની માતા યઈ હતી.

યોગસ આ. બેકેટ ૧૧૧૮ માં જન્મ પામ્યો હતો અને જુદે જુદે દેહાણેથી સારી કેળવણી લીધી હતી. પેહેલવેરોસા તે કેપ્ટનજરીના “આર્યબીશપ યીયોબોદ” ને લોં ચાકરી રહયો.

હેનરી બીજાને બ્યારે માદીપર આગ્યો તે વખતે તેણે જ્ઞેન-સેધર અને પોતાના છોકરાને સીક્ષક નેમ્યો. તે ખુબસુરત અને હસમુખો હોવાથી હેનરી રાજનો માનીનો યઈ પડ્યો. અને થોડા થોડા ઉમરાવો કરતાંથી વધારે બપકાથી રહેવા લાગ્યો.

૧૧૧૨ માં કેપ્ટનજરીનો આર્યબીશપ યીયોબોદ મરણ પામ્યો. હેનરીએ એવું વીચાર્યું કે જો તે યોગસ આ બેકેટને આર્યબીશપ કરશે તો પાદરીઓના દોર જે વધતો જતો હતો તેને અટકાવવાને વાસતે તે તેને મદદગાર યઈ પડશે. જે વખતે બેકેટ આર્યબીશપ થયો ત્યારથી તે સૌંધીની જીવંતી યુનરવા લાગ્યો, તેથી તે રાજનો આજુગમતો યઈ પડ્યો.

અસાર સુધી પાદરીઓ કાંઈ પણ યુનાદ કરે તેને વાસતે પાદરીઓની કોઈ બેસતી હતી, અને મને તેવો વાંક હોય તો પણ તેઓને નજવા જેવા હંડની શીક્ષા કલામાં આવતી

હતી. હૈનરીએ એવું બીજારયું કે તેઓની તપાસ બહેર કાઢીમાં થવી જોઈએ. જોથી કરીને ખેડેટ અને રાજ વચ્ચે કષ્ટોડ ઉઠ્યો. ૧૧૬૪ માં હૈનરીએ કહેરેનહન ખાતે એક સભા યોજાવી, અને તેમાં બાર ધારા પસાર કીધા, જે બધા રાજની તરફથી માં હતા. ખેડેટ પેટ્રેમાં એ ખરડા ઉપર સહી કરવા ના પાડી, પણ આખરે ઘણા જોર બુલ્લમ કીધાથી તેણે સહી કીધી. પોષ એ ધારાઓ કયુલ નદી રાખ્યા અને ખેડેટ સહી કીધી હતી તેમાંથી તેને છુટો કીધો.

હૈનરી આથી યુરસે થયો અને એક મોટી સભા નોરધેમ-પટન ખાતે યોજાવી. પોતાનો જીવ જરો એવું ધારી તે ક્રાન્સ નાહરી જઈ પોપના આશર તરે રહેયો. છ વરસ ક્રાન્સમાં રહ્યા પછી ક્રાન્સના રાજ સાતમા લુઈએ રાજ હૈનરી અને તેની વચે દોસ્તી કરાવી આપી. હજી તો તે ઈંગ્લંડ દેશની જુમીપર પગ ચુકે છે તેની આગાહી તેણે થઈ, લંડન અને સાક્સન-રીના ખીસપોને ન્યાત બહાર કઢાવવાનો હુકમ કીધો, કારણ કે તેઓએ પ્રીન્સ હૈનરીને તેની ગેરહાજરીમાં તાજ પોટ્ટાવવાની હીમત કીધી હતી.

જેથી આજે અખર રાજ હૈનરીએ નોરમંડીમાં સાંભળી તે વખતે તે પોકારી ઉઠ્યો કે “એટલા બધા માણસ જેઓ માફ નીમક ખાપ છે, તેઓ અને આજે નીચ પાદરીના હાથમાંથી છુટો નહી કરશે!” આ સાંભળી ચાર નાઈટો નોરમંડીથી ઉપડી ગયા અને કેનહરખરીનાં દેવળમાં તેને પારી નાખ્યો. તેની ધોરને પચીસ માનીને લોકો તેની જાત્રા કરતા હતા. રાજ હૈનરીએ પણ એક વખતે તેની ધોર આગળ જઈ પસતાવેા કર્યો હતો. જોથી રીતે એક વખતે રાજનો માનીતો યપસો બેકેટ રાજનાં મોડીમાંથી જે આભાચ સ-ખુન નીકળ્યા તેનો ભોગ ઘર્ષ પડ્યો હતો.

મીસ આઈમાએ ખમનજ ફીરેનજસા.

સોરાણશાહ—“જે હું બહુ કે મને પેસા મેળવતાં કેટલી મેહેનત પડેજ, તેર હું એમ ખરચાહ શાય નહી.”
મીસમીસ સોરાણશાહ—“અને જે તમે જરા બીચાર કરો તો તમે એમ બોલો નહી. જરા બહાલ, મને આ ચીજ ખરીદવાને માટે કેટલી મેહેનત પડીય તે હું લગભગ રોા દુકાનપર કરી, સારે મને મનભાવતી આ ચીજ મળી.”

એખરડીન રોહૈરમાં એક તોપીવાલાએ પોતાની દુકાનપર વખર ચુકવેમાં બીલાનું બંડલ કરી તેની ઉપર નીચે પ્રમાણે શી-ષ્ટ વજમાડી લાંબી ચુકું છે:—“હું ઉધાર આપતો નથી, તેનાં કારણે.”

સઉની સાથે સારી રીતે વરતો—જે તમે બીજને ચાહ્યો તો તેઓ પણ તમને ચાહશે. જે તમે તેઓ સાથે માયાથી વ-તેશો, તો તેઓ પણ તમારી સાથે માયાથી વતેશે. ખ્યારેનો જ-હલો પ્યારથીજ મળશે, અને ધીકારનો જલેલો ધીકારથી મળશે જે તમે મધુર અને સુશ્રુમા પ્રતીશબ્દ સાંભળવા માંગતાં હોવો તે મધુર અને સુશ્રુમા રીતે બોલો.

જર્મન સ્ત્રીઓ, તેમનું બંધપણ, બુવાની અને પરણેલી જીંદગી.

રીતે વીટાળી લેવામાં આવે છે કે તે ખીચાઈ પોતાને લાંબુ પણ કરી સાનું નથી. કહેવાની જરૂર નથી કે, એ રેવાજ તંદર-સ્તીને લુકશાન કરનારા છે; એથી તેમના પગો નીરડાઓથી ઘર્ષ પડે છે.

પણ બ્યારથી તેમને લાયકનો પોસાક તેમને પેઢસવવામાં આવે છે સારથી તે પાંચ છ વર્ગની બીમરનાં થાય ફાં મુધી તેઓ ઘણી સુખી જીંદગી ગુજારે છે; કારણકે એક જર્મન માતા કરતાં બીજી કાઈથી માતા બધારે માયાણુ હશે નહી; તેણીનાં બચ્ચાંનું સુખ તેણીને પોતાના જીવ કરતાંય વધારે વાહાણુ હોય છે. તેણીને લાં ઘણાક નોકર નહરો હોપ, તેણુ તેમને ઉછેરવાની અને તેઓની કેળવણીને લગતી દરેક ચીજપર તેણી પોતેજ દેખરેખ રાખે છે; નાનાં અને મરીખ કુટુંબોમાં તો તેણીના ખાર અને કાળજ આપણને ખુશી રીતે દેખાઈ આવે છે. પાંચ કે છ વર્ગની છોકરી રૂકુમાં જવાને પુરતી લાયકની ગ-ણાય છે; સીયાપ, તેણીનાં માતાપિતા કેઈ શીક્ષકને ધરમાં રાખે અને તેણીને કેળવણી આપાવે; પણ એમ ક્રાઈનિજ વખતે બને છે. એમ છનાંખી છોકરાંઓ કાંઈ ધરની સુખી જીંદગી અને તેમની માતાની સંભાળ ખોદતાં નથી; કારણકે તેઓ રૂકુ-માં તો ફક્ત યોગ્ય કસાક ગુજારે છે, અને હેમશાં બાકીનો વખત ઘેરમાંજ ગુજારે છે. જર્મનીની રૂકુઓ પણ ઈંગ્લંડની કાઈ રૂકુઓ માફજર ચંચાવવામાં આવે છે, પણ પેહેરે કે કા-લેની રૂકુઓમાં સઘળી ‘બતના’ ચાન ઉપરાંત હાલના વખતની બાપાઓ ઘણી સેહેલાઈથી શીખી શકાય છે, તેઓ કાઈબી રીતે યારકી બાપા બીનજો કરતાં વધારે સારી રીતે બહુી શકે છે તેનું કારણ એ છે કે, પારથી બાપા ખોલતાં કાંઈ ખાખી પડે તો તે માટે તેઓ સારમાં નથી, પણ પોતાથી બનતી કોમેશ કરવાને હમેશાં ખુશી હોય છે.

જર્મનીનાં એક કુટુંબની સંસારી જીંદગી ઉઝડનાં એક કુટુંબની જીંદગી કરતાં જુદીજ ‘છે, કારણકે બાઈ મેહેનો જો.

નામાં છોકરાંઓવામાં કુટુંબમાં એક જનમ માતાને ઘણું કરવું પડે છે; તેણીને હાં એક કે બે નોકરા હોય તે પણ તેણી પોતેજ પોતાનાં છોકરાંઓને નહાડે છે, કપડાં પેદારવે છે, તેઓને તેમજ પોતાના બરથારને નાસવે આપે છે, અને સહવારનાં બાકીનો વખત ધણુપણે સમજાવે ધરખટલાનાં કામમાં કહાડે છે. તેણીનાં છોકરાંઓ જે સમજી પેદાર છે તે તેણી પોતેજ બનાવે છે, અને કપડાં ધોવાયા બાદ અસતરી કરવામાં પણ તેણી મદદ કરે છે; પણ બપોર પડતાં તો તેણીને બરથાર ઘેર આવે તે આગમજ પુરાતુમા દેખાવથી તેણે ખાણું તૈયાર કરી ઉભેલીજ હોય છે. એવી રીતે તેણીની જીંદગી ચાલુ રહે છે. બે કે ત્રણ વર્ષ પછી તો સ્ત્રી પોતાની ઘર સ્વસારી કરીને સીવાય બીજાં કર્તામાં કાળજી લેતી નથી, કારણ કે બે કે તેણીને બરથાર તેણીની સાથ ધણું માન અને માયાથી વળે છે, તેણી ધરનાંજ કામપર આખો દહાડો મંડી રહેવાની રેથી, તેણીનું બીજું ગાન ઓછું થતું જાય છે, અને ઉપર કશું તેમ, તેણીનો મુખ્ય વીચાર તેણીને અઠવાડિયાનો દરમયાણ લાંબો વખત સુધી કેમ ચલાવવો તે પરજ આવતીને અટકે છે. તવગર કુટુંબમાં પણ ધણી કરકસરથી ધરસંસારી બરથાર ચલાવવામાં આવે છે, અને એક ચંચળ ધર ધણીયાંથી તો તેણીની ચાહેની રેખાસરથી કેટલા શાકરના કડકા પાછા ફરે છે તે વરીકે જાણે છે. નોકરાને ખાણું પણ તેઓ પોતેજ ચોક્કસ પ્રમાણમાં કહાડી આપે છે અને બાકીનું તાળી કુંચીથી બંધ કરી રાખવામાં આવે છે, પણ એમ કાંઈ દરેક કુટુંબમાં કરવામાં આવતું નથી. હાલની ઉધરની ઓસાદમાં એ બાબતનું બરા વધારે છુટાણું જોવામાં આવે છે. એવી સારી કરકસર રાખવાથી પુરસ્તરીજ પરીણામ નીપજે છે કે, કોઈપણ જનમ પોતાની આવક ઉપરાંત ખરચ કરતો નથી, અને કોઈપણ માણસ ગરીબ હોવાને લીધે તેની હાલત હલકી ગણાતી નથી, કારણ કે દરેક ઘર ધણી-ચાંણીને મોટા લોભ બની કરકસરવાળી ગણાવવામાં અગાધ થાય છે. અગણીત દોસ્ત કરતાં માર્કે-હાંડે, જનનીમાં વધારે માન ધરાવે છે. બે કે તેઓનાં કાંઈ કરકસરથી ધરસંસાર ચલાવવામાં નહીં, નહીં એક મોડલી હાલતનાંઓને પોતાનાં પોરોથી કરતાં વધારે જપકાદાર દેખાવાની કોરોશ કરવા જતાં જે સમજી આવકનો નાશ કરી, પડતી હાલતમાં આવતાં જોઈએ છીએ, તેમ નહીં થાય. આ બાબતમાં જનમ સ્ત્રીઓનો દાખલો નહક કરવા યોગ્ય છે.

જનમ સ્ત્રીઓને કાંઈ પારડી ધણી પસંદ પડે છે. દરેક જણમાં કાંઈ તે કાંઈ સીવવાનું લઈને હાલત થાય છે, કારણ કે તેઓ પોતાનો વખત નોકરાના કામને એમ તેઓને સાંભળવા મગતું નથી. પણ સીવવાનું તો શોડન થાય છે, અને માત તે બંધ પડતીજ નથી. સીધી જીંદગી પદવીની બાબતને સોહા પર ખેસાડવામાં આવે છે, અને તેણીની પાસે બીજી સ્ત્રીઓ બેસે છે; એ પ્રમાણે ન્યાં સુધી કાંઈ તૈયાર થાય હાં સુધી તેઓ વાતચીત ચલાવે છે. આરબાદ તેઓ બીજા ઓરમાં જાય છે, જ્યારે આપણને તરતજ જણાઈ આવે છે.

કે જેટલી તેમને વાત કરવાની શક્તી છે, તેટલીજ તેમને કેક ખાવાની જુખ પણ છે.

વાતચીત કાંઈ માન આપે એવી થતી નથી. ફક્ત તે તેમના બરથાર, બચ્ચાં છોકરાં અને નોકર નોકરા માટેજ ચારે છે. ચોપડી ચોપાનાં વીધે તો કલાચન વાત થાય છે અને તે દીવસના સમાચાર સાંભળવાને તો કોઈ કાળજી રાખતું નથી; પણ કાંઈ ગપાટા સાંભળવાને દરેક જણ આતુરતાથી તૈયારી કરે છે.

આજે એક જનમ સ્ત્રીની સાધારણ જીંદગી છે. આવી જીંદગી દરેક કુટુંબોની નજરમાં કાંઈપણ મળદ વગરની અને સુસ્ત લાગે, પણ તેમ નથી. તેઓ તો પોતાની હાલતથી તદન સુખી અને સતોષી રહે છે. તેઓને પુરા સ્વભાવ, સમજનાં સાથે મઠી જવાની તેમની રેવ, અને ઉચોગ તથા કરકસરથી સંસાર ચલાવવાની રીત પરથી આપણને ધણી મોટા ધડા મળે છે. આ તો તેઓની સાધારણ જીંદગીને દેવાલ છે, પણ એ સમજી પ્રુખીએ સાથે દુનિયાનું બેલજી ગાન બીજી લાંબી સંખ્યાબંધ સ્ત્રીઓ ધરાવે છે, કે જેઓ ન્યાંબી જાય છે હાં પોતાની આસપાસનાં સમજનાં પર સારી અસર ફેલાવી શકે છે.

ધનબાઈ ૬. રીડના.

રાંધવાને લગતું.

દેશનર બનાવવાનો રીત—સુઝી મરના પાઠ ૧૨) લેવા, મર્યાં લાવ પોણા રતક લેવાં, તેને બારીક છંદીવે છુટાં કરવા, લસન અરધા રતલ લેવું, છરને જોખર કરી છતું કહાડી નાખવું, સરકો નેલાડી બાટકી કે લેવી, આમણ રતલ ૧) લેવી; પેહેલે આમણને ધણીજ સાફ કરી સરકામાં બીજાવી, પછી તેને જુબ મસળી છુટાં કહાડી નાખવો. આમણના રસમાં છઠ્ઠ, લસણ, મર્યાં નાખી દેવાં; મર્યાંને પેહેલે મોટા સરકાથી ઘોળવે બને કટકા કરવા, પછી મસાલા સાથે જુબ મેલવી બારણીમાં બારવી, ખરવાની વખતે મસાલા સુધાં કહાડી ધીમાં અથવા તેલમાં તળી ખાવામાં લેવી.

ઝોલીવ બનાવવાનો રીત—સોણ સોડી રતલ ૧ લેવી, દુધ રોર ૨ લાઇ તેમાં સોણ મેલવીને ચુલા ઉપર મુકવી, તેને હીલવ હીલવ કરવી, પછી પટ થાય કે હવારવી. ઉડાં નમ ૨૨ લેવાં, તેની સફેદી જીંદગીને કાંડા પાછરીથી શીજવવી. બદામનાં બીજ મોડાં ઉઘી સુલેસ કાપી તથા નવદળ નમ ૧) એ લવી તેમો અરધા જોખર કરીને નાખવું. એ સરવે સોણ કંડી થાય ને મેજવતું. ધી રોર ૧) ચુલા ઉપર કહાડી મુકી તેમાં કહાડાવું ને ચમચાએ કંડી મોડી મોડી મેલવણી પુરવી; લણધાંની માફક લાલ થાય એટલે નીચે મુજબ સીરે કરી તેમાં ચરમ મરમ, મોલી કાઢવાં-ખાંડ રતલ ૨) લેવી તેમાં ૧) પેટ પાણી નાખી એક તારી ચાલણી કરી સીરે હવારવો. એ ઝોલીવ પોષટ કરતાં ખાવામાં ધણુજ સ્વાદીય લાગે છે.

MISS A. COWASJI DALAL.

ટીપુ સુલતાન.

મકરણ ૬ કું.

ને દહાડે તેઓએ એવીરીમાં વીસાગો લીધો. મરાઠાઓની નાની રોળકીઓ આસપાસનાં ગામડાંની યુવાકોનો લઈ ગઈ હતી, તો ને કે તેઓએ કાંઈ પણ તુક્કાન કહ્યું હોય, એવી કાંઈ પણ ખબર ખાનને મળી ન હતી. તેઓ પાસ સરસાનગો વધારે જોળે હોવાને લીધે પુર્વ તરફના નુનદીકુમના કુદા રસ્તા પરથી તેઓએ પોતાની યુવાકરી આગળ ચલાવવાનો ટકાવ કર્યો. સાંથી તેઓ બેગેરોર અથવા તો ખશીમ તરફથી શેહેરમાં નીકળી જવાનો ઈરાદો રાખતા હતા. રસ્તામાં લોકોએ જો કે તેઓને ધણીક વખત દુશ્મનો મજવાની ખીક આપી હતી, તોપણ હજી સુધી તેઓને તેવું કાંઈ પણ મથ્યું ન હતું. તોપણ કેટલાક દહાડાની યુવાકરી પછી એક જગાએ તેઓએ સાંજાળું કે, મરાઠાઓની ઘોડસવાર કુકડી એક દહાડે આગમ્ય સાંધી પસાર થઈ ગઈ હતી. આથી તેઓ વધારે સાકંટોટીથી આગળ વધ્યા, અને ખરેખર તેઓનું આ પગલું ઠડાપણું હતું. દુરથી આપણી બહાર રોળાને એક બળતું ગામડું દેખાયું, અને તેઓએ તે પરથી અનુમાન કર્યું કે મરાઠાની વધારે મોટી રોળકી તે બળતાં ગામડાંની બાજુ ઉપર હોતી જોઈએ.

પોતાની વધારે ખાતરી કરવા ખાન અને કાસમ તે ગામડાંની ગસલદના ચીનારા ઉપર ગયા. કેટલોક વખત ને કદાચ પછી ખાન બોલ્યો, “જરા બધ જેવું લાગે છે ખરું, હુસ્યાઓ પોતાનાં હજેશનાં કામમાં લાગી ગયા છે. અજળ જેવું છે કે એઓની સામે થવા આંહી કાંઈ પણ લશકર મળે નહીં, અને વધારે અજળ જેવું તો એ છે કે, આ હુસ્યાઓ દીપુની સમતનનમાં આટલા બધા આગળ વધવાની હીમત કરી શકે છે.”

“જો દીવસ હતો તો આપણે એ લોકોની સંખ્યાનું કાંઈ તોળ પણ કરી શકતો,” કાસમ બોલ્યો. “પણ હવે તો ને છે તે છે, આપણને હીમત પકડવી જોઈએ. ઈનશાહ! આપણું નસીબ કાંઈ એટલું બધું ખરાબ નથી કે આપણે આ પીડાસાઓને હાથ ખતા પામીશું.”

“જો હું એજાએ હતો, તો કાસમ, હું તુને કહું છું કે તમારા સપથાઓની સરદાર થઈ આ ચોરોની સામે જતો, પણ કદાચ

મરાઠાઓ નહીંથી હોય, અને આગ આકસમાતથીજી લાગી હોય.” પણ ઘોડાક વખતમાં જે સવારોએ આવી તેઓને ખબર કરી, કે એક દહાડે આગમ્ય સાંજની વખતે મરાઠાઓ તેઓનું ગામ છુટી ગયા હતા, અને દરેક જણે જેટલું લેવાય તેટલું લીધા પછી ચોરોએ ગામને આગ લગાવી દહીંજી તરફનો રસ્તો લીધો હતો—એવું ધારવામાં આવતું હતું કે કદાચ તેઓ મુતી તરફ ગયા હોય.

“આપણે જ રસ્તેથી જવાના છીએ તેજ રસ્તો” ખાન બોલ્યો. “પણ કાંઈ શીકર નહીં, આપણે વધારે આસતેથી યુવાકરી કરીશું; કારણ કે તેટલા વખતમાં કદાચ તેઓ ખીજી પસાર કરી જાય, અને જો તેમજ જો તો આપણને તેઓને રસ્તામાં મજવાની કાંઈ પણ પકી નથી.”

“તું જાણે છે, એ ખાન, કે તારા અને ખાનમનો બચાવ કરવા હું મરણ તુટીક તમારી બાજુએ ઉભો રહીશ,” કાસમ બોલ્યો. “આ લોકો કહે છે કે પચાસ કરતાં વધુ માણસો આ ચોરોની રોળકીમાં નથી, કદાચ પચાસથી ન હોય, અને ખીકથી તેઓએ અરધાં અરધ ઉપર સંખ્યા વધારી દીધી હોય, પણ તોજી જો તમારા જોડવાથી તું ખસ નહીં થાય તો મને કહેવા દે, કે આપણે આ ગામડાંના ઘોડાક ગામડાઓને પેસા આપી સાથે લઈ જઈએ તો હીક પડશે. તેઓ આપણે સરસાગાન સંખ્યાવા વીક કામ લાગશે, અને જો કાંઈની બધ હશે તો તેઓ કાંઈ નહીં તો આપણને ખદદ તો કરી શકશે.”

કે એક બીજાને ધણું ચાહે છે, તોપણ કોઈબી વાતમાં એક મતમાં હોતાં નથી. કોઈબી મોજ મઝાદમાં તેઓ એક બીજા સાથે બેગાઈબાગ લઈસાકતાં નથી, એટલે બંને પોતપોતાને માંગે બચ છે, અને એકસરખી રીતે તદન જીવન પસંદગી કરે છે.

છોટરીઓને તેમના બાઈઓ અને પાછળથી તેમના બરવા-રોને માટે સારી સલાહકારી અને મનસંદ સાધીઓ થઈ પડે તેમ ઉધારથી નેહીયે, એ કાંઈ જરૂરનું વીચારવામાં આવતું નથી. તેઓને નાનપણથીજ એવું શીખાડવામાં આવે છે કે તેમની જીંદગીનું સુખ્ય કામ એક સારી ધરધણીઆણી થવાનું જ છે, અને જે સદચણીની તેમને માટે ખાસ જરૂરીઆત છે, તે ફક્ત તાબેદારી, કરકસર અને બીજાઓ સાથે મીઠન-સારીથી વર્તવાની ફરજ છે. વગર શકે એક સ્ત્રીને માટે તેઓ નજી ધણા ઉમરા સદચણ છે; પણ તેમના બાઈઓ અને બરવારોને માટે મનપસંદ સાધી વાતની બીજા ધણા સદચણીની ફરજ છે, કે જે માટે તે તેણીને સરજેલી છે.

છોટરીઓ પોતપોતામાં ધણી મીઠાચારી રાખે છે, અને જીંદગીમાં છોટરીઓ કરતાં તેઓ વધારે નરમ દેખાંની અને ખુશ દીસની હોય છે, કારણ કે તેઓ કદાચજ પોતાના વીચારો છુપાવી શકે છે; પણ યલું કરીને ખુશ દીસથી ખુશાલીની કે દહાડીરીની લાગણી દરેકની આગળ જલદે ફરવતે તેઓ અચકાતાં નથી. એક બાળકની વર્ગમાંડિ દહાડો તેનાં આખાં કુટુંબને ખુશ કરનારો મોટો બનાવ ગણાય છે. દીવાનખાનાંમાં ટેબલની ઉપર સપળા બેઠો મુકામાં આવે છે, અને જ્યારે સપળું તૈયાર થાય છે કે જે બાળકની વર્ગમાંડિ હોય છે તેને અભયથી અને ખુશાલીના પોકારો વચ્ચે અંદર લાવવામાં આવે છે, પણ પેલી ટેબલને તે હાથ લગાડવા વગર સંતોર રહેવા દીધામાં આવે છે; જ્યારે યલું કરીને કાચી પારડી આપવામાં આવે છે, અને લાં તે બાળકની નાની સહી-ઓને તેડવામાં આવે છે, જેઓમાંની દરેક જણ તેણીને માટે કાંઈ ને કાંઈ નાની બેઠ લઈ આવે છે. એ પારડી ધણી બાપકાદાર કરવામાં આવે છે, અને લાં નાની છોટરીઓ એટલાં બધાં કેકાપર ત્રાપ મારે છે કે તેઓમાંની કોઈબી બીજે દીને કે રમ રમકડાં નવખતે સકાતીવાન રહે છે તે યલું અભયજ નેવું છે. પેટેલું ખાલું-સાડા ચાર વાગે શર થાય છે, જ્યારે કાચી, મોકાલેટ, મલાઈ, અને સર્વે જતની મીઠી ઓળે આપવામાં આવે છે. સારા બાદ રમતગમતો ચાલુ થાય છે, અને કોઈવાર થોડુંક ગાયન સાદા હાથ વગર ચાલે છે, કે જ્યારે ધરની બાનું દાખજ થાય છે, અને છોટરીઓને બીજા ઓરડામાં લઈ જાય છે, જ્યાં એક બીજું ઓળું તેમને માટે તૈયાર કીધેલું હોય છે. આ વખતે તેમને જીલી, ચાઈસક્રીમ અને વાઈન આપવામાં આવે છે, અને તેને બરાબર ઈનિસાર આપ્યા બાદ સપળાં સુખી નાનાં પડેણાંઓ વીસલ થાય છે.

નાતાલનો દહાડો એક બીજો મોટો તેડવાર સપળાં કુટુંબોમાં ગણાય છે. એક મરીબમાં મરીબ ખાણસ પછી એક કે બે દીવા સાથેનાં નાનાં જાડ વગર નાતાલનો તેડવાર ગણતાં નથી. મરીબાઓ અગાઉથીજ નાતાલનો તેડવારો આપે છે,

અને દરેક કુટુંબમાં માતાઓ અને બેદનો બેદ બરેલાં કામોમાં મેકામમાં દીસે છે, કે જે તેમના બાપ, બાઈઓ અને એક બીજાને બેઠ આપવા માટે તૈયાર કરે છે, કારણ કે કોઈબીબી જાણતું નહીં જોઈયે કે તે શું બેઠ મેળવશે. નાતાલની સાંજનાં પેલાં ઝાંઝાને ધણા ટેરટીથી શણગારવામાં આવે છે અને સપળાં બેઠાને ઓરડામાં ટેબલો મોકલી તે પર દરેક જણની જુદી જુદી મુકવામાં આવે છે.

જેવું અંધારું ધવા માંડતું કે બાપ અને માય પેલાં ઝાડપર તૈયારી કરે છે, અને સારાબાદ છોકરાંઓ અને તોફારોને તે ઓરડામાં બોલાવવામાં આવે છે, અને તેમની ટેબલ આગળ લઈ જાય છે, કે જ્યારે લાંબો વખત સુધી કાંઈજ નહીં પણ જુઝારી અને અજાણથીના વાતોને સંભળાય છે. અતે જ્યારે લાઈટ ઓટી થાય છે, કે તેઓને જીભની નાખવામાં આવે છે, અને સપળાં રાતનું ખાલું લેવા જાય છે, પણ પેલી બેઠો તે સપળાં મુકામત લેનારોઓને જોવાને માટે ટેબલપરજ રહેવા દીધામાં આવે છે. બાઈનો વખત પેરમંદર મુગરવામાં આવે છે; બીજ સદવારે માને નાતાલને દહાડે સદવારે દરેક જણ દેવળમાં જાય છે, અને સાંજનાં આખું કુટુંબ બહાર ફરવા જાય છે.

પંદર કે સોળ વરસની ઉંમરે એક છોકરી રમકડો છે, કે જ્યારે તેણીને બેસજમમાં કે સ્વીટઝરમાંમાં તેણીની જીજણી પુરી કરવા અને ફૂંચ બાપાનું માન સંપૂર્ણ હાંસલ કરવા માટે મોકલવામાં આવે છે. સ્વીસ અને નર્મન કુટુંબોમાં છોટરીઓને એક વરસ સુધી એક બીજાને લાં રાખવાનું કાંઈ અસાધ્યારણ નથી, એટલે કે એક નર્મન છોટરી સ્વીટઝરમાંમાં એક વરસ સુધી એક કુટુંબમાં વસે છે, જ્યારે પેલી સ્વીસ છોટરી નર્મન કુટુંબમાં આવી વસે છે. એથી તેઓ એક બીજાની ભાષા શીખી શકે છે, અને વળી એક પારકા દેશ જોઈને સાઈ માન મેળવી શકે છે. એક બે વરસ પીતાં બાદ નવાં માન અને નવા વીચારો સાથે મંદળમાં બોલાવા માટે તેણી પાછી ફરે છે.

ધણીપર નર્મન છોટરીઓ જ્યારે તેઓ જીવન હોય છે, ત્યારે ધણી સુંદર હોય છે; જે કે તેઓનું ૨૫ કાંઈ તદન ખામી વગરનું હોતું નથી, તોપણ તેમની કામતી સુંદર અને લગભગ તેઓમાંની સપળાંઓના બાજુ શોખાખાન હોય છે, પણ કામરસીમે તેઓને સુંદર દેખાવ તેમને ધણા જલદીથી છોડી જાય છે, અને યલું કરીને બે કે ત્રણ વરસની પડવણી જીંદગી એક બીજાની અજાણતાવાની ખુશમુરતીને તદનજ પદની નાખે છે, કે જ્યારે તેણી પોતાના બહારના દેખાવ માટે તદન બેરકાર રહે છે; અને ફક્ત એકજ વીચાર તેણીને આખ્યા કરે છે, અને તે એ કે, તેણી પોતાનો અંધારામાં દરમખો વધુ દીવસ વેર કેમ ચલતી રહે.

નર્મનીમાં મંદળની હાલત ઈંગલેન્ડના કરતાં તદન જુદી છે. લાં અજણી રીતબાનના કાપડાઓ પાદ રાખવાની જરૂરીયાત છે. એક જવાન બાનુએ એકજ ઓરડામાં મોટી ઉમરની જીવન આગળ, જ્યાં સુધી તેણીને રમ મસે નહીં લાં સુધી બેસતું નહીં જોઈયે, સીવાય કે તેઓ તેણીનાં અત-

નામિકે બોલ્યો, “પણુ આ જગને બચાવનાર કોઈ હતું નહીં, કારણ કે સમળા જવાનો ગેરહાજર હતો, અને એવું ધારવામાં આવે છે કે મરાઠાઓએ આ ગામ ઉપર હુમલો કર્યો તે આગમય તેની તેઓને ખચર મથેલી હોવી જોઈએ. તેઓ ખરેખર નામીયા હીચકારાઓ છે.”

“શું સારે તમે એમ બરાબર જણાવો છો?”

“હમોને બરાબર ખચર છે. છેલ્લા યોડાક દહાડામાં બે વખત હમોએ તેઓને મારી દહાડ્યા હતા, અને એક બે જણને તો મારી વટીક નાખ્યા.”

“મરાઠા? તું બરો ચળસાક દીસે છે, તારું નામ શું?”

“મારું નામ નરસીંગાદ છે, અને ગામના પટેલનો હું જાણેલ યાજી છું.”

“હીક, સારે નરસીંગાદ, હમારી સાથ તું યોડાક દહાડા આવવાને કહ્યુ છે? તુને આખા ઉપરાંત રોજનો રૂપો મથશે, ન્યારે તારા સાથીઓને તારીથી અડ્યું મળશે.”

“કેમ બાઈઓ, તમે શું કરો છો?” નરસીંગાદ બીજાઓ તરફ ફરીને બોલ્યો. “આ પડોસી માટે તમે શું ધારો છો, એઓ સારા માણસો લાગે છે, અને વળી સરકારી માણસો નેવા દીસે છે, આપણાથી નામી પાડી ન સમજ.”

“હમોએ શું શું કરવું જોઈએ?” તેઓમાંના એકે પુછ્યું.

“જે જરૂર પડે તો લડવાતું” કાસમે ઉત્તર દીધો, “કેમ તે તારીથી થશે કે નહીં?”

“ફરનાતીકમાં કોઈ એવો ન હશે, કે જે લીંચુ કરતાં વધારે સરસ રીતે બંદુક તાંકી જાણતો હોય.”

“કદાચ એ બંદુક હીક ફાડતો હશે, અને એને લડતાં નહીં આવડતું હશે.” કાસમ બોલ્યો.

“હું કોઈ દહાડો પણ મરાઠા યા યુસતમાનોથી ડરશે નથી.” લીંચુ બોલ્યો.

“હીક! પણ હવે તમે શું કરશો? અંદી તમે દસ બાર જણુ છે. તમારી અડધીજ સંખ્યા ગામના બચાવ માટે પુરતી છે. મરાઠાઓની વળી સામી મોરડુએ ગયા છે. કેમ સારે આવવાને કહ્યુ છે કે?”

“હમોને આડ્યા પેસા પહેલાં આવેા અને હમો આવવાને તૈયાર છઈએ. હમારામાંના જ જણુ.”

“કેમ બાઈઓ, હું બરાબર બોલ્યો કે નહીં.”

“હા, બરાબર છે.” ઘણાક જણુ બોલી ઉઠ્યા, “આપણે જાણીએ. કદાચ છેલ્લી વખતની માફક આ સાહેબની આજી પાસે કામ કરાવી લઈ પછી ખાલી હાથે પાછા મોકલે.”

“આજ્ઞાના કસમથી કહું છું કે એવી ચાત ઘણી શરમ-શી છે.” કાસમ બોલ્યો. “ખીટો ના, તમેને આડ્યા અડધે પા પેદેથેથી મથશે.”

“કાસમખાડી, એ કાસમખાડી,” કોઈ મીનારાપરથી મો-મોલું. તે ખાનનો અવાજ હતો, “કાસમ, જલદીથી આવ.”

“આજ્ઞા! શું હશે!” કાસમ ઉપર જતાં બોલ્યો. તેની

પછવાડે બીજા ઘણાંક માણસો ગયાં, અને યોડા વખતમાં તેઓ મીનારાની ઉપર જઈ પુગા.

“ચેલું શું છે?” ખાને કાસમને આંગળી કરી એક મોઢું બળતું બાલકચું, જે દેખઈતી રીતે તો ઘણું દુર દીસતું હતું.

“એ તો પાસેનાં ગામડાંમાં ચોરી રાખવા માટે બળતું કહું હશે.” નામિકે બોલ્યો; પણ તે બોલતું પુરું કરે તેટલાં તો બળતું આસપાસ પંકાઈ વધી ગયું.

“આ કોઈ ચોરી રાખવા માટે આતશ નથી સળગાવ્યો; યા તો કોઈ ઘર અકસમાતથી જાળે છે, યા તો મરાઠાઓ લાં છે. તમે સમળાઓ તપાસ કરો, જે ઘોડેસવારો હશે તો બળતંના ઉત્તરથી દેખાઈ આવશે!”

“હા, પેલી બાણુએ જોવો.” બીજુ બાણુએ તરફથી ની-કળતાં બળતાં જોઈ કેટલાક જણુ બોલી ઉઠ્યા. “આ તો મરાઠાઓજા હોવા જોઈએ, તો જો કે આપણને તો કોઈ દેખાતું નથી.”

“તેઓ તો ઘરાની અંદર જરાયા હશે.” ખાન બોલ્યો, “આં સુધી એઓ લુટથી ધરાશે નહીં આં સુધી બહાર આવવાના નથી.”

ખાનનું બોલતું અંજન હતું, કારણ કે ન્યારે તે, કાસમ, અને બીજા માણસો જુદી જુદી બાણુએથી નીકળતાં બળતાં તપાસતા હતા, સારે સામી બાણુએથી વીરાએકે ઘોડે-સવારો નામી તળવાર સાથે બહાર ધસી આવતા જણુયા. તેઓના દેખાવપરથી તેઓ મરાઠા જેવાજા લાગતા હતા.

“નીચ કુનાઓ” ખાન બોલ્યો, “હીચકારા અને બેસારો-નીરાધારો ઉપર આવી રીતે હુમલો કરાવી તેઓને શરમ નથી આવતી!—બીચારાઓ બર જીવમાં પડ્યા હોય તે બે-જાએ તેઓનાં ઘર બાળી નાખ્યાં એ શું શરમ બરેલું કામ નથી? મારા રીસામાંનાં વીસજ માણુસો, અરે હમણું જેટલાં છે તેટલાંજ, આ લુચ્ચાઓને સ્વાદ અપાડી આવશે.”

“કાસમખાડીની સાથે કેણુ આવે છે? અજ્ઞા! આપણે કોઈ ટોરો નથી, પણ મરદો છઈએ. હું કહું છું કે આપણામાંના એકે એક, હીચકારાઓમાંના બેને પુરો પડે. મારી સાથ કેણુ આવે છે?”

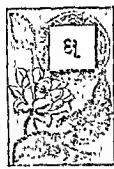
“હું-અને હું-અને હું!” ઘણાક જણુ બોલી ઉઠ્યા અને તે જુવાન માણસ જે દાદરપરથી ઉતરવાને તૈયાર ઉભા હતા, તેની પછવાડે જવા તૈયાર થયા.

“હું હોકમ કહું છું કે થોભો?” ખાન બોલ્યો, “આએ કોઈ ભયમાં ઝીખમારી દેવાનો વખત નથી. પેલી બાણુએ જુઓ. તમે કહેા છે કે કંઈ વીસજ માણુસો છે. હું કહું છું કે પચાસ કરતાંજી વધુ છે.”

તેઓએ પાછું ફરી તે બચાવ દેખાવ જોવો. બળતાં મીનારાથી હવે એક મોઢું પણ દુર ન હતો. આ કમનસીબ ગામડાંની આસપાસ ચોરાક બોલેા જગ દોનો કે આં મરાઠો ઘોડેસવારો એમથી તેમ ફરતા જણુતા હયા, ન્યારે

એક કુટુંબની શેઠાણી.

રંધણીઆણી: કેવો સુંદર પુરતુભા બે-
લ! કેવો સખળું ડહાપણુ, મામા, મુખ
અને બગાઈની મુગના કરનારો બોલ!
ખગીતજ દરેક સ્ત્રી કયુત તો કરશે કે,
એક કુટુંબની શેઠાણી મહું એક મંબીર
તેમજ મુખી સીજ છે, પછી તે એક
ધણીઆણી અને માતાના મુખી દરજ્જામાં
હોય માને એક કરી લીધેલાં કુટુંબની
કુમારી શેઠાણી તરીકે હોય.

જે કે તાણે ધનું સેવણું, પુરતુભા અને સુંદર લાગે છે,
તોપણ એક સ્ત્રીની ચાલસણની પુખ્ત ફક્ત તાણેદારીમાંજ
સમાવશી નથી. ધણી ખરી સ્ત્રીઓની હાલતીમાં એક વખત
એવો આવે છે, કે જ્યારે તેઓને ધીપણનું પડે છે કે કેવી રીતે
અમલ ચલાવવો. પેઢલાં પોતાપર અને પછી પોતાની આસપા-
સનાંજી પર. આપખબલાર સત્તા ચલાવવાની યુદ્ધી પુદરતીજ
મગનમાં આવે છે; જેમ નાનાં બાળકોમાં આપણે જોઈએ
છીએ કે એક આકળા, ઝલુની ખવાસનું બાળક જીમજીપર
સત્તા ચલાવે છે, અને જેને તેનેથી મોટાં મા નાનાં તાણે ધામ
છે; પણ આપખબલાર સત્તા ચલાવતી અને હકમત ચલાવતી
જો એ તદન જુદીજ સીજ છે, એક વારેધડીએ તદન ઉતારજ
ખવાસથી ઉપજ ધામ છે.

ધણી સીજો લગભગ તેઓની આખી હાલતી સુધી બી-
જની હકમત તણે રહેવી હોવાથી, જ્યારે તેઓને માથે હક-
મત ચલાવવાનું એકાએક આવી પડે છે, ભારે તે તેઓને ધણું
સુશકેળ લાગે છે; કાઈ વેળાએ તેઓ આ કામ માટે સુદલ
તૈયાર નથી હોતી અને એમાં શું શીખવાનું છે તેથી નદર
અચાન હોય છે. તેઓ ધારે છે કે, તેઓમાં સખળું ચાન જુ-
દરતી આવી જશે—ધરને સંધ્યો કારોબાર અને ઉપરીપણું
ચલાવવાનું, આપકનો બરાબર ઉપયોગ કરવાનું, નોકરોને કામમાં
રાખવાનું, અને તેઓ સાથ સારી રીતે વર્તવાનું તેઓને જુ-
દરતીજ આવડશે.

દરેક કુટુંબ એક નાનું રાજ છે; એક શીતુરી રાજ પર
અમલ ચલાવવાનું કામ જેટલું સુશકેળ છે, તેટલુંજ સુશકેળ
એક કુટુંબનાં આદમીઓપર અમલ ચલાવવાનું છે. “જે દેશનો
રાજા એક બાળક હોય તે દેશની કમખખતી હોય! અને જે
દેશની શેઠાણી—એક બાળક કરતાં પણ નીચે—એક સુરખ,
આરાન, અશક્ત સ્ત્રી હોય, તેની કમખખતી હોય!”
કુટુંબમાં તેમજ રાજ્યમાં અધેર કરોબાર ચાલવાનું મુખ્ય

કારણ નોકરો છે. ધણીખરાં કુટુંબમાં જોશો તો ફરવાદનું
મુખ્ય મુજ નોકરોજ છે, એનું શું કારણ? માથો આપણે જો-
ઈએ. થોડાંક કુટુંબની શેઠાણીઓના દાખલા આપણે લઈએ, કે
જે સાધારણ રીતે વચસે વાંધેનાં કુટુંબમાં જોવામાં આવે છે.
પેઢેલાં દાખલો લીરાંબાઈ—તો લઈએ. આ બાઈનાં ધેરમાં
જ્યારેથી તમે દાખલ થશો ભારે ભોના નોકરોમાં તમે ફેરફાર
થયો સાંભળશો. ચાર અંકવાડમાં સુધી લાગત તમે ભાં જશો
તો દર અંકવાડે એક નોકરને બદલાવશો તમે કદાચને નહી
જોશો. તેવજુનો વડો છેકરો જે હાલ મુશ્કાર શીખે છે, તેને
તેવજુનાં લગન પછી ધેરમાં ફેટ્યા નોકરો ધઈ ગયા તેનો સ-
રવાળો લેવા બેસાડશો તો તે બાપડો મુચવજુમાં આવી પડશે.
આટલા બધા નોકરોમાંથી ખચીત બધા તો ખરાબ હશેજ
નહી, તોપણ તેવજુને આપણે કહેતાં સાંભળે છીએ કે, કાઈ
સેહતાનની જોડાદાંબી, તેવજુને ભાં રહેવા આવતા નોકરો
કરતાં ખરાબ હશે નહી. બાવરચીઓ ચોરી કરી ધી અને
એસ વેચે છે. વાસણ ઉત્તળનાડું, બાણસ બરાબર વાસણ ઉ-
ત્તળનું નથી, અને મુશ્કાર સફાઈ રાખનું નથી, મામાઓ
કામ ફરવાની હાજમોરી કરે છે અને બાળો દીવસ એસકી
બેસકી થઈ ફરે છે. ગરીબ ખીચારાં લીરાંબાઈ નોકરો સાથે
આળો દીવસ તેવજુનું ભેજું ચરી આવે છે, તેવજુનું રહેવાનું
ધર સુંદર હવાવાનું છે; તેવજુ સારી પગાર આપે છે—એટલે
કે તેવજુના સર્વ દીનના ધણી આપે છે—તો પણ કાઈ નો-
કર તેવજુને ભાં ટકતો નથી.

પણ તેનું કારણ શું? કારણ એ કે, તેવજુ શેઠાણી ધવાને
લાયક નથી, તેવજુ ધેરમાં કેમ, હકમત ચલાવતી તે જાણતાં
નથી—તેવજુ ફક્ત હકમ કરી જાય છે, તેવજુ કપકો આપી
જાણતાં નથી—ફક્ત ધમકાવી જાય છે, ખરેખર પોતાનો દર-
જ્જો કેમ ચાલવવો તે તેવજુ જાણતાં નથી, જેકે હમેશાં
તેનું રાજ ધાવવાની કોરોસ કરે છે, થોડી અધવા તો સુદગ
ફળવણી લીધેથી ન હોવાથી, ફેટથી સખતાઈથી તેવજુ નોકરો
સારો વર્તે છે તે તેવજુ જાણતાં નથી. તેવજુના વધારે ચા-
લાર એકરો જલદીથી થોડી કહાંકે છે. “તેવજુ “એક બહા
નથી.” ખરેખર એતાં, જે તેવજુના દરજ્જો દેશની પાસકો
છીણી લેવામાં આવે, તેવજુના ગાંડી ધોડા વેચાવી નાખવા-
માં આવે અને તેવજુના સુંદર ધરના હાલ અને દીવાનખા-
નાને બદલે એક નાનાં ધરને બોંવતળીએ રાખવામાં આવે
તો લીરાંબાઈ તેવજુનાં બજારચણ કરતાં એક રતીભાર પણ
જોડે દરજ્જોનાં કહેવાય નહી.

એકરખાઈ—નું ધર આથી તદન જુદીજ રીતનું છે, ભાં
તમે ધરને લગતા નાના નાના કબ્જા અને શેઠાણી તથા
નોકર વચ્ચેની મારામારી કરી સાંભળશો નહી. તેવજુને ભાં
ગેરઈનસારી અને બેચાળી બરવા સવાલ જવાબો પતા નથી,
“એક નોકર” સાથે કબ્જો કરવો તેવજુને સ્વભાવેથી નથી.
તેવજુ એક શેઠાણી તરીકેની ફરજ ધણીજ એકસાઈથી બ-
જાય છે; પગાર (જે મધ્યમસરના હોય) છે, કારણકે તેવજુની
આવક કાંઈ મોટી નથી) બરાબર આખાં જાય છે; થોડો પ-

ગાર આપી તેઓ પાસે વધારે કામ લેતાં નથી, તેઓને યદી વખતે રમ આપે છે, ક્યુસ યા વગર તેવણ કરકસરથી યર ચલાવે છે, ઘરમાં દરેક સ્ત્રીની રીતસર સમાધાનીથી ચાલે છે, એ તેમ નથી થતું તો નોકરોને તુરંત રમ મજે છે, કારણ મેહરબાઈને ધડી ધડી દરેક સ્ત્રીનાં આખી કહાણી પસંદ નથી, તેવણ તેક આવરદાર બાતું છે, જે પોતે જાગે છે તે કરતાં વધારે મેળવવાની આશા રાખતાં નથી, અને તેવણના નોકરો તેવણને માન આપે છે, પણ તેઓ તેવણથી બીડે છે, તેઓ તેવણને યાદતા નથી તેઓની અને તેવણની દયા વધે ધણી ફરક છે—તેવણ જુદી જતાં હોય એવું લાગે છે કે તેવણ તો તેઓ એકજ સરખાં માંસ અને લોહીનાં બનેલાં છે, અને સુવા પછી પણ એક સરખીજ રીતે તેઓની આક વાનરો. તેવણના નોકરો બરાબર સેવા જાગે છે, બરાબર અને પ્રમાણીકપણે તામે રહે છે; પણ તેઓ તેવણપર દયા અથવા વીશ્વાસથી જોતાં નથી. તેવણની સખતાર્થ નીચલા દાખલા ઉપરથી જણાઈ આવશે. તેવણની આખા બહીનસો સુધી આબની અને આબની ચાલ્યા કરતી હતી, તે છતાં તેણી કેવી હાલતમાં છે તે જાણવાની તેવણને કંઈ દરકાર ન હતી, અને એક દીવસે સહવારનાં બાઈનું કાંઈ કામ કરવા જતાં તેણી પડી ગઈ, અને તે દીવસે રાતનાં મરણ પામી. મેહરબાઈને કદાચ આ વેળાએ તેવણની સખતાર્થ સુઝી હોય.

માણેકબાઈનાં ઘરમાં પ્રમાણતા રાત આવે છે; તેવણે રાત્રીની લગામ હાથમાંથી છોડી દીધી છે, અને અજેગ્રાઈને ત્યાં ગયાઈને વખત પુરેા કરે છે. એવણનું ઘેર કેમ માયે છે તે તો કદાચ બોધક જણે છે; જે પોતાની સખાળ પોતેજ રાખે છે. શેઠાણી કાંઈપણ સીજને વાસ્તે કાઠિને પણ કંપકા દેવા માટે ધણાં નરમ ખયાસનાં છે, કાંઈપણ સીજ પોતે કરવા માટે અથવા તો તે કેમ કરવી તે કાઠિને દેખાડવા માટે ધણાં આગ્રહ છે. અજાત તેવણને ઘોલાં સોજાં કપડાં પેહેરવા ગમે છે; પણ તેવણનાં ઘેરમાં રાંધવાનું તેમજ બીજું સવજું કામ કરાવી ઈરાનીની હાકરી એવણ માફક સોજાં રસી શક્તી નથી. તેણીને સુધગ્રાઈ સાથે વેર હોય એમ દીસે છે. માણેકબાઈ ધારે છે કે, તેવણ કામ પ્રમાણે પગાર આપી એક સરસ નોકર રાખી શકતાં નથી, તેથી તેવણ શીરીન ઈરાનીને લઈ ચલાવે છે. એ કે આ હાકરી જાતે સારી છે, તોપણ જે ફરને જાળવવાને તેણીએ પ્રાપ્ત લીધું છે, તે માટે તબ્દ અચકત છે, અને તે કદી શીખી શકે તેમ પણ દીસતું નથી. શીરીન ઈરાની અથવા તેણીની શેઠાણીને કદી પણ એવો વીચાર આવશે નહીં હશે, કે કદાચ ગરીબાઈ નહીં આટલાની શકાય તેવી સ્ત્રી જ હોય, પણ મેલો, કુવડ વાપરવાસ નહીં અટકાવી શકાય એવી સ્ત્રી નથી; એક ઘર ગમે એવું નાતું અને યોગ સામનાર્થ હોય, તોપણ તે સાફ તો રાખી શકાય; એક હાકરી ગમે એવી આચાન હોય તોપણ તે શીખી તો શકે—એક બોજન ગમે એવું સાફ, નહીં, યોગ પણ હોય તોપણ તે સાફ અને સોજાં પકાવી શકાય, અને વળી એક-આઠની નોકરો નહીં હોય તોપણ દરેક શેઠાણીને હમેશાં તે-

ણીનું ચાલકાં મેળું અને ચપળ હાથે આવેલા હોય છે. મારાં જાણાં માણેકબાઈ, તમે કદી પણ આ વીચાર કીધો છે? દર રોજ સવારનાં તરુને પુરસી અને ટેગાનું નુછતાં અને ખુલ્લે ખુલ્લેથી કરોડીઆનાં જાંઠાં પગોડાંને બેવાથી શીરીન ઈરાની શું તમારે વીશે હલકું મત બાંધશે? આ તે તમને એવું જાન આવશે? જે સીજ તેણી કરવા વગર અધૂરી રાખે છે, તે તેણીની શેઠાણી કરે છે એ વીચારની ખાતરથી તેણીને શું શરમ નહીં ઉપજશે? તમારા ધણીનું સુખી બો-જણ તમે પકાવ્યું છે અને વળી શીરીન ઈરાનીને પણ તેજ રીતે પકાવવાને શીખવ્યું છે, એવી શોધથી શું તમારો ધણી તમારીપર એજાળ બ્યારની નજરથી જોશે? તમારું સાદું અને સાંત વેર બધાં જોદાએ જાગની બહેન નથી કોઈ, તે ઘેરને સાફ અને સુઝક દેખાડવા માટે પુરસી અને કાચનાં કવરો, ચાદરો અને ગરદ તથા ખીજા ફાટી તુડી સીજને સીવતાં આંધનાં તમારાં આંખનાં વીધાવતાં જોઈ શું તમારો ધણી નાખુશ થશે? પણ કદાચ તમે પોતે શીરીન ઈરાની જેવાંજ અચાન હશે. અને તો ધાસ્તી લાગે છે કે, તેમજ છે. વાઈ, પણ હું તમને એક સોનાને મુળને કાપકો આપું છું, તે ધવાનમાં રાખજો—“જે સીજ તમે કરી નહીં શકો તે કદી પણ તમારો નોકર પાસે કરાવવાની આશા રાખનાં ના, અથવા તો બે વરર પડે તો તમે પોતે તે કરનાં શીખજો.”

ઉપરનાં વાક્યનો ધણો સારો દાખલો આપણે રતનબાઈમાં જોઈશું. તેવણ માણેકબાઈ કરતાં વધારે પૈસાદાર હોય એ વીશે અને શકે છે; તેવણ ઘરમાં આખો દીવસ ઉઠાવી રહે છે અને તેવણનો નોકરો તે જાણે છે. તેવણના બે નાનાં ઉછારાએ એકલા મરતાન છે કે, હું ધાઈ છું કે તેઓની મા શીયામ બીજા કાંઈની સ્ત્રી તેઓને કળનમાં રાખી શકે નહીં. નેવણનો મેહરો તમે હમેશાં સુખી અને હરો જોશો. નોકરો તેવણને સવારથી તે રાત સુધી કામનાં શેકાવનાં જોય છે, તેથી તેઓ પોતે આગ્રહ રહેવાને શરમાય છે; તેઓની બાઈનાં આધારપરથી કામનો બોલો બોલો કરવા તેઓ કાંઈપણ કરવાને રાજ યાય છે. જે નાનાં જંદગીર આબની પડે છે તો આખા આખા સત તેની સાથે જાગે છે, અને વળી પાછી સચારનાં પાંચ વાગતામાં ઉઠે છે. જે પીરોજ ઈરાની બાઈનું કાંઈ સીવવાનું કામ કરવામાં શેકાવથી હોય છે, તો કુવર કાસાં (જમરણજી) તેણીને બદલેનું જાસ્તી કામ કરવા માટે ગંજડતાં નથી. એજે જાણે બાઈને જરાક પણ દુઃખ આ મેહનત નહીં આપવા માટે આખો દીવસ વહીતર કરવાને રાજ રહે છે. જે યરમાં કાંઈ જરાક પણ આબની પડતું હોય અને તેવણનો મેહરો દુઃખી દીસે તો તે દુઃખનો છાપ રાંધણીમાં પણ નોકરોનો કોરોપર આપણે જોઈશું. ઘેરમાં દાખલ થતા વાર એ પીરોજ ઈરાની તમારી સામે યાય તો તમે તેણીના મેહરોપરથીજ જોઈ શકો કે ઘેરમાં સર્વ કેમ છે; જે કુવર કાસાંને તમે સારી પેઠે આજખતાં હોવો અને રતામાં મેહાપ થતાં તેવણનાં બાઈની અખતરેણીને યુજીશો, તો ઘેરમાં દરેક સીજ બાઈએ કીધી હશે તે તથા યોગક

દીવસ થયાં તેવજીતે એકરો દેવો લાગે છે, તે સખજી તમને બરાબર કહેશે અને વળી છેલ્લે પોતાના અનુભવથી ગંભીર એટલે ઉમેરશે કે “ખરે તો બાઈની બહુ ધારતી લાગે છે, દહાડે દહાડે બહુ લેવાનાં જાય છે, જરાક આપીને, જોતે તો ખરું.”

બીજા બાળકને વળી તેઓનાં બાઈ પણ માયા અને કાળજીથી તેઓની સેવાનાં બદલો વળી આપે છે, તેવજીતે નોકરો તેઓની દરેક વાત—કપડાં વ્યવસ્થાથી તે છેકરો બન્ધાં સુધી—તેવજી આગળ કહે છે અને તેવજી તે ધીરજ અને માયાથી સાંભળી સારી સલાહ આપે છે. ને તેઓનાં કાઈ પણ સગાં વાદાલાં રાંધણીમાં આખ્યાં હોય તો થવું ખરું તેઓ સાથ વાત કરવાને તેવજી જાય છે અને હમેશાં માયા બરેલો આવકાર દે છે, તેઓનાં કુટુંબનાં સર્વ આગળી સાથે માયાથી દલીલથી આસવાને તેવજી તેઓને ઉશકેરે છે, એવું ધારીને કે જેમ માયા બરેલો ખવાસ એક મોટે ઘેરની બાનુને જેટલો ઉપયોગી અને યુગનુમા થઈ પડે છે, તેટલોજ એક ગરીબ આરકીને પણ થઈ પડે.

દીવાનખાના અને રાંધણી વચ્ચે બરાબર સંબંધ ધરાવનારાં ઘેરનો સૌથી સરસ દાખલો રતનખાઈ—નાં ઘરનો છે. એ તો ખરું છે કે, પીરોજ ઉડાની અને કુંવર રોસાં ધણાં વખાણુવા જોગ નોકરો છે—કદાચ કોઈ બીજા જોગાઓની તેઓ એવાજ નોકરો નીવડે; પણ હનસાદ દાખત એટલું કહેવું તો નોંધે છે, નોકરોના વર્ગમાં એવી પીરોજ ઉડાનીઓ અને કુંવર રોસાંઓ ધણાં બળી આવશે, કદત તેઓના સારા ચુલો શોધી કહાડી તેની કદર યુગનુમારી યોડીક વધારે રતનખાઈ—જેવી જીઓ હોય તો.

દેખવું છે કે, કોઈથી સુધારાની પહેલ યુગ્ય કરી પહેલાં પૈસાદાર લોકોમાં થવી જોઈએ અને પછી આસ્તે આસ્તે તેની અસર ગરીબોમાં થાય છે. પણ જ્યારે પુરતતના કાવદાએ કેટલાકિને શોહણીઓ અને બીજાંઓને નોકરો બનાવ્યાં છે, અને બીજા કરતાં પહેલાંને જીલ્લાની વધારે તકા આપી છે, સારે યોડી વધારે બાનુઓ તેઓ ચકડતા દરજ્જાની છે એવું યુગાન ધરાવી, બેસી રહેવા કરતાં તેઓનું ચકડતાપણું સાચત કરવાને કોશિશ કરે તો શું સારું ન થાય કે અંગેણમાં કહેવત છે કે “એક સારી શોહણી એક સારો નોકર બનાવે છે.” આ કદાચ બની શકે તેવું હોય જ નહીં, તોપણ સંધ્યાં એટલું તો કમ્પત કરશે કે દુનિયામાં સૌથી સારામાં સારો નોકર એક સારી શોહણી તો બનાવી નહીજ શકશે.

સુધારાની પહેલ વડાંઓથી થવી જોઈએ. સુધારાનાં પહેલાં યુગ દાખત તો એક શોહણીએ ખંસ પ્રમાણીક દીલે ખાતીથી માનવું જોઈએ કે, તેણી અને તેણીના નોકરો એકજ જાતનાં મનુષ્ય છે; મનની તેમજ તનની શક્તિ તેઓમાં એકજ જાતની છે; ખવાસ, રજવાવ, આરામ, કાળજી અને વલરસો જેવ્યાં એકજ રીતનો હોય છે. આ જાંદગી આવતી જાંદગી માટેની નીસાળ છે. અને તોપણ કેટલી બધી વાર આપણે નીચલો વાક્ય સાંભળ્યો છીએ, “માણસોને વાસ્તે તો કાંઈથી ચાલી જશે.” આવા પીવાની બાપતમાં નહીં પણ બીજા દરેક બાપતમાં દી-

વાનખાનાં અને બજારગીખાનાનાં માણસો વચ્ચે તફાવત જોવામાં આવે છે; છેલ્લાને જીનાશવારી, ગરમીવારી, ગંદી, ખરાબ દવાની જગાપર સુવાની ફરજ પડે છે. નોકરોની સુવાની જગા ગમે એવી કાંચ નહીં હોય, તેની કાંઈ દરકાર નહીં. તેઓનું પોતાનું સ્વીચસા સાંધવાનો તેઓને વખત હોલો નથી, તોપણ સારું સેજનું રહેવાની તેઓને ફરજ પાડવામાં આવે છે; એક માણસ કેટલું કામ કરવાને શક્તિવાન છે તે પર ધ્યાન આપ્યા વગર, તેઓ પાસ આગળી વખત કામ લેવામાં આવે છે. ખરેખર કોઈ વેળાએ તો સારી ધારણુવારી શોહણીઓનાં નોકરો પણ કેવી જાંદગી યુગરે છે તે જોતાં આપણું દીઠ દુખે છે.

મારું ખાસ બાઈ, કદાચ તમે મારાં આ બોમવાથી અજાણ્ય પડો, પણ જ્યાં સુધી તમે એક નોકરને મુખથી રાખી શકો નહીં, ત્યાં સુધી તમને તેને રાખવાની કશો હક નથી. તેને તેને એક જોસામ તમને કહી ખરીદતાં નથી. જોસા ફરજો જામવયા ખાતર તમે તેને બાટ રાખો છો, કે જે ફરજો તેનાં તેમજ તમારાં બાંને માટે તમેજો તેની પાસથી માયા અને મક્કમખણુથી જોગજી જોઈએ, જો કરતાં બીજાં વધારે કરવાને તમને કશો હક નથી. પુરતત અને જગવણીએ તેની અને તમારી વચ્ચે જે તફાવત રાખ્યો છે, તેથી કાંઈ તમેજો તેઓની મોજ મળક અને જરૂરીઆતોને તમારા કરતાં નીચલી સપાટીપર મુકવી ન જોઈએ.

[સાંધણું છે.]

પીરોજ.

એક અતીશય જોરાવર માણસ—શીશાલેલીવા શહેર નામે એવું કહેવાય છે કે, તે એક સૌથી જોરાવર માણસ ધરાવે છે—તે માણસ જ્યારજ શોમીનેન છે. તે કદામાં અને જોરામાં એક સારસ જેવો છે. જીવાણમાં પગથી તે માથાં સુધી ૬ ફીટ ને મા ઉંચ છે. છતી માગજરી ૫૦ ઈંચ, અને તેની લાર ૨૦૩ રતલ છે, એમાંનું જરાપણ માંસ નહાઈ નથી. તેનું પ્રમાણ પણ ખરું સરસ છે, અને પોતે પણાક તાલીમખાલેને પોતાનું જોર બતાવીને દેવદ કરી નાખ્યા છે. શોમીનેન એક વખત એક કસરતશાળામાં ગયો, અને પોતે એ તાલીમ કરી શકતો દત્તા તે કરી દેખાડી. જ્યારે તે પોતાના કાપનાં આંગળમાં જામજીની ચીપ હોય તમે ૩૦૦ રતલનો જોલે લઈને ફરો સારે લાંબા રીધોએ તેની તપક અતીશય નવાઈથી જોવા મળે, સાર પછી પોતાના હાથો લંબાવ્યા, ને કદજ કે જેને ગમે તે તેની પીઠ, હાથો, ખસાં, ને માથું એ બોજોવર બેસી જાય, તો તેમને તે ફેરવી પડશે; સારે આક વળા જોરાવર અને મજબુત માણસોએ તેની અરજ બદાલ રાખી, અને તેઓમાંથી કોઈએ તેનો હાં, પાલ, અને કાલર બાંને પ્રમાણે પકડ્યું, અને તેઓને સપલો લાર તેની ઉપર મુક્યા. તે તેમને જરાપણ અડચણ વગર લઈને તેઓ, અને તે કસરતનાં મેલોએ, જેઓએ આ દેખાવ જોયો તેઓ પોતે કેવા પીસાદ વગરના એવી આમળ છે તે જોવા લાગ્યાં.

આટલું કોધા છતાં તે જુવાન સારસ સંતોષ પામ્યો નહીં, અને જેર આમખાવનાં માનવી તરફ ગયો, ને સેફકાણી ૨૦૦૦ રતલનો જોલે લેવાયો. સાર પછી પોતાના બરડા અને ખસાંપર બે પાસ બાંધ્યા, ને તેને ઉંચે ૩,૩૦૦ રતલનો લોહાને માણ બાંધીને સાંધણું તે જોલે લેવા આગળી હાલમાં ફર્યો. તેણે ઉછી બાંધતે એક રીતે જોરાવી પકડ્યું કે જેને તેના એક મીતે ખાસ ખરીદીને હતું, અને એટલું તે તેને પ્રુધીવાનાપું કે તે પ્રાણી જીવાણુની વાર બરડા મારવા લાગ્યું

સનખીમ નામની આગબોટમાં એક સફર.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

(આસ આગબોટના અંકથી સંબંધ થાય.)

ચો દો હા મા.

૭૫-૯૮ પાનનું કુચુલઆમ.

મંગલવાર, તા. ૩૦ મી જાન્યુઆરી - આજે સહેરારે હમે ઉઠ્યાં સારે થંડી ધણી પડતી હતી, તથા આપારે હટું, અને હમુને ધણા અભયજા જેવા અવાજે સંબળાયા; ત્રક ઉપર જઈને મેંયું તો બારીએ બરફથી બરફ ગઈ હતી, અને નાનાં પી નીકળતું ધણી બધાંને ત્રક ઉપર બરફની માદર માફક પથરાઈ હતું. નાસ્તા પછી હમુને ધણાં લોકો મળ્યાં આવ્યાં, અને હમે પછીની ગોઠવણ કરવા સર હેરી અને લેડી પારકસે તેઓ “ચેલો” માં રહે છે સાં નોતરખાં.

હમે કીનારે જઈ કોનસલ સાથે થેથી રોહરની જેપાનીસ સામનની દુકાને લેવા ગયાં. આ જગ્યાના લોકો ધણાજ દુશ્મીવાર છે, અને નસલની તથા સ્ત્રીનાઈ કોરીની સીએ જનાવવાનાં કારખાનુંએ ધણાં લેવા લાપક છે; અને જેપાનીસ લોકોના પ્રમાણીકપણા કરતાં તેઓની દુશ્મીવારી ધણી વખાણવા લાયક છે. કેટલીક સારી નાની રોગાનની બનાવેલી ખાનાની પેરીએ (ફીનિટસ) ત્રણેથી ત્રણસો રૂપા ત્રીક મળે છે, અને તે ધણી ખરી બહાર મામ મોકલવામાં આવે છે, જેપાનીસ લોકો પોતે તે વાપડતા નથી. જે જુની સોજ રોગાનની સીએ લેવા જઈએ તો તેના ત્રણસોથી ત્રણ હજાર રૂપા પડે છે; હમે એક નાનો ત્રણ હજારો ચોરસ બાકસ તમેલો, જેની કીમત (૧૫૦) હશે પચાસ રૂપા હતી. સર્વેથી તેપણુ: જુની રોગાનની સીએ લેડી એકઠાક પાસ છે, પણ આરમ ૨૧૯

તે ધણી ખરી રામજરી બોગે છે, અને વેચાતી મળી શકતી નથી. અંદીના ગરીબ તથા પેમાદાર કમને બદલે તેના પ્યાસાં, રકાળીએ, અને બીનાં વાસણો વાપડે છે.

સાંદના હમે એક જેપાનીસ ધરમાં ખાતા ગયાં. આ પોંદ્યખાનું એક બાપડીએ રખેલું છે, અને બારણુ ઉપર તેવણુ હમુને મળ્યાં, અને પોતાના હાથે હમારો કાંદવાનાં બરેલાં છુટ કંદાયા પછી હમુને અંદર દાખલ થવા દીધાં. હમુને તેવણુ એક ચોરડામાં લઈ ગયાં, જે બરાબર જેપાનીસ તરાંદમાં બાંધેલો હતો, અને તેથી કરી હું તેનું બ્યાન આપું છું. બાપડાનું કાંદકામ અને પરગણાની આગુબા-જુની પેરીએ થેરા અખરોટના જેવાં લાકડાંની બનાવેલી હતી. વરંદાની અંદરની દેખાક તથા ચોરડાઓની વચમાંની બીતો તો સેરે કામજ વળગાડેલા સરતા જનીનાં લાકડાંના પરગણા હોય છે, જેથી કરી તમુને ગમે તે પરગે સેરેલી બી-તની કોઈથી બાગુએ તમે જઈ શકો. આ સખખથી ધરમાં બારીએ તથા બારણાઓની ગરજ પડતી નથી, અને તેઓ ધરમાં હોતાં પણુ નથી. જે તમુને બહાર જેનું હોય તે તમારી ભીન થોડી કીધારો, અને વળી જરૂર હોય તો વધારે કીધારી બહાર નીકળી શકો. જમીન ઉપર ધણીજ નરમ સાદરીના છ રીટ લાંગા અને ત્રણ રીટ પોંદળા કંદાઓ પાંચરેલા હતા. જેપાનની બધી સાદરીએ આરસીજ મોડી હોય છે, અને ધર બાંધવાને સાર માપ પણુ એ ઉપરથીજ થાય છે. જે એક વખતે આરસી સાદરીએ જેરલું મેલું કરી તમે ધરનો પથો બાંધો, તો તમે જે દીવસમાં બધું દુકાનેથી વેચાતું લઈ ધર બાંધી શકો. આ રીતે જેપાનનાં ધણાં ખરાં પદો બાંધવામાં આવે છે.

હમારો ચોરડાની એક બાગુએ આસરે માર ઈચ કાચો એક બેક હતો, જે ઉપર એક વૃક્ષ યુધી તે પર એક કુશ બરેલું જેપાનીસ વાક, અને એક નસલનું રમકડું મુકેલું હતું. પછવાડેની ભીન ઉપર ચીએ તમિંગાં હતાં, જે દર મીને રત પ્રમાણે બદલવામાં આવે છે. આ સીવાય ચોરડામાં બીએ કોઈ સામન નહોતો. માર જેપાનીસ જોડરીએ બે-સવા સાડ રૂની જોડરીએ અને થંડી હોવાથી ચારકડીઓમાં આતસ લઈ આવી. વચમાં એક બીજું આતસ બરી ધારકું મુકયું, જેની આગુઆગુ મોખકું લાકડાંનું મોઢું મુકી કાવસા બળતા રાખવા તે ઉપર એક રેસમી જોડરી નાખી. આ રીતે જેપાનમાં સર્વે ચોરડાઓ ગરમ કરવામાં આવે છે, અને જેનું પરીણામ એ છે કે વારંવાર ધરમાં આગ લાગે છે. ચોરડાક વખતમાં એ વચમાંથી કીચડી લીધું, અને હમારે ખાલું તેઓ લઈ આવ્યાં. એક નાની છ ઈચ કાચી ટેગલ ઉપર જે ખાલું આપાની સહીએ, એક રાખીમાં રૂપ, બી-જમાં ચાવડ, એક પ્યાસામાં “સાકી” અને ગરમ ચાણી કરી દરેક માણસની માથે મુકયું; જ્યારે પેરી માર જેપાનીસ જોડરીએ હમારી વચમાં “સાકી” ગરમ રાખવા તથા બી-ડીએ સઘાવવા આનસ લઈ બેડી. દરેક ખાલું ખાસ થયા પછી તેઓ હમુને આ બીડીઓમાંથી પીવા કહેતાં.

"સાક્ષી" એ ચોખ્ખામાંથી કાઢેલા એક જાતનો દારૂ છે, અને તે ગરમ ગરમ પીવામાં આવે છે. ગરમ પીધાથી સાસે લાગે છે, પણ થંડા થયા પછી ઘણો ખરાબ લાગે છે.

ખાણું સાફ પકવેલું અને લેદંબતદાર હતું, જે કે આ નીચે આપેલી વાણીઓમાંની કાંઈ કાંઈ વીચર હમુને અજાણ જેની લાગી:—

સેરતો.

ઝીંઝા, અને દરિયાઈ આરપાલો.

કાલગી, ઇંદાનિ આમલેત, અને દરાખનો ખુરો.

તખેલી માછલી, રૂપીનાક નામની તરકારી, કુમસો બીની નજામાં થતો રાષો, અને આદ.

કાચી માછલી, રાઈ તથા તીખી બાહ, સેરેલ જેની તરકારી ને 'સોય' ધારો ઇંદાનિ, માછલીનો, મસામ તથા રૂપીનાકનો જનાવેથો સેરતો, ને તખેલી માછલી.

તખેલી મરચી, અને ખાંબુના કુમસા પીળાઓ.

સમગ્ર અને તેનાં મુદ્યાનું અચાર.

મરગ સાક્ષી, ખીસ, અને ચાદ.

એક પછી એક પકવાન આવતાં ઘણો વખત લાગતો, પણ તે માપન અને નાચ કરનારાઓને જોવામાં જતો.

બુધવાર, તા. ૩૧ મી જાન્યુઆરી—આજે સહવારે હમે રૂપીનર ઉપરથી આઠ વાગે નીકળી, નવ વાગેની આગમનીમાં "પેકા" શહેર જોને દાખ "તોફીએ" કહ્યું છે, તે જોવા અર્થ. "ચોક્કાદામા" માં બુધવારે દેશની રીત ઘણી ચાલુ થઈ છે, તેથી કરી હમે છેક તે છોડ્યું સારે ખરી જોવાની રીત જોઈ શક્યાં. જમીન ઉપર બરફ પડેલા હતા, અને હમે કેટલીક નાની નદીઓ પસાર કરી, એક કાચામાં "તોફીએ" નાં કાચનાં છાપકાંવામાં રેશન ઉપર આવી પુચ્યાં. લોક ઘણું હતું અને હમે તેઓની સાથે ચાલતાં રીડીટ આવી બહાર નીકળ્યાં, જ્યાં હજી વધારે લોક હતા. હમે લીચાર કર્યો છીએ કે થું કર્યો, તેટલામાં એક જોવાનીસ આવી "સર મેરી પારકસ" કરીને કાંઈ જોલો, અને તુરત હમુને કેટલીક જનરીકશો ઉભી હતી તેમાં જોસાડી પોતે આગળ ચાલ્યો.

"તોફીએ" એ ખરેખર જોવાનીસ શહેર છે, અને ગામની નદમાં પડેલી પ્રધાનો સીચાય કાંઈ બીજાથી રહેતું નથી. રેશનથી થોડુંક દુર "ટેમખા એક પીચા" કરી દેહેર છે, લાં હમે પહેલાં ઉભાં. આ દેહેરમાં ઘણા ખરા બધા તાર્ક જેને દાટવામાં આવ્યા છે. આ દેહેરમાં માટે કેટલાક એકર જમીન બંધ કાપેલી છે, અને લાં ઘણાં મોટાં મોટાં ઝાડો છે, અને તેઓની વચમાંથી એક તંજુ માફક દેહેર નીકળી આવે છે. સવંથી મોટું દેહેર તો કેટલક થયું જળી ગયું છે, પણ તેજ રીતમાં બાંધકાં ઘણાંએક નાનાં દેહેરો છે. આ દેહેરોમાં અંદરથી મીતારીને સોનાનો ધોળ ચડાવીને નૂને કાતરકામ કરીને સજાગરમાં છે.

એક કીકાના દરવાજા તુલક લોકનું યોગ્ય બારી હતું, કી-હતી પહેલી ચરની અંદર "વાશગીસ" અથવા "દિમીઓસ" તું રહેલાય છે. દરેક "વાશગીસ" તું ધર બઝારથી બીતે બંધ કીધેયું હોય છે; પહેલી બીતની અંદર સખળાં માણસો રહે

છે, સાર પછી એક બીજી બીત આવે છે જેની અંદર "દિ-મીઓ" નાં સગાં વાઢામાં રહે છે, અને ત્રીજીની અંદર તે પોતે પોતાનાં કુટુંબની સાથે રહે છે. કીકાની ચર પણ ત્રણ છે, અને ત્રીજી ચર પસાર કર્યા પછી હમે મીકાકોના મેહલ અને બમીયા, સરકારી આરીસો અને પ્રધાનોનાં ઘર આગળ આવી પોહતાં.

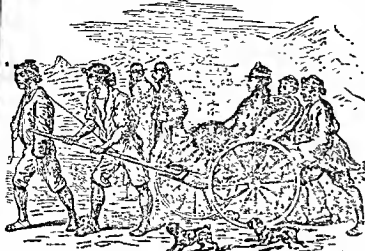
ક્રિષ્ણ વડીયાતતું ધર બમીયાની વચમાં આગથી સત્રામ ત રાખવા લાગી હતી બાંધેયું છે. જમીનરત ખાનું ખાધા પછી થોડે વખતે હમે રાખળાં સાથે જનરીકશોમાં જોસી તથા થોડે સ્વાર થઈ શહેર જોવા નીકળ્યાં. આ-જનરીકશા જેવનારાં માણસો જમરાં હોય છે, અને થોડા અથવા માડી સાથે આ-સરે ચાલીસ આઈઝ એક દહાડામાં દોડી શકે છે.

આમનીબસ જેની રેલ્વે ગાડીમાં ચોક્કાદામા પાછાં જતાં હમુને ઘણી ટાટ લાગી, અને જનરીકશોમાં રેશન ઉપરથી હોતેમમાં જતાં તે વધારે લાગી; હોતેમમાં ખાનું ખાઈ હમે માટ ઉપર પાછાં ગયાં.

બરેખનવાર, તા. ૧લી ફેબ્રુઆરી—આજે હમે "દેખાસ" તું મોટું પુતળું જોવા "ઈનોસીમા" ના ટાપુ પર ગયાં; આઠ વાગે હમે કીકાને જઈ એક ચાર યોસાની ગાડીમાં જોસી જ-ડપથી શેઠરામાંથી રેશન પસાર કરી "તોફીએ" રસ્તા જે "નાઈફ" ટાપુના એક છેડાથી બીજા છેડા તુલક લાંબી છે લાં દાંકયું. રસ્તા ઉપરનાં ઘરો એક માળનાં ઉંચાં હતાં, અને સ-ધળાં જે બ્યાન આપ્યું છે તે જાતના બાંધકાં હતાં. સહવારે હવા ધરમાં લેવા પડાઓ શેરથી નાખ્યા હતા તેથી આખાં ધરમાં યુધું હતું તે હમે જોઈ શક્યાં. જેમ આગળ જો-લી જમરામાં નીકળ્યાં તેમ દેખાંવ ઘણોજ રહ્યામણે થયો ગયો, પહાડની નીચે પીત્થમાં નાનાં નાનાં ગાંધાંઓ આતીશય મુંદર દેખાતાં. હમે એક પથ્થરની ખીન આગળથી પસાર થયાં, જ્યાં આસરે સીતેર જોવાનીસ ઘણી થંડી હોવા છતાં કાંઈ પણ કપડાં વગર કામ કરતા હતા. જોવાનીસ લોકો ઘણી સારી લાગણીના છે, અને જ્યારે તેઓએ જોયું કે ખીન યુ-લકના લોકો તેઓને કપડાં વગર અને પોતાના ધરનાં બારણાં, આગળ ઉભા રહી આંખ મોટાં જોઈ ઘણાજ અનન્ય થતા અને કમકમતા હતા, સારે તેઓએ શેઠરામાં આ રીત પ્રમાણે નહીં યાચ કરી કાપેલા પસાર કીધો, પણ અંદરનાં ગામોનાં લોકો તે સવં પોતાની રમણ પ્રમાણે કરે છે.

જોવાનીસ લોકોની કદીખી ના પ્રાપ્ત નહીં એવી ચાદ પીચા સાર જે વખત રસ્તામાં ઉભાં રહી, હમે ઉઝે ગાડીમાંથી ઉતરી, જનરીકશા જે ચાર જોસાજ માણસો જેવતાં હતાં તેમાં મળે. રસ્તામાં ઘણીએક અનજોય મીતે અમારા જોવામાં આવી, જેવા કે યોડાઓ ને ગાયોનાં ગળાંને બદલે તેઓની પુછડીએ બાંધેલા ધારો, માણસો કપડાં વગર અને તે બદલે જાનવરોને બાજગર કપડાં પહેરાવેલા, સુધારે પોતાની કરવતી બાંધી વાપડતા તથા દરજીઓ ઉપા સીવાના. હમે શહેરથી થોડું દુર ગયા કે માણસોએ પોતાનાં કપડાં કાટવાનું શેઠર કીધું, કેટલાકે પોતાનાં બદન ઉપર ઘણી મુંદર રીતે મીતારાઓ પાડેલાં હતાં, મારી ગાડી જેવવાવામાં એક માણસે એક બધ ઉપર ઝડપના સુધમાં પાડ્યાં હતાં, જે આગળ જતાં થક અને

ડાળીઓમાં વધુ, અને છેલ્લે તેના બરડા અને તેની છાતી ઉપર તો ડુલ અને ફળ પાડેલાં હતાં, જેમાં નાનાં પક્ષીઓ બેઠાં હતાં. બીજા પગ ઉપર એ ઝાડના છાયા હેઠળ અંદુ હોય તેમ એક બગલું પાડેલું હતું.

૭૧—રેતીમાંથી છનરીકશા નામની માડી પસરી જાય છે. ઉતરયાં. એ જોવા પછી હમે “દેખ-સ” અથવા મોઢા યુવની સુર્તી લેવા ગયાં. આ સુર્તી જે અસત “કાગાકાર” નામનું મોઢકું શેડર હતું ત્યાં છે, પણ હાલતો અંદી કાંઈ વધી વસતી નથી. આ પુતળું જસદનું છે અને ૧૨૫૦ અથવા ૧૨૬૦ ના

સાતમાં બનાવવામાં આવ્યું હતું, અને આઠમાં વરસોનાં તોડાન અને વરસાદમાં તે દટલ લગી બરાબર રહેલું છે. એ ૫૦ શીટ હોયું છે, અને તેને સોનાની આંખ તથા કપાળ ઉપર રૂપાનું સીંચકું છે, તેના એક અંગોડા ઉપર આપણે બેસી અથવા ઉભા રહી શક્યે, અને તેનાં પાંચ શરીરોમાં એક બેઠક છે, જ્યાંથી પાદરીઓ વાગેલું કરે છે. આ પુતળાને સતેળી બંનેલો દેખાવ “શીન્ગુ” દેહડાંની કાચની આરસીઓ અને દડાઓ કરતાં આ પરગ પાળનારોએ વધારે સારું લાગતો દરી. કાચની આરસીઓની મતલબ એ છે કે, જેની રીતે તમે પોતે

સાતમાં બનાવવામાં આવ્યું હતું, અને આઠમાં વરસોનાં તોડાન અને વરસાદમાં તે દટલ લગી બરાબર રહેલું છે. એ ૫૦ શીટ હોયું છે, અને તેને સોનાની આંખ તથા કપાળ ઉપર રૂપાનું સીંચકું છે, તેના એક અંગોડા ઉપર આપણે બેસી અથવા ઉભા રહી શક્યે, અને તેનાં પાંચ શરીરોમાં એક બેઠક છે, જ્યાંથી પાદરીઓ વાગેલું કરે છે. આ પુતળાને સતેળી બંનેલો દેખાવ “શીન્ગુ” દેહડાંની કાચની આરસીઓ અને દડાઓ કરતાં આ પરગ પાળનારોએ વધારે સારું લાગતો દરી. કાચની આરસીઓની મતલબ એ છે કે, જેની રીતે તમે પોતે

૭૨—બેનારીયાનો ટાપુ.

તમણે એકદમ માંડે જોઈ શકો, તેમજ બોલ તમારા સખળા અંદરના વીચારે પણ જોઈ શકે છે. શુક્રવાર, તા. ૨૭ ફેબ્રુઆરી—ચોકોદાગની મારફત એક જોવા લાયક જગ્યા છે, ત્યાં બીજી મારફતોની માફક વધી જનનાં સુંદર પક્ષીઓ અને ખાત્ર લાવકના જનવરો હતાં. મારફતમાંથી હમે એક બે દુકાનો ઉપર જઈ અહીંનો મોટો જગીઆ લેવા ગયાં, ત્યાં કાંઈ જોવાનીસ રીતે સખળાં અડધે વખાંજ નાનાં રાખવામાં આવે છે. કેટલાંક મોટાં જગીઆં તો અંદી માન આકર્ષે હોતાં હતાં.

હમે સાદકા આક વાગે લખર ઉઠાવી ચાલુ થયું. તોતે મઠી વધી હતી અને બરફ પડતો હતો.

૭૩—જાપાનીસ હોડીવાલો.

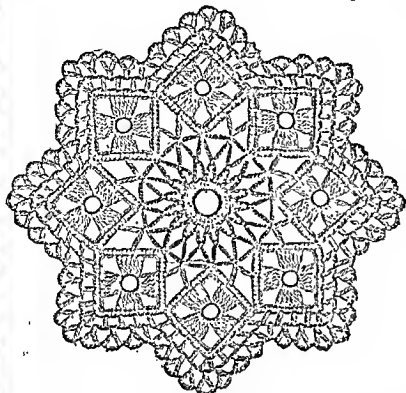
[સંપાદ. ૨૨૧]

૭૪—જાપાનીસ હોડલવનું બીલ.

હીરાંબાઈ નં. ૧૦ પટેલ.

ભરવા-ગુપ્તવા વીરો.

આલીઆ આટેહું ચકરેહું.

આએ નમુનામાં જે આઠ નાનાં ચોકડાં છે તે જુદાં જુદાં ગુપ્તી પછી તેને જોડી નાખેલાં છે. પેહેલાં ચોકડાંને માટે જાર સાંકરી કરી તેને જોડી નાખે, પછી સુર્યા પર જે આઠ લઈ પેહેલી ત્રણ સાંકરીમાં છ વખત ગુપ્તી (જોડે દરેક સાંકરીમાં જે વખત). સાત સાંકરી પાસેની બીજ ત્રણ સાંકરીમાં એજ પ્રમાણે છ વખત ગુપ્તી, સાત સાંકરી, એ પ્રમાણે બીજ જે વખત ગુપ્તી. બીજ દારમાં સુર્યા પર આઠ લીધા વગર દરેક સાંકરીમાં એક એક વખત ગુપ્તી જરૂર, પણ પેહેલી દારમાં ગુપ્તી દરેક સાત સાંકરીમાંની ચોક્કસ ત્રણ વખત ગુપ્તી. એ ચોકડાંઓને જુદી રીતે સાથે જોડ્યાં તે જરાજર નમુનામાં ખુલ્લી રીતે દેખાડેલું છે તે પ્રમાણે આઠ ચોકડાંઓ એક બીજા સાથે જોડ્યાં.

એ ચોકડાંઓ સાથે જોડી રદવા પછી ઉપરની દાર શરૂ કરો. પેહેલાં ચોકડાંનાં એક ઉપરનાં ખુલ્લામાં આઠ લઈને એક વખત, ત્રણ સાંકરી, તેજ ખુલ્લામાં આઠ લઈને પાછું

એક વખત, *એ સાંકરી, જે ટાંકા મુકી ત્રીજામાં આઠ લઈને એક *આએ નીશાનીથી પાછું શરૂ કરો, અને એ પ્રમાણે ત્રણ વખત કરો, ચોકડાંના ઉપર જે ટાંકા મુકી દેવા અને પાસેનાં ચોકડાંના પેહેલા જે ટાંકા મુકી દઈ ત્રીજામાં એક વખત જે સાંકરી, જે ટાંકા મુકી ત્રીજામાં આઠ લઈને એક, એ પ્રમાણે દરેક ચોકડાંની ઉપર ગુપ્તી નવે. પણ દરેક ચોકડાંનાં ઉપરનાં ખુલ્લામાં આઠ લઈને એક, ત્રણ સાંકરી, આઠ લઈને પાછું એક તેજ ખુલ્લામાં, એ પ્રમાણે ગુપ્તી. બીજ લાઈન- *આઠ લઈને એક વખત નીચલી ગુપ્તી ત્રણ સાંકરીના હોલમાં, ત્રણ સાંકરી, આઠ લઈને તેજ હોલમાં એક વખત, એ પ્રમાણે ત્રણ વખત પાસેના ત્રણ હોલમાં કરો, પછી આઠ લઈને એક તેની પાસેના (ચોક) હોલમાં, આઠ લઈને પાસેનાં ચકરદાંનાં પેહેલાં ત્રણ સાંકરીનાં હોલમાં એક વખત, આઠ લઈને પાસેનાં હોલમાં એક, ત્રણ સાંકરી, તેજ હોલમાં આઠ લઈને પાછું એક વખત, એ પ્રમાણે આખી દાર ગુપ્તી જાઓ, પણ દરેક ચોકડાંના નાકેના તેજ પેહેલા હોલમાં ઉપર દેખાડ્યા પ્રમાણે આઠ લઈને એક એક વખત ગુપ્તી. આખી લાઈન ગુપ્તીને છેને જરાજર ટાંકા મારી દોરો કાપી નાખો. હવે એની વચમાં જોળ કુંડાજી બનાવો.

પેહેલાં એક ચોકડાંનાં બાકી રહેલાં ખુલ્લાની સાથે દોરો જોડી પાંચ સાંકરી કરો, અને પછી સુર્યા પર જે આઠ લઈ તેજ ચોકડાંનાં ખુલ્લીમાં આગળથી પાંચ ટાંકા મુકી છઠ્ઠામાં એક વખત, સુર્યા પર જે આઠ લઈ પાસેનાં ચોકડાંમાં ખુલ્લીમાં આગળથી પાંચ ટાંકા મુકી છઠ્ઠામાં એક વખત ગુપ્તી, પાંચ સાંકરી, બીજ ચોકડાંનાં ખુલ્લામાં આઠ લીધા વગર એક વખત *આએ નીશાનીથી પાછું શરૂ કરી એ પ્રમાણે સાત વખત ગુપ્તી અને છેલ્લે જરાજર ટાંકા મારી દોરો કાપી નાખો.

હવે વચમાં કુંડાજી બનાવવાને વાતે ૧૬ સાંકરી કરી તેને જોડી નાખો અને તેની ખાંદર આઠ લઈને ૩૧ વખત ગુપ્તી. બીજ લાઈન—સાત સાંકરી, એક ટાંકા મુકી બીજામાં આઠ લીધા વગર એક, સાત સાંકરી, એ પ્રમાણે આખી લાઈન ગુપ્તી. ત્રીજ લાઈન—આઠ લીધા વગર એક વખત બીજ દારની ગુપ્તી સાત સાંકરીમાંની ચોક્કસ, સાત સાંકરી, એક ચોકડાંનાં ખુલ્લામાં ટાંકા મુકી જોડી નાખે, સાત સાંકરી, આઠ લીધા વગર નીચલી સાત સાંકરીમાંની ચોક્કસ એક વખત, સાત સાંકરી, જે ચોકડાંની વચમાં જે જે મોટા ટાંકાઓ ગુપ્તી છે તેની સાથે જોડી નાખે, સાત સાંકરી નીચલી દારની સાત સાંકરીમાંની ચોક્કસ એક વખત *આએ નીશાનીથી પાછું શરૂ કરો અને એ પ્રમાણે આખી દાર ગુપ્તી દોરો કાપી નાખો.

દીનખાંડ.

લેટીસ, લેડી ફાકલંડ.

તરમી સદીમાં પ્રખ્યાત યદ્ય નવજા ઉઝ્બેકે ગાંહે બીજા કોઈનું પણ નામ મારડ ફાકલંડ કરતાં વધારે માન્યતા વાદ કરવામાં આવતું ન હશે. આ ખરે સ્વ-દેશીનિર્મારી નર અને સુનદા સીમાદ બન્નેમાં તા. ૨૦ મી ફેબ્રુઆરી ૧૬૪૩ માં ન્યુગ્રીની સદાકર્મમાં જુવાન વયે આર્યો ગયો હતો. એ કોઈ પણ અખરે પોતાના દેશને મહા સંકેતમાંથી ગયાવી સમાદ સંપ્રદામાં રાખવાને તરવીજ કરી હોય, તો તે લારડ ફાકલંડ હતો. તેને બીજો લારડ ક્યોનેનડન પોતાની તવારીખમાં કહે છે કે “તેના ખયાસ જોયો તો નરમ, માયાળુ, ઉદાર અને નમનતાઈ બરચો હતો કે દરેક જણ તેની વખાણ કર્યા વીના અને તેને ચાંદવા વીના રહેતા ન હતા.”

બ્યારે મારડ ફાકલંડનું નામ તવારીખમાં અખર રચી ગયું છે, ત્યારે તેની બાનુ લેડી ફાકલંડ, કે જેણી ઉત્તમ ગુણો ધરાવતી, અને આવી ધણી ગેળગવાને દરેક રીતે સાવક સ્ત્રી બીજો યોગ્ય લખાવડ છે, તેણીના જેવું હડાપણ અને બસાઈ ધરાવનાર આવણને જયજેત જીત શકે છે. તેણીનું નામ લેટીસ મોરીસન કરી હતું અને તેણી સર રીચાર્ડ મોરીસનની બેટી થતી હતી. તેણી પણ ૩૫ વરસની જુવાન વયે, પોતાના ધણી લારડ ફાકલંડ પછી ત્રણ વરસે એટલે ૧૬૪૨ ના ફેબ્રુઆરી ગલીયામાં મરણ પામી હતી. તેણીની જીંદગીનો હેવાસ આપણને ધુસી હતકીનસન નામની તેણીના વર્ષનની એક બાનુ આપે છે, કે જેણી કરનસ હતકીનસન નામના એક રાજકુમારી યાજ્ઞમાં આવેવાન રાખસની ધણીવાણી થતી હતી.

તેણીની સુખી પરજોડી જીંદગીનો હેવાસ અને તેણીના ધણીનાં કમખતનાં મોહનની દસખીરે બરચો ગતિવાર આવ્યા પછી મોરીસન હતકીનસન કહે છે કે, લેડી ફાકલંડનાં રંડામાં નરસો “જંદગી કરવામાં અને ધન દાન કરવામાં મગાં હતો.”

તેણીની ધણીબરી સંખ્યાને જુબી રચી કહે એની ન હતી; એ કે વારંવાર ‘તેણી’ ગરીબ, તગીમાં આપી પડેજાંઓ માટે મદદ મોકલતી વેળાં સમ્પન હોઝમ કરતી હતી કે તેણીનું નામ કોઈ પણ રીતે ગાંહેર આવે નહીં. તેણીનાં કેર્યાંક પરોડીઓ કે જેઓ કોઈ ખુશ અને કામ કરવાને અસક્ત હોય, અને કેટલાંક ઘણાં જુવાન પણ કામને માટે તલ ના-લાંચક હોય, તેઓનું બંધી રીતે તેણી ચુરવાન કરતી હતી. ઘણાંક ગરીબ છોકરાંઓ સારું એક નીસાળ ઉપાડવા માટે પૈસાની મોટી રકમ તેણીએ આપી હતી, કે ત્યાં તેઓને વાંચતાં અને લખતાં શીખવામાં આવતાં હતાં. તેણી હમેશાં ધણી સંખ્યા રાખતી હતી કે કોઈ પણ મદદ, એરત, યા બચતું કામ ધંધા વીના રહે નહીં, પણ પોતાનાજ હાથે કામ કરી ચુરવાન જેટલું મેળવી શકે. આ માટે તેણી પોતાની

બીજાઓ પર સજાને કામ લગાડતી અને પોતાને જતાં ગુ-કસાની તેઓને ધના લાભમાં કોઈ દરખાસ કરતી હતી નહીં. આવી રીતે તેણીની મોટી મતજણ તે લોકોને આગમ્યાઈ-કે જે પાપ અને કુકર્મનું મુગ છે—તેમાંથી દૂર રાખવાની હતી તે પાર પડતી. તેણી બુખ્યાઓને ખવાડી, નાતવાનને દુ-રચાર કરી, અને જીવાડાં શરીરચાકાને કપડાં આપી તેઓની દુવા હમેશ લેતી. કોઈ વેળા બ્યારે ગયાં કપડાં ખસસ થતાં ત્યારે પોતાના મોડરો પાસેથી કપડાં લેતી કે જેઓને તેના જડવામાં પછી તેણી નવાં આપતી કે જેથી તે ગરીબ બીચારાંઓ તેણીને બારણેથી નાગાં અને ધંડીથી ધુજતાં પાછાં ફરે નહીં.

પણ આ સજાનાં કરતાં મોંઠાં માણસો તરફની તેણીની દી-લ્લોસની બારે વખાણ થતી હતી. બ્યારે તેણીનાં કોઈ ગરીબ પાડેસીઓ આમની પડતાં ત્યારે તેણી ધણીજ સંભાળ રાખતી હતી કે કોઈપણ રીતે તેઓને કોઈપણ નીજની તજા પડે નહીં; અને બે ગરમ પડતી તે તેઓની સારવાર કરવાને પૈસા આપી માણસો બોમાવતી. તેણી કાંપી મુકલેસ ધુપડીઓની વારંવાર મુસાફાત લેતી અને આખરી તરફની તેણીની કાગજ અને સંભાળ, તેણીની નમ્રતા અને માયાળુપણ બરાબર દેખાડી આવતું હતું.

તેણીનો ખુદાતી સ્વભાવ લગાર આક્રોશ હતો, અને તેણી ને બરાબર અણતી હોવાથી તેને કાણમાં રાખવાને ધણી ત-જવીજ કરતી હતી, એ કે તેણીને તેમ કરવાને પશ્ચીક મુશ-કેમોએ પેટેકાં નહીં હતી, નોપણ આખરે તેણી તેમાં ફેંદે પામી હતી.

આ રીતે દરરોજ તેણી સદયજુનાં કંઠાં કરતી અને હજુ તે માંહે વધારે સંપૂર્ણ ધવાની તજવીજ કરતી હતી.

લેડી ફાકલંડ તરીકે તેણી પાસે દેશન અને મરતોઓ બી-ત્તઓ કરતાં વધારે હતો. પણ કોઈ પણ વાંચનારી જાનુ એવી ન હશે જે આ ઉમદા બાનુની વખાણ કર્યા વીના રહે, અને તક મળે ત્યાં જાનુ બહુ કરવાની કોશિસ કરે.

FOOD.

૨ મુ જે હુ ર સ દ.

નીચલી એક અપસ વડુ બાળકોના જે બાનુઓ પસે જવા-બ દવારી પર લખી મોકલશે તેઓનાં નામો “સ્ટી મિજ” ના આવના અંકમાં પ્રમટ કરવામાં આવશે; તથા જેઓના વધારે જવાબ હશે તેઓનાં નામ પર ચોટી કહાડી, જેનાં નામ પર આવશે તેને એક અતી સુંદર તકીયા યા ગલીયા સરવા લાપકે રંગીન પીકચર લેટ આવવામાં આવશે.

૧-ઉખાણું.

એવી કેટ સવાઈ તથા એવી કેટ નરી છે, કે જે બનેલી હા-થત રંગાથ થાય છે.

મોસ કોહેરખાનું કાપકંઠ શાવર.

૨-ઉખાણું.

આટલી સરખી મદદથી,

કાળકી સરખું ધર,

મટકડી બાઈ એ આડાં ફાડાં,
તો વાદાલાંમાં પડાને નેર;
આરી તેરી ભ્યાંબી ગમે
લાં ફરે થામેર.

મીસ ભાઈ જમરોદણ ઠીક.

૩-ઉ ખ્યાલુ.

એક ત્રણ, નવ, નવ, સાત, ચુંબ, ચુંબ,
બેવડા કરના બેધી ગુણ;
સાત, પાંચ, તેમાં આઠ વાર નાંખ,
બાદ ફર બેવડા, બે સાત લાખ;
થાય બેઠલા એ પારખે તું,
આપું તેઠલા તુરને હું.

મીસ ભાઈ એદલણ પુલેમર.

૪-ઉ ખ્યાલુ.

હું સાત અક્ષરી ઈફરયાનમાં આવેલાં રોઢેરનું નામ છે. મારા
પેઢેલા અને પાંચમાથી એક પારસી બાનુંનું નામ યાદ છે. મારા
ગાયા, પાંચમા અને ત્રીજીથી પારસીમાં થતી કંથારું નામ છે,
મારાં ત્રીમ, પેઢેલા, પાંચમા, છઠા અને સાતમાથી એક રોઢેર
બાનું છે, અને પારખી.

મીસ મણેકભાઈ હોરમસણ દીનસાહ વાઘડીયા.

૫-ઉ ખ્યાલુ.

નીચે આપેલા સમ્બોના અર્થ તથા એવી રીતે ચોકવા કે તેની
પચ્ચટી કોઈ કોઈમાંથી એક જમતપ્રસીદ્ધ બાનુંનું નામ આવે.

એક છુસકાબાન સીનું નામ.	૦	૦	૦
એક હેશનું નામ.	૦	૦	૦
મન મમતું.	૦	૦	૦
એક વાર વધારે.	૦	૦	૦
જગા,	૦	૦	૦
રસાય.	૦	૦	૦
એક હેશનું નામ.	૦	૦	૦
દામીને.	૦	૦	૦
એક પક્ષી.	૦	૦	૦
એક ભતની કુંડ.	૦	૦	૦

બાઈ જરબાઈ હોરમસણ ચાહેવાતા.

ખોલાસો ગઈ વેળાનો.

૧	૧૪	૧૧	૮
૧૨	૭	૨	૧૩
૬	૯	૧૬	૩
૧૫	૪	૫	૧૦

૨-સોય.

૩-સંમિશર.

૪-મુળદાના ભમે જમરોદ.

૨૨૪

૫-લડી
ક વ ર
લી વ ર પુ લ.
ક પુ ર
લ

ખરા જવાબો લખી મોકલનાર મુબઈ ખાતેની
ખાનુખોનાં નામો.

મીસ આરોર ૧, ૪. મીસ ભાઈ એદલણ પુલેમર ૧, ૨, ૪, ૫. મીસ
મનોરેહ હોરમસણ મીબર ૧. બાઈ બપુભાઈ બરખોર ૧, ૪, ૫. બાઈ
ભઈ જમરોદણ ઠીક ૧, ૨, ૫. મીસાસ આનાબાઈ મણીચલ ૧, ૨. મીસાસ
શીતેનબાઈ ધનલબાઈ કુબાર ૧, ૨, ૩, ૪, ૫. બાઈ રા. બ. લા. ૧, ૨, ૪.
Crissman ૧, ૨, ૪, ૫. બાઈ રતનભાઈ કુસમલ મોદી ૧, ૨, ૪, ૫.

હેશાવરની ખાનુખોનાં નામો.

બાઈ રતનભાઈ કુસમલ (નામખાત) ૧, ૨, ૪, ૫. બાઈ કુસમીબાઈ કીરોબ-
સાહ મેલ કંનાડર (મીડી) ૧, ૨, ૪, ૫. બાઈ બ. દા. નાણાવડી (ગામ) ૧,
૨. મીડીસ શી. પેસતલલ કામળા (ખડગી) ૧, ૪, ૫. બાઈ શી. આર.
એમ. દારનાલ (સોમી) ૧, ૪, ૫. બાઈ મીડીબાઈ સોનાલલ દગસ (પુણી)
૧, ૨, ૪, ૫. મીસાસ મે. એમ. મસાની (બરોડા) ૧, ૪, ૫. મીસ મીડીબ
સોનાલલ બરનાલા (ખડગી) ૨, ૪, ૫. બાઈ કુસમીબાઈ ધનલસાહ નમરનાલા
(અકમદનર) ૧, ૨, ૪, ૫. મીડીસ ખરોદલ કુસમલા (ગામખર) ૨. બાઈમી
મેદી, કુદ. નર કમસલ કાવર (અકમદનર) ૧, ૪, ૫. બાઈ કુસમીબાઈ એદ-
લણ મંભુલી (બોરો) ૨, ૪, ૫. મીસ જરબાઈ બખલલ રાજકોટવાલા (રાજ-
કોટ) ૨, ૪, ૫. બાઈમી કુસમીબાઈ તથા મુનબાઈ નરોહલ નમરનાલા (મિલામ)
૨, ૪. Misk G. J. Patel (ખમરનાલા) ૧, ૫. મીસ રતનભાઈ અરોર
નરોહલ કાવર (બંતપર) ૪. મીડીસ નવમુલીન (દમકા) ૧, ૫.

‘‘ઉમાર’’ ગયા મારનું મુબઈનું ઉતામ નીચલાં બાનુંએ મેળવ્યું
છે, એ તેવજી મેદરબાની કરી ‘‘કયસરે દિન્દ મેસુ’’ મંથાવી લેવું.

મીડીસ શીતેનબાઈ ધનલબાઈ કુબાર.

‘‘ઉમાર’’ ગયા મારનું હેશાવરનું ઉતામ નીચલાં બાનુંએ મેળ-
વ્યું છે, એ તેવજી ખણ મંથાવી લેવું.

બાઈ રતનભાઈ કુસમલ (નામખાત).

લખી મોકલનારાંઓને ખબર.

ખાખો ગુલબાઈ ખુરોદલ ભુજવાલા, આલાં દાદા-
ભાઈ ઝીનતર, મેદરબાનુ કાવસણદાવર, ખીરાલ-તમા-
રાં લખાણે પૂર્ણ છે.

મીસ દીનાં દીનસાહ, ભુલીઆ, D. S. Loor-તમારાં
બાખાં અરાં નામે તથા સરનામાં મેદરબાની કરી અમારી ખા-
નરી નજી માટે લખી મોકલશે.

મોકલરેમીઠીની કવીતાનો તરભુએ કરનાર બાનું, ભાઈ
૯૦ ઠીક-દલગીર છઠ્ઠી કે તમારી કવીતાઓ લેવા લાયક નથી.
નવાજબાઈ અરહેશર શેઠ-આવતામાં.
લખનારી બાનુંઓએ મેદરબાની કરી પોતાનાં લખાણો
તા ૨૦ મીની આગમય મોકલી આપ્યાં.

આ ‘‘સો મિત’’ મુબઈના મેદરબાં ના ૭૦ હોરનબી રેખા
કયસરે દિન્દ મેસામાં ચોતને માટે કામચલ કવસણ મેદેતામી ખાખું છે.

કનિમિત્ર

STORY MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૨ છું.

નવેમ્બર ૧૮૯૦.

અંક દ્વિતીય.

ધર સંસારી કેળવણી ક્ષ-
યાને એક ખરી કેળવાયતી માતા પોતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉધારે છે.

માતાઓ તથા બેટીઓ માટે એક વાર્તા.

પ્રકરણ ૧૪ થું.

એક અભુજમતી માગણી—ભરમ કુદયો—એક માતાનાં
મગજની નબળાઈ માટે એક આપનાં બાળકો—એક
માતાની કેળવણી માટે એક આપનાં પુસ્તાલી.

દીવસ ગરમટ હાવના જુવાન વારસે
કોઈ ઘણે સારાં યુવરયો નહીં. મેહરજી
બાઈના આબ્યા પછી તેના લીયારા એ-
ટલા તો રોઝાઈ ગયા હતા કે તે તેનો
બાલ્યાસ હમેશ કરતાં વધારે મેહરજી ખરી
રીતે કરતો હતો, તે એટલે સુધી કે તેના
હમેશના શાંત અને દરચુલ્લર કરનાર શીશ-
કની પણ બાલ્યાથી તેની તરફ ઉઠકેસાઈ.
સવારની ઉઠકેસાઈથી તેનું મગજ હજી
શાંત થયું ન હતું અને આ સધળાં સેવક એક સખત ટપકા
અને ભારી સગમાં આવ્યું. નંદગીર ન્યારે મેહરજીબાઈને
ઘરથી આવતા હતાં સારે તેને ચીરકાચો નેઈને હોયો અને
નંદે તેને રસ્તામાં શાંત કરવાની કોશિસ કરી, પણ તેઓને
એકબી બોલ કહેવાને તેણે મોગ ધાર્યું નહીં. ઘરથી આવ્યા
તે કરતાં પણ વધારે ઉતાવળે પગે તે પાછો ફર્યો, અને
બાંધે સુધી ઘેરમાં પોતાના બાવાની લાઈબ્રેરીના ઓરડામાં
આવી પુણ્યે. ત્યાં સુધી તે ચોખ્ખો અથવા કોઈપણ બોલ મો-
લ્યા નહીં. સારાં નસીબે તેના યુસ્માને સકલ આપવા માટે

લાઈબ્રેરીના ઓરડા હમણાં ખાલી હતો. તેણે માથાં પરથી ફેટી
ઉસડી નાખ્યા અને પોતાના હાથમાંની ચોપડી ગળીનપર ફેટી
ખેલી ઉઠ્યો—

“શું હું એક યુરખ નથી—આવી રીતે મને પોતાને દુખી
કરવા માટે શું હું એક “ઈડીઅલ” નથી? અને તેથી વળી
એકજ યુરખાઈ બધાં કામ માટે, કે ન્યારે ભારી ઉમરના સે-
ક્ટો છેકસઓ તેઓના જીવના ધણી હોય છે. તેઓ મને તેમ
કરે—મને તેમ ખરેખરે—કોઈ તેઓને કહેનાર પુણ્યનારખી નહીં—
અને પેલી કપીતા—કેટલા બધા જીવ તેના કંઠા ધયા માટે
માન લે, અને તેથી કાણને તુકસાન ધરે તેની કંઠા રતીભાર-
ખી ફરકાર કરે નહીં! હું એટલો બધો યુરખ કાંઈ હોઈશ કે
તેને વારતે હું પોતાને ટપકા દેવો”. વળી એક રુઝવના છેકરા
માફક મને સત્ત ધામ, કારણકે શીખવાને વખતે મેં લેસન
કરવાનું પસંદ નહીં કર્યું. હું જિંદગી હું કે મેં આને આપે
દહાડે જેટલું ખચ્યું છે તેટલું મેહરજીબાઈ માસ્તર ખમી શોધે;
તે પછી હું જેવા માણ્યું કે શ્રીક અને દેવીન સાથે એકજ
પોતાનું માથું કેમ ફેરો છે? મારામાં પણ બીજાઓની મા-
ફક હીમન કાંઈ નહીં હોય?—આવા એક ગોંડામં તરીકે રહે-
વાને બદલે—જેવા જેવા એક—”

“નંદગીર! ” દીનબાઈએકદમ બોલ્યાં, કે નેવણ હાસનાં
બાણીનો અધકાવાનો અચાનક સંભળી તેની પછવાડે આવ્યાં
હતાં. તેણે તેના છેલ્લા બોલો સકમન્યા હતા અને જે અ-
સ્સાથી તે બોલ્યો હતો તેથી ધમરાઈ ગયાં હતાં. તેવણના
અજબ નેવા કાચવાતાના અવાજથી તે બોલતો અચકી ગયો,
પણ તેની ઉસકેરાણી લાગણી શાંત થઈ નહીં. તે એક ખુ-
રશી પર બેસી ગયો અને ટેબલ પર હાથ મુકી તે પર પો-
તાનું મોહકું હાંકી નાખ્યું. આ વેળાએ તેનું આજી સરીર
જીવ્યું હતું. તેની માતા તેની પાસે બેઠી અને પોતાનો હાથ
તેના હાથ પર મુકી નરમાસથી કહ્યું—

“માસ વાદાશ નંદગીર. તુંને આટલી બધી ઉસકેરાણીનું
કારણ શું થયું છે? ધરમાંથી ગયો સારે તો કોઈ. ન હતું
અને હમણા શું થયું? કાલે દીકરા મને કહી દે!”
નંદગીરે સુપ રહેવાની ઇચ્છા કરી, કારણકે તે બહુતો
હતા કે જે તે બોલશે તો તેનેની જગ્યામાં માફકે રજાઈ જશે

અને તેથી તેની ગમગીરીએ તેને યોગ્યતાં અટકાવ્યાં. તે પણ તેના આપ આપના હોળીએ પણ તેને વધારે ચુસ્કો કીધો હતો, પણ તેની આ તરફ તે જે હદ બાહેરનો ખાર અને માન ધરાવતો હતો, તે ખાર અને માને તેના ચુસ્કા પર ક્તોદ મેળવી; અને તેણે કહ્યું કે, ચુસ્કો હોવા કરતાં તે અસુખી વધારે હતો; અને જેમ ગયપણનાં દીપસોમાં તેની માતા તેને દીપાસો દેતી હતી, તેવો દીપાસો મેળવવાને કમણું તે ઇચ્છતો હતો. આમ કહી તેણે પોતાના હાથે તેણીની આરખાસ વાઢાવ્યા અને તેણીનાં ખર્માં પર પોતાનું માથું સુકી આરખા ચુંગાવવામાં આવતો મેલ્યો—

“મમા, હું ધણે દુઃખી છું; મને એવું લાગે છે કે હું દરેક રીતે ખરાબ, ધાતકી અને દુરબ છું; અને તેથી મારો ઉત્તર ચુસ્કામાં કઢાડાયાથી મારા જીવને સાચી મજા છે, પણ મારી મનહા, તમોને તે સહનગીને, તમોને મેં જે દુઃખ દીધું છે તે કરતાં વધારે દુઃખ દેવાની નહીં હતી.”

“મારા પોતાના વાહલા દીકરા, તું ધણે અવીચારી અને ધણે મુરખ છે; અને અમે ધારણે તેવાં મજબુત મનનો ધ્યો નથી. પણ હું તુંને પોતાને કોઈથી વધારે મંબીર વાંકો માટે બદનામ કરવા ઈર્ષ્યા નહીં.” દીનખાઈએ તેનાં મરમ કથાન પરના વીખરાયલા કસળી ખાસ સરખા કરતાં કહ્યું, તેવણના નાજુક ધંડા હાથની અસર તેવણના યોધો માફકજ તેની ઉપર થઈ, અને તેમ જોઈને જેમ જેમ તેવણનું યોગ્યું સહનગતો મળે, તેમ તેમ તે પાંચ મીની આગડ ધારેલા હતો તે કરતાં વધારે તેના જીવને કસાર થયો, અને હમેશ કરતાં વધારે મજબુત દેડાવ કીધો કે કોઈથી દીપસ દ્રવીથી એવું અવીચારી કામ કરવું નહીં અને જે તેમ કરવાને લક્ષ્યાય તેા કદી પણ એટલો બધો વખત છુટું રાખવું નહીં. જ્યારે પણ દીનખાઈ તેની બુદ્ધિ માટે તેને કંપકો આપતાં જ્યારે હમેશાં તેના મારા યુગેને ઈનસાફ આપ્યા પીના યુક્તાં નહીં. આ કામ મળપરું ધણેજ નાજુક તેમજ મુરકાળ હતું. અને દીનખાઈ કરતાં એણે સુધરેલાં મગજ તથા એકાદી શીકરવામાં દેખાંતી સ્ત્રીએ માટે કદાચ નહીં બની શકે તેવું પણ હતું; પણ કોઈથી નતની મુશકળી, કોઈથી નતની નીપકળતા તેવણને અટકાવતી ન હતી—મંદગીરને શીખામણ દીધાથી તેવણને હમેશાં બહાર મક્કતો હતો. તેનામાં એક નતનો એવો હાલો, ભગદાખાસ હતો, કે જે ખવાસ સાથે કોઈથી નતની અણપટતી સખતાઈ વાપડયાથી તે ખરાબ થઈ જાય છે—કોઈથી અવીચારી યોગ તેને તકરારો પર તકરારો કરવા ઉચકરે છે, અને કક્ત સામે થયા ખાતરજ પોતાથી ઉમટા વીચારને તે વળગી રહે છે. જ્યારે જે કોઈ સ્ત્રીએમાં તે ખરો છે એવું કમળ કરવામાં આવે છે, તેા બીજી સ્ત્રીએમાંની તેની બુદ્ધિ પણ તે પોતાની મેળે કમળ કરે છે.

“હવે મારા વાહલા દીકરા, પેલી કમ-સીંગ ક્ષીતઃ માટે આપણ વાત કરીએ. મને હજી તેની કોઈ સદમજ પડતી નથી કે તું એવો થેર પાછો ફર્યો તેવાજ તે કામગ્યાં તેં કહી કેમ નહીં નાખ્યો?”

હું તેમ કરવાનોજ હતો, અને મમા, હું એમજ ધારતો હતો કે મેં તેમ કીધું હતું. પણ તે રાતના બનાવો મારાં મગજમાં સદવાર સુધી બમ્યા કીધા, અને સદવારના ઉડ્યા પછી મેં હેરછખાઈ મારતરને લાંબા જ્યા મને એટલી તે ઉતાવળ કરવી પડી, કે એ કે મેં એવો દેડાવ કીધો હતો કે તે કામગ્યાંથી મારી પોકેટ જુક વધારે વખત અપવીજ કરવી નહીં, તેપણ તે બેઠે જવાનો મને વંચન મળ્યો નહીં—મેં ધારણ કે તેના બદવારા દેખાવ પરથી હું બુદ્ધીશ નહીં—જે કામને મને રાખવાનાં હતાં તે મેં જાણી નાખ્યાં અને જેને માટે મને આટલું બહુ ખગવું પડ્યું છે તે મારા પોરટ ફાંસીયામાં સુક્યાં. જે મારા પથાગી સમ્રાટ પ્રમાણે આજવાને મેં મજબુત દેડાવ કીધો હતો, અને રાતના જલદીથી મારા સાથીઓને છોકોને આપને—અથવા તેા જે નહીં આપને, તેાથી લાંબા મહેસી લાલ-ચોળી એટલે જાણી નવળો અને મુરખ નહીં બની ગયો હતો તે આટલાં બધાં કથાવતપણામાંથી છુટને, પણ હું એટલો તેા ઉચકરેઈ ગયો હતો, એટલો તેા તપી આવ્યો હતો, કે હું મજબુત ન હતો કે કેટલી હદ સુધી હું જોડું કરતો હતો.

“ફૂન એક સાંજની મજાક ખાતર, મારા મરીજ દીકરા, તે મુરતું ખગરું છે; પણ મારી ખાતરી છે કે જે તું કશીશ કરશે તેા બીજી રીતે તેા ખંચ વાળી આપશે.”

“ખંચ વાળી આપું મમા? આએ પીકાર ભરી ક્ષીતા મૈરા અને દીનશાહજ ડાકરનાં મગજમાં કઢાકી નાખવા માટે મારી પારા મળી કોઈ હાથ તે હું આપી દેજાં.”

“મંદગીર, હું ધાકું છે તું બેઠી કરી શકે.”

તેણે તદન ધમરાઈ જઈ તેણીની તરફ એવું.

“બેઠી કરું મમા?” તે પાછું બોલ્યો.

“હા મારા દીકરા! એ ધણી દુઃખભરી દુરમ છે, પણ ધણી અસહારક છે. દીનશાહજ ડાકરને જઈને મમ અને તેવણને બીની વાત કહી દે.”

મંદગીર આ સંબળી એકદમ લાસ ધણ ગયો.

“મમા! મને એવી કોઈ બીજા કરવા કહેા ના!” તેણે ધણી ઉતાવળથી જવાબ દીધો, “હું તે કરી શકતો નથી.”

“મારા વાહલા દીકરા, એ તેા તુંને એવું લાગે, એમાં અજબ થવા જેવું કોઈ નથી. એથી તુંને હમકા પડવા જેવું લાગશે અને દુઃખથી ઉપજશે ખરું; અને હું જે તુંને કોઈથી રીતે હલકો પાડવા વગર અથવા દુઃખ લગાડવા વગર તેવુંજ સાફ પરીણામ લાવી શકું તેા હું કેટલી બુદ્ધી યાજ તે મને તુંને કહેવાની જરૂર નથી. પણ તારા શીંચ બીજું—કોઈથી દીનશાહજ ડાકરનાં મગજમાં પેલી ક્ષીતાએ કીધેલી અસર દૂર કરી શકે નહીં, અને મારી ખાતરી છે કે જે થોડો વખત વીચાર કરશે તેા તુંથી મારા વીચારને મક્કતોજ થશે.”

“પણ મમા, મારીપરજ એટલું બહુ દુઃખ થું કરવા નાખવું એણે! એજાણી હું તેને લાનગળી હોજી તો મું થું?”

“મંદગીરે વધારે તપી જઈ જવાબ દીધો, “જે કે મારી અખવાની ક્ષીતા કમનગરી તેવણની નજરે પડી છે, તેપણ

બીજાઓની એટલીજ દુઃખ ઉપભવનારી છે અને મારા સા-
થીઓની મારા જેટલાજ કષ્ટકોને લાગે છે, સારે મનેજ શું
કામ ખમતું નેહીયે ?”

“કારણ કે તારી પોતાનીજ ભુલથી તું ખાદ્યામાં પડ્યો છે.
તારા સાથીઓએ ખરેખર ખોટું કીધું છે, પણ આપણે કેમ
ભણે કે જેટલી સંભાળથી તુંને તારા આપે અને એકદરજ-
ભાઈ માસર કેળવણી આપી છે, તેટલીજ સંભાળથી તેઓ-
નેની કેળવણી મળી હોય, અને જે તેમજ હોય તો મું તે
માટે તું વધારે જવાબદાર નથી ? દેખાઈની રીતે આવી ગમ-
તમાંથી દુર રહેવાને તેઓનું દીઝ તેઓને આટકાવતું ન હતું,
તારું તો હતુંજ; કારણ કે તે પોને કમુચ કીધું છે કે તે કામ
ખોટું નહીં પેલલાં તો તું તેનેથી અગ્રણી રહેવા હતો, પણ
પછી તારાં મગજની નમજાઈને લીધે તેમાં બેઝાવાનું દુઃખ જરા
થયો; મારા દીકરા, જે થઈ છે તે કમુચ કરવાનું દુઃખ જરા
ખમ અને પછી બનીયામાં તેની પાદથી આવી લાસચોમાં પ-
ડ્યો તું આટકશે—અને તેમ કરવાથી તું અમારી આગળ
સામેત કરી શકશે કે, ભેકે એક ધડીની નમજાઈથી તારેથી
એક ભુલ થઈ ગઈ છે, તોપણ તું અમે જેવો પારીએ નેવેજ
હીમતવાને અને પ્રમાણીક છે.”

નહંગીરે કહી જવાબ દીધો નહી, પણ તેને અંદરખાનેથી
શું થતું હતું તે તેના એકાપરથી જણાતું હતું. તેની માતાએ
આગળ ચલાવ્યું:—

“ધાર, અને તેમ ધારવાને ધણું કારણ છે કે, દીનશાહજી
ઠાકરને આપણી સાથે વધારે એકાદી દોરતી પડે સારે તારાં
આવાં પ્રયત્નમાં અને સમર્થાઈ ભર્યાં હૈયાં સાથે તું તેવજી સાથે
કેવી રીતે દોરતી રાખી શકે? ભેકે તુંને કદાચ એવો દીકરા-
સોખી હોય કે તારી બધી વાત અમે કોઈ આગળ કરીએ
કહી અને દીનશાહજી ઠાકર તે કહી નહીં નહી. તુંને હ-
મણાં લાગતું હશે કે તું તેવજી સાથે તેવી દોરતી રાખી
શકે, પણ હું મારા નહંગીરને વધારે સારી રીતે જાણતી છું.
માથ, હવે એ વીશે હું વધારે વાન કરતી નથી, કારણ કે જ-
નવાને વખત થયો છે. મારા વાલકા દીકરા, પાદ રાખને
કે દીનશાહજી ઠાકરને મગજ જવાનો હતું તુંને કોઈ હોશમ
કરતી નથી; ફક્ત તારી ભુલેના જરૂર જે ચીજ વધારે સારી
રીતે વાળી આપે તેજ મેં તુંને કહી છે, પણ જે તુંને સાઈ
લાગે તે કરવાની તુંને પુરતી છૂટ છે.”

આમ બોલી તેવજી એકાદી છોડી આવી ગયાં. નહંગીર
થોડી મીનીટ સુધી ઊંડા વીચારમાં પડ્યો અને બંધાં સુધી તે
ખાણું માટે તૈયાર થઈ તેનાં કુટુંબને મળ્યાં લાં સુધી તેની
ચુપકોટી બાગી ન હતી. અનંચેરશાહે તેની પર કોઈ ધ્યાન
આપ્યું નહી, અને એ ત્રણ વખત આપણી નાની માથાજી દી-
લની પીરિતનની આંખોમાં એકરામશાહ આવી ગયા, કારણ કે
તેણી તે ભાઈ કે જે હમેશાં તેઓના કુટુંબની છવ હતો, તેને
આની રીતે દશગીર અને ચુપ એકેલો બેઈ રાકી નહી.

ખાણું ખાધ પછી નવો તે એકાદી છોડી ગયો તેનીજ

તેણી તેની પુટે ગઈ અને કાચાચા જરી નજરથી તેના એ-
કરા તરફ બેઠું, અને તેનો હાથ પોતાના હાથમાં લીધો. તેણી
પોતાના બાપનું વચન તેને કહેવાને ઈછતી હતી, પણ બીલતી
હતી કે તેમાં તેણીનો ભાગ હતો તે રખેને તે શીધી કહારો.

“કેમ વાલકી પીરિતન, શું છે ?”

“તું બહાર ફરવા જાય છે કે ? હુંબી તારી સાથે આવું ?”

“નહી છગર, હું આને નથી જતો. કદાચ થોડાપર જવશ.”

“થોડાપર !” તે નાની છોકરી પાણું બોલી, “એટલા વ-
ખનામાં જશે શું ને પાછો ફરશે શું ?”

“પીરિતન, તું ભુલી જાય છે કે હમણાં દહાડા લાંબા છે
અને હજીતો ફરવાનો ઘણો વખત છે. પણ તું તે બીરો કોઈને
કહતી ના, કારણ કે મેં હજી નહી વીચાર કીધો નથી.”

તે તેણીનાં કપાળપર કીસ કરી ચાલી ગયો, અને થોડો
વખત પછી તેણીને દીનશાહ, ખોરશોહ અને ચુપ સાથે ફરવા
જવા બોલાવવામાં આવી. તેઓને રસ્તામાં નંદગીર થોડાપર
મળ્યો. બે કે તે તેનો થોડો ઘણોજ જલદીથી હુદાવતો હતો,
તોપણ તેની માતાને ડાકું કરવાનો તેને વખત મળ્યો, અને
જ્યારે દીનશાહએ તેનો ઉશરેશ અપરેશો પણ આનુર, એકેરો
બોલ્યો, સારે તેવજીનું હૈયું ધપકાડ્યું. બીજી પછે તે તેઓની ન-
જર આગળથી ચુપ થઈ ગયો. પથાર જે તેનો નોકર હતો,
તે હમેશાં તેની સાથેનો સામેજ રહેતો હતો.

તેઓ થોડુંક આલા પછી રસ્તામાં શરૂઆત સુનાબાઈ અને
તેવજીની દીકરી મેદેર તેઓને મળ્યાં, અને તેઓની સાથે તેઓ
ધેર પાછાં ફર્યાં. પીરિતન કે જેણે મેદેરને એક પખવાડ્યું
થયું ભેઈ ન હતી તેણી તેઓને ભેઈ ઘણીજ ખુશી થઈ ગઈ.
ચુપ મેદેરની આગળએ ચાલતી હતી અને તેની વાલકીતમાં
મજાહ મેળવતી હતી. ધરમાં દાખલ થયા પછી તેઓને મન-
ચેરશાહ, હોમી અને જાન મળ્યાં, અને હમેશ કરતાં જે વધારે
આનુરતાથી સુનાબાઈ અને હોમી એક બીજાને ભેટ્યાં, તે ભેઈ
દીનશાહ લગાર અજબ થયાં. સુનાબાઈના પેલલાં બોલો જે
નીચે પ્રમાણે હતા, તે સંજોગી હોમીના ગાલો શરમથી લાલ થયાં.

“મારે વાલકા હોમી, હું આશા મુજુ છું કે ગયે બ્રસપત-
વારની એકનતથી તું દામી ગયો ન હશે.” તેવજી બોલ્યાં,
અને તેની તરફ જોતાં તેવજીની આંખો આંસુથી ભરાઈ ગઈ.

“અરે કાંઈમી નહીર,” તેણે જલદી જવાબ દીધો અને
જાણે તે વાત ફેરવી નાખવા માગતો હોય તેમ દેખાડ્યું; પણ
સુનાબાઈએ દીનશાહ તરફ ફરી આગળ ચલાવ્યું:—

“દીનશાહ, બે હું તમને એમ કહું કે હું આને તમારે
લાં તમને મળવા કરતાં તમારા દીકરાની ખબર પુછવા આવી
છું, તો તમે અને માફ કરશો. મને શીકર લાગતી હતી કે રખેને
તેનાં અસાધારણ અને મારી ખાતરી છે કે કાકી નાખે તેવાં
કામથી એને કચી આડમણ થઈ હોય.”

“જ્યારે તમે ખજ પોણાં દીકરી કહી દેવો છો સારે હું
ખાઈ છું કે મને અંદરજી નહી થતું નેહીયે.” દીનશાહએ હ-
સીને કહ્યું, “પણ જ્યારે તમે મારા દીકરાના વીચારમાં મારા

કરતાં વધારે છેઓ, સારે તો તેમ થવાની મારી આટી મીઠી મરજી થાય છે. હોમી ગયે બરેસપતવારે ધરમાં ન હતો તેની મને ખબર હતી, તેથી તેને એટલાં બધાં પુઠ્ઠોળી કામમાં શેકાયેલા હતા તેની મને ખબર નહીં હતી.”

“સારે એ ક્યાં ગયો હતો તે શું તમે નહીં જાણતાં હતાં?” મેહેર અને તેનાં માથ એકદમ બોલી ઉઠ્યાં, અને પેદલીએ હમેશ કરતાં વધારે આતુરતાથી આગળ ચલાવ્યું; “તમે જાણતાં નહીં કે પેલા શેકામાં એ આટી વીથેની ગાય દહાડવા ગયો હતો, અને તેથી વળી આખો શેકો કે જેને તે ધીકારે છે, તેમાં ફરિને આદીને તેણે ખરેખર શોધી કઢાશે અને આખો દહાડો તેને પોતાની સાથેના સાથે રાખ્યો. પણ તો ઘણા કામમાં શેકાયેલા હોવાથી તેવળને આદીપર દેખરેખ રાખવાનો કાંઈ વખત ન હતો અને એ જો લાં એકસો પડી જતો તો કોણ જાણે કોણ કોણની સંગતમાં ફરતે! હું કહી નહીં શકતી કે હોમીએ તેને કેમ લગ્નચાલ્યો, પણ આદી એની સંગતમાં રહેવાને વડન ખુશી હતો. તેઓ બેજો સાથે જમ્યા, અને—”

“અને મારા દીકરાને જોવાથી મને જેટલો મનોમ ઉપજતો નાનદીક તેટલોજ મનોમ અને હોમીના દીકરાસાથે ઉપજ્યો.” સુનાખાઈ ધુરતે અવાજે અને આંસુ ભરી આંખોથી બોલ્યાં. “આ દીકરાસો કાંઈજ નહીં પણ એક થોડીક લાઈનનું કામજ હતું, કે જે વીશે હોમી મને ખાતરી આપે છે કે અદી પોતેજ તે લખવાનો હતો, જેમાં તે કહેવડાવે છે કે મને ખરાબ ભર મક્કા વગર ગયો તે તેગેથી ખમી શકતું નથી, અને જો તે પોતાના ગાય સાથે ધણો સુખી છે અને ઘેર આવવાની તેની કાંઈ ઝાઝી મરજી થતી નથી, તેપણ તે મને અને મેહેરને હજી સુધી ધણો ધણોજ આડે છે અને તેવીજ રીતના પ્યાર તે આજુ રાખશે અને જ્યારેથી જાનશે સારે આજુને મક્કા આવશે. અરે દીનખાઈ! આવી જાતનાં કામજથી મને ફેટાસો દીકરાસો મળવો જોઈએ તેનો શું તમને કાંઈ ખ્યાલ નથી આવતો? આએ સધળું તમારા દીકરાની માથા અને લાકાઈનીજ થયું છે.”

જ્યારે સુનાખાઈ અને મેહેરે ઉપરો હેવાજ આપવાનું શરૂ કર્યું, સારે હોમીએ લાંબી વડી જવાની વેતરણ કીધી, પણ જાન પારણું આગલ આડો ઉભો રહેવો, કે તે બહાર જઈ શકેજ નહીં, અને પોરશોદ તથા પીશોમએ બંધીસાનની માફક તેનો આકેસો હાથ પકડી રાખ્યો, કે તેથી બહાર જવાનો વીચાર માવજ નહીં. પણ હોમી દસી તેની બેઠેનેનો હાથ છોડી નહાસી ગયો અને તેની માતાના પગ આગળની દમેજની જગા પર જઈ બેઠો.

“ખબત તમેને દીકરાસો મલખોજ જોઈએ.” મચેરશાહે જવાબ આપ્યો. “અને હું ધણો ખુશી છું કે મારા હમેશના એકમારગી હોમીને એવી સુકલી સુઝ પડી. એઈ, શરમહિસ! તમારું મોઢકું જરા ઉંચું કરો અને અમેને સહમળવો કે આટલો બધો બેઠ અને બરમ રાખવાનું શું કારણ હતું. મા-

રેથી અને તારી માતાથી તારી ધારણાએને એટલી બધી છુપી રાખવાનું શું કારણ હતું?”

“કારણ કે પપા, મને બીક લાગી કે તમેને તે કદાચ ગમે નહીં. મને પોતાને તો તેનો વીચાર કરવાનીથી બીક લાગી, કારણ કે તમારા હુકમેને આનાદર કરવામાં હું ખરેખર ખોટું કરતો હોજ તેમ ગમે લાગ્યું; અને તેથી વળી કાંઈ સાફ સેવક આવવાની ખાતરી વગર. હું જાણું છું કે આદીને શોધી કઢાવાની મારી ઈચ્છા હું તમેને જાણાવતે તો તમે મને જવાનો ના નહીં પાડતે, પણ સારે તો મમા બધું જાણુતે અને વખતસર નહીં આવતે તો તેવજી નકામી શીકર કરી શકે; નહીં લાઈ?” તે એટલા તો ખ્યારબધી દેખાવથી તેની મા તરફ જઈ બોલી, કે તે દેખાવ એક પારકું આદમી પણ જલદીથી જોવી શકે નહીં.

“મારા વાહાજા દીકરા, ખગીતજ મને શીકર લાગતે. મને બીક લાગે છે કે તારા વીચારને હું ધણો હુકમકર્ષકારો ધારતે. હું ખુશી છું કે મારાં સુખને ખાતર તે એટલો બધો વીચાર કીધો અને મને વધુ જાણવું નહીં. આ માટે સુનાખાઈ મને તમારી અદેખાઈ કરવી ન જોઈએ, પણ એક બેઠ ખેલવા માટે તમારો તેમજ મેહેરનો ઉપકાર માનવો જોઈએ. હું નહીં માનતી કે હોમીએ પોતાની આખી છાંટીમાં પણ કાંઈ વખતે આગવી એટલી લાગણી અને હૃદયસા ઉસકેરી હોય.”

જમશેદજી શરાફના આવવાથી આ વાત હોમીની ખુશી વચ્ચે લ્યોજ બંધ પડી, કારણકે લોકો તેની તારીફ કરે તે તેને ગમતું હતું નહીં. જમશેદજી ઘેરમાં ગમે એવા કરડા હોય, તેપણ મચેરશાહનાં છોકરાંઓ તરફથી તેવજીને હમેશાં ખુશ થતી ગરજો આવકાર મળતો હતો. તેઓ સમજી નહીં શકતા હતા કે દીકરા અને શાયક તેઓના આપથી એટલાં બધાં શા માટે બીદતાં હતાં. કાંઈ અસાધારણ બતાવે તેવજીને “હુખી કીધા છે એમ તેવજીને જોતાંજ પહેલી નજરે મનચેરશાહ પામી ગયા, પણ તેવજી તે પર કાંઈ ધ્યાન આપ્યું નહીં, કારણકે જમશેદજીને છોકરાંઓ સાથે વાત કરવામાં ખુશી ઉપજતી હોય એમ લાગતું હતું.

“અરે પેલા મારો નંદગીર દોસ્ત ક્યાં ગયો?” તેવજી આદ પીતાં પીતાં નંદગીરને ગેરહાજર જોઈ બોલ્યા. મચેરશાહે પણ અન્યથાનીમાં તેજ સવાજ પ્રજ્યો. પણ તેવજીનાં ધણિયાણીએ જવાબ આપ્યો કે, તે તો ઘોડા પર ફરતાં ગયો હતો અને તેને પાસે ફરતાં ધણો વખત લાગશે; અને આ વાત લ્યોજ બંધ પડી.

આદે પીધા પછી સુનાખાઈ અને મેહેર, હોમી અને જલ સાથે ઘેર પાછાં ફર્યાં. છોકરીઓ આવની કાસ મંરેતું તેઓનું કાંઈ કામ કરવામાં શેકાઈ અને જોજ ગમે તેમ મગલ કરવા માંડી. જમશેદજી તેવજીના દોસ્તો સાથે કેટલોક વખત એકસા બેસા કે જેઓએ તેવજીની દહમીરિતું કારણ જલદીથી શોધી કઢાવ્યું. તેવજીને સહવારના માવજ પડ્યું કે જે જગાએ તેવજી શાયકને જ્યા ના કહ્યું હતું, તેજ જગાએ તે તેવજીની

મરણ ઉપરાંત ગયો હતો, તે માટે જ્યારે તેવણે સવાલ કીધો ત્યારે તેવણનાં ધણીમાંથીએ તેવણને ઉઠાવ્યો; પેહેલાં તો તેવણે સાફ ના પાડ્યું કે તે ગયેજ ન હતો. પણ બીજીજ વખતે તેવણથી બોલાઈ ગયું કે, એવી જગાપર જવામાં શું અડચણ હતી. વળી છેકારંગોની એવી બાળદમાં બે જમશેદજી વચ્ચે પડે તો પછી તેવણે આવી નાકરમાનીની આશા રાખવીજ નેહીયે. જ્યારે તેવણનું ધર આવું હોય તો પછી તેવણ સચ્ચાઈ, મરતોએ અને ખ્યાર કયાં શોધવા જાય? જ્યારે બચપણમાંજ તેવણના દીકરાને આવી કેળવણી મળે ત્યારે મોટા પછે તેનું શું થાય? તેવણે તેને સખત શીક્ષા કીધી હતી, પણ તેથી તેનીપર સારી આસર થવાની તેવણને થોડીજ આશા હતી, કારણ કે વાંક દીકરા કરતાં માનો વધારે હતો; તેથી બનતું હતું એમ કે, છેકારંગો બાપ તરફનો ખ્યાર દલાડે દલાડે એછો થતો હતો. આમ હતું તો ખરું, પણ કહે શું? શું ધરમાં આવી નાકરમાની અને જુદું (કારણકે શાવકે સાફ ના પાડ્યું હતું કે તે એવી કોઈ પણ જગાએ ગયો ન હતો) તેવણ આશ્વાસ દે? આ વાત થયા પછી તેવણ લાંબીકાંચની ઝોરડામાં બરાઈ બેસા હતા, પણ છેલ્લે જ્યારે નહીજ ખમાયું ત્યારે મરચટ લોડન તરફ આવ્યા. તેવણની ખાતરી હતી કે જો કેટલી તેવણને મનની સાંતી મળે તો તે આજેજ જગ્યા હતી.

તેવણની તરફ જવાની નજરથી જોતું મંચેરશાહ અને દીનબાઈ માટે સોલેહ હતું, કારણ કે તેઓને તેવણનું બહેખરજ લાગતું હતું, પણ તેવણને સલાહ આપવાનું કામ નાજુક અને સુસાહેબ હતું. ફરક જણે યાદ રાખ્યું નેહીયે કે કોઈની ધર સંસારી ખટપટમાં માયું ખોસતું એ કૌથી ખ્યારમાં ખ્યાર દોસ્તોનું પણ કામ નથી. જ્યારે જરૂરમાં પોતેજ પોતાનાં છેકારંગો નાકરમાન થવાને ઉતેજણ આપનાં હતાં, ત્યારે બીજાંએ તે શું કરી શકે? અગીઆર વરસની નાદાન ઉમરનો એક છેકારંગ કે જોને ધૈરની આવી કેળવણી મળી હોય, તેને સુખમાં સુધી એકસો રૂકલમાં મોકલવાને જમશેદજી રાજ ન હતા, અને મંચેરશાહ પણ તેવી સલાહ આપી શક્યા નહી. તેવણે તેથી જમશેદજીને ફક્ત દીવાસો દેવાની અને તેવણને દેખાડાવી આપવાની કોરોશ કીધી, કે કોઈ વેળાએ સારી કેળવણીનાં પણ કેવાં માઈં પરીણામ નીપજે છે. બળી કોઈમાં એવું પણ બને છે કે, બાપવણની લુલો મોટપછે એછી ઘઈ જાય છે અને એક ખરાજ માણસું જાળક એક સારો જવાન થવાની આશા આપી શકે છે. આ સાંભળી જમશેદજીએ નાસીપારતીથી પોતાનું રોકું ધૂણ્યું.

“મંચેરશાહ, મારી પર શું પડ્યું હશે તેવો તુંને થોડોજ ખ્યાલ હશે.” તેવણ ગોત્યા. “ફરકે મીઠમાં તેજન તારાં બચ્ચાની કેળવણીમાં પણ એક સારો સાથી મેળવવામાં તું બાઅસાળી થયો છે. હવેશાં મે અને જાપ વચ્ચે સંપ હોવો નેહીયે, નહીં તો કે બચ્ચાનાં સુખ માટે આશા રાખવી કેટલ છે. મારી બાપડી ફક્ત થોડીજ મીઠેમાં તારી બાપડીના જેવી હતી; પણ હું બાંધું છું કે મને એમ નહીં થોડનું નેહીયે.” તેવણ દીનબાઈની આંખમાં કપકાની નીસાની જેઈ જસદીથી જોત્યા,

અને પછી બે છેકારંગોએ જેઓ જાદરથી તરતનાજ ફરીને આવ્યા હતા, તેઓ તરફ ફરીને વાત કરવા લાગ્યા. થોડા વખતમાં બંદોળી કરવાનો વખત થયો અને જમશેદજી ધર જવા ઉઠ્યા. મનચેરશાહે તેવણને અટકાવ્યા. “નહી જમશેદ, ઉભો રહે, બંદોળી કરવાને વખતે આપણને છુટું શું કરવા પડ્યું નેહીયે? ચાલ અમારી સામે આવ. આજે કાંઈ પેહેલીજ વાર આપણે સાથે બંદોળી નથી કરતા.”

જમશેદજી જરાકે પણ આનાકાની વગર તેઓ સાથે ગયા હતા જાંહગીર આવ્યો ન હતો, અને તેની માતા હવે ધણી ચીતાતુર થઈ; તેઓના કહેવાથી મનચેરશાહ ના કલાક એટી થયા, પણ ધણી આનાકાનીથી. બીજા કોઈપણ બાબત કરતાં તેવણ આ બાબતમાં ધણા મોક્ષસ હતા કે કુટુંબનાં દરેકે બાંદોળીએ કેવેવેળે વખતે જાંહગીર માટે બેસું થવું નેહીયે. પા કલાક યુરો નહીં થાય તેટલાં તો જાંહગીર અને ખરાજ હતાં વળમાં ખોરડામાં દાખલ થયા અને શુષ્કપત તેઓની જગાપર બઈ ઉભા. ફેકટમાં દીનબાઈએ પોતાનું ધ્યાન બંદોળીમાં રોકવાની કોરોશ કીધી, શું તે બહેખરજ દીનશાહજીને લાં બઈ આવ્યો હશે? અને જો ગયો હોય તો તેને કેવો આવકાર મળ્યો હશે? એવા એવા હજાર ખ્યાલ અને શીકર તેવણનાં મનમાં પેલસ થયાં. પણ જ્યારે સધણું ધૂરું થયું અને જાંહગીર ઉઠ્યો, ત્યારે તેની તરફની એકજ નજરે તેવણના ક વને સમાધાન કીધો. ખારતે થોડે સ્વારી કીધાથી તેનો મેલેરો લાલ ધઈ આવ્યો હતો, પણ તેની આંખો ચળકતી હતી અને તેને કોખાવ થોડાંક અકલાડમાંપર જેવો દરિસો હતો તે કરતાં વધારે ખુશાલ દરિસો હતો. જેવા નોકશી ખોરડો છોડી ગયા કે જરાકે પણ આનાકાની વગર તે મનચેરશાહ આવળ ગયો અને ધણી આતુરતાથી પણ માનમરી રીતે બોલ્યો:—

“વાહાલા બાબાવ, તમેથી મને માફ કરશોકે? દીનશાહજી કાકટરે બંધી થીમત જનણી છે અને તેવણે મારી સુરખાઈ ફક્ત માફજ નથી કીધી, પણ મારી ખાતરી કીધી છે કે જે બીજારગરી કવીતાથી તેવણને દુઃખ લાગ્યું હતું, તેનો મે” નેહીયે તે કરતાં વધારે બદલો વાળી આપ્યો છે; હવે પછી તેવણ તે વાત દસી કહાડશે, અને તક મળવે સમયે જનણે કરશે કે તે કવીતાનો કતા તેવણનો સુખ દોરત થાય છે; તેવણ આશા રાખે છે કે તમે” મને તેવણનો દોસ્ત થવાની રજા આપશો. તેવણ ધારે છે કે તેમ કરવાથી તે વાતપર રાંકણ વળશે. છેકાં થોડાં અકલાડમાં” મે” એટલું તો દુઃખ પડ્યું છે, કે હું નહીં ધારતો કે હવે કોઈથી વેળાએ હું આવો ઉતાવળો અને અનીચારી થઈશ. ફરીથી એક વખત તમે મારી આસની અજાબકાર કરી બેશો?”

જેકે મનચેરશાહને હવેશાં પોતાની લાગણી તથા અવસ્તી દેખાડી દેવાની ટેવ ન હતી, તોપણ આ વેળાએ તેવણને બેક મીઠ એટલી તો લાગી કે તેવણ સુસંગીથી જવાબ દઈ શક્યા. પણ જાંહગીર આશા રાખના હતા તે કરતાં વધારે તેવણના બોલોએ તેને સંતોષ આપ્યો, અને તેણે પ્રમાણે જોડજાણીથી જવાબ દીધો:—

“પપા, મારી હીમતને વાસ્તે મારી તારીફ ના કરો. મારી ખાતરી છે કે મમાએ અને એ સલાહ નહીં આપી હતો તો હું એમ કરતેજ નહીં. કદાચ એવું મારાં ધ્યાનમાં આવતે ખરું, પણ હું ધારું છું કે મગદરી મારા તે વીચારને વગર આપવા દેતે નહીં; પણ બ્યારે મમાએ સદાથી વીમત મારી આગળ બરાબર દરશાવીને કહી, ત્યારે આ બાબતની સમ્માર્થ નહીં માનવાને હું મારું મન મનાવી શક્યો નહીં. અને હું એ તેવજુની સલાહ પ્રમાણે નહીં ચાલતે તો હમણાં હું વધારે દુઃખી થતે. મારાં વાહાલાં, વાહાલાં મમજી,” તે બાજે રાતે સુતી વેળાએ હમેશ કરતાં વધારે ખ્યારથી તેની માને કેહી કરી બોલો: “તમે મને કેવો સુખી બનાવ્યો છે, હું તમારો કેમ ઉપકાર મારું ?”

એ તેવજુ તેને સુખી કીધો હોય તો ખચીતજ તેનો ખદ્દો તેણે વાગી આપ્યો હતો, કારણ કે દીનજાઈને તે પહે નેટલી ખુશાશી ઉપજ હતી તેટલી કપચીતજ ઉપજ હતો. તેવજુની નાની પીરાજન એ કે તેની માતાની લાગણી સમજી શકતી ન હતી, તેવજુ તેણીથી તેવજુના નેટલીજ ખુશી પધ.

“કેમ દીનજાઈ, શું મારા બોલોને તમારો દીકરો ખરા પાકી નહીં આપતો ?” સપળાં હોકરાંઓ સુવા ગયા પછી બ્યારે જમશેદજી, મનચેરશાહ અને દીનજાઈ સાથે એકલા પડ્યા ત્યારે ખુશાશીમરી રીતે બોલવાની કોશિશ કરી તેવજુ બોલ્યા. “તમારા જેવાની સલાહ માન્યા પછી તે કેવી રીતે ખરાય ચાલ શકાવી શકે ?”

“ખરેખરજે તેણે મને નેહરે તે કરતાં વધારે ઈનસાફ આપ્યો છે, પણ પોતાને પુરતો નથી આપ્યો. હું તેને જોતો રહ્યો એકસો યુગી આપી ત્યારે મને ચોડીજ આશા હતી, કે મારી દુઃખભરી શીખાગણ તે માનશે. વળી જમશેદજી, તેવજુ મશકેરી ભરવા આવતો ઉમેરણ, “એક માતાને તેણીનાં પોતાનાં ધરમાં કાઢી નથી ચાલતો એવી ધારણાથી મેં કાંઈ તમારી રીતે દરક દેવાની નેજરથી નેહું ન હતું. તમને પુરતી રીતે ખરજ છે કે મેં તમ શું કામ કાઢ્યું અને હું હજીય કહું છું કે તમે એકાંથી સખતાર્થ અને એણું એકમારગીપણું વાપરો તો સાફ. જેમ તમે જરજાઈની લુલો જુલો છો તેમજ એ તમે તેવજુના સાસા યુલોળી જેવો તો કદાચ તમે તમારાં હોકરાંઓની આપદમાં તેવજુને તમારી ગરજ પ્રમાણે ચલાવી શકો ખરા.”

“દીનજાઈ, હવે નહીં અને, હવે તો મેહું યઈ અંધું; પણ તમને જરાકની ખ્યાલ નથી કે તમારા દેખાવથી મને આગલો વખત કેવો યાદ આવી ગયો હતો,” તેવજુ વાત ફેરવીને કહ્યું, “કે જે વખતે મને તમારી આગળ આવવાની પણ બીક લાગતી હતી. મનચેરશાહ, મેં તમને આગલો એક વખત કહ્યું હતું તે યાદ છે, કે મેહલો હામણનાં દીનજાઈમાં એ કાંઈની ખામી હોય તો તે તેવજુનું કંજરાપણું હતું.”

“તે રાતનો બનાવ હું સેહકાઈથી જુલો રાકીશ નહીં.” મનચેરશાહે તેવજુનાં ધણીઆંણી તરફ ખ્યારભરી નજર ફેંકી કહ્યું. “બીચારી આઈગાએની કંઈની ચાલ તે સાંજે મારી

નજરે પડી ત્યારે મને ચોડીજ વીચાર હતો કે તેણીનાં મા બાપ વીનાનાં બચ્માં મારાં પોતાનાં તરીકે મારે આસને પડશે.”

“એક તો આગેહુણ તેવજુનીજ શીકસ છે.” જમશેદજી બોલ્યા. “જેમાંના એકનોથી ખવાસ તેવજુના જેવો છે કે ?”

“બસ ખુણસરતી અને ખવાસમાં લગભગ તેણીના જેવો છે,” દીનજાઈ બોલ્યા, “શુલ તેની મરીબ બીચારી માતાને કશામાં પણ મક્કતી આવતી નથી.

“ત્યારે શું તેણી બાપ જેવી છે ?”

“તેવજુનો ખવાસ પીણાણું તેટલી બધી હું તેવજુને એલખતી નહીં હતી, પણ હું નહીં ધારતી કે તેમ હોય; ખરું કહું તો યુલનો ખવાસ હું હજી સમજી શકતી નથી.”

“જમશેદજી, તું કાંઈ એના બોલકાપર ધ્યાન ના આપ.” મનચેરશાહ હસી વચમાં બોલ્યા. “એનાં મનમાં એ કાંઈ એવું ધારે છે કે યુલમાં કાંઈ અનજ્ય જેવું છે કે જે એ સમજી શકતી નથી. મને તો લાગે છે કે મારી બાપકીનાં શાંત બેળમાં ખ્યાલી ભુત રમત રમે છે અને અમારી નાની બનીજી તે એક સાંધારણ બચ્માં જેવી છે. ફક્ત તેણી પોતાની ઉમર કરતાં વધારે દસવીને ચેહરાની અને એકમારગી છે, કે જેવું કારણ તેણીની ખરાય તંદરસ્તી અને નાહનપણમાં પડેલું દુઃખ હોય. તેથી જેને મારી બાપકી ભેદ કહે છે, તે ભેદ હું આજે પ્રમાણે બોલું છું. પણ એનાં મગજમાં એવા ખ્યાલો એટલા તો યોગ છે કે હું તેને વાસ્તે એની સાથે મારા નથી, કારણકે દરેક બાબદમાં કાંઈ પણ નવાઈ તો નેહરે.”

ગરજતું હાલમાંની સુવાલ હોકરાંઓ સુવા ગયાં તે વેળાએ દરેકનાં મગજમાં જુલો જુલો વીચારો આવ્યા હતા. નાંદગીર, હોમી અને પીરાજનનાં વીચારો કાંઈ અનજ્ય જેવા શાંત અને ખુશાલ હતા. જોરશેદના કાંઈ ધણા મનમાનતા ન હતા. બીજની વખાણ તેણીને કાંઈ પણ રીતે ખુશી ઉપજાવતી ન હતી. તેણીનાં મનમાં ફક્ત એકજ સવાલ હતો, કે શોકો તેણીનીથી કાંય નહીં વખાણ કરતાં. તેણીની વખાણ કચ્ચીતજ થતી હોવાથી તેણીને ધણું દુઃખ ઉપજતું હતું. તેણી પોતાની જુલ જેવા વગર પોતાનાં આપાપને યદનામ કરતી હતી. બ્યારે તેણી એકલી પડતી હતી ત્યારે આવા અદેખાઈ ભરવા વીચારો તેણીને આવતા હતા, પણ જે પહે તેણી પોતાના પાપનો અવાજ સંભળતી અથવા પોતાની માતાને હસ્તો ચેહરો નેતી, તે પહે તેણીનાં મગજમાંથી આવ્યા ખ્યાલો હડી જતા.

શુલ ધણો ખરા હોમીનોજ વીચાર કરતી હતી. તેણીને બીજાંઓની માફકજ તે ક્યાં ગયો હતો તેની ચતપટ થતી

હતી, પણ તે જરાક પણ ખતલાવતી ન હતી, અને કાંઈપણ શક વગર ધારતી હતી કે, કાંઈપણ સારાંજ કામ માટે ગયો હશે. “મેહેરને એ ઘણો ગમે છે તેમાં કાંઈ અજબ થવા જેવું નથી.” તેણી મનમાં બોલી, “પણ મારા જેવી ચેરી છેકડીપર એ હેત રાખે એવી હું આશાન કેમ રાખું? બ્યારે નવન મને મારા કરતાં આટલો ચઢતો લાગે છે, સ્થરે હોખી ફેરસો બધો હોવાને બેઠોયે? હું કેવું ઈર્ષ્યુકું કે હું તેની બેઠન હતો; સારે તો હું લાયક હોતે કે નહી, તોખી તે મારીપર ખ્યાર કરતો.”

ગરીબ બીચારી શુભ પોતાને ચેરી ધારતી હતી અને તેમજ શોકે પણ તેણીને ધારતાં હતાં. તેણીની યોડી નાહતી બુઝો-શુષ્ક કરીને તેણીની મારીના હોઝામની નાતાબેદારી, અને પોતાના વાંકો કમુલ કરવાને બદલે તે છુપાવવાની કોરોશ તથા ઉમર કરતાં પણ વધારે પસતાવે, અને દલગીરી ખતલાવવાની રેવ, એ સપનાંથી તેણીનાં મારી એટલાં તો અજબ થતાં હતાં, કે જેમ જમરોદરને તેવણું કહું હતું તેમ યુગને તેવણું હજી સમજી શકતાં ન હતાં. એ દીનબાઈને ફક્ત એટલુંજ માન્ય હતો કે આઈઆએ યુગને આપેલાં વચનથી તે આજકાલ એટલી બધી અસર થઈ હતી, કે જે વચન પાળવાથી તેણી એમજ સમજતી હતી કે બેહસ્તમાંથી પણ તેણીની માતા તેણીપર ખ્યાર કરશે અને તેણીનાં બાપનું હેત વધશે-અને તેમ વીચારથી તેણી કાંઈ પણ મારીમાં મારી શીક્ષા અને મારીની નાપસંદગી ખમવાને તૈયાર હતી, તો દીનબાઈ આજે બુલબરયો વીચાર તેણીનાં મનમાંથી દુર કરવાની કોરોશ કરતો અને તેમાં બેશક તેવણું ફેલ પામે, પણ તેવણુને તેવણુની બનીછતી નાતાબેદારીનાં યુગને જરાક પણ ખ્યાલ ન હતો. તેવણું પહેલે એમજ ધારતાં હતાં કે, બચપણમાં તેણીનાં ગમજાપર બેદરકારીથી ઘણી અસર વખત જતાં નીકળી જશે, પણ બ્યારે તેનું કાંઈજ નહીં થયું સારે તો તેવણું ધારેયું કે તે કાંઈ તેણીની માતાની બેદરકારી નહીં પણ તેણીની ચુદેરોનું ભુલ હશે; બ્યારે તેણીને સમ્યાઈ આધીન કરવા સમજાવવામાં આવતી સારે તેણી નજરનો વાંક છુપાવવાને બદલે પોતાને મારે હોરી લેતી હતી; પણ ગરીબ બીચારી એટલું નહીં સમજતી હતી કે તેમ કરવાથી તેણી સમ્યાઈનો ભંગ કરે છે, અથવા એ તેણીને તે માટે કાંઈ પણ વીચાર આવતો તો ફક્ત તે એજ હતો, કે એ નજરનો વાંક તેણી બંદરે કરી ફેડે સપનાં સમ્યાઈ મારી આગળ કમુલ કરી દે તો તેણીની માતાને આપેલું મંદીર વચન તેણી માંજ; અને તેમ થવાથી એક અથવા બીજી રીતે જોઈ કરવાના વાંકમાં તેણી આવે. આવી જુદી જુદી જાતની હંકરી લાગણીથી તે બચ્ચાંનાં મનમાં એટલો તો શંકાવાદો થયો હતો કે તેનું જ્ઞાન આપનું પણ મુશકેજ છે. તેણી એટલુંજ જાણતી હતી કે કાંઈ વેળાએ તેણી ઘણી ખરાબ થવા ચલાવતી હતી, એ કે તેણી હમેશાં ડાહી થવાને ઈછતી હતી. તેણીનાં મનમાં એવો વસવાસો ઉપન થતો હતો કે તેણીની મારીને એવું લાગશે કે તેવણુની નાપસંદગીની તેણીને જરા

પણ દરકાર નહીં હતી, બ્યારે જાનનું એમ હતું કે, બ્યારેપણ તેણીને શીક્ષા થતી સારે તેણી મોંઢી પડતી હતી, તેણી સુખી તો કાંઈ દલાડો હતીજ નહીં. ખદારનું બેઠને મત બાંધનારાં ગાણસોને યોડીજ ખમર હોય છે કે એક બચ્ચાંનાં દીકરામાં પણ પુરાણી અને દલગીરીની લાગણીઓ કેટલી તી-શુષ્ક હોય છે. યુગનાં સારાં બાળકે દીનબાઈને ખ્યાર તેવણુની ધીરજ રાકતીની માફકજ કદી ખુટે નહીં તેટલો હતો. એ તેમ નહીં હતો તો તેવણુની બાણીજ વધારે કમનસીબ હતો, કારણ કે યોડાંજ ગાણસો તેણીની ચાલ સમજી શકતો અને તે સુધારવાના નાણક ઉપાયો લઈ શકતો.

આમાંજ જીવાન વાંચનારાંઓએ એવું ધારતું ન બેઠેયે કે બન્ય એક હીચકારો અને જુદો છેકડો હતો તથા તેના વાં-કની શીક્ષા તેની બેઠનને ખમવા દેતો હતો. તેને કાંઈપણ દલાડો એવી કેવલુથી મળી નહીં હતી, કે બ્યારે વાંક બને સારે બદાર આવી સપનું કપીશ કરી દેયું. તે સમજી નહીં શકતો હતો કે કાંઈ વાંક વીશે બ્યાં સુધી પુછવામાં નહીં આવે સાં સુધી તે છુપો રાખે તો તે જુદું કેવી રીતે કહી શકાય.

દીનબાઈની એવી ચાલ હતી કે, કુટુંબનાં બીજાં આઈમી-ઓની ગેરદાનગીમાં, એ એકું છેકડાંનો વાંક પડે તો તે વાંક અથવા તેની શીક્ષાની વાન તેઓ આગળ ન કરી, ચીવાય કે ને વાંક વીશે તેઓ આગળ વાન કરવાની જરૂરજ હોય. તેવણુની ઘણી ખરી શીક્ષા વાંક કરનારને સાથે બેસીને પાતાં અથવા તો હામમાં બેસીને સાથે પાત કરતાં આટલાવવાની હતી, અને બ્યારે એવી રીતે કાંઈપણ ગેરદાનજ રહેતું સારે બીજાંઓ કાંઈપણ રીક્ષા કરવા વગર પોત પોતામાં દલગીરી ખતાવતાં હતાં. જનને તેથી યોડીજ ખમર પડતી હતી કે તેની બેઠની શીક્ષાનું કારણ શું હતું, અને કાંઈ વખત તો તેણીને શીક્ષા થઈ છે એમ જાણતો પણ ન હતો. બ્યારે યુગ એવી વેલાએ ગેરદાનજ રહેતી હતી સારે તેને ખરેખર દુઃખ ઉપજતું હતું, પણ તેના માસા કે જેવણું ખરેખરી રીતે તે છેકડાંઓને ઘણો લાડ લગવતો હતો, પણ જલની માથે તેણી માટે તો છેકડાંનાં મનમાં કાંઈ ઘણોજ કડંગ ખ્યાલ ઉપન કરશે હોય તેની બીકથી તે હમેશાં યુપડોડી પડતો હતો. તે જેમ તેમ કરી પોતાનાં મનને સમજાવતો હતો, કે યુગનો તેના કરતાં વધારે વાંક હતો, પણ કાંઈપણ દલાડે તેણે પોતાનો વાંક કમુલ કરવાની કોરોશ ધીપી ન હતી. જાંઠમીર પોતાને વાંક જે રીતે કમુલ કરી દીધો હતો તે વીશે તો જનનો વીચાર તેનાં મારીનાં છેકડાંઓ કરતાં તદન જુ-દોજ હતો.

“નહી,” તે ઉસકેઈ આવી લગભગ મોટી બોલે, “હું જાણું કરતે, પણ એમ તો કદી નહીં કરતે. દીનશાહજી ડાકર આગળ જાય, તેવણું આગળ સાચું કમુલ કરીને પોતાને દલકો પાડે, અને એક દુરવારી મારી મશકરી કે જેને આડે બંદગીરે દલગીર વખતે બંદે સાચું મશકર થતું બેઠેયે, તેને માટે તેવણું પાસે માફ માગે! એ હું એને જો-વખતે નહીં તો હું એને એક ઘણોજ નખો બોલો છેકડો

ધારતે. તે વખતે એનાં દીકરાં છાણુ નાણે શું આવ્યું હતી? મારા માસાના ચુરસાગરના દેખાવેન એની અકલ્પ ગુપ્ત યદિ ગઈ હતી. હું ખાતરીથી કહું છું કે એવણુનો દેખાવન યજ્ઞો ભયંકર છે. મારાં ગરીબ મગાએ માસાના ચુરસાને લગતી જે વાન કઢી હતી તે ખરીજી હોખી એછે, તેણી હું તેવણુનો ચુરસો ખચું, પણ વાંક વગર દીનશાહજી ડાકટર પાસે માફ તો નહીં માંચું.”

આ વીચાર કરતાં કરતાં તે પોતાનાં મનમાં મક્કમ ખાતરી કરી ઉપાઈ મળે, કે કદાચ વ્હંદગીર કોઈ કોઈ બાળ-દમાં તેની ગણતરીઓ હોય, પણ મરદાનગીભરી આત્મવત-લાવવામાં તે પોતે (મન) તેનેથી યજ્ઞોન અને ખરેખરન ચઢતાં હશે.

[સાંધણ છે.]

Two Old Minds.

હું બોલવું એ મહા પાપ છે.

છાક પુરો અને વીશેષ કરીને બાત-ઓમાં હું બોલવાની આદત પડેલી જેવામાં આવે છે. આ જેનું મોહલું પાપ બીજું કશું નથી, અને હું બોલવાનારા બીજા સર્વ સદચરિત્રોને જાંખ આપે છે, તેમજ ઉંચી પંક્તીની મંડળીમાં તેઓ અક્ષયગણાં થઈ પડે છે. એક “ઓગસ્ટાઈન” નામની જ્યોત્સના અદરજ આગળ થઈ ગઈ હશે. તેણે

મલયા આપનાર મીઠ સાર જે ટેબલ પાસે એક સાંધી હતી તે ટેબલપર લખી રાખ્યું હતું કે, “જેરહાજર દેસતની હું કી વાત મારી આગળ કરશો નહીં.” એક વાર એક સમ્પત્ત મલયા આવ્યો હતો, એની નજર ટેબલપરનાં લખાણપર નહીં પડતી, છુટી વાતો કરવા ચાંકી. ઓગસ્ટાઈનને આગેથી પકડી સાંભળવા કહ્યું. પરંતુ વધારે બોલવું સહન નહીં થતાં પેલા સમ્પત્તની નજર ટેબલપરની લીટીએ ઉપર દોરતી કહ્યું, “આ તો આ લખેલું જુઝી નાખે, નહીં તો મને આ ટેબલ છોડી જવા દો.” પેલા માણસ ટેબલપર લખેલી નુસીચત નાંચી ધણી ઝંખવાણી પડી ગયો અને હું બોલવું બંધ કીધું. ઈન્સાફની અદાદનમાં વાદી પ્રતિવાદી જનને પોતાના બચાવ માટે બોલવાને સરખો હક છે. જે એક બાજુનું સાંભળવામાં આવે તો વાળથી ઇનસાફ થઈ શકે નહીં, તેવીજ રીતે એક દેસતની જેરહાજરીમાં તેને વીશે કાંઈ હું બોલવું એ તેને જેરઈનસાફ આપવા બરાબર પાપી કૃલ છે.

કેટલીક વાર હદમાં રહી આવી બાળક બોલવાની અવરુપ નરર પડે છે. દાખલા તરીકે, કોઈ આપણો મીઠ આમાન-તાથી હું આ માણસની સંજતમાં પડતો હોય, તો તેને માથે “એટલુંન કહેવું” બરા થશે કે “ફલાણો સમ્પત્ત તમારી મીઠા-

ઈને લાખકનો નથી.” જે તે સમજી દશે તો એથી વધુ કહેવાની તમને ફરજ પડવા આગમન તેની સંજત હોયશે.

બીજા સમ્પત્ત વીશે કાંઈથી જોડું બોલવાની ફરજ તમારાં પર આવી પડેલી જોતાં હોવા તો નીચે પ્રમાણેના સલાહ તમો પોતાને પુછી આવી કરવા બાદ ધણીજ સાદી રીતે અને જે નાણુતાં હોવા તમાં બરા પણ ફેરફાર કરવા સીવાય બોલજો:—

(૧) આ માણસ વીશે જે મત હું આપીશ તેની સાચવત માટે મારી પાસે શું પુરાવો છે?

(૨) એ પ્રમાણે મત આપવામાં મારી મતલબ શું છે?

(૩) જે મતલબ બીનસ્વાર્થ છે, તોપણ આ પ્રમાણે બોલવામાં મારા વીચાર નીરોધ અને વાજબી છે કે નહીં?

જે કોઈ યાકી કરનાર માણસ તમારી પાસે આવે તો તેની તરફ તીરસકારથી જોએ, અને યાદ રાખજો કે હું બોલનાર સાંભળનારનેથી યદનાગીમાં લાવી નાખે છે.

એક છોકરી એક બાત વીશે મંડળીની વચમાં અપમાન-ભયું જોવતી હતી. ધણી નાણુથી સાંભળવા બાદ એક ભડી અને કુશલાન છોકરીએ જવાબ આપ્યો, “તમે જે બાત વીશે બોલો છો તેને હું બોલજુ” છું. તેઓ ધણી લાખક છે, બારે તેઓ વીશે બાઈલું બધું જાણે છે. આરે શું તમને તેઓના બીજા સદચરિત્રોની ખબર નથી?” તે છોકરી આ સાંભળી તુરત ઝંખવાણી પડી ગઈ, અને તેને જોઈથી તો નસીયત લાગી કે તેણીએ હું બોલવાની આદત તદ્દન છોડી. કોઈ વીશે હું કી વાત કદાચ તમોએ સાંભળી હોય તો તે ઉપર વજન રાખશો ના. કાનથી સાંભળેલી શું, પણ કેટલીક વાર પુરો નાખવ લીધા બીજા નજરથી જોયેલી મીઠો માટે પણ મત આંધવાને આપણે આસક્ત છઈએ.

એક વાર એક બીજા જોઈ તે ઉપર તુરત પોતાનું મત આપનાર સમ્પત્તને એક અદરજે શીખામણુ દીધી કે, “મારા જેરહાજર, એકાએક કોઈ પણ બીજા વીશે મત આપકે બાંધશો નહીં.”

પોતાની ટેબલપર એક નાનું જોળ બરામત સીલવરનું યડીઆવ પડેલું હતું તે તરફ આંખળી કરી પેલા સમ્પત્તને તે અદરજે પુછ્યું, “તમે મને કંડી સંકરો કે આ કલાક છે કે સાંધાપીસ છે?” તે માણસે ઉત્તર દીધો, “જે તો દેખીનું યાંધ-મપીસ છે, કલાક નહીં હોય.” તે વેળાએ તે યડીઆવમાં ૧૧ કલાક ને ૫ મીનીટ થઈ હતી. પેલા અદરજે પુછ્યું, “તમો જેરહાજરની કરી ૫૫ મીનીટ ચોખ્ખો?” પેલાએ હા, પાકી, પ-રંતુ કારણ સમજ્યો નહીં. બરાબર ૫૫ મીનીટ થઈ કે પેલા સમ્પત્તની આંખળી વચે પેલાં યડીઆવમાં મોટા અવાજથી બાર વાગ્યા. આ ઉપરથી પેલા અદરજે તે સમ્પત્તને નસીયત આપી કે, કોઈ પણ મીઠ વીશે મત આપો તો હવે પછી બારે કલાકે મત આપવું, જે કહેવત તમારી જાતી ઉપર લખી રાખો.

મીઠ માણેકયાઈ જેરમસજી-દીનશા વાલડીઆ.

એક કુટુંબની શેઠાણી.

જમાં તેમજ ઘેરમાં અમલ મચાવનાર એકજ આદમી નેહીયે, અને ખરેખર તેમ ચુંગ નેહીયે. રાજાપાટમાં કદાચ ચાલી શકે યા નહી, તોપણ કુટુંબમાં રાજ મચાવવાની સારી સારી રીત કદમ સ્વતંત્ર રાજ છે.

અને તે સ્વતંત્ર રાજ અતીતજ એક બાનુ-શેઠાણી-નેહીયે. શેઠને (પછી તે બાપ, ધણી યા બાઈ હોય) ધરની બહાર કામ કરવાનું પુરતું છે. તે શેઠશી પેદા કરનાર છે; સ્ત્રી તે શેઠશીને રાખનાર, ખ્યાડનાર, અને વાપડનાર છે. આમ જીવનની છંદશી પુરતે આપણે માટે બનાવી છે, અને તેમાં કાંઈની ફેરફાર કરશે, જેમ કે માયણ કારકમાં, આશીસમાં અથવા તો ડાકટર તરીકે ધરાકોમાં જાય અને બાવાજી બે-જણ સંધ્યા અને બચ્ચાં ઉધારવા ધરમાં રહે, એ ખચીત પ્રભુજ ખરાય છે. જો બાવાજીને પોતાને માટે નહીં તો બે-જન અને બચ્ચાં માટે ધણીજ ખરાય છે.

નહી; આપણી નાણુક, નરમ જીવને (જો કે આપણને ડેટમાં નરમ દેખાડામાં આવે છે તેટલાં બધાં તો આપણે નથી) પુરુષના દેશમાં ધુણવાની કાંઈજ જરૂર નથી. આપણને લાગે છે કે આપણે તે માટે લાયક નથી. સ્ત્રી ડાકટર, (જો કે આ બહાદુર, બીજાં માટે પોતાનો લોભ આપનારી સ્ત્રીઓને સમજું માન થતે છે) છંદશી સુધી વીધા ચાલેલા અગ્યાસ કરનારી સ્ત્રીઓના દાખલા ખાસ અને જુદા છે, અને હમેશાં તેમજ રહેશે. આપણ બાકીની સ્ત્રીઓ પુરુષોને તેઓની પોતાની બરાબર જગાપર રહેવા દેવામાં સંતેષ જોવાને છીએ, પણ તેમ કરી આપણને આપણી પોતાની જગા ઓછાં મક્કમપણીથી રાખવી ન નેહીયે. આપણાં ધરમાં હકુમત મચાવવાને આપણ સ્ત્રીઓ પહેલેા હક સાચવેા નેહીયે.

એક પુરુષને ધરના કારનારમાં વચ્ચે પડવાનું કાંઈ કામ નથી, સીવાય કે ધણીજ જરૂરની વેળાએ, અથવા તો કહેવાને ધણીજ હકમીરી ઉપજે છે કે, એક સ્ત્રીની ધરધણીઆણી દાખવાની નાણાપકાન વેળાએ. જે રાખસ એવી ચીજોમાં વચ્ચે પડે છે તે ધણેા નાનાં મગજનો અદરજ હોવો નેહીયે; તે તેનાં કુટુંબ અને નોકરોને અગવડમાંથી ધર્ષ પડે છે.

એક વેળાએ જો એક પરજોમાં જાનુંને ધણી ખુશાલી અને સંતોષથી કહેનાં સાંભળ્યાં: “અરે, મને તો વેર રાખવાની કશી

ખટખટ કરતી પડતી નથી, મારા વર તે સમજું કરે છે; તેવજ સંધવાની વરદી આપે છે, અને વળી બનાર પણ મોકલાવે છે, સમજા આંકડાઓ ચુકવે છે, અને બીજે બધે લીસાજ રાખે છે; તેવજ મને કદી પણ કંઈ ચીજ કરવા દેતા નથી.” આ સાંભળી હું મારાં મનમાં જોશી, “મારાં મારાં જાનું! હું જો તમારી જગાપર હોજો તો મારે માટે તેમજ મારા ધણીજ માટે ધણીજ શરમાડો.”

ધણી ધણીઆણી બેકએ પોતપોતાનું કામ રીતસર જાનબાં જનું નેહીયે અને બનતાં સુધી બેકએ એક બીજાની વચમાં પડતું નથી. એક પુરુષ જે પોતાની ધણીઆણીપર લીધાસ રાખી શકે, તેણે નેણીનાં ધરનાં કાગકાનમાં માંયું જોસનું નહી; તેમજ એક સ્ત્રીએ તેણીનાં કામ વીશે ધડી ધડી સવાલો પુછી તેને કંઈજા આપવો નહી. બેશક એવા ધણીએ જાનાવો બનશે, કે જે વેળાએ દુ-યાની જગજગા વીશે તે તેણીની સલાહ લેવાને ધણેા પુછી અને આભારી થશે; તેમજ કાંઈ વેળાએ દુ-ખ અને ખંડવામાં જ્યારે તે તેણીની જગા રાખશે, અને એક સ્ત્રીનું કામ પોતે કરવા માટે શરમાશે નહી, અથવા તો ધરની કાંઈ પણ જગજગ માટે ચીરડાશે નહી, લારે તેણી પણ તેને છંદશી સુધી યાદ રાખશે, અને ખ્યાર તથા આભારના ઉમરા વીના ને વખત કદી પણ યાદ કરશે નહી.

એક બાનુ કહે છે કે, ધરની સમગ્ર માટે પુરુષોને હમેશાં કહાડાના ઓછામાં ઓછા ૭ કલાક બહાર રહેવું નેહીયે, અને ખરેખર એક કુટુંબની શેઠાણી તેણીના ધરના પુરુષોને ગમે એટલા યાદની હોય, તોપણ તેણી કચ્છમ કરવા વીના રહેશે નહી, કે “આ એક મોરી બહેન છે, એક ધર ભ્યાં “બાવાજી” અથવા તે “છોકરાંઓ” આખો વખત આમ તેમ હોડાસ કરે, હમેશાં કાંઈને કાંઈ ચીજ માંગ્યા કરે, અથવા તો કાંઈ ચીજોમાંથી ખાંચી કહાડવા કરે, એ સ્ત્રીની સમુદી પણ સાંખી શકે નહી. અને હું મારી બેકનપણીઓને પુછવા માંયું છું—અથ-બતાં ખાનગી રીતે—કે જ્યારે વેરમાંના સમજા પુરુષો આખો દીરસ બહાર પડે છે, અને ઘેરમાં કૌ પોતાનાં હમેશાં નાં કામે વળગે છે, અને સાંજ સુધી સમજનું શાંત અને શુપ-શુપ રહે છે, લારે શું આપણા છવને નીરાંત નથી વળતી?

વળી તેઓની ગેરકાનરીમાં ધરનું સમજનું કામકાન પૂરું કરી નાખવું તેઓને માટે તેમજ આપણે માટે સાફ છે; જેમ એક મુઝો સાદ કરવા માટે તેમાંની રાખ અને કચરા કઢાડી પખોડી નાખે, તેમ વેરમાંની રાખની ચીજ સાફકર કરવા પછી તેઓને એક શાંત, હસતાં વેરમાં પાછા ફરવા દેવો.

પણ જો એક ધણીઆણી જ્યારે તેણીના કમનાસીન ધણી ધરમાં આવે લારે ધરનું સમજનું (ખડે યા ખ્યારી) દુ-ખ શુખ તેની આગળ રડવા મૂકી જાય છે—જેમકે ખાનગી હમેશાં જોસને માટે જુમ પડાવે છે, અને ખંડવાવા પાંડના આંકડામાં બુચ્ચાઈ કરે છે—તેણીની ખાનગી છે કે જાવરચી બાકડો યા-ય છે અને સોશી મોરી કરી તેના બાહને ખચાડે છે—જેવેરે વચેરે—તો તેણીને તેના જગજગમાં શું મજે છે? ખચીન જેનું

ટીપુ મુલતાન.

મકરણ ૭ મું.

મહા ઘોડસવારો તેઓને માટે મરિહું છટકું જેવું રાક્ષા નહીં. તેઓએ તો એમના ધાર્ધું કે બળનાં કોઈને ત્યાં અક્ષમાત આગ લાગવાથી નીકળતાં હશે, અને તેથી ન્યારે તેઓની હુલો રસ્તો તેઓને વધારે સેલેસ લાગે સ્થરે તો તેઓએ તેને એક નરોળ સંલોચન મળ્યાં, અને તેઓએ વધારે ઝડપથી ચોતાના ઘોડાઓને ધૂંતંગ દપડાવ્યા. તેઓની સંખ્યા કદાચ પચાસની હતી. કોઈમ્ની વખત તેમને દેખાવ બીહામણો લાગે, તો ન્યારે તેઓ ચોતાની તળવાર મ્યાનમાંથી ખેંચતા, યુગ પાડતા, અને હાંફતા આગળ વધતા હતા, સ્થરે તે કેટલા વધુ લાગવો નેહરે.

“હરી બેઝ,” તેઓની સરદાર પાછળ ફરી ચોતાના માથા તરફ નેહરે, તેની તળવાર કે જે શેલીથી ગગરતી હતી તે આમ તેમ હવામાં ફેરવતાં બેઝરો.

“હરી બેઝ કે હરી?” પચાસ ઘોડાસા અવાજોએ યુગ પાડી.

“હવે?” ખાન બોલ્યો.

“અહાને ખાતર એક પણ ચોબ-તેઓને હજુ વધુ આગળ આવવા દે.” કાસમ બોલ્યો.

તેઓ બળતાં છુડકાં આગળ અલી પુરે તેટલાં કાસમે ચોતાની બંદુક, કે જે તેણે અચાચ તાંકી રાખી હતી, તે ફોડી. તેઓની સરદાર પાછળ હસ્યો, બયાનક રીતે ચોતાની તળવાર આસપાસ ફેરવી, અને પછી નીચે પડ્યો.

“બીસમીલા ઈર રહમાન ઈર”—ખાન ગોટથી બોલ્યો. તેના પછાડના બોલો, તેઓના ગોટા અવાજોમાં યુગ થઈ ગયા. આ બોલોની સાથે બીજાં ડગ્ગર એક માથાસેએ ચોતાની બંદુક ફોડી; અને જેમ જેમ ધુમાડો સાફ થતો ગયો તેમ તેમ તેઓએ બોલો રીતે બેઝું કે, ચાર માથાસે જમીન બે પર તરફથી મારતાં હતાં, અને બે ત્રણ જણાઓ જેમ તેમ ફરી ચોતાને જીન ઉપર ટકાવવાને શરૂ કરતા હતા.

“અને એક બીજી બંદુક આપો, બીજી બંદુક!” કાસમ બોલ્યો. “બંદુક ભરવાનો હાલ વખત નથી. હું હું હું કે બીજી બંદુક? શું કોઈ મને બીજી ન આપશે?” તે ચોતાની બંદુકમાં ફાટકમાં જમદીથી બીજો દારૂગોળો ભરવાની કોશિશ કરતાં બોલ્યો.

“શું તમને સમજતું નથી?” એક સ્ત્રીના મધુર અવાજ તેની નજદીકમાં બોલ્યો, અને જેવો તે બેવા પછવાડે ફર્યો કે તેણે એક જાણે એક ગામડાના હાથમાંથી બંદુક છુડાવી લઈને તેને આપનાં બેઝું. જે વેળા તેણી એમ કરવા જતી હતી, તેટલાં તેણીને યુગનો પડી ગયો—તે અખીના હતી!

“ચાલ આવ, ઓ હરોમખદા?” ખાન મરાકસો તરફ બંદુક તાંકી બોલ્યો, “ઓ કુત્રાનાં બચ્ચાંઓ, ચાલો આવો, ઓ કાફરા અને મુર્તિપુજકો, આવો અને ખરા ઈસલામીઓ તરફથી તમારાં ગોત્રો સ્વાદ ચાખો! આહા તમે નથી આવતા? સ્થરે તો અહાનાં નામથી ફરીથી તમને કાંઈ બીજું મળશે! અને આટલું બેસી તેણે ચોતાની બંદુક ફોડી. “જે મીર સાહેબ” તે યુગ થઈ બોલ્યો. “બે જણ તો નીચે પડ્યા—બીજોથી!”

“મીર સાહેબ, આ બીજી બંદુક છે.” પેલો મીરો અવાજ બોલ્યો, અને તે બાતુએ કાસમના હાથમાં બીજી બંદુક મેલી.

“શું મારાં મોની, તું આ જગાપર કે સાપાસ! જે તું બંદુક ફોડી શકતે તો તેથી બે જાણે બેમન કર્યા હવે. સ્થરે તું નીચે ઉગી નહીં રહી? હા, પેલી બીહામણ, વીસ પાડતી સ્ત્રીઓ સાથ તું નહીં ઉગી રહે તેમાં કાંઈ અજબ થવા જતું નથી, અને જે તારામાં આ લુચ્ચા બુનીઓને મધ્યમાં મારક જમીન ઉપર પડતા જેવાની દીમત હોય, તો ખરેખર તારી હાજરી હમને આવકારવાયક થઈ પડશે. ઓ અહા, બીજોથી, જે પેલો કુત્રો કેવાં જોળાસાં ખાય છે. અંજે બહાદુર દીવ-કાસમો, તમે આગળ કેમ નથી આવતા, આવો તમારે માટે હમે બીજે વધુ લુખડો તૈયાર કર્યે છીએ.”

“હું ધારું કે ખાન, તે તેઓને પુરતો મથો છે, ખાન” કાસમ બોલ્યો, “તેઓ પાછળ દડે છે.”

અને ખરેખર તેઓ તેમ કરતા હતા. છુડાસાની યોગ્ય બંદુક વગર, આવી સરસ રીતે જવાબ, કીધેમાં ગામડાંપર ચોડીને અસર કરી રાક્ષા અને તેઓએ ચોતાના ઘોડાઓ પાછા ફેરવ્યા.

“કાસમ, પટેલની સાથ આ લુચ્ચાઓની પુટે કાણુ આવશે?” તે જવાબ કે જે હવે કોઈના કાજમાં રહી શક્યો નહીં તે બોલ્યો. “ચાલો, કાણુ આવશે—ધોડા અને જીન નીચે તૈયાર છે.”

ફાટકમાં ખાને તેને પકડીને અટકાવ્યો, અને તેની બાતુએ કાલવાલા કર્યા, તે એકનો બે થયો નહીં. ખાનના કેટલાક માણસો સાથ તે મીનારાપરથી નીચે ઉતરી, અને થોડા ઉપર ચઢી બેસી તેઓ દુશમનને દુબાવે ગયા.

તેઓ થોડા વખતમાં ગામ બહાર ગયા અને ખાન તથા અખીના તેઓને ઉતેજવીથી તપાસતાં બેઠાં.

“પાક પરવરદેશર આ જવાનનો બંધાવ કરજે,” તે બાતુ ગોટથી બોલી.

“અખીના,” ખાન બોલ્યો, “જે! તેણે પેલાઓને દુ-ગાલો પકડ્યો છે, અને દીવાલર, ગોઢીલ અને કાઝેક તેની

પછવાડે છે. ને પેશો એક જણ તો પેલા તળવારના ઝપાટા નીચે પડ્યો !” કારણ કે તેઓએ કાસમની તળવારના ચમકારાને દુરથી જોયો. “બીન આગળ હવે એ ગમે છે, તે એની સામે તળવાર તોડે છે, હીક છટકી ગયો હાં ! નખોદ નખ ચધારાનું” યોડીક વખત પછી ખાન આંખ યોળતો બોલ્યો. “અભીના તુંને કંઈ દેખાય છે કે ?”

“નહી મારા ધણી, તારી માફક જ ગનેમી હવે નથી દેખાતું— જોદા તેની બચાવ કરે ?”

“અરેખર તેનો તે બચાવ કરશેજ. આ હીચકારાએ આપા મરદાનગી બરેલા હાથ અને હિડાં આગળ શું કરવાના છે? અમે છોકરી, હું તુંને કહું છું, એ આગે નહીં હતે તો આ- પછી દાતીમાં ધુળ છાંટવી પડતે.”

અમીનાએ નીસારો નાખ્યો. “તે ધણે બહાદુર છે” તેણી બોલી. યોડીક છુટા છપાયા બંદુકના બારના અચાને એ ધણે દુરથી આવતા હતો, તે પરથી મક્કમ પડતું હતું કે પીંડાચાએ પાછળ નાહકો દરો. યોડા વખતમાં આમડાઓથી એક પછી એક પાછા આવ્યા. યોડીક પગમાં તેઓએ કામચલાણને તેના સાથીઓ સાથે આવતાં જોયો, એ પરથી તેઓની ખાત્રી થઈ કે ભય જેવું હવે કંઈ હતું નહીં.

“આ મારા ગોત્રાજ, આપણે તેઓને નીચે મક્કમ જઈએ.” ખાન બોલ્યો. “જેઓ આપણે માટે આટલું સરસ લગ્યા છે, તેઓ માનબરેલા આવકારને લાવકના છે.”

જેવા કાસમ અને તેના સાથીઓ યોડા કુદાવતા આવ્યા કે લોહો તેઓની ફતેહ માટે મુઆરજાદી ઉપર મુઆરજાદી આવ- પવા લાગ્યા, અને એટલું તો લોક તેની આસપાસ જમાવ થયું, કે ન્યાં ખાન ઉભો હતો. લાંબવાને તેને ટેટશીક મુસ- ફળી નહીં. પછી લોહોને જેમ તેમ ખીસાડી તે તેની આગળ ગયો; તેજ પછે કોઈએ જળતી મક્કમ ઉપર ઉભી કરી અને તેની રણશૃણી મક્કમ પડતું કે કાસમનું દીવ, યોડીથી ખ- રદાવું હતું.

“પાક અક્ષા ! તેને જમમ થયો છે.” તે ખાત્રી બોલી, “એ- નામાંથી સવડું લોહી જઈ એ મરી જશે,” અને આટલું બોલી તેણી કાસમ આગળ જતી હોય તેમ આમળ વધી.

“હટ, હટ, તું તો મુર્ખ છે !” ખાન તેણીને પછવાડેથી ધરી બોલ્યો, “તારા અને મારા દુશમનોનું લોહી જોઈ તારે તો ખુશી થવું જોઈએ. કાસમ તુંને તો કંઈ દેખી નથી થઈ, નહીં !”

“ધણીજ યોડી ખાન—પેલા ધુમ્પાઓમાંના એકે મને એક ધણેજ નાહનો જમમ છાતી ઉપર ક્યો ને તેમાંથી યોડું ધણું લોહી નીકળી મારાં કપડાં ખરાબ થયાં, પછુ તેણે જે લોહી મારા બદનમાંથી કાઢ્યું તે માટે ભારી બદલો આપવો પડ્યો.”

“મારી ખાત્રી છે કે તેણે તેમ કહ્યું જ દરો, અને હવે તારા જમમનો કાંઈ ઈલાજ કરવો જોઈએ. એમાં કામમાં મનેથી યોડી ધણી સમજ છે, અને કદાચ ખાનમ આએ તારા જ- ખમપર બાંધવાને એક માદર નહીં તો કાંઈ જીવું પુરાવું કપડું શોધી કઢાડશે. આલ લારે અર્દો ખેસ અને અમીના, તું જઈને

કાંઈ કાટાં તુટાં કપડાં શોધી લાવ. હીક, હવે કાસમ, તું મને પેલાઓનો શું હાથ થયો તે કહી શકશે ?”

“એ જણો, ખાન સાહેબ, એકને તો જવો હું તેઓની પુટે લાગે તોવેજ પાવક ક્યો—હું ધાડું છું કે તે હજી જીવે છે.—બીજે વધારે સારી રીતે લડ્યો.”

“અને તેની મેહનતના બદલામાં તે મરી ગયો, આજ હું કાંઈ આ તારા ધા માટે કાંઈ ધણે દમગીર થતો નથી. તે તુંને કાંઈ પણ તુકદાન કરશે નહીં. ને, ખાનમજી કપડું લઇને આવે છે. હવે તેણીની કાંઈ દરકાર ના કર. તારા જેવા સાથે દમણાં તાકમ તવાજીવી વર્તવાના વખત નથી. અરે દાઉદ, મુશ્કીર, યોડું પાણી લઈ આવે અને કાસમ, આએ તારું પેટરજ કાઠી નાખ. આપણે જોઈએ કે ટેટશી ઈજા થઈ છે. ધણીજ યોડી, અરે ધણીજ યોડી, અક્ષાને, ઉપકાર થયો. યોડા વખતમાં સમજું સાફ જ થઈ જશે.”

પછી અમીનાએ તો ઉત્તરોજ વીચાર કર્યો. તેણીએ જમમો નીચે સાંભળ્યું હતું, પણ આ તેણીએ પેટેથીજ વાર જોયો હતો અને તે જીવાન માણસની છાતીપરનો પા ને કે ધણે ઈરાન હતો, તોપણ તેણીની આંખે તે વધારે બચકાર અને ગંભીર પરીણમ નીપળવે તેવો ઈશો. બ્યારે તેણીએ તે જોયો લારે તેણી સૂઝી વગરની જેવી થઈ ગઈ, પણ બ્યારે કાસમે તેને ધણેજ નડવો જણાવ્યો, લારે તેણીને જીવ જરાખી દેઠાણે પડ્યો, અને જમમ પર પડેા બાંધવામાં તેણીએ પોતાના પતીને ખુશીથી મદદ કરી.

તેણી તેની ધણી નગરહી ઉભી હતી, અને જે વેળાએ તેણી ખાનને જમમ બાંધવામાં મદદ કરતી હતી, તે વેળાએ તેણીને હાથ તેનાં દીકને લાગવાથી તેને ધણી ખુશી ઉપ- જતી હતી. તેને એક વખત લાડું કે અમીનાની અને તેની નજર એક થઈ હતી અને ફરીથી તેમ પાછું કરવાને તેણીથી કસીસ ક્યો વગર રહેવાનું નથી. છેલ્લે સરવાલે જીરખામાંથી તેમ કરવાવાને તે ફતેહ પામ્યો. તે વેળાએ તેણીની કાળી ચક્ષ- કતી આંખો વધુ પ્રકારથી ચક્ષકતી હતી.

“એ એક બીજે રમાલ અથવા તો યોડું કપડું” આ સ- પળોપર બાંધી લેવા જોઈએ છે” ખાન બોલ્યો. “તારી પાસ કાંઈ છે કે, અમીના.”

“હા છે—આ રહેયો.” અને તેણીએ પોતાની કમ્બર આસ- પાસ વીડાળેલો રમાલ કાઢી આપ્યો. “મીર સાહેબને એ લેવાને લેવા તો દે છે.”

“હું તમારા દમગીર ઉપકારો તમે દયાયો છું. ને હું ત- મારો બાઈ હતો તો તમે મારે માટે એથી વધુ કાંઈ પણ કહ્યું ન હતો. તમારા ઉપકારોને અરેખર હું લાવકનો નથી— હું કે ને ફક્ત તમારો ચાકર છું.”

“એમ ના બોલ” એજે જણી એકા વખતે બોલી ઉઠ્યાં,

“તું હમારી નગરમાં તો ધણો મોટો છે.”

“હા” કાસમે બોલ્યું. “હું અંની એક દીવા આસપાસ ઉઠતાં મગવરાં જોયો છું, કે જે બધી કાંઈપણ ચીંતા વગર દીવાની રણશૃણી લલચાઈ તે આસપાસ ઉડે છે અને રમે

છે. તેણીના પ્યાર કરવામાં હું મુખીઈ કહું છું. પણ પેલી તરફ ઉભી રહી પોતાની હાજરીથી મને ઉગ્ગળ આપતો ચેહેરા હું કદી પણ જુલી જઈશ નહીં-તે મેં બીજી વખત બોલ્યો છે, પણ કદાચ છેલ્લી વખત ન હશે." ખાને તેને આ ખ્યાસી સ્વપનામાંથી જાગરત કંપી.

"સુઈ ના," તે બોલ્યો, "એમ કરશે તો લોહી યાતું જશે. કાસમ તેને ખુશીથી તારે ધણે, કારણ કે જે સુઈર હા-થોએ તેનો જખમ બાંધવામાં મદદ કરી હતી, તેજ હાથોએ તેને માટે એક નરમ સાદરી ખીજાવી, તેનું માથું મુકત્રા તે પર એક તકડો મુક્યો હતો. કદાચ લોહીના જવાથી તેની ઉપર થોડીક અસર થઈ હોય, કારણ કે થોડાક વખત ધુંધળું ખાધ તે બાંધમાં પડ્યો, અને અમીના થોડેક દૂર તેની આગળ ચોકી કરવા બેઠી, કારણ કે ખાન બીજી તરફ બીજી ખબરો કાઢવા અને કાંઈક બદલાવત કરવામાં રોકાયેલો હતો.

પણ એમ હમેશાં ધણાક ઉસકેરેણીવાળા બનાવો પછી બને છે તેમ, બે કે તે પહેલે બર બાંધમાં પડ્યો, તોપણ તેમ ઝાંઝે વખત ચાતું થઈ ગયો. કદાચ તેના જખમોથી તેને ખીજ થઈ હોય, કારણ કે તે બીજાણી ઉપર અણઝા પછાડ મારતો હતો.

ખાન હજી ગેરહાજર હતો, અને અમીના હજી કાસમથી થોડે દૂર બેઠેલી જ હતી. તેણી કદાચ થોડા વખતમાં સાંધી ઉઠી જતે, તોપણ સાંધે તેણીના બેસવામાં કાંઈ એટલું તો ન વાઈ જેવું અને લાગણીઓ ઉસકેરે તેનું હતું-જે માથુસે તેણીના હાથ બચાવ્યો હતો, અને જે તેણીના બચાવ કરતાં જખમી યથો હતો, તેના ચેહેરા બેસીને તપાસવામાં તેણીને કાંઈ અજબ નાતરી શાંત ખુશાલી ઉપજતી હતી, અને તેણીએ એટલો તો બડો ધુરંગો નાખ્યો હતો કે, બે તે જાગતા હતા તોપણ તેણીના ચેહેરા બેઈ શકતે નહીં-કે તેણી સાંધે બેસી રહી.

છેલ્લા થોડાક દહાડામાં બની ગયલા બનાવો તેણીની નજરે આવ્યા. તેણીની જુવાન છંદગી હજી તો આ દુનિયામાં બા-થે સાર થઈ હતી, અને તોપણ તેણીને કાંઈ દહાડો ખ્યાન-માંથી ન હોય તેટલા બપ નજરે આવ્યા. તેણીની છંદગી એક વખત મોતમાંથી બચાવવામાં આવી હતી. હમણા કદાચ જુવનમાં અને જાસ્તીમાંથી અને પહેલા બનાવમાં તે કે જે તેણીને બચાવનાર એખડું હથવાર હતો અને બીજામાં જે તેણીની નજર આગળ લડ્યો હતો, તે તેણીની નજરની પ-ડ્યો હતો. તેણીએ તેને બોલતાં બાએ સહમળ્યો હોય, તોપણ તેના દરેકે દરેકે બોલ તેણીને યાદ હતા, અને પછી તેણીને તેના અંખના પત્રકારની યાદ આવી. તે ઉતાવળે આતુરતા બરેશે પત્રકારો, કે જેથી તેણી ઉપર કાંઈ અજબ અસર થઈ હતી. જેવું તે તેણીને યાદ આવ્યું કે તેણીનું દેહું ધપ-કવા લાગ્યું અને તેણીની ડાબે બરેલી લાગણીઓ ઉસકેરાઈ. તેણી પોતે પણ સહમળ શક્તિ નહીં કે તે શું હતું-તોપણ અંખપણીમાં તેણી તે જાનવાની વધુ નજરની જઈને બેઠી.

તેણીએ તેનાં કપાળ ઉપર બજી ડાબી કરચલી આવતી હોય તેમ બોલ્યું. બીજાણી ઉપર અણઝ પછાડ મારતાં તેના

ચેહેરા ઉપર જે શાશળી પડતી હતી તે પરથી તેણીને આશ્ચર્ય પડ્યું. કે તેના હોડો હીલતા હતાં, પણ તે શું બોલતો હતો તે તેણી સહમળ શક્તિ નહીં. થોડાક વખત તેમ ચાતું, પણ પછી તે કાંઈ બાંધું હતું ખજાડવા લાગે; તે કાંઈ લગાઈવીપે હોય તેવું લાગતું હતું, અને તેમાંથી તેણી પોતાના માથુસેને બોજન આપતા અને ખીજારાએને ખીજીવડાવનારા બોલો સહમ-ળ શક્તિ; સાર પછી થોડાક વખત તે મુગો રહ્યો, અને બચ્માં માફક શાંત બાંધમાં પડ્યો. "ઓ અણા તેને સમજાવ-રાખે" તેણી બોલી.

પણ થોડા વખતમાં ફરીથી તેણે બકવા બોલવા માંડ્યું. તે એટલું તો આસ્તે હતું કે તે સાંભળવા તેણી પોતાના કાન તેનાં મોંમાં નજીક લઈ મઠ-તેણી થોડાક વખત કાંઈ પણ સહમળ શક્તિ નહીં, પણ છેલ્લે તેણીએ એક એવો બોલ સાં-ભળ્યો, કે જે સાંભળી ગયા તેણીના હાથ તેણીનાં આંખમાં હળવાશ લાગે, અને થોડાક વખત મુખી તેણીથી નહીં ખમાય તેનું ડચકું તેણીને આવ્યું;—"અમીના!" તે બે વખત તેમ બોલ્યો અને તે પણ વળી ધણાજ નરમાસ અને મીઠાશ બ-રેલા બવાને.

"આ અણા! એ માફ નામ બળ્યું છે." તેણી મનમાં બોલી; "તે મારે માટે વીચાર કરે છે-તેની બાંધની લગાઈને મુખબેસના સ્વપનાઓમાંની ગારો ખ્યાલ તે છેડેને નથી. તેણે માફ નામ કેમ સાંભળ્યું હશે?"

પણ નજીકમાં ખાનનો અવાજ આવવાથી તેણીના બી-ચારોમાં ખત્રસ પડી. "તેણે મને આ તરફ ભેળવી ન જોઈયે" તેણીએ વિચાર્યું, અને જસદાથી સાંધી ઉઠી, તેણીને મારે જે જુદો પડ પડકારેલો સાંધાસેથી બરાઈ મઠ.

ખાન કાસમ આગળથી પસાર થયો. "એ દીક બાંધ કહાડે છે" તેણે દાઢડને કહ્યું, "એની સંજાળ મારે કાંઈ અંદી બેડું હતું કે?"

"નહી બોદાવદે, સધળાં માથુસે તો મારા મુરખીની સામે હતાં."

"જે કાંઈ દીક કીધું નહીં. તમારામાંથી એક જણે અંદી બેસતું હતું; પેલો આજસુ ખાવરતી ક્યાં ગયો? તેને કાંઈ આસાએસની જરૂર નથી. બે તે પોતાની આંખો સધળો વ-ખત બાંધી રાખી શકે તો તેને એની આગળ બેસાડો અને દાંડ, તારેથી જેટલી ઉપ કદાચ તેટલી તુખી કહાડ, કારણ કે ઈનશાઆ! કાચ ખપેર આગમય તો આપણે આંધીથી ઉપડી જઈશું."

"તુને કાસમ શેક આગળ બેસતું પડશે," દાંડે બાવરતીને ઉઠાડતાં કહ્યું. "અને ન્યાં મુખી સહવાર પડે યા તો તે જાગી ઉઠે સાં મુખી હીસારો ચકારો નહીં; સહમળ્યો કે?"

"હા, બધા દાંડ; પણ મને લાગે છે કે તુખી મારી સાથ બેસે તો દીક, કારણ કે સહવાર પડવા આવી છે, અને મને એખડું બેસવા નથી મગતું."

"ઓ હીયકારા! તું કાંઈ એખશે નથી; બે તારી આ-ગળ તો આજની રાતનો પહેલવાન મુગો છે-તે કે જે

પોતાનું છેલ્લું જોતન લીધા પછી કેટલાંક માણસોને આજી છે, બ્યારે તેં તો એક મર્યાં વડીકને નથી માર્યું. હું તુંને કહે છું કે, અહીં કોઈ પણ ભય નથી. પેલી જાણુ મારું ખીખાંલું છે-એ તુંને કોઈથી મારી નરર પડે તો હું કોઈ ધણો દુર નથી.”

યોગ વખતમાં સંવત્સૃં સાંત થઈ ગયું. ગામડાંનાં કુત્રાંઓ વડીકે પોતાનું જોતનમાં જોખાંચું હતું. બાપડીઓના ધન-રાટ અને ઝીંચવારીઓ, અને છેકરાંઓનું રસાનું નરમ પડી ગયું હતું. ચોક્કસી રાખવા માટે સમગ્રાવેલાં બળવાં કે જેની આસપાસ ગામડાંઓ રાખુ યઈ એકા હતાં, તે સીતાએ છેલ્લા ધનરાટ અથવા તો ઝુમખેસની કોઈ પણ નીસાંની જણાતી ન હતી. આજીમિર પેલીમિર ખાનના ખીદખતમારે વાદર ચોટી ભર લેખમાં પડેલા હતા. એક યોગે કે જેને છેલ્લી ઝુમખેસમાં પડવામાં આગેલા હતા, અને જે ચોરે ચોરે વારે ચોટીથી ખંખાર મારી રાતની સાંતીમાં ખસક કરતો હતો, તે સીવાય સધળા યોગ્યો વડીકે આસાએસ લેવા પોતાનું શરીર જળીન ઉપર નાખ્યું. મીનારા ઉપર પડેલ અને તેનાં માણસો ચોક્કસી રાખવા બેઠાં હતાં.

કાસમની ઊંધ હજી બેચેની ભરેલી હતી, અને હજી તે બકમકારી કરતો હતો. “એના વીચારે બધા લગઈમાંજ છે, કુદરીકરે ધાણું. કોંકે કહે છે કે તેની બંદુકની જેમથી સોંધ ઉપર પડતા મરાઠાઓના દેખાવ જોવા લાયક હતા. કહે છે કે હરજીની માફક તેણે તેઓને જળીન ઉપર પડાવી નાખ્યા. એ કોંકોની મા બેદોનાનું નખાદ ભય, એ કોંકોનાં આજી, આજી કે હમેને સદામત દમારાં શોદરમાં લઈ જા. આ કમ-ખખત ગામમાં આ સુધાં ત્રણ વખત હમે ભયમાં આવી પડ્યા હતા, નપણુ સાંજળ, એ શું દમણું બોલ્યો? અમીના? પાણું અમીના? ખાનમ! એ શું કામ તેણીને માટે રવપનાઓ જોતો હશે? ગરીબ ખીચારો! અને યોગ્યોના સરદાર કરતાં એ તેણીને માટે વધારે સારો સાધી યઈ પડતો, પણ કદાચ તેણીને માટે તે રવપના જોતો ન હશે, કદાચ એજ નામની કોઈ ખીજપર તેને પ્યાર હશે; હા, તેખી બને તેનું છે. સ્વારે માર સાહેબ, તમે તમારો રવપના પુરો કરો. બોદા તુંને સાંતી-બરેલી લેખ બોલો.”

પણ તેજ બન્યું નહી. એક કસાકની બેચેની ભરેલી ઊંધ પછી કાસમ જગી ઉઠ્યો અને આપણા ખાનવંત ખાનરચીને પોતાની આગળ બેરેલો જોયો.

“કમ તું અહીં કેમ ઝુલકુ ર તુંને શું લેખ નહી આવતી કેર?”

“મેદરખાન, મારા સુરખીની હોકમ હતા કે મારે તમારી ચોક્કસી રાખવી, અને તેવજીના દેખાકે હું તાખે થયું હું ધાઈ હું કે તમે કોઈ બરાબર સૂતા નથી, કારણકે તમે ધણા બેચેન લાગતા હતા, અને કોઈ બાઈનું વુંડું બોલતા પણ હતા.”

“હા, હોયખી, પણ મારા બેદ ભરમ ચોલાજ છે.” તે જ નાકમાં બોલ્યો, “જેથી મને કોઈ મારા બોલેલા બોલેલી બીક નથી; અને ખડે યુદ્ધને તો મારા આગે જખમથી મને ચોડું

ધણું દુખ ઉપજે છે, અને બાંધ્યાજીની ધણો તાઈટ. બે-કાઈ અહીં હકીમ મયે તો ઝુલકુ, લઈ આવ, જરા તે મને આ-રામ કરશે.”

“એ માત્ર મેરખાન મારી ઉપર વીધાસ રાખે તો તેવજીનું દુખ હું જોણું કંઈ. હું બાવરચી થયો તે આગમય હકીમ હતો, અને હાઈદરાબાદ કોઈ એનું શોદર નથી કે બ્યાંના ચોકા જખમ ઉપર મયમ પડેા કરવા થીખવામાં મેદરકારી ગામગતા હોય. મશાલા? સ્યાંના જવાને મોહલે મોહલેથી પડવામાં એકા હોય છે.”

“કીક, સ્વારે તો તારેથી બનતું કેર—આ વખતે હકીમ ખ-ખવેળી યુકલેજ છે.”

ઝુલકુએ પોતાના બોલ પ્રમાણેજ કામ કર્યું. યોગ વખતમાં જખમ વધારે સફાઈથી બાંધેજ અને આ ફેરફારથી કાસમને પણ આરામ મળ્યો. કુંકો પીસાનો આ વખતે ધણો આવકાર-દાયક યઈ પડે, અને તેખી ઝુલકુએ લાવી આપ્યો.

સ્વાર પછી કાસમે તેની પાસે તેના શોદર અને ચેર વીરો વાત કરાવી. તે ખાનમની, તેણીની જીંદગીની અને તેણીનાં કમ્પેડ લગમને લગતી સધળી ખીના જણવાને આવતુર હતો. ઝુલકુએ પોતાની બેદોને લગતી કોઈ વાત કહી.

“હા, તેણી કે જેની તું વાન કરે છે, તે તેજ કે જે ખા-નમની મેકરીમાં હતી?”

“તેજ. તે યોગ વખત ખાનમને હુધ પાવા રહી હતી અને તેણીનું ખાનમપર ધણું હેત છે.”

“સ્વારે તેણીને સાથે કોંધ નહી લાવી?”

“તેણી તો આવવા ધણુથી હમ્મીટી હતી, પણ ખાને કહ્યું કે રસામાં તેને લીધે અડચણ પડશે, અને તેણીને સ્વાંજ રહેવા લીધી.”

“કદાચ ખાનમને લાવવા ગમ્યું નહી હશે.”

“નહી મયે? સાહેબ, તેણીથી છુડું પડ્યા માટે તેણી ધણી દલગીર યઈ હતી, કારણકે ખાનમને જખમથીજ તેણીએ ઉ-ધારી હતી અને પોતાની દીકરી માફક તેને ખાનમપર ખાર હતા.”

“સ્વારે તો તેણીની સધળી વાત તુંને ખબર હશે.”

“હા, છેજ. મારી બેન સધણું તેણીનુંજ કામ કરતી હતી અને જુલું પડ્યા આગમય એક વખતથી તેણીથી છુડી પડી ન હતી.”

“સ્વારે તુંને ખબર છે કે તેણીનાં ખાન સાથ કેમ લગન થયાં? તું એક વખત બોલ્યો હતો કે ખાનનું કુટુંબ ધણું દલકું હતું.”

“હું તે તમને કહેવડા.” જખમથી બોલ્યો. “તેણીને બાપ નીજમની દરખારનો મનસુખદાર છે. તેને પમાર તો કીક ક-હેવાય છે, પણ સધણું નાખનુંજ. તેની પડતી જખમવા તેને એક બે મામડાંની જખમીયો સોપવામાં આવી હતી, પણ તે જુલગીમાં ધણો ખરચાણ, ઉઝાજણ, મોઝાએ અને ચોખીયો હતો. સરકારને નાણાંની તંગી પડવાથી તેણે પોતાના અમન-

દારીના પગાર ચઢાવી મુક્યા, અને હવે ધરમાં એક પછી એક મુશકેળીઓ પડતી ગઇ. દારી વેચી નાખ્યા, જીવરો યરેણે મુકી—પછી થોડા થોડાઓ કઢાડી નાખ્યા, અને તેના માણસોને રજા આપી. ગામડાંઓ મારજેન મુક્યાં, અને બીજી યણી મુશકેળીઓ ઉભી થઈ; વ્યાજ ચઢી ગયું, માંગનારાઓ તકરો કરવા લાગ્યા, બીજી થોડીક વધુ જીવસ વેચી અને થોડા વખત સમાધાન થયું. પણ સાર પછી પાછું સંભળાયું કે આગાઉ માફજ મામસો થઈ પડ્યો છે.—મારી બેઠેને કહ્યું કે તેણીના અને બીજાં માણસોના પગાર યદાચવામાં આવ્યા હતા, અને કુટુંબના લોકો દમેશ કરતાં વધુ કરસ રથી રહેતાં હતાં. આ હોકરી અમીના પરજીવાની ઉમરની થઈ, તેણીની ખુશમુરતી લોકોમાં જીણીતી હતી; અને તેણીને મારે ધણીક માંગાં આવ્યાં, પણ તેણીનાં આ બાપ કોઈ સદર બીજુ શોધતાં હતાં. તેઓ ધારતાં હતાં કે મુર પોતેથી કદાચ તેણીના હાથની માગણી કરશે અને તેઓને દહારી કરી નરો. અને નવારે આ વાત ચાલતી હતી સારે ખાન કે જેવણે પોતા માટે ખુશમુરત બાપડી શોધવા કેટલાંક માણસોને મારે મામ મોકળ્યાં હતાં, તેવણે તેણીને મારે સંભળ્યું. તેવણે જસદીથી તેણીના હાથની માંગણી કરી. તેનાં હલકાં ખાનદાનની કોઈએ કોઈ દરમર કાંધી નહી, કારણ કે તેની પાસ પ્રપકળ દોગત હતી, અને તે મુટથી લોકોમાં વેરનો હતો. આખરે યણી ધામધુમથી તેઓનાં લગન થયાં, તે બીચારી નાદાન બાળક આ સંપળો લપકા જેઈ છક થઈ ગઇ, અને મીર સાહેબ, હાથ તમે તેણીને મુસાફરીની એક પછી એક મુશકેળીમાં પડતી નેવે છે. એક દારી ડુબી ગઈ—બીજે દહારી મરાકાઓએ દહેસો કયો, જેમાંથી તમે આમરો છુટકો કયો છે, નવારે તેણીના જેવા ગોમણે એક જવાન અને બાદાદર સરદારના જવાનખાનામાં દહેસો રહેવું નેવેછી.”

કાસબથી અજબપણામાં નીકાસો નખાઈ ગયો. “આ જવાન અને ખુશમુરત બાપડું આ જવાનું વેચાણ કરવામાં ધણી શરમ ભરેલી આવ ચલાવવામાં આવી છે!”

“ખરેખર મીર સાહેબ, તેને એક વેચાણ તરીકે ગણવામાં તમે ખરા છે, કારણ કે ખાનને જેનાં ગામડાંઓની મારજેનની રકમ ભરી આપવી પડી હતી, કે જેથી કુટુંબના વગ આગળ જેટલોજ પાછો ચાલુ થયો છે. હવે જે થયું તે તો થયું, એમાં કોઈ આપણે ચારો નથી. અને બીચારી ખાનમની દયા આવે છે, કારણ કે તેણીને હજી તો જે બાપડીઓનાં મેળાં તપસા સંભળવાના છે, તેઓ આવી જુવાન અને ખુશમુરત બાપડી ધરમાં લાવવા માટે ખાનના ઉપકાર માનવાની નથી.”

“કુત્રક, તે પોતે તેની સંજાળ લેવી જોઈએ.”

“હું તો કરીશ, યા અઘા તેમ કરવાને મને શક્તી આવે.”

“અને યાદ રાખજે કે તું મઠ કરવા દુઃખેશ તૈયાર છે તે જવાન બોલે.” “જે તેણીની હજી એક વેચાણે ગયાની છે, અને અક્ષાની મેદરયાનીથી આવા ખુશમુરત પ્રાણને નવી મુશી મારામાં તેણીને મઠ કરવાની સ-

ક્તી દહેસો લાં મુશી અસવધ આવવા દઈશ નહી. તેજ પછે મુરજ ને ઘણો વખત થયો ખાખી રાશની આપતો હતો, તે પ્રકારની યણે અને કાસરો સદવારની બદલી કરવા લોકોને તેડવા એક બાંચ મારી, આથી આખી નજી ઉઠ્યા અને બીજાં ચણાંઓ સાથ મળી દમેશના ધારા પ્રમાણે તેઓએ બદલી કરી.

“હું દમેશના જેટલોજ તદેસર છું. હું તારો ઉપકાર માનું છું, કાસરો ખાનને તેની તળીયતને લગતા સેવાઓના જવાબ દેતાં કર્યું. જગમથી અને રોહજ દુઃખ થયું, પણ તારો જલો યુવરીકર જે એથી આગલોમાં માલીતગાર છે, તેણે બાંધેલું નરા ધીરું કરું” સાર પછી અને તદન કંસાર વળ્યો. પણ તું શું કહે છે? આગળ વલો કે થોભ્યો?”

“પરેવની સમાદ લીધા પછી તેઓએ તે દહારોજ ઉપડી જવાનું કર્યું.”

“અને માણસો મારે શું કર્યું?” પટેસે પુછ્યું. “તેઓમાંના અડધાને મેં ગઈ રાતનાં પંડી મુક્યાં છે, કેમ પટેસ, તું શું કહે છે, તેઓને લઈ જઈએ કે?”

“બેલાશક! બેલાશક! મારાં માણસોમાંના અડધા તમારી સાથ આવશે, કારણકે મને કોઈ દહે બીજા દુસલાની ભય નથી.” માણસોને બોમાપવામાં આવ્યાં અને તેઓ નેવ્યાં. તૈયાર જણાયાં. તે પછી તેઓએ હવાવજમાં સંપળો તૈયારીએ કરી, અને બીચારીનું મોજણ કરી, લગાળેના અસમાજ લાંધી અને બચાવને મારે જરરનેગી સંપળો તૈયારી કરી તે ટોળકી ઉપડી જવાને તૈયાર થઈ.

ગઈ રાતની મુમજેસમાં સાત મરાકાઓ મારાં ગયા હતા, એ સખત જગમી ધપા હતા, અને જોખમ-ભરેલી હાલતમાં હતા. પાંચ થોડા તેઓના હાથમાં આવ્યા, બે મરી અધકા મીઠા ખાને પોતાના કબોળ માટે રાખ્યા, અને માપાણી દીમંચરદાથી સંપળી છુટ નારા પાનેમાં ગામડાંના લોકોને મેલેલી આપશે પટેસને આપી, તેમાંથી થોડાક ભાગ કાસરને આપવાની બોલસ કરી, પણ શેકડ.

અને હવે આપણા મુસાફરો ફરીથી એક વાર ખુલાં મેલાનમાં બહાર પડ્યા. બધા મળી તેઓમાં બાર થોરસવારો, છ સાત હથથારખખ ગામડાઓ, ટકુ પર સવાર થઈ આવતા થોડાવાસાઓ અને કેટલાક નોકર હતા. તેઓ ધોરેથી અને સાઉમેરીથી આગળ વધતા હતા અને તેઓને દેખાવ સંપળું જેતાં ભષ ઉપજનવારો લાગતા હતા.

જેસરીથી માઈસાર જવાનો રસ્તો સખત લાગે છે અફે નેતાં તો તેમ નથી. નજીકે સો ગાઈજાનખાવરમીને ચોડું ચોડું ચલાણ ઉતરાણ કરતાં એક દલાન તો તે જગી છે—જેટલે કે જેસરી જેસરીથી કેટલાક જગમી કે?”

વેલા રસ્તા મુશી એમ બને છે, કે ન છે કે તુબી મારી સાથ કાનદાનમાં કીજાને પછાડોને પધપડવા આવી છે, અને મને છે. એક મુસાફર જેસરીથી ને ઘણા મોઈસ લાંબાં રોઈ જોખસો નથી; બે તારી આ-એમાં એકને મથાજાતને પેહેલવાન થતો છે—તે કે જેણે

CHURCHILL
LIBRARY

मीस फिलिप्पा गैरट फॉवसेट.
Miss PHILIPPA GARRET FAWCETT.

કામ્ય છે, કારણકે તેવીજ નીતિનું ચક્રાણુ ઉતરાણુ તેની પાસે હોય છે, કે જેથી પહેલાના જેવુંજ કદાચ લાંબું હોય છે અને જેને મચાવેલી પેહેલાંની આકરણ જરૂર પડે છે. આવી રૂતુમાં જે ફરક પડે છે તે અજળ જેવો છે. યોગ દહાડાની મુસાફરીમાં રૂતુમાં તદન ફરક પડી જાય છે અને જ્યારે બેલેરીમાં તપાસી નાખે એવી ગરમી પડે છે, સારે તેની દક્ષીણ તરફ જતાં એક મુસાફર વધારે ચોખી અને ઠંડી હવા દમમાં લેશે. આપણી વાતની શરૂઆતમાં જે ગરમીને મારે એવી ગયાં હતાં અને જેથી મુસાફરી કઠણા બરી થઈ પડી હતી, તેને બદલે હવે ઠંડી પડતી હતી અને જ્યારેને વખતે પણ આપણા મુસાફરો ગરમ કપડાં પહેરવાને રાહ થતા હતા; અને આવી માલુસ અને નનાવરોને વધુ પુષ્ટી આપી તેઓ યાક વગર આગળ વધતાં હતાં.

જે દહાડા સુધી તેઓએ કાંઈ પણ બપોની નીકાની વગર મુસાફરી કરી, જ્યારે તેઓ એક ખીણમાં દાખલ થયાની અણી ઉપર હતા, તેટલાં તેઓએ બધા સાથે કેટલાક યોરેનવાતોને દુરથી આવતાં જોયા.

“આ તો મરાઠાઓ છે,” ખાન બોલ્યો.
“બહુ,” કાસમે કહ્યું. “પણ તેઓની અને તો કાંઈબી બીક નથી, આપણે તેઓ કરતાં ધણા જોશવર છીએ. જોતો તે બુઝાઓ પેલી બાજુપર આવે છે.”

“હા, તેઓ એમજ કરતા જાયુય છે. પણ શીકર ના કોઠા, આપણે બધા રસ્તા ઉપર આસપાસ પંડરાઈ જઈએ, કે તેઓ ધારણે કે આપણી ટોળાકી ધણી મોટી છે. હમણા તેઓ ધારે છે કે વગર મહેનતે તેઓ આપણને છુટી રાકશે. ખાનના કહેવા પ્રમાણે તેઓએ કહ્યું અને તેની અમર તરત જોવામાં આવી. મરાઠા યોરેનવારો જેઓ ધણી ડાકપટ્ટી આવતા હતા, તેઓ એક દમ ઉભા રહી ગયા, ઉતાવળથી એકબેકમાં મસલત કરી અને પોતાની જમણી બાજુએથી પશ્ચીમ તરફના રસ્તા તરફ ફરી ગયા અને ચોક્કસ છેડા કાપ્યા પછી પાછા એકદમ ઉભા રહી ગયા.

“આ લોકો પક્કા છે,” કાસમ બોલ્યો, “અને આપણા પે-હેલા પાછળી ધરો લીધો છે. પણ જ્યારે આપણે પેલી તરફથી જઈએ ત્યારે એક બે બંદુકના બાર ફરીશું, એટલે એ લોકો આપણી વચોનાં છેડાને તકાવત બાળી રાકશે.”

તેમ કરવામાં આવ્યું, અને જેવું ઉતરેલા હતા તેવુંજ પરીણામ આવ્યું. મરાઠાઓ વધારે દુર ગયા; અને કે તેઓ બધા એક લાઈનમાંજ અગળ વેપતા હતા, તોપણ ચોરે ચોરે વખતે આપણા મુસાફરોએ બંદુકના બાર ફોજ કાઢી અને સમજામાં જણાવ્યું. ખાન સુધાં-મરાઠાઓના ધબરાઈથી રમુજ મેળવતાં હતાં.

“હવે આપણે આપણા પોતાના રસ્તાપર છીએ,” ખાન બોલ્યો, “અને યોગ વખતમાં આપણે સપળા બવમાંથી મુક્ત થઈશું.”

યોગક વખતની મુસાફરી થઈ એક સારા બધાવ કરેલાં ગામડાંમાં તેઓ આવી લાગ્યાં અને અહીં તેઓનાં ઘણાંક સંકટ અને છુટકારા પછી તેઓ પોતાની મુસાફરી પાછી શરૂ કરે અને આગમ્ય તેઓએ ત્રણ દહાડાની સમાપતી બરી આ-સામેજ લીધી.

મીસ શીલીપા ગેરેટ ફોસેટ.

મીસ શીલીપા ગેરેટ ફોસેટ.

મીસ શીલીપા ગેરેટ ફોસેટના હીમાયતીઓ યાને બાનુઓને મરદો સાથે અથા લીલાશ્યા-સમાં દરીકાઈ કરવાને ઉત્તેજી આપનારા-ઓને આ સાક કેમખીડજ મુનીવરસીદીની ગણીત શાસ્ત્રની પરીક્ષામાં મીસ શીલીપા ફોસેટનું નામ ફતેહબંદ વીચાર્યાઓમાં સા-થી ઉપર આવેલું જોઈ ખરેખર ખુશી થવાનું છે.

ન્યુનહેમ કાલેજની મીસ શીલીપા ફોસેટનું નામ પરીક્ષકોએ આ સાક્ષના Senior Wrangler (કેમખીડજની મુનીવરસી-દીમાં બી. એ. ની પરીક્ષામાં પહેલે નંબરે પાસ થનારો)ની ઉપર મેળ્યું હતું, એવું જણાવીને કે, જે તેણી તે મુનીવરસીદીની એક ‘વેન્ચર’ હતે તો તેઓની ફરજ હતી કે તેણીને Senior Wrangler દાખલ જાહેર કરે.

હાલ જી વીચાર્યાઓ કે જેઓ મરટન અથવા ન્યુનહેમ કાલેજમાં અભ્યાસ કરતી હોય, તેઓને કેમખીડજની મુનીવર-સીદી સાથે કાંઈ પણ સંબંધ રાખવા દેવામાં આવતો નથી, અને ફક્ત સેનેટનીજ વસામથુથી પરીક્ષકોને મરદોનીજ બ-રોગર તેઓની પણ પરીક્ષા લેવાતા હકે આપવામાં આવે છે.

પણ મુનીવરસીદીની આટલી બધી આનાકાંની છતાં કેમ-ખીડજના મરદ વીચાર્યાઓ મીસ ફોસેટના કેસમાં તેણીની ફતેહ માટે ધણા મગર ફોસે છે, અને તે તેઓએ ખુશી રીતે તેણીને ‘સેનેટ કાઉન્સ’માં દીક્ષાની ભરણે આવકાર દઈ દેખાડી આપ્યું છે. જ્યારે તેણીનું નામ સક્રી પેટેલું આવેલું જણા-વવામાં આવ્યું, ત્યારે તેઓને હરખ સમાવણા રહ્યો નહી, અને એવું દેખાડી આપ્યું કે, મરદોમાં જે અદેખાઈ એક બીને વીચાબાસમાં આંગળ વણેલી જોડીને ઉત્પન થાય છે, તેમાંથી કેમખીડજ તદન વેગળું છે.

મીસ ફોસેટ તે જણીતા જાહેર શખસ મરદુમ રાઈટ આ-નરેખત હોતી ફોસેટ એમ. પી., ચોરટ માસતર જોમરલ, અને કેમખીડજના અર્ધબવહાર શાસ્ત્ર: પ્રેસિડન્ટની એકપુરી બેઠી છે. આ મીસ ફોસેટની જખી સાતસત્રીના મીન ઝાવને લી-ધેલા ફોટોગ્રાફ પરથી લીધી છે.

મીસ એમીલીયા બરેલ.

નામીની બાઈ મીસ એમીલીયા બરેલનો જન્મ બોસ્ટન નગરમાં તા. ૮મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૧૧ ને થયો હતો.

તેણીના બાપ મીસતર બરેલ એક ધણે આખરદાર, જ્ઞાન પ્રેમી તથા તત્વગર મહત્વ હતો. તે ધણું શીખેલા હતા, અને પોતાની એકપુરી લાડકી બેટી એમીલીયાને પણ ધણે હિંચે દરજ્જેની કેળવણી આપી હતી.

મીસ બરેલ નવ વરસની હતી ત્યારે તેણીની વાહાલી મા મરણ પામી હતી, અને પોતાની વાહાલી બેટી એમીલીયાને પોતાના તત્વગર ભરધારને આસરે સોંપી ગઈ હતી.

તેણીએ ૧૭ વરસની ઉંમરમાં પી. ઈ. ની પરીક્ષા પસાર કરી હતી અને ફરસ્ટ બી. એ. માં તેણી નાનીપાસ થઈ હતી. મીસ બરેલ ધણી ખુબસુરત હોવાથી ધણા તત્વગર તથા આખરદાર અદરયાનું તેણીની પર ધ્યાન ખેંચાતું હતું. તેણીના નાનકડા ખુબસુરત હાથની ધણાઓએ માગણી કરી, પણ સરવેને તેણી નાનીપાસ કરી ના પાડતી હતી. મીસ બરેલ ધણી સુપરેલી ગૃહીમાં ફરતી હતી. તેણીના બાપ તેણીની જોનશીય પછાડે ધણા ખર્ચા ખર્ચા ખર્ચા કરતા હતા. મીસ બરેલનું નામ આખા ઈંગ્લેન્ડમાં વખણાયું હતું. તેણી એક દીવસ પાર્ટીમાં ગઈ હતી, લાંબી આવતાં તેણીને ધણી સરદી લાગી અને તાપ આવવાથી માર દીવસની માંદગી ભોગવી મરણ પામી. નવાજબાઈ અરેસર શોક.

રાંધવાને લગતું.

જેલીનાં કેક-એક રતલ બારીક રવો લેવો, તેમાં ૦૧ રતલ ખાંડ, ૦૧ રતલ માખણ અને ઈંડાં ત્રણ લેવાં. ચેહેલે ઈંડાંને ખુબ મેલવી આટો તથા માખણ અને ખાંડ સરવે સાથે મસળીને બનવી ઈચ જરૂરી નહોતી વધુથી, ત્યાર બાદ ચીક રાંધવાવાનાં દાખરા લેઈ તેલ માફક ગોળ કાપી, તેમાં મુખી, રાંધેલી જેલી તેમાં ગોઠા આથી ભરવી, છેક ઉપર મુખી ભરવાં નહી. આરાની બારીક પટ્ટી કાપી તેને હાથે સેદન વળ આપી, આડી તેમજ હથેલી ગોઠવવી, તે જેવી રીતે કે જે આડી અને બે પતી લેણી ગોઠવવાથી ખાંચા જેવાય. ત્યાર બાદ તંદુરમાં ગોઠવી ધીમાં બળતાંપર બુઝવો, બાદમાં ક્લર જેવાં રતાસ ચાચ ને ઉતારવાં, ઉપર નીચે બળતું ધીમું રાખવું.

આઈરીશ ઇસ્ટ-એક નાનું મરચીનું પીક લેવો, તેને સાફ કરી કટકા કરી ઘાઉંને તેમાં નીમક, છણા આખા કાંઠા આખી દસ લેવો, લીલાં મરચાં આખાં બે લેવાં, એક કળશીઆ પાણી એ સરવે સાથે ચુપાપર મુકી રહે ને જે મલાસ જેટલી ગરેલી રહે, તેમાં પાંચેર રેલ તથા દોઢક છાંય માખણ નાખી પાઈ ચુપાપર ઇમારે મુકો, જેની ગરેલી થઈ રહે ને ઉતારવું. ખાતી વખતે મરચાં કઢાડી ના.

૬૧. તારાપોરવાડા.

દરેક સ્ત્રીએ તેણીના ભરથાર સાથ કેમ વર્તવું?

કે વખતે ગરબેડ નામનો એક ખેડુત ટેકડી ઉપરનાં એકાંત ધરમાં રહેતા હતા; તેની એક ધણીજ ભલી ધણીઆણી હતી અને જેણીના સારા મુલ્ય ગરબેડની પ્રીતી સંપાદન કરવાને પાત્ર હતા, જેથી એ જોડું ભરીબની કાંઈ પણ ચીંતા વગર પોતાનાં મુખમાં, સદવાસં પત્ની પોતાનાં આસુખ્યા બાકીના દહાડા મુનમરતું હતું, અને એવું કાંઈ પણ કામ તે ખેડુતથી થતું નહોતું, કે જે તેની ધણીઆણીને પસંદ પડે નહી.

તેઓને પોતાનાં મુનમરણને માટે કાંઈની પણ મદદની ગરજ નહોતી, કારણકે તેઓ પાસે રોકડ પુછ ઉપરાંત બે દુધાળી ગાય હતી.

એક સાંજે તેઓ વાત કરતાં હતાં, બપોરે તેની બાપડી બોલી-“મારા ખ્યારા, હું માફ છું કે તમે બેમાંની એક માપ લઈને શેડરમાં વેચી આવો તો સાફ. જે એક આપણી પાસે છે તે આપણને પુરતું દુધ તથા માખણ પુરું પાડે છે, અને વળી આપણને કાંઈ પણ સંતતી નથી.”

ગરબેડ દરેકની માફક પોતાની બાપડીની વાતને મળતો થયો અને બીજેજ દહાડે તે ગાય વેચવાને સારૂ ગયો, પણ કમગામ્યે તે દહાડે બજાર બરાવડું નહોતાં લીધે તેને કાંઈપણ ધરાક મળ્યું નહી, જેથી તે મન સાથ બપોરના લાગ્યો કે “કાંઈ થીક નહી. ધણું તો મને ગાય પાછી ધર લઈ જવી પડશે, અને તે પણ ધણું દુર નથી; વળી મારે લાંબાં પોતાનું ખેતર હોવાને લીધે મારાનાં પછું કંઈ ટોડા નથી.” આમ બોલી તે ધર તરફ વળ્યો. થોડેકે ગયા પછી તેને એક સખસ એક મજાસુત ઘોડો છુન અને લગામ સાથે લઈ જતાં ગયો અને પોતે ધણે કાકી ગયેલાં હોવાથી વીગારના લાગ્યો કે ધર પોંદત્યાં આંધાઈ થઈ જશે અને હું ગાયને બાયજેજ લઈ જઈ શકીશ, વાસ્તે આ ઘોડો જે બંધ છે તે મને લઈ જવા વધારે ઉપોગી થઈ પડશે અને મારી બાપડી અને બપકાભર રામના મેહેનશાહની માફક ઘોડાપર બેઠેશે જેઠીને ખુશી થશે. તેથી કરીને તે થોભ્યો અને વગર મેહેનતે પોતાની ગાય ઘોડા સાથે બદલી કરી, પણ ગરબેડ ખુરો અને ભારી હોવાને લીધે તથા ઘોડા બુલવાન પણ અતીશય મસનાત હોવાને લીધે અરધા કલાકમાં ગરબેડ પટકાઈ પડ્યો અને તેની લગામ હાથમાં પકડીને ચાલનાં પણ તેને પરવારું નહી, કારણ દરેક પથર જેતાં ઘોડા પોતાની સાથ અને પુછડી દવામાં ફેંકીને બેઠેલા, અને બી-

મારા ગરબંડને તોળા પોકારતો. આ ઉપરથી તે બહુનું દુઃખી થયો, અને તેના પગે એક ખેડુતને પોતાનું એક ભડું હુકર લઈ જતાં જોઈ ગનનાં વીચાર કરવા લાગ્યો, કે મારી બાપડી કહો છે કે “એક બીચો કે જે જીવોમાં આવે છે તે એક દક્ષત નીરકરોગી પ્રકાશતા હીરા કરતાં હમ્મર દરજ્જે જેલેતર છે.” તેમ આ ઘોડા હુકર સાથે બદલવો જોઈએ. પછી તેણે તે બદલ્યો, પણ તે હુકર શકેલું હોવાથી ગરબંડના આગળ ખેંચવાથી કે તેને ચારવાથી અને છેવે તે પછવાડેથી ઢકેલવા છતાં, સુદૃઢ પોતાની જગાથી ખસી શક્યું નહીં, અને કાંદવમાં દટાયેલાં વાહાણની માફક મટોડીમાં પડી રહ્યું. તે ખેડુત નીરાશ થયો, બ્યારે તેણે એક ચાલુસને એક બકરો લઈ જતાં જોયો અને સુખાચે તે હુકર સાથે બદલી કરી શક્યો. તે બકરો ઘણો ચાત્રાક હતો, જે જોઈ તે ગોલો કે મને જે જોઈતું હતું તે મળ્યું. અરથો કયાક સર્વે સમાધાનીથી પસાર થયો, કે બ્યાર પછી તે બકરો ગરબંડને ઘસડી ટેકડીઓ ઉપર ચઢવા અને ઉતરવા લાગ્યો, અને તે ખેડુત યુદો હોવાને લીધે, વધારે વાર ખમી ન સંધાથી, એક બરગડ ને ઘેડાં ચડાવેલો હતો, તેમાંથી એક ઘેડાં સાથે બદલી કાઢી. તે ખુશી થવા લાગ્યો કે આ ગરીબ પ્રાણી પુષ્કળ દુધ આપવા ઉપરાંત મને અથવા મારી બાપડીને કોઈ પણ રીતે દુઃખ દેશે નહીં. આમાં ગરબંડ ખસે હતો, કારણકે એ જનાંવર કીવાય કોઈ પણ વધારે ગરીબ જનાંવર તેને મરી શક્યું ન હોતે, કારણકે તેમાં કોઈ પણ ખોડ ન હતી, ગીચા કે પોતાના મીઠાથી છુદા પડવાના પથોને સ્તબ્ધ ઉપર રહીને જેએ જેએ કરતું હતું, અને જેમ ગરબંડ વધારે ખેંચે તેમ તે વધારે ખસેડે. આ જોઈ તે ગોલ્યો કે “આ જેવકર પ્રાણી મારા પાડોશીની બાપડીની માફક હલીલું અને છડી છે, જે કોઈ પણ ક્ષમિતે એ વેચાય તો તેમ કરવાને હું હમણાં સજી છું.” આ સાંભળી એક ખેડુત જે પાસેથી જતો હતો તે ગોલ્યો. “આ સાફે ભડું હાંસ તારા કંઠાળ મેંદાને બદલે જોઈએ તો હો.” “કસુલ,” ગરબંડ ગોલ્યો “એક જીવતું હાંસ એક મરવા પડેલાં મેંદાથી જેલેતર છે.” આમ કહી તેણે તે બદલી લીધું. પણ ઘોડેક ગયો નહીં એટલામાં તે હાંસ પોતાનાં નખ અને ચાંચથી ગરબંડનાં મોઢાંની આગડી કાટવાની શરૂઆત કરવા લાગ્યું અને તેને મહા તોળા પોકારી, જેથી પેઢેલું જોતર આંતરું એક ઘોડા મરથા સાથે તે બદલી લીધું. પણ તેના પગો બાંધેલા હોવાથી ને તેને લટકતું ધરવાથી તે પ્રાણી તરતજ અથડાતું થઈ ગયું, અને ગરબંડ જીખ્યો હોવાથી એક ધરમશાળામાં જઈ તે મરથાને અડી કાઢીને વેચી, જે કાઠન સીલક રાખી, ઉપસગના પાટીના પૈસાનું સ્વાદીખ લોખણ જમ્યો, અને વીચારવા લાગ્યો કે જે હું બુખથી રાજ્ય પામ્યો હતો તો એ મરથો મને શું કામ આવશે ?

આમ વીચારતા જતો હતો, એટલામાં તે પોતાના પાડોશી ગ્રેળીખરડને મળ્યો, જેને તેણે મથાથીત પોતા ઉપર વીટકી વાત કહી, અને કહ્યું કે “જે કે મેં સાફે સાફે કાઢ્યું નહીં.”

તોપણ મારી ખામી છે કે મારી બતી બાપડી એને વીટો મને એક પણ શબ્દ કહેશે નહીં.”

તેના પાડોશી ગ્રેળીખરડ ગોલ્યો, “હું નહીં ધારતો કે તારી બાપડી તેને કોઈ કહેશે નહીં.” આ ઉપરથી બંનેએ સરત બકી અને જે હારે તે ૨૦) કાઠન આપે એવું નહીં કાઢ્યું, અને બંને જીખ્યો ગરબંડના ધરમાં દાખલ થયા, પણ ગ્રેળીખરડ બહુ સોમજવાને વાસ્તે પાસેના ચોરડામાં બરાઈબિહો.

ગરબંડે તેની બાઈડીએ પુછ્યું “કેમ ખારા, શું કાઢ્યું?” તે ગોલ્યો “નથી સાફે કે નથી ખરાબ. બ્યારે હું મહેરમાં ગયો ત્યારે આપણી ગાય ખરીદવાને કોઈ પણ ધરાક ન હોવાને લીધે મેં એક ઘોડા સાથે બદલી કાઢી.” તેની બાપડી ગોલી “ઘોડા સાથે વાહ, ધણું સરસ. હવે આપણે ગાડીમાં બેસીને દેવળમાં જઈશું અને લોકો જે આપણની હલકા છે તે આપણને ધીકારશે નહીં, જે આપણે ઘોડા રાખવા ઈચ્છીએ તો હું ધારું છું કે, આપણને દરેક હક છે. ઘોડા ક્યાં છે ? ચાલો તમેલામાં લઈ જઈએ.”

તે ગોલ્યો “હું ઘોડા લાગ્યો નથી, કારણ સ્તામાં મેં માફે મને કેરવ્યું અને એક હુકર સાથે બદલી કાઢી.”

તેની બાપડી ગોલી, “ધણું સાફે, હું પણ જે તમારે જમ્મે હતો તો આમજ કરતો. હમ્મરો હમ્મર શુકર. હવે બ્યારે આપણા પાડોશી મને મરથા આવશે ત્યારે હું તેઓને ઘોડું હુકરનું ગોસ આપી શકીશ. આપણને ઘોડાને શું કરવો છે ?” લોકો કહેશે કે જુઓ તેઓ કેવાં મગર છે કે દેવળમાં જવા માડી જોઈએ છે. “પણ માલો, હુકરને તમેલામાં સુકાએ.”

“હું હુકર લાગ્યો નથી,” તે ખેડુત ગોલ્યો, “કારણકે સ્તામાં મેં એક બકરો સાથે તે બદલી લીધું.”

“કીક કાઢ્યું” તે બતી બાઈ ગોલી. “તમેા કેવા વીચારવંત માણસ છે, બ્યારે હું વીચાર કહ્યું ત્યારે મને લાગે છે કે હુકરને શું કરતે ? લોકો જીખ્યો તરફ આગળથી બતાવે એને કહેતે કે તે લોકો જીખ્યો. જે સર્વે મને છે તે ખાઈનેજ પૂર્વ કરે છે, પણ મને બકરીનું તો દુધ અને પનીર સાથે વળી જીખ્યો મળશે, ચાલો જલદી અને તમેલામાં તેને બાંધીએ.”

“હું બકરી કઈ લાગ્યો નથી” તે ખેડુત ગોલ્યો, “કારણ રસ્તે આવતાં મેં એક મેંદા સાથે તે બદલી લીધી.”

તેની બાપડી ગોલી “ધણું ને કાઢ્યું, કારણકે હું ક્યાં તેની સાથે ટેકર ટેકરે હોતી ? મારા જેવી યુદીથી કોઈ ઘોડા, પણ મેંડી તો વળી આપણને દુધ સાથે જન પણ આપશે. ચાલો જલદી તેને હાપડાં તણે લઈ જઈએ.”

“હું મેંડી પણ લાગ્યો નથી” તે ખેડુત ગોલ્યો, “રસ્તે આવતાં મેં એક હાંસ તેને બદલે લીધું.”

“હું તમારો ઉપકાર માનું છું, ખારા, હું તમારો ઉપકાર માનું છું.” તે બતી બાઈ ગોલી. “હું મેંડીને શું કરતો ? મારી પાસે કંતવાનાં કે વજવાનાં હથીઆર વડીક નથી, અને જેમ આપણે દમેશાં આપણાં, કપડાં સેહલાથી મેલાતાં લઈએ છીએ

તેમ લઈ શકીશું, પણ એક હાંસ! એક બહુ હાંસ! હા, હું હ-
મેશ માંડું તેજ. અને તેનાં પડ કપીલને ડેકાણે લખવા બેઠ-
્યે છે, અને વળી ઘણા દહાડા યયાં અને રોસત કાપેલું હાંસ
ખાવાનો શોખથી યગો હતો. આથી આપણે તેને આપ તમે
હાંસો.”

તે બોલ્યો, “હું હાંસ લાગ્યો નથી. રસ્તે આવતાં મેં એક
મરઘા સાચ બઢવી કાપી.”

“તે બધી બાઈ બોલી, “મારા સંઘથી મ્મારા, તમે મારા કર-
તાં ઘણા ગ્રહણ છે, ખરેખર મરઘીજી બેઠીયે. તે હમેશાં
સવારમાં મારે વાગતાંમાં ઉઠે છે અને ‘કુકરે કુક’ બોલીને આ-
પણને ઉઠાડે છે, પણ આપણે હાંસનું શું કરતે? મોઢાના
હોકમથી આપણે લાં કપીલનો કાંઈ ટોટો નથી અને વળી
હાંસ સંધતાં અને આવડતું નથી, આથી તેને હાંસો.”

તે બોલ્યો, “હું મરઘો કાંઈ ધરે લાગ્યો નથી, કારણ કે
સાંજે હું એટલો તો બુખ્યો ધવો કે મને તે મરઘો વેચવાની
કરજ પડી, કારણ કે જો હું તેમ કરતો નહીં તો હું બુખ્યથી
મરણ પામતો.”

“મોઢા તમને સલામત રાખે કે તમે તે મરઘો વેચ્યો” તે
બધી બાઈ બોલી, “ગરબંડ, તમે જે કંઈ કરો છો તેથી ખચી-
તજ હું ખુશી યાઠો છું, આપણને મરઘો શું કામ બેઠીયે?
હું ધાંડું કે આપણા છત્રનાં યુખસાર આપણે પોતે છીયે.
આપણને લોકાડયને કાંઈએ કુકમ કરવો નહીં બેઠીયે, અને આ-
પણે આપણને ગમે લાં સુધી બીજાણે પડી રહેતું બેઠીયે. તમે
આવ્યા એજ અને સીધી સાઈ સાંપ છે, અને જે બેઠીયે છે
તે એજ કે તમે મારી પાસે રહો.”

આ બધું સાંભળી ગડબડે ખાસેના ઝોરડાનું બારણું ઉઘા-
ર્યું અને મોટથી બોલ્યો, “માલ પાડોડી! હવે હુંને શું
કહેવું છે? માલ વેક, ધેર જ અને પેસા ૨૦) કાઉન લાવ.”
પછી તેણે ચોતાની છુટી બાયડીને બોડી કાપી અને તેને
ખરા મ્મારથી ચોતાની ગોઢમાં દાખી.

પ્રીય વાંચનાર, આ વાત અહીં પુરી થતી નથી, દરેક સી-
કાને તેની બીજી બાજુ હોય છે. દીવસ, જે તે પછી રાત ન
હતે તો એટલો મ્મારો લાગતો નહીં. ઘણીએક બાનુઓ જો કે
સારી હોય છે, તોપણ ગડબંડની બાયડી જેટલી તો નહીજ.
શું મારે એજ પણ કહેવું બેઠીયે કે કેટલાક ભરથારોની પણ
મુઠા મુઠા હોય છે? હા, અગમત, એવા પણ કેટલાક હોય છે,
કે જેને ધીમે આવતા અકમાં એવીજ એક અઢના વાત લ-
ખવાની આશા રાખું છું. અને મારી બેઠેનપણીઓને તે એક
વાંચવા લાયક ઘઈ પડશે. આશા રાખું છું કે દરેક બાનુ પો-
તાના ભરથાર સાથે ગડબંડની બાયડી પ્રમાણે વર્તશે.

છુટીબા.

“માયલ હું ‘પરણ’?” એક નાની આઠ વરસની છુંદર જો-
કરી બોલી. “પરણ” માયલએ અનન્ય યઈને પુછ્યું-“કાંઈ?”
“તે એવની માયલ, આ બધા ઠાકરાઓએ લગન જ્યાં નથી
તેથી હું ધાંડું કે હું પરણું તો એ કાંઈ નહીં જાય.”

કમનસીબ શીરીન.

પારસી સંસારી વાર્તા.

(સપ્ટેમ્બર માસના અંકથી સાંપણ પ્ર.)

મ કરણ ઉત્ત્વ.

નવરોજનાં કાવતરાં.

વે બીજે દીને નવરોજ કામેજમાં ગયા
અને જાંહગીર કોણ છે તેની શોધ કરવા
લાગ્યા. આખરે જાંહગીરનેજ તેવણે જોયો
પણ જાંહગીર તો તેવણને એજખતો ન હતો
તેથી નવરોજ આગળ આવ્યો, અને કો-
ણને પુછોચ? કરીને પુછ્યું. નવરોજએ કાંઈ
ભજતાનુંજ નામ દઈને પુછ્યું, પણ જાંહ-
ગીરે ના કહ્યું કે તે અહીં નથી, આગ-
ળ જઈને કોઈને પુછો. તે પછી ચોડીક વાત

કરીને નવરોજ તેની સાગ કેટલીક દોસ્તી હોય તેમ મળી
ગયા ને સાહેબ રોકેડેડ કરીને પુછા પડ્યા અને પુછા પડતી
વખત કહ્યું કે “હું ચોડે ચોડે દીવસે એ તરફ કામેજાલું છું
વાસ્તે તમોને મળતો જઈશ.” એવી રીતે વાત કરીને નવરોજ
પુછા પડ્યા.

નવરોજ ત્રણ ચાર દીને તે તરફ જાય ને જાંહગીરને મળે
અને કંઈ કંઈ વાત કરીને તેવું મન દરી લીધું. આખરે જ
માસ નીકળી ગયા અને એક દીને જાંહગીરને નવરોજએ ચો-
તાને ધર આવવા ઘણી બોંહસ કાપી. પેઢેલાં જાંહગીરે ના
પાડ્યું કે ‘હાવમાં તો નહીં બનશે, બીજી વખત આવીશ.’ પણ
નવરોજએ ઘણી બોંહસ કાપી તેથી જાંહગીરને જવાની કરજ
પડી. ધેર ગયા પછી કેટલીક વાત કાપી અને દાર પાયો.
જાંહગીરે કાંઈ દીને પણ દાર પીયે નહી, પણ નવરોજએ
ઘણી બોંહસ કરીને પાયો, કારણકે નવરોજ પોતે છાકડો ને
જુગારી માણસ હતો અને સધળો પેસો જુગારમાંજ મેળવ્યો
હતો અને મોટો ભાગ યુમાઓ પણ હતો. હવે બ્યારે ચોડુંક
પાસે રહ્યું હ્યારે તેથી જવું રહેશે એવું ધારીને હાવમાં જુમા-
રખાનાની ભેટ નહીં લેતા. વ્યાસતે વ્યાસતે જાંહગીરનો પગ
નવરોજને લાં વધારે ને વધારે આવતોજ ગયો, પણ જાંહ-
ગીર નહીં જવજનો કે શીરીન સાથે પરણવાની કોઢ રાખે છે
તે એજ જુદો છે, અને શીરીનના ખાવાનું ધર પણ તેને મા-
લમ નથી. તે હમેશા ગાગાની સાથે મધરાત રહેતો હતો, પણ
બ્યારથી મેરીકની પરીક્ષા પસાર કાપી હ્યારથી અમદાવાદ
આવ્યો અને લાં ચોડુંક રહી સુંબઈની કામેજમાં દાખલ થયો.

ન્યાં, અમદાવાદમાં શીરીન સાથે તેને પીઠાણ પડી અને શીરીનનાં માસીની પડોસમાં જ રહેતા. હાલ મુંબઈમાં છે અને શીરીનના બાપનું ઘેર પણ તેને માલમ નથી. હવે આસતે આસતે જાંહગીર પણ દાર પીવા લાગે અને નવરાજને ઘણે માનીતો ધણે.

એક દિને નવરાજને જાંહગીરને ખુબ દાર પામે અને તેને આંગળેથી વીડી કઢાડી લીધી અને વાતપરથી વાત કઢાડીને ઘણીજ દલગીરી સાથે કહ્યું કે, “આજે મહીને દીવસ થયો મેં કેટલુંક અવેરાત ખરીદ્યું હતું અને તેમાંથી કેટલાક મારા દોસ્તોએ મારી પાસે ઉઠીતું લીધું, જેમાં એક બાઈ મારી પાસે રૂ. ૩૫૦ ની કાંમતની વીડી લઈ ગઈ છે, જેનું હજી સુધી દામ પણ પાછું નથી મોકલ્યું, કે નથી તે વીડી મોકલી, વાસ્તે દીકરા છુંને એક મેહનત આપું છું કે, મારી તરફથી મીઠી લામ, મારા હાથે જરા અચ્ચડ છે તેથી ખરાબી નથી લખાતું.

જાંહગીરે મોટી ખુશી સાથે લખવા કહ્યું અને નવરાજને નીચે મુજબ મીઠી લખાવી—

મેહેરખાન મેહેન,

જત આજે માલુસ પાસે મેં તમારી આપેલી ચીજ તથા મીઠી મોકલી છે તે લઈને મારી વીડી મોકલી આપજો, કારણ કે હવે તમારે વીડી મને કશું સારું મત નથી એવું અજા.

લાં ૬૫૫૦૧૧ બાઇ,

એટલું કહી હુંક મીઠી લખાવી લીધી, અને તે બાઈનું નામ તથા પોતાનું નામ પોતે લખવા કહ્યું અને મીઠી લખી જાતી કાઢી. કેટલીક વાતચીત કરવા બાદ જાંહગીર પાછો કાલેજમાં ગયો; તેનું રહેવાનું પણ જ્યાં શીખતો હતો તેની પાસેજ હતું. હવે બીજા દિને નવરાજને નોકરની પાસે તે મીઠી તથા જાંહગીરને આંગળેથી જે વીડી કઢાડી હતી તે વીડી શીરીનપર મોકલી. સાંજનો વખત હતો, બચુબાઈને જમશેદજી દરવા મ્યાં હતાં ને શીરીન બેઠી બેઠી નાગરનો કાઠ પુરતી હતી, તેટલાં નાગરની આંખાએ આંખીને શીરીનના હાથમાં પેટી મીઠી ને વીડી આપી કે બહાર કાઢે માલુસ ઉઠ્યું ને તમોને આપવા જાણ્યું. તુરત શીરીને મીઠી લઈને ઝડપમાં ઉભેડીને વાંચી અને રૂમસ થઈને ધરપર ધૂળવા લાગી. આખરે તેણીએ પેલી જાંહગીરની આપેલી વીડી લાવીને આપાને આપી, કે જે મીઠી લાવ્યું તેને આપે, અને કશી જાણ લખી નહી આપે. શું કર્યું ને શું નહી તે કશું કશું પડ્યું નહી અને જાંહગીરની મેવકાઈ વીશે હમણે વીચાર આવ્યા. તુરત તેણીએ કુંથવાનું મુકી દીધું અને પોતાના ઓરડામાં જઈને જાંહગીરનાં દીકરાં શું હશે કરીને હજાર વીચાર કરતી બેઠી.

હવે નવરાજને જાંહગીર પાસે મીઠી લખાવી લીધા પછી જાંહગીરના જ્યારે દરેક શીરીનનું નામ લખ્યું ને લાં ૫૫૫ તેનું નામ લખ્યું. વાંચનાર જાણે છે કે શીરીનની ને જાંહગીર વાત એણે સાંભળી હતી અને તેથીજ એવું એકદું માંડ્યું. ન પણ જાંહગીરના દરેક જાણતી હતી, જેથી તુરત એવું વીડી આપી દીધી.

બીજા દિને જાંહગીરને પોતાને આંગળે વીડી નહી દેખાઈ, જેથી ઘણી શોધ કાઢી, પણ નહીજ મળી; આખરે તે નવરાજને લાં શોધવા આવ્યો, પણ નવરાજને ના કહ્યું કે “અહીં કંઈ છે નહી, તમો મયા લાં સુધી તો તમારા હાથપર હતી.”

પોતે શીરીનને આપેલી વીડી નવરાજને હાથે જોડાને જાંહગીર ગણાઈને ઉભો રહ્યો. યોડે વારે નવરાજને પુછ્યું કે “આજે વીડી તમો પાસે ક્યાંથી આવી?”

“એ તો મારી બાપડીએ હું અદરાયે લાવે ચેહરાની” (નવરાજ અચકાઈ અચકાઈને બોલ્યા).

શું તમો અદરાયો? કાણની સાથે? (જાંહગીર બોલ્યો) હમારી પડોસમાં જમશેદજી છે તેની શીરીનબાઈ નામની છેડતી છે, તેણી સાથે.

આથી કાયા કાનનો જાંહગીર ચુસ્તાબેર ચાલી ગયો અને તેનાં મનમાં હમણે વીચાર આવ્યા. શીરીન કંઈ બેવકા પઈ તેને દોઝ દીધો, એવું મારીને શીરીનની તેને પીકાર છુટો અને કાઈ પણ ઓરત ઉપર વીચાર નહી રાખવો એમ આખે રસતે વીચાર કરતો તે ઘેર જઈ પુગો. અફસોસ! વેહેમ એ ઘણેજ ખુશ છે. માલુસને એક વાર વેહેમ બેસે છે તે કદી દીવમાંથી નીકળતો નથી.

બીજા દિને જમશેદજીને લાં નવરાજ મયા. તે દિને શનવાર હોવાથી બેંક જેવા સંઘર્ષાની સાથે જવા કહ્યું, ને બચુબાઈને ઘણું પસંદ આવ્યું. સાંજે સરવે જ્યાં જવા તૈયાર થયાં, પણ શીરીને જવા ના કહ્યું, જેથી બચુબાઈ ચુસ્તે ઘયાં અને જમશેદજી આગળ દરવા કાઢી, “ઓવાય એથી તે કંઈ જુલમ હશે, સાથે આવવા કહ્યું તે ના કહેલો, હાથે કરીને કાઢતી આગળ મને ખરાબ લગાવે છે, કાઠ કહેશે પોતે દરવા જાય ને સાવકી દીકરી પર જુલમ ચુલરી તેને ઘેરમાં ગાંધી રાખે છે” એમ મોટે મોટે બોલવા બેઠી; સાથે સાથે જમશેદજીની બખાડવા લાગ્યા, જેથી શીરીન પણ આવવા તૈયાર થઈ. જો કે બચુબાઈ કાઠ દીન પણ શીરીનને સાથે લઈ ગયાં નથી અને આજેજ વેહેમ વેહેલી લઈ જાય છે; આજેથી નહીજ લઈ જાતે, પણ સાથે નવરાજ હતા તેથી લઈ જાય છે.

સંઘર્ષાં જ્યાં તૈયાર થઈને આવ્યાં, ગાડી કાટને રસ્તેથી લેવાડી. કમનસીબે કાટને રસ્તેજ જાંહગીર પણ એક કમખા-જડમાં ઉભેલો જાણ્યો અને તેની તથા શીરીનની નજર એક થઈ. એ જોઈને નવરાજ ઘણા ખુશ થયા. હવે જાંહગીરનો વેહેમ મજબૂત થયો. શીરીન પણ મનમાં મેં મનમાં પગરવા લાગી. સરવે ખુશીમાં હતાં, પણ શીરીનેજ આવ્યાં કીક નહી લાવ્યું. હવે ફરી દરીને રાતે ૭ વાગે ઘેર આવ્યાં. શીરીન માથું દુખે છે કરીને ભુખી સુઈ ગઈ. રાત દીન શીરીન જાંહગીરના બખાપમાં મુસાતી ગઈ, તેણીને ચેહરા ઉતરીને શીકા થઈ ગયો, હાડો હાડો ઘણીજ ગળાતી ચાલી અને તેણીમાં કરી તાકાદ રહી નહી. એથી રીતે હાડામરી તથા માંડગીમાં આપું વરસ ની-કળા મયું. શીરીનનાં માસીનું પણ કશું કાળજ આવ્યું નહી, કારણ તેણીને જમશેદજીનાં બોલાવાથી ઘણું ચુસ્તો લાગે હતો. તેવ-

છુનો શીરીનમાં હવે હતા, તેથી તેવજુ વારેઘડીએ નજુદ પર ફાગળ લખીને શીરીન વીરીના સમાચાર મંગાવતાં હતાં. આખરે શીરીન ઘણી સીક પડી તેથી જમશેદજીએ ડાક્ટરને તેડાવવા કહ્યું, પણ બચુઆઈએ ના કહ્યું; “એ તો ઘેરના છાયા પાળાથી સારી થશે.” પણ નહી, તેથી તો શીરીન વધારે ને વધારે સીક થતી ચાલી. અંતે જમશેદજીએ ડાક્ટરને તેડાવ્યો, ડાક્ટરે દવા ફેરબદલ કરવા કહી, પણ નહી, બચુઆઈને તેણી વીચાર ફીક નહી લાગે. “આપણું આડું મનનું ઘેર મુશીને ક્યાં જાય?” એમ કહી તેવજુ માંડી વાળ્યું. શીરીનને કશે ફેર પડ્યો નહી. શીરીનની માંદગી વીશે શુભચાર્ડએ જણાવ્યું, જેથી તેવજુ તુરત મુશી આપવાં ને નજુદને ઘેર ઉતર્યાં. તેવજુ રોજ શીરીન આગળ જાય, દવા દારની પુરતી સંભાળ રાખે, અને શીરીનની ઘણી જતન કરવા લાગ્યાં પણ શીરીનને ફેર પડ્યો નહી, જેથી જમશેદજીએ શીરીનને શુભચાર્ડ સાથે અમદાવાદ મોકલવા કહી.

મ ક ર જુ ૪ થું.

શીરીન તથા જાંઘીરનો ગેલાપ.

એક દીને શીરીન અજોડાઈને કપસરે હિન્દ વાંચે છે, જે વાંચતાં ઘણી ખુશીમાં આવી. તેની આગળ તેણીનાં મારી ઉભાં હતાં. “કાંપ શીરીન શું છે? આજે એટલી ખુશી છે?” “માસીજી, આપણી પાસે અમદાવાદમાં જાંઘીર હોવા તે ડાક્ટર થયો. આપ શું વાંચો?” શીરીનનાં મારી પણ વાંચીને ખુશી થયાં.

હું ધાર્યક હવે એ મુશીજી રહેશે. એણે દવાખાનું સી કાઢાડ્યું છે હારે (શુભચાર્ડ ગેલાપી).

પણ તેટલાંતો શીરીનની આંખમાં પાણી ભરાઈ આવ્યાં અને રડમસ થઈ ગઈ. શુભચાર્ડએ એ શું છે તે જણાવવા માંગ્યું. શીરીન પહેલે કહેવાને ઘણી શરમાવા કાઢી, પણ પછી સવળું જોડાસેથી કહ્યું. એ સમજીને શુભચાર્ડ ધણું દલગીર થયાં અને જાંઘીર વીશે તેવજુને પણ ખીકાર છુટે.

એક દીને સાંજની વેળાએ શીરીન મારીની સાથે ફરવા ગઈ. દરેકે જતાં પતન થયું. ખુશતુમાં લાગે, બેઠ જાય ત્યાં બેઠાં. યોડી વારે શીરીનની નજર દુર એક પગડીયર પડી. નેઠીને ઘણી અજબ થઈ, સાંતી કોઈ નહી પણ જાંઘીરને બેઠેલાં જોયો. તુરત શીરીનને ઘણી ખુશાલી લાગી, પણ તુરત આગળના બનાવ યાદ આવતાં તેણીની સવળી આંખા બંધ થઈ ગઈ, તેણી જાંઘીરને બેઠવા યાત્રા કરણુ શું તે જાંઘીરને મોહરેથીજ સાંભળવાના હેતુથી જાંઘીર આગળ ગઈ. તેણીએ જતાંજ જાંઘીરનો હાથ પકડ્યો. જાંઘીર તેને જોતાંજ શુરસે થઈ ગયો.

“તુંને શરમ નથી આવતી, અમરજીને તુંને જરાની શરમ હોય તો મારી આગળથી ચાલી જા. નીકળ મારી આમજી, એ વાજ તારા સાચ્યા કોસ ને વચન કે, હું નહી પારતો હતા કે તારામાં મક્કર ને દગો છે.”

“પણ જાંઘીર, એમાં મારા શું વાંક? દગો તો તે કાપી, કોસ આપીને તો તુંજ ફરી ગયો. દગાખાજ તો તું નીકળ્યો, વચનથી બેવચન તું થયો, વીટી પણ તે મંગાવી લીધી ને જાંઘી રીતે ગમેજી જાંઘીની આપતાં તુંને શરમ નથી આવતી!” દગો તો શીરીન બોલે છે તેટલાં જાંઘીર તેનો હાથ પકડીને ચાસતો થયો.

“તું ઘણી મક્કરખાજ છે, તું શું એમ જણાવતી હશે કે હું કાંઈ જાણતોજ નથી? એક ખુદા સાથે અદરોહ મુશી અને દગો અને હડાવેજ. એ જોડા એના જોખીથી કોઈ જોરન દશે!”

પણ તેટલાં પાછો અટકી ગયો અને મન સાથે જાગડવા લાગ્યો, “જેણે તો મારા કે દગો એ મને શું કહેવા માગે?” અને પાછો શીરીન આગળ ગયો.

તું મને શું કહેવા માગેજ, જે હોય તે મને જલ્દી કહે. (જાંઘીર બોલ્યો).

તુરત શીરીને પેઢી વીટી દેખાડી. “એ જાંઘીર આજેજ તે વીટી મીડી સાથે મારીપર મોકલી તે, જેવું હવે ના કહેની!”

જાંઘીર તુરત ફગાઈ ગયો અને ઘણી અચરતી સાથે જોવા લાગ્યો કે એ વીટી તો નેની પાસેથી શુભાઈ ગઈ હતી તે હતી, અને શીરીન પાસે ક્યાંથી આવી. કેટલોકવાર ચુપ ઉભો, પછી વીચાર આવ્યો કે આ બધાં નવરોજનાં કારસ્તાન હોવાં જોઈએ; મારી પાસે મીડી પણ તેણેજ લખાવી લીધી, કાંપ નહી એણે એ વીટી શીરીનપર મોકલી દેવા ને મારી મંગાવી દેવા, ને મને દેખાડવા પોતે પેઢી દેવા. હવે સધળા વીચાર જાંઘીરને આવ્યો અને શીરીન પાસે તે વીટી કેવી રીતે આવી તે વીશે જોડાસો પુછ્યો. શીરીને સધળાં જોડાસો કાપી. હવે જાંઘીર યજોજી પરતાવા લાગ્યો, હવેજ તેને આમજો બનાવ યાદ આવ્યો અને પોતાની લુક માસમ પડવેથી શીરીન પાસે માર માગવા લાગ્યો. કેટલોક વાર વાત કાપી પછી શીરીન જાંઘીરને મારી આગળ લઈ ગઈ અને નવરોજનાં કાપતરાં વીશે અવળથી આખર મુશી કહ્યું ને શુભચાર્ડ ધણું અચરત થયાં. વાતચીત કાપી પછી જાંઘીરે જણાવ્યું કે મારેથી અજેજ રહેવાનો વીચાર છે, ને પરમ દીને મારાં માતાજી, મારા સરે મુશી આવશે, કારણ કે મારા મામા, જેવજુ એક રૂકસ મારસ્તર છે, તેવજુની આજેની એક જાંઘીર રૂકસમાં જાલવી થઈ છે. આજે સાંજથી શુભચાર્ડ તેમજ શીરીન ઘણું ખુશી થયાં અને બીજે દીને ઘેર આવવા વીશે તેજું કરીને ઘેર ગયાં.

મ ક ર જુ ૫ થું.

નવરોજનાં ધણીઆંબી—જાંઘીર કોણ?

બીજે દીને જાંઘીર શીરીનને ઘેર ગયો. શીરીનનાં ધણી ધરમાંજ હતા, તેવજુ પણ જાંઘીરને આવકાર દીધો પછી જાંઘીર સાથે નવરોજએ જે ચાસ ચતારા તે વી શુભચાર્ડએ વાત કાપી, પણ બચુઆઈનાં ધાનમાં નહી આવ્યું અને જાંઘી જાનવત છે એવું વીચાર્યું. કેટલોક વચન બોલે પછી જાંઘીર જાવા છડ્યો. શુભચાર્ડએ તેને તેનાં માથેને લઈને બીજે

દીને આવવા વીસી તેડું કાઢ્યું, જે નાંદગીર કચ્છનું ને સાંથી રખસદ લીધી, વચમાં બે ત્રણ દીવસ ગયા પણ નાંદગીર આવ્યા નહી, જેથી સુત્રબાઈને વેદેમ ગયો. તેવણે રાખા પાસે ચીકી મોડાવીને નાંદગીરનાં માથ (દીનબાઈ) ને તેડાવ્યાં, જેવણે બીજે દીને નાંદગીર સાથે નમશેદળને લાંબા બેડેલા દતા. નવરોઝ દીનબાઈને જોતાંનર ધાસીતી. ધુલવા લાગ્યા અને નાંદગીરનાં માથ દીનબાઈથી તેવણને જોઈને અજબ યર્ધ ગયાં. “કાંય નવરોઝ તમે આદી ક્યાંથી આવ્યા?” હજુ તો દીનબાઈ પ્રુછ્ય તેડલાંનર નવરોઝને પશીયાણું લાડ્યું, કે પાપ કુટરો ને ફરેતી યરો, એનું ધારીને યુપયુપ આમતી પકડી. તેવણના ગયા પછી સુત્રબાઈએ પુછ્યું, “કાંય દીનબાઈ એવણને તમે એળખોછો શું?”

હાથ, નહી કાંય એળખજું, એવણે મારા ધણી યાપ. શું તમારા ધણી યાપ ? સુત્રબાઈએ ધણી આજ્ઞા યર્ધ પુછ્યું. હાથ, એવણે મારા પરજુલ ધણી યાપ, જે વીસો મેં તમારી આગળ બધી વાત કાઢી હતી તે એવણ.

આએ સાંભળીને બસુબાઈ તથા નમશેદળ તો એક બોલ બોલ્યા વગર ચુપ થઈનેહાં, સરવે એકમેકનું કોઈ બોલા લાગાં. સુત્રબાઈએ નવરોઝ વીસોની વાત દીનબાઈને બસુબાઈ આગળ કરવા કહી, કારણકે બસુબાઈને નવરોઝ વીસો ધણે સાફ મન હતું. દીનબાઈએ નવરોઝ વીસોની સમગ્ર વાત જાહેર કાઢી.

“પણ એવણની તો ખાઈરી સુતરી ગયાને ૧૫ વરસ યયાં ને?” બસુબાઈ બોલ્યાં.

“નહીરે માપ, કાણે કહ્યું, મારી તમેા વાત તો સાંભળો. પછી તમે વધારે અજબ યરો. બ્યારે હું ૧૮ વરસની હતી ત્યારે મારા કાકા સાથે હું મધરાસ રહેતી અને એ પછુ એનાં માપ સાથે લાં રહેતેક હતો. એની બે બેહેન તો સુંબઈ પરણેલીજ હતી. એ નવરોઝના બેહેસતી બાપની લાં ફરતીચરની દુકાન હતી, જ્યાં એને આવક પણ સારી થતી હતી. મારા કાકા સાથે એને સારી પીછાણ હતી. એક દીને એનાં માપ મારી કાકી આગળ માફે માથ લાગ્યાં; મારી કાકીએ કાકાને તથા મારી ગરજ પુછીને હમને અદરાશ્યાં અને ૭ મહીનામાં હમારાં લગન પણ કાઢ્યાં. ત્યાર બાદ બાપને મારાં સાસુ ૧ વરસખી જ્યાં હોવતો. પછી તેવણ બેહેસતી યયાં ત્યાર પછી હમેા મારા કાકાની સાથેજ નભી રહ્યાં. બાપને હમેા બે વરસખી સમાહ સંપન્નથી રહ્યાં હોઈયે; ત્યાર પછી હમેાને તુડાશતું ચાસ્યું-અરાય દોસતોની સોજત કરે, હાફ પીએ, બુમાર રમે, દસ દસ બ્યાર બ્યાર દીવસ બી-લીયરમાં રહે, ધરમાં આવવાની વાતજ નહી, ને જેખી કંઈ હતું તે બધું જુગારમાં હારી ખાડ્યું, છેવે દુકાનની વેચી ને સાસું ૭ દનારનું કરજ કાઢ્યું; માનનારાએ પકડવા આવ્યા, જેથી મારા કાકાએ મોટી રકમ આપીને છોડ્યો, તેવણ જુગારો તોમજ દારૂનો લખ છોડ્યો નહી. બ્યારેખી યરમાં આવે ત્યારે બાંધોડા માફાડ કરે ને પાછો બપ, બપુસ કપડાં ને હતું તે વેચી ખાડ્યું ને છેવે મારા કાકાને કહે જે હું તો

૨૪૭

એની સાથે છુડા છોડા. કહ્યં. મારા કાકા પણ ચુસે યર્ધ ગયા ને બેલાસક કરવા કહ્યું, જેની યોરો દીવસે તો એવણ કોણ બણે ક્યાં બેપ યર્ધ ગયા, ધણી તોપ કાઢી પણ એવણને પડેા નહી મગ્યો ને પછવારે કરજ પણ ધણે કરીને નાદરી ગયા. તે વખતે નાંદગીર ૭ વરસનો હતો ને આજે નાંદગીરને ૨૪ મું વરસ માથે છે. ત્યાર પછી હમેા મારા બાઈને લાં અમલાવા આવ્યાં ને મારા બાઈએજ નાંદગીરને કેળવણી પણ આપી. નવરોઝને ઘેર છોડયાને ૧૭ વરસ યયાં.” એટલું બોલીને દીનબાઈ ધણી રડવા લાગાં અને નાંદગીર પણ દન-ગીર ચોહેરે હેમો. હવેજ બસુબાઈ તથા નમશેદળની ખાતરી યર્ધ કે નવરોઝ આવા નેત્રના છે, કારણકે નવરોઝ વીસો એ લોકને જોયું મત હતું. હવે સરવે નવરોઝ ફેનું માણસ છે તે વીસોને અનુભવ મગ્યો. હવેજ બસુબાઈ અને નમશેદળ પણ શીરીન તરફ જે ધાણપણું વાપરયું તે વીસો પસતાવા લાગાં. કેટલીક વાત કાઢ્યા પછી દીનબાઈએ શીરીનના હાથની માગણી કાઢી, જે નમશેદળ તેમજ બસુબાઈએ મોટી ખુ-સીથી કચ્છ રાખી અને સરવે ખુશી યયાં.

બીજે દીને નમશેદળએ નવરોઝને ઘર જવા કહ્યું અને દીનબાઈ સાથે તેમજ નાંદગીર સાથે દોસતી કરાવવાનું માથે લીધું. પછી નમશેદળ અને દીનબાઈએ બીજે દીને આવવા કહીને લાંથી રખસદ લીધી.

મ કે ર ળ ૬ કું.

નાંદગીર સાથે શીરીનનાં લગન.

નવરોઝ યર ગયા પછી, નાંદગીર સાથે જે અણપકટી ચાક ચલાવી તે વીસો પસતાવા લાગ્યા અને નાંદગીરને પોતાનો છોડો જાણીને ધણી ખુશી યયા, પણ બસુબાઈને તથા નમશેદળને મોહડું શું દેખાયે ?

બીજે દીને નમશેદળ પાછા નવરોઝ આગળ ગયા અને દીનબાઈની કહેણી બધી વાત કહી. આથી નવરોઝને પશીયાણું ધણું લાડ્યું, પણ પોતાનોજ કસુર તેથી કસું બોલી રાધા નહી. આખરે પોતે કાંઈકમાં પાપનો પસતાવો કાઢી અને નમશેદળ આગળ માફે માથે સમજો વાંક કચુક કાઢ્યા અને બીજી વખત જે નવરોઝ તરફજ યયા તે શેર સદામાં પેસો મેળગ્યો હતો. પોતાની બેહેનો મુબઈમાં હતી તેઓને પણ એનુંજ નર-ણાનું કે મેં છુડા છોડા કાઢ્યા. અતે નવરોઝને નમશેદળએ સમજું નરણાનું કે, હવે તે નાંદગીર તથા દીનબાઈની સાથે રહેવો ને મેં તેમજ બસુએ પણ નાંદગીરનું શીરીન સાથે કાર-જ નહી કાઢ્યું છે, જેથી નવરોઝ ખુશી યયા ને નમશેદળની સાથે ઘેર આવ્યા. નાંદગીર સાથની ગેરવરતણ વીસો પોતે બધું કચુક કાઢ્યું, તથા તે લોકની છુપી રીતે વાત સદમજને બેઠેને વેદમમાં નાખીને ઘોરો વખત યુધ્યાં કાઢ્યાં તે વીસો માફે માથે. નાંદગીર તેમજ શીરીને તેવણને માફે કાઢ્યું.

હવે શીરીનની તખીવન પણ પાછી મુખરી આગળની મા-ફે તેણી ફરતી ફરતી યર્ધ. હાથમાં નમશેદળને લાં શીરીનનાં

૩૬

લગનની ધુમધામ ચાલુ છે, ખાણીપીણી ઘાય છે, સરવે યુગ-યુથ્વજ છે. જાંદગીરના મામા પણુ ઘણુ ખુશી છે, તેવણુ પણુ હામમાં નવરોજના જંગલમાંજ ઉતરયા. દીનખાઈ ત્રણ નવરોજ પાછાં સાથે રહ્યાં; નવરોજએ દીનખાઈ સાથે ઘણીજ અંચાળ વસ્તુવસ્ત્રી વસ્ત્રા તે વીસે માફ માંગીને જાંદગીરને જે સારી કેળવણી આપી તે વીસે તેના મામાને ઉપચાર માગ્યો તે જાંદગીરનાં લગનની ધુમધામમાં પડયા. આઠ દીવસ વચમાં મયા ને શીરીન સાથે જાંદગીરનાં ઘણી ધુમધામથી લગન થયાં. નવરોજ હવે શીરીનના સસરા થયા અને એક પરણેલી ઝોરત છતાં દીકરી સમાન છોકરી સાથે પરણવા નીકળ્યા તેનો પુરતો પ્રસાદાવો કીધો. અચુખાઈ પણુ હવે શીરીન તરફ જરા માયાળુ થયાં, કારણકે શીરીન મોટે ધરની વધુ તેમજ ભેરી ધઈ. શીરીનનાં આશી લગન વીતા પછી મહીને દહારે પાછાં અ-મદાવાદ થયાં.

મીસીસ આઈમાય કાવરાજ પે. ડ્રાઈવર.

ઠાગણુ વીસે સલાહ—એક ડાકર જુવાન પુરુષને નીચે પ્રમાણે લખે છે:—“મારા ધંધાએ મને જાણી નવતની સીએ વચ્ચે નાખ્યો છે, અને મારો અનુભવ મને શીખવે છે કે પરમેશ્વરે અંદી એક પુરુષ સાથે સ્ત્રીને સુકવામાં તેના (ધંધાના) ખ્યારની જેલથી સામેતી આપી છે તે કરતાં બીજી વધારે સામેતી કરી પણ આપી નથી. મારી સલાહ છે કે—અરે અને જે શીશી અક્ક-લવાલી છોકરીને તમે પીઠાજુતા દેવાને તેને તમને પરણવાને પુછો. ને તેણી તમને કમ્પ્રાઇ કરે તે તેણીને દહારે કે તમારી આવજ કેટલી છે અને તે કેવી રીતે તમે પેશ કરો છો. વળી તેણીને એમ પણ જણાવજો કે તમારી રાતવતનાં ઉત્કાં દોહડામાંથી પણ તમે તેણીને વાજ પાડીશો અને તેણીને તમારાં સખનાં દીલથી ચાહશો; અને પછી તમારે વચન પાળજો. મારો બોલ માનજો, કે તેણી તમારી આવજ ઉપરાંત ખરચ કરશે નહીં, અને તેનાં ઉપરથી ત્યાં સુધી પડતાંશે કે તેનાં જલદી શું કામ પર-ણ્યા નહીં. ખર્ચાંબોને હડાલ ખરચ, અને જાણાંબોને બોલ-વાની સરાહવાત વીસે ખાજકારી કરી દેશન થતા અટકજો. જસ ફક્ત તમે તેણી તરફ સાચ્યા રહેજો—તેણીને ખરાં દીલથી ચા-હજો, અને તેણી કરતાં એક વધારે ગમતાણુ, વધારે વીમકદલાલ અને વધારે યુગ્મ જોવામ તમને કહી પણ કંઈ મતરો નહીં. હું લાચું છું કે તમે તેણીને લાખકના થરો નહીં, પણ તેણી તે કહી પણ જાણશે નહીં.”

પ્યાર શું થીજ છે?—જ્યારે એક ખાનુએ ડાકર જોન-સનને પુછ્યું કે “પ્યાર શું થીજ છે?” ત્યારે તે જોલ્યો કે, “તે બેવકુફની દહાપણુ છે, અને ડાહ્યાની બેવકુફી છે.” જ્યારે ડાહ-ડનને પણ એજ સવાલ પુછવામાં આવ્યો, ત્યારે તે જોલ્યો કે, “તે એવી થીજ છે, કે જે જે જોઈ છે, સાંભળી છે, અને તેનો અનુભવ પણ મને અચ્ચો છે, પણ તે શું છે તે હું કહી જણાવ સમજ શકતો નથી.”

પરણવાને લગતી કેટલીક રમુજ અસલી નોધો.

ગડંડમાં લગનની નોધો મર્ષ સદીમાં કેવી રીતે બેલાતી હતી, તેના કેટલાક હસવા સરખા દાખલા જણાવ્યા છે. તેમાં ઘણું અગમચળ જેવું એ દીસે છે કે, તે હવાકમાં પરણતી છોકરીને લગતી કેટલીક બીના દેવને તેણી શું શું રીન લઈ જતી હતી તે આપતા હતા. દા-ખલા તરીકે, આ એક ૧૭૮૧ માં થ-વનાં લગનની નોધ આપ્યે છીયે, “૧૭-૨૪ મીં ૨૦૨૨ વેન્ડ ઉમર વરસ ૨૪, તે ૮૦ ઉપર વર-સની એક ખાનુ સાથે પરણ્યા છે, કે જેણી તરફથી તેને ૮૦૦૦ પાઉંડ રોકડા, ૩૦૦ પાઉંડનું સાતપાનું અને ચાર ઘોડાની માડી બનાં તલીક હવે ત્યાં વેરની મળી છે.” હવે ચાર ઘોડાની માડીને મરી ગયા પછી તે શું કરવાનું હશે, તે વીચારવાનું આપણને સોંપી ગયા છે.

બીજો એક દાખલો નીચે પ્રમાણે ૩૦ જુલાઈ ૧૭૮૪ નાં એક ન્યુસપેપરમાં આપે છે. “ગયા બરેસપતવારે આ રોકરના વેપારી મીં જોન વોરમોહડ મીસ રેબેકા જોમપ્સન સાથે પરણ્યા છે, કે જેણી રીતમાં ૪૦૦૦ પાઉંડ લાવી છે.” આવી રીતનાં બાકાં દુકાતાં જોઈ આ લોકની ઘણીખાણીઓ કેવી મગન ધઈ હશે!

અસલી વખતનાં કેટલાંક અગમચળ જેવાં થય્યાં લગનનો એક દાખલો નીચે પ્રમાણે છે:—

મર્ષ સદીમાં થઈ ગયલા એક ઉમરાવે પોતાનાં દોસ્તોને પોતાનાં ઘેર માહેલી એક ચાકરડી સાથે અગમચળ જેવા સં-ભોગથી પરણી હેરાત કરવા હતા. એવું કહે છે કે, તે એક પોતાનાજ જેવા ઊંચા દરજ્જાવાળી ખાનુ સાથે આરાધ્યો હતો; લગનનો દીવસ આવ્યો અને દેવળમાં જવાની તે. વરરાજ સખળી તૈયારી કરતો હતો, તેટલાં કોઈ ખબર લાવ્યું કે તેની થનાર ઘણીખાણી તે કોઈ બીજા સાથ નાહતી ગઈ હતી. જરાક પણ આથી ધમરાયા બીના તે ઉમરાવ કંઈ પેટ પો-તાના ઝોરકામાં ગયો અને પોતાનાં ઘેરમાંની કારખારણને બોલાવી તેણીની અતી અગમચળી વચ્ચે પુછ્યું કે, ઘેરમાં કામ કરનારી ચાકરડીઓ માહે કાણુ અદરાયા બીનાનું છે. તેણી ત્યાંથી મર્ષ અને તલાસ કરી પાછી ફરતાં ફર્યું કે, ફક્ત એકજ જણુ છે અને તે એક રાધણીમાં કામ કરનારી સુંદર, આગરની છોકરી છે. તે નામદારે તેણીને બોલાવી મંગાવી

અને પુછ્યું કે "તું મારી સાથ પરણવાને રાજી છે?" તે બોલ્યો "એક આ કે જોણી સાથ હું આદરણી હતાં, તે મને મુશ્કેલી રહી છે, પણ મેં તે આજે ડેરાવજ કર્યો છે કે એની બોલસપર પરણું અને ફર પરણું." આ બોલોથી તે છોકરીની અજબચીતું શું પુછ્યું? તેણીએ સરમાતી સર-માતી હા બોલી, અને મધી પોતાનાં સૌથી સરસ કપડાં પેઢી ગાડીમાં બેસી પોતાના શેઠની સાથે દેવળમાં ગઈ, ત્યાંથી તેણી ઉમરાવનાદી બની થેર આવી! આટલું તો અતોપકારક છે કે, આ બેક પછારાથી સુખી નીવડ્યું હતું.

એક ધર્મગુરુ એક સ્ત્રીને માટે કહે છે કે, તેણી પોતાનાં લગનને રીપસે રેજીસ્ટરપર સહી કરવાને ગઈ. સહી કીધા પછી એક મળ વેર પોતાના આશરે તીકી તીકીને નીલાગતી ઉભી અને મધી થણા ધીમા અનાજને બણે પોતાનાં મન સાથે વાત કરતી હોય તેમ બોલી, "આ રેજીસ્ટરમાં પરણતી કન્યા તરીકે બીજી વાર મેં સહી કરી છે. હવે ફરીથી મને કરવી પડશે કે!" અજબતાં આ બોલે તેણીના બીજી વાર પરણ્યા મળીને એકેન દામતમાં મુકવાને બસ હતા.

હોત નાખતો લખનાર એક રમુજ સંગાંતો દાખલે આપે છે, જે માહોમાહે પરણ્યાથી અજબજા જેવી રીતે બેજમબેજા થઈ હતી.

એક હેતુક નામના રાખસને તેની પેઢલી બાપડીથી બે દીકરી થઈ હતી, તેમાંની સૌથી યકી જોન કેસીક નામના ધણી સાથે પરણી અને નાની તેના છોકરા પીનર કેસીક સાથે પરણી; જોન કેસીકને તેની પેઢલી બાપડીથી એક છોકરી હતી, કે જે જુરા હેતુક સાથે પરણી અને તેનેથી હેતુકને સ્ત્રી એક છોકરા અવતર્યો. હવે જોન કેસીકની બીજી બાપડી તે હેતુકની છોકરી પોતા માટે નીચે પ્રમાણે કહી શકે:—

મારો બાપ તે મારો જમાઈ,

અને હું મારી માયની માય;

મારી બેઠેન તે મારી વહુ;

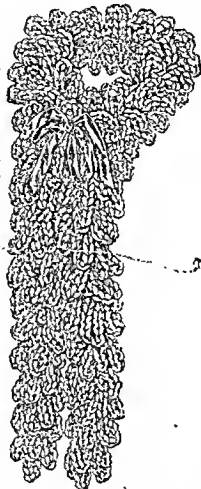
અને હું મારા બાઈની જમાઈ.

હમણા યોડુંકની વાતપર મોસકા શેઠરમાં એક અજબજા નેવાં લગન થયાં છે, કે જેમાં પરણતી કન્યા પુણ્યજ દોલન-વાળી બાપડી વરસની આવી ખુબસુરત બનું છે, અને વર-રાત્રી તે સીનેર વરસનો રોસો છે, અને તેના ધણે બીખ માંગવાનો છે. એમ કરવાનું ખર્ચ કારણ એ છે કે આ જુ-વાન બાપને દોલત તેણીના પરણ્યા પછીન મળે એવું હતું. તેણીનાં સગાં વાહાવાંએ તેણીને કાઈ એના ગખસ સાથે પરણાવવા હતા કે જેને તેણી ધીકારતી હતી; તેપણ તેણીને દોલતની મરજ હતી અને તેથી તેણીએ પોતાનો વીચાર એક જુરા બીખારીપર બાંધ્યો, કે જેને તેણી કેટલાંક વરસો પુત્રી બીખ આપતી આવી હતી. તેણીએ તેને એવી સરસે એક નાની જેની નાણાંની રકમ આખી કે તે પરણીને વરતજ કેડે જતો રહે અને ફરીથી તેણીને કદી બંધ નહીં. આ સરસો તેણે ધણી ખુશી સાથે કલ્પન રાખી, અને તેઓનાં લગન થયાં, જે વેળા આખાં ગામના બીખારીએ તે ધીમા જોવાને બેઠા મસ્તા હતા.

GOOL.

ભરવા-ગુ' થ વા વશે.

WOOLLEN TREE.

લીધા વગરના પહેલા ટાંકામાં, આંટો લીધા વગર એક વખત, ૧૨ સાંકરી, એ પ્રમાણે આખી લાઈન ગુચી નંબે. ને વધારે બહુ જનાવડું હોય તો જમ બીજી હાર સાંખી બા-જુએ ગુચી છે તેમ ગમે તો એક હાર વધારે ગુચીય. હવે એક લાંબો રીખીનનો કટકો લઈ; અગાંમાં જેટલો બામ આવે તેટલા બાગમાં પોઈ નડુનામાં દેખાડ્યા પ્રમાણે તેનો "બો" બનાવે. રીખીનનો "બો" નડુનામાં દેખાડ્યા કરતાં મોટો બનાવ્યાથી અને રીખીનના છેડા પણ મોટા સખ્યાથી તે વધારે જોવા આવશે.

દીનબાઈ.

હાજરીમાં હું કાઠિનેથી અપમાન કરવા, અથવા તો પોતાનો
ચુસ્તો બહાર દેખાડી દેવા દેતી નથી.”

“પણ યુવને વાંઝને હાથ લગાડવાનું કામ શું?”

“કાઠિને નહીં-તેણીએ ફરીથી એક વાર મને નાતાએ
યવાની અને છેતરવાની કોશિશ કીધી છે, તે એવી બુધ્ધિ છે
કે જે માટે શીક્ષા કરવાની મારી ફરજ છે, પણ તે માટે
તુને તાણે મારવાનો હક નથી. યુવ, મને એકદમ અને હુંકમાં
જવાબ આપ, તારો વાંક જણાઈ જાય છે અને હવે ઉડાવ-
વાનું સમય છે. તે જવાબર વાજ ખીસાડવો હતો
કે નહીં?”

“હાહ.” તે બાળક ડચકાંથી યુગળાનું બોલ્યું.

“તુને યાદ હતું કે મેં તમો બધાંને તે ખસાડવાની પાઈ
કીધી હતી?”

“હાહ.” યુવે ખાણે જવાબ આપ્યો.

“અને તોખી જે ચીઝની મેં મનાઈ કીધી હતી તે તે
કીધી. ખચીત આજે ધણું અજાણ જેવું છે, કે એવીજ જા-
તના વાંક માટે તેં થોડાક મહીનાની વાત પર માફ માંગી હ-
તી, અને તોખી તેજ વાંક તેં ખાણે કીધો છે. ખીસાડવાનું
તને કામ શું હતું?”

થોડા વાર તેણી અચકાઈ, જેથી કમનસીબે બીજાઓને
શક મજબૂત થયો કે તેણી ફરીથી ઉડાવવાની કોશિશ કરતી હતી.

“એક મોપડી પછવાડે મડી-મઈ હતી તે કહાડવા.”

“જ્યાં સુધી એક મોપડીને પછવાડે નાખવામાં નહીં જાય
ત્યાં સુધી હું નહીં જાણતી કે તે ત્યાં કેમ જાય. વળી તું
મળી બોલી હતી કે તે પેલું છુટી પડેલું જુઝાવવાને વાસતે
ખાણું સરખું કરીને મુક્યું નહીં હતું. એ બેમાંનું કયું માનું
તે હું સહમત શકતી નથી. હમણાં તું ઝોરડામાંથી ચાલી
કાંઈ મઈ હતી?”

“કાઠિને.” કાઠિને કે—હું જાણતી હતી કે તમે અને પુ-
છીયા—અને—મને લાગ્યું કે સાચું કહી દેવાની મારામાં હી-
મત નહીં હતી—અને હું જાણતી હતી—કે તમે એટલા—
હવાં તો ચુસ્તે થઈ જશો.” આ તેણીના બોલો મુશ્કેલીથી
સહમતતા હતા.

“યુવ, મારી નાખ્યોની બીજાં તુને પેદલોજ વાંક કરતાં
અટકાવી હતો, અને વળી વાંક કરી તે પર જુઝું બોલી બે-
વડો યુનાહ કીધો નહીં હતો તો હું વધારે ખુશી થતો. બે કે
આજે ખુશાલી અને મોજ મજાહના દહાડામાં તુને શીક્ષા ક-
રતાં મને ધણું દુઃખ લાગે છે, તોપણ બનીપમાં ફરીથી તું
એવો વાંક નહીં કરે તે માટે હું તુને બે-શીક્ષા નહીં કરું તો
તારા યુનાહમાં મેળી બાગ લીધેલા કહેવાય..” જે તુને એટલી
તો વખત કહ્યું છે, કે જ્યારે તું મોટું કામ કરે છે અને જુઝું
બોલે છે ત્યારે તું મને નેટલી ચુસ્તે કરે છે તે કરતાં વધારે
ખાધાને કરે છે, કે મને બીક લાગે છે કે હવે ફક્ત બોલોજ
તારીપર ચસર કરી શકવાના નથી. જા યુવ, તારા ઝોરડામાં
જા. જ્યારે તારા બાઈ અને માસીનાં છોકરાંઓને ખુશી પુ-
શાલીથી અને છુટથી રમતાં તું બેસી, ત્યારેજ કદાચ એકલી

પડવાથી તારી મુખ ઉધારો અને તારા વાંકના તું વીચાર
કરશે. જ્યાં સુધી હું ધારું કે આજે બાપદ વીશે વીચાર ક-
રવાને તુને પુરતો વખત મળ્યો છે, ત્યાં સુધી તું જણવાના વ-
ખત સીપામ તારા ઝોરડામાંથી જાડાર નીકળતી ના; અને
સાંજના મારી સાથે નહીં પણ આપા સાથે થોડો વખત બા-
ગમાં ફરવા જશે.”

યુવ કાંઈ પણ જવાબ દીધા વગર તેણીના ઝોરડામાં ચાલી
મઈ. પણ દીનગાઈ તેવણની દુઃખમરી લાગણી જે તેવણની
બાલેજની ચાકથી ઉસકેરાઈ હતી, તે જલદીથી ઘણી શક્યાં
નહી, અને તેથી તેવણ પોતાની દીકરીઓની મોજ મજાહમાં
બાગ લઈ શક્યાં નહી. પણ એકના વાંકને લીધે જાન-
ને સમજ કરવા તેવણ નહીં માગતાં હતાં, અને તેથી તેવણે
ખોરોદેના ચુસ્તો બોલે કરવાની અતે ખીરાજ (કે જેની
આંખમાંથી યુવની દલગીરી બેઈ આંસુઓ પડતાં હતાં) ને
ખુશ કરવાની કોશિશ કીધી અને તેવણ તેમાં એટલે સુધી ક-
તેલ પાખ્યાં, કે જે મોપડી વાંચવાને લાખ્યાં હતાં તે તેઓને
એક ખુસાલીમરી મોજ તરીકે ધઈ પડી.

જ્યારે જલે જાયું કે પોતાની બુધ્ધિ યુવને કેટલું જણ-
મણું મેંડું હતું, ત્યારે તે ધણે દલગીર થયો, પણ સમજું
યુવ કરી દેવાની તેનામાં હીમત ન હતી. તેનાં મારી ખ-
સ કરીને બોલ્યાં હતાં કે યુવની નાતાબેદારી કરતાં તેણીનાં
પુઠીથી તેવણ વધારે નાખુશ થયાં હતાં, અને તેણીએ બે
પાતાનો વાંક એકદમ કયુજ કરી દીધો હતો તો આજે સારા
તપરમ દીવસે થોડી ધણી સમજ કરી તેવણ તેને માફ કરતો.
તેણે વીચાર કીધો “ફક્ત નાતાબેદારીમાં મારો ધણોખરો વાંક
છે અને તે બે હવે હું કયુજ કરું તો યુવને કાંઈ કયુજ મેંડો
નહી. ત્યારે કહી દેવાનું કામ શું? અજાણત બે તેણીની મરજ
હશે તો હું કહી દેવશ. પણ યુવ એમ જાણી બેઠો કે
જલદ બોલી?”

બુદ્ધ મારીજ છે, સારે તું શું કરવા લાગે છે અને અમથા દુઃખ છે? અરે! ને હું હમેશાં સમ્યક્ બેઠવાને શક્તીવાન થાઉં અને આટલી બધી બીડું નહીં.—અરે હું જેવી ઈચ્છું હું તેવી કપારે થઈશ?”

આટલું બોલી તેણીએ એટલી તો નીચરી અને દબગીરી બરી રીતે પોતાનું માથું ટેબલ પર નાખ્યું કે જાતને ત્યાં વધારે વખત યોગ્યું અવગતમયું લાગ્યું. તે ફક્ત એટલાંથીજ સતોત્ર પામ્યો કે તે તેણીના મદદ કરી શકતો ન હતો. પણ ને તે તેણીને નાતાએ થવાને લગવાપતે નહી, તો તેણી જુદું બોલ્યું નહી. એ નાપસંદ ખ્યાલ તેને વારંવાર આપ્યા કીધા અને તે જોવાનું જુદું કરવા જુદી જુદી મનદર્શનાં તે તેનું ધ્યાન રોકવા લાગ્યો, લેસપત અને શુદ્ધવારે તે એટલી તો મનદર્શનાં પડ્યો કે તે તેણીને લગભગ જુલો ગયો હતો, પણ એ કાચકે તેને ખ્યાલ આપ્યોથી એકાએક કે મેટરજાઈને ત્યાં શુદ્ધવારે તેણીથી જવાશે નહી.

મેટરજાઈ દર પડેદીને ટાંકણે પચમનીનાં પાસરી આખા કારે પોતાને ત્યાં એક નાની પારડી આપતા હતા, અને એકાએક પણ ઈતિમદીથી આ દલાસી રાહ બેતાં હતાં. બેરશોક કે જેણી એકાએકની પારડીમાં જવાને ના પાડતી હતી, તેણી પણ અહીંયાં જુલોથી જતી હતી, અને જાદગીર તો એમજ કહેતા હતા કે જેવા મેટરજાઈ બીજા ખતરાથી જુલો હતો, તેમજ તેવજુને ત્યાંની પારડી પણ બીજી પારડીઓથી જુલો હતો. યુવ પજુ તે દીવસને માટે પીરોજના નેટીની વાર બેતી હતી.

ફાકરમાં પીરોજ, જાદ, જાદગીર અને વળી અચેરશાહે પણ તેણીને ત્યાં મોકલવાને કાલવાકા દીધા. દીનખાઈનાં માથાશુ દેવાંએ પણ તેવજુને તેમ કરવાને ઉત્તરેયાં, પણ તેવજુ મક્કમ રહેવાં.

“મારો વાલાવાં એકાએક, અને પુછે ના,” તેવજુ પણ કાલાવાસ કરતાં હોય તેમ બોલ્યાં, “હું તમને ખાતરીથી કહું છું કે, જેટલું તમને દુઃખ ઉપર છે તેટલુંજ બાને તેથી પણ વધારે આ પેશાએ ના પાડતાં મને દુઃખ લાગે છે. એ પેદલી, બીજી અને ત્રીજી પેશાએ તેણીએ સમ્યાઈના અનાદર કીધો હતો તો તમારે ખાતર હું તેમ થવા દેતે, અને એવી આશા રાખતે કે થીસી દેરી રાખ્યાથી પણ સખાઈના જેટલુંજ સારું પરીણામ નીપરશે. પણ હવે હું તેમ પવાની આરા રાખી શકતી નથી. એનામાં આ દેવ એટલી તો જાણુથી બેસી ગઈ છે, કે હું બીડું છું કે ત્યાં સુધી મક્કમ મન કરીને શીશા કરીશ નહી, ત્યાં સુધી તેનું કુતેદમયું પરીણામ આવશે નહી. એહા પડે ને તે દેવ હું તેનું દુર કરી શકું.”

તેવજુને આગળ અને બેસી એટલા તો દબગીર અને આનુરનામથી હતા, કે ફક્ત તેવજુનાં એકાએક કાલાવાસ કરતાંજ નેટી ન ગયાં, પણ યુવ તેણીની ફરજમાં કેવી રીતે પહોંચ પડી હતી અને તેણીની કાલથી તેઓની માતાને કેટલું દુઃખ ઉપજાવે હતું, તેની અસર તેઓનાં મનસ્પર વધારે અંબીરતાથી થઈ. બારે તેઓ કાંઈ બોલું કરતાં હતાં સારે દીનખાઈ દોશ્યું દુઃખા “ત્યાં હતાં, પણ દમજુના નેટયાં દબગીર થ-

વડાં તેઓએ તેવજુને કહી પણ દીમાં ન હતાં. જાક તેનાં મારડીની લાગણી તેવજુનાં એકાએક આપક જવસેન સદમજી શકતો હતો. પીરોજએ યુવ આગળ ધરમાંજ રહેવાને બીડતાં પોતાની માને પુછ્યું. જાકે પણ તેણીને બેઈ તેમ કીધું, એવું કાચીને કે તેમ કરવામાં તે ધણું મેટું મન દેખાડતો હતો. પણ બેઈને ના પાડવામાં આવ્યું, અને જાકે ધણું કે તેણે તેની ફરજ જાળવી હતી.

ધરમાંથી અચેરશાહે, “દીનખાઈ અને જાદજી સુધાં સારે જણુ ગયાં. તેઓએ કણી પુરાતુમા સારું પસાર કીધી. ત્યાં રમત ગમન, નાચ રંગ અને ગાયણ એટલાં બધાં તો હતાં કે એકાએક યુવને કાંઈ ખ્યાલ ન આવ્યો તેમાં કાંઈ અજબ થવાનું નથી; ફક્ત દીનખાઈનેજ તેણીને લીધાર એકાએક હતો અને વધારે સખન થવા માટે તેવજુ ફરીથી અને ફરીથી પોતાને દપડા આપતાં હતાં. તેવજુ ધારતાં હતાં કે માથાથી કદાચ વધારે સારું પરીણામ નીપરતે, પણ તેવજુ હું કરે તેવજુ જીજાં નમરવસ અને બેરશોક માથાપોની દમજાં અ. દેખાઈ કરતાં હતાં; પણ તેવજુને મનસે પોતાની જાગણગીર માટે બેરશોક રહેવું અસકત હતું. યુવ વારંવાર આજની માથા કરતી હોવાથી તેણીની ગેરલાગીએ ત્યાં વધારે ધ્યાન ખેંચ્યું નહી. “મમાની પુલો નહી હતી.” ઉપરજ જવાપ કાંઈ યુવ માટે પુછે તેને આપવાને તેવજુ એકાએકને ફરજા-વ્યું હતું. તેવજુનો માથાશુ ખવાસ સર્વેને ખબર હોવાથી, તેણી આજનીજ દરે એ શીવાય બીજે ખ્યાલ કાંઈને આવેલોજ નહી. કાચા સરાશી યુવ તરની નાપસંદગીથી કદાચ તેણીને તે માટે રાઝ આવતે, પણ તેણીમાં હતીજ નહી. કાચક અને આજાં તેઓના થવા સાચે આવ્યાં હતાં પણ દીરાંબાઈ તો ત્યાં જવું તેવજુના દરજગીથી દમજુ ધારતાં હતાં. બેરશોક, ને કે તેણી પોતે કણુજ ન કરતી હતી, તોવજુ દીજા વધારે વધારે સુખી અને જુલો હતી.

યુવવાર કરતાં શનીવારે યુવને ધણું ખમતું પડ્યું. તેણી મેટરજાઈને ત્યાં જવાને આરા રાખતી ન હતી અને જાદગીર પણ ન હતી. પણ રાતનાં જતી વખતે બારે પીરોજ રડતી આંખે તેણીને મગવા આવી સારે તેણીને ધણું લાગી આવ્યું; પણ દીનખાઈના ધારો દાતો કે શનીવારની રાતે દરેક એકાએક એકાએક જાદ તેઓને મે સમાદના બોસો કહી દી-લાસો આપવો. યુવ ધણું ઈચ્છતી હતી કે તેનાં માથાં ત્યાં આવી તેણીને શીશામાંથી મોકલી કરે, પણ દીનખાઈ આ ને-ગાએ મન મક્કમ કરી તેણીના એકાએકમાં ગયાંજ નહી, એવી આશાથી કે તેથી યુવ પર વધારે અસર થશે. યુવની માત તેવજુ ખબરજ સદમજી શકતાં ન હોવાથી તેવજુ તેણી પર વધારે સખન થતાં હતાં, કે જેમ તેવજુ ને તેણીને ખરા ખવાસ જાણતે તો કહી રહેતે નહી, કાચુ તે બાગર તો બી-જાના વાંક માટે પોતાનો ભોગ આપતું હતું. યુવ બારે થોડા વખતમાં તેની તેજ જુલો પાછી કરે સારે તેવજુ તેણી પ-સાચી અને દબગીરી કેમ માની શકે ખરેખર બીજાંજ દીનખાઈની મુશકેલી બીજાં વધારે નમરવસ અને એકી કા-જાજાનાં માથાપો કરતાં વધારે યવજુભરી હતી.

[સાંખુ ડ.] Two Old Maids.

ગ પા ટા .

જેણ લખનારાઓમાંનો એક સૌથી સારો લખનાર ગપાટા માટે લખતાં જણાવે છે કે, દુનિયામાં જે સમય જીવનમાં માટે જુદું જોવાય છે, તેનો અડધો અડધ ભાગ કાંઈ ભૂરી મતલબથી નથી, પણ મોનમનહત્તાં પુરતાં સાંધણીની ગેરહાજરીથી ઉપજત વાત છે; અને હું ધારું છું કે જીવનનો અડધો ભાગ તેમની યોડી દહમાં અટકી રહેલી વિચારશક્તિ અને એકલપેટો સ્વભાવ પેદા કરે છે. વધારે ચઢતા ધકારની મોજો, કે જે મેળવવાનું મુશ્કેલ છે, અને જે પરથી વધારે સેહેલ અને સહનશ્વ શક્ય એવી મોજો વેર તેઓ પોતાનું ધ્યાન દોરે છે અને અફસોસો તે ફક્ત સંકટો મનની, સાધારણ પોત પોતાની વાતો પરજ આવી અટકી છે.

તેઓની મતલબ કોઈને નુકશાન કરવાની હોતી નથી, અને વળી ઘણીવાર તેઓ એવી જુઠાં જોડાં ખાતાં માલમ પડે છે કે તેમની મતલબ તો સાફ કરવાની છે અને તેમ કરવા માટેજ તેઓ પોતાનાં બાઈબંધ ગુતુખ તરફ સંભાળની નજર રાખે છે. તેઓ કદીથી એક જુદો શબ્દ બોલે નહીં કે કોઈની લાગણી કુખ્યા એવું કામ કરે નહીં. નહીં, કદીથી નહીં! સૌથી મોટી નીંદાપોર સ્ત્રી પણ પોતાની વાત કાંઈ સારી મતલબથીજ કહે છે, યા તો એમ તેણી ધારે છે. વખત પસાર કરવા માટે કાંઈ નુકશાન વગરના ગપાટાથી શરૂ કરે છે, નખત કે જે પસાર થવા એટલે બધો ભારે લાગે છે! અને અતે સૂર્યની હેઠળ એક મોટી નુકશાનકારક અને અપખમ ભરેલી ગપાટા મારનારી બને છે.

મને તમોને એક દાખલો આપવા દેજો. મારી બે સહીઓએ પોતાની ખુશીથી કરેલા એકસાંજ તમોને ખતાવશે કે વખત પસાર કરવા માટે શરૂ કરેલી ગપાટા મારવાની ટેવ કેટલી બધી હલ સુધી વધતી જાય છે. જરબાઈ અને બચુબાઈ થોડા વખત હવા ફેરખાવ કરવા માટે મુંબઈથી મ— ગયાં હતાં, લાંબી નાની સુટી કઢાડેલી મંડળીમાંનો એક કુટુંબ સાથે તેઓ રહેતાં હતાં; વખત પસાર કરવા માટે નવરોજ નવરાત્રી નવાનબાઈ મોહલ્લા આગળની બારીએ બેસી ગપાટા ચલાવતાં:—

“અરે! પેલી માણેકબાઈને જોઈ કે, તેણીએ પેલી પીળા સાડી જે લાંગે વખત થયો બેસાતીયાની દુકાનમાં પડી રહી હતી, તે પેહરી છે. સસ્તામાં મળી હશે, કાંઈ શક નહીં. શીરીન, નવદી કરે તો, અરદેશર અદગરાને લાં ગયાં અહવામાંથી ત્રણ વખત પેલો જુવાન શખસ આંબો હતા, તેજ કે આપ કે આજના વખતના ઈશ્વર જુવાનનાઓમાંનો એક છે. મારાં પ્યારાં જરબાઈ, મને મારાં પડોશીઓની સામે એક પણ જોત જોલવા ગમતો નથી, પણ હું મારી શીરીને અરદેશરની છોકરીઓની માફક કદીથી ફરવા દેવું

નહીં. અરે! જુઓ તો પેલી માડી ફરીથી તેમનાં ઘર આગળ ઉભીય, અને તેણી વળી બ્યારે અરદેશર બહાર ગયો છે સારેજ. એવું તો હું પેલી સોરાબજી સતાકની હક્ક મુલીને માટેથી નહીં માનું. લોકો કહે છે કે તેણીને સોરાબજી મુંબઈના એક કાપડયાની દુકાન ઉપરથી પરણી લાવેાછ.—” અને એ પ્રમાણે નવાનબાઈ નવરાં આગળ ચલાવતાં.

જરબાઈ વારંવાર તેમની દયા ખાતી, અને કહેતી કે તેણી અને બચુબાઈ કદીથી એટલી બધી હલ સુધીની મુંબઈ અને અંતસ ખતાવનારી નીચી સપાટીપર આવશે નહીં. દહાડાઓ એ પ્રમાણે પસાર થતા હતા, અને અતે તેણીને કાંઈ કરવાનું નહીં હોવાથી બારી આગળ બેસી મોહલ્લામાં જોઈ બનતું તે બીજાંઓને કહેવાની ટેવ પડી. આસતે આસતે તે એટલી તો વધી પડી કે તેમને પણ બીજાંઓની માફક હવે ગપાટા મારવા વના ચાલતું નથી અને હવે તેઓ કણુક કરે છે કે, ફરીથી તેમનાં પડોશીઓ કરતાં વધારે જુદીમાન હોવાનો તેઓ દાવો કરશે નહીં.

ગમે એવાં નુકશાનકારક અને બખંધાર તેનાં પરીણામો નીપજે, તોપણ “આફતની માતા,” એક જુની કહેવત કહે છે કે, “એક જુવાનની પાંખ કરતાં કાંઈ વધારે મોટી નથી.” અને મારે કહેવું જોઈએ કે, બ્યાં એક મોક્ષ પુરતો હોય લાં દબન બેલવાની ટેવ કોઈને કહું નુકશાન કરતી નથી, પણ આ એક દમગીર ધવા જેમ સમ્બાધ છે, કે ધારણ કરતાં પરીણામો જણાવવામાં, બેલવામાં બેદરકારી વાપરવામાં અને ખરી વાત જે છે તે નહીં, પણ જેમ બેલનારને દોસ્તી હોય તેમ સારાં ધણીને જણાવવામાં, એવી યોડીજ સ્ત્રીઓ હશે કે જેઓ સમ્બાઈને એકસરખી રીતે વળગી રહેતી હોય. પુરો પોતાની રાજ પ્રુલીથી જુદું બોલે છે, પણ સ્ત્રીઓના બાળમાં એવી ઉત્કુળ છે. એટલુંજ નહીં, તેઓ ફક્ત એ વીચારથીજ પુછીને ધાણ હશે, તેઓ સમ્બાઈને તેમનાં ખરાં દીકરી ચાહે છે; તોપણ વારંવાર સીધી રીતે મહી, તો આકતરી રીતે તો જરજ તેઓ સમ્બાઈને ઉગ્રવે છે. જે સધળાં લોકો પોતાનાં પડોશીઓ માટે તદન સાચ્યુજ બોલે, યા તેમની જીભને કાણુમાં રાખે—કે જે બની શકે એવો ઈલાજ છે, તો પછી ગપાટા વીગે ધાસ્તી રાખવાનું આપણને કહું કારણ રહે નહીં; પણ લોકોનો મોટો ભાગ સાચ્યુ બોલતો નથી, તેઓ જે જોય છે, અથવા માને છે, કે વીચારે છે અથવા ઈચ્છે છે, તે બોલે છે. ચાલો, તેનો આપણે એક દાખલો લઈએ.

માણેકબાઈ એક દીવસે જાઈજીને મલવા ગયાં, અને પોતે જુ બોલે છે તે બધવા વગર, અથવા કાંઈ પણ વાત કરવાને જુદી હોવાથી બેઠાં કે, તેણે દીનબાઈને કહેતાં સાંભળ્યાં હતાં કે “તેવજ સંભાળ રાખશે કે તેમનાં છોકરાં જાઈજીનાં છોકરાં સાથે ફરે નહીં.” બેશક પુણાં દીનબા ટીકા, કારણકે બ્યારે એમ બેઠાંયું હતું સારે જાઈજીનાં એક નાનાં છોકરાને મેવડે આંબું હતું; પણ માણેકબાઈ બેધ્યાનપણાંમાં તે વાતને ત્રણ માસ વીતા બાદ બેઠાં સારે જોવારની વાત સધળી જુદી

ગયાં હતાં. પણ પોતે એમના ધારતાં હતાં કે, તેવું કારણ બ-
ધનનાં એક હોકરાંની અસંબધતાવું હશે, અને એ મને પેલી
લાડમાં ઉછેરતી માતાને એ સારા શીખામણના સંદર્ભ કહેવાની
તેમને અછી તક મળી ગઈ. પણ જાણીએ છીએ કે પ્રાચીન યુગ
ચરસે યઈ ગયાં છે, અને ખીજ વખતે દીનજાઈનાં ધેરવું બા-
પાવું તેડું ના પાડે છે, અને વળી તેવું કારણ હમણાઈને જ-
ણાવે છે, કે જેનજુ ગપાટા ચલાવનાર તરીકે ધેરવેઓની શી-
જસસમાં પ્રખ્યાત હોવાથી લાગલી તે ખબર દીનજાઈને યો-
હોવાડે છે. “મેં ક્યારે કહ્યું?” બાપડાં દીનજાઈ ભેળી ઉઠ્યાં.
“મેં કદીથી એમ કહ્યું નથી.” “હા, પણ માણેકબાઈ કહે છે
કે એવણે તમોને સાંભળ્યાં.” અને એ પ્રમાણે જાણી અને
દીનજાઈ વચેની એળખાણમાં કચરો પડ્યો છે, કે જે જલદીથી
નિશીથી જ્યો મુરકેલ છે. શું લગભગ દરેક કુટુંબના કારણે,
શામલેલી મીનાચારીતું, અને પડતી નાપેલી એળખાણનું મળ
એવીજ નજીબી બાબદમાંથી નથી થતું? કાંઈ મોટી બાબદના
વાંધે, તોડેલાં વીચારસ કે અપ્રમાણીકપણું તેનાં મુજ તરીકે
તો જલ્દીજ આપણા જોવામાં આવે છે, અને એ સમજું કામ
સીચોડેલ છે, પુરેપાતું નહીં.—બાપો, બરધાસ કે ભાઈએને
એવી નજીબી બાબદો માટે પચાતી કરવાને વખત મળતોજ
નથી. નહીં, એ સમજાનાં તથામાં તો સીચોજ છે. તેઓની
દર રોજની મુસ્ત છકેલીમાં કાંઈ પણ નવી મલક મેળવવાને
ધાસનાં તણમાં બરાબર નજીબી વાત સાંભળવાને પણ તેઓ
તૈયાર હોય છે. શોકો જેઓ ખીજ રીતે કાંઈ જુરા સ્વભાવનાં
હોતાં નથી, તેઓ પણ પોતાના પરોક્ષીએવું હોવાજ ભેદ જુરા
થાય છે. ફક્ત એકલાજ માટે કે, તે વીરે તેમને કાંઈ નવું
વીચારવાવું અને વાત કરવાની મળે છે, તે માંહેલાં મુખ્ય
બાજ બનવનારાંએ કેમ બનેશે, કેવી રીતે પોતાવું દુઃખ ખ-
મશે, કેવો દેખાવ કરશે, એ સમજું તેઓ ધારે છે અને એ
મુજબ તે મુસ્ત તમારા ભોનાર ગોથા પોતાને માટે એક ના-
ટક જોડી કઢાડે છે.

અને કેવો નાટક! કેવો તેનો પોટ! કેવાં તેનાં બાજ
બનવાનાં સી અને પુરેપા! અને તેથી ખુશ થનારે કેવું
હુલ માનવી! ભારે એ ઉપર આપણે વીચાર કરી દેણે, અને
તે પોદ કરનારની સર્વે બઝાં કે જુરાં, પ્રમાણીક તથા અપ્રમા-
ણીક સર્વે પરની રહેમ નમરપર ધ્યાન દોરાવે દાણે, સારે
આપણી એવી ચાલ માટે આપણે કેવું શરમાવું જોઈએ!

હવે ગપાટાનાં ખીજનું મુજ તરફ આવું; લગન સંબંધી
બાબદોના ગપાટા કોણે નીચી સાંભળ્યા? જો આપણને કાંઈ
જેવું સાંધવાવું કે તોડવાવું નહીં હોય, કાંઈ કમનસીબ ભેડાં
પર આપણું માથું હીલવાવું નહીં હોય, કાંઈ અદરાચકાં ભેડાં
માટેની નાનામાં નાની બાબદો પરની આપણા વીચારો જણા-
વવાનું નહીં હોય, તો પછી દુનિયામાં આપણે ખીજું શું કરી
વખત પસાર કયે, તે હું કદી કહી શકી નથી.

કદાચી જલ્દત ગપાટાઓથી લગન સંબંધી ગપાટાઓ
ઘણા સાધારણ, ઘણા અવગમતા, દેખારક, અને સૌથી વ-
ધારે ધારતી બેઠવા છે. આપણામાંનાં ધણાંખરાંએ એ પો-

તાના અનુભવ ઉપરથી જોયું હશે કે, કેટલી બધી હંફ મુધી
એ બાબદના ગપાટા ચલાવવાનું આપણામાં વધી પડ્યું છે.
હોકરી તરફથી કેટલું કરવામાં આવશે, અને હોકરો કેટલું માગે
છે, અને તેમાંનાં સગાં લાહાલોનાં એ માટે શું વીચાર છે, એ
કેમ બન્યું, ઈલાકી ઈલાકી, પરણ્યાં ભેડાંનાં લાગતાં વધુગતાં
કરતાં પણ ભણે પારકાંએ વધારે જણતાં હોય, અને જાણે
તેમના વીચારો આમાં ગમે જણાવાન જોઈએ, એવી તે ગ-
પાટા મારનારાંએની મતલબ હોય, એમ જણાય છે. ખચીત
દરેક સમજી સીચે એવી બાબદ પર પોતાના વીચારો આ-
પવાથી દુર રહેવું જોઈએ.

જાહેર, ખાનગી કે સંસારી ગપાટાની સામે કલમથી યા
શબ્દોથી તકરાર ચલાવવી, એ એળખાની સાથે લડાઈ કરવા
ખરોબર છે. દરેક જણુ તેને ધીકારે છે, તેની વીરુધ મત
આપે છે, અને તેવા શપ્સને હસી કહાડે છે, તોપણ દરેક
જણુ ગપાટા ચલાવે છે, યા તો તેમ કરવાને ભેધાનપણામાં
નીલંબપણાથી ઉત્તેજણુ આપે છે. આપણને કાંઈથી ચીજને
માટે વાત તો કરવીજ જોઈએ; અને આપણામાંનાં સંધાંજ
કાંઈ એવાં નથી, કે જેઓ કાંઈ ચેત્ય બાબદ વાત કરવાને
માટે સોધી કઢાડી શકે, યા સોધ્યા બાદ તે ઉપર તકરાર
ચલાવી શકે. વળી ધણાંએ જેઓ ગપાટા મારવાના વીચાર-
ને વડીક ધીકારે છે, તેઓ પણ તેની સામે પોતાનો અવજા
હાવવાથી ખાજાં હો છે, કે રખેને કાંઈ તેમની બચાકરી કરે,
અને એવું જણાવે કે, તેઓ પોતાનાં પડોશીઓ કરતાં વધારે
જુદીયાન અને મુજબાન ગણાવવાને દાવો કરે છે; ભારે
ખીજાંએ આપણાં અરજન જણાવેલાં મીથો જરબાઈ અને
મુજબાઈ માફ ફક્ત આજસાઈ અને મેપરવાઈથીજ લાગે
વખતવેર તે અવજન નાળાંપર ધસાયા કીધા બાદ અતિ
તેમાં દુખી જાય છે.

હવે તેઓ શું પરીણામ લાવે છે, તે જુઓ. કાને સાંભ-
ળેલાં વાતથી કુટુંબોવું જુદું પડ્યું; મા બાપ હોકરો સામે,
બાઈએ બાઈઓ સામે, નજીક ભોળાં સામે; જુદી પાડેલી
મીનાચારી, તોડેલી લગનની કચુલાતો, લગનમાં વધન, સજા-
મત અને લાંબો વખત સુધી ટકતે એવી એકલાખણમાં
ફાંચડ, તથા જુના મીથોમાં કરેલાં બગાડ; અને બાપાઈ ગ-
વડું હંડાપણું કે જે મને એવીથી ગરમ લાગણી પામળથી
ચીમસાવી શકતી નથી, એ સમજું શા મધેથી નીકળે છે?
મારી લાહલી બેઠવા! તમારા વખત પસાર કરવા માટે ચલા-
વેલા ગપાટાઓ! તમે કદી વીચાર કર્યા છે કે તેમાં કેમ
સુધારો થઈ શકે? સાડે ચાદનારી કુડીચક સીચો જેઓ
ખરેખર એક ખીજને ચાહે છે, અને જેઓમાંની કાંઈથી
એક ખીજને દુઃખને વખતે ખરેખરી માયાની લાગણીથી મદદ
કરવને તૈયાર થાય, તેમને કેવી રીતે શીખવી શકાય કે પડ-
તીના વખતનાં જ્યોજન માણુ, વીચારવત અને મીલનસાડે
તેઓએ હમેશાં થવું જોઈએ? પારકાંએની રીતબાત, રેવ,
મુજબો, સ્વભાવ, કામજાન, ધરખાર, હોકરો, નોકર પુરો
ઈલાકી વીરે આપણી જીભને ચલાવ્યા કીધાથી શું મીણું

આપણી હલકાઈ નથી જણાવતાં કે આંદુનિયાંમાં મોજ મન-
હતુ બોહલું ખેતર પડેલું છે તેમાંથી કાંઈ નીંદાખ મળત હ કાંય
નહી તમે પસંદ કરતાં ?

છબથી ઉત્પન્ન થતી વીપત્તીની સામે થવાનું દરેક સ્ત્રીના
હાથમાં છે; કારણ કે તેણી પોતાની મરજી પ્રમાણે પોતાની
છબનો ઉપયોગ કરી શકે છે. રાત્રનાં સપનાં માથુસો અને
સપના ઘોડાઓ ગળીને પણ આપણી છબને, તેઓને પસંદ
પડે સારે લગામમાં રાખી કે ઉપોગ કરાવી શકતાં નથી.
તે કદીથી નીપકળ નહીં બન્યે એવું, એવડી અણૂતું, ચક્કતું,
અને તીક્ષણ હથિયાર છે, અને જેથી થતું તુકશાન ફક્ત તેની
વાપરવાની રીતીપર આધાર રાખે છે; માટે તેને ઉપોગ કેમ
કરશે ? પેહલું, આપણાંમાં દરેક જણે મોહકમાંથી સાચાંબ
રાખ્ત બકાર પાડવા સીખવું જોઈએ; હું કહું છું કે સીખવું જો-
ઈએ, કારણ કે આપણાંમાં યોડાઓનેજ ખુદરતી રીતે સા-
ચ્યું બોલતાં આવડે છે, અને બીજાંઓ જેઓ અરેખર સ-
ચ્ચાઈને ચાહે છે, અને બીજાંઓ જેઓ તેની કીમત પીછાણી
શકે છે, તેઓ પણ સાંખા વખતનો કડવો અનુભવ, સંજાણ
અને છબ ઉપરના કાણુની મદદથીજ તદ્દન સાચ્યું બોલે છે.

“તમે જે છબો તેમાંનું અરધજ મનને, અને જે સાં-
બળો તેમાંનું કાંઈ નહીં.” આપણે જુલ ક્યે એવાં માથુસ-
નત બીજાં માથુસનાં કામ કે બોલો ઉપર કેમ વીચાર આપી
શકે ? “પણ” કેટલાંક દેશે, “હું” આપણે આપણું મોહક
કદથી જાણાયે નહીં કે જે ખુરી વાતો આપણે સાંભળી હોય,
તે કદીથી જાહેર ક્યે નહીં કે હું” ખુરે ખાત્રીપુરક જાહેર કરી
બક્ષાને ઉજ્જેજળ આપી નહીં ?”

ખુરાં કામની સામે—હા: પણ તમે કારતાં હોવો તે, ખુરાં
લોકોની સામે—નહી. ગામમાં આવતા તરેહવાર ગપાટા કે
તેની કારતી એક ધરસંસારી જીવનમારને એક નમ અને
લાયક બરવાર બનાવી શકશે નહીં, કે એક કષ્ટ સ્ત્રીને ડાહી
બાનું બનાવશે નહીં. માથા, ધીરજ, તમારો પોતાનો દાખલો
અને સુપકાંદોથી જે બહું તમે તમારાં પડાઈઓને માટે
કરી શકો તે કરો, પણ જે ફક્ત લોકોમાં તેને માટે ખુરે
બોલવાને તમે બહું સમજતાં હોવો તો, હું કહું છું કે તેમને,
તેમને માર્ગેજ રહેવા દીધેલાં સારાં. જે તે સુખ હશે તો મોડે
વેલે તેની સુખાઈનાં ફળ તે મેળવશે. જે તેઓ પાપી હશે
તો ખાતરી રાખો, કે તેમનું પાપજ તેમને અતે જાણ્યાં પાડશે.
જે તેમણે કાંઈ તમેને તુકશાન કાપું હોય તો તેમને માટે ખુરે
બોલવાથી કાંઈ તમે તમારું મોહલું મેળવનાર નથી, કે નથી
તમે તેમના પસંદગામાં વધારો કરનાર, અને ન—તમે જાણો
છો કે દરેક સ્ત્રીની બે ગાળુ હોય છે, અને કંકાર કરવાને
પણ બે જાણું જોઈએ છે—તેઓએ તમને કાંઈ દખ્ખ દીધી હોય
તો, અમીત તેમની નીંદા કરવાથી તમારે માટે કે તેમને માટે
તમે કશું ખર્ચ કરતાં નથી, માટે મોદાને ખાતર તેમને એકલાં
રહેવા દેવો.

RUBR.

ડાકટર એદમંડ રપેનસર.

કટર એદમંડ રપેનસર તા. ૮મી એક-
ટોખર ૧૯૨૧ ના વરસમાં જન્મ્યો હતો.
તે એક ગરીબ સાધુ બનાવનારનો છોક-
રા હતો. તે એકપુરે હોવાથી ગાપનો
લાડકો હતો. તેને સાધુ બનાવવાનો વધો
ન ગમવાથી તે સ્કૂલમાં ગયો, સાં આઠ
વરસવેર તેણે અભ્યાસ કીધો પછી તે
કેટલીકમાં દાખલ થયો. સાં તેણે M. D.
ની પરીક્ષા પણ વરસમાં પસાર કીધી,
પણ પાછલથી તે ખગોળ સાસ્ત્રના અભ્યાસ પાછળ ખતથી
લાગે; તેણે સતર વરસની નાની ઉંમરમાં ધણી જાણવા લા-
યક શોધો કીધી હતી. ૧૯૪૦ નાં વરસમાં તેણે સુરજમાં
કેટલાં કામોં છે અને સુરજ પોતાની ગતી પર ફરે છે તે તેણે
ખાતરી કીધી, અને ખાતરી કીધા પછી તેણે એક મોટી દુ-
રળીન બનાવવાનો હુકમ આપ્યો; તે દુરળીન પણ મહીનામાં
તેવાર થઈ તે લઈ એદમંડ રોડ હુલીનાના ટાપુમાં ગયો,
જ્યાંથી તેણે ધણી શોધ કીધી.

૧૯૪૩ માં તે પાછો લંડન આવ્યો અને ગણીત શાસ્ત્રના
અભ્યાસ પાછલ લાગ્યો.

૧૯૪૫ ના સાલમાં તે આખાં યુરોપની મુસાફરીએ નીક-
ળ્યો; તેણે ત્રણ વરસવેર મુસાફરી કીધી, પછી તેને પેરી-
સના મોહલાં શહેરમાં જવા ગમ્યું. સાં તે ત્રણ મહીના
રહેવો તેલવાંજ તેણે એક યુહીઓ તારો શોધી કહાડ્યો
અને તે તારાનું નામ તેણે પોતાનાં નામપરથી એડી કરીને
આપ્યું.

૧૯૫૦ ના સાલમાં તેણે હોકાખંતની શોધ કરવા માંડી,
તે શોધમાં તે ફતેહ પામ્યો. હોકાખંતમાં કેવી રીતે ફેર-
ફાર થાય છે તે તપાસવા તે દરીઆની મુસાફરીએ નીકળ્યો;
તે મુસાફરીને સારું ઈન્કેડના રાજા જ્યોર્જ તેને પોતાનાં વા-
દાણોમાંથી એક વાદાણુ આપ્યું અને ધણાં માથુસો સાથે તેને
મોકલ્યો. ૧૯૬૦ માં તેણે થીટીશ આઈલસનો નકશો બી-
તારી રગીને બકાર પાડ્યો હતો; તેણે બીજો નકશો ૧૯૬૨
માં બકાર પાડ્યો હતો. ૧૯૬૩ માં તેણે દરીઆનો નકશો
બકાર પાડ્યો, તે નકશો ખજારીઓને ધણી અગલનો થઈ
પડ્યો. તેણે ઘણા મોટા મુશ્કેલી બોગવ્યા હતા. તે લેન્ડ-
સાપર અધે તેનું વરસની સુખરોગ વધે મરણ પામ્યો. તેનાં
મરણથી તેના દોસ્તોને ઘણું દુઃખ થઈ હતું.

મવાનખખ અરેશર રોક.

સો ની હીં મ ત .

ન એસક્યુ કે નેણીએ ધરને માટે પોતાનો પ્રાણ બોદ્યો હતો, તથા દ્યોતનના નાદોરિસ નેણીએ કાંઈકીયાની લગાઈમાં બાદેલ યપકાંઓની સારવાર કાંધી હતી, તેવે મોતે મરવાને કાંઈ દરેક સ્ત્રી મરવાને સરજી નથી. પણ સધળાંઓને ધરે છે કે પોતાની બખોરી ફરજ બજાવવા માટે હિમાનદારીના ઊંચા સંદુચુ, પુણ્ય વીશ્વાસ, તથા હીંમત રાખવી જોઈએ, અને તે કાંઈ ખાસ દાંડોળ નહીં, પણ દરરોજનાં પોતાનાં કામમાં રાખવી જોઈએ. પણ યુ' છંદગી અગત્યની નથી? તેની ચાલુ અજબપ્રીને માટે વીચાર કરો. એક દહાડામાં જે બનાવે જાને છે, તે સર્વથી ઊંચા યુગ્મો અમલમાં લાવવાને જે સંખ્યાખંધ તકો મળે છે, તેનાં વાદળાં ને તડો, આશા તથા ચીંતા, ધીક્ષાર ને ખ્યાર, તેની દક્ષીરી અને ખુશીરી એ સધળાંની વીચાર કરો, તો પછીજ તમોને નજીયો કે છંદગી કેટલી ગમતની છે. આપણે સારી રીતે છંદગી ચુમરવા માટે સંદુચીને ને હીંમતવાન થવું જોઈએ, અને ખુદાનો ડર, તથા તેની ઉપર વીશ્વાસ હમેશાં દીઠમાં રાખવો જોઈએ. એરી રોહર કહે છે કે “પચ કરવી ને ઉબોળી થવું એજ છંદગી છે.”

એવીંતા બોળ, વાંદેધડીએ આપણે ખમી શકે તે કરતાં વધારે આવી પંરે છે સારે પણ હીંમત રાખવાથી અને શુર બનાવ્યાથીજ ઉપાડી શકાય છે. એવાં શુરવીર કેટરીન ડગ્લાસે જેબનની વખતે બહાદુરી દેખાડી હતી. સ્કાટલેંડનો રાજા જેમ્સ જે “ચાપર”માં બંધીબાને પડેલાં હતાં, સાંધી તે લેડી જોન બોર્ડર સાથે નખાઈ જેથી રીતે ખ્યારમાં પડ્યો, ને સાર પછી તેણી સાથે પરણ્યો—જેથી સંતા તો-શાની ઉમરાવોના ધીક્ષાર ઉસકેરાયો, ને તેમને ક્રયલ પ્રમાણે પોતાની તાબેદારીમાં લેવાને તેણે ઘણી મહેનત કરવી પડી હતી. “રટ્થન નરિહન” ખાનદાનનાંતે અતીચ્છ શરૂએ યથા હતા, ને તેઓએ તેની ગાદી લઈ લેવા, ને તેને હરાવવાનો નીકળ કર્યો. એ તરફ સધળું ઇનુમાનુલ્લ થયું, પણ તેથી તે ત-દન છુપું હોવું નહીં જોઈએ, કારણ કે એક “હાર્લિડ” સ્ત્રીએ તે રાજા બ્યારે પર્ચ તરફ જવાની તૈયારી કરતો હતો, સારે તેને ચેતવણી આપી કે, એ તે ઘણી પસાર કરીને જશે, તો પાછો છુપતો આવવા પામશે નહીં. તેણે એક ઉમરાવ કે જે આ તરફમાં સામેલ હતો, તેણે રાજાને સમજાવ્યો કે તે સ્ત્રી લેડી તથા છાકડી છે, અને તે પર્ચ તરફ ગયો તેજ રાત્રે બ્યારે તેના એક ઉમરાવ સાથે રાજા “જેસ” રમતો હતો, સારે તેણે ઉસકેરા કર્યો કે આ ૧૪૩૧)નાં વર્ષમાં કોઈથી રાજા મરણ પામશે. તેણે ઈસીને કહ્યું કે, બ્યારે હાલ રાજાઓ મેજ છે, તમે, ને હું, તેથી તેના તમારી સંખ્યામાં રહેજો. બચોખર તેજ પર્ચે લેડીને સ્ત્રી બહાર વાત જોતી હતી. તેણીએ રાત્રેને કેમ એ પગ મગાવેલી આજુબા કીધી. પણ ન-

હી, તેણીએ આવતી કાલેજ મળવું જોઈએ. ચીરાયલી ને યુ-સે યથવી તેણી ગઈ, ને બોલી ગઈ કે, તેનાં મેહેરો તેણી કદી ફરીથી જોશે નહીં. તેજ રાત્રે બ્યારે ખાણીપણી પુરી થઈ, ને બ્યારે જેમ્સ પોતાની રાણી તથા સાહેલી સાથે વા-તમાં મશગુલ હતા, સારે નીચે ચોટમાં કાંઈ ખણખણાત સંખ્યાઓ. સાહેલીએ બારણું તપાસવા ગઈ, પણ અદમરા અને સંકોજ જઈ કીધેલાં નહીં હતાં. રાજા બ્યારે આગળ ગયો, તો સાં સળીયા જડી લીધેલાં હતા, સારેજ તેણે જોયું કે તેનાં મન લેવા કાવતરું ચલાયું છે, અને જે ચેતવણી તરફ તેણે મેદરકારી વાપરી હતી, તે તેણે યાદ કીધી. સીપ્પા લઈને તેણે બોંયમાંનું પાટયું કઢાડ્યું, અને જેવા ખુનીઓ તેના નોકરને મારી નાખીને અંદર આવવા બતા હતા, તે-લાંમાં તે બોંયમાંનું બરાઈ ગયો. તેણીના રાજાને તેમ કરવાને વખત આવવા સાથે “કેટરીન ડગ્લાસ” જે રાણીની એક સાહેલી હતી, તેણીએ આ તકે વફાદાર શુર બતાવ્યું, અને બારણુંનાં નકુયામાં પોતાનો હાથ મુક્યો, ને બ્યારે ખુનીઓએ અંદર આવવા સાથે અતીશય જોરથી અફાજી, સારે તેણીનો હાથ એમનો એમ એક બચી માફક ચીરાઈ ગયો. તેણી મેશુધ થઈ ગઈ, અને તેણીને સાંધી ખસેડવામાં આવી. તે-ણીની બહાદુરી કાદમમાં ગઈ, પણ “સ્કાટલડ” માં તેણીને પીત્ત નામ, એ ખરી હીમતને લીધે જળવાઈ રહ્યું છે.

સ્ત્રીએ મરહોને તેમની અતીચ્છ જરૂરની વખતે પણ તણ રીતી નથી; આ પ્રમાણે એક સ્ત્રીજ કહે છે, પણ ખાવરિશ અને બાપો, છોકરાં અને ભાઈઓ સામેત કરશે કે, એ ખરી કહેવત છે. મોદરદારોએ પોતાના ખાચરિશ સાથે જંબીખાને પડીને દુઃખ વેરેકું છે. માતાઓએ પોતાનાં બચ્ચાંનું પોપણ કરવા પોતે જુખમો ખમશેડ છે; પોતાને ભાઈ કાંઈ છુનાલ અથવા નાદાનીની રીસામાંથી જયે તે માટે મેહેનોએ પોતાની સર્વથી ખારી ઉમેરે તણ છે, કમ્યાઓ જેવી કે સારલટ કારે પોતાના હેરાને જુદમો હાપમાં જતો બંધાવવા ફાંસી ગઈ છે, અને શુર તથા હીમત કદી પણ તેણીમાંથી જવું રહ્યું નહીં હતું.

એવા દાખલાઓ આપણને ઈતીહાસમાં ઘણા મળી આવે છે, પણ ખરી હીમતના દાખલા, જે ધરસસારી છંદગીને લગતા છે, તેમાં એક દાખલો લઈએ. સોસતનના ફલેચરના નાના ભાઈએ તેની પાસે એક કારખાનું બાંડે લીધું હતું, ને નાણાંની તબીબીં હોવાથી “માર્થટ સાર્ટરેક” સાથે પરણ્યો. તેણીને થોડા વખતમાં જણ્યું કે તેણીના ધણીની નાણાં સં-જંધી હાલત સારી હતી નહીં અને વારે ઘડીએ તેમાં કોઇ વધારો થઈ શકે તે માટે વીચાર કરતી. તેણીને એવો વીચાર મુગ્ધો કે, હેલાંક બપ; પણ નીમખાઈ નહીં હોવાથી તેણી-ના નેહ પાસે મદદ માંગી, અને તેણી સારાં ખાનદાની બાનુ હોવાથી તેણીએ ધાણું કે વડાં લોકોનાં કારખાનામાં દા-ખલ થયાની તેણીને પદમખાં મલશે, અને તેથી કરીને સ-જુતું ખરીદ કાંપખાનું કામ તેણી છુપી રીતે શીખી શકશે; તેણીના નેહ કમુલ કીધું, અને જે હુસવાર કરીમજેને ખીદમત-

મારોના લેખાસમાં લઈને તેણી મુસાફરીએ નીકળી, જેમાં કાંઈ નેવે તેવો નેખમ નહીં હતો. તેણીએ સઘળું બરાબર નીકળી, હોતેડમાં મુસાફરી કીધી. તેણીએ કારખાનાઓ તપાસ્યાં, અને વતણ લોકોનાં ઘરોના અંદરના ભાગોની ખારીકોથી તપાસ લીધી, અને ઘણી જેઠમતોએ જોયે તે દુનરમાં માલી-તમાર ઘઈને સ્કાટલેડ માછી ફરી. પછી ઘણી ઉલટ અને ઘુસીયારીથી ફાસ્ટનમાં એક ઊંચી બનનું સળું વણવાનું કારખાનું સ્થાપ્યું, તથા ચોત ખારસી જે લાંબો વખત સુધી સ્કાટલેડમાં વપરાતું હતું, તે પણ તૈયાર કરવા લાગી. પોતાના ઉંચાગ અને ઘુસીયારી તેણીએ તે લાંબો વખત સુધી ચાલુ રાખ્યું. દહાડાના ચોડા કચાકે સુધી તેણી કારખાનામાં હાજર રહેતી, તોપણ પોતાની ઘરગણુ ફરજે તરફ તેણી કદી બેઠકાર નહીં હતી. તેણીના આવીદની તેણી એક વધાધર અને ખારી ઘણીયાંણી હતી, અને દીકરાની એક અક્ષરવાણી અને ડાહણવાણી માતા હતી.

એગ્રીસીયા સીવર્કીંગ વીપે બોક્ષતાં તેના ચરીમ લખનાર વાજબીપણે કહે છે કે, સઘળી સ્ત્રીઓ કાંઈ બરાબર જોના જેવી યથ શક્તિ નથી, અથવા તેા તેમ યવાને જરૂર છે એગમ્પી કાંઈ નથી. તોપણ તેણીની સમ્માર્થ, તેણીની ફરજ તરફની વધારાની, પ્રમાણીકપણું અને ઘણી નહીની જાગરોમાં પણ ખરાં દીકરી કામ બનવું, દરેક ભક્ષાં કામ સાથે મેહેનત, પોતા તરફની સમ્પત્તિ અને બીજાંઓને માટે વીચાર કરવાને નરમાસ તથા ડહાપણ એ સઘળા શુભેની દરેક સ્ત્રીએ નક્ક કરવાની યત્ન કરવી જોઈએ. તેણીને ઉપમા ખવાસ "હેમબર્ગ" ની કાલેરાની આસપીટલમાં તેણીએ જે મેહેનત કીધી હતી, તે માટે પ્રખ્યાત થઈ ગયો છે. આ ભયંકર રોગ ૧૮૨૧ માં "હેમબર્ગ" માં ફાટી નીકળ્યો, અને આસપીટલના લાગતાવધતાઓ ઉપર, તેણીએ પોતાની સાથેના ગોઠાલી આઠ અંકવાડમાં સુધી બીમારની તેણીએ સેવા કીધી, તેમનાં દુઃખમાં માવજત કરતી અને તેમના મરતી વખતના દુઃખો અને ઉલ્લાસો સાંભળતી; મરેના વારડોની દેખરેખ રાખતી, એટલુંજ નહીં પણ સ્ત્રીઓના વારડ પણ તેણીને દરતક હતા, તથા તેઓ પર ઉપરીપણું રાખતી. તેણીની આ ઉપર તેણી કાગળ ખાતી તેમાં તેણી દુકમાં પોતાની દરરોજની ફરજનું નીચે પ્રમાણે વર્ણન કરતી:—“ડાક્ટરની મુલાકાતની આગમ્ય સહવારે સઘળા ઓરડાઓ સાફ કીધાકે છે, બીજાણું બનાવેલાં છે, અને દરેક ચીજ બરાબર ગોઠવેલી છે કે નહીં તે હું જોઉં છું. દીવસમાં ત્રણ વખત, સહવાર, બપોર, અને સાંજે હું ડાક્ટર સાથે બીમારનાં પાણીની મુલાકાત લેવું છું, અને સારે ડાક્ટર સીમસન અમારો ફરજ પ્રમાણે આગને કાગ સોંપે છે. સ્ત્રીના વારડોમાં અલખતાં, ડાક્ટરના સઘળા દુકોમાં પર અને ચોક્કસ ધ્યાન આપવું પડે છે, અને તે બરાબર બનવાવાગાં આવે છે તે માટે હું નેખમદાર રહું છું. મરેના વારડોમાં ખારી ખાસ ફરજ તેા ખોરાકને લગતી છે, જેને સાફ હું દરરોજ ખીસ કરું છું. વારેઘડીએ બીમારોનાં સમાં

આમળ અને તે આગની માણસોને લખસ થવા વીશેની અગ-લની ખજાર આપવી પડે છે, કારણ કે વારંવાર તેમનાં સમાને જણુઆ વગર તેઓ લાં આપે છે. સઘળાં કપડાં ખાસ દવાવામાં હોય છે. હાલ તરત કાંઈ અગત જેવું લાગે છે તેા હું મરદાની માવજતમાં ભાગ લેવું છું, પણ તેને આગની માણસોની સમ્મા ઘણી વધે છે, સારે તેા મને સ્ત્રીઓના વાડોમાં જોણું કામ કરવાની ફરજ પડે છે, કારણ કે સઘળાંઓ પર દેખરેખ રાખવાનું વધારે અગત્યનું થઈ પડે છે, અને માટે બધો વખત રોકાઈ જાય છે, પણ તે મને ઘણું હાથેગી થઈ પડે છે, કારણ કે તેમ કરતાં મને વધારે અનુભવ મળે છે.”

જેઓને આસપીટલની હાંદગીને અનુભવ છે, તેઓજ કદી શકે છે કે, તે ફરજે ફેટદમદીથી બજાવવાનું ફેટલું અધકું છે, અને તે માટે ફેટલું સાંત ગત અને સ્વભાવની જરૂર છે, ખસુસ કરીને કાંતેરાના દુલ રોગમાં તેની વધારે અગત છે. મીસ સીવર્કીંગ આ સઘળું તત્ત્વ સાદાઈથી કરતી, અને એ બેજ બક્ષમ વીધાસ રાખતી કે, એવું કામ કરવાને તેણીની ફરજ હતી. ઊંચી ને સહુશુલી હીમતનો ખ્યાલ આપણને નીચલા ફક્સ પરથી જણાશે. “મારી તંદરોસ્તી ઘણી સારી રહે છે, અને જોદા મને આ ભલું કામ બજાવવાને જોર આપે છે, તે અજળ જેવું છે.....આ પ્રમાણે ગઈ રાત્રે બ્યારે એક આગની સ્ત્રીને લાવવામાં આવી, કે જેની આમળ અને આખી રાત બેસી રહેવું પડ્યું, સારે સહવારે પણ હું બીજાણે જઈ ચાકી નહીં. સહવારે સાડા છ વાગે તેા મને પાછું ઉઠવું પડ્યું, ને સાત વાગે ખારી કાંધી આવી, પણ અગત્ય વાગાં સુધી તેા મને એક ઘડીની પણ ફરજદ બળી નહીં, કે જેથી હું કાંધી પી શકું. બ્યારે હું ખોરાકનું લીસ્ટ લખાયે-સું છું, તે વખત સીવાય અરધો કલાક ખાણું લીધા પછી, અરધો કલાક બપેરે, બ્યારે મારા ઓરડામાંજ હું ચાલું પા-લું લેઉં છું, અને અરધો કલાક સાંજે બ્યારે મારા પોતાના વાડોમાં, જંદગીની ચોપડીમાંથી થોડા વખત મોટીથી વાંચું છું. તે સીવાય દર જીનીટ પણ હું બેસતી નથી; તોપણ ચાકી મને કાંઈ પણ નીશાની લાગતી નથી; અને ખારી વાદાલી માથે એમ નહીં વીચારવું જોઈએ કે આ સઘળું કાંઈ મનની ઉસકેણીનું પીણુમ છે; ખાઈ મન રાંત અને મક્ષમ છે. બરેખર, બ્યારે મને ઘણું કરવાનું હોય સારે મને ઘણું સાફ લાગે છે, આસપીટલમાં કામ વગરની વાતોને અગત્ય જાય છે.”

ચોડાં વરસ પછી તેણી પોતાની હાંદગીને નમા અને અનુભવને હીમતવાન ખુલાસો આપે છે. તેણી પોલી, “બ્યારે હું આસપીટલમાં હતી, સારે મને ઘણું કાગળે વુડાં વુડાં લોકો તરફથી ખારી આલયલણુ વીપે વીચાર આપતાં મળતાં, ને જે કે થોડાજ મને વખાણતા હતા, તોપણ મેા ભાગ મને ઠપકો આપતાં હતાં. હું ચોક્કસ રીતે બતાવતીને હતી, કારણ કે જે કે હું ખુદાને રાજ રાખવા સઘળું કરતી, અને ના પાડવા વગર ચાલતું નથી કે, કોઈ કોઈ વખતે મ

સ્રી ભત્રીના નવ ગુણ.

મારના સામરમાં આપણી નાવ કંઈ પણ તોફાન વીના પસાર થઈ શકતી નથી. મારે તેને સમયે ખરી હીમત અને સચુરીની જરૂર છે, અને તેને દુઃખિત તથા સહુરીથી સેવરે એવું સંસારી નાવ સમુદ્ર પાર કરીને સુખના કીનારા પર આવશે એ સત્ત્વ લખવું.

સંકટ સમયે ધીરજ ધરાવી એ રી ભત્રીને મારે ખાતર છે, કારણકે એની વખતે અજણ ભત્રીની ધીરજનું ધન તેણીનાં ધણી અથવા ધરના સર્વે કાંઈને ધણું કામતી મળે પડે છે.

નખનતાઈ એ નારી ભત્રીનું નવનું રતન લખવું. એ ઝીમતી રતન એ દુઃખેમાં પોતાની પાસે રાખે છે, તે આપણું કુટુંબનું અને આસપાસનાં જોનાં માન મેલવે છે.

સાહેબાઈ અને સમથતા તે અજણ ભત્રીના સંચારનું છે, એ સંચારથી મિત્ર બંધનમાં તેણી ચોક્કા વધારે છે.

નરમ હૃદયું જાતુંદોને મારેલ તે સાહેબે બનાવેલું છે, તેન નરમ દીકરી જાતુંદો જરાં અને રાખાવવાનાં કાગીમાં મરેલોના નમજા હાથ લેવાં થઈ પડે છે.

મા આપ, સાક્ષુ સક્ષસં અને વડંચિને નગડું અને માન આપવું એ ઉપરથી અજણાઓની પહેચી ફરનું છે. એ શુભ ધરાવનાર ખાઇ સર્વે નાનાં મોટાંની માનીતી થવાની.

ચલદંતી અને પડેલી કુદરતના કાયદા પ્રમાણે સર્વેને સરજેલીજ છે, પણ તે જાતું ચલદંતીમાં મરદાર બને નહીં અને પડેલીમાં અફરોસ કરે નહીં, તે રી ભત્રીનાં નામને ખરી ચોક્કા આપે છે.

પગ લેઈને પાંડિયું રાખવું અને મળવાં મુલજળ ખર્ચ કરવો એ ઘણીએક સમજી બાઈઓના કાયદોનું છે, પણ દરેક આત્મની જાતુંદો તે એ કાયદો ધ્યાનમાં રાખીને વેચા ખરવે તો તેઓના સંસારનું માડું સારી રીતે મટેર પાસ કરી જવાવું.

બંદગી વીનાની બંદગી હુખી લખવી, મારે પરવરેજારની પરવરેજા દુઃખેમાં થાઉ રાખવી, ને દરેક માતાઓની ફરજ છે એ પોતાનાં ઉપરનાં બાળકોને દુઃખેમાં નીતી, નખનતાઈ સાથે તે વેશવા કરનાર પાંડ મોટાની યાદ આપવી અને થયેલ કંઈ અવસ્થામાં બંદગી કરાવવી.

એ નવ ગુણવંતી નારી તેણીનાં મા આપની અને મહીએરની માનીતી અને સાસરનાં સંચાર લખવી. તે સાથે એવા શુભની ઘણીઆણી ઘણીની ઝીમતી બાગ્યજી અને બચ્ચાંઓને મારે આશીર્વાદ લેવી રથ પરવાની.

મીસીસ હાવર.

ઘણીઆણી: "હા, મામા જ્યારે કાંઈને કાંઈ લેટ આપે છે ત્યારે તે ઘણી મોટી ઝીમતની ચીજ હોય છે."

ઘણી: "જ્યારે તેમણે ઉંમરે મારે મથે એજવળી લાદેલ અને તે માત્રમ પરચું."

અને ત્યાર પછી ચોરડામાં જઈ દાપડયાંમાં મેસા જેવા આંકડાને મારે એક લખી આપે.

જાનામીચી સ્ત્રીઓનાં જન્મચરિત્રો.

મીસ ક્રાન્સીસ રીડલી હેવરગલ.

નિયાના ઘણાખરા ભાગોમાં મીસ

ન્સીસ રીડલી હેવરગલનું નામ છે.

લોકોમાં જાણીતું અને ખ્યાઈ ધરાવે છે. તેણીનાં લખાણોથી દરએક જણને

તેણી માનીતી થઈ મળે છે.

૧૮૩૫ ની ૧૪ મી ડીસેમ્બરે તેણી

જન્મ થયો હતો અને તેણી રેવરંડ

જી. એચ. હેવરગલની દીકરી નારી

હતી. છેક માતી નારી વયથી

દોહરીવારી બનાવતી આવી હતી. ફક્ત નવ વરસની છે તેણી સેહલી સેહલી ચોપડીઓ વાંચી શકતી અને નાનાં ન બંદગીનાં મીતો માતી હતી, અને એક વરસ પછી તે આ

આઈબર મરોખર વાંચી જતી અને ખુલા અક્ષરે લખી

કતી હતી. માત વરસની ઉમ્મરે તેણી નારી બચ્ચાંને લ

કની કવીતાઓ બેરવા લાગી અને બીજાં થોડાંક વરસ

પોતાના નાના દેસતોપર કવીતાથી કાગળો તેણી લખ

હતી. ૧૮૫૨ ના નવેમ્બરમાં તેણી પોતાનાં મામાપર

જરમની મળે, ન્યાંની એક મોટી રુકુલમાં તેણીને સુક્યા

આવી અને ન્યાંથી તેણીએ પોતાના અવ્યાસમાં પુરાજી

પાસે ક્યો. એક વરસ પછી ન્યારે લાંબી તેણી પાંચી

સારે આખી રુકુલમાંથી કીધી સરસ સરકીરીકટ તેણી

વધા પામી અને દરેક જણે તેણીના છેડી જવાંથી દરમી

ખતારી હતી. તેણી સીવવા ભરવામાં પણ ઘણી માહીતર

હતી. કાંઈ તુડાં કેપડાંથી તે કીધી સરસ ભરતકામમાં

ણીની સદાઈ ઘણી વખાણવા બેગ હતી. તેણી દરેકમાં મા

યામાં, થોડાપર રવારી કરવામાં, તરવામાં અને રેક્ટ કરવામાં

પણ કુશળતા ધરાવતી હતી. તેણીની મુખ્ય હુશીવારી બં

ગીતો બીટો માણે બેવામાં આવે છે અને જેથી તેણીનું ના

દુઃખેશનું ખ્યાઈ થઈ પડ્યું છે.

૧૮૭૮ માં મીસ હેવરગલ પોતાની બેઠન સાથ રહેવા

મળે. અહીં ૧૪ મહીના તુડીકે તેણી લંદન લખવામાં ગયા

હતી અને કુરસદના વખતે બીજાંઓને જરૂરી મુડાં કરન

અને ગરીબોને આસરો આપતી. ૧૮૭૯ ની ૨૨ મી

ને તાજ લાગ્ય પડી અને ઘણેક દુઃખ પામવાં પડેકરી, પ

ણની સવારનાં પોતાને લવન પોતાના કીરતારખતે મર

मीस फ्रान्सीस रीडली हेवर्गल.
Miss FRANCIS RIDLEY HAVERGAL.

મકરણ ૮ મું.

ન અને તેના સાથીઓને સીરીઆપટન જવાના રસ્તા ઉપર રહેવા ઈશ્વર અને પુર્વ તરફની ગરમ રૂઝને છોડી દબારાં વાંચનારાંઓને પશીમ તરફની યંડી પશુ વધારે માફક પડતી હવા ધોરવા લઈ જવાની હશે છુટ લઈને છીએ.

૧૭૮૫ નાં સાલના ડીસેમ્બર માસની એક ગરમ સાંજના, એક મોઢું અને સુખી કુટુંબ-સાચરની એકઠા રેક્ટરીના એક સમગ્ર ભરેલા દાકરાં દીકરે તાજગી આપે તેવી સમગ્રી આસપાસ બેઠું થઈ બેઠું હતું.

તે કુટુંબ રેક્ટર (પાદરી) તેની જાનું, બે છોકરા અને ત્રણ છોકરીઓ બનેલું હતું. એકઠું નામની છોકરી તરતનોજ કાલેજમાંથી છુટીના દહાડા પસાર કરવા પોતાને ધર આવ્યો હતો. તેનેથી બે વરસ નાનો છોકરો ચાર્લસ સ્કુલની કારકીરદી પુરી કરી કાલેજમાં જવાની તૈયારીમાં હતો.

ત્રણ છોકરીઓમાંની એક એકઠું અને ચાર્લસની વચ્ચેની હતી. બીજી તેણીનાં કરતાં થોડાં વરસ નાની હતી, જ્યારે ત્રીજી હજી નાનાં જન્મ્યું હતી. કુટુંબમાંનાં દરેક સિદ્ધાંતજી દેખાવાનાં અને શેઠાંનું ધ્યાન ખેંચે તેવાં હતાં; અને જ્યારે તેઓ સઘળાં સમગ્રી આસપાસ બેઠાં થઈ બેઠાં હતાં, ત્યારે તેઓના દેખાવ એટલો તો મુંદર લાગતો હતો, કે જેથી તે માતાની આંખ હવેનાં આંસુઓથી ચળકતી હતી, અને જાણતું હતું કે મગરૂરીથી ધડકતું હતું. રેક્ટર મીઠા કોમપટન, એક નાના કસબાના બેરેનેટના બીજા છોકરા થતા હતા, અને નાનપણથીજ તેવણને ધરમના ઉપાધ્યાયવાની કેળવણી મળી હતી. તેવણના બાપની ખાનગી પુણ્યમાંથી તેવણને ફીક વારસે મળ્યો હતો, અને જ્યારે તેવણ ઉમરમાં આવ્યા ત્યારે એકઠા-નની સારી ઉપજવાથી રેક્ટરીના તેવણ વડા થયા. નહીજ ઉમરમાં તેવણ કાલેજના એક હોસ્ટદાર, કે જે એક બેરેનેટના નાનકડા પત્રો હતો, તેની બેઠેન સાથ ધરણ્યા અને આ બંને ધણું સુખી નીવડ્યાં. સારી કોમત ધરણ્યા ઉપરતે મીઠા કોમપટન ગાયણ, વાણજ-કે જેમાં તેવણ ધણા કુશળ હતા-થીતાર, અને ઉચી જાતનાં વાંચણ તરફ સારા શોખ ધરાવતા હોવાથી, તેવણની જીવની તરફવાર કામકામ અને ગોળગોળ-હમાં ધણીય સંલત અને સુખી રીતે પસાર થતી હતી. સા-

ચ્ચાં દીકરા, અને ધરમી ખવાસના હોવાથી તેવણ પોતાની રેક્ટરીમાં વખણાઈ ગયા હતા અને આસપાસનાં ઘણાં કુટુંબો આવ્યા એકે દુશીયાર માણસની સંગત શોધવામાં માન સમજતાં હતાં.

મીસીસ કોમપટન નવજામાં મગજનાં હોવા છતાં, એક વખણવા લાયક જાનું હતાં. તેવણ કાંઈ ઘણાં શીખેલાં ન હતાં, પણ તે વખત કાંઈ એવો ન હતો કે જ્યારે જાનુએને ઉચી કેળવણી આપવાની ઝાઝી જરૂર લોકો બેઠે રાકે. તો પણ તે વખતની જાનુએને લાયકની પુરતી કેળવણી મીસીસ કોમપટનને મળી હતી. મીઠા કોમપટન યા તો તેવણની જીવન-સુરતીથી તેવણ ઉપર મોહી પડ્યા હોય, યા તો ગાવા વગ-જવાની તેવણની દુશીયારીથી મોહી પડ્યા હોય, કારણ કે બેજો મીસીસ તેવણ પુરતો કાલેજ ધરાવતાં હતાં. એક માતા તરીકે તેવણ પોતાનાં છોકરાંઓ તરફ ધણાજ પ્યાર અને વાડાવથી વરતતાં હતાં, અને જે કોઈ વખત તેમનો જન્મ્યાં તરફનો પ્યાર પોતાનાં છોકરાંઓની ખામીઓ સુધારવાની તેવણની ફરજમાં આવે, તોપણ તેવણનો જન્મજી હાથ-તેવણના વર જેવણની સમ્રાટ પ્રમાણે તેવણ હમેશ માલતાં, તેમનાં વચમાં પડાવતી સઘળું સમાધાન થતું અને પોતાનાં છોકરાંઓને પોતાના તાજામાં રાખવામાં મીસીસ કોમપટન હમેશ ફતેહ મારતાં હતાં. ધરમની કેળવણી પણ છોકરાંઓને પુરતી આપવામાં આવી હતી અને આવી સરસ કેળવણીનાં પરીણામ તરીકે છોકરાંઓ વચ્ચે ધણા સંપ જોવામાં આવતો હતો.

ખરે જેનાં આ કુટુંબમાં એટલો તો સંપ જોવામાં આવતો કે જેનાં સંપીકાં કુટુંબ ને હોય તો જ્યારેજ અને ધણાજ જુલુર હોવાં બેઠે. જીવાન કોમપટનો, તેઓની કેળવણી અને જે પ્યાર એક બીજા વચ્ચે ધરાવતા હતા, તે માટે વખણાયતા હતા.

આપણે બંધાયે છીએ તેમ, આ કુટુંબ સુખી તો હતું— અને જ્યારે તે આવી સરસ કેળવણીના પાયા ઉપર બીધું હોય, તો નહીં કાંઈ સુખી હોય— તો પણ તેની વધરખી એકે દસઘીરીતો ફટકો પડ્યો હતો, અને તેથી જ્યારે તેની બીજા કુલ વક્રી નહીં ત્યારે.

તેઓનો સૌથી વડો છોકરો હરબર્ટ એક ધણાજ ઉમદા ખવાસ અને સારા સ્વભાવનો જવાન હતો. તેની ખાપ તેને પોતાની માફક ધર્મસુરના ધધામાં નાંખવા માંગતો હતો; હરબર્ટ પેટેરેથીર તે તરફ પોતાનો આજીવનનો યાત્રાઓ હતો. જ્યારે સ્કુલની કેળવણી પુરી કરી તે કાલેજમાં દાખલ થયો, ત્યારે તેને તે માટે સુમના કરવામાં આવી, અને જે કે આ-કસર કાલેજમાં એક બે વરસની પરીક્ષા તેણે ધણી સરસ માનમરી રીતે પસાર કરી; તે ધધાની નાપસંદગી વીરે તેણે પોતાના ખાપ આગળ એટલા તો કાલાવાસા ક્યો કે, છેલ્લે મીઠા કોમપટન મીઠાવ્યા અને તેને મરણ માફક કરવાની રજા આપી.

જ્યારે હરબર્ટ ધણી બીક અને આનાકાનીથી જીજાવ્યું કે, કેકત લસારીજ જીવે કે જે તેના ખવાસને માફક પડતી હતી, તેમાંજ તે ફતેહ મેળવી રાકશે, ત્યારે મીસીસ કોમપ-

તન કાંઈ ધણું અજાણ થયાં નહી, કારણ કે એવું કાંઈ દર-
ખર્ત કહેશે એવી તેમને અગાડીની વચ્ચે હતી. તેનાં ગાથાપ
અને મુખ્ય કરીને મા, જેવણ પોતાના પેઢેલા અને વડા છા-
કરા માટે ધણું મગર દત્તા, તે લશકરી જીંદગીમાં જોડાઈ
પોતાના જીવને નેજામાં નાંખે, એ વીચારજ બની સકયો
નહી. તેણે તેને ધણાખી કાલાવાસ કર્યો, પણ ફેકટ. આ
પ્રમાણે અદાર વરસની ઉમરે તેના બાપ કે જેવણનાં કુટુંબનો
બોહસો વગ હતો, તેવણે પત્રલખનાં તેને માટે સનદ ખરીદ કરી.

તુરતને તુરતજ તે પત્રલખને કાંઈ બધ સામે મોકલવાનો
દુક્રમ થયો, એમ ધારવાને તેઓને તે વખતે કાંઈ પણ કારણ
મથું નહી. વળી તે પત્રલખને પાસેનાજ એક કસબાનાં ધામો
નાખવાનો દુક્રમ થવાથી મીઠ અને મીસીસ કોમ્પટન પોતાના
દીકરાને યોરો પૂખત વધારે પોતાની સાથેજ રાખી શક્યાં,
અને તેને સુખી, પોતાનાં લશકરમાં માનીતો તેમજ પોતાની
તોફરીની દરેક ફરજને હમેશાં ખુશીથી બજાવતો જોઈ તેઓ
સતોષ પામ્યાં. તેના લશકરી પોશાકગાંના ઉગરાખી દેખાવથી
અને તેના ખુશ મીનજથી તેનાં મા બાપ પર એટલી તો
અસર થઈ કે થોડા વખતમાં તેઓનો દીકરો નેજામબરી
તોફરીમાં છે એ સધણું તેઓ વીસરી ગયાં.

જો પુરતી જોગવાઈ હોય તો તે વખતે ચટ્ટી પદવી જે-
ળવાંતું કાંઈ ધણું મુશ્કેલ ન હતું. એક લશકરી અમલદાર
કે જેણે પેઢેલાં દરખર્તની સનદ મેલવણમાં મદદ કરી હતી,
તે તેને પાલકદલાઈથી ઘોડેચાર પલટણમાં બદલી કરવાની
ગોઠવણ કરતો હતો, પણ તેને લગતા સંધેસા સામે તેટલાં
તો તેની પત્રલખને પરદેસ—હાંદુસ્તાન કે બર્મા—ઈસ્ટ ઇન્ડિયા
કંપનીની વધતી જતી સલામી વધારે બચાવની જ-
રૂર હતી—જવાબે દુક્રમ થયો. આવી નહી ધારેલી બખર તે
સુખી કુટુંબને એક ગળજ જેવી થઈ પડી. તેને માટે આગ-
મયથી આશા અને વીચાર રાખવો નોંધતો હતો. પણ તેમ
તેઓએ કહું નહી, કારણ કે દરખર્ત તેઓની આંખ આગળ
હતો, અને તેજ વીચાર તેઓને મનસે પુરો હતો. જો કદાચ
તેઓને તેવો ખ્યાલ આવતોખી, તો હમેશાં પોતાનાં મનમાંથી
કહાડી નાખવાની કોશિશ કરતાં. મીસીસ કોમ્પટને એક મા-
તાના ખ્યારથી તેને ધણાખી કાલાવાસ કર્યો, કે દરખર્ત પોતાનું
રાજીનામું આપે, યા તો બીજી પત્રલખમાં પોતાની બદલી કર-
ાવે, યા તો થોડા માસ હાંકી રખ લે.

તે જવાન પોતાની માતાને અતીથિય ખ્યારથી સાહતો હતો,
પણ તેણે જોયું કે આ બાબદમાં પોતાની માના કહેવા પ્ર-
માણે કરવું તે પોતાનું માન જોહવા અને પોતાની ફરજમાં
પાછળ પડવા જેવું હતું. મીઠ કોમ્પટને કાંઈથી રીતે વચ્ચે
પડવાને અપાડા કર્યો. તેવણની ઉમદા લાગણીએ તેવણને
એકદમ કહ્યું કે, તેવણનો જવાન ખેડો ખરો હતો, અને જો
કે તેવણ પોતાના દીકરાને ધણે સાહતા હતા, અને તેને પ-
રાવા દેશમાં એજાશે અટુલો જોખમ બરેલી તોફરીમાં મોક-
લાઈ તો તેવણને ધણું લાગતું હતું, તોપણ તે માટે તેવણે એક

શબ્દ પણ મોઢકાંમાંથી કહાડ્યો નહી. ફક્ત હમેશાં એક પી-
તાના ખ્યારથી જોહા પાસે બંદગી કરતાં એટલુંજ માગતા કે
તે તેવણના દીકરાની સંજાળ લે અને બંધા હોય તો તેને
સુખી રાખે.

પણ એક બીજીની માણસ હતું. કે જેની ઉપર આ ન-
ધારેલી બખરનો ફટકો વધારે સખત રીતે પડ્યો. મીઠ કોમ-
પટનની પડોશમાં હોવાઈ નામનો એક પેશાદાર અદરજ રહેતો
હતો, કે જેની એમી નામની છોકરી હતી. એમી અને તેણી-
ના બે બાહ્યોને કોમ્પટનનાં સાથે સાથે બચપણથીજ જો-
સ્તી હતી. તેઓ દરરોજ એક બીજાને મળતાં, સાથેજ રમતાં
કરતાં અને ગામરેતું બચપણ જે પણ મજાદ મેળવવાને શક-
તીવાન હોય, તે સધળી તેઓ સાથેજ મેળવતાં હતાં.

હમે કહેયે કે ગામરેતું બચપણ, કારણ કે હમારા ધારવા
પ્રમાણે ગામડાનાં અને શેઠનાં બચપણમાં ધણું ફરક છે.
એક ગામડાંનું ગામજ બચપણમાં જે નીરોડાસ મનહો મેળવે
છે, અને જે મનહોમાં લાંની ખુદરતી બગીકારીથી વધારો
થાય છે, તેને હમેશાં વાદ રાખે છે, અને પછપાડેની જીંદગીમાં
પોતાના કંડાજેલા જીવને શાંતી બાધવા પોતાની બચપણની
મનહોની યાદદારત તાજ કરે છે.

એક શેઠેરમાં ઉધરેલો છોકરો કેવો જુદો જાતનો હોય છે!
તે પોતાના વખન આગમજ માતીડા બની જાય છે, અને
આ એક બોમમાં કેટલા બધા બીનીંગજ સમાવ્યા છે તેમાં
કેટલું થોડું નીરોડાપણું, કેટલી બધી ચીંતાઓ! તેની મન-
હોમાં કાંઈથી જાતનું છુટાપણું યા તો રસુજ જોવામાં આવ-
તી નથી. તે દરરોજ એક ખુશ્ખુ આસમાન, લીમાં જો-
દાનો, તાજ હવા, અને ખુદરતી બીજી તરેહવાર રમણ ચીજો
જોવાને બદલે, એકને એક જ જાતના કંઠાજ મોહલાઓ અને
તેમાં જતાં આવતાં ઉઘાંચી માણસો જોવા કરે છે. એક
શેઠેર ખુદરતી બસેસોની કીમત પીછાણવાને તેને થોડુંજ
શીખવે છે, ઉઘડું તે તો તેને એવી બાજો તરફ બેઠકાર
જનાવે છે, કે જેથી બેઠકારી આગળ જતાં વધતી જાય છે
અને તેનાં બીજાં વધારે બહીર રૂપ પકડે છે. તે પોતાની
પાછલી જીંદગીમાં બચપણની સાદી મનહોને ધીકારે છે, તો
જો કે તેજ મનહોમાં આપણા જીવની શાંતીનાં ખરેખરો
બીનીઓ જોવામાં આવે છે. એમી દરખર્ત કરતાં થોડાં વરસ
પોતાની હતી, એક બચ્માં તરિકે તેણી જીવસુરતમાં ગણાતી
હતી, અને તેણીને તે જીવસુરતી મોટપણમાં વધતી ગઈ
હતી. તેણીનો ઘાટ ઘટમ કાંઈ એટલો બધો સાદો ન હતો,
પણ તેણીની સધળી જીવસુરતી તેણીની મોટી ચલકતી આંખ-
જોમાં, તેણીની મુંદર ચામડી અને કસબ જવા વર્તવાળા
ગાજોમાં સમાવતી હતી. તેણી જીવરની ધણી શોખીન હતી,
અને જો કે દરખર્ત તેણીના જેટલોજ હજો શોખ ધરાવતો
ન હતો, તોપણ તેને વખાણતાર હતો. બીચવડ પાકમાં એવી
થોડીજ જગ્યાઓ હશે કે જેનું તેઓએ સાથે મળી ચીજ
પાકી લીધી ન હોય.

આપણે કહી ગયાં છીએ કે બચપણમાં તેઓ કહી પણ છૂટાં પડતાં ન હતાં એ કે જવાન કામપડતો અને હેવેડો તેઓની દરેક મનહમાં સાથે વેડાડતા હતા, તેપણ હરખે હમેશાં એમી સાથે દહાડામાં એક વખતની જુદો ફરી આવતો. તેણીના બાગ, તેણીનાં સસનાં, તેણીનાં મરખાં બચ્ચાં, તેણીની સુનેરી અને રૂપેરી માણડીઓ, એ સધળાંમાં તેણીની પાસ તે ઘણી મોલ મેળવતો હતો, અને એવીજ રીતે સધળું જ-સાર થતું હતું. કુંડળનાં વડાઓમાં પણ સંપ હોવાથી તેઓની શેસ્તીની આરે પડનાર કોઈ હતું નહીં.

જે દરખેડે થા એમને પુછવામાં આવ્યું હતે તો તેઓ કદાચજ એમ કહેતે કે તેઓ એક બીજાને યાદે છે. પણ આટલો વખત સાથે રહે અને એક બીજાને યાદે નહીં એ ધણુંજ અપુરતી ગણાય.

હરખેડું જવાનું નક્કી થયોને બીજે દીવસે મીઠું કામપડતે નાતો ખાતાં પોતાનાં ધણીઆણીને કહ્યું, “આ દરખીરી બરેકી ખખર હેવેડોવાલા ઉપર લખી મોકલો તો સાહે, તેઓ હમેશાં દરખેડનાં સારોમાં એટલી તો કાળજી ધરાવતા આવ્યા છે કે, આ ખખર તેઓને મોકલે તરફથી એકદમ પડે તે કરતાં આપણી તરફથીજ પડે તો સાહે.”

“હું પોતેજ આ ખખર તેઓને પોંઠોવાડીશ,” દરખેડે એકાને બોલ્યો, “મારા સીયાપ કાંઈએમી કહેથી ન બેઠીયે, અને વળી વાહામાં ખાપણ, તમને લખતાંબી દુઃખ ઉપજશે. વળી કાંચે યા તો આજે તેઓને ત્યાં જઈ એમી સાથે કોઈ જગાનું ચીત પાડી સેવાનું મેં તેણીને વચન આપ્યું છે.”

“મારા વાહાલા જાન, તારો ઉપકાર ધણે,” તેનાં મા બો-લ્યાં. “તે” અને એક દુઃખ બરેલી ફરજમાંથી મેળળી કરી છે, અને જ્યારે એમી આમળ એ બાબતે લગતી વાત કરે, ત્યારે મુને તારી સધળી લીમત એકદી કરવી પડશે” તેવણે હસતાં હસતાં એમીનાં નામ ઉપર બાર સુધી કહ્યું; “ગરીબ બીચારી છોકરી, તેણી આ જાણી ખરેખરજ દરખીર થશે.”

“હા તેણી દરખીર થશેજ, હું જાણું છું” કે ધણી થશે,” દરખેડે કહ્યું; “પણ એમાં મારું કાંઈ આવતું નથી, અને જનતાં સુધી તે લોકને દુઃખ નહીં ઉપજે તેવી રીતે કહેવાની હું કોશિસ કરીશ.” હું ખુશ મીઠજ યવાની કોશિસ કરીશ, અને જહડીથી પાછો આવીશ.” તે પોતાની તોખી લઈ બા-રણું ઉપાડતાં બોલ્યો.

ગરીબ બીચારો! એક ખુશ મીઠજ કપડાંનાં માટે ઉપલા છેલ્લા બોલો ધણી શેકાદુર લાપતા હતા, અને તેનાં મથા-પેની તેગજ બીચારણું.

“આ ખખર તેઓને ધણી ચોંકાવનારી યઈ પડશે” તેવ-ણુ બોલ્યાં.

“ખરેખરજ ધણી, મારા સૌથી વાહાલ” ફક્ત આજ નવાખ તેવણુ આપી શક્યાં, કારણ કે તેવણની આંખમાંથી આંસુઓની ધાર વહેતી હતી.

[સાંધણ છે.]

આવાં.

દુનિયામાં સડથી મોટામાં મોટું” જાડ—દુનિયામાં વખ-લામણું સડથી મોટામાં મોટું” જાડ માફજ એવાનાની નીચે આ-વેલા સેમકોડી નામનાં રોહેરમાં આવેલું છે, અને તેને સેા વેા-ડાનું એમજાડ જાડ રી કહે છે, અને વળી એવું પણ માનવામાં આવે છે કે તે દુનિયામાં સડથી જુનામાં જુનું જાડ છે. એવું કહે-છે કે, એરેમોનની રાણીએ પોતાના મોટા રસાલા સાથે એની રાણીએ નીચે એક મોટાં તોફાન વેળા આસરે લીધા હતાં, અને તે ઉપરથીજ આ નામ એવામાં આપ્યું” માન્યું છે કે જે યડ-ને કેટલાંક જાડો એકઠાં થઈ જવાથી બનેલું ધારવામાં આવતું હતું, પણ આસપાસની જમીન બોદવાથી માલમ પડ્યું કે તેનું મુજ એકજ હતું અને તે વળી મળ્યું હતું પણ ન હતું. પાંચ જગતરેડર મોટી રાણીઓ એક મોટાં યડમાંથી નીકળે છે કે જે યડ-ને વેરાવે રર રીડતો છે. તેનો મોટો ભાગ લાંબ નાખવામાં આવ્યો છે અને અંદરનો ભાગ તદ્દન પોઠળ કીધો છે, કે જેની અં-દરથી મોટું મેંડાનું ટાહું ચાને જે માડીઓ પાસે પાસેથી વાસી શકે. તેની ઉપર દળ તરીકે મુખકળ ફળ થાય છે, અને તે એક-કાં દરનાસએ તે યડની અંદર એક છુપકું બાંધી તેની સંભાળ લે છે.

માણસ જાતના ખાલની લંબાઈ—ન્યુ ચોરકમાં દાલ એક ધણી સુંદર બાલનું જુદું જનાવવામાં આવે છે. તે બાલ ઘેરા જુરા રંગના અને રેશમ જેવા નરમ છે, તેનું વજન સાત માંડ-સ છે, અને તેની લંબાઈ ૧૪ ઇંચ—પૂં ૧૪ ઇંચ જેટલી છે. તે બે મધ્યમ કદની સ્ત્રીનાં માથાંપર ઢોલ જે ભોંપવર પસઝા-ય એકલા લાંબો છે. સડથી લાંબામાં લાંબા બાલ જે દળ મુખી જણાવતા છે તે ૧૮૫૧ નાં પેરીસનાં એકઝીબીશનમાં જેવા મેલ-વામાં આવ્યા હતા, અને તેની લંબાઈ ૧૪ ઇંચ હતી. ઉપલા ૧૪ ઇંચ લાંબા બાલની વાત લગાર કીરસા જેથી છે. તે એક બે-ડુનલી છોકરીનાં માથાંપરના બાલ છે કે જેણીના દાંધ માટે બે ઉમેદવારો હતા; પહેલો એક અંગીજ એકુલ અને બીજો એક પેસા-વાલો રાખસ હતો. તે પેસાવાલા રાખસનું એક ધર હતું, ત્યાં તે છોકરી અને તેની જુડી આ ભાડે રહેતાં હતાં. પણ તે રાખ-સ એકલપેટા અને નીચેય હોવાથી તેઓને વારંધીએ ધમકી આ-પતો હતો કે, જો તેની ખરજ પ્રમાણે ન કરવામાં આવશે તો તેઓને પેરમાં દાંડી દહાડશે, એકે તેઓએ પોતાનું બાહુ મોટું તો આંખનું હતું, અને બીજું આપનારે માટે મેનેજન કરતાંબને બચાવતાં હતાં. આવી વેલાએ એક યુસાફર વેપારી તે મામમાં જઈ લાગ્યો, અને તે પેસાવાલા રાખસ સાથે પરજુલા કરતાંબને બીજ દાપપર તેણીની જુડી માને યેવમાંથી રખડતી ન હતાં તે છોકરીએ પોતાના બીજું સુંદર બાલને કૌણ આપ્યો હતો. તે બાલને લીપરીક રોહેરમાં લઈ જઈ એક અમેરીકન વેપારીને વેચવામાં આવ્યા હતા.

આ એક જાણીતી કહેવત છે કે જ્યારે પણ મરણી વાસે ત્યારે દુનિયાના કોઈ એક લાખમાં જુદું” બોલાવું હોય અને તે પ્રમાણે એવું દીસે છે. એક જાણીતાં ન્યુસપેપરને અધીપતી એક દીવસે કથળમાં વાત કરતાં કરતાં બોલ્યો કે “આખા દહાડામાં સડથી ઘણાં જુદું” સવારના પોદરમાં બોલાવું” દેશે.”

“બરોજર કહ્યું” એક દસમુજો જવાન કે જે ત્યાં દાનર હતો તે બોલ્યો, “કારણ કે તેજ વખતે રોજનાં ન્યુસપેપર છપાયય, નહીં વારે”

સનખીમ નામની આગબોટમાં એક સફર.

મકરણ ૨૦ યુ.

સનિવાર, તા. ૩ જાન્યુઆરી—આજ રોજે હમે “જેહી આયત્ર” “લેડી ઈંગ્લીશ શેક્સ” અને “મેતેવા” પસાર કર્યાં. દેખાવ ધણેજ મુંદર હતો અને અતી દીવપસંદ લાગતો હતો. આતવારે સવાચાર વાગે “તોમમજે સ્મીઆ” પસાર કરી, નવ વાગે “દીઓઆ” આગળ હમે લંગર કીધું.

સોમવાર, તા. ૪ મી—સાત વાગે એક મળ્યો, જેમાં ક્રનસલે અને સર હેરી પારકસે, જેણે “કીઓતો” અને “તો-કીઓ” વચ્ચે નવી ઉઘડતી રેલવે જેવા માટે હમારે સાર જોદાયરત કીધો હતો તેના, તથા હમુને મીકાદો સાથે એક-બીજા કસાવાના બજામણુ વચ્ચે મોકલ્યાં હતાં, તે લઈ આવ્યો. જેપાનીસ લોકોને તેહવારને દીને જેવાની બહુ ગમત પડે છે. હળરોના હળરો લોકો મોઢવામાં ધણાં યુવયુવ ફરતાં હતાં. સ્ટેશનને સારી રીને સજુઆરવામાં આવ્યું હતું. જીનીન ઉપર લાસ કપડું બીજાનું હતું અને એક જીયા તખ્ત પર અસસ કારપેત નાખી મીકાદોની માદી મુછી હતી. તોમ ક્રનસલ સાથે મીકાદોને આદર સહકાર કરવા ગયો અને હું તથા છેકરાંચો પહારગામના પ્રતીનીધીઓ માટે રાખેલી ખાસ જગ્યા ઉપર મીસીસ એનસલી સાથે ગયાં. હજીને ઘણા યોડા હતા, પણ જેપાનીસો પોતાના રાગને લોખંડના રસ્તા પરથી વણાવ વચ્ચે ધસડાઈ આવતા જેવાને ઘણા આગુર હતા. યોડાક વખત પછી તોપો ટુટી અને વાજાંના અવાજ સાથે મીકાદો આખી પુગા સરથસમાં તેવણુ આગળ ચાલ્યા અને તેવજીની પછવાડે વચ્ચે વજર ચાલતો અને બીજા મોઢા એપિદોને દેજેણ વેપાકમાં આવતા. ઘણા એપિદોને દેજેણ વેપાક પેહેર્યો હતો, પણ કાંઈ બરાબર રીતે નહી. પેહેરું તો તે કેમ પેહેરું તે માત્રમ નહી હતું. જેઓના દગલાઓ ટાઈટ અને બરાબર બેરતા હતા તેને તેઓએ બદલ કરવા વગર ખોટા રહેવા દીધા હતા અને પાટલુન પણ મોઢાં જાયે વેરનાં છુર પેહેડી વાંકાં ડીકાં કીધાં હતાં. કેટલાકોએ તો હાથનાં મોળાં પણ નહી પેહેર્યાં હતાં, અને જેઓએ પેહેર્યાં હતાં તેઓનાં આંગળાં કરતાં મોળાં નજી તમ્મે મોઢાં હતાં. જેનાં સઘળાં લોકો જોઈ કે સર હેરી પારકસે એક માનવજ વાંચ્યું, જેનો મીકાદોએ ધટતા બેલોચાં ઘણા ધીમે સાદે જવાજ વાંચ્યો. પછી “કાળ”ના ગવરનર એક માનવજ વાંચવા ઉભા થયા; અને અરેખર એની બહુ દયા આપી. તેના પગે યુજવા, તેના હાથો ધરયર થતા, અને છેલે તે પોતે એટલો-દીઓએ કે તેની તોપો એક પરથી ગમડતી ગમડતી સીડીપર થઇ નીચે ટુટી પડી.

તે બજાસ થયા પછી મીકાદો મંડળીની વચ્ચેથી પોતાના રસાલા સહીત ખાણીના તકીયામાં ગયા, અને હમે બાદશાહી રેલવે ગાડી, સીપાર્કોઆ અને તોપો તપાસીને બ્યારે સ્ટેશનના વાજામાંથી બહાર નીકળ્યાં, ત્યારે તેપોતે પાછો અવાજ સાંભળ્યો.

તે બજાસ થયા પછી મીકાદો મંડળીની વચ્ચેથી પોતાના રસાલા સહીત ખાણીના તકીયામાં ગયા, અને હમે બાદશાહી રેલવે ગાડી, સીપાર્કોઆ અને તોપો તપાસીને બ્યારે સ્ટેશનના વાજામાંથી બહાર નીકળ્યાં, ત્યારે તેપોતે પાછો અવાજ સાંભળ્યો.

બો, અને હમે ધારયું કે મીકાદો “કીઓતો” જવા પાછા ઉપડતા હશે.

હમે ક્રનસલને લાં ખાણું ખાઈ એક બુધીસદ દેહડાંમાં ગયાં, જેનું લાકડામ જેવા લાયક છે. દેહડાંમાંથી હમે હીઓગાના મુખ્ય મોઢવાની દુકાનો જેવા ગયાં, જેમાં ઘણું જેવાનું હતું. આજે રાતે લાં રોશની ધવાની હતી તેથી સી દોડામમાં હતાં. “કાળ” પરદેશીઓનું છે અને તે હમણાંની નવી રીત પ્રખ્યાત છે, જે કે આડે વખતે તે કાંઈ ધણું મુંદર નથી, તોપણ આજે હમારે રંગબેરંગી કાગળનાં ફાણસોની રોશનીથી તે દીપી નીકળ્યું હતું. જરાક પણ પવન નહી હોવાથી સઘળું સમાધાન રીતે પસાર થયું.

મંગલવાર, તા. ૬ જાન્યુઆરી—હમારામાંનાં યોડા જણાં પેહેરેથી “કીઓતો” જવા નીકળ્યાં. હમે કેટલાક પુલે પસાર કરી ઘણાક સોશન ઉપર યોખાં અડી વાગે કીઓતો આખી પુગાં. વરસાદ પડ્યો હતો, અને હમુને જીનરીકશામાં નતાં કંડોળો લાગ્યા. જીનરીકશા ધસડાનારોએ બરના અપવા તો મીન કવરની તોપીઓ અને દગલાઓ પેહેર્યાં હતાં. હું વાંકું હતું કે “કીઓતો” માં એક પણ મુશીબીત વસ્તો નથી અને તેથી તે બરેબર જેપાનીસ રો-હેર છે. લાંના નાટક કે-રનારાઓ અને જનુદુધ એક દેખાડનારોએ આ-

૮૦—જેપાનીસ કુટુંબ.

ખી દુનિયામાં પ્રખ્યાત છે. જીનરીકશામાં પોણા કલાક અગરવા બાદ હમે હોટેલમાં આખી પુગ્યાં. આપણે પોતાનાં સર જીનીનને લગાડતા હેય એટલા વાંકા વળી હમુને, માન આવતા, પણ તેઓ જે મોલતા તેનો એક બોલ પણ હમુને સમજ પડતો નહી. અપેરિવું ખાણું ખાધા પછી જે આપણું જેવાક લેવાય તે જેવાને હમે બહાર નીકળ્યાં. પેહેરું હમે “જીઓન” નાં દેહડાંમાં ગયાં. વચરીના એનસલીએ પેહેરે બ્યારે વાપાઈ કર આવવા આવતા ત્યારે અહીં રહેતા હતા. તેઓને બહુ અપમાન મળ્યું, અને મીકાદો તથા આખી દરબારની રમુજ ખાતર તેઓને નવાવતા, તેઓ પાસે ગાયજી ગવાડતા, અને તરેહવાર ડોંગ કરાવતા. ત્યારી હમે બીજાં દેહડાંઓ જેવા ગયાં, અને મોઢું ધવાથી હમે સતત ખાણું લેવા હોટેલમાં ગયાં. સર હેરી પારકસે જાણીની સાંહજ હમારી સાથે પસાર કીધી, અને ઘણીક ચો-પીઓ વાંચ્યાથી નહી જાણ્યે તેટલું અહીં જેપાની વીસે હમુને બે ત્રણ કલાકમાં કહ્યું.

બુધવાર, તા. ૭ મી—આજે સહવારે જે કે કુમસ પડતો હતો, તોપણ ગરમી વધારે હતી. સાડા આઠ વાગે સર હેરી પારકસ અને જીની બે મીત્રો હમુને જાણી રહેલા યોડા વખ-

તમાં જેટલું બેવાય તેટલું દેખાવા આન્યા, અને હમે સમજાં સાથે મળી પેહેરે તો “જીઓન ચીઓરયુ” નાં દેહોંબણી આન્યાં. સર હેરી પારકસે બધા ઓરડાઓ બનવાન્યા, ને પછી હમે લાં યતી બંદી સાંભળવા મયાં. એક દવન પાદરીઓ ગોળ ચક્ર કરીને બેસી મોટા મોટા ચોપામાંથી કાંઈક બોલતા, ને વારે પછીએ પંડો વાગતા. હમે મંદીરના આગમાં ફરયાં, ને જે કંઈ જેવાનમાં બીએ મોટો મણુણ છે, તે બેચ ટકડી ઉપર ચઢયાં. તે પંડોના અવાજ બહુ મોટો હતો અને એ આખાં શહેરમાં તથા આજુબાજુનાં જગતોમાં પણ સંભળાતો હતો.

“ચીઓરયુ” થી હમે પધરાં નીકળીને “નીસી હોંગોની” નાં મંદીરમાં ગયાં. જે કે એ દેહોંબો પછે ભાગ ૧૮૬૪ ની ભારે આગથી નાશ પામેલા છે, તોપણ હમેએ જેટલાં દેહોંબો બેચાં તેમાં કોથી સરસ એ હતું.

પછે વખત દોતરકામ, પુતળો, અને બીજી ચીએ બેચાંમાં કહાયા પછી હમે ધોરી રતાપર કેટલાક બાગે ઓળંગી આન્યા પછી હમે એક બીજા સુંદર બાગ આગળ આન્યાં; જેમાં તળાવ, પુષ્પ, ખડકો, અંકાઓ, નેહેરો, અને તંબુઓ બીસીઆર હતાં. આ બાગ પંદરમી સદીમાં “તાઇકુન તોકો સામા” એ બોધમાં પરની આજુબાજુ છે. અહીં દમારે માટે સમજાં ગોઠવણ કીધેથી હતી અને ફરત તથા કેક હમારી આગળ મુક્યાં. અહીંથી હમે “તાઇકુન” ને અસરી પ્રેમજ જે હાલ પોરટ આસીસ તરીકે વપરાય છે તે બેચ મયાં, અને લાંથી “તોદીઓ” ન્યાં મીકાકે અને તેનાં સગાંઓ રહે છે તે બેચે. તોકો સામાના પરતું સમજું ફરનીચર, પેહેરવાનાં કપડાં તથા વખજીવણી “નીકટર” ને “બીઅરદ ક્લાર” તરવારો ને બીજી પછીએ અન્યથા જેથી ચીએ બેચી હતી.

અહીં હમે સર હેરી પારકસેને સમજા કરી હમારા હોટેલમાં બીજે રસ્તે ગયાં. ન્યાં ગ્યાં હમે જતાં લાં લોકોનાં ટોળાં હમારી પુઠે આવતાં. હમે ખાણું ખાઈ રહ્યાં તેટલામાં હમે જે જે ખરીદી કરી હતી તે સમજાં સામજી હોટેલમાં આવી પુરે. જેવાનીસ વેપારીઓ એ ચીજના પછા પ્રમાણીક હોય છે. તેઓ તમારી ખરીદી દરેક ચીએ બસખર તેને જગના વ્યક્તોમાં પેક કરે છે, અને તે સમજાં બાકસો અને કોણાઓનું તમારી પાસે કાંઈ વધારે લેવા નથી. જે કે તેઓ બજીવ હોય કે આ પેઢીઓ ધણીક મંદીનાઓ ટુસીકે આ લોકો જિવાપરો નહીં, તોપણ તેઓ એક મગે એવી નાની ચીજ પણ બંદરથી કમી કરવા નથી.

બેસપતેવાર, તાં ૮ મી—હમે આઠ વાગેને નાસતો ખાઈ સાડા નવની આગમાં પકડવા હીઓતાના મોકલાઓમાંથી ઝડપથી હંકારી ગયાં. “કોપ” પુઆ પછી બપોરનું ખાણું ચોડાક દોરતો સાથે લઈ હમે રડીમર પર ગયાં.

સુકરવાર, તાં ૯ મી ફેબરવારી—હમે દસ વાગે “ઓસાકા” નવા ઉપડ્યાં. “ઓસાકા” જેવાનું વેનીસ શહેર તરીકે કહેવાય છે. અહીં એક જુના કીસી તથા ટંકશાળ છે, અને હાલ એમાં લસકરના સીપાઈઓ વસે છે. તેના અંકોથી શહેરને તથા આસપાસનાં ગામ-મંડોનાં દેખાવ પછે સુંદર લાગે છે.

જેવાની મોટી બારશાહી ટંકશાળ એક મોટી ધમારતામાં છે. ટંકશાળમાં દરેક ચીજ બારીદારી તથા સવાને હમેને બગલનું નહીં લાઇ, કેમકે વેનાનીજ બંધી રીત પ્રમાણે આ ટંકશાળમાં કામ ચાલતું હતું.

૯૧—જેવાનીસ રાહદારીઓ.

અહીંના બજવા પછી બ્યારે ટંકશાળ બપોઈ લારે ઓસાકાને રાજવાણી કરાવેના વીચાર હો, પણ તે વીચાર પછાતરથી પડેલો મુકવામાં આવ્યો. મોટાં વાહણો નજીકમાં નહીં આવી પુગવાંથી મંડીના વેપાર કમી થયો છે, અને પરદેશના એકમંડીઓ તથા કોનસલો કોખમાં જઈ રહ્યા છે. હમને હજી યોડો વખત હોતો હોતો ફરનાં બેચાં ગયાં. ઓસાકા મીનનાં કારખાનાંઓ અને નાટકશાળાઓ માટે બંધાઈ છે; પણ છેલ્લા ૧૮ મંદીનામાં પાંચ નાટકશાળા બની ગઈ, જેમાં ભારે જીંદગીના નાશ થયો. હમે આસરે સાત વાગે કોપ પુગ્યાં અને તુરતજ રડીમર ઉપર ગયાં.

સનીવાર, તાં ૧૦ મી ફેબરવારી—આરીમા કરી એક પહાડની વચ્ચે તથા આજુની કાંડીમાં આવેલું માનડું બેચા હમે આજે જવામાં હતાં, પણ બરફ પડવાથી હમે તે વીચાર માંડી વાંચો. હમે સાડા અગીઆર સુધી મોટી પયા પછી ઉતરીને પાણું વેનમાં ઓસાકા જવા પારડું. પણ તે વટીક નહીં બની શકે તેનું હોવાથી હમે કોપ અને હીઓગોમાંજ ફરવા કીધાં. હમે કેટલીક મીટરથી મુકવાવાસોની તથા દગલી કરવાવાસોની દુકાને બેચાં ગયાં. કેટલીક દુકાને તો પા-દાંણું સંમંદરવાન હોય તેવી સરસ હતી. આ દુકાનેના લોકો ન્યાં સુધી આપણી સાથે કોઈ બંધાઈનું માન્ય નહીં હોય લાં સુધી સામજી દેખાડતા નથી. સમજો સામજી તેઓ આગ નહીં લાગે એવા લોકોનાં તરેદવાર નાના વ્યક્તો અને કાંઈકીઓમાં મુકે છે. એવી જગ્યા પરથીજ આપણને ખરી અસહી ચીએ મળી શકે છે. મોટી મોટી દુકાને પર તો યુરોપ તથા અમેરીકા સાડ બનાવેલો સામજી બરેલો હોય છે.

આવવાર, તાં ૧૧ મી ફેબરવારી—ઝાત વાગેને સુમારે બે જેવાનીસ અમલદારો હમારી યાટ ઉપર આન્યા, અને કાંઈ બેચા લાગ્યા, જે કાંઈ પણ સમન્યું નહીં. હમે તુરક પરથી જોણું તો જ્યાં વાહણો ઉપર વાગ્યાં એ સદગ્યા હતા, તે ઉપરથી હમે પારડું કે તેઓ પણ હમને એમજ કરવા કહેતા હશે. પણ મીકાકે નાજુવા હમે કીનારે માન્ય મોકલ્યું. બીજી મુશકેળી તો જેવાનીસ વાહરો મેળવવાની હતી. તેમ “યાઓર” નામનાં જેવાનીસ વાહણો ઉપર વાગવા લેવા ગયા, ન્યાંથી એમ સંકોળવામાં આવ્યું કે “કીપચ્યુ” માં બજવા મેલો હતો, અને બે ત્રણ વાહણો નહીં હતાં.

બપોરે હમને જેવાનીસ તથા દેવ વાહણોના અમલદારો મળવા આન્યા, અને તેઓ ગયા પછી હમે કીનારે જઈ છેડી સમજાં કરી પાઠાં “સનથીમ” ઉપર આન્યાં.

[સંપૂર્ણ છે.]

૨૬૬

હીરાંબાઈ નં. ૩૦ પટેલ.

૫૬

રજ આવી ગઈકો હોતો. માણેકપાઈ પાછાં સધાળ્યા પછી સુનાપાઈ બોલ્યાં, “મરે રે, આએ મુળઈમાં શી રીતે કપાં પહેરેય અને એ લોકનાં માધાં કેવાં ને મોહડાં કેવાં, માયા-બાનું તો નામનુંજ બાંધેલ અને બાળ તો બળે આગળ માધાંપર ચલવાનો માણે ને મોહડાંપર તો લાલ રંગ લગાડેલો આગળથી બરોબર દેખાઈ આવેલ, તે સાચે ગણું બધું નીચે વેરથી ઉઘાડું ને ઝીણું માછીની બલ જેવાં બદીઆનથી અભાગણીએને સરદી નહીં થતી હોય? અને એવી હતી એડીનાં બુટ પહેડીને તો એ લોકથીજ યથાનું હોય, બળે પગમાં તો અધીઆરેઓની પાવરી-જરા પગ મુકતાં ધ્યાન ચુકાં કેવી તો તાંડેયોજ બાજે-સાડું થયું કે દીકરીઓ તમે એવાં બુટ નથી પહેરતાં.” “નહી રે માયછ” છેકરીએ બોલી “નંદગીર બાઈને તો એવાં બુટની ઘણી ચીઝ છે, તેથી આ-પણે તો એવાં સાદાં રસીપરજ પહેડીએલ અને બાઈને એવા વાલે જેવા બાળખી મથી ગમતા, પણ માયછ બાઈ કહેતા હતા કે એ મોદીછની એક ચુવાં નામની એકપુરી છેકરી છે તે ઘણીજ ખુબચુરત અને નમ્રાની છે, તેને તો માણેકપાઈ સાથે નહીં લાગ્યાં?”

હવે વાંચનારાં બેહેનો, એ મોદીની ચુકાં વીશેબી આપણે બાણું બેળેલ. પરવરદેગારે એક ફરેસતાઈ ખસસતની ખુબ-ચુરત પરીનજ બેટી મોદીછને બધી હતી. તેણીની ખુબસુ-રતીપર શાહેરી ચલવથી તે સોનાંપર ઘોળ ચઢાવવા બરોબર છે, તેપણુ તેણીની બધુ આંખ વીશે લોડા કહેતાં હતાં કે, નીરમળ આસમાનની સાથે તેની સરખામણી યઈ રહે અને તે આંખમાં એટલી તો નમ્રતા અને નીરોયપણું હતું કે એક વાર તેને જોયા પછી તે મેહરે અને આંખ નમરમાંથી ખી-સેજ નહી. ચુકાં ખીચારી પોતાના ઝોરડામાં લખો વાંચીને પોતાનો દહોરો પુરો કરતી હતી. વખતસરની બંદખી કરતા કદી ચુકતી નહી. માણેકપાઈ પોતાના ઘણીનાં દેખતાં કંઈ શુકાં સાચે જરા રતી વાત કરતાં, નહીં તો પછી ખીચારીને બાપની મેરહાનરીમાં કદી ફાડું આપતાં નહી. ખીચારી ચુ-લાંને તેથી છુપો બળાપો ઘણો થતો, પણ પોતાના પીતાને કહીને તેવણું દુઃખી કરવાને તેણીના વીચાર નહીં હોતો. મોદીછ પણ મનમાં સમજતા હતા કે બીજું ઘેર કરવામાં તેવણુ બરેબર ઠાવા. ઘેર, ફરેખથી ફરેસતાખી ફરે. ચુકાં દીકરીપર એવણુનો ચાલ ઘણો હતો, એ અજણતાં માણેક-પાઈથી નહીં ખમાતું. હોમન્ટ કેટલમાં માણેકપાઈ અને તેવણુની બેઠી દીકરીઓ વારંવાર જતાં હતાં અને પીસીજ આવીને તે મેહેલની તારીફ કરતી હતી, સારે ખીચારી ચુકાં મનમાં ચુલતી હતી..

“સુનામાય, હવે તો આપણા નંદગીરસાહેબે કંઈ સાડું ઘેર બેઠીને પરણાવે.” એક દહોરો લાગ બેઠીને માણેકપાઈ બોલ્યાં. “હાહ, તમારે મોહડે શાકર, પણ મારા નંદગીરે મુંગી લીધું છે કે, તેની મરજ પ્રમાણેની મોહેરદાર લાવવી, સારે મેળી એનીજ ઉપર રાખ્યું છે કે અજણતાં જેની સાથે જ-

નમ મુખી બેઠાશે તે એની ખાતરીથીજ થાય તો સાડું.” “અરે નહી રે છાં! સુનામાએ, નાદાન બચ્યાંઓ એમાં શું સમજે” — માણેકપાઈએ હોશીવારી દેખાડી આગળ ચલાવ્યું — “આએ મુળઈ શેહેરમાં કોઈ કેવાં ને કોઈ કેવાં, તમે ખીચારાં અંબણી, તમારી ખાતરીથી કમે તો સાડું.”

“નહી બેહેન માણેકપાઈ, તેને ધારીય તેવો માણે નંદગીર નાદાન નથી, અને હમારી માફક એ પોતે કંઈ મુળઈથી અંબણેથી નથી, સો પોતાનું કામ સંભાળીને કરશે.” સુના-માએ નરમાસથી ખુટાસો કીધો.

ખીચારાં માણેકપાઈ તો નાનંમાય વીશે મોખો માંપી જતાં હતાં, પણ વાત તો એમ બંધ પડી. કંઈ નહી, થોડા વખતમાં નંદગીર શેઠ આવવાનો છે સારે નાનં જતી ગાવતી થશે તો મોત્રપાણુ પડશે; માણેકપાઈએ મનથી ધીરજ રાખી અને નાનંમાયનેથી ચેતાવી રાખી કે ‘તુંને પર-લાવસ તો હોમન્ટ રોકનો વારસ સાચેજ પરણાવશે, ચાલ દીકરી, મનેદથી ‘પેનો’ વખડવા શીખ. માણેકપાઈના ધા-રવામાં એમજ છે કે નાનંમાયે બરોબર ખુશ હસકથી ‘પેનો’ વખડયો તો નંદગીર-શેઠ બરેબર પરણી જવાનો. — જોયા જેના વીચાર. અજણતાં, ઘેરમાં એક “મીસ ગેરી” નામની ચુ-લની શીશા આવતી હતી તેની પાસ નાનંમાયને પીચાનાપર આંગમાં મરવાનાં ચાલુ કીધાં. ખીચારી નાનંમાયને ‘પેપર’ વાંચવાનો કે સારી મોપડીઓ વાંચવાનો કંડાઓ અથવા ડોલેઈ લાખતું, કંઈ બેહેસતન ‘હોમખીચારીની વાચેજ, કે કુલીકાઈની કુદરાપો જેનું કંઈ વાંચવાનું હોય તો એવણુ વાંચતાં બંધ ને દાંત કહાડતાં બંધ અને એમાંજ એવણુની ફળવણી આવી રહી હતી-અને એ આપુરી ને છાસકી ફળવણીનું કારણુ તે-ણીની માતા હતી. નાનંમાય બે હાથમાં “નમ્રે જમશેદ” લેઈને ઉઠાવે તો તેવણુનાં માથેને સાડું લાગે નહી. “નાનં શું” એમાં માથું દુખવેલો” માણેકપાઈ કંડાળીને કહે. “નહી રે માયછ, હું લગનની રીપ વાંચુંછ.” “હ” કે, વાંકે ચાલ બેઠી વાંચ, કોણુ કોણુ મોત્રપીતાં નીચેલ તે જાણ્યો.” એટલાં-માંજ જમ્રે જમશેદ વંચાઈને પડે ધઈ બંધ. મતલબ એ કે, ખીચારાં, માણેકપાઈએ પાટીપર ધુળ નાખેલીજ નહી.

* * * * *
“માજેછ, જેવો એક દહોરાંબને ‘હોમન્ટ કેટલ’ માં લઈ જવો, મારો થવ ઘણો બરાઈ રહેલો છે, કહે ને લાંની લાયચેરી ઘણી સરસ ને વાંચવા લાયક છે, એવી મુંદરે લાય-ચેરી એક વખતથી મને જોવા ગમેય.” માણેકપાઈ અને બેટીઓ હરેસ કરતાં હતાં સારે ચુકાંએ કાઢાવાલા કરીને કહ્યું. “જોયાય! ચુકાં તું જોતી નથી કે મે છેકરીએનેજ વારતે જમા થો, ઝીજને વારતે નથી. તુંને જેનું એજ વેદેછ લાગુછ, શું ‘લાએખારી’ માં તે શું જોવાનું છે.” માણેકપાઈએ મી-બસ ફેરવીને કહ્યું.

“અરે પણ વડી મડી માજેછો શું કંડાળો આપીને મા-શું ખાઈ જાયેછ ચુકાં!” નાનંમાયે નસકોડે ચલાવીને કહ્યું.

ખસ, ગુલને ખીચારીને તે દહાડે ઘણું ઘઈ ગયું. “હવે મા-એછ એક દહાડો એનેથી લેવાની.” ગુલાં પોતાના ઓરડામાં ગયા પછી પીરોળ બોલી. “ચુપ રહે પીરોળ, નાદાન જેવી કંઈ સમજે નહીં ત્યારે વચમાં ના બોલતી. વળી એ કાંઠ ક-વાખમાં હાડકું.” માણુકબાઈએ ધમકા આપી, અને ત્યાર બાદ ભપકાખંધ ગાડીમાં ત્રણે મા દીકરીઓ હંકારી ગયાં.

ગુલાંએ તે ભરેલી છાતીએ બેંચું ને પછી બાપના ઓરડામાં જઈને રડી પડી. “ઓ બાવાજી, મેં કોઈ દહાડે હોમછ કા-રટલ જોયો નથી ને માએને કેટલા કેટલા કાલાવાલા કીધા પણ લઈ જવા ના કહ્યું, કહે ને બે છોકરી ઘણી ઘઈ, ચીંછને માટે જગા નથી. મને ત્યાંની લાયએરી ઘણી જોવા અમતી હતી, મેં કોઈના ગુનાહ કીધો નથી ત્યારે મને એમ સમજી શું કામ કરે છે?”

ગઈ. “ગુલાં એ શું વાંચેછ?” તેણીના હાથમાં ગુજરાતી પેપર જોઈને તે જવાને પુછ્યું. “એ તો “ક્યસરે હિન્દ” ની બા-નુએતી કાઢમ વાંચુછું.” ગુલાંએ આંગળી સુકોને બતાવ્યું કે આએ “ડએસ આવ પારડે-ડ” ના નેકસેસની કેવી વખાણ થાય છે. ગુલાંની બહુ આંખ અમકતી જોઈને તે જવાને કહ્યું કે, ગુલાંબાનુ કોઈ દહાડે તમેથી એવો નેકસેસ પેઢેરશે. ગુલાંની આંખમાં એ સાંભળીને પાણી આવી ગયું, અને આક્રોશ સહ્ય બોલી “ભલા નહાંગીર, તમે મને સુખી ના સમજતા. પોદા મારા બાવાજીને સહ્યમત રાખે, પણ હું સાવકી ગાયનાં સંકટમાં છું; તેણી મને જરા પણ ચાહતી નથી. માહલક્ષ્મી ખખે હોમછ કારટલ નામનો જોવા જોગ મેહેલ છે, લાં એ મારી સાવકી મા અને મેહેનો વારંવાર જાય છે, પણ મને લેઈ જવાને સાંક ના પાડે છે, તેથી આજે મારા બાવાજીએ કહ્યું છે કે હું તને કોઈ વખત લઈ જવરા.” નહાંગીર એ સમજીને ખરે-ખર દક્ષીર થયો. “ગુલાં, પેલી કહેતેત યાદ રાખજે કે, “સંકટ સમયે ધીરજ ધરવી.” તું તો સ્થાણી છે, હું પાછો એક બે દહાડામાં તુંને મળીશ.” આમ કહી રજા લેઈને નહાંગીર તેણીથી છુટા પડયો.

“ગુલાંમાય, એ કોણ જવાન? ને એનું આણું નામ શું?” ગુલાં પાછી હાલમાં ગયા પછી બાપે પુછ્યું. “બાવાજી, એનું નામ નહાંગીર જમશેદજી સુરતી છે. હું મારીને લાં સુરત હતી ત્યારે મને એની સાથે ઓલખાણ પડી. ઘણો સાક્ષેસ અને લાયકીવાસો છે અને એનાજ કહેવા મુજબ, સુરતમાં ફાલસાવાડીમાં રહે છે.” ખીચારા મોદીજી ચોખા ફર્યા હતા કરીનેજ માણુક-બાઈને પુછ્યું, “એક ગરીબ અને લાયકીવાસો જવાન સુર-તનો છે, તે યોદા દહાડા આપણે લાં રહેવા માગે છે; ગુલાં એને સારી કાની ઓલખે છે.”

“ઓ નર માએ” માણુકબાઈએ મટકા કરીને કહ્યું, “એવા રખડતાએને આપણે લાં ફેડું રાખવાનું? ગામમાં ટોરેલ કે ખીન્ન દેઠાણું નથી કે?”

“નહી નહી, માણુક, તું જોવા વગર ના બોલ.” મોદીજીએ મક્કમ અવાજે કહ્યું, “એ જવાન કોઈ ખરેખરો અદર્ય મા-લમ પડે છે.”

“તે ગમે તેવોથી હશે, પણ મારાં નાકાં મોડાંનાં ઘરમાં નહીં જોઈએ.” માણુકબાઈએ ડહાપણુ શેહોવ્યું કે એવા સુરતી કંગો તો ઘણાથી આવશે.

અંતે ખીચારા મોદીજી હાથો. ગુલાંની મમઈ તરફનાં ઓલખાણવામાં તે માણુકબાઈને કેમ ગમે?

“મે દહાડા પછી નહાંગીર પાછો આવ્યો, તેને મોદીજીએ દક્ષીરીથી જણાવ્યું કે “મારાં ઘણીવાંછી કોઈ પણ અંજ-ણને ઘરમાં ઉતારો આપતાં નથી.”

આણીગમ પેલીગમની વાત કીધા પછી નહાંગીરે સાહે-સાઈથી કહ્યું કે, “મોદીજી તમને મારી એક અરજ છે-તમારી એકપુરી ખુબસુરત બેઠી ગુલાંના હાથની હું ઉમેદ રાખું છું અને હું ધાંડું છું કે ગુલાંબાનુંગી ના નહીં કહેશે.” નીરદાપ ગુલાંની મેહેરો શરમ અને ખુશીથી ગોઠાખી-બની ગયો.

ખરશેણ મોદીની અનુભવી આંખે તે નેષ લીધું. તેવ-
જુને પેહેનેથીજ એ જવાન વીશે ઊંચો વીચાર હતો. "મી-
નહાંગીર, હું બે દહાડા વીચાર કરવા માગી લેજા છું," મોદીજીએ
કહ્યું. — "મોદી ખુશીથી સાહેબ," નહાંગીરે લાપકૃતી કહ્યું,
અને બેડ બાપ બેટીની રમ લઈ છુટા પડ્યો.

"આવો આવો કુકીઆઈ, ધણે દહાડે કાંધી આવ્યાં,"
એક નડાં ડોસાં હાંકતાં દુકતાં મુકી સપાટ ધસડતાં આવ્યાં,
તેને માણેકબાઈએ આવકાર દીધો.

"આ મહેરે બાઈ, ધણુ દહાડા યથા મારો છવ તમારામાં
ને મારી દીકરીઓમાં બરાઈ રહ્યો હતો, પણ મુતું કંઈ ને
કંઈ કોમ નીકળતું ને નીકળતું, પછી આજે તો મારી કુવજુ-
સાસુની દીકરીના બપાવાસસરાને બેસવા ગઈતી તે મકુને
ચાલ કુકી, દીકરામાં સારી છે તેટલાં બાઈને સાં દેશે મારી
આવતો," ડોસાં દમ લઈને હાંક્યા લાગ્યાં.

"મહેરે કુકીઆઈ ચાલતાં આવ્યાં કે ?" — "નહીરેજી તામબે-
ટમાં આવી." "મોહો એ કારાંમાએ કાંદાંધી આવ્યાં,"
નાનખાએ ડોસાંને બેઈ ધીમેથી બખડાં. પણ જેનું નામ
કુકીડોસાં, તેવજુનો ધંધોજ મોડાંઓને મસકા લગાડવાનો ને
કંઈ જુદી સામ્યી ખખર આપવાનો. ડોસાંથી જુલ્યો પાપડ બાજે
નહી પણ એવજુની અમાગણી છબડીમાં કંઈ અજબ જોર હતું.
માણેકબાઈને મહેરે એ ડોસાંની ચાવખાવ હતી, તે હવે મો-
દીજીને સાંખી એવજુની હાજરી મહીનામાં એક બે વખત
જણાય છે.

"કેમ કુકીઆઈ કંઈ ગામગપાટા ?" માણેકબાઈએ
ડોસાંને ઉશકેર્યાં. "શુ" કહેતું બાઈ, આપણે કંઈ ગામમાં
ફરચેછ જે તેની વાતચીત જણીએ, તેમાં વળી હવે તો બર્ણા
સાંબજેલું સાંજ મુકી આવીએ." ડોસાંએ નાકને છમ લગાડી.
"અરે પણ બાઈ તમુને કહેતાં વીસરી જાગી, પેલી માલ-
ખમીની વાડી તે દહાડે હું ને જણાવી નહી કરીને નેષ આ-
વ્યાં ને. શુ" મનનો પ્રગલ્ભ ને વાડી છે જે નેણે નેણે જો-
ઈ સાતમું બેઠેલ. સાં એ નજીની મરજ રૂપાંબાઈ, શેઠનાં
સુતાબાઈ આગળ રહેલી છે; અસક નરતપાળ રહેલી તે અ-
દીથી આવી. મરે એવાંને તો રહેડીથી પરમાણુ છે. નજીથી
તે દહાડે ફફરતીતી કે ઈઈ દહાડે કંઈ શેઠની સાંની વાત
પુછે તે. રૂપાં બદી કદીથી બોલવાની નહી. જણે એથી
મેટે ઘેરની અમાઈછ. તે દહાડે હમે વાડી બેવા ગયાં તે બધી
વાડી હડુને સાથે ફરીને એ રૂપાંબાઈએ દેખાડી, પણ જરા
મેટોથી બોલાવ તો આપણુને નોકપર આંગળી મુકીને અસા-
રત કરે જે હલજુ બોલો. મહેરે મારો તો છવ હલજુ બોલતાં
ધુઈઈ જાય. મારો તો છવ ધણુ ધામય કે એ બાઈ આ-
ગળ આવતી જતી ચાલે. કહેજે બાઈના છેકરો મામે ગામ
ફરવા નીકળ્યો છે. તમે તો મહેરે એ વાડીમાં આવેલ જાવેલ
તે જરા આપણી નાનખામને વરે જરા પાસો નાખી બેવો-
ની ?" ડોસાંએ જરા કાનમાં લાગીને કહ્યું. માણેકબાઈને આવી

કંઈ અજબ હોશીયારી આવી. ગંભીર મોહકું કરીને તેવજુ
બોલ્યાં, "જુઓની કુકીઆઈ, હમેથી બનતું તો હમે ફરચેછ
પણ હવે એવાં કામમાં તમારાં જેવાંનીથી મદદ નેઈએ છે."

"આ હારે મહેરે, મારી આંખને જોરે, એ કામ કુકીનું."
ડોસાં-ટટાર ઘઈને બોલ્યાં, "હું જરા વાડીમાં જતી આવતી
યાજે ને પછી મારા કાનપર એ વાત નાખું કે એવાં માણસ
ને એવી દીકરી આપી મુંબઈમાં મળવાં મુશકેળ છે. પણ બાઈ,
નાનખાએનાં લગન નહી થાય તો મને સુનાની બાંગરી પે-
હેરાવશો કે, મહેરે એ મોટાં ઘેરની માતીક થશે સારે મરીબનાં
કુકીઆઈને વીસરી ના જતાં ને." ડોસાંએ પોતાનું ઘણું નકી
કરવાની તક લીધી.

"આવાએ, મારે કુકીઆઈ, તમુને કેમ વીસરવાનાં હતાં,
તમુને દેશાં જેવી સુનાની બાંગરી ને કસથી કોર સાધનાં કપડાં
કરશું." માણેકબાઈએ સંધારો આપ્યો.

"આ મહેરે મારી દીકરીનાં નસીબપરથી," કરીને ડોસાંએ
હડીને તપકીરના ખરકાપસા હાથે નાનખાએને દશે આંગળાએ
આવારણાં લીધાં. એ છેકરીની માહતસૂચી કાટલનાજ ખ્યા-
લમાં રહે છે, કારણ કે એ ગામે દીકરીની પુરતી ખાતરી છે
કે બાવાના વગથી નાનખાએનું જીવ શેઠ પાનદાનમાં નકી
થશે. એક બાજુ બીચારી ગરીબ શુભાં વીચાર કરે છે જે
એ મેહેન મેં તો બેયોબી નથી, તેટલાં સાં નાનખાએનાં
લગનની યથાની વાતો ચાલે છે, હરો બોદાએ જે કરે છે તે
નેઈને સુગરાના કરવાં બેઈ.

"આસો માએ હવે તો સાંજ પડી ગઈ, મને હવે રમ આ
પરો કે છ." ડોસાં ઉઠ્યાં.

"કંઈ નહી કુકીઆઈ, જરા જમીને સંધાવો," કરીને મા-
ણેકબાઈએ તેવજુનું બોણું મંગાવ્યું, જેને ડોસાંએ ખાસી તરેહ
ઈનસાઈ આપ્યો, જરાક નેટસો ખા-ડીથી નાનખાએની શારીની
મુખેરક્યાદીમાં નેરા કીધો. તે પછી માણેકબાઈએ એક નવી
ઈન્જર, બાવન, સદરો, માથાબાનું સાથે પાંચ રૂપીઆ રોકડા ડો-
સાંને આપ્યા, જે અડખતાં તેવજુને એ શુભ કામનાં બેયાનાં
તરીકે કેમચ રાખ્યા. "કુકીઆઈ, હવે જરા બાડીમાં ફેરે ગા-
રજો હં કે, ને જરા ધીરજથી વાત છેડજો." માણેકબાઈએ
ડોસાંને જતાં જતાં હલજુથી યાદ આપી. "અરે હારેજ, કાલેજ
સારો દહાડો છે, સરોશ રોજ ને ચુકરવાર તે હું તો કાલેજ
જવાનો વીચાર રાખું છું; તમે જણેલ કે બાઈ, એ તો હીમ-
તમાં કામ છે, કમેવજે કદીને તે લોકોનાં કાર લેવાનાં." વગેરે
કેટલાક સંધારો આપીને ડોસાં પટયાં. એ નકામો પચરાવતો
ડોસાંને ચોડીજ ખખર છે કે ગામમાં પેસવાના લાંબાં નેટમાં
પટેવને સાં ઉનાં ઉનાં પકવાનની વરદી.

"શુવાંમાએ, આએ નહાંગીર મુરતીએ તો મારો હાખની
માગણી કીધી છે," મોદીજીએ પોતાની વાહાલી દીકરીને મ-
મતાથી પુછ્યું, અને બોલ્યા "એના લાપક દેખાવથી મારેથી
નાખી નહી કહેવાતું, તેમજ હા કહેવાનીથી મરજી થતી નથી."

“કાંએ કાંએ બાવાજી! એનામાં એક પણ ખાખી નથી કે આપણને ના કહેવાનું કારણ મળે.” શુકાંએ અધીરાધથી કહ્યું.

પણ મારી દીકરી, તુંને સુરત જેવાં શેઠરમાં અને તેથી વળી એકાંત કાલસાંવાડીમાં મોકલવાને માફ મન નથી થતું, અહીંની વસ્તીમાંથી લાં જરો તો તું જુદી જરો.” મોદીજીએ પોતાની ખરેખરી મનની રીકર જણાવી.

“બાવાજી,” શુકાંએ મનમ આજાએ પણ અતી નરમાસથી કહ્યું, “હું કોઈની વખત પરણીશ તો આજેજ અદરજ બંદગીરશાહ સુરતી સાથે પરણીશ, નહીં તો કોઈ પણ સાથે નહીં, કારણ કે મને એના શુભ ઘણા અમીરી માન્ય પડે છે. એની માયા હેઠળ એકાંતમાં પણ હું સુખી રહેવશ, અને તમે મેહેરખાન પોતાનોખી મારી અરજ છે કે, એક લાયક જવાને આપણે લાં આપીને મારો હાથ માંગ્યો છે તેને ખુશી સાથે આપવો.” એટલું દુક બોલતાં ખુબસુરત શુકાંની બહુ આંખ ધણી ચળકી રહી. અનુભવી મોદીજીખી ખોદાપર ઈતખાર રાખીને શુકાંનું માથું પસવારીને તેણીને આધીરવાદ દઈ બોલ્યા, “મારી માએ દીકરી, તું સુખી પળે.”

શુકાંએ એકાંતમાં તે દાવરે દાદગરની મોનાખત કીધી અને તે સાહેબના દબરો દબર સુગરાના કીધા. એ સુંદર અને સદશુધી યુતળીમાં જરા પણ દબાઈ ખ્યાલ નેતું દતું નહીં; એ શાંત મનની સુંદરીને જરા પણ આંશ મોઝાં સુખની આશ અને હોશ દતીજ નહીં.

* * * * *

આવાં મહીના અને હોદગરજ રોજનો આજે સુખારક દીવસ છે. ખુબસુરત શુકાંને વેહેલી ઉઠવાની આદત છે, તેથી ઉઠતો આદતખ આ બોહોળી સડીને કેરી રોબાવે છે, તે એકાંતમાં નીલાળવાને તેણીને સારી તક મળે છે. ખોરશેદ યવજનાં રોનેરી કારણે ઊંચાં દરખોપરથી ઉતરીને નીચેનાં સુખની પુલોના ક્યારને સોભાવે છે. તે ક્યારાએ વડે અપણી સોહામણી માનજી ચેતાના નાજીક દલિએ સેરે રેખાએને સીધા કરે છે, નકામાં પાતરાં કહાડી નાખીને તે બાગે સોભાઈને બતાવે છે. પાંજળથી બંધસામાં બસી આગળ મોદીજી સહવારની બંદગીમાં હેસખામ બણીને ખોરશેદ મેહેરની નીઆએશ કરે છે અને પોતાની નીરદોષ વાહલી બેઠીને આડેમાં ગુંદાએથી નોઈને ખુશી થાય છે, તેટલાં કોઈના ઘોડાનાં પગલાંનો એકસરએ આવજ આજો અને બીજીજ પહે પહે ગેશી પણ લાયકાવાજ જવાન બંદગીર સુરતી દરવાખમાં કાખાક થયે; તેને ગુડે પુશ્કીથી આપકાર દીધો. બાગમાં ફરતાં ગુડે પોતાના હાથના પુલોના રેખા બતાવ્યા. એક મોલાખનું ખુશનોમાં દુલ શુકે તે જવાનને આપ્યું, જે છાતીમાં ખોસતાં તે ખોરશે, “શુકાં, આજનો દહાડો અને સહવાર કેવી ખુંદો અને ચલકતી છે.”—એ વસતે દરુની સહવાર ધણી ખુશનુમાં અને દહાડા લાંખા રહે છે, જે ખરેખર ધણા ઉલોખી માન્ય પડે છે;” શુકાંએ રેડો આપ્યો. લાર ખાદ તેઓ અંદર ગયાં.

મોદીજીએ ખુશીથી આવકાર દીધો, ખોરઆરીએત પુછ્યા પછી બંદગીરે ધીમેથી સવાલ કીધો, “તમે સાહેબે મારી માંગણી ઉપર પુરતો વીચાર તો કીધો હશે.”

“મીં બંદગીર, મારી શુકાં દીકરી કહે છે કે કોઈની વખત પરજીશ તો એજ અદરજ સાથે, લારે હું—એ બેઠીના વીચારને સુખારક ગણું છું, મને પણ કુખી બસારત થાય છે કે તમારે નેજું બેસક ધણું સુખી નીવડશે.”

“હું તમારો ઉપકાર માતું છું.” કરીને બંદગીર નમ્યો અને ઉઠીને પોતાને આંગળેની એક કીમતી વીતી શુકાંને પેહેરાવીને તેણીની વીતી પેતે પેહેરી. મણેકખાઈથી લાં આખ્યાં હતાં, તેવણને શુક પડે પડી, તેથી શુકાંને આવારણ લીધાં અને મનમાં ખુશી થયાં કે એટલી સેહેલી ને સસતી રીતે એ છોકરી—તું કોઈ અંગણા સુરતી પારસી સાથે યઈ ગયું અને મણેકખાઈમાં મનથી તો કાસર પતી, કારણકે એ છોકરીની ખુબસુરતી નાનખાખાનાં કારજમાં કોઈ વખતે આડે આવતે, એવો વીચાર કરીને મણેકખાઈ સંતોષ પામ્યાં. લાર બાદ સર્વે જણાં નાસતાપર બેાં. બીચારા ગરીબ બંદગીરથી નોઈ લીધું કે તે તવંજર નથી એવા વીચારથી સર્વે બાઈએ તદન થડાં દેખાતાં હતાં. ખેર, જમાનોજ એવો છે. બઈસંચોની રીત પ્રમાણે કોઈ મરી નહીં ધરી જઈ કરતું ન હવું. તે લાયક કીધાં જવાન જતી વખતે સર્વે બાઈએને નમ્યો, જેને મણેકખાઈએ તાણીતોડીને “આવજોજ કહ્યું,” પણ નાનખાખે તો અમથુ સેલજ રેડું હીલકીનેજ પડાવું, કારણ કે એવા એવા પારસીએની તેવણને છીટ હતી. શુકાં અને મોદીજીને બંદગીરે રોડેડું કીધી અને કહ્યું કે, “આવતાં આવાં વજરનાં પરખને દહાડે હમારાં લગત કરી આપરી તો હમારી પર મોરો ઉપકાર કરશે.” મોદીએ શુક તરફ નવર દરવી તો તેણીની ચતુર ચશમે મુગો પણ હા નો જવાબ દીધો, જે અનુભવી મોદીજી સમજ ગયા અને તે લાયક જોઈને ખુશી રાખવા એ માંગણી પણ સ્વીકારી.

“આપજ, એ શુકાંએ શું વર પસંદ કીધો, એ સુરતના લોકો કયો પેહેરજ કે નમ્યો? અને સુઈ પાપડી કે દાલ બરવાની પાંચેથી?” નાનખાખે કીધું કરીને પુછ્યું. “એવા પીસા ડગરાથી દેખાવ સારો નથી લાગતો. મજેદના આજના ડુકો ડગરાથી અને રડરાજ કેપથી મરદો સોબી નીકળે છે.” નાનખાખેને એવો ઉખલ વીચાર સાંભળીને તેવણનાં માથ ખુશી થઈ ગયાં, કે મારી દીકરી સુધારાવાલી છે. (જેના જેવા વીચાર).

“અરે પણ નાનખા, તેં શુકાંને હાથની વીટી નોઈ કે?” બીસાજએ કહ્યું, “શું સરસ પાણીનું મોડું મણક છે, બાવાખી નોઈને બોલ્યા કે એ ધણી કીમતનું અસજ જુની ખાનનું ઉપદા નજ છે.”

“અરે હા રે દીકરીઓ,” મણેકખાઈએ તાડુકો મુક્યો, એ સુરતી લોકો તો એવા એવા દોલયા દેખાય, પણ કંઈ જમાનાનું સંધરેકું એવે દહાડે કહાડે, કયાં લુગડાંમાંથી એ લોકો ઘણા પેસા નહીં ખરચે, પેસા કહે તેમ મેધા પેસા ને રખ્યાના દેસા.”

“બરીઆ એવા રૂપ્યાના ડેલા ને ગામડ્યા ગમાર નેવા માતીડાએળી” નામ્ને નસકોરે કીધું.

એ તો બા આજની છાસપી કેળવણીના પરતાપ, સંમીન કેળવણીવારી બાનુઓની રીતભાત બુદ્ધિન રહે છે.

“કેમ કુકીઆઈછ, કંઈ ખુશ વધામણી લાન્માં કે!” કુકી-આઈ કંસારતાં કંસારતાં દાખલ થયાં, તેવણુને માણેકબાઈએ અધીરાઈથી પુછ્યું.

“હા રે મફ્, સજી સારીજ વધામની થયો.” કુકી-આઈ સીપલાં થઈને બોલ્યાં, “પરણીતીપરથી મફ્ તે મેંબી બાઈ એ ફેરા તો આધા. પેહેલી ગઈ સારે તો સુનામાય અને છોકરીઓ સજી બહાર ગયાં હત્યાં, એટલે ફેરા ફેકટ ગયો. મેં જરા રૂપાં આગળ વાત તો હેરી કે મારાં મોદી-છનાં માણેકબાઈની દીકરી નામ્નાય ઘણી દુશીઆર ને બધી સુધરેલી છે ને છ બરાઈ દેખાવણીથી થણી છે. તો તે દેહોડ યતુર કહેને કે “મુંખધનો તો શેણે સુધારે ને પોકળ ઈતરાત છે. તેમ વળી કંઈએક ખાનદાનીઓ ખરેખરાં ને સુધરેલાં છે તે શેકાની સાથેસાથ ને લાયકી વખાણવા લેગ છે.” એમ આપણાં રૂપાંબાઈ તો યદયાં ડોહારાં થયા લાગ્યાં. સામ્યું પુછાવે તો બાઈ બેને તો એ ટાલેલું નહી ગમ્યું, મકુને છવ એની આગળ બોમડું ને યાસ કાપડું બજારન છે. પછી ગયા મંગળવારે પછી નજની સાથે બઈ. મારાં કાતરખાંપર મકાઈની મોતી રહે છે તેથી વાડી લેવા આપી હતી. જતાંને વારંદમ્ને તો રૂપાંએ બેસાડ્યાં, કહેને બાઈ આગળ બહારનાં બેસાં આ-બાંચ તે અદીજ બેસો. મારો તો છવ થણો ખાંચો થઈ ગયો કે મરે રે કાણું મોહડું નેઈને નીકળી હોયસ. થોડા વાર રહીને સુનામાયની છોકરીઓ આવી. હમ્ને કહ્યું કે આવો ડોસાં કેમ છેઓ, સારીકાની તો ખરાં. મેં કહ્યું કે હા રે મફ્ સારે રૂડે દહારે લગન વીઠાએ આવ્યો, હવે તો મફ્ બાઈને પરણાવો સારે આપશું. છોકરીઓ તો હસી પડી કહે ને ડોસાં, બાઈને પરણવાની વાત તો બાઈજ નજી, તમારા ને હમારા કંદયાપર કંઈ તેવણુ પરણવાના નથી. મેં નેજું કે નાદાન બચ્ચાંઓ શું સમજે, ને બાઈ તો વળી પાછાં પેલાં બેસાંઓ સાથે ફરવા ગયાં અને હું તો મારે ઘેર આવી.”

માણેકબાઈને કંઈ ખુશ સમાચાર મળ્યા નહી, તોપણ આજ એક અજળ યીજ છે.

આતવારને દીને સુનામાય તરફથી એક મીઠી લઈને હમાલ આવ્યો. માણેકબાઈનો ડોળો બેઆણે કે એ શાની મીઠી હશે. મીઠીમાં નીચે મુજબ હતું:—

નેકનામ ભાઈજ ખરોદછ મોદી જોગ—

જત આવતી કાલે આવાઈજદનું પરમ છે તેથી સદવારે સહા-રથી તમારાં ધણીયાંણી તથા મીઠીઓને લેઈને આપણી વાકીમાં આવવાની તસદી લેજેજ, બાઈ બંદગીથી આવ્યા છે, મારે સરવે નજી જરૂર પધારશું.

હા સુનાબાઈ જમશેદજી રોકેના.

માણેકબાઈની ખુશીનો કંઈ પાર નથી. “જેવની ખરોદછ,” માણેકબાઈએ ચેતવણી આપી કે “એ અબાઈ રહેયો બંદગીર રોક આબોહ કેની, તેની સાથે આપણી નામ્નાયને / વાસે જરા વાત કરી નેઈનેની, આપણે એ લોકની બંદગીર રીત ભાત આપશું અને સારીકાની ડેરવણું, ને નામ્નાં. નામપર ને એના બાપને હાયના પચીસ હજાર રૂપ્યા છે તેથી રીતમાં આપશું, એમ મળું વાતપર વાત કરીને એના કાનપર નાખવે.”

“માણુક,” મોદીજીએ ગંભીરાઈથી કહ્યું કે “મોદા-ઓની બંદગીથી આપણને કરવી નહી નેઈયે. એ પડયો પોતે કરોડપતી, નામ્ના પચીસ હજાર તો શું પણ પચીસ લાખથી તેની મરજ આગળ રહ છે. એવા કુલદ દરજ્જાના રોક્યા કંઈ પૈસાને નથી લેતા, પણ જેનીપર તેઓનું દીવ રહે છે તેનોજ હાથ ધરે છે, પછી તે કયા એક બેહુતનાં કુપડાંમાંની કાંચ નહી હોય. મારો તો એજ વીચાર છે કે એક બનમની મોહોરદાર કરવાનું મરદાનું કામ છે અને તે-ઓજ પોતાની મરજથી ને છોકરીને માંગે તો આપણી ખાતરી કરી લઈને ખુશીથી આપવી, નહી તો કે એવા ખાસી ખ્યાલમાં રહેનું ફેકટ છે.”

માણુકબાઈને તેણીના ધણીની શીખામણ પસંદ પડી નહી. તેવણે મનથી વીચાર કીધો કે આજે વધી ધારોજ છે કે, દીકરીની તરફથીજ કહેવાડું નેઈયે, અને તેનું માતબર ઘેર હોય તો મેં માણુકને વગમાં પણ નાખવાં પડે, એ તો દીકરીનું નસીબ હારેલું હોય ને બેસારેલું બેસે.

સદવારનાં પોહોરમાં સર્વે જણાં તૈયાર થયાં. નામ્નાયને ખાસ ઊંચો ડરેસ કરાવ્યો હતો. બહામી કસબી મુદ્દાની કકરી આજ તીસીની કોરની સાડી અને ગોસાળી હોજરીયાનું બદી-બાન પેહેરીને તેવણે સરસ શક કીધો હતો. બદીઆંની ઉપર

વળીતું કાણુ બંધાન કરે. તેઓએ જે બરફની ઉપર બાંધ-
કામ કીધું હતું તે લાગણું પીગળી ગયું, અને દવામાં ઉકા-
વેલા કીટલા જમીનદોસ્ત થઈ ગયા. બંદગીર શેઠે ગુલનો
હાથ ધર્યો અને સર્વે અંદર ગયાં. “માણજી, આએ તમારી
વહુ ને મારી જનમની સાથી” બંદગીરે ગુલને સુનામણે
સાથે મેળવતાં કહ્યું. તેવણે વહુમાથને અતી પ્યારથી પેટમાં
ચાંપીને બોવાણાં લેઈને આશીરવાદ દીધા કે “જનમ છવને
ને દમારી મોખાદમાં આજાહાની કરવે.”

યેડા વખતમાં નેતરેલાં પશુઓએથી મહાનક્ષત્રીનો શુદ્ધ
મેહેજ માછ રહેશે. જેથી કાઈ જવાન અળગાઓ આવે તે
ગુલની ખુબસુરતી બેઈને અગળ થાય અને તેણીના સાદા ને
શામઈતા ડરેસપર આફરીન કરે. સુનામણની પુતલી, રતઈ
અને ગુલાં ગલીને બહારની ખીટ બાતુઓ સાથે વાતે બેઠી.
“ગુલજાનું, તમે ઉઝી દીકનાં છુટ કાંપ નહી પેહેરતો!” નવી
બાઇઓએ પુછ્યું. “નહીજી, ઉઝી એકીથી અડગાણુ લાગે
છે, અને નાપશી ને મેઠી એકીથી સગવડ માલમ પડે છે.”
ગુલે તેઓની ચુક બનાવીને કહ્યું કે, “પારીસની બાતુઓએ
હાથો એકીનાં છુટની પેહેલ કઢાડી અને વળી તેઓએજ મેઠી
એકીની રૂબીપરથી પાછળથી ચોધી કઢાડી, એટલુંજ નહી પણ
તેનીપર હીરાનાં બક્ષત ચુકીને સંગીરજી આપ્યો છે. એ
દરેક ફેશનનાં ફીલા આપણને નહી મારવાં જોઈએ આડે રંગે.”

નેકળખત માલા અને મેહેનો સાથે હુરોપની મુસાફરી માટે
બિપકી ગયાં છે. તેઓની બીચાર ઉમંગ અને સ્ટાલકાંડી સેટે-
લમાલ પછી, પારીસની મુસાફાત લેઈને મુંબઈ પાછાં ફરવાનો
છે. ખેદા તેઓની સફર સફલ કરે!

ગીસ મેહેરબાતુ કાવસજી દાવર.

હુનિયામાં સફથી વખાણુવા મેગ હોટેલ કેલીફોરન્યા-
માં આવેલું છે. આટલી તેા વલ્લીવી વાત છે કે હુનિયામાં સફ-
થી મોટામાં મોટાં ડાટો કેલીફોરન્યામાં હોય છે, અને લાંબા
મેક થાલાફ રહેવાસીને આ ડાટોના ઉચકાને ઉપયોગ અગળ
જેથી દીકમવથી ફરવાનો હુક પડ્યો છે; તેણે તે માંહેથી એક
હેટલ એવું કર્યું છે કે જેથી તેનાં બાંધકામ તેમજ ભારતના
ખરચોના વલનજ ઉઘાળો માલ એક ઝાડનું પોદણ થકે જેને
પરાવો બાવીસ વારનો છે, તે માંહે બિસવા ઉઘાળો ચોરડા દીધો
છે, અને તેથી આસપાસનો બાગ, કે જે પોદણથી પંચરાયલી ડા
ખલીઓથી રંધાઈ ગયો છે, લાંબા પાવાનો અને બીડ પીવાને
ચોરડા કર્યો છે. બીજાં કેટલાંક નાનાં ડાટોનાં પોદણ પદમાંથી
કેટલાક મુખનાં ચોરડાઓ કર્યા છે, કે જેને ધણી સરસ રીતે
સંગારવામાં આવ્યા છે અને કેટલાંક થોડે દુરનાં ડાટો હેટલનાં
માલુસા ઉપયોગમાં લે છે.

દખણના વડા દસ્તુર ડાકટર હોસંગને સમસા-
ગીસ-ગીસમાનો ખેતાળ મળ્યો તે માટે
ખાસ જોરદુ ગીત.

ગાવો ગાવો દસ્તુરજીની કીર્તી હો,
બને યથા સમસા-ગીસ-ગીસમાં.
મળ્યો ખેતાળ, ખાલી રહેશે આળ,
જરથેતી ટોળાંના સરદારને હો-બને યથા.
વાઈસરોએ બખરો તમને ખેતાળ,
માનીએ તે સાહેબનો ઉપકાર હો-બને યથા.
બુઝ બુઝ છવો, મહારાષ્ટ્રીવીકટારયા,
રહે પારસી ટોળાંપર મેહેરબાન હો-બને યથા.
લાયકી તમારી, ટોળાંમાં છે ભારી,
અમે આપે મુખારકમાદી હો-બને યથા.
દાદાર રાખે, તમને આજાહ,
રહે એખવાસ કુંડુખ પરીવાર હો-બને યથા.
ઉમર દરાછ, માલિયે તમને હો,
આપે અતબુમન આશીરવાદ હો-બને યથા.
મોસીસ પીઠ પાઠ, મોસીસ ગીઠ મોઠ,
રંઠ કાઠ, મોસ આઠ કાઠ.

一、

દીનબાઈ.

ભુલેલાં છંદાં—એક માહેનું કપ બરી સારી રવાનીયત ગર-
 ની લગણ. એક નાનાં દીકરાં તેને ગરમ રાખે દેડો, પછી તેમાં
 ને ત્રણ પાનં છંદાં બાને. ગોરી રાંધેલી મરખી પા માછલીને
 ઝીણી છુટી ઉપર છુટી છુટી નાંખે, ત્યાર પાછ ગોરો પાંડેન
 રેલો બહારની, નીમક છંદાં નાંખે, દીરાને બહીમાં મરખી છંદાં બંધા-
 વા આવે કે, ગોરી વધારે ગરેલી અને ગોરી છુટેલી મરખી પા માછલી-
 ના કટકાં ખાવેરે. ચાર પાંડેની નીમકી વધારે બહીમાં રાખી, પછી બ-
 દાર કટકાં છંદાંમાં લેવું. છંદાં ઘણાં કણુ લેવું અથવા બહાર નહી.

* એક જાતની હંદાલીઆન સેવ

દરદીના ઝોરડામાં આઈસ કેમ રાખવું.

ધી ખીમારી વેળાએ બ્યારે દરદીને ખો-
રાક ટકી શકતો નથી ત્યારે આઈસ વા-
રવડીએ ઘણું ઉપયોગી થઈ પડે છે. દરેક
ઝીજ ઠંડી કરીને લેવી પડે છે અને જ
દરદીએ તાવ, ઉલટી અથવા તો એનીજ
ખીજ ખીમારીથી પીડાતાં હોય તેઓનાં
મોઢાંમાં આઈસના નાના નાના ટુકડા
મુકમાંથી તેઓને ઘણી તાજગી મળે છે.
દર અથવા બાર રતજ આઈસના એક

કટકાને વેદરમાં દાખી, તરી યુજ અથવા ધાબળીમાં વીંટાળી
ધરમાંની સીધી ઠંડી જગાપર રાખ્યો હોય તો સારી રીતે
રહી શકે છે. આ મોટા ટુકડામાંથી એક યા બે રતજનો એક
ટુકડા હથેલી વરે ભાંજ બરાબર લોવો, એક મોટું પુરીંગનું
(આબરો બે થોડું) ડીશ તૈયાર રાખો, પછી ફ્રેનજનો એક
ચોરસ કટકો લઈ (ધોળલી ફ્રેનજ હશે તો વધારે સાફ) તેને
ડીશમાં મોઢાં ઉપર મળ્યુન પાંચો, એવી રીતે ફ્રેનજનો
પરાખાંડો ભાગ ડીશની ચારેથી કાઢી સુધી ઝુલાવો રહે, પણ
તેનાં તજખાંડે મુક લાગે નહી; ત્યારબાદ પેટું ધોળકું આઈસ
તેનાં મુકી ફ્રેનજના ઝુલાવો ઉપર તે ઉપર બરાબર ટાંકી દેવો.
બાકી રીતે બરાબર ટંકાય એટલે ફ્રેનજનો કટકો મોટા
રાખ્યો લેઈએ. ને આએ પ્રમાણે બરાબર રીતે કરવામાં
આવે તો એક ગરમ ઝોરડામાં આઈસ ઘણા કામઠો સુધી
રહી શકે. આમાં જે સીધી અગતની ઝીજ યાદ રાખવાની
છે તે એ કે, આઈસ મુકેલો ફ્રેનજનો કટકો ડીશમાં ઝુલાવો
રહેનાં લેઈએ અને તેનાં તજખાંડે મુક લાગવો ન લેઈએ.
બ્યારે આઈસ પીગળીને તેનું પાણી તે કટકાને લાગવા માંડે
કે હુરત પાણી કઢાડી નાંખવું. હવે આઈસના આ મોટા ટુ-
કડાને દરદીના ઉપયોગ માટે ધડી ધડી બાંજવો પડે ત્યારે કેમ
બંદરનો, તેની રીતે નીચે પ્રમાણે છે.

એક સોળે જુલ લઈ તેના એક છેડામાં સારી મળ્યુન
તરી સોપનું માથું ખોસા; તે જુલમાં બરાબર ભેડી છે કે
મની તે તપાસ્યા પછી સોપની અણી આઈસ પર મુકી ત-
પાસી અગોડી વટી જુલને દાખો. આ પ્રમાણે દરદીના ઝો-
રડામાં આઈસના નાના ટુકડા સેકમાંથી અને કાંઈ પણ ગ-
ળાં કર્યા વગર ભાગી શકાય.

આઈસને રાખવાની આ રીત એક ઈંગ્લેન્ડ ડાક્ટરની ફ-
રમાણેથી છે અને ધાસતી બરી ઘણી ખીમારી વેળાએ તે
મુક ઉપયોગી થઈ પડી છે.

પીસીલ.

રમુને ફુરસદ.

“રમુને ફુરસદ” ના જગ્યાએ બરાબર વખત સર નહી
આવતા હોવાથી કાંઈ કાંઈ વેળા ઘણા અમુકા મળે છે અને
યોગ્યતા જાપવાને અડચણ પડતી હોવાથી તે મળે
ઈનામ કઢાડી નાંખી જે કાંઈ બાત સડકી સરસ ઉપયો-
ગી. મોકલશે, તેને હવેથી ઈનામ આપવામાં આવશે.
ઈનામ દાખલ એક ગતી સરસ પેન્ટ કરેલો પડકીયા ફા
ગડીના ભરવા લાયકનો કારક આપવામાં આવશે.

જે કાંઈ બાતજો રમુને ફુરસદ “ઓ મિત્ર” માટે લખે
મોકલશે અને તે ને અમને પસંદ પડતી હશે, તો અમને
અંકમાં દાખલ કરવામાં આવશે. લખનારે કાગળની એક
બાત પર “મારજન” છોડી લખવું, પછવાડેની બાતને
કાંઈ પણ લખવું નહી. મોતાનું નામ તેની નીચે મુકવું કે નહી,
ને તેઓની મરજ પર રાખવું.

રમુને ફુરસદ મોકલનારાઓએ નીચે પ્રમાણે સરનામું દર-
ઝી મિત્રના “રમુને ફુરસદ” ના બાત અધીપતી ભેગ,

કમચરે ડિન્ડ ગ્રેસ-સુખે.

૧-ઉપયાહુ.

નીચલા સબેડોના અર્થે લઈ એક એવી લાખડી બનાવો કે જેની
પહેલી તેજર છેડી ઉલો લીડીમાં નેળીતા નરનું નામ આવે.

૧. ધર્મ.
૨. જુલનોમ.
૩. એક ખાવાનો પકાઈ.
૪. ગેરમેદેરલાની.

૨-ઉપયાહુ.

નીચલા ફેરી સવારો ઉકળાવો.
યમવાતાં પેટની પાસે દરદીમાં પેટ મુકે અને જરા મુંઝ-
લુવો. પણ સંભાળવો દો!

તમને નીચલાં ચોખ લેઈએ છે! તે તેજ દોય તો તમાણ
એક કોરગનાં ચોખ આગળ એક ચોરતને ઉભી કરો એટલે ત-
રતજ તમારા હાથમાં આવશે.

એક આંકડાની પાસે અડમરાનું માથું મુકી અને જરા જુલ
કમ કેવું છે? પસંદ તો દરોજ.
એક લખની પાસે એક ઝીજ પેસાનું મુકવું વજનાડરો તે
હું કાણ જનીસ વાદ?

૩-ઉપયાહુ.

નીચલાં મુકડાંમાંથી એક હેવત ઉકળાવો.

જે સ હું આ ઉ
દર મા ઉ
દ વ દે
આને ર
આ

૪-ઉપયાહુ.

જે બેટનીઓએ સંપ દીધા,
એકજ નવનો પેરાક લીધો;
પ્રીત તેઓ વચ્ચે એટલી નણાય,
જે એક વીના ખીજથી ન જવાય,
જે એક તેલિયાંથી રૂમ ચાય,
તો ખીજનું જવવર રૂઢ ભય;
બાપ તેમના નેઈ એવા દંડ,
એકજ ઘણી સાથ દીધાં બેટનાં લગન.
આઈમય સોદામજ કાવસજ દાટીવાલા.

૫-૭ ખ્યાલુ.

પણ અશરી બોલ કું સાંભળ મારી વાત,
નારી નારી કહેવાઈ ચાર પચ સાથ.
નાના મોઢા સરવેને મારી ગરબ,
માન આદર માનમાં પેઢેલા મારા અપ.
મારા પેઢેના ને ત્રીનથી બનું મરહ
મારા ત્રીન ને બીનથી બનું કું શીર.
પારખી બેઢેના એવી કાણ કું હું પ્રસીદ.

ગુલબાઈ ખરેશદલ ભુજવાલા.

ખોલામો ગઈ વેળાનો.

૧. ૫ પા ૭
પા ૭ ૬
૭ ૬ ૨
૨. બગે જમરોદ.
૩. તમાલપતર;
ચાર નવ ૩૬
પાન ૧
એક ૧
- મલમ; માલમ;
પણ પાન ૫
પાંચ ૫
સાન ૭
- મલ; મલમલ.
એ પાન ૫
૩ વખત ૩ ૬
ને ચાર ૪

તમાલ પતર ૩૭ મલમ ૧૭૫ એમ મલમ ૧૭૫ એમ
પાન ૭૫૨ી ૧૦; એકલાન ૭૫૨ી
દેરા તો માલમ તો મલમલ

૪. ફી
૧ રો ૭
૬ ૭ રો ૨
૬ ૭ રો ૨
ફી રો ૭ શા એ રી સ ૬ ૨
વી ૬ રો રી થા રી
૬ ન સ ૬ ૭
૭ ન ન
૨

૫. નાખોર.

ખરા જવાબો લખી મોકલનાર મુળ્ય ખાતેની ખાતુંઓનાં નામો.

Crimson ૧, ૨, ૫. બાઈ રતનબાઈ કશમલ મોટી ૧, ૨, ૪, ૫. બાઈ
બાઈલ એલલ પુનેમર ૧, ૨, ૩, ૪, ૫. મીસીસ હીરીનબાઈ બનલબાઈ
કુમાર ૧, ૨, ૩, ૪, ૫.

દેશાધરની બાનુંઓનાં નામો.

મીસીસ નવ શ્રીન (કકકતા) ૨, ૫. બાઈ જરબાઈ હેલમસલ આરેવાલ
(અવ) ૨, ૩, ૫. બાઈમિ હનબાઈ, જરબાઈ તથા મુનાબાઈ નમરવાલા (અવ-
ક) ૧, ૨, ૫. બાઈ રતનબાઈ કશમલ (નારપોર) ૧, ૨, ૩, ૫. બાઈ હનબાઈ
નરસીલ નમરવાલા (મિલવાળ) ૧, ૨, ૫. બાઈ મુનાબાઈ નરસીલ નમરવાલા
(મિલવાળ) ૧, ૨, ૫. મીસીસ સી. વેસલનલ આરેવાર (અવ) ૧, ૪, ૫. મીસીસ
આરેવાર એન. લનવાલા (અકલસર) ૨, ૫. બાઈ ડી. પી. દલાન (અ-
વ) ૨, ૫. Miss G. J. Patel (અમવાલા) ૨, ૫. બાઈમિ મેદે, ગુન,
નર કામસલ દાર (અવનવર) ૧, ૨, ૪, ૫. બાઈ પીરોલ કામસલ નવ-
રવાલા (અક) ૧, ૨, ૫. બાઈ મુનાબાઈ ખરેશદલ ભુજવાલા (ખાનવર) ૨,
૪, ૫.

મઈ વેળાના દેશાધર ખાતેની બાનુંઓના નામ મઈ બાઈ શુક્લાઈ એલલ
સેનલબાઈ ખરા જવાબ ૧, ૪, ૫ ને બદલી ૧, ૨, ૩, ૪, ૫ ચંચલ.

હમારૂં આ વેળાનું ઉનામ નીચલાં બાનુંએ મેળવ્યું છે. જે
તેણે મેદરેબાંની કરી "કમરેસ હિન્દ પ્રેસ" માંથી મંગાવી લેઈ.
બાઈ બાઈલ એલલ પુનેમર.

અમારી લખનારીઓને ખબરો

જે બાનુંઓ સી વિગમાં લખાણ કરવાને રાજ છે
પણ પોતાનાં નામો બહેરમાં બોલાં મુકવાને રાજ નથી
તેઓને નારીપાસ ન કરતાં અને પાસ નજાન્યે હોય
કે હરેથી અમે તેઓનાં લખાણોની પણ આ ચોખાન્યા-
માં જ્યાં કરવાને શુશી છીએ.

અમારી સર્વ લખનારીઓનું ધ્યાન અમે નીચલા
કાલકામો પર ખેંચે છીએ:-

૧. લખનારી બાનુંઓએ તેઓનું રહેવાનું ખરાબર
ટેકાણું તેમજ જેઓ બહેરમાં નામ આપવાને રાજ ન
હોય તેઓએ અમારી ખાનગી ભણ મટિ ખરે નામ
આપવું, તેમ નહી બનશે તો અમે તેઓનાં લખાણો
કબુલ કરશું નહી.
૨. લખાણો દર બહીને પંદરમી તારીખની અંદર
મોકલી આપવી. મોકાં મોકાં લખાણો તે મહીનાના
અંદમાં આપી શકશે નહી.

લખી મોકલનારાંઓને ખબર.

૨. લખાણ અસલ છે કે તરજુમે તે જણાવવું. જે
તરજુમે હોય તો શા ઉપરથી તે કીધા છે તે પણ
જણાવવાની મેદરેબાંની કરવી.
૩. સીને બદલે પ્રથમે કાંઈનું લખાણ છે એણે
કાંઈ પણ સક પડતાં અમે તે ચોખાન્યામાં લેવાને
બંધાયેલા નથી.
૪. લખનારી બાનુંઓએ મેદરેબાંની કરી તેઓનાં
નામ આગળ "મીસ" અથવા "મીસીસ" મુકવું કે
જેથી વારંવાર તે મટિ ને બુલ થાય છે તે અટક.
૫. કોઈ પણ બાનુંએ ચોખાન્યાને લગતી કાંઈ પણ
બાબદ વીરો પુછવું અથવા કુચના કરવી હોય તો સી
વિગમાં બાનું અધીપતીને સરનામે કાગલ લખી પુછાવ-
વું; પણ તેનો જવાબ ખાનગી મોકલશે કે ચોખાન્યા
મારફતે, તે અધીપતીની મરહ ઉપર આધાર રાખે છે.
દરેક સવાલનો ખાનગી જવાબ આપવાને અમે બંધા-
યેલાં નથી. અધીપતી.

બાઈએ લુહીઆ, મીસ શુલકાનુ કાવસલ
દાવર, The Misses Bhujwala-તમારાં લખાણો
મળ્યાં છે. નેમવાઈએ ઉપયોગ કરી.

મીસ લાઈલ એલલ પુનેમર-તમારૂં લખાણ
મરજું છે. એવીજ હીસમની એક બાળત આ અંકમાં
તમે મોકી.

નફટની બાળા દુર-આ બાળત ધવની સાધારણ
તથા ગમ્યાં જેવી છે.

હીનાંમાય-તમારાં અતીત્ય દુક લખાણમાં ગરુ
કાંઈ નથી; એ બાળત આ ચોખાન્યામાં એક કરતાં
વધારે વાર લુહા લુહા અંકમાં આવી અઈ છે.
અમાં અંકમાં લખાણોની પેઢીથમાં Violet નામ
ખુલમાં Ruby ને બદલે મુકાઈ છે.

નીચલાં ચોખાન્યાની પેઢીએ માન સાથ રવીકા-
રે છીએ-The Indian Textile Journal, વર્તમાન
તલ સંમેદ તથા મીકેનિકસ થાને ચંચલિયા.

આ "સો વિન" મુળેબાલા દેશાધર નાં છં હારબની રીમાં
કમરેસ હિન્દ પ્રેસમાં પોતાને માટે કશમલ કાવસલ મેદરેબાંની બાનું છે.

WEEKLY
CIRCULATING
LIBRARY

સ્ત્રી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૨ હુ.

બનેવારી ૧૮૯૧.

અંક ૧૨૫.

ધર સંસારી કેળવણી ક્ક
યાને એક ખરી કેળવણી માતા પોતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉધારે છે.

માતાઓ તથા બેટીઓ માટે એક વાર્તા.

પ્રકરણ ૧૬ હુ.

દુઃખ અને પસ્તાવો—સરેલાઈએ કોપેલી અસર
અને સમાધાની.

છીનાં યુવકો માળાપના વીચારમાં થયે
આખી રાત બેઝેનીમાં પસાર કીધી અને
બીજે દીવસે દુઃખનાં માથાં સાથે બી-
જાનાં પરથી ઉઠી, તોપણ તેણી દમેશની
માફકે બગમાં ફરવા ગઈ.

ભાવબી-લાંબ ફરતો હતો અને તેણી
તેની સાથે ફરવા લાગી. પર તરફ પાછાં
ફરતાં બંદગીર તેઓને આવી અચ્ચે.
"ભાવ તું બદલના ચોખ," તે બોલ્યો.

પીસાન અને હું ગામડામાં ફરવા જઈએ છીએ, તું અમારી
સાથે આવે છે? શું તું બી આવતી?"

શુંતે પોતાનો હાથ તેણીના શાકિના હાથમાંથી હોડી કંપ્યું.
"બસ તું જા, હું તો વધી યાત્રી મળ્યું, ને મને કોઈ જવા
ગમતું નથી."

"આટલું ચાલવાથી શાકી મળે? ખરેખર તું યાત્રી મળે
હોય તેમ લાગે છે. શું તુંને શું છે? તારા હોને કોઈ સાફ નથી."
તેની બેઝેને કોઈ પણ જવાબ આપ્યો નહીં. પણ દીનબાઈ
જેણે તે બેઝેને સાંધી પસાર થતાં હતાં અને જેવળુ બન્યું
બોલ્યું સાંભળી તેની તરફ દોતંગરીથી વીકતાં હતાં તેવળુની
નજર સુકાની તેણી અંદર દોડી ગઈ.

બાલને બેઝેની લાગવા માંડી. ખરેખર તો તેને ગયા અ-
મતવારવીજ તેમ થતું હતું. હમણાં તેણી મીઠાન હમેશ માફક
હતો નહીં; તે પોતાના હજને એમજ મનાવતો હતો કે તેની
બેઝેનીનું કારણ કોઈ તેનો પોતાનો વાંક ન હતો, અને તેથી
એક કરતાં વધુ વખત તેણે તેનો શરસો યુગ્મપર ખાંધી કાઢ્યો હતો.

આજે વરસનો છેલ્લો દીવસ એટલે પેપેલી હોવાથી દીનબાઈ
અને યુગ સીવાય ધરમાંનાં સર્વે જળુ મેહરજમાઈ સાથે ગા-
મડાનાં ગરીબ લોકોને મુશકાત આપવા અને તેઓને બનતી
મદદ કરવાને ગયાં. યુગનું શીકું 'ગોલકું' દીનબાઈની નજર
આગળ એટલું તો જાગ્યા કીધું કે તેવળુ બીજી બીજીની વી-
ચાર કરી શક્યાં નહીં અને શું કરતું તે માટે ધસપડ્યુ મન
કર્યા કીધું. બીજે દીવસ નવરોઝનો હોવાથી તેવળુ દમેશના
ધારા મુજબ બહારનાં છોકરાંઓને રાત બપોર આવા બોલાવ-
વાનાં હતાં. યુગના એકાદશપરથી ખરેખર દેખાઈ આવતું હતું
કે તેણીએ પોતાની જુદા માટે પુરતું ખર્ચ્યું હતું, અને
તેણી ફરીથી તેણી જુદા કરશે નહીં; પણ દીનબાઈ બન-
જુતાં હતાં કે એણે તો ધડી ધડી થતું હતું. છોકરાંઓનાં
ગયા પછી દીનબાઈ યુગ તરફની તેવળુની પ્યારની લાગણી
દાખી દેવાની કશીસ કરી વીચારવા લાગ્યાં કે તેણી તરફ
હજુ સખત થયાથી કે માથા બતાવવાથી કામદો થશે.

તે બાળકનાં મનનું દુઃખ એટલું તો વધી ગયું કે તેણી
તેમાં પોતાનાં તનનું દુઃખ જુલી ગઈ. છેલ્લે સરવાલે તે એ-
ટલું તો વધ્યું કે તેણી એમન થઈ જતી હોય એમ તેણીને
લાગ્યું. હમેશાં આવી માંદગી બેગાએ દરરોજો જમણી અઠ-
કાવ કરસ તેણી જે દયા હેતી હતી તે તથા માથાંપર લગા-
ડનાં લેસન દીનબાઈ માસીના ઝોરમાંનાં રાખવામાં આવતું
હતું તે તેણીને માગમ હતું, પણ લાં નઈ તે દવાઓ લાગવી
તાન સુકાકેબ હતી; કારણ કે રજા વચર તેણીને પોતાનો
ઝોરડા હોડવા ચમતો ન હતો, અને વળી દુઃખનાં માથાં સાથે
તેણી એક ઝોરમાંથી બીજા ઝોરમાંમાં ગાથા જવાને પણ
અસકત હતી. અતે તેણીએ આવા પાસે આપાં રોસાંને પો-
તાના ઝોરમાંમાં બોલાવી મંગાવ્યાં. આવા (જેમી) જામુતી
હતી કે યુવે તે દીવસે કોઈ ખાઈ ન હતું એ આવતાં રોસાં
આગળ નઈ તેણી માટે એટલું તો સકરાવીને ક્યું કે તેવળુ

વચ્ચે વેદવ્યાસમાં આવે છે. અક્ષયત, ચરચંદ્ર લોકાન્તમાં ઉપસું
 ઝાડ નાતાલેને બદલે પપેતીને દીને સણુગારવામાં આવતું હતું.
 મનચેરશાહનાં બાળકા નાનપણથીજ આ નીંદાપ મખતમાં
 ધણી મગ્ન મેળવતાં હતાં: અક્ષયત, જેમ જેમ તેઓ ગોરાં
 ચાતો ગયાં અને તેઓની "ટસ્ટ" સુધરતો ગયો તેમ તેમ તે
 ઝાડને પોતાને તેમજ તે પર ટાંગવાની બેઠ સોગાદોને અને
 ખીજ સણુગારને સુંદર બનાવતાં ગયાં, અને આ વરસના
 જેતું ઝાડ કદી પણ કોઈ વરસે ધયું ન હતું. આ દુવાન
 કારીગરએ ગઈ કાલની આખી બપોર તેને તૈયાર કરવામાં
 ક્લાકી હતી. નોકરો તે છોકરાંઓ કે જેઓનાં મા બાપ તે-
 ઓને સુખી બનાવતાં હતાં, તેઓને ખુશી રાખવાને હમેશાં
 હિતચક્રે હતાં અને તેમને મદદ કરવાને તેઓને જે મેદનત
 પડતી હતી તે માટે દરકાર કરતાં ન હતાં. જે એરડામાં
 એક મોટી હાલતી બારી આવેલી હતી, તે એરડા દહેશમાં
 આ માટે પસંદ કરતાં હતાં. તે બારીની વચમાંના ખાંચામાં
 (જે જે નગરીક એક નાના એરડાના જેટલાં કદનો હતો)
 તેઓ તે ઝાડ મુકતાં હતાં. આ ઝાડ જે નાળીએરીની જાન-
 લીઓ કાપી બનાવ્યું હતું, તે એક માનીથી બરેસાં તખમાં
 મુકવામાં આવ્યું હતું અને તે પર પાણી સીપ્યા કરવાથી તે
 થોડો વખત સુધી તાજું અને તાજું રહેતું હતું. આ તખને
 યુલોના સુંદર નાના વેળાઓથી ઘેરી લીધું હતું. વળી આસ-
 પસ પીસામીની માફક નાદના દુલો મુકવાના "વારો"
 ગોડાં દીધા હતા, જેથી બારીનો આખો ખાંચો ભણે દુધ
 અને પાનરના બનાવી દીધો હોય તેવું લાગતું હતું. અંદી
 તરેહવાર જાત અને રંગનાં સુંદર યુલો દીપતાં હતાં, તેઓની
 વચ્ચેથી નાદની બતીઓ ચલકતી હતી અને ઉપરની ડાંખ-
 લીઓપરથી વજાળપ તોંગેસાં ઝીણું ફાનસો બાત બાતની
 બેટોને આડી દીકતાં અને આડી ખુશી કરતાં હતાં. સામગ્રી
 રીતે લેતાં એરડાના દરેક બાગપરથી આ ઝાડનો દેખાવ ધણો
 રમ્યાગણો લાગતો હતો.

આ ઝાડ હમેશાં નવરોજની રાત સુધી રહેતું હતું, પણ
 બેટો જે દરેક જણમાં તરેહવાર જાતની સુખી લાગણી ઉપ-
 ન કરતી હતી, તે પપેતીને દીવસે સોજનાં મેહરજીમાં મા-
 સતર મુદ્દાં સંચેને વેહેંચી આપવામાં આવતી હતી. પોતાની
 છુપી બેટો માટે દરેક જણે દહાડાના દહાડા સુધી કામ કીધું
 હતું, અને જે તે ખાનગી નહીં રાખી શકતું તો એકમેકને
 દાઈ સવાર ન કરતું હતું. દરેક જણે કોઈ નહીં તો તેઓનાં
 માબાપથી આ બેદ તે દીવસ સુધી છુપો રાખવાને એક ખીજને
 મદદ કરતાં હતાં. તેઓ સંઘનાંની સંખ્યા મોટી યથા હતી
 અને ભાઈ બેટોની વચ્ચેથી પ્યારની ઈધાંની દાખલ એક બી-
 જાને નાની બેટો આપવામાં આવતી હોવાથી ઝાડ તદન
 બરાબ ગયું હતું.

મનચેરશાહ અને દીનપાઈએ આ નજવી મીત્રપરથી પણ
 તેઓનો શોખ કંઈ ચીને પર હતા તે પારખી કહાડ્યો હતો.
 કુટુંબના સંપ માટે તેઓની પોતાની વીચાર એટલે તે ગ-
 ન્યુત અને પવીત્ર હતા કે છોકરાંઓની કેળવણીમાં તેઓની

એક મોટી નેમ ફક્ત તેઓને એક ખીજને ચાહતાં શીખવવા-
 નીજ નહીં પણ દરેકની લાગણી અને ઈચ્છાનો વીચાર કરતાં
 શીખવવાની હતી, જેથી કુટુંબના સંપનો આધાર પુરતી
 લાગણીઓ પરજ નહીં રહે, પણ વધતો એટલો તેઓનાં કા-
 મપર પણ રહે. દીનપાઈને એવાં ધણાંક દુવાન માણસોની
 ખજાર હતી, કે જેઓ તેઓના દોસ્તાની લાગણીઓનો વીચાર
 રાખતા અને વળી તેઓને બેટો આપવામાં ધણું ઉદાર હતાં
 પણ જેઓને જરાક પણ ખ્યાલ ન હતા કે તેઓનાં કુટુંબને
 તેઓના પ્યાર અને માયા માટે સૌથી વેદનો અને સૌથી મન્યુત
 હક હતો. તેવજી બનણતાં હતાં કે પારકાં આદમીઓ પર પ્યાર
 રેડ્યાથી તેનો પડછાવો આપણું ઘેર પર કદી પણ પડતો ન
 હતા, જ્યારે તે પ્યાર પહેલાં ઘેરમાં રેડ્યાથી તેની શેશની ન
 જરીક તેમજ દુર પડતી હતી.

છોકરાંઓને મોજ મગ્ન કરી ચાહે પાંધી. યુજને બીક
 હતી કે રખેને મેહરજીમાંજ પણ તેણીના વાંક વીરો કયું
 હોય જે કે તેમ હોવાથી, તોપણ તેવજી પોતાની રીતમાં
 પરથી તેતું કાંઈ દેખાડ્યું નહીં. તેવજી તેણીને શેકેન્ડ કીધી
 અને ધણી માયાથી કોની કરી દરમીને કયું કે, આવતી કાલે
 મગ્ન કરવા માટે તો તેણી હવે તદન સારી ધઈ દશે. જ્યારે
 દેખું હવે તેની બેદનમાં લાં આવાવાથી કંખત આકડ્યું, અને
 તે ધણે પુશીમાં આવી ગયો હતો. જાંહગીર અને પીરાજીએ
 તો ભણે કોણ સીધી વધારે રમુજ આપનાર બોલે છે અને
 કોણ સૌથી વધારે દસે છે તે માટે સરત બજા હોય તેમ
 લાગતું હતું; હોયી ધણે શાંત હતા પણ ખીજાંઓના નેજા
 સુખી હતા અને તેઓની મોજ મગ્નકમાં ભાગ લેતા હતા
 તથા યુજની બરદાસ કરવામાં શકાયો હતો, કે જેણી ખીજા
 કરતાં તેની આગળથી બીકથી વધારે દુર હતાં હોય એમ
 ઈચ્છું હતું. પુરોહિત પણ પુશાલીના પુર બદારમાં હતી, પણ
 તેણી તેમજ નાઈજી બીજાંઓ માફક સુવપર ખાન આપતી
 ન હતાં. ઝાડપરની બેટો એક લાકડી વડે જાયજી કહાડી તેને
 રોઝાં સોનાં નામ પ્રમાણે વેહેંચી આપવાનું કામ જેનો પાતો
 કસવામાં આવતું હતું તેને હમેશાં મુડી કહાડવામાં આવતું
 હતું. જ્યારે આજે રાતના આ કામ માટે મેહરજીમાં નાસવરો
 મુડી કહાડવામાં આખા ત્યારે છોકરાંઓની પુશાલીના પાર
 રહ્યો નહીં. તેવજી પોતે પણ એટલા તો પુશી થયા હતા કે
 તે કામ ધણીજ પુશાલી અને મગ્નથી કરવા લાગ્યા. આ
 અજબ જેવાં ઝાડપરની બધી બેટ સોગાદોને હવાલ આપવી
 અશક્ય છે. દરેક છોકરાંની તેનાં માબાપ તરફની બેટ; ઝાડ
 પર સુઝવામાં આવતી ન હતી, પણ પડખારેથી આપવામાં
 આવતી હતી. હવે જ્યારે ઝાડપરથી એકાંબર કહાડવાની
 પ્રકરજ મેહનત કીધા પછી તે બંદમ નીકળેને મેહરજીમાંથી
 મથાંમર આવી પડ્યું અને ઉમેરાઈ જઈ તેવજીને લાગ્યો
 હોયી નાખ્યા, જ્યારે છોકરાંઓને ધણી મગ્નક પડી. આ રમલ
 પર નાખવાનું એક કવર હતું, કે જે મેહરજીમાંજ તેણીના
 એરડામાંની એક માનીની ટેબલને વાસો મેળવવાને
 વખત થયો ઈચ્છતા હતા. આ ટેબલ કવરની કીનારી ફક્ત

નણુ છોકરીઓએ નહીં બરી હતી, પણ દીનપાછો અને બાઈઓની પ્યાર અને માનની ઈર્ષ્યાથી દાખલ તે બરવામાં મદદ કીધી હતી. આ બાઈ તે બધા શખસ એટલા તો ખુશી થઈ ગયા હતા કે તેને જે કંઈ કે બીજી પાંચ મીનીટ સુધી તેવણ તેને બચાવ નેચ નહીં લાં સુધી બીજી બેટ તેવણ કહાડશે નહીં. ખોરશેદ અને પીરશખ તેઓના બાવાને વાસ્તે એક ઘણાં સુદર સ્ત્રીપરની બેઠી બરી હતી તથા શુરે એક બેઠી “એસીસ” બરથા હતા. આ સઘળાંની સાથે બાંદખીરને દાયની હસવા બેગ પણ ઘણી માલાકાઈથી લખેલી કવીતાઓ હતી. બાજ ને નવી નવી ચીજો બનાવવામાં ઘણા ચપળ હતા, તેણે તેના માસને વાસ્તે ધડી-આળા સુકાવતું એક સુદર “રેન્ડ” બનાવ્યું હતું, અને ચુચ-માંથી બે ઘણાં નાવુક અને સફાઈદાર નાદનાં વાદ્યો તેનાં માસી માટે બનાવ્યાં હતાં. તેવણે તેને કણુગાત આપી હતી કે તે બ્યાં સુધી રહેશે લાં સુધી તેવણ તેને પોતાના બોર-લામાં રાખી સુકશે. “ખુરશેદ માપને વાસ્તે એક ઘણું સુદર કોશંગ શુદ્ધો હતા, અને પીરશખ તથા શુરે આપું વરસે જાત જાતનાં પાતરાઓ એકઠાં કરી ઘણાં “ટ્રેડ” થી તેઓને બે-ઠી તેની એક સુદર નાની ચોપડી બનાવી હતી અને બે-ઉએ મથી જુદી જુદી કવીતાની બંધે નણુ નણુ લાઈને પસંદ કુડી સંભાળથી દરેક પાનાંપર લખી હતી. તેવણના છોકરાઓ તરફથી તેઓને હાથનાં ચીતરાણાં ચીત્રો (Drawing) નો એક ચોરદેશીઓ મળ્યા હતા, જે ચોરદેશીઓને બાઈ-ઓએ ઘણા “ટ્રેડ” થી બનાવ્યા હતા. આ સઘળાંથી દીન-પાછો અતીશય પ્રથા થઈ ગયા હતા. છોકરાઓએ તેઓના બાવાને એક ઘણી સુદર રીતે લખેલી ઓક કવીતા આપી હતી, કે જે મેળવવાને ઘણા મહીના થયા મનચેરશાહે ઈન્જા બતાવી હતી, પણ જે ચોપડીમાં તે કવીતા આવી હતી તે ચોપડી યુરકેંગોએ મળી શકતી હોવાથી અને વળી બીજી નજીબ બાબતો તેમાં સમાવેલી હોવાથી તેનું કદ ઘણું મોટું થઈ ગયું હતું હોવાથી એટલી તો મેઘી મઘતી કદ મંચેરશાહે તે મેળવવાને સઘળા વીચાર છોડી દીધો હતો, પણ હોમી તે વીસરી ગયો ન હતો અને બ્યાં સુધી તે ચોપડી તેને મળી નહીં અને તેમાંની કવીતા તેણે ઉતારી લીધી નહીં લાં સુધી તે દર પડી બેઠો હતો. પણ આ લખવાનું કામ કાંઈ જેવું તેનું હતું નહીં, કારણ કે તે અસર નકર લગમગ બધી ખર્ચઈ મઈ હતી; અને જે હોમી એક ઘણું સરસ ઓક વીધારથી નહીં હતો તેા સેહરકાબાઈ માસતરે મેને કહ્યું હતું તેમ, તે ઉતારી લેવામાં કોલેક માનતો નહીં. તેના ઓક અસરો ઘણાં સુદર હતા અને બાંદખીરે તે નાની ચોપડીનું એક સુદર પુકું બનાવી તેની આસપાસ તે જુની ચોપડીની નકલ પ્રમાણે સુદર બપકાદાર કીનારી રંગો તેને એવી તો કીમતી બનાવી સુકી હતી, કે મનચેરશાહ તે બેનાં વાર દરખાવે બેઠા કે તેવણની લાઈબ્રેરીમાંની સૌથી કીમતીમાં કીમતી વીસ ચોપડીઓ સાથે પણ તેવણ તેની બદલી કરે નહીં. છોકરાંઓએ આવી રીતે કુરસદના વખતમાં પોતે મળદ મેલવી બીજા-

ઓને સુકી કરવા માટે પોતાની કેળવણી અને વીચાર શક્તીને ખીચવવાની કોશિશ કરી પોતાને મહેલી ધરની કેળવણીની સામેતીઓ બતાવી આપી હતી, અને જેથી તેઓનાં ઈતેબર અને વાહાલાં માથાપોને ખરેખર ઘણા સંતોષ મળ્યા હતા. નાનપણથીજ તેઓને શીખવવામાં આવતું હતું કે તેઓનાં ના બાપને સૌકીના ઘણાં સુકી કરવા માટે તેઓની બેઠો સઘળા અથવા મોડીની તેઓનેજ હાથની બનાવેલી હાની બેઠી, અને આમ કરવાને તેઓને શક્તીવાન બનાવવા માટે છોકરાઓને કુરસદને વખતે બધી જાતનાં હથિયારોનો ઉપયોગ કરવાને અને તરેહવાર જાતની કારીગરીની ચીજો બેઠવાને તથા તેઓ વીરો યોદ્ધાં ઘણું જાણવાને શીખવ્યા હતા; છોકરીઓને સીધવા, બરવા, ચીતારવા અને બરેરની વેળાએ ખુદરતની લેખાળવાં ચીજોનો ઉપયોગ કરવાને શીખવી હતી, કે જેમ હાલ પીરશખ અને શુરે તેઓની સુદર “ટ્રેડવારી” બેઠમાં કરી બતાવ્યું હતું.

આ કીમતી જાડ પરનો બીજો ખમતો શું હતો તેનો વીચાર અમારાં જુવાન વાંચનારાંઓએ પોતેજ કરી લેશે બે-ઉએ. બે કે બેસક તેઓને જાણવા તો ગમતું હતો કે, મનચેરશાહ અને દીનપાછોએ તેઓનાં છોકરાંઓને (બાઈઓને પણ, કારણ તેઓ તેણીને કદી સુકી જતાં ન હતા) કેવી બેઠો આપી હતી, પણ આપણને ખરેખર દમણાં તો તે રહેવા દેવું બેઠી. મરીબ શુરને ખરેખર એટલું તો દુઃખ લાગતું હતું કે તેણીના વાંક અને તેથી નીપજેલાં પરીણામથી તેણી બાંદખીર માટેની પેસા સુકવાની એક કોશંગ તથા બાંદખીરની એક સાંકળા પુરી કરી શકે ન હતી, અને બ્યારે જાડ ખાસી થવા પછી મેદરકાબાઈ નીચે પ્રમાણે મોઝ્યા, લ્યારે તે-ણીનું જીમર ઘણાં દુઃખથી બળવા લાગ્યું કે—

“બાંદખીર અને બ્યારે વાસ્તે શુર તરફથી કાંઈજ નથી, નાના અદરેયો, તમે છુપાછુપ કાંઈ બેઠો કોળવે છો કે શું?—તેમ હોય તો અતરધડી બહાર કહો—એ કામથી ઉતરું છે.”

“અયુને તે આપતે અહવારે મક્કરો. તમારા જેવો મોઝા ભદુરરે સુક્યા વગરજ તે જાણવું બેઠું હતું.” બાંદખીર તરતજ લલાળ દીધો, અને શુર કે જેણી પાસેજ ઉભી હતી, તેના અમળા વાંક વળી માથાથી મોઝ્યા, “કાંઈ નહીં શુર, તુંને તે બેડું પૂરું કરવાનો આપતે અહવારો વખત મળશે.”

“મારા વાહાલા દીકરા, બે કે તારી માસીની છોકરી તરફની લાગણી માટેની તારી માથામરી કાળજીને હું વખાણું છું, તોમી એમ ના કહે કે ‘કાંઈ નહીં,’” તેનાં મામે શુર અને તેનેજ સમજાય તેટલા ધીમા અવાજે મોઝ્યાં (મેદરકાબાઈ દુરન સંપણું સમજ ગયા અને વધારે વખત તે વાત કાઢી નહીં) “શુરની જામતમાં આવી નહીં નહીં પણ દુઃખ છે અને તેમજ લાગતું બેઠી. તે ના પાડવાથી આપણે કાંઈ તે દુઃખ જોણું કરતાં નથી. ખરે કેની?”

“એ તેથી બને વાદ રહે તો તે દુઃખ હું સુકીથી ખમું,” શુરે આગુરતા અને મરીબાઈથી જવાબ દીધો. પછી બાંદ-

ગીર તરફ ફરીને બોલી, “પણ વાહાજા નંદગીર, હું તારો ઉપકાર માત્ર હું—તું કેટલો બધો માયાળુ છે.”

“જરાધી નહીં,” તેણે દરની જવાબ દીધો, “કંઈ, એ આજે શું છે?” તેણે ઉમેર્યું, “હું તો નવલું કે ઝાડ ખાલી થયું હશે.”

“તેમજ છે, પણ આજે તો તેનાં મુળમાં આગલ સંતાપ હતું,” મેદરજીભાઈએ જવાબ દીધો, “આને બે કે એ ઉપર ખોરશોદનું નામ છે, તોપણ લાકડીને વાસ્તે એ ધણું ભારી છે, તેથી અને હાથમાં લઈ આવવું પડશે.”

“અરે એ તો માફ કૃષ્ણ છે, માર’ પોતાનું સુંદર કૃષ્ણ, અથવા તો જાગરને તેનાજ જેવું બીજું.” તેજ નતનું સુંદર કૃષ્ણ કે જ્યાં મોતથી પુરોહીની ગુલ તરફની દડી લાગણીમાં વધારો થયો હતો; તેને લીધાં અને સંદેહ કાગળનાં પડખાંથી ઉમેડતાં ખોરશોદ બોલી, “એ કેમ આવ્યું? એ મારે વાસ્તે કાણુ લાવ્યું હશે?”

“ખારી ખોરશોદ, મે’ તારે વાસ્તે આવાં ડોસાં પાસે મંગાવ્યું,” ગુલ બોલી, “એપણ કહેતાં હતાં કે પુણે એવાં કૃષ્ણ મશે છે, અને જો સાં વેર દુર જનારે કાઈ માણસ મળી આવશે તો એવણુ મને એક મેળવી આપવાની તબવીજ કરશે. ગઈ કાલેજ તેપણુ મને કહ્યું કે તે તેણુ મેળવી શક્યાં છે, અને મે’ ધાર્યું કે મે’ કહ્યું હતું તેમ તુરત હુંને આપ્યું હશે. અને હુંને તે વીરો અગાજીથી કહેવાની તક મળી નહીં, પણ મે’ તારાં કૃષ્ણને નુકસાન કીધું” તેથી હું ધણીજ દગારી છેલ્લે.”

“આવાં ડોસાંએ હુંને તારો ધવા કરતાં આજ સાંજની સુંદર ગીતોમાં તે મુકવામાં હતાપણુ ખરડ્યું છે.” તેણીના માસાએ માગાથી કહ્યું, “હું અચીત ધણો ખુશી છું કે તે કૃષ્ણ પાણું તેની જગ્યાએ મુકવાની તારી ધણી ઈચ્છાથી આવાં ડોસાંએ હુંને મંગાવી આપ્યું. હુંજ ખોરશોદને એમાંનું બીજું આપવાનો હતો, પણ આજે આપું અકલાયું હું એટલાં તો કામમાં રોકામણો હતો કે તે વીરો તદન બુધી ગયો. હું નવલું હું કે એ કૃષ્ણ કવચીતજ મળી શકે છે.”

“અચીત ધવા, એ વીરોનો વીચારજ કરવા માટે તમે કેટલા બધા માયાળુ છેએ?” ખોરશોદે એનરખાદીથી કહ્યું, “અને બીક લાગે છે કે જો તેને નવલું હોતે કે મારાં પહેલાં કૃષ્ણનાં ખોહવાથી હું દટલી ગુસ્સે અને નીદઈ થઈ હતી, તો અને બીજું આપવાનો વીચાર તમે માંડી વાળો. ગુલ, હું તારો ધણો ઉપકાર માત્રહું.” તેણીએ હમેશા કરતાં વધારે હેતુથી ગુલને કહ્યું, “તારી તરફથીથી તે મેળવવાને મે’ આજ રાખી ન હતી, કારણ કે મે’ મારો મીનસ એટલો તો ખોલી દીધો હતો કે હું એમજ સમજ કે તો તે ખામખા કીધું હતું, અને મને તેવો વીચાર કરવાને કશો હક હતો નહીં.”

આ પ્રમાણે ખોરશોદ અને ગુલ વચ્ચે પાછી દોસ્તી શરૂ થઈ, અને જ્યારે તેઓને તેઓનાં અખાપ તરફની તેઓ ઈચ્છતાં હતાં (બે કે તે ઈચ્છા પતાવેલી તેઓને યાદ ન હતી) તેવી ભેટો મળી, સારે તેઓની દરેક મુખી લાગણીમાં

વધારો થયો. નવાં વરસની ભેટ મંચેરશાદ અને દીનખાઈ સાથે મળી આપતાં હતાં. નંદગીરને વાસ્તે એક ધણીજ સુંદર કેતરકાગનો સત્ હતો, કે જે મેળવવાને છેલ્લા ત્રણ ચાર મહીના થયા તે ધણો આપતર હતો. પણ અગાજની મુખાઈની યાદ તેનાં મનમાં હજી તાજીજ. હોવાથી તે વીચાર તેનાં મનજાગીથી કહાડી નાખવામાં ફેરેલ પાત્રમે હતાં, અને વધારે પેલાવાલો થાય લીં મુખી તે મેળવવાની આજ્ઞા છોડી હતી. હોખીને વાસ્તે કેટલાક શીક અને લેડીન ચોપડીઓ હતી, કે જે નંદગીર કહેતો હતો તેમ ધણી જામી કારીગીરી અને સુંદર પુરાંવાલી હતી. જલને જ્યારે તેના માસા મારીએ કહ્યું કે તે આવતા મારે મહીનામાં ચીદ વરસનો ધરો અને આવતી પવેતીએ તો તે શોકા સાથે નહીં હશે અને આમ કહી તેને એક ચોખનું ધડીઆળ આપ્યું (તેના આપનું ધડીઆળ તો તેની ખતાએ હુડાં પડતી વેળાએ મેદરજાજી ઝાકરને આપ્યું હતું) સારે તેની ખુશાલીના પાર રહ્યો નહીં. મેદરજીભાઈ મોલ્યા કે આનું સરસ ધડીઆળ એક નાના નીચાળીઆ માટે ધણું હતું અને કદાચ તે વેળાન જતાં જતાંજ ખોલી ફેરો. મેદરજીભાઈએ કિરીમાં તે પોતા પાસે રાખવા અને તે પાછો ફરે સારે કાળાળથી આપવા કહ્યુકાત આપી; પણ જાહે કહ્યું કે તે તેને કાઢનાથી હાથમાં જવા દેશે નહીં. ખોરશોદને વાસ્તે એક ધણો સરસ બરવા રીવવાનો બાકસ હતો, જે મેળવવાથી તેણી ધણી ખુશી થઈ ગઈ હતી, કારણ કે તે જાગીની લીકાનો બાકસ જે તેણી મુખાઈની લાવી હતી, તેના જેવો ધણો ખરો હતો, અને જેને માટે એક વખત લીકાએ જાણ્યુંબુધી હતું કે, ખોરશોદ તે વગર રહીથી કેમ શકે છે; પણ દીનખાઈ અને મંચેરશાદે જોયું કે ખોરશોદ ફક્ત દાખ્યા વગર રહી શકી એટલીજ નહીં, પણ તેણી બે કે તે દાખ્યાને વખાણતી હતી, તોપણુ તે મેળવવા માટે એક બોધ પણ મેદગાંથી કહાડ્યો નહીં. તેઓએ જોયું કે તેણીનું મન તે બહેસ મેળવવાની ખુશાલીમાં એટલું તો ગુડાઈ ગયું હતું કે તેણીસ ખુશાલીનીજ દેખાડીજ દીનખાઈ અને મંચેરશાદને તેઓની ભેટનો ગદશો મળી રહ્યો. પીરાળને વાસ્તે નંદગીર કહેતો હતો તેમ તેણીના નેટલુંજ મોડું એક બંધન હતું. “અરે વાહ બીલ! હવે વાસ્તે આખો ડોહીનો બાકસ! પછી સાફ થયું હ’, હવે મારા ચાક અને પેનસીલ કેમણે રહેશે ખરા. મનેથી મના અને પંખાનો તારાં કરતાં વધારે નહીં તો તારા નેટલોજ ઉપકાર માનવો જોઈએ, કારણ કે હુંને નવો બાકસ આપીને મારા જુના બાકસનો બચાવ કીધો છે, કે જેને માટે મને બીક હતી કે કંટકે કંટકે તે પુરો થતો. બીજીથી કંઈ છે કે? જેનું પીરાળને એક ચોપડીનું કવર જીવાડતાં માલમ પડ્યું કે તે રજાટની ‘લેડી. એક-ધ-લેડ’ હતી, તેવીજ તેણીએ ખુશાલીની ખુમ પાડી, જે સાંભળી નંદગીરે ઉપલો સવાલ કીધો.

“અને ગુલાં, હવે તારો ભરગ શું છે તે દેખાવ. બીક કરતાં તો વધારે સાફ છે; શું હશે? ચાક જોઈ પારખ, હવે તું મારા હાથમાં છે, કારણ કે મારી પખાડાં હોવાને વાસ્તે તું

મહારાણીની ખાનગી જીંદગી.

મકરણ ૧ હ'.

કે કદાચીતજ વાંચે છે, અને તેથી "વાહીતનાં ટાપુ" માંની મહારાણીની જીંદગીથી વાકેફ હોતાં નથી. "ઝોસ-ખર્ન" માંની તેવણીની કારકીર્દીની થોડીક યાદદાસ્તો વાંચવાથી તેમને રચુન મળશે. મહારાણીની ઉત્તારાની જગ્યા.

"વાહીત" ના ટાપુમાં યાદમાં આવ્યા પછી જે ઉત્તારાની જગ્યા હોય છે, તે "ચી-નીતી ડક્કા" અગ્રણ હાંની તરની ચોરે

તકાવતે છે. "ચી-નીતી" હાઉસને ગંજવર વખાસે, અને ઘણા મોટા ડક્કા છે. ડક્કા ઘણો મોટો અને નીકળી આવેલો છે, અને તેનું છાપડું લીલા અને સફેદ રંગથી રંગેલું છે, અને તાજના આકારનું લાક રંગનું ફાળુસ તેનીપર છે. મહારાણીના "ઝોસખર્ન" તરફના પ્રવાસમાં લાં એક યાદ અને મનવાર હમેશાં પડી રહે છે. લાં જે રસ્તા છે, એકને નવો અને બીજાને જુનો કહે છે, અને "કાઉસ" લીકથી તે મેહેન સુધી ઉત્તારાની અક્ષી ખુલે છે. તેઓ લંબાઈમાં એક માર્દક છે, અને બેજ રસ્તે નોરીસ કીકા તરફ જવાય છે, જ્યાં મહારાણી (શાહનવાદી વીક્ટોરિયા હતાં લારે) અને કેન્ટની ઉમ-રવજાદી ૧૮૩૧ માં સાથે રહેતાં હતાં.

ઝોસખર્ન હાઉસ નામનો મેહેન.

આ નામ ઘણું કરીને "શીટઝ ઝોસખર્ન" પરથી નીકળેલું છે, જે "હીરોઈડ" નો અસરી ઉમરાવ હોનો, જેને "વાહીત" નો ટાપુ "નોરેમન" લાઈફ પછી બધામાં આવ્યા હતા, અને જેણે લાં ઘણાંક દેવગો વગેરે બાંધ્યાં હતાં, જેથી તેનું નામ લાં કાયમ રહી ગયું છે.

આ સદીની શરૂઆતમાં જુનું "ઝોસખર્ન હાઉસ" લેખખર્ત નામના નગરીદારનું હતું, જેની પુષ્કળ મીલકતો હતી અને ઉવીર્ણી દામપરનાં દેવળના સંજેમરમરના તખ્તાના લેખખર્તથી જાણાય છે, કે ઝોસખર્નનાં અખાતમાં તેનો છોકરો જુબી મુઝો હતો. લેખખર્ત વંશ પછી તે "બ્લેન્ચફર્ડ" વંશમાં આવ્યું.

આ મીલકત ૧૮૪૫ માં મહારાણી માટે "શાહનવાદ કાનસર્ટ" ખરીદી હતી, અને દરયા આગળની જગ્યા હોવાથી તથા મજબુત ઝાડોના ઘેરાવાથી, લાંનો દેખાવ ઘણો રમણ લાગતો હતો. એવું ધારવામાં આવ્યું કે લાંની ખુશનુમા હવા, તેમને તથા બધાંજોને ફાયદાકારક થઈ પડશે, અને મહારાણી કહેતાં

હતાં કે, લાંની ગીચ વસ્તી પછી, એવી જગ્યામાં આવી રહેવાથી ઘણુંજ કારર થાય છે. તેઓ રાઈટ તરફ બાદશાહી કેન્ટ હોટલમાં ઉતરી, અને તે ખરીદીને માટે કાલકાર કરતાં હતાં, ત્યારે તે જુનું ઘરને બદલે નવું ઘર બાંધવું, જેનો ક્યારેય થોડીક ખાનીખીની પછી ૧૮૪૬ માં સપ્ટેમ્બર મહીનામાં લીધો.

ઝોસખર્ન હાઉસ ગીં "ચોમસ ક્યુબીટ" શાહનવાદ કાનસર્ટના હુકમ પ્રમાણે બાંધ્યું, અને તે અંદરથી આગમાં નહી જળી શકે તેવું છે. તેને જે ચોરસ મીનારા છે, એક ૧૦૦ ફીટ ઊંચો અને બીજો એક નીકળી આવેલી ઈમારત સાથે આરકાં, લાંબા, વગેરેથી ઘેરાયેલો, ૯૦ ફીટ ઊંચો મીનારો ધકીલાસ સાથે છે, જે ધકીલાસને ચાર બાજુઓ છે, અને દર પા કક્કાક વાગે છે. ઈમારતના સર્વેથી ઊંચા ભાગમાં બાદશાહી ચોરસાઓ છે, અને તે મેહેન મોટાં મેદાનમાં અને દરયાની બાજુઓ ઊંચો હોવાથી, આસપાસનો અને સામેના કીનારાના ઘણા જુદા જુદા સરસ દેખાવો જણાય છે. તે પરની પાંખે ચેકરીમાંથી ઘઉંને જવાને પરાણા અને બાદશાહી કુટુંબ માટે ચોરસાઓ છે. ચેકરીનાં છાપડાં ચપટાં અને ચમ્પરનાં જોડાં હોવાથી, ઘણી ખુશનુમા દરયાની જગ્યા થઈ પડે છે. એક ખાનગી દેવળ હમણાં થોડીક વખત ધરો વધારેલું છે, જેની કારીગીરી ઈમારતની બાંધણી જેવી સરસ છે, જ્યારે તેનો અંદરનો ભાગ સુંદર અને અસરકારક દેખાય આપે છે. તેનો શણગાર ઘણો ખુશનુમા છે અને કીમતી ચીતારકામ દેવાસેને શોભા આપે છે, અને બારીઓ સૌથી સરસ જાતના કાચની છે. બાગમાં ક્યારા ઘણી સરસ રીતે કાટેલા છે, અને મેદાનોની આસપાસ ઘણું સરસ નક્કીકામ, ફવારા વગેરે છે.

મેહેનના વચમાંના વાગમાં

ઘણું સુંદર ચીતારકામ છે, જે મહારાણીનું પોતાનું ખાનગી છે. "શીંગડાનો ચોરસો" એ "ઝોસખર્ન" નો વખણાયેલો દેખાવ છે, જે શીંગડાંથી સજ્જારેલો છે, અને તેમાંનો થોડો સામણ પલ્લુ હરણનાં શીંગડાંના બનાવેલો છે. "શાહનવાદ કાનસર્ટ" ના ચોરસાઓ, રાણીના ખાસ હુકમ પ્રમાણે તેનાં મરણ આગમન જેમ હતા તેમજ બંધ પડેલા છે.

બ્યારે દરખાર હોતી નથી, ત્યારે તે ઘણો દલાલો થોડીક વખત એક ઓ પીલમતગારના હાથમાં હોય છે. સંજના ચોરસાઓ, સામાન વગેરે દાંકે છે, ને ત્યાર પછી સજ્જા સંગ્રા-રકામ, ને સાકસક કરવાનું કામ ચાલે છે. મહારાણીના સેક્રેટરી, પ્રધાનો, ઘરનો વડો, દરખારની બાનુઓ વગેરેના ચોરસાઓ, બાદશાહી ચોરસાઓની માફકજ સજ્જાગેરલા હોય છે. બીડી પીવાનો ચોરસો હમણાં ઉમેરેલામાં આવ્યો છે, પલ્લુ વળે અઘાં મહારાણીને બીડીની છીટ હોવાથી, લાં એ ટેવ બીજકુલ ચાલી શકતી નહી હતી, અને તેથી કરીને તેમના દીકરાઓ તથા ડોસ્તો બાગમાં ફરતાં ફરતાં બીડી પીતા હતા.

હાલના વખતમાં મહારાણીએ બપોરનાં મેજબાની આપવાનો હાલ બંધાવ્યો છે, કારણ કે બ્યારે જરૂરનીના શેઠેન-

શાહે ગયે વર્ષ તેમને મુલાકાત આપી ત્યારે ખાવાનો ઓરડો સંખ્યાબંધ પંચોણ્યો સમાવી નહીં શકે તેવો હોવાથી અતીશય અગવડ પડી હતી. આ હાલ અત્યંત બપુનાર તથા મોટો છે, અને તેનો પાંચો વેરની પશ્ચિમ બાજુએથી નાખેલો છે, જેમાંથી મહારાણીને જવાનો છુપો દરવાજો છે. એસજન-નર્મમાં ગેસની શેશણી કરવામાં આવે છે, ને દરેક દરવાજો, ને કોંબો દીવાચુકમાં આવે છે, બે કે મહારાણી પોતાના ઓરડામાં સારું “રોડના” અને મીન્યુટીના દીવા પસંદ કરે છે. શીયાળાના મહીનામાં વરાળની નળીઓથી ચોક્કસ હદ સુધી ધરને ગરમ રાખવામાં આવે છે.

એસજન તરફ એક તાર આસીસ છે, જેનો તાર “મેદીના” ની નદીનાં કોરડાં સાથે વળગાવેલો હોય છે અને દેશના બીજા ભાગે સાથે સંધાઈ જાય છે. પોસ્ટ આસીસ ત્યાં દરતી બોળવતી નથી, અને મહારાણીના પોતાના એક નોકરને ધોરેસવાર કરી “કાલસ” ની પોસ્ટ આસીસમાં મોકલે છે, તેજ માણસ કાંઈપી કાગળો અથવા મીઠીઓ બીજા ચંદરોમાંથી હોય તે લઈ જવામાં રોકાય છે. ધરનો ખટસો ચકાવનારને ઘણા સરસ સણુગારેલા ઓરડાઓ આપેલા હોય છે, પણ સાધારણ સંખ્યાબંધ નોકરોને તો ફક્ત મુવાના ઓરડાઓ હોય છે, બે કે જેઓ હંમેશાં એસજનમાં રહે છે, તેમને માટે તો બેઠકના ઓરડા પણ છે; અમરનો ખાસ સંખ્યાની જરૂર પડે છે, તો તેમને બહાર કોટથી નજીકમાં જગા લેવી પડે છે.

ખીદમતગારોને લાલ

ત્રીસ વર્ષની વાત ઉપર પાછો બંધીને વધારેલો છે, ને હવે બાવરમીખાનાની નજીકમાં છે. તે ગંજવર ઓરડો છે, અને ઘણુંક કામે માટે, તથા ખસુસ કરીને નાતાગને ટાંકેલું વપરાસમાં આવે છે. શીયાળાની રૂતમાં રાત્રે મધરાત સુધી તેઓ ઊંઘી ગાય છે, બાપાણ કરે છે, ને કવીતાઓ ગોવે છે. તે મોટી રસોડાની સગડી, જે એક બાજો બચ્ચ હુન્ગઈ શકે તેવડી મોટી છે, તે જગાને ગરમી આપે છે, અને આ વખતે ઘણેક સુખી વખત ખુશીમાં જીવે છે, ને ત્યાં મજાદ ને તાજગીને માટે કાંઈ પણ હદ હોતી નથી. મહારાણીને પુટવર નથી, ને બાદશાહી ભોવડાં એક માણસના હવાલામાં હોય છે, બ્યારે બીજાના સ્વાધીનમાં રૂપકામ હોય છે, તથા એક સ્ત્રી રેખામાં સવળાં કપડાંની સંભાળ લે છે, ને બીજાને બીજારકમ તથા કોરી-કામનાં વાસણોપર દેખરેખ રાખવાનો જેખમ હોય છે. વેરથી મોરેક દુર ઘોડાવાળાએ માટે જોહડી જગા છે, ને તળેણાએ મોટા ને તેનાં છાપડાં તથા ભોંય ઘણી સરસ રીતે કાપેલાં હોય છે. આખી ઈમારત પુષ્કળ જગા રોકે છે, અને વોડવા-લાના ધરનો ઓરડો પણ મોટો તથા સરસ હોય છે. તેમની પડોશમાં ધર્મશાળા છે, જે આખરી ખીદમતગારોને માટે આસપોશાય દાખલ વાપરવામાં આવે છે, ને તે ઘણી સગવડ ભરી રીતે લાયક કાપેલી છે, અને બહારની સ્ત્રી માનવત કરનારીઓને દરદીઓની સંભાળ લેવા માટે તરફાવે છે, જેનો સ-ધનો ખરજ મહારાણી પોતે આપે છે.

એસજન તરફની વાડીઓને કાચનાં ધરો ઘણું મોટાં હોતાં નથી, બે કે ઘણાંક માણસોની જરૂર ત્યાં પણ પડે છે, અને એક-અનુબધી વનસ્પતી વીધા જાણનાર માણસોને ત્યાં રોકવામાં આવે છે. મહારાણી કુલ તથા ફરટનો નથો “વીન્ડસર” થી પાધરો મંગાવે છે, પણ ધરમાં જે દુધ વાપડે છે, તે પાસેનાં ટાપુમાંનાં ખેતરોમાંથી મેળવવામાં આવે છે.

ખેતરની નજીક એક જાગી ધાસવાલી જમીનપર જે ટાંકી બાંધેલી છે, તેમાંથી “એસજન” માં પાણી પુરાડવામાં આવે છે, જેની ટોળાવાદાર બાથુઓ, સણુગારવા લાયક છોડવાઓ, તેમજ ઝાડોનાં ખોદી કહાડેલાં જમરદસ્ત ખોખાં, ને નુંગર પરનું સરસ કોતરકામ, તે દેખાવને ઘણો મનોરંજક કરે છે.

એક વરાળ ચંન તથા થોડાંક કુશળ માણસો ત્યાં રાખવામાં આવે છે, અને મહારાણીના હુકમથી ટાપુમાં તેવણી પોતાની મીન્યુટની નજીકમાં બે કાંઈ ટેકાણે આગ લાગે છે તો તેમાં તેઓ મદદ કરે છે.

[સાંધણ છે.]

ચુરસો.

ભીખી કાકી અને શીરીન.

એક ટુંક વાર્તા.

પેસાના લોકમાં જનની ખુશરી.

બઈ રોહરની પાસેનાં એક ગામમાં બીખી કાકી નામે કાંઈએક તવંગર ડાકરી રહેતી હતી, જેણીએ પોતાનાં મરણુની વખતે પોતાની સઘળી દોસ્ત શીરીન અ-ધવા તેણીના રાખમાં ગોળે તો, સીકા નામની પોતાની બનીજીને આપી જવા કમુશી હતી.

એવું બન્યું કે, એક દીવસે ભીખી કાકી ઘણીજ ખીમાર પડ્યાં. અજબતાં, એ ખ-બર સાંભળતાંજ શીરીન તેણીને ધરે જઈ તેણીની ખરદાસ્ત લેવા લાગી. પણ તે છતાં ભીખી કાકીની બીમારી દીન પર દીન વધતી ગઈ. એવી હાલતમાં જે તેણી મરણુ પામે તો પોતાની કમુશત મુજબ તે પોતાની સઘળી દોસ્ત તેણીને સ્વાધીન કરી જરો એવું વીચારી સીકાએ તેણીને ઘણીવાર પોતાનું વરીયતનાનું કરવા કહેવાથી આખરે એક દીવસે ભીખી કાકીએ તેમ કરવા કમુશ કીધું; પણ માંડાં ભાણે વકીસ વગેરે આવી પોહોંએ તેની અગાઉ તેણીના જન કમજ ધયો.

હવે સીકા શીરમાં પડી, અને આટલા દીવસ સુધી મરનારે પોતાનું વરીયતનાનું કમું નહીં તેને માટે તે તેણીને આપ દેવા લાગી. એટલામાં તેણીની એક સહી નામે રતનબાઈ તેણીની મુલાકાતે આવી, તેણીને ભીખી કાકીનાં મરણુથી વાકેફ કરીને સીકાએ તેણીની મસજત પુછવાથી તેણીએ સીકાને સચાહ આપી કે, મુરત તો તેણીએ પોતાની મરનાર કાકીનાં મરણુની ખબર કાંઈને જાહેર કરી નહીં, પણ મરનારને તેણીનાં બી-

છાનાં ઉપરથી લેવાયી એક અવાહેલી જગાએ સુવાડવી, અને પછી પોતે તે બીજાનામાં સુઈ (નજી પોતે મરનાર બીજી કાકી હોય એનું ડાળ દાલી) સધળાંની સનયુષ પોતાની મરજ પ્રમાણેનું વરીયતનાયું લખાવતું. માઠાં આપને બીચારી ભેળી રીલાએ એ કદબી સદાદ પસંદ કીધી; મરનાર બીજી કાકીનું બીજાનું જે ધણાંજ જુલ અજવાળાવાયા એરડામાં હતું તે ઉપર તે તરતજ સુતી, અને મરનારને બીજી અધારી એરડીમાં નાખી ખદારથી તાણું માયું. હવે બીજી કાકીના ખેડીએને નેણી પલંગની કુરતીન ખેંચી, ધણાંજ કમબેર અવાજે વરીયતનાયું લખાવવા થીકી.

યોગ્ય વખતમાં તેણીની મરજ સુઆંકેક સધળું લખાઈ રહ્યું. મરનારની દોષતનો એક ગંભીર ભાગ તેણીએ પોતાનાં નામ ઉપર લખાવ્યો અને બાકીનો જે ઘણો જુલ હતો તે મરનારનાં ખેડીએ વચ્ચે વેહેડી આપવા દરાવ્યું. વાંચનારી બેઠોનેએ બીસરી ન જવું ભેધયે કે, તેણી પોતાની દેહક અગર સહીને જુદી ગઈ ન હતી. એવી રીતે વરીયતનાયું લખાઈ તૈયાર થયું, અને એવી ફતેહમંદીથી પોતાનું કામ પાર પડ્યું તેથી સીધા ધણીજ દરખમાં આવી ગઈ. પણ પાપ કદી છુટું રહેતું નથી. “પાપનો ધડો મોટે વેહેડે કુટવા લાગે રહેતો નથી,” અને તેમજ સીધાના બાબમાં પણ બન્યું. તેણીનાં અધર્મપણુના ફળ તરીકે તેણી ઉપર રસવાઈ તથા હીનપરતીના વરસાદ વરસ્યો. વરીયતનામાં પર સાધી તરીકે સહી કરતાં મરનારના એક ખેડીએ સીધાની દેહક પકડી કહી. એજ યતાંજ મરનારનાં સગાં વાદામાં સોદ્ધાર અને પોષાર કરતાં તેણીનાં બીજાનાં પાસે ફોકી ગયાં, અને તેણીને જમીન ઉપર થસડી કહાડી, તથા તેણીની ઉપર શીતકાર નાખવા લાગ્યાં. એ સધળું એક પગ વારમાં બન્યું.

તેણીએ પોતાનો યુનાદ તરતજ કચુક કર્યો; અને ધરડાં બીજી કાકીને બાહેર લાવવામાં આવ્યાં. પણ તેટલા વખતમાં તે તેણીની દેહક વધારે બહેરમાં આવવાથી તેણીને જે ના-મોશી લાગી તેની શરમથી, અને એવી મોટી દેહક કરવા માટે, ધારતીથી તે કમનસીબ એરત બેસદ થઈ પડી, અને યોગ્ય કલાક સુધી એ લાકતમાં રહેવા પછી પોતે જે મોટા યુનાદ કર્યો હતો તે માટે ખરાં જાગરથી તોળસ કરવા બાદ તેણીએ પોતાને પ્રયત્ન તે પરજ કપાલને દલાલે કર્યો.

મરનારનાં ધરમાંથી એક મોટા, શેરાનાં કાળવ્યાં, અને રોડક નાણું બળા આસરે દોલ લાવ્યો જેણે અવેળ મળ્યો, જે તેણીના ખેડીએએ પોત પોતામાં વેહેડી લીધા, અને મરનારને તથા તેણીની બનીછને એકજ દીસે સાથે અવધમનજલ પોહોંચાડ્યાં.

પ્રીમ વાંચનાર, જુલો, પાપીને એવી સજ્જ થાય છે. લુચ્યાં, દંભારી, લોભી, ધુતારી, વગેરે અધર્મીએ એવીજ રીતે પોતાનાં દરવુદોનાં ફળ ચાખે છે.

લોભ અને લાલચના ઊંડા ગારને તો, આ કાની જેહનમાં આપણે સધળે દેહાણે પગે પગ અડકીએ છીએ, પણ સમ્યાઈ, પવીનાઈ અને નીતી તથા પરહેજગારીના ખેડકોને જેઓ મકમ રીતે વળગી રહે છે, તેઓ અને ફક્ત તેઓજ દરમાં બીકડ દહને પાતાને આસાનીથી ઝોળાંબી પાક પરેવરદેગારની દરગાહમાં અગનયમનમાં રાજ કરે છે.

મીરીસ જુરોદહ સોરાબજી જુલવાલા.

જેનાં કામ તે તેજ કરે.

ગળા અંકમાં ગડબેડની વાતથી વાંચનારી ખાતુએ નજીવતી હોવી ભેળી. એજ ગડબેડનો પારોશી કે જેને અથા અંકમાં જોખીઅડીને નામે જણાવ્યો હતો, તેને હવે આપણે તેનાં આખાં નામ પીટર જોખીઅડીનાં નામથી ઝોલખીશું.

પીટર જોખીઅડી પોતાના પારોશી ગડબેડથી તદન જુદાજ અવાસનો હતો. તે અક્કતહિજ, છોડી અને તાતા સમાનનો હોવા ઉપરાંત, એક કુતરાનું દોડકું છીજીવી લીધા બાદ તે પ્રાણી જેટલું અધીરે થાય છે, તેથી પણ વધારે અધીરો હતો. અગરને ખોદાની મહેરબાનીથી તેને લાયક બાબડી મળી ન હતે તો તેને અગણીત ખખડું પડ્યું હતું. તેણી પોતાની ખુશી પ્રમાણે આનનારી, શુસ્સાવાલી એને તેણીના ધણી કાંઈ પણ મોતમોને મોડું જોવાડે નહીં એટલામાંજ તેની ચુક કાઢવાને તૈયાર રહેતી. પીટરનાં નસીબમાં એ એક મોટો ખામતો હતો, કે જે અગરને તેને મળ્યો ન હતે તો તે કદી પણ “ધીરજ અને નરમાસ એ સંપાત્તમ સદાયજી છે” એવું શીખવાને તે શક્તિમાન થતે નહીં.

એક દહારે ધાસની કાપણીના વખતમાં, પંકર કલાકની સખત મેહનત પછી દરેશાંનાં કરતાં વધારે શુસ્સે થઈને ન્યારે તે ધર આખો સારે તેણે પોતાનું મોળજી માંડ્યું, પણ ન્યારે તેને કહેવામાં આવ્યું કે, “તૈયાર નથી” સારે તે તેણીને ધણેજ શુસ્સો કરીને દરેક આપડીના આજાસપણા વીરો ભા-પાજી ચલાવવા લાગ્યો. તેની બાબડી જોલી, “જાડા અને મા-વાળું પીટર, કરી બતાવવા કરતાં જોલી બતાવતું વધારે મોહક છે. અગરને તેમ ન હોય તો આપણે આપણાં કામની અદ્રાગતલી કર્યો. આવતી કાલે હું તમારી નજાએ જઈને ધાસ મુકવીસ અને તમે મારે બાદે ધરવું. કામકાંજ કર્યો અને સારે આપણે ભેઈજું કે આપણુ જેમાં કોણને વધારે જારી કામ છે અને કોણ તે સારી રીતે બનવે છે? પીટર જોશ્યો ‘અને કચુક છે, પણ સારેજ તમે જાણશો કે અમે? તરીજ બરધારોને કેટલું ખખડું પડે છે અને તે ધડા કે જે તમોને શીખવાની જોટલી બધી ગરજ છે, તે તમોને ખરી સભતવાતી વર્તવાને શીખવશે.

બીજી સદહારે મોટાં મજસકાંમાં તે બાઈ ખેતીનાં દધ્યાર પોતાને ખજે મારી, તે દીવસના ખુશનુઆ દેખાવો નીહાળતી બેઠાલી દહમાં મોટીથી ગીત ગાતી ચાલી. તેણીના બરધાર પીટર પોતાને ધરમાં એખો ભેઈને પહેલાં તો જરા ધલ-

રાયો, પણ પોતાની ફરતી ન કરવાને તે આતુર હતો, તેથી તે માખણ દોહવાને પેઢેલાં યુગ્મ ધ્યાનથી વળગ્યો, પણ પોતાના હાથ પેઢેલ પેઢેલાંજ તે નવાં કામ ઉપર અજાણ્યો હોવાને લીધે જલદીથી યાકા ગયો અને તેનું ગળું સુકાવા લાગ્યું તેથી તે ભોંપરામાં જે ખીર તરતનોજ લાવી મુક્યો હતો તે કાઢવાને વાસ્તે ગયો, પણ જેવો તે કાઢવા જતો હતો એવામાંજ તેણે ઉપર ડુકરનાં-ધુરવાનો અવાજ સાંભળ્યો; તે ડુકર રાંધણીમાં છુટી ગયું હતું. પીટર બોલ્યો “આફ માખણ દોળાઈ જશે.” એમ કહી તે હાથમાં પોતાની ડાંગ સાથે ચાર ચાર ફાંદીઆ કુદાની દાદર ચડવા લાગ્યો. લાં તેને થું દીસ્યું ? તે માખણનું વાસણ ઉઠું વળી ગયું હતું, તેમાંની બધી મઠાઈ જમીન ઉપર દોળાઈ ગઈ હતી અને તે ડુકર તેમાં લોટ હતું. એ વખત એવો હતો કે પીટર કરતાં ગમે એવું ત્યાંજ માખણ પણ અધીરૂં થયા વીના રહેત નહી. તે તેની પછાતે લાગ્યો અને તે ડુકર ધુરતું અગળા દોડવા લાગ્યું, પણ પીટરે તેને અટકાવ્યું અને બરાબર નેમ લઈને એવો તો એક સજડ ફટકો તેનાં માથાં ઉપર લગાવ્યો કે તે ડુકર જમીનદોસ્ત સુકડું થઈ પડ્યું. બ્યારે તેણે પોતાની ડાંગ લોદીથી ખરડાએથી ભેઈ સારે તેને યાદ આવ્યું કે ખીરનું પીપ જે ઉધાડ્યું હતું તેનો વેલ બંધ કરતાં તે બુલ્લી ગયો હતો, તેથી તે બંધ કરવાને દોડ્યો. તે મથો સારે તે-માંથી ખીર ટપકતો પણ ન હતો, કારણ, અફરોસ કે એક પછી દીપ્ત તેમાં રહ્યું ન હતું. તેણે દોળાવથી મઠાઈ તથા બીજી ચોડી મેળવણી જે શીઘ્રક રહી તેનું પાછું માખણ સંભાળથી દોહવાનું સર કીધું, પણ તેને યાદ આવ્યું કે તેની ગાય દોહત તમેજામાંજ કાંઈ પણ દાણા પાણી વગર બાંધી મુકેલી હતી. આ વખતે મધ્યાન્હ બપોર હતી અને તરતજ તે ગાય પાસ દોડી જતો હતો, પણ તે દોડકા-ઈને સાવચેત થયો હતો તેથી તે બોલ્યો કે “મારો નાનો છોકરો જમીનપર ભોટ છે, તે મારી ખાતરી છે કે જરૂર બંધું માખણ ઉઠું વાળીનામશે.” અર્થથી તેણે માખણનું પીપ પોતાની કરતે હાથમાં બાંધી લીધું અને પોતે ગાયને વાસ્તે પાણી કાઢવાને કુવામાં દોરડું નાખ્યું, પણ કુવો જોડા હોવાના સમયે તે ખાતરી જલદી પાણી લઈ રાકી નહી તેથી અધીરો થઈ કુવાની ધાળ ઉપર વાંડો વળાને એવા લાગ્યો, કે જેવામાં તે પીપમાંની સર્વ મેળવણી તેનાં માથાંપર થઈ કુવામાં ટોળાઈ ગઈ. પીટર બોલ્યો, “અફસોસ કે આજ મને સુદલ માખણ મગસો નહીં; પણ કાંઈ નહી, મને ગાયની ખરદોત લેવી ને-ઈયે. વળી થઈ મોડું થવાને લીધે તેને ખેતરમાં ચરવા લઈ જવાને મને વખત નથી, પણ મારી શું પડીનાં છાપરાં ઉપર સાફ ધાસ ઉગ્યું છે અને તે પ્રાણીને લાં ચરવા દીધામાં હું કાંઈ અડચણ જોતો નથી.” બ્યારે તેણે ગાયને તમેજામાંથી બહાર કાઢી સારે તેને છાપડાં ઉપર ચઢાવવાને તેને સુદલ મે-હનત પડી નહી. તેની શું પડી એક ટેકડીની પાસે નીચાણમાં બાંધેલી હોવાને લીધે તેનું છાપડું તે ટેકડીથી સરખી ઊંચાણ ઉપર હતું. પીટર તે ટેકડી તથા છાપડાંની ઉપર એક પોહણ

પાટનું નાખી તે ગાયને સહી સમાખત તે છાપડાં ઉપર લાગ્યો. પીટરને તે છાપડાં ઉપર બેસી ગાયની જોડી કરવાનું પરવડ્યું નહી, કારણકે તેને કાપણી કરનારાઓને વાસ્તે સેરવો. બનાવી લઈ જવાનું હતું. પણ એમ કરવે તે ગાય પડીને કદાચ પો-તાનાં હાડકાં બાંધે એમ પણ હતું, તેથી તેણે તે ગાયની ગ-રદને એક બંડું દોરડું બાંધી તે કુમાડીઆંમાંથી રાંધણીમાં ઉતારી, પોતે રાંધણીમાં જઈ તે છેડા પોતાના પગની સાથે મજબુત બાંધ્યો. તે બોલ્યો, “આ રીતે મારી ખાતરી છે કે તે પ્રાણીથી હવે કાંઈ પણ મસ્તી થઈ શકશે નહી.” સાર આદ તેણે તે સેરવો કરવાનું મોડું માડીનું વાસણ નાખી બરી બળતું સમગ્રાણ્યું, બ્યારે એકાએક તે ગાય છાપડાં ઉપરથી સરી પડી, બેના બારથી ગરીબ પીટર કુમાડીઆંપર નેમમાં ઉપર ટાંચા અને નીચે મુડી સાથે અધર ઊંચો તરતજ નહી, અને તેજ પ્રમાણે તે ગાય પણ બહારની બાજુ દોડતી અધર લટકતી હતી. સારાં નસીબે જો એક લોટાંના કમળીયાં તે અરધોજ ઊંચે જઈને અટક્યો ન હતો, તો જોદા બંધો કે મેનુ થું યતે ! આ રીતે બને જ્યાં એક અધર અને બીજું બ-હાર, હવામાં આકાશ અને જમીનની વચ્ચે અધર મઠાઈને રહ્યું, અને મોડી યુગે પાડવા લાગ્યાં. સુમાણે તેની ગાંધીની પણ તેનીજ પેટે અધીરો હોવાને લીધે પોતાના જમખાના ન-ખતે પોતાના ધણીને બોળત ન લાવેલી ભેઈ ત્રણ પીટર મુકી વાર ભેઈ, ઘેરને આગ લગાડે એના શરસાથી કાર તરફ દેવી એવામાં અધર લટકેલી ગાય ભેઈ તેણી તેની વડદ શેરી મઈ અને બારે મેહેનતથી તે ગરીબ પ્રાણીને છુટકે કરાને તરને પોતાનાં લાતરાંથી તે દોરડું પાછું નાખ્યું, અને તે પ્રાંતી પોતાને જમીન ઉપર સહી સમાખત ભેઈ ધુસી ગયું. બનાવ પીટર કે જે જોયો લટકીને આકાશ તરફ નીચાણને ધીકારતો હતો, તેને માટે પણ એણે નસીબચોર ન દેના. તે ગાયનું દોરડું કાપવાથી તે બાજુનો બાર ફાંદો કાપાથી પીટર જે મસતકે સેરવાનાં વાસણમાં પડ્યો, પણ તે ટૂંકી નસીબે તેને મારી આપી, કે તે આતસ યુક્તો સમગ્રોજ ન હતો અને તેથી તે વાસણમાંનું પાણી ટાડું હતું તેથી પીટર તેનાં માથાંપર તે માડીનું વાસણ બામવાથી એક જોડા ધા, અને તેનાં નાખની ચાંમડી નીચળી જવા સીધાજ વધારે જ-ખમી થયો નહી. બ્યારે તેની બાવડી રાંધણીમાં આવી સારે તેણીએ પોતાના બરવાસને લોહીમાં તરખોર થયેલો અને આવી સખત રીતે કાહેલ થયેલો જોયો સારે તે બોલી, “જુલો, હવે હું જે કહેલી હતી તે ખરું હતું કે નહી ? જુલો, મેં ધાસ કાપીને સુકાવ્યું છે અને હમેશથી જરાપણ કમતી નથી. પણ તમે જનરચી, જોવાળ, યા ધરવણી, જરા કહેલી કે માખણ કયાં છે ? ગાય કયાં છે ? ડુકર કયાં છે ? આપણું બોળન કયાં છે ? અગરને આપણું ગય્યું ?” ખરેખર મરણ પામ્યું ન હોય તો તેમાં તમારી સુક નથી, અરે ગરીબ ખર્યા ! અગર તારી સંભાળ રાખવાને તારી મા ન હોય તો તારું શું થા ! આ ઉપરથી તેણીએ રહવાનું અને ડચકાં ખાવાનું શરૂ કીધું. પી-ટરે પણ સરખાથી માથું નીચું કીધું. પણ ચોડાજ દહાડામાં

તેઓના પાડોશીઓએ જોયું કે તેણે પોતાના દરવાજા પડની નીચાની બદલી હતી. બે હાથ ને એક બીજામાં બેરવાયણ અને લોહીના છાંટાથી ખરડાયલા હતા, તે બુસરીને તેને બદલે એક મધમાખીનો મધપુટો કે નેની આજુબાજુ મધમાખીઓ ચુલ્ચુલુલી હતી, તે પાડી તેની તબે નીચે પ્રમાણેનો લેખ લખ્યો હતો:—

“Bees sting much, But wicked tongues more.”

યાને મધમાખ ધણી ડંબે છે, પણ નકારી ડંબ તેથી પણ વધારે ડંબે છે. અને પોતાની બાપડી ઉપર ને વેર લેવાનું હતું તે બધું આ લેખ કાતરાવવામાંજ હતું. આ વાત ઉપરથી માર્ગેડની તથા પીટરની બાપડીઓના સદૃશ્ય અને પસંદગી વાંચનારી બાનુઓની મુસસરી ઉપરજ સોંપું છું. ખરી એક સહી ને હાલ બપોઈ ધવથી છે, તે કહે છે કે “એ પસંદગી ધણી સહેલ છે.

આપણને ઠહાપણ અને સદૃશ્યને વાસ્તે માર્ગેડની બાપડીની નામ કચેલી નેહીએ. તેણે ધારા છે તેનાં કરતાં માથુસ જુદીજ કીસમનાં હોય છે. બ્યારે તમે તમારું ક-હીલાપણું પુરતાં નથી ત્યારે તમોને ઈનસાર અને વાનગી-પણું, જેમ કુલવ આગળ રાશણું પીકાર બરેથી છે તેમ પીકાર બરેઈ અને નાપસંદ લાગે છે. બરપારોની નાપસંદ આપણને ઈપકને બદલે આ કરવામાં વધારે સમાપત્તી હોતી નેહીએ. બાનુઓ ! મને એવા બરપારોને વરા કરવાને નીચ્યો ઉપાય કામે લગાડવાથી તમારો બ્લો નથી. બરપારોને ને મને તે બોલવા જેવું અને તેઓની દરેક વાત ખરી માનવી અને એથી રીતે દરેક સારી વાતમાં તેઓને કબુલ રાખી વધારે માન આપી આપવું.” એક ખુબસુરત જુવાન બાઈએ મને (બપોઈને) સવાલ કીધો હતો કે, “મે અગર આપણે ખરાં હોઈએ તેઓ આપણને શું મુશ્કર રહેવું નેહીએ ?” અતઃ બનાં નહી. તેની જુલ માંગવી નેહીએ, પણ કેવી રીતે ? નહી કે ટંડા શીસાદથી, પણ એક ખ્યાતના સાદા રાખેથી, કે ને સાંભળી અતઃબતાં તે પોતાનું સર નમાવી પોતાની જુલ પુશીથી કબુલ કરશે. બીજ એક તરતની પરણેલી વધારે સોહામણી બાનુએ મને (બપોઈને) શીખાવણ કીધી કે, વધારે સાહે તો એ છે કે, બ્યારે આપણે આપણા બરપારને ચાહતાં હોઈએ ત્યારે એવા કંઠસા બનવોજ મુશ્કેલ છે. મેં જવાબ કીધો, “મારા બચ્ચાં, તારા કહેવા પ્રમાણે તો એ એક ચાલી સમાનજ છે; દરેક નજી તે નજી છે પણ કોઈ અમતમાં આપણું નથી. નહીં સુધી આપણે બરપાર આપણી સાચે સારી રીતે ચાલી આપણી મનગમતી ચીજે આપણને પુરી પાડે છે ત્યાં સુધી તો સવે ઠીકજ છે, પણ પછી ? આપણી જુવાની અને ખુબસુરતી જતી રહે છે, અને પછી આપણી મ-તુરાઈ આપણને સત્તાક સંપત્તિમાં રાખી શકતી નથી. બેહેતર છે કે માયાજીપણું અને સદૃશ્યને વધારે કાણમાં રાખો, કે ને આપણને ખ્યારની માફક દેશો ન દેતાં હમેશાં આપણને આપણી જીંદગી સુધી કામ લાગશે.” બાનુઓ, મને તે વીચારો, પણ મને તો આ બપોઈના બોલ ખરેખર કીમતી લાગે છે.

બુલ્લીશ:

મીસ નેલ બ્રમબી.

માતામાં ધણી દુરપાર હતી અને રામ ધણો મુંઝર હતો. નેલ બાપની એકપુરી હોવાથી ધણી લાડકી હતી. તેણી બાપથી-છુરી પડવા માગતી ન હતી. તેણીએ ૧૮૦૦ નાં વરસમાં My Home નામનું એક પુસ્તક જરમન ભાષામાં રચ્યું હતું. તેણી વેપીસમે વરસે બરલીન પાછી ફરી હતી. મીસ બ્રમબી પોતાનો આખો વખત પુસ્તકો રચવામાં, નોવેલો લખવામાં તથા મણીન શાસ્ત્રને અભ્યાસ કરવામાં કંઠાડતી હતી. તેણી મણીન શાસ્ત્રના અભ્યાસમાં ધણી વખણાયત્રી હતી. મીસ બ્રમબીએ ૧૮૦૩ નાં વરસમાં બીજા નાવેલ નામે Close to the Threshold પ્રગટ કીધી હતી, તે ઈંગ્લંડમાં સર્વેને લાં વચાતી હતી. તેણીને આતી નોવેલ લખવા માટે કીસાઈડી તરફથી ચાંદ મળ્યો હતો. તેણી ૧૮૦૫ માં પાછી ઈંગ્લંડ ગઈ હતી, જ્યાં તેણીની સહીમીતીઓએ તેણીને માનથી વધાવી લીધી હતી.

૧૮૦૮ માં તેણીએ નીજ નોવેલ ફ્રેચ ભાષામાં લખી હતી, તે ફ્રેચ ઓએને ધણી પસંદ પડી હતી. તે નોવેલ વાંચવા લાગક હતી. તેણી ઈંગ્લંડની મોનમલહથી કંઠાળી ૯ મહીનામાં ઈંગ્લંડને છેડી સલામ કરી પોતાને વતન સહીસલામત ગઈ હતી. મીસ નેલ બ્રમબી ધણી મેહનત કરી તથા ગરી-બોનું બહુ કરવામાં વખત મુગરી આ દુનિયાને છેડી સલામ કરી પોતાની પાછસ સહીમીતીઓનું મોઢું રાણું પુરી વેપી દુનિયામાં આસરો લેવાને ગઈ હતી.

નવાનખાઈ અરહેશર રોક.

સ દ ગુણી શીક્ષક

મેઝમ કી રોઝખરે ટેકણે પડી.

નસમાં એક વખતે રોજસ પીધરનાં રાજ્યમાં ચાલતો જુદમ ન ખખાવાથી બ્યારે ધણક ભેટાને લાંથી નાહરી જઈ બીન રાજ્યના આશરો સોધવે પડ્યો હતો, તે વખતે એક ખાનદાની કુટુંબની બાઈને પોતાના ધણી અને એકપુરા દીકરોને જુદમગાર રાખનાં જુદમમાં ફર્યા પડી પોતાનો જન ખ્યાલવાને અરે નાહરી ઇમલડમાં આવવાની ફરજ પડી હતી. આ બાઈની ઇમલડમાં પણ થોડીક ઝોજખાણવામાં હોવાથી તેણીએ લાંજ આવવાનો વીચાર કીધો અને થોડાક દહાડા સુધી એક હોટેલમાં રહી આસપાસનો સધનો સદમાત નેઈ લીધો અને પછી કાંઈમી કરીને પોતાનું યુગ્મરાણ યાપ એવે આખરદાર ધધે કરવાનો ડેઝાવ કરી કોઈ આખરદાર કુટુંબમાં છોકરાંઓની શીક્ષક તરીકે રહેવાની નહેર ખજર છપાવી. હવે આ બાઈ મેઝમ કી રોઝખરે લાં ઝોજખાણ હોવાથી કેટલેક ટેકણેથી તેને રાખવાની માંમણી યઈ અને અતે એક સારે ટેકણે તેણી મોટે પમારે શીક્ષક તરીકે રહી.

મીસીસ રોઝખરેને એકદમ ચાર બાજકોને શીખવવાનું કામ મળ્યું હતું. આ બાજકોની માતાનું નામ મીસીસ હેરકોટ હતું અને તેણી વીધવા હતી. હવે તે બાજકો ઉપર આ અતી ધણી ખ્યાર રાખતી હોવાથી તથા વળી તેમનો બાપ પણ ન હોવાને લીધે તેમની ઉપર ધરમાં કોઈને પણ આંકેશ રહ્યો નહીં અને તેથી બધાંએ જેમ ગમે તેમ કરતાં. તેમની માતાએ તેઓને નીરળાં પશુ મુકી બોધ્યાં, પણ લાંથીથી તેમની રોજ ફરવાદ આવતી, અને અતે એવી ફરવાદો તેઓની માતાથી ન સંભળાવાથી તેણીએ તેઓને પાછાં ધરમાં રાખ્યાં; પણ હવે તે તેઓથી એટલી તો કંટાળી ગઈ હતી કે કાંઈમી કરીને હવે તેઓને કોઈના હાથ તમે સોંપવાના વીચારમાં હતી, તેવામાં વળી મેઝમ કી રોઝખરની નહેર ખખર વાંચી ધણી ધુશી યઈ અને પોતાની એક સહીની બલામથથી તેણીને તેગવી છોકરાંઓને સોંપી દીધાં. તેણી ગોલી “જુઓ મેહન, હું હવે આંએ છોકરાંઓને તમુને સોંપું છું, પછી તમારે ગમે તેમ કરીને એ લોકોને કળવે અને સુધારો. તમુને જે કાંઈ નેઈરે તે આપવાં અપાવનાં સારું હું તમારે ઉઠો. મેં મારા બધાં ચાર નરોનોમી કદી મુક્યું છે અને તે લોકોની તમે જેમ કહેશો તેમ કરશો.”

મેઝમ કી રોઝખરે હવે ચારે બાજકોને પોતાની આગળ લીધાં. છોકરાંઓ તે દીવસે આખો દહાડો મુધી નરી શીક્ષક કેવી દશે, શું કરશે, કેમ શીખવશે, મારશે કે, ધમકાવશે કે, વીચેરે વીચારો કયા કરતાં હતાં, તેમાં શીક્ષકને જરા ખુશ્મર તથા માથાણ નેઈ પેહેલેન દહાડે બધાં છોકરાંઓ ખુશ થયાં અને સધળાંને તેણી ધણી ગળી.

મેઝમ કી રોઝખરેને હવે પેહેલાં પોતાનાં ચારે શીખોના ખવાસ અને ચાલચલણ નેઈ લેવાનું હતું. એ ચાર છોકરાંઓમાં ત્રણ છોકરીઓ અને એક છોકરો હતો. છોકરી સર્વથી નાનો હતો અને તેથી તે સર્વનો બહુજ લાડકો અને આખાં ઘર ઉપર હાકમી બોગવતો હતો. તેનું નામ હરપટ હતું. તેને માત્ર દુધ એક એવું હતું કે, તેની માએ તેને ધડી ધડી બાલ હોરવા અને ચળકતાં તથા સોનાં કપડાં પેહેરવા કહેતી, અને જો જરાથી તેના બાલ ખોળાવામાં કે કપડાંપર લાપ પડેલાં જોતી તો કાંઈ સહીએ આવેલી હોય તેના દેખતાંથી તે ફરેત કરી “મીકોડાલ, મેકો ધેલો, બખરની” વીચેરે કહી મીકવતી. આથી તેને પોતાની મા આગળ મુદ્દલ જવા મળતું ન હતું અને તે રાંધણીમાં તથા ચાકરો અને ધોવાવાસોની આગળનો આગળ ફરતો હતો. તેની ઉમ્મર આસરે પાંચ વરસની હતી.

હવે મીસીસ હેરકોટની નાની દીકરી ફેવરીતા જે ફક્ત આ છોકરા કરતાં રોડન વરસ મોટી હતી, તે પણ માની બહુજ લાડકી હતી. તેને તેની માપની જે સહી મીઠીમાં મળ્યા આવતી તે રમાડતી, બોલાવતી અને તેની ધણી વખાણ કરતી. આથી તે સધળાં બાઈ મેહેનોમાં પોતાને સર્વથી ખુશ્મર સમજતી અને તેથી ધરમાં જેમ ગમે તેમ સર્વને કંટાળો આપતી અને બુને ખુશ મરાવતી.

વડી મેહેન બાર વરસની હતી અને તેનું નામ ઈસબોલા હતું. તે લગ્નાર ચાલક હતી, તથા તેની યાદાસત શક્તી મગજુત માત્રમ પડતી હતી. આથી તેની માતા તેની એટલી તો હદખાર વખાણ કરતી કે તે છોકરી પોતાને ધણીજ દુસિયાર અને કાબેલ સમજતી, તથા પોતાનાં બાઈ મેહેનોમાં બોલેલાંને ધડી ધડી હસી ઝાડતી અને હમેશાં ધરમાં તેમજ બાહર પોતાની દુસિયારી દેખાડી દેવા જતી અને તે માટે ધણી મગર રહેતી.

હવે સર્વથી છોડી મેડીદા નામની હતી, તે જરા નરમ ખવાસની અને ઝોણું શીખેલી હતી; તે જાણું યાદ રાખી શક્તી ન હતી અને પોતાનું જે કાંઈ મોટે કરવાનું લેસન હોય તે તેને બહુ અધકું લાગતું. વળી તેને તેની મા મેહેન ઠોક અને આગમ કહેવી, જો કે તે કાંઈ ખરેખરી આગમસ તો હતીજ નહીં; પણ આવા રાજોથી તે મનમાં બહુજ બળાપો કરતી અને પોતે કયું પણ કરી નહીં શકે એવી ધારી તથા વડી મેહેનને ધણીજ દુસિયાર સમજી હોય બળ્યા કરતી અને કાંઈમી નહું કામ શર કરતી વખતે ઉલટ કરતી ન હતી, પણ હમેશાં કયું પણ કામ કરવા માટે પોતાને ના-

લાયક ગણતી અને વડી બેહેનને ખડુ દુશિયાર સમંજ આ-
દેખી થતી.

હવે સારે આવી રીતે ગ્રેડમ કી રોજપરને મોટે ઘરનાં એક
એકથી ઉતરા ખવાસનાં ચાર બાળકોને સાથે કેળવણી આપ-
વાનું કામ માયે પડ્યું હતું. આમાં તેણીને ચોલાક દહાડા સુધી
દરેકનો ખવાસ અને રીતભાંત બેઈ લેતાં ઘણીક અડચણ પડી.
પણ પછી તેણીએ પોતાનું કામ ઘણીજ સહેલાઈથી સડસડાત
આગળ ચલાવી મુક્યું. વળી છોકરાંઓની મા મારીસ દેરકોટે
ગ્રેડમ રોજપરને ઘરમાં સઘણા દક આપ્યો, અને તેણીનાં બાળ-
કોને કેળવવા માટે નેટલી પોતાનાથી અને એટલી સમવડ કરી
આપવામાં કરી કમ્પર રાખી નહી, અને તેણીએ પણ રક્તે રક્તે
બેઈ લીધું કે તેણીની આ મેહેનત કરી પણ અકારત જતી ન હતી;
કેમકે છોકરાંઓને માટે શીક્ષક રાખ્યા પછી એકજ ગલીનામાં
તેમની માતાએ પોતાનાં બાળકોમાં ઘણા ફેર પડી ગયેલા જોયા.

એક દહાડે ગ્રેડમ કી રોજપરની વડી શીખ ઈસાબેલાએ
ઈતીહાસમાંના કાંઈ બનાવનું વરસ પોતાને યાદ ન રહેવાથી તે
તેણીની શીક્ષકે કહી દીધું તે ઉપરથી અનન્ય ઘઈ બોલી “ખરે-
ખર રોજપર, તમને દમચાં બધુંજ ખબર છે સારે તો તમે
મારાં નેટલાં હશેા સારે કેટલું બધું શીખી ગયાં હશેા ?

પોતાની આ નવી શીક્ષકના હાથ હેઠળ આવ્યા અમાકો
ઈસાબેલા કહી પણ કોઈને એવું કહેતી કે સમજતી ન હતી,
કેમકે તેણી હમેશ પોતાને સર્વથી દુશિયાર સમજતી હતી, પણ હવે
રોજપરને પોતાના કરતાં ઘણીજ દુશિયાર બેવાથી તેણીની મગરૂરી
ઘણીખરી જતી રહી અને તેણે કાંઈ પણ દુશિયાર નથી એટલું
તો હવે તેણી સહેલાઈથી સમજ શકી અને તેણી તેણી કહે
અમાકો કરતાં શીખવા પર વધુ મેહેનત લેતી હતી.

પોતાની શીખને ઉપલો વાક્ય બોલતી બેઈ ગ્રેડમ કી રો-
જપર કરી પણ વડાઈ ન લેતાં બોલી, “નહી ઈસાબેલા, એવું
કાંઈ નથી, હું પણ તમારા નેટલી હતી સારે કાંઈ તમારા કરતાં
ઘણું શીખેલી ન હતી, ઉલટું વળી મારાં બાળાપ તો મારે
માટે તમારી માફક શીક્ષક રાખવાને પણ અચકત હતું, અને
તેથી હું તો મારી વાદાની માગેનાજ હાથ હેઠળ શીખી હતી.
એ તો જમ જેમ આપણે મોટાં થતાં જઈએ અને વધુ વાં-
નીએ લખીએ તથા દુનિયામાંની રીતભાંતોને જોઈએ જાણે, તેમ
તેમ આપણું જ્ઞાન અને બુદ્ધી ખીજતી જાય. તમે પણ મારી
માફક મોટાં થશેા અને દુનિયાને અનુભવ મેળવશેા સારે તમેજી
સઘણું જાણશેા અને સમજશેા.”

શીક્ષકને મોઢેથી આવ્યા સન્મતાભર્યા બોલો સાંભળી તથા
તેને એક સહીની માફક પોતાની સાથ હળી જતી બેઈ ઈસા-
બેલા બહુ ખુશ ખુશ થઈ ગઈ, અને તેનાં આવ્યા ખવાસથી
એકજ નહી પણ દરેકે એકકે તેને માન શીક્ષક તરીકેનું માન
આપીનેજ નહી રહ્યું પણ તેને ખરાં દીક્ષથી અને આગેના
જેવા પ્યારથી ચાહવા લાગ્યું. નાનાં છોકરાં દરજઈ અને ફેવ-
રીતા જે અમાકો કોઈને બતાં ન હતાં અને સઘણું પોતાની
ખરજ મુજબનુંજ કરી બધાંને પુછળ જુમ પડાવતાં હતાં,

તેઓએ પણ હવે દરાવ કાઢ્યા કે ગ્રેડમ કી રોજપર જે કહે
તે ગમે એવું ગરજ વીરધ હોય તોપણ કરતું, અને બે કે
તે બાળકો કાંઈ બધુંજ તેમ કરી તો નહી શક્યાં, પણ તોખી
તેઓ ઘણીક વેળા પોતાનું મન મારીને એ દરાવ પાળવાની
કોસેસ કરવા લાગ્યાં.

કરી પણ મારફાડ કાઢ્યા વગર અને ધાક ધમકી રાખ્યા
વગર છોકરાંઓ ઉપર આવી અસર થતી બેઈ ગ્રેડમ કી
રોજપરને ઘણી ખુશથી લાગી, અને તેણીએ તેવીજ માયા
બરી રીત ચાલુ રાખી.

એક દહાડે બાળમાં ફરતાં ફરતાં છોકરાંઓએ પોતાની
શીક્ષકને કાંઈક ગમગીન બેઈ; ખસુસ કરીને ઈસાબેલાને એવું
લાગ્યું અને ઈસાબેલાએ તેનું કારણ જાણવા માંચું. તેણી સ-
મજ કે શીક્ષકની તખીએત કીક નથી અને તેથી તેણીએ જલદી
ધર જવા માંચું, પણ તેમની શીક્ષકે તરતજ પોતાનું મોઢ
દસ્તું કરી છોકરાંઓને કહ્યું, “નહી નહી, કંઈ નહી, એટલું
જલદી ધર જવાની કરી જરૂર નથી, હું તો તદન તંદરોસત
હેઠા, મારી તખીએતને કમું તુકશાન થયું નથી.” પણ ની-
તીતી વાક્ય બોલતાં તેણીની આંખ આંસુથી ભરાઈ આવી અને
બીજાં કોઈની નજર તે ઉપર ન જાય કરીને તેણીએ રમાસ
લઈ પોતાનું મોઢું તુલવાને બાદબે આંખમાંથી આંસુ નીચે
પડતાં એકદમ અટકાવ્યાં; પણ એટલું છતાં ઈસાબેલાએ તે
જેણું, અને તે વખતે તો કાંઈ નહી બોલી, પણ ધર આવ્યા
પછી તેણીએ પોતાની આ બાપાજી શીક્ષકને તેણીની દમગીરીનું
કારણ પુછ્યું અને સઘણાંઓની મરજ હોવાથી તેણીએ તે દીવસે
સાંચે જમી લીધા પછી પોતાનો હેવાલ આ બચ્ચાંઓને કહી
સંભળાવ્યો. સઘણાં બચ્ચાંઓએ પોતાની શીક્ષકને દુખભર્યા
હેવાલ ઘણાં ધ્યાનથી સાંભળ્યો. ‘સંજમાં મેડીદાનું’ ધ્યાન
તેમાંની એક ચોક્કસ બાબદ ઉપર ગયું. ગ્રેડમ કી રોજપર
પોતાના હેવાલમાં પોતાની એક મરી ગયલી દીકરીનું બધુંજ
આપ્યું અને મેડીદાનું’ ધ્યાન તે ઉપર લાગ્યું, તથા તેણીએ
બારીકથી સવાલો પુછી પુછી તેની શીક્ષકની આ જુવરી
ગયલી દીકરીની જેમ બને તેમ વધુ ને વધુ વ્તાત જાણવા
માંગી. બધું જાણી લીધા પછી સેવરે તેણી અફસોસ કરતી
બોલી, “રોજપર! વાકું આવે તે હોતે તો અમારી ઈસાબે-
લાને તે કેવી ચાહતે! ખચીત તે તો મારી ઈસાબેલાની સ-
હીજ ધઈને રહેતે! કેમકે ઈસાબેલા તો ઘણી અકસવાન
અને દુશીઆર છે. પણ હું તો તેને ગમતેથી નહી, કેમકે
મને તો કંઈ આવડતું નથી અને મારેથી કંઈ ઘઈ શકતુંથી
નથી, પણ તોખી હું તો તેને ઘણીજ ચાહતે જો.”

મેડીદાના આવ્યા રખેા સાંભળી પોતાની મુજરેથી દીકરીની
વાદમાં વળી રોજપરની આંખો ભરાઈ આવી અને તે તુલતાં
નુદાંત તે બોલી, “જા બા, મેડીદા તું એમ ના બોલ! મારી
રોજીખી કાંઈ એવી ન હતી. કે તમારાંમાંથી એકને ઘણી ને
ખીજ ને ચોડી ચાહતે!”

પણ વાર રોજપર, શું તમે એમ ધારોછે કે હું કોઈથી રીતે
મુશરી શકોશ! ને ઈસાબેલા જેની દુશિયાર ધઈશ! તમે જેમ

હરખર્તેને ને ફેરવતાને ડાઘાં કરી નાખ્યાં તેમ મનેથી હુસિયાર કરશે ?”

“અલખત, અલખત, મારી દીકરી નહીં કંથ છે ? જે તું મે-
હેનત કરશે તો ઈસાખેલા શું પણ તે કરતાંથી વધુ હુસિયાર
થઈ શકશે.”

“અરે નહીં નહીં, કદી નહીં, એ તો હું માતુંથી નહીં. એ
ખોદા ! મારી ઈસાખેલા કેવી હુસિયાર છે ! ને હુંજ એવી રહે !
મારાં માસીથી તે દહાડે ઈસાખેલાની વખાણ કરી ગયાં હતાં
ને મને તો બધાં દોહજ કહે છે ! પણ વાઈ રાજપર, મને કહોની
તમારી રાજીના શું કરતી હતી ? જે તે કરતી હતી તેજ
મનેથી કહેવો કે હુંથી તેમ કહું ને તેના જેવી યાજી. અરે
ખોદાએ ! મને એવી ડાહીને હુસિયાર છોકરીએ જુએ કેવું થવા
ગમે છે ! મને કહે રાજપર, કે તમારી રાજીના શું શું વાંચતી
હતી, કોણ કોણની સંગત રાખતી હતી અને આખો દહાડો
કેમ ચુમતરતી હતી અને પછી હુંથી તેમ બધું કરવાની કોશિશ
કરીશ. પણ વાઈ, જે હું તેમ બધું કરું તો તેના જેવી યાજી
કે વાઈ !”

“અલખત ! અલખત, મેદીકા તું દરએક રીતે સારી અને
સમજુ છોકરી છે અને વળી મેહેનતુથી છે; તેથી જે તું
ઉમંગથી કામ કરશે તો જરૂર તું તારી ખાહુશ પ્રમાણેની
ડાહી, સમજુ અને વીચારવંત છોકરી થશે.”

“વાઈ, પણ સારે તમારી રાજીના કેમ કરતી હતી તે બધું
મને હમણાં કહેની કે હુંથી પછી તેમ કરું !”

“હા, પણ તે બીધે હવે આપણે કાલે વાત કરશું, હમણાં
તો હરખર્તેને પેલાં મીત્રા દેખાડનાનાં જે તે દેખાડપે.” એટલું
બોલી રાજપર એક મેદી પીકચરની ચોપડી લાવી અને એક
પછી એક જનવરોનાં મીત્રા તેને બતાવી તેવું તે બચ્ચાનાં
ધ્યાનમાં ઉતરી શકે એવું જીવ રાન આપવા લાગી. હર-
ખર્તેને પોતાના પાકની જોડણી કરવાને આગળ જાતું કંટાળે
લાગતો, પણ હવે તો આજે આવાં સુંદર મીત્રા જોઈને તથા
વળી તે સાથ તેઓવું કાંઈક બ્યાન પોતાની શીક્ષકને મેદી
સાંભળીને તેને એવી તો ઉલટ થઈ કે હવે તે નવાં મીત્રાનાં
નામે પેહેલાં શીક્ષકને ન પુછતાં મીત્રની નીચે લખેલા મેદા
અક્ષરો પોતે જોડણી કરી ઉઠવાપડે અને એ રીતે શીક્ષક
કહે તે અગાધ પોતે તે નામે વાંચવાની કોશિશ કરી જાતું
હરખર્તે જતા અને તે નામે જોડણી સાથ યાદ રાખવાની
કોશિશ કરતો. આવી રીતે કરવાથી એકદમ તે ઘણાં મીત્રા
જોઈ ન બેતા, પણ રોજ ગમે તેણે તથા જાતું જોઈતો અને એ
રીતે રમતાં રમતાં તેને મેદા વખતમાં જાતું જાન મળતું.

રાજપરની શીખવવાની સેહેલ રીત.

મેદા દહાડા ગયા પછી એક દહાડે હરખર્તે પેલીજ ચોપ-
ડીમાંથી મીત્રા જોતો હતો, તેવામાં તેની માથ આવી અને
આજે તો હરખર્તે હમેશની માથ પોતાની માથ પાસે દેડી
જઈ તેને કંટાળે આપવાને બદલે પોતાનાં મીત્રા જોવામાં
ધ્યાન વાડી બેસી રહ્યો. આથી તેની માતાને ઘણી ખુશી

અને અજબથી ઉપજી અને તેણી તે માટે રાજપરને કાંઈ કહેવા
જતી હતી, પણ તેણીએ તેને અટકારી અને છેલાં ચીત્ર વીરો
તે હરખર્તેને કહેતી હતી તે સંપત્તિ જલદીથી પુરું કરી લઈ
હરખર્તેને રમવા મોકલ્યો અને પછી તેઓ અને જણ વાતે
બેઠાં. પેહેલાં મીત્રાએ દેરકોઈ બોલી—“અરેખર રાજપર હું
તમારો આવો મેદો આજાર કેમ માતું ? તમે મારી દીક-
રીએને તો ડાહી કીધી, પણ વળી આજે આવા મસ્તીખોર
જુદાકોનેથી જરૂર કીધો. અરર ! તોઆ ! હું બધે વખત તો
એને સ્કુલમાંથી મોકલી મોકલીને ઘાડી, પણ સાંખી એ
કાંઈને બદલે નહીં અને વળી મારતરો તો કહે જે તમે એ
નાનાં બચ્ચાંપર જીવમ પાડો. એમ કહીને કશાથી ધક
ધમકી રાખે નહીં અને પછી એ દુકતો આખો દહાડો ઘેરમાં
મારી ઉપર તરેહવાર કરે ! વળી તમે ક્યાં બાંજાણાં છેઓ
કે તેની વાત ! તમે આખ્યાં સારે કઈએણે મેદાં તોફાન
કીધું હતું ! પણ એ તો કોણ જાણે તમે એવું તે શું કરો
કે જાણે હવે તો મોકરાં જેવો થઈ ગયો છે. જીવો રાજપર
કંઈ શીકર નહીં, તમારે ગમે તો મારા, કાડો, ગમે તે કરો !”

“અરે ! અરે ! પણ કાંથ શું કરવા ! મારે શું કરવા જો !
એટલાં બચ્ચાંને મારે કોણ વળી !”

“હું શું ! મારે નહીં ! સારે શું કરે ? મસ્તીતોફાન કરે
સારે વળી મારવાંથી પડે, ધમકાવવાંથી પડે, સૌજ કરવું પડે
તો વળી !”

“કંઈ વાત ! એમાં શું ! વળી બચ્ચાં હોય તો મસ્તીથી
કરે ! તોફાનથી કરે ! સૌજ કરે તો વળી ! એમ તેને ધડી ધડી
મારવા કરે તો પછી તો ઉલટો તે બચ્ચાંને કરો ડર રહેજ
નહીં, અને વળી ઉલટું મારવાથી તેનાં આંખને ઈજ થાય.”

“પણ સારે શું કરે જો ! મને અજબ લાગે છે કે સારે તમે
મારવા ધમકાવ્યા-વગર એ લોકને કેમ સુધારશો ?”

“અલખત, અલખત, હું મારવા વગરનું તમારાં બચ્ચાંને
તમારી મરજુ સુખખનાં કેળવીશ નહીં જાણુંજે મીત્રાએ દે-
રકોઈ, કે જેટલાં બચ્ચાં મારથી બીગડે છે તેટલાં બીજા કશાથી
બીગડતાં નથી. બચ્ચાંને મારવાથી તેઓ આપણને માટે ખ-
રાબ વીચાર લઈ જાય છે, અને આપણને ધાતકી સમજે છે;
વળી એટલુંજ નહીં પણ તેથી તેમનાં મન ઉપર બીજાથી
મઠી અસર થાય છે. આપણે જે બચ્ચાંને મારણે કીધે તો
તેઓ પછી તે ઉપરથી તેવોજ ધડો લઈ એક બીજા ઉપર
હાથ જાયકવા શીખે છે. ધણે ઘેર બચ્ચાંઓમાં બાઈ મેહને
એક બીજા સાથ મરાય છે અને એકએકને મારે છે તથા મેદા-
માંથી ખસજ સજીતો બેસે છે, અને તે તેમની ખામી તેઓ
પોતાનાં અતી વાહાલાં માગાપ તરફથીજ શીખે છે. પેહેલાં
તો માગાપ વીધે છેકરાંએને ઘણું જાતું મત હોય છે, અને
તેથી સ્વભાવીક રીતે તેઓ પોતાનાં માગાપની નકલ નાનપ-
ણીજ કરવા માંડે છે. માટે એવી વખતે તો માગાપોએ
ખતમાં સુધી પોતાનાં બચ્ચાંએને ખ્યાર છૂટવો જોઈએ. પણ
જ્યારે તેઓ બચ્ચાંએને ઈજ થાય એવી રીતે માર મારે છે
સારે તે બચ્ચાંએ પોતાનાં માગાપને ધાતકી સમજે અને

તેમની નકલ કરી પોતે પણ એવું એવું કરવા શીખે. તેમાં તે બાળકોના મુદ્દલ વાંક કઢાવી શકાય નહીં.”

“અરે! પણ ત્યારે તમે મને કહેલી તો! બચ્ચાને મારવા ધમકાવના વગર કેમ સુધારી શકાય?”

“પેહેલાં તો બચ્ચાંઓને સુધારવાની ગરજ પડે એવાં થવાન ન હતાં જોઈએ; એટલે કે તેમને બીગડવા ન દેવાં, અને પેહેલાંથીજ તેમની ખામીઓ સુધારી પુખ્તિવંતાં કરતાં જવું અને તેમ કરવાને માટે માર કે ધાકથી નહીં પણ સમજાવતથી કામ લેવું. સમજાવતથી બચ્ચાંનાં કુમળાં મન ઉપર જલદીથી અસર થાય છે, અને તેઓ પોતાની ખામી સોઢેલથી સમજી જઈ તે સુધારવાને યત્ન કરવા માંડે છે.”

સાલો બા હોશે! એમ તો એમ! તમારે ગમે તેમ કરો અને એટલાં મારાં હોષરને હાલાં ને સહુકનાં કરો. તમારે ગમે તે લેઓ મંગાવો, જોઈએ તે કરો. આએ મારાં ધર-માંનાં બધાં માણસોથી તમારાંજ સમજો અને આએ મારો ગાદી ઘોડો છે તેથી તમારોજ સમજો, જે જોઈએ તે લેઓ, વાપડો અને ખરચો, પણ કંઈથી કરીને એ લોકોને સહુકનાં કરો! જુઓ રોજખર, હું કંઈ એ લોકોને ધણું શીખવવા નથી માંગતી, પણ એટલુંજ કે થોડું ધણું જરૂર જેવું શીખે અને સારાં, હાલાં અને સહુકનાં થાય એવું માંડું છું. કાઈ આવેછે જ્યારે તમે એ લોકો કેવાં મેલાં ઘેલાં કરો છો અને ઘેલાં એકાં કઢાડો છો, તેમાં સીમાં આએ ફક્તો તો માડું એટલું પાકવે છે કે મને એથી ચીડ ચડેછ કે જાણે એ લોકોનું શું ને શું કરી મુકું!”

“કાંઈ નહીં, કાંઈ નહીં, મીસીસ હેરકોર્ટ, તમે એટલાંબધાં બીલોછો શું કરવા! તમારાં બચ્ચાં કાંઈ છેક દલ બાહેર બી-ગડયાં નથી. તેઓ તો માત્ર અણસમજને લીધે કાંઈ કાંઈ બુલકે કરે છે અને તે તો તેઓ ધણું જલદીથી સુધારી શકશે.”

“હા, હા, બસ, બસ, મને એટલુંજ જોઈએ છે અને તેમ થાય તો બસ હું સદા સુધી તમારી આભારી થઈ રહીશ.” ઉપરી વાતચીત થયા પછી તેઓ છુટાં પડ્યાં અને દબે પછી છેકરાંઓમાં થતો ફેરફાર બારીકાથી જોઈ લેવાનાં તેમની માતાએ પક્ષે દેખાવ કીધો.

[સાંધણુ છે.]

શીશીનબાઈ રૂસ્તમજી.

“એ તમારા પુત્રાને શું થયું? એ રડતો સંભળતો નહીં.”

“એને જીમ પાડવાની રૂબ મેં મુકાવીય.”

“તે કેમ, કાંઈ અચીજી આપીને સુવાસી મુકોછો કે?”

“નહીં, હું કોઈ નવતની દવાઈ આપતીજ નથી. મેં તદ્દન ન-ચીન મુકતી રચીછ.”

“તે શું?”

મકરણુ ૯ સુ.

હેવોર્ડ અને મીન કામપટનાં ધરની વચ્ચે એક નાની નદી હતી, અને તેની ઉપર મીન હેવોર્ડ આવવા જવા માટે કામરાનો એક મણોજી શામઘીતો પુલ બંધાવ્યો હતો. આ પુલ બાંધવાનો વીચાર દરબાર અને એમીનાં બેનગાંથી ઉભવ થયો હતો. આથી કરી મેં કુંડોમાં લાંબી રસ્તેથી જવાને બદલે ધણીજ સોઢવાથી એકએકને ધર જઈ આવી શકતાં હતાં.

આ પુલ ઉપરથી દરબાર ઝડપમાં મીન હેવોર્ડનાં ધર તરફનો રસ્તો લીધો, અને તેવણના કમપાઠોમાંથી રીઠી પજુ વધારે લાંબો રસ્તો છોડી તે બાહેરીટી રસ્તે ધર તરફ જઈ પુગો.

કાંઈ બીજો વખતે આવા મુંદર દહાડા અને તેથી વધારે મુંદર આસપાસના દેખાવોને તે વખાણવા ઉભો રહેતે અને દહાડા આસ્તે આસ્તે એમ તેમ કરીને જતો. પણ દમણાં તો તે પોતાના વીચારોમાં ને વીચારોમાં—કે જે ધણા દીવણશ કરનારા ન હતા—અંદર ધર્યો ગયો. આસપાસ ફરતાં મેંદાનાં ટોળાંઓ તેની ઝડપથી ચોંકીને બીજી બાજુ નાહસી ગયાં, બ્યારે દરજી કે જોઓ તેને સારી રીતે પીછાણતાં હતાં તેઓ અજાણીથી તેની તરફ તીકવા લાગ્યાં.

“જોદા!” તે ધરના દરવાજા આગળ જઈ પુગી બહારનો ધંટ વગાડતાં બોલ્યો, “મને ખબરથી નથી કે હું શું કામ અહીં આવ્યો છું, અને શું કહેવાનો છું. પણ કહેવું તો જોઈએ—તેથી જેમ કહેવાશે અને કરાશે તેમ કરીશ. તે લોકોને દુઃખ નહીં લાગે એવો પક્ષાન હું શોધી કઢાવી શકતો નથી. નહીં, બેઠવર કે તે ધડીએ જેમ કહેવાઈ જવાશે તેમ કહેવું.”

“કોઈ ધરમાં છે કે, એદવર?” બારણાં આગળ-ઉભેલા નોકરને તેણે પુછ્યું.

“હાજી, શેક અને મીસ એમી ધરમાં છે.”

“તમારો ઉપકાર થયો.” અને આટલું બોલી તે ધડકતી

“મગાએ મને તેવણુ સાથ સોમરવીલસવામાં જોઈને ગળવા જવાની ધણીથી બોલક કરી,” એની બોલી, “પણ મેં તો નાથી દા કહ્યું નહીં, કારણકે એક યા ખીજી રીતે મને એવું લાગ્યું કે તમે જરૂરજ આવશો, અને તમને મેં કહ્યું તેમ મને તમારી જરૂરથી હતી, તું ચોક્કસ ચયું એટલે તો રડ.”

હરજઈ પોતાની ફરતે મોટા કાંઈ અડધા સમગ્ર નહીં સમગ્ર તેવા બોલોમાં બોલો.

“હા,” તે બેચીર દેવાની છોકરીએ આગળ ચલાવ્યું. “આ તારી ફરતે ધણી બરાબ બીહામણી ચાલે છે. જ્યારે તો તું એક સોલજર થયા સ્થાને અને તું અગાઉની માથે બીહામણી મળી રહ્યાં નથી, અને તું ચોર ચોર વખતે બેરહાસર રહેવાની સગ નહીં આવવા માટે તારા કરનજ અને તારી આખી રીજબીટ સાથ મરાવાનું માંડે મન ધાપ છે. હું ખરું કહું છું કે હવે મારા કાઈથી આથી રહેવા નથી, કારણ કે તમે જાણજો તમે બેઠા છોકરાઓ તો કાલેજમાં મરા છે. એ વારંવાર નહીં આવતો તેથી એ એક ધણી બેઠા છોકરા છે. નહીં વાર પપા?”

“મારો છગર, કદાચ તારા જેવી અકમ છોકરીને કહ્યું કાંઈ નહીં આવવામાં હરજઈ ખરા હશે. પણ હમણાં તો એ કાંઈ આવશે છે, જેથી અને તેટલી વાતનીતે એની સાથ કરી લે, કારણ કે વળા એક આકાશનું આવવા તો પપાવાકમાંની ફરતે માટે એ તું કાંઈ કહેવા આવશે હશે.”

તેણે ખરી વાતનો કહેલો બાગ પારખી કહાણી હતો—અને તેથી કાંઈ પણ જાણવા વગર. તે દગથીરી બેચી વાતનો વધારે દગથીરી બેચી બાગ હવે જાણવાનો રહેવા હતો.

હરજઈ વાત ઉઘાળી નાંખી. “જો મને ખબર હતે કે મારી હાલનીની જરૂર હતી, તો હું ખાત્રીથી કહું છું કે હું અત્યાર આગમનને આવશે હતો” તે આનાકાનીથી બોલ્યો. “પણ ખરું પુછાવો તો છેડા થોડાક દહાડા થયા પેરમાં અને મારી બરાબમાં એકાદ ધણું અગત્ય કામ કે રહેવા દેવાય તેવું ન હતું તેમાં ચાલ્યા હતા.”

“વાઈ, પણ તારા આવે અહીં આવ્યાથી જાણ છે કે સમજું પૂરું થયું હશે, અને તેથી આવે પાછું જતું રહેવાનો કાંઈ વીચાર બીચાર તારેથી થશે નહીં. મને એક માટે ચીત કે જે હું લોકી સોમરવીલ માટે કહું છું, તેમાં તારી મદદ બેઠી છે, અને હોડી સોમરવીલ આવી જાણદમાં માહેર દેવાથી, આવણા બેઠાં બેજાં અને હાથ સાથે મળી જટકું સાંકે કરી રહે તેટલું કરવું પડશે. અને તે કરવા બેચીએ તે આગમન હું તારી સાથ નહીં આગમન જવા માંડું છું, કારણ કે મારાં પીકચરની આસપાસ નાના પાંચ, છોકરાઓ અને આડિયાઓ અને ચીતાર પાંચ છે. હવે હરજઈ, કાંઈ બાદમાં બાહજાં આવશે નહીં, એ કે તમે તેમ કરવા જતા હોવો.”

તેમ વાણે છે—હું તે કાંઈ સમજવાની નથી; મારી “બોનેટ” અને “રફેચ બુ” હાથ આવું તેટલાં તમે પપા સાથ વાત કરો.”

“પપા, મેદરબાની કરીને તમે એને જવા ના દેતા.” તેણીએ આગળથી આગળથી કહ્યું, “હું પાંચ મીનીટમાં તો પાછી આવત.”

“હરજઈ, તમે તમારે માટેના છેડા હુકમ સમજાવો?” મી. હેવેર્ડે પુરા મીંગળથી બોલ્યા. “આલો આવો, મારી ખાસ મેલો, અને તમારી રીજબીટમાં તમારું માંડું કેમ મળે છે તે વીચે મને સમજું કહો, તમારા જેવા ધરપચ્ચા જવાને તો અત્યારે પોડેસાર રીજબીટમાં બેઠાં બેઠીએ અને હું આશા રાખું છું કે જલદીથી તમે હવે તમારા હાલ દૂસ જતુની સાથ બહારી નાખો.”

“હું કહેવાને દગથીરી છું, કે તે તો હવે સમજું થઈ ચુક.” હરજઈ બોલ્યા.

“થઈ ચુકું? એટલે શું? ખરી વાત, તમારા બાવા તો તે દહારે રહેતા હતા કે બહારી કરવા માટે તેવણુ નાણાં બેરમાં છે, અને ફક્ત હવે લાકાદખાતાની આરંભમાંથી હુકમ આવવાનો બાકી છે.”

“તેવણુ એવું કહ્યું હતું ખરું! પણ એક એવો બનાવ જાણો છે કે જેથી આ બાબતની અમારી સંધા બાકાએનો છેડા આવ્યો છે.”

“શું તે કદાચ ખરી મળે?”

“નહી, તે તો સારી કાની છે પણ”—અને આટલું બોલી હરજઈ અચકી ગયો.

“પણ તું હરજઈ! ને મારેથી કાંઈ જાની રાકતું હોય તો—તું ખબર છે કે આપણી બેઠાં વચ્ચે કાંઈ વાત છુપી રાખવાનું ધરજ નથી.”

“નહી, નહી, મને તેની ખબર ખબર છે; અને—”

“આને, આ છોકરાને યહું શું?” હરજઈને બોલતાં અચકા અને અચકાને બેઠી મી. હેવેર્ડે બોલી ઉઠ્યા.

“તમે તે જેમ જાણો જાણો તેમ વધારે સાંકે.” હરજઈ પોતાની લાગણીઓ કાણ રાખી બોલ્યો, “તમે ગામ ગયા તાની જુડી બીના સમજે એવી ખાસખાથી ખાખખા હું પોતે તેમ તમને તે કહેવાને આવશે છું. મારી રીજબીટને બહાર ગામ જવાને હોકમ થયો છે, અને અકમત મારેથી જતું જ નેહી.”

“હું સાંજવાને પુછી છું.” મી. હેવેર્ડે બોલ્યા, “તુંને “કાનનીન્ટ” ૧૨ કીક ખમલ અને રમત ગમત મળશે અને થોડીધણી દુનિયાવારી તું જોઈ આવશે, અને વળા દગથીરીથી છું, કારણ કે થોડાક વખત મુખી હશેને તુંને બોલવા પડશે.”

“પણ હવે કાંઈ? કાનનીન્ટ” ૧૨ નથી જવાના, હશે તો લીટ્ટાના જવાના છે.” હરજઈ દગથીરીથી રીતે બોલ્યો.

“મારા બોલી નહીં નહીં, તું તો મગકેરી કરતા હશે.” મી. હેવેર્ડે હાથ ઊંચી બોલ્યા. “મારા વાલ્ડા છોકરા, આવી હુખમરી વાત મેં આટલી રસજામાં કરી તે માટે હું તારી

પાસ માફ માથું છું: હાંદુસ્તાન! આ બોલોજ ખરેખર દલ-
ગીરી બરેલા છે. શું તેમ થતું અટકાવવાના કોઈ ઉપાય નથી?
શું તું ખીજી રીતગીતમાં બદલી નહીં કરી શકે, શું તું—”

“મારા વાદાના સાહેબ, ને હું કરી શકતોથી હોજ તોપણ
હું તેમ ન કહું; આ એક મારી ફરજ તરીકે હું માફ છું.
મારી આખરને દાષ લગાડ્યા વગર, માન સાથે આ વખતે
મારેથી રીતગીત છોડી શકાય તેવું નથી.”

“હત, હત, હરખઈ, એમ તો રોજ બને છે, જેથી તું તેમ
કરવામાં કોઈ બોલું ના બેતો.”
હરખઈ પોતાનું ડોકું ધુણાવ્યું.

“હું કહું છું કે એમ બનેચર, હું તુંને એવા દલન ઘા-
લાએ લાવી આપી શકું.”

“કદાચ ન્યાં કેતુજ દુશમેન હોય ત્યાં તમે તેવા ઘાખલાએ
આપી શકો, પણ “ઈસ્ત હન્ડયા” ની આપણી સક્તિનત બ-
યમાં આવી પડી છે અને ત્યાં લશ્કરની ખરેખરજ ઘણી જરૂર
છે. હમારી રીતગીતમાં ન્યાયથી આ ખગર આપી લાવેથી
મને સમજું માત્રમ પડ્યું, અને એક કે બે થોડી આખરના
અમલદારો સીવાએ કોઈએથી બદલી કરવાની કોરોસ કરી
નથી, તેથી મને લાગે છે કે હું તો તેમ કરી શકું નહીં.”

“અને હરખઈ તું ખરો છે.” મીઠું હુવેઈ થોડાક વખત
થોળીને બોલ્યા, “તું ખરો છે, બોલ તારાં આ આપને મદદ
કરે, તારી ગરીબ ખીયારી મા—આ તેણીને ધણે દલગીરી
બરેલા ફત્તો યઈ પડશે.” આટલું બોલતાં તેવણની આંખમાં
આંસુ આવી ગયાં, અને તેવણ બોલતાં અચકી ગયા.

“પોહેરે તેઓને ધણું દુઃખ લાગ્યું સાહેબ, પણ હવે તેઓ
વધારે શાંત થયાં છે, અને એને લગતી વાત કરવાને પુરતાં
શકતીયાન થયાં છે.”

“અને તમે ક્યારે જવાના? સરકાર તમને તૈયારી કરવાનો
તો ખરેખરજ થોડો વખત આપશે.”

“હું કહેવાને દલગીર છું કે ધણેજ થોડો. હમે સોમવારે
દોવર ખાતે જઈશું, અને દસ પંદર દહાડામાં તો હમારી
સફર શરૂ કરીશું.”

“સોમવારે! બોલ! અને આજે બેસપનવાર યાગે. સ-
વંધી ખરાબ ખખર તોં આજેજ છે. ગરીબ ખીયારી એમી,
તે શું કહેશે!”

“હાહ” હરખઈ બોલ્યો. “હું તમારી સલાહ માંડું છું કે
હું પોતે તેણીને કહું કે નહીં. તેણીની સાથે હમણાં બહાર
જવાને તો મારેથી ના પાડી શકાય નહીં. તમેજ હમણાં બેઠું
કે તેણી ખરેખરજ મને એમ કરવા દેશે નહીં. તમે જેમ
કહેશે તેમ હું કરીશ.”

“આ વાતજ એવી છે કે આપણને તો માટે બોલવા મા
ખીયાર કરવા પણ મને નહીં અને ખરેખરજ હું જણતો
નહીં કે હુંને છું કહું, પણ ન્યાયે આ વાત તારે પોતાનેજ
લગતી છે અને તું પોતેજ તેણીને વધારે સારી રીતે. ફક્ત
ખખર આપી શકશે.” મીઠું હુવેઈ થોડો વખત

લારે તો કદાચ તું પોતેજ તે વાત છેરે તો
યણી નરમાશથી અને હલવેથી છેરજ; કારણ
તેણી દલગીર ન યશે એમ ધારતું ફાટક છે.

“ચાલ હરખઈ,” એમી ખારણું બાપકી બ-
બોલી, “હું ધારતી હતી તે કરતાં લાંબો વખત હું
લે આ કામગી અને ચોપકીએ છે, અને માફ રહે
લેતો આપજ. ચાલ જમદી કર.”

“હરખઈ, તું તેણીની સાથે કહાપણ રાખી વાત-
મીઠું હુવેઈ બોલ્યા, અને તેને પોતાનો હાથ આપ્યો.

હરખઈ જવાબમાં ફક્ત તેવણનો તે હાથ ધાળી
એક પળમાં તો એમી અને હરખઈ બહાર જઈ પુ-
મીઠું હુવેઈ તેઓના મધ્ય પછી બારી આગળ તે

નીચે ઉતરતાં તપાસવા ગયા. તેવણનાં મનમાં તે વખતે
વીચાર આવ્યો કે તેઓ બહાર નહીં જતે તો વધારે સાફ

પણ આ વીચારતું કોઈ પણ કારણ તેવણને મળી શક્યું નહીં
જેથી તેવણે તે મનમાંથી કહાકી નાખ્યો. તેવણ એક

છાજ માથાણું ખવાસ અને બોળાં હૈયાના માણસ હતા. તેવ-
ણને પારકાંઓની ચાલ તપાસવાની આદત ન હતી, “તેમજ ન

રખી ન હતી. અને જેથી આ નવી ખખર સમજ તેવણની
છાકી પર શું અસર થશે, તેવું તેવણ તોલ કરી શક્યા નહીં.

વળી તેવણને તુરત વીચાર પણ ન આવ્યો કે એમીની હ-
રખઈ સાબની આટલી લાંબી ફાતેલી, તેણીની લાગણીએ

પર, તે દેખાડતી હતી તે કરતાં કોઈ વધારે અને જુદી જ-
તની અસર યઈ હશે. પણ એમીની માતા તે વેળાએ હાજર

હતે તો તેવણ જુદીજ રીતનો વીચાર કરતે. હરખઈ અને એમી
બન્નેને મીઠું હુવેઈની નમર આગળથી એમ થયાં, લારે તેવણ

ફક્ત મનમાં એટલુંજ બોલ્યા, “મમે તે ધારો, બનવાનું હશે
તેબનશે, હવે તો તેઓને પાઠાં બોલાવવાને ધણું મોડું યઈ ગયું.”

એણી તરફ પેલાં બે જવાનો આગળ ચાલ્યાં, અને સ-
રખો પોહજો ચાલવાને રસ્તો છોડી તેઓએ “પાફ” તરફનો

રસ્તો લીધો. દહાડો ધણે પ્રક્રમે અને નરમ હતો—જુન-
મદીનાના પુશનુગ દહાડાઓમાંનો એક કે બ્યારે ખુદરત મા-

ણસોની વખાણ મેલવવા માટે, પોતાની સંવેદી સરસમાં
સરસ પેદાવશ બહાર લાવે છે—બ્યારે મેગમંઓ, અપેલીઓ,

અને તરેહવાર જતનાં હમરો જગમગી પણ સુંદર પ્રકો જાણે
ચુરજની ચેચણીનો મુગો ઉપકાર માનતાં હોય, તેમ પોતાની

કળાઓનાં મોહકાં ખોલે છે.

તેઓના પગ નીચેનો લીંચો ગલીએ આવી જતના પુર જ-
હારમાં ખીમતાં પ્રુલેથી જરાઈ ગયો હતો. મેંદાંઓ અને

મેંદાંઓ, આગળ પડેલું લીજું તાજું માસ ખાતાં હજારેથી
એમ તેમ ફરતાં હતાં, અને તેઓની ગરદનો યાંધેલી ઘાંટરડી-

ઓનો ખણખણતા, તથા તેઓને બે બે કરતો ઝીણો સાદ,
ઉઘેમી મધમાખીઓ કે જેઓ પોતાનો મીઠો પોમને બીમ-

ગથી બહાર કહાડતાં હતાં, અને આ પ્રુલ બપરથી પેલાં પ્રુલો
પર બીજતાં હતાં, તેઓના ગણગણતા સાથ મેળાઈ ગયો હતો.

“મમ્મએ ના યજ્ઞકતી પાંચોના ભગરા અને પોષકાઓ જાળવી ધણી પાત્રો ઉડી, ગોખા પુષ્પો સાથે નાચ નાચતો ક નાચી હા કું” હતા.

લાચું કે તેને જીવન બીજકે ન હતો, તેપણ દવામાં કાંઈ એક મને તમારી તી તાજગી હતી, કે જેથી સુરજની મરગી એછી બની રખતી, જ્યારે મોટાં યજ્ઞકતાં પાદમાં એવાળાં જાડ હી-સ્તે ચવાડી વગર જળી સુરજની રોશણીમાં જીવતાં અને માંથી બસ લેતાં જણતાં હતાં.

હરખટ, આને “પાક” કેટલો સુંદર લાગે છે?” એમી સમજાયું તું નથી એમ ધારતો? દરેક પગલે આપણી નજરે હારી લેવા લાયક ખુશનુમાં દેખાય પડે છે. બે પેલું તારી અને દરખેલું એકડું ધણું ટાણું. લે ને લે, તેઓ એક સાથે મળી કેવાં ગમત કરે છે? સુરજની રોશણીની જેમી ચોક્કસ સુંદર રીતે પડે છે, કે જેને ચીતાર લેવાને હું દરખેલું કાંઈકમાં કાંઈકમાં મારું હું. સરખેલી યજ્ઞકતી અને તાજગી જેવી લીલાવતી પુષ્પો સાથે બેઠાં આપણા પગ આગળ પડી છે, જ્યારે જાડોની પછવાડેના રંગ બધું જેવો યજ્ઞગેશ હોય તેમ જણાય છે. હરખટ, શું આ એક સુંદર ચીત્ર નથી?”

“ખરેખર ધણું સુંદર, એમી, અને એક મોટા ચીતારાની મેહનતને લાગતું. ખુદરતનો તેઓને કેવો જમણા ખ્યાલ હશે? એનાં ચીત્ર કેવાં સાદાં અને તેપણ કેરી લાગણી અને ચલાણીની રંગોમાં? તેઓના જેવી રાત્રી મેળવવાને હું શ્રીક વખત ઈચ્છું છું, કારણ કે તેઓની હુરિયાલી અને ચ-કાઈની પીલાણ આપણે આપણી નજીક કોશિયરી કરી છોડીએ, જ્યારે હું મોટા ચીતારાઓનાં નયનેદાર ચીત્ર ઉપર જરૂર કરું છું, જ્યારે મારી આંખો મારે હાથને નયને ખરેખર ધીક્ષરવા ભેગ લાગે છે. અને તે એટલે સુધી કે, આ દર કળાને તદ્દન જોડી દેવાની મને લાગતી થાય છે.

“ખરેખર હરખટ, એમ કાંઈ બનશે બનશે નહીં. તુંને તો ૭ મને બીજાં ધણીક ચીત્રોમાં મદદ આપવી પડશે, મને તારે હાથમાં કોઈનાં ચીત્ર માટે ધણું જીવું” ખત છે, કે તારા જેવાના વીચારોને તે ખત હું પેલું પાછા દર્શાવે. કાંઈ મારો વીચાર નથી. પણ આત્ર, આપણે એમ બે જગ્યાએ ઉભાં રહીશું” તો પછી આપણે ચીત્ર પાડી ચુકાં! જલદી કર.”

ન કરતાં કરતાં તેઓ એક નાની નહી આગળ આવી કે જ્યાં જોડાઓએ જમણાં પગને રસ્તો બાંધી દેના, અને આ જગ્યા ઉપર તેઓ ધણીક વખત મોજ ઉતરી પડતાં હતાં.

તો તરફ એક બીજાં જુલાં આગળ એક નાનું લાકડાંનું ખાર હાકસ” બાંધેલું હતું, જે તરફનો તેઓએ રસ્તો લે, કારણ કે સાંધી દરેક ચીત્ર પુત્રી દીસતી હતી.

“હવે હરખટ તું ચડાઈ બેસ,” એમી બોલી, “અને પેલાં આ આગળથી ચીતારવાનું શરૂ કર. આ બધા બહાર નીકળી ગાવેલા ખડકા તુંને મારે માટે ચીતારવા પડશે. હું મારું છું”

કે આખી દુનિયામાં શોધે તો આવી સરસ જગ્યા મળે નહીં. હું કંઈક એટલું જ ઈચ્છું છું કે એ સઘળું હું મારાં કાગળ ઉપર મુદ્રી શકું; તુંને શું કાંઈ વખત એમ નથી લાગતું?”

“ખરેખર એમી મને એમ લાગે છે અને જે ચીતાર હું પોતે ખુદરતનો લેજા છું તેથી મને પોતાને ચરમ લાગે છે. પણ આને તો હું તારે માટે બનતી કોશિયરી કરી સાફ કરીશ. કદાચ મને થોડાં વખત સુધી એવી તક મળશે નહીં.”

“તું શું એમ કહેવા માંગે છે કે આપણે સરસ દહારી ધણીક વખત સુધી પાછો આવશે નહીં! પણ હું તો રૂપથી નીરાશ નથી થતી.”

હરખટ મુગળ રહી ગયો. તેણે ધણી કે ઉપજા દીક્ષા તે જે જાણ ઉપર વાત કરવા માંગતો હતો તે પર લઈ જશે. તેણે પોતાના સાથી તરફ નજર કરી અને તેને લાગ્યું કે, આખી પુજારમુજાર, નહીં એટલું જ નહીં, પણ આટલી બધી ખારી ચીત્રને છોડી જતું કેવું મુશ્કેલ થઈ પડશે! પણ વખત હવે નજીક આવતો હતો, કે જ્યારે તેને તેણીની છુટક પડતું જ નેહીયે તે વીચારોથી ધમરાઈ ગયો હતો, અને બે કે તે સામે જાણુએ ચીતાર લેતો હતો, પણ તેનાં મોહમાંથી એકબી બેસ નીકળતો ન હતો.

“હરખટ, તું કાંઈ આને ધણી દમગીર અને મુગળ જેવો લાગે છે, પણ તું આને ખડકોનો ચીતાર ધણી સારો લે છે, જેથી હું તુંને ધમકાવતી નથી.” તેણીએ તેની સાથે ધણી બાજે ૫૨ વાત ચલાવવાની કોશિયરી કરી, તેને ધણીની સવાસો કવી, ધણીની પુછ્યું, જે સપળોમાં તે હા અને નાનો જવાબ આપતો હતો, કારણ કે તેનું હૈયું બીજા બાજેપર એટલું તો રોશનું ગયું હતું, કે જે જવાબો તેની જીભ આપતી, તેની ઉપર ધ્યાન આપવાને તે તદ્દન અશક્ત હતું.

“તારું શું કરતું તેની મને કાંઈ સમજ નહીં પડતી.” હરખટ આપેલા એક વગર ધ્યાનના જવાબ પછી તેણી હસ્તાં હસ્તાં બોલી. “આજે તારે હાથનો ચીતાર એટલો તો સરસ પડયો છે કે તેવો સરસ તે કાંઈ દહારી કોઈની ન હશે, પણ મારા મેલેલા બોલ તો એક જીવતાં માલુસના કાન ઉપર કરતાં એક પથરપર પડતાં હોય તેવું પથર લાગે છે, કારણ કે મારી ખારી છે કે, અરથો કલાક થયો હું જે વાત કરું છું તેમો એક બોલ પણ તું સમજ્યો નથી. તું શું સીક છે? બે તેમ હોય તો આ કરવાનું રહેવા દે.”

“લાકડી એમી, મને લાંબો વખત સુધી એવી તક મળશે નહીં, જેથી મારેથી હંમલા જે થાય તે મને કરવા દે.” તેના આ બોલવામાં ધણી દમગીરી સમાવવી હતી.

“એમ શું કહે છે? આ બીજ વખત તું એમ બોલ્યો” તેણી અધીરી પડીને બોલી. “તું બહાર ગામ તો જવાને નહીં હશે. હજી તો તારી રીજબીટને અંદી આવવાને બે મહીનાથી નથી થયા—અને હરખટ તારી પાસ માંગી લેજા છું કે, મને કહે.” હરખટનાં મોહમાંપર દમગીરી બંધી તે બોલી, “જે હોય તે મને કહી દે, તું આને એકેબધો દમગીર કેમ કહેવા છો”

“કારણ કે વાહાલી ઝોમી, અને તુંને એક ખખર કહેવી છે, કે જેથી તુંને દુઃખ લાગશે-એટલે કે અને લાગે છે કે તુંને લાગશે, કારણ કે આપણે નાનાં હતાં સ્વાસ્થી સાથે કરતાં દરતાં આખ્યાંય; તેં ઘણું ખર્ચે તેા પારખી કાઢ્યું, અને ખરે-ખરજ બહારગામ જવું પડશે અને તેથી એટલું જલદી કે માંડે પોતાનું મગજથી આવા હોકામથી ચુલ્લવર્ષ ગયું છે.”

તેણી સંદેહ યુની જેવી થઈ ગઈ, અને તેણીના હોઠો ધુલવા લાગ્યા. પારકાં મુલકોમાં કેટલો બધા અને દુઃખ છે તે તેણીનાં મગજ ઉપર એકદમ ધાર્ક આખ્યાં, તેણીએ બોલવાની કોશિશ કરી પણ બોલી શકી નહીં.

આસ્તે કે જલદી, પણ તેણીને હવે તેા કહી દેવું નોંધવે, તેણીની બાજુ ઉપર ચીતાર મુકી તેણે વીચાર્યું. પછી તેણે ઘણી મુશ્કેલીથી બોલવાનું આગમ ચલાવ્યું.—

“ઝોમી, રીનમીટને નોકરી પર જવાને હોકમ થયો છે, અને ઘણાક વીચારો પછી હું એમાં સેવટ ઉપર આવ્યો છું, કે મારે પણ જવુંજ નોંધવે. યોડા દલાડામાં અમેા ડોવર જ-છશું અને લાંધી પોરટમઆઉથ, અથવા તેા પ્લીઆઉથ થઇ હાઉસતાન તરફને રસતો લઈશું.”

“હાઉસતાન!” ફક્ત આટલા બોલો તે ગરીબ ખીચારી છોકરી બોલી શકી, અને પછી એમુધ જેવી થઈ પોતાની જગા ઉપર પડી ગઈ.

[સંધ્યુ ઇ.]

આલકં.

જે માણસ ઝોકસ ખાતરી સાથે છે કે એક કામમાં તે નથી ફાવવાને, તેા તેમાં તે કનવીનજ શુભ કરે છે.

આર આજુ માણસને ખવાડવા કરતાં એક મેહેનત મા-ણસને કામ બેળવી આપવામાં ખરેખરી વધારે સખાવત સમાયલી છે.

કહી પણ એટલું ધારતાં ના કે ઠોઠું પણ જગાએ અથવા ઠોઠું પણ હાલતમાં એક સરખ બરથું કામ કરતું તમારે માટે રચ્યું છે.

ઉઠાપણુ બારી સખાવત કરવી અને બુડાઇ વધારવા વગર લાઈ કરવી કેટલી બધી વાત સુરોજ થઈ પડે છે? જ્યાં સુધી તમે વીચારથી સખાવત કરો નહીં ત્યાં સુધી સખાવત કામની નથી. ધણી વેશ કરતાં મોટો વીચાર અને મોટો માયા વારંવાર વધારે કામતી થઇ પડે છે.

જીંદગીની સૌથી ખરી સુશાલી બીબને સુશી કરવામાં છે. આખાકામીમાં એક ડાહ્યું માણસ જીવ્યાઈ માટેના ઉપાયો પુરા પાડે છે.

મેહેનત જીંદગી છે; ફતેહ બરી મેહેનત જીંદગી અને સુશાલી છે; અને હંચો, પ્રમાણિક નેમવાલી ફતેહબરી મેહેનત આ દુન્યામાં સુભરી શકાય તેવી સૌથી બરાપુર, સૌથી સાચી, અને સૌથી સુખી જીંદગી લાવે છે.

કુટુંબને લગતી વાતો વીરો પારકાં આદમજોનાં દેખતાં કહી પણ તકારર કરતાં ના.

શુપકોદીથી, ઘીસરવાથી અથવા તેા વખતવા વહેવાથી એ જોડું કામ સુધરી સકતું નથી.

નામીચી સ્ત્રીઓનાં જન્મચરિત્રો.

મીસીસ શારલીબ, એમ. ડી.

(લંડન યુનીવર્સીટી.)

લં યુનીવર્સીટીની એમ. ડી. ની ડીગ્રી ને ઠોઠું બાનુંજે હજી તરીકે મેળવી હોય તે તે આ મીસીસ મેરી શારલીબ નામની બાઈ છે, કે જેણી વળી તેની સાથે બી. એસ સી. (Bachelor of Science) ની ડીગ્રી પણ ધરાવે છે. તેણીએ પોતાનો વૈદક અભ્યાસ ખાનગી રીતે મધરાસમાં ૧૮૭૧ માં સાતમાં શરૂ કર્યો હતો, કે જ્યાં ૧૮૬૫ માં પોતાનાં લગન પછે જઈ વસી હતી. મધરાસની કાયેર જીંજો માટે પેટેસ પેટેથી ૧૮૭૫ માં જાણાવમાં આવી હતી. આ બાનું લાં કેટલેક અભ્યાસ કરી ૧૮૭૮ માં પાછી ફરી હતી, અને લંડનની ઝીંજો માટેની વૈદકશાળામાં લંડનની ડીગ્રી માટે લખસ થઈ હતી. ૧૮૮૨ ના નવેમ્બર માસમાં લંડન યુનીવર્સીટીની એમ. બી. ની ડીગ્રી તેણીએ મેળવી હતી, અને તેણી બે બાનુંજો કે જેઓને આ ડીગ્રી બચાવમાં આવી હતી, તેમો માંહુલી પેટેથી હતી અને સોનાનો ચાંદ તથા સ્કાલરશીપ પણ તેણી મેળવનાં પામી હતી; તેજ વેળા તેણીને Bachelor of Surgery ની પણ ડીગ્રી આપવામાં આવી હતી, કે જે ડીગ્રી ફક્ત બીજી એક જ બાનુંજે ૧૮૮૪ માં લીધી હતી, અને તેણી તે મરદમ હેલન પ્રીડા હતી, જ્યારે ૧૮૮૩ ના જે માસની ૬ થી તારીખે મીસીસ શારલીબને ડીગ્રી આપવામાં આવી સારે યુનીવર્સીટીના ચેનસેલર લારડ ચેનવીસ આવા અભ્યાસમાં બાનુંજોની ફતેહ વીધે ઘણા માનપુરક સન્દેશો મોકલા હતા. મીસીસ શારલીબને હાઉસતાનમાં પાછાં ફરવા આગાડ આપણાં મહારાણી અને પ્રીન્સ તથા પ્રીન્સેસ આદે વેલસની સુલાકોતે જવાનું માન બન્યું હતું. તેણી આપણા દેશમાં પાછી ફર્યા પછી મધરાસમાં જઈ વસી હતી અને લાં દેશી ઝીંજો કે જેણે મરદોને મોઢકું દેખાડવામાં યુનાઈડ સમન્વતી, તેઓની મુખ્ય કરી દવાઈ કરતી હતી. તેણીએ પોતાનો ધંધો ૧૮૮૭ સુધી મધરાસમાં ચલાવ્યો હતો, પણ પછી પોતાની દેહ લંડનની ચાલવાને લીધે હાઉસતાન છોડી જવાની ફરજ પડી હતી. જે વેળા હાઉસતાનમાં તેણી વૈદક ચલાવતી હતી તે વેળા તેણીને મધરાસની જાન્ય નતની ઝીંજો માટેની વીક્ટોરીયા આર્સપીટાલની વડી ડાક્ટર નેમવામાં આવી હતી. તેણીને મધરાસ યુનીવર્સીટીની પરીક્ષક તેમજ મધરાસ કાયેરમાં બાનું વીધાર્થીઓને વૈદક સંબંધી બાપણો પણ આપવા માટે નેમવામાં આવી હતી. ઈશકાંડમાં તેણીના પાછા ફર્યા પછી તેણી લંડનમાં વૈદક ચલાવતી હતી. તેણી હાલ લંડનની ઝીંજો માટેની વૈદકશાળામાં Medical Jurisprudence (સંધક મુજબ અમલ બનવતાં વૈદક વીધાર્થી પુરાનો સંધક કરવાનું માન) પર બાપાણુ આપે છે અને “મેરીલેગેરન થોટ” પરની ઓરતો માટેની નવી આસપીટાલની વડી ડાક્ટર છે.

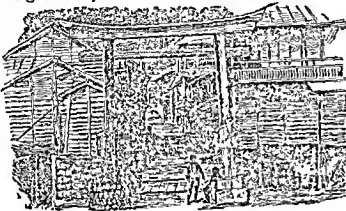
“સન ૧૯૨૧” નામની આગબોટમાં એક સફર.

પ્રકરણ ૨૧ મું.

સોમવાર, તા. ૧૨ મી ફેબ્રુઆરી—હમે પાછલી રાતના ચાર વાગે ઉત્તર સમગ્રાવી, છ વાગે “કાળ” ના સુંદર અખાતમાંથી બહાર નીકળતાં હતાં. પવન થોડો થોડો હતો, પણ આગળ જતાં એટલો વધતો ગયો કે હમારેથી વધારે આગળ જવાઈ શકાયું નહીં, અને બાર વાગે હમે પાછાં ફરી “કાળ” નાં બંદરમાં લંગર નાખ્યું.

હમે કાનારે ઉતરી “તેમપલ એક ધી યુન” ની પાસે પાણીનો ધોધ પડે છે. સાં સાંત્રતાં ગયાં. બે બાજુએ પાણી બધઈ બરફ ધઈ ગયું હતું, અને તેપણ તેની પાસે તરેહવાર કુતના, બારીક મેકન હેર ફર્નનાં, તથા કમખાનાં ઝાડો ઉગેલાં હતાં.

મંગળવાર, તા. ૧૩ મી—આખી રાત પવન નહીં હોવાથી હમે ઈનજન સમગ્રાવ્યું, પણ છ વાગેતાંમાં તે પવન બારે કુતના માંડ્યો, જેથી હમે બહાર નીકળવાનો વીચાર માંડી વાળી “એરીમા” લેવા જવાનો દરાવ કાઢ્યો. હમે દરેક

જનરીકો સાથે ત્રણ માણસો લઈ વેહેલેથી “કાળ” અને “હીએગો” માંથી પસાર થયાં. આજે જવાનીસ લોકોનું નવું વરસ હોવાથી સમગ્ર લોકોએ ઘરમાં તથા બહાર રસ્તા ઉપર દેવ અને મુર્તિ સ્થાપવાની જગા તરેહવાર રીતે સજ્જારી હતી, અને સાં ચોખા, “સાધી” તથા ફરેતો મુકી હતી. સમગ્ર લોકોએ ઘેરા બધુ ઉપર લાલ રંગની કોર મુકી કપડાં પેહેર્યાં હતાં, અને માંમાંમાં કુલો મુકેલાં હતાં.

હમે ત્રણ કલાકમાં “એરીમા” ઉપર આવી પોંદ્યાં. એ ગામનું પાહોડોની વચમાં ખીણમાં આવેલું અને અતીસ્ય સુંદર છે. એક બાજુથી ધાતુના ધરાઓ અને બીજી બાજુથી નદીઓ વહે છે. સમગ્રી બાજુએ બાંધ

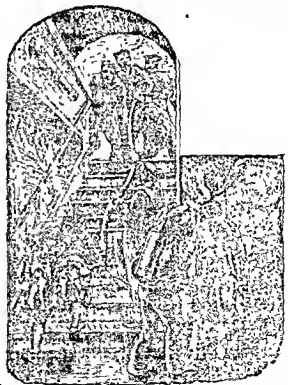
૯૨—એરીમાનું ગામનું.

ઉગે છે, અને અંદીના લોકો બાંધુની તરેહવાર ચીએ બનાવી પોતાનું ઝુજાન કરે છે. તેઓ જાત જાતની પેડીઓ, બાસ-કાંતો, પીછીઓ, નળીઓ, રમખાનાં દડાઓ, લાકડીઓ, ચમ-ચાઓ, છરીઓ, કાંટાઓ, કડકીઓ, મછવાઓ, દીવીઓ, બ-ચાંનાં પારણાંઓ તથા બીજી ધણીએક ચીએ બનાવે છે.

સુખવાર, તા. ૧૪ મી ફેબ્રુઆરી—હમે આજે પણ નીકળવા સાર પાછલી રાતના ચાર વાગે વરાળખન સમગ્રાવ્યું, પણ પાછો પવન નહીં નીકળવાથી હમે બહાર જવાનું જોવાર તુલીક સુવત્તવી રાખ્યું. નાસ્તો ખાધા પછી હમે કાનારે ગયાં. મોહલાઓ લોકોથી ભરાયેલાં હતાં, કારણ કે આજે ચીનાઓનું નવું વરસ છે. હમે જે નાટકચાળામાં ગયાં તે પણ લોકોથી ભરાઈ ગયેલી હતી. અજે નાટક દરાથી બાર કલાક સુધી ચાલુ રહે છે, અને લોકો પોતાની સાથે ખોરાકી લાવી આપેા દીવસ સાંજે ઝુજારે છે.

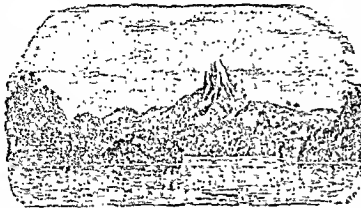
હમે પાછાં સન ૧૯૨૧ ઉપર ગયાં ત્યારે નીકળવા માટે સમગ્રું તૈયાર હતું, પણ પવન અતીસ્ય હોવાથી હમે પાછું કાને સડવાર ચાર વાગા તુલીક નીકળવાનું માંડી વાડ્યું. ચાન થય્યા હીગડા ખાતી હતી, તેથી ઈનજનના ઓરડા આગળથી જતાં હું પડી ગઈ, અને તેજ વખતે એક બારણું પણ જોડમાં બંધ થયું, જેની માહે માઈ આંગળું આવવાથી કચડાઈ ગયું. ઝડપે પોતા બાંધ્યા પછી હું બાજુ યવા તથા ઊંધ આવવા અને કેકની દવા આપી.

બરેસપતવાર, તા. ૧૫ મી ફેબ્રુઆરી—આજે રાતે હડી વાગે આગ લાગી એવી ખુબ પડવાથી હું એકદમ ચોંકી હી, અને

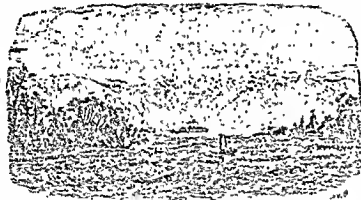
૯૩—ચાદને આગ લાગી તે વેળાનો દેખાવ.

કેદની દવા લીધેલી હોવાથી પહેલે તો હું કાંઈ સમજી શકી નહીં. થંડી ધણી હોવાથી હોકરાંઓના ઝોરમાં સગડી સઘ-
ગાવી હતી, અને બળતાં ધણાં હોવાથી ખાણેઓએ તે ઝોલાં કરી અંગાર રહેવા દીધા હતા, પણ તે અંગારની ગરમી

૯૪—ચોક્કન સાત અથવા પચીસ ટાપુ.

બારે ન હતો. ન્યાં સુધી હમે ગપોરે “ચોક્કન સાત” ના સુંદર ટાપુ આગળ આવ્યાં હતાં સુધી હમુને સાતો દેખાવ મળ્યો
નહી. પછવાડે સફેદ બરફનો પહાડ અને આગળ નાનાં ગામડાંનો દેખાવ અતીશય મનોરંજક હતો. સેંટ વીનસન્ટ એ-
નડ પસાર કરી “હયુરીસામા” માં આવેલા “ઈસો પુરા” માં સાક્ષ આડ વાગે લંગર નાખ્યું.

૯૫—હયુરીસામા.

સોમવાર, તા. ૧૮ મી ફેબ્રુઆરી—પવન એકદમ વધતો ગયો તેથી હમે “સીમેનોસેજા” સમુદ્રપૃષ્ઠીમાંથી જવાતું મોડી
વાળા “બંજો જોનડ” માં થઈ સુર્ય અસ્ત પામતાં ઉત્તર પેશ્મીરીક મહાસાગરમાં આવી પોહોંવા.

મંગળવાર, તા. ૨૦ મી ફેબ્રુઆરી—આજનો દીવસ ઘણોજ સુંદર નીકળ્યો, પવન પડી ગયો છે, અને થંડી પણ
કમી થઈ છે. હમુને અવાર નવાર ટાપુઓ દેખાતાં હતાં, અને કેટલાકમાં તો બળતા પહાડો હતા.

બરેસપતવાર, તા. ૨૨ મી ફેબ્રુઆરી—આજે પણ પવન થોડો હોવાથી હમે સડ મહાકાવી સફર માંજી રાખી. જે-
પાત શહેર અને તેમ શીવાળાની રજુમાં નહીં જોઈયે. તેનો દેખાવ ઘણો સારો નથી લાગતો, અને યુસાફરી કરવાની
ઘણીનું મુશ્કેલી પડે છે. જેપાનીસ લોડો ઘણાજ દુશિવાર છે અને તેઓ કાંઈ પણ ચીજ પરમનને કરતી જોય છે તે
વેહેલેથી શીખી જાય છે. જે લોડો અંગ્રેને લગતું કાંઈ પણ જાણે છે તેઓ એવું ધારે છે કે થોડાં વરસમાં જેપાનીસ
લોડ સર્વે શીખી જશે, અને તેઓ પરમનને કાંઈ પણ જોડા ઉપર રાખેલી નહીં.

સોમવાર, તા. ૨૬ મી ફેબ્રુઆરી—આજે સવારે અર વાગે હમે “હોંગકોંગ” ટાપુની ખતી જોઈ. આટલા દીવસ
તુલીકાં હમારી તરફનો પવન હોવાથી હમે સડ ચઢવાની દંઠારાં હતું. હમણાં હમારી આજુબાજુ ટાપુ અને સવાર અંધારી
હોવાથી હમે સાકા પાંચ વાગતા તુલીકાં હતાં રહી, પછી “વીક્ટોરીયા” શહેર જે “હોંગકોંગ” ને નામે ઓળખાય છે,
તે તરફ ગયાં.

વીક્ટોરીયા શહેરની બહાર વાહાણોની આવવવ બારે છે, અને નીનાઓની સામયાન અને જક જોડાથી બંદરનો

માર્ગ એવો બરાઈ ગયો હતો કે હથુને જવાની સુશક્તિ પડી. આ જોકે બોટો દેખાવમાં બીજી બોટોથી ઘણી જુદી હોય છે, અને તેઓમાંથી કાઠના સડ રેશમના બનાવેલા હોય છે. સામાન્ય બોટો બેડ બાજુથી અણીવારી લાંબી હોય છે, તથા ઘણી ઊંડી હોય છે, અને નીચે ત્રણ ભાગ કરવામાં આવે છે. એક ભાગ શંખણીમાં, બીજો ભક્તી કરવામાં, અને ત્રીજો છોકરાંઓને રાખવામાં વપરાય છે. આ બોટોમાં આખાં હુકુંઓ વસે છે, અને તેઓમાંના કાંઈએ તો જમીનપર પગ પહોં નથી સુક્રો. એક દીવસે સહવારે કીનારે જતાં એક બોટવાદાએ મારા પગની નીચેથી લાકડું ઊંચક્યું. અને મેં નીચે જોયું ત્યારે માત્રમ પડ્યું, કે ત્યાં ત્રણ વાર છોકરાંઓને ખીચેખીચ ગેસારેલાં હતાં, અને મોટાં માણસો બેઠકની નીચે બેઠાં હતાં. આ છોકરાંઓની માતા સર્વેથી નાનાં બાળકને પોતાની કમરે બાંધે છે અને બીજાને હાથમાં રાખી હલેલેસાં મારી દેકારતાં રીપવે છે. બે વરસનાં બાળકો પોતાને હાથે દંકરી શકે છે. છોકરાંઓનાં ગળામાં તુખડાં પેદરા-વવામાં આવેછે, પણ છોકરીઓને નસીબ ઉપર રાખે છે. એક અથવા બે છોકરીઓ જતી રહે તો ચીતો પોતાને નસીબવાન સમજે છે.

૮૧—ચીનાઓને વહાણ ઉપરથી ઉતારવા પાણી ફેંકે છે. પાહાડ છે, અને તેની ટોચ ઉપર વાદાણા આવે જાય તેની ઈસારત કરવાનું મથક છે. હમે આજે પેદરા પેદરા ચીનાઓનું ઇંગ્રેજ સાંભર્યું; તેઓ ઘણી અખજેજ રીતે બોલે છે, અને જેમ તેઓ શુદ્ધ ઇંગ્રેજ સમજતા નથી તેમ આપણને તેઓનું ઇંગ્રેજ સમજ પડ્યું નથી. ડંકાપરથી હમે ટેકડી ઉપર ગવરનરને લ્યાં ગયાં. ગવરનરનું ઘર સારી ઊંચી જગ્યા ઉપર અને મોટું બાંધેલું છે, તથા લાંબી આજુબાજુનો દેખાવ ઘણો સારો દેખાય છે. હમે હાટેપ્રમાં ખાણું ખાઈ ગાડીમાં બેસી યોગ્યની સડત જોવા ગયાં. હોંગકાંગની સડત જોવા ગામેગામથી લોકો આવે છે અને નાનાં ચીનાઈ ટુકડાં ઉપર મોટા ચીનાઓ જોએલા પગ જમીન ઉપર લાગે તેઓ બેસી દોડાવે છે તે થણું રચુછ લાગે છે. ઉછી સડત ચીનાઓના છોકરાંઓની હતી, અને તે સારી દીરતી હતી.

[સાંધણ છે.]

હીરાંખાઈ ન. એ. પટેલ.

આએ માસના અંકે સાથે અમે એક વેકાતથી આ વેલાં ગીચની નકશ અમારી વાંચનારીઓને ભેટ કરવે છીએ. આ ગીચ વેકાત ખાતેના ચીનકળામાં જાણીના ઘણા ગીચ સાપરજ નસરવાળજ બેઠવારે પાડ્યું છે અને તે માટે તેમને વેવાનનાં અંદોરું માન મચ્યું છે. અવજતાં અમારી વાંચનારીઓ અરેં સાથે એકમત્તી થયો કે આ ચીન અંદોરું દેખાવ પેદરા નજરે જોતાં અસંખ્યાત માત્રમ પડે છે-પણ મેં મેં-મંદરી મંત્રમય ખાલી કષ્ટણાદી એક ચીન આ પગની મેવાં જોઈએ, જે રીતે જોતાં એના ચીતાર માટે નારીક યાં નોખાં તવાઈ નથી.

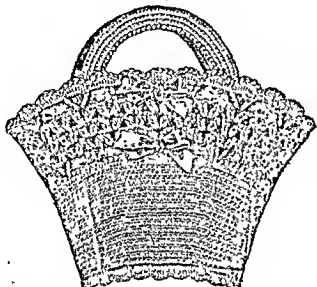
એક પક્કી જુદી જી એક વેળા પોતાની પસંદગી દીકરીને શોખામણ દેવા લાગી કે કરી પણ પોતાના ઘણાને પહેાં વખત ખીનવતો નહી, અને તે ‘લેકચર’ પુર કરતાં જોવી, કે ‘મારી દીકરી, એક મરડ તે એક ઉંડાંની બરોબર છે, જે મરમ પાણીમાં મોટો વાર રહેવા દેયો તો તે જગાક નરમ જેવો બકાશે, પણ એ તેમાં તેને વધારે વાર રહેવા દેયો તો તદનન સખત થઈ જશે.

એક જુવાન શખસે એક શનના એવો રૂપનો જોયો કે તે બહુવર્ષાં ઉડી પેદશુત (જરી) ની મરદમી નીચે ઉતરતો હતો. પણ સબજર થવા પછી પોતાને બીજાનાપર ઉભો રહી ઉપાડી છતીને દોડો જોડાઈ હાથમાં ધરી ઉભોજે જોવાથી તેની અન્ય-બીજો થઈ પાર!

ભ ર વા-શુ થ વા વી રો .

એક મુશ્કયાએ શુધેલા કાઠલા.

ક્રીમ રંગનો "મેકસામે" કાઠ લેવા અને કાઠલાનું તબ્બુ શરૂ કરો; ૮૦ સાંકરી શુધી તેને ભેડી નાખો, ૨૦ લાઈન આંટા લીધા વગર શુધી નવો, ત્રણ ચોથી, આઠમી, ૧૨ મી અને ૨૦ મી દારમાં નીચલા ફેરફાર પ્રમાણે શુધો—

ઉપથી લાઈનો શરૂ કરતી વખતના પહેલા, ૨૨ મી આઠમા, અને ૭૨ મા ટાંકામાં એકને બદલે ત્રણ વખત આંટા લીધા વગર શુધું. ૨૨ મી દાર—આંટા લઈને નીચલા દરેક ટાંકામાં એક એક વખત શુધી નવો. ૨૨ મી દાર—આઠ સાંકરી, સુર્યાપર બે વખત આંટા લઈને પાસેના ટાંકામાં એક વખત શુધો, *સુર્યાપર બે વખત આંટા લઈને ત્રણ ટાંકા મુકી ચોથામાં એક વખત, ત્રણ સાંકરી, સુર્યાપર બે વખત આંટા લઈને તેજ ટાંકામાં પાછું એક વખત *આમે નીશાનીથી પાછું શરૂ કરો અને એ પ્રમાણે આખી લાઈન શુધી નવો. છેલ્લે આંટા લીધા વગર પેલ્લી શુધેલી આઠ સાંકરીમાંની પાંચમીમાં એક વખત શુધો. ૨૩ મી દાર—પાસેના ટાંકામાં આંટા લીધા વગર એક વખત, બે સાંકરી, આંટા લઈને પાસેના હોલમાં એક વખત, એક સાંકરી, આંટા લઈને તેજ હોલમાં બે વખત, *આંટા લઈને પાસેનાં હોલમાં બે વખત. એક સાંકરી, આંટા લઈને તેજ હોલમાં પાછું બે વખત *આમે નીશાનીથી પાછું શરૂ કરો અને એ પ્રમાણે આખી લાઈન શુધી નવો, છેલ્લે આંટા લીધા વગર પેલ્લી શુધેલી બે સાંકરીમાંની બીજામાં એક વખત શુધો. ૨૪ મી

દાર—આંટા લીધા વગર એક વખત પાસેનાં હોલમાં, બે સાંકરી, આંટા લઈને તેજ હોલમાં એક વખત, એક સાંકરી, સુર્યાપર આંટા લઈને તેજ હોલમાં પાછું બે વખત, *સુર્યાપર આંટા લઈને પાસેના હોલમાં બે વખત, એક સાંકરી, સુર્યાપર આંટા લઈને તેજ હોલમાં પાછું બે વખત *આમે નીશાનીથી પાછું શરૂ કરો અને એ પ્રમાણે આખી લાઈન શુધી નવો, છેલ્લે પેલ્લી શુધેલી બે સાંકરીમાંની બીજામાં આંટા લીધા વગર એક વખત શુધો. ૨૫ મી દાર—૨૪ મી દારની માફક શુધો, ૬૨ક એટલાંક ૬ ૨૨ મી દાર ટાંકાઓમાં શુધેલી છે, બારે ૨૬ મી દાર નીચલા હોલમાં શુધી. ૨૭ મી દાર—સુર્યાપર આંટા લઈને પાસેનાં હોલમાં ૭ વખત, આંટા લીધા વગર નીચલા બે મોટા ટાંકાઓ ને દોરાથી ભેડાવવા છે તે દોરામાં એક વખત, સુર્યાપર આંટા લઈને પાસેના હોલમાં ૭ વખત એ પ્રમાણે શુધી નવો, ને છેલ્લે પેલ્લા શુધેલા એક ટાંકા સાથે આંટા લીધા વગર એક ટાંકા શુધી દોરા કાપી નાખો. કાઠલાને દબે નીચેથી ભેડવાને માટે બેચે બાજુઓ બરાબર પકડી બેઠા ટાંકા સુર્યાપર સાથે લઈને નીચે પ્રમાણે શુધો—

આંટા લીધા વગર પેલ્લા ટાંકામાં એક વખત, આંટા લઈને માર વખત પાસેના માર ટાંકામાં, આંટા લીધા વગર એક ટાંકા મુકી બીજામાં એક વખત, આંટા લઈને માર વખત પાસેના માર ટાંકામાં, એ પ્રમાણે શુધી નવો અને નાંકે અપચી દોરે કાપી નાખો.

દબે કાઠલાનું પકડવાનું બનાવવાને વાસ્તે ૬૦ સાંકરી કરી, આંટા લીધા વગર દરેક ટાંકામાં એક એક વખત શુધો અને એ પ્રમાણે ૭ દાર બનાવી કાઠલા સાથે નમુનામાં દેખાડવા પ્રમાણે ભેડી નાખો. બીજું પકડવાનું બીજા પ્રમાણે બનાવી બીજા બાજુઓ ભેડી અને છેલ્લે નમુનામાં દેખાડવા પ્રમાણે ૨૨ મી અને ૨૬ મી દોરામાં રીબીન પોવો. દીનબાઈ.

રાંધવા ને લગતું.

કેળાનું પુરીંગ—ચાર પાંચ તબખાનાં કેળાં લેવા, તેની કાતરી કરીને ઘીમાં તળી કઢાડવાં. ત્યાર બાદ ચોર દુધ લેવા તેમાં મોટા ચમચે આંડ નાંખી ઉઘાળી ચાર પાંચ કઠકા પર ને જવારી કંડુ કરો, તેમાં પાંચ ઈંડાની સફેદીને લગાવી તેમાં ઈંડાની દાળ, ચોક્કસ પેલ્લી બદામ, ખમણું નવકમ, એક ગલાસ ગીં-લાખ, સરવે એકાદસ કરી એક ડીસ ચા-ઉંચી પેલેટ લઈ તેમાં ત-મેલાં કંઈક પાંદરામાં, તેમાં પેલેટ-દુધ નાખીને ત-ઉંચી ઉપર નીચે નવકમ ખમણું ફરી લોખ માલ ને વતારડો.

ઝેવેલીના કદલેસ—આમાં મોસામાં કદલેસ સાંકરી તેમાં નીમક તથા આદુ દુધ રવા ચમચ ઈંડાનાં રાગમાં તળી પાંદરામાં ત્રણ પાંદરી કાતરી ગરતોમાં, તેને દેડ ડુપ આખણમાં લોખ કરો, ત્યારબાદ છંદા જેવે કદો મોટા સ્પર્શી તેને રાગ-રેલી ચોર દુધ નાખી પાંદરો ગરતમાં ફેંડો મોડકમ કરી પાંદરામાં પાંદરા મુકો; અંજી થત વાચ ને તેમાં કદલેસ નાંખી કસતર ગરત ફેંડી ખાધામાં લેવા. શીડીનામાં કા-નીશાનીમાં.

તમારી ચાલચલણ અહીંયાં વાંચો.

૨ મુને કુરસદ.

એક છુટા નગરની એક છેકરીની ચાલચલણ તેણી જે મહીનામાં જન્મી હોય, તે પ્રમાણે જાણવાનું અજીબાન બતાવે છે, અને તે નીચે પ્રમાણે કહે છે કે:—એ એક છેકરી અનેવારી મહીનામાં જન્મી હોય તે તેણી એક સારી ધર-ધણીઓણી બનશે, દલગીર પણ સારા સ્વભાવની અને સારાં કષ્ટાંતી શોખીની બનશે. ફેબ્રુઆરી મહીનામાં જે જન્મી હશે તે, તેણી એક વાહાલી ધણીઓણી, એક વાહાલી માતા અને પોશાક પર ધણી બરી રહેલી થશે. માર્ચ—અતીથ બકબકાર કરનારી અને સધળાં સાથે કળાયે કરનારી અને પોશાકની ધણી બાળકાર થશે. એપ્રિલ—સેહેરી, ધણી હુશિયાર નહીં, પણ સારા દેખાવની અને કુશળીની અભ્યાસી. મે—જીવનસુરત, મમતાવાદ સ્વભાવની અને શોખીના પેહેરવાશ પેહેરનારી. જુન—ગુડ પણ જમીડી પરજુશે, ઉગ્ર અને પોશાકની શોખીની. જુલાઈ—ધણીબરી જીવનસુરત, પણ ખરાબ સ્વભાવની અને બપકાદાર કષ્ટાંતી ચેકગાલી. ઓગસ્ટ—મમતાવાદ સ્વભાવની અને દુન્યાદારીવાલી, પૈસાવાશે કેકણે પરજુશે અને તાજુબ કરી નાંખે તેવા પોશાક પેહેરશે. સપ્ટેમ્બર—બીવેકી, બધી, બધાંને ગમતી અને દ્રાસીન પ્રમાણે પોશાક પેહેરનારી. ઓક્ટોબર—દેખણી, નજારાબાજ, અને લલચાવનાર પોશાકની શોખીની, નવેમ્બર—ઉદાર, માયાળુ, ગરીબ ખવસતી અને સારી રીતના પોશાકની વખાણનાર. ડિસેમ્બર—નથી ચીનીની શોખીની, ઉડાઉ, અને પોશાકની અભ્યાસી.

જે સખતમાં સખત ચીન એક કુરસ અથવા સીને જલદી પુર્તા બનાવી દે છે, તે કોઈબી કારણથી ઉત્પન્ન થતી બનતી બેચની છે. બધાં સારાં માણસોને તમારું બહુ ઇછનાર બનાવમે, અને વરસની આખેરીએ તેઓમાંનાં થોડાં તમારા હોસ્ત થશે. હોસ્ત જલ્દીની રોગની છે.

સોલા પોશાક બેદરકાર બનતી નીશાની દેખાડે છે. હોસ્તી કુલ અથવા કુરખા વગરનાં પ્યાર છે.

બહી, પાંચ અને દરેક પ્રકારની માટી રેવના દરવાજા પ્રધાની ગેરહાજરીથી નેકશા છુટી પાથ છે તેટલા બીજકોઈ પણ ચીજની થતા નથી. મણાએક ચાલક લીપેલાઓ લીપેલા આડા માથે, તથા ધણીએક આરાધનું જીવેલીના થયલા નાસનું મુખ્ય કારણ કોઈ પણ ચોક્કસ કામકાજમાં નહીં રોગાવાનું છુટી પડ્યું જણાયું છે. આદર્શમાં સંતરીમાંની સંકલીઓને કોઈપણ કામ અને ચેકેનત કરવીજ નેઈયે, અને જો તેઓને સાચાં કામમાં ન રોકવામાં આવે તો પછી ખરાબમાં તે રોકાય છે.

જાલજી જે દોહલતની ચાલી છે, તે દોહલતનું આદર્શમાં ચીની ઉપર એકશા તેા બારથી નીટલાયથી રહે છે કે જ્યારે બીજાં સર્વે સાંત નીદમાં સુએ છે ત્યારે તે કંટાળાભરી દીવસો અને આરામ વીનાની રાત પસાર કરે છે.

જે સ્ત્રીઓથી દૂર રહેવું નેઈયે તે તેઓ છે કે જેઓ નીદમાં પાંચરનામાં પ્રકાશી થે છે.

“રમુને કુરસદ” ના જવાબો બરાબર વખત સર નહીં આવતા હોવાથી કોઈ કોઈ વેળા થયેલા અસરા થયે છે અને જોખાનું છપવાને અધ્યયન પડતી હોવાથી તે માટેનું ઈનામ કહાડી નાખી, જે કોઈ બાનુ સદશી સરસ હુખાણું લખી મોકલશે, તેને હવેથી ઈનામ આપવામાં આવશે.

ઈનામ દાખલ એક અતી સરસ પેન્ટ કરેલા તકીયા યા ગલીયા લસવા લાયકને કારક આપવામાં આવશે.

જે કોઈ બાનુએ રમુને કુરસદ “સી મિત્ર” માટે લખી મોકલશે અને તે જે અમને પસંદ પડતી હશે, તે અમારા અંકમાં દાખલ કરવામાં આવશે. લખનારે કાગળની એક જ બાજુ પર “મારજન” છોડી લખવું, પછવાડેની બાજુએ કોઈ પણ લખવું નહીં. મોતાવું નામ તેની નીચે મુકવું કે નહીં, તે તેઓની મરજ પર રાખવું.

રમુને કુરસદ મોકલનારાંઓએ નીચે પ્રમાણે સરનામું કરવું. સી મિત્રના “રમુને કુરસદ” નાં બાનું અધીખતી જોગ, કથસરે હિન્દ મેસ—હું અહીં.

૧—ઉખ્યાણું.

પથારીનાં માથ, મોઢાંની બધ ને કુપ કેતી બધ.

સુલખાઈ ખરસોદલ જીવવાલા.

૨—ઉખ્યાણું.

નીચલી આકૃતી પ્રમાણે આ રાખેલીના અર્થ લઈ કીચી રીતે મોકલો કે તેની વધમાંની ઉભી લીંડમાં થયેલા બહીતા અને માથાજી કદરથનું નામ આવે.

- • • એક રોદર.
- • • એક રોદર.
- • • એક મામ.
- • • એક રોદર.
- • • એક મામ.
- • • એક રોદર.
- • • એક રોદર.
- • • એક રોદર.

ખીરેશા સોરાબજી નગરવાળા.

૩—ઉખ્યાણું.

હું તણ અશરી ઈનસાન હું પણ જે મારો પગ કાપી માર્યે સુરોતો તેા હવમાં લગી જઈશ.

સુલખાનું કાવસજી કાવર.

૪—ઉખ્યાણું.

હું એક પાંચ અશરી મોડો પદારથ છું, મને સુલા પર સુરમાં વીના કોઈ હું જનતો નથી. મારા ૧, ૩, ૨ થી હાંડિતું નામ પાવ છે. મારા ૪, ૫ મા મોંઢે થી સમાવશી છે. મારા ૩, ૪, ૫, જમીનમાંથી ઉભતી ચીજ બતાવે છે. મારો ૧, ૨, મોંઢકું મોંઢું કરી નાખે છે. મારા આપાથી હું ધારું છું કે કોઈ પારસી બાનું અંબલી ન હશે. સર્વેએ મને આધેસો તેા હશેજ. જરા કંટેસી હું કોણુ ?

૫-ઉ પચાણુ.

એકથી ૩૬) સુધીના આંકડાને ૯ ખાણાના ચારસમાં એવી રીતે ગોઠવે કે તેને આડા, ઉભા અથવા એક બુલેથી બીજા પુ. લાં સુધી અથવા તે તેના સરવાળો ૧૧૧ આવે. એકનો એક આંકડો ફરીથી આવવા ન જોઈયે.

મીસ જરખાઈ અલમનજ રાન્કોટવાળા.

૬-ઉ પચાણુ.

પ્રભુ ગણદી રાખર, ભતે હું પ્રવાહી;
તમે ગમે એટલું અવગણે તોય ન ભડું ધરાઈ.
૨૬ છે મુજ પેદેસા એ વગર બંગસા કે મેદેલ,
ટળલ, કળલ કે ખુરશીમાં દેખાઈ હું સેદલ.
નથી મુજને દાપ, પગ, કે નથી મુજને માપું,
તો પણ મોટું છે માત્ર પેર દબલેને હું માપું.
પવનથી યાદ હું મોટા, પણ નથી મને દાડ કે માંસ,
તો પણ લોહી છે મારામાં અતીશે યુવતીકારક ખાસ.
ભરશે છે મારા પેટમાં ખમણો અપરંપાર,
નથી ધનાર જરાએ કળી, વાદે મને એટલો કદાડ.
દુશિયારીમાં આવી વધુ, ને પાછો પાઠ વળી કમ,
એવી ખુદાઈ ખુદરત ને અળખ છે ભરમ.
એવો હું હું નર કેમણ, પારખ એ સત્તર ટું નાર,
કે પળમાં મચાડે તોફાન એ કરે દુઃખ કીરતાર.

દી. આર. એમ. દારૂવાળા.

ખોલાસો ગઈ વેળાનો.

૧. દા ન
દા ના વ
બા ખ વ
ઈ ત રા ળ
૨. મરી; સી મિત્ર; અચાર; શેરડી.
૩. આવ વાઈ દરખા હું ને તું જેડ સરખા.
૪. સપાટ.
૫. ખુરશી. ખુશી-સીર.

“લુમાર” આ વેળાનું સારી રસમે કુરસદ લખવાનું ઉત્તમ ની-
ચલાં ગાનુંને મળ્યું છે, જે તેવું છે. “ક્યસરે દિન્દ્ર પ્રેસ” માંથી
મંગાવી લેવું.

ખાઈ રી. આર. એમ. દારૂવાળા.

અમારી લખનારીઓને ખબર.

જે બાતુઓ સી મિત્રમાં લખાણ કરવાને રાજ છે
પણ ચોતાનાં નામે બહેરમાં ખેલો મુકવાને રાજ નથી
તેઓને નારીપાચ ન કરતાં અને ખાસ જણાવે છીયે
કે દરેકથી અગો તેઓનાં લખાણોની પણ આ ચોપાન્યા-
માં જગ્યા કરવાને ખુશી છીએ.

અમારી સર્વ લખનારીઓનું ધ્યાન અગો નીચલા
કાચડાઓ પર જોવે છીયે:-

૧.-લખનારી બાતુઓએ તેઓનું રહેવાનું ખરાબર
ડેડાણું તેમજ જેઓ બહેરમાં નામ આપવાને રાજ ન
હોય તેઓએ અમારી ખાનગી જાણ માટે “ખર” નામ
આપવું. તેમ નહીં બનશે તો અગો તેઓનાં લખાણો
કમુલ કરઈ નહીં.

૨.-લખાણો દર મહીને પંદરમી તારીખની અંદર
મોકલી આપવાં. મોડાં મોકલ્યાં લખાણો તે મહીનાના
અંકમાં આવી શકશે નહીં.

લખી મોકલનારાંઓને ખબર.

ખાઈ નવાજ/ખાઈ અ. રોક-તમારાં જે લખાણો
મળ્યાં છે, મેદરવાની કરી જોડણી પર ધ્યાન આપજો.

Ruby-જેમવાઈએ.

“નાલ” ટેસાંચી દીવાળીમાં કીધેલા રકાસ

લખનાર બાતુ-આ બાબદમાંથી કાંઈ પણ સાર નીક
બી શકતા નથી. આ તમારી પેદેલી ફોટોસ દેખાણો
ફરીથી કાંઈ બીજ સારી બાબદ લખી મોકલવાની મે
દેખાણી કરને.

દીનાંમાય-તમારું ડેલું લખાણ સી મિત્ર માટે
મુલ લાયક નથી. એથી બાબદો પર વખત મુમાવેલો
નકાશે છે.

સુરમદરશક ચંત્ર અને તેના રોધ કરતા વીરો
લખનાર બાતુ-તમારાં લખાણોમાં જોડણી તથા બા
કરણી પુરાલ ભુલો કરો છો. આ લખાણ એવીજ બ-
તની પુચકલ ભુલોને લીધે કમ્પોઝમાં આવી શકતું નથી
તેથી હવે પછી બધારે સંબાળથી લખી મોકલવાની મે-
દેરવાની કરને. તમારું “મોટાઈ” વીરોનું લખાણ બ-
ચ્યાં જેવું છે.

The Misses Bhujwala-તમે જે નવી ચાહુ વા-
તાનો તરબુચો કરવા માંગો છો તે જોલાસક તૈયાર કરી
મોકલને. તમારી પેદેલી વાતા અગોએ ૨૬ શ્રાધી નથી
પણ અગો આગમ જણાવેલી મળ્યાં છીયે તેમ સી મિત્રમાં
આપતી એક પણ ચાહુ વાતા પુરી થયા પછી દુરત
તમારી રા. કરીયું.

કાપેલા બાળ-અરાં નામ વગરનાં લખાણો પર
અગો ધ્યાન આપતાં નથી. વળી તમારું લખાણ પણ
સી મિત્રને જાન્યું નથી. જે સીજ તમારી આંખે જોલી
દીસતી દરો તે કદાચ બીજાંઓને બરી લાગતી હશે.
જેવા જેના વીચાર, એવી બાબદો વીરો સીખામણો આ-
પવા નીકળી પડવું એ સી મિત્રનું કામ નથી.

“એક બાતુ”-તમારા કાંઈના ખાનગી જવાબ
વાલેથી છે તે તમને યુગો હશે.

આ “સી મિત્ર” સુભવના મેમમાં નામ છો હાલખી રોમમાં
ક્યસરે દિન્દ્ર સીમ પ્રેસમાં ચોતાને માટે કસમજ બાસજલ એટલેથી બાપડું છે.

શ્રી મિત્ર

STRI MITRA: OR THE LADY'S COMPANION.

પુસ્તક ૨ છું.

ફેબ્રુઆરી ૧૮૮૧.

અંક ૧૨મો.

ધર સંસારી કેળવણી કા-
યાને એક ખરી કેળવાયતી માતા પાતાનાં
બાળકોને કેવી રીતે ઉપદેશે છે.

માતાઓ તથા બેટીઓ માટે એક વાર્તા.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

છોકરાંઓનાં પાઠ્ય.

વરેલાને દીપસે સવારનાં બીજાનાપરથી
ઉઠતાં વાર મરચટ હાથમાં જુવાન
છોકરાંઓનાં ગગનમાં તેઓએ આપવા
ધારેલી પારડીનાં વીચાર બે આંખો
હોય તો તેમાં કાંઈ પણ અસ્વભાવીક
હતું નહીં. નાંદરીરને આગની પારડીમાં
વડપણ લેવા માટે એટલી તો ખુશાલી
લાગી અને તે કહેવા લાગ્યો કે, લોકો કહેશે
કે મેદરજબાઈને હોની પારડી શીવાય
કોઈ પણ પારડી આવી સરસ પર્ક ન હશે, કારણ કે તે
કહેતા હતા કે મેદરજબાઈ કરતાં સરસ થતું એ તો તેવજીનું
ખાતું પોતાનાં માથાંપર મુકવા બસેજ હતું. હોમી, પટેલની
મેદરની સંગત અને વાતચીતમાં તથા લોકોને મોહરેથી તે-
જીની તારીફ સમજવામાં કેવો સારી રીતે વખત યુજરશે
તેનો વીચાર કરતો હતો. બચને તે શું મજાદ કરવાનો હતો
તેનો કાંઈ ખ્યાલ પણ ન હતો, પણ તે એટલો મોટલો અને
મસ્તીભર ચાઈ ગયો હતો કે ઘેરનાં નોકરો કહેવા લાગ્યાં કે,
બાલ રોહનું ખ્યાન કેમણે નહીં હતું. ખેરશેનાં બનસે તો
આ સાંજ આખાં વરસમાં સૌથી સુખી હતી, બે કે તેણી
તે કમુજ કરતી નહીં હતી. તેણી બાજુની હતી કે તેણી યુજ-

નુરત હતી. હીજા શરદે તેણીને એક દીપસે કહ્યું હતું કે,
તેણી યુજનું બધાં તો તેણીની ઘણી વખાણ થાય અને તેણી
બે દીક્ષની સહી ન હોતો તો દીક્ષા તેણીની યુજનુરતીની
ઘણી અદેખાઈ કરતે. એ કે તેણી ઉમ્મરે તો બચ્ચું હતી,
તોપણ લોકોની વખાણ મેળવવાને ઘણું ઇચ્છતી હતી; બે
દીપસે તેણીના ભાઈનાં દેસો ઘેરમાં આવતા તે વેળાએ તેણી
ઘણી ખુશ થતી હતી અને કાંઈ પણ આનાકાની વગર કમુજ
કરી દેતી કે, તેણી છોકરીઓ કરતાં છોકરાઓ સાથે વાત
કરવાને વધુ પસંદ કરતી હતી, કારણ કે તેઓની સાથની
વાતમાં તેણીને વધારે રમુજ તથા મગત મળતી હતી, અને
બે કે તેણીના આવા ખ્યાલથી તેણીની માતાનું કૈયું કમુજનું
હતું, તોપણ કોઈ વેળાએથી તેવજી તેણીને પોતાના આવા
વીચારો બહાર પાડવા માટે ધમકાવી ન હતી અથવા તો
તેઓને અટકાવવા માટે ફરમાવું ન હતું. તેવજી બજાતાં
હતાં કે કેળવણી ઘણું કરી શકે છે, તોપણ તે કુદરતી ખ-
વાસો સધળા એક મજાત કરી શકતી નથી. અહીં જોતાં તો
તેવજી તેમ કરવા ઈચ્છતાં ન હતાં, તેવજી કોઈ દીપસે દશ-
ગીર થયાં ન હતાં અથવા ફરમાવે પણ કરી ન હતી કે
તેવજી પોતાની સધળી મેહેનત છતાં ખેરશેને પોશામના
જેવી સમજ્યું અને તાલેદાર કરી શક્યાં ન હતાં. વળી કોઈ
દીપસે એવો પણ ખ્યાલ કર્યો ન હતો કે તેવજીની સધળી
શીખામણ અને સંભાળની અસર તેવજીનાં બાળકોપર એક-
દમ થયતી તેવજી બેચ. તેવજી હમેશાં પોતાની બનનું કરી
પોતાનાં છોકરાંઓની ખરાબ વખાણ કે જ્યો તેઓને પા-
છળી છાંદગીમાં ખગનું પડે, તે દુર કરવાની કોશિસ કરતાં
હતાં, પણ તેવજી પોતાનાં મનને એમ મનાવવાની કદી પણ
કોશિસ કરી ન હતી કે, જે સારાં બી તેવજી પોતાનાં છોક-
રાંઓમાં તેવજીની કોશિસ કોઈ છે તેથી તેનાં કળ પણ
સારાં આવશે. તેવજી બાજુનાં હતાં કે તેવજીની દીકરીને
તેણીની છાંદગીમાં ઘણું સોસનું પડશે, કારણ કે તેણી હમણાં
જેવી સુખી હતી તેવી તેણીને હમેશાં નેવણી તેવજી કેમ
આશા રાખી શકે? કદાચ તે આકાશી બાપની એવીજ મ-
રજી હોય કે તેવજીના ધરમ અને ફરજની પરીક્ષા તેવજીનાં
વાલવાંઓની આરક્ષે કરી નેય, પણ બે તેવજી પોતાની ફર-

તેમાં પચાસ ન પડે તો તે પચાસથી તેવજીને મુખજ આપશે. પીશાળી તો મોજ મળદના વીચારથી ઘણી ખુશાલી ઇચ્છે હતી. તેણીની ખુશાલીમાં ફક્ત એકજ ખતરો હતો કે તેણીની માતાએ તેણીને બાદરાનાં લોકોનાં દેખતાં વળડવા નાખી ફરમાવ્યું હતું. તેવજી નજીવ્યું કે, જો કે મેટ્ટેરેટ-જાનું માતરને લાં તો તેમ કરવાને તેવજી તેણીને બોલસ નહીં કાઢી હતી, પણ જો તેવજીનાં પોતાનાં ઘેરમાં તેણીનું નાનું સાંભળવાની કોઈ ઈચ્છા નજીવશે તો તેણીને વળ-ડવાનું પડશે. આજેનું વેળાએ પીશાળને દમગીરી ઉપર કે જેણીએ પ્યાનોને બદલે ગીતાર વગડવાનું શું કામ પસંદ કર્યું હશે, કારણ કે ખોરશોદ પ્યાનો એટલો તો સરસ વગડી નજીવતી હતી કે તેણીને સાંભળ્યા પછી કોઈ પણ તેણીની માટેની બેઠેનને સાંભળવાની ઈચ્છા રાખે નહીં; પણ ગીતાર વગાળુ તો પારસીઓમાં નવાઈ હતી, અને તે દીવસે લાં “વાવનારી કોઈની નાની છેકરી તે વગડી નજીવતી ન હતી, કાંઈ પીશાળને બીલક હતી કે તેણીને છટકી નવાનું કાંઈની રાંજુ ગળશે નહીં. આ વીચાર તેણીને ઘણો નાચુશ લાગતો નો, પણ તેણીએ દેગપ કાંધે કે જ્યાં મુશી તે વખત આવે ત્યાં જ્યાં મુશી તેનો વીચાર કરવોજ નહીં.

જો કે શુદ્ધ પારકાંએથી બીલતી હતી, તોપણ ઘેરમાંનાં દરેક લગ્નની ખુશાલીમાં તેણીની ભાગ લેવા વીના રહેવાનું નહીં. ખાણાં આગમજ નંદગીર જે ઘોડાપર ફરવા ગયો હતો કારણ કે તે કહેતો હતો કે તેમ કાપાથી તે ઘેરમાં તોફાન ભેંસતો કહેતો આટકશે તે એક અદરખની સયે પાછો ફરશે, જેની લાગરીથી તે વધારે ઉત્તરમાં દીસતો હતો.

“મારાં મારા ક્યાં છે, અને પપા ઘેરમાં છે કે ?” તેના બાહાની લગામ ખસારપર ફેંકી અને તેને પેલા અદરખના ઘોડાની સંભાળ લેવા કહી તે હાંકતો હાંકતો પુછવા લાગ્યો; અને પછી હોતમાં ધસી જઈ બેસવાના ઓરડાનું બારણું ઊંધાવ્યું અને બોલ્યો—

“મમા, મારાં અજીત છડાદાર બાપજી માટે મારો ઉપકાર મા-નવા અને વળાણ કરવા માટેનું “વેટ” પસાર કરો? આજે રહેવા આપણા વનવારી, આપણા મધમાંના જોગી, બધારે હું તેવજીને પહેલો મલ્લો લ્યારે મારી ઈચ્છાએને એવજી ના પાડી, પણ તેવજીપર જે છત મેલકી—અને હવે તમારા જોતાગને તમારા પગચાળાગ લાગ્યો છું, એવજીના મર્મમાં ગમે એટલી લાલચો નાખી મને મારો બદલો વાળી આપો.”

“ચુપ રહે, માંડા છેકરા ?” દીનબાઈ દેખઈતી ખુશાલીથી ઉઠી હાથ લંબાવી આગળ આવતાં બોલ્યાં. “તારો ઘોંધાદી આપકાર મારા આપકારને સાંભળવા દેશે નહીં. દીનશાદજી, તમને જોઈ ગમે ખરેખર ઘણાં ખુશી ધવાં છીયે.” તેવજી તે જવાન રાક્ટરને દીધમાં લાગી આવે તેટલી માયાથી કહ્યું. “અને મનચેરશાદની તમને જોઈ ધવાન રાજી થશે. હું આશા રાખું છું કે મારા દીકરાએ તમારાં દીકરપર નાખેલી સાંકળ તમને દુઃખ બરી રીતે બારી લાગતી નહીં હશે.”

“દીનબાઈ, મને બીલક છે કે તે સાંકળ રાખવાથી નહીં પણ કહાડી નાખવાથી મને વધારે દુઃખ ઉપજશે.” દીનશાદજીએ દમગીરીભર્યા અવાજે કહ્યું, “જેમ મનચેરશાદ અને મારો દોસ્ત નંદગીર તમારાં કુટુંબમાં ગમે બેસાવા ઈચ્છે છે તેમ કરવામાં મારી આનાકાની એજ છે કે, પછી મારો એકાંત-વાસ મને વધારે કઠરા આવે તેવો રખેને ઘઈ પડે. સત કરી માનને કે એથીજ હું દુરનો દુર રહેવા માંડું છું. આપણી મરજી તો ગમે તેવીથી જુદી હોય, તોપણ એવાં છડાદાર બાપજી આગલ તો આપણેથી સામે નહીં વધાવ.” તેવજી મશકેરી ભર્યા અવાજે કહ્યું.

તેજ વેળાએ મનચેરશાદ અને હોખી ઓરડામાં દાખલ થયા અને તેઓનો આપકાર પણ દીનબાઈ અને નંદગીરનાં જોવા ખરાં દીકરો હતો, અને તે દલાદાની સાંજ તો દીન-શાદજીએ મોજ મળદમાંજ કહાડી. નંદગીરની પેલી કપીલા માટેની દીમતમરી આશથી દીનશાદજીના પોતાના સખી ખવાસપર ઘણી અસર ઘઈ હતી, અને જો કે તેઓની ચાલ-ચલણ ગમે એથી જુદી હતી, તોપણ બંને વચ્ચે તે પળથી ઘાડી દોસ્તી બાકાતી રહી યઈ. નંદગીરના ખરાં દીકરા બોલો અને કાળની સામે ચતું અશકત હતું. તે કોઈ વેળાએ પોતાનું મુખી ઘેર છોડી દીનશાદજી સાથે ત્રણ ચાર દીવસ રહેવા જતો હતો અને તે ગરીબ ઘેરમાં ખરાં દીકરી મળાદ મેળવતો હતો, અને અંદર તેમજ બહાર એટલી તો ખુશાલી પાંધરતો હતો કે તે દુઃખી જવાન રાખસ નંદગીરની સોળ-તમાં સીધી ઘણી મળદ મેળવે અને મનચેરશાદનાં વારંવારનાં તોડાંઓ કમુશ કરે તેમાં કાંઈ પણ અન્યથા ઘવા જેવું નથી. મરજટ હોખને તેવજી ધણાં વરસો મુશી એક નજી-નાદાર ઘેર તરીકે ધારતા હતા, પણ તેનું ઘેર તેવજી ચેતે મેળવી શકે એથી તેવજીને આશા હતી નહીં. તેવજી પોતાનાં નસીબમાં એકાંતવાસ અને દુઃખજ ધારતા હતા, અને પો-તાના દોસ્તોથી છુટા પડ્યા પછી જે સતોપ અને ખુશાલી મેળવવાની કોશિશ કરતા હતા, તે તેવજીને વધારે દુઃખજી લાગતી હતી.

દેવે રાત પડ્યા આવી હતી અને બધી તૈયારીઓ ઘઈ રહી હતી, છેકરાંઓ પણ સપળાં તૈયાર થઈ રહ્યાં હતાં, સમજા સુંદર ઓરડાઓનાં બારણાંઓ ખુલાં મુક્યાં હતાં, નંદગીર અને પીશાળ હોખમાં મસ્તી તોફાન કરતાં હતાં. પાસેના ઓરડામાં ખોરશોદને પ્યાના આગળ ઉભેલી નંદગીર નંદગીર બોલ્યો—

“ખોરશોદ, એક મનેનો જોવા “વોલ્ટજ” વગડ, મારી ડાહી બેઠેન છે; ધણેજ મળતો હં: પીલુને અને મને અંદી એ-ખમાં છીયે તેટલાં “ડેન્સ” કરવા ગમે છે.”

“નંદગીર, મને મેદરખાની કરીને ચાક કરો.” તેણીએ ચીરડાઈને જવાબ આપ્યો; “હું અંદી વગડવા મેસું તેટલાં જલદનાં લોકો આવી લાગે તો તેઓ શું વીચારે ?”

“વીચારે ? તે કોહો તો. એમજ વીચારે કે તું ઘણી ડાહી અને બીલને ખુશી કરે તેવી છેકરી છે, કે જેમ તું હમણાં

નથી.” જાંઘગીરે હસીને જવાબ દીધો. “કાંઈ નહીં પીરોજ, યાત્ર, આપણે એ જગ્યાંથી જે યાવ તે કર્યે.”

“તુંને ગમે તો તું કર જાંઘગીર, મારેથી તો “ડેન્સ” કરવાનું અને મોત ગાવાનું એકો વખતે નહીં યાવ-મારો તો બધો દમ નીકળી જાય.” તેણીએ હસીને જવાબ દીધો.

“યાત્ર ખોરશેદ, તું વળગતી નહીં તો આપણે “ડેન્સ” કર્યે.” બસ કે જેને પછુ જાંઘગીર માફક ડેન્સ કરવાનો શોખ ધઈ આવ્યો હતો, તેણે પોતાના દમકામમાં એક કુચ ખોલતાં ખોલતાં ખોરશેદને કહ્યું.

“મને કાંઈ ડેન્સ કરવાનો એટલો બધો શોખ નથી, તારે ગમે તો તું કર બસ.” ખોરશેદે જવાબ દીધો.

“પીરોજ, આને એનો મીનજન કેમ ગયો છે?” જાંઘગીરે પુછ્યું.

“કાણે જાણે, મને કાંઈ બરાબર ખબર નથી, પણ તું મુજો રહેશે તો પોતાની મોજે એ દેકાણે આપશે.”

“યાત્ર તુંને પુશી કરવા તેમની કરીશ; કારણ કે આને તું એવી મજેદની લાગે છે કે મને તુંને કાંઈની ના પાડ્યા નહીં મનનું.”

“જે જાંઘગીર, એવું એવું બોલી તું મારે માથું ફેરવવાની કોશિશ કરશે કેની, તો તુંને શીક્ષા કરવા હું બસ આગળ ઠોકી જવશ.” તેની નાની બહેન પોતાના શાઈને બીલવડાવવા બોલી.

“બરાબર છે પીરોજ, બાઈ તરફથીની પુશામતીઆ બોલો સાંભળ્યા નહીં બેઠી.” તેણીના બાવા મુઠમાં હસ્તાં હસ્તાં આગળ આવી બેઠ્યા, “પણ હમણાંથી તું મનહમાં પડી છે તે પછી યાદી જશેની?”

“અરે નહીં પપા, હું તો જાણે આને આખી રાત મનહ કર્યા કરે.”

“મારેથી કાંઈ એમ એમ થાય નહીં જો,” જાંઘગીર ખમાં ચઢકારી બોલ્યો.

“પણ હાઈ તું યાદી નહીં જશે તો આને કપડાં બધાં ખરાબ કરી છપરી પીધરી ધઈ જશેની?” મનચેરશાદ બોલ્યા, “અને તેમ યશે તો ખતીત ઘણું ખરાબ.”

“ખતીતજ નહીં પપા; જાંઘગીર મને એટલો તો આદે છે કે હાથે કરીને તો મારાં કપડાં ખરાબ કરશે નહીં, અને જો મારા જવાબ ખોરશેદ જશે તો એક પળમાં આપા પાસે સરખા કરાવી આવીશ.”

“વાહવા પપા, તમે જો એ વાતથી બીલવડાવતા માંગતા હોયો તો પીરોજ પાસે નહીં પણ ખોરશેદ પાસે જવું બેઠી.” જાંઘગીરે ભાર મુકી કહ્યું, “સાફ છે કે મારી એક એવીબી બહેન છે કે જેને એવી નહીં જાણતી દરકાર નથી.”

“જાંઘગીર, તું ખોરશેદ સાથે જરાક વધારે સખત થતો નથી?”

“હા પપા, એ ખરેખર એમ છે, એના કહેવપર કાંઈ પ્યાન ના આપો.” પીરોજએ જોતરપાદીથી જવાબ દીધો, પણ જાંઘગીરે તરતજ વચમાં બોલી ઉઠ્યો.

“હું કાંઈ તેવો છેજાંઘગીર નહીં પીરોજ, તું કહે તેવી સરત બાળીને કહું કે આને એવણુને કપડાંમાં કાંઈ ખાખી પડી છે, અને તેથી એવણુ ચીરણ્યા છે. સારી ખારી કાંઈ એસંકા નહીં હશે, અથવા તો બેઠીએ તેવી જગ્યા નહીં મળી હશે અથવા તો કાંઈ બીજું જોણું પડ્યું હશે.”

ખોરશેદ સ્વરાં નરસીએ આ વેળા ખોરડામાં હતી નહીં તો કે તેના બાઈનાં આવાં બેઠવાથી તેણીનો ચુસ્તો નરમ પડતો નહીં; પણ મનચેરશાદ જવાબ દઈ શકે તે આ મગજ બસ જે ચુકને શોધવા ગયો હતો, તે એકદમ ખોરડામાં જુમ પડતો ધરી આવ્યો.

“યાત્ર જાંઘગીર, હવે આપણે ડેન્સ કરી શકશું; દીનખાઈ મારી કહે છે કે લોકો આવે તેની આગમન.” આપણે ગમે તે કર્યે તેવું કાંઈ નહીં. વળી એવણે આપણે, વારતે વન-ડવાળી કહ્યું છે.” મનચેરશાદ તેજોને થોડી મીનીટ સુધી દર-ખી જેતા ઉત્તા અને પછી તેવણની વડી દીકરીને શોધવા બીજા ખોરડામાં ગયા.

તેણી ખાવાના એક નાના ખોરડામાં એકસી હતી, કે જ્યાં પહેણાઓ માટે રીફ્રેશમેન્ટ તૈયાર કીધું હતું. તેણી થોડાં સુદર કુટોર પેશાખરથી મોડવતી હતી. જેવા તેવણ ખોરડામાં દાખલ થયા કે તેણીએ કાચું બેઠું, અને એવી તો રીતે હસી કે તેણીને લાડકો બાપ સમજ્યો કે જાંઘગીર ખોરશેદ હોવા બેઠી, કારણ કે આ વેળાએ તેણીનાં મોઢપર ચીરડાની કાંઈ પણ નીશાની હતી નહીં.

“કેમ દીકરી, આજે તું તારાં બાઈ બેઠેન સાથે લાકમાં કેમ નથી? અને હમણીં તારાં બાઈએ તુંને વળગ્યા કહ્યું. તારે વળગ્યું કાંઈ નહીં?” તેણે એકથી તો ખાખી પુછ્યું કે ખોરશેદ જે કે શરમાઈ ગઈ, તોપણ તેણીએ જરાદીથી જવાબ દીધો—

“કારણ કે, પપા, મારા ચુસ્તો બરાબર નરમ નહીં પડ્યો હતો; થોડીક પળના એકાંતકાસમાં મારા ચુસ્તોને નરમ પાડવાનો મનનો ઈશ્તિજ અનમાવવા હું મુકીકના ખોરડામાં ગઈ હતી, પણ હું તો ફોદ પાડું તે આગમન તો જાંઘગીર મારી સાથે વાત કરવા આવ્યો. હું જાણું છું કે મેં તેને તોછડો જગ્યા આપ્યો, પણ પપા, ખરેખર જાંઘગીર કાંઈ વખત ઘણું ચીઠ લાગે તેવું બોલે છે.” તેણી તેવણનાં મોઢ તરફ બેઠીને બોલી.

“હું જાણું છું કે તે એવો છે પપા, મારી દીકરી, મશકરી; કઈ વેળાએ કરવી, અથવા તો જોતો તેના જેવો સ્વભાવ નહીં હોય તેની સાથ કેની નાખતી કરવી, તે એને ખરાબર ખબર નથી; પણ મને કહે કે એવું તે શું થયું કે તારો મીનજન આવી રીતે ગયો, અને તુંને એકાંત જગ્યાની વચર પડી.”

ખોરશેદનાં મોઢાંપર આ બોલોથી તારા ચઢકી આવ્યો, અને પોતાનું મોઢું ફેરવી ઘણી આનાકાતીથી જવાબ દીધો—

“પપા, એક એવો તો ચુરખ જેવાં કારણને વારતે, કે મને તયુને કહેવાળી નહીં મનનું.”

મતસ્ય બીજાએને પણ પોતાના જેટલીજ મજાદ આપવાની હોય છે, ત્યાં નેએ કદાચજ નીપજળ થાય છે. દરેક એરડામાં દરેકની ઉમર પ્રમાણેના—મગ પધારીતે સૌથી નાનાં બાળક સુધાં—જુદી જુદી જાતનાં એટલાં તો સંધિયા હતાં કે ત્યાં પુરાણી અને મોજ શોખ શીવાય બીજા કશાનો પણ વીચાર કરવો મુશ્કેલ હતો. નજરની અરથી પોણી મજાદ પુરી થયા પછી જમશેદજી શરૂનું કુટુંબ આવ્યું, અને જે વેળાએ એરશેદ તેણીની સહી તરફ ગયું તે વેળાએ શરમતી જુદી લાગણી ઘણી દેવા માટે તેણીના બાપના શીખામણના બોલોની તેણીને ઘણી જરૂર પડી, બ્યારે હીજાએ તો ખીરજી તરફ અને પોતાની માનીતી એરશેદ તરફ પણ ધીકારની લાગણીથી ગયું.

“લેકા દીનબાઈના રેટની વખાણ કરે છે.” હીજાએ વીચાર્યું, “પણ મારી તો ખાતરી છે કે તેવણને દેસ કરવામાં બીજકુવળી રેટ ન હશે. કાંપ, અહીં કાઠબી તેવણની અને સૌથી ગરીબ અદરમની છોકરીઓ વચ્ચે ફરક જેઈ શકે નહીં. પણ મારા દરજ્જા માટે તો કાઠબી ભુજ કરી શકશે નહીં. સાફ છે કે અહીં મારા જેવો કાઠબીથી એકબંધિતો પોશાક નથી, શેકા મારી કેવી અદેખાઈ કરશે.”

જે દેખાવો અદેખાઈની સામેતી હોય તો હીજા શરૂ પોતાના જીવને સતોપ મળે તેટલા તે દહારે જોવા હતા; પણ જે તે દેખાવોના તેણી હુણે અર્થ સમજ શકી હતે, અને દીનબાઈના જમશેદની છોકરી તથા તેઓની ચાલચલણ વચ્ચે જેવી રીતે લેકા સરખામણી કરતાં હતાં તે તેણીને ખબર હતે તો તેણી કાણ જાણે કેપીએક કુઝી થતે. જરબાઈ પોતેથી બ્યારે એરશેદ અને ખીરજીને જોયાં ત્યારે મનસે ઓરડાવા લાગ્યાં, કે શું કામ તેવણે હીજાને પોતાનાં અને પોતાની બેહેનનાં કપડાં પસંદ કરવા દીધાં હશે.

“તમે આને એટલાં તો આચાર આપ્યાં છે” દીનબાઈ તેઓને આપકાર દેવાને આગળ જઈ બોલ્યાં, “કે તો તમારા આવવાની સઘળી આશા છોડી હતી. હું ખરેખર આશા રાખું છું કે કંઈ નાખુશ બનાવ બન્યો ન હશે.”

“અરે નહીં” જમશેદજીએ જવાબ દીધો, અને તે જવાબમાં જાણે ઠપકા સમાવશે હોય એવું લાગતું હતું; “ફક્ત દમાઈ દીનબાઈ ફરજતથી ઉતરી રીતે સકારેથી આવવા પછાં બીહતાં હતાં, તેથી તેવણનાં માતાજીએ સકારેથી આવવાનું પસંદ કર્યું નહીં. ખરેખર મારી અને મારી નાની આલોની ખીરજી એકલી બધી તો ખાતરી થઈ ગઈ હતી, કે હમોએ શાવકને તેઓ સાથે રહેવા દઈ એપણાં આવવાનો વીચાર કીધો.” જરબાઈએ દીનબાઈ તરફ જાણે કાલાવાજા કરતાં હોય તેવું મોહક કીધાથી તેવણ વચમાં ગઈ હતી.

“હું ખાઈ છું કે હીજાને કદાચ તેણીની સુખબી પારડીઓ તો વીચાર આપ્યો હશે, અને તેણી ભુલી ગઈ હશે કે અહીંઆનાં લેકા તો મળ્યા સાધ વીચારનાં છે. પણ હીજા, તેવણ તે જીવન બાનુ તરફ ફરી ખજકરીમાં નેમનાં, નેમને નેમને ફરી એવી એવી એવી મજાદ હતી નહીં. મોહક,

નહીં તો કે મને એવું લાગે છે કે તુને યોડીથી મજાદ મળશે નહીં. જે કે આ તેવણ પુરતી મશકરી ભરવા આવ્યાને બોલ્યાં હતાં, તોપણ હીજાને લાગ્યું કે તેવણ ખરેખર મતસ્ય સખીનજ બોલે છે. તેજ વેળાએ અહીં શરૂ અંદર આવ્યો, અને હીજા તેની સાથ વાત કરવાને બહાણે બીજ તરફ ચાલી ગઈ, કારણકે જે કે દીનબાઈને “ખચ્ચીતજ પોશાકમાં કાંઈ રેટ તો નહીં હતો” તોપણ તેવણની હાજરીમાં ઉભું રહેતું તેણીને ઘણું ભારી પડતું હતું.

તે દહારે એરશેદ એટલી તો ખુબસુરત દીસતી હતી કે તેણી તરફ કાઠબી પણ વખાણની નજરથી જોવાયા વીના રહેવાતું ન હતું. બ્યારે પારકાંઓની નજરમાં તેણી એટલી બધી ખુબસુરત લાગતી હતી ત્યારે તેણીનાં માથાપતી નજરમાં કેવી લાગતી હશે? તેણી આસપાસની મનહથી એટલી તો ઉશકેરાવતી, એટલી તો પુરા, અને એટલી તો દખાવામરી લાગતી હતી કે ત્યાં સર્વે ધરજા તેમજ જુવાન અદરમોનું એક સરખા રીતે ધ્યાન ખેંચતી હતી. (તેથી વળી પોતા તરફની કાંઈ પણ કોરોસ વગર.) જે કે સઘળા અદરમો તેણીની સાથ વાત કરવા આવતા હતા, તોપણ તેઓને કાંઈપણ અપમાન કરવા વગર તે સઘળાઓને જુદી કરી પોતાની બનીને પણ ભુલી જતી ન હતી. ખીરજીનું ધ્યાન તો સઘળું નાનાં છોકરાંઓમાં જ હતું.

“આને શુધને આપણી વચમાં બધાં સાથે મજાદ મેળવનાં જેઈ હું જુદી છું,” દીનબાઈ કે જેવણ એકલાં ઉભાં રહી મેળવનાં મારરી અને ધારતીની બેસાવતી લાગણીથી તપાસતા હતાં, તેવણ તરફ ફરી સુનાવણ બોલ્યાં. “તેણી કાસે ફરવા અથવા ત્યારે એટલી તો સીકે લાગતી હતી કે મને બીહક લાગી કે આને હમે તેણીને જેઈશું નહીં. મેં તેણીને કહ્યું કે ગયે સફરવારે તેણી સીકે હોવાને લીધે મેહેરજીબાઈને ત્યાં નહીં આવી રાખી તેથી હું ઘણીજ દલગીર થઈ, અને—”

“તેણીએ શું જવાબ દીધો?” દીનબાઈએ ઉત્તરારથી પુછ્યું.

“કે સીકે હોવાને લીધે તેણી નહીં આવી હતી, એમ નહીં હતું, પણ તેણી એકલી તો ધસપાસથી અને દુઃખી થયતી લાગી કે મેં વાત ફેરવી નાખી, જેથી તેણીનું મોહક પાછું હસતું થયું.”

“તમે એક એવી વાત છેડી કે તેણીને ખરેખર દુઃખ ઉપજે.” દીનબાઈ જુરકારાને દમ ખેંચીને બોલ્યાં. “શુધ અને હું ગયે અંકવાયે હમેશાંનાં જ્યાં દોસ્ત હતાં નહીં, અને મારી ગરીબ બીચારી છોકરીને મારી સખાઈ હું ધારતી હતી તે કરતાં વધારે લાગી. આજ રાતના મેં તેણીને તમારી મેહેરને સ્વાધીન કીધી છે, કારણકે તેણી એટલી તો બીહકથ અને સરખાજ છે કે મને લાગ્યું કે તેણીને એકલી તપાસથી મનહને બદલે સાચું દુઃખ ઉપજશે. મેહેર મારો વીચાર એટલે તો સરસ રીતે સમજ ગઈ છે કે તેણી સાથે શુધ તને સુખી-દીશે છે.”

દયગીર દીશે' તો ખરેખર દયા ઉપભવના જોગ થઈ પડે, જે કોઈથી જગાએ કાંઈ પણ સુખ ખમ્મ વગર મળી શકતું હોય તો તે અર્થાભાગ છે."

"તમે જે એમન ધારતાં હોવો, સુનાર્થ, તો તમે દીનશાહક ડાકરના વીચારને મળતાં હોશો, કે તેવણુ દમણના દેખાવને આધાર કરી અને અરધા શીતસુરની નગરથી નેતાં દહાડાં મંચેરશાહ દીનશાહક ડાકર સાથે જગલમાં દાપ ધાસી તેઓ આગળ આવતાં આવતાં બોલ્યા. "એવણુ કહે છે કે છોકરાંઓની હીલચાલ અને મેહુરા તપાસવા અને જુદી જુદી ખાશવતો એક જીન સાથે સરખાવવામાં કાંઈ અજબ નતની મનદ મળે છે."

"સારે જેઓ અમણુને ખાસી કાંઈ પણ નેમ વગરની છંદગી ગણે તે તેઓમાંના તો તમે એક નથી?" સુનાર્થ બોલ્યાં.

"ખરેખર હું એમ ધારતોજ નથી; એવી નતનો ઉમરે પુગેસાનો દેખાવ તપાસવા કરતાં જાગકોનો આસો દેખાવ તપાસવામાં ધણી વધારે મનદ મળે છે. કપીની નગરથી નેતાં લાગે છે કે અમણુની પ્રુમસુરતી અને તાનગીમાંથી બનીપત્ર સુખ અપવા દમગીરી, બધાઈ અપવા બુદ્ધાઈ કે ને દરેકના મેહરાવરની કાંઈ બીજાં હાંપી રીતે દેખાડે છે ઉપર છે. આ જાગકોમાંનાં કેટલાં બધાં હવે પછીનાં વરસોમાં આજ રાતની ઉત્તમરથી વાદકરશે?"

"તમે શું સારે એમ ધારો છો કે, અમણુ છંદગીનો સાથી સુખી વખત છે." તેવણુ "હા" તો જવાબ દીધો, પણ મંચેરશાહે તેવણુનું ડેકું ધુલ્યાવું.

"મારા બાકા દોસ્ત, તમારાં મતથી હું જુદો પડું છું." તેવણુ કહ્યું. "પાકી ઉમરમાં દુઃખની લાગણી નેટલી તીક્ષણ હોય છે તેટલીજ અમણુમાં પણ હોય છે; આપણે એમ ધારે છીએ કે અમણુમાં સંખ્યા પ્રુશાનીજ હોય છે, કદાચ તેનું કારણ પાકી ઉમરની છેતરણી અને જંગલ નહીં હોવાનું હોય, પણ દમગીરી તો તે વેળાએ પ્રણુ તેટલીજ તીક્ષણ લાગે છે. પોતાના મીનસને કાનુમાં રાખવાની મુશકેળ, માખાપની નહીં સમજ શકાય તેવી ઇચ્છાએને મળતું થતું, તેઓને રાજ રાખવાને પોતાની ચરજને દાખી રાખવાની ફરજ, એ સંખ્યા સારી રીતે ઉધારેલાં છોકરાંને પણ જીવન જેવું લાગે છે, અને જેઓને એક વેળાએ નખાણ, લાડ, ફાંડા અને મેદકારીમાં તથા ખીજ વેળાએ જીવનમત તથા તેઓની લાગણી અને વીચાર સમજના વગર ઉધારવામાં આવવાં હોય છે તેઓને આ સંખ્યા, દીનશાહ, માંદ માનને કે ઉમરે પુગેસાં માખુ-સોનાં નેટલુંજ દુઃખ ભરેલી રીતે અને નહીં ખમી શકાય તેવી રીતે સેસતું પડે છે."

"તમે કહો છો તે ખરૂંથી હોય" દીનશાહકએ જવાબ દીધો; "પણ શું તમે એમ નહીં ધારના કે અમણુમાં કાંઈ એવો ખવાસ છે કે ને દમગીરી દેખા દે છે અને જામરે પુગેસાંમાં કરતાં વધારે જલદીથી પ્રુશી થાય છે?"

"બેસક, અને તેઓનો ખવાસ તેવો બતાવેલો છે તેમાંજ

તેઓ સુખી છે, નહીં તો તેઓનું શું થાય? તેઓને સુખ નેટલું જલદીથી લાગે છે તેટલુંજ જલદી દુઃખની લાગે છે. ને આ મેલો લાગણીઓ સરખી હોય નહીં તો તેઓનાં નાણુક બદલો તે બોલે ખમી કેમ શકે? અમણુ એ છંદગીનો સાથી સુખી વખત છે એ વીચાર એટલો તો જીવન બરોડો છે કે, જેથી અમણુમાં ને જરૂર જેમી સંભાળ અને મેહરાષ રાખવી નેછીએ છે તે રાખી શકતી નથી, પણ આપણને બધાને દમણમાં શીતસુર નહીં થતું નેછીએ, કારણ કે તેથી આપણે બધાં ગંભીર થઈ ગયાં છીએ. પેલાં મારાં ધણીઆંણી શરાફનાં હીરાંખાઈ સાથે વાત કરે છે. હું ધાંડું છું કે તેવણુ તેણીને વળગવાને વાસ્તે કાંઈ કહેતાં હશે. ચાલો દીનશાહક, સુનાર્થાઈને મુચીકના ઝોરડામાં લઈ જાવો અને કપીતાને બદલે આપણુ ચલાવો. હીકા આગમ આવતાં ધણી સરસ વળગનારી થશે, જેથી તમે તેણીનું વળગતું સાંભળી અનંતી જશો."

તેઓ સઘળાં મુચીકના ઝોરડામાં ગયાં, જ્યાં જાંઘરી હીકાને એક મદરપની રીત પ્રમાણે દાપ આપી લઈ ગયો, અને જીવાન આગે પરડાઓ સઘળાંઓએ તેનો દાખરો લીધો. હીકા શરાફ પારસી છોકરીઓમાં વળગવામાં ખરેખર ધણી સરસ હતી, અને પોતાની છોકરીને વળગતાં અતે લેલે કાને તેણીની વખાણ માતાં સાંભળતાં જમશેદજીના મેહરાષર એટલી તો પ્રુશાની પંધરાઈ હતી, કે દીનખાઈ તેથી થયાં રાજ થઈ ગયાં અને વીચારવા લાગ્યાં કે તેવણુ (જમશેદજી) પોતાનાં ધરનું સુખ મેળવવાને કાંવ નહીં કોરોશ કરતા, કે જ્યારે તેવણુને તે સુખની મનદ મેળવવા માટેજ બનાવ્યા હતા અને શું કામ જરખાઈ પોતાનાં સુખને આવી મુરખાઈ ભરી રીતે ઉઘારી નાખતાં હતાં?

આ પછી આપાં અને હીકાએ સાથે મળી પાતાપર એક સુદર ગીત ગાયાં. થોડા વખતમાં ખોરશેદ મુચીકના રજાન આગળ ગઈ, કે જ્યાં જાંઘરી અને દીનશાહક ડાકર વાત કરના હતા અને જાંઘરી તેની હમેશની સીધવપની રીત પ્રમાણે બોલ્યો—

"ખોરશેદ, હીકાના આપાં સરસ વળગવા પછી ખગીતજ તું દમણું વળગવા નહીં માગતી હશે. થોડા કલાક અગાઉ જ્યારે તારામાં મારે વાસ્તે એક નાનો વોલ્ત્ર વળગવાની શકતી નહીં હતી, સારે તો દમણું તારી વળગવાની બધી શકતી જતી રહે તો સાફ થાય."

આ બોલોથી ખોરશેદના માત્ર લાજ થઈ આવ્યા, પણ તેણીએ તણકથી જવાબ આપ્યો—

"જાંઘરી, મંચાએજ મને મારા દોસ્તોને ગમત આપવા ફરમાયું હતું, અને ને તેવણુને એમન લાગતે કે મારાં વળગવાથી તેવણુને અપવા મને ખરાબ લાગશે તો તેવણુ મને કહેતેજ નહીં."

"ખોરશેદ, તમારા બાઈના બેલવાની કાંઈ દરકાર ના કરો," દીનશાહક વચમાં બોલ્યા "ને" તમને વળગતાં ધણી વખત સમજ્યું છે, અને જેઓ તમને હીરાંખાઈ કરતાં સરસ નહીં

પણ તેપણ નેટલાંબી સારાં વળડનારાં નદી ધારે તે લોકો મ્યુઝીક નેવી મીન સમજવાને લાયકનાંબી નથી.”

“નદી દીનસાહલ, તમે મહાકેરી કરતા દેશો; લીંછને શીખવાને ને સારી તકો મળી છે, તેનો ચીયાર કરો.”

“નદી ખોરસોદ, હું ધાઈ છું કે તમુને તેપણ કરતાં વધારે તકો મળી છે; નેટની કાળજી એક માતા તેણીનાં બચ્ચાંનાં અભ્યાસ માટે રાખી શકે તેટલી કાળજી એક શીક્ષક કરી પણ રાખે નહીં.”

દીનસાહલ ઉપર બોલતા દના તેટલાં ખોરસોદ વળડગા બેડી અને તેવણના છેલા બોલોમાં કાંઈ એવું હતું કે ને તેણીનાં દેશનાં એક તારને બરાબર લાગ્યું; કારણ કે બ્યારે તેણીએ વળડગાનું સાર કીધું ત્યારે ફક્ત તેણીએ પોતાનાં માથે શીયાય બીજાં કોઈતોળી ચીયાર કીધો નહીં, અને ટ્રાય કીધો કે ને બને તો બીજાંબી દીનસાહલ ડાહરના ને-વોજ ચીયાર કરે; પણ તે વખતે તેણી ભૂલી ગઈ હતી કે તેઓ માટેનાં ચોડાં શીયાય કોઈનેથી ખબર ન હતી કે તેણી તેણીની માતાના હાથ હેઠળ શીખતી હતી. દીનસાહલએ કહ્યું હતું તે ખરું હતું અને ખોરસોદે કલાય લીક્ષ કરતાં વધુ નહીં તો તેલેલીન વખણ બેળથી હતી. ને કે ખોરસોદે વળડગા “પીસ” લીક્ષ કરતાં ધણેજ સહેજ હતો, તેપણ તેણીએ તે બેડી તો લાગણીથી વળડગા દેતો, કે જોવા ખ્યાનામાં હજાર આગે હોય તેમ લાગતું હતું. તેપણે સર્વેનાં દેડાં એવાં તો છતી લીધાં કે ફરીથી સાંભળવાની તેઓએ માંગણી કીધી.

“શું તમારી નાની છોકરી નથી વળડગી?” એક બાપુ કે જેનું પીશીલ તરફ ઘણું ખ્યાન બેસાયું હતું, તેણીએ પૂછ્યું. “એની બેહેન સાથે સરખાવતાં ઘણું થોડું” દીનસાહલે જવાબ દીધો “અને કાંઈ મ્યુઝીકનો ધણે શોખથી નહીં” વાથી તેણી તે પર ઝાંઝો વખત રોકતી નથી.”

“શું તમે ધારો છો કે શીખવાની બાજદમાં છોકરાંને તેઓની વળણ પ્રમાણે ચાલવા દેવાનું ખરું છે?” એક બીજો બ્યાર કરતા દેખાવની બાતુએ અજબ ઇંદને પૂછ્યું.

“ફક્ત બાતુઓના સમજાવાનીજ કેળવણીની બાબદમાં, નેટલાં મારી ખોરસોદને મ્યુઝીકનો શોખ છે તેટલોજ પીશીલ, અને ચીતાર કામનો છે, અને તેથી કરી તેઓને મનમગની બાબદમાં હું વધારે વખત રોકવા દેજ છું.”

“પણ શું તમે એજ ધારો છો કે ખુદરતી તેસ્ટ એટલે નાની ઉમરમાંજ જીવણ? કાંઈ નહીં તેઓ તે માટે આજ સાઈ અથવા બોદસ કરતાં હોય?”

“ખરેખર, ખુદરતી તેસ્ટ બાળપણથીજ બચ્ચાંનાં બેડી શકું છું. ને એક બાબતને આપો વખત રોકવામાં ગંધી રાખવામાં ન આવે અને ફરસુદને વખતે ને તેને મનમગતી મીનમાં તેનો ચીયાર રોકવા દેવામાં આવે તો તે બાળક ખુદરતીજ રીતે પોતાને મનમગતી મીન કરશે. હું કાંઈ એમ નથી કહેવા માંગતી કે હું તેનીવજ સમજો આપણે રાખીએ, કારણ કે હું ધાઈ છું કે એક બાળકમાં બધા સારા હુકરને

શોખ ખીચવો બેડીયે; ફક્ત ને તરફ તે બચ્ચાંની વધારે વળણ હોય તેમાં તેને વધારે વખત રોકવા દેવો બેડીયે. મારી બાબતે હજુ કોઈથી ચોક્કસ મીન તરફ ખાસ શોખ બતાવ્યો નથી, પણ તેથી કરી તેણીના શોખો ખીચવાને હું કાંઈ બેદરકાર રહેતી નથી. ને ચોડાં વરસોમાં તેણી કોઈ ચીજવજ વધારે શોખ બતાવશે તો પછી તેણીને તે પર વધારે બેહેનત કરવાનો પુરતો વખત મલશે.”

“પછી નાનું મુંદર ચીતાર શું તમારી એક છોકરીનું છે? બેહેલી બોજનારીએ પૂછ્યું. “એ મારી નાની રમુજ સહીની ખાસ મીનકત હોય તેવું લાગે છે.”

“તમારી તક ખરી છે” દીનસાહલે મુઠમાં દડી બોડ્યાં. “પીશીલ કહેતી હતી કે મોટા બેડોળ ખ્યાને તેણીને શીખવવામાં આપશે તો તેણી ખચીતજ મ્યુઝીકને પીકારશે. ને તેણીને ફક્ત કોઈ એક ચીતાર આપવશે તો તેણી તે શીખવાને પોતાથી ખનતું કરશે, અને તેમજ તેણીએ કીધું છે.”

“અને આને આમે તેણીને સાંભળશું કે?”

“બોરડામાં બ્યારે એટલી બધી ચીરદી નહીં હોય ત્યારે તેણીને એની બેહેનના નેટલાંબી પોતામાં વીચાસ નથી, અને આપમાં બધાં લોકોને બેહેન તેણીનામાં ને થોડીથી શકતી હતો ને જરા રહેશે; પણ તેને બદલે એક ધણું મહુર મીત મગાવાવાનું હું મુખમાં આપું છું.” હોમીએ આવી તેવણના કામમાં દરસે કાઢી દીધી “જ્યા પછી દીનસાહલે બોડ્યાં, “એટલે કે મારી સમજવાની મારી જુવાન સહી ઉપર હું કાપી શકું તો; સુનાઈએ તમારે વધારે મગ ચાલશે કે, બાપ બસ ધરો?”

“શું” તમે બેહેનને મારેને કહેો છો? હું ધાઈ છું કે આએ બાજદમાં તમારી જરૂર મારા કરતાં વધુ વજન ધરાવશે.” અને થોડીક મીનિટમાં તે સરખાજ બીડકણુ છોકરીને ફતેદ જરૂર બેદરકાર મારે ખ્યાન આગળ લઈ ગયાં. તેણીના મોઢા અને લોહનાં ટીક છાપી સે તેવો અવાજ ને ને કે ધણે કાઢે ન વળે, ને રાહદામાંજ જરાક હુલ્લો; પણ હોમી તે બેહેલી લેવામાં પાન ફરસોદ દેતો, અને દીનસાહલ તેણીની પાસે કાંઈક કામ, કાંઈ બેહેલાં થોડીક પથો વળડગા પછી તેણી જેનેને ચાલતી હતી તેઓ અને પોતાનાં ચીત શીયાય માનવખનનાં સંતી રાખી ભૂલી ગઈ.

દીનસાહલે જાણી તેણી તરફ જતાં અથવા તો તેણીને માંગવામાં ત્યારે તેણીને કાંઈ અજબ બતની બચવેલી આ-બેડી મળી હતી, કે ને જરૂર કરવાને તેપણ કોરોજ કરતાં દવાં. તેણીથી સહેજ ઓતુર આંતોમાં, જુસમાંથી લાસ ધઈ આવે તેવો આંતમાં, તેણીના બાનુકે દેખાવામાં, સામા માણસ તરફના પાસ ખડકમાં, અને ને ફરસોદ ખસતથી તેણી પોતાનું જુસ મદન કરતી હતી તેમાં તેપણ કાંઈ એવું જોતાં હતાં કે એ આમે દુનિયા મદન. જેથી દુનિયાને વધારે લાગ્યું હતું, અને ને પથે તેણી અમર્યાસના જુવાન સુખી મેહરાઓ સાથે નેવરના મેહરને સરખાવતાં તે પથે તે દુઃખ મરેલી આગાદી નેવરને નેટલાંબી મનમગતી તેવી કોઈ દીપસે પણ લાગી ન દેશે. નેવરને આ પીચારથી એટલું તો લાગ્યું કે બ્યારે

દલગીર દીસે' તો ખરેખર દયા ઉપજવવા એમ થઈ પડે, ને કાલગી નગાએ કાંઈ પણ સુખ અત્રસ વગર મળી શકતું હોય તો તે અર્થાચાર છે."

"તમે ને એમના ધારતાં હોવો, સુનાવાઈ, તો તમે દીનશાહ છાકરના વીચારને મળતાં છેઓ, કે જેવણુ દમણીના દેખાવને આધાર કરી અને આધાર શીશસુદની નવરત્રી બેસાડતા." મંચેરશાહ દીનશાહ છાકર સાથે બમણમાં દાધ ધાસી તેઓ આગળ આવતાં આવતાં બોલ્યા. "એવણુ કહે છે કે છોકરાંઓની હીલચાલ અને એહેરા તપાસવા અને જુદી જુદી આશયતો એક જીન સાથે સરખાવવામાં કાંઈ અનળ નતની મનહ મળે છે."

"લ્યે નેઓ બચપણને ખાસી કાંઈ પણ નેમ વગરની છંદગી મળે છે તેઓમાંના તો તમે એક નથી?" સુનાવાઈ બોલ્યા.

"ખરેખર હું એમ ધારતો નથી; એવી નતને ઉત્તરે પુરેસાને દેખાવ તપાસવા કરતાં બાળકોને આવો દેખાવ તપાસવામાં ઘણી વધારે મનહ મળે છે. કપીની નવરત્રી બેસાડે લાગે છે કે બચપણની ખુશસુરતી અને તાનગીમાંથી બરીપતું સુખ અથવા દલગીરી, બસાઈ અથવા જુઝાઈ (કે જે દરેકના એકરાખરની કાંઈ મીન ઝાંખી રીતે દેખાડે છે) ઉપર છે. આ બાળકોમાંનાં કેટલાં બધાં હવે પછીનાં વરસોમાં આજ રાતની દીનગીરીથી યાદ કરશે?"

"તમે શું લ્યારે એમ ધારો છો કે, બચપણ છંદગિને સીધી સુખી વખત છે." તેવણુ "હા" તો જવાબ દીધો, પણ મંચેરશાહે તેવણું રોકી કહ્યું.

"મારા મસા દોસ્ત, તમારાં મતથી હું જુદો પડું છું." તેવણુ કહ્યું. "પાસી ઉમરમાં દુઃખની લાગણી નેટલી તીક્ષ્ણ હોય છે તેટલીજ બચપણમાં પણ હોય છે: આપણે એમ ધાર્યો હોય કે બચપણમાં સમગ્રી ખુશાલીજ હોય છે, કદાચ તેનું કારણ પાસી ઉમરની ઈતેમતરી અને નજાળ નહીં દેવાનું હોય, પણ દલગીરી તો તે વેળાએ પણ તેટલીજ તીક્ષ્ણ લાગે છે. પોતાના જીનસને કાણમાં રાખવાની યુક્તિથી, આપણની નહીં સમજ શકાય તેવી ઈચ્છાઓને મળતું થતું, તેઓને સારૂ રાખવાને પોતાની મરજીને દાખી રાખવાની ફરજ, એ સમજું સારી રીતે ઉધારેનાં છોકરાને પણ જુલમ-જેતું લાગે છે, અને નેઓને એક વેળાએ નબળાઈ, લાડ, ક્રોડ અને બેદરકારીમાં તમા ળીછ વેળાએ જુલમાન તથા તેઓની લાગણી અને વીચાર સમજ્યા વગર ઉધારવામાં આવ્યાં હોય છે તેઓને આ સમજું, દીનશાહ, માફ માનને કે ઉત્તરે પુરેસાં બાલુસોનાં નેટલું દુઃખ બરેલી રીતે અને નહીં ખમી શકાય તેવી રીતે સોસતું પડે છે."

"તમે કહો છો તે ખરૂં જો હોય" દીનશાહએ જવાબ દીધો; "પણ શું તમે એમ નહીં ધારતા કે અન્માંઓમાં કાંઈ એવો અવાસ છે કે જે દલગીરી દેખી દે છે અને ઊત્તરે પુરેસાંઓ કરતાં વધારે નલદીથી ખુશી યાવ છે?"

"બેસાક, અને તેઓના અવાસ તેવો બનાવેલા છે તેમાં"

તેઓ સુખી છે, નહીં તો તેઓનું શું યાવ? તેઓને સુખ નેટલું નલદીથી લાગે છે તેટલુંજ નલદી દુઃખથી લાગે છે. ને આ બેજી લાગણીઓ સરખી હોય નહીં તો તેઓનાં ના-જુક બંધો તે બેજી ખમી કેમ શકે? બચપણ એ છંદગીનો સીધી સુખી વખત છે એ વીચાર એટલો તો ભુલ ખરો છે કે, જેથી બચપણમાં જે જરૂર નેમી સંભાળ અને એકસાથ રાખવી નેહી છે તે રાખી શકાતી નથી, પણ આપણને બુધને દમણાં શીશસુદ નહીં થતું નેહી, કારણ કે તેથી આપણે બધાં ગંભીર થઈ ગયાં હોયે. પેતાં મારાં ધણીમાંથી સારાનાં હીરાંમાંથી સાથે વાત કરે છે. હું ધારું છું કે તેવણુ તેણીને વળડવાને વાસ્તે કાંઈ કહેતાં હશે. સાચો દીનશાહ, સુનાવાઈને મુચીકના ઓરડામાં લઈ જવો અને કવીતાને બદલે ગાયણ ચલાવો. હીલા આગલ યાત્રાનાં ઘણી સરસ વખતગારી ધરો, જેથી તમે તેણીનું વળડતું સાંભળી અનંદ જશો."

તેઓ સમગ્રી મુચીકના ઓરડામાં ગયાં, જ્યાં નંદગીર હીલાને એક મહરખની રીત પ્રમાણે દાપ આપી લઈ ગયો, અને જુલાન અને ધરડાઓ સમગ્રમાંથી તેનો દાખરો લીધો. હીલા સારા પારસી છોકરીઓમાં વળડવામાં ખરેખર પચી સરસ હતી, અને પોતાની છોકરીને વળડતાં અને લો-કને તેણીની વખાણ માતાં સાંભળતાં નમશેદના એકરાખર એટલી તો ખુશાલી પધરાઈ હતી, કે દીનશાહ તેથી ઘણાં સરૂ થઈ ગયાં અને વીચારવા લાગ્યાં કે તેવણુ (નમશેદ) પોતાનાં ધરતું સુખ મળવવાને કાંપ નહીં કેરોસ કરતા, કે જ્યારે તેવણુને તે સુખની મનહ મેળવવા પોતેજ બનાવો દતા અને શું કામ જરૂરપાઠ પોતાનાં સુખને આવી સુરખાઈ બરી રીતે ઉઘારી નાખતાં હતાં?

આ પછી આત્રાં અને હીલાએ સાથે મળી ખાતાપર એક સુંદર ખીત ગાધું. યોગા વખતમાં ખોરશેદ મુચીકના રટાન આમણ મઈ, કે જ્યાં નંદગીર અને દીનશાહ છાકર વાત કરતા હતા અને નંદગીર તેની હમેશાની ઓડવાની રીત પ્રમાણે બોલ્યો—

"ખોરશેદ, હીલાના આવાં સરસ વળડવા પછી ખમીતજનું દમણાં વળડવા નહીં માગતી હશે. યોગા કલાક અગાજી જ્યારે તારામાં મારે વાસ્તે એક નાનો ખોસ્તર વળડવાની શક્તિ નહીં હતી, જ્યારે તો દમણાં તારી વળડવાની બધી શક્તિ જતી રહે તો સાફ યાવ."

આ બોલોથી ખોરશેદના ગાલ લાલ થઈ આવ્યા, પણ તેણીએ તણકાથી જવાબ આપ્યો—

"નંદગીર, ખમાએજ અને મારા દોસ્તોને મગત આવવા ફરખાનું હતું, અને ને તેવણુને એમજ લાગતું કે મારાં વળડવાથી તેવણુને અથવા મને ખરાબ લાગશે તો તેવણુ અને મહેતેજ નહીં."

"ખોરશેદ, તમારા બાઈના બોલવાની કાંઈ દરકાર ના કરો," દીનશાહ વચમાં બોલ્યા "તે તણુને વળડતાં ઘણી વખત સમજ્યું છે, અને નેઓ તણુને હીરાંમાં કરતાં સરસ નહીં"

મીસીસ શારલીબ, એમ. ડી.

Mrs. SCHARLIEB, M. D.

કે જે આપણું નાનું હલકું મગજ બતાવી આપે; અને એ આપણી છુટી લાગણીની ગેરદાનરીના કરતાં બીજી કોઈ એવી ચીજ નથી, કે જે વધારે રોહદાઈથી એક શબ્દ અને કુતમ ખવાસને બદલે પાડે. જે આપણે અદેખાં થવા માટે વચાણુ લઈએ તે તેનાં કારણો ચોખ્ખા માટે કાંઈ આપણને દુર જતું પડે નહીં. દરેક ઠાકરી પાસે કાંઈ એવી ચીજ છે, કે જે આપણી પાસે નથી. ચેતુષ્પાઠીને ચેતુષ્પા ધ્રુવસુરત છે, યુવખાઈને ચવાજ ધ્રુવજલના જેવો મધુર છે; શીરીનની પાસે અગાં ખરચના પેસા આખી રૂઢીની ઠાકરીઓ કરતાં વધારે છે; સુનાખાઈની કાષી એક માટે પેશની શોભાળી છે, અને દમખાઈ પોતાનું ખાનદાન સપ્તી ઠાકરીઓ કરતાં ચઢઢાવું ધરાવવાને નરહીયવાન છે. ખરેખર, જે આપણને અદેખાઈ કરવાનું કાંઈ કારણુ નહીં એવું હોય તો કાંઈ નહીં પણ દુનિયાની તદનજ બદલે આપણે જતું લેઈએ.

અદેખાઈ પોતેજ મોતાને શીક્ષા કરે છે; અને અદેખાંઓ પોતાની છંદગીને પોતેજ હેર આપે છે. “જેમ કાઠ લોઢાંને કો-દવાડે છે, તેમ” એક જીવના લખનાર કહે છે કે “અદેખાઈ માણસને કોઢવાડે છે.”

એક અદેખી ઠાકરીને કાંઈ પણ વાદાવું નથી, અને તેણીને છુટી રવચાવ તેણીને દલથીર અને ખાદી બનાવી મુકે છે; તેણી સુખી રહે એવો કહીબી નહીં બની શકે એવું છે, એકે આપણે ઉપર કહી ચાંપાં કે બીજાંમાં દુઃખ જેવું તેણી ખુશ થાય છે, પણ એ કાંઈ ખરી ખુશાલી નથી.

કપીઓ અદેખાઈને ચરબી વખતનાં માંસની સાથે ચરખાવે છે; અને જુ' તે કહીબી કાંઈ બીજાંને મળતી આવે છે? કાંઈચેરતમ કહે છે કે “જેમ લાધ્ય કપડાંને કોતરી ખાય છે, તેમ અદેખાઈ માણસને ન્યાં સુધી તે એક છપ્પું દાડપીલર અને લાં સુધી કરી ખાય છે. જે એક અદેખી ઠાકરી બીજાંઓની વખાણ થતી સાંમળે છે, તે તેણી પોતાને મોટી આકૃતમાં આપી પડેલી સ-કે છે. ખરેખર, એવો કરતાં બીજ વધારે મોટી આકૃત જુ' હોય! તેણીની આખી છંદગીજ એવાં ખસાશી દુઃખોમાં પુરી થાય છે; અને બીજાંઓની કૃતેદ માટેની તેણીની અંતસ તેણીને પોતાને કૃતેદ પામતાં અટકાવે છે.

એકીસન તેનાં એક લખાણમાં એક માણસ કે જે અદેખાં મા-નવીઓને દુઃખી કરવામાં મોજ લેતો હતો તેને માટે લખી એવો છે. “લીલ મીસપર” તે કહે છે, “એક સાચો વાન કરનારો છે; તેને અદેખાં માણસોની સાથે વાત કરવા થળી મગે છે; તે કાંઈ ધ્રુવસુરત જીવાન રાખત તરફ આંખથી બતાવે છે, અને તેમને કહે છે કે, તે એક મોટી દોહન ધરાવનાર ત્રી સાથ સુધી રીતે પ-રણીઓ છે, અને વળી તેને એક કાંકો મોટી દોહત સુધી જવાને છે; અને ન્યારે “વીજ” તેમને આરતેથી મોઢડું ફેરવી કહેવા સાં-બળે છે કે, તેઓ ઇચ્છે છે કે એ સખાચાર ખસા હોય, ત્યારે વળી તેમને ધરા અળવા મોતાની. એળખાણમાંના દરેક જીવને

કાંઈ પણ હુડી લેવાની તેઓ કોરોશ કરે છે. વખતનો અમ બામ બીજાંઓ તરફ ધીકારાની નજર ફેંકવામાં અને બીજે બે લોકોની પીઠ પાછળ નીંદા કરવામાં તેઓ કદાવે છે. પ-શીરીન ફરતમ સાથે અદેખાઈ ત્યારે સપ્તમાંએ જેવું હતું કે, જુજ તેમને છુટાં પાડવા માટે કેવી નીંદા ચલાવતી હતી.

અદેખાં માણસો પોતાની અંતસ એટલી બધી દલ સુધી લઈ ન્થ છે કે બીજાંને દુઃખ દેવા માટે તેઓ પોતે પણ શેડું દુકસાન ખમવાને આટલું હોય છે. જેમ ઈસપની વાતોમાં એક માણસ પોતાનો બીજે કાણખં બને અગાં બોલે તે માટે પોતાની એક આંખ બોઢવાને તૈયાર રાખે, અથવા તે જેમ કપીનદીપીલરની અંદર એક તવંજર મદરમે પોતાનાં કુલોને હેઠ આપ્યું હતું કે તેથી તેના પડોરાની માખીઓ તે મધેથી મધ મેળવી શકે નહીં.

મંદળીમાં અદેખાઈના જેવું ધારતીકારક બીજું કાંઈ નથી કાણકે એવી મજબુત અંતસની સામે થવાનું પળું સુરાકેવ છે “જે અદેખાઈ,” વાઈ કલેરડન કહે છે, “જેને તે ઈચ્છે છે તેનો નાશ કરવા અગાડ પોતાના આતમમાં પોતાને નહીં ભાવે, અને પોતાને નાશ નહીં કરે તો આખી દુનિયામાં આજ સદગી ઠે, અને શીધી સારાં માણસો ફાંધી વધારે દુઃખી થાય.”

દુનિયામાં એવી મોટીજ મીતે છે, કે જેમને માટે આપણે એક પણ સારો રાખ્દ બોલી શકીએ નહીં. એમાંમાંના એક અદેખાઈ છે તેઓ લખેલમ જુ' કાંઈ નહીં. તે આપણને કાંઈથી સારી ચીજ તરફ લઈ જતી નથી, યા તે કાંઈ સારી ચીજ હાં-સવ કરી શકતી નથી. તે પોતાનો વખત ઢોલા ધુરકવામાં, અને બીજાંઓની નીંદા કરવામાં રોકે છે. બીજાંઓનાં સુખને નાશ કરશે એવો કરતાં બીજું કાંઈ વધારે તેઓ કહીએ નહીં. તેઓ કહીબી જેવો નહીં કે હસતાંઓની સાથે તેઓ પણ હસે છે, અને રડતાંની સાથે તેઓ પણ રડે છે. તેઓની રીત તો એવી ઉલટી છે. બીજાંઓના બીલાપ માટે તેઓની ખુશાલી, અને ખુશાલી માટે તેમને બીલાપ સર્વને ભજીતા છે.

દલે આપણે એ અગળનાં રચાવ પ્રણીજ છે, અદેખાં થતાં આપણે કેમ અટકે અને એ રોમથી તદન મોકલાં કેમ થઈએ? મારકસ મોરીલીયસ કહે છે કે, “જે” થળાંક મીઠ, લીખર અને બીજાં લખાણો વાંચ્યાં છે, તથા થળાંક દાઢમાં માણસો સાથે અદેખાઈના ઉપાય રોધવા માટે કરી છે, પણ મને માઢમ પડ્યું કે સપ્તું સુખ ઠોડી દેવા અને હમેસનાં કંવાળ અને દુઃખી થવા રીવાય બીજે કાંઈજ ઉપાય નથી.

તોપણ, ન્યારે આપણે જીવાન હોઈએ ત્યારે તે માટે વધારે આશા છે. ખચત, આપણે કોઈબી છુટીઓને તેની પેઢલી સાર-આતમાંથીજ વધી પડતી અટકાવી શકીએ, જે પાછળથી મદા બેનતને પણ અટકાવી શકાતી નથી. “સુખઆતની સામે થાએ” મોટીજ કહે છે, “કારણકે પાછળથી કરેલો ઉપાય પછીવાર મોટો થઈ પડે છે.”

એ હરને મોટો ઉપાય દરેક ચીજને માટે પુરતો વીચાર કરવાની કોરોશથી થાય છે; જેઓ તેમાં કૃતેદ પામે છે, તેઓ નેપ છે અદેખાઈ વરવાર મોટી ન્યખાપર કરવામાં આવે છે. “જે આપણે ભણીએ,” યંજ કહે છે, “કે કેટલું શેડું” બીજાંને સુખ ભાગવે છે, તો તેથી દુનિયામાં એક મોટાં પાપમાંથી છુટકો થાય-અદેખાઈ જેવી કાંઈબી ચીજ દુનિયામાં રહે નહીં.

જેઓને આપણે સુખી ધાઈએ તેઓ વારંવાર તેથી ઉલટીજ દાલત મોગવતાં હોય છે. એક તવંજરખાડ પોતાને મરીજ પણ તઈરેતે બેવા ઇચ્છે છે. એક હવાં કુલોને રોધેથી ખજોં મનનાં

નરીબ કામદાર થવા ચાહે છે. પ્રબલુરત માણસોને કેટલીક ધારતી કરવી પડે છે, કે જેથી સાદા દેખાવનાં ચિત્ર બોલવાનું નથી. માટે શીશો હંદાપણુમાં તો એ છે કે, કાંઈનીબી અદેખાઈ કરવી નહીં; અને પોતાની ચાલતી દાલતપર સતેવરી રહેવું. તમારી આંખો ઉપર એને જુઓ કે આ દુનિયાની ચોટાઈ કેવી અચોક્કસ છે.

એ આપણે અદેખાં નહીં થવા ચાતાં હોઈએ તો આપણા પોતા માટે વીચારવાનું હોતી રહેવું જોઈએ. "પોતા માટે કાંઈ નહીં, પણ બીજાં માટે હમેશાં ઉશ્ચે અને સારી વીચાર ધરાવવા તેમાં જ હંદાપણુ અને સંયુક્તતા છે." જેઓ નહીં છે કે પ્યારથી બન્નેથી કાંઈની ચેવા કેવી મધુર છે, તેઓ કદીબી અદેખાઈ જેવા હલકા ખવાસને પોતામાં પેસવા દેતાં નથી.

આપણે હમેશાં હથોળી રહેવું જોઈએ. "અદેખાઈ," હાઉ બેઠન કહે છે કે, એક ભટકતી લાગણી છે; તે મોહકીઓમાં ભટકે છે, અને કદીને ઘર મધે રહેતી નથી." હમેશાં કાંઈની કામગીરી રોકાયેલાં રહેવું, એ અદેખાઈપરના એક અકસીર ઉવાળ છે. એક હથોળી ઊઠતી કરીબી અદેખી હોતી નથી.

ઉશ્ચે અને શીશો અગભરૂં તો એ છે કે, એ છુસા માનવી સામે થવા આપણે જોવાની મદદ માગતી જોઈએ. એક નરેણેરતી મળેને અદેખાઈ જેવા છુસા રોગનાં બીજાં આપણે વાળનાં, એ આપણા મધ્યથી વહન હલકું છે.

ત્યારે ચાલો ઊઠતીઓ, ક્યારે આપણે અંતઃકરણમાં અદેખાઈને મારી હંદાપણું રાકે રહે ?

આજેનાં કાલ અચોક્કસ છે, અને તમે નહીંતાં નથી કે કારે RUMOR.

પપા (નિપજી ન્યારે છુસામાં દોષ ત્યારે બન્નેઓને શીક્ષ કરવાને નાદરસ્ત ધારતા હતા તેવજી) "હવે હું હવે એને વારતે દેખાવવાનાં છઉ. તેથી ન્યારે હું ઘર આડું ત્યારે હું અદીબ હશે રહેને."

નાનો ચુક્કસ—"પણ પપા, હું તેને મારી એક કાગળ લખી દેશગીરી નહોતે કરે" તો કેમ ?"

"એ પેલો પારસી એમ લગતે સાનાં ચઢકાળા રહે છે ?"

"એને માઈગવાસ પાઘરે રાખવાને વારતે બીચારને એમ કરડેને પડે છે."

ધણી (ખીટીશ મુખ્યમાં) "આ મીનરવાનું બાવનું છે."

ધણીમાંથી—તેણી પરણેલી હતી કે ?

ધણી—"નહીં; તેણી હંદાપણી રેલી હતી."

હાકંદરે વાર જુવાણ, હવે તમે તલન સાળ થયા કે ? હું પ્યારતો દત્તોજ કે મારી મોખીએ હુંને કાયદો ચશે. વાર તે કેમ આવી, પાણીમાં કે કુખમાં ?

જુવાણ: અરે તે તો મેં મારી બંદુકમાં નાખીને હારી દીધી.

શીક્ષક—"ઊઠતીઓ, બાણના અરથ તમે નહીં છો ?"

ઊઠતી—હાજી, બાણો એટલે મારો મોડાવાલો.

એ મુરખો બધીપને દાકે છે તે જોવાની સડથી હતામ બહુસ છે.

સરગુણી શીક્ષક મેડમ ડી રોઝયર ઠેકાણે પડી.

એ કોણ ? શીક્ષક કે રોઝાણી ?

પોતો બતાવ બતાવે આખાં બે વરસ યુવરી ગયાં, પણ એ અસ્સામાં કાંઈ ધણી નજીવાનેગ બતાવ બતાવે નહીં. ત્યાર પછી એક દહાડે મેડમ ડી રોઝયર ત્યારે ઊઠતીઓને લઈ ફરવા ગઈ; તેઓ મયાં તો ગાડીમાં, પણ આપતી વખતે ધણી જુવાનમાં લાગવાથી ગાડી મોકલી દઈ ચાલતાં ઘર આવવા નીકળ્યાં. હવે તે દહાડે કાંઈ મોટી તેહેવાર હોવાથી ફરખે

ફરતાં ફરતાં મેલામાં નઈ આવવાની ખાહીશ બતાવી અને તેના બોલવાથી બધાં બન્નેઓનો છવ લલચાયો. આથી મેડમ ડી રોઝયરને પણ તેમને લઈ જવાની ફરજ પડી અને તેઓ મેલામાં ગયાં. ચોડક ફરી પછી ઊઠતીઓને લઈ ઉતરી શીક્ષક એક મોટી દુકાનમાં ગઈ, અને એ ઊઠતીઓને ફરીને સચણું જેવાની રજા આપી તથા દરએક જણને એક એક બીજ પસંદ કરવા કહ્યું. આથી તો તેઓ ધણીજ જુશીમાં આપ્યાં, પણ આ દુકાનપર બીજી દુકાનનાં જેવાં બપાદાર મડમ, બંગલા અને ગાડી મોડાનાં રમકડાં ન હોવાથી હરખઈ બોલ્યો "છડ, છડ, આએ દુકાન તો રડતી છે." હરખઈને એમ બોલતો જોઈ તેની નાની બેઠન મોટી, "અરે નહીં, નહીં, એ તો કોઈ બાપા આદમના વખતની છે." વીઝે એક પછી એક દરએક જણે પોતાના વીચાર આપ્યા, પણ પછી રોઝયરે તેમને જલદી ઘર પાછું ફરવાની શાદ આપી અને પાછાં દરએક જણ પોત પોતાને માટે કાંઈ કાંઈ જેવા પડયાં. એવામાં ફરખઈની નજર એક ગાડી ઉપર પડી, પણ આ રમવાની ગાડીને યોડી નોરેશે ન હોવાથી તે બન્નેઓથી મોટી હલેશે "ફરતીતા, ફરતીતા, અરે જો ! જો ! આએ યોડા વખતની ગાડી તે કેમ ચાલતી હશે." આ સાંભળી દુકાનદાર હસી પડ્યો અને તે ગાડી તો હાથે ચલાવવાની છે એમ કહ્યું. આથી તો તે વધુ અનુભવ થયો અને તેની અનુભવી તોડવા દુકાનદારે તે ગાડી બહાર કાઢી મલાવી બતાવી. હરખઈ પોતે તે તપાસી જેવા લીધો અને પછી તે ચક્ષુથી જેવા લાગ્યો, પણ તેમાં તેને એટલી તો મનઝ પડી કે તે તો ગાડી લઈ એમથી એમ ફરવાન લાગ્યો અને એટલી તો મનઝ કરી મેળો કે અંતે મેડમ રોઝયરને તેને

પાદ દેવાડવાની ફરજ પડી કે તે ગાડી તો પારકા-માલ છે અને કોઈના માલ ઉપર તેને પોતાની મરજી પ્રમાણે ફરવાનો કશો દંક નથી. પંખુ તે બોલ્યો કે “અને એ ગાડી વેચાતી લેવી છે અને તેથી હું મારે ગંગે તેમ અને ચલાવી નેલેલો.” “હા, હરખર્દ, એ તને લેવી છે, પણ તે કાંઈ એ લીધી નથી; મારે હાલ તો એ રહેવા દે અને ચાલ બીજી મીઠી વચ્ચે દીધી નેલેલ છે, કેમકે તને માન એકજ મીઠ મળશે.” હરખર્દે હવે પોતાની છુલ નેલેલ અને તે એક બીજા ખાંચામાં ઘુસી ગયો અને હાંથી એક રંગીન કાગળમાં લપેટેલું પડાના આકારનું પડીકું ઉઘાડી લીધું. દુઃખદાર કાંઈ હીસાગ કરતો હતો તેથી તેણે પેટેમાં તો તે નેલું નહી, પણ હરખર્દને એક પછી એક કાગળને ઉપેડી દેખી દેતો નેલું તેની નજર હાં ગઈ, અને તેવોજ તે ઉઠી તેના હાથમાંથી તે પડીકું ચૂટી લેવા ગયો, પણ હરખર્દે તો તે હાથમાં લઈને દોડ્યો, અને તેને પુણજી દંડાવ્યા પછી પાછું પેટું પડીકું ઉપેડ્યું અને તેમાંથી કાંઈ બીજાં નીકળ્યાં તે એક પછી એક મોઢાંમાં દાખવા લાગ્યો. આ નેલું હાં સપ્તમાં જમણે ઘોંઘાટ કરવા પડ્યાં, જેથી ગેમ રોજખર પણ ધમરાઈ જઈ હાં દોડી આવી. પણ જેમ હરખર્દે તે એક પછી એક મોઢાંમાં દાખ્યાં હતા તેમ હવે કુ, કુ, કરી યુધી નાખવા લાગ્યો, પણ તેણી તેણે પેટું પડીકું હાથમાંથી રાખ્યું નહી. હવે તેને રોજખરે નરગ કપકો દીધો અને પારકા માલ ઉપર ત્રાપ મારવાનો તેણે વાંક કાપેલો જમણ્યો. આથી તેને બહુ ખરાબ લાગ્યું, અને તેણે વળી પાછી પોતાની છુલ નેલેલ છે માટે પોતાની શીશક પાસે ગાક મામવા પડ્યો. પણ પછી રોજખરે તે બીજાં બીજે સપ્તમાં તેને સમજાવ્યું, અને કહ્યું કે, “આપણે જે મુશા ખાઈએ છીએ તેનાં એ બી છે, અને એ કાંઈ ખાનાં નથી, પણ ને એ જમીનમાં વાવીએ તો તેમાંથી જાડ ઉગી મુળા યાપ છે, અને તે આધામાં આવે છે ત્યાં મીઠા લાગે છે.” આથી તો હરખર્દે ખુશ થઈ તે બીજાં હાથમાં પકડી રહી તે ખરીદવા માંડ્યાં. પણ તેની શીશકે કહ્યું “હા, હરખર્દ, તું એ ખરીદે તેમાં મારે કાંઈ અડચણ નથી; પણ તને જમણું નેલેલ છે તને માન એકજ મીઠ મળવાની છે, અને ને તું એ બીજાં લેજો તો તને જેવી ગાડી છોડી દેવી પડશે.” હવે હરખર્દે જમણી વીચારમાં પડ્યો અને ધણેક વાર વીચાર કીધા છતાં તેને કઈ મીઠ પડતી ચુકરી તે સમજું નહી. તેને હાથે ચલાવવાની ગાડીમાં મળતી મનદ છોડી દેવા ગમી નહી, અને તેમજ પેલાં બી રાખી તેમાંથી ચતા મીઠા મુળા ખાવાની ઉમેદ પણ તેને સુક્યા ગમી નહી. આથી અતે તે પોતાની શીશક આગળ જઈ પોતાની મુશકેમી કહી રહી પડ્યો અને રોજખરે તેને દીધાસે દઈ કહ્યું. “હા, ને તને બને મીઠ લેવી હોય તો એકજ રસ્તો છે. ને તારી બધી બેહેનને પુલ, તેઓમાંથી કાંઈની ને પોતાને માટે કાંઈની ખરીદવા ના પાડે તો તેના હાથમાં તને એ મીઠ મળે. પણ તે માટે તેમની પસંદગી તારે પુછવી નેલેલ છે.”

હરખર્દને આ વાત જમણું પસંદ આવી. અને તે ખુશ થતો થતો પોતાની બેહેન પાસે જઈ તે વાત કહેવા પડ્યો. હવે તેની વડી બેહેન ઉંઘાણેમાં પોતાને મારે એક સુંદર મીઠા પાંચડું બહુન તથા તેનું બીજું પાડવા માટેનાં હથોથો, રંગ વીચરે લેવાનું પસંદ કીધું હતું, તથા નાની બેહેન ફેવરીતાએ એક નાની સુવેલી બાસકેટ તથા તેની બીજી સુવેલી માટે સુવેલી રેશમ વીચરે પસંદ કીધું હતું, પણ વચલી બેહેન મેડીદાને હજ કંઈ પસંદ કીધું ન હતું. અને પેલી બેહેન છોડીએને પોતે પસંદ કીધેલી મીઠો હરખર્દને પાતર છોડવા મળતી ન હતી, મારે ત્રણે જમણ વીચારમાં પડ્યાં અને મેડીદા તરફ જવા લાગ્યાં. તે પણ સમજાઈ ગઈ અને તરતજ હરખર્દની માંગણી કમ્પ્લેટ કીધી, અને ગેમ રોજખરને કહ્યું, “હું આને કાંઈ પણ લેતી નથી અને તેને બસ હરખર્દને એક મીઠ વધારે આપાવે.” હવે હરખર્દનું દલગીર થઈ ગયલું ગોંડ પાછું ખુશાલ થયું અને તે ખુશીમાં ને ખુશીમાં એમ તેમ કુદકા મારવા લાગ્યો. મીસીસ રોજખરે હવે દરેકની પસંદગીની મીઠો ખરીદી લીધી અને હરખર્દને મારે પેલાં બીજાંની સાથે એક નાની પાણી રીપવાની ઝારી તથા એક જમીન મોઢવાની નાની કુકારી લીધી. આ વળી નવી મીઠેથી હરખર્દે એટલે તો ખુશ ખુશ થઈ ગયો કે તે મીઠો ચાકરતા હાથમાં ન આપતાં પોતે હાથમાં લઈ ચાલવાની મરજી જમણી. હવે સંધ્યામાં જમણે પોતે પોતાની મરજી સુખમળી મીઠો મળ્યાથી વર જમણી ઉતાવળમાં પડ્યાં. ત્રણે જમણે રસ્તામાં જમણી જમણી ચાલી ઉતાવળે ઘર જઈ પોતે પોતાને મીઠો મીઠો ખાવાવાની, ઉમેદમાં પડ્યાં. અને મેડીદાને “મેરી જુદીજ રીતે તેણીએ પોતાના વાકાસા બાઈને માટે આને પોતાની મીઠોને ભોગ આપવાથી અને તે વાત માતાને જમણ વચતા વીચારથી ઘણીજ ખુશાલી લાગતી હતી. મેડીદાને વારતાની ચોપડીએ વાંચવાનો બહુજ શોખ હતો તે મેડમડી રોજખર સારી પેટે જમણીની હવાથી આને તેણીએ ખાતેલો ચોટાં દીઠ મારે તેને કઈ બહેસે આપવાનો ઉદ્દાન કીધો અને ઘર જતાં જતાં મેડીદાને માટે રોજખરે એકે દુકાનપરથી એક નાની અને સુંદર ગાંધણીની વારતાની ચોપડી લીધી.

હવે ઘરમાં આવતાં વાર હરખર્દે પોતાનાં બીજાં રોપવા માટે વાકીમાં જમણા પસંદ કરવા દોડ્યો, અને મેડીદા નવી વારતાની ચોપડી વાંચવાની ઉતાવળમાં પડી, તથા ફેવરીતા અને ઉંઘાણે મારે લાવેલી મીઠો અને ખતાવવા માટે માને ચોધવા પડ્યાં.

મીસીસ હરખર્દને આને એક સહી સાથે નાટકમાં જવાનું હતું, મારે તે પોતાનાં ચોરડામાં કપડાં અલસતી હતી, અને આ વાત પોતાની માંયા ક્રેસેલી સંભળતતને વાર તે બેને બેહેનો મા પાસ પેટેલી જમણી ઉતાવળમાં પડી, પણ તેમની માએ તો તેઓ સાથે કાંઈ પણ વાત કરવા ના પાડી. આથી તેઓ બાહરેજ ઉભાં અને જેની તેઓની મા બાહરે નીકળી કે બને જમણ પોતાની મીઠો ખતાવવા પડ્યાં, અને હજમણે ખાલી નહીં ચલાવા પડ્યા હતાં મીસીસ હરખર્દે બહુ

દીપુ સુલતાન.

મંકરણ ૧૦ યુ.

મી, વાહલી એમી ? તે જવાન તેણીનાં ઉચકાઓના સાદથી ધમરાઈ લઈ બોલ્યો; તેણે તેણીને આરથી બેસુપ હાલતમાં ઉચકી અને ધણીથી દીવાસી દીધો, પણ ફેકટ. "એમી, મારી સાથ વાત કરે ! એક બોલથી બોલ, ફક્ત એકથી બોલ બોલ, અને તું સારી થઈ જશે. મને માંડે નામ દઈને બોલાવ-કાંઈથી બોલ-ફક્ત તું આવી તદન દુઃખી થઈ ગયેલી જેવી ના દેખા, અને આવી રીતે ઉચકો ના ખા; બોલ નબુ છે કે તુંને એમ છોકી જવામાં અને ફેકટ દુઃખ ઉપજે છે; પણ તારૂં આ દુઃખ તો મારેથી નથી બેવાઈ શકતું. વાહલી એમી, મારી ગમ જો, કહે કે તું તારાં દુઃખને બોલું કરવાની કોશિસ કરશે અને તુંને આવી ખંખર એકદમ કડી દેવા માટે મને પોતાને ઈષ્ટકો દેવાનું ચો-કું જ કારણ રહેશે." પણ તેણી કાંઈ બોલી નહી. ઉચકાઓના છંચળાતથી તેણી એકપણ બોલ બોલી શકી નહી. તેણીએ ધણીથી કોશિસ કરી, પણ ફેકટ. "મારા બોલ, હું સીક છે !" હરખટ એકદમ બોલી ઉઠ્યો "હવે હું શું કહું ? મારી પોતાની એમી ! મારી સૌથી વાહલી એમી !—તું એમ ના બે." પણ તેણીની નહી ખજી શકાય એવી દલગીરી આગળ તેના કાળાવાનાં કાંઈપણ આલડું નહી. છેલ્લે તેણી તદનજ બેઠાસ થઈ ગઈ. ધમરાઈ ગયેલા હરખટ સમજ ન શક્યો કે શું કહ્યું; ઘેર થીવાય બીલ નજીકની મદદ ગેળજી સુરકેળ હતી, અને તેણીને એખસી યુધી લાં જવાની તો તે હીમત કરી શક્યો નહી. તે આસતેથી તેણીને ઉચકા એક જગ્યાની ગાફ નહીના કીનારા આગળ લઈ ગયો, અને તેણીનાં બોલડાં ઉપર પાછી ઇલટું. આથી તેણી થોડી ઘણી દુઃસવારીમાં આવી. કેટલોક વખત પછી તે તેણીને પોતાના બોગસામાંથી પછી પાવાને શક્તિવાન થયો. આવતે આવતે તેણી વધારે સુધીમાં આવતી ગઈ, તોપણ કેટલોક વખત ધાસમાં યચકા ખાતી પડી રહી. હરખટ તેણીની આગળ ઘણી દોતમસીથી ઉભો રહેવો, અને ધણાં વાચલથી તેણીને પનાપના લાભે; બાં મુખી તેને અચરગમ જવાને હેન-કમ આંગ્યો નહી લાં મુખી તેને ખખર ન હતું કે તેણી તેને

કેટલી વાહલી હતી, અને તે વેળાએથી તેણે તે વીચાર પોતાનાં મનમાંથી કહાડી નાખવાની કોશિસ કરી, પંજુ ફેકટ. તેનો ઉમદા ખવાસ તેને તે વખતે મદદ આપ્યો, અને તેણે વીચારું કે, બ્યારે તેને પાછો ફરવાના ચોક્કસ સંભવ હતા, ત્યારે આવી લાગણી જાણવી એ બોલું હતું અને ગમે એટલા ખ્યારથી તેણીને ચાહવા છતાં તે તેણીને આથી કદાચજ પાર પડે તેવી આશા, કે જે નીરાલીને ઘણી ખરી બાબતમાં મળતી આવે છે, તેનાં દુઃખમાંથી બચાવી શકે. પણ તેં ધંધીએ તે તે સંપત્તિ લુપ્તી ગયો. જીત અને જા-વીપ કાળના સધળા વીચારો, તેની આગળ લાચાર થઈ પડેલી બાનું, કે જેનાં બોળો મગજને પોતાના વરસોના સાચીથી, પોતાનાં ખરાં ઈગરનો ખ્યાર છુપાવવાની કાંઈ પણ કોશિસ કરી નહી હતી, તેની તરફના હદથી બ્યાદા ખ્યારમાં આવી રહવા. છેલ્લે સરવાલે તેણી પોતાને હાથે ઉકવાને કાગતીયાન થઈ. સુધીમાં આવવાની આ પેઢીજ નીરાંની હતી, અને તે બેઈ હરખટ ધણી મુશી થયો. તેણે વાંકો વળો તેણીને ઉકાડવાની કોશિસ કરી, તેણીએ એક નળ્યાં પડી ગયેલાં બાજક મો-સાથ તેને પોતાનો હાથ આપ્યો, અને બેક જણ પોતાની આગળ જમા ઉપર ગયાં. તેણે તેણીને "એક બાજક ઉપર એમણી, પોતે તેણીની આગળ સુકુમ્બ"એ પડ્યો, અને તે-ણીમાં મળાં આસવાસ પોતાના હાક વીરાળવા, કારણ કે કેમ વગર એસવાને તેણી અશક્ત હતી; અને પછી ધણી ખ્યાર મરેલા અને અચરકારક બોલોમાં તેણે પોતાના ખ્યારનો ઉમરો તેણીની આગળ ખાલી ક્યો. "ફક્ત એકજ બોલ બોલ મારી એમી ! ફક્ત એકજ બોલ મારી વાહલી, એકજ એવો બોલ કે જે દુરદશન દેશમાં તારા મુજાસુરતે વેદરા સાથ મને વાદ રહે. વાહલી, આપણે બ્યારે કાનાં હતાં સારથી એક જગ્યાના ખ્યાર કરતાં વધુ ખ્યારથી એકત્રેકને ચાહનાં હતાં. આપણે તે મારે કાંઈથી વખત બોલનાં નથી, પણ હવે તેમ કરવાનો વખત આમનો છે અને આવી વખતે હું તારો ખ્યાર આપવાને ના પાડશે નહી. અરે એમી, ફક્ત એકજ બોલ બોલી મારી" ખજી કર કે સદાની હું મારીજ થશે." તે બીલું ઘણીની બોલ્યો, અને વધારે વડસાથી બોલ્યો, પણ તેણીએ પોતાનો હાથ તેના હાથમાંથી કાઢ્યો નહી, અને વળી તેણી તેનેથી દુર પણ જઈને બેઠી નહી. છેલ્લે સરવાલે તેણીની બધ કરેલી આંખો-તેણી તે ઉપાડવાની હીમત કરી શકી નહી-માંથી આંસુઓ નીકળ્યાં, અને તે તેના હાથોપર પડ્યાં. તેણીએ બોલવાની કોશિસ કરી, પણ તેમ તે કરી શકી નહી. હવે વધુ વખત તેણી પોતાની લાગણી ઘણી શકી નહી અને તેનાં મળાંપર પડી મોટથી રડવા માંડ્યું. તે જગ્યાને તેણીની આસવાસ એક હાથ વીરાળવા બીજે હાથે તેણીનાં આંસુઓ મુકી નાખ્યાં, અને પોતાની બને એ-ટલા દીવાસના બોલો તેણીને કહ્યા. તેણીએ તેના ખ્યાર માટે કાંઈ પણ સવાલ ક્યાં નહી; તેણીને તે મારે કાંઈ પણ શક ન હતો, પણ તેણીનું સંપત્તિ ખ્યાન થોડી નાખે એવો

એક વીચાર હતો-તેની જેરહારી-કે જે વીચારથી તેના જેવી મોહજ્ઞા ખ્યાસની છાકરીનો પશુ જીવ કોપવા લાગ્યો.

ઉપરા બન્યમરેલા વીચારના કરમણ ખ્યાસથી તેણીનું આપું દીક ધુળવા લાગું અને તેણી હરખંડની વધારે નજર દીક ગઈ તથા પોતાની આંખ આગળથી તે બીજામણું દેખાવો દુર કરવાની કોશિશ કરી.

તેઓના નીરોપ ખ્યાસની પેઢેલી કોટીની મજબ કાણુ કહી શકશે ? વરસો વેર પાછાં મળી ન શકશે એવો ખ્યાસ અને કદાચ પાછાં કહી નહીં પણ મળે એવા મુગા ભયથી આ પહેલ વહેલી કોટી કટલી વધારે મજબૂત લાગી હશે ? તેઓના નીરોપ ખ્યાસના મીઠા વીચારોમાં તે એકાંત જંગલમાં વખત એટલો તો જલદી ચાલી ગયો કે ખાસગળી નહીં પડ્યો. છેલ્લે સરખાલે સુરજ નખતો યથો સારે કાંઈ તેઓને ઘેર જવાનો વીચાર સુચ પડ્યો.

તેઓએ પાંડુ મીન બોય ઉપર બેઠકાર રીતે પડેલું હતું તે એકીએ બોલ્યો લીધું. “હરખંડ, આને જેવી કાંઈ થયું છે તેની એક મુગી સાક્ષી અને સૌથી વાઢાસી દોષત તરીકે મને આ મીન તારા જવા પછી યથ પડશે. હવે હું તારી પ્રાસ માંગી લઉં છું કે તું આપણો મેજ જણાવો સાથે ચીતાર પાડી લે-જેમ હું કીનારા આગળ બેસુધ યાવને પડી હતી અને તું મારી આગળ વાંકા વળાને ઉભો હતો તેમ-કારણ કે હું ધાંડું છું કે સ્વાન અને તેજ વેળાએ તે મને પહેલ વહેલું જણાવે, કે તું મને ચાહે છે, હરખંડ. આં સુધી તું પાછો ન આવશે આં સુધી તે મને એક દીવાસ કાગલ યઈ પડશે, અને જ્યારે આપણે મેજ જણાં સાથે પાછાં આંદી આવશું, સારે તું જેણે કે એક છોડવો યા એક કુલ વટીક આ” બાલુપરથી ખીસાડવામાં નથી આવ્યું. મારા સૌથી વાઢાલા હરખંડ, તું કંડે છે કે ચાર વરસ સુધી આપણને છું પડેલું પડશે ? હા, એ ચાર વરસ તો જલદીથી પસાર થઈ જશે અને હું ધાંડું છું કે હું ધારતી હતી તે કરતાં વધારે આશા મને તે માટે છે. ચાર વરસ !” અને ખ્યાસ કરતાં એવું લાગે છે કે બાલુ તેઓ ક્યે દહાડેનાં પસારથી યઈ ગયાં છે, અને આપણે આંદી બેઠેનાં જીયે, તું તકડોથી તાંજાના જેવો યથ મયસો સોવજર મારી આગળ, હનરો વાત કરવાની લાવશે, અને હું તારી હમેશની એમી તારા પગ આગળ બેસી તારી વાત સાંભળીશ.”

હરખંડ તેણીને ધણી વખાણુની નજરથી તીકરા લાગે, કારણ કે તેણીની ધણીખરી દમગીરી હવે જતી રહી હતી, એ કે દરેક ભાસ ભાસતાં તેણીની આંખમાં આંસુઓ આવી જતાં હતાં, તોપણ તેણીના ભાસવામાં વધારે ખુશાલી સમાયવી હતી.

“મોડી ખુશીથી, મોડી ખુશીથી મારી સૌથી વાઢાસી એમી” તેણે તેણીના હાથમાંથી મીન લઈને લીધું, અને યોગ્ય વખતમાં તેણે મેજ જણાવો ચીતાર પાડી લીધો-તેણી સુધીમાં જાણી પાછી ઉડી બેસવાની કોશિશ કરતાં, અને પોતાને કોતે-કારીથી તેણી આગળ વાંકા વળી બેઠાં અને એક ભાસ પશુ

ભાસવાને તેણીને કાલાવાલા કરતાં-તે મીન એવી જાવની લામણીથી પાંડેલું હતું, કે એક પકકારામાં જે બેય તે તેની કાંઠાણી કહી શકે.

“હરખંડ, આ તો ધણું મોઢી રીતે કીધેલું છે,” તેણીએ મરધા દમકાના સાંદે કહ્યું. “આ તાર” હીમતવાન પશુ ધણુંજ સુંદર મીન કોઠને પશુ દેખાડવાની હું હીમત કરી શકીશ નહીં. જા જા, હવે તું તો છેકજ એને મારા જેવું બનાવે છે. મને યહું ખરાબ લાગશે, પશુ કાંઈ શીકર નહીં. મારા સીયાં કાંઈ પશુ તે બેવાતું નથી. હું તેને દર રાતે સૌથી છેલ્લે બેઠેલ, અને તે સાથે મને છેલ્લો ખ્યાસથી તારજ મટે આવશે. ચાક, હવે આ પુરતું છે. હવે હું તુંને એને વધુ વખત” હાથ લગાડવા દેવાની નથી, નહીં તો કાંઈ સારું કરતાં ખરાબ થઈ જશે. મને આપ, હું ધર લઈ જઈશ અને એક કંગાળ કંલુસની માફક મારા સીયાય દરેક જણથી તે સંતોને રાખીશ.”

“મારી વાઢાસી મને તો તુંજ લેને, પશુ આજની રાતને માટે મને એ બેઠેલ છે, હું એનીપરથી એક “બીજું” નાતું મીન પાડી લઈશ, અને આ કાલે સવારે તુંને પાંડું લાવી આપીશ.”

“હરખંડ, એ તું મને વચન આપે કે એક રાત કરતાં વધુ વખત તું તે રાખશે નહીં, તું હું તેને આપું, ગાઈ ધણું મન થાયછે કે આને રાતનાં તુંને આંદીજ રાખી એની “કામી” પકાવી લઉં, કારણ કે મને બીલીક લાગે છે કે રખે તેને કાંઈ અજવત આવે, પશુ ખીનાંઓ જેઓ તુંને મારા નેટલેજ ચાહે છે, તેઓની આગળથી તુંને દુર રાખવા નેટલી હું મ-કગ થતી નથી.”

અતે તેઓએ ધર તરફ જવાનો રસ્તો લીધો. તરેહવારે મીઠાં કુલોના વાસથી દવાનો મુગધ ધણોજ ખુશતુમાં આવતો હતો, જ્યારે તેઓને એજો સારી બાલુનો ખુશ મેદાનમાં પડતો હતો. આસપાસની ખુદરતી બળીદારીની ખુબસુરતી તરફ સેદજબી ધ્યાન આપ્યા વગર એક એકનાં હાથમાં હાથ મુકી, તેઓ ધણોજ ધીમેથી આગળ વધતાં, અને ધણોજ ધીરા પશુ જરાજર સમજાય તેવા સાઠથી વાત કરતાં હતાં, કે જે વાતનો યોગેજોગ વાદ રાખવાને તેઓએ હવે પછીનાં વરસોમાં કોશિશ કરી હતી.

“મારા જવાબે સવણું જાણુ તું જેમથી,” ધરની નજરેક આવતાં એમી મોઢી, “આપણે કાંઈ તેવજથી બીડીએ એવું કહ્યું નથી અને તેથી આપણી પાસ તેવજથી છુપવરા જેવું બી કાંઈજ નથી, પશુ મારી ભાસવાની હીમત ચામતી નથી, જેથી હરખંડ તુંજ તેવજને કહેતે.”

“અને કહેવામાં કાંઈ પશુ બીડી નથી, વાઢાસી” તેણે જવાબ લીધો, “હું તું ખમી ચકતી” હોય તો હું હું છું હું કે તુંખી તે વખત હાજર હોય, પશુ—

“નહી, નહી, નહી, હું નહી ખમી ચકીશ.” તેણી રામથી લાક થઈ જઈ બેઠી, “અને હું જે તે વખતે હાજર રહે-વશ, તો હું બાલુ છું કે આપણી મેકની હીમત જતી રહેશે

૧૨૪૯
૧૯૨૩

તેની પછવાડે દેખાઈતી રીતે તેા હોલનું આરણ્ય બંધ
ઈ, પણ થોડો વખત તેનાં કળાં સાથ ચેડાં કઢાડી,
ની સાથ બહાર ચાલી ગઈ. “વાહાના દરખેડે, હું અને
સ કરતો ના; હવે હું તે ખમી શકાશ નહી.” તેણી
ખામરેલી આંખે બોલી.
હી મારી વાહાલી, આખી દુનિયાનું રાજાની મને કાંઈ
ખામે, તોખી હું હુંને દુઃખ દઈશ નહી. સાહેબજી, ખોલ
ખી રાખે.”

ય ઉપર બોલ્યાં સારે તેઓ એકએકની ઘણું નજદીક
અને આ લાડલચબરી તક જવા દેવાની તેનેથી હીમત
ઈ હશે, યા તેા કંઠાય-પણ તક આંધવાની કાંઈ જરૂર
એટલું તો ખરૂં છે કે આસપોસી તેણે તેણીને પોતાની
કાંઈ એક ઘણીજ ખ્યાર લગેલી કાંસ તેણીના માથા
કરી, તેણીએ ડોને તેમ કરતાં અટકાવ્યો નહી, પણ
વધારે ખુશી નજાઈ.

ખેડે ધર જતાં વાર પોતાનાં મા આપ આગળ ગયો,
તેઓને સમજું જણાવી દીધું.
મા અનેપર તેથી જણી અમર ઘઈ, કારણ કે આવી
મી વખતે તેઓના-હોડકાએ એથી પાસ લગનનું પરીન
લીધું, એ વીચારજ મળો ગંભીર લાગે, તોપણ તેઓ
પર્યાં, અને તે દહાડે તપા સાર પછીની રોજની રાતની
ી વખતે તેઓ ખોલ પાસ માંથી લેતાં હતાં કે, આ વાહાનાં
ને સજામત તબે મુખી રાખે, અને સારે માં ચલાવે.
[સાંધણ છે.] આલાં.

સંધવાને લગતું.

પાંતકે-ત્રણ ઈડાંની દાલ તથા સફેદીને લહેલો લુ
સારી રીતે કક વઢાવવો. દાલમાં એક પાશેરે કુખ
પણ આરેતે આરેતે ત્રણ “તેમજરુનું” ભરી ઘડનો આ
તેમાં મેળવતાં નવો; અંદર ગોળડાં બંધવા દેવા નહી, પણ
કે જરાબર-રીતે કુડીને એકસ કરે. લારખાદ ધીમે ધીમે
સફેદી તેમાં મેળવવી. પછી પેલામાં થી કકરાવી ઉપલી
વળીમાંથી થોડા પેલામાં ઘણું પાતલું પડ ચાપ તેમ પાંચ
રેડી. એક પડ લાલ થયા પછી કઢાડવું. એ પ્રમાણે નેટ
પાંતકે યાત તેડાં જતાવી તેપર ખાંડ બસાવી મેળ વી
કે સાંધામાં મુકવાં અને ઉપર ખાંડ નાખી લીધું નીચવી
મામાં લેવાં.

જોખાં પાંતકે-અરધો રતલ જોખાને નવાં મુખી ઘણા
મા સાથ લાં મુખી કુખમાં બાફે; પછી મંડા પારો, તેડા
તમાં કક અદલાવેલો આડ ઉડાં, અરધો રોર કીમ, પા ચગ
નીમક, અને અરધી વમરડી કુદેલી તળ તેવાર રાખો. જોખા
મા પડવા પછી તેને ઉપલી મોળેમાં જરાબર મેળવી નાખે.
ી તેમાં ત્રણ અ કક સાંધાં માખણ લાવીને રેડે અને સમ
ને બામ્બર મેળવી રહેવા પછી ઉપર કહેવા પ્રમાણે તળી ખાંડ
કરાવી આપામાં થેવા.

જીનામીની સ્ત્રીઓનાં જન્મચરિત્રો.

જીયોરજ એલીયટ.

રી એન ઈવેનસ કે જેણી પછવાડેથી
જીયોરજ એલીયટનાં ધારણ કરેલાં નામ
દેખળ આખી દુનિયામાં વખણાઈ ગઈ છે,
તેણીને જન્મ વેારીકશાખરનાં ધર
“જ્યારમરી ફારમ” નામની જગ્યા
માં નવેમ્બર ૧૮૧૯ માં થયો હતો. તેણી
નો આપ અતી ધરમચુત્ત તેમજ રાજ
દારી બાંધોમાં પણ ઘણા મનચુત વી
ચારી મરાવનાર હતો. તે “કનઝરવેરીય”

પણનો હોવાથી જીયોરજ એલીયટના વીચારો પણ તે તથજ
વળાણ લે તેમાં કાંઈ રાક નહી, કે જે તેણીની લખેલી ચો
પડીઓપરથી આપણને માજમ પડી આવે છે. તેની આ નાની
હોડકરીને ચોપડીમાં વાંચવાનો પુષકળ શોખ હતો. પહેલાં તે
ણીને ‘નવીન’ માં મીસ વોર્લમટનની નીશાળમાં મોકલી
હતી, કે જ્યાંની એક મીસ લુઈસ નામની સીક્ષ સાથે તે
ણીને જલુ મીવાચારી ઘઈ, અને તેણીની પાછલી જીંદગીમાં
તેઓ વચ્ચે જલુ ધાડો સંબંધ વધ્યો હતો. સાંથી તેણીને
“કવન ત્રી” માં મીસ ફ્રેક્લીની રૂઝમાં મોકલવામાં આવી,
અને સાંથી પુરતો અગાસ કરી ૧૮૩૫ માં તેણીએ નીશાળ
છોડી. બીજી વરસે તેણીની માથ મરણ પામી અને સ્વાર પછી
તેણીની વડી મેહેન ક્રીસ્ટીયાના પરણી જવાથી ધરતું સમજું
કામકાજ મીસ મેરી એન ઈવેનસ પર આવી પડ્યું. તેણીની
મનઝાતી અજાજ જેવી હોશિયાર હતી, અને તેના દાખલા
તેણી નાનપણથીજ જતાંની આપતી હતી. તેણીની જીંદગી
કાંઈ પણ જતાંની ઘણી મોજમનહમાં પસાર ઘઈ હતી નહી,
પણ એકાંતવાસ તેણી વધારે પસંદ કરતી હતી, જે તેઓ
પોતાનો વાંચવાનો શોખ અને મનઝાતી ખીજવવાને તેણી દે
મેશ આગુર હતી, કે જે હુશિયારી માટે દુનિયાનાં લખો લોકો
માં તેણી અણીવી અને માનીતી ઘઈ પડી છે. તેણીનું માત
ફક્ત સને સરદી પોંડકવાથી ૧૮૮૦ ની ૨૨ માં ક્રીસમખરે ની
પરતું હતું. તેણીની લાસને ‘દાઈજન મેમેરી’ માં દાવવામાં
આવી છે. આ પ્રખ્યાત જાનુંએ બધી અતી ૨૦) ચોપડીએ
લખી છે, જે માંહેલી લગભગ અધી લોકોમાં ભારે હોંચ
થી વંચાપ છે.